

AA0004049037

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

REESE LIBRARY
UNIVERSITY OF CALIFORNIA.

Received *Mar. 27* 1893.

Accessions No. 50800. Class No. *V212*
v.128

PA
6105
V24

v.128 Valpy -

Southern Branch
of the
University of California
Los Angeles

Form L 1

PA
6105
V24
v.128

This book is DUE on the last date stamped below

Form L-9-15m-8,'26

6

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

M. ACCII PLAUTI
COMŒDIÆ.

VOL. IV.

M. ACCII PLAUTI
COMŒDIÆ

EX EDITIONE J. F. GRONOVII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITÆ.

W 349

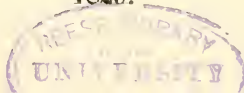
VOLUMEN QUARTUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1829.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

50800

Si id dederit, qui suos parentes quærat. DÆ. faciam ut
det: tace. 40

GR. Nihil, hercle, ego sum isti daturus. TR. nihil peto,
nisi cistulam, [tua?

Et crepundia. GR. quid si ea sunt aurea? TR. quid istic
Aurum auro expendetur; argentum argento exæquabitur.

GR. Fac sis aurum ut videam; post ego faciam, videas
cistulam. 44

DÆ. Cave malo, ac tace tu! tu perge, ut ocepisti dicere.

TR. Unum te obsecro, ut te hujus commiserescat mulieris,
Siquidem hic lenonis ejus est vidulus, quem suspicor.

Hic nisi de opinione, certum nihil dico tibi.

GR. Viden' scelestus ut aucupatur! TR. sine me, ut oc-
cepi, loqui.

Si scelesti illius est hic, quojus dico, vidulus, 50

Hæ poterunt novisse: ostendere his jube. GR. ain' os-
tendere?

DÆ. Haud iniquom dicit, Gripe, ut ostendatur vidulus.

GR. Immo hercle insignite inique. DÆ. qui dum? GR.
quia si ostendero,

Continuo hunc novisse dicent scilicet. TR. scelerum caput,

suos parentes. DÆ. Curabo ut restituat; sile. GR. Per Herculem nihil sum isti daturus. TR. Nihil postulo, nisi cistulam et crepundia. GR. Quid si ea sunt aurea? TR. Quid id tua refert? Ponderabitur unum pro auro, dabitur argentum pro argento, æqualis ponderis. GR. Da copiam, si placet, videndi auri; postea dabo copiam videndæ cistulæ. DÆ. Cave ab infortunio, ac sile: tu prosequere loqui, ut exorsus es. TR. Te rogo unum, ut miseraris hujus mulieris, si hic vidulus est hujus lenonis, sicut existimo. Nihil affirmo hic pro certo; sed tantum sicut opinor. GR. Animadvertisne ut captat animum hominis ille nequam! TR. Patere me verba facere, ut institui. Si hic vidulus pertinet ad hunc nefarium, quem nominavi, hæc poterunt cognoscere: manda ut his præbeat. GR. Dicisne ut præbeat? DÆ. Non rogat rem injustam, Gripe, ut præbeat vidulus. GR. Immo, per Herculem, dicit rem manifeste injustam. DÆ. Quare? GR. Quia nimirum, si præbeuro, uno tempore affirmabunt hunc novisse. TR. Quia es

//////////

40 *Si id dederis* edd. vet. quis vos Ven. 1. suos qui Ven. 1518.—41 *Cam. Lamb. ego hercle.*—42 S. Lips. Ven. 1. si ea; Ven. 1518. si autem ea.—43 S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. exæquabitur.—44 *Facis aurum* S. Lips. B. 1. Ven. 1. Ven. 1518. *Facis aurum* Pll.—45 S. B. 1. tum perge; Ven. 1. Ven. 1518. delecta.—46 *Unum ted* Schneider. et edd. vet.—47 *Schneider. ejus est lenonis r. quod.*—48 *Pronomen tibi* deest in S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518.—49 S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. pro ut, habent is. Mox, ocepisti S. Lips.—51 *Hæc* Pll. Ven. 1. Both. *Nec* S. Lips. hic jube S. Lips. Pll. Ven. 1. iis

Ut tute es, item omnis censes esse? perjuri caput! 55

GR. Omnia istæc ego facile patior, dum hic hinc a me sentiat.

TR. Atqui nunc abs te stat: verum hinc ibit testimonium.

DÆ. Gripe, advorte animum: tu paucis expedi, quid postulas?

TR. Dixi equidem: sed si parum intellexti, dicam denuo: Hasce ambas, ut dudum dixi, ita esse oportet liberas. 60

Hæc Athenis parva fuit virgo surrepta. GR. dic mihi,

Quid ista ad vidulum pertinent, servæ sint istæ, an liberæ?

TR. Omnia iterum vis memorari, scelus, ut defiat dies.

DÆ. Abstine maledictis, et mihi, quod rogavi, dilue.

TR. Cistellam istic inesse oportet caudeam in isto vidulo,

Ubi sunt signa, qui parentes noscere hæc possit suos, 66

Quibuscum parva Athenis periit, sicuti dixi prius.

GR. Juppiter te Dique perdant! quid ais, vir venefice?

scelestissimus, similiter arbitraris quosvis esse scelestissimos? homo perjurissime!

GR. Ego perfero facile universa hæc, dummodo hic dicat sententiam pro me.

TR. Nunc stat a tuis partibus. Sed testes prodibunt ex hoc vidulo. DÆ. Gripe, ausculta! aperi, tu Trachatio, paucis, quid roges. TR. Aperui equidem: sed aperiam rursus, si non bene audivisti: oportet hasce duas mulieres esse liberas, sicut dixi jampridem. Hæc parva virgo fuit furto ablata Athenis. GR. Loquere; quid ista spectant ad vidulum, istæ sintne servæ an liberæ? TR. Cupis me repetere omnia, sceleste, ut dies deficiat. DÆ. Tempera a conviciis, et mihi enoda id quod postulavi. TR. Oportet cistulam ex pilis caudæ equinæ esse in hoc vidulo; in qua sunt indicia, cum quibus perdita est Athenis, quibus possit hæc intelligere qui sint sui parentes, sicut dixi antea. GR. Jupiter et Dii te perdant! Quid dicis,

jube Carpentar. an ostendere S. Lips.—55 *Ut tu es Ven.* 1. *Ut tu te es Ven.* 1518. *censes omneis Ven.* 1518. *perjuri Pl.* S. Lips.—56 *Ven.* 1518. *ergo facile.* Mox, Carrio delet *τὸ hinc*, pro quo S. Ven. 1. et Ven. 1518. habent *huic*. —57 *Atque S.* Lips. Ven. 1. *hinc cibat Parei* 3. et Schneider. *hinc tibi Ven.* 1. Ven. 1518.—59 S. Lips. *intellexi*.—61 Schneider. *virgo fuit*; S. Lips. *subrupta*; Ven. 1. *surrecta*.—62 *Quid ita C. ista deest in Ven.* 1518. *pertinet C.* S. Lips. Ven. 1518. *pertineant Schneider. sunt istæ S. Lips. libera Ven.* 1518.—64 *Apstine C.*—65 Meurs. *canderam in isto*; Pl. S. Lips. B. 1. Ven. 1. *gaudeam in isto*.—67 *Quibus cum Schneider. periit Athenis S. Lips. sicut dixi S. Lips. Ven. 1. Ven.* 1518.—68 *Dique omnes Ven.* 1518. *quis ais S. Lips. quid ais, trivenefice Diss. vir deest in B. 1. S. Lips. Ven. 1. Ven.* 1518.—

NOTE

56 *A me sentiat*] Sententiam pro me ferat.

57 *Abs te*] Id est, contra te.

Hinc] Ex vidulo.

65 *Caudeam*] Festus, 'Caudea cistella e junco a similitudine caudæ equinæ facta.'

Quid? istæ mutæ sunt, quæ pro se fabulari non queant?

TR. Eo tacent, quia tacita bona 'st mulier semper, quam loquens. 70

GR. Tum pol tu pro oratione nec vir nec mulier mihi es.

TR. Qui dum? GR. quia enim neque loquens es, neque tacens unquam bonus. [hac

Quæso, en unquam hodie licebit mihi loqui? DÆ. si præter Verbum faxis hodie, ego tibi comminuat caput.

TR. Ut id ocepi dicere, senex, cam, te quæso, cistulam 75

Ut jubeas hunc reddere illis: ob eam, si quid postulat

Sibi mercedis, dabitur: aliud quicquid ibi est, habeat sibi.

GR. Nunc demum istuc dicis, quoniam jus meum esse intellegis: [peto.

Dudum dimidiam petebas partem. TR. immo etiam nunc

GR. Vidi petere milvum, etiam cum nihil auferret tamen. 80

DÆ. Non ego te comprimere possum sine malo? GR. si istic tacet, [loqui.

Ego tacebo: si iste loquitur, sine mea pro re me parte

venefice? Quid? Illæ mulieres sunt mutæ, quæ nequeunt loqui pro se? TR. Silent, quia mulier tanto est melior quæ silet, quam quæ loquitur. GR. Per Pollucem, reor te neque virum esse, neque mulierem, si ratio habeatur orationis. TR. Quare? GR. Quia sive taceas, sive loquaris, nunquam es probus. Obsecro, nunquamne mihi dabitur locus loquendi? DÆ. Si feceris unum verbum hodie, ego tibi frangam cervicem. TR. Te obsecro, senex, ut obsecravi, imperu hunc restituere illis eam cistellam. Si postulat sibi tribui quamdam mercedem ob eam cistellam, ei tribuetur. Retineat vero cetera omnia quæcumque sunt in pera. GR. Nunc deum concedis id, quia vides esse jus meum: max postulabas dimidium partem. TR. Immo postulo etiamnum. GR. Conspicatus sum milvum involare in prædam, tumetsi aliquando caperet nihil. DÆ. Ego non possum coercere tuam linguam citra penas? GR. Si iste silent, ego silebo: si iste loquitur, putere me dicere pro mea

*****

69 Pro fabulari, Ven. 1518. habet fari.—70 Benti. ad Terent. Phorm. 11. 3. 21. tacitast melior mulier.—71 Tu pol tu S. C. 2. Tu pol proportione Pll. Lips. B. 1. Ven. 1. Ven. 1518. pro portione al. ne vir B. 1. mihi omittunt Ven. 1. et Carpenter.—74 Unum verbum edd. vett. et Schneider. [Lacuna] verbum Pll. Unum deest in S. Lips. Ven. 1. Tu verbum Ven. 1518. diminuat S. Lips.—75 Ita ut ocepi edd. vett. cam senex Ven. 1518.—76 C. et C. 2. postulas.—77 C. quitquit.—80 V. p. milium S. a m. pr. V. p. miluom Ven. 1518. Both. milvum Can. Lamb. auferet S. Lips.—81 Lamb. taceat.—82 S. Lips. si istic. Cod. Leid. ap. Gronov. me pro re. S. Lips. Leidd. Pll. mea parte, Ven. 1518.

NOTÆ

70 Bona 'st] Supp. magis. Tacitus, tustis,' id est, magis claris.
 ' Agrippa claris majoribus quam ve-

DÆ. Cedo modo mihi istum vidulum, Gripe. GR. con-
credam tibi; [GR. tene.

At si istorum nihil sit, ut mihi reddas. DÆ. reddetur.

DÆ. Audi nunc jam, Palæstra atque Ampelisca, hoc quod
loquor. 85

Estne hic vidulus, ubi cistellam tuam inesse aiebas? PA.
is est. [illico

GR. Perii, hercle, ego miser! ut, priusquam plane aspexit,
Eum esse dixit! PA. faciam ego hanc rem planam tibi:

Cistellam istic inesse oportet caudeam in isto vidulo.

Ibi, ego dicam, quicquid inerit nominatim; tu mihi 90

Nullus ostenderis: si falsa dicam, frustra dixero;

Vos tamen istæc, quicquid illic inerit, vobis habebitis.

Sed si erunt vera, tum obsecro te, ut mea mihi reddantur.

DÆ. placet.

Jus merum oras, meo quidem animo. TR. ac meo, hercle.

GR. Quid si ista aut superstitiosa, aut ariola est, atque
omnia 95

Quicquid insit, vera dicet? anne habebit ariola?

re. DÆ. Da mihi modo istum vidulum, Gripe. GR. Tibi dabo: scilicet ea lege, ut mihi reddas, si sit nihil eorum. DÆ. Restituetur. GR. Accipe. DÆ. Ausculta nunc jam Palæstra atque Ampelisca, hoc quod dico. Estne hic vidulus in quo dicebas esse tuam cistellam? PA. Ea est. GR. Ego perii, per Herculem, infelix! ut antequam videat plane vidulum, illico affirmet eum esse! PA. Ego reddam hoc ex prærupto planum: oportet esse cistellam junceam in isto vidulo. Ego appellabo suo nomine, quicquid erit in hac cistella; nihil mihi ostendas. Si nominavero perperam, nominavero incassum; et ad vos pertinebit quicquid erit in hac cistella. Sed si erunt vera, tum quæso, ut mihi restituantur ea, quæ ad me pertinebunt. DÆ. Libet! Rogas id quod est æquum meo quidem iudicio. TR. Et meo, per Herculem. GR. Quid si ista est aut venefica, aut vates, et appellaverit vere omnia quæ sunt in hac cistella? habebitne divina?

mea pro parte.—83 Schneider. *vidulum istum.* C. 2. S. Lips. *concedam.*—84 *Ac si* S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. *sit nihil* Ven. 1518.—85 *Audin' jam* Carpentar. *Palæstram atque Ampeliscam* Carpentar.—86 C. *alebæ.*—87 *Pronomen ego* delet Carpentar. *ut deest* in Ven. 1518.—88 C. *dixi.* B. 1. *rem nam tibi;* Pll. *rem* [laenna] *nam tibi;* Gulielm. *ex proclivi planam.*—89 *Cistulam* Ven. 1518. *istancine esse* S. *istancine esse* Lips. *isticine esse* Ven. 1. *isticine esse* Ven. 1518. *gaudeam* Pll. S. Lips. Ven. 1.—90 *Ubi* Ven. 1. Ven. 1518. *singulativam* Valla.—91 *Nullum* S. Lips. Pll. Ven. 1.—92 *Vos t. istit* Ven. 1518.—93 *Sed si vera erunt* Schneider. *placet* C.—94 *Jus meum* C. *oras merum* Ven. 1518. *at meo* Schneider. *hercle injuriam merum* edd. vett.—96 *Quicquid infit* Carpentar.

NOTE

88 *Rem planam* [*rem ex proclivi planam*] * *Proclive* hic opponitur * *planam*, quasi significet viam scrobibus inaequalem.

DÆ. Non feret, nisi vera dicet: nequicquam ariolabitur.
 Solve vidulum ergo, ut, quicquid sit verum, quam primum
 sciam. [DÆ. hæccine est?
 GR. Hoc habet! solutum est: ah! perii! video cistellam.
 PA. Istæc est: o mei parentes! hic vos conclusos gero!
 Huc opesque spesque vestrum cognoscendum condidi. 101
 GR. Tunc tibi, hercle, Deos iratos esse oportet, quisquis es,
 Quæ parentes in tam angustum tuos locum compegeris.
 DÆ. Gripe, accede huc: tua res agitur: tu puella, istinc
 procul
 Dicit, quid insit, et qua facie, memorato omnia. 105
 Si hercle tantillum peccassis, quod posterius postules
 Te ad verum convorti; nugas, mulier, magnas egeris.
 GR. Jus bonum oras. TR. edepol haud orat te: nam tu
 injurius. [ac tace.
 DÆ. Loquere nunc jam, puella. Gripe, animum advorte,
 PA. Sunt crepundia. DÆ. ecca video. GR. perii in pri-
 mo prælio! 110
 Mane, ne ostenderis. DÆ. qua facie sunt? responde ex
 ordine.

DÆ. Non habebit, nisi dixerit vera: incassum divinabit. Aperi igitur vi-
 dulum, ut quamprimum noscam, quid sit verum. GR. Capta est! est apertus
 vidulus: Ah interii! video cistellam. DÆ. Hæcne est? PA. Est istæc. O
 mei parentes, vos porto conclusos in hac cistella. Inclusi in hac cistella auxilia, et
 spes vestrum cognoscendorum. GR. Per Herculem oportet Deos tibi esse infensos,
 quisquis es, quæ concluderis tuos parentes in tam angusto spatio. DÆ. Accede huc,
 Gripe! Agitur de tuis rebus. Tu puella, dic procul quid sit in hac cistella, et
 memora qua forma sint universa. Per Herculem, si peccaveris, vel minimum, mul-
 lier, si coneris postea temet revocare ad verum, effutieris mera nugamenta. GR.
 Exoras quod par est. TR. Per ædem Pollucis, non te exorat: nam tu afficis inju-
 ria. DÆ. Loquere nunc, puella; Gripe, ausculta et sile. PA. Adsunt crepun-
 dia. DÆ. Ecce conspicio. GR. Cecidi in primo congressu. Mane ne ostendas.
 DÆ. Qua forma sunt? responde ex ordine. PA. Primum est parvus ensis aureus,

//////////

Pro anne, S. Lips. Pll. Ven. 1. habent in me. Valla abit, pro habebit. Lips.
 Ven. 1518. hariola.—97 Non refert B. 1. S. Lips. Nou fert C.—98 S. Lips.
 Ven. 1. Ven. 1518. quam p. faciam.—99 Bene hoc Ven. 1518. habere bene Car-
 pentar. solutus est Lips. aperi S. Lips. Ven. 1. ah peri Ven. 1518.—100 S.
 Lips. Pll. Ven. 1. Ven. 1518. o mi parentes.—101 S. Lips. et codd. Lambini,
 credidi, pro condidi.—102 Tum S. Lips. Pll. Ven. 1. Ven. 1518. hercle deest
 in B. 1. S. Lips.—103 S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. tam in; particula in non
 legitur in B. 1.—106 S. Lips. Ven. 1. tantulum p. quot. Ven. 1. postcris; S.
 Lips. posceris; Ven. 1518. postea.—107 Ven. 1. Ven. 1518. convorti.—108 S.
 Lips. Ven. 1. Ven. 1518. te orat; Schneider. ted orat.—109 Ven. 1. advortite.

PA. Ensiculu'st aureolus primum literatus. DÆ. dice dum:

In eo ensiculo literarum quid est? PA. mei nomen patris.

Post altrinsecus est securicula ancipes, item aurea 114

Literata: ibi matris nomen in securicula 'st. DÆ. mane:

Dic, in ensiculo quid nomen est paternum? PA. Dæmones. [edepol, meæ?

DÆ. Di immortales! ubi loci sunt spes meæ? GR. immo

DÆ. Perge, te obsecro, continuo. GR. placide! aut ite in malam crucem.

DÆ. Loquere matris nomen hic in securicula quid siet.

PA. Dædalis. DÆ. Di me servatum cupiunt. GR. at me perditum. 120

DÆ. Filiam meam esse hanc oportet, Gripe. GR. sit per me quidem.

Qui te Di omnes perdant, qui me hodie oculis vidisti tuis;

Meque adeo scelestum, qui non circumspexi centies

Prius, me ne quis inspectaret, quam rete extraxi ex aqua.

PA. Post est sicilicula argenteola, et duæ connexæ maniculæ, et 125

inscriptus literis. DÆ. Dic vero literas quæ sunt inscriptæ in hoc parvo ense. PA. Nomen mei patris. Ex altera parte cistellæ est parra securis, acuta utrimque, item aurea, literis inscripta, in qua nomen matris est inscriptum. DÆ. Mane! Dic, quod est nomen patris in parvo ense? PA. Dæmones. DÆ. Dii immortales! ubi sunt constitutæ meæ spes? GR. Immo per ædem Pollucis, meæ? DÆ. Perge continuo, te obsecro. GR. Leniter! aut properate in malam crucem. DÆ. Dic, quod sit nomen matris hic in parva securi. PA. Dædalis. DÆ. Dii volunt me servari. GR. Sed me perdi. DÆ. Gripe, oportet hanc esse meam filiam. GR. Sit tua filia, per me licet. Omnes Dii te perdant, qui me vidisti hodie tuis oculis, et me infelicem, qui non circumspexi centies, ne quis me inspectaret, priusquam extraherem rete ex aqua. PA. Postea est parva sica

//////////

—110 S. Lips. Pll. Ven. 1. *peri.*—111 Ven. 1518. *responde ordine.*—112 *Ensiculus est* S. Lips. Lamb. *primum aureolus* Lamb.—113 S. Lips. *literatum. Mox, quid sit* Schneider.—114 Prisciani codd. octo lib. VI. p. 286. *itidem aurea*; una editio *item aurea.*—116 C. *quit nomen*; S. Lips. Ven. 1. *quod nomen.*—118 *Pergite* Pll. Ven. 1. Ven. 1518. *Perge tu* S. Lips. *placide at tu in,* &c. S. Lips.—119 *Eloquere* Ven. 1518. *in securicula qui* S. a m. pr. *quod siet* Lamb. *quit siet* C.—122 *Quin te* Ven. 1. Ven. 1518. Lamb.—123 Pll. *contiens.*—124 *Prins ne quis* Ven. 1518. *quam recte* Lips. *quam retem* Ven. 1518. *quam re te* Lamb. 1577.—125 *Post sicilicula* Schneider. *Post est situla* S. Lips. codd. Lambini, Lamb. *Post est sicula* Ven. 1. Ven. 1518. *argentea* Schneider.

NOTE

114 *Ancipes*] Utrimque secaus.

125 *Sicilicula*] A 'sica,' 'sicila,

Sucula. GR. quin tu i diirecta, cum sucula et cum porculis!

PA. Et bulla aurea est, pater quam dedit mihi natali die.

DÆ. Ea est profecto! contineri, quin complectar, non queo.

Filia mea, salve: ego is sum, qui te produxi, pater: 129

Ego sum Dæmones, et mater tua, ecca hic intus, Dædalis.

PA. Salve, mi pater insperate! DÆ. salve! ut te amplector libens!

TR. Volupe 'st, cum istuc ex pietate vostra vobis contigit.

DÆ. Capedum: hunc, si potes, fer intro vidulum; age Trachalio.

TR. Ecce Gripi scelera! cum istæc res male evenit tibi,

Gripe, gratulor. DÆ. age, eamus, mea gnata, ad matrem tuam, 3 5

Quæ ex te poterit argumentis hanc rem magis exquirere;

Quæ te magis tractavit, magisque signa pernovit tua.

TR. Eamus intro omnes, quando operam promiscuam damus.

argentea, et duæ maniculæ connexæ, et parvu sus. GR. Quin abis tu scelestâ cum sue et cum parvis porcis. PA. Est et bulla aurea, quam pater mihi dedit in die natali. DÆ. Est ea profecto! non possum me continere, quin complectar. Salva sis, mea filia! Ego sum is pater qui te genui: ego sum Dæmones, et ecce hic intus tua mater Dædalis. PA. Salvus sis, mi pater, insperate! DÆ. Salva sis; quam te amplector lætus! TR. Est jucundum, quandoquidem vobis id evenit propter vestram pietatem. DÆ. Accipe igitur! infer in ades hunc vidulum, si vales; age Trachalio. TR. Hæc sunt scelera Gripi! quandoquidem hæc res tibi accidit male, Gripe, gaudeo. DÆ. Age, mea filia, pergamus ad tuam matrem, quæ poterit agnoscere id diligentius ex te indicium, quæ te magis informavit, et magis novit signa quibus te agnoscat. TR. Introamus omnes, quandoquidem con-

//////////

—126 Editio Parisiensis Prisciani an. 1517. habet, *Quin tu directa cum sucula et porculis.* 'Codicum in hoc loco magna est varietas. Lips. 1. 2. et Luthi. *Sucula quin tu die recta, &c.* Erl. 2. et Heidelb. *Quin tu die recta;* Erl. 1. *Sucula quinta die recta;* Dresd. 1. *Sucula protulit quinta porrecta;* Lips. 3. *Sutula quinto die et recta curricula cum porculis;* Dresd. 2. *Sucula quinto die recta, &c.* Ven. 1. *quinto die recta.*' Ita notat Krehl. ad Prisc. lib. III. pag. 130.—127 *Et abula aurea C.* Verbum est delet Schneider.—128 *Ea profecto est Ven. 1518.—129 S. Lips. Ven. I. Ven. 1518. salve mea.—130 Voc. eccu deest in S. et Lips.—131 S. Lips.—132 Carpentar. contingit.—138 Introamus Schneider. operam omnes promiscam Schneider. promiscam etiam C.*

NOTÆ

idem ac falx: 'sicilire prata,' *faucher* 138 *Promiscuam*] Alii *promiscam. les prés.* 'Sicelices,' et 'sicilices; 'Promiscus,' 'promiscue.'
cultra tonsoria, *rasoirs.*

PA. Sequere me, Ampelisca. AM. cum te Dii amant, voluptati est mihi.

GR. Sumne ego scelestus, qui illunc hodie excepi vidulum! 140

Aut cum excepi, qui non alicubi in solo abstrusi loco!

Credebam edepol turbulentam prædam eventuram mihi,

Quia illa mihi tam turbulenta tempestate evenerat.

Credo edepol ego illie inesse auri et argenti largiter.

Quid melius est, quam ut hinc intro abeam, et me suspendam clanculum? 145

Saltem tantisper, dum abscedat hæc a me ægrimonia.

ferimus communem operam. PA. Ampelisca, sequere me. AM. Mihi jucundum est quando Dii te amant. GR. Sumne ego infelix qui piscatus sum hodie illum vidulum? aut qui non abscondi alicubi in loco deserto, quando piscatus sum? Per ædem Pollucis arbitrabor mihi eventuram prædam, de qua mihi erat futura contentio, quia illa mihi contigerat tempestate descærente. Credo, per ædem Pollucis, inesse in hac peru magnam copiam auri et argenti. Præstat ut ingrediar in cedes, et me suspendam occulte; saltem, dum hæc ægritudo animi paululum absistat a me.

//////////

—140 Pl. qui illuc.—144 C. argenti et auri largiter.

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

DÆMONES.

PRO Di immortales, quis me est fortunator,

Qui ex improvise filiam inveni meam?

Satin' si quoi homini Dei esse benefactum volunt,

Aliquo illud pacto obtingit optatum piis!

Ego hodie, qui neque speravi, neque credidi, 5

Is improvise filiam inveni tamen:

Et eam de genere summo adolescenti dabo

DÆ. O Dii immortales! quis est felicior me, qui reperi meam filiam minime data opera? Nonne hinc perspectum est, Deos impertire quoquomodo piis beneficia, quibus eos voluit officere? Ego inveni hodie inconsulto meam filiam præter spem et expectationem, et eam matrimonio jungam juveni Atheniensi ingenuo, nato nobili

//////////

3 Pl. homini deesse. B. 1. S. Lips. volo; Ven. 1. volunt.—4 Aliquo istuc B. 1. S. Lips. optigit Ven. 1.—5 Ego quod hodie Ven. 1518. qui deest in B. 1.

Ingenuo, Atheniensi, et cognato meo.
 Ego eum adeo accessi huc ad me quamprimum volo,
 Jussique exire huc ejus servom, ut ad forum 10
 Iret: nondum egressum esse eum, id miror tamen.
 Accedam opinor ad fores: quid conspikor?
 Uxor complexa collo retinet filiam:
 Ninis pæne inepta atque odiosa ejus amatio est.

loco, et meo consanguineo. Optarem ut vocaretur huc ad me ex templo; et mandari ejus servum prodire huc, ut pergeret ad forum. Tamen miror id, cum nondum prodidisse. Accedam oportet ad fores, ut opinor. Quid video? Uxor tenet filium complexa collo. Significatio hujus amicitie est prope insulsa et molesta.

S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518.—6 S. Lips. *invenit*—9 *Eum ego* B. 1.—10 S. Lips. Ven. 1. *servum ejus*.—11 S. Lips. *admiror tamen*.—12 C. *at foris, quit*.—14 Voc. *pæne* deest in C. 2. Ven. 1. Ven. 1518. *est amatio* Ven. 1518.

NOTÆ

8 *Ingenuo, Atheniensi*] Pleusidippo. plexanda filia, et interim omittere
 14 *Odiosa*] Alii, *otiosa*. Quasi di- quæ ad sacrificium sunt necessaria.
 cat nimium temporis ponere in am-

ACTUS QUARTI SCENA SEXTA.

DÆMONES, TRACHALIO.

DÆ. ALIQUANDO osculando melius est, uxor, pausam fieri.
 Atque adorna, ut rem divinam faciam, cum intro advenero,
 Laribus familiaribus: cum auxerunt nostram familiam.
 Sunt domi agni et porci sacres: sed quid istum remoramini,
 Mulieres, Trachalionem? atque optime, eccum, exit foras.
 TR. Ubi ubi erit, tamen jam investigabo, et mecum ad te
 adducam simul 6

DÆ. *Præstat, uxor, intermittere tandem oscula: et compara omnia, ut, quando ingressus fuerit, sacrificem laribus familiaribus, quoniam auxerunt nostram familiam. Sunt domi agni et porci idonei ad sacrificandum. Sed, quid retardatis, o mulieres, Trachalionem? sed ecce egreditur foras tempestive. TR. Ubiunque versabitur, tamen quæram jam et adducam mecum Pleusidippum. DÆ. Memora*

2 Lamb. *adornare*.—4 S. Camer. *porcisacres*.—6 Particula *jam* deest in S.

NOTÆ

1 *Aliquando*] Tandem. 4 *Porci sacres*] Porci sacres appellantur destinati sacris. Tibullus
 Osculando] Osculandi.

- Pleusidippum. DÆ. eloquere, ut hæc res obtigit de filia :
 Eum rogato, ut relinquat alias res, et huc veniat. TR. licet.
 DÆ. Dicitō, daturum meam illi filiam uxorem. TR. licet.
 DÆ. Et patrem ejus me novisse, et mihi esse cognatum.
 TR. licet. 10
- DÆ. Sed propra. TR. licet. DÆ. jam hic fac sit, cœna
 ut curetur. TR. licet.
- DÆ. Omnian' licet? TR. licet; sed scin' quid est quod
 te volo? [licet.
- Quod promisisti, ut memineris, hodie ut liber sim. DÆ.
 TR. Fac, ut exores Pleusidippum, ut me emittat manu.
 DÆ. licet.
- TR. Et tua filia facito oret: facile exorabit. DÆ. licet. 15
- TR. Atque ut mihi Ampelisca nubat, ubi ego sim liber.
 DÆ. licet. [DÆ. licet.
- TR. Atque ut gratum mihi beneficium factis experiar.
 TR. Omnian' licet? DÆ. licet: tibi rursus refero gratiam.
 Sed propra ire in urbem actutum, et recipe te huc rursus.
 TR. licet.
- Jam hic' ero: tu interibi adorna ceterum, quod opus est.
 DÆ. licet. 20

illi quemadmodum hæc res accidit de filia: roga eum ut, omissis omnibus rebus, veniat huc. TR. Fict. DÆ. Dic me illi daturum meam filiam uxorem. TR. Dicam. DÆ. Et me novisse ejus patrem, et meum esse cognatum. TR. Dicam. DÆ. Sed accelera. TR. Accelerabo. DÆ. Da operam jam ut instruat canu hic. TR. Faciam. DÆ. Licetne facere omnia? TR. Licet. Sed capisne quid te velim? ut recorderis eorum quæ pollicitus es, ut sim hodie liber. DÆ. Eris. TR. Da operam ut impetres a Pleusidippo, ut me manu mittat. DÆ. Manu mittet. TR. Et da operam, ut tua filia roget: impetrabit facile. DÆ. Efficiam. TR. Atque ut afficiar revera beneficio mihi jucundo. DÆ. Afficiaris. TR. Licetne facere omnia? DÆ. Licet: deumo tibi refero gratiam. Sed accelera in urbem, et revertere huc denuo. TR. Revertar: ero jam hic. Tu interim appara cetera quæ sunt necessaria. DÆ. Apparabo. TR. Hercules miserum

Lips. Ven. 1. Ven. 1518.—8 Eum deest in Ven. 1518. rogata Schneider. ut linquat Mediol.—9 Lips. Ven. 1. daturam. Mox, me illi Schneider.—11 S. Lips. Ven. 1. fac sis.—12 Omnia S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. Omnia hic Carpenter. i licet Ven. 1.—14 Fac ut tu Ven. 1518. manu deest in B. 1. S. Lips. Pll.—15 Et tua filia futo S.—16 Atque ut mi S. Lips. Ven. 1. Atque ut Ampelisca mi Ven. 1518.—17 Hunc versum hoc loco omittunt S. et Lips. mihi gratum Ven. 1518.—18 Omnia Pll. S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. ilicet Ven.

NOTÆ

'mysticos' vocat. Porci immolabantur Laribus. Horatius, 'inmolet æ-

TR. Hercules istum infelicet cum sua licentia !
Ita meas replevit aures, quicquid memorabam, licet.

efficiat hunc cum suo licet! adeo oneravit meas aures, quicquid dicerem, suo licet.

1518.—19 S. *et recipere te.*—20 S. Lips. *tu interim ibi.*—21 Ven. 1. Ven. 1518. *infelicitet.*—22 *Ita meus complevit* S. Lips. B. 1.

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

GRIPUS, DÆMONES.

GR. QUAM mox licet te compellare, Dæmones ?

DÆ. Quid est negotii, Gripe ? GR. de illo vidulo
Si sapias, sapias : habeas quod Di danunt boni.

DÆ. Æquom videtur tibi, ut ego, alienum quod est,
Meum esse dicam ? GR. quodne ego inveni in mari ? 5

DÆ. Tanto melius illi obtigit, qui perdidit :
Tuum esse nihilo magis oportet vidulum.

GR. Isto tu pauper es, cum nimis sancte pius.

DÆ. O Gripe, Gripe, in ætate hominum plurimæ
Fiunt transeunæ, ubi decipiuntur dolis. 10

Atque edepol in eas plerumque esca imponitur :

GR. Quando licebit te alloqui, o Dæmones ? DÆ. Quid est rei, Gripe ? GR. Consule tibi de illo vidulo, si sapias. Serva quod Dii tibi benigne dederint. DÆ. Tibine videtur æquum ut ego affirmem ad me pertinere, id quod ad alium pertinet ? GR. Estne id quod ego nactus sum in mari ? DÆ. Qui amisit vidulum fuit tanto felicior : non debet idcirco hunc vidulum esse magis tuum. GR. Tu es pauper idcirco, quia es nimis religiosus. DÆ. O Gripe, Gripe, tenduntur complures loqui hominibus, dum vivunt, in quos incurrunt : atque per adem Pollucis imponitur esca

1 *Tuam mox* S. Lips. B. 1.—2 Pl. S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. *negoti.*—3 *Alterum sapias deest* in B. 1. S. Lips. *Si sapias capias Pist. boni danunt* S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. *dant boni* Schneider.—6 *Tanto illi melius* Schneider. *optigit* C.—8 Schneider. *es pauper, q. n. s. piu's.*—9 *O deest* in B. 1. S.

NOTÆ

8 *Isto tu pauper*] Persius : ‘ Varo, terebrare salinum,’ est extremo digito illato in salinum acnere famem Contentus perages, si vivere cum condimentorum loco omnium. Jove tendis.’ Si vir bonus esse vo- 10 *Transeunæ*] Laqueus quo inserunt lueris, vitam inopem duces. ‘ Digito caput aves quibus tenduntur.

Quam si quis avidus poscit escam avariter,
 Decipitur in transenna avaritia sua.
 Ille qui consulte, docte, atque astute cavet,
 Diutine uti bene licet partum bene : 15
 Mihi istæc videtur præda prædatum irier,
 Ut cum majore dote abeat, quam advenerit.
 Egone ut quod ad me allatum esse alienum sciam,
 Celem ? minime istuc faciet noster Dæmones.
 Semper cavere hoc sapientes æquissimum est, 20
 Ne conscii sint ipsi maleficiis suis.
 Ego mihi cum lusi, nihil moror ullum lucrum.
 GR. Spectavi ego pridem comicos ad istum modum
 Sapienter dicta dicere, atque iis plaudier,
 Cum illos sapientis mores monstrabant populo : 25
 Sed cum inde suam quisque ibant diversi domum,
 Nullus erat illo pacto, ut illi jusserant.
 DÆ. Abi intro, ne molestus ; linguæ tempera.

iis, quam si quis cupidius occupet, irretitur sua avaritia, tanquam suo laqueo. Ille qui sibi consulit prudenter, sapienter, et caute, utitur diu iis que recte comparavit : mihi videtur hæc prada sic futura ipsa, ut auferatur, cum majore accessione, quam erepta fuerit. Egone committum ut celem quod norim ad me allatum esse alienum? Noster herus Dæmones non faciet illud. Est par sapientes curare semper illud, ne ipsi sint rei suis malefactis. Quando ego ludo ad meam oblectationem, nullam curam quaestum. GR. Equidem observari jam dudum comicos referre effata sapientia, atque iis tribui applausum, quando ostendebunt bonos mores populo : verum quando quisque revertebatur in suas aedes, nullus erat talis quem predicaverant eum esse oportere. DÆ. Ingrederere, ne sis molestus ; coërce linguam. Ego nihil tibi sum

Lips.—10 Pll. et Ven. 1518. *transenna*.—11 S. Lips. *in eis*.—12 Thomson. et Schneider. *poscit*. S. *poscit eam*. B. 1. S. Lips. *avarus*.—13 Ven. 1518. *transenna*.—15 *Diutine ubi Lips.* D. *ei uti Camer.* Lamb. *bene* prius deest in S. Lips. Ven. 1. *parum bene* S. Lips.—17 C. *docte abeat*.—18 S. Lips. Ven. 1518. *ablatum*.—19 Ven. 1518. et Acidal. *roster Dæmones*. Benti. ad Hor. 11. Sat. 6. 48. *probat noster*. Post hunc versum S. Lips. B. 1. addunt, *hoc licet : Atque ut gratum mihi beneficium factis experiar*. Cf. superioris scenæ vs. 17.—20 B. 1. S. Lips. Ven. 1. *sapientissimum est* ; Ven. 1518. *dictum sapientissimum est*.—21 Gulielm. *maleficii suis* ; Ven. 1518. *maleficii sui*.—22 Ven. 1518. *lusi nil* ; Schneider. *Nihil ego mihi cum lusi*.—23 *Pro pridem*, S. et Lips. habent *quidem*.—25 *Tamen illos* S. Lips. *Quom illos* Ven. 1518. *monstrabat* S. Lips. *populo* S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. *polio* Pll.—28 Schneider.

NOTÆ

12 *Poscit*] Alii, *puscit* : antique pro edit.

Avariter] *Avide*.

15 *Uti partum*] *Uti parto*.

22 *Cum lusi*] *Ego cum me oblectem honeste, non cureo lucrum*.

Ego daturus tibi nihil sum ; ne tu frustra sis.

GR. At ego Deos quæso, ut quicquid in illo vidulo 'st, 30

Si aurum, si argentum est, omne id ut fiat cinis.

DÆ. Illuc est, quod nos nequam servis utimur.

Nam illic cum servo si quo congressus foret,

Et ipsum sese et illum furti astringeret :

Dum prædam habere se censeret, interim 35

Præda ipsus esset : præda prædam duceret.

Nunc hinc introibo, et sacrificabo : postibi

Jubebo nobis cœnam continuo coqui.

daturus ; ne fullaris. GR. Sed ego obsecro Deos, ut quicquid est in illo vidulo, sive est aurum, sive argentum, ut id omne redigatur in cinerem. DÆ. Idcirco nos habemus improbos seruos. Nam ille, si esset certamen cum quodam servo, sese ipse redderet affinem furti, et serrum, quando putaret se habere prædam ; interim ipse esset præda prædæ. Nunc ingrediar et sacrificabo : postea mandabo continuo coqui cœnam.

//////////

molestu's.—29 Ego tibi daturus nil sum Schneider. frustrassis S. Lips.—30 C. quitquit.—31 C. omne id ut.—32 Idem codex, nos nequaquam.—34 Pll. S. Lips. Ven. 1. forti ; Valla sorti.—35 S. Lips. haberet.—37 S. a m. pr. post id ; et a m. sec. post ibi.—38 Videbo Ven. 1. Ven. 1518. et S. a m. pr.

NOTÆ

31 Cinis] Ovidius, 'Deus quisquam opes.'

Tam male quæsitâ pulvere mutet 32 Illuc est] Idcirco.

=====

ACTUS QUARTI SCENA OCTAVA.

PLEUSIDIPPUS, TRACHALIO.

PL. ITERUM mihi istæc omnia itera, mi anime, mi Trachalio,

Mi liberte, mi patrone, immo potius, mi pater. [perit.

Repperit patrem Palæstra suum atque matrem? TR. rep-

PL. Et popularis est? TR. opinor. PL. et nuptura est

mihî? TR. suspicor.

*PL. Mi anime, mi Trachalio, mi liberte, mi patrone, immo potius, mi pater, re-
pete mihi iterum omnia illa. Palæstra nacta est suum patrem atque matrem? TR.
Nacta est. PL. Et est popularis? TR. Arbitror. PL. Et nubet mihi? TR.*

//////////

*1 Iterum me Ven. 1518. Itera dum mihi al. ap. Pareum.—2 Schneider.
potius immo.—4 B. S. Lips. Pll. Ven. 1. Ven. 1518. et mihi nuptura est.—*

PL. Censen' hodie despondebit eam mihi? quæso. TR. censeo. 5

PL. Quid? patri etiam gratulabor, cum illam invenit? TR. censeo. [TR. quod rogas,

PL. Quid, matri ejus? TR. censeo. PL. quid ergo censes? Censeo. PL. dic ergo quanti censes? TR. egone? censeo.

PL. At sume quidem, ne censionem semper facias. TR. censeo.

PL. Quid si curram? TR. censeo. PL. an sic potius placide? TR. censeo. 10

PL. Etiamne eam adveniens salutem? TR. censeo. PL. etiamne ejus patrem? [quid postea?

TR. Censeo. PL. post ejus matrem? TR. censeo. PL. Etiamne adveniens complectar ejus patrem? TR. non censeo. [illam? TR. non censeo.

PL. Quid, matrem? TR. non censeo. PL. quid campse

PL. Perii! delectum dimisit: nunc non censet, cum volo. 15

TR. Sanus non es: sequere. PL. duc me, mi patrone, quo libet.

Suspitor. PL. Putasne, obsecro, Dæmonem mihi eam hodie desponsurum? TR. Puto. PL. Quid? gratulabor etiam patri, quia illam nactus est? TR. Puto. PL. Quid? ejus matri? TR. Puto. PL. Quid igitur putas? TR. Puto, id quod rogas. PL. Dic igitur quanti putas? TR. Egone? censeo. PL. Sed uccipe quidem, ne semper exerceas potestatem censoriam. TR. Censeo. PL. Quid si curram? TR. Censeo. PL. Aut sic potius ambulem placide, ut ambulo? TR. Censeo. PL. Salutabone etiam eam in suo adventu? TR. Censeo. PL. Salutabo quoque ejus patrem? TR. Censeo. PL. Postea ejus matrem? TR. Censeo. PL. Quid deinde? complectarne quoque ejus patrem quando advenero? TR. Non censeo. PL. Quid, matrem? TR. Non censeo. PL. Complectarne Palastram? TR. Non censeo. PL. Interii! omisit delectum: non census facit, quando volo. TR. Non es sanus: sequere. PL. Duc me, mi patrone, quo placet.

//////////

6 Hunc versum omittunt S. et Lips.—7 C. *quid ergo*.—9 *Assume* S. Lips. B. 1. *Adsume* Ven. 1. Ven. 1518. *At summa* Pont.—11 S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. *etiam ejus*.—14 B. 1. S. Lips. *quid eam ipsam palastram*.—15 *Peri* Ven. 1. Ven. 1518. *dilectum* Pll. S.—16 S. Lips. Ven. 1518. *quo libet*.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

LABRAX.

QUIS me est mortalium miserior, qui vivat alter hodie,

LA. Quis est me infelicior in vita? *Pleusidippus me condemnavit apud recupe-*

Quem ad recuperatores modo damnavit Pleusidippus!
 Abjudicata a me modo est Palæstra; perditus sum!
 Nam lenones ex gaudio credo esse procreatos,
 Ita omnes mortales, si quid est mali lenoni, gaudent. 5
 Nunc alteram illam, quæ mea est, visam huc in Veneris
 fanum,
 Saltem ut eam abducam, de bonis quod restat reliquiarum.

ratores. Palæstra mihi erepta est modo iudicio. Sum perditus! Nam puto omnes lenones esse procreatos ex lætitia, adeo omnes homines lætantur, si accidit aliquod malum lenoni. Nunc ibo huc, et videbo illam alteram, quæ est mea, in fano Veneris; ut saltem abducam Ampeliscam, quæ mihi restat una ex omnibus bonis.

//////////

1 Schneider. *mortalis*.—2 *Quem modo damnavit ad recuperatores* Ven. 1518.—3 *Abjudicata* B. 1.—5 S. Lips. B. 1. *male lenoni*.—6 B. 1. et S. a m. pr. *visam hic*.—7 C. *reliquiarum*; S. 1. a m. pr. *aliquarum*.

NOTE

2 *Recuperatores*] *Judices erant tres,* 3 *Abjudicata*] *Id est, Palæstra:*
 qui dabantur a prætore, et disceptabant causas privatas. *sententia recuperatorum a me abducta est, et Pleusidippo adjudicata.*

=====

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

GRIPUS, LABRAX.

GR. NUNQUAM edepol hodie ad vesperam Gripum inspicietis vivum,
 Nisi vidulus mihi redditur. LA. perii, cum mentionem Fieri audio usquam viduli, quasi palo pectus tundat.
 GR. Illic scelestus liber est: ego qui in mari prehendi Rete atque excepi vidulum, dare ei negatis quicquam. 5

GR. Per ædem Pollucis non videbitis hodie vivere Gripum ad vesperam, nisi mihi restituatur vidulus. LA. Interii, quando accipio fieri mentionem viduli; sum quasi aliquis impellat pectus palo. GR. Ille nefarius est liber; et recusatis dare quicquam mihi, qui piscatus sum, atque comprehendi vidulum retibus. LA. Pro Dii

//////////

1 S. Lips. B. 1. Ven. 1. Ven. 1518. *vesperum*. Ven. 1518. *virom*.—3 Douz. et Bipont. *tundat*; Schneider. *tundor*.—4 *Istic* S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518.—5 S. Lips. *ei dare*; Ven. 1. *ei daret*; Ven. 1518. *tradere*.—

LA. Pro Di immortales! suo mihi hic sermone arrexit aures. [quaque,

GR. Cubitum, hercle, longis literis signabo jam usque Si quis perdiderit vidulum cum auro atque argento multo, Ad Gripum ut veniat: non feretis istum, ut postulatis.

LA. Meum, hercle, illic homo vidulum scit, qui habet, ut ego opinor. 10

Adeundus mihi illic est homo: Di, quæso, subvenite.

GR. Quid me intro revocas? hoc volo hic ante ostium extergere.

Nam hoc quidem pol e robigine, non e ferro factum est;

Ita quanto magis extergeo, rutilum atque tenuius fit:

Nam quidem hoc vere natum est verum: ita in manibus consenescit. 15

LA. Adolescens, salve! GR. Di te ament cum irraso capite. LA. quid fit?

immortales! hic reddidit meas aures attentas suo sermone. GR. Per Herculem denuntiabo jam usquequaque omnibus literis cubitalibus, si quis amiserit vidulum cum auro multo atque argento, ut veniat ad Gripum: non accipietis ut rogatis. LA. Per Herculem ille homo scit quis habet vidulum, ut ego existimo. Oportet ut conveniam illum hominem. Obsecro, adeste, Dii! GR. Quare me revocas in ades? Volo convertere has sordes ante ostium; nam per Pollucem, hoc veru non est e ferro, sed e rubigine; et quanto magis extergeo, tanto magis fit tenue, atque rubiginosum: etenim hoc veru est natum verno tempore: adeo marcescit in meis manibus. LA. Salvus sis, adolescens! GR. Dii te ament cum tuo capite irraso. LA.

//////////

6 Pronomen mihi deest in B. 1. S. Lips. Ven. 1.—7 Voc. jam deest in B. 1. S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. usque in urbe Ven. 1518.—9 S. a m. sec. Lips. B. 1. is ut veniat.—10 Ven. 1518. quis habet.—11 Schneider. mi illic.—12 S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. hostium.—13 Ven. 1. pol est rubigine; Schneider. pol e robigine est, et non. Ven. 1518. fabre factum est.—14 Ita quanti Pl. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. extergero S. Lips. tenuis S. Lips.—15 Numquid natum est hoc vere verum Schneider. hoc venatus verum Pl. Ven. 1. Ven. 1518. hoc venustum verum S. Lips.—16 Ven. 1518. quid sit; C.

NOTE

7 *Cubitum*] Si quid amissum fuerat, aut voce præconis proclamabatur, aut inscribebatur longioribus literis in locis quo vulgo convenirent cætus urbis, ut sunt templa, forum, macellum. Cubitum longæ literæ, grandiores, capitales, quadrata.

15 *Vere natum est verum*] Dabat scilicet in splendorem veni. Dicit

quo plus detergit rubiginis, hoc magis e vestigio renasci, ut verno tempore res omnes sobolescent.

Consenescit] Deteritur, et rubiginem contrahit.

16 *Cum irraso capite*] Qui evaserant ex naufragio capillos deponebant in signum liberationis a tanto periculo.

GR. Verum extergetur. LA. ut vales? GR. quid tu? num
 medicus, quaeso, es? [tum tu

LA. Immo edepol una litera plus sum, quam medicus. GR.

Mendicus es? LA. tetigisti acu. GR. videtur digna forma:

Sed quid tibi est? LA. hac proxima nocte in mari clavi. 20

Confracta est navis: perdidit, quicquid erat, miser ibi
 omne. [gento multo.

GR. Quid perdidisti? LA. vidulum cum auro atque ar-

GR. Ecquid meministi in vidulo, qui perit, quid infuerit
 ibi? [fabulemur.

LA. Quid refert, qui periit? GR. tamen si non hoc, aliud

Quid si ego sciam qui invenerit? volo ex te scire signa. 25

LA. Nummi octingenti aurei in marsupio infuerunt:

Præterea centum denaria Philippea in pasceolo seorsus.

GR. Magna hercle præda 'st! largiter mercedis indipiscar:

Di homines respiciunt: bene ego hinc prædatus ibo.

Quid rerum geritur? GR. Extergitur veru. LA. Quomodo vales? GR. Quid petis? Num es medicus, obsecro? LA. Immo per ædem Pollucis plus sum quam medicus, una litera. GR. Igitur tu es mendicus? LA. Recte divinasti. GR. Tua forma videtur digna. Sed quid tibi est? LA. Perdidit omnia in mari hac nocte ultima. Navis est confracta: perdidit infelix omnia, quæ erant mea. GR. Quid perdidisti? LA. Vidulum cum multo auro atque argento. GR. Quid meministi quod fuerat in illo vidulo, qui est perditus? LA. Quid interest, quando quidem perditus est? GR. Tameu si nihil dicimus de hoc, loquamur de aliis. Si ego norim, quis incenerit? Volo scire ex te indicia. LA. Fuerant in marsupio octingenti nummi aurei: præterea seorsam centum denaria Philippea in sacco. GR. Est ingens per Herculeu præda! Consequar largam mercedem. Di respiciunt homines. Ego ibo

quit fit.—17 Ferrum extergetur S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. aut vales Pll.—18 Pro tum tu, S. et Lips. habent nunquid tu; Lamb. num tu.—20 Ven. 1. hoc proxuma. Mox, B. 1. Pll. S. Lips. Ven. 1. in mare et alii; Camer. in mare mihi et alii.—21 Contra fracta est S. Lips. Ven. 1. quitquit C.—23 Eo quid S. Lips. Ven. 1. quid perit S. Lips. quod perit Ven. 1. perit deest in Ven. 1518. et Lamb. 1577. Mox, et quid Ven. 1. ibi infuerit Schneider. ibi deest in Ven. 1518.—24 Lamb. 1577. quid periit; S. Ven. 1. qui perit. Ven. 1518. Lamb. nihil tamen.—26 Octingenti in marsupio nummi aurei Schneider. auri B. 1. S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. primum infuerunt Ven. 1518.—27 Pll. centum mna philippea; Ven. 1518. et Bipont. centum mna philippicæ; et sic Anselmus ex codd. pasteolo B. 1. S. Lips.—28 S. Lips. adipiscar.—

NOTÆ

27 *Centum denaria Philippea*] Alii, molle et tenue corium, ex quo fiunt
centum mna Philippea, pro minæ Phi- chirothecæ; loculi, folluli.

29 *Di homines respiciunt*] Alludit ad
 Fortunam respicientem felicem et pro-

pitiam. Ζεὺς ἐπόψιος, *Jupiter inspector.*

Delph. et Var. Clus.

Plaut.

5 D

Profecto hujus est vidulus: perge alia tu expedire. 30

LA. Talentum argenti commodum magnum inerat in crumina,

Præterea sinus, epichysis, cantharus, gaulus, cyathusque.

GR. Papæ! divitias tu quidem habuisti luculentas.

LA. Miserum istuc verbum et pessimum est, Habuisse, et nihil habere.

GR. Quid dare velis, qui istæc tibi investiget indicetque? 35

Eloquere propere celeriter. LA. nummos trecentos. GR. tricas.

[GR. cassam glandem.

LA. Quadringentos. GR. tramas putridas. LA. quingentos.

LA. Sexcentos. GR. curculiunculos minutos fabulare.

LA. Dabo septingentos. GR. os calet tibi! nunc id frigidefactas?

hinc bene onustus præda. Profecto vidulus ad hunc pertinet. Prosequere commemorare alia. LA. Inerat in crumena magnum talentum argenti commodum, præterea urna, aqualis, cantharus, cymbium, cyathus. GR. Papæ! Tu habuisti quidem divitias luculentas. LA. Illud verbum habuisse, et habere nihil, est miserum et pessimum. GR. Dic cito, quid relis dare, cui investiget ista et tibi indicet? LA. Trecentos nummos. GR. Res nullius pretii. LA. Quadringentos. GR. Polliceris tramas putridas. LA. Quingentos. GR. Loqueris cassam glandem. LA. Sexcentos. GR. Dicis vermiculos parvos. LA. Dabo septingentos. GR. Os tibi calet! nunc frigidefacis buccellam in ore? LA. Mille nummos. GR.

29 *Dii me* Cam. Lamb. *Dii omnes homines* Ven. 1518. *ergo hinc C.*—30 *Profecto est hujus* Schneider.—31 *S. a m. pr. erat in.* Ven. 1. Cam. Lamb. *crumena.*—32 *S. Lips. B. 1. caudus. B. 1. S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. cyathus, omisso τῆ quæ.*—33 *Paræ* Ven. 1. Pll.—36 Ven. 1. *trichas.*—37 *Quadringentos* Schneider. *putidas* S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. *putridus* Valla.—38 *S. Lips. gurguliunculos; nonnulli codd. Prisciani lib. III. p. 131. ed. Krehl. habent gorguliunculos.*—39 *B. 1. os calet tibi linguam frigide factas; Alciat. nunc git frigidefactus; Pll. nun git; Ven. 1. Ven. 1518. num git. S. et Lips. habent etiam*

NOTÆ

Apuleius, 'In tutelam jam receptus es Fortunæ, sed Videntis.' Virgilius, 'Libertas, quæ sera tamen respexit iuertem.'

31 *Commodum*] Commodæ monetæ, id est, integro margine. Commodum talentum, commodæ minæ, a quibus nihil exsectum detritumque est.

32 *Sinus*] Vas sinuosum, ventriosum et oris angusti. Virgilius, 'Sinum lactis, et hæc tibi liba, Priape,

quotannis Expectare sat est.'

Epichysis] Vas vinarium, e quo in cyathos vinum effunditur.

Gaulus] Vasculum in formam cymbii, sen crateris.

34 *Habuisse*] Senecca, 'Habere eripitur; habuisse nunquam.'

37 *Tramas*] Id est, fila putrida.

39 *Nunc id [nun git]*] Frutex quem Latini nigellam vocant, gustu similis piperi. Ansonius, 'Est inter fruges morsu piper æquiparans git.' Prover-

LA. Mille dabo nummos. GR. somnias. LA. nihil addo :
 abi ! GR. igitur audi : 40
 Si, hercle, abiero hinc, hic non ero. LA. vin' centum et
 mille ? GR. dormis. [addas ;
 LA. Eloquere quantum postules. GR. quo nihil invitus
 Talentum magnum : non potest triobolum hinc abesse.
 Proin tu vel aias, vel neges. LA. quid istic necessum est,
 video :
 Dabitur talentum. GR. accede dum huc : Venus hæc volo
 arroget te. 45
 LA. Quod tibi libet, id mihi impera. GR. tange aram
 hanc Veneris. LA. tango. [GR. quod jubebo.
 GR. Per Venerem hanc jurandum est tibi. LA. quid jurem ?
 LA. Præi verbis quid vis : id quod domi est, nunquam ulli
 supplicabo. [argentum daturum,
 GR. Tene aram hanc. LA. teneo. GR. dejura, te mihi
 Eodem die, viduli ubi sis potitus. LA. fiat. 50
 GR. LA. Venus Cyrenensis, testem te testor mihi,

Somnias. LA. Nihil adjicio : abi ! GR. Audi igitur ! Si per Herculem hinc denigravero, non ero hic. LA. Visne centum et mille ? GR. Dormis. LA. Dic quantum roges. GR. Ut nihil addas invitus ; magnum talentum : non potest detrahi hinc triobolum. Itaque tu vel dic, vel nega. LA. Video quid oporteat agere hic : dabitur talentum. GR. Accede dum huc : volo ut hæc Venus te roget necum. LA. Manda mihi id quod volueris. GR. Tange hanc aram Veneris. LA. Tango. GR. Oportet te jurare per hanc Venerem. LA. Quid jurem ? GR. Id quod mandabo. LA. Dictita mihi : nunquam petam a vicinis id quod habeo domi. GR. Tange hanc aram. LA. Tango. GR. Jura te mihi daturum pecuniam pactam, eo die, quo habebis vidulum. LA. Esto. GR. LA. Venus Cyrenensis, te testor mihi tes-

//////////

frigide factas.—42 Eloquere hercle Cam. Lamb.—43 S. a m. pr. et Cam. triobolum.—44 Proin tu aias Ven. 1. vel alas S. a m. pr. vel animas Carpentar. istuc est Ven. 1518. Quin istuc necessum esse video al. ap. Pareum.—45 Pll. atroget.—46 Quod t. libet Ven. 1518. id mihi C. imperat Pll. harum C.—47 Ven. 1518. jurem tibi. Mox, S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. quod jubeo.—48 Pro verbis B. 1. S. Lips. quidem his id quod S. Lips. id quod d. est num quis vili C. vili etiam C. 2.—49 Tenaram Ven. 1. te mi argentum Schneider.—50 Eodem illo die edd. vett. et Schneider. Eodem ipso die Ven. 1518—51 Cy-

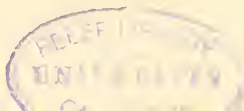
NOTE

bialis forma in eos, qui trepide et perjuriam summa Exigua, Cereris tangens aramque prædemque. Aras tangebant et precaturi.

45 Arroget te] Id est, volo id a te petat Venus ipsa.

46 Tange aram] Cicero, 'Is si aram tenens juraret, crederet nemo.' Juvenalis : 'Falsus erit testis, vendet

48 Id quod domi] Id habent in promptu, domesticum, familiare, ut sint perjuri.

Si vidulum illum, quem ego in navi perdidit,
Cum auro atque argento salvom investigavero,
Isque in potestatem meam pervenerit.

GR. Tum ego huic Gripo dico, inquito, et me tangito. 55

LA. Tum ego huic Gripo dico, Venus, ut tu audias.

GR. LA. Talentum argenti magnum continuo dabo.

GR. Si fraudassis, dicito, uti te in quæstu tuo
Venus eradicet caput atque ætatem tuam.

Tecum hoc habeto tamen, ubi juraveris. 60

LA. Et illum ego advorsum si quid peccasso, Venus,
Veneror te, ut omnes miseri lenones sient.

GR. Tamen fiet, etsi tu fidem servaveris.

Tu hic opperire, jam ego faxo exhibit senex :

Eum tu continuo vidulum reposcito. 65

LA. Si maxume mihi illum reddiderit vidulum,
Non illi ego hodie debeo triobolum.

Meus arbitratus est, lingua quod juret mea.

Sed conticescam : eccum exit, et ducit senem.

tem, si invenero meam peram salvam, quam ego perdidit in navi cum auro et argento, et ea venerit in meam potestatem. GR. Tum, ego dico huic Gripo, dic, et me tange. LA. Tum ego dico huic Gripo, Venus, ut tu audias. GR. LA. Dabo continuo magnum talentum argenti. GR. Si fraudaveris, dicito, ut Venus te eradicet in tuo quæstu, caput et tuam vitam : tamen habe hoc tecum, quando juraveris. LA. Et ego te rogo, ut si quid peccavero adversus illum, ut omnes lenones sint infelices. GR. Tamen lenones erunt miseri, etsi tu fidem servaveris. Tu opperire hic ; jam ego curabo, ut senex egrediatur : tu repete continuo vidulum. LA. Etsi mihi restituerit hodie vidulum, ego non illi dabo tres obolos. Est situm in meo arbitrio, quod mea lingua juraverit. Sed tacebo : ecce exit Gripus, et adducit senem.

//////////

renensis testor te mihi B. 1. testem omittunt etiam S. Lips. Ven. 1. testor te etiam S. Lips.—52 Ven. 1518. ego quem.—55 Voc. dico deest in C. ‘Ceterum, post hunc versum nonnulli inculcant hunc : Talentum argenti magnum continuo dabo. Sed nihil tale extat in Pl.’ Pareus.—56 Tum me S. Lips. me audias Ven. 1518. exaudias Cam. Lamb.—58 Quod si Ven. 1518. dic ut S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518.—60 Cam. habeto, tamen.—61 C. Illa egat vorsum ; C. 2. S. Lips. Ven. 1. illa negat vorsum ; Ven. 1518. illa negat vorsum.—62 B. 1. S. Lips. Ven. 1. homines sint.—63 S. Lips. serraris.—64 Tibi S.—66 Schneider. mi illum ; Ven. 1518. illum mihi. S. Lips. redierit.—67 S. Lips. Ven. 1. ego illi.—68 Pl. arbitratus tungua ; S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. arbitratus lingua. S. Lamb. quid juret.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

GRIPUS, DÆMONES, LABRAX.

GR. SEQUERE hac: ubi iste leno est? heus tu, hem tibi,
hic habet vidulum. [beas tibi.

DÆ. Habeo, et fateor esse apud me: et, si tuus est, ha-
Omnia, ut quicquid infuere, ita salva sistentur tibi.

Tene, si tuus est. LA. o Di immortales! meus est: salve,
vidule.

DÆ. Tuusne est? LA. rogitas? siquidem hercle Jovis
fuit, meus est tamen. 5

DÆ. Omnia insunt salva: una istinc cistella excepta est
modo

Cum crepundiis, quibuscum hodie filiam inveni meam.

LA. Quam? DÆ. tua quæ fuit Palæstra; ea filia inventa
est mea. [tentia

LA. Bene mehercle factum est: cum istæc res tibi ex sen-
Pulchre evenit, gaudeo. DÆ. istuc facile non credo tibi. 10

LA. Immo, hercle, ut scias gaudere me, mihi triobolum

Ob eam ne duis: condono te. DÆ. benigne cdepol facis.

LA. Immo tu quidem hercle vero. GR. heus tu! jamne
habes vidulum?

GR. *Sequere hac. Ubi est ille leno? Heus tu, hem tibi: hic habet vidulum.*
DÆ. *Habeo, et fateor eum esse apud me: et, si ad te pertinet, serva. Quemad-*
modum quilibet fuit in eo, ita tibi restituetur salvum. Accipe, si est tuus. LA.
O Dii immortales! est meus: salve, vidule. DÆ. *Estne tuus?* LA. *Rogus?*
Si per Herculem, fuit Jovis, tamen est meus. DÆ. *Universa sunt integra in eo:*
una arcula tantum fuit depromta cum crepundiis, quorum opera detexi hodie meam
filiam. LA. *Quam?* DÆ. *Palæstram, quæ fuit tua, inveni meam esse filiam.*
LA. *Gaudeo per Herculem; lætor quia id tibi evenit pulchre et ex sententia.*
DÆ. *Non credo facile te lætari.* LA. *Immo, per Herculem, ut intelligas me gau-*
dere, ne deleris mihi ob eam perum tres obolos: eam tibi do. DÆ. *Per ædem*
Pollucis facis urbane. LA. *Immo tu per Herculem.* GR. *Heus tu! habesne jam*

1 Pll. S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. *leno, et heus tu.* C. *em tibi.*—3 *Omnia ut*
quidem S. Lips. B. 1. *Omnia, ut quidque* Pll. Ven. 1. Ven. 1518. *Omnia ut*
quæque Cam. Lamb. *sistetur* Carpenter. —5 *Pro fuit,* Schneider. *habet fuverit.*
Mox, meus tamen S. Lips. Ven. 1. *tamen deest* in Ven. 1518.—8 Ven. 1518.
delet tua.—9 Cam. Lamb. *est factum . . . tibi res.*—10 Schneider. *non facile.*
—11 Lamb. 1577. *tu hercle . . . tribulum.*—13 *Immo quidem,* omisso *tu,* Lamb.
1577. *jam habes* B. 1. Pll. Lips. Ven. 1. *jam habes* S. Ven. 1518.—16 Ven.

LA. Habeo. GR. propera. LA. quid properabo? GR. red-
dere argentum mihi.

LA. Neque edepol tibi do, neque quicquam debeo. GR.
quæhæc factio est? 15

Non debes? LA. non hercle vero. GR. non tu juratus
mihi es? [mihi:]

LA. Juratus sum: et nunc jurabo, si quid voluptati est
Jusjurandum rei servandæ, non perdendæ, conditum est.

GR. Cedo sis mihi talentum magnum argenti, perjuri-
sume.

DÆ. Gripe! quod tu istum talentum poscis? GR. jura-
tu'st mihi 20

Dare. LA. libet jurare: tun' meo pontifex perjurio es?

DÆ. Qua pro re argentum promisit hic tibi? GR. si vidulum
Istum redegissem in potestatem ejus, juratus dare

Mihi talentum magnum argenti. LA. cedo quicum habeam
judicem;

vidulum? LA. Habeo. GR. Accelera. LA. Quid accelerabo? GR. Mihi red-
dere pecuniam. LA. Neque, per ædem Pollucis, tibi do, neque debeo quicquam.
GR. Quæ est hæc ratio agendi? Non debes? LA. Non debeo per Herculem. GR.
Non tu mihi jurasti? LA. Juravi; et jurabo nunc, si tibeat: jusjurandum fuit
inventum ad rem tuendam, non perdendam. GR. Da mihi, si vis, magnum talen-
tum argenti, perjurissime. DÆ. Gripe! quod talentum tu poscis? GR. Jura-
vit se mihi daturum. LA. Placet jurare. Esne tu pontifex, ut judices de meo per-
jurio? DÆ. Pro qua re tibi promisit pecuniam? GR. Juravit se mihi daturum
magnum talentum argenti, si ei restituissem suum vidulum. LA. Eliganus judi-

1518. num tu juratus.—18 S. Lips. Ven. 1. Valla rei reservandæ; Ven. 1518.
servandæ rei.—19 Crede S. periturissime Pl. S. Ven. 1.—20 Carpentar. quid
tu. Ven. 1518. possis. Mox, mihi deest in eadem ed.—21 B. 1. S. Lips.
Ven. 1. Ven. 1518. tu ne. B. 1. S. Lips. Ven. 1. delent meo.—23 S. Lips. mihi

NOTE

18 *Jusjurandum conditum est*] In-
ventum est. Pacuvius: 'Jusjuran-
dum est inutile, quo quotidianæ
noxæ extergentur.' Laberius: 'Quid
est jusjurandum? Emplastrum æris
alieni.'

21 *Pontifex*] Qui consulto per De-
os arasque Deorum perjurabant,
pontificibus pœnas dabant; qui per
genium principis, principi; qui alia
ratione, censoribus.

24 *Cedo quicum*] Quis id, quod da-

re juratus sum, auferet a me iudicio,
si probaverim te stipulatum esse dolo
malo, et per hoc stipulationem non
valere; neque viginti quinque annis
minorem esse, et ob id Lætorix legis
beneficio uti posse? Minores viginti
quinque annis sine auctore, neque
obligari, atque adeo Lætorix leg-
is beneficio in integrum restituntur.
'Stipulari,' 'instipulari,' 're-
stipulari,' idem est quod promittere
et repromittere. Dolus malus est

Ni dolo malo instipulatus sis, nive etiam dum siem 25
 Quinque et viginti natus annos. GR. habe cum hoc. LA.
 alio 'st opus. [navero.

DÆ. Jam ab isto auferre haud sinam, nisi istum condem-
 Promisisti huic argentum? LA. fateor. DÆ. quod servo
 meo

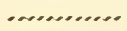
Promisisti, meum esse oportet: ne tu, leno, postules
 Te hic fide lenonia uti: non potes. GR. jam te ratus 30
 Nactum hominem, quem defraudares: dandum huic argen-
 tum est probum:

Id ego continuo huic dabo, adeo me ut hic emittat manu.
 DÆ. Quando ergo erga te benignus fui, atque opera mea
 Hæc tibi sunt servata. GR. immo hercle mea, ne tu dicas
 tua.

DÆ. Si sapiens, tacebis: tum te mihi benigne itidem adde-
 cet 35

Benemerenti bene referre gratiam. LA. nempe pro meo

cem ad disceptandam hanc controversiam; et primo, probabo te stipulatum esse dolo malo, deinde me minorem esse quinque et viginti annis. GR. Habe judicem cum Dæmone, ut coram eo cum Dæmone de sponsione certes. LA. Est opus alio. DÆ. Non sinam te auferre vidulum, nisi condemnavero istum. Huicne pollicitus es pecuniam? LA. Fateor. DÆ. Quod pollicitus es meo servo, oportet ad me pertinere: ne putes, o leno, tibi utendum esse hic fide lenonia: non potes. GR. Arbitraris jam te incidisse in hominem quem defraudes. Oportet dare huic argentum probum: id ego dabo continuo huic, adeo ut hic me manumittat. DÆ. Quoniam te affeci hoc beneficio, et hæc sunt servata mea opera. GR. Immo per Herulem mea, ne tu dicas tua. DÆ. Tacebis, Gripe, si sapius! Tum te, o Labrax, adde- cet etiam mihi referre gratiam de te benemerito. LA. Nempe quando dicis tibi esse

dare.—25 In dolo S. Lips. Ven. 1. nere etiam S. Lips. ni etiam Benth. ad Te- rent. Eun. 111. 5. 22. dum haud siem Benth. l. c.—26 Schœider. unnos natus. Lamb. alio opu'st.—27 Jam te Lamb. aut sim S. Lips. Ven. 1. Pll. haud sciam Ven. 1518. si istunc S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. si istuc Carpenter.—28 Pro- misistin' Schneider. meo deest in B. 1. S. Lips. Ven. 1. Pll.—29 Promissum est Ven. 1518. ne ut Ven. 1518.—30 Tu Carpenter. interpunctione post uti sublata. potes: servanda est fides Ven. 1518. lanteratus Lips. jam te ratus al. jam te iratus Carpenter.—31 Nactum Pll. Nactus S. defraudandum dares S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. huic S. C. 2. Lips.—32 S. Lips. hic mittat.—33 S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. tibi benignus.—34 Ven. 1518. ne dicas tua, omisso pronomine tu.—35 S. Lips. tum mihi, omisso te. Pll. mihi benione. C. itidem addam.—36 S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. bene ferre. Mox, pro meo, Schnei-

NOTÆ

machinatio quædam alterius decipi- simulatur.
 endi causa, quando aliud agit, aliud

Jure oras. DÆ. mirum, quin tuum jus meo periculo abs te expetam.

GR. Salvos sum: leno labascit: libertas portenditur.

DÆ. Vidulum istic ille invenit; illud mancipium meum est: Ego tibi hunc porro servavi cum magna pecunia. 40

LA. Gratiam habeo, et de talento nulla causa est, quin feras, Quod isti sum juratus. GR. heus tu! mihi dato ergo, si sapis. [tibi mu * *

DÆ. Tacen' an non? GR. tu meam rem simulas agere; Non hercle istoc me intervortes, si aliam prædam perdi.

DÆ. Vapulabis, verbum si addes istuc unum. GR. vel hercle enica, 45

Non tacebo unquam alio pacto, nisi talento comprimor.

LA. Tibi operam hic quidem dat; taceto. DÆ. concede hoc tu, leno. LA. licet.

GR. Palam age, nolo murmur ullum neque susurrum fieri.

DÆ. Dic mihi, quanti illam emisti tuam alteram mulierculam

Ampeliscam? LA. mille nummos denumeravi. DÆ. vin' tibi 50

Conditionem luculentam ferre me? LA. sane volo.

a me referendam gratiam, loqueris pro meo jure. DÆ. Mirum quin expetam tuum jus meis damnis. GR. Sum salvus: leno vacillat: ostenditur libertas. DÆ. Ille ipse invenit vidulum: illud mancipium est meum. Ego tibi hunc servavi cum magna pecunia. LA. Habeo gratiam, et de talento est nulla causa, quin accipias id quod isti sum pollicitus. GR. Heus tu! Da mihi igitur, si sapis. DÆ. Silebisne? GR. Tu simulas curare meam rem; tibi mu . . . per Herculem non me circumvenies, si perdi aliam prædam. DÆ. Dabis pœnas, si addideris adhuc unum verbum. GR. Per Herculem, vel eneca; non silebo unquam alio pacto, nisi coërceor talento. LA. Hic quidem tibi studet; tace. DÆ. Da hoc, leno. LA. Licet. GR. Age coram, nolo edi murmur ullum, neque vel minimum flatum. DÆ. Dic mihi quanti emisti tuam illam alteram mulierculam Ampeliscam? LA. Numeravi mille nummos. DÆ. Visne me tibi offerre luculentam conditionem? LA.

der. et edd. vett. habent *tuo*.—37 S. Lips. *jus me*. Ven. 1518. S. *periclo*.—38 *Salvus* S. Lips. Ven. 1. *protenditur* S. Lips. Ven. 1518.—39 Douz. *Vidulum i'tunc*.—42 *Quidem isti* Ven. 1. *heu tu* S. *ergo dato* Ven. 1518.—43 S. Lips. Ven. 1518. *tun meam*; Ven. 1. *tū meam*; Carpentar. *tun meam*. Ed. Paris. *tuam agis*; Lamb. *nunc commodus*. Pl. *tibi mu* [lacuna]; Cam. *tibi nunc **; B. 1. *tibi non*, sine aliquo lacunæ signo.—44 Valla, *si credita*; Saracen. *si aliam credam*. Ven. 1518. *prændero*.—45 S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. *si verbum*. Ven. 1. *adde*.—46 S. a m. pr. *inquam*.—47 Pl. B. 1. S. Lips. Ven. 1518. *tacebo*. S. *concedo*. S. Lips. Lamb. *huc tu*.—48 B. 1. S. Lips. *nolo ego murmitellum illum*; Pl. *murmur illum*; Ven. 1518. Lamb. *murmurillum*. Car-

DÆ. Dividuom talentum faciam. LA. bene facias. DÆ.
pro illa altera,

Liberta ut sit, dimidium tibi sume, dimidium huic cedo.

LA. Maxume. DÆ. pro illo dimidio ego Gripum emittam
manu,

Quem propter tu vidulum, et ego natam inveni. LA. bene
facis: 55

Gratiam habeo magnam. GR. quam mox mihi argentum
ergo redditur? [me mavolo.

DÆ. Res soluta est, Gripe: ego habeo. GR. hercle, at ego

DÆ. Nihil hercle hic tibi est, ne tu speres: jurisjurandi volo
Gratiam facias. GR. perii hercle! nisi me suspendo, oc-
cidi.

Nunquam hercle iterum defraudabis me quidem post hunc
diem. 60

DÆ. Hic hodie cœnato, leno. LA. fiat: conditio placet.

DÆ. Sequimini intro. Spectatores, vos quoque ad cœnam
vocem,

Ni daturus nihil sim, neque sit quicquam pollucti domi,

Volo sane. DÆ. Dividam talentum. LA. Facias recte. DÆ. Ut sit pro illa altera liberta, tibi accipe dimidium, da huic dimidium. LA. Optime. DÆ. Ego manumittam Gripum pro illo dimidio, cujus opera tu invenisti vidulum, et ego natam. LA. Recte facis: habeo magnam gratiam. GR. Igitur mihi reddatur statim pecunia? DÆ. Gripe, res est soluta: ego habeo. GR. Per Herculem, sed ego malim habere. DÆ. Per Herculem nihil habes hic, ne tu speres. Volo condones jusjurandum. GR. Perii per Herculem: occidi, nisi me suspendo. Per Herculem nunquam me defraudabis iterum post hunc diem. DÆ. Leno, cœnato hodie hic. LA. Fiat! conditio placet. DÆ. Sequimini intro! Spectatores, vos vocerem quoque ad cœnam, si esset quod apponerem, et si esset aliquid delicati domi, et

//////////

pentar. neque futurum. Ven. 1518. fieri mihi.—50 C. mille nummum.—52 Dividuom S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. bene facis S. Lips. illa deest in Ven. 1518.—53 Libera S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. summe Ven. 1518. huc cedo C.—54 Gripum ego Mediol. et Schneider. ego altero gripum Ven. 1518. ego gripum S. a m. pr.—56 Voc. magnam deest in Ven. 1518. mox mi Schneider.—57 Schneider. tu hercle.—58 S. Lips. tibi hic est. Mox, Ven. 1518. Carpentar. jusjurandi.—59 Grat [lacuna] fatiam C. peri Carpentar. perii ergo nisi B. 1.—62 S. Lips. Ven. 1. vos quiqui.—63 Nam S. Lips. nil sim Schneider.

NOTÆ

52 *Dividuom faciam*] Id est, dividam.

58 *Jurisjurandi volo Gratiam facias*] Volo te liberare lenonem præstiti jurisjurandi; id est, vulgo dispensare. Pecuniæ gratiam facere, remittere,

votorum gratiam facere alicui: *Dispenser quelqu'un de ses vœux.*

63 *Pollucti*] Si nobis esset cœna tam lente apparatus, quam esse solet eorum qui votivum epulum faciunt, vos invitarem.

Neve adeo vocatos credam vos esse ad cœnam foras.
 Verum si voletis plausum Fabulæ huic clarum dare, 65
 Comissatum omnes venitote ad me ad annos sedecim.
 Vos hic hodie cœnatote ambo. LA. fiat. DÆ. plausum
 date.

*nisi crederem vos esse vocatos ad cœnam foras. Sed si volueritis dare huic Fabulæ
 altum plausum, venite ad me omnes comissatum in annos sedecim. Vos cœnate
 ambo hic hodie. LA. Fiat. DÆ. Date plausum.*

*sum S. Lips. Ven. 1. Ven. 1518. neque est S. Lips. quique Carpenter. polluti
 S. Lips.—64 Nire Schneider. et Douz. nos esse S. a m. pr.—65 Ven. 1. cla-
 rum date.—66 Comessatum S. Lips. Comessatum Ven. 1. Ven. 1518. sedec-
 cim S. Lips. Plauti Rudens explicat feliciter S.*

M. ACCII PLAUTI
S T I C H U S.

DRAMATIS PERSONÆ.

PANEGYRIS, } *Mulieres.*
PINACIUM, }

ANTIPHO, *Senex.*

GELASIMUS, *Parasitus.*

CROCOTIUM, *Ancilla.*

DINACIUM, *Puer.*

EPIGNOMUS.

STICHUS, *Servus.*

PAMPHILIPPUS, *Adolescens.*

SAGARINUS, *Servus.*

STEPHANIUM, *Ancilla.*

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

*Senex castigat filias, quod hæ viros
Tam perseverent peregrinantis pauperes
Ita sustinere fratres, neque relinquere.*

Senex increpat filias, quod non desistant a tuendis partibus suorum maritorum pauperum et peregrinantium, neque repudiare velint. Immo pater sic demulcetur

NOTÆ

1 *Senex*] Antipho pater Pinacii et Panegyris.

Filias] Panegyris et Pinacium.

Viros] Pamphilippum et Epignomum maritos Pinacii et Panegyris.

Contraque verbis delenitur commodis,
 Habere ut sineret, quos semel nactæ forent. 5
 Viri reveniunt opibus aucti trans mare :
 Suam quisque retinet ; ac Sticho ludus datur.

sermone blando filiarum suarum, ut patiantur eas servare viros quibus semel matrimonio junctæ sunt. Mariti revertuntur a regionibus, quæ sunt ultra mare, divitiis onusti. Uterque suam conjugem denuo accipit ; et ludendi copia Sticho conceditur.

//////////

1 Pl. quod ea.—5 B. 1. quod semel. C. quos semel inacta.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

ARGUMENTUM hujus Fabulæ est et leve et futile. Etsi in hac bonæ et præclaræ sententiæ insertæ sunt ; et exemplum proponitur egregium fidei conjugalis. Duo adolescentes fratres habebant duas sorores conjuges. Dum vivunt in luxu et deliciis, rem familiarem perdunt. Hanc recuperare student mercaturis faciendis : quod autem longo tempore abessent, vult pater filias, uxores illorum, aliis collocare ; sed illæ constanter refragantur. Redennt illi re bene et feliciter gesta, et aucti opibus : itaque facile reconciliantur socero. Parasitus autem, quo socio et adjutore rem amiserant, ab illis repellitur, et ludibrio habetur. Sticho etiam servo potestas fit convivii agitandi cum altero servo Sagarino.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

PANEGYRIS, PINACIUM.

PA. CREDO ego miseram fuisse Penelopam,
 Soror, suo ex animo ; quæ tam diu vidua

PA. *Ego arbitror Penelopem doluisse scio, soror ; quæ fuit privata tam longo*

NOTÆ

1 *Miseram fuisse ex animo*] *Home-*
rus, πᾶθεν ἔλγεια ἢν κατὰ θυμόν.

2 *Tam diu*] *Viginti annis.*

Vidua] ‘*Vidua*’ dicitur, et ea cuius mortuus est vir, et ea a qua diu vir abest. Seneca de uxore Agamemnonis post decennium, (idem quod de uxore Ulyssis Plautus,) ‘*Decem per annos vidua respiciam*

virum? Immo virgo quæ nunquam habuit maritum dicitur et ‘*vidua.*’ Idem Seneca, ‘*An te morantur virgines viduæ domi?*’ Uno verbo, ‘*vidua*’ est ab antiquo ‘*iduo,*’ divido : unde ‘*Idus*’ dictæ sunt, quod in duas partes ferme æquales dividant. Quæ igitur mulier sejuncta est a viro dicta est ‘*vidua.*’

Viro suo caruit : nam nos ejus animum
 De nostris factis noscimus, quarum viri hinc absunt,
 Quorumque nos negotiis absentum, ut est æquum, 5
 Solicitæ noctes et dies, soror, sumus semper.
 P1. Nostrum officium nos facere æquom est : neque
 Id magis facimus, quam nos monet pietas.
 Sed hic, mea soror, assis dum : multa volo tecum
 Loqui de re viri. PA. salvene, amabo? 10
 P1. Spero quidem, et volo : sed hoc, soror, crucior,
 Patrem tuum meumque adeo, unice qui unus
 Civibus ex omnibus probus perhibetur,
 Eum nunc improbi viri officio uti ;
 Viris qui tantas absentibus nostris 15
 Facit injurias immerito,
 Nosque ab his abducere volt.
 Hæ res vitæ me, soror, saturant :
 Hæ mihi dividia et senio sunt.
 PA. Neu lacruma, soror ; neu tuo id animo 20
 Fac, quod tibi tuus pater facere minatur.
 Spes est eum melius facturum.

tempore suo marito tanquam vidua. Nam nos intelligimus quæ fuerit ejus mens ex nostra sorte ; videlicet nostri mariti absunt hinc, et nos tenemur sempiterna sollicitudine diu noctuque, soror, ut est par, de eorum negotiis, intereadum absunt. P1. Oportet nos obire nostras partes ; neque facimus plusquam pietas nos hortatur. Sed veni huc, mea soror ; mens est disserere tecum de negotiis mei mariti pluribus verbis. PA. Se habentne bene, obsecro? P1. Est spes quidem, et opto : sed idcirco doleo, soror, quod tuus pater et meus, qui prædicatur esse unus omnium civium longe æquissimus, fungatur nunc officio viri nequam, et officiat immerito tanta contumelia nostros maritos absentes, et conetur nos avocare ab his. Id, soror, me reddit defessam vita : id me conficit mærore et tædio. PA. Ne luge, soror ; neque tibi inflige vulvus, quod tuus pater minatur infligere. Spero eum acturum mitius.

//////////

2 Alii *vidua* expungunt.—4 *Meurs. de nostris factis noscimus ; al. facil noscimus.*—6 C. *noctes sed dies.*—9 C. *adsidum.* Pro *multa*, quod servant B. 1. C. et C. 2. al. ap. *Pareum habent mutua.*—10 Edd. quædam vett. *salvæne.*—14 Lamb. *viri officio fungi*, contra codd.—15 Pronomen *nostris* deest in B. 1.—17 C. et Parei 3. *ab is abducere.*—18 B. 1. *soror me.*—19 *Hæ mi* B. 1. C. et C. 2.—20 Edd. quædam vett. *neve tuo.*—21 Al. ap. *Pareum, minatur factu-*

NOTÆ

4 *De nostris factis*] Id est, per nos de vivere.
 ipsas. 19 *Senio*] Id est, tædio et odio.
 18 *Vitæ me saturant*] *Je suis lassée*

Novi ego illum : istæc joculo dicit :
 Neque ille sibi mereat Persarum
 Montes, qui esse aurei perhibentur, 25
 Uti istuc faciat, quod tu metuis.
 Tamen si faciat, minime irasci
 Decet : neque id immerito eveniet.
 Nam viri nostri domo ut abierunt,
 Hic tertius annus. P1. ita ut memoras. 30
 PA. Cum ipsi interea vivant, valeant ;
 Ubi sint, quid agant, ecquid agant,
 Neque participant nos, neque redeunt.
 P1. An id doles, soror, quia illi suum officium
 Non colunt, cum tuum facis ? PA. ita pol. 35
 P1. Tace sis ! cave sis audiam ego istuc ;
 Cave posthac ex te. PA. nam qui jam ?
 P1. Quia pol meo animo omnes sapientes
 Suum officium æquom est colere, et facere.
 Quamobrem ego te hoc, soror, tametsi es major, 40
 Moneo, ut tuum memineris officium.
 Et, si illi improbi sint, atque aliter
 Nos faciant, quam æquum est ; tamen pol
 Ne quid magis simus omnibus obnoxix opibus,

Ego illum nosco : dicit hæc jocando, nec si pollicearis montes Persarum, qui dicuntur esse aurei, moliatur id quod tu pertimescis. Tamen si agat, non oportet ægre ferre : neque id accidit immerito. Nam sunt tres anni, ex quo nostri mariti migraverunt domo. P1. Sic res est ut dicis. PA. Cum ipsi interim, neque ad nos scribunt sintne adhuc in vivis, sintne sani, quibus in locis versentur, quid faciant, quid non faciant ; neque revertuntur. P1. An idcirco fers ægre, soror, quia illi non funguntur suo officio, quando fungeris tuo ? PA. Ita per Pollucem. P1. Tace, si vis ! cave, cave si vis, ne ego audiam id dcinceps a te. PA. Quare ? P1. Quia per Pollucem, ut ego arbitror, decet omnes qui sapiunt obire et exequi suum munus. Quocirca ego te monitam volo hujus rei, soror, quamvis es major natu, ut recorderis tuarum partium. Etsi illi sint iniqui, et agant nobiscum aliter quam decet ; tamen per Pollucem oportet nos recordari nostri officii omnibus viribus, ne magis

//////////

rum.—23 B. 1. joculo istæc. Al. ap. Pareum, joco.—26 Ut istuc B. 1.—37 E. d. quædam vett. quid jam.—42 Et si improbi sint illi, atque aliter in nos faciant sccus al. ap. Pareum.—44 C. 2. omnibus obnoxix opibus ; al. magis simus

NOTE

44 *Ne quid*] Ne aliqua ex parte decet meminisse officium nostrum magis obsequamur patri, summopere erga viros.

Nostrum officium meminisse decet. 45

PA. Placet: taceo. PI. at memineras facito.

PA. Nolo ego, soror, me credi esse immemorem viri,
Neque ille eos honores, mihi quos habuit, perdidit:
Nam mihi pol grata acceptaque hujus est benignitas:
Et me quidem hæc conditio nunc non pœnitet: 50

Neque est, cur nunc studeam has nuptias mutarier.

Verum postremo in patris potestate est situm:

Faciendum id nobis quod parentes imperant.

PI. Scio, atque in cogitando mœrore augeor.

Nam propemodum jam ostendit suam sententiam. 55

PA. Igitur quæramus, nobis quid facto usus sit.

simus obsequentes nostro patri. PA. Bene mones: sileo. PI. At da operam ut recorderis. PA. Ego nolo haberi immemor mariti, o soror, neque ille amisit eos honores, quos mihi exhibuit. Nam per Pollucem ejus lenitas mihi est dulcis et jucunda: neque me pudet hujus sortis nunc, neque est cur velim nunc mutari has nuptias. Sed demum est positum in arbitrio patris: est agendum id quod parentes nobis præcipiunt. PI. Intelligo, atque excrucior mœrore dum reputo. Nam dexteri jam ferme suam mentem. PA. Itaque excogitemus, quid nobis agendum sit.

obnoxie opibus omnibus.—50 Et me quidem hoc C.—51 PII. quor non studeam.—54 Edd. vett. incogitando. Pro augeor, quod servat B. I. C. et C. 2. angeor legitur in cod. Schobing. angor in al. vett.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

ANTIPHO, PANEGYRIS, PINACIUM.

AN. QUI manet ut moneatur semper servos homo officium
suum, [probus est.
Nec voluntate id facere meminit, servos is habitu haud
Vos meministis quotcalendis petere demensum cibum,

AN. Non est bonum habere illum servum, qui expectat semper donec moneatur sui muneris, nec recordatur implere id ultro. Vos recordamini primo quoque die mensis

3 PII. quod Calendis; Gronov. Delph. Bipont. al. quotcalendis. Mox edd.

NOTÆ

1 Qui manet ut moneatur] Qui expectat ut moneatur. Decem prioribus versibus alloquitur Antipho servos, ut omnia domi munda sint.

2 Habitu haud probus] Il n'y a pas de plaisir d'avoir un tel valet.

3 Quotcalendis] Ut quotannis, quot mensibus, quotidiebus: pro, singulis

Qui minus meministis, quod opus sit facto, facere in ædi-
bus ?

Jam quidem in suo quidque loco nisi erit mihi situm sup-
pellectilis, 5

Cum ego revortar, vos monumentis commonefaciam bubu-
lis.

Non homines habitare mecum mihi hic videntur, sed sues.
Facite, sultis, nitidæ ut ædes meæ sint, cum redeam do-
mum. [mum.

Jam ego domi adero : ad meam majorem filiam invisio do-
Si quis me quæret, inde vocatote aliqui : aut jam egomet
hic ero. 10

PI. Quid agimus, soror, si offirmabit pater advorsum nos ?
PA. Pati

Nos oportet, quod ille faciat, cujus potestas plus potest.

AN. Si manere hic sese malint potius, quam alio nubere,

Non faciant : quid mihi opu'st decurso ætatis spatio cum
eis

exigere mensuram frumenti ; quare non recordamini etiam agere domi id, quod est opus facto ? Nisi omnis supellex erit jam posita in suo loco, quando ego redibo, vos admonebo memoria bubula. Arbitror non homines manere hic mecum, sed sues. Agite, si vultis, ut mea domus sit munda, quando repetam ædes. Ego jam ero domi : eodum ad invisendam meam filiam majorem. Si quis me pctet, vocate inde aliqui : aut egomet ero hic jam. PI. Quid faciemus, soror, si pater nos urgebit pertinaciter ? PA. Oportet nos ferre illa quæ adhibet adversum nos ille cujus potestas plus valet. AN. Si optent magis stare in his nuptiis, quam inire alias ; stent. Quid est necesse exacta ætate pugnare cum iis, quandoquidem non video

quædam vett. dimensum.—5 B. 1. quoque loco . . . sita.—8 Facite [lacuna] nitidæ C. Faciete sulcis nitidæ C. 2.—9 Acidal. filiam invisio : domum Si quis, &c.

NOTÆ

annis, mensibus, diebus : pro, uno-
quoque anno, mense, die.

Demensum] Tertullianus, 'Cibaria.' Martialis, 'Diaria.' Donatus : 'Servi quaternos modios accipiebant frumenti in mensem, et id demensum dicebatur : utrum a mense, an a metiendo, incertum est.' Juvenalis : 'Servorum ventres modio castigat iniquo Ipse quoque esuriens.' Seneca, 'Servus est : quinque modios accipit.' Horatius, 'cui satis una Farris libra foret, gracili sic,

tamque pusillo.' Cibaria autem alia erant 'rustica,' alia 'urbana.' Cyprianus : 'Mensurna divisio : hæc erat quæ in alimenta presbyterorum dabatur, seu demensum presbyterorum.'

6 *Monumentis bubulis*] Id est, loris e corio bubulo factis ad admonendos officii sui servos immemores.

11 *Offirmabit*] Offirmato animo urgebit, pertinaci.

14 *Non faciant*] Id est, non discedent a maritis. In quo sibi ipse re-

Gerere bellum? cum nihil, quamobrem faciam, meruisse
arbitrer? 15

Minime! nolo turbas: sed hoc mihi optimum factu arbi-
tror,

Principium ego quo pacto cum illis occipiam, id ratiocinor:
Utrum ego perplexim lacessam oratione ad hunc modum,
Quasi nunquam quicquam in eas simulem; quasi nihil in-
audiverim,

Eas in se meruisse culpam: an potius tentem leniter, 20
An minaciter? scio lites fore: ego meas novi optime.

Pl. Exorando, haud advorsando sumendam operam censeo.
Gratiam a patre si petimus, spero ab eo impetrassere:

Advorsari sine dedecore et scelere summo haud possumus.
Neque ego sum factura; neque tu ut facias, consilium dabo:
Verum ut exoremus: novi ego nostros: exorabili'st. 26

AN. Sic faciam: assimilabo, quasi aliquam culpam in sese
admiserint.

quid commeruerint, quamobrem id agam? Nequaquam! Odi contentiones. Sed reor mihi esse id faciendum; primum sic meditabor mecum ipse, quomodo incipiam agere cum illis! Utrum ego illas aggrediar sermone perplexo sic, quasi nihil culpam in eis; quasi non audiverim eas esse affines culpæ: an potius adorian benigne, an adhibitis minis? Scio futuras esse contentiones; ego novi penitus indolem meorum. Pl. Existimo ogradum esse cum patre exorando, non oblectando. Si rogamus beneficium a patre, spes est fore ut impetremus ab eo: non possumus obniti sine summa contumelia et crimine. Neque ego committam; neque auctor ero, ut tu committas: sed ut exoremus. Ego novi nostrum sanguinem; facile exorari potest. AN. Sic agam! Simulabo quasi perpetrarint aliquod peccatum. Perterrefaciam

—14 Non faciam C. et C. 2. Non deest in Parei 3.—15 B. 1. C. et C. 2. arbitror; et sic edd. vett.—16 Minime volo turbas Douz. volo etiam B. 1.—17 C. 2. ratiocinor; al. ap. Pareum ratiociner.—18 Verum ego B. 1.—19 Pl. nihil inde audiverim.—20 Acidal. ut potius.—22 Pl. haud advorsando; al. ap. Pareum aut advorsando; alii omittunt haud.—23 Al. ap. Pareum impetrassere.—24 Adversarii inde decore C. et C. 2.—26 C. exorabile est; C. 2. exorabi-

NOTÆ

ponit Antipho, quasi secum dixerit: est, et falsi et veri criminis in-
Enitar auctoritate patria, ut filias satio.' Cicero, 'Nihil eorum, quæ
meas abducam a maritis. Sed, 'si Galli insimulabant, negavit.'

21 An minaciter] Adhibitis minis.
18 Perplexim] Alibi 'verbum perplexabile.' 'Contortuplicata oratio.'
Phædrus, 'Verbosæ strophæ.' Martialis, 'Nihil stropharum est.'

22 Exorando] Ovidius, 'blanditiisque magis quam viribus uti Convenit.'

23 Impetrassere] Impetraturas.

26 Nostros] Nostri generis homines.

Perplexabiliter earum hodie perpavefaciam pectora :
Post id agam igitur : deinde, ut animus meus erit, faciam
palam.

Multa scio, facienda verba : ibo intro : sed aperta est foris.

PI. Certo enim mihi paternæ vocis sonitus aures accidit. 31

PA. Is est ecastor : ferre advorsum hominem occupemus
osculum. [cedite.

PI. Salve, mi pater. AN. et vos : ambæ illico, agite, abs-

PI. Osculum. AN. sat est osculi mihi vestri. PI. qui,
amabo, pater ?

AN. Quia ita meæ animæ salsura evenit. PI. asside hic,
pater. 35

AN. Non sedeo istic : vos sedete : ego sedero in subsellio.

PI. Mane pulvinum. AN. bene procuras mihi : satis sic
fultum est mihi.

PI. Sine, pater. AN. quid opus est ? PI. opus est. AN.
morem tibi geram : atque hoc satis est. [filia.

PI. Nunquam enim nimis curare possunt suum parentem
Quem æquius est nos potiolem habere, quam te ? postidea,
pater, 40

*hodie verbis perplexis earum mentem. Postea agam serio, et patefaciam, quæ sit
mea mens : scio esse multa dicenda. Ingrediar : sed limen est apertum. PI. Nam
sonitus vocis patriæ mihi venit certo ad aures. PA. Est ille, per adem Castoris :
occurramus homini ad ei ferendum osculum. PI. Salvus sis, mi pater ! AN. Et
vos ! salvæ sitis. Agite ambæ, abscedite illico. PI. Osculum. AN. Vos satis
osculatæ estis. PI. Quare, obsecro, pater ? AN. Quia sic sal aspersum est meæ
animæ. PI. Sede hic, pater. AN. Non sedco istic ! vos sedete : ego sedebo in
subsellio. PI. Expecta pulvinum. AN. Mihi impendis amicam operam : subsel-
lium sufficit. PI. Patere, pater. AN. Quid est necesse ? PI. Est necesse. AN.
Tibi obsequar, et hoc sufficit. PI. Nunquam enim filia possunt impendere satis
curarum parenti. Quis debet nobis esse carior, quam tu ? postea, pater, qui ca-*

//////////

*lest.—27 C. adsemulabo.—29 Prius il agam Acidal. et Parei 3. contra eodd.
faciam pacem B. 1.—32 Douz. homini.—33 C. ascidete ; C. 2. abscedite.—
34 C. vestri osculi.—38 Idem codex, hoc est satis.—40 Qum C. Cum C. 2.*

NOTÆ

32 Occupemus osculum] Sautons lui
au col.

35 Quia meæ animæ salsura evenit]
Metaphora a sale ducta, ostendit
esse satis osculorum. Quasi dicat :
Oscula sunt sali similia ; si plus vel
minus aspergas salis cibo, non est

bonus ; si satis, bonus est. Sic in
osculis : si minus impertias, videtur
amicitia frigidior ; si plus, eris mo-
lestus.

37 Mane pulvinum] Expecta dum
supponatur pulvinum.

Fultum] Subsellium.

Viros nostros, quibus tu voluisti esse nos matresfamilias?
 AN. Bonas ut æquom est facere, facitis, cum tamen ab-
 sentes viros [pater,
 Perinde habetis, quasi præsentés sint. PI. pudicitia est,
 Eos magnificare, qui nos socias sumserunt sibi.
 AN. Numquis hic est alienus nostris dictis auceps auri-
 bus? 45
 PA. Nullus, præter nosque teque. AN. vostrum animum
 adhiberi volo. [rum,
 Nam ego ad vos nunc imperitus rerum, et morum mulie-
 Discipulus venio ad magistras: quibus matronas moribus,
 Quæ optimæ sunt, esse oportet? sed utraque ut dicat mihi.
 PA. Quid istuc est, quod huc exquæsitum mulierum mores
 venis? 50
 AN. Pol ego uxorem quæro, postquam vostra mater mor-
 tua est.
 PA. Facile invenies et pejorem et pejus moratam, pater,
 Quam illa fuit: meliorem neque tu reperies, neque sol vi-
 det. [edepol, pater,
 AN. At ego ex te exquiro, atque ex istac tua sorore. PI.
 Scio, ut oportet esse, si sint ita, ut ego æquom censeo. 55
 AN. Volo scire ergo, ut æquom censes. PI. ut per urbem
 cum ambulent,

riores esse debent, quam nostri mariti, quibus tu voluisti nos esse matrimonio con-
 junctas? AN. Agitis, ut est par, bonas uxores, quæ habetis sic viros qui absunt,
 quasi adessent. PI. Est castarum, pater, magni pendere eos, qui nos sibi copularunt
 matrimonio. AN. Estne aliquis hic qui aucepatur auribus nostra verba? PA.
 Est nullus, præter nos et te. AN. Cupio vos adhibere mentem; nam ego accedo
 nunc ad vos, tanquam discipulus indoctus in rebus et institutis muliebribus ad ma-
 gistras. Sed ut utraque mihi dicat, quibus moribus deceat esse matronas, quæ sunt
 optimæ. PA. Quare venis huc ad inquirendos mores mulierum? AN. Per Pol-
 lucem ego quæro uxorem, postquam vestra mater est functa fato. PA. Reperies
 facile, pater, et deteriores, et deteriorum morum, quam illa fuit: sed meliorem ne-
 que tu invenies, neque sol aspicit. AN. Sed ego peto a te, et ab hac tua sorore.
 PI. Per adem Pollucis, pater, non ignoro, quales eius deceat esse, si sint tales, qua-
 les existimo par esse. AN. Volo igitur scire, quid putes esse par. PI. Ut quando

//////////

Quin al.—43 Verbum *sint* deest in edd. quibusdam vett.—44 *Et nos* Pll.—
 46 C. et C. 2. *nosque te qui*. Mox, al. ap. Pareum, *vos tum a. advortere volo*.
 —50 Al. *exquisitum*.—53 C. et C. 2. *neque videt sol*.—56 C. *ut æquom*.—

NOTÆ

44 *Magnificare*] Pro, magni facere.

Omnibus os obturent, ne quis merito maledicat sibi.

AN. Dic vicissim nunc jam tu. PI. quid vis tibi dicam, pater?

AN. Ubi facillime spectatur mulier, quæ ingenio est bono?

PA. Cui malefaciundi est potestas, quæ, ne faciat, id temperat. 60

AN. Haud male istuc: age tu altera; utra sit conditio pensior, [est,

Virginemne an viduam habere? PI. quanta mea sapientia E malis multis malum quod minimum est, id minimum est malum.

Qui potest mulieres vitare, vitet; ut quotidie Pridie caveat, ne faciat quod pigeat postridie. 65

AN. Quæ tibi mulier videtur multo sapientissima?

PA. Quæ tamen, cum res secundæ sunt, se poterit noscere: Et illa quæ æquo animo patietur sibi esse pejus, quam fuit.

AN. Edepol vos lepide tentavi, vostrumque ingenium ingenii.

incedant per urbem, obstruant os omnibus, ne ullus maledicat sibi merito. AN. Loquere tu nunc vicissim. PI. Quid cupis, tibi dicam, pater? AN. Quomodo agnoscitur sine ullo negotio mulier, quæ est præstanti animo? PA. Quæ potest male agere, et quæ continet sese ne id committat. AN. Non ita male. Age tu, altera, utra conditio sit anteponenda; utrum præstet ducere virginem an viduam? PI. Quantum ego existimo, malum quod est minimum e pluribus malis, id est minimum malum. Qui potest fugere mulieres, fugiat; ut videat quotidie, ne agat pridie, id cuius pigeat postridie. AN. Quæ mulier tibi videtur longe optima? PA. Quæ potest se noscere, quando res fluunt ex voto: et illa quæ feret æquo animo sibi esse pejus quam fuit. AN. Per adem Pollucis exploravi festive, quæ sit vestra mens

57 Prior PI. opturent.—60 Cum Acidal. Quoi C. et C. 2.—61 Hæu male C.—62 PII. quantum eas sapientia.—63 Herald. id minime est malum; C. C. 2. et Parei 3. minimum'st.—64 PII. vitis ut; Parei 3. ritet is, ut. C. cottidie; C. 2. cotidie.—67 Quæ tum al. ap. Pareum. secundæ sicut B. 1.—69 PII. ingeni;

NOTÆ

61 *Pensior*] Melior, quæ pensi magis sit habenda.

63 *E malis multis malum quod minimum est, id minimum est malum*] *Un petit mal est un petit mal.* Utitur Plautus ejusmodi locutionibus frequenter, sive serio, sive joco. Inest in illis nonnunquam acumen: ut, 'simia est semper simia.'

65 *Carcat*] 'Cavere,' est sibi prospicere quocumque modo. 'Vitare,'

est declinare corpore et effugere noxam. Seneca, 'Nocituram potentiam vitat, hoc primum cavens ne vitare videatur.'

68 *Pejus, quam fuit*] Cicero, 'Tum ubi non sis, qui fueris, non est cur vivere velis.'

69 *Ingenium ingenii*] Olim *ingenium*, pro natura cujuslibet rei sumebatur; ut ingenium vestrum est affectum: *la disposition de votre esprit.*

Sed hoc est, quod ad vos venio, quodque esse ambas con-
ventas volo. 70

Mihi auctores ita sunt amici, ut vos hinc abducam domum.

PA. At enim nos, quarum res agitur, aliter auctores sumus.

Nam aut olim, nisi tibi placebant, non datas oportuit :

Aut nunc non æquom est abduci, pater, illisce absentibus.

AN. Vosne ego patiar cum mendicis nuptas, me vivo,
viris? 75

PI. Placet ille meus mihi mendicus : suus rex reginæ placet.

Idem animus est in paupertate, qui olim in divitiis fuit.

AN. Vosne latrones et mendicos homines magnipenditis ?

PA. Non me tu argento dedisti, opinor, nuptum, sed viro.

AN. Quid ? illos expectatis, qui abhinc jam abierunt trien-
nium ? 80

Quin vos capitis conditionem ex pessuma primariam ?

PA. Stultitia est, pater, venatum ducere invitas canes.

Hostis est uxor, invita quæ ad virum nuptum datur.

AN. Certumne est neutram vostrarum persequi imperium
patris ?

PI. Persequimur : nam quo dedisti nuptum, abire nolu-
mus. 85

penitissime. Sed idcirco venio ad vos, et volo vos convenire ambas. Mei amici mihi suadent, ut vos abducam hinc in meam domum. PA. Sed nos, quarum interest, suademus aliud. Nam aut non debebas olim nos dare, si tibi non placebant ; aut non est par nos abduci, illis absentibus, pater. AN. Feramne ego, me vivo, vos conjunctas cum viris mendicis ? PI. Ille meus mendicus mihi gratus est. Suus rex est gratus reginæ. Est idem animus in inopia, qui fuit olim in opibus. AN. Facitisne tanti vos fures et egestate perditos ? PA. Tu non me copulasti argento, sed viro. AN. Quid ? expectatis illos, qui profecti sunt hinc jam a tribus annis ? Quin eligitis vos optimam conditionem ex pessima ? PA. Est stultum, pater, trahere ad venationem canes invitas. Uxor, quæ traditur viro invita, est hostis. AN. Estne deliberatum neutram vestrum obsequi mandatis paternis ? PI. Obsequimur : nam nolumus discedere ab iis quos dedisti maritos. AN. Valete bene.

al. ap. Pareum ingenium duum.—71 Alii, adducam hinc domum, contra codd.—79 Non tu me Parei 3. contra codd.—80 Parei 3. jam, quom abierunt, triennium 'st.—82 Stullias Parei 3. invitos canes edd. quædam vett.—83 Al. ap.

NOTE

81 *Conditionem*] *Conditio* dicitur, 82 *Venatum*] *Proverbium*, 'invitas quando de nuptiis et matrimoniis titis canibus venari,' significatur, quæ agitur. In divortiiis erat formula so- invito genio fiunt non bene succedens, 'conditione tua non utor.' dere.

AN. Bene valetē: ibo, atque amicis voſtra conſilia eloquar.

PA. Probiores credo arbitrabunt, ſi probis narraveris.

AN. Curate igitur familiarem rem, ut poteſtis, optume.

PA. Nunc placet, cum recte monſtras: nunc tibi auſcultabimus.

Nunc, ſoror, abeamus intro. PI. immo intervīſam prius domum. 90

Si a viro tibi forte veniet nuntius, facito ut ſciam.

PA. Neque ego te celabo, neque tu me celabiſis, quod ſciēs.

Eho, Crocotium, i, paraſitum Gelaſimum huc arceſſito:

Tecum adduce: nam illum ecāſtor mittere ad portum volo,

Si quæ forte ex Asia navis heri aut hodie venerit. 95

Nam dieſ totos apud portum ſervos unus aſſidet:

Sed tamen volo intervīſi: propera: ac actutum redi.

Profiſcar, et aperiam amicis veſtram mentem. PA. Exiſtimabunt nos eſſe probos, credo, ſi aperueris probis. AN. Ergo curam gerite rei familiaris, optime, ut valetis. PA. Bene eſt, quando doces probe: nunc tibi aures commodabimus. Ingrediamur nunc, o ſoror. PI. Immo videro prius quid agatur domi. Si forte ad te venerit nuntius a viro, cura ut ſciam. PA. Neque ego te celabo, quod ſciam; neque tu me celaveris quod accipiſ. Eho, Crocotium, i arceſſe huc paraſitum Gelaſimum: adduc tecum. Nam per ædem Caſtoris volo illum mittere ad portum, ut videat utrum aliqua navis venerit hodie aut heri ex Asia. Nam unus ſervus aſſidet quotidie ad portum. Attamen volo intervīderi. Accelera, ac revertere ſtatim.

//////////

Pareum, ad virum ducitur.—85 B. 1. abire volumus.—89 Nunc places edd. quædam vett. contra codd.—90 Nunc ſoror nos Parei 3. habeamus intro C. prius deeſt in B. 1.—93 Parei 3. arceſſito; omnes vero codd. arceſſito.—97 Particula ac deeſt in B. 1. C. et C. 2. Alii legunt atque actutum redi.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

GELASIMUS, CROCOTIUM.

GE. FAMEM fuiſſe ſuſpicor matrem mihi:

Nam poſtquam natus ſum, ſatur nunquam fui.

Quam ego matri meæ retuli invitiffimus,

GE. Suſpicio eſt famem eſſe meam matrem: nam ex quo editus ſum in lucem, nunquam fui ſatur. Mater me nunquam affectit tanto beneficio, quanto cum affecti

Eam mihi nunquam retulit mater gratiam.
 Nam illa me in alvo menses gestavit decem, 5
 At ego illam in alvo gesto plus annos decem.
 Atque illa puerum me gestavit parvolum,
 Quo minus laboris illam cepisse existimo :
 At ego non pauxillulam in utero gesto famem,
 Verum hercle multo maxumam et gravissumam. 10
 Uteri dolores mihi oboriuntur cotidie ;
 Sed matrem parere nequeo ; nescio quomodo.
 Audivi sæpe hoc volgo dicier,
 Solere elephantum gravidam perpetuos decem
 Esse annos : ejus ex semine hæc certo est fames : 15
 Nam jam complures annos utero hæret meo.
 Nunc si ridiculum hominem quæret quispiam,
 Venalis ego sum cum ornamentis omnibus.
 Inanimentis explementum quærito.
 Gelasimo nomen mihi indidit parvo pater ; 20
 Quia inde jam a pauxillo puero ridiculus fui.

invitissimus. Nam illa me portavit in utero decem mensibus, sed ego illam porto in abdomine plus decem annis. Atque illa me bajularit parvulum puerulum, quo puto illam sensisse minus molestia: sed ego non fero parvulam famem in ventre, sed per Herculem maximam et gravissimam. Dolores ventris mihi eveniunt quotidie. Sed non possum edere in lucem matrem; nescio quo pacto. Accepi frequenter hoc prædicari vulgo, Elephantem consuerisse esse prænantem decem annis continuis. Hæc fames est sine dubio ex ejus genere; nam hæret in meo ventre a compluribus annis. Si quis quærit parasitum, ego sum venalis, cum universo commentu. Cupio expleve inanitatem. Pater me vocavit Gelasimum, quando eram parvulus; quia jam inde a prima pueritia fui ridiculus. Inveni hoc nomen

//////////

3 Sed quam Pl. refero meæ matri C. C. 2. matri meæ refero B. 1.—4 Quam neque retulit ego refero meæ matri fami B. 1. Neque retulit quam ego meæ matri fami C. C. 2. Ven. 1.—5 Na illa me in alvo C. Nam illam me in alvo C. 2. Nam me illa in alvo al. ap. Pareum.—8 Edd. quædam vett. illam cepse.—9 B. 1. gestor.—11 Ut aridi dolores B. 1. Ut teri didolores Pl. cottidie C.—13 Ant di visæ pheloc volgo C.—16 Namiam complures C.—19 B. 1. exsupplementum;

NOTE

8 *Cepisse*] Alii, *cepse*.

incipit.

14 *Elephantum*] Plinius VIII. 10.
 'Decem annos gestare in utero vulgus existimat; Aristoteles biennio, nec amplius quam singulos gignere: vivere ducentis annis, et quosdam trecentis. Juventa eorum a sexagesimo

18 *Cum ornamentis*] Cultus vestitusque corporis est item supellex. Olim vendere servum cum ornamentis, id est, cum vestibus.

21 *A pauxillo puero*] A pueris; a pueritia, a prima pueritia.

Propter paupertatem adeo hoc nomen repperi ;
 Eo, quia paupertas fecit, ridiculus forem :
 Nam illa omnes artes perdocet, ubi quem attigit.
 Per annonam caram dixit me natum pater : 25
 Propterea, credo, nunc esurio acrius.
 Sed generi nostro hæc reddita est benignitas,
 Nulli negare soleo, si quis esum me vocat.
 Oratio una interiit hominum pessime,
 Atque optuma, hercle, meo animo, et scitissima, 30
 Qua ante utebantur, Veni illo ad cœnam ! Sic face !
 Promitte vero ! Ne gravare ! Est commodum ?
 Volo, inquam, fieri ! Non amittam, quin eas !
 Nunc repererunt ei verbo vicarium,

propter inopiam : quia paupertas effecit, ut essem ridiculus. Condocet omnes artes, quando tenet aliquem. Pater mihi dixit me fuisse natum, quando annona erat cara : idcirco ego existimo me esurire nunc magis. Ea humanitas est ingenita nostræ familiæ, ut si quis me invitat ad cœnam, soleam negare nulli. Per Herculem hic sermo, quo utebantur antea, qui erat optimus meo animo, atque elegantissimus, periit pessime ; Veni illic ad cœnam ! inquebant : Sic age ! Pollicere enimvero ! Ne sit grave ! Est commodum ? Oro, inquam, venias ! Non dimittam, nisi venias ! Invenere nunc vicariam orationem, quam adhibeant hujus vice, orationem

//////////

C. exiplementum ; C. 2. exisupplement.—21. 22 Hi versus transpositi sunt in B. 1. et Pl. jam a pausi illo Pl.—26 Parei 3. nunc ego esurio.—28 Pl. ^aesum me vocat ; al. ap. Pareum, me esum vocat.—29 C. et C. 2. interiit.—33 Volo i.

NOTE

23 *Paupertas fecit*] Alludit eo loci Juvenalis: ' Nil habet infelix paupertas durius in se, Quam quod ridiculos homines facit.'

24 *Illæ omnes artes perdocet*] Persius: ' Quis expedit vitæ psittaco suum χάρη, Picasque docuit nostræ verba conari? Magister artis ingenique largitor Venter, negatas artifices sequi voces.' Manilius: ' Et labor ingenium miseris dedit: et sua quemque Advigilare sibi jussit fortuna premendo.' Seneca: ' Quos nova artificia fames docuit.' Apuleius: ' Quem enimque cum aliqua laude miramur, eum paupertas ab inconvulvis nutrita est: paupertas, inquam, prisca apud sæcula om-

nium civitatum conditrix, omnium artium reperitrix.' D. Hieronymus: ' Literæ marsupium non sequuntur; laboris comites sunt et sudoris.' Theocritus: ἡ πείρα μόνα τὰς τέχνας ἐγέλπει' *Paupertas sola excitat artes.*

Perdocet] Cicero, ' Quem Minerva omnes artes perdocuit.'

28 *Esum me vocat*] Nonnulli expuncto *esum*, hunc versum scribunt. Sane apud antiquos 'vocare' sine addito, idem erat ac 'vocare ad cœnam,' 'vocare esum.' Servi quorum opera utebantur ad invitandos convivas dicebantur 'vocatorum.' Nonius, *Revocare*, est per vices mutuo vocare.' Lucæ XIV. 12. ἀντικαλέσῃσιν, *revocent*; id est, ad cœnam.

- Nihili quidem, hercle, verbum ac vilissimum, 35
 Vocem te ad cœnam, nisi egomet cœnem foris.
 Ei, hercle, ego verbo lumbos defractos velim,
 Ni vere perierit, si cœnassit domi.
 —Hæc verba subigunt me, mores ut barbaros
 Discam, atque ut faciam præconis compendium; 40
 Itaque auctionem prædicem, ipse ut veneam.
 CR. Hic ille est Parasitus, quem accessitum missa sum.
 Quæ loquitur, auscultabo, priusquam colloquar.
 GE. Sed curiosi sunt hic quam plures mali,
 Alienas res qui curant studio maxumo, 45
 Quibus ipsis nulla est res, quam procurent, sua :
 Ei quando quem auctionem facturum sciunt,
 Adeunt, perquirunt, quid siet causæ illico :
 Alienum æs cogat, an pararit prandium :
 Uxorin' sit reddenda dos divortio. 50
 Eos omnes (tametsi hercle haud indignos judico,
 — Qui, ut multum miseri sint, laborent) nihil moror :
 Dicam auctionis causam, ut animo gaudeant,
 (Nam curiosus nemo est, quin sit malevolus,)

perfecto despiciatissimam ac vilissimam; Te invitarem ad cœnam, nisi egomet cœnam forem foris. Per Herculem optarem ut confringerentur lumbi huic orationi, nisi vere perierit, si cœnet domi. Hæc oratio me cogit discere mores barbarorum, et ut obeam partes præconis. Itaque indicabo auctionem, ut ipse veneam. CR. Hic est ille Parasitus, quem sum missa vocatum. Audiam quid dicat, priusquam alloquar. GE. Sed sane hic sunt complures curiosi nequam, qui solliciti sunt de rebus alienis studio maximo; qui nullam habent rem propriam, cujus gerant curam: ii, quando audiunt aliquem facturum auctionem, conveniunt, percontantur illico, quare fiat id: an ut solrat æs alienum, an quia comparavit prandium: an sit reddenda dos uxori facto divortio. Minime curo omnes illos, quamvis per Herculem non judico indignos, qui angantur curis, ut sint calamitosi: afferam rationem quare fiat auctio, ut oblectentur animo. Nam est nullus curiosus, qui non sit idem

~~~~~

feri Pll.—35 Nihili quidem Parei 3. contra codd. aculissimum C. et C. 2. ac civilissimum B. 1.—38 Ni vere perlerit Pll. Nive repleverit B. 1. domo B. 1. et margo ed. Gronov. ex codd.—39 C. et Exc. Pll. mors ut.—40 C. et C. 2. præcones; B. 1. precones.—41 Atque uctionem edd. quædam veti. Itaque aution Pll. ipse ut me veni item C. unde aliquis venitem; vel, ut me venditem.—41 B. 1. hic qui jam.—48 Pll. quicquid siet.—49 Pro prandium, al. ap. Parenem prædium; Lips. pararit prælium.—51 C. et C. 2. iudicio.—52 Qui multum Pll.—53 C. ut anno gaudeant.—54 Pll. qui non sit. C. malibolus.—

NOTÆ

41 Auctionem prædicem] Procla- Ipse ut veneam] Alii, venitem; alii, venditem; id est, ut me vendam.

mem.

Ipsē egomet quamobrem auctionem prædicem : 55

Damna evenerunt maxuma misero mihi,

Ita me mancipia miserum affecerunt male,

Potationes plurimæ demortuæ :

Quot adeo cœnæ, quas deflevi, mortuæ !

Quot potiones mulsi ! quot autem prandia ! 60

Quæ inter continuum perdidī triennium !

Præ mœrore adeo miser atque ægritudine

Consenui : pæne sum fame emortuus.

CR. Ridiculus æque nullus est, quando esurit.

GE. Nunc auctionem facere decretum est mihi : 65

Foras necessum est, quicquid habeo, vendere.

Adeste sultis, præda erit præsentium.

Logos ridiculos vendo : agite ! licemini.

Qui cœna poscit ? ecqui poscit prandio ?

Hercules te amabit prandio ? cœna tibi ? 70

malevolus; quamobrem egomet ipse indicabo quare auctionem indicem: maxima detrimenta mihi acciderunt infornato, sic multa mancipia me reddiderunt miserum; multæ computationes sunt ereptæ: quot cœnæ ereptæ, quas deplorari! quot potationes mulsi! quot prandia! quæ amisi intra triennium. Factus sum macilentus præ mœrore atque ægritudine: sum propemodum mortuus esurie. CR. Est nullus perinde festivus, quando esurit. GE. Nunc est mihi deliberatum facere auctionem. Oportet vendere quicquid habeo foris. Adeste si libet, præsentibus habebunt prædam. Vculum sermones ad morendum risum: adeste! licemini. Quis me vult emere pretio cœnæ? Ecquis vult me emere pretio prandii? Hercules tibi concedet ut me ad prandium invites? Tunc me vocabis ad cœnam? Ehem

~~~~~

56 *Dampna C. 2.*—57 *Edd. quædam vett. effecerunt.*—60 *Quod p. m. quod C.*—63 *Parei 3. fame ipsa.*—64 *Pist. quum dum esurit; B. 1. qñ esurit.*—67 *At stultus præda B. 1. Ad se se ultis præda Pl.*—68 *Locos C. et C. 2. age licemini Pl.*—70 *Hercules te amo tibi p. c. tibi al. ap. Pareum; prandium cœnam*

NOTE

61 *Inter triennium]* Alii, *intra triennium.*

63 *Consenui]* Senium est vita molestis referta.

67 *Præda erit præsentium]* Nemo quicquam auferet de hac auctione, nisi qui affuerit. Apposite id dicit parasitus: quia vendit sermones ridiculos, qui non nisi a præsentibus audiri possunt.

68 *Licemini]* Imperativus modus: 'liceri' et 'licitari,' in voce passiva

significationem habent activam.

69 *Qui cœna poscit]* Quis vult me emere una cœna mihi data? Quis me venit emtum, pro una cœna?

70 *Hercules te amabit prandio]* Amare est interdum amice rogare. Sic dicimus 'te amabo,' pro te rogo. Igitur 'te Hercules amabit,' nihil aliud significat, quam Hercules te hac gratia afficiet, ut me invites ad cœnam. Hoc autem loco parasitus nominat Herculem, quia decimis eduliorum

Ehem annuistin'? nemo meliores dabit.

Nullis meliores esse parasitos sinam ;

Vel unctiones Græcas, sudatorias,

Vel alias malacas crapularias,

Cavillationes, assentatiunculas,

75

Ac perjuratiunculas parasiticas,

Rubiginosam strigilem, ampullam rubidam,

Parasitum inanem, quo recondas reliquias.

Hæc venisse jam opus est, quantum potest,

Uti decumam partem Herculi polluceam.

80

CR. Ecator auctionem haud magni pretii!

Adhæsit homini ad infimum ventrem fames.

Adibo hominem. GE. quis hæc est, quæ advorsum it mihi?

Epignomi ancilla hæc quidem est Crocotium.

CR. Gelasime, salve. GE. non est id nomen mihi.

85

CR. Certo mecastor id fuit nomen tibi.

pollicerisne? Nullus parasitus suppeditabit meliores sermones ridiculos. Non feram dari a quoquam parasiticos sermones meliores, vel unctiones Græcas sudatorias, vel alias molles unctiones, ad efflandam crapulam; jocos, blanditias, ac perjuratiunculas parasiticas, strigilem rubiginosam, rubram ampullam, inanem parasitum, quo reponas reliquias ciborum. Oportet hæc vendi quamprimum poterunt, ut offeram Herculi decimam partem. CR. Per ædem Castoris facit auctionem non magni pretii! Fames tenet hominem in imis visceribus. Conveniam hominem. GE. Quæ est illa, quæ mihi venit obviam? Hæc est quidem Crocotium, ancilla Epignomi. CR. Salvus sis, Gelasime. GE. Non habeo id nominis. CR. Per

//////////

tibi al. ibid.—71 Al. ap. Parenm, annuisne.—72 Nulli m. e. parasito al. ap. Pareum; Gulielm. parasitis.—74 Vel alias magis Parei 3. et Bipont. malacas ampullarias B. 1. et Coler.—77 Robigonosam C.—80 Ut decumam Pll.—81 Parei 3. auctionem facit haut m. preti.—83 Adibo ad hominem C. et Parei 3.—

NOTE

ara Herculis onerabatur; quæ cedebant in cibum infimæ plebis, atque adeo parasitorum.

71 *Vel alias malacas*] 'Malacus, malaca, malacum,' est vox Græca, quæ mollem significat et delicatum.

Crapularias] Uctiones erant, quæ discutiebant ebrietatem.

77 *Strigilem*] Strigilibus defricabantur veteres in balneis, ad detegendas sordes quæ tenacius cuti adhærescerent.

Ampullam rubidam] Festus, 'Scor-

teæ ampullæ vetustate rugosæ et coloris ejusdem rubidæ dici solent.'

80 *Herculi polluceam*] 'Pollucere' est sumtum e sacrificiis quæ fiebant Herculi, ex decimis ciborum verbum. Quemadmodum autem qui Herculi sacrificabat decimis oblati, optima quæque ejus aræ imponebat; nata est inde illa forma loquendi; 'epulari pollucibilter,' id est, lante splendide. Et 'polluctum' appellata est illa cæna.

GE. Fuit disertim: verum id usu perdidit:

Nunc Miccotrogus nomine ex vero vocor.

CR. Heu ecastor, risi te hodie multum. GE. quando, aut quo in loco?

CR. Hic cum auctionem prædicabas. GE. pessuma, 90
Ehon' audivisti? CR. te quidem dignissimam.

GE. Quo nunc is? CR. ad te. GE. quid venis? CR.
Panegyris

Rogare jussit te opere maxumo,

Mecum simitu ut ires ad sese domum.

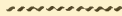
GE. Ego illo mehercle vero eo, quantum potest. 95

Jamne exta cocta sunt? quot agnis fecerat?

CR. Illa quidem nullum sacrificavit. GE. quomodo?

Quid igitur me volt? CR. tritici modios decem

ædem Castoris habuisti id nominis. GE. Fuit plane: verum id perdidit usu: nunc appellor Miccotrogus ex vero nomine. CR. Heu per ædem Castoris, te irrisi hodie plurimum. GE. Quando, aut ubi? CR. Hic quando indicabas auctionem. GE. Pessima, ego mene audiisti? CR. Auctionem quidem te dignissimum. GE. Quo radis nunc? CR. Ad te. GE. Quare venis? CR. Panegyris mandavit te orare magnopere, ut venires mecum domum ad sese. GE. Ego per Herculem eo illuc contento cursu. Extæ suntne jam coctæ? Quot sacrificavit agnos? CR. Illa quidem nullum sacrificavit. GE. Quomodo? Quid me vult igitur? CR.

86 Certo ecastor B. 1.—87 Fuit desertum B. 1. C. 2. Fuit disertum C. verum in usu perdidit Grut.—88 Miccotrogus C. 2.—89 Eu C. Ey C. 2.—93 Rogare jussit te multum Parei 3. te ut opere B. 1. C. et C. 2. unde Grut. te met opere.—95 Ego illo mehercule edd. vett.—96 Pll. quod tacnis; unde Pareus, quot ac-

NOTÆ

87 *Disertim*] Plane, plano sermone. Diserta est enim in primis oratio quæ plana et non confragosa, liquida et pellucida, et non obscura.

88 *Micotrogus*] Α μικκός et μικρός, et τρώγω, comedo; quasi dicas 'paucirodus.'

Ex vero] Horatius, 'Cui Canis ex vero ductum cognomen adhæret.' Ovidius, 'Flebilis indignos, Elegeia, solve capillos. Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit!' Ex facili, ex tuo.

96 *Extæ coctæ*] De reliquiis extorum quæ supererant ex sacrificiis quæ

fecissent domum portabant, et ex iis cœnabant. Horatius, 'Ante Larem proprium vescor, vernasque præcaces Pasco libatis dapibus.' Minutius Felix, 'Præceptos cibos et delibatos altaribus potus abhorretis.' De Christianis loquitur, qui recusabant comedere de carnibus victimarum Diis oblatarum. Ad has dapes nulli admittebantur, nisi sacerdotes, aut qui a sacris non essent prohibiti apud ethnicos.

Agnis fecerat] Id est, sacrificaverat agnos.

Rogare, opinor, te volt. GE. mene, ut ab se petam ?
 CR. Immo, hercle, ut abs te mutuam nobis dares. 100
 GE. Negato esse quod dem, nec mu, nec mutuam,
 Neque aliud quicquam, nisi hoc, quod habeo, pallium ;
 Linguam quoque etiam venditariam.
 CR. Hau, nulla tibi lingua est, quæ quidem dicat, Dabo ?
 GE. Veterem reliqui : eccam illam, quæ dicat, Cedo. 105
 CR. Malum tibi Di dent ! GE. hæc eadem dicit tibi.
 CR. Quid nunc ? iturus, an non ? GE. abi sane domum.
 Jam illo venturum dicito, propera, atque abi.
 Demiror quid illæc me ad se arcessi jusserit,
 Quæ nunquam jussit me ad se arcessi ante hunc diem, 110
 Postquam vir abiit ejus : miror, quid siet,
 Nisi ut periculum fiat ; visam, quid velit.
 Sed eccum Dinacium ejus puerum : hoc vide !
 Satin' ut facete, atque ex pictura astitit ?
 Næ iste edepol vinum poculo pauxillulo 115

Consilium est, ut opinor, a te peteret decem modios tritici. GE. Cupitne ut ab se postulem? CR. Immo, per Herculem, ut nobis des mutuam abs te. GE. Dic illi nihil esse quod dem, nec mu, nec mutuam, neque aliud quicquam, nisi hoc pallium quod fero ; mihi esse etiam linguam venalem. CR. Hau, tibi non est lingua, quæ quidem dicat, Dabo? GE. Deposui veterem : adest illa, quæ dicit, Da. CR. Di tibi dent malum ! GE. Hæc eadem tibi dicit. CR. Quid nunc ? venies, necne? GE. Perge sane domum. Dic jam me venturum illuc ; accelera, atque abi. Demiror quare illa me jusserit vocari ad se, quæ nunquam me mandavit vocari ad se ante hunc diem, ex quo ejus vir abiit. Miror quid sit, nisi ut fiat periculum meæ voluntatis. Visam quod velit. Sed ecce Dinacium ejus puerum. Vide etiam atque etiam. Satisne astitit lepide, atque graphice? Per adem Pollu-

~~~~~

nis.—99 Pl. et Parei 3. ut ab sese petam.—100 Immo ut, omisso hercle, B. 1. —101 Pl. B. 1. et Douz. nec mihi nec.—102 C. quisquam.—103 Linguam quoque mihi etiam esse Parei 3. Præterquam linguam unam etiam al. venditariam C.—104 Au nullu Pl.—110 Edd. quædam vett. ad hunc diem.—112 Nisi ut periculum C. C. 2. et Parei 3.—113 Sed eccum præcium C.—114 Parei 3.

NOTÆ

101 *Nec mu, nec mutuam*] *Mu* est syllaba prima vocis hujus *mutuum* : quasi dicat, nullam partem mutui se esse daturum.

103 *Linguam venditariam*] *A* 'vendo,' quod est, vendere cupio. *Lingua* venditoria, quæ vendere cupiat. *Cicero*, 'Atque ei sese, cui totus venierat, etiam vobis inspectantibus ven-

ditaret,' id est, vendere vellet.

112 *Nisi ut periculum fiat*] *Nisi* pro 'sed.' *Cicero*, 'De re nihil possum judicare, nisi illud certe mihi persuadeo, te talem virum nihil temere fecisse.'

114 *Ex pictura*] *Id* est, graphice, enscheme.

Sæpe exanclavit submerum scitissime.

cis ille hausit scite vinum non admodum dilutum poculo minutulo.

pictura hic adstilit.—116 *Sæpe exantlavit* edd. quædam vett. *Sæpe exanclavit* B. 1. C. C. 2. Ven. 1. *submetrum* Ven. 1.

NOTÆ

116 *Exanclavit*] Alii, *exantlavit*. *Submerum*] Non admodum aqua dilutum.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

DINACIUM, GELASIMUS.

DI. MERCURIUS, Jovis qui nuntius perhibetur, nunquam
 æque patri [nuntiabo.
 Suo nuntium lepidum attulit, quam ego nunc meæ heræ
 Itaque onustum pectus porto lætitia lubentiaque:
 Neque lubet, nisi gloriose, quicquam proloqui: profecto
 Amœnitates omnium venerum atque venustatum affero, 5
 Ripisque superat mihi atque abundat pectus lætitia meum.
 Propterea, Dinacium, pedes hortare: honesta dicta factis:
 Nunc tibi potestas adipiscendi est gloriam, laudem, decus:
 Heræque egenti subveni: benefacta majorum tuorum ex-
 auge.

DI. *Mercurius, qui dicitur nuntius Jovis, nunquam nuntiavit quicquam tam jucundum suo patri, quam ego nuntiabo nunc meæ heræ. Itaque vero animum referunt gaudio et jucunditate. Neque volo dicere quicquam nisi superbe. Sane affero suavitates omnium venerum atque leporum, et cumulat meum cor et mihi redundat lætitia. Itaque, Dinacium, hortare pedes, ut facta respondeant dictis: nunc potes querere gloriam, prædicationem, honorem: succurre heræ inopi; cumula præ-*

1 C. *num quid æque*; Parei 3. *num quidquam æque*.—3 Pl. *libentiaque*.—4 *Neque libet* C. et C. 2. *prolo coqui* C.—6 *Ripasque superat* al. ap. Pareum; *Nimisque superat* Acidal.—7 *Propera* Acidal. *pinacium* C.—9 *Eræque genti* Pl. *Benefacta majorum tuorum ex heræ egenti subveni* al. ap. Pareum. *mal-*

NOTE

6 *Ripisque*] Metaphora ducta a fluviis, qui aqua redundant, plenoque alveo exundant.

7 *Honesta dicta factis*] 'Honestare

dicta factis,' valet verba ad rem conferre; inhonesta enim oratio est, cui fidem re non facias.

Quæ misera expectatione est Epignomi adventus viri. 10
 Proinde, ut decet, amat virum suum cupide : nunc expedi,
 Dinacium. [ris ;

Age, ut placet : curre, ut lubet ; cave quenquam floccifere-
 Cubitis depulsa de via ; tranquillam concinna viam.
 Si rex obstabit viam, regem ipsum prius pervortito.

GE. Quidnam dicam, Dinacium 15
 Lascivibundum tam lubenter currere ?

Arundinem fert, sportulamque, et hamulum piscarium.

DI. Sed tandem, opinor, æquius est heram mihi esse sup-
 plicem, [gas,

Atque oratores mittere ad me, donaque ex auro, et quadri-
 Qui vehar : nam pedibus ire non queo : ergo jam revortar.
 Ad me iri et supplicari egomet mihi censeo æquom. 21

An vero nugas censeas ; nihil esse quod ego nunc scio ?

Tantum a portu apporto bonum, tam gaudium affero grande,
 Vix ipsa domina hoc, nisi sciat, exoptare a Dis audeat.

Nunc ultro hoc deportem ? haud placet : neque id vero
 officium arbitror. 25

Hic hoc videtur mihi magis meo convenire huic nuntio ;

clare facta tuorum majorum. Quæ est fessa in expectando viro suo Epignomo. Amat ardentem suum maritum, ut par est. Nunc propra, Dinacium. Age ut placet, curre ut lubet ; vide ne flocci feceris quenquam ; deique cubito de via ; redde viam facilem. Si rex occurrat, evertit regem ipsum. GE. Quare Dinacium exultabundus currit tam alacriter ? Tenet arundinem, sportam, et hamum piscatorium. DI. Sed denique, arbitror, est satius heram mihi supplicare, atque ad me mittere legatos et dona ex auro, et currus quibus vehar : nam non possum ire pedibus. Ergo redibo jam. Equidem existimo par esse, ut ad me veniant, et ad me accedant supplices. An vero existimas esse nugas, nihil esse quod nunc scio ? Apporto tantum bonum a portu, tam grande gaudium affero, ut vix domina ipsa audeat id expectare a Diis, nisi sciat. Nunc hoc deferam ultro ? Non libet : neque arbitror id muneris esse. Mihi videtur convenientius, huic nuntio quem affero, ut

rum C. exauge deest in B. 1. C. et C. 2.—10 C. adventum ; C. 2. adventu ; al. ap. Pareum adventi.—11 C. expidi. Pl. pinacium.—12 Pl. currere.—14 Particula prius deest in edd. quibusdam veti.—20 Qui vehar C.—21 C. censeo æcum.—22 B. 1. mihi esse.—23 Tantum a hortu C. Tantum portu C. 2. B. 1. grande adfero gaudium edd. veti.—24 C. ne si sciat. Mox, edd. veti. a Dis ausit ipsis.—25 B. 1. neque vero. Edd. veti. id viri officium esse arbitror.—

NOTE

10 *Adventus*] Alii, *adventi* ; ut 'senatus, senati ;' 'victus, victi.'

21 *Exoptare a Dis*] Id est, res tanta est, tamque jucunda cujus ad

heram deferam nuntium, ut vix a Diis eam expectet. De re quæ superat spem.

Advorsum ut veniat, obsecret, se ut nuntio hoc impertiam.
Secundas fortunas decent superbiam.

Sed tandem cum recogito, qui potuit scire hæc scire me?

Non enim possum, quin revortar, quin loquar, quin edis-
sertem, 30

Heramque ex mœrore eximam, benefacta majorum meum
Exaugeam, atque illam augeam ex insperato opportuno
modo. [tios:

Contundam facta Talthybii, contemnamque omnis nun-
Simulque ad cursuram meditabor me ad ludos Olympiæ.

Sed spatium hoc occidit: breve 'st curriculo: quam me
pœnitet! 35

Quid hoc? oclusam januam video: ibo, et pultabo fores.
Aperite, atque appropere, fores facite ut pateant: remo-
vete moram. [asto et pulto!

Nimis hæc res sine cura geritur: vide, quamdudum hic

veniat obviam, ut roget ut eam faciam participem hujus nuntii; impotentia decet fortunas secundas. Sed tandem quando reputo, quomodo potuit animadvertere me hæc scire? Non enim possum, quin repetam, quin narrem, quin de hoc disseram, ruidicenne heram a tristitia, et cumulem præclare facta meorum majorum, atque illam exornem ex improviso tempestive. Superabo celeritatem Talthybii, vincamque omnes nuntios, et una me exercebo ad cursum ad ludos Olympicos. Sed hoc spatium est jam confectum: est curriculum breve: quam me pœnitet hujus brevitatibus! Quid hoc est? Video ostium oclusum. Accedam et feriam. Patefacite atque accelerate, facite ut fores pateant, removevete moram. Id agitur nimis negligenter; vide, quamdudum hic asto et pulto! Dormitisne? Periculum faciam

//////////

26 Sic hoc Acidal. Hoc mihi B. 1.—28 C. super via; C. 2. superbire.—29 Sed tandem repetitur in B. 1.—30 Hic versus deest in C. 2. qui me diserte C.—31 Eramque . . . malorum Pl. —32 Gulielm. ex insperato a portu bono.—33 Talthybi Pl. Thalthibo B. 1. conteramque Palm.—34 Pl. olympic.—35 Sed spatium hoc (occidi!) breve Acidal.—38 Pl. asto es pulto.—39 Sum non C. 2.

NOTÆ

27 Advorsum ut veniat] Verba sunt pueri magnifice sese et immolere effertis propter juvenitatem nuntii quem ad Panegyrim defert; quasi velit sibi servulus dominam obviam venire.

33 Contundam facta Talthybii] Talthybius et Emvabates, nuntii in exercitu Græcorum celebrissimi, in obsidione Trojana, ab Homero celebrati.

Contundere facta Talthybii, est imminuere famam eorum. Contemnere autem omnes nuntios, est contemnendos præ se reddere.

34 Cursuram] Pro 'cursu.' 'Usuram' pro 'usu.' Ad cursuram meditabor me, id est, me exercebo.

35 Sed spatium] Loquitur de scena, quæ est angustius spatium ad sese excrendum ad cursuram.

Somnon' operam datis? experiar, fores, an cubiti, an pedes plus valeant.

Nimis vellem hæ fores herum fugissent, ea causa ut haberent malum. 40

Defessus sum pultando.

Hoc postremum est vobis.

GE. Ibo, atque hunc compellabo.

Salvus sis! DI. et tu salve.

GE. Jam tu piscator factus? 45

DI. Quampridem non edisti?

GE. Unde is? quid fers? quid festinas?

DI. Tua quod nihil refert, ne

Cures. GE. quid istic inest?

DI. Quas tu vides colubras? 50

GE. Quid tam iracundus? DI. si in te

Pudor assit, non me appelles.

GE. Possum scire ex te verum?

DI. Potes: hodie non cœnabis.

ntrum fores, an cubiti, an pedes, plus valeant. Utinam hæ fores fuissent fugitivæ, ut darent pœnas. Sum defessus pulsando: non amplius pulsabo. GE. Adibo, atque hunc alloquar. Salve! DI. Et tu sis salvus. GE. Jam tu erasisti piscator? DI. A quo tempore non manducasti? GE. Unde venis? Quid fers? Quid festinas? DI. Ne cures id quod nihil tua interest. GE. Quid est hic? DI. Quos serpentes vides? GE. Quare es tam ferox? DI. Nisi pudorem ejurasti, ne me appelles. GE. Possumne discere a te verum? DI. Potes: non manducabis hodie.

plussu leant C.—40 Al. hæc fores. Mox, Pl. ut haberent manum.—41 Hi versiculi sic prorsus concipiuntur in C. at in C. 2. confusi sunt, ut omnes ceteri numeri sine ulla carminis lege scripti sunt.—42 Hoc est postremum edd. vett.—43 Pl. compello.—46 C. et C. 2. non dedisti.—47 C. quid fes.—49 Pl. quid istinc est.—50 Qua tui des colubras C. 2. Qua tu re id excolubras al. ap. Pareum.—54 Potest C. et C. 2.

NOTÆ

39 Somnon' operam datis] Alloquitur fores. In Carculione, 'dormiunt pessuli.' Propertius: 'Ille meos nunquam patitur requiescere postes, Arguta referens carmina blanditia.' Hic janna loquitur.

40 Nimis vellem] Precatur foribus ab hero ut fugiant, ut postea receptæ pœnas dent, quas solent fugitivi servi.

45 Jam tu piscator factus] Videlicet

Delph. et Var. Clas.

arandinem, hamum, et sportulam ferebat Dinacium.

50 Quas tu vides colubras] Insanum dicit esse parasitum puer, et a furis agitari. Itaque per contumeliam ab eo quærit, quas colubras videat. Arbitrabantur enim veteres, eos, qui a furis agitabantur, non solum tædas ardentes, sed etiam colubras videre.

Plant.

5 F

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PANEGYRIS, GELASIMUS, DINACIUM.

PA. QUISNAM, obsecro, has frangit fores? ubi est?
Tun' hæc facis? tun' mihi huc hostis venis?

GE. Salve, tuo arcessitu venio huc. PA. ean' gratia fores
effringis? [visebam:

GE. Tuos inclama, tui delinquent: ego, quid me velles,
Nam equidem harum miserebat. DI. ergo auxilium pro-
pere latum est. 5

PA. Quisnam hic loquitur tam prope nos? DI. Dinacium.
PA. ubi is est?

DI. Respice me, et relinque egentem parasitum, Panegyris.

PA. Dinacium! DI. istuc indidere nomen majores mihi.

PA. Quid agis? DI. quid agam, rogitas? PA. quidni
rogitem? DI. quid mecum est tibi?

PA. Mein' fastidis, propudiose? eloquere propere, Dina-
cium. 10

DI. Jube me omittere igitur hos, qui retinent. PA. qui re-
tinent? DI. regas?

Omnia membra lassitudo mihi tenet. PA. linguam quidem

PA. Quis, amabo, comminuit nostram januam? Ubi est? Facisne id, Gelasime? Venisne huc, sicut meus hostis? GE. Salva sis, venio huc ut rogasti. PA. Idcircone comminuis januam? GE. Increpa tuos ministros, tui peccant: veniebam visum quid me velles: nam miserebat hujus ostii. DI. Idcirco auxilium fuit latum celeriter. PA. Quis loquitur hic tam prope? DI. Dinacium. PA. Ubi est? DI. Respice me, Panegyris, et relinque illum infelicem parasitum! PA. Dinacium! DI. Majores mihi tribuere id nominis. PA. Quid vis? DI. Postulus, quid velim? PA. Quare non postularerem? DI. Quid negotii est tibi mecum? PA. Mene aspernaris, impudens? Dic cito, Dinacium! DI. Manda ergo illos a me dimitti, qui me prohibent. PA. Qui prohibent? DI. Petis? Defatigatio

//////////

2 Tunc hæc C.—4 Tuo sinclamatui B. 1.—5 Nam me quidem Ritters. et edd. quaedam veti. aliter vero codd. latum 'st eis Parei 3.—7 Pro Panegyris, Pll. habent pinaciris, et panegiris.—8 B. 1. indiderunt nomen.—10 Mihi in fastidis Pll. Men' fastidis al. ap. Pareum; Men' rogas? propudiosc alii contra om-

NOTE

10 Mein' fastidis, propudiose] Fas- aliquo, velut ignoto, vel indigno aver-
tidire alicujus, est faciem suam ab tere.

Sat scio tibi non tenere. DI. ita celeri curriculo fui
Propere a portu, tui honoris causa. PA. ecquid apportas
boni?

DI. Nimio impertior multo tanta plus, quam speras. PA.
salva sum. 15

DI. At ego perii, quoi medullam lassitudo perbibit.

GE. Quid ego, quoi misero medullam ventris percepit
fames. [quem? DI. plurimos:

PA. Ecquem convenisti? DI. multos. PA. at virum ec-
Verum ex multis nequiores nullum, quam hic est. GE.
quomodo?

Jamdudum ego istum patior dicere injuste mihi. 20

Præter hac si me irritassis! DI. edepol, esuries male.

GE. Animum inducam, ut istuc verum te elocutum esse
arbitrer. [arundinem,

DI. Munditias volo fieri: efferte huc scopas, simulque
Ut operam omnem aranearum perdam et texturam im-
probem,

Dejiciamque earum omnis telas. GE. miseræ algebunt
postea. 25

*occupat omnes artus. PA. Video satis non tenere tuam linguam. DI. Adeo advo-
lavi velociter e portu, tua gratia. PA. Quid mihi nuntias boni? DI. Nuntio
jucundiora quam speras. PA. Sum salva. DI. Sed ego interii; defatigatio de-
scendit in medullas. GE. Quid dicam, cui esuries vastavit medullas ventris?
PA. Quem adiristi? DI. Plures. PA. Sed quem virum? DI. Plurimos, sed
nullum nequiores quam est hic. GE. Quare? Jampridem ego patior hunc mihi
dicere injuste. Si me irritaveris præterea! DI. Per eadem Pollucis male esuries.
GE. Dabo operam ut existimem te esse locutum illud vere. DI. Volo omnia fieri,
munda. Efferte huc scopas, et una arundinem, et evertam omnia opera aranearum
et texturam improbem, et discutiam omnes earum telas. GE. Postea algebunt mise-*

nes codd.—13 Edd. quædam vett. *fui* curriculo.—15 *Nimio impari* B. 1. C.
et C. 2. *N. impartior* edd. vett. *multo tanta plusque* C. et C. 2. *N. impertior*
mulo: tanto plusque al. ap. Pareum; *tanto plus* al. ibid.—16 *At ego peri* C.
lassitudo perbitat al. ap. Pareum.—17 Edd. quædam vett. *percipit*; al. *per-*
edit; al. *percepit*.—18 C. C. 2. et B. 1. *ad virum. Mox, quam plurimos* Parei
3. et al. vett.—23 *Munditias v. f. hec fert* Pl.—24 C. et C. 2. *aranearum*; et
sic edidit Pareus. *improbem* C. *improbam* C. 2. et Bipont.—25 *Dejiciamque*

NOTE

13 *Ita celeri curriculo fui*] Id est certos gradus auctum, quorum pri-
veni. mum est *tanto-plus*; secundum *multo-*

15 *Nimio impertior*] *Multo-tanto-*
plus. Alii uno verbo efferunt, nimio-
multo-tanto-plus: quod fit ex plus per *tanto-plus*; tertium *nimio-multo-tanto-*
plus.

17 *Percepit fames*] 'Percipere' est

DI. Quid? illas itidem esse censes, quasi te cum veste
unica? [converre. GE. fecero.

Cape illas scopas. GE. capiam. DI. hoc egomet, tu hoc

DI. Ecquis huc effert nasiternam cum aqua? GE. sine
suffragio [ocyus

Populi tamen ædilitatem hic quidem gerit. DI. age, tu

Pinge humum, consperge ante ædis. GE. faciam. DI.
factum oportuit. 30

Ego hinc arancas de foribus dejiciam, et de pariete.

GE. Edepol rem negotiosam! PA. quid sit, nihil etiam scio;

Nisi forte hospites venturi sunt. DI. lectos sternite.

GE. Principium placet de lectis. DI. alii ligna cædite,

Alii pisces depurgate, quos piscator attulit, 35

Pernam et glandium dejicite. GE. hic, hercle, homo ni-
mium sapit.

PA. Non ecastor, ut ego opinor, satis heræ morem geris.

DI. Immo res omnis relictas habeo, præ quod tu velis.

PA. Tum tu igitur, qua causa missus es ad portum, mihi
expedi.

DI. Dicam: postquam me misisti ad portum cum luci
simul, 40

ræ. DI. Quid? Putasne illas esse, sicut tu es, cum una veste? Accipe illas scopas. GE. Accipiam. DI. Tu converre hoc, ego converram illud. GE. Fecero. DI. Quis affert urnam aqua plenam? GE. Hic quidem gerit ædilitatem, sed sine suffragio populi. DI. Age tu signa celeriter pavimentum aqua, effunde ante ædes. GE. Effundam. DI. Oportet fecisse. Ego præcipitabo hinc arancas e foribus, et de pariete. GE. Per ædem Pollucis rem arduam! PA. Nescio adhuc, quid sit, nisi forsitan hospites sunt venturi. DI. Alii sternite lectos! GE. Initium placet de lectis. DI. Alii scindite ligna! Alii exenterate pisces, quos piscator attulit! Deponite pernam, et glandium. GE. Per Herculem hic homo est nimis sapiens. PA. Per Castorem, ut ego arbitror, non obtemperas satis heræ. DI. Immo relinquo omnia, ut paream iis, quæ tu optas. PA. Dic mihi id ob quod te misi ad portum. DI. Aperiam. Postquam me misisti ad portum,

//////////

Parei 3. Dehiciamque C. Dchinciamque C. 2. misera fulgebunt C. misera fulgebant C. 2.—28 Pl. effert nasiternam.—30 Tinge humum Lips.—31 Unus Pl. arancos.—35 Alii pisces C. quod piscator attulit idem codex; quos piscatu

NOTÆ

penitus capere, et totum persuadere. Alii, *peredit fumes, peribit fames.*

28 *Nasiternam* 'Nasiterna' genus vasis aquarii, ansati et patentis, ita dicta quod tres nasos, hoc est, ansas

haberet, seu potius angulos. Juvenalis: 'Siccabis calicem nasorum quatuor.'

Sine suffragio] Usurpatur, ubi quis in alieno negotio imperiosior est.

Commodum radiosus ecce sol superabat ex mari,
 Dum percontor portitores, ecquæ navis venerit
 Ex Asia : negant venisse : conspicatus sum interim
 Cercurum, quo ego me majorem non vidisse censeo :
 In portum vento secundo, velo passo pervenit : 45
 Alius alium percontamur, Cujus est navis ? quid vehit ?
 Interim Epignomum conspicio, tuum virum, et servom
 Stichum. [rum, et vitam meam.
 PA. Hem ! quid ? Epignomum elocutus ? GE. tuum vi-
 DI. Venit, inquam. PA. tun' eum ipsum vidisti ? DI. ita
 ego, libens.
 Argenti aurique advexit multum. PA. nimis factum bene. 50
 GE. Hercle vero capiam scopas, atque hoc converram
 libens. [trem vestiam ?
 DI. Lanam purpuramque multam. GE. hem ! qui ven-
 DI. Lectos eburatos, auratos. GE. accubabo regie.
 DI. Tum Babylonica peristromata, consutaque tapetia :
 Advexit nimium bonæ rei. GE. hercle, rem gestam
 bene ! 55

statim atque diluxit, sol luculentus emergebat e mari ; quando peto a nautis num aliqua navis appulerit ex Asia, aiunt non venisse : interea conspicio cercurum, quo non puto me vidisse majorem, venientem in portum ventis secundis, velis passis. Interrogamus alius alium, Cujus sit navis ? Quid portet ? Interea conspicio Epignomum tuum virum, et Stichum servum. PA. Hem ! quid ? Dicis Epignomum ? GE. Tuum virum, et meam vitam. DI. Venit, inquam. PA. Eumne vidisti ipsum ? DI. Ita ego ridi libens : multum attulit argenti et auri. PA. Optime factum ! GE. Per Herculem ego capiam lubenter scopas et converram hoc. DI. Attulit lanam, et multam purpuram. GE. Hem ! ecce quo induam ventrem. DI. Attulit lectos eburneos et aureos. GE. Decumbam ut reges. DI. Attulit peristromata Babylonica, et tapetes consutos, et multa alia optima. GE. Per Herculem, rem

//////////

rettuli Lips. quos piscatu retulit al. ap. Pareum.—36 Pl. deicite.—41 C. et C. 2. esse sol.—42 C. C. 2. et Parei 3. perconctor.—45 Pro pervenit, quod exhibent Pl. pervehi legitur in edd. vett.—47 B. 1. et servum est hic hum.—48 Em C. Ehem Parei 3. Hem C. 2.—52 C. em ; Parei 3. ehem.—53 B. 1. accubabor egle ; C. et C. 2. accubabo regle.—54 Tam babilonica Pl. peristroma

NOTÆ

41 *Superabat ex mari*] Id est, surgebat.

45 *Velo passo*] Nonius, 'Laxo et rugoso.' Alii, 'explicato et extento.' Melius Nonius : nimirum, vela contrahunt nautæ, quando portum ingrediuntur.

48 *Vitam meam*] Vernaculo parasitico, 'vita mea,' id est, ille apud quem cæno gratis et asymbolus.

53 *Eburatos*] Apuleius, 'Ebone nitescentes lecti.' Varro, 'Cum in eburato lecto ac purpurei operis toro cubare videas ægrotnm.'

DI. Post, ut ocepi narrare, fidicinas, tibicinas,
Sambucinas advexit secum forma eximia. GE. eugepæ!

Quando adbibero, alludiabo: tum sum ridiculissimus.

DI. Postea unguenta multigenerum multa. GE. non vendo
logos.

Jam non facio auctionem: mihi obtigit hæreditas. 60

Malevoli perquisitores auctionum perierint.

Hercules, decumam esse adauctam, tibi quam vovi, gra-
tulator. [miser!

DI. Post autem advexit secum parasitos. GE. hei, perii

DI. Ridiculosissimos. GE. reverram, hercle, hoc, quod
converri modo.

PA. Vidistin' virum sororis Pamphilippum? DI. non.

PA. adest? 65

DI. Immo aiebant eum venisse simul: sed ego huc citus

Præcurri, ut nuntiarem nuntium exoptabilem.

GE. Venales logi sunt illi, quos negabam vendere;

Illico et meo malo est, quod malevolentes gaudeant.

Hercules sane, qui Deus sis, discessisses non male. 70

PA. I, i intro, Dinacium: jube famulos rem divinam mihi
apparent.

*gestam feliciter! DI. Præterea attulit secum, ut cepi narrare, fidicinas, tibici-
nas, sambucinas, eleganti forma. GE. Eugepæ! Quando potabo, circumludam:
sum jam facetissimus. DI. Deinde plurima unguenta diversa. GE. Non vendam
jocos. Non indico auctionem. Hæreditas mihi evenit. Indagatores malevoli
auctionum dispareant! Hercules, gratulor decimam, quam tibi vovi, tibi cessisse.
DI. Tum adduxit secum Parasitos. GE. Hei, perii miser! DI. Facetissimos.
GE. Per Herculem reverram hoc, quod modo converri. PA. Conspexistine maritum
sororis Pamphilippum? DI. Non. PA. Adest? DI. Immo dicebant eum ve-
nisse una cum Epignomo: sed ego præcurri huc velociter, ut afferrem nuntium
exoptatissimum. GE. Illi joci sunt venales, quos volebam vendere; et est jam
quod malevoli gaudeant meo malo. Sane, Hercules, tu qui es Deus, recte fecisses,
si discessisses. PA. Ingredere, ingredere, Dinacium: manda famulis ut comparent*

//////////

*ton silla C. sella C. 2. peristromata, solla, et tapetia Parei 3.—57 Sambucas C.
et C. 2. euge B. 1.—58 Pll. ridiculosissimus.—59 Post hæc B. 1. C. 2. Post
unus C.—60 Pll. et Parei 3. quando mihi optigit.—61 Malevoli C. et C. 2.—
62 Hercoles C. Hercoledes C. 2.—63 Pll. ei perii; Parei 3. heu perii.—
64 Ridiculosissimos edd. quædam veti.—66 Immo aiebat Pll.—67 B. 1. et Pll.
optabilem.—68 Venales joci B. 1. Venales loci C. Venales luci C. 2.—69 Hicet
meo malo Acidal. audeant Pll.—70 Deos sis C. et C. 2.—71 I intro edd. quæ-*

NOTÆ

57 Sambucinas] Id est, sambucistri- 58 Alludiabo] Adludam, et adblan-
as, a sambuca, instrumento musico. diar mulieribus.

Bene vale. GE. vin' administrem? PA. sat servorum habeo domi.

GE. Enimvero, Gelasime, opinor provenisti futile, Si neque ille adest, neque hic, qui venit, quicquam subvenit.

Ibo intro ad libros, et discam de dictis melioribus : 75
Nam ni illos homines expello, ego occidi planissime.

rem dicinam. Bene vale. GE. Visne ut serviam? PA. Habeo domi satis multos famulos. GE. Gelasime, huc accessisti incassum, ut arbitror, si neque ille adest, neque hic qui venit auxilio est ullo pacto. Ingreddiar ad libros et discam de melioribus joci: nam nisi superarero illos parasitos qui adveniunt, perii plane.

dam vett. *Danacium tube famulos C.—73 Pll. futile.—75 Edd. quædam vett. ad liberos, contra codd.*

NOTE

72 *Administrem*] Sacris privatis sui erant, minister, aruspex, fidicina, popa.

73 *Provenisti futile*] *Futile*, id est, futiliter. 'Futile vas,' lato ore, angusto fundo, quo utebantur in sacris

Vestæ, quod stare non poterat, ut aqua statim effunderetur: quod ideo excogitatum est, quod piaculum sit in sacris Vestæ aquam in terra ponere. 'Futilis homo,' est qui servare secretum non potest.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

EPIGNOMUS, STICHUS.

EP. CUM bene re gesta salvos convortor domum,
Neptuno grates habeo et tempestatibus:
Simul Mercurio, qui me in mercimoniis
Juvit, lucrisque quadruplicavit rem meam.
Olim quos abiens affeci ægrimonia, 5
Eos nunc lætantes faciam adventu meo.
Nam jam Antiphonem conveni affinem meum,
Cumque eo reveni ex inimicitia in gratiam.
Videte, quæso, quid potest pecunia!

Ep. Reversus in patriam incolumis, rebus feliciter gestis, gratias ago Neptuno et tempestatibus: Mercurio etiam, qui mihi favit in commercio, et fecit locupletiores quarto tanto. Oblectabor modo meo reditu eos, quos affeceram dolore meo discessu. Nam adivi jam ad Antiphonem meum affinem, rediique cum eo in gratiam ex odio. Videte, obsecro, quantum valeat pecunia! Quoniam Antipho cernit me

Quoniam re bene gesta redisse me videt, 10
 Magnasque apportavisse divitias domum,
 Sine advocatis ibidem in cercuro, in stega,
 In amicitiam atque in gratiam convortimus.
 Et hic hodie apud me cœnat, et frater meus :
 Nam heri ambo in uno portu fuimus : sed mea 15
 Hodie soluta est navis aliquanto prius.
 Age, abduc has intro, quas mecum abduxi, Stiche.
 ST. Here, sive ego taceam, seu loquar, scio scire te,
 Quam multas tecum miserias multaverim.
 Nunc hunc diem unum ex illis multis miseris 20
 Volo me Eletheriam capere advenientem domum.
 EP. Et jus et æquom postulas : sumas, Stiche,
 In hunc diem : te nihil moror, abi quo lubet.
 Cadum tibi veteris vini propino. ST. papæ!
 Ducam hodie amicam. EP. vel decem, dum de tuo, 25
 Ubi cœnas hodie, si hanc rationem instituis ?
 ST. Amicam ego habeo Stephanium hinc ex proxumo,
 Tui fratris ancillam : eo condixi in symbolam

reversum esse rebus prospere gestis, attulisse magnas opes, redimus in amicitiam atque in gratiam, sine arbitris, in ipso navigio, in ipsa stega. Et hic cœnat hodie apud me, et meus frater : nam fuimus heri ambo in uno portu. Sed mea navis est soluta hodie aliquanto antea. Age abduc in ædes has tibicinas, Stiche, quas advexi mecum. ST. Here, sive ego taceam, sive verba faciam, non ignoro te recordari quot calamitates pertulerim tecum. Nunc precor ut mihi reverso liceat libertate frui, hoc die uno, pro illis malis. EP. Rogas quod justum est et meritum : accipe, Stiche, in hunc diem ; non te retineo ; vade quo volueris. Tibi dono cadum veteris vini quo bibas. ST. Papæ ! Ducam hodie amicam. EP. Duc vel decem, modo ducas de tua re. Ubi cœnas hodie, si hanc rationem instituis ? ST. Ego habeo Stephanium amicam, in viciniis, ancillam tui fratris : eo invitavi ad cœ-

//////////

5 B. 1. ad facta agrimonia.—10 C. et C. 2. re bone.—13 C. 2. adque in gratiam.—14 Et sic Parei 3. Et sih Pll. apus me C.—17 Age adduc edd. vett. adduxi B. 1.—18 Schopp. et Pll. si ego taceam, seu.—19 Quas multas B. 1. tecum arummulas multaverim al. ex Festo ; mulcaverim Pll. multa rerim al.—20 Nunc nunc diem C. Nunc in hunc diem al.—22 Et jus et æcum C.—26 Particula si deest in B. 1. Pro instituis, uterque Pll. habet instil ; B. 1. insto.—28 B. 1. ancilla meo conducam simbolo ; Parei

NOTÆ

19 *Miserias multaverim*] Veteres libertatem in hunc diem, cadumque
 ‘multare,’ pro numerare dicebant. veteris vini.

26 *Rationem instituis* [ST. Si hanc 28 *Eo condixi in symbolam*] Condit
rationem instituis, Amicam, &c.] Si id qui prior et ultroseu invocatus denun-
 concedis, id est, das Eletheriam, seu tiat se apud alterum cœnaturum ; quod

Ad cœnam, ad ejus conservom Sagarinum Syrum.
 Eadem est amica ambobus, rivales sumus. 30
 EP. Age, abduc eas intro : hunc tibi dedo diem.
 ST. Meam culpam habeto, nisi probe excruciavero.
 Jam, hercle, ego per hortum amicam transibo meam,
 Mihi hanc occupatum noctem : eadem symbolam
 Dabo, et jubebo ad Sagarinum cœnam coqui. 35
 Aut egomet ibo atque opsonabo opsonium.
 Atque id ne vos miremini, homines servolos
 Potare, amare, atque ad cœnam condicere.
 Licet hoc Athenis nobis : sed cum cogito,
 Potius quam in dividiam veniam, est etiam hic ostium 40
 Aliud posticum nostrarum harunce ædium.
 (Posticam partem magis utuntur ædium)
 Ea ibo opsonatum, eadem referam opsonium
 Per hortum : utroque commeatus continet.

nam, in qua quisque suam pendet symbolam, apud ejus conservum Sagarinum Syrum. Est eadem amica amborum; sumus rivales. EP. Age abduc tibicinas in aedes! tibi dono hunc diem. ST. Mihi verte vitio, nisi consecero recte. Per Herculem ibo ad meam amicam, per hortum, ad laborandum tota hac nocte; tum dabo symbolam, et mandabo coqui cœnam apud Sagarinum. Aut egomet ibo, et parabo edulia. Et ne vos miremini homines servulos potare, amare, et invitare ad cœnam. Hoc nobis licet Athenis: sed quando reputo, quo minus molestiæ sit, est hic etiam aliud ostium in posteriori parte ædium, quo ad id uti magis convenit, eo ibo ad paranda opsonia; eo referam opsonia per hortum. Est commeatus communis utriusque ædi.

//////////

3. ei condixi; Pll. eo condici in simbolam.—32 B. 1. nisi per excruciavero; C. nisi ꝑ excruciavero; C. 2. nisi per excruciavero.—33 Pll. per ortum; Acidal. per hortum ad amicam transibo.—34 In hunc B. 1. Mi hanc C. 2.—35 C. et tudebo. C. et C. 2. Sagarinum.—38 Putare Pll.—39 Licet hæc Parei 3. Licet hæc C. et C. 2.—40 Pll. quam in dividiam inveniam.—42 'Hic versus in utroque quidem visitur cod. sed videtur glossargi alienjus commentum.' Pa-

NOTE

non nisi familiarissimi factitant. Pro-mittit ad cœnam iuventus. In sym-bolam est quando singuli viritim pen-sitant partem sumtus in cœna faci-endi: *Lorsque chacun paie son écot.*

32 *Excruciavero*] Quia dixit Epi-gnomus, 'dedo tibi hunc diem,' quia in eos qui in potestate nostra sunt licet quidvis impune audere; sic, quia 'dedit' hunc diem Sticho Epignomus,

Stichus statuit hunc vexare, immo ex-cruciare. In eum ferme sensum di-cit Horatius, 'diem mero frangere.' Et mox Plautus, 'lacerare.'

37 *Homines servolos Potare*] Athe-nis, licebat servis condicere ad cœ-nam, et agitare convivia; non Romæ.

40 *In dividiam*] Damnum, moles-tiam, invidiam.

Ite hac secundum vos me: ego hunc lacero diem. 45

Ite vos hac post me; ego contero hunc diem.

reus. Deest in ed. Bipont.—44 *Per hurtum utroque comeatus C.*—45 *Itu hac Pl. vos ne ego hinc B. 1.*

NOTE

45 *Lacero diem*] Id est, in varias am alii tribuam. partes distraho, ut unam uni rei, ali-

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

GELASIMUS, EPIGNOMUS.

GE. LIBROS inspexi: tam confido, quam potest,

Me meum obtenturum regem ridiculis meis.

Nunc intervisi, jamne a portu advenerit,

Ut eum advenientem meis dictis deliniam.

EP. Hic quidem Gelasimus est parasitus, qui venit. 5

GE. Auspicio hodie optumo exivi foras;

Mustela murem abstulit præter pedes:

Cum strena obscævavit, spectatum hoc mihi est.

Nam ut illa vitam repperit hodie sibi,

Item me spero facturum: augurium hæc facit. 10

GE. *Consulvi codices. Tanta est spes, quanta esse potest, me recuperaturum meum nutritium, meis jocis. Nunc videro, utrum reversus sit a portu, ut eum demulccam meis verbis, quando veniet.* EP. *Ecce Gelasimus parasitus, qui venit.* GE. *Exivi hodie foras faustissimo auspicio. Mustela abstulit murem ante pedes: eum alacriter decoravit, hoc conspicatus sum. Sicut mustela invenit hodie victum, spero me inventurum etiam. Hæc præbet auspiciam. Adest Epignomus, qui*

1 C. C. 2. et Bipont. *poti' st.*—3 *Nunc interviso* Bipont.—6 *Auspicio C. hodie hercule* Parei 3. contra codd.—7 *Parei 3. et al. vett. mihi abstulit.*—8 *Quom strenu* Pl. *Eum strena obscævavit nonnulli ap. Pareum; Eum strenue obsonavit al. ibid. Eum strenum obscævavit al. Cum strena obsonavit status*

NOTE

2 *Regem*] Epignomum, qui me alit. *σύβολον, signum in via ostensum.*

Parasitica adulatio.

8 *Cum strena obscævavit*] Alii, *Eum*

7 *Mustela*] Mustela et felis antiquis occurso suo fecerunt auspici-
um: quod Græci vocabant *ἐνοδιον*

strenua obscævavit, id est, comedit, voravit.

Epignomus hic quidem est, qui astat : ibo atque alloquar.

Epignome, ut ego te nunc conspicio libens!

Ut præ lætitia lacrumæ præsilium mihi!

Valuistin' usque? EP. sustentatum 'st sedulo.

GE. Bene atque amice dicis. Di dent quæ velis. 15

Propino tibi salutem plenis faucibus.

Cænabis apud me, quoniam salvos advenis.

EP. Vocata est opera nunc quidem : tam gratia est.

GE. Promitte. EP. certum est. GE. sic fac, inquam.

EP. certa res 'st.

GE. Lubente me, hercle, facies. EP. idem ego istuc scio. 20

Quando usus veniet, fiet. GE. nunc ergo usus est.

EP. Non edepol possum. GE. quid gravare? censeo

Eas : nescio quid vero habeo in mundo. EP. i modo,

Alium convivam quærito tibi in hunc diem.

GE. Qui tu promittis? EP. non graver, si possiem. 25

GE. Unum quidem hercle certum promitto tibi :

Libens accipiam, certo si promiseris.

astat; accedam atque conferam orationem. Epignome, quam ego te video libenter! Ut lacrymæ mihi erumpunt præ gaudio! Valuistine usque? EP. Nos curarimus valetudinem diligenter. GE. Loqueris recte atque amice. Di concedant quæ volueris! Tibi tibi salutem pleno guttore. Cænabis apud me, quoniam reverteris salvus. EP. Sum quidem invitatus: nec minus habeo gratiam. GE. Pollicere. EP. Est deliberatum. GE. Fac quod rogo, inquam. EP. Est res rata. GE. Per Herculem, pergratum mihi feceris. EP. Non ignoro. Ibo, quando opus erit. GE. Atqui est nunc opus. EP. Per adem Pollucis, nequeo. GE. Quid fers moleste? Existimo tibi esse veniendum! est mihi nescio quid paratum. EP. I modo; invita alium convivam, qui cænet tecum hodie. GE. Pollicere sane? EP. Lubenter fecerim, si possim. GE. Ego vero per Herculem tibi polliceor unum certum diem: accipiam libenter, si pollicitus fueris certo. EP. Vale

//////////

hic mihi est B. 1. hic mihi est etiam C. et C. 2.—10 Pll. hæc facit; al. ap. Pareum hoc facit.—13 C. et C. 2. præsilunt.—14 Pll. est sedulo.—17 C. et C. 2. Cenem illi apud te qm.—18 Pll. num quidem tam gratiam est; B. 1. non quidem grave est; al. ap. Pareum, nunquid emta est! ni grave est, promitte; al. ibid. numquid hoc tibi tam grave est.—20 Jubente C.—22 B. 1. censes; Pll. cen-

NOTÆ

14 *Sustentatum*] 'Sustentare se,' est portare se, et bene valere. Juvenalis, 'Et pedibus me porto meis:' *Je me porte bien.*

18 *Vocata est opera*] Id est, alio vo-

catus sum ad cænam.

Tam gratia est] *Tam*, id est, tamen. Quasi dicat, Nihilominus gratum mihi facis.

EP. Valeas. GE. Certumne est? EP. certum, cœnabo domi.

GE. Quandoquidem operam tuam non vis promittere, Vin' ad te ad cœnam veniam? EP. si possim, velim: 30 Verum hic apud me cœnant alieni novem.

GE. Haud postulo equidem me in lecto accumbere: Scis tu me esse imi subsellii virum.

EP. At ii oratores sunt populi summi viri, Ambracia veniunt huc legati publice. 35

GE. Ergo oratores populi, summates viri, Summi accumbent, ego infimatis infimus.

EP. Haud æquom est te inter oratores accipi.

GE. Equidem hercle orator sum, sed procedit parum.

EP. Cras de reliquiis nos volo: multum vale. 40

GE. Perii hercle vero plane, nihil obnoxie.

Uno Gelasimo minus est, quam dudum fuit.

GE. *Estne apud te deliberatum?* EP. *Certum! Cœnabo domi.* GE. *Quia non vis id polliceri, visne veniam ad te ad cœnam?* EP. *Velim, si possim: verum novem alieni cœnant apud me.* GE. *Equidem haud rogo locum habere in lecto, ad mensam; tu scis me esse hominem imi subsellii.* EP. *Sed ii legati sunt summi viri apud suos, veniunt huc auctoritate publica ex Ambracia.* GE. *Ergo viri summates accumbent summi, ego infimus sedebo in infimis.* EP. *Non decet te numerari inter legatos.* GE. *Per Herculem sum orator, sed prodest parum.* EP. *Volo nos epulari cras de reliquiis.* GE. *Interii per Herculem funditus, nec provocationi locus est.* Numerus hominum est minor uno Gelasimo, quam

//////////

seas; Donz. censeas: Nescio, &c.—23 *Eas* deest in B. 1.—28 *Certum est* Pl. *Certumne est* Parei 3.—29 *Voc. operam* deest in C. et C. 2.—30 Edd. quædam vett. *si possit*.—32 Edd. vett. *equidem summo in lecto*.—33 B. 1. *unius subsellii*; Pl. *imi subselli*.—35 *Ambraccia* Pl. *pullice* C. *publicitus* Charis. *poplicitus* al. ap. Parenm.—40 *Cras de reliquiis* Pl.—41 *Peri* C. et C. 2. *Peri*

NOTE

31 *Novem*] Convivarum numerus apud antiquos erat aut trium, aut novem. Illo Gratias, hoc Musas constitisse arbitrabantur.

32 *Me in lecto*] Accumbebant reclinata supra parte corporis in cubitum sinistrum, infera in longum porrecta ac jacente; capite leviter erecto, dorso a pulvillis modice suffulto. Primus decumbebat ad caput lecti. Pedes porrigebantur pone dorsum secundi, et sic deinceps. 'Sum-

mus' dicebatur, qui erat ad caput lecti; 'imus,' qui ad pedes; 'medius,' qui inter istos.

33 *Imi subsellii*] Varro: 'Ut subsipere, quod non plane sapit; sic quod non plane erat sella, subsellium dictum.' Hinc ergo *imi subsellii virum* dixit Plautus.

35 *Ambracia*] Urbs est Epiri.

37 *Infimatis*] Id est, infimi ordinis.

Certum est mustelæ posthac nunquam credere :
 Nam incertiozem nullam novi bestiam,
 Quæ ne et ipsa decies in die mutat locum. 45
 Eam auspicavi ego in re capitali mea.
 Certum est amicos convocare, ut consulam
 Qua lege nunc me esurire oporteat.

fuit antea. Deliberatum est nullam fidem habere postea auspiciis mustelæ : nam nullum novi bestiam minus certam ; quæ et ipsa mutat locum decies in die. Sumsi auspicium ab ea in meam perniciem. Est constitutum convocare nunc necessarios meos, ut deliberem qua lege famem perferam.

//////////

vero hercle nihil obnixæ B. 1. Nunc ego hercle perii plane non obnoxie Cælius VII. 17.—45 Qua erit ipsa Pl. Quo nec ipsa B. 1. Quin ipsa, vel Quin et ipsa al. ap. Pareum. deciens C. et C. 2. Post hunc versum codex C. exhibet vs. 42. Uno Gelasimo, &c.—48 Qua lege me nunc al. ap. Pareum.

=====

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

ANTIPHO, PAMPHILIPPUS, EPIGNOMUS.

AN. ITA me Di bene ament, measque mihi bene servassint
 filias, [domum

Ut mihi volupe 'st, Pamphilippe, quia vos in patriam
 Redisse video, bene gesta re, ambos, te et fratrem tuum.

PA. Satis abs te accipiam, nisi videam mihi te amicum
 esse, Antipho.

Nunc quia te amicum mihi experior esse, creditur tibi. 5

AN. Vocem ego te ad me ad cœnam, frater tuus nisi dix-
 isset mihi, [nam vocat.

Te apud se cœnaturum esse hodie, cum me ad se ad cœ-
 Et magis par fuerat me dare vobis cœnam advenientibus,

AN. Juro per Deos, et salutem filiarum, Pamphilippe, me incredibili gaudio affici, quando aspicio vos reversos, te et tuum fratrem, in vestras ædes, rebus prospere gestis. PA. Nisi scirem te esse meum amicum, a te peterem fulcijussore; sed quin intelligo te esse meum amicum, Antipho, tibi fidem habeo. AN. Ego te invitarem ad cœnam, nisi tuus frater mihi dixisset te esse cœnaturum hodie apud se, quando me vocavit ad eandem cœnam. Et fuerat æquius, me vos invitare re-

//////////

1 C. seræ sint.—4 Vades abs te Pont,—9 Quam me ad ilut C. ad illud C. 2.

NOTE

4 Satis abs te accipiam] Id est, vades a te accipiam.

Quam me ad illum promittere, nisi nollem ei advorsarier.
Nunc me gratiam abs te inire verbis nihil desidero : 10
Cras apud me eritis, et tu et ille, cum vobris uxoribus.

PA. Et apud me perendie : nam ille heri me jam vocaverat
In hunc diem : sed satin' ego tecum pacificatus sum, An-
tipho ? [que addecet,

AN. Quando ita rem gessistis, uti vos vellem, amicos at-
Pax commerciumque est vobis mecum : nam hoc tu facito
cogites, 15

Ut cuique homini res parata est, firmi amici sunt : si res
lassa labat,

Itidem amici collabascunt : res amicos invenit.

EP. Jam redeo : nimia est voluptas, si diu abfueris a domo,
Domum si redieris, si tibi nulla est ægritudo animo obviam.
Nam ita me absente familiarem rem uxor curavit meam, 20
Omnium me exilem atque inanem fecit ægritudinum.

Sed eccum fratrem Pamphilippum, incedit cum socero suo.

PA. Quid agitur, Epignome ? EP. quid tu ? quamdudum
in portum venis [tibi ?

Huc ? PA. longissime. EP. postilla jam iste est tranquillus

versos, quam me invitari ab eo, nisi noluissem ei oblectari. Nunc non cupio inire gratiam a te verbis tantum. Etenim cœnabitis cras apud me, et tu, et ille, cum vestris uxoribus. PA. Et apud me post crastinum. Nam ille me invitaverat jam heri in hunc diem. Sed summe ego satis consiliatus tecum, Antipho ? AN. Quonian sic gessistis rem sicut vos optabam, atque ut oportebat amicos, pax et commercium saucita sunt inter nos : recordare enim necessarios esse constantes, si divitiæ sunt constantes ; si vacillant concussæ, sic amici vacillant. Divitiæ amicos parant. EP. Jam revertor. Est incredibilis jucunditas, si postquam abfueris diu, reversus domum, nullus ærumnas domi nactus fueris ; sic mea uxor curavit meas res familiares, me absente, ut me præstiterit immunem ab omni animi molestia. Sed ndest frater Pamphilippus, qui accedit cum suo socero. PA. Quid agis, Epignome ? EP. Quid tu ? A quo tempore reversus es in portum ? PA. A longo tempore. EP. Estne iste jam tibi placatus ? AN. Magis quam mare, quo

//////////

—12 *Eat apud C. C. 2. B. 1. hœre edd. vett.*—14 *Edd. vett. amicosque addecet.*
—15 *Pax commercique PII. Commercium parque B. 1.*—16 *C. 2. res lassæ labant.*—18 *C. niniast voluptast. C. et C. 2. diu afueris ; et sic Parcî 3.*—
19 *Edd. vett. si ibi.*—20 *C. et C. 2. me absentem.*—21 *Omnium me exilem Lamb.*—22 *C. quom socero suo ; C. 2. cum socere suo.*—25 *C. 2. qua umbo ; τὸ*

NOTÆ

16 *Ut cuique homini res]* Seneca : det, quisquis non te, sed aliud sequatur. Non est autem vel hoc uno amanda paupertas, quod a quibus amicis, ostendit.

AN. Magis quam mare, quo ambo estis vecti. EP. facis,
ut alias res soles. 25

Hodiene exoneramus navem, frater? PA. clementer volo,
Nosmet potius oneremus vicissatim voluptatibus.

Quam mox cocta est cœna? impransus ego sum. EP. abi
intro ad me, et lava. [domum.

PA. Deos salutatum atque uxorem modo intro devortor
EP. Apud nos eccilla festinat cum sorore uxor tua. 30

PA. Optimum est: jam istoc moræ minus erit. EP. jam
ego apud te ero. [unum volo.

AN. Priusquam abis, præsentem te huic apologum agere
EP. Maxime. AN. fuit olim, quasi ego sum, senex: ei
filia [fratribus,

Duæ erant, quasi nunc meæ sunt: cæ erant duobus nuptæ
Quasi nunc meæ sunt vobis. PA. miror, quo evasuru'st
apologus. 35

AN. Erat minori illi adolescenti fidicina et tibicina;
Peregre advexerat quasi nunc tu: sed ille erat cœlebs
senex,

Quasi ego nunc sum. PA. perge porro: præsens hic qui-
dem est apologus.

AN. Deinde senex ille illi dixit, quojus erat tibicina,
Quasi ego nunc tibi dico. PA. ausculto, atque animum
advorto sedulo. 40

estis ambo vecti. EP. Agis benigne ut soles cetera. Exoneramusne hodie navem, frater? PA. Placide, si placet. Oneremus nosmet potius vicissim lætitiâ. Cœna estne jamjam cocta? Ego sum incœnatus. EP. Ingredere ad me, et lava. PA. Perge jam domum ad Deos salutandos, et uxorem. EP. Adest tua uxor; accelerrat ad nos, cum sorore. PA. Commode, idcirco erit minus moræ. EP. Ego ero jam apud te. AN. Antequam abeas, volo huic offerre unum apologum, te audiente. EP. Maxime. AN. Fuit quondam senex, qualis ego sum: habebat duas filias, quales sunt nunc meæ; cæ erant conjunctæ matrimonio fratribus, quales sunt nunc meæ filia vobis. PA. Nescio quo tandem recidat hic apologus. AN. Minor ille adolescens habebat fidicinam et tibicinam; advexerat a longe, quasi nunc tu: sed ille senex erat orbis conjuge, qualis ego sum nunc. PA. Perge modo. Hic apologus est sub manu. AN. Deinde ille senex dixit illi, cujus erat tibicina, sicut ego tibi dico nunc. PA. Ausculto, atque animadvorto diligenter. AN. Ego tibi dedi

//////////

quo deest in C.—27 Nos met p. o. nosmet Pl.—28 C. et C. 2. cocta es.—
30 Apud nos ex illa C. Apud nos hæc illa C. 2. B. 1. Apud nos hic eccilla Parei
3.—31 C. apud te.—32 Pl. præsentet. Mox, me agere Parei 3. contra Codei.
—36 Ære minori Pl.—37 Quam peregre Parei 3, celepsen C. celeps senex C. 2.

AN. Ego tibi meam filiam, bene quicum cubitares, dedi :
Nunc mihi reddi ego æquom esse abs te, quicum cubitem,
censeo. [nunc dico tibi.

PA. Quis istuc dicit? an ille, quasi tu? AN. quasi ego
Immo duas dabo, inquit ille adolescens, una si parum est :
Et si duarum pœnitebit, inquit, addentur duæ. 45

PA. Quis istuc, quæso? an ille, quasi ego? AN. is ipse,
quasi tu; tum senex

Ille, quasi ego, si vis, inquit, quatuor sane dato :
Dum equidem, hercle, quod edant addas : meum ne con-
truncent cibum.

PA. Videlicet parcum illum fuisse senem, qui dixerit :
Quoniam ille illi pollicetur, qui eum cibum poposcerit. 50

AN. Videlicet fuisse illum nequam adolescentem, qui
illico,

Ubi ille poscit, denegavit se dare granum tritici.
Hercle, quia æquom postulabat ille senex, quandoquidem
Filiæ illæ dederat dotem, accipere pro tibicina.

PA. Hercle, ille quidem certo adolescens docte vorsutus
fuit, 55

Qui seni illi concubinam dare dotatam noluit.

AN. Senex quidem voluit, si posset indipisci de cibo :

meam filiam, cum qua cubares; nunc ego existimo esse æquum abs te mihi restitui, cum qua cubem. PA. Quis dicit id? An ille qui dicebat modo, quasi tu? AN. Quasi ego nunc dico tibi. Immo dabo duas, inquit ille adolescens, si una non est satis: et si non sunt satis duæ, inquit, addentur duæ. PA. Quid illud est, obsecro? An ille, quasi ego? AN. Is ipse, quasi tu. Tum ille senex, quasi ego: si vis, inquit, dato sane quatuor; dum, per Herculem, addas quod vescantur, ne imminuant meos cibos. PA. Licet intelligere illum senem fuisse parcum, qui dixerit hæc: quoniam ille poposcerit cibum ab eo, qui illi pollicetur tibicinas. AN. Licet videre illum adolescentem fuisse improbum, qui negavit se daturum granum tritici, statim atque ille senex poposcit. Per Herculem ille senex merito rogabat dotem pro tibicina, utpote qui dederat dotem filiæ. PA. Per Herculem ille adolescens sapiebat, qui recusabat dare concubinam dotatam illi seni. AN. Senex quidem co-

*****

—42 C. æcum esse.—43. 44 Verba, quasi tu? AN. quasi ego nunc dico tibi. Immo duas dabo, inquit ille, desunt in C.—46 C. C. 2. B. 1. quasi tu senex, omissa particula tam.—48 Dum equem C. quod edint edd. vett.—49 Edd. vett. fuisse illum parcum. Mox, qui id dixerit Parei 3. qui hoc dixit al. ap. Pareum; qui dixit al. ihid.—50 Quæ ille Pll. Quid autem an ille illi al. ap. Pareum. qui cum c. poposcerit edd. vett.—51 Videtur B. 1. Videlicet non fuisse Pll. nequam adolescentiam C. et C. 2.—53 Hercle quin edd. quædam vett. equum C.—

Quia nequit, qua lege licuit, velle dixit fieri.

Fiat! ille inquit adolescens: facis benigne! inquit senex.

Habeon' rem factam? inquit: faciam ita, inquit, ut fieri
voles. 60

Sed ego ibo intro, et gratulabor vostrum adventum filiis:
Postea ibo lavatum in pilum: ibi fovebo senectutem meam.
Post ubi laverò, otiosus vos opperiar accubans.

PA. Graphicum mortalem Antiphonem! ut apologum fecit,
quam fabre!

Ut jam nunc scælestus esse ducit pro adolescentulo! 65

Dabitur homini amica, noctu quæ in lecto accendet senem:
Namque, edepol, aliud quidem illi quid amica opus sit,
nescio.

Sed quid agit parasitus noster Gelasimus? etiam valet?

EP. Vidi edepol hominem haud perdudum. PA. quid agit?

EP. quod famelicus.

PA. Quin vocasti hominem ad cœnam? EP. ne quid ad-
veniens perderem. 70

Atque ecum tibi lupum in sermone; præsens esuriens
adest.

natus est obtinere concubinam cum cibo, si posset: sed quia non potuit, dixit se velle accipere qua lege placeret filio. Ille adolescens ait, fiat! facis humaniter! senex ait. Res estne facta? ait. Sic faciam, ut voles fieri, ait: sed ego ingrediar, et gratulabor de vestro reditu apud filias. Postea ibo lavatum, ad pilum: recreabo ibi meam senectutem. Postquam laverò, vos expectabo accubans molliter. PA. Lepidum hominem Antiphonem! ut fecit apologum scitum! Ut nequam sese jam obtrudit pro jurene! Dabitur amica homini, qua concalescat senex in lecto: num per ædem Pollucis, nescio, quid opus sit illi amica. Sed quid agit noster parasitus Gelasimus? Etiam valet? EP. Per ædem Pollucis mox conspicatus sum hominem. PA. Quid facit? EP. Quod fame perditus. PA. Quare non invitasti hominem ad cœnam? EP. Ne perderem aliquid meo adventu. Sed ecce

//////////

55 Edd. vett. certe.—58 Quia nequid C. 2.—60 Habeon' rem pactam edd. vett.—62 Palm. ibo lavatum a pila; Bipont. et al. ap. Pareum, ibo l. in pyelum.—63 C. et C. 2. accumbans.—65 Ut et jam Parei 3. It jam C. Id jam C. 2. B. 1. se esse Parei 3. sese ducit Douz.—66 Pist. occentet senem; C. acentet senem; B. 1. accedit senem.—67 C. opus sit; C. 2. quid amica possit nescio.—69 Verba, haud perdudum, desunt in C. 2. haud perdudum. PA. quid agit? EP. quod famelicus. PA. Quin v. hominem, desunt in C.—70 C. perdere.—

NOTE

62 Ibo lavatum in pilum] Id est, in balneas sub insigni pili. 66 Accendet senem] Id est, concalesciet senem, fovebit.

Delph. et Var. Clas.

Plant.

5 G

PA. Ludificemur hominem. EP. capti consilii memorem
mones.

lupus in fabula, adest præsens esuriens. PA. Illudamus homini. EP. Admones memorem capti consilii.

72 Idem codex, consili.

NOTÆ

71 *Lupum in sermone*] 'Sermo' accenti-entius, 'Lupus in fabula.' Eadem
cipitur pro familiari colloquio. Te-est parœmia.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

GELASIMUS, PAMPHILIPPUS, EPIGNOMUS.

GE. SED ita quod ocepi narrare vobis; cum hic non affui,
Cum amicis deliberavi jam, et cum cognatis meis:

Ita mihi auctores fuere, ut egomet me hodie jugularem
fame. [atque is est.

Sed vidcone ego Pamphilippum cum fratre Epignomo?
Aggrediar hominem: sperate Pamphilippe, o spes mea! 5
O mea vita! o mea voluptas! salve: salvom gaudeo,

Peregre te in patriam redisse salvom. PA. salve, Gelasime!

GE. Valuistin' bene? PA. sustentavi sedulo. GE. edepol,
gaudeo. [velim.

Edepol næ egomet mihi modium nunc mille esse argenti

EP. Quid eo tibi opus est? GE. hunc ad cœnam hercle
ut vocem, te non vocem. 10

EP. Advorsum te fabulare illud quidem. GE. ambos ut
vocem.

GE. Sed ita ut exorsus sum vobis exponere; quia non affui hic, deliberavi modo cum amicis, et cum meis cognatis: eorum sententia fuit, ut memet jugularem hodie exerie. Sed videone Pamphilippum cum fratre Epignomo? ipse est. Adoriar hominem. Desideratissime Pamphilippe! O mea spes! o mea lux! o mea jucunditas! salvus sis! Lator te reversum esse incolumem peregre in patriam. PA. Salvus sis, Gelasime! GE. Rectene vuluisti? PA. Sustentavi vitam diligenter. GE. Lætor. Per ædem Pollucis, optarem ut mihi essent mille modii argenti. EP. Quid opus est tibi? GE. Per Herculem ut invitem hunc ad cœnam, te non invitem. EP. Dicis id quidem contra te. GE. Ut invitem utrumque. EP. Per

1 Edd. vett. cum hinc modo abfui; Pll. cum hic non adfui.—3 C. 2. me h. unguarum; al. ap. Pareum, me h. jugulem.—5 B. 1. hospes meo.—7 Peregre in B. 1. τὸ te extat in Pll. solvom deest in B. 1.—9 Edepol ne C. et C. 2. mihi

EP. Edepol te vocem libenter, si superfiat locus.

GE. Quin tu : stans obstrusero aliquid strenue. EP. immo unum hoc potest. [ætati tuæ !

GE. Quid? EP. ubi convivæ abierint, tum venias. GE. vae

EP. Una lautum, non ad cœnam dico. GE. Di te perdunt ! 15

Quid ais, Pamphilippe? PA. ad cœnam, hercle, alio promisi foras. [lum, tibi lasso libet

GE. Quid, foras? PA. foras hercle vero. GE. qui, maioris cœnare? PA. utrum tu censes? GE. jube domi cœnam coqui,

Atque ad illum renuntiari. PA. solus cœnabo domi?

GE. Non enim solus : me vocato. PA. at ille ne succenseat, 20

Mea qui causa sumtum fecit. GE. facile excusari potest ; Mihi modo ausculta : jube domi cœnam coqui. EP. non me quidem [abis?

Faciet auctore, hodie ut illum decipiat. GE. non tu hinc Nisi me non perspicere censes quid agas, cave sis tu tibi.

Nam illic homo tuam hæreditatem inhiat, quasi esuriens lupus. 25

ædem Pollucis te invitavero libenter, si supersit locus. GE. Quin tu invitans, stans intercipiatur aliquid alacriter. EP. Immo potest fieri hoc unum. GE. Quid? EP. Quando convivæ discesserint, tum venias. GE. Vae tibi! EP. Lautum nobiscum, non dico ad cœnum. GE. Dii te perdant! Quid ais, Pamphilippe? PA. Per Herculem pollicitus sum ire alio cœnatum. GE. Quid, foras? PA. Foras, per Herculem. GE. Quomodo, malum! tibi licet cœnare foris defesso? PA. Quid suades? GE. Manda coqui cœnam domi, et renuntiari illi qui te invitavit. PA. Cœnarem solus domi? GE. Non solus. Invita me. PA. Sed vereor ne ille moleste ferat, qui mea causa fecit sumtum. GE. Potest facile excusari : audi me modo, manda coqui cœnam domi. EP. Non committet profecto me suatore, ut decipiat hodie illum. GE. Non tu fugis hinc? Nisi putas me non videre quid moliaris, cave tu tibi, si vis : nam ille homo flagrat desiderio tuæ hæreditatis, quasi

mediam C. 2. mihi medediam C.—13 Quin stas al. ap. Pareum.—14 C. et C. 2. convivæ abierint.—15 Di te perdunt Pll.—16 Quid agis edd. vet. promissi C.—18 Pll. juben domi.—19 Adque ad illum C. 2.—20 Pll. succenseat.—22 C.

NOTÆ

13 *Quin tu : stans obstrusero*] Alii *stas*, pro *stans* ; ut ‘prægnas,’ pro ‘prægnans ;’ ‘mussas,’ pro ‘mussans ;’ id est, si non est locus ubi sedeam, stans cœnabo. ‘Obstrudere’

hoc loco est avide vesci. Alibi, ‘turburcinari,’ ‘corvitare.’

22 *Non me Faciet auctore*] Frater meus Pamphilippus.

23 *Illum decipiat*] A quo videlicet

Non tu scis, quam efflicentur homines noctu hic in via?

PA. Tanto plures, qui defendant, ire advorsum jussuro.

EP. Non it, non it: quia tanto opere suades ne ebitat.

GE. jube

Domi mihi, tibi, tuæque uxori celeriter cœnam coqui.

Si, hercle, faxis, non opinor dices, deceptum fore. 30

PA. Per hanc tibi cœnam incœnato, Gelasime, esse hodie licet. [proxumo.

GE. Ibisne ad cœnam foras? PA. apud fratrem cœno, in

GE. Certumne est? PA. certum. GE. edepol te hodie lapide percussum velim. [publicum.

PA. Non metuo: per hortum transibo, non prodibo in

EP. Quid agis, Gelasime? GE. oratores tu accipis: habebas tibi. 35

EP. Tua, pol, refert enim. GE. siquidem mea refert, opera utere,

Posce. EP. edepol tibi, opinor, etiam uni locum conspicor, [pidi!

Ubi accubes. PA. sane faciundum censeo. GE. o lux op-

EP. Si arte poteris accubare. GE. vel inter cuneos ferreos.

lupus famelicus. Tu nescis quantum homines vexentur noctu hoc in itinere? PA. Mandabo tanto plures ire obviam ad eum tuendum. EP. Non ibit, non ibit, quia hortaris tantopere ne eat. GE. Manda coqui domi cœnam mihi, et tibi, tuæque uxori velociter. Per Herculem, si feceris, non dices, ut arbitrator, delusum fore. PA. Gelasime, tibi licet esse hodie impranso, per hanc cœnam. GE. Cœnabisne hodie foris? PA. Cœno apud fratrem, in vicinis. GE. Estne verum? PA. Est verum. GE. Per ædem Pollucis te velim vexatum hodie lapide. PA. Non timeo. Transibo per hortum, non egrediar in publicum. EP. Quid facis, Gelasime? GE. Tu invitas oratores! habecas oratores! EP. Per Pollucem enim tua interest. GE. Si mea refert, utere mea opera. Invita me. EP. Per ædem Pollucis, video adhuc unum locum, in quo accubes. PA. Existimo sane esse faciendum. GE. O lux urbis! EP. Si potueris accubare arte. GE. Vel inter cuneos fissiles fer-

num me quidem.—25 C. et C. 2. tum heredem.—26 Edd. vett. afflicentur.—28 Non it quia tanto B. 1. ne bitat al. ap. Pareum.—33 Certumne est C. et C. 2. Certum est al. ap. Pareum. cestum C. 2. hodie e lapide B. 1. lampade edd.

NOTÆ

est invitatus ad cœnam.

31 *Per hanc tibi cœnam*] Si tibi alia nulla cœna parata est, incœnatus dormies.

39 *Inter cuneos*] Id est, vel in arc-tissimo loco stabo; qualis est inter cuneos, quibus discluditur fissile lignum.

Tantillum loci ubi catellus cubet, id mihi sat est loci. 40

EP. Exorabo aliquo modo: veni. GE. huccine? EP.
immo in carcerem; [eamus, tu.

Nam hic quidem meliorem Genium tuum non facies:

PA. Deos salutabo modo, postea ad te continuo transeo.

GE. Quid igitur? EP. dixi equidem, in carcerem ires.

GE. quin jusseris,

Eo quoque ibo. EP. Di immortales! hic quidem in sum-
mam crucem 45

Cœna aut prandio perduci potest. GE. ita ingenium meum
est;

Quicumvis depugno multo facilius, quam cum Fame.

PA. Non ergo is tu? apud me satis spectata est mihi jam
tua felicitas:

Dum parasitus mihi atque fratri fuisti, rem confregimus.

Nunc ego nolo e Gelasimo mihi te Catagelasimum. 50

GE. Jamne abisti? Gelasime, vide, quid es capturus con-
sili. [vis!

Egone? tune? mihine? tibine? vides, ut annona est gra-
Vides, benignitates hominum ut periere et prothymia:

reos. Ille locus, in quo catulus decubet, mihi sufficiat. EP. Exorabo quodammodo. Veni. GE. Huccine? EP. Immo in carcerem: nam non oblectabis hic tuum Genium. Pergamus, tu, frater. PA. Adorabo Deos, postea transibo statim ad te. GE. Quid ergo? EP. Equidem dixi ut ires in carcerem. GE. Quin tu imperaveris, eo etiam pergamus. EP. Dii immortales! hic potest perduci in summam crucem cœna p̄acta, aut prandio. GE. Ejusmodi est mea mens; decerto longe facilius cum quovis adversario, quam cum Fame. PA. Tu non is ergo? Tua fortuna mihi est jam satis perspecta: dum fuisti meus parasitus et fratris, fecimus naufragium rei familiaris. Nunc ego nolo te mihi de derisore fieri ridiculum. GE. Abisne jam? Gelasime, vide, quid consilii es capturus. Egone? tune? mihine? tibine? Intelligis quemadmodum annona est cara. Ut periere liberalitates

vett.—31 C. *puplicum*.—37 *Posse* Pll.—40 C. et C. 2. *sater est loci*; Parei 3. *sut crit loci*.—41 Pll. *huccine*.—42 Edd. vett. *tuum haut*, propter versum.—44 *Quid agis* B. 1. *Quid agitur* edd. vett. *quin si jusseris* Parei 3. contra codd.—45 B. 1. *summam in crucem*; Pll. *ri summa in crucem*.—48 *Non ego isti apud te* Pll. *apute* C.—50 Pll. *nollo*.—51 Edd. vett. *abisti*.—53 Pll. *pro-*

NOTÆ

50 *Catagelasimumq*] ‘Gelasimus’ est, qui risum aliis movet. Non irridetur ‘Catagelasimus,’ qui ipse ridiculus est. Est ratio nominis parasitici.

53 *Prothymia*] Græcum est; animorum alacritates, festivæ et promptæ voluptates.

Vides, ridiculos nihili fieri, atque ipsos parasitarier.
 Nunquam, edepol, me vivom quisquam in crastinum pro-
 spiciet diem; 55
 Nam mihi jam intus potione vincea onerabo gulam.
 Neque ego hoc committam, ut homines mortuum me dicant
 fame.

hominum et alacritas in benefaciendo! Aninadvertis parasitos nihili fieri, et ipsos sibi esse parasitos. Per ædem Pollucis nemo me conspiciet vivum in diem crastinum. Indam jam gutturi pocula vincea, et dabo operam ne dicant me extinctum fame.

thimæ.—55 C. in c. inspiciet; et sic Parei 3.—56 Nam intus mihi jam p. juncea B. 1. juncea etiam Pl. gilam C. 2.

NOTÆ

56 Potione vincea] 'Potionem vin- quadam facta ad vinum, tanquam sit
 ceam' appellat suspendium, allusione a 'vinciendo' collo.

ACTUS QUINTI SCENA PRIM

STICHUS.

MORE hoc fit, atque stulte, mea sententia :
 Si quem hominem expectant, eum solent provisere :
 Qui hercle illa causa nihil ocyus venit.
 Idem ego nunc facio, qui proviso Sagarinum,
 Qui nihil ocyus venit tamen hac gratia. 5
 Jam hercle ego decumbam solus, si ille huc non venit.
 Cadum modo hinc a me huc cum vino transferam :
 Postea accumbam : quasi senex tabescit dies.

St. Id fit insipienter et insulse, meo judicio, ut si opperiantur quempiam, soleant eum habere semper in animo; nam per Herculem nihilo venit celerius idcirco. Ego sic ago, qui Sagarinum expecto, qui non venit diligentius idcirco. Per Herculem ego decumbam solus, si ille non venit. Huc transferam modo hinc cadum vini: deinde accumbam mensæ. Dies languet, ut senex.

1 C. atque stulte; C. 2. atque est vitæ; unde Pareus conj. atque astute.
 —3 Pl. nihilotius venit; edd. vett. nihilotius citius venit.—5 Qui nihilo citius
 Cam. veniet tamen B. 1.—8 Pl. qua senex; edd. vett. quia seusim extabescit
 dies.

NOTÆ

6 Decumbam] Accumbam, aut dis- 8 Senex tabescit dies] Id est, lan-
 cumbam: nam 'decumbere' ferme guet et ferme extinguitur. Meta-
 agrotorum est. phora ab animalibus ducta.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

SAGARINUS, STICHUS.

SA. SALVETE, Athenæ, quæ nutrices Græciæ!
 Terra herilis patria! te video libens.
 Sed amica mea et conserva quid agat Stephanium,
 Cura est, ut valeat: nam Sticho mandaveram,
 Salutem ut nuntiaret; atque ei ut diceret, 5
 Me hodie venturum, ut cœnam coqueret temperi.
 Sed Stichus est hic quidem. ST. fecisti, here, facetias,
 Cum hoc donavisti dono tuum servum Stichum.
 Pro Di immortales, quot ego voluptates fero!
 Quot risiones! quot jocos! quot savia! 10
 Saltationes, blanditias, prothymias!
 SA. Stiche! ST. hem! SA. quid fit? ST. euge, Saga-
 rine lepidissime!
 Fero convivam Dionysum mihiq̄ue et tibi.
 Namque edepol cœna dicta est, locus liber datus est
 Mihi et tibi apud vos: nam apud nos est convivium. 15
 Ibi voster cœnat cum uxore adeo et Antipho.
 Ibidem herus est noster: hoc mihi dono datum 'st.

SA. *Salvete Athenæ, nutrices Græciæ! terra patria mei heri! Te conspicio libenter. Sed sollicitus sum quid agat Stephanium, mea amica et conserva; quomodo vulcat. Nam rogaveram Stichum, ut deferret ad eam salutem, et ut ei nuntiaret me venturum hodie, et ut coqueret cœnam tempestive. Sed adest Stichus. ST. Pergratum mihi fecisti, o Epignome, here, quando donavisti hunc cadum Sticho tuo servo. Pro Dii immortales! quot ego apporto gaudia! quot risus! quot jocos! quot oscula! saltationes! blanditias! alacritates!* SA. *Stiche!* ST. *Hem!* SA. *Quid agitur?* ST. *Euge! Sagarine suavissime! apporto Dionysum convivam et mihi et tibi. Namque per adem Pollueis cœna est indicata, locus est assignatus liber nobis apud vos: nam est convivium apud nos. Ibi vester dominus cœnat cum uxore et Antiphone. Noster herus est ibidem: hoc mihi*

//////////

2 *Ut terra Douz. contra codd.—6 Edd. vett. tempori.—10 Quo risionis C. Quot risionis Parei 3. quot locos C. quot suavia C. 2.—13 Edd. quædam vett. mihi et tibi, contra codd.—16 Tibi noster B. 1.—17 Ibidem eru'st C. et C. 2.*

NOTÆ

1 *Athenæ, nutrices Græciæ]* Cicero: atque in omnes terras distributæ putantur.
 4 *Athenienses, nude humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges orta,* 13 *Convivam Dionysum]* Bacchuin.

SA. Quis somniavit aurum? ST. quid id ad te attinet?
 Proin' tu lavare propera. SA. lautus sum. ST. optume:
 Sequere ergo hac me intro. SA. ego vero sequor. 20
 ST. Volo eluamus hodie: peregrina omnia
 Relinque: Athenas nunc colamus: sequere me.
 SA. Sequor, et domum redeundi principium placet.
 Bona scæva strenaque obviam accessit mihi.

datum est dono. SA. *Quis furatus est aurum?* ST. *Quid id ad te spectat? Itaque accelera lavare.* SA. *Sum lautus.* ST. *Optime. Itaque sequere me in has ædes.* SA. *Sequor.* ST. *Volo dilapidemus hodie quicquid est nobis. Omittamus cuncta externa: sumus Athenis: sequere me.* SA. *Sequor: initium reditus nostri in ædes faustum est. Bonum auspiciam, et bona strena ostenditur mihi.*

Itidem lerus es noster al. ap. Pareum.—18 *Quis id donavit autem* edd. quædam vet. *Quis summanavit* al. ap. Pareum; *Quis obsouavit aurum* al. ibid.—23 *Acidal. redeunt.*—24 *Bona scena* B. 1. *Bona scæva* C. 2. *Bona cæna* al. ap. Pareum. *accessit mihi stephanium* B. 1. *obulam* Pl. *hoc bolo* edd. vet.

NOTE

18 *Quis somniavit aurum*] Id est, furem.
 quis furatus est aurum? 'Somniator' idem, qui dormitator. 'Dormitator' autem significat nocturnum
 24 *Bona scæva strenaque*] Id est, bonum et faustum auspiciam.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

STEPHANIAM.

MIRUM videri nemini vostrum volo, spectatores,
 Quid ego hinc, quæ illic habito, exeam: faciam vos certiores.
 Domo dudum huc arcessita sum quoniam nuntiatum est,
 Istarum venturos viros: ibi festinamus omnes,

STE. *Nemini vestrum videatur mirum, spectatores, quare ego, quæ maneo illic, egrediar hinc: vobis rem aperiam. Sum vocata modo huc, quia relatum est maritos*

3 *C. arcessita*; al. ap. Pareum, *sum huc arcessita.* Mox, *C. nuntiatumst*; Grut. *quoniam jam nuntiatum est.*

NOTE

1 *Spectatores*] Raro a dramaticis in prologis.
 dirigitur ad spectatores oratio, nisi 2 *Hinc*] Ex ædibus Epignomi heri.

Lectis sternendis studuimus, munditiisque apparandis. 5
 Inter illud tamen negotium meis curavi amicis,
 Sticho et conseruo Sagarino meo, cœna cocta ut esset.
 Stichus opsonatus est: ceterum ego curando id allegavi.
 Nunc ibo hinc, et amicos meos curabo hic advenientes.

affuturos. Tum universæ incubuimus cubilibus componendis, mundandisque omnibus. Tamen interim operam dedi, ut coqueretur cœna meis amicis, Sticho et Sagarino meo conseruo. Stichus paravit edulia: ego vero misi alium, qui eorum curam gereret. Nunc proficiscur hinc, et excipiam hic meos amicos, quando venient.

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

SAGARINUS, STICHUS.

SA. AGITE, ite foras: ferte pompam: cado te præficio,
 Stiche. [vivium.

Omnibus modis temperare certum 'st nostrum hodie con-
 Ita me Di ament, lepide accipiemur, cum hoc recipiamur
 in loco.

Quisquis prætereat, comissatum volo vocari. ST. convenit;
 Dum quidem, hercle, quisque veniat cum vino suo: nam
 hinc quidem 5

Hodie polluctura, præter nos, jactura dabitur nemini.

Nosmet inter nos ministremus, monotrophe: hoc convi-
 vium est

SA. Agite, exite; ducite pompam: te præpono cado, Stiche. Constitutum est instruere hodie nostrum convivium omni ratione. Ita me Dii ament, invitabimur eleganter et polite, quoniam invitamur in hoc loco. Quisquis hac transeat, invitandus est ad epulas. ST. Consentio; modo, per Herculem, quisque afferat vinum. Nam quisque offeret decimam de suo sine nostro vino; nemo fraudabitur. Oportet ut nobis ministremus ipsi soli sine ministro, o Sagarine. Est convivium satis

2 C. temptare; C. 2. tempere; al. ap. Pareum tentare; al. ibid. enterare.—
 3 Pl. accipiamur. Mox, qm hoc B. 1.—4 C. et C. 2. comessatum.—5 C.
 ercle. Bipont. nam hac quidem.—6 Pl. pollectura. Mox, jactura deest in edil.

NOTE

4 *Comissatum*] Deducit Lambinus a κομίσσειν, quod non tantum comedo, sed salto, lascivio, jocos, &c. significat.

5 *Cum vino suo*] Est id affine proverbio, 'Quisque adsit cum suo cibo.'

6 *Polluctura*] 'Pollucturam' vocat partem Herculeam, quæ erat decima eduliorum omnium.

7 *Monotrophe*] 'Monotrophus' est qui vivit sine contubernali et conviva.

Pro opibus nostris satis commodule, nucibus, fabulis, ficulis,

Olea in tryblio, lupilli comminuto crustulo.

Sat est : servo homini modeste melius facere sumtum, quam ampliter. 10

Suum quemque decet : quibus divitiæ domi sunt, scaphio et cantharis,

Batiolis bibunt : at nos nostro Samiolo poterio [mœnia.

Tamen vivimus : nos tamen efficimus pro opibus nostra SA. Amicæ uter utrubi accumbamus? ST. abi tu sane superior :

Atque adeo ut tu scire possis, factum ego tecum divido. 15

Vide, utram tibi libet etiamnum capere, cape provinciam.

SA. Quid istuc est provinciæ? ST. utrum Fontinali an Libero

Imperium te inlibere mavis? SA. nimio liquido Libero.

Sed amica mea et tua dum comit, dumque se exornat, nos volo

lautum pro nostris divitiis, nucibus, minutis fabis, parvis ficibus, olea in patella, parvis lupinis incrustatis. Satis est. Præstat servum fucere sumtum modestum, quam opiparum. Cuique est sua regula vitæ. Ii qui divitiis abundant, potant scaphio et cantharo, et batiolis : sed nos potamus nostro poculo fictili : attamen nos pro virili curamus nostra munia. SA. Non curamus ad quod latus amicæ accumbamus? ST. Sede sane superior, Sugarine : et ut tu intelligas, ego partior tecum negotium. Vide ; suscipe provinciam quam volueris. SA. Quæ est illa provincia? ST. Utrum maris præesse fonti, an cudo? SA. Præstat præesse cudo. Sed interea dum mea amica et tua se depectit, et sese exornat, volo nos colludere inter

//////////

quibusdam vett.—7 Al. ap. Pareum, monostrophe, contra codd.—9 Oleæ interrupto lupillo B. 1. Olea interrupto lupillo al. ap. Pareum ; Oleæ interiplo C. et C. 2. lupillo etiam Pl.—11 C. C. 2. B. 1. caphio, pro scaphio.—12 Bathochis B. 1. Batiochis C. et C. 2. Batiocis Turn. ad nos Pl.—13 Alterum tamen deest in B. 1.—14 Amica C.—15 Edd. vett. scite possis. Pl. facto. C. tecum hoc.—16 C. etiam nunc ; C. 2. etiam nunc.—17 Pl. utrum fontale.—

NOTÆ

8 Fabulis] Id est, parvis fabis.	mio.
9 Olea in tryblio] Id est, in catino aut patella. 'Tryblion' Græcum.	17 Fontinali] 'Fontinalis' Deus fontium. Unde 'fontinalia sacra.' Quasi dicat, Utrum aquæ an vino præesse mavis?
Lupilli] Id est, lupini parvi.	
12 Batiolis] 'Batiola' est poculi genus.	19 Dum comit] Id est, comitur Stephanium.
Samiolo] Id est, exiguo vase Sa-	

Tamen ludere inter nos : strategum te facio huic convivio.
 ST. Nimium lepide in mentem venit : potius in subsellio 21
 Cynice accipiemur, quam in lectis. SA. immo enim hic
 magis est dulcius.

Sed interim, stratege noster, cur hic cessat cantharus ?

Vide, quot cyathos bibimus. ST. tot, quot digiti sunt tibi
 in manu.

Cantio est Græca : ἢ πέντε πίν', ἢ τρεῖς πίν', ἢ μὴ τέτταρα. 25

SA. Tibi propino decuma fonte : tibi tute inde, si sapis.

Bene vos, bene nos, bene te, bene me, bene nostram etiam
 Stephanium. [convivi sat est,

ST. Bibe, si bibis. SA. non mora erit apud me. ST. edepol
 Modo nostra huc amica accedat : id abest, aliud nihil abest.

SA. Lepide hoc actum est : tibi propino cantharum : vi-
 num tu habes. 30

nos. Te saluto regem hujus convivii. ST. Hoc tibi venit in mentem commode. Epulabimur potius cynice in subsellio, quam in lectis. SA. Immo est mollius in lectis. Sed interea, noster imperator, cur cantharus hic cunctatur? Vide quot siccavimus scyphos. ST. Tot quot habes digitos in manu. Est cantilena Græca, vel quinos bibe cyathos, vel ternos, sed ne quatuor. SA. Tibi propino decima parte aque : tibi misce si sapis. Bene vobis sit, bene nobis, bene tibi, bene etiam nostræ Stephanio. ST. Pota, si libet. SA. Non cunctor. ST. Per ædem Pollucis, est convivium satis lautum, nostra amica veniat jam huc : id nobis deest ; nihil aliud nobis deest. SA. Hoc scitum est. Tibi propino cantharum : habesne satis

19 B. 1. dum cænat ; Pl. dum cœnat ; al. ap. Parenm, dum comat.—20 Pl. huc convivio.—21 Pl. in mente. B. 1. et Pl. potius quam in.—22 Pl. accipimur quam in lecticis.—24 Vide quod C.—25 B. 1. C. et C. 2. cœpente pine et trispine ; B. 1. emel ei tara ; C. et C. 2. emel ettara ; Bipout. ἢ πέντε πίνεειν, ἢ τρία, ἢ μὴ τέτταρα Turn. ἢ τρία πίν', κ. τ. λ.—26 Tibi propinod ecum ! a fonte tibi Acidal. Tibi propino decum ama fonte C. Tibi p. decem : affunde tu tibi inde Bipout. et al. ap. Parenm.—28 Bibes si C. C. 2. Bibe sis B. 1. convivii

NOTÆ

20 *Strategum*] Qui has leges bibendi ferebat, 'magister' vulgo dictus. Athenæus vocat οἰνόπτας et ὀφθαλμούς.

21 *In subsellio*] Asconius Pedianus : 'Subsellia sunt tribunorum, triumvirorum, quæstorum, et hujusmodi minorum exercentium ; qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subselliis subsidebant.'

26 *Decuma fonte*] Et 'decumana fonte.' Turnebus intelligit de vino decima parte aquæ diluto. Lipsius intelligit de decem cyathis. Stichus mentionem fecerat de quinque cyathis, Sagarinus bis quinos esse sicandos dicit.

27 *Bene vos, bene nos*] Appreciationes invitantium sese, et computantium.

Nimis vellem aliquid pulpamenti. ST. si horum quæ as-
sunt pœnitet, [pedia-

Nihil est: tene aquam. SA. melius dicis: nihil moror cu-
Bibe, tibicen: age, si quid agis: bibendum, hercle, hoc
est, ne nega. [bibis?

Quid hic fastidis? quod faciundum vides esse tibi, quin
Age, si quid agis: accipe, inquam: non hoc impendet
publicum. 35

Haud tuum istuc est te vereri: eripe ex ore tibias.

ST. Ubi illuc biberit, vel servato meum modum, vel tu dato.
Nolo ego nos pro summo bibere; nulli relerimus postea:
Namque edepol, quamvis desubito vel cadus vorti potest.

SA. Quid igitur? quanquam gravatus fuisti, non nocuit
tamen. 40

Age, tibicen, quando bibisti, refer ad labias tibias.

Suffla celeriter tibi buccas, quasi proserpens bestia.

Agedum, Stiche; uter demutassit, poculo mulctabitur.

*vini? Utinam esset aliquid edulii delicatioris. ST. Si ea quæ assunt non suffi-
ciunt, nihil sufficiat. Accipe aquam. SA. Melius loqueris: non curo cupedia.
Bibe, tibicen: age quod agis. Per Herculem est hoc bibendum; ne recusa. Quid
aversaris facere id quod est tibi faciendum? Quin bibis! age quod agis: accipe,
inquam. Hoc poculum non pensabit vectigal. Non est quod id formides.
Deme tibias ex ore. ST. Quando ille tibicen biberit, vel prosequere ad mensuram
quam præscripsi, vel incipe aliam præscribere convivis. Ego nolo nos bibere
plenis scaphis. Postea nulli depromemus. Nam per ædem Pollucis, vel cadus
potest siccarî subito. SA. Quid ergo? quanquam magnum poculum siccasti, tamen
non nocuit. Age, tibicen, quoniam bibisti; refer tibias ad os; infla velociter buc-
cam, quasi serpens. Age dum, Stiche: qui turbaverit ordinem, punietur scypho*

sat edd. vett.—29 C. aliut nihil.—31 C. et C. 2. pulpamenti.—32 Al. ap. Pareum, merum jus dicis. Pll. cupedia.—33 Al. ap. Pareum, hercle, non est.—
34 Quid hic fastidis edd. vett.—35 Acidal. non impedit hoc publicum; C. hoc
inpendet; C. 2. hoc inpendit; al. ap. Pareum, non impedit hoc publicum.—
36 Aut tuum Pll.—37 C. et C. 2. vel tu dabo.—38 Nollo Pll. nos deest in B. I.
sumo C. nulli rei erimus Parei 3. nulli vel. erimus Pll.—39 C. et C. 2. quam:
vide!—40 Quid agitur Pll. nun nocuit C. et C. 2.—41 Pll. ad labias; B. I.

NOTE

31 Pulpamenti] 'Pulpamentum' est
opsonium ex parte carnosiore anima-
lis. Donatus: 'Lepus ex parte sui
posteriore pulpamentum præbet.'

32 Cupedia] Festus: 'Cupes et cu-
pedia antiqui lautiores cibos nomina-
bant.'

38 Pro summo bibere] Id est, hoc

summum sit, et ultimum quod bibe-
mus. Est edictum a magistro con-
vivii latum, quod, cum facit, tenet in
manu, et ostendit compotoribus men-
suram.

41 Ad labias] Pro, labia.

43 Uter demutassit] Uter nostrum
ab hac lege discesserit, pro mulcta

ST. Bonum jus dicis: impetrare oportet, quia æquom postulas.

Age, ergo observa: si peccassis, multam hic retinebo illico.

SA. Optimum atque æquissimum oras. ST. hem tibi hoc primum omnium. 46

Hæc facetia 'st, amare inter se rivales duos;

Uno cantharo potare, et unum scortum ducere. [imus:

Hoc memorabil' est: ego tu sum, tu es ego: uni animi su-

Unam amicam amamus ambo: mecum ubi est, tecum est tamen; 50

Tecum ubi autem est, mecum ibi autem est: neuter utri invidet. [volo.

SA. Ohe, jam satis! nolo obcædes: catuli ut ludunt, nunc

Vin' amicam huc evocemus? ea saltabit. ST. censeo.

SA. Mea suavis, amabilis, amœna Stephanium, ad amores tuos

Foras egredere; satis mihi pulchra es. ST. at enim pulcherruma. 55

SA. Fac nos hilares hilariores opera atque adventu tuo.

uno. ST. Sancis bonam legem. Decet tibi morem geri, quia postulas rem justam. Age, igitur obsequere: si violaveris, retinebo poculum in multam. SA. Rogas rem bonam atque justam. ST. Hem tibi propino primum omnium. Est id perlepidum duos rivales sese mutuo amare; bibere uno poculo, ducere unam amicam. Hoc est memoria dignum: ego sum tu, tu es ego: sumus unanimes, ambo amamus unam amicam; quando est mecum, tamen est tecum; et ubi est tecum, est et mecum: neuter invidet alteri. SA. Ohe! jam satis est. Nolo ludos operosos; volo ludere ut catuli ludunt: visne evocemus huc amicam? Ea saltabit. ST. Volo. SA. Mea suavis, amabilis, amœna Stephanium, egredere foras ad tuos amores; es mihi satis scita. ST. Est mihi scitissima. SA. Redde nos ex hilaribus hilariores,

//////////

ad labia.—42 *Sufla C. profferrens bestia C. et C. 2.*—43 B. 1. *uter demultassis procul multabitur; Cruq. al. ap. Pareum, demutassit poculo; C. proculo multabitur.*—44 C. *qui acum; C. 2. quia equum; Schop. qui æquum postulat.*—45 C. 2. *multa hic.*—48 *Particula et deest in C. et C. 2.*—51 *Tecum autem ubi est ibi est neuter B. 1. Tecum autem mihi est, mecum autem tibi est Douz. neuter alteri invidet al. ap. Pareum.*—52 C. *nollo obtædes catuli ut ludum; C. 2. nollo opcedes catuli in ludum.*

NOTE

poculum ei auferetur, et, poculo in quicquam tragicum et eruentum, orbem circumducto, omittetur. quodque cædes imitetur.

52 *Nolo obcædes*] Id est, nolo hic

Peregre advenientes te expetimus, Stephaniscidium, mel
meum;
Si amabilitas tibi nostra placet, si tibi ambo accepti sumus.

tua opera atque tuo adventu. Exoptamus te reversi peregre, mea parva Stephanium, meum mel; nisi noster amor tibi sordet, si tibi sumus jucundi ambo.

ACTUS QUINTI SCENA QUINTA.

STEPHANIVM, SAGARINVS, STICHVS.

STE. MOREM vobis geram, meæ deliciæ: nam ita me Venus
amœna amet,

Ut ego hic jamdudum exissem simitu vobiscum foras,
Nisi me vobis exornare: nam ita est ingenium muliebre,
Bene cum lauta est, tersa, ornata, ficta est; infecta est ta-
men:

Nimioque sibi mulier meretrix repperit odium ocyus 5
Sua immunditia, quam in perpetuom ut placeat munditia
sua. [oratio,

SA. Nimium lepide fabulata est. ST. Veneris mera est
Sagarine. SA. quid est? ST. totus doleo. SA. totus?
tanto miserior.

STE. Utrubi accumbo? SA. utrubi tu vis? STE. cum
ambobus volo: nam ambos amo.

STE. Vobis obsequar, mei amores. Nam ita me suavis amet Venus, ut ego venissem hic jam pridem, nisi me exornassem vestri gratia. Nam mulieres sunt ejusmodi, ut cum una est bene lauta, tersa, ornata, et picta, tamen est deformis. Meretrix displicet facilius suis sordibus, quam placet sua munditia. SA. Locuta est nimis venuste. ST. Est oratio germana Veneris, Sagarine. SA. Quid est? ST. Totus doleo. SA. Totus? tanto pejus. STE. Ubi accumbam? SA. Ubi voles? STE. Volo cum ambobus: nam amo ambos. ST. Perit res familiaris: actum est;

1 Hæc scena a duobus seqq. in C. 2. expresse discriminatur; at in C. et B. 1. uno continuo nexu omnia scribuntur ad finem Fabulæ, ita ut una duntaxat scena videri possit. Ita quoque in ed. Bipont. *vobis ceram* C.—2 *Ut ego hinc* B. 1. *simitu exissem* Pl.—3 B. 1. *exornarem*. Mox, C. et Exc. Pl. *muliebre*.—4 Edd. quædam vet. *infecta'st*; C. C. 2. et Exc. Pl. *infecta'st*.—5 Pl. *otius*.—8 *Sagariane* C. *potus doleo* C. *potus deleo* C. 2.—9 *Utrum*

NOTÆ

4 *Infecta*] Id est, non ficta. Unde 9 *Utrubi*] In quacumque volueris
Lamb. legit *infecta*, id est, imperfecta. parte.

ST. Vapulat peculium : actum est, fugit hoc libertas caput. 10

STE. Date mihi locum ubi accumbam, amabo, siquidem placeo : tum mihi

Cupio cum utroque mihi esse bene. ST. dispereo ! SA. quid ais ? ST. quid, ego ?

SA. Ita me Di ament, nunquam enim fiet hodie, hæc quin saltet tamen.

Age mulsa mea ! suavitudo ! salta : saltabo ego simul.

ST. Nunquam edepol me istoc vinces, quin ego ibi pruriam.

STE. Siquidem mihi saltandum est, tum vos date, bibat, tibicini. 16

ST. Et quidem nobis. SA. tene, tibicen, primum ; postidea loci

Si hoc eduxeris, proinde ut consuetus antehac, celeriter

Lepidam et suavem cantationem aliquam occipito cinædicam,

Ubi perpruriscamus usque ex unguiculis : inde huc aquam.

libertas longe abest a me. STE. Date mihi locum in quo decumbam, obsecro, si vobis grata sum : nam cupio deliciari cum utroque. ST. Dispereo ! SA. Quid ais ? ST. Quid, ego ? SA. Ita me Dii ament, non eveniet ut hæc non saltet hodie. Age mea mulsa ! suavitas ! salta : ego saltabo tecum. ST. Per ædem Potlucis nunquam assequeris, quin ego pruriam. STE. Si mihi est saltandum, fundite tibicini, ut bibat. ST. Et quidem nobis fundite. SA. Accipe, tibicen, primo loco ; et postquam siccaveris hoc poculum, ut solitus es antea, incipe celeriter aliquam jucundam et suavem cantilenam, protervam, qua excites nobis pruritum ab imis unguibus. Asperge huc aquam.

//////////

utruhi accumbo C. Utrum tibi accubo C. 2. ntrum ubi tu vis Pl. — 10 Pl. capud. — 11 C. tun mihi. — 12 Parei 3. esse mihi bene ; Pl. ei mihi bene. — 13 B. 1. hoc qui non saltent ; Pl. hæc qui non saltent. — 15 C. ibi pluriam. — 17 B. 1. post id ea loci. — 18 Si hoc eduxerit B. 1. et Pl. — 19 Edd. quadam vett. cantionem. Mox, B. 1. C. et C. 2. occipio ; edd. vett. occupato.

NOTE

10 *Vapulat peculium*] Id est, minuitur et dissipatur in his deliciis.

Fugit hoc libertas caput] Id est, nunquam manumittemur, quamdiu in hoc genere vitæ degemus.

19 *Cantationem cinædicam*] Alii *cantionem*. ‘Cantio cinædica,’ est proterva et ad concitandam libidinem

composita verbis modisque cantio. Qui fuerint Cynici philosophi, et unde dicti, nemo nescit.

20 *Perpruriscamus usque ex unguiculis*] Id est, incendamur libidine. Non Cynici servi, sed ipsius canis impudentia digna oratio.

ACTUS QUINTI SCENA SEXTA.

EIDEM.

SA. TENE tu hoc, educe : dudum haud placuit potio :
 Nunc minus gravate jam accipit ; tene tu : interim
 Meus oculus, da mihi suavium, dum illic bibit.
 Prostibili est autem stantem stanti savium
 Dare amicum amicæ : euge, euge ! sic furi datur ! 5
 Quid igitur ? quanquam gravatus, non nocuit tamen.
 Age, jam infla buccas. ST. nunc jam aliquid suaviter !
 Redde cantionem veteri pro vino novam.

SA. *Accipe tu, sicca hoc poculum : mox bibere recusasti : potat nunc minus ægre ; accipe tu. Interea, mea Stephanium, da mihi osculum, intereadum ille bibit. Est meretricis stantem amicum osculari. Euge ! Sic datur furtim ! quid ergo ? Quanquam bibisti ægre, tamen non nocuit. Age, infla nunc tibias. ST. Nunc aliquid suaviter ! funde cantilenam novam pro veteri vino.*

//////////

1 *Tene tu ! hoc educe* edd. vet.—3 Edd. vet. *da mihi savium.*—4 *Prostibili* Turn. *Prostibile* Bipont. *Prostibilest* Parei 3. *Prostipil* C. 2. *Prostibiles tandem* 'st Pll. *Prostibiles tandem stantem stantes ante* B. 1. *stantis aut* C.—6 *Quid dicitur tanquam* B. 1. *Qui dicitur quanquam* Pll. *nū nocuit* C. 'Hic versus otiose hic repetitus videtur ex v. 4. 40.' *Pareus.*—7 C. *bucas.*—8 *Redde cantione* B. 1. *pro vi novam* B. 1. et Pll.

NOTÆ

1 *Haud placuit potio*] Versu 34. scenæ IV. tibicen recusavit bibere : id illi exprobrat hoc loco Sagarinus.

4 *Prostibili*] 'Stabulum' ferme appellebatur statio in qua commorarentur, aut sese prostituerent meretrices, quarum, quæ adeo pudorem om-

nem ejuraissent, ut sese publicæ libidini offerrent, stabant vulgo ante ostium stabulorum. Unde 'prostibula' sunt appellatæ.

5 *Sic furi datur*] Osculum, quasi ab invita Stephano, inter saltandum, extortum notat Sagarinus.

ACTUS QUINTI SCENA SEPTIMA.

EIDEM.

SA. QUI Ionicus aut cinædicus, qui hoc tale facere possiet ?

SA. *Quis est saltator Ionicus aut cinædicus, qui sic saltet ? Si me superaveris*

NOTÆ

1 *Qui Ionicus*] Erat modus Ionicus ad libilinem factus. ad emolliendos animos, incitandosque

Si istoc me vorsu viceris, alio me provocato :

Fac tu hoc modo. ST. at tu hoc modo. SA. babæ! ST. tataë! SA. papæ! ST. pax!

SA. Nunc pariter ambo : omnes voco cinædos ; cōtra Satis esse nobis non magis potis est, quam fungo imber. 5 Intro hinc abeamus : nunc jam saltatum satis pro vino 'st. Vos spectatores plaudite, atque ite ad vōs comissatum.

hac conversione in orbem, provoca me alia : salta hoc modo. ST. At tu hoc modo. SA. Babæ! ST. Tataë! SA. Papæ! ST. Pax! SA. Nunc saltemus ambo pari saltu. Provoco omnes cinædos. Non nobis magis pares erunt, quam ullus imber est par fungo. Ingrediamur. Est jam satis saltatum pro vini copia. Vos spectatores plaudite ; et ite ad vos comissatum.

//////////

1 C. cænedicus ; C. 2. cenydicus.—3 C. tate ; C. 2. tata.—4 C. cinædus ; C. 2. cydedus.—5 Satis esse Pl. fungus imber Parei 3.—7 C. ad nos omnis satum ; C. 2. adque i ad nos comissatum.

NOTE

2 Vorsu] 'Vorsus,' sen 'versus,' est orbis saltatorius. Cicero, 'Cum illum summ saltatorium versaret orbem.'

5 Fungo imber] Nunquam fungus satis habere potest imbris, utpote qui ex imbre enascatur, ex imbre nutri-

atur, ex imbre constet. Eiusmodi est comparatio: quemadmodum est nullus imber qui sit par fungo; sic nullus cinædus esse potest par Sagarino. Satis animadvertit lector, quid mea comparatione desideretur.

M. ACCII PLAUTI
 T R I N U M M U S.

DRAMATIS PERSONÆ.

LUXURIA, } Prologus.
 INOPIA, }
 MEGARONIDES, } Senes.
 CALLICLES, }
 LYSITELES, Adolescens.
 PHILTO, Senex.
 LESBONICUS, Adolescens.
 STASIMUS, Servus.
 CHARMIDES, Senex.
 SYCOPHANTA.

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

*Thesaurum abstrusum abiens peregre Charmides,
 Remque omnem amico Callieli mandat suo.
 Istoc absente male rem perdit filius :
 Nam et ædis vendit : has mercatur Callicles.
 Virgo indotata soror istius poscitur :
 Minus quo cum invidia ei det dotem Callicles,*

5

*Charmides, jamjam profecturus longe, commendat thesaurum absconditum et
 fortunas omnes amico suo Callieli. Filius, eo absente, fortunas misere dilapidat.
 Domum etiam vendit : Callicles illam emit. Virgo, soror Lesbonicæ, poscitur in
 matrimonium sine dote : Callicles, ut citra invidiam fratris tribuat dotem virginis,*

1 *Thesaurum Pll. Thesaurum suum abstrusum Hermann.—6 Minus cocum*

NOTÆ

3 *Filius] Lesbonicus Charmidis fi-
 lius.*

5 *Virgo] Soror Lesbonicæ anonyma.
 6 Cum invidia] Videlicet non au-*

Mandat qui dicat anrum ferre se a patre.
 Ut venit ad ædis, hunc delndit Charmides
 Senex, ut rediit; quojus nubunt liberi.

allegat Sycophantam, qui profiteatur se afferre pecuniam a patre virginis. Quando Sycophanta aecedit ad ædes Calliclis, reversus Charmides hominem deludit; hujus conjuguntur liberi.

C.—7 Pl. *sese a patre.*—9 B. 1. *cujus nubuntur heri*; Mediol. 1500. *etiam nubuntur*; C. *quojus nubunt eri*; C. 2. *cujus nubuntur ire*; Barth. Adv. XVI. 29. *subheri*; al. ap. *Pareum nubunt heriles.*

NOTÆ

debat quicquam dare sorori in do- 9 *Nubunt liberi*] Lesbonicus et Les-
 tem, quin filio invidiæ locum daret bonici soror.
 Lesbónico.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

HÆC Fabula et elegans est, et exemplum boni ac fidelis amici proponit: et abundat utilibus sententiis. Commendarat liberos suos et rem familiarem senex, ad mercatum abiens, amico. Interea aliis absuntis, ædes etiam paternas venditurus erat filius perditus. In illis ædibus thesaurus defossus erat: id quia senex is, cujus fidei omnia commissa fuerant, sciebat, præmercatu ædes. Hoc nomine cum male audiret vulgo, castigatur ab amico quodam suo verbis. Sed facile defendit se, re explicata. Petebatur autem in matrimonium filia absentis senis ab adolescente nobili et divite: cui quærunt duo senes, quomodo dotem dare possint, cum non vellent thesaurum indicare. Et devenitur ad fallaciam hanc, ut allegent quendam, qui quasi a patre virginis adveniat, et aureos Philippos mille afferat. Hunc forte rediens ante ædes convenit ille senex pater virginis, et ignarus omnium, quid rei sit, miratur. Idem cognoscit amicum suum emisse ædes; et fert inique. Sed mox omnibus exploratis, et fidem illius collaudat, et filiam adolescenti illi, cui erat desponsa, tradit; et filio ignoscit.

PROLOGUS.

LUXURIA ET INOPIA.

LU. SEQUERE ME, MEA GNATA, UT MUNUS FUNGARIS TUUM.

LU. *Sequere me, mea filia, ut obcas tuum officium.* IN. *Sequor. Quousque*

1 *Sequere hac me gnata* Nonius p. 764. et Goeller. *me deest* in edd. quibus-

NOTÆ

1 *Sequere me, mea gnata*] Luxuria quam Inopiam. Non est opus multis alloquitur filiam suam, ac pedisse- verbis, ut ostendatur quam sapienter

IN. Sequor: sed finem fore quem dicam, nescio.

LU. Adest: hem! illæ sunt ædes: i intro nunc jam.

Nunc, ne quis erret vostrum, paucis in viam

Deducam, siquidem operam dare promittitis. 5

Nunc primum igitur, quæ ego sim, et quæ illa hæc siet,

Huc quæ abiit intro, dicam, si animum advortitis.

Primum mihi Plautus nomen Luxuriæ indidit:

Tum hanc mihi gnatam esse voluit Inopiam.

Sed ea huc quid introierit impulsu meo, 10

Accipite, et date vacivas auris, dum cloquor.

Adolescens quidam est, qui in hisce habitat ædibus:

Is rem paternam me adjutrice perdidit.

Quoniam ei, qui me aleret, nihil video esse reliqui,

Dedi meam gnatam, quicum ætatem exigat. 15

Sed de argumento ne expectetis Fabulæ.

Senes qui huc venient, hi rem vobis aperient.

Huic nomen Græce est Thesauro Fabulæ:

tandem te sequar? LU. Adest: hem! adest illa domus: ingrediere! nunc deducam vos in itinere, paucis verbis, ne quis vestrum aberret, dum modo polliceamini præbere attentionem. Primum aperiam, quæ ego sim, et quæ sit illa, quæ est ingressa in ædes, si attente audiat. Primum Plautus me vocavit Luxuriam: deinde ei placuit meam filiam esse Inopiam. Sed audite, quare illa ingressa est illuc meo hortatu; et præbete aures vacuas, dum verba facio. Est quidam juvenis, qui manet in hisce tectis: is amisit opes paternas meo auxilio. Quia animadverto ei nihil superesse, quo me nutriet, dedi meam filiam, cum qua traducat vitam. Verum ne expectetis argumentum hujus Comædiæ. Hi senes, qui prodibunt huc, vobis explicabunt rem. Nomen hujus Comædiæ est Thesaurus: Philemo eam scripsit

//////////

dam vett. *Sequere hæc mea gnata Hermann.—2 C. fidem forem.—3 Adest: en Goeller. et Hermann. Adest, vel Adesto Guilhelm.—6 Nunc igitur primum C. quæ hæc etiam siet Goeller. et Herm. quæ illa hæc etiam siet Ald. sciat C. siet C. 2.—7 C. 2. intro, ducam.—9 Tum mihi natam hanc is esse voluit Lamb.—10 Sed huc nunc ea quid Goeller. et Herm.—12 Adolescens Pl. habitat in hisce edd. vett.—15 Dedi ei meam Parei 3. Dedi e' meam C. ei deest in C. 2.—18 Verba, Huic nomen Græce . . . Trinumno fecit, Osann. Anal. Crit.*

NOTÆ

a poëta Inopia dicatur et filia et pedissequa Luxuriæ. Claud. in Rufinum: 'Et Luxus populator opum: cui semper adluærens Infelix humili gressu comitatur Egestas.' S. Paulinus Epistola ad Amandum, 'pedis-

sequam pigrorum' dixit esse 'Inopiam.'

2 *Sed finem fore quem dicam*] Apposita Inopiæ responsio; videlicet assidua est, et perpetua Luxuriæ pedissequa.

Philemo scripsit, Plautus vortit barbare :
 Nomen Trinummo fecit : nunc hoc vos rogat ; 20
 Ut liceat possidere hanc nomen Fabulam.
 Tantum est : valete, adeste cum silentio.

Græce, Plautus eam vertit Latine : eam vocavit Trinumnum. Nunc vos Plautus orat, ut liceat huic Comœdiæ obtinere hoc nomen. Habeo tantum hoc dicendum. Valete : audite cum silentio.

//////////

pag. 176. pro interpolatis habet.—21 Edd. quædam vett. *hoc nomen*, contra codd.

NOTÆ

19 *Philemo*] Menander et Philemo apud Græcos ejusdem argumenti scripserunt Comœdiam, et ‘Thesaurum’ inscripserunt. Hanc Plautus vertit Latine, inscripsitque ‘Trinumnum;’ quia trium nummorum mercede sycophantia suscepta est.

Barbare] Id est, Latine. ‘Barba-

ria’ ponitur pro Italia: nam ‘Barbari’ dicebantur a Græcis antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis. Idem frequentatum est deinceps a Romanis. Nos non Barbaros dicimus, nisi alienos a religione Christiana: ceteros non Barbaros, sed urbaniori nomine externos vocamus, *étrangers*.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

MEGARONIDES.

NÆ amicum castigare ob meritam noxiam,
 Immune est facinus ; verum in ætate utile
 Et conducibile : nam ego amicum hodie meum
 Concastigabo pro commerita noxia,
 Invitus, ni me id invitet ut faciam fides. 5

Me. Profecto est grave castigare amicum quando meretur ; attamen est salutare et fructuosum in vita. Ego arguam hodie meum amicum propter culpam quam admisit : facerem invitus, nisi fides me adduceret ut id facerem. Etenim hæc tabes

//////////

1 *Me amicum* B. 1. C. [Lacuna] *e amicum* C. 2. *Ne amicum* Ven. 1. *Mediol. ob meritam non mala noxiam* C. *ob merita non mala [lacuna] noxia* C. 2.—

NOTÆ

2 *Immune*] ‘Immune’ est factum minime amicum. ‘Munes’ olim amici; ‘immunes,’ inimici. Sane si iudicio ejus qui peccavit, et qui non

vult argui, rem metiamur, reprehensio est non amici, sed inimici.

In ætate] Id est, in vita.

Nam hic nimium morbus mores invasit bonos,
 Ita plerique omnis jam sunt intermortui.
 Sed dum illi ægrotant, interim mores mali,
 Quasi herba irrigua, succreverunt uberrime.
 Neque quicquam hic vile nunc est, nisi mores mali. 10
 Eorum licet jam messem metere maxumam,
 Nimioque hic pluris pauciorum gratiam
 Faciunt pars hominum, quam id, quod prosit pluribus.
 Ita vincunt illud conducibile gratiæ;
 Quæ in rebus multis obstant, odiosæque sunt, 15
 Remoramque faciunt rei privatæ et publicæ.

infecit mores nimium bonos; et sic universi hoc morbo sunt ferme extincti. Interea dum illi laborant, improbi mores copiose inoleverunt, veluti herba irrigata. Nihil negligitur hic, nisi pravi mores. Potest eorum colligi nunc uberrima messis, et magna pars hominum facit multo pluris amicitiam nonnullorum, quam id, quod pertinet ad plures: adeo gratiæ concedit utilitas publica. Gratiæ, inquam, quæ obest compluribus rebus, et est inuisa, et impedimento rebus publicis et privatis.

2 *Immæne Parei* 3. *Immene Pll.*—7 *Ita plerumque Pll.*—9 *Quasi herba C. succrevit Herm. et Goeller. succrerunt Acidal.*—11 *Quorum B. 1. metere messem C.*—12 *B. 1. paucique.*

NOTÆ

7 *Plerique sunt intermortui*] Superiori versu de morbo morum: hoc de graviori morbo hominum, et eo cui mors imminere jamjam videatur.

8 *Ægrotant*] Id est, homines.

11 *Messem metere*] Id est, sunt plures.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

CALLICLES, MEGARONIDES.

CA. LAREM corona nostrum decorari volo.
 Uxor! venerare: ut nobis hæc habitatio
 Bona, fausta, felix, fortunataque eveniat,

CA. *Volo nostros penates ornari corona. Uxor! cole eos: ut hæc commoratio nobis sit bona, auspicata, beata, et opportuna, et ut te conspiciam mortuam quam*

1 *C. decorati.*—2 *Idem codex, habetatio.*—3 *C. 2. frausta. Herm. et Goel-*

NOTÆ

3 *Bona, fausta*] Præfatio ominis fortunatumque sit. causa, 'quod bonum, faustum, felix,

- Teque ut quam primum possim, videam emortuam.
- ME. Hic ille est, senecta ætate qui factus est puer, 5
 Qui admisit in se culpam castigabilem.
 Aggrediar hominem. CA. cuja vox prope me sonat?
 ME. Tui benevolentis, si ita es, ut ego volo:
 Sin aliter es, inimici atque irati tibi.
- CA. O amice, salve, atque æqualis! ut vales, 10
 Megaronides? ME. et tu edepol salve, Callicles.
 Valen'? valuistin'? CA. valeo, et valui rectius.
 ME. Quid agit tua uxor? ut valet? CA. plusquam ego volo.
 ME. Bene hercle est, illam tibi bene valere et vivere.
 CA. Credo hercle te gaudere, si quid mihi mali est. 15
 ME. Omnibus amicis quod mihi est, cupio esse idem.
 CA. Eho, tua uxor quid agit? ME. immortalis est.
 Vivit, victuraque est. CA. bene hercle nuntias,
 Deosque oro ut vitæ tuæ superstes suppetat.
 ME. Dum quidem hercle tecum nupta sit, sanc velim. 20
 CA. Vin' commutemus? tuam ego ducam, et tu meam?
 Faxo haud tantillum dederis verborum mihi.
 ME. Namque enim tu, credo, mihi imprudenti obrepseris.
 CA. Næ tu hercle faxo haud scies quam rem egeris.

primum. ME. Hic est ille, qui evasit puer ætate deversa, qui perpetravit scelus subjiendum pœnæ. Adoriar hominem. CA. Quæ vox sonat juxta me? ME. Tui amici, si es sicut ego exopto: si es aliter, vox est hostis, et tibi infensi. CA. O amice, atque æqualis, salve! Quomodo vales, Megaronides? ME. Et tu certe, Callicles, salve! Valesne? valuistine? CA. Valeo, et rectius valui. ME. Quid facit tua conjux? quomodo valet? CA. Melius quam ego opto. ME. Profecto es beatus, quod recte valet et vivat. CA. Profecto credo te letari si mihi accidat aliquid adversi. ME. Exopto esse cunctis amicis idem quod mihi est. CA. Eho, quid facit tua uxor? ME. Est immortalis. Virit, et rivet. CA. Profecto nuntias jucunda, et precor Deos ut tibi sit superstes. ME. Dum modo esset conjugata tecum, optarim. CA. Visne ut commutemus? Ego ducam tuam, et tu meam? Efficiam ut non mihi verba dederis ullo modo. ME. Namque enim, credo, tu mihi imposueris imprudenti. CA. Profecto efficiam ut tu haud scias rem quam

//////////

Jer. creuat.—10 C. 2. *adque.* Mox, *æqualis mihi* Parei 3.—14 C. *hercle.*—23 *Nunquam tu Cam.* et Lamb. *Neque enim tu creale* Acidal.—24 Geller.

NOTÆ

5 *Senecta atate*] 'Senectum corpus,' 'senecta membra,' 'senectam infirmitatem,' Plautus, Lucretius, Salustius, Apuleius dixerunt.

11 *Et tu edepol salve*] Donatus in Terent. 'Olim salutantes jusjurandum addiderunt, ut sedulo fecisse viderentur.'

ME. Habeas, ut nactus : nota mala res, optuma 'st. 25

Nam ego nunc si ignotam capiam, quid agam, nesciam.

CA. Edepol, proinde ut bene vivitur, diu vivitur.

ME. Sed hoc animum advorte, atque aufer ridicularia :

Nam ego dedita opera huc ad te advenio. CA. quid venis ?

ME. Malis te ut verbis multis multum objurgitem. 30

CA. Men' ? ME. num quis est hic alius præter me atque
te ? [tem ?

CA. Nemo est. ME. quid igitur rogitas, tene objurgi-

Nisi tute mihi me censes dicturum male.

Nam si in te ægrotant artes antiquæ tuæ,

Sive immutare vis ingenium moribus, 35

Aut si demutant mores ingenium tuum,

Neque eos antiquos servas, ast captas novos ;

Omnibus amicis morbum tu incuties gravem,

Ut te videre audireque ægroti sient.

CA. Qui in mentem venit tibi istæc dicta dicere ? 40

perfeceris. ME. Retine eam ut accepisti : mala res cognita, est optima. Nam si ego ducam jam incognitam, ignorabo quid moliar. CA. Profecto, quo melius vivitur, vivitur diutius. ME. Sed adhibe mentem ad hoc, et aufer jocularia : nam ego accedo huc ad te de industria. CA. Quare venis ? ME. Ut te increpem plurimum, pluribus verbis. CA. Mene ? ME. Estne hic aliquis præter te et me ? CA. Est nemo. ME. Quare igitur rogas, utrum te increpem ? Nisi tu existimas me mihi ipsi maledicturum. Nam si tuæ antiquæ technæ laborant in te, sive optas mutare mentem moribus, aut si mores mutant tuam mentem, neque tueris veteres, sed assumis novos ; tu conflagras gravem agritudinem omnibus amicis, ita ut evadant ægroti, si te aut videant, aut audiant. CA. Quomodo tibi incidit in animum proferre ista

//////////

faxo, tunc scias.—25 C. nactus.—27 Acidal. ut diu vivitur : bene vivitur ; aut, proinde bene, ut diu vivitur.—30 Pl. objurgem.—32 Nemo est. Quid igitur ? ME. rogitas edd. vett. objurgentem C.—35 Huuc et sequentem vs. transposuit Acidal. Sin immutare Pl. B. 1.—36 Ac si Acidal.—40 Quid in Parei 3.

NOTÆ

25 *Nota mala res, optuma 'st*] Apud Livium, 'Mulier tum demum est bona, cum aperte est mala.'

27 *Proinde ut bene vivitur*] Varro : 'Non eos optime vixisse dixit, qui diutissime vixerint, sed qui modestissime.' Seneca de Brevitate Vitæ cap. 8. 'Non est quod quemquam propter canos, aut rugas putes diu vixisse : non ille diu vixit, sed diu fuit.'

34 *Si in te ægrotant artes*] Lucretius lib. iv. 'Ægrotat fama vacillans.' Donatus, 'Antiqui artes, et virtutes, et vitia vocarunt.' Certe etiamnum artes, sine addito, ferme accipiuntur, et pro bonis, et pro malis artibus.

36 *Mores*] Id est, contagio morum sæculi hujus. Seneca, 'Desiuit esse remedio locus, ubi quæ fuerant vitia mores sunt.' Tacitus de Moribus Germanorum : 'Nemo illic vitia ri-

ME. Quia omnes bonos bonasque accurare addecet,
Suspicionem et culpam ut ab se segregent. [rogas?

CA. Non potest utrumque fieri. ME. quapropter? CA.
Ne admittam culpam, ego meo sum promus pectori.
Suspicio est in pectore alieno sita. 45

Nam nunc ego si te surripuisse suspicer
Jovi coronam de capite, e Capitolio,
Quod in culmine astat summo; si id non feceris,
Atque id tamen mihi lubeat suspicari,
Qui tu id prohibere me potes, ne suspicer? 50
Sed istuc negotii scire cupio, quicquid est.

ME. Haben' tu amicum aut familiarem quempiam
Cui pectus sapiat? CA. edepol haud dicam dolo;
Sunt, quos scio esse amicos; sunt, quos suspicor;
Sunt, quorum ingenia atque animos non possum noscere,
Ad amici partem, an ad inimici perveniant. 56

verba? ME. Quia decet omnes bonos et bonas providere, ut arceant ab sese culpam et suspicionem. CA. Non potest fieri utrumque. ME. Quamobrem? CA. Postulas? Ego sum dominus animi, ne admittam peccatum: suspicio est posita in animo alieno. Nam si ego suspicer nunc te suffuratum esse coronam de capite Jovis, qui stat in summo culmine Capitolii: si non commiseris, attamen mihi placeat suspicari id, quomodo vales tu me impedire, ne suspicer id? Sed opto scire, quæ sit hæc res. ME. Estne tibi aliquis amicus, aut familiaris, qui sapiat? CA. Profecto non dicam dolo: sunt, quos novi esse amicos: sunt, quos suspicor: sunt, quorum nequeo penetrare ingenia atque animos, utrum stent a partibus ami-

Quid in edd. vett.—42 C. ut apse segregent.—47 C. capite, Capitolio.—49 Douza, mi lubeat; C. 2. mihi jubeat; al. delent τὸ mihi.—51 Sed istud edd. vett.—55 Sunt deest in edd. quibusdam vett. Sunt quorum haud possum ingenia atque animos noscere Herm. adque animos C. 2. atque animos nequeo noscere

NOTE

det: nec corrumpere et corrumpi sæculum vocatur.'

41 *Accurare*] Id est, accurate operam dare. Ausonius: 'Nec vero crimine lædar, Nec maculer dubio: paulum differre videntur Suspectus vereque reus.'

44 *Meo sum promus pectori*] Erasmus in Epistolis: 'Innocentiam prætare possum: quid homines de me loquantur, non possum.' Justus Lip-

sins in Epistolis: 'Mihî sententia de me, non nisi apud me fertur: nec quis sim, alium rogo. Interno isto judice si probus audiam; quid addent aut dement mihi Marculi aut Laconis alicujus sermones? Quis sim, in me scitum est: qualis audiam, in vano isto vulgo.'

47 *Jovi coronam*] Petilius Jovi Capitolino surripuisse coronam dicitur; unde 'Capitolinus' dictus est.

Sed tu ex amicis certis mihi es certissimus.

Si quid scis me fecisse inscite aut improbe,

Si id me non accusas, tute ipse objurgandus es. ME. scio ;

Et, si alia huc causa ad te adveni, æquom postulas. 60

CA. Expecto, si quid dicas. ME. primum dum omnium,

Male dicitatur tibi volgo in sermonibus :

Turpilucricupidum te vocant cives tui.

Tum autem sunt alii, qui te volturium vocant :

Hostesne an cives comedis, parvipendere. 65

Hæc cum audio in te dicier, excrucior miser.

CA. Est, atque non est, mihi in manu, Megaronides.

Quin dicant, non est : merito ut ne dicant, id est.

ME. Fuitne hic tibi amicus Charmides ? CA. est, et fuit.

Id ita esse ut credas, rem tibi auctorem dabo. 70

Nam postquam hic ejus rem confregit filius,

Videtque ipse ad paupertatem protractum esse se,

Suamque filiam esse adultam virginem,

Simul ejus matrem, suamque uxorem mortuam ;

corum, an inimicorum. Sed tu mihi es certissimus omnium amicorum certorum. Si scis me fecisse aliquid inscite aut improbe, si me non insimulas hujus rei, tu ipse es reprehendendus. ME. Intellego : et rogas æquom, si adveni huc ad te alio consilio. CA. Ausculto si dicas quiddam. ME. Ante omnia vulgus tibi maledicet in confabulationibus : tui cives te nuncupant turpis quæstus amantem : sunt alii qui te appellant vulturium : dicuntque te non curare voros hostem an cirem. Quando audio dici hæc in te, angor infelix. CA. Hæc res est in mea potestate, et non est, Megaronides. Quominus dicant, non est in manu : ut non dicant merito, est in manu. ME. Hic Charmides fuitne tuus amicus ? CA. Est, et fuit. Tibi proferum rem ipsam, quasi testem, ut credus hoc esse sic. Etenim ex quo hic ejus filius labefactavit rem familiarem, et animadvertit se esse delapsum in egestatem, et suam natam esse virginem atate proclavam, et una ejus matrem esse defunctam, et suam uxorem ; quia ipse est migraturus hinc

Goeller. Acidal. et Bentr. ad Terent. Ad. III. 2. 10.—56 C. pervenat.—59 Si id non a. tu ipse edd. vett. ipse delet Goeller.—65 C. comedes.—66 l'II. in te

NOTÆ

63 *Turpilucricupidum*] Vox ex tribus conflata, ἀσχροκερδής. Apuleius *Lucricupidinem* appellat, quod Græci φιλοκέρδειαν.

64 *Volturium*] ‘Vultur,’ sen ‘vulturium,’ avis est rapax. Conjectum in avaros rapaces et fures. Cic. in *Pisonem* : ‘Appellatus est hic vulturium illius provinciae, si Diis placet,

Imperator.’ Ibidem, ‘Scaurus vulturium reipub.’

65 *Hostesne an cives*] Varroni, ‘hostes’ sunt peregrini.

70 *Rem tibi auctorem dabo*] Id est, re ipsa ostendero. Manilius lib. II. ‘Ipsi res operi faciet pondusque fidemque.’

Quoniam hinc iturus est ipse in Seleuciam, 75

Mihi commendavit virginem gnatam suam,

Et rem suam omnem, et illum corruptum filium.

Hæc, si mihi inimicus esset, credo, haud crederet.

ME. Quid tu adolescentem, quem esse corruptum vides,

Qui tuæ mandatus est fidei et fiducia, 80

Quin eum restituis? quin ad frugem corrigis?

Ei rei operam dare te fuerat aliquanto æquius,

Si qui probiorem facere possis, non uti

In eandem tute accederes infamiam,

Malumque ut ejus cum tuo misceres malo. 85

CA. Quid feci? ME. quod homo nequam. CA. non istuc
meum est.

ME. Emistin' de adolescente has ædes? quid taces?

Ubi nunc tute habitas. CA. emi, atque argentum dedi

Minas quadraginta adolescenti ipsi in manum.

ME. Dedisti argentum? CA. factum: neque facti piget.

ME. Edepol fidei adolescentem mandatum malæ! 91

Dedistine hoc pacto ei gladium, qui se occideret?

Quid secus est, aut quid interest dare te in manus

Argentum amanti homini adolescenti, animi impoti,

Qui exædificaret suam inchoatam ignaviam? 95

CA. Non ego illi argentum redderem? ME. non redderes:

in Seleuciam, mihi commendat suam filiam virginem, et sua bona, et illum natum vitiosum. Si esset inimicus, puto, haud committeret illa. ME. Quare tu non restituis adolescentem, qui est commissus tuæ fidei et fiducia, quem cernis esse fragitiosum? Quare non revocas ad meliorem frugem? Fuisset multo justius, te incumbere ei rei, si qua ratione cum posses efficere meliorem, non ut tu incurreres in eandem contumetiam, et ut misceres ejus vitia cum tuis vitiis. CA. Quid egi? ME. Id quod homo perversus. CA. Istud non ad me spectat. ME. Esne mercatus hanc domum ab jurene? Quare sites? Ubi manes nunc. CA. Emi et numeravi quadraginta minas ipsi juveni in manum. ME. Numerasti pecuniam? CA. Est factum: neque piget facti. ME. Sane jurenem commissum prave fidei! Einc contulisti ensen, quo se interimeret ea ratione? Quid est aliud, aut quo differs, qui suppeditasti jurenem amanti et amenti pecuniam, ut afferret extremam manum suæ socordiae pristinae? CA. Ego non illi restituerem pecuniam? ME.

//////////

dicis; Goeller. in te dici, ego exc. et sic edd. vett.—77 C. corruttam.—78 Hic si B. 1. mihi deest in C. 2.—79 Quia tua a. q. e. corrutum C.—82 Ei rei Schneider.—83 Goeller. posses.—87 Parei 3. adulescente.—90 Dedistin B. 1.—91 Edepol fide Schneider. adulescentem Pl.—92 Pl. hoc facto.—93 Quid sequis est Ritters. ap. Sciopp. Quid secutus est Pl.—91 C. umpote; C. 2. jumpoti.—

Neque de illo quicquam neque emerēs, neque venderēs;
 Nec, qui deterior esset, faceres copiam.
 Inconciliastin' eum qui mandatu'st tibi?
 Ille qui mandavit, eum exturbasti ex ædibus? 100
 Edepol mandatum pulchre, et curatum probe!
 Crede huic tute: suam jam melius rem gesserit.
 CA. Subigis maledictis me tuis, Megaronides,
 Novo modo adeo, ut quod meæ concreditum est
 Taciturnitati clam, fidei et fiduciae, 105
 Ne enuntiarem cuiquam, neu facerem palam;
 Uti mihi necesse sit jam id tibi concedere.
 ME. Mihi quod credideris, sumes, ubi posiveris.
 CA. Circumspice dum te, ne quis assit arbiter
 Nobis: et quæso identidem circumspice. 110
 ME. Ausculto, si quid dicas. CA. si taceas, loquar.
 Quoniam hinc est profectus peregre Charmides,
 Thesaurum mihi demonstravit in hisce ædibus,
 Hic in conclavi quodam: sed circumspice!
 ME. Nemo est. CA. nummorum Philippeum ad tria
 millia. 115
 Id solus solum, per amicitiam et per fidem,

Non restitueres: neque venderes, emerēs neque quicquam ab illo, neque dares, quo esset peior. Abalienastine ab officio eum qui tibi demandatus est? Ejecisti ex ædibus eum qui tibi eum credidit? Profecto commissum est commode, et bene eruditum. Committit tu huic: administravit nunc melius sua bona. CA. Me cogis tuis conriciis, Megaronides, nova ratione, ut mihi sit necesse nunc tibi committere id, quod est concreditum clam meo silentio fidei et fiduciae, ne aperirem cuiquam, et ne patefacerem. ME. Invenies id, quod mihi commiseris, ubi deposueris. CA. Circumspice, ne quis sit testis, qui nobis adsit: et rogo circumspice identidem. ME. Ausculto, si dicas aliquid. CA. Loquar, si sileas: quoniam Charmides est profectus hinc longe, mihi ostendit thesaurum, in hisce tectis, hic, in quodam conclavi. Sed circumspice. ME. Est nemo. CA. Ad tria millia nummorum Philippeorum. Me rogavit solum solus lacrymans, per amicitiam et per fidem, ne crede-

100 *Illum B. 1.—101 C. pulchere.—102 Crede huic tute jam tuam B. 1. Crede huic tute: hic jam tuam rem melius gesserit Goeller. Crede huic tutelam: suam melius rem gesserat Guilielm.—104 C. quo meæ concreditum sim; C. 2. ut cum acc concreditus sim.—107 Ut mihi Pl.—108 C. 2. posueris.—109 Circumspiciendum tene quis adsit B. 1.—110 C. 2. identidem.—112 Cum jam al. profectus est Aidal.—113 Parei 3. demonstravit mihi.—115 Phil. attria C. milia C. 2.—*

NOTE

99 *Inconciliastin' eum]* Id est, nonne per dolum decepisti? *Festus.*

Flens me obsecravit, suo ne gnato crederem,
 Neve cuiquam, unde ad eum id posset permanescere.
 Nunc si ille huc salvus revenit, reddam suum sibi :
 Si quid eo fuerit, certo illius filiæ, 120
 Quæ mihi mandata est, habeo dotem unde dem,
 Ut eam in se dignam conditionem collocem.

ME. Pro Di immortales! verbis paucis quam cito
 Alium fecisti me! alius ad te veneram.
 Sed ut ocepisti, perge porro proloqui. 125

CA. Quid tibi ego dicam? qui illius sapientiam
 Et meam fidelitatem, et celata omnia
 Pæne ille ignavos funditus pessum dedit. [dies,

ME. Qui dum? CA. quia rure dum sum ego unos sex
 Me absente atque insciente, inconsultu meo, 130

Ædes venales hasce inscribit literis.

ME. Adesurivit magis, et inhiavit acrius
 Lupus: observavit, dum dormitaret canes,
 Gregem universum voluit totum avortere.

rem id suo nato, et nulli a quo id posset pervenire ad eum. Si ille reversus sit huc salvus, illi reddam, quod ejus est, salvum: si quid acciderit humanitus, habeo unde deum certo dotem ejus filiæ, quæ mihi est commissa, ut eam tradam in matrimonium dignum se. ME. Pro Di immortales! quam cito me reddidisti alium paucis verbis! Sed prosequere loqui, ut instituisti. CA. Quid tibi dicam ego? quomodo ille ignavus pessumdedit propemodum prorsus illius sapientiam, et meam fidem, et omnia arcana! ME. Quomodo? CA. Quia dum ego sum rure per sex dies tantum, inscribit literis, me absente atque insciente, me inconsulto, has ædes esse venales. ME. Lupus esurivit magis, et inhiavit cupidius; observavit usque eo dum canis dormitaret; voluit abducere gregem totum universum. CA. Pro-

//////////

118 C. et C. 2. *permanescere.*—120 *Si quid eo fuerit factum* edd. quædam vet. —124 Pl. *alius a te.*—128 C. *funditus spessum.*—130 *Me absente C.*—131 *Ædis Pl.*—133 *Lupus adseravit B. 1. dormitarent B. 1. C. et C. 2.*—134 *Ac-*

NOTÆ

120 *Si quid eo fuerit*] Cicero, ‘Si quid humanitus ei acciderit,’ id est, si mortuus fuerit. Veteres abstinebant, quantum in se erat, a mortis mentione, tanquam a verbo mali ominis. Idcirco, aut circumlocutione utebantur, aut metonymia. Itaque abitionem, pro morte, dicebant: Græci *ὄψεσθαι*, *abire vita.* ‘Vixit,

abiit, fuit.’

131 *Inscribit*] Veteri more venalia prædia proscribebantur, ut etiamnum apud nos tam venalia, quam locabilia. Cic. Offic. lib. III. ‘Claudius ædes, quas in Cælio monte habebat, proscriptis; insulam vendidit.’ Terentius Heaut. ‘Inscripsi illico ædes mercede.’ Cic. ad Atticum, ‘Iste

- CA. Fecisset edepol, ni hæc præsensisset canes. 135
 Sed nunc rogare ego vicissim te volo,
 Quid fuit officium meum me facere, face sciam.
 Utrum indicare me ei thesaurum æquum fuit,
 Advorsum quam ejus me obsecravisset pater ;
 An ego alium dominum paterer fieri hisce ædibus ? 140
 Qui emisset, ejus essetne ea pecunia ?
 Emi egomet potius ædis, argentum dedi
 Thesauri causa, ut salvom amico traderem.
 Neque adco hasce emi mihi, nec usuræ meæ :
 Illi redemi rursum : a me argentum dedi. 145
 Hæc sunt, seu recte, seu pervorse facta sunt :
 Egomet fecisse confiteor, Megaronides.
 Hem mea malefacta ! hem meam avaritiam tibi !
 Hascine me propter res maledicta differunt ?
 ME. Pausa ! vicisti castigatorem tuum : 150
 Occlusti linguam : nihil est, qui respondeam.
 CA. Nunc ego te quæso, ut me opera et consilio juves,
 Communicesque hanc mecum meam provinciam.

fecto fecisset, nisi canis persensisset hæc. Sed ego volo nunc a te sciscitari vicissim, ut facias ut intelligam, quid meum fuerit agere ; utrum fuerit par me ei detegere thesaurum, contra obsecrationem ejus patris, an ego sinerem dari alium dominum hisce ædibus ? Eane pecunia esset ejus, qui emisset has ædes ? Sum potius mercatus egomet ædes ; numeravi pecuniam propter thesaurum, ut servarem amico salvum. Neque adco mercatus has ædes pro me, nec in meum usum ; redemi illi ; numeravi pecuniam e meo ære. Hæc feci, seu sunt facta probe seu improb : fateor me fecisse, Megaronides. Ecce meum crimen ! ecce mea avaritia ! Conviciis appetor idcirco ? ME. Subsiste, superasti tuum reprehensorem. Obstruxisti os ; est nihil quod reponam. CA. Ego te rogo jam, ut me adjuves opera et consilio, et communices necum hanc meam provinciam. ME. Spondeo auxilium.

//////////

dal. voluit secum arcerere ; al. ap. Pareum, tecum.—136 Edd. vett. ego rogare ; Pl. Both. orare.—137 Herm. et Goeller. fac sciam.—138 C. et C. 2. thesaurum æquom.—139 Advorsum quod Ven. 1. Mediol. al. vett. item Dresdensis Lindemannii p. 220. opsecravisset C.—140 Voc. hisce deest in edd. quibusdam vett.—141 Acidal. ejusne esset.—145 C. russum ; C. 2. rusum.—147 Ego me edd. quædam vett.—148 Em mea malufacta, em, &c. C. 2. Em meu malefacta, em, &c. C.—149 C. Nascine me proterres ; C. 2. etiam proterres. B. 1. C. C. 2. Ven. 1. al. vett. maledictus famas ferunt ; Goeller. Hascine propter res maledicas famas serunt ; Douza, maledictis differunt.—

NOTE

locare incipit non proscripta neque 141 Ejus essetne ea pecunia] The-
 edicta die.' Id fiebat pendente ex saurus in re emta inventus cedit em-
 ædibus tabula, ut nunc fit. tori.

ME. Polliceor operam. CA. ergo ubi eris paulo post?
ME. domi.

CA. Numquid vis? ME. cures tuam fidem. CA. fit se-
dulo. 155

ME. Sed quid ais? CA. quid vis? ME. ubi nunc ado-
lescens habet?

CA. Posticulum hoc recepit, cum ædis vendidit.

ME. Istuc volebam scire: i sane nunc jam.

Sed quid ais? CA. quid? ME. nunc virgo nempe apud
te est. CA. ita, est:

Juxtaque eam curo cum mea. ME. recte facis. 160

CA. Num, priusquam abeo, me rogaturus? ME. vale.

Nihil est profecto stultius, neque stolidius,

Neque mendaciloquius, neque argutum magis,

Neque confidentiloquius, neque perjurius,

Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant. 165

Atque egomet me adeo cum illis una ibidem traho,

Qui illorum verbis falsis acceptor fui:

Qui omnia se simulant scire, nec quicquam sciunt:

CA. *Ubi eris igitur modo?* ME. *Domi.* CA. *Numquid vis aliud?* ME. *Cura quod est commissum tue fidei.* CA. *Curo attente.* ME. *Quid dicis?* CA. *Quid vis?* ME. *Ubi manet nunc juvenis?* CA. *Retinuit hanc partem posteriorem, quando vendidit domum.* ME. *Optobam scire id. Proficiscere nunc. Sed quid ais?* CA. *Quid?* ME. *Nempe nunc virgo est apud te.* CA. *Ita est, et curo eam juxta atque meam.* ME. *Recte facis.* CA. *Num vis rogare aliquid, antequam excedo?* ME. *Vale. Certe est nihil amentius, neque hebetius, neque mendacius, neque argutius, neque confidentius, neque perjurius, quam cives urbani assidui, quos appellant scurras. Atque adeo me insinuo ibidem simul cum illis, qui extiti illorum falsis dictis: qui fingunt se nosse cuncta, nec norunt quicquam: no-*

//////////

152 B. 1. *ut mea opera.*—153 *Communitatesque Gnliclm.*—156 *Nonius, pag. 701. 11. adolescens habitat.*—157 *Idem ibid. cum ædes venderet.*—159 *Acidal. CA. quid nunc?* ME. *virgo, &c.*—161 *Numquid* editiones quædam

NOTÆ

157 *Posticulum hoc recepit*] Id est, posteriore domus partem exceptam fecit. Nonius: 'Cum ædes vendidit, particulam quandam, quæ post eas ædes erat, non vendidit, sed retinuit.' Cic. de Oratore lib. II. 'Dicet, te, cum ædes venderes, ne in ritibus quidem et casibus solum tibi pater-

num recepisse.' 'Recipere' hic pro excipere.

168 *Qui omnia se simulant scire*] De curiosis dicitur; quo pertinet illud Theocriti: Πάντα γυναῖκες ἴσταντι, καὶ ὡς Ζεὺς ἠγάγεθ' Ἕρην. *Mulieres omnia sciunt, etiam quod Jupiter tractat cum Junone.*

Quod quisque in animo habet, aut habiturus est, sciunt.
 Sciunt id, quod in aurem rex reginæ dixerit : 170
 Sciunt, quod Juno fabulata est cum Jove :
 Quæ neque futura, neque facta sunt, tamen illi sciunt.
 Falson' an vero laudent, culpent, quem velint,
 Non flocci faciunt : dum illud, quod lubeat, sciunt.
 Omnes mortales hunc aiebant Calliclem 175
 Indignum civitate hac esse et vivere,
 Bonis qui hunc adolescentem evortisset suis.
 Ego de eorum verbis famigeratorum inscius
 Prosilui amicum castigatum innoxium.
 Quod si exquiratur usque ab stirpe auctoritas, . 180
 Unde quicquid auditum dicant, nisi id appareat,
 Famigeratori res sit cum damno et malo :
 Hoc ita si fiat, publico fiat bono.
 Pauci sint faxim, qui sciant quod nesciunt,
 Oclusioremque habeant stultiloquentiam. 185

runt quod quisque habet in mente, aut habiturus est. Norunt id quod rex dixerit ad aurem reginæ. Norunt quod Juno fabulata est cum Jove : tamen illi sciunt res, quæ neque futuræ, neque gestæ sunt. Non curant utrum falso an vero laudent, vituperent, quem voluerint ; dummodo noscant illud, quod lubeat. Cuncti mortales dicebant hunc Calliclem esse indignum hac civitate et vita, qui avocasset hunc adolescentem a suis bonis. Ego imprudens cucurri ad increpandum amicum innoxium, impulsus dictis istorum sparsorum rumoris. Quod si investigentur auctores usque ab initio, unde dicant quicquid auditum, nisi id pateat, res cedat in detrimentum et cladem sparsoris rumorum ; si hoc fiat, sic vertat in bonum publicum : efficiam ut sint pauci qui sciant quod ignorent, et habeant amantiam obstructiorem.

//////////

vett.—162 C. *stulticius*.—166 Edd. quædam vett. una *totidem traho*.—170 Acidal. et Parei 3. *Quod in aurem rex reginæ dixit, id sciunt*.—171 *Quod Juno f. est cum Jove, id sciunt Acidal. ii sciunt Parei 2*.—172 Lipsius delet *voc. facta*, et sic ed. Bipont. alii legunt, *neque sunt facta, illi sciunt* ; alii, *neque sunt facta, tamen sciunt* ; Pareus, *tamen ii sciunt*.—173 *Falson' an vere* edd. vett.—176 *Indignum civitate ac sese vivere Gulielm. civitate hac et se vivere Acidal. et Herm. esset vivere Pll. et deest in B. 1*.—178 *Ego de verbis illorum B. 1. famigeratorem C. 2.—180 C. apstirpe*.—181 *Unde quidque Acidal. Herm. Goeller.—182 Famigerator ne sit B. 1. Famigerator ire sit Pll. Famigerator jure siet al. ap. Parcum.—184 Paucis ini faxim Pll.*

NOTE

- 182 *Famigerator]* Id est, rummenculorum auctori et sparsori. Auctores rumorum incertorum, curiosi, et novarum rerum architecti, olim
 185 *Stultiloquentiam]* *Μωρολογία*. suppliciis coercerentur.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LYSITELES.

MULTAS res simitu in meo corde vorso, multum in cogi-
tando [defatigo.
Dolorem indipiscor: egomet me concoquo, et macero, et
Magister mihi exercitor animus hinc est: sed hoc non li-
quet, [petessam,
Nec satis cogitatum est, utram potius harum mihi artem ex-
Utram ætati agundæ arbitrer firmiorem: amorin' me, an
rei 5
Obsequi potius par siet: utra in parte plus voluptatis sit
vitæ, [nisi hoc
Ad ætatem agundam: de hac re mihi satis haud liquet:
Sic faciam opinor: utramque rem simul exputem: iudex
sim, [primum
Reusque ad eam rem: ita faciam! ita placet! omnium
Amoris artes eloquar, quemadmodum expediant: nun-
quam 10
Amor quenquam nisi cupidum hominem postulat se in
plagas [ab re
Conjicere: eos cupit, eos consecatur, subdole blanditur:

LY. *Volvo in mea mente multas res una: magnam ægritudinem in meditando colligo: memet exercito, et rexo, et incito. Animus est meus pædagogus a quo exerceor. Id non constat, nec satis est meditatam, utram harum artium magis expectam, utram solidiorem ad agendam ætatem putem; an sit potius æquum me obtemperare amori, an rei familiari; in qua parte vitæ sit plus voluptatis, ad degendam ætatem. Non satis mihi constat de hac re; nisi putem mihi ita agendum: expendam una utrumque: sum iudex et reus in hac re. Sic agam! Sic libet! Inprimis exponam in quo artes amoris utiles sint. Nunquam amor gaudet ultum incurrere in retia, nisi volentem. Eos ambit; eos prosequitur, callide adulatur: ca-*

//////////

2 Pl. conquoquo. C. defecigo; C. 2. defectigo.—3 B. 1. Lips. animus hic est.—4 Neque satis Pl. Pro artem, Acidal. conj. partem.—5 C. agunde arbitres. Amor in me an rei opsequi; C. 2. amor ire me.—6 Pl. voluptati sit.—8 Si faciam C. et C. 2.—10 Palmer. expetant, pro expediant.—12 Herm. et Goeller.

NOTÆ

3 *Exercitor animus*] Græcè παιδο- præceptor. Græcis etiam 'progym-
τηβης, magister, exercitor dicitur, seu nastæ,' erant pædagogi.

Consulit blandiloquentulus, harpago, mendax, cupes, avarus,
 Elegans, despoliator, latebricularum hominum corruptor,
 Blandus, inops, celati indagator: nam qui ab eo, quod
 amat, 15
 Quam extemplo saviis sagittatis percussus est, illico res
 foras [audes.
 Labitur, liquitur. Da mihi hoc, mel meum, si me amas, si
 Ibi illi cuculus: Ocelle mi, fiat! et istuc, et si amplius
 vis dari, [sat
 Dabitur: ibi illa pendentem ferit: jam amplius orat: non
 Id est mali, ni amplius etiam, quod ebibit, quod comest, 20
 Quod facit sumti: nox datur? ducitur familia tota;
 Vestispicæ, unctor, auri custos, flabelliferæ, sandaligerulæ,

pit consilium e re nata dulciloquus, rapax, mendax, cupidus, avarus, scitus, prædo, vitiator hominum qui colunt latebras, insidiosus, egenus, curiosus secretorum alienorum. Nam bona ejus, qui est vulneratus, ab eo quod amat osculis, tanquam sagittis, dissolvuntur, statim labuntur. Cedo mihi id, mea suavitas, si me diligis, si potes. Tum cuculus respondet illi: esto, mi ocele! et hoc accipies et amplius, si optas dari. Tum illa mulctat munere pendentem animi: rogat amplius. Id non est satis detrimenti, nisi detur etiam, quod potest, quod comedit, quod insumat. Nox amatori conceditur ab amica? ducitur tota familia; custodes vestium, unguentarius, custos auri, quæ flabellum, quæ sandalia ferunt, psaltria, cistellatrices,

~~~~~

subblanditur. C. ob re.—14 Eligans idem codex.—15 B. 1. indagator nec quemquam adclamat; Herm. et Goeller. celatum indagator, &c. C. nam quam ad quod amat; C. 2. nam qui ad quod amat; Saracen. et Both. nam cum quis cuius amat quam; Herm. nam cum quisquam amat quam.—17 B. 1. si audis; Parei 3. sodes; Herm. si me amas, audias.—18 Ibi ille c. ecce ocele mi Herm. tibi etiam vis dari idem.—19 Idem, illa ibi.—20 Pl. quod ebibit; Herm. quod bibit.—21 Herm. sumptuis: n. d. d. f. ei tota; al. ap. Parcun, datur nox.—22 Vesti-

NOTÆ

14 *Elegans*] Hic in vitio ponitur. A. Gellius: 'Elegans homo non dicebatur cum laude: sed id fere verbum ad ætatem Marci Catonis, vitii, non laudis fuit.'

16 *Saviis sagittatis*] Id est, oscula instar sagittarum animum percipientia. Alibi, 'armata oscula' dicuntur, et e contrario, 'inermia oscula.'

17 *Labitur*] Lucretius lib. iv. 'Labitur interea res, et vadimonia fiunt.' Tibullus, 'Labuntur opes.' Sallustius, 'Dilabitur,' pro diffluit ac dissipatur. Dionysius Cato in Distichis

de Moribus, ad filium: 'Utere quaesitis parce, cum suntus abundat. Labitur exiguo, quod partum est tempore longo.'

18 *Cuculus*] Avis dicta a duabus prioribus vocis hujus syllabis, quæ cantum ejus expriment. Veteres enim et ferme omnes gentes præter Gallicam nostram, cuculum quidem scribunt, sed quasi *coucoulum* pronuntiant. De alieni tori insidiatore dicitur, quoniam avis hæc in alieno nido ova ponit. Alibi dictum.

22 *Vestispicæ*] Nonius: 'Vestispici,

Cantrices, cistellatrices, nuntii, renuntii, raptores panis et
peni. [ago

Fit ipse, dum illis comis est, inops amator: hæc ego cum
Cum meo animo, et recolo, ubi qui eget, quam pretii sit
parvi; apage te, 25

Amor! non places: nihil te utor: quanquam illud est
dulce, esse et bibere. [fugat tuos

Amor amara dat tibi satis, quod ægre sit: fugit forum,
Cognatos, fugat ipse se a suo contuitu.

Neque enim eum sibi amicum volunt dici: mille modis
amor ignorandu'st:

Procul adhibendus est, atque abstinendus: nam qui in
amorem 30

Præcipitavit, pejus perit, quam si saxo saliat: apage sis,
amor! [sunt tamen,

Tuas res tibi habe! amor, mihi amicus ne fuas unquam:
Quos miseros maleque habeas, quos tibi obnoxios fecisti.

Certum 'st ad frugem applicare animum: quanquam ibi
animo

nuntii, renuntii, prædones panis et peni. Ipse amator evadit egenus, quando est liberalis illis. Quando ego agilo hæc mecum, et reputo quam sit exigui pretii qui inops est; ubi, amor! non places, non utor tua consuetudine: quamvis est illud jucundum edere et potare. Amor tibi ministrat satis acerba, quæ sunt molesta: fugit forum, excludit tuos cognatos, ipse fugat suum conspectum. Neque enim patiuntur eum appellari suum amicum. Est ejiciendus animo amor mille de causis: summoventus est procul, atque deprecandus a se. Nam qui corrui in amorem perit crudelius, quam si desiliat de rupe. Abi, si vis, amor! Habe tuas res tibi, O amor! ne mihi sis unquam amicus. Sunt tamen quos reddas infelices, et male accipias, quos tibi devinxisti. Propositum est mentem convertere ad meliorem fru-

plice Pl. Vestispici Herm.—25 C. et rectilo.—26 C. non pagules; C. 2. non pagules.—27 Pl. fugat vos cognatos.—29 Neque cum sibi . . . ignorandum est C.—30 Herm. et Goeller. adhibendum. C. aptinendus; C. 2. abstinendus.—31 Apage Pl.—33 Edd. quædam vett. fecisti obnoxios.—34 B. 1. quanquam tibi animæ.—

NOTÆ

id est, vestium custodes servi: quod frequenti diligentia vestes inspiciant.' Dicebantur etiam 'a veste,' et 'ad vestem.' Olim 'cælispect' etiam dicebatur, pro astronomo.

Sandatigerulæ] Sandalia erant matronis lautioribus, ut nunc sunt, castissima, etiam aurea. Persius Sat. v. notat purpurea interdum fuisse,

'solea puer objurgabere rubra.'

21 *Comis*] Comitatus, quæ alias laudatur, hic vitio vertitur, in prodigo.

31 *Saxo saliat*] Subauditur 'Tarpeio.' Cogebantur interdum sotes de Tarpeia rupe sese dare præcipites.

32 *Tuas res tibi habe*] Verba in divortii faciendis soleant.

Labos grandis capitur: boni sibi hæc expetunt, rem, fidem,
honorem, 35

Gloriam et gratiam: hoc probis pretium 'st: eo mihi magis
lubet

Cum probis potius, quam cum improbis vivere vanidicis.

gem: quanquam ad id improbus labor adhibendus sit. Boni sibi optant hæc; rem, fidem, honorem, gloriam et gratiam. Probi hoc sibi præmium proponunt. Idcirco libentius vitam agam cum probis, quam cum improbis, qui vana garrunt.

//////////

35 *Pl. bonis sibi; Goeller. sibi boni; Palmer. et Acidal. bonis ibi hæc e. res, fides, honor.*—36 *Gloria et gratia Palmer. et Acidal. est preti Herm. et Goeller.*—37 *Al. ap. Pareum, vanidicis vivere.*

NOTÆ

35 *Labos grandis capitur]* Nihil est enim tam arduum, quam vitia vitiorumque matrem cupiditatem domare. Persius Sat. v. 'Et premitur ratione animus vincique laborat.'

37 *Vanidicis]* Comica compositio. Alibi, 'blandidicus,' 'magnidicus,' 'falsidicus.' Terentius, 'sævidica dicta.' Cicero, 'veridicus.'

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PHILTO, LYSITELES.

PH. Quo illic homo foras se penetravit ex ædibus? LY.
pater, assum. [me abs tuo

Impera quod vis: neque tibi ero in mora, neque latebrose
Conspectu occultabo. PH. feceris par tuis ceteris factis,
patrem [te viris,

Tuum si percoles. Per pietatem! nolo ego cum improbis
Guate mi, neque in via, neque in foro ullum sermonem ex-
equi. 5

PH. Quo ille prorupit ex ædibus? LY. Adsum, pater. Manda quod libet. Non te morabor, neque fugiam in latebras a tuis oculis. PH. Facies rem dignam tuis ceteris gestis, si honores tuum patrem. Per pietatem! ego tibi veto, mi fili, instituere ullum colloquium cum malis viris, neque in itinere, neque in foro. Ego

//////////

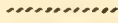
1 Quo i. h. fortasse penetravit Nonius p. 697. foras deest in B. 1.—2 C. aps

NOTÆ

4 *Per pietatem]* Obtestatio est atque obsecratio; ut hæc, 'per Deos.'

Novi ego hoc sæculum, moribus quibus sit: malus bonum
 malum [rapax,
 Esse volt, ut sit sui similis: turbant, miscent mores mali,
 Avarus, invidus: sacrum profanum, publicum privatum
 habent: [ciant.
 Hiulca gens: hæc ego doleo: hæc sunt quæ me excru-
 Hæc dies noctesque tibi canto, ut caveas: quod manu
 non queunt 10
 Tangere, tantum fas habent, quo manus abstineant:
 Cetera, rape, trahe, fuge, late: lacrimas hæc mihi, cum
 video, [prius
 Eliciunt, quia ego ad hoc genus hominum duravi: quin
 Me ad plures penetravi? nam hi mores majorum laudant;
 Eisdem lutulant, quos collaudant: hisce ego te artibus
 gratiam 15
 Facio, neu colas, neu imbuas ingenium: meo modo, et
 moribus vivo
 Antiquis: quæ ego tibi præcipio, ea facito: nihil ego istos
 Moror fatuos mores, et turbidos, quibus boni dedecorant se.
 Hæc tibi, si mea imperia capesses, multa bona in pectore
 consistent.

intelligo quibus institutis sit hoc sæculum. Improbus optat probum fieri improbum, ut sit sui similis: mali mores concitant turbas, seditiones; rapax, avarus, invidus habent sacra perinde ac profana, publica veluti privata: gens avida. Ego ægre fero hæc. Hæc sunt quæ me torquent. Tibi occanto hæc diu noctuque, ut caveas ab his. Existimant esse tantum æquum non injicere manus iis quæ non possunt rapere. Aufer cetera, trahe, fuge, delitescere. Quando video hæc, excutiunt lacrymas, quia ego vixi usque ad hoc genus hominum. Quin descendi ad mortuos ante hoc tempus? Nam hi celebrant mores majorum: inficiunt eosdem, quos prædicant. Ego tibi concedo ut non excolas te his artibus, neve imbuas ingenium. Vive meo modo et institutis vetustis: fac ea quæ ego tibi mando. Asperror istos insanos mores, et turbulentos, quibus boni sese inquinant. Omnia hæc bona manebunt

tu.—4 *Tuum si patrem percolas, pias pietatem* Palmer.—11 *C. aptineant.*—12 *C. quon video.*—13 *Palmer. quoniam ego, &c.*—14 *Me ad patres* Camer.—15 *Verba, quos collaudant, desunt in; B. 1. et edd. vet. quos laudant, lutant* Herm. et Goeller. *titulant* Pll. *his ergo tu artibus gratiam* Thomson. *hisce ergo tu, &c. al. ap. Pareum. de artibus* Goeller.—17 *Antiquis delet* Herm. *præcipito* Pll.—18 *Pll. fuceos mores; Camer. fucetos mores.*—19 *Acidal. si capesses mea imperia, multa bona in tempore conficient; Herm. et Goeller. bona multa in*

NOTÆ

- 15 *Gratiam Facio*] Id est, condono. ferme scriptores snorum temporum
 16 *Moribus vivo Antiquis*] Omnes mores culparunt; antiqua tempora,

LY. Semper ego usque ad hanc ætatem ab ineunte adolescentia, 20

Tuis servivi servitum imperiis et præceptis, pater.

Pro ingenio, ego me liberum esse ratus sum; pro imperio, tuum.

Meum animum tibi servitum servire, æquom censui.

PII. Qui homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo,

Utrum is itane esse mavelit, ut cum animus æquom censeat, 25

An ita potius, ut parentes eum esse et cognati velint:

Si animus hominem perpulit, actum est; animo servibit, non sibi:

Sin ipse animum perpulit; dum vivit, victor victorum cluet.

Tu si animum vicisti, potius quam animus te, est quod gaudeas.

Nimio satius est, ut opu'st, te ita esse, quam ut animo lubet. 30

in tuo pectore, si capessas mea mandata. LY. Pater, semper obtemperavi tuis mandatis et documentis, ab ineunte infantia ad hanc ætatem. Ego ratus sum me esse liberum, pro viribus animi: pro imperio tuo, existimavi esse æquom meum animum tibi servitum pendere. PII. Homo qui ab ineunte ætate pugnat cum suo animo, utrum malit esse, sicut animus existimat esse par eum esse; an potius, sicut parentes et cognati velint eum esse. Si libido incitat hominem, est actum de eo; obtemperabit libidini, non sibi: sin ipse regit libidinem, quamdiu vivet, tamdiu habebitur victor victorum: si tu superavisti libidinem, potiusquam libido te superavit; est quod tibi gratuleris. Est longe præstantius te esse, sicut decet, quam

//////////

tuo pectore consistent consilia.—21 Tui servivi C.—22 Pro in ego B. 1. pro imperio tuo C. C. 2. B. 1.—24 C. ineunti.—25 Utrum is ita se esse Acidal. Utrum id itane PII.—27 Si a. hominum C. percudit Lamb. animo servivit PII. animo servit Herm. et Goeller.—28 Si ipse PII. pepulit C. et C. 2. perpulit B. 1.

NOTÆ

antiquosque mores impense laudaverunt. Hoc etiam ferme homines in devexa ætate solent facere. Unde Horatius senes vocat, 'laudatores temporis acti.'

25 *Animus*] Id est, libido. Alibi Plautus, 'Meo animo morem gero.' Græci, φίλη ψυχῆ χαρίζεσθαι, genio indulgere.

28 *Dum vivit, victor victorum cluet*]

Plato 1. de Legibus: Τὸ νικᾶν ἑαυτὸν, πασῶν νικῶν πρώτη τε καὶ ἀρίστη· τὸ δὲ ἡττᾶσθαι αὐτὸν ὑπ' ἑαυτοῦ, πάντων αἰσχιστόν τε καὶ κάκιστον. Vincere se est optima omnium victoriarum: vinci autem a se turpissimum omnium malorum. Valer. Max. lib. 111. 'Multo seipsuum, quam hostem superasse operosius est.'

Qui animum vincunt, quam quos animus, semper probiores cluent.

LY. Istæc ego mihi semper habui ætati tegumentum meæ, Ne penetrarem me usquam, ubi esset damni conciliabulum, Ne noctu irem obambulatum, neu suum adimerem alteri.

Neu tibi ægritudinem, pater, parerem, parsi sedulo. 35
Sarta tecta tua præcepta usque habui mea modestia.

PH. Quid exprobras? bene quod fecisti, tibi fecisti, non mihi.

Mihi quidem ætas acta est ferme: tua istuc refert maxime. Is probus est, quem non pœnitet, quam probus sit et frugi bonæ.

Qui ipse sibi satis placet, nec probus est, nec frugi bonæ. Benefacta benefactis aliis pertegito, ne perpluant. 41

Qui ipse se contemnit, in eo est indoles industriæ.

LY. Ob eam rem hæc, pater, autumavi: quia res quædam 'st, quam volo [gestio.

Ego me abs te exorare. PH. quid id est? veniam jam dare

sicut placet menti. Qui expugnant libidinem, semper habebuntur meliores, quam ii quos libido debellat. LY. Ego semper habui hoc præsidium meæ vitæ, ne me conjicerem in ullum locum, in quo esset concilium pestiferum: ne noctu dirigerer, cari diligenter, et ne detraherem aliis quod est summi, et ne tibi procurarem molestiam, o pater. Servari tua instituta, salva et integra, præ meâ modestiâ. PH. Quid exprobras? Tibi fecisti, non mihi, id quod benefecisti. Mea vita quidem est propemodum exacta: istud tua interest imprimis. Is est bonus quem non pœnitet quod sit bonus et laudatæ frugi. Qui sibi placet satis ipse, nec est bonus, nec rectæ frugi. Contege rectefacta aliis rectefactis, ne impluat. Qui se despicit ipse, est in eo indoles industriæ. LY. Dixi hæc, pater, idcirco, quoniam est quædam res, quam ego opto impetrare a te. PH. Quid est id? Libet jam tibi

Ven. 1. et edd. vett.—30 Prins ut deest in B. 1.—31 Pll. cluentis.—32 Iste ego C.—33 C. et C. 2. conciliabulum.—36 Sancta tua B. 1.—39 Herm. et Goeller. quem pœnitet. Bipont. quam sit probus.—40 Hic vs. deest in C. 2. Qui ipse C.—42 Pll. et Parisi 3. contempnit.—43 Pll. quia res quæ dant quam volo.

NOTE

38 *Mihi quidem ætas acta est ferme*] Cicero ad Brutum: 'Sed de hoc tu videris. De me possum idem quod Plantinus pater in Trinummio: 'mihi quidem ætas acta ferme est.'

40 *Qui ipse sibi satis placet*] Cyprianus Serm. 3. de Bono Patientiæ: 'Qui nec humiles sunt, nec mites, sed sibi multum placent, hoc ipso

quod sibi placeant, Deo displicent.'

44 *Veniam jam dare gestio*] Ad Heren. lib. iv. 'Veniam ad vos, si mihi senatus det veniam,' id est, si permittat. Nam, 'veniam dare,' non est tantum parcere et ignoscere alicujus culpæ et errato; sed interdum permittere, concedere, sinere.

LY. Adolescenti huic genere summo, amico atque æquali
meo, 45

Minus qui caute et cogitate suam rem tractavit, pater,
Bene volo ego illi facere, si tu non nevis. PH. nempe
de tuo.

LY. De meo: nam quod tuum 'st, meum 'st: omne meum
est autem tuum.

PH. Quid is, egetne? LY. eget. PH. habuitne rem? LY.
habuit. PH. qui eam perdidit?

Publicisne affinis fuit, an maritumis negotiis? 50

Mercaturamne, an venales habuit, ubi rem perdidit?

LY. Nihil istorum. PH. quid igitur? LY. per comitatem
edepol, pater.

Præterea aliquantum animi causa in deliciis disperdidit.

PH. Edepol hominem prædicatum ferme familiariter.

Qui quidem nusquam per virtutem rem confregit, atque
eget, 55

Nihil moror cum tibi esse amicum cum ejusmodi virtuti-
bus. [volo.

LY. Quia sine omni malitia est, tolerare egetatem ejus

*concedere veniam. LY. Ego exopto, pater, si tu vis, beneficio officere hunc jure-
nem natum summo genere, meum amicum æqualem, qui administravit sua bona ni-
mis prudenter et considerate. PH. Nimirum de tua pecunia. LY. De mea: nam
quod est tuum, est meum: omne autem meum est tuum. PH. Quid est, estne
inops? LY. Eget. PH. Habuitne opes? LY. Habuit. PH. Quomodo eas
amisit? Sene implicuit rebus publicis, an maritumis? Exercuitne mercaturam, an
sunsit res venales, in quibus amisit opes? LY. Nihil horum. PH. Quid est ergo?
LY. Profecto per urbanitatem, pater. Præterea amisit aliquam partem in volupta-
tibus, animi gratia. PH. Profecto ecce hominem celebratum amice propemodum.
Qui quidem nusquam profudit bona sua in præclare factis, et indiget; nihil im-
pedio quominus sit tuus amicus cum ejusmodi virtutibus. LY. Quoniam est absque
ulla nequitia, desidero levare ejus inopiam. PH. Ille exitio est mendico, qui ei*

//////////

—44 *Acidal. enim jam dare gestio*; al. ap. *Pareum, dic enim jam, &c.*—47 *Al.
ap. Pareum, si tu non abnuis.*—51 *Mercatura ne B. 1. Mercaturam eam venalis
Nonius p. 604. urbi rem B. 1.*—52 *Nihil storum C.*—55 *Qui quidem nunquam*

NOTE

51 *Mercaturamne, an venales habuit*] Id est, fuitne mercator, an mango? 'Mercator' dicitur de quavis merca-
tura; 'mango,' de mancipiis venali-
bus.

54 *Prædicatum familiariter*] Hoc loco *familiariter* significat 'comiter.' Quasi dicat: Excusas amicum abo-
quin reum verecunda circumlocuti-
one.

PII. De mendico male meretur, qui ei dat quod edit, aut
quod bibat: [miseriam.]

Nam et illud quod dat, perdit, et illi producit vitam ad
Non eo hoc dico, quin, quæ tu vis, ego velim, et faciam
lubens: 60

Sed ego hoc verbum cum illi cuidam dico, præmonstro
tibi,

Ut ita te aliorum miserescat, ne tui alios misereat.

LY. Deserere illum, et dejuvare in rebus advorsis pudet.

PII. Pol pudere quam pigere præstat, totidem literis.

LY. Edepol, Deum virtute dicam, pater, et majorum, et
tua, 65

Multa bona bene parta habemus: bene si amico feceris,

Ne pigeat fecisse: ut potius pudeat, si non feceris.

suppeditat id quod comedat, aut id quod potet. Nimirum et ille amittit quod dat, et producit ejus vitam ut perferendam calamitatem. Ego minime loquor id, quia ego nolim juvare et facere lubenter quod optas. Sed quando ego dico hoc verbum de illo, quicumque tandem sit, commonefacio te, ut te misereat ejus, ita ut efficias ne alius miserescat tui. LY. Pudet illum deserere, et minime adjuvare in rebus afflictis. PII. Profecto præstat pudere quam pigere, totidem literis. LY. Dicam quod auxilio Deorum, et majorum, et tuo habemus multa bona parta. Si affeceris beneficio amicum, ne pæniteat fecisse: sed pudeat potius, si non feceris. PII. Si

//////////

edd. vett. adque egit C. 2.—58 Edd. vett. cdat. Mox, aut bibat Reizius, Herm. et Goeller.—59 Servius ad Virg. Æn. IV. 231. et illi prodit; et sic Herm. et Goeller.—61 C. præ nostro.—62 C. 2. miseres [lacuna] cave tui aliis; C. miseres cane tui alius.—63 Festus, et desinare; Acidal. et nejuvare; al. ap.

NOTÆ

58 *De mendico*] Sententia Laconici apophthegmatis, quod extat apud Plutarchum: 'Mendicus a Lacone stipem petebat: hic vero: Si darem, inquit, tibi, eo magis mendicares; nam huic tuæ deformitati causam præbuit is, qui primus tibi dedit, eo-que te ignavum reddidit.' Sed est hæc crudelis, et barbara senis avaritia.

63 *Dejuvare*] Id est, non juvare. Alii *desinare*, et *desinare*, pro deserere et desinere juvare, ex Festo. Olim veteres dicebant 'desinere' et 'desinare'; 'fodere' et 'fodare.' Seneca Epist. 117. 'Imbecillæ men-

tis ista verba sunt, et hac desinatione misericordiam captantis.' Ubi 'desinatio' significat, desinere auxilium ferre.

64 *Pol pudere quam pigere præstat*] Nonius, 'Pudet, verecundiæ est; piget, pænitiæ.'

65 *Deum virtute*] Formula loquendi a veteribus usurpari solita, qua res prosperas Diis acceptas referebant, et suam operam in iis quam minimi facere significabant.

66 *Multa bona bene parta habemus*] Terentius, 'Omnes te in lauta, et beneaucta parte putant.'

PH. De magnis divitiis si quid demas, plus fit, an minus?

LY. Minus, pater: sed civi immunifico scis quid cantari solet?

Quod habes, ne habeas: et illud quod nunc non habes, habeas malum: 70

Quandoquidem nec tibi bene esse potes pati, nec alteri.

PH. Scio equidem istuc ita solere fieri: verum, gnate mi, Is est immunis, cui nihil est, qui munus fungatur suum.

LY. Deum virtute habemus, et qui nosmet utamur, pater, Et aliis qui comitati simus benevolentibus. 75

PH. Non edepol tibi pernegare possum quicquam quod velis.

Cujus egestatem tolerare vis? loquere audacter patri.

LY. Lesbónico huic adolescenti, Charmidæ filio, Qui illic habitat. PH. qui comedit quod fuit, quod non fuit?

LY. Ne opprobra, pater: multa eveniunt homini, quæ volt, quæ nevolt. 80

PH. Agedum, eloquere: quid dare illi nunc vis? LY. nihil quicquam, pater.

Sapientiæ ætas condimentum 'st: sapiens ætati cibus est.

tollas aliquid de magnis opibus, superestne plus, an minus? LY. Minus, pater. Sed nosti id quod solet occantari civi illiberali? Ne habeas id, quod habes; et habeas malum, quod non habes; quoniam nec potes pati tibi esse bene, nec alteri. PH. Ego sane novi istuc solere sic circumferri. Sed, mi fili, ille est immunis a munere largiendo, cui est nihil, quo fungatur suo munere. LY. Pater, habemus benignitate Deorum, et id quo utamur nosmet, et id quo simus munifici erga amicos. PH. Profecto nihil possum negare, quod velis. Cujus cupis levare inopiam? Dic audacter patri. LY. Hujus juvenis Lesbónici, qui est filius Charmidæ, qui munet illic. PH. Qui ligurit quod fuit, quod non fuit? LY. Ne exprobra, pater. Multa accidunt homini, quæ optat, quæ non vult. PH. Agedum dic. Quid optas illi dare nunc? LY. Nihil omnino, pater. Ætas est condimentum sapien-

//////////

Pareum, et desinare.—67 PH. ut potius; Parei 3. at potius.—69 C. civi immuni immunificos scis; C. 2. civi inimici immunificos scis; Herm. et Goeller. civi inhumani scis.—78 Charmidæ hujus filio Bentl. ad Terent. Adelph. v. 8. 23. Acidal. et Herm. Charmidai filio Goeller.—79 C. non fui.—80 PH. multe veniunt h. qui v. qui nevolt; C. 2. quæ ne volt.—81 Agedum C.—82 Sapientia C. 2. Sapi-

NOTÆ

73 *Is est immunis*] Isidorus, 'Amœna loca Verrius Flaccus dicta ait, quod sine munere sint, nec quicquam in iis officii; quasi amunna; id est,

sine fructu, unde nullus fructus exsolvitur.' Inde etiam nihil præstantes, 'immunes,' vocantur.

82 *Sapientiæ ætas condimentum*] Id

PII. Mentire, edepol, gnate! atque id nunc facis haud consuetudine:

Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi;
Eone multa quæ nevolt eveniunt, nisi fictor malus siet. 85
Multa est opera opus ficturæ, qui se fictorem probum
Vitæ agendæ esse expetit. LY. sed hic admodum adoles-
centulus.

PII. Non ætate, verum ingenio adipiscitur sapientia.

LY. Tu modo ne me prohibeas accipere, si quid det mihi.

PII. An eo egestatem ejus tolerabis, si quid ab illo acceperis? 90

LY. Eo, pater. PII. pol ego istam volo me rationem edoceas. LY. licet.

Scin' tu illum quo genere gnatus sit? PII. scio, apprime probo.

LY. Soror illi est adulta virgo grandis: eam cupio, pater,

tia: sapiens est esca atati. PII. Profecto, fili, mentiris! et facis nunc id præter morem. Etenim sane sapiens sibi fabricatur ipse fortunam. Et idcirco nulla contingunt sapienti contra sententiam, nisi quia est imperitus faber fortunæ. Ei est opus magna industria in fingendo, qui exoptat se esse laudatum artificem regendæ vitæ. LY. Sed hic admodum juvenis. PII. Acquiritur sapientia non atate, sed mente. LY. Dummodo tu non vetes ne accipiam, si mihi det aliquid. PII. Nonne levabis ejus inopiam, si quid acceperis ab illo? LY. Levabo, pater. PII. Profecto ego exopto ut me doceas istam rationem levandæ alienæ inopiæ. LY. Filochebo. Scisne tu quo genere ille est ortus? PII. Scio, probo inprimis. LY. Illi est soror quæ est grandis adulta virgo: opto eum ducere uxorem, pater. PII. Sine dote?

enti C. et Parei 3. cibum 'st C. 2. Alii vss. 81. 82. collocaent post vs. 83.—85 Parei 3. malu'st.—87 PII. expetis; C. adolescentulus.—88 Non atatem PII.

NOTÆ

est, ætas perficit sapientiam; accedente enim ætate accedit sapientia.

Sapiens atati cibus est] Id est, sapientia alit ætatem; ætatem enim citra sapientiam languere oportet, atque emori.

81 *Sapiens fingit fortunam sibi]* Cicero in Paradoxis: 'Nec est ulla res, quæ plus apud sapientem polleat, quam ipsius voluntas atque iudicium: eni quidem etiam, quæ vim habere

maximam dicitur, fortuna ipsa cedit, sicut sapiens poëta dixit, 'Suis ea cuique fingitur moribus.' Appius in Sallustio: 'Sed res docuit id verum esse, quod in carminibus Appius ait: 'Fabrum esse suæ quemque fortunæ.' Cornelius Nepos, in Vita Attici, 'Sui quique mores fortunam fingant.'

88 *Non atate]* Ambrosius, 'Non annuorum eanities est laudanda, sed morum.'

Ducere uxorem. PH. sine dote? LY. sine dote. PH.
uxorem? LY. ita :

Tua re salva : hoc pacto ab illo inibis summam gra-
tiam, 95

Neque commodius ullo pacto ei poteris auxiliarier.

PH. Egone indotatam te uxorem ut patiar? LY. patiun-
dum est, pater :

Et eo pacto addideris nostræ lepidam famam familiæ.

PH. Multa ego possum docta dicta, et quamvis facunde
loqui :

Historiam veterem atque antiquam hæc mea senectus sus-
tinet : 100

Verum ego quando te et amicitiam et gratiam in nostram
domum

Video allicere, etsi advorsatus tibi fui, istac judico.

Tibi permitto, posce, duce. LY. Di te servassint mihi.

Sed adde ad istam gratiam unum. PH. quid id est autem
unum? LY. eloquar.

Tute ad eum adeas, tute concilies, tute poscas. PH. ec-
cere. 105

LY. *Sine dote.* PH. *Uxorem?* LY. *Ita ; salva tua re : hoc modo illum officies magno beneficio : neque poteris illum adjuvare commodius ulla ratione.* PH. *Patientiarne ego te ducere uxorem sine dote?* LY. *Ferendum est pater, et hoc modo impertieris nostræ familiæ jucundam famam.* PH. *Ego possum loqui multa dicta docta, et magnopere diserta : hæc mea senectus tenet historiam veterem atque antiquam. Verum quando ego te video inducere in ades nostras, et amicitiam et gratiam, tametsi fui contrarius, tibi illam adjudico ; tibi concedo ; postula ; duc.* LY. *Dii te serrent mihi. Sed adfice unum ad istam gratiam.* PH. *Quid autem est id unum?* LY. *Edicam. Adi tu ad illum, tu consilia, tu posce.* PH. *Pro-*

//////////

—90 C. *et tolerabis ;* C. 2. *et tolerabilis.*—91 Reizius, Herm. et Goeller. PH. *uxoremne?*—95-98 Hæc verba, *ab illo i. s. g. N. c. u. p. ei p. a.* PH. *E. i. te u. ut p.* LY. *p. est, p.* *Et eo pacto, desunt in B. 1.*—98 PH. *nostra.*—102 *Video adlicere et si adversatus t. f. iste* B. 1. *etsi adversatus tibi fui istuc sedulo conj.* Acidal. *advorsatus si tibi fui* PH.—104 *Sed ad istam adde* Herm. et Goeller.

NOTÆ

105 *Concilies*] ‘Concilio’ et ‘con-
ciliator,’ et ‘conciliatrix,’ in utram-
que partem capiuntur; nonnunquam
in bonam, nonnunquam in malam:
nonnunquam pro proxeneta et pro-
xenetria; nonnunquam pro lenone et

lena.

Eccere] Charisius, idem quod ‘ec-
ce.’ Festus, formula iurandi per
Cererem; quasi esset ‘e Cere,’
‘per ædem Cereris.’

LY. Nimio citius transiges : firmum omne erit, quod tu egeris. [tum mea.

Gravius erit tuum unum verbum ad eam rem, quam cen- PH. Ecce autem in benignitate hoc repperi negotium.

Dabitur opera. LY. Iepidus vivis : hæ sunt ædes : hic habet.

Lesbonico est nomen : age, rem cura : ego te opperiar domi. 110

fecto. LY. Transiges multo celerius : quicquid tu feceris erit firmum. Unum tuorum verborum erit gravius in ea re, quam centam meorum. PH. Ecce vero suscepi hanc rem propter meam beneficentiam. Curabitur id. LY. Es jucundus. Adsunt ejus ædes : hic manet. Nominatur Lesbonicus : age, cura negotium : ego te expectabo domi.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

PHILTO.

NON optima hæc sunt, neque ut ego æquom censeo :

Verum meliora sunt, quam quæ deterruma.

Sed hoc unum consolatur me atque animum meum,

Quia, qui nihil aliud, nisi quod sibi soli placet,

Consulit advorsum filium, nugas agit : 5

Miser ex animo fit : factius nihilo facit.

Suæ senectuti is acriorem hyemem parat,

PHIL. Hæc non sunt bona, neque esse puto, ut est æquum ; sed sunt meliora, quam ea quæ sunt pessima. Verum id unum me reficit atque meam mentem ; quia ille agit nugas, qui nihil aliud suadet adversus filium, quam id quod sibi soli placet : est vere infelix : nihilo melius agit. Ille uccersit hyemem molestiorem suæ senectuti, quon-

1 B. 1. neque ego ut ; et sic edd. vett. Mox, *ecum censeo* C.—3 C. *consulatur me* ; C. 2. *consulaturum me*.—6 Pro *factius*, quod habent C. et C. 2. *sectius* conj. Gulielm. *sanctius* B. 1.

NOTE

6 *Factius nihilo facit*] *Factius* a 'faciendo' ; id est, *facilius*. Alii legunt *sectius*, sive *secius*, a 'seco' ; quasi 'sequo' ; quod vices gereret activi 'sequor.' Sic sexto *Æneidos*, 'Ille viam secat ad naves,' id est, sequitur ad naves. Et decimo, 'Quam quisque secat spem,' id est, sequitur

spem. Inde 'seculum,' 'secundus,' 'secta' ; uno verbo, *sectius*, et *secius*, a 'seco,' idem sunt, ac *sequius* a 'sequor.'

7 *Senectuti hyemem*] Eratosthenes senectutem 'hyemem vitæ' appellat.

Cum illanc importunam tempestatem conciet.

Sed aperiuntur ædes, quo ibam: commode

Ipsè exit Lesbonicus cum servo foras.

10

do constat illum procellam importunam. At domus quo pergebam panditur. Lesbonicus ipse cum servo prodit foras commode.

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

LESBONICUS, STASIMUS, PHILTO.

LE. MINUS quindecim dies sunt, cum pro hisce ædibus
Minas quadraginta accepisti a Callicle.

Estne hoc quod dico, Stasime? ST. cum considero,

Meminisse videor fieri. LE. quid factum est eo?

ST. Comesum, expotum, exutum, elotum in balineis. 5

Piscator, pistor abstulit, lanii, coqui,

Olitores, myropolæ, aucupes: confit cito,

Quam si tu objicias formicis papaverem.

LE. Minus hercle in hisce rebus sumtum est sex minis.

LE. Nondum sunt quindecim dies, ex quo numeratæ sunt tibi a Callicle quadraginta minæ pro hisce ædibus. Verane dico, Stasime? ST. Quando cogito, videor meminisse me accepisse. LE. Quid est actum de eo? ST. Ligurium, exhaustum, consumtum in vestibus, dilutum in balneis. Piscator, pistor abstulit, lanii, coqui, olitores, myropolæ, aucupes. Consumitur citius, quam si tu apponas papaver formicis. LE. Profecto est minus insuntum sex minis in hisce rebus. ST.

1 B. 1. *his ædibus*; C. *pro isce bibus*; C. 2. *qm̄ pro his ædibus*.—4 *Meminesse* Pll. *fieri* deest in B. 1. *actum'st* Parei 3. *factunst* Pll.—5 Pro *exutum*, quod servant Pll. et B. 1. *exunctum* conj. Gulielm. et sic edidere Herm. et Goeller.—6 C. *apstulit*.—7 *Holitores, miropole* Pll.—8 *Quasi tu Acidal.* Herm. et Goeller. et sic Charis. p. 64. Putsch.—9 B. 1. C. et C. 2. *in istis rebus.* Mox,

NOTÆ

5 *Exutum*] Id est, pecunia in vestibus emenlis posita. Alii, *exunctum*, id est, in unguentis parandis.

Elotum] Id est, in balneis est pecunia perdita. 'Helno,' ab 'elnuendo.' Magis crediderim *exutum*, et *elotum* dici a poëta, quia ante quam se eluant in balneis, sese exuunt. Itaque ad notandam bonorum dilapidationem, quemadmodum sæpius in

hoc poëta, 'elotus bonis' dicitur, sic, et 'exutus bonis' metaphorice, pro 'spoliatus bonis.'

7 *Confit cito, Quam si*] *Cito*, pro *citius*.

8 *Papaverem*] Charisius, 'Papaver neutri generis est: sed masculino Plautus dixit.' Varro, 'Infra seni papaverem.'

ST. Quid, quod dedisti scortis? LE. ibidem una traho. 10

ST. Quid, quod ego defraudavi? LE. hem! ista ratio maxuma est.

ST. Non tibi illud apparere, si sumas, potest:

Nisi tu immortale rere esse argentum tibi.

Sero, atque stulte, prius quod cautum oportuit,

Postquam comedit rem, post rationem putat. 15

LE. Nequaquam argenti ratio comparet tamen.

ST. Ratio quidem hercle apparet: argentum οἷχεται.

Minas quadraginta accepisti a Callicle,

Et ille ædis abs te accepit mancupio. LE. admodum.

PH. Pol, opinor, affinis noster ædes vendidit. 20

Pater cum peregre veniet, in porta est locus,

Nisi forte in ventrem filio correperit.

ST. Trapezitæ mille drachumarum Olympicum,

Quid dicam id, quod impendisti meretricibus? LE. In eodem articulo accenseo.

ST. Quid dicam de eo, quod suffuratus sum? LE. Hem! ista est maxima ratio.

ST. Id nequit a te animadverti, si expendas: nisi arbitraris tibi esse argentum in-exhaustum. Expendis tarde et insipienter id, quod oportebat cavere antea. Postquam ligurivit sua bona, postea rationes subducit. LE. Tamen rationes pecunie expense nullo modo habentur. ST. Profecto, ratio tenetur, argentum erasit. Accepisti a Callicle quadraginta minas, et ille domum accepit a te mancupio. LE. Maxime. PH. Per Pollucem existimo nostrum affinem vendidisse domum. Quando pater venie ta peregrinatione, erit manendum sub dio, nisi fortasse irreperit in ventrem filii. ST. Redditæ sunt mille drachmæ Olympicæ Trapezitæ, quas debuisti

//////////

sumptus est eximiis.—11 C. defraudavi.—12 Pont. si summos.—17 C. C. 2. ercle a. a. æcheta; B. 1. æchete.—19 C. aps. te.—20 Pol, opino conj. Acidal. et sic Herm. et Goeller.—21 Patri conj. Donza. Al. ap. Parenm, in ponte est.—22 B. 1. invenirem filium cum repserit.—23 Trapezitem ille diagmarum B. 1.

NOTÆ

10 *Ibidem una traho*] Id est, sex alteras minas dno.

12 *Si sumas, potest*] Pro insumas.

17 *Argentum οἷχεται*] Id est, perit, abiit.

21 *In porta est locus*] Id est, foris et sub dio habitabit, vel mendicabit in porta trigemina, in qua considerare solebant mendicantes. Alii legunt in *ponte*, in quo ïdem stipem rogabant. Seneca de Vita Beata: 'In sublicium pontem me transfer, et inter egentes abigo: non ideo tamen me despiciam,

quod in illorum numero considero, qui manum ad stipem porrigunt.'

22 *Nisi in ventrem correperit*] Nimirum Lesbonicus filius Charmidis ædes paternas et vendiderat et voraverat. Itaque comice dicitur, 'habere domum in ventre.' Cicero, 'Est gurges, vorago, barathrum, eversor patrimonii.'

23 *Mille drachumarum*] Sicut mille hominum, mille passuum. Id est, mille drachmæ, mille homines, mille passus.

Quas de ratione debuisti, redditæ.

LE. Nempe quas spopondi. ST. immo, quas dependi, inquito : 25

Quas sponsione pronuper tu exactus es

Pro illo adolescente, quem tu aiebas esse divitem.

LE. Factum. ST. ut quidem illud perierit. LE. factum id quoque est.

Nam nunc cum vidi miserum, et me ejus miseritum 'st.

ST. Miseret te aliorum, tui te nec miseret, nec pudet. 30

PH. Tempus adeundi est. LE. estne hic Philto, qui advenit?

Is, hercle, est ipsus. ST. edepol, næ ego istum velim

Meum fieri servom cum suo peculio.

PH. Herum atque servum plurimum Philto jubet

Salvere, Lesbonicum et Stasimum. LE. Di duint 35

Tibi, Philto, quæcumque optes : quid agit filius?

PH. Bene volt tibi. LE. edepol mutuom mecum facit.

ST. Nequam illud verbum 'st, Bene volt, nisi qui bene facit.

ex ratione. LE. Nimirum quas spopondi. ST. Immo dic, quas impendi. Quas tu es coactus sponsione exsolvere nuper pro illo juvene, quem tu dicebas esse locupletem. LE. Sic est actum. ST. Scis quemadmodum hæc pecunia perierit. LE. Id est actum quoque. Nam cum conspicatus sum nunc infelicem, et me est miserum ejus. ST. Te miseret aliorum, nec te miseret tui, nec pudet. PH. Est tempus conveniendi. LE. Estne hic Philto, qui accedit? Est ille ipse per Herculem. ST. Per ædem Pollucis, ego vellem illum fieri meum servum cum suo peculio. PH. Philto jubet plurimum salvere dominum atque servum, Lesbonicum atque Stasimum. LE. Dii tibi tribuant, Philto, quæcumque cupis. Quid facit filius? PH. Tibi vult bene. LE. Per ædem Pollucis benevolentia est mutua. ST. Illud verbum est malum, optat bene, nisi qui agit bene. Ego exopto etiam esse liber; opto

//////////

drachmarum edd. veti.—24 C. *dehibuisti*.—25 B. 1. C. 2. *dependit inquit*; C. 2. *dependit in quid*.—26 Qua B. 1. PH. *Quas sponsiones Scal. et Casaub. Quam sponsionem al. ap. Pareum*.—29 C. et C. 2. *miserium me ejus miserum ust.*—31 *Tempu'st adeundi al.*—32 PH. *edepol, ni.*—35 *Pro Di duint, PH. habent didunt.*—36 C. 2. *quæ quoniamque.*—37 C. *meum facit.*—38 *Neque illud edd. quæ-*

NOTÆ

Olympicum] Pro Olympicarum. Num juridicum, quod nos vernaculo Notum est, et pervulgatum, alia, atque alia moneta usas fuisse Græcos, in quibus aliud erat talentum Atticum, aliud Olympicum. Sic de drachma, sic de mina.

26 *Quas sponsione]* 'Sponsio' ver-

Delph. et Var. Clas.

num juridicum, quod nos vernaculo nostro, *promesse, obligation.*

32 *Næ ego]* Pro, ni ego.

37 *Mutuom mecum facit]* Id est, a me mutuo amatur.

38 *Nisi qui bene facit]* Id est, nisi

qui in aliqua re se beneficium ostendit.

Plaut.

5 K

Ego quoque volo esse liber; nequicquam volo :
 Hic postulet frugi esse; nugas postulet. 40
 PH. Meus gnatus me ad te misit, inter se atque vos
 Affinitatem ut conciliarem et gratiam.
 Tuam volt sororem ducere uxorem : et mihi
 Sententia eadem 'st, et volo. LE. hau! nosco tuum :
 Bonis tuis rebus meas res irrides malas. 45
 PH. Homo ego sum, homo tu es : ita me amabit Juppiter !
 Neque te derisum veni, neque dignum puto.
 Verum hoc, ut dixi, meus me oravit filius,
 Ut tuam sororem poscerem uxorem sibi.
 LE. Mearum rerum me novisse æquom 'st ordinem. 50
 Cum vostris nostra non est æqua factio ;
 Affinitatem vobis aliam quærite.
 ST. Satin' tu sanus mentis aut animi tui,
 Qui conditionem hanc repudies ? nam illum tibi
 Ferentarium esse amicum inventum intellego. 55
 LE. Abin' hinc dierecte ? ST. Si hercle ire occipiam, vetes.

incassum : is postulet esse probus ; postulet nugas. PH. Meus filius me misit ad te, ut contraherem affinitatem et gratiam inter se atque vos. Optat habere uxorem tuam sororem ; et mihi est eadem mens, et opto. LE. Hau ! novi tuam mentem. Illudis jactura mearum fortunarum tua secunda fortuna. PH. Ego sum homo, tu es homo : ita me amabit Jupiter ! neque accessi ad te deridendum, neque existimo esse æquum. Sed, ut dixi, meus filius me rogavit, ut rogarem tuam sororem sibi uxorem. LE. Pus est recordari rationem mearum rerum. Nostræ opes non sunt æquales vestris. Quærite aliam affinitatem. ST. Tunc satis sanus mentis et tui animi, qui rejicis hanc conditionem ? Nam unimadverto te invenisse illum amicum expeditum ad ferendum auxilium. LE. Abisne hinc, furcifer ? ST. Si per Herculem

//////////

dam vett.—41 B. 1. *inter se atque nos.*—44 B. 1. *haud nescio tu ;* Lamb. et Goeller. *haud nosco tuum.*—49 C. *poscere.*—55 *Ferentarium* PH. *Ferentarium* edd. vett.—56 *Pro vetes, codd. Pll. et B. 1. habent votes ;* edd. vett. *vetueris.*—

NOTÆ

44 *Hau*] Interjectio turbatæ mentis index, indignabundæ, et sensu mali periculæ.

51 *Non est æqua factio*] Vestri ordinis hominibus, qui estis factiosi, id est, divites ac potentes, nos inopes tenuesque, pares esse non possumus.

55 *Ferentarium esse unicum*] Id est,

celebrem et expeditum. Nimirum ferentarii milites, qui facile opitulantur. Plantus jocose et comice, *amicum ferentarium* vocat, qui laboranti amico ultro succurrit. Varro explicat *ferentarium*, inanem, id est, levis armaturæ equitem.

56 *Dierecte*] Nonius, 'Diirectus

LE. Nisi quid me aliud vis, Philto, respondi tibi.
 PH. Benigniorem, Lesbonicè, te mihi,
 Quam nunc experior esse, confido fore :
 Nam et stulte facere, et stulte fabularier, 60
 Utrumque, Lesbonicè, in ætate haud bonum 'st. [tibi,
 ST. Verum, hercle, hic dicit. LE. oculum ego effodiam
 Si verbum addideris. ST. hercle quin dicam tamen.
 Nam si sic non licebit, luscus dixerò.
 PH. Ita tu nunc dicis non esse æquiparabiles 65
 Vostras cum nostris factiones atque opes ?
 LE. Dico. PH. quid ? nunc si in ædem ad cœnam veneris,
 Atque ibi opulentus tibi par forte ut venerit,
 Apposita sit cœna, popularem quam vocant,
 Si illi congestæ sint epulæ a clientibus, 70
 Si quid tibi placeat, quod illi congestum siet,
 Edisne, an incœnatus cum opulento accubes ?
 LE. Edim, nisi ille vetet. ST. at pol ego, etiamsi vetet,

incipiam abire, prohibeas. LE. Nisi vis me aliquid aliud, Philto, tibi reposui. PH. Lesbonicè, spero te mihi futurum esse humaniorem, quam sentio esse nunc : nam et facere amenter et loqui insipienter, neutrum est laudabile in ætate. ST. Hic per Herculem dicit verum. LE. Ego tibi etiam oculum, si addideris verbum. ST. Per Herculem loquar tamen. Nam si non sic licet, loquar luscus. PH. Ita tu dicis nunc vestras divitias atque fortunas non esse conferendas cum nostris ? LE. Dico. PH. Quid ? Nunc si veneris in templum ad cœnam, et ibi forte instructa sit cœna, quam popularem appellant, quando opulentus tibi æqualis venerit, si cibi sint collati illuc a clientibus, edesne, si aliquid tibi placeat quod sit illic appositum, an accubes cum opulento impransus ? LE. Edam, nisi ille prohibeat. ST. At certe ego ederem, etiamsi vetaret, et manducarem plenis genis ambubus : et

//////////

62 B. 1. et PH. *oculum tibi effodiam.*—63 PH. *quid dicam.*—64 *Nam sic si Goeller.*—66 Nonius p. 657. *nostræ factiones.*—67 Edd. vett. *quid tunc ;* Acidal. conj. *quid tu.*—68 B. 1. *opulentius tibi forte ut veneris ;* Pist. *forte obrenerit.*—70 C. *congeste.* C. 2. *epulæ.*—71 *Si quid illi placeat* PH.—72 *Ædisne* PH.

NOTÆ

est ad erucem actus: quasi ad diem erectus.'

61 *In ætate*] Id est, interdum, aut in vita.

61 *Luscus dixerò*] Id est, vel dispendio unius oculi dixerò.

66 *Opes*] Veteres 'oves' appellabant *opes*. Hinc 'opicerda,' 'opilio.'

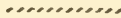
Et quia ex ovibus proveniunt opes multæ, ab 'opibus,' id est, ovibus, dictæ sunt *opes*, seu divitiæ.

69 *Popularem*] Est epulum, quod populo dabatur in publica aliqua lætitia; verbi gratia, quando quis triumphabat.

Edim, atque ambabus malis expletus vorem :
 Et quod illi placeat, præripiam potissimum : 75
 Neque illi concedam quicquam de vita mea.
 Verecundari neminem apud mensam decet,
 Nam ibi de divinis atque humanis cernitur.
 PII. Rem fabulare. ST. non tibi dicam dolo :
 Decedam ego illi de via, de semita, 80
 De honore populi : verum quod ad ventrem attinet,
 Non hercle hoc longe, nisi me pugnis vicerit.
 Cœna hac annonæ est sine sacris hæreditas.
 PII. Semper tu hoc facito, Lesbonice, cogites,
 Id optimum esse, tute uti sis optimus : 85
 Si id nequeas, saltem ut optimis sis proximus. [peto,
 Nunc conditionem hanc, quam ego fero, et quam abs te
 Dare atque accipere, Lesbonice, te volo.
 Dei divites sunt, Deos decent opulentia
 Et factiones : verum nos homunculi 90

occupabo inprimis id, quod illi placeat : neque patiar ab illo adimi quicquam de meo vita. Neminem oportet esse verecundum in mensa, nam ibi certamen est de divinis et humanis. PII. Dic quod res est. ST. Non tibi dicam subdole : ego illi concedam in via, in incessu, in honoribus popularibus : sed quod spectat ad mensam, per Herculem, ne lutum unguem cesserim, nisi me superaverit pugnis. Cœna hæc annua est hæreditas sine sacris. PII. Tu age semper hoc, Lesbonice : cogita id esse optimum, ut tu sis optimus ; si id non possis, ut proxime accedas ad optimos. Lesbonice, volo te dare et accipere nunc hanc conditionem, quam ego fero, et quam a te postulo. Divites sunt Dii, opulentia et potentia decent Deos. Sed nos homunculi

Edasne edd. vett.—74 *Edim atque* C. 2.—75 *PII. præripiam.*—82 *Roverianus* liber J. Lipsii, *hoc ungue* ; unde Lips. *Ant. Lectt.* 1. 5. *effinxit hoc ungue.*—83 *Cœna hæc annonæ* Palmer.—85 *PII. ut sis.*—86 *Si id neque vis ut saltem ut optimo* B. 1. *Si id neque ut salutem* PII.—87 *PII. ap te peto* ; unde *Parvus, apte.*—89 B. 1. C. 2. *Ven. 1. al. ante Camer. decet opulentia ; C. decet opulentia.*—

NOTÆ

77 *Verecundari apud mensam*] Sententia parasitica de deponendo omni pudore, cum de ventre saburrando agitur.

78 *Cernitur*] Id est, dimicatur.

83 *Cœna hæc [hæc] annonæ est*] Id est, cœna ista popularis annuus quidam nobis velut frugum proventus est, sine ullo impendio : ut hæredi-

tas, quæ obvenit, nullis sacris obnoxia, sacrorumque sumptibus. *Cœna annonæ*, quasi 'cœna annonaria ;' est enim 'annonus, a, um.' *Hæreditas sine sacris*, est quando hæres non asciscitur in sacra et gentem. Cum ea hæreditate servus cœnam comparat gratuitam.

90 *Nos homunculi Salillum animæ*]

Salillum animæ : qui cum extemplo amisimus,
Æquo mendicus atque ille opulentissimus
Censetur censu ad Acherontem mortuus.

ST. Mirum, ni tu illuc tecum divitias feras,
Ubi mortuus sis, ita sis, ut nomen cluet.

95

PH. Nunc ut scias hic factiones atque opes
Non esse, neque nos tuam negligere gratiam,
Sine dote posco tuam sororem filio.

Quæ res bene vortat ! habeon' pactam ? quid taces ?

ST. Pro Di immortales, conditionem quojusmodi !

100

PH. Quin fabulare : Di bene vortant ! spondeo.

ST. Eheu ! ubi usus nihil erat dicto ' Spondeo, '

Dicebat : nunc hic, quom opus est, non quit dicere.

LE. Cum affinitate vostra me arbitramini

Dignum, habeo vobis, Philto, magnam gratiam.

105

Sed etsi hercle graviter cecidit stultitia mea,

Philto ; est ager sub urbe hic nobis, eum dabo

salinum animæ sumus, qui cum primum mortuū sumus, mendicus et ille ditissimus censetur æquali censu, apud inferos, quando est mortuus. ST. Mirum, nisi tu feras tecum opes illuc, quando eris mortuus, ut sis quod nomen sonat. PH. Ut intelligis nunc non esse hic opes et potentiam, neque nos aspernari tuam amicitiam, postulo tuam sororem pro filio sine dote. Quod vortat bene ! habeo ne promissam ? Quid siles ? ST. Pro Di immortales, quæ conditio ! PH. Quin pronuntias hæc verba : Di bene vortant ! spondeo. ST. Eheu ! quando non erat opus dicere, dicebat, ' Spondeo : ' nunc hic, quando est necesse, non potest dicere. LE. Quando me putatis dignum vestra affinitate, vobis habeo, Philto, magnam gratiam. Verum per Herculem, Philto, tanetsi mea amentia corrui graviter, nobis est hic ager in suburbio, quem

//////////

91 *Tantillum animæ B. 1. quam quom exemplo emisimus Acidal. et Turneb. emisimus etiam B. 1.—92 Æque codd. et edd. vet. Æquo Acidal.—93 C. acharonte ; C. 2. acheronte.—94 An mirum PH. Au ! mirum Parei 3. ni tu illum PH.—97 C. neglelere.—99 Querens C.—101 Di bene vortat PH.—104 C. et C.*

NOTÆ

Id est, anima nostra est nostro corpori prosale. Id a Chrysippo sumtum, qui dixisse dicitur, ' Porco pro sale animam datam ne computresceret.' Hoc videtur nimis detractum dignitatis naturæ humanæ, meliori parte sui immortalis.

92 *Æquo Censetur censu*] Id est, post mortem mendicus est opulentissimo similis. Inde Horatius, ' Æqua tellus pauperi recluditur, regnumque

pueris.'

95 *Ut nomen cluet*] Quasi dicat : Credo profecto te ad Acherontem divitias tuas perlaturum ubi demum post mortem sis, ut nomen cluet, id est, sonat. ' Philto,' hoc est, hominum amans. Nam, ut nunc es, tu es admodum parcus, et ' Aphilto,' id est, non amans benignitatem et humanitatem.

Dotem sorori: nam is de stultitia mea

Solus superfit præter vitam reliquus.

PH. Profecto dotem nihil moror. LE. certum 'st dare. 110

ST. Nostramne vis nutricem, here, quæ nos educat,

Abalienare a nobis? cave sis feceris.

Quid edemus nosmet postea? LE. etiam tu taces?

Tibi ego rationem reddam? ST. plane periiimus,

Nisi quid ego comminiscor. Philto, te volo. 115

PH. Si quid vis, Stasime? ST. huc concede aliquantum.

PH. licet.

ST. Arcano tibi ego hoc dico, ne ille ex te sciat,

Neve alius quisquam. PH. crede audacter, quid lubet.

ST. Per Deos atque homines dico, ne tu illunc agrum

Tuum siris unquam fieri, neque gnati tui. 120

Ei rei argumentum dicam. PH. audire edepol lubet.

ST. Primum omnium, olim terra cum proscinditur,

In quinto quoque sulco moriuntur boves.

PH. Apage! ST. Acherontis ostium in nostro 'st agro.

dabo dotem sorori. Nam ille solus superest de mea stultitia, præter vitam. PH. Profecto nihil curo dotem. LE. Est propositum dare. ST. Here, visne agrum, nostram nutricem, quæ nos educat, amandare a nobis? Care ne feceris. Quid nosmet comedemus deinceps? LE. Etiam tu taces? Ego tibi reddam rationem? ST. Nisi ego excogito aliquid, plane interiiimus. Te volo, Philto. PH. Si vis aliquid, Stasime? ST. Concede huc aliquantum. PH. Concedo. ST. Ego tibi dico hoc secreto, ne ille accipiut ex te, neve alius quisquam. PH. Dic constanter quid vis. ST. Dico, per Deos et homines, tu ne putiaris unquam illum agrum fieri tuum, aut tui filii. Dicam rationem hujus rei. PH. Per ædem Pollucis velim scire. ST. Primum quando aratur terra, boves moriuntur quinto quoque sulco. PH. Apage. ST. Janua est inferorum in nostro agro. Antequam etiam vinum

//////////

2. mea arbitramini.—106 Sed etsi hæc res cecidit Sarac. res graviter B. 1. hercules PH.—109 Hic versus in utroque cod. Pl. collocatur post vs. 105.—111 Nostramne velis edd. vett. Nostramne iteris PH.—114 PH. plane periiimus.—120 Tuum siras B. 1. Tuum sciris C. Tuum sitis C. 2.—128 B. 1. C. et C.

NOTÆ

111 Nostramne vis nutricem] Id sulco, sexto, nono, dicunt, pro, se-
est, agrum, cujus proventu, tanquam
nutrice, alebantur. Valer. Max. 'Si-
ciliamque et Sardiniam, benignissim-
as urbis nostræ nutrices.'

123 Quinto quoque sulco] 'Quinto

12A Acherontis ostium] Id est, infe-

Tum vinum, priusquam coactum 'st, pendet putidum. 125

LE. Consuadet homini, credo ; etsi scelestus est,

At mihi infidelis non est. ST. audi cetera.

Post id, frumenti quom alibi messis maxuma 'st,

Tribus tantis illi minus redit, quam obseveris.

PH. Hem ! istic oportet obseri mores malos, 130

Si in obserendo possint interfieri.

ST. Neque unquam quisquam est, quojus ille ager fuit,

Quin pessime ei res vorterit, quojum fuit.

Alii exulatum abierunt, alii emortui,

Ali se suspendere : hem ! nunc hic, cujus est, 135

Ut ad incitas redactus ! PH. apage a me istum agrum !

ST. Magis apage dicas, si omnia a me audiveris.

Nam fulguritæ sunt hic alternæ arbores :

est coactum, pendet putidum. LE. Credo, suadet homini ; tametsi est scelestus, at non mihi est infidus. ST. Attende cetera. Præterea, quando alibi messis frumenti est copiosissima, ille reddit minus tertio tanto, quam mandarit. PH. Hem ! oportet serere in illo malos mores, si possint interfici in obserendo. ST. Neque est ullus unquam, ad quem hic ager pertinuerit, quin negotia ei vorterint pessime. Alii sunt ejecti in exilium, alii sunt mortui, alii sese suspenderunt. Ecce vero hic, ad quem pertinet nunc, quo pacto est reductus ad egestatem ! PH. Apage a me istunc agrum ! ST. Dicas magis, apage ! si a me acceperis cetera. Nam arbores percipiuntur fulmine alternæ in illo agro : sues intereunt celeriter

//////////

2. quo alibi. C. mesis.—130 Em istie C.—131 Si in operendo PH. interficiet edd. vet.—133 Pro quojus, C. habet quojum ; C. 2. civium ; Goeller. quorum ; al. cujus.—136 Ut ad incitas reductus est Nonius p. 553.—137 C. omnia me audi-

NOTE

rorum. Veteres existimabant Orci patere ostium in his locis, in quibus esset pestilentia. Festus, 'Manalem lapidem, seu potius manal, sive manale ostium manjum vocat.' Cicero, 'Sunt partes agrorum aliæ pestilentes, aliæ salubres.' Idem, 'Ager cælo ac loco calamitosus.'

125 *Vinum pendet putidum*] Id est, uvæ, vindemia.

129 *Tribus tantis*] Vernaculo nostro, *trois fois autant*. In Bacchidibus, 'Sexcenta tanto reddam.'

131 *Possint interfieri*] Id est, confici, absumi. Lucretius lib. III. 'Aut

flammis interfiat, malisve ferarum.'

136 *Ad incitas reductus*] Antiqui fines seu terminos, quos amplius promoveri non possent, 'incitos' vocabant. Et qui eo rerum reducti erant, ut nullum certum in rebus suis consilium capessere possent, 'ad incitas' reducti dicebantur : ubi subaudi 'lineas.' Est metaphora a ludo duodecim scriptorum. Nam cum ad ultimam lineam promoti erant calculi, tum is, cujus intererat, 'ad incitas lineas' dicebatur reductus ; calculi vero ipsi 'inciti.'

138 *Fulguritæ*] Id est, fulgure af-

Sues moriuntur angina acerrume :

Oves scabræ sunt, tam glabræ, hem ! quam hæc est
manus. 140

Tum autem Syrorum, genus quod patientissimum est

Hominum, nemo extat, qui ibi sex menses vixerit :

Ita cuncti solstitiali morbo decidunt.

PH. Credo ego istuc, Stasime, ita esse : sed Campas genus

Multo Syrorum jam antidit patientia. 145

Sed iste est ager profecto, ut te audiui loqui,

Malos in quem omnes publice mitti decet.

Sicut fortunatorum memorant insulas,

Quo cuncti, qui ætatem egerunt caste suam,

Convenient : contra istoc detru di maleficos 150

Æquom videtur, qui quidem istius sit modi.

ST. Hospitium est calamitatis : quid verbis opu'st ?

Quamvis malam rem quærens, illic reperias.

angina : oves sunt scabræ, tam glabræ, aspice, quam est hæc manus. Tum vero est nullus Syrorum, quod est genus hominum patientissimum, qui in eo vitam produxerit ad sex menses : sic omnes intereunt morbo solstitiali. PH. Ego puto, Stasime, id esse sic : sed genus Campanum antecellit multum patientia genus Syrorum. At sane iste ager est ejusmodi, ut te audiui loqui, in quem oportet mittere cunctos improbos. Sicut dicunt insulas fortunatas, in quas omnes qui duxerunt caste suam vitam, convenient ; contra videtur quidem justum conjici in agrum, sceleratos, qui sit hujusmodi. ST. Est domicilium malorum. Quid est opus verbis?

//////////

veris ; C. 2. omnia mea audiveris ; B. 1. omnia a me audieris.—138 Nam fulgurit assunt alternæ B. 1. fulgurita C. 2. fulgure ita afflatæ eod. Menrs. hic deest in Pll.—139 Edd. vett. ucerruma.—141 Verbum est exulat in C.—144 Campas Nonius p. 758.—145 Idem ibid. jam anteit. Pll. patientia.—149 Voc. suam deest in B. 1.—150 Edd. vett. istuc. C. destrudi ; C. 2. detru di.—151 B. 1. si istius modi sit ; Pll. et Parei 3. sint modi.—153 C. quaras.—

NOTÆ

flatae arbores.

Alternæ] Id est, e duabus altera, ut una incolumis remaneat.

139 *Angina*] Sues angina infestantur. Plinius lib. VIII. 'Obnoxium genus sues morbis anginae maxime et strumis.'

140 *Oves scabræ sunt*] Id est, scabie asperæ.

143 *Solstitiali morbo*] Solstitialis morbus, est quilibet pravus et lethali-

lis. Quasi dicat servus, neminem intra sextum mensem iis in ædibus non interire. Hippocrates de aere, locis, et aquis, docet solstitium periculosum, atque exitiale esse.

144 *Campas genus*] Id est, Campanus genus, seu Campanum, pro molibus et libidinosus hominibus.

145 *Antidit*] Pro anteit ; 'antideo,' pro anteco.

PH. At tu hercle et illi et alibi. ST. cavē sis dixeris,
 Me tibi dixisse hoc. PH. dixisti arcano satis. 155
 ST. Quin hic quidem cupit illum ab sese abalienarier ;
 Si quidem reperiri posset, cuius os sublinat.
 PH. Meus quidem hercle nunquam fiet. ST. si sapiēs
 quidem.
 Lepide hercle de agro ego hunc senem deterrui :
 Nam qui vivamus, nihil est, si illum amiserit. 160
 PH. Redeo ad te, Lesbōnice. LE. dic sodes mihi,
 Quid hic locutus tecum ? PH. quid censes ? homo 'st ;
 Volt fieri liber : verum, quod det, non habet.
 LE. Et ego esse locuples, verum nequicquam volo.
 ST. Licitum, si velles : nunc, quoniam nihil est, non
 licet. 165
 LE. Quid tecum, Stasime ? ST. de istoc quod dixisti
 modo,
 Si antea voluisses, esses ; nunc sero cupis.
 PH. De dote mecum convenire nihil potes :
 Quid tibi lubet, tute agito cum nato meo.
 Nunc tuam sororem filio posco meo. 170
 Quæ res bene vortat ! quid nunc ? etiam consulis.

Invenias in eo agro quamlibet rem malam, si quæras. PH. At tu profecto quære et illic et alibi. ST. Cave, si vis, ne dixeris, me tibi dixisse id. PH. Dixisti satis arcano. ST. Quin hic quidem optat illum abalienare ab sese, si quem possit reperire, quem decipiat. PH. Profecto nunquam erit meus. ST. Ita sane, si sapiēs. Ego profecto festivè deterrui hunc senem de agro: nam est nihil, quo vivamus, si illum amiserit. PH. Lesbōnice, redeo ad te. LE. Dic mihi sodes, quid hic fabulabatur tecum ? PH. Quid putas ? Est homo : optat fieri liber : sed non habet, quod det. LE. Et ego cupio esse locuples, verum incassum cupio. ST. Concessum, si optares : nunc quoniam est nihil, non licet. LE. Quid dicis tecum, Stasime ? ST. Esses, si voluisses antea isto modo, quo dixisti : jam optas sero. PH. Nihil potes statuere mecum de dote : quid tibi lubet, agito tuto cum meo nato. Nunc posco tuam sororem pro meo filio. Quæ res vortat bene ! Quid nunc ? du-

//////////

154 *At tu hercle illic et alibi* B. 1. *At tu h. illi et alibi* Pll. *ibi et alibi* edd. vett. —156 C. *aps sese* ; edd. vett. *ab se.*—157 *Si quem* Acidal. et Goeller. *possit* Herm. et Goeller. *cuius sublinat* Pll. *cui os sublinat* Parei 3.—162 Pll. *quid census.*—163 C. ex errore hic scribit, *verum nequicquam volo*, ex sequenti versu.—166 Edd. *quædam* vett. *quod dixi.*—167 *Si voluisses antea* Herm. et Goeller.—168 *De dotem* C. *Mox, conveniri non potest* Acidal.—171 *Querens* C.

NOTÆ

157 *Os sublinat*] Id est, illudat.

LE. Quid istic? quando ita vis, Di bene vortant! spondeo.

PH. Nunquam edepol cuiquam expectatus filius

Natus, quam est illud 'Spondeo' natum mihi.

ST. Di fortunabunt vostra consilia! PH. ita volo. 175

LE. Sed, Stasime, abi huc ad meam sororem: ad Calliclem,

Dic hoc negotii quomodo actum est. ST. ibitur.

LE. Et gratulator meæ sorori. ST. scilicet!

PH. I hac, Lesbonice, mecum, ut coram nuptiis

Dies constituatur: eadem hæc confirmabimus. 180

LE. Tu istuc cura, quod jussi: ego jam hic ero.

Dic Callieli, me ut conveniat. ST. quin tu i modo!

LE. De dote ut videat, quid opus sit facto. ST. i modo!

LE. Nam certum 'st me sine dote haud dare. ST. quin tu i modo!

LE. Neque enim illi damno unquam esse patiar. ST. abi modo! 185

LE. Meam negligentiam. ST. i modo! LE. o pater!

Æquum videtur, quin quod peccarim. ST. i modo!

LE. Potissimum mihi id obsit? ST. i modo! LE. o pater!

bitas etiam. LE. Quid istic? Quandoquidem sic vis, Dii bene vertant! spondeo. PH. Sane nunquam nativitas filii fuit tam expectata cuiquam, quam mihi est expectatum illud verbum, 'Spondeo.' ST. Dii fortunabunt vestra consilia! PH. Sic volo. LE. Sed, Stasime, abi huc ad meam sororem: dic ad Calliclem, quomodo hæc res facta est. ST. Ibitus. LE. Et gratulator meæ sorori. ST. Scilicet! PH. Veni mecum, Lesbonice, ut te presente, indicetur dies nuptiarum: confirmabimus hæc eadem. LE. Tu cura id quod mandavi: ego ero jam hic. Dic Callieli, ut me adeat. ST. Quin tu i modo! LE. Ut videat de dote, quid fieri oporteat. ST. I modo! LE. Nam constitutum est me non daturum esse sine dote. ST. Quin tu i modo! LE. Nam non feram illi esse detrimento. ST. I modo! LE. Meam socordiam! ST. I modo! LE. O pater! videturne æquum, ut quod peccarim. ST. I modo! LE. Id mihi non obsit potissimum? ST. I modo! LE. O pater! Nunquamne aspiciam te? ST. I modo! i modo!

//////////

consuis Pll.—172 Quid istuc Parei 3.—173 Edd. velt. tam expectatus.—175 Nonius p. 545. nostra consilia.—179 C. ut c. nuptiis.—181 Edd. quædam velt. jam ego.—182 Et Callieli dic Herm. et Goeller.—183 C. et C. 2. quid possit facto.—184 C. had dare. Mox, Acidal. primus addidit quin tu; Goeller. i modo, i modo.—185 C. 2. dampno. Mox, pro unquam, quod exhibent B. 1. et Pll. al. habent inquam.—187 C. et C. 2. peccarem.—188 Pll. id opsit.—189 En

NOTE

182 I modo] Quasi dicas per contentum et fastidium, abi, abi.

En unquam aspiciam te? ST. i modo, i modo, i modo!
 Tandem impetravi abiret. Di, vostram fidem! 190
 Edepol re gesta pessume gestam probe,
 Siquidem ager nobis salvos est! etsi admodum
 In ambiguo est etiam, nunc quid de hac re fuat.
 Sed si alienatur, actum 'st de collo meo.
 Gestandus peregre clypeus, galea, sarcina: 195
 Effugiet ex urbe, ubi erunt factæ nuptiæ:
 Ibit istac aliquo in maxumam malam crucem
 Latrocinatum, aut in Asiam, aut in Ciliciam.
 Ibo huc, quo mihi imperatum 'st, etsi odi hanc domum,
 Postquam exturbavit hic nos ex nostris ædibus. 200

i modo! Tandem consecutus sum ut abiret. Dii vestram fidem! sane rem gestam feliciter re gesta pessume, siquidem ager nobis est salvus! tumetsi est etiam admodum in ancipiti, nunc quid fiet de hac re. Sed si alienatur, est factum de meo collo. Gestandus longe clypeus, cassis, sarcina: effugiet ex urbe, quando nuptiæ fuerunt celebratæ: perget istac aliquo in maximum malam crucem prædutum, aut in Asiam, aut in Ciliciam. Ibo huc, quo mihi est imperatum, etsi odi hanc domum, postquam hic nos exturbavit ex nostris ædibus.

nunquam al. ap. Pareum, contra codd.—191 *Pli. gestam*, et sic Parei 3.—193 *C. de ca re fuat.*—194 *Sed id si* B. 1. C. C. 2.—195 *C. clupeus.*—197 *Ibit isthinc* Donz. Herm. et Goeller.—200 Pronomen *nos* deest in B. 1.

NOTE

189 *En unquam*] Antiquitus pro tamen et hoc bene gessimus, quod
 'unquamne?' Virgil. Ecl. 1. 'En inde filia heri collocata sit in tam lu-
 unquam patrios longo post tempore eulentam familiam, et salvus nobis
 fuis,' &c. Et alibi, 'En erit un- maneat ager noster.
 quam illa dies?' 198 *Latrocinatum*] Id est, milita-
 tum, bellatum.

191 *Gestam probe*] Quasi dicat tametsi rem hactenus male gessimus,

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

GALLICLES, STASIMUS.

CA. QUO modo tu istuc, Stasime, dixisti? nostrum herilem filium

CA. Quo pacto, Stasime, tu dixisti id? Filium nostri domini Lesbianicum

Lesbonicum suam sororem despondidisse? ST. hoc modo.

CA. Quoi homini despondit? ST. Lysiteli Philtonis filio,

Sine dote. CA. sine dote ille illam in tantas divitias dabit?

Non credibile dicis. ST. at tu edepol nullus creduas. 5

Si hoc non credis, ego credidero. CA. quid? ST. me nihili pendere. [ante ostium :

CA. Quamdudum istuc, aut ubi actum 'st? ST. illico hic

Tam modo, inquit Prænестinus. CA. tanton' in re perditā,

Quam in re salva, Lesbonicus factus est frugalior?

ST. Atque equidem ipsus ultro venit Philto oratum filio. 10

CA. Flagitium quidem hercle fiet, nisi dos dabitur virgini.

Postremo edepol ego istam rem ad me attinere intellego.

Ibo ad meum castigatorem, atque ab eo consilium petam.

ST. Propemodum quid illic festinet, sentio, et subolet mihi :

Ut agro evortat Lesbonicum, quando evortit ædibus. 15

O here Charmide, quam absente te hic tua res distrahitur tibi!

Utinam te redisse salvom videam, ut inimicos tuos

Ulciscare, ut mihi, ut erga te fui et sum, referas gratiam!

Nimum difficile 'st reperiri amicum, ita ut nomen cluet,

despondidisse suam sororem? ST. Hoc modo. CA. Cui homini despondit? ST. Lysiteli filio Philtonis, sine dote. CA. Ille illum inducet in tantas opes sine dote? Non dicis verisimile. ST. At tu per adem Pollucis credideris: si non credis hoc, ego credidero. CA. Quid? ST. Me pendere nihil. CA. A quo tempore, aut ubi hoc factum est? ST. Statim hic ante januam. Quam mox, ait Prænестinus. CA. Lesbonicus factusne est moderatior, in re eversa, quam in re incolumi? ST. Atque profecto ipse Philto venit ultro rogatum pro filio. CA. Per Herculem fiet scelus, nisi detur dos virgini. Postremo ego scio id ad me pertinere. Ibo ad meum censorem, atque ab eo rogabo consilium. ST. Video ferne et odoro quare ille agitur, ne avocet Lesbonicum ab agro, postquam eiecit ex ædibus. O here Charmide, quantum dilapidatur hic tua res, te absente! Utinam te aspiciam reversum incolumem, ut sumas ultionem de tuis inimicis, ut mihi agas gratias quod sum et

//////////

1 Edd. vett. *rostrum h. filium*.—2 B. 1. C. et C. 2. *despondidisse*; cod. Camer. ap. Gronov. *despondidissim*.—3 Edd. vett. *despondidit*.—5 Pl. *dicis*. Mox, B. 1. C. et C. 2. *credas*.—6 Pl. *me nihil pendere*.—7 B. 1. *illico hinc ante*, &c.—16 C. *quom absente*; C. 2. B. 1. *quoniam absente*.—17 C. *te redisse salum*; C. 2. *te redidisse saltam*.—19 C. C. 2. et Exc. Pl. *inimicum ita*.—20 Pl. *cum rem credas*.

NOTE

8 *Tam modo*] Id est, modo. Fes- et irridet peregrinitatem sermonis.
tus notat Prænестinorum barbariem, 19 *Ita ut nomen cluet*] Id est, re non

Cui tuam cum rem credideris, sine omni cura dormias. 20
 Sed generum nostrum ire ecillum video cum affini suo.
 Nescio quid non satis inter eos convenit: celeri gradu
 Eunt uterque. Ille reprehendit hunc priorem pallio.
 Haud illi eusceme astiterunt: huc aliquantum abscessero.
 Est libido orationem audire duorum affinium. 25

fui ejusmodi erga te! Est valde arduum, invenire amicum, sicut nomen sonat, cui, quando commiseris tuam rem, dormias citra ullam sollicitudinem. Sed ecce video nostrum generum accedere cum suo affini. Est aliquid in quo non consentiunt satis inter sese. Uterque ambulat veloci gradu. Ille retrahit hunc priorem pallio. Illi astiterunt haud decore. Concessero huc aliquantum. Libet audire orationem duorum affinium.

—21 Pl. et Parc 3. *ecillum*.—23 *Sunt uterque Pl. Herm. et Goeller. celeri graduscunt al.*—24 *Haud juxta me astiterunt B. 1. Haud in eusce me astiterunt Pl. Haud illi juxta me astiterunt al. ap. Pareum. apscessero C.*

NOTÆ

nomine tantum. Amicum vocavit antea ferentarium, id est, qui semper est in pœcinctu ad juvandum.

[*Cluet*] Vox et ipsi Ciceroni usurpata in Bruto.

20 *Sine omni cura dormias*] Tibullus, 'Somnus sollicitas deficit ante fores.' Statins, 'Quis alta tuenti

somnus?' Horatins, 'Somnus agrestum Lenis virorum non humiles domos Fastidit.'

22 *Celeri gradu Eunt*] Alibi, 'tu es gradibus grandibus,' pro, tu is celeri curriculo.

24 *Eusceme*] *Εὐσχημῶς*, id est, honeste, decore.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

LYSITELES, LESBONICUS, STASIMUS.

LY. STA illico: noli avorsari, neque te occultassis mihi.

LE. Potin' ut me ire, quo profectus sum, sinas? LY. si in rem tuam,

Lesbonice, esse videatur, gloriæ aut famæ, sinam.

LY. *Mane illic. Noli aversari, neque te abscondas a me. LE. Puterisne me pergere, quo sum profectus?* LY. *Lesbonice, putiar, si putes esse conducibile tuæ*

2 Pl. *quod profectus . . . si rem tuam; al. in rem tuæ.*—3 Al. *gloriam aut fa.*

LE. Quod est facillumum, facis. LY. quid id est? LE. amico injuriam.

LY. Neque meum 'st, neque facere didici. LE. indoctus quam docte facis! 5

Quid faceres, si quis docuisset te, ut sic odio esses mihi?

Qui bene cum simulas facere mihi te, male facis, male consulis. [ego nolo, id cum facis.

LY. Egone? LE. tu næ. LY. quid male facio? LE. quod

LY. Tuæ rei bene consulere cupio. LE. tu mihi es melior, quam egomet mihi?

Sat sapio, satis in rem quæ sint meam ego conspicio mihi. 10

LY. An id est sapere, ut qui beneficium benevolente repudies? [placet.

LE. Nullum beneficium esse duco id, quod, cui facias, non Scio ego, et sentio ipse, quid agam, neque a me officium migrat:

Nec tuis depellor dictis, quin rumori serviam.

LY. Quid ais? (nam retineri nequeo, quin dicam ea quæ promeres) 15

gloriæ aut famæ. LE. Agis quod est facillimum. LY. Quid est id? LE. Injuriam amico. LY. Neque est meum, neque didici facere. LE. Quam facis docte indoctus? Quid ageres, si quis tibi commonstrasset, ut mihi esses sic odiosus? Qui facis male, quando fingis te mihi facere bene, consulis male. LY. Egone? LE. Tu profecto. LY. Quid committo improbe? LE. Quando agis id quod ego nolo. LY. Opto consulere recte tuis commodis. LE. Tu mihi es commodior, quam ego mihi? Satis prudens sum, ego video satis ea quæ mihi sunt commoda. LY. Estne id sapientis viri, rejicere munus oblatum ub amico? LE. Existimo illud munus esse nihili, quod non acceptum est ei, cui præstes. Ego scio ipse et sentio quid faciam, neque munus abscondit a me: neque avocor tuis verbis, quominus obtemperem famæ. LY. Quid dicis?

//////////

nam.—5 Neque meum Pll. quandocte C. 2.—7 Qui delet Herm.—8 Acidal. Herm. et Goeller. qui male facio.—10 Al. in rem meam.—11 Lamb. et Bipont. beneficium a benevolente.—12 Edd. vett. duco esse.—13 Reizius et Goeller. neque se a me; Scioppius et Parens, neque meum se.—15 Quid ais nam? Ac-

NOTÆ

13 *Neque a me officium migrat*] Ali- ter, 'neque meum se officium migrat;' in quo 'migrare' active dicitur, pro mutare. Lucretius, 'Nec manet ulla tui similis res; omnia migrat,

Omnia commutat Natura, et vertere cogit.' Cicero, 'Credo, ne communia jura migrare videatur.' A. Gellius, 'Cassita nidum migravit.'

Itane tandem majores famam tradiderunt tibi tui,
 Ut virtute eorum anteparta per flagitium perderes,
 Atque honori posterorum tuorum ut vindex fieres?
 Tibi paterque avosque facilem fecit et planam viam
 Ad quærendum honorem: tu fecisti, ut difficilis foret 20
 Culpa maxume et desidia, tuisque stullis moribus.
 Præoptavisti, amorem tuum uti virtuti præponeres.
 Nunc te hoc pacto credis posse obtegere errata? ah! non
 ita est.

Cape sis virtutem animo, et corde expelle desidiam tuo:
 In foro operam amicis da, haud in lecto amicæ, ut soli-
 tus es. 25

Atque ego istum agrum tibi relinqui ob eam rem enixe
 expeto;

Ut tibi sit, qui te corrigere possis; ne omnino inopiam
 Cives objectare possint tibi, quos tu inimicos habes.

LE. Omnia ego, istic quæ dixisti, scio, vel exsignavero:
 Ut rem patriam et majorum gloriam fœdarim meum. 30

Non possum non dicere ea quæ mereris: siccine demum tui majores tibi pepererunt gloriam, ut amitteres ea quæ comparaverunt antea sua virtute per flagitium, et ut eraderes labes honoris tuorum posterorum? Pater et avus straverunt iter primum et expeditum ad comparandam gloriam: tu reddidisti culpa et socordia, et tuis insanis moribus maxime arduum, ut anteferres tuum amorem virtuti. Nunc existimas te posse obelare hoc modo peccata? Ah! non est sic. Indue, si vis, constantiam mente, et depone segnitiam de tua mente: fer opem amicis in foro, non in cubili amicæ, ut moris est. Idcirco exopto etiam ut istum agrum retineas: ut habeas, quo te valeas emendare: ne cives, quos tu habes infensos, quæcant tibi exprobrare egestatem. LE. Ego teneo cuncta quæ locutus es hic, vel

//////////

dal.—18 C. *ut vindex*.—19 Pl. *facilem facit*.—20 C. 2. *difficilis*.—25 C. *hada aut intellectu amicæ*; C. 2. *hada aut intellectu amicæ*.—26 C. *remcixe*; C. 2. *rem enixe*; unde Pareus conj. *anxie*.—27 B. 1. *ne animo*.—29 C. *ista quæ*; edd. *vett. istæc quæ*. Mox, al. ap. Pareum, *scio vindex ignavia*; B. 1. *quæ te dixisti*

NOTE

18 *Ut vindex*] Ut vindex fieres honori posterorum; id est, ut posterorum honorem contaminares. 'Vindicare' enim interdum significat, injecta manu aliquid occupare per vim, quod non est suum. Aliter, 'vindicare,' est, dimittere: ut dicitur vindicari servus in libertatem. Reve-

ra Græce vindicta dicitur, ἀφαισις, et ἐξαισις, *dimissio*. Alii pro *vindex*, scribunt *vibex*; quasi dicas esse inustam gloriæ posterorum labem et maculam.

29 *Vel exsignavero*] Id est, subscripsero: adeo scitum illud, et certum puto.

Sciebam ut esse me deceret; facere non quibam miser,
Ita vi Veneris vinctus, otio captus in fraudem incidi:
Et tibi nunc, proinde ac merere, summas habeo gratias.

LY. At operam perire meam sic, et te hæc dicta corde
spernere,

Perpeti nequeo: simul me piget parum pudere te. 35

Et postremo, nisi me auscultas, atque hoc, ut dico, facis,
Tute pone te latebis facile, ne inveniatur te honor:

In occulto jacebis, cum te maxime clarum voles.

Pernovi equidem, Lesbonice, imperitum tuum ingenium
admodum:

Scio te sponte non tuapte errasse, sed amorem tibi 40

Pectus obscurasse: atque ipse amoris teneo omnes vias.

Ita est amor, balista ut jacitur: nihil sic celere est, neque
volat,

Atque is mores hominum moros et morosos efficit.

Minus placet, magis quod suadetur: quod dissuadetur,
placet.

subsignavero, ut contaminaverim fortunas patrias, et nomen majorum meorum. Intellegebam qualem oporteret me esse; non poteram esse, infelix: ita constrictus vi Veneris, delinitus quiete in perniciem incurri: et tibi ago jam magnas gratias, sicut mereris. LY. Sed nequeo ferre meum laborem tibi sic, et te contemnere hæc verba: una me piget te minime pudere. Et denum nisi me audis, et agis hoc, ut edico, tu te occultabis facile pone te, ne honor te reperiat: jacebis in obscuro, quando optabis te esse maxime illustrem. Profecto, Lesbonice, intelligo tuam mentem magnopere hebetem. Scio te peccasse, non tua sponte, sed amorem tibi obtudisse mentem; et ipse novi omnes vias amoris. Amor est ejusmodi, sicut contorquetur telum: est nihil tam velox, neque tam celeriter volat, atque reddit mores hominum difficiles ac stultos. Id quod ei suadetur magis, ei placet minus: id quod ei dissua-

scio vel ex signis vera.—31 Sciebam Herm. et Goeller.—32 Ita vi V. inunctus; C. 2. vinctus al. ap. Pareum.—33 Et tibi non B. 1. sumas C.—34 Voc. corde deest in edd. quibusdam vett.—35 C. 2. me piet.—36 C. auscultas.—38 In occulto C. 2.—39 Pll. imperium; al. ap. Pareum, impeditum; al. ibid. peritam.—41 C. obscurasse. Mox, amores Pll.—42 B. 1. balista jacit.—43 Atque his Pll.

NOTÆ

32 *Otio captus*] D. Chrysostomus: *πίσαν κελαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία* quod expressit e Scriptura: *Omniem militiam docuit otiositas.*

37 *Tute pone te*] Id est, In ipse tibi obstabis, et efficies ne te honor inveniatur.

39 *Imperitum tuum ingenium*] 'Imperitus' veteribus 'impeditus.' Sic dicebant, 'arfinēs' pro 'adfinēs,' quod nos 'affines'; 'arferre,' 'arvenire,' pro 'adferre,' 'advenire.'

43 *Moros*] *Μόσπος*, id est, *stultus*.

Cum inopia 'st, cupias; quando ejus copia 'st, tum non velis. 45

Ille qui aspellit, is compellit: ille qui consuadet, vetat.

Insanum est malum in hospitium devorti ad Cupidinem.

Sed te moneo, hoc etiam atque etiam ut reputes, quid facere expectas.

Si istuc, ut facis indicium, conare, tuum incendes genus.

Tum igitur tibi aquæ erit cupido, genus qui restringas tuum. 50

Atque erit, si nactus, proinde ut corde amantes sunt cati;

Ne scintillam quidem relinques, genus qui congliscat tuum.

LE. Facile est inventu: datur ignis, tamenetsi ab inimicis petas.

Sed tu objurgans me a peccatis, rapis deteriorem in viam.

Meam vis sororem tibi dem: suades sine dote: hoc non convenit; 55

Me, qui abusus sum tantam rem patriam, porro in divitiis

Esse, agrumque habere: egere illam autem; ut me merito oderit.

detur, ei placet. Quando abest aliquid, id desideras; quando adest, tunc nolis. Ille qui avocatur, idem incitat: ille qui hortatur, prohibet. Est insignis amentia quævere hospitium apud Cupidinem. Sed te hortor, quantum in me est, ut cogites quid velis agere. Si enitare agere id quod indicas te velle agere, inflammabis tuam domum: tum optabis aquam, ut arceas ignem a tua familia. Et si inveneris ut amantes sunt callidæ mentis, ne relinques quidem scintillam, qua tuum genus augeatur. LE. Est facile reperire ignem: datur etiam, si roges ab inimicis. Sed quando me castigas ob peccata, trahis in viam pejorem. Exoptas ut tibi collocem meam sororem: hortaris ut dem sine dote: sed non decet me versari diutius in bonis, qui dilapidavi tantas fortunas patrias, et me possidere agrum: illam vero esse

morbos et m. efficit B. 1.—44 C. quia non suadetur; C. 2. qui non suadetur.—47 Insanum et malum C. Insanum 'st et male C. 2. devoti in hospitium Herm. et Goeller.—48 C. 2. adque etiam ut res putes.—49 Si istuc conare ut Herm. et Goeller. Si istuc, ut conare, facis indicium, conare Gronov. facis incendium edd. quædam veti.—50 Gronov. tibi aqua. Douz. Brant. Taubm. Delph. Bipont. al. tibi aquæ; C. tibi aquerit; C. 2. tibi querit. Mox, restringas al. ap. Parenm.—51 Atque erit C. 2.—52 C. condiscat; C. 2. conclusit.—53 Facil' est Parei 3. tametsi Bipont. ab inimices C.—54 Pl. rapidis deteriorem.—56 C. tantem rem.

NOTE

47 *Insanum est malum*] Festus, dicere, dicit *insane*; quod insani omnia faciunt vehementer.' Cicero, 'Insanus magnum, pro valde magnum.' Nonius, 'Insanum te uterque amat, pro, valde.' Ausonius, 49 *Tuum incendes genus*] Ut nos vernaculo dicimus, *Vous mettez le feu aux quatre coins de votre famille.*

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

5 L

Nunquam erit alienis gravis, qui suis se concinnat levem.
Sicut dixi, faciam : nolo te jactari diutius.

LY. Tanto meli' st te sororis causa egestatem exequi, 60
Atque eum agrum me habere quam te, tua qui toleres
mœnia? [tem leves,

LE. Nolo ego mihi te tam prospicere, qui meam egesta-
Sed ut inops infamis ne sim : ne mihi hanc famam differant,
Me germanam meam sororem in concubinatum tibi
Sic sine dote dedisse, magis quam in matrimonium. 65

Quis me improbior perhibeatur esse? hæc famigeratio
Te honestet, me autem collutulet, si sine dote duxeris :
Tibi sit emolumentum honoris ; mihi, quod objectent, siet.

LY. Quid, te dictatorem censes fore, si abs te agrum ac-
ceperim?

LE. Neque volo, neque postulo, neque censeo : verum
tamen 70

Is est honos homini pudico, meminisse officium suum.

inopem, adeo ut me aversetur jure. Qui studeat esse facilis suis, nunquam erit difficilis aliis. Agam sicut dixi : nolo te agitari diutius. LY. Est aequius te sororis gratia premi inopia, et me possidere cum agrum, quam te, quo obeas tua munia? LE. Nolo te tam providere mihi, quomodo succurras meæ inopiæ, verum ut non sim una et infamis et egenus : ne spargant hunc rumorem, me tibi collocasse meam sororem germanam, sine dote, quasi in concubinam, potius quam in conjugium. Quis dicatur esse me scelestior? Si duxeris sine dote, hic rumor te effert, me vero deprimat. Tibi erit accessio gloriæ : mihi vero sit convicium. LY. Quid? Existimas te fore dictatorem, si acceperim a te agrum? LE. Neque opto, neque rogo, neque existimo. Attamen est hominis honesti recordari sui officii. LY.

—59 *Sicut dixit C. 2.*—60 *Tandem conj. Acidal. absque te.*—61 *Pro mœnia, C. habet munia.*—63 *Edo. vett. mehe hac fama.*—65 *Si sine Pll.*—66 *Douz. famiferatio.*—67 *Pll. conlutulent et si sine.*—69 *Cui te dictatorem C. 2. fores si*

NOTÆ

61 *Tua qui toleres mœnia]* Unde tua munia et sumtus quotidianos tolerare ac sustinere possis.

63 *Famam differant]* 'Differre famam' est malis sermonibus differre. Aliqui legunt *mehe*, pro *me*.

67 *Collutulet]* Nonius, 'Dedecoret, et quasi luto inquinat.'

68 *Emolumentum]* 'Emolumentum' non tantum significat quæstum, et quicquid conducit ; sed etiam id quod

est operosum ac difficile, attentionemque requirit.

69 *Quid, te dictatorem]* Hoc eo pertinet, quod Lesbonicus dixerat, Lysitelem apud homines honorem consecuturum esse, si agrum non accipiat ; se vero dedecus. Quid, inquit Lysiteles, si agrum mihi dederis? Iene dictaturam consecuturum putas?

LY. Scio equidem te, animatus ut sis: video, subolet, sentio.

Id agis, ut ubi affinitatem inter nos nostram astrinxeris, Atque eum agrum dederis, nec quicquam hic tibi sit, qui vitam colas,

Effugias ex urbe inanis, profugus patriam deseras, 75

Cognatos, affinitatem, amicos, factis nuptiis :

Mea opera hinc proterritum te, meaque avaritia autument.

Id me commissurum, ut patiar fieri, ne animum induxeris.

ST. Non enim possum quin exclamem, Euge! euge! Lysiteles, πάλιν

Facile palmam habes! hic victus. Vicit tua comœdia. 80

Hic agit magis ex argumento, et versus meliores facit.

Etiam ob stultitiam tuam te tueris? mulctam abomina.

LE. Quid tibi interpellatio aut in concilium huc accessio est? [mecum domum,

ST. Eodem pacto, quo huc accessi, abscessero. LE. i hac Lysiteles: ibi de istis rebus plura fabulabimur. 85

LY. Nihil ego in occulto agere soleo: meus ut animus est, eloquar:

Si mihi tua soror, ut ego æquum censeo, ita nuptum datur

Profecto ego scio quæ sit tua mens; video, odoro, animadverto. Contendis id, ut quando conjunxeris nostram affinitatem inter nos, atque dederis eum agrum, tibi nihil sit hic quo toleres vitam; celebratis nuptiis, effugias ex urbe egenus, relinquas patriam fugitivus, cognatos, affinitatem, amicos: existiment te ejectum hinc mea culpa, meaque avaritia. Ne existimes me id facturum, ut patiar fieri. ST. Nam non possum quin exclamem, Euge! euge! Lysiteles: obtines facile victoriam! hic est superatus. Tua comœdia est antepœnuda. Hic eam exhibet magis ex ratione argumenti, et condit versus meliores. Te ipse defendis tua amentia? Abominare mulctam. LE. Quare nos interpellas, aut accedis huc in consilium? ST. Migrabo eodem modo, quo accessi huc. LE. I hac mecum domum, Lysiteles; dicemus plura de istis rebus. LY. Ego nihil soleo agere in occulto. Eloquar, ut est meus unicus: si tua soror mihi datur nuptum, sine dote, ut ego existimo esse

*****

aps te C.—73 Tu agis C.—75 C. et C. 2. profugiens p. deferes.—77 Gulielm. hinc perterritum.—79 Enim non Palmer. πάλιν deest in B. 1.—82 B. 1. tuam te multa turis abomina; Lips. tete feris multabo minis; C. te curis; C. 2. te turis. Pll. multa.—81 C. opscessero.—86 C. 2. occulto.—88 Sine dotem C. habitu-

NOTÆ

79 Πάλιν] *Rursus.*

82 *Mulctam abomina*] Id est, abominare; quasi dicat: Audes contendere cum Lysitele, in tuam rem lo-

quente, et repugnare? Sile, et propter peccata abominare, id est, verere mulctam.

Sine dote, neque tu hinc abiturus; quod meum erit, id erit tuum:

Sin aliter animatus es; bene quod agas, eveniat tibi: 89

Ego amicus nunquam tibi ero alio pacto: sic sententia est.

ST. Abiit hercle ille quidem: ecquid audis, Lysiteles? ego te volo. [nunc agam,

Hic quoque hinc abiit. Stasime, restas solus: quid ego Nisi uti sarcinam constringam, et clypeum ad dorsum accommodem;

Fulmentas jubeam suppingi soccis? non sisti potest.

Video caculam militarem me futurum haud longius: 95

Aut aliquem ad regem in saginam herus se conjecit meus.

justum, neque tu abiturus hinc; id quod erit meum, erit tuum: sin es affectus aliter, tibi id quod agas, vertat bene. Ego nunquam ero alio modo tuus amicus, mens est sic. ST. Profecto ille excessit. Quid anscultas, Lysiteles? Ego te cupio. Hic abiit hinc quoque. Stasime, superes solus. Quid agam ego jam, nisi ut constringam sarcinam, et accommodem clypeum ad dorsum; jubeam suffigi soleas soccis? non potest retineri. Video me futurum brevi colonem: aut mens herus concesserit apud aliquem divitem, apud quem saginatur. Puto fore neminem in

*****

rus Pll.—89 C. et C. 2. eveniet.—91 C. ercle . . . Lysitelis.—92 C. hinc habiit.—94 Fulmenta j. s. soccos B. 1. Fulmenta j. s. soccos Salmas. socios C. socios C. 2.—95 V. callumilitarem herus et se B. 1.—96 Saginam me rus conjecit Pll.

NOTE

91 *Fulmentas jubeam suppingi soccis*] Id est, jubeam fulmenta, seu fulmenta, subsui soccis, ut sint solidiores et firmiores. Festus: 'Calceamenta clavis fixa' sunt clavata; qui ea conficiunt, clavarii. 'Fulmentæ' autem sunt 'soleæ,' sen 'solum;' 'Suppactum,' subanditur 'solum,' 'suppingere,' subanditur 'calceos.' In Bacchidibus, 'qui soccis habeat aurum suppactum solum,' id est, qui soleas soccorum habet suppactas, et suffixas clavis aureis. Apud veteres suffigi solebant soleæ calceorum argenteis aureisque elavis. Dicitur de Antiochi exercitu, quod magna ex parte aureos clavos crepidis subjectos habuerit. Plinius refert de purpurato quodam Alexandri Magni;

quod 'aureis clavis crepidas suffigere solebat.'

95 *Caculam*] Idem quod 'calo;' 'calones' autem dicti sunt, ἀπὸ τοῦ κᾶλον, a ligno, quod eorum esset militibus ligna suppeditare; vel quod ligneis clavis utebantur ad tutelam dominorum. 'Lixæ' etiam appellabantur a 'lixa,' veteri voce quæ aquam significat.

Haud longius] Id est, prope diem.

96 *Saginam*] Alii *sagenam*. Est autem 'sagena,' retis genus, in quod cum incurrerunt pisces nullo pacto sese extricare possunt. 'Sagina' vero est hoc loco sese alicui mancipare non ad laborem, sed ad otium et saginam. Unde Propertius: 'Qui dabit immundæ venalia farta saginæ,

Credo ad summos bellatores acrem fugitorem fore :
 Et capturum spolia ibi illum qui meo hero advorsus ve-
 nerit. [et sagittas sumsero,
 Egomet autem quom extemplo arcum mihi, et pharetram,
 Cassidem in caput, dormibo placide in tabernaculo. 100
 Ad forum ibo : nudius sextus quoi talentum mutuum
 Dedi, reposecam, ut habeam mecum quod feram viaticum.

fuga magis strenuum inter bellatores : et illum capturum ibi prædam, qui occurrerit meo hero. Ego vero quando accepero arcum, et pharetram, et sagittas, cassidem in caput, dormium quiete in tentorio. Ibo ad forum : repetam talentum ab eo cui dedi mutuum nudius sextus, ut habeam viaticum quod deferam mecum.

//////////

conject Par.—98 Acidal. sibi illum.—100 Herm. et Goeller. placide in contubernio.

NOTÆ

Vincet ubi crassas barba pudenda autem bellatores, id est, si confe-
 genas.' In Otiosum dicitur, et pin- raris cum summis bellatoribus ; ut
 guedine distentum. supra in Captivis, 'Nam ad sapien-
 97 *Acrem fugitorem*] Quasi dicat : tiam hujns ille nimius nugator fuit ;'
 Ego novi, quam acris et fortis sis, non id est, si Thaletem compares cum
 bellator, sed fugitor, ad summos hujns sapientia, &c.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

MEGARONIDES, CALLICLES.

ME. UT mihi rem narras, Callicles, nullo modo
 Potest fieri prorsus, quin dos detur virgini.

CA. Namque hercle honeste fieri ferme non potest,
 Ut eam perpetiar ire in matrimonium

Sine dote, cum ejus rem penes me habeam domi. 5

ME. Parata dos domi 'st, nisi expectare vis,

ME. Ut mihi exponis rem, Callicles, nullo pacto potest fieri, quin detur dos virgini. CA. Etenim per Herculem nequit fieri ut sinam eam jungi matrimonio sine dote, interea dum habeo ejus bona domi in mea potestate. ME. Dos est parata

//////////

2 C. prorsus.—5 Idem codex, quin ejus.—6 B. 1. dos ni is domist.—11 C. po-

Ut eam sine dote frater nuptum collocet :
 Post adeas tute Philtonem, et dotem dare
 Te ei dicas : facere id ejus ob amicitiam patris.
 Verum hoc ego vereor, ne istæc pollicitatio 10
 Te in crimen populo ponat atque infamiam.
 Non temere dicant te benignum virgini,
 Datam tibi dotem, ei quam dares, ejus a patre :
 Ex ea largitari te illi ; neque ita, ut sit data, in-
 Columem te sistere illi, et detraxe autument. 15
 Nunc si opperiri vis adventum Charmidis,
 Perlongum 'st : huic ducenti interea abscesserit.
 CA. Nam hercle omnia istæc veniunt in mentem mihi.
 ME. Vide, si hoc utile magis atque in rem deputas,
 Ut adeam Lesbianicum, edoceam ut res se habet. 20
 CA. Ut ego nunc adolescenti thesaurum indicem
 Indomito, pleno amoris ac lasciviæ ?
 Minime minime hercle vero ! nam certo scio
 Locum quoque illum omnem, ubi situ 'st, comederit :
 Quem fodere metuo, sonitum ne ille exaudiat, 25

*domi, nisi cupias expectare ut frater eam det nuptum sine dote : postea tu con-
 vincias Philtonem, et dicas te ei daturum dotem : te agere id amicitie gratia ejus pa-
 tris. Sed metuo ne hæc promissa te exponant conviciis populi atque contamelis : ne
 prædicent te non esse sine ratione liberalem in virginem : tibi datam esse dotem,
 quam ei dares, ad ejus patre ; te in eam esse liberalem ex ea ; et ne existiment te
 non illi reddere incolumem, ut est data ; sed te detraxisse. Nunc si libet expectare
 adventum Charmidis, est diuturnum : interim fraudabitur Lysiteles, qui puellam
 ducit. CA. Etenim per Herculem cuncta hæc mihi veniunt in animum. ME. Vide
 si arbitraris id utilius atque conducibilis, ut conveniam Lesbianicum, aperiam
 quemadmodum res sese habeat. CA. Ut ego detegam nunc thesaurum juveni feroci,
 ardenti amore et petulantia ? Nequaquam per Herculem ! nam pro certo habeo ab-
 sumserit etiam omnem illum locum ubi est positus : timeo eum effodere, ne ille audiat*

*****

*pulo populo ponat, τῶ populo bis posito.—14 Pl. B. 1. largitate illi. Mox,
 in deest in B. 1. C. et C. 2.—15 Pl. detraxi.—16 C. vis adicentum.—17
 Pl. huic ducendi ; al. ap. Pareum, hinc ducenda i. a. illa interea in domum
 mariti abiit ; al. ibid. ducendi materia abscesserit. Post huic vs. Herm.
 et Goeller. inserunt, Lubido, atque ea comitio huic vel primariust, e cod.
 Ambros. Mediol. quem Mains excessit.—18 Eadem omnia istæc idem
 cod. Mediol.—19 C. utilem agis.—20 Ut adcas L. edoccas Aeidal.—
 21 Pl. thesaurum.—23 Alterum minime deest in B. 1. certe scio C. 2.—*

NOTÆ

17 *Ducendi abscesserit*] Id est, du- volens tantisper forte ducendæ virgi-
 cendi voluntas, vel, ducenti puellam nis voluntatem, abjiciet Lysiteles.
 juveni dos. Quasi dicat : si opperiri

Neu ipsam rem indaget, dotem dare si dixerim.

ME. Quo pacto ergo igitur? CA. clam dos depromi potest,
Dum occasio ei rei reperiatur: interim

Ab amico alicunde argentum roges.

ME. Potin' est ab amico alicunde exorari? CA. potest. 30

ME. Gerræ! næ tu illud verbum actutum inveneris:

Mihi quidem hercle non est quod dem mutuom.

CA. Malim hercle ut verum dicas, quam ut des mutuuum.

ME. Sed vide consilium, si placet. CA. quid consili'st?

ME. Scitum, ut ego opinor, consilium inveni. CA. quid
est? 35

ME. Homo conducatur aliquis jam, quantum potest,

Quasi sit peregrinus. CA. quid is scit facere postea?

ME. Is homo exornetur graphice in peregrinum modum,
Ignota facies, quæ non visitata sit,

Falsidicum, confidentem. CA. quid tum postea? 40

ME. Quasi ad adolescentem a patre ex Seleucia

Veniat, salutem ei nuntiet verbis patris,

Illum bene gerere rem, et valere et vivere,

Et eum rediturum actutum: ferat epistolas

sonitum, ne investiget rem ipsam, si dixerim me daturum dotem. ME. Quomodo ergo? CA. Potest depromi dos occulte, interea dum sese offerat occasio illius rei: interim petas alicunde pecuniam a quopiam amico. ME. Potestne exorari alicunde ab amico? CA. Potest. ME. Nugæ! Profecto tu reperies illico in ore omnium hoc verbum: Per Herculem mihi non habeo quod tribuam commo- dato. CA. Per Herculem malim ut dicas verum, quam ut des mutuuum. ME. At vide consilium, si placet. CA. Quodnam consilium est? ME. Reperi, ut ego existimo, rectum consilium. CA. Quid est? ME. Conducatur aliquis homo nunc, quamprimum fieri poterit, quasi sit peregrinus. CA. Quid faciat deinceps? ME. Ille homo vestiatur scite, sicut peregrinus, vultus ignotus, inusitatus, falsidicus, audax. CA. Quid deinceps? ME. Quasi veniat ex Seleucia ad adolescentem a patre, eum jubeat salvere verbis patris, illam gerere recte rem, et valere et vivere, et eum rever-

26 *Ne ipsam* Herm. et Goeller. *inducet* Pll.—27 Al. ap. Pareum, *ergo agetur.*—28 Voc. *rei* deest in C. et C. 2.—29 Herm. et Goeller. *alicunde mi argentum in dotem rogem*; Avidalius *etiam rogem.*—30 Al. ap. Pareum, *exorare.*—31 *Gerra* B. 1.—32 *Pol mihi* Herm. et Goeller.—33 Lamb. *quam ut det*; Pll. *quam vides mutuuum*; B. 1. *quam fides mutetur.*—34 Pll. *consili est.*—37 Herm. *quid istoc facere postea.*—39 Pll. *visita sit*; al. ap. Pareum *visa sit*; vel, *usitata sit.*—40 *Falsidicus confidensque* al. *ibid. cum filentem* Pll.—41 Pll. *ex leulia.*—43 C. et C. 2. *bene gererem et valere.*—44 *Idem* codd. *actutum.*—

NOTÆ

36 *Quantum potest*] Id est, cum primum fieri poterit.

Duas : eas nos consignemus, quasi sint a patre : 45
 Det alteram illi, dicat alteram tibi
 Dare sese velle. CA. perge porro dicere.
 ME. Seque aurum ferre virgini dotem a patre
 Dicat, patremque id jussisse aurum tibi dare. 49
 Tenes jam? CA. propemodo! atque ausculto perlubens.
 ME. Tum tu igitur demum id adolescenti aurum dabis,
 Ubi erit locata virgo in matrimonium.
 CA. Scite hercle sane. ME. hoc, ubi thesaurum effoderis,
 Suspicionem ab adolescente amoveris.
 Censebit aurum esse a patre allatum tibi. 55
 Tu de thesauro sumes. CA. satis scite et probe :
 Quanquam hoc me ætatis sycophantari pudet.
 Sed epistolas quando obsignatas afferet,
 Siquidem obsignatas attulerit epistolas,
 Nonne arbitraris eum adolescentem annuli 60
 Paterni signum novisse? ME. etiam tu taces?
 Sexcentæ ad eam rem causæ possunt colligi :
 Illum, quem habuit, perdidit, alium post fecit novom.
 Jam si obsignatas non feret, dici hoc potest,
 Apud portitorem eas resignatas sibi 65
 Inspectasque esse : in hujusmodi negotio
 Diem sermone terere, segnities mera 'st.

surum brevi. Gerat duas epistolas : nos obsignemus eas, quasi sint a patre : illi det alteram, dicat sese velle tibi dare alteram. CA. Prosequere porro. ME. Et dicat se ferre aurum virgini dotem a patre, patremque imperasse tibi dare id aurum. Scis jam? CA. Ferme! et audio lubenter. ME. Tum demum ergo tu dabis id aurum juveni, quando virgo erit collocata in matrimonium. CA. Festire profecto. ME. Quando effoderis thesaurum, auerteris suspicionem, hoc modo, ab adolescente. Existimabit aurum tibi fuisse allatum a patre. Tu accipies de thesauro. CA. Satis eleganter et probe : quamvis me pudet sycophantam agere hac ætate. Verum quando afferet epistolas sigillo munitas, dummodo attulerit literas sigillo communitas, nonne existimus illum jurem cognoscere signum annuli patris? ME. Tu etiam sites? Possunt conferri in unum sexcentæ rationes hujus rei : amisit illum quem habebat, postea fecit aliud novum. Nam si feret minime obsignatus, potest dici hoc, eas fuisse apertas apud tabellarium, et visas. Est mera negligentia consumere alieni

46 Pl. alterum dicat; et sic Parei 3.—47 Dari se velle Lamb.—50 Edd. quædam vett. propemodum.—53 Pl. thesaurum.—55 C. aliatum sibi; C. 2. alienatum sibi.—57 Pl. sicophantari.—59 C. opsignatus a. epistulas.—60 Pl. annuli.—62 Secentæ C. Secente C. 2.—63 Eum quem Parei 3. et al. vett. Illum quem B. 1. C. et C. 2.—66 C. in hujus modo.—67 Diem sermonem terere Pl.—

Quamvis sermones possunt longi texier.
 Abi ad thesaurum jam confestim elanculum;
 Servos, ancillas amove: atque audin'? CA. quid est? 70
 ME. Uxorem quoque ipsam hanc rem ut celes, face.
 Nam pol tacere nunquam quicquam 'st quod queat.
 Quid nunc stas? quiu te hinc amoves, et te moves?
 Aperi, deprome inde auri ad hanc rem quod sat est.
 Continuo operito denuo: sed clanculum, 75
 Sicut præcepi: cunctos exturba ædibus.
 CA. Ita faciam. ME. at enim nimis longo sermone utimur.
 Diem conficimus, quod jam properato 'st opus.
 Nihil est, de signo quod vereare; me vide.
 Lepida est illa causa, ut commemoravi, dicere, 80
 Apud portitores esse inspectas: denique
 Diei tempus non vides? quid illum putas
 Natura illa atque ingenio? jamdudum ebriu'st.
 Quidvis probari poterit: tum, quod maxumum est,
 Afferre, non petere hic se dicet. CA. jam sat est. 85
 ME. Ego sycophantam jam conduco de foro,
 Epistolasque jam consignabo duas,
 Eumque huc ad adolescentem meditatam probe
 Mittam. CA. eo ego igitur intro ad officium meum.

sermone in hacce re. Tametsi possunt institui longæ orationes. Vade jam ad thesaurum velociter clam, amove servos, ancillas: audisne? CA. Quid est? ME. Fac etiam ut celes uxorem hanc rem. Nam per Pollucem est nihil quod possit celare unquam. Quid stas jam? Quiu fugis hinc et te moves loco? Resera, deprome inde quod est satis auri ad hanc rem. Statim tege rursus: at occulte, sicut mandavi. Exturba omnes ex ædibus. CA. Faciam sic. ME. Sed versamur in longa oratione. Confecimus diem, quo opus est accelerato. Vide, est nihil quod formides de signo! Illa causa est festiva, ut institui dicere, esse visus apud tabelarios. Denum non vides tempus diei? Quid existimas hunc illa indole atque animo? Est ebrius jampridem, poterit suaderi quideis. Tum hic dicet, se afferre, quod est maximum, non rogare. CA. Nunc sat est. ME. Ego nunc conduco sycophantam de foro, jamque consignabo duas epistolas, eumque mittam huc ad juvenem egregie doctum. CA. Igitur ego intro ad meum officium. Fac id. ME. Perficiam.

//////////

69 Pll. thesaurum.—71 Voxorem C.—72 Nam pol tacere C.—73 C. tu hinc;
 C. 2. tu hunc.—74 Pll. at hanc rem.—76 Sicuti precepi Pll.—79 C. et C. 2.
 quo vereare.—80 C. est ille.—84 C. et C. 2. maxumi 'st; et sic Parei 3.—
 85 At ferre C. non petere isce dicet. tam sat est B. 1.—87 Epistulas C. et Parei

NOTÆ

83 *Jamdudum ebriu'st*] Aucupantur dum Lesbianicum, quo videlicet jam
 senes tempus ad prudenter decipien- sit temulentus.

Tu istuc age. ME. actum reddam.

90

3.—88 Al. ap. Pareum, *adulescenti*.—90 Ms. Cam. *actum reddam; nugaces sunt nisi*; al. ap. Pareum, *jam nugax hic fuit*; al. ibid. *nugax hæ sunt*; Pl. *nugace sunt nisi*.

NOTÆ

90 *Actum reddam*] Quasi dicat: Dicebant veteres ‘nugax adassint,’
Alia cura: hujus perficiendi provin- pro ‘adaxint.’ Quasi dicat ‘nugax
ciam in me recipio. sim,’ nisi ‘actum reddidero.’
[*Nugace sunt nisi*] Pro ‘nugax.’

 ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

CHARMIDES.

SALSIPOTENTI et multipotenti Jovis fratri, et Nerei Nep-
tuni, [fluctibus salsis,

Lætus, lubens, laudes ago, et grates gratiasque habeo, et
Quos penes mei potestas, bonis meis quid foret, et meæ
vitæ: [faciunt.

Quom suis me ex locis in patriam urbisque moenia reducem
Atque ego, Neptune, tibi ante alios Deos gratias ago at-
que habeo summas. 5

Nam te omnes sævomque severumque atque avidis mori-
bus commemorant,
Spurcificum, immanem, intolerandum, vesanum: contra
opera expertus:

CH. *Laudo et gratias ago hilariter, lubenter Nereo Neptune fratri Jovis, domino maris omnipotenti, et fluctibus salsis, penes quos fuerunt quicquid bonorum fuit, ego et mea vita: quoniam me reducunt ex suis locis in patriam et in moenia urbis. Atque ego, Neptune, tibi ago gratias maximas et habeo præter alios Deos. Nam cuncti prædicant te ferocem et moribus cupidis, immundum, crudelem, intolerandum, insanum. Experientia didici te non esse ejusmodi: etenim sum expertus te in*

1 *Salsipotenti* Brant. *Neptuno et Nereo* Herm. et Bipont. *Jovis fratri ætherii* Neptuno Both. et Goeller. et *Nereo Neptuno* al. ap. Parenm.—2 Ald. Junt. Parei 1. 2. 3. *gratas gratias*; Herm. et *gratis gratus habeo*; Goeller. et *grates gratiasque habeo et*, &c. Mox Pl. e *fluctibus*.—3 *Cum penes* B. 1. *Quo penes* C. *Quæ penes* C. 2. *me post bonis meis quid f. et mea vite* C. *me potestas bonis meis quid*, &c. C. 2. *boni narisque foret* al. ap. Parenm.—4 B. 1. *in patriam ut redeam facis*; Pl. *in patriam urbis cumam reducem*; C. 2. *reducunt, faciunt*.—5 *Atque neptuno tibi* B. 1. *Adque* C. 2.—7 C. *intolerandam ve Janum*.—

NOTÆ

1 *Salsipotenti*] Horatius, ‘Potenti 7 *Spurcificum*] Nonius, ‘Sævum,
maris Deo.’ sanguinarium.’

Nam pol placido te et clementi meo usque modo, ut volui,
usus sum in alto.

Atque hanc tuam gloriam jam ante auribus acceperam, et
nobiles apud homines,

Pauperibus te parcere solitum, divites damnare atque do-
mare. 10

Abi, laudo : scis ordine, ut æquom 'st,

Tractare homines : hoc Dis dignum 'st, semper mendicis
modesti sint. [scio, in alto

Fidus fuisti : infidum esse iterant : nam absque foret te, sat
Distraxissent, disque tulissent satellites tui me miserum
fœde,

Bonaque omnia item una mecum passim cœruleos per
campos. 15

Ita jam quasi canes, haud secus, circumstabant navem
turbines venti :

Imbres fluctusque atque procellæ infensæ frangere malum,
Ruere antennas, scindere vela, ni tua pax propitia foret
præsto.

mari quietem, atque levem meo arbitrio, ut volui. Et quidem audieram auribus jam antea apud homines nobiles tuam benignitatem, te consuetum ignoscere egenis, vexare opulentos et domare. Abi : laudo : nosti agere cum hominibus ordine, ut est par, id est, dignum Diis, ut sunt semper propitii indigis. Fuisti fidus ; quamquam dicent te esse infidum. Nam nisi tu prohibuisses, tui satellites, satis scio, dilacerassent misere in mari, et dissipassent fœde me infelicem et universas fortunas simul mecum passim per agros cœruleos. Adeo turbines venti circumstabant jam navem, non aliter ac canes : imbres undaque atque procellæ conjunctæ rumpere malum, dejicere antennas, lacerare vela, nisi fuisses propitius. Abduc

//////////

8 C. 2. *sum in alio* ; al. ap. Parenm, *sum haud alto*.—9 *Atque hanc gloriam tuam ante auribus nobilem jam acceperam ad homines* Bothe ; *Atque ego hanc tuam gloriam auribus quidem jam acceperam ante Goeller. nobilem conj. Brant. apra homines C.*—10 C. 2. *damnare*.—11 *Domare abi C. ordinem conjunct C.*—13 C. *apsque foret et stat. C. 2. in alta*.—15 *Pro item, Acidalius conj. ibidem* ; al. ap. Pareum, *ita una*.—16 B. 1. C. et C. 2. *turbines venit*.—17 *Imber B. 1. in-*

NOTE

13 *In alto Distraxissent, disque tulissent*] Virgilius, 'Haud procul inde citæ Metum in diversa quadrigæ Distulerant.'

15 *Cœruleos campos*] Id est, mare. Lucretius lib. v. 'Maxima qua nunc

se ponti plaga cœrula tendit.' Virgilius, 'Annixi torquent spumas et cœrula verrunt.' Alibi, 'natantes campos,' 'liquentes campos,' 'salis campos,' 'arva Neptunia' appellat.

Apage me sis! deinde hinc certum 'st otio me dare: satis partum habeo.

Quibus ærumnis deluctavi, filio dum divitias quæro! 20
Sed quis hic est, qui in plateam ingreditur cum novo ornatu specieque

Simul? pol! quanquam domum cupio, opperiar hic, quam gerat rem.

me, si placet! constitui me dedere deinceps hinc otio. Habeo satis comparatum divitiarum. Cum quot molestiis colluctatus sum, dum paro opes filio! Sed quis est hic, qui ingreditur in plateam, cum novo habitu, et nova specie simul? Per Pollucem! tametsi opto ire domum, expectabo, ut videam, quid agat.

fense C.—18 Re vere antemnas C. 2.—19 Apage a me Goeller. Apage te Aci- dal. Apage messis C. 2.—20 Cum his ærumnis eluctavit Nonius p. 748.—21 C. planteam . . . specieque; al. ap. Pareum, sp. simula personata.—22 C. sol, quanquam. Pro domum, Donat. al. ap. Pareum domi. B. 1. quam hic rem gerat.

NOTE

21 *Specieque Simul*] Alii *simula*, id est, 'simulata:' veteres enim 'simule,' 'simulate,' et 'fictæ.' 22 *Domum cupio*] Alii *domi*. Ut est in Terentio, 'quasi domi cupidus.'

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

SYCOPHANTA, CHARMIDES.

SY. HUIC ego dici nomen Trinummo faciam: nam ego operam meam

Tribus nummis hodie locavi ad artes nugatorias.

Advenio ex Seleucia, Macedonia, Asia, atque Arabia,

Quas ego neque oculis, neque pedibus unquam usurpavi meis.

Sy. Appellabo hunc diem Trinumnum: nam collocavi hodie meam industriam tribus nummis ad artes ludicras. Venio ex Seleucia, Macedonia, Asia, et Arabia, quas nunquam, aut vidi oculis, aut pedibus peragravi. Cernisne quid inopi accer-

NOTE

4 *Oculis usurpavi*] 'Usurpare oculis,' 'de dere, sentire. lis,' 'usurpare sensibus,' id est, vi-

Vidèn' egestas quid negotii dat homini misero mali! 5

Qui ego nunc subigor trium nummorum causa, ut has
epistolas

Dicam ab eo homine me accepisse, quem ego, qui sit
homo, nescio,

Neque novi: neque natus, necne is fuerit, id solide scio.

CH. Pol hic quidem fungino genere est, capite se totum
tegit :

Illurica facies videtur hominis; eo ornatu advenit. 10

SY. Ille qui me conduxit, ubi conduxit, abduxit domum.

Quæ voluit, mihi dixit: docuit, et præmonstravit prius,

Quomodo quicque agerem: nunc adeo, si quid ego addi-
dero amplius,

Eo conductor melius de me nugas conciliaverit.

Ut ille me exornavit, ita sum ornatus: argentum hoc facit.

Ipse ornamenta a chorago hæc sumsit suo periculo. 16

Nunc ego si potero ornamentis hominem circumducere,

Dabo operam; ut me esse ipsum plane sycophantam
sentiat.

*sit molestiarum homini calamitoso! Ego cogar jam dicere, propter tres num-
mos, me accepisse ab eo homine has epistolas, quem ego ignoro, qui homo sit,
neque novi: neque scio certo, utrum is fuerit natus, necne. CH. Per Pollucem,
hic est de prosapia fungorum; se operit totum capite: vultus hominis videtur ex
Illyria; accedit hoc ornatu. SY. Ille qui me locavit, ubi locavit, abduxit do-
mum, mihi dixit quæ libuit: docuit et præmonuit antea, qua ratione quidre fa-
cerem. Nunc adeo, si ego addidero aliquid amplius, qui me conduxit proferet
eo melius nugas mea opera. Sum vestitus, ita ut ille me vestiit. Pecunia præ-
stat hoc. Ipse sumsit hæc ornamenta suis damnis a chorago. Jam si ego po-
tero decipere hominem vestibus, efficiam; ut intelligat me esse plane sycophantam.*

//////////

1 C. 2. nam ergo.—4 Quas ego non Pll.—6 C. subicor. Pll. epistulas.—9 Sol
hic C. capit e t. C. capite tot t. C. 2.—10 Illurica Pll.—14 C. de me nugas.
—15 Pll. exornari. C. sum ornatus. Pll. hac facit.—18 Gulielm. ut me esse

NOTÆ

9 *Fungino genere est*] 'Fungi' ni-
hil aliud sunt ferme, quam caput. De
petaso seu pileo sycophantæ.

14 *Eo conductor melius*] Si ea, quæ
doctus sum, expolivero, tanto melius
conductor, mea opera, rem nugatori-

am fecerit.

16 *A chorago*] Choragus est sce-
nici apparatus præfectus. Hinc Cho-
ragium, locus unde omnia ad ludos
necessaria promuntur.

CH. Quam magis specto, minus placet mihi hominis facies : mira sunt,

Ni illic homo 'st aut dormitator, aut sector zonarius. 20

Loca contemplet, circumspicit sese, atque ædis noscitat.

Credo edepol, quo mox furatum veniat, speculatur loca :

Magis lubido 'st observare, quid agat : ei rei operam dabo.

SY. Has regiones demonstravit mihi ille conductor meus :

Apud illas ædis sistendæ mihi sunt sycophantiæ. 25

Fores pultabo. CH. ad nostras ædes hic quidem habet rectam viam. [vigilias.

Hercle, opinor, mihi adveniēti hac noctu agitandum est

SY. Aperite hoc, aperite : heus ! ecquis his foribus tutelam gerit ? [tas ? SY. heu senex !

CH. Quid, adolescens, quæris ? quid vis ? quid istas pul-

Census cum juratori recte rationem dedi. 30

Lesbonicum hic adolescentem quæro, in his regionibus

CH. Quo magis specto faciem hominis, mihi placet minus ; fallor, nisi ille homo est aut fur, aut sector zonarius. Lustrat loca, sese circumspicit, atque cognoscit a des. Existimo profecto, contempletur loca, ut veniat mox furatum. Libet observare magis quid faciat, dabo operam ei rei. SY. Qui me locavit mihi demonstravit has regiones : sycophantiæ mihi sunt depromendæ apud illas ædes : feriam fores. CH. Hic profecto tenet viam rectam ad nostram domum. Existimo sane esse agitandas vigilias, hac nocte, mihi adveniēti. SY. Pandite hoc, pandite. Heus ! Ecquis tuetur has fores ? CH. Quid quæris, adolescens ? Quid vis ? Quid feris istas fores ? SY. Heu senex ! Sum relatus in census, si tradidi recte rationem quæsto-

ipsus.—19 B. 1. C. 2. mihi hæc hominis.—20 Ni illinc h. a. dormitator C.—22 Pro mox, Pl. habent nox ; et sic emend. Palmer. speculator B. 1.—23 C. opera.—24 Idem codex, de monstravit.—26 Pl. at nostras . . . habcat ; C. ediachic quidem.—27 Edd. vett. ante Gruter. agitandæ sunt vigilie.—28 C. hccquis.—29 Parei 3. heus senex.—30 Census sum, cum, &c. Reizius ; Census

NOTÆ

20 *Dormitator*] Id est, fur. Hesiodus, ἡμερόκοιτον, *furem* appellat, quod interdum dormiat, noctu furetur : ἡμεροκίεπται, nocturni *grassatores*, passim dicuntur.

Sector zonarius] Βαλαντιόμομος, *crumeniscca, crumenisccx, saccularius*. Antiquitus crumenam de zonis pendentem gerebant, vel in ipsis zonis insinuant pecuniam.

27 *Agitandum est vigilias*] Virgilius, 'pacem Trojano a rege peten-

dum est.' Cicero, 'Quam viam nobis quoque ingrediendum sit.' Hellenismus est, ἀκρατέον αὐτοὺς, *istos audiendum*.

30 *Census cum juratori dedi*] 'Conjurator' erat apud quem peregrini profiteri cogebantur, et nomina, et patriam, et negotia. Græce, συνωμότης, *conjurator*, seu *censor*. 'Conjurator' forte significat juratoris socium et collegam.

Ubi habitet, et item alterum ad istanc capitis albitudinem :
Calliclem aiebat vocari, qui has mihi dedit epistolas.

CH. Meum gnatum hic quidem Lesbonicum quærit et amicum meum,

Cui ego liberosque bonaque commendavi, Calliclem. 35

SY. Fac me, si scis, certiozem, hicc homines ubi habitent, pater. [advenis ?

CH. Quid eos quæris ? aut quis es ? aut unde es ? aut unde

SY. Multa simul rogitas ! nescio quid expediam potissimum.

Sin unumquicquid singillatim et placide percunctabere, Et meum nomen, et mea facta, et itinera ego faxo scias. 40

CH. Faciam ita ut vis : agedum nomen tuum primum memora mihi. [quia, pater,

SY. Magnum facinus incipissis petere. CH. quid ita ? SY.

Si ante lucem ire occipias a meo primo nomine, [ris. Concubium sit noctis, priusquam ad postremum pervene-

CH. Opus face est et viatico ad tuum nomen, ut tu prædicas. 45

SY. Est minusculum alterum, quasi vasculum vinarium.

CH. Hic homo solide sycophanta est : quid ais tu, adolescens ? SY. quid est ?

ri ; quæro ubi maneat Lesbonicus adolescens in his regionibus, et item alium perinde canum atque hoc caput est : dicebat se appellari Callictem, qui mihi dedit has literas. CH. Hic profecto quærit Lesbonicum meum filium, et meum amicum Callictem, cui ego commisi liberos et fortunas. SY. Doce me, pater, si scis, ubi manent hi homines. CH. Quare eos quæris ? Aut quis es ? Aut unde es ? Aut unde renis ? SY. Rogas uno tempore multa ! Ignoro quid respondebo primum : si forte interroges sigillatim et leviter unumquodque, ego efficiam ut cognoscas et meum nomen, et mea gesta, et mea itinera. CH. Faciam sicut vis. Agedum, dic mihi primum tuum nomen. SY. Incipis rogare rem arduam. CH. Quid ita ? SY. Quia, pater, si incipias ante lucem ire a meo primo nomine, erit concubium noctis, antequam perveneris ad postremum. CH. Adhibenda est fax et viaticum ad tuum nomen, ut tu dicis. SY. Est alterum minusculum, velut vas vinarium. CH. Hic homo est plane sycophanta. Quid dicis tu, adolescens ? SY.

//////////

quom sum Acidal. et Goeller. Censur conjuratori Lamb.—33 C. epistulas.—36 Pll. si sis. B. 1. iisee ; Parei 3. hisce. Pll. ut habitem.—39 Si unum B. 1. quidque edd. vett.—42 C. 2. et edd. vett. ante Gulielm. incipis sic petere. B. 1. qui petere ; C. q. patrem ; C. 2. quia patrem.—43 Si ante lucem me occipias B. 1.—45 Opus facto est Pll. et edd. vett. Opus facto est Lanib. Opus sacco, vel face est Palmer. Face opus est Reiz. Herin. Goeller.—46 Pll. quasi vix

NOTÆ

45 *Opus face est et viatico*] Quasi dicat Charmides : Si tuum nomen est

CH. Eloquere, isti tibi quid homines debent, quos tu quæritas ?

SY. Pater istius adolescentis dedit has duas mihi epistolas Lesbianici : mihi est amicus. CH. teneo hunc manifestarium. 50

Me sibi epistolas dedisse dicit : ludam hominem probe.

SY. Ita ut occepi, si animum advortas, dicam. CH. dabo operam tibi.

SY. Hanc me jussit Lesbianico suo gnato dare epistolam : Et item hanc alteram suo amico Callicli jussit dare.

CH. Mihi quoque edepol, quom hic nugatur, contra nugari lubet. 55

Ubi ipse erat ? SY. bene rem gerebat. CH. ergo ubi ? SY. in Seleucia. [ipse in manus.

CH. Ab ipson' istas accepisti ? SY. e manibus dedit mihi

CH. Qua facie est homo ? SY. sesquipede quidem est quam tu longior. [sens, longior.

CH. Hæret hæc res : siquidem ego absens sum, quam præ-Novistin' hominem ? SY. ridicule rogitas, quo cum una cibum 60

Capere soleo. CH. quid est ei nomen ? SY. quod edepol homini probo.

Quid est ? CH. Dic, quid tibi negotii est cum istis hominibus, quos tu quæritas ? SY. Pater istius adolescentis Lesbianici, et meus amicus, mihi dedit has epistolas. CH. Deprehendo hunc manifeste: ait me sibi tradidisse epistolas. Ludificabo egregie hominem. SY. Loquar sicut incepi, si advertas mentem. CH. Te audiam. SY. Mihi imperavit reddere hanc literam Lesbianico suo filio, et mandavit etiam dare hanc Callicli suo amico. CH. Per ædem Pollucis, quandoquidem hic nugatur, mihi lubet nugari etiam ex adverso. Ubi erat ipse ? SY. Gerebat rem bene. CH. Ubi inquam ? SY. In Seleucia. CH. Accepistine illas literas ab illo ? SY. Mihi tradidit ipse e manibus in manus. CH. Quo vultu est homo ? SY. Est quidem altior te pede et dimidio. CH. Hæc res cohæret ; videlicet, ego sum absens procerior, quam præsens. Novistine hominem ? SY. Interrogas ridicule utrum noscam eum, cum quo consuevi sumere cibum una. CH. Quomodo vocatur ?

illum vinarium.—47 C. et C. 2. quid es.—49 C. 2. duas epistulas, omisso pronomine mihi.—50 Lesbianicis C. is mihi amicus Par. is mi est amicus Goeller.—55 B. 1. C. C. 2. quoniam hic. Mox, Pll. nugatur ; C. nugatur.—58 Pll. quiddamst.—59 Hic vs. deest in C. 2. Ven. 1. et edd. vett.—61 Edd. vett.

NOTÆ

tam longum, ut ne intra unum quæ que deficiat.
dem diem pronuntiari possit, est opus 59 Hæret hæc res] Non bene ca-
tibi face et viatico, ne lux te victus- pio, quid id sibi velit.

CH. Lubet audire. SY. ille edepol! illi illi! vae misero mihi! [modo.]

CH. Quid est negotii? SY. devoravi nomen imprudens

CH. Non placet, qui amicos intra dentes conclusos habet.

SY. Atque etiam modo vorsabatur mihi in labris primoribus. 65

CH. Temperi huic hodie anteveni. SY. tencor manifesto miser!

CH. Jamne commentatus es nomen? SY. Deum hercle me atque hominum pudet.

CH. Vide, homo, ut hominem noveris. SY. tanquam me: fieri istuc solet,

Quod in manu teneas atque oculis videas, id desideres.

Literis recomminiscar. C est principium nomini. 70

CH. Callicias? SY. non est. CH. Callippus? SY. non est. CH. Callidemides?

SY. Non est. CH. Callinicus? SY. non est. CH. Callimarchus? SY. nil agis. [mei.]

Neque adeo edepol floccifacio, quando egomet memini

CH. At enim multi Lesbonici sunt hic: nisi nomen patris

SY. *Profecto est nomen quod homini bono.* CH. *Libet audire.* SY. *Ille profecto! ille ille! vae mihi misero!* CH. *Quid est rei?* SY. *Imprudens devoravi nomen.* CH. *Non placet, qui tenet amicos inclusos intra dentes.* SY. *Atque etiam modo mihi erat in ore.* CH. *Hunc anteverti hodie tempestive.* SY. *Tencor manifesto, miser!* CH. *Esne jam recordatus nominis?* SY. *Profecto me pudet Deum atque hominum.* CH. *Animadvertite, homo, ut noveris hominem.* SY. *Veluti me. Id solet, quæras id, quod habeas in manu, et videas oculis. Literis refricabo memoriam. C est principium nominis.* CH. *Callicias?* SY. *Non est.* CH. *Callippus?* SY. *Non est.* CH. *Callidemides?* SY. *Non est.* CH. *Callinicus?* SY. *Non est.* CH. *Callimarchus?* SY. *Nihil agis: neque per ædem Pollucis, cujusquam facio, quando egomet recordor mei.* CH. *Nam sunt hic complures Lesbonici; nisi*

quod est.—62 B. 1. ille ædepol illeve misero mihi; Palmer. Spicil. p. 758. legit, it, il, edepol, il, it.—64 Non places . . . habes Acidal. quia amicos C. concluso habet C. et C. 2.—65 Adque etiam C. 2.—67 Jam re C. Jan rem C. 2. commentus Parei 3.—68 Edd. vett. istuc fieri.—69 Quod manu Goeller.—72 Pl. et Parei 3. nihil agis; margo ed. Gronov. ex Mss. mihi agis.—73 C.

NOTE

62 Ille edepol! illi illi] Est conatus vocis reddendæ, qualis est ille hominum non bene recordantium eorum, quæ sunt aggressi dicere.

66 Temperi] Id est, tempestive.

Delph. et Var. Clas.

67 Jamne commentatus [commentus es] In aliis, jamne recomminiscar. Jam recomminiscar es. Jam reincommentatus es.

Plaut.

5 M

Dices, non monstrare possum istos homines, quos tu quæ-
ritas. 75

Quod ad exemplum est? conjectura si reperire possumus.

SY. Ad hoc exemplum est, Char. CH. an Chares? an
Charidemus? num Charmides? [jamdudum tibi;

SY. Hem istic erit: qui istum Di perdant! CH. dixi ego
Te potius bene dicere æquom 'st homini amico, quam male.

SY. Satin' intra labra atque dentes latuit vir minumi pretii?

CH. Ne male loquare absenti amico. SY. quid ergo ille
ignavissimus 81

Mihi latitabat? CH. si appellasses, respondisset, nomine.
Sed ipse ubi est? SY. pol illum reliqui ad Rhadamantem
in Cecropia insula. [sim, quæritem?

CH. Qui homo est me insipientior, qui ipse egomet, ubi
Sed nihil disconducit huic rei: quid ais? SY. quid? CH.
hoc te rogo. 85

Quos locos adisti? SY. nimium miris modis mirabiles.

CH. Lubet audire, nisi molestum 'st. SY. quin discupio
dicere.

appelles nomen patris, non possum ostendere illos homines quos tu quæris. Ad quod exemplum est? Si possumus invenire conjectura. SY. Est ad hoc exemplum, Char. CH. An Chares? An Charidemus? Num Charmides? SY. Hem! erit iste. Qui Di perdant istum! CH. Ego tibi dixi jampridem; est potius æquum te bene dicere homini amico quam male. SY. Satisne vir minimi pretii occultavit se intra labra et dentes? CH. Ne male dicas amico absenti. SY. Quid ergo ille homo ignavissimus me latebat? CH. Si vocasses nomine, respondisset: sed ubi est ille? SY. Pol illum reliqui ad Rhadamantem in insula Cecropia. CH. Qui homo est stolidior me, qui quæritem, ubi egomet sim? Sed nihil obest huic negotio: quid dicis? SY. Quid? CH. Te quæso hoc. Quæ loca adisti? SY. Admirabilia modis nimis admirabilibus. CH. Velim audire, nisi est incommodum. SY. Quin

//////////

et C. 2. meminî mihi.—75 C. non monstrare.—76 C. possumus id.—77 Edd. vett. Ad h. e. est? an Chares? an Charmides? num Charmides? Palmer. Quod ad e. est? conjectura si reperire possumus; Acidal. et Herm. an Charmides? aa Charidemus? Syllaba Char deest in B. 1.—78 Hem i. erat Acidal.—81 B. 1. loquere ei præsente; Lamb. loquare ei, præsente amico. Mox, quid ille ergo Reizius.—83 C. adi hada munte in Cecropio; Both. Pol eum reliqui ad Rhadaman Cecropia in insula; B. 1. in cecropia; Meurs. in Cercopia.—84 Qui homo est desunt in B. 1. ubi, pro me, legitur ne.—85 Cam. Both. Herm. Goeller. hoc quod te rogo.—86 Quos l. adistis Acidal.—87 Lubet audires C.—

NOTÆ

83 In Cecropia insula] Ludens appellat Orcum, regnum Rhadamantis, qui sceleratos ibi pœnis, et cruciatus maximis exerceat: homines vero sceleratos Cecropiæ insulæ inquitinos. Nam κέρωπες et πίθικοι sunt sinice, malignæ imprimis bestię.

Omnium primum in Pontum advecti ad Arabiam terram sumus.

[illæc, ubi thus gignitur,

CH. Eho! an etiam Arabia'st in Ponto? SY. est: non Sed ubi absinthium fit, atque cunila gallinacea. 90

CH. Nimum graphicum hunc nugatorem! sed ego sum insipientior, atque hic nesciat:

Qui egomet, unde redeam, hunc rogitem, quæ ego sciam, Nisi quia lubet experiri, quo evasuru'st denique. [mihi:

Quid est tibi nomen, adolescens? SY. Pax, id est nomen Hoc cotidianum'st. CH. edepol nomen nugatorium: 95

Quasi dicas, si quid crediderim tibi, pax! periisse illico.

Sed quid ais, quo inde iisti porro? SY. si animum advortas, eloquar.

Ad caput amnis, quod de cælo exoritur sub solio Jovis.

CH. Sub solio Jovis? SY. ita dico. CH. e cælo? SY. atque e medio quidem.

CH. Eho! an etiam in cælum escendisti? SY. immo horiola advecti sumus, 100

opto dicere. Primum omnium sumus devecti in Pontum juxta Arabiam. CH. Eho! Arabia estne quoque in Ponto? SY. Est: non illa in qua thus nascitur, sed ubi fit absinthium, atque cunila gallinacea. CH. Nugatorem hunc nimum graphicum! sed ego sum stolidior, qui interrogem hunc, unde egomet revertar; quæ ego sciam, atque hic nesciat: nisi quia lubet experiri, quo evasurus est denique. Quod tibi est nomen, adolescens? SY. Pax, id est meum nomen: hoc est cotidianum. CH. Per adem Pollucis nomen ridiculum: quasi dicas, pax! si tibi crediderim aliquid, periisse illico. Sed quid dicis, quo perrexisti inde porro? SY. Dicam, si advertas animum. Ad fontes fluvii, qui nascuntur in cælo sub solio Jovis. CH. Sub solio Jovis? SY. Dico ita. CH. E cælo? SY. Atque e medio quidem. CH. Eho! an etiam ascendisti in cælum? SY. Immo advecti sumus navicula, semper adversa aqua per flumen. CH. Eho, an vidisti quoque Jovem? SY.

*****

88 B. 1. in ponto advecti arabiam; C. advectia arabiam; C. 2. in potentum advectia arabiam.—89 Pl. illac ubi tus gignitur.—90 C. absentium; C. 2. absentiu; Parei 3. absynthium.—96 Pro pax, Meurs. legit tax.—97 Parei 3. istis porro; Pl. isti porro.—99 Edd. ante Acidal. atque medio.—100 Eo C. escendisti Pl. ascendisti B. 1. immod C. C. 2. Parei 3. immo doriola B. 1. immo do-

NOTÆ

88 Arabiam terram] Quasi 'Arabiam terram:' sic 'Italia terra,' 'Thessalia regio,' 'Galliæ mulieres;' pro Italica, Thessalica, Gallicæ.

90 Cunila gallinacea] Aliter 'satyrea,' de la serriette, odorata herba, et condendis leguminibus, ac præsertim fabis, utilis.

96 Pax] Aliis, tax, dicitur a 'tau-

go.' 'Tagax' qui bene non utatur manu sinistra. 'Tangere' est furari. Tax, furtim, tactim. Porro pax est vox, qua silentium imperamus ei quocum loquimur.

100 Horiola] Est navis levis et velox gravioribus navigiis, ad speculandum utilis.

Usque aqua advorsa per annum. CH. cho, an etiam vidisti Jovem? [bum.]

SY. Alii Di isse ad villam aiebant servis depromptum ei. Deinde porro. CH. deinde porro nolo quicquam prædices.

SY. Ego hercle, si es molestus. CH. nam pudicum neminem

Esse oportet, qui abs terra ad cœlum pervenerit. 105

SY. Dimittam, ut te velle video: sed monstra hosce homines mihi.

Hos ego quæro, quibus me oportet has deferre epistolas.

CH. Quid ais tu nunc? si forte eum ipsum Charmidem conspexeris,

Illum, quem tibi istas dedisse commemoras epistolas,

Noverisne hominem? SY. næ tu me edepol arbitrare belluam, 110

Qui quidem non novisse possim, quicum ætatem exegerim.

An ille tam esset stultus, qui mihi mille nummum crederet

Philippeum, quod me aurum deferre jussit ad gnatum suum,

Atque ad amicum Calliclem, quoi rem aiebat mandasse hic suam? 114

Mihi concrederet, nisi me ille et ego illum nossem approbe?

CH. Enimvero ego nunc sycophantæ huic sycophantari volo;

Ceteri Dii dicebant irisse ad villam, lutum cibos servis. Deinde porro. CH. Deinde porro, nolo prædices quicquam. SY. Nolo profecto si sim importunus. CH. Nam oportet nullum esse castum, qui translatus fuerit a terra ad cælum. SY. Si nam abire ut animadverto te optare. Sed ostende mihi hosce homines. Ego quæro homines, quibus oportet me deferre has literas. CH. Quid dices tu jam? Si forte videris eum ipsum Charmidem; illum, quem dicis tibi tradidisse istas epistolas; noverisne hominem? SY. Certe tu existimas me esse feram, qui quidem non possum cognoscere quocum duxerim vitam. Essetne ille adeo amens, ut mihi confideret mille nummos Philippeos; quod aurum me mandavit ferre ad suum filium, et ad Calliclem amicum, cui dicebat mandasse suam rem hic? Mihi concrederet, nisi ille me nosset, et ego illum nossem optime? CH. Nam ego volo sycophantari nunc huic

//////////

rialiu codd. Cam.—101 Pll. eo ante etiam; B. 1. eo ante etiam.—102 Callidus ad villam . . . servi B. 1. Callicli isse ad villam aiebant servis Acidal. Callicli se ad C. 2. Calliclis ad C.—103 Munde porro Pll. Deinde, et mox alterum deinde desunt in B. 1.—104 Eho hercle si est B. 1. Eho hercle vero si eris Parei 3. Ego vero hercle Goeller. Ego quidem hercle Herm. Hercle vero Acidal. O hercle sies molestus Pll. et Both. non pudicum B. 1.—105 Di oportet C. [Lacuna] ere oportet C. 2. Manere oportet Schopp.—106 Di mittam Parei 3. Mit aut Pll. Mittam ut al. ap. Parenum. mostra C.—107 Quos ego Acidal. Herm. Goeller.—112 C. 2. nummos.—113 C. ad gnatum.—115

Si hunc possum illo mille nummum Philippo circumducere,
 Quod sibi me dedisse dixit: quem ego, qui sit homo, ne-
 scio, [crederem?

Neque oculis ante hunc diem unquam vidi: eine aurum
 Cui, si capitis res siet, nummum nunquam credam plum-
 beum. 120

Aggrediundu'st hic homo mihi astu: heus, Pax, te tribus
 verbis volo. [pisti a Charmide?

SY. Vel trecentis. CH. haben' tu id aurum, quod acce-
 SY. Atque etiam Philippeum, numeratum illius in mensa
 man,

Mille nummum. CH. nempe ab ipso id accepisti Charmide?

SY. Mirum quin ab avo ejus, aut proavo acciperem, qui
 sunt mortui. 125

CH. Adolescens, cedo dum istuc aurum mihi. SY. quod
 ego aurum dem tibi?

CH. Quod a me te accepisse fassus. SY. abs te accepisse?
 CH. ita loquor. [ego sum Charmides.

SY. Quis tu homo es? CH. qui mille nummum tibi dedi,

SY. Neque edepol tu is es, neque hodie is unquam eris,
 auro huic quidem.

Abi sis, nugator! nugari nugatori postulas. 130

CH. Charmides ego sum. SY. nequicquam hercle es: nam
 nihil auri fero.

sycophantæ; si possum huic emungere mille nummos illo Philippeo auro, quod affirmavit sibi a me datum: quem ego ignoro, qui homo sit; neque conspicatus sum unquam oculis ante hunc diem; eine crederem aurum? Cui non crederem nummum plumbeum, si agatur de capite. Est mihi adoriendus hic homo astutia. Heus, Pax, te volo tribus verbis. SY. Vel trecentis. CH. Habesne id aurum, quod accepisti a Charmide? SY. Atque etiam aurum mille nummorum Philippeorum numeratum illius manu in mensa. CH. Scilicet id suscepisti a Charmide ipso? SY. Mirum si non ab ejus avo acciperem, aut proavo, qui sunt mortui. CH. Da mihi igitur, adolescens, illud aurum. SY. Quod aurum tibi dabo ego? CH. Quod fassus es te accepisse a me. SY. A te accepisse? CH. Sic loquor. SY. Quis es tu? CH. Ego sum Charmides, qui tibi dedi mille nummos. SY. Neque profecto tu es is: neque eris hodie unquam, quidem auro huic. Abi si vis nugator! vis nugari apud nugatorem. CH. Ego sum Charmides. SY. Nequicquam es per Her-

PH. ni me . . . nossem aprobe.—117 Edd. ante Sciopp. illis mille numis Philippeis. PH. circum ducere.—118 Quos sibi editiones veteres.—119 PH. ne mirum crederim; unde Parens, nimirum.—121 B. 1. C. 2. homo masticheus; C. homo mi astu heus.—123 B. 1. illius immensa.—124 Mille nummos PH. B. 1. et edd. ante Sciopp. Mille nummum C.—125 Mirum quid PH. —126 Goeller. Herm. Reiz. ego dem aurum tibi.—129 B. 1. neque hodie un-

Nimis argute obrepisti in eapse occasiuncula : [des.

Postquam ego me aurum ferre dixi, post tu factus Charmi-
Prius tu non eras, quam auri feci mentionem : nihil agis.

Proin' tu te itidem, ut Charmidatus es, rursus recharmida.

CH. Quis ego sum igitur, siquidem is non sum, qui sum ?

SY. quid id ad me attinet ? 136

Dum ille ne sis, quem ego esse nolo, sis mea causa, qui
lubet. [eras.

Prius non is eras, qui eras : nunc is factus, qui tum non

CH. Age si quid agis. SY. quid ego agam ? CH. aurum
redde. SY. dormitas, senex.

CH. Fassus Charmidem dedisse aurum tibi. SY. scrip-
tum quidem

CH. Properas, an non properas abire actutum ab his regi-
onibus, 141

Dormitator, priusquam ego hic te jubeo mulcari male ?

SY. Quamobrem ? CH. quia illum quem ementitus es,
ego sum ipse Charmides, [is es ?

Quem tibi epistolas dedisse aiebas. SY. eho ! quæso ; an tu

CH. Is enimvero sum. SY. ain' tu tandem, is ipsusne es ?

CH. aio. SY. ipse es ? 145

CH. Ipsi, inquam, Charmides sum. SY. ergo ipsusne es ?

CH. ipsissimus.

Abi hinc ab oculis. SY. enimvero sero quoniam advenis,

culem : nam nihil fero auri. Obrepisti nimis astute in hæc occasiuncula. Postquam ego dixi me ferre aurum, postea tu erasisti Charmides. Tu non eras, antequam facerem mentionem auri. Nihil assequeris. Itaque quemadmodum tu Charmidatus es, te itidem rursus recharmida. CH. Quis sum ergo, si is non sum, qui sum ? SY. Quid id ad me spectat ! Dum modo non sis ille, quem ego nolo esse ; sis quilibet ; per me licet. Non eras prius is qui eras : nunc is factus, qui non eras tum. CH. Age si quid agis. SY. Quid faciam ? CH. Redde aurum. SY. Dormitas, senex. CH. Es confessus Charmidem dedisse aurum. SY. Scriptum quidem. CH. Acceleras, an non acceleras discedere statim ab iis regionibus, prædo, antequam ego manducero te mulcari male hic ? SY. Quare ? CH. Quia ego sum ipse ille Charmides, quem es ementitus, et quem dicebas tibi dedisse literas. SY. Eho ! amabo, an es tu is ? CH. Sum is enimvero. SY. Dicisne tandem, esne tu ipse ? CH. Aio. SY. Ipse es ? CH. Ipse sum Charmides. SY. Ergo ipsusne es ? CH. Ipsissimus. Fuge hinc a conspectu. SY. Enimvero, quia venis tarde, dabis pæ-

quam. Douz. aurum hoc cui dem.—130 A si sis C. At si sis C. 2.—132 Plil obrepisti in eapse ; al. ap. Pareum meapse.—136 Quid ego C.—137 B. 1. quodlibet ; C. 2. quilibet ; edd. ante Acidal. quidlibet.—141 C. abere. C. 2. actuna.—142 Edd. vet. multari, sive mulcari.—144 C. aiebat. Mox, C. cho que se an ; C. 2. choque [lacuna] es [lacuna] is enim.—147 Ab hinc ab Plil. serio

Vapulabis meo arbitrato et novorum ædilium.

CH. At etiam maledicis? SY. immo, salvos quandoquidem advenis,

Di te perdant; etsi floccifacio, an periisses prius. 150

Ego ob hanc operam argentum accepi: te macto infortunio.

Ceterum qui sis, qui non sis, floccum non interdum.

Ibo ad illum, renuntiabo, qui mihi tris nummos dedit,

Ut sciat, se perdidisse: ego abeo; male vive et vale.

Quod Di te omnes advenientem peregre perdant, Charmides.

CH. Postquam ille hinc abiit, post loquendi libere 156

Videtur tempus venisse, atque occasio.

Jamdudum meum ille pectus pungit aculeus,

Quid illi negotii fuerit ante ædis meas.

Nam epistola illa mihi concenturiat metum 160

In corde, et illud mille nummum quam rem agat.

Nunquam edepol temere tinnit tintinnabulum:

has meo arbitrio et novorum ædilium. CH. At dicis male adhuc? SY. Immo, quoniam advenis salvus, Dii te perdant; etsi facio nihili, an periisses antea. Ego accepi pecuniam ob hanc rem: te macto infortunio; sed floccifacio qui sis, qui non sis. Ibo ad illum, qui mihi dedit tres nummos; renuntiabo, ut sciat se amisisse. Ego proficiscor, vive male et vale! Omnes Dii te perdant advenientem peregre, Charmides. CH. Postquam ille profectus est hinc, verba faciendi tempus, et locus oblatus videtur. Jamdudum ille aculeus pungit meum pectus, quid rei illi sit, ante meas ædes. Nam illa litera mihi injicit metum in corde, et quam rem gerant illi mille nummi. Profecto tintinnabulum nunquam tinnit temere. Est

//////////

quoniam Pll. et edd. vett.—148 Parei 3. arbitrio meo.—149 An etiam edd. ante Sciopp.—150 Di me perdant Goeller. et edd. vett. si te fl. an periisse Pll.—151 Pll. accepē macto infortunio; B. 1. emacto infortunio.—152 Sed erum Pll. et Dresd. Sed herum B. 1. Sed enim emend. Sciopp. Mox, Pll. et B. 1. non interdum.—153 Ibi ad illum Pll.—154 Ut siat C.—155 Quo Di Herm. Charmides deest in B. 1.—160 C. concenturiat metuum.—162 Num quem Pll. temere

NOTE

147 *Enimvero scro*] Moris erat apud antiquos, ut, qui noctu vagarentur, triumvirorum arbitrio pœnas darent. Id in Amphitryone, et alibi.

150 *Etsi*] In aliis, si te flocci facio, pro *etsi*, trajectione literarum.

160 *Concenturiat*] ‘Concenturiare’ est colligere, ductum a centuriis, quæ ad suffragia conveniebant, et in certas classes distribuiebantur. ‘Succenturiatus’ melioris notæ auctori-

bus, est, in re militari, sufficere in locum deficientis militis alium militem. Hinc metaphora fit ad significandum quemlibet qui alienas vices implet.

162 *Nunquam temere tinnit tintinnabulum*] Quasi dicat: Hoc quod dicitur a sycophanta, non temere dicitur; neque enim pulsatur tintinnabulum, nisi ad aliquod, seu signum, seu indicium.

Nisi qui illud tractat, aut movet, mutum est, tacet.
 Sed quis hic est, qui huc in plateam cursuram incipit?
 Lubet observare, quid agat: huc concessero. 165

mutum, tacet, nisi aliquis illud impellit, aut movet. Sed quis est hic qui accurrit in plateam? Observabo quid faciat! huc recedam.

//////////

tinninnabulum C. temere tintinnabulum C. 2.—163 Nisi quis al. ap. Pareum. mutu'st Parei 3. mutus tacet Pl.

NOTÆ

163 *Mutum est, tacet*] Id est, tinnabulum; quasi dicat: Hic non ita loqueretur, nisi impulsu alieno; ut tintinnabulum non suoapte nutu, sed alieno tinnit.

=====

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

STASIMUS, CHARMIDES.

ST. STASIME, fac te propeere celerem, recipe te ad domum domum;

Ne subito metus exoriatur scapulis stultitia tua.

Adde gradum! appropera! jamdudum factum'st, cum abisti domo.

Cave sis tibi, ne bubuli in te cottabi crebri crepent,

Si abieris ab heri quæstione: ne destiteris currere! 5

Ecce hominem te, Stasime, nihili! satiu' in thermopolio

St. Stasime, fac te repente velocem, concede tu domum ad herum; ne timor excruciet repente humeris, tua amentia. Accelera gradum! accelera! jampridem excessisti ex adibus. Vide, si vis, ne crebri cottabi bubuli resonent, si excesseris quando herus te quæret. Ne cesses accelerare! Ecce hominem nihili, Stasime!

//////////

1 Al. ap. Pareum, *face te p. celeres recipere. Voc. dominum dicit in B. 1. Edd. ante Gulielm. facite propeere.—2 B. 1. C. et C. 2. stultitiam, omisso tua.—3 Abde gradum B. 1.—6 C. nihil s. in thermopolio.—7 Goeller. thermopotas.—*

NOTÆ

4 *Ne bubuli in te cottabi*] Græci, 'cottabos' Plautus appellat, per me-inter bibendum, quod reliquum erat in poculis, ad terram certa ratione conjiciebant; et quod inde existeret murmur, 'cottabum' appellant. Sic 6 *Thermopolio*] 'Thermopolia' vocabantur olim *καρπωαὶ*, in quibus

Condalium es oblitus, postquam thermopotasti gutturem?
 Recipe te, et recurre petere re recenti. CH. huic, quisquis
 est,

Curculio 'st exercitor: is hunc hominem cursuram docet.
 ST. Quid, homo nihili, non pudet te? tribusne te poteris 10
 Memoria esse oblitum? an vero, quia cum frugi hominibus
 Ibi bibisti, qui ab alieno facile cohiberent manus?
 Theruchus fuit, Cerconicus, Crinnus, Cercobulus, Collabus,
 Oculicrepidæ, Cruricrepidæ, Ferriteri, Mastigiæ.
 Inter cosne homines condalium te redipisci postulas, 15
 Quorum corum unus surripuit currenti cursori solum?

esne oblitus condalium in thermopolio, postquam proluisti guttur calidis laticibus? Recipe te, et redi ad petendum, dum res est recens. CH. Hic, quisquis est, magistrum habuit curculionem: is docuit hunc hominem currere. ST. Quid, homo nihili, te non pudet? Oportetne te esse lapsum memoria tribus scyphis siccatis? An vero, quoniam ibi potasti cum hominibus frugi, qui coërcevent facile manus ab alienis? Fuit Theruchus, Cerconicus, Crinnus, Cercobulus, Collabus, Oculicrepidæ, Cruricrepidæ, Ferriteri, Mastigiæ. Sperasne te recuperaturum condalium inter eos homines; quorum eorum unus surripuit solem calcei cursori currenti? CH.

//////////

8 Pll. *petere recenti*; al. ap. Pareum, *pede recenti*.—9 *Curculios* Herm. Goeller. *Gurgulios* C. *Gurgilios* C. 2.—10 Pll. *poteris*.—11 *Memoriæ* Gulielm. *Memorie* Dresd. Mox, *an vero quoniam frugi* Reiz. ap. Herm. et Goeller.—13 *Truthus* C. *Truchus* C. 2. *Terrucus* B. 1. Pro *Collabus*, quod exhibent B. 1. C. et C. 2. *Cottabus* legit Palmer. et sic *Parei* 1. 2. 3.—14 *Oculi crepidæ* B. 1. Pll. *Occulteripidæ* Palmer. *Cruricrepidæ* B. 1. et editiones

NOTÆ

calida et esculenta, et potulenta ap-
 ponebantur. Apud Plantum, 'ther-
 mopotare' verbum partim Græcum,
 partim Latinum. Ammianus Mar-
 cellinus de ævi sui moribus: 'Ita au-
 tem pauci sunt inter eos severi vin-
 dices delictorum, ut si aquam calidam
 tardius attulerit servus, trecentis af-
 fligi verberibus jubeatur.'

7 *Condalium*] 'Condulus,' 'con-
 dalus,' et 'condalium.' Festo est
 annuli genus.

Thermopotasti gutturem] Quasi di-
 cat: Postquam calida potione gut-
 tur proluisti. Comica licentia dixit
thermopotasti, verbo, tum ex Græco,
 tum ex Latino constante. Hoc enim
 in nullo ferme laudatæ notæ auctore
 reperitur, ut verbum ullum partim ex

Græco, partim ex Latino constet.

8 *Huic, quisquis est, Curculio 'st ex-
 exercitor*] Athletarum gymnastæ et ma-
 gistri 'exercitores' appellabantur.
 In hoc joco poëta rationem habet
 primæ syllabæ hujus vocis *Curculio*,
 quia cinsat servulus. Et facile cre-
 diderim inde etiam appellatum 'Cur-
 culionem' illum, qui nomen dedit fa-
 bulæ Plantinæ, propter ejus veloci-
 tatem cursus in Chariam. 'Exerci-
 tio' dicebatur, pro 'exercitatio.'

13 *Theruchus*] Nomina servorum
 a Plauto conficta, quæ per sese nihil
 ferme significant; aut adeo palam
 significant, ut Soli fenereris lucem,
 si velis interpretari.

16 *Surripuit currenti solum*] Hyper-
 bole est audacissima. Quis enim cre-

CH. Ita me Di ament, graphicum furem! ST. quid ego,
quod periit, petam? [per?

Nisi etiam laborem ad damnum apponam epithecā insu-
Quin tu quod periit, periisse ducis? cape vorsoriam.

Recipe te ad herum. CH. non fugitivos est hic homo,
commeminit domi. 20

ST. Utinam veteres mores, veteres parsimoniam
Potius majori honori hic essent, quam mores mali.

CH. Di immortales! basilica hic quidem facinora incep-
tat loqui.

Vetera quærit, vetera amare hunc, morem majorum, scias.

ST. Nam nunc mores nihil faciunt, quod licet, nisi quod
lubet. 25

Ambitio jam more sancta 'st, libera 'st a legibus:

Scuta jacere, fugereque hostes, more habent licentiam:

Petere honorem pro flagitio, more fit. CH. morem impro-
bum!

Ita me Dii ament, consummatum furem! ST. Quid rogabo, quod amisi? Nisi etiam adjiciam laborem ad jacturam, quasi epithecā? Quin tu putas amissum esse, quod est amissum? Accipe vorsoriam. Revertere ad herum. CH. Hic non est homo fugitivus, recordatur ædium. ST. Utinam essent antiqua instituta, antiqua parsimonia; essent hic majori honori, quam mala instituta. CH. Dii immortales! hic orditur pronuntiare regiam facta. Quærit antiqua; ne ignores hunc diligere antiqua, morem majorum. ST. Nam faciunt nunc nihili mores, nisi licet facere quod lubet. Ambitio est nunc consecrata consuetudine; est immnis a legibus: qui abjiciunt scuta, qui fugiunt in consuetudine habent auctoritatem. Fil consuetudine, si petas honores pro scelere. CH. Malam consuetudi-

//////////

veteres.—16 *Quorum unus Herm. et Goeller.*—17 *Di amant Pll.*—18 *B. 1. laborem addam. Mox, Pll. et editiones veteres, apothecam; B. 1. nam apponam apotecam; Lamb. hypothecam.*—21 *Atque utinam editiones veteres: Utinam veteres homines Pll. Utinam veteres homines, utinam veteres Grut. Utinam veteres mores omnes, veteres Both.*—24 *Douz. Herm. Goeller. more majorum. B. 1. sciat.*—26 *Gulielm. liberata legibus.*—27 *Parei 3. habet; B. 1. fugere quæ hostes mores.*—29 *Strenuiores Reiz. ap. Herm. Strenuos jam*

NOTE

dat quenquam adeo esse et furacem,
et in furando promptum, ut currenti
homini solum, id est, soleam seu cal-
ceum detrahat?

17 *Graphicum furem]* Id est, homi-
nem vere furem.

18 *Epithecā]* 'Epithecā' est ad-
ditio, adjectio.

19 *Cape vorsoriam]* Id est, da vela
retrorsum. Nimirum 'vorsoria' est
funis, quo velum vertitur.

24 *Vetera amare]* Id est, veteres
mores, veterem parsimoniam.

26 *Sancta 'st]* Id est, tuta et invio-
lata facta est.

ST. Strenuos præterire, more fit. CH. nequam quidem.
 ST. Mores leges perduxerunt jam in potestatem suam, 30
 Magis quis sunt obnoxiosi, quam parentes liberis.
 Eæ miseræ etiam ad parietem sunt fixæ clavis ferreis,
 Ubi malos mores affligi nimio fuerat æquius.
 CH. Lubet adire atque appellare hunc: verum ausculto
 perlubens.
 Et metuo, si compellabo, ne aliam rem occipiat loqui. 35
 ST. Neque istis quicquam lege sanctum 'st: leges mori
 serviunt.
 Mores autem rapere properant, qua sacrum, qua publicum.
 CH. Herele istis malam rem magnam moribus dignum 'st
 dari! [minum omnibus
 ST. Nonne hoc publice animum advorti? nam id genus ho-
 Universis est advorsum, atque omni populo male facit: 40
 Male fidem servando, illis quoque abrogant etiam fidem,
 Qui nihil meriti: quippe ex eorum ingenio ingenium horum
 probant. [sum.
 Hoc qui in mentem venerit mihi, reipsa modo commonitus

nem. ST. Est consuetudo aspernari fortes. CH. Nequam profecto consuetudo. ST. Mores jam vindicarunt in suam ditionem leges, quibus sunt magis obnoxii, quam parentes liberis. Eæ infelices sunt etiam defixæ ad parietem clavis ferreis, ad quem erat magis par defigi malos mores. CH. Libet convenire hunc atque appellare: verum audio pertubenter; et pertimesco, si interrogem, ne incipiat dicere de alia re. ST. Neque est quicquam inviolabile lege. Leges subjiciuntur consuetudini: mores autem invadere accelerant, et sacrum, et publicum. CH. Per Herculem, mali mores merentur affligi mala re! ST. Nonne animadverti hoc publice? Nam id genus hominum omnibus est contrarium, et omni plebi malefacit: fidem male tuendo detrahunt etiam fidem illis, qui nihil meriti sunt: nimirum metiuntur horum mentem ex illorum mente. Qua ratione id mihi venerit in animum,

præterire Goeller.—31 Magis qui Pll. obnoxiosæ Brant. quam p. liberi Pll.—36 Neque isti Pll. sanctu'st C.—39 C. pullice. Goeller. genus hominum homi-

NOTE

29 *Strenuos præterire, more fit*] Id est, consuetudine nunc fit, ut viri fortes ab improbissimo quoque in honoribus petendis victi discedant, loco que moveantur.

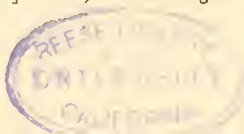
31 *Obnoxiosi*] Id est, leges illis parent, non illi legibus.

32 *Eæ miseræ*] Ingeniose poëta re-

præsentat leges clavis confixas, quemadmodum servos reos et fugitivos.

39 *Nonne hoc publice animum advorti*] Quasi dicat, nonne in hoc publice animadvertendum est?

42 *Ex eorum ingenio ingenium horum probant*] Persa, 'Tuo ex ingenio mo-

Si quis mutuom quid dederit, fit pro proprio perditum.

Cum repetas, inimicum amicum beneficio invenis tuo. 45

Si mage exigere cupias, duarum rerum exoritur optio :

Vel illud, quod credideris, perdas ; vel illum amicum amiseris. [talentum mutuom

CH. Meus est hic quidem Stasimus servos. ST. nam ego Quod dederam, talento inimicum mihi emi, amicum vendidi.

Sed ego sum insipientior, qui rebus curem publicis 50

Potius, quam id quod proximum 'st, meo tergo tutelam geram.

Eo domum. CH. heus tu, asta illico : audi, heus tu ! ST. non sto. CH. at ego te stare volo.

ST. Quid si egomet te velle nolo ? CH. ha nimium, Stasime, sæviter ! [argentum dedi.

ST. Emere meli' 'st, cui imperes. CH. pol ego emi, atque Sed si non dicto audiens est, quid ago ? ST. damnum malum. 55

CH. Bene mones : ita facere certum est. ST. nisi quidem es obnoxius. [jubes.

CH. Si bonus est, obnoxius sum : sin secus est, faciam uti

sum admonitus mox re ipsa. Si quis dederit aliquid mutuom, deperditur pro proprio. Quando repetas, invenis inimicum tuo beneficio pro amico. Si velis repetere acrius, optio duarum rerum nascitur : vel aniseris id quod dederis, vel perdidideris illum amicum. CH. Hic est profecto meus servus Stasimus. ST. Nam emi eo talento quod ego dederam mutuom, inimicum, vendidi amicum. Sed ego sum amentior, qui curam geram rerum publicarum, potius quam id quod est proximum, curabo meum tergum. Eo domum. CH. Heus tu ! sta illico. Audi, heus tu ! ST. Non sto. CH. At ego opto te consistere. ST. Quid si egomet nolo te velle ? CH. Ah, Stasime, agis nimium crudeliter ! ST. Est satius emere, cui imperes. CH. Profecto ego emi, et dedi pecuniam. Sed si non est morigerus, quid ago ? ST. Da infortunium grande. CH. Recte mones ! institui sic agere. ST. Nisi quidem es obnoxius. CH. Si est bonus, sum obnoxius : si est secus, agam ut impe-

//////////

nibus, ut emend. Sciopp.—45 Pl. invenias ; C. inrenicas.—47 Pl. amicum miseris.—49 C. vendedi.—50 C. qui r. c. pullicis.—52 Verba, at ego te stare volo, desunt in Pl.—55 B. 1. C. C. 2. audiens es. Mox, da magnum malum Gulielm. et Bipont. dano malum Palmer.—56 Pl. certunst. B. 1. quidem

NOTÆ

res alienos probas.' Terentius, 'Hei 46 Optio] Id est, electio.
me miserum, qui tuum animum ex 54 Emerem eliu'st] Persa, 'Emerere oportet quem tibi obedire velis.'

ST. Quid id ad me attinet, bonisne servis tu utare an malis? [alteram]

CH. Quia boni malique in ea re pars tibi est. ST. partem Tibi permitto, illam alteram ad me, quod boni est, apponito.

CH. Si eris meritus, fiet: sed respice ad me huc! ego sum Charmides. 61

ST. Hem! quis est, qui mentionem facit homo hominis optumi? [vostram fidem!]

CH. Ipse homo optimus. ST. mare, terra, cœlum, Di, Satin' ego oculis plane video? estne ipsus, an non est? is est.

Certe is est! is est profecto! o mi here exoptatissime, 65
Salve! CH. salve, Stasime. ST. salvum te. CH. scio et credo tibi.

Sed omitto alia; hoc mihi responde: liberi quid agunt mei, Quos reliqui hic, filium atque filiam? ST. vivunt, valent.
CH. Nempe uterque? ST. uterque. CH. Di me salvom et servatum volunt.

Cetera intus otiose percunctabor quæ volo. 70

Eamus intro: sequere. ST. quo tu te agis? CH. quonam, nisi domum? [censeam?]

ST. Hiccine nos habitare censes? CH. ubinam ego alibi

ST. Jam. CH. quid jam? ST. non sunt nostræ ædes istæ. CH. quid ego ex te audio? [tariis]

ST. Vendidit tuus natus ædis. CH. perii! ST. præsen-

ras. ST. Quid id ad me spectat, an utaris bonis servis, an malis? CH. Quia obtines partem in ea re boni malique. ST. Tibi concedo alteram partem, adde mihi illam alteram, quæ est bona. CH. Addeatur si bene meritus es; sed respice huc ad me! ego sum Charmides. ST. Hem quis est, qui facit mentionem optimi viri? CH. Ipse est vir optimus. ST. Mare, terra, cœlum, Di vestram fidem! Conspicorne ego oculis satis plane? Estne ipse, an non est? Is est profecto! is est, is est sanc! O mi here exoptatissime, sis salvus! CH. Salve, Stasime! ST. Salvum te. CH. Scio et tibi credo. Sed prætermitto alia! responde mihi hoc: quid faciunt mei liberi, quos hic reliqui, filium et filiam? ST. Vivunt, valent. CH. Nempe uterque? ST. Uterque. CH. Di volunt me salvum et servatum. A te petam reliqua quæ volo scire in adibus otiose. Ingrediamur! sequere. ST. Quo te agis? CH. Quonam, nisi domum? ST. Putasne hic nos manere? CH. Ubinam ego putem alibi? ST. Jam. CH. Quid jam? ST. Hæc ædes non sunt jam nostræ. CH. Quid ego ex te audio? ST. Tuus filius vendidit ædes. CH. Interii. ST. Præsentibus et nume-

est.—57 Si bonus es Pll. et edd. vett. secus es Pll. ut jubet Herm.—59 Qui boni C.—67 Sed omitte alia Ald. Junt. Acidal. Herm. Goeller.—72 Hiccine

Argenti minis numeratis. CH. quot? ST. quadraginta.

CH. occidi! 75

Qui eas emit? ST. Callicles, cui tuam rem commenda-
veras,

Is habitatum huc commigravit, nosque exturbavit foras.

CH. Ubi nunc filius meus habitat? ST. hic, in hoc pos-
ticulo. [fore.

CH. Male disperii! ST. credidi ægre tibi id, ubi audisses,

CH. Ego miser meis periculis sum per maria maxuma 80
Vectus capitali periculo, per prædones plurimos

Me servavi, salvos redii: nunc hic disperii miser,

Propter eosdem, quorum causa fui hac ætate exercitus.

Adimit animam mihi ægritudo. Stasime! tene me. ST.
visne aquam

Tibi petam? CH. res quom animum agebat, tum esse of-
fusam oportuit. 85

ratis minis argenteis. CH. Quot? ST. Quadraginta. CH. Perii. Quis eas emit? ST. Callicles, cui commiseras tuas fortunas; is commigravit huc habitatum, nosque ejecit foras. CH. Ubi manet nunc meus filius? ST. Hic in hoc posticulo. CH. Interii male. ST. Existimavi te ægre laturum esse hoc, quando accepisses. CH. Ego infelix sum jactatus meis jacturis per maria maxima periculo capitis, a piratis me defendi, revertor incolumis: nunc hic naufragium feci, infelix propter eosdem, quorum causa fui jactatus hac ætate. Dolor adimit mentem: tene me, Stasime! ST. Visne ut postulem aquam pro te? CH. Quando fortunæ interibant, tum oportebat effundere.

//////////

C. ubinam ego Pl. Herm.—73 Voc. *istæ* deest in B. 1.—75 Pl. *quod*.—80 Ego miserum Pl. *meis periculis* Herm.—81 Herm. *periculo*.—83 Nonius *hoc ætate*; unde Gulielm. conj. *hoc ætatis*.—85 Voc. *res* deest in B. 1. Mox, in eodem cod. *cum animum aiebam tum esse effusa*; C. 2. *res quoniam*. Pl. *offusa*.

NOTÆ

83 *Hac ætate*] Id est, hoc ætatis, 'Hac nocte,' id est, hoc noctis. seu ætate tam præcipiti, seu efficta.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CALLICLES, CHARMIDES, STASIMUS.

CA. QUID hoc hic clamoris audio ante ædis meas?

CH. O Callicles! o Callicles! o Callicles!

CA. *Quam vociferationem audio ante meas ædes?* CH. O Callicles! O Calli-

Qualine amico mea commendavi bona!

CA. Probo et fideli, et fido, et cum magna fide;

Et salve, et salvom te advenisse gaudeo. 5

CH. Credo omnia istæc, si ita 'st, ut prædicas.

Sed quis iste est tuus ornatus? CA. ego dicam tibi.

Thesaurum effodiebam intus, dotem, filiæ

Tuæ quæ daretur: sed intus narrabo tibi

Et hoc et alia: sequere. CH. Stasime! ST. hem! CH. 10
strenue

Curre in Piræcum, atque unum curriculum face.

Videbis jam illic navem, qua advecti sumus.

Jubeto Sangarionem, quæ imperaverim,

Curare, ut efferantur: et tu ito simul.

Solutum 'st portitori jam portorium. 15

ST. Nihil est moræ. CH. i, i, ambula! actutum redi.

ST. Illic sum atque hic sum. CA. sequere tu hac me in-
tro. CH. sequor.

ST. Hic meo hero amicus solus firmus restitit,

Neque demutavit animum de firma fide.

Quanquam labores multos *** 20

Sed hic unus, ut ego suspicor, servat fidem.

cles! O Callicles! Quali amico credidi meas fortunas! CA. Bono, et fido, et cum magna fide; et salve, et lætor te advenisse salvum. CH. Credo omnia isthæc, si est ita ut dicis. Sed quis est ille tuus ornatus? CA. Ego tibi dicam. Effodiebam intus thesaurum, qui donetur dos tuæ filiæ. Sed tibi narrabo intus, et hoc et cetera. Sequere. CH. Stasime! ST. Hem! CH. Curre celeriter in Piræcum, et ne desiste. Videbis jam illic navem, qua sumus allati. Munda Sangarioni, ut curet, ut efferantur, quæ imperaverim. Et tu perge simul. Portorium est jam solutum portitori. ST. Est nihil quod moretur. CH. I, i, ambula! statim redi. ST. Sum illic, et sum hic. CA. Sequere me tu hac intro. CH. Sequor. ST. Hic amicus solus firmus restitit meo hero, neque dimovit animum de firma fide. Quanquam ipse pertulit multos labores; sed hic unus tuctur fidem, ut ego su-

*****

3 Qualin' Parei 3.—5 Et salvet et C.—6 Omnia . . . prædicas credo edd. vett.—8 Thensaurum Pll.—9 Tuæque Pll.—12 Videbis nam B. 1.—13 Videbo B. 1. et Pll.—15 Solutust Pll.—16 Nihil est moraciî ambula Pll. nude Ritters. Nihil est moræ? CH. i, nihil, ambula; Lamb. Nihil est moræ? CH. nihil, ambula.—17 Aoidal. et Goeller. tu me intro hac.—18 Pll. amico solus.—19. 22 B. 1. fide: hic unus ut ego suspicor Servat fidem quanquam labores multos cepisse cen- seo; Ald. et Meurs. fide. Hic unus, ut ego suspicor, servat fidem. Quanquam

NOTÆ

11 Piræcum] 'Piræus' est portus star currienci accelera. Uno spiritu Athenarum. viam confice.

Unum curriculum face] Id est, in-

Ob rem laborem eum ego cepisse censeo.

spicor: ego existimo eum laborasse non sine causa.

labores multos ob rem eum ego cepisse censeo; Lamb. labores multos ipse pertuli. Pro ob rem, Acidal. conj. ab re.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

LYSITELES.

Hic homo est omnium hominum præcipuus, voluptatibus
gaudiisque antepotens:

Ita commoda, quæ cupio, eveniunt: quod ago, assequitur,
subest,

Subsequitur: ita gaudiis gaudium suppeditat.

Modo me Stasimus Lesbonici servos convenit: is

Mihi dixit, suum herum peregre huc advenisse Charmidem. 5

Nunc mihi is propere conveniendus est; ut, quæ cum ejus
filio

Egi, ei rei fundus pater sit potior: eo: sed fores

Hæ sonitu suo mihi moram obijciunt incommode.

Lx. Hic est omnium facile primus, præ ceteris potens voluptatibus et gaudiis: ita bona contingunt, quæ exopto: quod ago, assequitur, subest, subsequitur: ita jucunditas cumulatur jucunditate. Stasimus, servus Lesbonici, me adiit modo: is mihi dixit Charmidem, suum herum, advenisse huc a longinquis. Is mihi adeundus est velociter, ut pater sit præcipuus auctor ejus rei quam feci cum ejus filio. Sed hæ fores me remorantur incommode suo strepitu.

1 Voc. *hominum* deest in B. 1. *præcipuus* edd. vett. *anteponens* C. 2. *anteponendus* B. 1. et al. ap. Pareum.—2 *Ita commodo* edd. vett. Pro *subest*, Acidal. Both. et Goeller. *subit*.—3 Both. *gandia suppeditant*.—4 Hoc versu nova scena incipit in B. 1. *convenientis Mihi*, &c. idem codex.—8 Pl. *obijciunt*.

NOTÆ

1 *Hic homo*] Lysiteles manu ad teris mortalibus, cumlatus voluptatibus et gaudiis.
pectus admota seipsum nominat in
tertu persona: quasi dicat, Ego sum
homo præcipuus. 2 *Commoda*] Id est, commode.
7 *Fundus*] Id est, auctor.

Antepotens] Id est, potens præ ce-

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

CHARMIDES, CALLICLES, LYSITELES, LESBONICUS.

CH. NEQUE fuit, neque erit, neque esse quenquam hominum in terra dum arbitror,

Cui fides fidelitasque amicum erga æquiparet suum :

Nam exædificavisset me ex his ædibus, absque te foret.

CA. Si quid amicum erga bene feci, aut consului fideliter, Non videor meruisse laudem : culpa caruisse arbitror. 5

Nam beneficium, homini proprium quod datur, proprium sumserit : [velis.

Quod datum utendum est, id repetundi copia 'st, quando

CH. Est ita, ut tu dicis : sed ego hoc nequeo mirari satis,

Eum sororem despondisse suam in tam fortem familiam,

Lysiteli quidem Philtonis filio. LY. enim me nominat. 10

CH. Familiam optumam occupavit. LY. quid ego cesso hos colloqui ? [tur loqui.

Sed maneam etiam opinor : namque hoc commodum ordi-

CH. *Needum extitit, neque existet, neque esse ullum hominem in mundo puto, cujus fides et constantius sit comparandum erga suum amicum : num citra tuam operam me ejecisset ex his ædibus.* CA. *Si affeci aliquo beneficio amicum, aut si consului fideliter, non puto me laudandum ; sed existimo vacasse culpa. Nam munus quo afficitur homo ut suo, sit semper penes eum : quod vero datur, ut utatur, ejus repetendi potestas est, quando velis.* CH. *Est ita, ut tu loqueris. Sed non possum satis hoc admirari, eum despondisse suam sororem in familiam tam potentem, Lysiteli filio Philtonis.* LY. *Profecto me nuncupat.* CH. *Invasit in optimam familiam.* LY. *Quid ego cunctor hos affari ? Sed existimo mihi manendum esse*

//////////

1 C. C. 2. B. 1. *hominum interdum arbitror.*—2 'Sensus postulat, æquiparet tuæ.' Goeller.—3 B. 1. *ex his rebus.*—6 Pll. alii codd. et ed. Both. *datur prosunserit ;* edd. vett. *datur proprium erit ;* τὸ *sumserit* deest in B. 1. pro quo Acidal. conj. *sumseris.*—7 Pll. *utendum 'st ;* al. *est utendum.*—8 Pro *nequeo*, Pll. habent *metuo.*—9 Nonius p. 658. *despondisse se suam.*

NOTÆ

3 *Exædificavisset*] Ejecisset me filius ædibus, absque te, et nisi ruenti rei familiari succurrisses.

6 *Proprium*] Id est, perpetuum. Lucretius 'amore proprium' appellat, stabilem, et perpetuum. Macrobius, 'Proprium habere dicere-

Delph. et Var. Clas.

tur, si semper tenere liceret.'

Proprium sumserit [prosumserit] Hoc est, proprium erit, proprium sumserit.

9 *Fortem*] Nonius, divitem, copiosam.

11 *Occupavit*] Invenit, possedit.

Plaut.

5 N

CH. Vah! CA. quid est? CH. oblitus intus dudum tibi sum dicere :

Modo mihi adveniēti nugator quidam accessit obviam,
Nimis pergraphicus sycophanta : is mille nummum se aureum 15

Meo datu tibi ferre, et gnato Lesbonico aiebat meo :
Quem ego nec qui esset noram, neque eum ante usquam
conspexi prius. [mihi

Sed quid rides? CA. meo allegatu venit, quasi qui aurum
Ferret abs te, quod darem, tuæ gnatae dotem : ut filius
Tuus, quando illi a me darem, esse allatum id abs te crederet : 20

Neu qui rem ipsam posset intelligere, et thesaurum tuum
Me esse penes, atque eum a me lege populi patrium posceret. [et tuus

CH. Scite edepol. CA. Megaronides communis hoc meus
Benevolens commentu'st. CH. quin collaudo consilium,
et probō.

LY. Quid ego ineptus, dum sermonem vereor interrumpere,
Solutus sto; nec, quod conatus sum agere, ago? homines
colloquar. 26

CH. Quis hic est, qui huc ad nos incedit? LY. Charmidem socerum suum

adhuc: namque incipit loqui opportune. CH. Vah! CA. Quid est? CH. Oblitus sum jampridem tibi dicere: quidam nugator mihi occurrit mox adveniēti, sycophanta nimis graphicus: is dicebat se ad te afferre mille nummos aureos, quos dedissem, et meo filio Lesbonico: ego nec noram qui esset, neque vidi usquam prius antea. Sed quid rides? CA. Venit meo imperio, quasi qui ad me deferret aurum a te, quod darem dotem tuæ filiae: ut tuus filius existimaret id esse allatum abs te, quando illi darem a me, ne posset rescire ullo modo rem ipsam, et tuum thesaurum esse penes me, et eum a me repeteret lege populi, tanquam paternum. CH. Scite per aedem Pollucis! CA. Megaronides, meus communis amicus et tuus, commentus est hoc. CH. Quin collaudo consilium, et probō. LY. Quare ego stolidus sto solus, cum vereor obturbare orationem; neque facio quod mihi proposui facere? Atloquar homines. CH. Quis est hic, qui huc accedit ad nos? LY. Lysiteltes salu-

//////////

—12 Edd. quædam vet. *namque hic*.—13 *Uha* Pl. *uid est* C.—14 Edd. vet. *accessit*.—15 B. 1. C. et C. 2. *se aurum*.—16 *Meo datum* B. 1. *aiebat meo* Pl.—17 B. 1. *ne qui eum*. C. *ante usque*.—18 *Sed quid prius rides* B. 1. a m. pr.—19 C. *aps te q. d. tue*.—21 *Neu quis* Pl. et B. 1. *thesaurum* Pl.—24 C.

NOTE

16 *Meo datu*] Dictum, meo rogatu, 21 *Neu qui*] Id est, quodam modo, meo concessu.

Lysiteles salutat. CH. Di dent tibi, Lysiteles, quæ velis.
CA. Non ego sum salutis dignus? LY. immo salve, Callicles.

Hunc priorem æquom 'st me habere: tunica propior pallio est. 30

CH. Deos volo consilia vostra recte vortere.

Filiam meam tibi desponsatam esse audio. LY. nisi tu nevis. [uxorem mihi?

CH. Immo haud nolo. LY. sponden' ergo tuam gnatam

CH. Spondeo, et mille auri Philippum dotis. LY. dotem nihil moror.

CH. Si illa tibi placet, placenda dos quoque est, quam dat tibi. 35

Postremo, quod vis, non duces, nisi illud quod non vis, feres. [tro.

CA. Jus hic orat. LY. impetrabit te advocato atque arbi- Istac lege filiam tuam sponden' mihi uxorem dari?

CH. Spondeo. CA. et ego spondeo idem hoc. LY. oh, salvete, affines mei!

CH. Atque edepol sunt res, quas propter tibi tamen succensui. 40

tem dicit Charmidi suo socero. CH. Dii tibi impertiant, quæ optes, Lysiteles. CA. Non sum dignus salute? LY. Immo salvus sis, Callicles. Par est me antepone- re hunc. Tunica propior est pallio. CH. Rogo Deos ut secudent vestra consilia. Audio meam filiam tibi esse desponsatam. LY. Nisi tu recusas. CH. Immo non nolo. LY. Mihine spondes ergo tuam filiam uxorem? CH. Spondeo, et mille Philippos auri in dotem. LY. Nihil curo dotem. CH. Si illa tibi placet, oportet dotem tibi placere quoque, quam tibi spondet. Denum non duces quod cupis, nisi accipies quod non cupis. CA. Hic rogat quod æquum est. LY. Obtinebit te arbitro atque patrono. Promittisne mihi tradi tuam filiam uxorem ista conditione? CH. Promitto. CA. Et ego promitto hoc idem. LY. Oh! salvete, mei affines. CH. Attamen per ædem Pollucis sunt res, propter quas tibi iratus

comentust.—25 Al. ap. Pareum in eptus.—29 B. 1. C. C. 2. Ven. 1. et edd. vett. salute dignus.—31 C. vortere [lacuna].—32 Voc. tu nevis desunt in Pl. ubi vacuum est.—34 C. morer.—36 B. 1. non vis feras.—37 C. at vocato.—

NOTÆ

29 *Salutis dignus*] Virg. 'Indignus avorum.' Sueton. in Othone, 'prædicaret solum imperii dignum.'

30 *Tunica propior pallio*] Proverbi- alis formula, qua significatur amicis,

nos aliis, atque aliis magis esse devinctos, et nobis ipsis devinctiores.

35 *Placenda*] Loentio inusitata, *placenda dos*, id est, dos quæ placere debet. Quasi dicas, 'standus,' 'se-

CA. Quid ego feci? CH. meum corrumpi quia perpressus
filium. [scas.

CA. Si id mea voluntate factum est, est quod mihi succen-
Sed sine me hoc abs te impetrare, quod volo. CH. quid
id est? CA. scies.

Si quid stulte fecit, ut ea missa facias omnia.

Quid quassas caput? CH. cruciatur cor mihi, et metuo.

CA. quidnam id est? 45

CH. Quom ille ita 'st ut esse nolo, id crucior; metuo, si
tibi

Denegem, quod me oras, ne te leviozem erga me putes.

Non gravabor: faciam ita, ut vis. CA. probus es: eo, ut
illum evocem. [non licet.

CH. Miserum 'st, male promerita, ut merita, si mihi ulcisci

CA. Aperite hoc, aperite propere, et Lesbianicum, si do-
mi 'st, foras 50

Evocate: ita subitu'st, propere quod eum conventum volo.

LE. Quis homo tam tumultuoso sonitu me excivit subito
foras? [mihi.

CA. Benevolens tuus atque amicu'st. LE. satin' salve? dic

fui. CA. Quid ego feci? CH. Quia passus es meum filium fieri corruptum.
CA. Si id accidit me volente, est quod mihi irascaris. Sed patere me consequi
hoc a te, quod opto. CH. Quid est id? CA. Scies. Si quid fecit amenter,
ut facias missa ea universa. Quid concutis caput? CH. Cor mihi dolet, et
timeo. CA. Quid est id? CH. Quoniam ille est ejusmodi qualem esse nolo, id-
circo doleo; timeo ne, si tibi negem quod me rogas, existimes te minus posse apud
me. Non aegre feram. Agam ita ut optas. CA. Es probus. Eo, ut illum evo-
cem. CH. Est miserum, si non mihi licet ultionem sumere de male factis, ut me-
rentur. CA. Pandite, pandite cito, et evocate ex actibus Lesbianicum, si domi est:
adeo subitu est causa, propter quam volo eum convenire cito. LE. Quis me evocavit
foras tam repentino et tumultuoso strepitu? CA. Est tuus amicus et benevolens.
LE. Suntne res satis incolumes? dic mihi. CA. Recte: gratulor tuum patrem

38 B. 1. sponde mihi.—40 Pll. suscensui.—42 Alterum est non legitur in Pll.—
44 Gronov. missa faciat.—48 C. probus seseo.—49 Pll. si nis ulcisci.—50 Voc.
foras delent Reiz. Herm. et Goeller.—51 Evocate ita subito: est propter quod
al. ap. Gronov.—52 Voc. subito delevit Reiz. ap. Herm.—53 Pll. satinst.—

NOTÆ

dendus,' 'surgendus.'

51 Ita subitu'st] Id est, adeo res
est subitaria, et repentina.

53 Satin' salve] 'Hoc loco salve est
adverbium, a 'salvus,' id est, recte,
commode, integre.' Donatus. Apu-

leins, 'Puer ubi sit, et quam salve
agat, interrogat.' Usitata erat in-
terrogatio redemptium peregre, 'Rec-
tene omnia?' et discedentium,
'Numquid vis?'

CA. Recte: tuum patrem rediisse salvom peregre, gaudeo.

LE. Quis id ait? CA. ego. LE. tun' vidisti? CA. et tute idem videas liceat. 55

LE. O pater, pater mi, salve! CH. salve multum, gnate mi.

LE. Si quid tibi, pater, laboris? CH. nihil evenit, ne time:

Bene re gesta salvos redeo: si tu modo frugi esse vis,

Hæc tibi pacta 'st Callicli filia. LE. ego ducam, pater:

Etiam et si quam aliam jubebis. CH. quanquam tibi succensui. 60

CA. Miseria una uni quidem homini 'st affatim. CH. immo huic parum 'st.

Nam si pro peccatis centum ducat uxores, parum 'st.

LE. At jam posthac temperabo. CA. dicis; si facias modo.

LE. Numquid causæ est, quin uxorem cras domum ducam?

CH. optimum 'st, licet.

Tu in perendinum paratus sis ut ducas. Plaudite. 65

esse reversum incolumem a longe. LE. Quis ait id? CA. Ego. LE. Tunc vidisti? CA. Et potes ipse conspiciari. LE. O pater, mi pater, salvus sis. CH. Salvus sis multum, mi fili. LE. Tibine accidit aliquid laboris, pater? CH. Nihil accidit, ne metue. Rerertor salvus, re feliciter gesta: si tu vis esse frugi, hæc filia Callicli tibi est promissa. LE. Ego ducam, pater: et etiam aliquam aliam, si imperabis. CH. Tametsi tibi iratus fui. CA. Una calamitas sufficit uni homini. CH. Immo non sufficit huic. Nam est parum, si ducat centum uxores pro delictis. LE. Sed jam deinceps ero temperantior. CA. Polliceris; si præstes modo. LE. Quid impediât, quominus cras ducam uxorem domum? CH. Est optimum, licet. Tu sis paratus, ut ducas in diem tertium ab hodierno. Plaudite.

*****

60 *Etiam si Pl. succensui Pl.*—61 *Miseret tamen una quidem homini sat est B. 1. una non est in Pl. affatim Pl.*—64 *Quid causa est Pl. domum ducat B. 1. optima est Both. licet deest in ed. Goeller.*

NOTÆ

61 *Miseria una uni quidem homini 'st affatim]* Vox est Calliclis injuriosa mulieribus: hæc enim significat Lesbianum satis pœnarum daturum esse anteactæ vitæ, et anteactarum libidinum, si cogatur nubere. Philemo, auctor hujus Fabulæ, primus apud Græcos dixisse dicitur, 'Αθήνατον ἐστὶ κακὸν ἀναγκαῖον γυνή: *Mulier est*

immortale et necessarium malum. Pro-pertius: 'Cum satis una tuis insonnia portet ocellis, Una sit et cuivis fœmina multa mala.'

Parum 'st] Id est, parum miseria est: quasi dicat, non est satis magna miseria.

65 *Plaudite]* Hoc uno verbo constat Epilogus Fabulæ.

M. ACCII PLAUTI
TRUCULENTUS.

DRAMATIS PERSONÆ.

DINARCHUS, *Adolescens.*
PHRONESIUM, *Meretrix.*
GETA, *Servus.*
CALLICLES, *Senex.*
ASTAPHIUM, *Ancilla.*
STRATILAX, *Servus.*
STRATOPHANES, *Miles.*
STRABAX, *Adolescens rusticus.*
ANCILLA *altera.*

ARGUMENTUM, UT QUIBUSDAM VIDETUR, PRISCIANI.

Tres unam pereunt adolescentes mulierem,
Rure unus, alter urbe, peregre tertius.
Utique ista ingenti militem tangat bolo,
Clam supposuit sibi clandestino editum.
Vi magna servus est ac trucibus moribus, 5

Tres juvenes amant perditæ unam meretricem: unus est agrestis, alter urbanus, tertius peregrinus: et ut circumveniat militem majori præda, sibi supponit puerum clam occulte natum. Servus est magnæ violentiæ, ac morum ferorum, ne mere-

//////////

3 *Utque* edd. vett. Goeller.—4 B. 1. C. C. 2. et edd. vett. *sibi supposuit*;

NOTÆ

1 *Tres*] Strabax rusticus, Dinarchus urbanus, Stratophanes miles.

Lupæ ne rapiant domini parsimoniam.
 Et is tamen molitur. Miles advenit,
 Natiq̄e causa dat propensa munera.
 Tandem compressæ pater cognoscit omnia.
 Utq̄e illam ducat, qui vitiatat, convenit :
 Suumq̄e is repetit a meretrice subditum.

10

trices auferant quæ dominus comparavit sua parsimonia. Attamen ille mitior fit. Miles revertitur, et dat munera. Maxime tandem pater vitiatæ puellæ detegit cuncta. Et ut ille, qui illam corrupit, illam ducat uxorem, adit patrem; et ille repositit a meretrice suum filium, qui illi suppositus fuerat.

Goeller. supposivit sibi.—6 *Ut inopem rapiant* B. 1.—7 *Idem codex, mellitus miles; Ald. Goeller. molitur. Miles.*—9 *Tamen compressæ codd. et ed. Goeller.*—10 *Utque litam ducat* Pl. *Utque vitam ducat* alii codd. *Utque natam ducat* B. 1. et edd. vett. *Vitiatam ut ducat* Goeller.

NOTÆ

6 *Lupæ*] Meretrices dictæ *lupæ*: *Parsimoniam*] Fortunas parsimonia unde ‘lupanar.’ *partas*; metonymice.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

HÆC Comœdia est altera, quam Ciceroni inprimis placuisse, de Catone intelligi potest, ut retulimus in Pseudolo. Et quamvis mendosissima et lacera ad nos pervenerit; tamen quasi de ungue leonem, aut de culmo fruges æstimant, ita de his reliquiis præstantia hujus Fabulæ plane judicatur. Argumentum tale est: Meretrix quædam callida et astuta, et famulatio atque rebus omnibus ad fallacias et fraudes instructa, pellicit in amorem sui tres adolescentes: unum urbanum, quem celeriter conficit; alterum rusticum, qui profusus est in dando; tertium militem, cujus stoliditate abuti, et quem complare cupiens, simulat se ex ipso esse gravidam: et hoc persuadet credulo. Ut enim hoc genus fastuosum, ita et stolidum est. Erat rustico servus immitis et cui doleat corrumpi filium herilem: sed et ille tamen mutatur, et desinit esse sævus sen *truculentus*, nam hinc nomen Fabulæ inditum est. Ut autem minus simplex argumentum esset, inseritur et virginis stuprum, compressæ per vim ab urbano, quæ cum filiolum peperisset, hunc meretrix sibi supponit allatum a tonstrice. Ac re palam facta, virgo urbano nubit, et ille a meretrice puerum repetit, ac amores hos relinquit. Ita retinet meretrix par amatorum, rusticum ac militem: et ludificando ac despoliando milite delicias facit. Fabula habet formam eorum poematum, quæ *μῦθος* appellant. Est autem ita depravata et corrupta a librariis, ut aliquoties fuerit mihi in animo me editurum non esse illam. Scite vero, et, ut Plautus loquitur, nimis graphice expressa est levitas, et malitia et fraudulentia meretricia; et quantopere desipiant in amore voluptatum illecebris simplices; et quod isto genere hominum, quod se primum esse vult, et virtutis ac dignitatis possessionem propriam esse ducit, nihil reipsa plerumque sit vanius, neque futilius.

P R O L O G U S.

PERPARVAM partem postulat Plautus loci
 De vestris magnis atque amœnis mœnibus,
 Athenas quo sine architectis conferat.
 Quid nunc? daturin' estis, an non? annuunt.
 Meditor equidem vobis me ablaturum sine 5
 Mora: quid si de vostro quippiam orem? abnuunt.
 En mehercle in vobis resident mores pristini,
 Ad denegandum ut celeri lingua utamini.
 Sed hoc agamus, qua huc ventum est gratia:
 Athenæ istæ sunt, ita ut hoc est proscenium, 10
 Tantisper dum transigimus hanc Comœdiam.
 Hic habitat mulier, nomine quæ est Phronesium.
 Hæc hujus sæcli mores in se possidet:
 Nunquam ab amatore suo postulat id quod datum est;
 Sed reliquam dat operam ne sit reliquam, 15

Plautus rogat exiguum locum in vestra amplissima gratissimaque urbe, in quem devehat Athenas sine architectis. Quid respondetis? concedetisne, an non? Concedent. Equidem sum arbitratus vos mihi duros statim. Quid si rogem aliquid de vestris bonis? Nulu negunt. En per Herculem antiqui mores manent apud vos, quando adhibetis linguam velocem ad abnuendum. Sed exequamur id, cujus causa huc accessimus. Sint hic Athenæ, sicut est proscenium, intereadam exhibemus breviter hanc Comœdiam. Mulier hic manet, quæ vocatur Phronesium. Hæc continet in se mores hujus temporis: nunquam repetit a suo amatore id quod est concessum; sed curat nihil ut ei relinquat, ro-

1 *P. artem p. Plaudi locu. Pro loci, B. 1. habet loqui. Ap. Apul. Florid. tom. 11. p. 141. ed. Bipont. h. l. ita legitur: Quam parvam partem, &c.—2 Deū eris C. Deum eris C. 2.—3 B. 1. sine arcu peltis; Pll. et duo Vatt. sine arcus-pletis; tertius Vat. sine arcupetis; Both. sine arcis pletis; Ald. sine arcus peltis.—4 B. 1. an non? at nunc; Pll. an non? adnuunt.—5 Melior me quidem Pll. oblaturum B. 1. abiaturum Pll.—6 C. orem abdunt; C. 2. ore abdunt; B. 1. orem abducunt.—7 En mehercle in odiis B. 1. Eum hercle Pll. in rodiis C. modiis C. 2. Enim hercle Both. more pristini C.—8 C. utamini.—9 Parei 3. huc qua.—10 Athenis tracto, ita B. 1. Pll. et edd. vett. Athenæ in Acta fito al. ap. Pareum. ubi hoc al. proscinium C. pro schenium C. 2.—15 Pll. et edd. vett. relicuum . . . relicuum; Gronov. reliquam dat operam; al. reliquam da operam, &c.—*

NOTE

5 *Meditor vobis me ablaturum*] Id bus sacris attentionis.
 est, puto me a vobis ablaturum, ob- 10 *Athenæ istæ sunt* [*Athenis tracto*]
 tenturum. Id est, hoc proscenium Athenis tra-
 9 *Hoc agamus*] 'Hoc agite,' erat ho, et huc transfero. *Tracto* a 'tra-
 solennis formula imperandæ in re- ho;' ut 'dicto' a 'dico.'

Poscendo atque auferendo, ut mos est mulierum.
Nam omnes id faciunt, cum se amari intellegunt.

Ea se peperisse puerum simulat militi,

Quo citius rem ab eo auferat cum pulvisculo.

Quid multa? ætas huic si superet mulieri,

20

Is cum anima ad eam habentiam everrerit.

gando atque detrahendo, ut solent mulieres. Nam omnes agunt id, quando animadvertunt se diligi. Ea fingit se peperisse puerum a milite, ut ei adinat omnia bona cum ramentis. Quid plura? Si vivat hæc mulier, ea expresserit omnia bona cum anima, ab homine.

//////////

19 Both. *aufert*.—20 *Quid multa superest mulierem*, omissis intermediis, B. 1. Pll. *Quid multa superem mulierem* edd. vett. *Quid multa . . . stue superet muliere* cod. Taubm. *Quid multa? vita sid huic superet mulieri* Both.—21 *His cum a. ad eum habenti* B. 1. Palm. *habentiam ξξω everrerit* al. ap. Palmer. *evorterit* B. 1. et Ald. *erseteritur* Palm. *habentium omnem evrterit* Scal. *erce teritur* C. et Camer. *erte teritur* C. 2. *Hisce anima etiam ad suam habentiam exterebrabitur* Both.

NOTE

19 *Cum pulvisculo*] ‘Anferre cum pulvisculo,’ est nihil quicquam reliqui facere; sed omnia convertere, ac minimam etiam scobem ac ramentum pulveremque rapere. ‘Pulvisculus’ accipitur et pro peniculo quo excutitur pulvis, et pro pulvere qui excutitur.

20 *Quid multa*] Contrahendi in pauciora sermonis formula.

Superet] Id est, supersit.

21 *Is cum anima habentiam everrerit*] Id est, is corraserit quicquid habet, idque ad amicam una cum vita detulerit.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

DINARCHUS.

NON omnis ætas ad perdiscendum sat est

Amanti, dum id perdiscat, quot pereat modis.

Neque eam rationem eapse unquam edocet Venus,

Quam penes amantum summa summarum redit,

DI. Omnis vita non sufficit amanti ad discendum quot rationibus intereat, dummodo discat. Neque Venus ipsa trudit unquam, in quo tota ratio rerum amatoriarum

//////////

2 *Nam antedum is* B. 1.—3 *Neque eu ratione me ab se* B. 1.—4 *Quam penes*

NOTE

4 *Summa summarum redit*] Id est, penes quam summa rerum, eorum, qui amant, potestas est. *Summa sum-* *marum* est cum in rationibus accepti et expensi multa nomina et capita in unam summam rediguntur.

Quot amans exemplis ludificetur, quot modis	5
Pereat, quotque exoretur exorabilis.	
Quot illic blanditiæ, quot illic iracundiæ	
Sunt! quot sui pericla amanda! Di, vostram fidem! hui!	
Quid perjerandum est etiam, præter munera!	
Primum dum miros annua: is primus bolu'st.	10
Ob eam tris noctes utor: interea loci	
Aut æra, aut vinum, aut oleum, aut triticum	
Tentat, benignusne an bonæ frugi sies.	
Quasi in piscinam rete qui jaculum parat;	
Quando abiit rete pessum, tum adducit sinum:	15
Sin jecit rete, pisces ne effugiant, cavet;	
Dum huc dum illuc reti eos impedit	
Pisces, usque adeo donicum eduxit foras.	
Itidem est amator: sed id, quod oratur, dedit,	
Atque est benignus potius quam frugi bonæ.	20

consistit, quot rationibus illudatur amanti, quot modis amans pereat, quot exoretur, quot sint illecebræ in amore! quot iræ, quot pericula subeunda! Dei, vestram fidem! hui! quot sunt facienda perjuria, præter præmia! Primum merces annua: is est primus jactus retis. Illicirco conceduntur tres noctes. Intereu explorat utrum liberalis et bonus sis, rogatis aut pecunia, aut vino, aut oleo, aut tritico. Quasi qui conjicit rete jaculum in piscinam; quando rete incidit in aquam, tum contrahit rete: sin conjecit rete; caret ne pisces elabuntur; donec rete huc et illuc irretiat, et extrahat ex aqua. Amator est ejusmodi: sed tribuit id quod est roga-

//////////

amantem Pll. et Pist.—6 Barth. conj. exroretur.—8 B. 1. quot sunt perclamanda; Goeller. quot sunt pericla! Amando; Pll. sui perclamanda; edd. vett. sunt? quotque pericla vianda; Menrs. quot pericla manda; Both. Quid ibi perclamandum.—9 Q. perseverendum B. 1.—10 P. dum miret animus præmii si obolus est B. 1. miror annuus primus ebolust C. 2. Primum dum daret animus edd. vett.—11 Obcut tres n. ducunt B. 1. notes dutor, sive tutor, Pll. tutor etiam edd. vett. dantur Both.—12 Aut ara Pll. aut olivum Both.—13 Tentant benignus an ne bone B. 1.—14 Pro parat, Palmer. conj. datat.—15 B. 1. pessum adducit infra; C. tum adducit sinfa; C. 2. tum adducit infra. Voc. tum deest in edd. vett.—16 Si non ierit piscis ne effugiat B. 1. Si irretit rete Goeller. Si inegit rete pisces Palm. Sin icit rete pisces Pontan.—17 Tum hic tum illic irretitos impedit Scal. Dum hinc . . . irretitos impedit Goeller. retcor impedit C. rete or impedit C. 2. rete impedit B. 1.—18 B. 1. dolum foras eduxit; Pll. dolum; ne-

NOTE

6 *Exorabilis*] Dictum ab 'exorando;' ut a 'conciliando,' 'conciliabulum;' a 'latendo,' 'latibulum.'

10 *Miros annua*] Id est, pensio annua.

Primus bolu'st] Prima jactura est.

11 *Ob eam tris noctes utor*] Id est, tribus noctibus fruor amoribus.

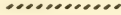
15 *Sinum*] Laxitatem retis contrahit.

18 *Donicum*] Donec.

20 *Benignus*] Prodigus.

Adduntur noctes: interim ille hamum vorat.
 Si semel amoris poculum accepit mere,
 Eaue intra pectus se penetravit potio,
 Extemplo et ipsus periit, et res, et fides.
 Si iratum est scortum forte amatori suo, 25
 Bis periit amator, ab re atque animo simul.
 Sin alter alteri potior est, idem perit:
 Si raras noctes ducit, ab animo perit:
 Si increbravit, ipsus gaudet, res perit.
 Ita disciplina in ædibus est lenoniis, 30
 Priusquam unum dederis, centum quæ poscat, parat.
 Aut aurum periit, aut conscissa pallula est,
 Aut emta ancilla, aut aliquod vasum argenteum,
 Aut vasum æneum aliquod, aut lectus dapsilis,
 Aut armariola Græca, aut aliquid semper est 35
 Quod pereat, debeatque amans scorto suo.

tum, et est liberalis potius quam probus. Adjiuntur noctes: interea ille deglutit hamum. Si libarit semel poculum merum amoris, et ea potio descenderit altius in pectus, statim occidit et ipse, et fortunæ, et fides. Si forte meretrix est infensa suo amatori, amator duplicem jacturam patitur, et fortunarum et animi simul. Si alter amator antefertur alteri, idem perditus est. Si obtinet paucas noctes, cadit animo: si crebras, lætatur quidem ipse, sed ejus fortunæ labuntur. Disciplina lenonia est ejusmodi, ut antequam largitus fueris unum munus, leno excogitet centum alia, quæ flagitet. Aut pecunia disperit, aut palla est lacerata, aut ancilla emta, aut aliquod vas argenteum aut æneum, aut lectus latus, aut armarium Græcum, aut est semper aliquid quod adimatur, et quod amans debeat suæ meretrici. Atque nos

que aliter edd. vett.—19 C. et edd. vett. *set id.*—25 *Si i. scortum fortet* B. 1.—26 *Bis perit* Herm. et Goeller.—27 *Sin aliter alteri* C. 2. *Sin alteri alter* Goeller. *potius* Pl. *Sin potius alterum altero est* Both. *Sin alter autem potius est* Acidal.—29 *Sin crebravit* C. *Sin increbravit* C. 2. *Si increbuit* Ald. *Sin increbravit* Goeller.—30 *Ita et in ædibus lenoniis* B. 1. Ven. 1. et edd. vett. *Itæca in ædibus lenosis* C. *Ita et in ædibus lenosis* C. 2. *Quasi incitega es in ædibus lenoniis* conj. Both.—32 *Aut petit animum quod concessa* B. 1.—34 Vatt. *aut l. leptilis; Nat. 3. aut l. leptilis; C. lectus leptilis; C. 2. lectus leptiles.*—35 *Verbum est non legitur in* B. 1.—36 *Quod petat ea, debeat-*

NOTÆ

22 *Amoris poculum*] Est φιλτρον, altero potior: ut 'die crastini,' pro sive amatorium. Seneca: 'Ego tibi die crastino; 'die septimi,' pro die monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius venefici carmine. Si vis amari, amaturus fiat.

26 *Ab re*] Familiari. 34 *Lectus dapsilis*] Lectus splendidus.

27 *Sin alter alteri potior*] Sin alter

Atque hæc celamus nos damna, una industria
 Cum rem fidemque nosque nosmet perdimus,
 Ne quid parentes, neu cognati sentiant.
 Quos cum celamus, si faximus conscios, 40
 Qui nostræ ætati tempestivo temperint,
 Unde anteparta demus postpartoribus,
 Faxim lenonum et scortorum ut plus est, minus
 Et minus damnosorum hominum, quam nunc sunt, siet.
 Nam nunc lenonum et scortorum plus est fere, 45
 Quam olim muscarum est, cum caletur maxime.
 Nam nusquam alibi si sunt, circum argentarias
 Scorti lenones quasi sedent quotidie.
 Ea nimia est ratio; quippe qui certo scio,
 Æri plus scortorum esse jam quam ponderum: 50
 Quos quidem quam ad rem dicam in argentariis
 Referre habere, nisi pro tabulis, nescio,
 Ubi æra perscribantur usuraria:

*dissimulamus hæc detrimenta una opera, quando perdimus rem, fidem, nos; et cave-
 mus, ne parentes neve affines resciscant. Aliquid quibus si aperiremus, et non
 dissimularem iis qui tempestive nostræ ætati consulant, ut nos daremus ea que
 sunt parta a nostris parentibus, iis quos nos genuerimus; dabo operam ut,
 quemadmodum sunt plures lenones et meretrices, sic esset minus hominum per-
 ditorum quam nunc sunt. Nam est nunc ferme plus lenonum et meretricum,
 quam muscarum, quando est æstus caloris maximus. Nam si sunt nusquam
 alibi, sedent quotidie circum argentarias officinas, quasi scorti lenones. Ea ra-
 tio patet; nam certo scio, esse nunc plures meretrices ad aucupandum æs, quam
 pondera; nescio quare illi habitent apud argentarios, nisi quia argentarii ha-
 beant tabulas in quas referantur æra, quæ fœnore dantur: illico Phronesium acci-*

*que Both.—37 C. nos clam mina; C. 2. nos dammina.—38 Cum jam rem fidem-
 que B. 1. Hunc et sequentem vs. transponit Pontanus.—39 Neque parentes
 neque B. 1.—40 Quos ut celamus Goeller. sic facimus conscios B. 1. si facimus
 Pll.—41 B. 1. tempestive temperant.—42 Ut ne ante parta demus Pist. ap.
 Barth. ante parata B. 1. et Pll. cum edd. antiq.—43 Verba, ut, est, et minus,
 desunt in B. 1. scortorum multo minus Acidal. plus est et minus C. 2. et edd.
 vett. Faxim scortorum pausa sit et minus Both.—45 Both. plus fere, omisso τῶ
 est.—46. 47 Hi versus transpositi sunt in B. 1. Quam usquam alibi sunt B. 1.
 —48 Scortis lenones Goeller. quasi scatent Osann. Anall. p. 188.—49 Ea ni-
 miast natio Goeller.—50 Hæri plus B. 1. Eriplus Vatt. Lips. Pll. Tripto plus
 Goeller. Triptum Barth. esse eum Pll.—52 Both. haberi.—53 Ubi hæ B. 1.—*

NOTE

42 *Postpartoribus*] Id est, nostris accipiuntur, vel pro iis quibus mul-
 successoribus et hæredibus. Sic di- tum datur, vel pro iis qui multum
 citur ‘anteporta,’ ‘antecupido,’ ‘pri- dant.

44 *Damnorum*] ‘Damnosi’ hic

48 *Scorti lenones*] Id est, scorta et lenones.

Accipiat illico expensa, neque censeat.
 Postremo in magno populo, in multis hominibus, 55
 Re placida atque otiosa, victis hostibus,
 Amare oportet omnes, qui, quod dent, habent.
 Nam mihi hæc meretrix, quæ hic habet, Phronesium,
 Suum nomen omne ex pectore exmovit meo,
 Phronesium: nam Phronesis est sapientia. 60
 Nam me fuisse huic fateor summum atque intimum,
 Quod amantis multo pessimum est pecuniæ.
 Eadem, postquam alium repperit, qui plus daret,
 Damnosio rem, me exinde amovit loco,
 Quem infestum ac odiosum sibi esse memorabat mala, 65
 Babyioniensem militem: is nunc dicitur
 Venturus peregre: eo nunc commenta est dolum,
 Peperisse simulat sese, ut me extrudat foras,
 Atque ut cum solo pergræcetur milite:
 Eum esse simulat militem puero patrem. 70
 Quid isti suppositum puerum opus pessumæ?
 Mihi verba retur dare sese? an me censuit
 Celare se potesse, grava si foret?

piat quæ sunt tradita, neque in rationem referat. Postremo in numeroso populo, rebus compositis atque otiosis, superatis hostibus, oportet cunctos amori operam dare, qui habent quod dent. Nam meretrix Phronesium, quæ habitat hic, mihi expulit ex meo pectore omne suum nomen Phronesium: nam Phronesis est sapientia. Fateor enim me fuisse huic summum atque intimum, quod est fœnestissimum crumenæ amantis. Eadem, postquam invenit alium, qui daret plus, et plus perderet, me summovit a se; is erat miles Babyioniensis, quem mala dictitabat sibi esse infestum atque odiosum: dicitur is venturus peregre. Idcirco nunc est architectata fraudem: fingit sese peperisse, ut me excludat foras, et ut perpotet cum solo milite: mentitur eum militem esse patrem pueri. Quid opus est isti nequam supposito puero? Arbitratur sese mihi dare verba? An putavit se posse me celare, si foret grava?

//////////

54 Accipiat dico B. 1. Accepta dico Acidal. et Goeller. ne qui censeat Acidal.
 —55 Postremo id magno in populo B. 1. Ven. 1. et edd. antiq. mulier omnibus
 B. 1. Postremo magno in populo Both.—58 Nam mihi isthæc Both. et Goeller.
 —59 Suum nomen desunt in B. 1. omnis C. 2. omnem edd. vet.—
 60 Hunc vs. spurium iudicavit Canter. eum tamen omnes et scripti et edd.
 servant.—62 Quod amantis multa pessum iit pecunia Palm.—64 Danosio rem
 Braut.—65 Quem senium ac odium sibi Acidal. Qui manifesta ac odiosum sibi
 esse m. mihi codd. ap. Both.—67 B. 1. ea nunc.—68 Reperisse idem codex.—
 70 Eum esse simulat edd. vet.—71 Eum isti Ald. et Goeller. optant pessumæ
 codd. et ed. R. Steph. puerum optant pessumæ Acidal.

NOTE

59 [Suum nomen] Phronesium, id est, prudentiam.

Nam ego Lemno advenio Athenas nudius tertius,
 Legatus hinc quo cum publico imperio fui. 75
 Sed hæc quis mulier est? Astaphium est ancillula.
 Cum ea quoque etiam mihi fuit commercium.

Nam ego advenio Lemno Athenas nudius tertius, quo fui legatus hinc cum imperio publico. Sed quæ est hæc mulier? Est ancillula Astaphium. Mihi quoque res fuit cum ea.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

ASTAPHIUM, DINARCHUS.

As. Ad fores auscultato, adque serva has ædis,
 Ne quis adventor gravior abeat quam adveniat:
 Neu qui manus attulerit steriles intro ad nos,
 Gravidas foras exportet: novi ego hominum mores;
 Ita nunc adolescentes morati sunt: quin ei 5
 Ut simitu adveniunt ad scorta congerones,
 Consulta sunt consilia, quando intro advenerunt;
 Unus eorum aliquis osculum amicæ usque oggerit.
 Dum illi agunt quot agunt, sunt ceteri cleptæ.*

As. Manete ad ostium atque custodite domum, ne quis veniat, et abeat onustior quam venerit; nere qui venerit huc cum manibus vacuis, efferat foris plenas: ego novi indolem hominum; juvenes sunt nunc sic facti; ut statim atque adveniunt ad meretrices prædones, eorum consilia sunt composita; quando ingressi sunt, unus eorum offert saviu amicæ. Dum illi sunt intenti suo operi, reliqui sunt

//////////

1 Pll. auscultate. B. 1. asserrabis ædes; C. 2. asserras ædes; edd. vett. asserrava has ædes; C. atque servas ædes; Priscian. p. 1326. Putsch. atque asserrate ædes.—2 Idem ibid. abeat atque adveniat; C. gravior abeat qua adveniat; edd. vett. habeat quam.—5 Pro qui ei, Goeller. dedit quin eo; Both. quippe.—6 Ut reapse neque veniunt Ald. Aut senex adveniunt al. ap. Both. ad scorta delet Goeller.—7 Consultassunt concilio B. 1. Consultassunt consilio Ald.—8 Codd. et edd. vett. aliquis oculam. Mox, oggerit B. 1. et edd. antiq.—9 Dum agunt sunt ceteri cleptæ Goeller. Dum illi agant: quom vident Ald. quot agunt desunt

NOTÆ

6 <i>Ut simitu</i>] Simulatque.	Unde alibi Plantus, 'Foras-gerones.'
<i>Congerones</i>] Nonius a 'congerendo.' Fulgentius: 'Congerones, qui aliena ad se congregant; unde apud Romanos Gerones Briciani dicti.'	Nonius, 'Congerrones dicti a gerris, id est, nugis et ineptiis.'
	9 <i>Sunt ceteri cleptæ</i>] Fures. Græcum.

Sin videant quempiam se asservare, obludunt, qui custodem 10

Objectent per joculum et ludum: de nostro sæpe edunt, quod

Fartores faciunt; fit pol hoc, et pars spectatorum scitis

Pol, hæc vos me haud mentiri. [pere.

Ibi est ibus pugnae et virtuti, de prædonibus prædam ca-

At nos rursus lepide referimus gratiam furibus nostris: 15

Nam ipsi vident, cum eorum aggerimus bona: quin etiam ultro ipsi aggerunt ad nos.

DI. Me illis quidem hæc verberat verbis; nam ego huic dona accongessi. [cum adducam.

AS. Commemini: jam pol ego eum ipsum, si domi erit, me-

DI. Heus, manedum, Astaphium, priusquam abis. AS.

qui revocat? DI. scies:

Respice huc. AS. quis est? DI. vobis qui multa bona esse volt. AS. dato, si esse vis. 20

DI. Faxo, erunt: respice huc modo. AS. io! enicas me miseram, quisquis es.

fures. Si animadvertant a quopiam sese observari, ludunt coram eo, ut deludant observatorem jocis et præstigiis; epulantur sæpe sapius de nostra re, sicut fartores agunt. Per Pollucem, hoc solet fieri, et eos non ignoratis magna ex parte, spectatores, me minime mentiri. Tunc arbitrantur esse fortitudinis et constantie detrudere spolia prædonibus. Sed nos remetimur vicissim festive gratiam nostris prædonibus: nam cernunt ipsi, quando colligimus eorum fortunas: quin etiam ipsi comportant ad nos libenter. DI. Hæc sane mihi obtulit ures his verbis; nam ego hanc cumulavi muneribus. AS. Commemini! jam per Pollucem, ego adducam Strabacem mecum, ut mandavit hera, si erit in ædibus. DI. Heus, manedum, Astaphium, untequam proficiscaris. AS. Qui revocat? DI. Respice huc, videbis. AS. Quis est? DI. Est ille qui vobis optat multa bona. AS. Da ea nobis, si vis nos habere. DI. Dabo operam ut sint: respice huc modo. AS. Io! me occi-

//////////

in B. 1. Pll. et edd. vett. *cleptæ lucrantur, vel harpagant, Donz.*—10 *Camer. dum custodem.*—11 *Oblectent B. 1.*—12 *Fectores C. Fectorem cod. Camer.*—14 *Ubi usus pugnae Ald. Ubi usust pugnae Goeller.*—16 Pll. et edd. vett. *bonu loqui etiam; nude Both. quo bonu eorum aggerimus Loci; etiam, &c. Ald. bona: alioqui Etiam, &c.*—17 B. 1. *huc dona congessi; C. done adcessi; C. 2. dona concessi. Goeller. et edd. vett. huc dona, &c.*—18 *Goeller. cumpse ego. Ald. jam pol ego visam: si domi erit.*—21 *Di faxo erunt codd. et edd. vett.*—22 *Pessi-*

NOTÆ

12 *Fartores*] Nam de iis quæ ad cuntur.
eos delata sunt, ut farcimina confici- 11 *Ibi est ibus*] *Ibus, pro 'iis.'*
ant, nonnihil detrahunt, eoque ves-

DI. Pessuma, mane.

AS. I, optume, odiosus es.

Dinarchusne illic est? atque is est: it ad nos. DI. et tu
fer contra manum, et pariter

Gradere. AS. tibi servio, atque audiens sum imperii. DI.
tute quid agis? 25

AS. Valeo, et validum teneo: peregre cum advenis, cœna
detur. [jussit. DI. cas.

DI. Benigne dicis. AS. at enim, amabo, sine me ire quo
Sed quid ais? AS. quid vis? DI. istic, quo iter inceptas,
qui est? quem accessis? AS. Archivam

Obstetricem. DI. mala scœmina es. AS. solens sum: ea
est disciplina.

DI. Manifestam mendacii, mala, te teneo. AS. quid jam,
amabo? 30

DI. Quia te adducturam huc dixeras eum ipsum, non
eampse. [ator!

Nunc mulier facta est ex viro; mala es! AS. præstigi-

DI. Sed tandem loquere: quis is homo est, Astaphium?
novus amator? [nam arbitrare?

AS. Nimis otiosum arbitror hominem esse te. DI. quia-

dis infelicem, quisquis es. DI. Mane, pessima! AS. I, optime! es molestus. Estne ille Dinarchus? Et quidem est is. Venit ad nos. DI. Et tu confer te obviam, et occurre occurrenti. AS. Sum tua, et quidem dicto audiens. DI. Quid agis tu? AS. Valeo, et tenco fortem. Quando advenis peregre, dabitur cœna. DI. Dicis urbane. AS. Sed, obsecro, patere me pergere quo me heru mandavit ire. DI. Perge. Sed quid dicis? AS. Quid vis? DI. Quis est ille ad quem contendis? Quem accessis? AS. Archivam obstetricem. DI. Es nequam mulier. AS. Sum consueta esse: fait mea institutio. DI. Te deprehendo in manifesto mendacio, nequam. AS. Quare, obsecro? DI. Quia pollicita fueras te adducturam eum ipsum, non eam ipsam. Jam vir mutatus est in mulierem: es improba! AS. Præstigiator! DI. Sed tandem dic. Quis est ille, Astaphium? Novus amator? AS.

//////////

man anel optume Pll.—24 En Dinarchus Goeller. atque isertus aduas lissi ituli fert C. atque is estis aduas lissi itul fert C. 2. atque is est, adi nos si iturus, fer contra manum, sc. Ald.—26 Valens validum B. 1. peregre quoniam advenis centur C. 2.—27 Benigne dicis astate ambo C. 2. et edd. vett. Benigne dicis astat cum amabo Pll.—28 Archinam Pll. et Goeller.—29 B. 1. soleo una est; edd. vett. soleo, una ex disciplina; codd. ap. Both. soles unies disciplinam.—31 Vatt. et Goeller. adducituram.—33 C. Astaphi unus amator; edd. vett. unusne ama-

NOTE

24 *Fer contra manum*] Manus porrigitur in salutationibus.
Delph. et Var. Clas. Plaut.

As. Quia tuo vestimento et cibo alienis rebus curas. 35

Di. Vos me reddidistis otiosum. As. quid jam, amabo?

Di. ego expedibo :

Rem perdidit apud vos : cum re meum negotium abstulistis.
Si rem servassem, fuit, ubi negotiosus essem.

As. An tute bene rem publicam aut amoris alia lege

Habere posse se postulas, quin tu otiosus fias? 40

Di. Illa, haud ego, habuit publicum : pervorse interpretaris.

Nam advorsum legem a me, ob meam scripturam, pecudem
accepit [rentes :

Æraque. As. idem, quod tu facis, faciunt rei male ge-
Ubi non est, scripturam unde dent, incusant publicanos.

Di. Male vortit res pecuaria mihi apud vos : nunc vi-
cissim 45

Volo habere aratiunculam pro copia hic apud vos.

Existimo te abundare otio. Di. Quare? As. Quia curas res alienas tua veste et esca. Di. Vos me reddidistis otiosum, tu et tua hera. As. Quare, obsecro? Di. Ego dicam: dilapidari bona apud vos: abstulistis meum laborem cum fortunis. Si custodissem meas fortunas, habuissem in quo essem occupatus. As. An tu arbitraris te posse gerere bene res publicas, nisi sis otiosus? Di. Illa tractavit rem publicam, non ego: explicus maligne. Nam accepit pecudem adversus legem, præter me, et pecuniam ab eo, ob meam scripturam. As. Qui gerunt male rem, agunt id quod tu agis: quando non habent, quod dent publicanis ut tenentur ex scripto, accusant publicanos. Di. Commercium pecudum mihi cessit male apud vos: nunc volo habere modulum ugri, apud vos, quem arem pro viribus. As. Hic ager non

tor; Palmer. novusne amator.—34 B. 1. te esse. Mox, Pl. qui nam.—35 Goeller. vestimento et cibo tuo.—36 Vos me dedistis B. 1. Vos mihi dedistis alii codd. edd. vett. et Goeller. ego expediuo C. ego deest in C. 2.—37 Verba, apud vos: cum re, desunt in B. 1. et edd. vett. Res perdidit Goeller. qui post hunc vs. addidit ex Prisciano, Bona perdidit: mala reperi: factus extimus sum a vobis.—39 At tute B. 1. rem publicum C. 2. et edd. vett. rem publicani Camer.—40 Habere te postulas Acidal. Habere posses postulas C. 2. Habere posset postulus Pl. alter. se deest in B. 1.—41 Goeller. habui publicum.—42 Bipout. pecudem cepit.—43 Pro Æraque, codd. Camer. et edd. vett. habent Fieri que. Mox, al. res male.—44 B. 1. scriptura u. d. incussant.—45 Verba, nunc vicissim, et sequens versus desunt in B. 1.—46 Voc. hic deest in edd. antiq. apud hos

NOTE

41 *Habuit publicum*] A se conductum.

43 *Æraque*] 'Æra' erant muletæ pecuniariae, quas portitores aut scripturarii imponebant.

44 *Scripturam*] Est illud quod ideo datur, ut ager publicus alicui ascribatur.

46 *Aratiunculam*] Agellum conductum quem arem.

As. Non arvus hic, sed pascuus est ager: si arationes
Habituris, qui arari solent, ad pueros ire melius.

Hunc nos habemus publicum: illi alii sunt publicani.

Di. Utrosque percognovi utrobidem. As. istoc pol tu
otiosus, 50

Cum et illic et hic pervorsus es: sed utris cum rem esse
mavis?

Di. Procaciores estis vos, sed illi perjuriosi.

Illis perit, quicquid datur, neque ipsis apparet quicquam.

Vos saltem, si quid quaeritis, et bibitis et comestis.

Postremo illi sunt improbi, vos nequam et gloriosæ 55

Malæque. As. quæ in nos illosque, ea omnia tibi dicis,
Dinarche, [nem dicam:

Et nostram et illorum vicem. Di. qui istuc? As. ratio-
Quia qui alterum incusat probri, cum ipsum se intueri
oportet. [bemus.

Tu a nobis, sapiens, nihil habes: nos nequam abs te ha-

Di. O Astaphium, haud istoc modo solita es me ante ap-
pellare, 60

est arandus, sed pascendus. Si vis habere arationem, quæ soleat arari, præstat ire ad pueros. Nunc habemus nos res publicas: illi alii sunt publicani. Di. Novi penitus utrosque ab utraque parte. As. Per Pollucem, tu es otiosus, idcirco quia est tempus ut sis percursus, et illic et hic. Sed cum utris maxis esse negotium? Di. Vos estis procaciores, sed illi perjuriosi. Quicquid illis datur, perit; et nihil ex iis appareat. Vos si quaeritis aliquid, saltem et potatis, et comeditis. Postremo illi sunt improbi; vos nequam et arrogantes et improbae. As. Illa uniceversa dicis adversus temetipsum, Dinarche, quæ dicis adversus nos et illos, in nostram vicem et illorum. Di. Quare? As. Dicam rationem: quia qui accusat alterum flagitii, debet ipsum contemplari. Tu nihil accepisti a nobis sapientiae: nos accepimus a te nequitiam. Di. O Astaphium, non es consueta me vocare adeo ferociter antea, sed

//////////

Donz.—47 Verba, *sed pascuus es ager: si arationes Habituris*, desunt in B. 1.
—48 *Ambituris* Lips. *Habiturus* edd. vett. *ad eos vero ire al. melius est* Both. et Bipont.—49 *Hic . . . illi alibi* Acidal.—50 Cod. Camer. *cognovit trobeidem*; edd. vett. *cognovi probe*. Voc. *utrobidem* debetur Acidalio.—54 Goeller. et *ebibitis*.—56 *Malæque in nos illis ea omnia*, &c. edd. vett. *illi Sarraceni editio*.—58 B. 1. *probri se ipsum intueri*; Vatt. *probri sumsit intueri*; Pll. *probri sumsit*

NOTÆ

47 *Non arvus*] Varro, ‘Ager arvus est, consitus, pascuus, florens.’

48 *Habituris*] Id est, habere desideras, ab ‘habiturio.’

52 *Procaciores*] Festus, ‘Procari, pascere est: unde et proci, et procaces meretrices, et verbum procas, id est, poscis.’

Sed blande: cum illuc, quod apud vos nunc est, apud me haberem.

As. Dum vivit, hominem noveris: ubi mortuus est, quiescas.

Te, dum vivebas, noveram. Di. an me mortuum arbitrare?

As. Qui potis est, amabo, planius? qui antehac amator summus

Habitu'st, istunc ad amicam meras querimonias referre. 65

Di. Vostra hercle factum injuria, quæ properavistis olim Rapere: otiose oportuit, diu ut essem incolumis vobis.

As. Amator simili'st oppidi hostilis. Di. quo argumento est? As. quam-

Primum expugnari poti'st amator, optimum est amicæ. 69

Di. Ego fateor: sed longe aliter est amicus atque amator. Certe hercle quam veterimus homini optimum est amicus. Non hercle occiderunt mihi etiam fundi et ædis.

As. Cur, obsecro, ergo ante ostium pro ignoto alienoque astas? [hodie

I intro: haud alienus tu quidem es: nam ecce Castor neminem Mage amat corde atque animo suo, siquidem habes fundum atque ædis. 75

Di. In melle sunt linguæ sitæ vostræ atque orationes

Lacteque: corda felle sunt lita, atque acerbo aceto.

leniter, quando haberem apud me, quæ sunt nunc apud vos. As. Agnoscendus est homo, dum vivit: quando est mortuus, est quiescendum. Te noveram, quando vivebas. Di. An arbitraris me esse mortuum? As. Quis potest esse magis mortuus, obsecro, quam qui est habitus antea strenuus amator, et qui nunc confert ad amicam meras querimonias? Di. Per Herculem, hoc est factum vestra culpa, quæ acceleravistis olim auferre. Decebatis auferre minus cito, ut essem vobis diu incolumis. As. Amator est similis oppido hostium. Di. Qua pacto? As. Quam reliccissime potest capi amator, est salius amicæ. Di. Equidem fateor. At amator est longe dissimilis amico. Per Herculem, amicus est optimus qui est retusissimus. Per Herculem fundi et ædes non sunt mortuæ adhuc. As. Quare igitur astas, ante ostium, sicut ignotus et peregrinus? Ingredere! non alienus tu es. Nam, per ædem Castoris, mea hera nullum amat impensius te ex animo et corde, si habes fundum et ædes. Di. Vestræ linguæ atque orationes manant melle et

//////////

sciteri oportet. Lipsius emend. cumpsed, vel cum sed, intueri.—61 B. 1. cum illud.—64 Qui potis amabo Goeller.—66 B. 1. properavit is olim.—70 Ego deest in B. 1. longe alter Acidal. et Goeller.—72 Pl. et Goeller. fundique et ædes.—73 Pl. pro ignato.—76 In medio sunt B. 1. et unus Vat. In mede sunt alter Vat. In medie sunt Vat. tertius.—77 C. fac atque corda belle; C. 2. va-

E linguis dicta dulcia datis, corda amare facitis
 Amantes, si qui non danunt. AS. non didici fabulare.
 DI. Non istæc mea benignitas docuit te fabulari, 80
 Sed isti, qui cum Geniis suis belligerant, parcipromi.
 Mala es, atque eadem, quæ soles, illecebra. AS. ut ex-
 pectatus [hera videre.
 Peregre advenisti! DI. nam obsecro? AS. cupiebat te
 DI. Quid tandem? AS. te unum ex omnibus amat. DI.
 euge, funde et ædes,
 Per tempus subvenistis mihi! sed quid ais, Astaphium?
 AS. quid vis? 85
 DI. Estne intus nunc Phronesium? AS. tibi quidem intus.
 DI. Valetne? AS. immo edepol melius credo fore, ubi te
 videbit. [perimus.
 DI. Hoc nobis vitium maxumum est: cum amamus, tum
 Si illud, quod volumus, dicitur, palam cum mentiuntur,
 Verum esse insciti credimus: næ, ut in æstu, mutuumur
 ira. 90
 AS. Eia! haud ita 'st res. DI. ain' tu, me amare? AS.
 immo unice unum.

lucte: sed cor scatet felle, et aceto acerbo. Profertis dicta suavia e linguis, facitis corda amara in amore, si qui non infundunt munera. AS. Non didici fabulari. DI. Mea liberalitas non te docuit dicere hæc, sed isti avari qui bellum gerunt cum genio. Es nequam et eadem, quæ soles, auceps crumenæ. AS. Quam advenisti peregre exoptatus! DI. Nam amabo? AS. Hera cupiebat te videre. DI. Quare tandem? AS. Te amat præter ceteros. DI. Euge, funde et ædes, fuistis auxilio tempestive! sed quid dicis, Astaphium? AS. Quid vis? DI. Phronesium estne nunc in aedibus? AS. Est intus pro te. DI. Valetne? AS. Immo per ædem Pollucis credo fore, ut magis recreetur a morbo, quando te conspiciet. DI. Nobis vertitur maximo probro: quando amamus, tum perimus. Si dicitur id quod volumus, quando mentiuntur palam, arbitramur stulti id esse verum. Certe jactamur vicibus iræ et amoris, ut mare. AS. Eia! res non est ejusmodi. DI. Dicisne tu tuam heram me amare? AS. Immo amat te unum præ omnibus. DI. Audiri eam

catque corda belle.—78 E deest in eodd. et edd. vett. amare factis edd. vett.—79 B. 1. et Pll. si quid; al. si quit; Douz. si qui dent, non habent.—81 B. 1. parce promi.—83. 81 Acidal. advenisti! nam cupiebat te hera videre. DIN. obsecro? AST. Quæ tandem te unum, &c. Both. advenisti! DIN. ain' obsecro? AST. cupiebat te hera videre. DIN. Qui tandem, &c.—85 Pronomen mihi deest in Pll. et ed. Goeller.—87 Codd. edd. vett. et Goeller. jam fore.—90 Palmer. credimus, velut in æstu mutitamus ira; Pll. et Camer. næ ut in æstu mutiamur ira; Both. credimus, ne ut æstuitemus ira.—91 Pll. haut ita est res. Mox C. 2.

NOTE

80 *Benignitas*] Id est, beneficentia, et liberalitas.

81 *Qui cum Geniis*] Qui ventri suo bellum indixerunt.

DI. Peperisse eam audivi. AS. ah! obsecro, tace, Dinarche.

DI. quid jam?

AS. Horresco misera, mentio quoties fit partionis:

Ita pæne tibi fuit Phronesium: i intro jam, amabo,

Vise illam, atque opperire ibi: jam exhibit; nam lavabat. 95

DI. Quid ais tu? quæ nunquam fuit prægnans, qui parere potuit? [sensi.

Nam equidem uterum illi, quod sciam, nunquam extumere

AS. Celabat, metuebatque te illa, ut ne sibi persuaderes

Ut abortioni operam daret, puerumque ut enecaret.

DI. Tum pol isti puero quis est pater? AS. Babyloniciensis miles, 100

Cujus nunc ista adventum expetit: immo adeo, ut nuntiatum 'st,

Jam hic affuturum aiunt cum: nondum advenisse miror.

DI. Ibo igitur intro? AS. quippini? tam audacter, quam domum ad te. [Quam mox

Nam tu edepol noster es etiam jam nunc, Dinarche. DI.

Te recipis tu? AS. jam hic ero: prope est, profecta quo sum. 105

DI. Redi vero actutum: ego interim te apud vos opperibor.

peperisse. AS. Ha! quaso, sile, Dinarche. DI. Quare? AS. Horresco infelix, quoties fit mentio partus: nam Phronesium tua amica ferme perit. Ingredere jam, amabo! vise illam, et expecta ibi. Jam egredietur; nam lavit. DI. Quid dicis tu? quomodo potuit parere, quæ nunquam fuit gravida? Nam ego nunquam animadverti, quod sciam, uterum illi intumescere. AS. Illa sciebat se esse gravidam, et metuebat, ne tu sibi persuaderes ne abortum procuraret, et ut enecaret puerum. DI. Tum per Pollucem qui est pater illius pueri? AS. Miles Babilonicus, cujus illa expectat nunc adventum. Immo abeo! ut est relatum, dicunt cum jam affuturum hic. Miror nondum advenisse. DI. Introibo igitur? AS. Quidni? Ingredere tam audacter quam in tuas aedes. Nam per aedem Pollucis, tu es etiam noster, o Dinarche! DI. Quam mox tu recipies te? AS. Jam ero hic: est prope, quo sum profecta. DI. Redi vero actutum. Ego te expectabo interim apud vos.

*****

ainu tu; B. 1. ain tu te amare; Bipont. ain' tu me amare; Lamb. ain' tu me amari.—92 Goeller. obsecro ah. Mox, codd. Gruteri, quid eam.—93 Priscian. p. 710. Putsch. mentionem quoties fit; Nonius p. 606. mentio quo fit.—94 Goeller. pæne tibi Phronesium fuit. Mox, jam deest in B. 1.—95 Pl. lavabit.—97 Pl. nunquam quod scius.—98 Both. sibi ne aut persuaderes.—99 B. 1. puerumque abuecarct.—100 Idem codex, puero quidem est pater.—101 Edd. vet. expectit. Mox, Benth. ad Terent. Eun. iv. 6. 5. et Goeller. immo ab eo ut nuntiatumst.—104 B. 1. C. C. 2. et edd. vet. noster sed jam nunc; Goeller. sed i jam nunc. B. 1. Dinarche; Lamb. Dinarche, hares tu.—105 Tele recepisti? jam hic eras Acidal.—106 Rede codd. Giuteri; Redde C. 2.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

ASTAPHIUM.

HA, ha, ha! hercle quievi, quia introivit odium: tandem
sola sum. [quæ lubebit.

Nunc quidem meo arbitrato loquar libere quæ volam et
Huic homini amanti mea hera apud nos dixit nœniam de
bonis: [verum

Nam fundi et ædis obligatæ sunt ob amoris prandium:
Apud hunc mea hera consilia summa cloquitur libere: ma-
gisque 5

Adeo ei consiliarius hic amicus est, quam auxiliarius.

Dum fuit, dedit: nunc nihil habet: quod habebat, nos ha-
bemus: [factum est.

Iste nunc id habet, quod nos habuimus: humanum facinus
Actutum fortunæ solent mutarier: varia vita est.

Nos divitem enim meminimus, atque iste pauperes nos. 10
Vorterunt sese memoriæ: stultus sit, qui id admiretur.

As. Ha, ha, ha! per Herculem sum contenta, quia est ingressus homo invisus. Demum sum sola. Nunc verba faciam libere meo arbitrio, quæ optabo et quæ exoptabo. Mea hera occantavit huic homini amanti nugas de fortunis. Nam prædia et ædes sunt obstrictæ ad alendum amorem. Sed mea hera disserit libere cum hoc de suis consiliis, et Dimarchus est potius ejus amicus ad consilium, quam ad opem. Dedit tandem quamdiu habuit: nunc nihil est ei: nos habemus, quod ei erat: ille habet nunc id, quod nos habuimus. Id est urbanum. Fortunæ solent mutari derepente. Vita est varia. Nos recordamur eum fuisse locupletem, et ille recordatur nos fuisse pauperes. Recordatio hæc versa est. Sit stultus, qui demiretur id. Si

1 *Ha, ha, ha, requievi* edd. vett. et Goeller. *introavit C. intro ivit C. 2. introit* Goeller.—3 *Huic nomini a. m. h. dixit domi, et apud nos de bonis neniam esto* Verrius Flaccus p. 125. *me hera B. 1. dixit veniam* edd. vett. ap. Both.—8 *Edd. vett. factum; al. factumst; al. factu.*—10 *Edd. vett. ap. Both. istum meminimus; et sic Goeller.*—11 *Vertit sese rota vicissim sic quid ita mirentur B. 1. Vertit sese rota vicissim: stultust qui id admiretur* Gulielm. *Vorterunt sese memoria est ritus sit quid ita miretur Pl. prior. Vortere sese memoriast rices sic quid ita miretur* editiones veteres. *Vitiis sit, quid ita miretur Pl. ap. Both. qui ita miretur C. 2. Vorterunt se*

NOTÆ

1 *Quievi]* Id est, tranquillo animo sum.

3 *Dixit nœniam]* Festus, ‘Nœniam dixit, idem est, quod, supremum dix-

it: valedixit, abire jussit.’

11 *Vorterunt sese memoriæ]* Scilicet, memoria nostra atque ipsius.

Si eget, necesse est nos patiat^{ur} ali; ita æquom factu est.
 Piaculum est, misereri nos hominum rei male gerentum.
 Bonis esse oportet dentibus lenam probam: arridere,
 Quisquis veniat, blandeque alloqui: male corde consul-
 tare, 15
 Bene loqui lingua: meretricem esse similem sentis cou-
 decet, [num dari.
 Quenquam hominem attigerit, profecto aut malum aut dam-
 Nunquam amatoris meretricem oportet causam noscere,
 Quin, ubi nihil det, pro infrequente cum mittas militia
 domum.
 Nec unquam quisquam probus erit amator, nisi qui rei
 inimicu'st suæ. 20
 Nugæ sunt, nisi quod modo cum dederit, dare jam lubeat
 denuo.
 Is amatur hic apud nos, qui, quod dedit, id oblitu'st datum.
 Dum habeat, tum amet: ubi nihil habeat, alium quæstum
 cœpiat. [cum.
 Æquo animo, ipse si nihil habeat, aliis qui habent, det lo-
 Probus est amator, qui relictis rebus rem perdit suam. 25
 At nos male agere prædicant viri solere secum,

inops est, est necesse ut nos sinat nutriri. Sic est justum factu. Est scelus, nos misereri hominum, qui male regunt sua bona. Oportet probam lenam esse firmis dentibus: oportet eam arridere cuius advenienti, et alloqui urbane: meditari malum in corde, loqui recte lingua. Decet meretricem esse similem sentibus, quemcumque implicaverit, oportet eam afferre dolorem aut detrimentum. Nunquam meretrix debet audire causas, quas offert amator; et statim atque nihil dat, oportet eam exuoret pro absentia ab exercitu. Neque quisquam erit unquam bonus amator, nisi qui inimicus est suorum bonorum. Nugatur, nisi velit dare denuo id, quod dedit modo. Ille amatur apud nos, qui oblitus est ejus, quod dedit: qui tum amet, quando habeat: quando nihil habet, ille faciat aliud lucrum: ipse det locum æquo animo aliis, qui habent, si nihil habeat. Est strenuus amator, qui omissis rebus dilapidat suas fortunas. Sed homines dicunt nos consuevisse male agere secum, et nos esse ava-

memorie Goeller.—12 B. 1. *pati in vitia æquom*; Pl. prior, *patiam avita æquom me factum est*; edd. vet. *nos patier a vitu æquom factum est*; Pl. 2. ap. Both. *nos patiar avita æquom me factum est*; Goeller. *factust*.—13 Codd. Camer. et edd. vet. *rem male*.—17 *Quenquam* codd. Camer. edd. vet. et Goeller.—19 Pl. *cum mittas*; Goeller. *cum mittat*.—21 Acidal. *nisi quom modo*; Douz. *nisi qui modo*; Goeller. *nisi modo quod dederit*. Mox, Pl. *jubeat*.—22 B. 1. *quod dedit lobatus datum*.—23 *Dum abeam quodam, et ubi nihil cœpiam* Nonius

NOTÆ

11 *Bonis dentibus*] Id est, quibus 19 *Mittas militia domum*] *Casser un comedat amatores.*
soldat.

Nosque esse avaras: quæso, num qui male nos agimus
tandem? [amator:

Nam ecceator nunquam satis dedit suæ quisquam amicæ
Neque pol satis accepimus, neque ulla satis poposcit.

Nam quando sterilis est amator a datis, improbus est: 30

Si negat se habere quod det, soli pernoctandum est:

Nec satis accipimus, satis cum quod det, non habet.

Semper datores novos oportet quærere,

Qui de thesauris integris demunt, danunt.

Velut hic agrestis est adolescens, qui hic habet, 35

Nimis pol mortalis lepidus, nimisque probus dator.

Sed is, clam patre, etiam hanc noctem illac

Per hortum transilivit ad nos: eum volo convenire.

Sed est huic unus servos violentissimus,

Qui, ubi quamque nostrarum videt prope ædis, hac si ag-
gredias, 40

Item ut de frumento anseres, clamore absterret, abigit.

Is item est agrestis: sed fores, quicquid est futurum, fe-
riam.

Ecquis huic tutelam januæ gerit? ecquis intus exit?

ras. Demum, an aliquid mali facimus, obsecro? Nam per ædem Castoris nunquam unator dedit satis suæ amicæ: neque per Pollucem accepimus satis, neque ulla petiit satis. Nam amator est nequam, quando est tardus in dandis muneribus. Si dicat sibi nihil esse quod tribuat, cubandum est ei soli. Nec accipimus satis, quando non habet satis quod det. Oportet semper ambire novos datores, qui dant quod depromunt de thesauris plenis. Velut hic juvenis rusticus, qui manet hic, per Pollucem, mortalis nimis festivus, et munerator nimis bonus. Sed is, in scio patre, etiam transilivit ad nos hac nocte per hortum. Volo eum adire. Sed habet unum servum importunissimum, qui statim atque aspicit quandam nostrum juxta ædes, si prætereas illac, te insectatur vociferatione, et abigit ut anseres e frumento. Is rusticus est ejusmodi. Sed pulsabo ostium, quicquid sit. Ecquis tætur hanc januam? Ecquis prodit ab ædibus?

p. 531.—27 C. qui si nunquam alienos agimus tandem; C. 2. qui sin unquam alienos agimus tandem.—30 Pl. ap. Both. amator datis, omissis improbus est; quæ voc. desunt etiam in B. 1.—31 Si dicit in B. 1. Verba soli pernoctandum est desunt in B. 1. Pl. et edd. vett.—32 Sin nec satis B. 1.—33 Pist. et Grut. demus danunt; edd. vett. dona danunt; al. demum danunt.—37 Pl. clam pater; Donz. clam patrem. B. 1. hac nocte; Lamb. et Goeller. etiam hac nocte illam maceriam; Pl. hac noctem illac per.—40 Edd. vett. prope ædes huic egrediens; C. aggredias; C. 2. hac si agredias.—42 Ita is est agrestis Both. et Goeller.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

STRATILAX, ASTAPHIUM.

ST. QUIS illic est, qui tam proterve nostras ædis arietat?

AS. Ego sum, respice ad me. ST. quid, ego? nonne ego video? væ tibi! [est?

Quid tibi ad hasce accessio est ædis prope, aut pultatio

AS. Salve. ST. satis mihi est tuæ salutis: nihil moror: non salveo:

Ægrotare malim, quam esse tua salute sanior. 5

Id volo scire, quid debetur hic tibi nostræ domi? AS. comprime. [primas.

ST. Spero meam quidem hercle: tu, quæ solita es, com-Imprudens per ridiculum ut rustico suadet stuprum!

AS. Iram dixi. ST. ut esse cœpisti, si dem, si est una altera.

AS. Nimis hic quidem truculentus. ST. pergin' male loqui, mulier, mihi? 10

AS. Quid tibi ego autem dico? ST. quia enim me truculentum nominas.

ST. *Quis est ille, qui impellit nostrum ostium tam petulanter?* AS. *Ego sum. Intuere me.* ST. *Quid! ego? nonne ego conspicio? Væ tibi! Quare venis ad has ades, aut pulsus?* AS. *Salvus sis.* ST. *Mihi est satis tuæ salutis: non eam curo: non sum salvus: optarim potius morbo teneri quam esse salvus tua salute. Volo scire id; quid tibi debetur hic apud nos?* AS. * * * ST. *Loco cedentem, si esset altera mulier tum molesta, quam esse cœpisti.* AS. *Hic sane est nimium truculentus.* ST. *Tunc pergis, mulier, mihi maledicere?* AS. *Quid vero ego tibi dico?* ST. *Quia me appellas truculentum. Nunc, nisi absistas e vestigio, ac*

//////////

1 Goeller. *in nostras ædis.*—2 Acidal. ST. *quid ego?* AS. *non nego.* ST. *video: væ tibi!* Pll. et edd. vet. *nonne ego videor te tibi;* Douz. *non te ego video?* B. 1. *non ego videor tibi.*—6 *At volo* B. 1.—7 Lips. *te qui solitus es, comprimat;* Grut. *tu quem solita es;* Pll. *tuque solitus;* B. 1. *tu solita es comprimi.*—8 'Hic versus spurcius est.' Goeller. *Imprudens per deridiculum* Douz. *Impudens* al.—9 *Pro si dem, al. habent fidem;* C. 2. et edd. vet. *fidem si est una altera;* Pll. *ut esse cœpi si dem sist un alteram;* Ald. *ut esse cœpisti quidem, si est una altera.*—10 Pll. *pergin male loqui mulier mihi es.*—11 *Ecquid ti-*

NOTE

1 *Arietat*] Id est, cum impetu concurrit. Seneca, 'Antequam acies inter se arietarent.'

4 *Salvco*] Inusitatum verbum eti-

am temporibus Plauti; sed rustico condonandum Stratilaci.

9 *Ut esse cœpisti, si dem*] Alii *cedam*, id est, Ut molesta et odiosa esse cœ-

Nunc adeo, nisi abis actutum, ac dicis, quid quæras, cito,
Jam, hercle, ego hic te, mulier, quasi sus catulos, pedibus
proteram.

As. Rus merum hoc quidem est. St. pudendumne? tu
vero clarinum pecus,

Advenisti huc sistentatum cum exornatis ossibus: 15
Quia tibi insuaso infecisti, propudiosa, pallulam.

An eo bella es, quia accepisti? ar me advenias. As. nunc
places. [rogo?

St. Quam me illi velim! As. mentiris. St. dicis, quod te
Mancupium qui accipias, gesta tecum penos annuos.

dicis celeriter quid petas, per Herculem ego te proteram hic pedibus, quasi sus catulos. As. Hæc est mera rusticitas. St. Idne vertendum vitio? tu vero pecus clusinum, accessisti temet ostentatum ossibus restilis scite: quia finxisti fasco colore togam, impudica. Esne bella, quia accepisti? Audes ut me venire. As. Nunc places. St. Quam optarem me illi placere! As. Mentiris. St. Dicis quod a te expecto? ut habeas mancipium, gesta tecum hos annulos æneos qui sunt servo-

*****

bi ego antea dico Acidal.—12 Non adeo edd. vett. aut dicis Goeller. at dicis edd. vett.—14 B. 1. hic quidem est. Pll. B. 1. et edd. vett. pudendum et vero. Mox, Schurer. cluninum pecus; Acidal. urbicum pecus.—15 Adveni huc sustentatum exornatis B. 1. Adveni istuc, sis, tentatum Goeller. et Palmer. Advenisti huc te ostentatum Acidal. et Bipont. Adveni nos huc tentatum al. Advenisti huc sistentatum Vatt. ap. Lips. et Pll. Advenisti huc sustentatum edd. vett.—16 Quid tibi rei suaso B. 1. Quia tibire suasu Pll. Quia tibi suaso Meurs. Acidal. et Goeller.—17 Acidal. quin accedis ar me? (i. e. ad me) advenias; C. 2. edd. vett. quia cepisti arma? advenias; Goeller. quam clepsisti.—18 Cum me illi vel in mentiri dicis quid quod C. Cum me illi velim mentiri dicis quid quod C. 2. Quam me tibi velim Goeller. Quam me illi velim. Ast. mentiris. St. quid quod te rogo? Lips. dices edd. vett. quidquid Pll.—19 Mancupii vñ quia Lamb. Quos mancupio accipias Both. annuos penos Goeller. hæc nos an vos Ald. henos annuos Pll. Lamb. ahenos annulos Both. he an nos C. 2.—

NOTÆ

pisti cedam tibi, si una altera fœmina
ad te accedat, æque odiosa.

14 *Clarinum pecus*] *Clusinum pecus*,
permutatione r in s, quod antiquum
et familiare fuit Romanis, tractum ab
urbe Clusio, ubi non egregia erant
fortasse pecora.

15 *Sistentatum*] ‘Sistentare,’ pro
ostentare, antiquum: quasi dicas,
sistere se et ostentare.

Exornatis ossibus] Tibullus, ‘Qui
succe splendente genas onerasse.’ De
fucis loquitur.

16 *Insuaso*] Festus: ‘Suasum, colos
appellatur, qui fit ex stillicidio fumo-
so in vestimento albo. Plautus, ‘Quia
tibi suaso infecisti.’ Quidam autem
legunt, *insuaso*. Nec desunt, qui di-
cant, omnem colorem, qui fiat infi-
ciendo *suasum* vocari: quod quasi
persuadetur in alium ex albo trans-
ire.’

19 *Mancupium qui accipias, gesta te-
cum penos annuos*] Stralilax hoc in-
nuit Astaphio, se esse servum et illam
esse servam. *Penos*. Alii *henos*, pro

As. Dignis dant. St. Laviniae hic sunt, quas habes victorias. 20

As. Ne attigas me. St. tangam? ita me amabit sarculum,

Ut ego me ruri hamaxari mavelim patalem bovem,

Cumque eo ita noctem in stramentis pernoctare perpetem,
Quam tuas centum cenatas noctes mihi dono dari.

Rus tu mihi opprobras? ut nacta es hominem, quem pudeat probri! 25

Sed quid apud nostras negotii, mulier, est aedis tibi?

Quid tu hoc occursas, in urbem quotiescumque advenimus? [eres

As. Mulieres volo convenire vostras. St. quas tu mihi narras? ubi musca nulla foemina est in aedibus.

As. Nullane istic mulier habitat? St. rus, inquam, abierunt: abi. 30

rum. As. Dantur annuli aenei iis qui merentur. St. Victoriae quas refers sunt Laviniae potius, quam tuae. As. Ne me attingas. St. Tene attingam? Ita me meum sarculum amabit, ut ego malim subjici aratro, cum bore patentibus cornibus ruri, et pernoctare totam noctem dormiens cum eo in stramentis, quam cubare tecum centum noctibus, postquam bene cenaverim. Tu mihi exprobras rus? Quam bene nacta es hominem, quem pudeat hujus convicii! Sed quid est tibi rei, mulier, apud nostras ades? Quare tu occurris huc, quotiescumque venimus ad urbem? As. Opto adire vestras mulieres. St. Quas mulieres mihi commemoras tu? Quandoquidem nulli est musca foemina in aedibus. As. Nullane foemina manet in istis aedibus? St. Profectae sunt rus, inquam. Abi. As. Quid vociferaris, stulte?

~~~~~

20 Dignos dant edd. vett. et Ald. Dignus Pl. Larime hic sunt C. 2. lamie hic sunt ed. Paris. ap. Grut. Laciniae Goeller. Mox, quas arcs victorius eadem editio.—21 Goeller. tanganne ego te? ita me amabis; Pl. etiam amabis.—22 B. 1. ruri jam examarerim sarculum movere; Pl. patulum voreri.—23 Cumque eri Both. Tu quod ita noctem in stramentis pernoctare B. 1.—30 Pro abi,

NOTE

‘aënos;’ annuos, ab ‘annus;’ ‘annus,’ ab ‘anus;’ ‘annulus;’ ab utroque. Sunt igitur ‘annuli aënei,’ seu aenei, intelligendi, quos gestare servorum erat.

20 *Laviniae*] Jocus est ex ambiguo, quia voluptatibus dediti magna ex parte profundebant fortunas in deliciis balnearum. Unde frequentissime Plautus, pro ‘profundi bona,’ dicit ‘elavi bonis.’ Hoc igitur loco Stratilax exprobrat Astaphio in adi-

bus Phronesii, amatores sua bona elavare, quo ut alludat, *Laviniae*, seu *Lavinii* oppidi in Italia, nomen usurpat.

22 *Hamaxari*] Id est, plaustrum trahere, aut plastro jungere. *Ἀμαξα, currus.*

Patalem bovem] Festus: ‘Patalem bovem Plautus appellat, ejus cornua diversa sunt, ac late patent.’

29 *Musca nulla foemina est in aedibus*] Id est, mares omnes sumus in

As. Quid clamas, insane? St. abire hinc ni properas
grandi gradu,

Jam ego istos fictos, compositos, crispas cincinnos tuos
Unguentatos usque ex cerebro expellam. As. quam
gratia? [cedere,

St. Quia adeo fores nostras unguentis uncta es ausa ac-
Quiaque istas buccas tam belle purpurissatas habes. 35

As. Erubui mecastor misera propter clamorem tuum.

St. Itane? erubuisti? quasi vero corpori reliqueris
Tuo potestatem coloris ulli capiendi, mala.

Buccas rubricæ; cera omne corpus intinxit tibi. 39

Pessumæ estis. As. quid est, quod vobis pessumæ hæc***

St. Scio ego plus, quam me arbitrare scire. As. quid id
est, obsecro,

Quod scias? St. herilis noster filius apud vos Strabax
Ut pereat, ut eum illiciatis in malam fraudem et præmium.

St. *Ni acceleras excedere hinc grandi passu, ego decutiam usque a cerebro istos tuos cincinnos fictos, compositos, crispatos, unguentis detibutos.* As. *Quare?* St. *Quia es ausa venire perfusa unguentis ad nostras fores, et quia habes illas malas tam accurate purpurisso infectus.* As. *Erubui, per Castorem, infelix propter tuas vociferationes.* St. *Erubuisti? Quasi vero reliqueris, mala, ullum locum tuo corpori ad recipiendum colorem.* Rubricæ *tinxerunt os, cera univcrsum corpus. Estis pessimæ.* As. *Quare a vobis habemur pessimæ?* St. *Ego scio plus quam arbitraris me scire.* As. *Quid est id, obsecro, quod scias?* St. *Quemadmodum Strabax filius heri se perdat apud vos, quemadmodum pelliciatis in fraudes et mu-*

//////////

Pll. *habent pabi; Both. papæ.—32 B. 1. cinnos tuos.—33 Scal. ex cerebro ex-*
rellam.—34 Codd. Camer. fores nostras unguant juncta esse audes accedere.
Verbum fores delet Goeller.—38 Tao deest ap. Priscian. p. 691.—39 Buccas
rubrica; creta omne Goeller. Buccas rubrica, cera omne c. intinxit tibi Scal.
rubriceta omne c. intinxisti tibi B. 1.—10 B. 1. quod vobis pessumæ est; C. pes-
sumæ hæc ma; al. pessumæ hæc vii; Aicidal. quod v. p. sumus? St. hæc ari;
Goeller. conj. quod v. p. quæso sumus?—12 B. 1. herus noster filius apud vos-
tram perit ut perastute cum injiciatis.—13 Pll. etiam injiciatis; edd. vett. et

NOTÆ

ædibus, ut ne musca quidem fœmina
sit.

32 *Cincinnos*] Id est, brevioribus
capillis, qui aliis subolescunt, id est,
crescunt. Varro: 'Ante aures nodi ex
subolibus parvuli intorti dimitteban-
tur cincinni; sed et oculi suppetuli,
nigellis pupillis quandam hilaritatem
significantes animi, rictus parvissi-

mus; ore frænato, risu roseo.' De-
scriptio est exquisitæ pulchritudinis.

35 *Buccas purpurissatas*] Apuleius:
'Quis non disciplinam matris agno-
vit? cum in puella videret immedica-
tum os, et purpurissatas genas, et il-
lices oculos.'

39 *Rubricæ*] Idem ferme, quod
'purpurissum.'

As. Sanus si videare, dicam: dicis contumeliam,
Nemo hominum hic perire solet apud nos: res perdunt
suas. 45

Ubi perdidere res, abire hinc si volunt, nudis licet.

Ego non novi adolescentem vestrum. ST. veron'? As.
serio. [singulas

ST. Quin maceria illa ait, in horto quæ est, quæ in noctes
Latere fit minor, qua iste ad vos damni permensu'st viam?

As. Non mirum; vetus est maceria; lateres si veteres
ruunt. 50

ST. Aiu' tu, mala, lateres veteres ruere? nunquam edepol
mihi

Quisquam homo mortalis posthac duarum rerum creduit,
Ni ista ego vestra hero majori facta denarravero.

As. Estne ille violentus? ST. suam non enim ille me-
rettriculis

Muniendis rem coëgit, verum parsimoniæ 55
Duritiæque: quæ nunc ad vos jam exportatur, pessumæ.

nera. As. Dicam tibi, quod res est, si sapi: sed dicis convicium. Nemo solet perdi hic apud nos. Perdunt bona sua. Ubi perdidere res, si volunt, abire hinc licet nudis. Ego non novi vestrum adolescentem. ST. Verumne? As. Serio. ST. Tamen ille murus, qui est in horto, dicit id: hic in singulas noctes fit minor uno latere, qua iste sibi stravil viam ad vos, in suam perniciem? As. Est vetus murus; non mirum est, si veteres lateres decidant. ST. Dicisne tu, improba, veteres lateres decidere? Per ælem Pollucis nunquam quisquam homo mihi posthac credat divini et humani, nisi ego narravero ista vestra factu majori hero. As. Estne ille ferox? ST. Non enim ille comparavit suas opes, quæ nunc conferuntur ad vos, in dandis muneribus meretriculæ, verum in parsimonia et severitate

//////////

Goeller. *iniciatis*.—41 *Sanus si videar, edicam.* AST. *dicis* edd. vett. *dicam dicis contumeliæ* Vatt.—46 *Pll. ut vis licet*; edd. vett. *uti jus licet*.—48 *Quid maceria* edd. vett. et quædam edd. *Prisc. p. 673.* et sic *Acidal.*—49 *Lateri Pll. Mox, Prisc. l. e. et edd. vett. qua is ad vos*; *Pll. qua istivos. Prisc. permensus est.*—51 *Aiu' tu veteres lateres ruere* *Prisc. l. e.*—54 *B. l. violentus?* ST. *non enim ille*; *Palmer. et Lips. ST. sum: non ille.*—55 *Muniendis* Vatt. *Muniendis alii Vatt. et Pll. Molendis Lips. rem cogi B. l. parsimonia Palmer.*—56 *Duritiæque*

NOTE

41 *Sanus si vidcar*] Si putarem te sanum esse, monerem te mihi contumeliam dicere. Erat formula loquendi, qua mollius dicebatur, 'tu es amens, tu es insanus.'

50 *Vetus est maceria*] Murus sine calce et cemento.

52 *Duarum rerum creduit*] Id est, divini et humani.

54 *Meretriculis Muniendis*] 'Munire' est muneribus afficere, quasi dicat, munerandis.

56 *Duritiæque*] Id est, severitatum.

Hem tu, o sexungula! male vivitis: egone hæc mussitem?
Jam enim eccere ibo in forum, atque hæc facta narrabo seni:
Neque istuc in se gestit, ergo coget exanimem mali.

As. Si ecastor hic homo sinapi victitet, non censeam 60
Tam esse tristem posse: at pol hero benevolens ut is est
suo! [potest

Verum ego illum, quanquam violentus est, spero mutari
Blandimentis, ornamentis ceteris meretriciis.

Vidi equidem ex jumentis domita fieri, atque alias beluas.
Nunc ad heram revidebo: sed, eccum, odium progreditur
meum. 65

Tristis exit: haud convenit etiam hic dum Phronesium.

morum. Hem tu, o senis unguis armata! vivitis male. Dissimulabone ego hæc? Jam enim, per Cererem, pergam in forum, et referam hæc seni. Neque expectabo usque eo dum faciat examen istorum factorum filii in meo tergo verberando. As. Si, per Castorem, iste homo victitet sinapi, non puto futurum esse adeo morosum. Sed, per Pollucem, ut is est bene affectus in herum! Sed ego credo illum posse molliri blanditiis et ornamentis meretriciis, tametsi est violentus. Equidem vidi jumenta mansuescere, et ceteras belluas. Nunc repetam ad heram. Sed ecce homo mihi odiosissimus egreditur. Prodit mæstus. Nondum convenit Phronesium, ut puto.

//////////

idem et Goeller. *Ruri æque quæ nunc duo sciam exportatur pessumum B. 1.—57 Hem tuos ex unguis idem codex; sexungula edd. veti. Hem, o sexungula Goeller.—58 Pll. exercere ibi forum; edd. vett. et Ald. eccere ibo ad forum.—59 Lips. istuc ipse g. e. c. examen; Acidal. Neque iste huic, ut se g. tergo c. examen; vel, Neque iste huic in se gesti tergo c. examen; vel, Neque ego istuc meo gestio tergo cogere examen. Pll. habent Neque istuc. Goeller. etiam examen.—61 Ald. benevolens uti est is vos; Acidal. conj. benevolens vivit hero; r̄d ut delatum malit Goeller.—62 Idem Goeller. deleret hoc loco aut ego, aut illum.—63 Pro ornamentis, Meurs. conj. oramentis.—64 Vidi equidem ex inem intu domitu fieri Pll. intum pro intu, C. 2. id tamen negat Pareus. Vidi equidem exindomito B. 1. Vidi equidem jumentum ex indomito domitum fieri edd. vett. Vidi equidem juvenum ex indomito domitum fieri Ald. Vidi equidem ex indomitis domitas Goeller.—65 Nunc ad h. ire jubebo eccum B. 1.—66 Tristis exit advenire B. 1. Tristis exit aet convenire Colv. ad convenire Ven. 1. at convenire alix vett.*

NOTÆ

57 *Sexungula*] Senis manibus.

59 *Neque istuc in se gestit*] Id est, senex id non putat.

Ergo coget exanimem mali] Id est,

itaque coget me aliquando id confiteri adhibitis tormentis.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

DINARCHUS, ASTAPHIUM.

DI. PISCES ego credo, qui usque dum vivunt, lavant,
 Minus diu lavere, quam hæc lavat Phronesium.
 Si proinde amentur mulieres, diu quam lavant,
 Omnes amantes balneatores sient.

AS. Non quis parumper durare, opperirier? 5

DI. Quin hercle lassus jam sum durando miser.

AS. Mihi quoque præ lassitudine opus est ut lavem.

DI. Sed obsecro, hercle, Astaphium, i intro, ac nuntia
 Me adesse: tu i propere, et suade jam ut satis laverit.

AS. Licet. DI. audin' etiam? AS. quid vis? DI. Di
 me perduint, 10

Qui te revocavi: non tibi dicebam: i modo.

AS. Quid jam me revocabas, improbe nihilique homo?
 Quæ tibi mille passuum peperit moræ mora.

DI. Sed quid hæc hic autem tamdiu ante ædis stetit?
 Nescio quem præstolata est: credo, militem. 15

DI. *Ego arbitror pisces, qui imitant aqua tamdiu quamdiu vivunt, minus se lavare quam hæc Phronesium se lavat. Si mulieres perinde amentur atque diu lavantur, omnes amantes sint balneatores. AS. Non potes expectare tantisper? DI. Per Herculem sum jam defessus expectando infelix. AS. Est mihi opus etiam ut cam in balneum præ defatigatione. DI. Sed, quæso per Herculem, Astaphium, ingredi, ac dic me adesse. Tu perge velociter, et suade ei quod jam satis laverit. AS. Eo. DI. Audis adhuc? AS. Quid cupis? DI. Dii me perdant, qui te revocavi! non tibi dicebam: i modo! AS. Quare me revocas, jam scelestè vir et vilissime? Hæc mora tibi attulit retardationem mille passuum. DI. Sed quare hæc mansit hic tamdiu ante ostium? Nescio quem expectat. Credo cam*

//////////

1 Varro de L. L. p. 91. *adlavant*.—2 *Diu minus lavari idem ibid.*—4 *Omnes amatores* B. 1. C. C. 2. et edd. vett.—7 *Pl. opus est lavare*; Ven. 1. et aliæ vett. *opus est lavere*; B. 1. *opus est lavare*.—9 *Me adesse tu propere* Pl. *Me adesse cui properet suarium, ut satis* edd. vett. ap. Meurs. *Me adesse: tu i præ, et, &c.* Acidal.—12 *Pronomen me deest* in B. 1. *improbis idem codex.*—13 *Quæ tibi mille passuum* Pl. *Quæ mille passuum peperit tibi* Acidal. et Goeller. Acidalius conj. etiam, *Quæ t. m. passuum p. moras mora*; edd. vett. et Ald.

NOTÆ

2 *Lavere*] Antiquitus pro 'lavare.' 15 *Quem præstolata est*] 'Præstolor' est præsto sum; in prociuctu sum.

5 *Durare, opperirier*] Id est, durando opperiri.

Illud est: vide ut jam, quasi volturii triduo
 Prius prædivinant, quo die esuri sient:
 Illum inhiant omnes: illi est animus omnibus.
 Me nemo magis respiciet, ubi iste huc venerit,
 Quam si hinc ducentos annos fuerim mortuus. 20
 Ut rei servire suave est! vae misero mihi!
 Post factum plector, quia ante-partum perdidit.
 Verum nunc si qua mihi obtigerit hæreditas
 Magna atque luculenta, nunc, postquam scio,
 Dulce atque amarum quid sit ex pecunia, 25
 Ita ego illam edepol servem, itaque parce victitem,
 Ut nulla faxim cis dies paucos siet.
 Ego istos, qui nunc me culpant, confutaverim.
 Sed est vocis sat: sentio aperiri fores,
 Quæ obsorbent quicquid venit intra pessulos. 30

expectare militem. Est id! Vide quemadmodum divinant jam triduo, quasi vultures, quo die sint esuri: omnes inhiant: habet animos omnium conversos in se. Nemo me respiciet magis, quando iste venerit huc, quam si fuerim mortuus a ducentis annis. Ut est suave esse dicitem! Vae mihi misero! do pœnas perditarum opum, quia dilapidavi ea quæ habebam antea. Sed si aliqua hæreditas mihi evenerit; ampla atque egregia, nunc postquam intelligo quid sit dulce et amarum in pecunia, ita per ædem Pollucis, ego illam servabo, itaque viram parce, ut sit nulla pecunia intra paucos dies. Ego refellam istos, qui me culpant nunc. Sed est satis vocis: video januum hiare, quæ deglutit quicquid venit intra limina.

Quod tibi m. passus peperit moræ. Voc. mora deest in B. 1. et Pl. —16 Illum student jam quasi volturii Pl. est delent Acidal. et Camer. Illuc sis vide, ut jam Goeller. —18 Illum inant B. 1. illic est edd. quædam vett. —19 Me nimo C. Me nimio C. 2. Me nihilo B. 1. ubi is idem codex. —21 Utrum servire B. 1. C. 2. Verum servire Ven. 1. et edd. vett. salve est C. 2. vae vae Pl. —22 Pl. edd. vett. et Delph. flector; Scal. conj. flictor. —28 B. 1. confutavero. 29 Sed est vos adsentio Pl. Sed assentio edd. vett. Sed æstuosas sentio Goeller. —30 Codd. et edd. vett. infra pessulos.

NOTÆ

16 Quasi volturii] Vultures. Pli-
 nius, 'Umbricus haruspicum nostro
 ævo peritissimus tradit, triduo ante
 aut biduo vultures volare, ubi cada-
 vera futura sint.'

22 Plector [flector] A 'flictor;' unde 'afflictor;' id est, do pœnas.
 Ante-partum] Id est, ante-acquisi-
 tum, ante-possessum.

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

PHRONESIUM, DINARCHUS.

PH. NUM tibi nam, amabo, janua est mordax mea,
Quo introire metuas, mea voluptas? DI. ver vide:
Ut tota floret! ut olet! ut nitide nitet!

PH. Qui tam inficetus Lemno adveniens, qui tuæ
Non des amicæ, Dinarche, suavium? 5

DI. Vah! vapulo hercle ego nunc, atque adeo male.

PH. Quo te avortisti? DI. salva sis, Phronesium.

PH. Salve: hic ne hodie cœnas, salvos cum advenis?

DI. Promisi. PH. ubi cœnabis tu? DI. ubi tu jusseris.

Hic. PH. me lubente facies. DI. edepol me magis. 10
Nempe tu eris hodie mecum, mea Phronesium.

PH. Velim, si fieri possit. DI. cedo soleas mihi:

Properate: auferte mensam. PH. amabo, sanun' es?

DI. Non edepol bibere possum jam, ita animo male est.

PH. Num obsecro, mea voluptas, meum ostium mordcat, quia vereris ingredi?
DI. Aspice ver. Ut tota florida est! ut olet! ut fulget! ut nitida est! PH.
Quomodo es tam illepidus, Dinarche, ut advenias ex Lemno, et non offeras osculum
amicæ? DI. Vah! ego do pœnas nunc, per Herculem, atque adeo immerito. PH.
Quo te avortisti? DI. Salve, Phronesium! PH. Sis salvus, cœnasne hodie hic,
quoniam reverteris incolumis? DI. Pollicitus sum. PH. Ubi cœnabis tu? DI.
Ubi tu volueris. Hic. PH. Mihi feceris pergratum. DI. Per ædem Pollucis
feceris mihi gratius. Nam tu eris hodie mecum, mea Phronesium. PH. Optem,
si posset fieri. DI. Da mihi soleas: properate: auferte mensam. PH. Obsecro,
sapisne? DI. Per ædem Pollucis non possum bibere, adeo est ægre animo. PH.

//////////

2 B. 1. DI. ferride.—3 B. 1. ut oleum nitide.—4 Edd. vet. et Both. infacetus.—
5 Codd. Cam. Dinararchis avivium; C. 2. Dini archis avium; Goeller. n. Dinarche
—9 Promisi jube enabist ubi tu luseris codd. Cam.—13 Properate auferre mensam

NOTE

2 Ver vide] Id est, Phronesium flo-
rentem ornamentis. Horatius, 'In-
star veris enim vultus ubi tuus Affil-
sit; populo gratior it dies.'

4 Inficetus] Id est, infacetus, in-
gratus. Catullus, 'Idem inficeto est
inficetior rure.'

11 Tu eris hodie mecum] Verecun-
dum in ipsa inverecundia verbum.
Varro: 'Violavit virginem, pro, viti-
avit: dicebant æque eadem modes-
tia potius, cum muliere fuisse, quam
concupuisse.'

PH. Mane: aliquid fiet, ne abi. DI. ah! aspersisti aquam,
Jam rediit animus: deme soleas: cedo: bibam. 16

PH. Idem es ecastor qui soles: sed dic mihi,
Benene ambulavisti? DI. huc quidem hercle ad te bene,
Quoniam tui videndi est copia. PH. complectere.

DI. Libens: ah! hoc est mel melle dulci dulcius! 20
Hoc tuis fortunis, Juppiter, præstant meæ.

PH. Dane suaviū? DI. immo vel decem. PH. haud
istoc pauper es.

Plus pollicere, quam ego a te postulo.

DI. Utinam a principio rei item parsissem meæ,
Ut nunc reparcis suaviis! PH. si quid tibi 25
Compendii facere possim, factum edepol velim.

DI. Jam lavisti? PH. jam pol mihi quidem atque oculis
meis.

Num tibi sordere videor? DI. non pol mihi quidem.
Verum tempestas memini cum quondam fuit,
Cum inter nos sorderemus unus alteri. 30

Sed quid ego facinus audivi adveniens tuum?
Quod tu hic, me absente, novi negotii gesseris?

Mane! faciemus aliquid, ne abi. DI. Ah! aspersisti aquam. Animus recreatur jam; deme soleas: cedo! bibam. PH. Per ædem Castoris, es idem qui antea. Dic mihi, lubuistine iter felix? DI. Felix quidem, per Herculem, quando est facultas tui conspiciendi. PH. Complectere. DI. Libens. Ah! hoc mel est suavius melle dulci. Meæ fortune, Jupiter, hoc complexu superant tuas! PH. Da osculum. DI. Immo vel decem. PH. Non es pauper osculis. Promittis plus, quam ego a te posco. DI. Utinam pepercissem ab initio meis fortunis, ut nunc reparcis oculis! PH. Si tibi possim prodesse, per ædem Pollucis, prosim. DI. Lavistine jam? PH. Per Pollucem mihi videor lauta, et meis oculis. Tibine videor illausti? DI. Per Pollucem non mihi videris. Verum recordor, eum quondam alter alteri essemus illausti. Sed quid audivi de te quando sum reversus? Quod novum negotium gessisti hic me absente? Et gaudeo quod evasisti saltem, et

//////////

Donz.—14 Gron. libere possum.—16 Lips. deme, deme soleas. Mox, cedo vivam C. cedo vicum C. 2. et edd. vett. cedo vinum B. 1. et Pius.—17 B. 1. sed dicas.—18 Bene num B. 1. ambulasti Pl. ap. Both. nunc quidem hercle attibene B. 1.—19 Quam tui PH. Quom tui Goeller.—20 Edd. vett. at hoc. PH. hoc est me illi dulci; Goeller. hoc est melle dulci.—22 Da nunc suaviū edd. vett. Dant suaviū PH. Dun' suaviū Bipont. Mox, iidem PH. ut em istoc p. esse; edd. vett. utinam istoc.—23 Plus pollicere tu Bipont.—27 Jam jam aiesse B. 1.—29 Particula cum deest in B. 1. C. C. 2. et edd. vett.—30 Cum uter nostrum sorderemus alteri ed. Paris. Cum uterque nostrum sorderemus alteri Diss. alter alteri Both. et Goeller. unus deest in B. 1. C. C. 2. et edd. vett.—31 Sed quod Acidal.—32 Acidal. negotii gesti. Post hunc versum Both. ex cod. Ambros.

Cumque bene provenisti salva, gaudeo.

PH. Tibi mea consilia summa semper credidi.

Equidem nec peperī puerum, nec prægnaſ fui, 35

Verum assimulavi me esse prægnaſ, haud eram.

DI. Quapropter, o mea vita? PH. propter militem

Babyloniensem, qui quasi uxorem sibi

Me habebat anno, dum hic fuit. DI. ego senseram.

Sed quid istuc? quoi rei id te assimilare retulit? 40

PH. Ut esset aliquis laqueus et redimiculum,

Reversionem ut ad me faceret denuo.

Nunc huc remisit nuper ad me epistolam,

Sese experturum, quanti sese penderem:

Si, quod peperissem, id educarem ac tollerem, 45

Bona sua me habiturum omnia. DI. ausculto lubens.

Quid denique agitis? PH. mater ancillas jubet,

Quoniam jam decimus mensis adventat prope,

Aliam aliorsum ire, præmandare et quærere

Puerum aut puellam, qui supponantur mihi. 50

incolumis ex his doloribus. PH. Tibi commisi semper mea consilia penitissima. Equidem nec peperī puerum, nec fui gravida; verum simulavi esse prægnaſ, non eram. DI. Quocirca, o mea vita? PH. Propter militem Babyloniensem, qui agebat hic mecum, quasi cum uxore, per annum. DI. Ego existimaveram. Sed quare id? Quo consilio tu simulasti id? PH. Ut esset aliquis laqueus et nodus, ut reverteretur denuo ad me. Nunc ad me scripsit nuper hanc epistolam, sese risurum, quanti sese facerem: si educarem ac tollerem id quod peperissem, me habiturum cuncta sua bona. DI. Audio ultro. Quid agitis denique? PH. Mater mandat ancillas ire, aliam alio quæsītum puerum aut puellam, quæ mihi supponeretur, quoniam jam mensis decimus propemodum adventat. Quid faciam multa ter-

//////////

Maii primus inseruit, *Nam quid id est?* DIN. *primum quom tu es aucta liberis;* codex vero habet, *primum cum tuis es aucta liberis;* Goeller. legit, *Quid id est?* DIN. *primum dum cum tu es aucta liberis.*—33 Post hunc versum Both. et Goeller. dederunt ex eodem cod. Ambrosian. PH. *Concedite hinc ros intro utque operite ostium: Tu nunc superstes solus sermōni meo es.*—36 Pro haud eram, codd. habent *haud ego;* Grut. et Goeller. *haud nego.*—37 Quapropter mea vita B. 1.—39 *Me h. annum* edd. vet. et Both. *Me h. anno uno dum* Vatt. *Me h. annum duon* Pll.—40 Codd. et edd. ante Douz. cui rei item assimilare.—41 B. 1. *aliquis utque usque est et redimiculum.*—45 Verba, *id educarem ac,* desunt in B. 1.—46 Pll. *omnia esse.*—48 Quoniam non cod. Camer. unde Bothius, *Quoniam nunc.*—49 Pro præmandare, Guliclm. legit *perrenari;* Aicidal.

NOTÆ

33 Bene provenisti] Id est, profeciisti, utpote aucta liberis.

Quid multa verba faciam? tonstricem Suram
 Novisti nostram, quæ modo erga ædes habet.
 DI. Novi. PII. hæc una opera circumit per familias,
 Puerum vestigat clanculum, ad me defulit.
 Datum sibi esse dixit. DI. o merces malæ! 55
 Eum nunc non illa peperit, quæ peperit, prior,
 Sed tu posterior. PII. ordine omnem rem tenes.
 Nunc, ut præmisit nuntium miles mihi,
 Non multo post hic aderit. DI. nunc tu te interim
 Quasi pro puerpera hic procuras? PII. quippini? 60
 Ubi sine labore res geri pulchre potest,
 Ad suum quemque æquom est quæstum esse callidum.
 DI. Quid me futurum est, quando miles venerit?
 Relictusne abs te vivam? PII. ubi illud, quod volo,
 Habebo ab illo, facile inveniam, quomodo 65
 Divortium et discordiam inter nos parem:
 Postidea ego tota tecum, mea voluptas, usque ero
 Assiduo. DI. immo hercle vero accubuo mavelim.
 PII. Quin Dis sacrificare hodie pro puero volo,
 Quinto die, quod fieri oportet. DI. censeo. 70

ba? Novisti Suram nostram tonstricem, quæ habitat nunc ante has ædes. DI. Novi. PII. It per omnes familias, una opera quærit puerum clam, ad me apportavit. Dixit sibi esse datum. DI. O improbe merces! Illa prior non peperit, quæ eum! peperit prior, sed tu peperisti. PII. Capis sigillatim omnem rem. Nunc miles veniet huc statim, quia ad me misit nuntium. DI. Nunc tu te procuras hic interea, quasi puerperam? PII. Quidni? Quando res potest fieri sine labore, est par quemque esse industrium in suum commodum. DI. Quid fiet de me quando bellator venerit? Vivamne desertus a te? PII. Quando obtinero ab illo id quod expeto, excogitabo facile, quomodo moveam inter nos discordiam et divortium. Postea ego ero assiduo tecum tota, mea voluptas. DI. Immo per Herculem malim esse accubuo. PII. Quin volo hodie sacrificare Diis pro puero quinto die, quod

//////////

percontari.—50 Acidal. et Goeller. supponatur.—51 Edd. quædam vett. verba facimus.—52 PII. quem erga ædem sese habet; voc. modo deest etiam in B. I.—57 Voc. ordine, quod habent PII. Vait. et edd. antiq. deest in edd. quibusdam ante Gulielm.—65 C. facile invenio; Cam. in margine ed. Gronov. facile invenero.—67 Post id ego totum tecum Ald. et al. vett. Post id ego tecum

NOTÆ

70 *Quinto die*] Hic dies vocabatur *ἀμφιδρόμιος*, a ritu, quo cursim circa locum gestabatur puer. Apud Græcos infans die quinto lustrabatur; sed apud Latinos octavo quidem puellæ; nono pueri: qui ‘dies Iustri-cus’ dicebatur; Symmacho ‘Iustralis solennitas:’ item ‘nominalis,’

PH. Non audes aliquod dare mihi munusculum ?
 DI. Lucrum herele videor facere mihi, voluptas mea,
 Ubi quippiam me poscis. PH. at ego, ubi abstuli.
 DI. Jam faxo hic aderit: servolum huc mittam meum.
 PH. Sic facito. DI. quicquid autem erit, boni consulas.
 PH. Ecastor munus te curaturum scio, 76
 Ut ejus me non pœniteat, mittas mihi.
 DI. Num quippiam me vis aliud? PH. ut, quando otium
 Tibi sit, ad me revisas. DI. valeas. PH. vale.
 DI. Pro Di immortales, non amantis mulieris, 80
 Sed sociæ unanimantis, fidentis fuit
 Officium facere, quod modo hæc fecit mihi.
 Suppositionem pueri quæ mihi credidit,
 Germanæ quod sorori non credit soror.
 Ostendit sese jam mihi medullitus, 85
 Se mihi infidelem nunquam, se viva, fore.
 Egone illam ut non amem? egone illi ut non bene velim?
 Me potius non amabo, quam huic desit amor.
 Ego isti non munus mittam? jam modo ex hoc loco
 Jubebo ad istam quinque perferri minas: 90

oportet fieri. DI. Censeo. PH. Non audes mihi præbere ullum munus? DI. Per Herculem lucro appono, meo voluptas, quod a me rogas. PH. Sed ego, quando abstuli. DI. Faciam aderit jam hic! mittam huc meum servulum. PH. Fac sic. DI. Quicquid autem acciderit, æqui bonique consule. PH. Per ædem Castoris, scio te curaturum, ut ad me mittas munus, ejus me non pœniteat. DI. Mihine vis quidpiam aliud? PH. Ut quando tibi licebit per otium, ad me repetas. DI. Valcus! PH. Vale. DI. Pro Dii immortales! non fuit mulieris amantis, sed sociæ, sed unanimis, sed fidei officium, quando hæc mihi mox fecit. Nimirum mihi detexit suppositionem pueri, quam non detexit soror germanæ sorori. Indicarit clare jam jam mihi medullitus, fore nunquam infidelem dum vivet. Egone ut non eam amem? Egone ut illi non velim bene? Non me amabo potius, quam amor ejus me destituat. Ego ad illam non mittam munera? Mandabo jam ad illam

*****

Goeller.—69 B. 1. *hodie sacrificare*.—71 Pro *munusculum*, C. habet *munus civilium*; C. 2. et edd. vett. *munus civilium*.—77 *Ut ejus me* B. 1.—79 *Tibi sit me*, omisso *ad*, B. 1. *revisast valeas* Pl. ap. Both. *ad me intervistas* Douz.—81 *Sed unanimantis sociæ* Goeller. qui conj. etiam, *Sed sociæ (vel socienæ) unanimantis*.—85. 86 *Ostendisse sciam mihi medullitus infidelem nunquam dum vivam fore* Nonius p. 562. *jam sese*, omisso *mihi*, B. 1. *dum vivat* B. 1. Ven. 1. et al. vett.

NOTÆ

quia nomen tum infanti indebatur. Gregorius Nazianz. *ὀνομαστήρια*. Fata Tertullianus 'nominalia' appellat; etiam scribenda advocabantur.

Præterea opsonari duntaxat ad minam.
 Multo illi potius bene erit, bene quæ vult mihi,
 Quam mihimet, omnia qui mihi facio mala.

comportari quinque minas ex hoc loco: præterea parari elulia ad minam. Præstat illi esse bene quæ mihi vult bene, quam mihi, qui mihi omnia mala facio.

ne vivat Pl. — 89 Goeller. jam domo eloco; Gulielm. e loco. — 92 B. 1. quæ bene vult. — 93 Pl. et edd. vett. mihi facto.

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

PHRONESIUM.

PUERO isti date mammam: ut miseræ matres sollicitæ-
 que

Ex animo sunt, crucianturque! edepol commentum male!
 Cumque eam rem in corde agito, nimio minus perhibemur
 Malæ, quam sumus ingenio: ego prima domi modo docta
 dictito.

Quanta est cura in animo, quantum corde capio dolorem, 5
 Dolus ne occidat morte pueri! mater dicta quod sum, eo
 magis

Studeo vitæ, quæ ausa sum tantum clam dolum aggredi.
 Lucri causa avara probrum sum executâ: alienos dolores
 Mihi suppositi: nullam rem oportet dolose aggredi, nisi

PHR. Præbete papillam illi puero: quam matres sunt miseræ et inquietæ! quantum anguntur! per ædem Pollucis excogitatum male! et quando recogito in mente, dicimur multo minus malæ, quam sumus. Ego fateor nunc id quod didici domi. Quanta est sollicitudo animi, quantam ægritudinem concipio pectore, ne frans intereat interitu pueri! quoniam sum appellata ejus mater, idcirco impensius exopto tueri ejus vitam, utpote quæ sum ausa machinari tantam fallaciam. Commisi hoc facinus quæstus gratia: mihi supposui partum alius matris. Nulla est suscipienda

1 C. data amam mam. — 2 Exanimos cruciant B. 1. Ex animo suo sunt, cruciantque Bipont. et Goeller. — 4 Malo B. 1. prima de me modo dicta B. 1. Pl. et edd. vett. ego primum de me domo docta Goeller. ego prima de me modo ista dicta al. vett. ego prima domi docta Palmer. — 6 B. 1. ego magis. — 7 Pl. et edd. vett. quæ hunc ausa sum tantum dolum aggrediar; Goeller. quæ hoc ausa sum tantum dolum. Voc. clam deest in B. 1. adgredi, vel adgrediari, al. ap.

NOTE

1 Domi docta] Id est, domestico experimento instructa.

Astute accurateque exequare: vosmet jam videtis, 10
 Ut ornata incedo: puerperio ego nunc me esse ægram as-
 simulo.

Male quod mulier facere incepit, nisi id efficere perpetrat,
 Id illi morbo, id illi senio est, ea illi miseræ miseria est:
 Si bene facere incepit, ejus eam cito odium percipit.

Nimis quam pauca sunt defessæ, male quæ facere occe-
 perunt: 15

Nimis quam pauca efficiunt, si quid occeperint benefacere.
 Mulieri nimio malefacere melius est onus, quam bene.

Ego, quod mala sum, matris opera mala sum, et meapte
 malitia:

Quæ me gravidam esse assimulavi militi Babylonio:

Eam nunc malitiam accuratam miles inveniat volo. 20

Iste hic haud multo post credo aderit: nunc prius præca-
 veo sciens:

Eumque gero ornatum, ut gravida, quasi puerperio cubem.

Date mihi huc stactam atque ignem in aram, ut venerem
 Lucinam meam,

Hic apponite, atque abite ab oculis: eho Pithecium,

res callide, nisi prosequaris fraudulentem et diligenter. Cernite nunc vos ipsi, ut sum instructa. Ego fingo me esse nunc ægram propter partum. Nisi mulier perficit id quod orsa est, id illi est molestum, est acerbum, est miserum illi miseræ. Si incepit facere aliquid boni, eam ejus pœnitet repente. Sunt perpauca, quis pigreat eorum perficiendorum quæ inceperunt facere male: sunt perpauca quæ perficiant id, quod inceperunt facere recte. Est munus mulieri multo jucundius male agere, quam recte. Mea malitia est quod sum mala, et quia sum mater, et quia sum per memet mala: quia simulavi me esse gravidam ex milite Babylonio, volo nunc ut miles reperiat illam fraudem excogitatum. Ille veniet huc modo, ut arbitror: nunc provideo diligenter ejus adventum, ornata hoc ornamento; ut cubem, quasi ægra ob partum. Afferte mihi huc stactam et ignem in aram, ut venerem meam Lucinam. Hic apponite: atque discedite a conspectu. Eho Pithecium!

//////////

Pareum.—10 *Pl. exsequere.*—14 *Si deest in B. 1.*—15 *Nimisque pauca C. 2. et edd. vett. Hic versus deest in C.*—17 *Mulierio nimioque m. levius est B. 1. levius est etiam Lamb.*—18 *Gronov. et me apte.*—22 *Cumque ornatu gravida B. 1. Cumque ornata ut gravida Ven. 1. et al. vett. Eumque ornata ornatum Grut. et ed. Taubm. Eumque ornatum ** ut gravida Goeller. accubem B. 1.*—23 *Date m. huc ejectum B. 1. ut venerem Pl. ut venerem edd. vett. vicium*

NOTÆ

15 *Nimis quam pauca*] Paucissime.   23 *Ut venerem Lucinam*] Id est, ut
 16 *Efficiunt*] Id est, perficiunt.   venerem.

Face ut accumbam : accede : adjuvare sic decet puerperam.
Soleas mihi duce, pallium injice in me huc, Archilis. Ubi
es, 26

Astaphium ? fer huc verbenam mihi, thus et bellaria.

Date aquam manibus : nunc ecastor ut veniret miles velim.

cura ut decumbam. Accede ; oportet adjuvare sic puerperam. Detrahe calceos ; injice huc in me pallium, Archilis. Ubi es, Astaphium ? Affert mihi huc verbenam, thus, et bellaria. Infundite aquam in manibus. Vellem nunc, per Castorem, ut miles veniret.

//////////

meam B. 1.—25 Goeller. adjuta : sic ; &c. Hunc et sequentem vs. transponit Acidal.—26 Soleas mihi dato Acidal. Soleas dcme Goeller.—28 Pll. ecastorum veniret ; Goeller. ecastor veniat militem velim.

NOTE

27 Thus et bellaria] Domi sacra fie- ob puerperium.
bant vulgo infinitis de causis, etiam

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

STRATOPHANES, PHRONESIUM, ASTAPHIUM.

ST. NE expectetis, spectatores, meas pugnas dum prædicem :

Manibus duelli prædicare soleo ; haud in sermonibus.

Scio ego multos memoravisse milites mendacium.

Et Homeroidæ poetillæ mille memorari potest,

Qui et convicti et condemnati falsis de pugnis sient. 5

Non laudandus est, quoi plus credit qui audit, quam qui videt.

ST. Ne opperiamini, spectatores, dum commemorem mea certamina. Consuevi celebrare factis bellicis, non dictis. Non ignoro complures bellatores retulisse mendacia, et possunt recenseri poetastri imitatores Homeri, qui fuerunt convicti et condemnati de falsis certaminibus. Non mihi probatur qui fidem majorem habet ei

//////////

2 Pll. C. C. 2. B. 1. et edd. vett. duellis.—4 Et Homeroidam et postillam illi memorari potest Pll. Et Homeroidam et postilla mille memorari potest ed. Camer. Et Homeri Atridam et post illum mille memorari potest Goeller. Cf. Heins. ad Ovid. ex P'out. III. 4. 84.—5 B. 1. falsi de pugna.—6 Pll. cui plus

NOTE

2 Duelli] Id est, belli. ' Duellato- non magni nominis poetæ. Homero-
res,' bellatores. nida, quasi de Homeri gente.

4 Homeroidæ poetillæ] Poëtillæ, Mille memorari potest] Possunt.

Non placet, cum illi plus laudant qui audiunt, quam qui vident.

Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem;

Qui audiunt, audita dicunt; qui vident, plane sciunt.

Non placet, quem scurræ laudant, manipulares mussitant:
Neque illi, quorum lingua gladiatorum aciem præstringit
domi. 11

Strenui nimio plus prosunt populo, quam arguti et cati.

Facile sibi facunditatem virtus argutam invenit.

Sine virtute argutum civem mihi habeam pro præfica,

Quæ alios collaudat, eapse se vero non potest. 15

Nunc ad amicam, decimo mense post Athenas Atticas

Viso, quam gravidam reliqui meo compressu, quid ea agat.

PH. Vide quis loquitur. AS. jam propinque miles, mea
Phronesium.

Tibi adest Stratophanes: nunc tibi opu'st, ægram ut tu te
assimules. PH. face.

qui audit, quam qui vidit. Non mihi probantur, qui tantum audierunt, et qui magis prædicant quam qui viderunt. Unus testis est plurius qui oculis accepit, quam decem qui auribus acceperunt: qui audiunt, dicunt audita; qui vident, norunt omnino. Non mihi probatur ille, quem sycophantæ prædicant, commilitones tacent; neque illi quorum lingua obtundit in otio aciem gladiatorum militarium. Sane strenui sunt multo utiliores reipublicæ, quam disertii et solertes. Viri virtute præditi reperiunt facile eloquentiam qua prædicentur. Sine virtute civis disertus est similis præfica, quæ celebrat alios, et non potest celebrare scipsam. Nunc pergo ad amicam, et videro quid agat post decem menses, ex quibus eam reliqui Athenis prægnantem meo concubitu. PH. Vide quis verba facit. AS. Mea Phronesium, miles Stratophanes adest jam prope. Nunc oportet, ut similes te esse ægotum.

~~~~~
*credit; editiones veteres qui plus credit; Goeller. quod credit.—7 Editio-
ne veteres quæ audiunt, quam quæ vident; Acidal. quem illi plus laudant,
qui, &c.—8 B. 1. testis nunquam; τὸ unus deest in PH.—12 B. 1. quam
argute et vati.—13 Edd. ante Acidal. arguta.—15 PH. Quæ alios collaudate apsa
serero, vel collaudate abse se vero; edd. vet. collaudat eapse se, vel eapse se,
vel ea se, teste Grontero; collaudare apsa seu vero non potest PH. teste Scio-
pio; at Parens ait in codd. esse collaudat, non collaudate.—16 Nam ad Noni-
us p. 741.—18 Vide quis loquitur tam propinque. AST. Miles Acidal. et quis
loquitur PH.—19 Edd. vet. ut ut te assimules; PH. Bipont. et Goeller. ut te*

NOTÆ

10 *Scurræ*] Sequaces hominum po-
tentiorum, et ad eorum libidinem lo-
quentes.

11 *Pro præfica*] Festus: 'Præfica
dicuntur mulieres ad lamentandum
mortuum conductæ, quæ dant ceteris
modum plangendi, quasi in hoc ipsum

præfectæ.' Statius, 'Ut Pharios alia
ficta pietate dolores, Mygdoniosque
colunt, et non sua funera plorant.'
'Nania' Phrygium vocabulum, et
'lessus' Latinum, est præficarum
cantus.

Quid adhuc ego tui, malum, admonitricis? an me maleficio vincere est? 20

ST. Peperit mulier, ut ego opinor. AS. vin' ad eam hominem? PH. volo.

ST. Euge Astaphium ecceam, it mihi advorsum. AS. salve ecastor, Stratophanes. [sium?

Venire salvom. ST. scio: sed peperitne, obsecro, Phroncium. AS. Peperit puerum nimium lepidum. ST. ecquid mihi simili'st? AS. rogas?

Quin ubi natu'st, machæram et clypeum posebat sibi. 25
ST. Meus est, scio jam de argumentis: nimium quidem simili'st: papæ!

Jam magnu'st? jamne electat legionem, quam spoliare velit?
AS. Hec nudiusquintus natus quidem ille est. ST. quid postea?

Inter tot dies quidem hercle jam actum aliquid oportuit.

Quid illi ex utero exitio est, priusquam poterat ire in prælium? 30

AS. Consequere, atque illam saluta, et gratulare illi. ST. sequor. [tit?

PH. Ubi illa, obsecro, est, quæ me hic reliquit atque absti-

PH. Sile! quid ego adhuc tuis admonitionibus, malum? An potest aliquis me superare scelere? ST. Mulier peperit, sicut ego existimo. AS. Visne ut conveniam hominem? PH. Volo. ST. Euge, ecce Astaphium! mihi venit obviam. AS. Salvus sis, per ad eam Castoris, Stratophanes! Gaudeo te reversum esse salvum. ST. Novi, sed, obsecro, Phronesium peperitne? AS. Peperit puerum nimis pulchrum. ST. Ecquid mihi est similis? AS. Petis? Quin quando est natus, petiit machæram et clypeum. ST. Est meus, scio jam ex illis indicis. Sane est sinillimus. Papæ! estne jam magnus? Eligitne jam legionem, quam velit spoliare? AS. Natus est heri a quinque diebus. ST. Quid fecit postea? Per Herculem oportuit fecisse aliquid intra tot dies. Quare prodiit ex utero antequam posset proficisci ad bellum? AS. Sequere, et illam saluta, et illi congratulare. ST. Sequor. PH. Ubi est illa, obsecro, quæ me deseruit hic atque evanuit? AS. Ad-

assimules.—20 Cui adhuc ego tu mala in eam emonet ruri a me maficio B. 1. Cui adhuc ego tu mala me amonnet ruria me mafificio vincer est C. Cui adhuc ego tumala meam emonet ruri a me mafificio vincerest C. 2. Cui adhuc ego tu malam eam emonet ruri a me matilio vincere est Vatt. Cui adhuc ego tu malam emonet ruri a me vincerest Ven. 1. Quoi adhuc ego tu malam emonet ruri a me maficio vincerest Ald. Hic vs. deest in ed. Camer.—21 Repperit B. 1. et edd. vett. vira dea aut Pl. edd. vett. et Both.—23 Venire salvom gaudeo Ald.—25 Quin' Goeller. jam machæram edd. vett.—26 Voc. quidem delet Goeller.—27 Mag-nust? jam electat Goeller. Jam majus est? jamne lectat ed. Paris. Jam manust Mediol. et Parm. Jam immanist Venet. et Arg. lectat omnes edd. ante

As. Assum: adduco tibi exoptatum Stratophanem. PH. ubi is est, obsecro?

St. Mars peregre adveniens salutatur Nerienem uxorem suam. Cum tu recte provenisti, cumque es aucta liberis, 35 Gratulor, cum mihi tibi que magnum dedisti decus.

PH. Salve, qui me interfecisti pæne et vita et lumine, Quique vim magni doloris per voluptatem tuam Condidisti in corpus, quo nunc etiam morbo misera sum.

St. Eia, haud ab re, mea voluptas, tibi obvenit istic labor: Filium peperisti, qui ædis spoliis opplebit tuas. 41

PH. Multo ecce magis oppletis opus tritici granariis; Ne, ille priusquam spolia capiat, hic nos extinxit fames.

St. Habe bonum animum. PH. saviū sis pete hinc a me: nequeo caput

Tollere, ita dolui, itaque ego nunc doleo: neque etiam queo 45

Pedibus mea sponte ambulare. St. si plane ex medio mari Saviū petere tuum jubeas, petere haud pigeat me, mel meum.

Id ita esse experta es, nuncque experiere, mea Phronesium, Me te amare: adduxi ancillas tibi eccas ex Suria duas:

sum: tibi adduco Stratophanem desideratum. PH. Ubi est is, quæso? St. Mars reversus peregre salutem dicit Nerieni suæ uxori. Tibi gratulor, quia tibi res feliciter cesserunt, quia peperisti puerum, et quia mihi attulisti magnum decus et tibi. PH. Salve, qui me ferme privasti et vita et lumine, qui que attulisti tantum dolorem ad explendam tuam voluptatem. Ægroto nunc etiam eo morbo. St. Eiu! non sine præmio, mea voluptas, iste labor tibi obtigit: peperisti filium qui reddet ædes tuas refertas præda. PH. Per ædem Castoris est multo magis opus granariis plenis frumento, ne fames nos jugulet, antequam ille detrahat spolia. St. Esto æquo animo! PH. Accipe a me osculum hinc, si vis: non possum levare caput; adeo ægrotavi, adeo ægroto nunc, et nequeo etiam nunc stare pedibus per memet. St. Si impres accipere tuum osculum e medio mari, non me pigeat accipere, meum mel. Tu es experta olim, et experieris nunc, mea Phronesium, te a me amari.

//////////

Grut. legionem quæ poliareat Pll.—28 Delph. et Bipont. quid tum postea?—32 B. 1. Pll. et edd. vett. reliquit ab se abisti; C. eabse; Acidal. atque u me abstulit; Goeller. et abs me destitit.—36 Pll. deristi decus; Goeller. peperisti decus.—38 B. 1. magnos dolores. Acidal. addit mihi.—42 Both. et Goeller. tritici opust granariis.—44 Pll. ap. Both. suaviū sispete hinc abnequeo caput.—48 B.

NOTE

31 Nerienem] Martis uxorem.

Iis te dono : adduce hoc tu istas : sed istæ reginæ domi 50
Suæ fuere ambæ : verum patriam ego excidi manu.

Iis te dono. ΠΗ. pœnitetne te ? quot ancillæ sunt jam ?
Quine etiam super adducas, quæ mihi comedint cibum ?

ST. Hoc quidem [perulam.

Hercle si ingratum est donum, cedo tu mihi istam, puere,
Hem ! mea voluptas, attuli eccam pallulam ex parva Græ-
cia tibi. 55

Tene tibi. ΠΗ. hoccine mihi ob labores tantos tantillum
dari ?

ST. Perii hercle miser : jam mihi auro contra constat filius.
Etiamnum me vilipendit : ad id, purpuram ex Sara tibi
Attuli, et induvias Ponto amœnas : tene tibi, voluptas mea.
Accipe hoc : abduce hasce hinc e conspectu Suras. 60

Ecquid amas me ? ΠΗ. nihil ecastor : neque meres. ST.
nihilne huic sat est ?

Ne mihi verbum quidem unum dixit ! viginti minis

Ecce duas ancillas tibi adduxi ex Syria: tibi eas do: tu adduc istas: istæ fuere reginæ ambæ apud suos; sed ego everti manu patriam. Tibi eas do. ΠΗ. Pœnitetne te? Quot sunt ancillæ jam? Nonne superaddis adhuc duas, quæ liguriant meum cibum? ST. Per Herculem, nisi hoc præmium est grutum, o puer, cedo mihi illam peram. Hem! mea voluptas, tibi attuli ex parva Græcia illam pallulam; accipe hanc! ΠΗ. Oportetne mihi dare tam parvam mercedem ob tantos labores? ST. Interii per Herculem miser! filius mihi auro præponderatus est: et me spernit adhuc! Præterea tibi attuli purpuram ex Tyro, et indumenta amœna ex Ponto. Accipe, mea voluptas, accipe hoc: amore hasce Syras hinc e conspectu. Mene amas? ΠΗ. Per ædem Castoris nullo modo, neque mereris. ST. Quid huic satis est? Ne mihi quidem dixit unum verbum! credo munera quæ ei donavi posse

//////////

1. *experta nunc experire.*—49 Voc. duas deest in B. 1.—50 *Istas dono* B. 1. sed *reginæ istæ domi* Both. et Goeller.—51 *Suæ fuerunt ambæ* Both. et Goeller.—52 C. *ancilla siam*; C. 2. *ancillast jam*. Gulielm. conj. quod *ancillas olas alam, Ni insuper, &c. vel, te, quot a. s. jam?* Quine etiam nunc insuper, &c. unde Goeller. *Quin' etiam insuper.* ΠΗ. ap. Both. *Quin etiammen super.* ΠΗ. ap. Pareum, *Quine etiam men super.* Edd. vett. *super ducas.*—54 ΠΗ. *puere perviam*; edd. vett. *puere pallulam.*—57 Pronomen mihi deest in B. 1. et ΠΗ.—58 ΠΗ. *mali pendit*; edd. vett. et Goeller. *nihil pendit.*—59 ΠΗ. ap. Both. *attulitnas ponto amœnas*; Goeller. et *duas Ponto.*—60 ΠΗ. *ince conspectu suras.*—61 *Equidem has ecastor nihil moror* Ald. *Equidem has nihil ecastor: neque meres* Pareus ex codd. *Equidem Amazonas has ecastor nil moror* conj. Goeller.

NOTÆ

53 Quine] Quasi dicat: Paucæ tibi videntur tot ancillæ, quot mihi nunc sunt, nisi tu plures adducas ultro es- trices in aedes meas ?

58 Ex Sara] Id est, ex Tyro. Virgilius, ' Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro.'

Venire illæc posse credo dona, quæ ei dono dedi.
 Vehementer nunc mihi est irata : sentio atque intellego.
 Verum adibo : quid ais nunc tu ? numne vis me, voluptas
 mea, 65
 Quo vocatus sum, ire ad cœnam ? mox ad te huc cubitum
 ivero.
 Quid taces ? planissime edepol perii ! sed quid illuc boni
 est ? [quo ferant,
 Quis homo est, qui inducit pompam tantam ? certum 'st,
 Observare : huic credo fertur : verum jam scibo magis.

veni viginti minis : mihi est irata jam magnopere. Animadverto atque video. Verum conveniam. Quid dicis tu nunc ? Visne me ire ad cœnam, mea voluptas, quo sum vocatus ? Revertar mox cubitum ad te. Quid siles ? Per ædem Pollucis interii funditus ; sed quid est hoc ? Quis est ille qui inducit tantam pompam ? Est constitutum videre quo inferant. Arbitror hanc deferri ad Phronesium. Verum jam norim magis.

//////////

—62 *Ne unum verbum quidem num dixit Pll. ap. Both.*—64 B. 1. *mihi nunc.*
 —66 B. 1. *mox huc cubitum iero ; Palmer. et Goeller. nox ad te ; desunt in B. 1. C. et C. 2.*

NOTÆ

66 *Nox*] Alii *nox*, id est, noctu.

ACTUS SECUNDI SCENA SEPTIMA.

GETA, PHRONESIUM, STRATOPHANES.

GE. ITE, ite hac simul, muli æris, damnigeruli, foras
 gerones, [nilili
 Bonorum hamaxagogæ : satine qui amat, nequit quin

Ge. Pergite, pergite hac una, muli onusti ære, qui fertis foras, qui bajulatis damna, qui exportatis bona plenis plaustris. Nonne satis est, is qui amat, non potest, quin

//////////

1 B. 1. et Pll. *simul muliere ;* edd. vett. *simul mulieri.* Pll. *idamnigeruli.* Sciopp. conj. *hac simul heri damnigeruli.* Voc. *foras gerones* delet Goeller.—
 2 *Bonorum exagoga* Lips. edd. vett. et Goeller. B. *exagoga* B. 1. *macagoce,* sive *axagoce,* Pll. *satis est qui amat* B. 1. *satini se quis amat* Pll. et edd. vett.

NOTÆ

1 *Muli æris*] Est allusio quadam 2 *Bonorum hamaxagogæ*] Id est, qui
 ad mulieres. velticulis bona amatorum exporta-
Damnigeruli] Compositio comica, tis.
 ut 'forasgerones.'

Sit, atque improbis sese artibus expoliat? nam hoc qui
sciam, ne quis [amator;

Id quærat ex me: domi est, qui facit improba facta,
Qui bona sua pro stercore habet, foras jubet ferri: me-
tuit 5

Publicos: mundissimum sit: puras sibi esse volt ædes.

Domi quicquid habet, verritur $\xi\xi\omega$ quandoquidem ipsus
perditum se it,

Secreto hercle equidem illum adjutabo: neque mea quidem
Opera unquam nihilominus propere, quam potest, peribit.

Nam jam de hoc opsonio, de mina una deminui 10

Modo quinque nummos: mihi detraxi partem Herculaneam.

Nam hoc assimile est, quasi de fluvio qui aquam derivat
sibi;

Nisi derivetur, tamen omnis ea aqua abeat in mare.

Nam hoc in mare abit, misereque perit sine omni bona
gratia: hæc

Cum video fieri, suffuror, suppilo, de præda prædam 15

Capio: meretricem ego item esse reor, mare ut est: quod
des devorat, nec unquam

Abundat: at hoc saltem servat mare; quod illi subest,
apparet: huic des

sit nihili faciendus, atque sese enudet pravis artibus? Nam ne aliquis a me roget, quomodo sciam illud: hoc accipe. Est domi amator, qui perpetrat facta nequam, qui intuetur suas fortunas ut stercus, mandat ejici foras, metuit ædiles: verritur domus: vult suas ædes esse mundas: exerritur res. Quoniam ille ruit in exitium voluntarium, equidem per Herculem illi opitulabor occulte in se perdendo: neque peribit minus celeriter, tametsi non adjuvero in se perdendo, quam perit. Num deminui quinque nummos de hoc opsonio, de una mina deminui partem Herculaneam. Ii qui faciunt sic sunt similes iis, qui derivant aquam de flumine; nisi derivetur, tamen omnis illa aqua effluit in mare. Nam id effluit in mare, et perit misere citra ullam significationem animi grati. Quando video fieri hæc, suffuror, suppilo, detraho prædam de præda. Ego existimo esse meretricem similem mari: absorbet id quod datur, neque redundat. Sed mare conservat hoc quod infertur; apparet id quod inest in eo.

//////////

nihil B. 1.—3 *Sint* ... *expolient* Goeller. *expoliet* edd. vett. Hoc verbum deest in C.—6 B. 1. *mundissimis est*; Palmer. et Lips. *mundissimust*.—7 B. 1. *perditur ex eo q. ipsus perditus est*; Pll. *perditum sit*; Pl. ap. Both. *perditum fit*.—9 *Opera unquam hilo minus* Goeller. *Opera unquam nihili omnibus* Pll. Both.—10 B. 1. *deminui diminui*.—11 *Herculaneam* Camer.—15 Pll. *si fieri*; Parens *sic fieri*.—16 Verbum *esse* deest in Pll. *nec* deest in B. 1.—17 *Abun-*

NOTE

11 *Herculaneam*] *Alii Herculaneam.* enim Herculi pendebantur.
Est nummus unus ex decem; decimæ

Quantumvis; nusquam apparet, neque datori, neque ac-
ceptrici. [tulit in

Velut meretrix meum herum miserum sua blanditia in-
Pauperiem, privavit bonis, luce, honore, atque amicis. 20
Attat eccam, adest propinque: credo audiisse hæc me
loqui.

Pallida est, ut peperit puerum: alloquar, quasi nesciam.
Jubeo vos salvere. PH. noster Geta, quid agis? ut vales?
GE. Valeo, et venio ad minus valentem; et melius qui
valeat, fero.

Herus meus, ocellus tuus, ad te ferre me hæc jussit
tibi 25

Dona, quæ illos ferre vides, et has quinque argenti minas.
PH. Pol haud perit, quod illum tantum amo. GE. jussit
orare, ut hæc grata haberes tibi.

PH. Grata æquaque ecastor habeo: jubeo auferri intro: i,
Cyame:

Ecquid auditis hæc, quæ imperata sunt? GE. vasa nolo
auferant:

Da meretrici quantum volueris, id apparet nunquam; neque ei qui dat, neque ei qui accepit. Sic meretrix inpulit in paupertatem meum miserum herum suis illecebris, pellexit in inopiam; spoliavit bonis, luce, honore, atque amicis. Atat ecce adest juxta: arbitror me ab ea auditum esse loquentem hæc. Est pallida, quia peperit puerum. Affabor, quasi ignorem. Opto vos esse saluos. PH. Quid facis, noster Geta? Quomodo vales? GE. Valeo, et venio ad eum quæ non valet tam bene; et fero id quo valcat melius. Meus herus, tuus ocellus, mihi imperavit, ut tibi offerrem hæc munera ad te, quæ illos cernis conferre, et has quinque minas argenti. PH. Per Pollucem, non est ingratus erga me, quod illum amo tantum. GE. Mihi mandavit, ut etiam atque etiam rogarem, ut haberes hæc accepta. PH. Per ædem Castoris, habeo grata et jucunda. Præcipe ea inferri. I, Cyame! auditisne hæc quæ sunt mandata? GE. Nolo auferri vasa: oportet ea desiccare. PH. Per

//////////

dat hoc saltem servat mecum illi subest apparet des B. 1. et Vat. At hoc saltem serratum tibi æstuat: eecum apparet cod. Scaligeri; At hoc saltem servat mare: quod illi subest, apparet: huic des Palmer. at hoc saltem serratu bi est va mecum apparet citat Acidal. Ille vero legit, At hoc saltem interest: num illi æstuant ejectum apparet; PH. servat mecum illi subeste apparet des quantum.—18 PH. vett. et Goeller. acceptricæ.—19 Pro intulit, quod exhibent codd. et edd. vett. Lips. conj. inpulit.—23 Jubeo vos valere edd. vett. salvere PH. et Vatt. noster Geta Gronov.—27 B. 1. PH. et edd. vett. jussit operare ut hæc; Palm. et Bipont. jussit opere orare; Delph. jussit opera orare; Par. obsecrare.—28 Grataque ecastor B. 1. C. 2. et edd. vett. Grata acaque C. Grata acceptaque Camer. et Lamb. Grata ecastor h. j. a. intro hæc ad me Ald.—29 PH. Hequid (C. 2. Hæc quid) auditis heque tam imperat suasa nolo. Goeller.

Desiccari lubet. PII. impudens, mecastor, quanti est negotii! GE. tun' bona fide, 30

Tune ais impudentem me esse, ipsa quæ sis stabulum flagitii? [dic ob hæc dona, quæ

PII. Dic, amabo te, ubi est Dinarchus? GE. domi. PII.

Ad me miserit, me illum amare plurimum omnium hominum:

Ergo meumque honorem illum habere omnium maximum:

Atque, ut huc veniat, obsecrare. GE. ilicet: sed quis nam illic homo est, 35

Qui ipsus se comest, tristis, oculis malis? animo hercle homo suo est miser, [non novisti, obsecro?

Quisquis est. PII. dignus est mecastor. GE. quid est? PII.

Qui illic apud me erat, hujus pater pueri illic est: usque ad jentaculum

Jussit ali: mansi, auscultavi, observavi. GE. quem pernam,

Novi hominem nihili: illic quæso est? PII. illic est. GE. me intuetur gemens. 40

ædem Castoris quam impudens est molestus? GE. Tune serio, tune ais me esse impudentem, ipsa quæ sis sentina vitiorum? PII. Dic, te obsecro, ubi est Dinarchus? GE. Domi. PII. Nuntia illi illum a me amari præter ceteros homines, propter munera quæ detulit ad me, et mihi ducere maximo honori, quod amor ab illo, et rogare etiam atque etiam ut veniat huc. GE. Faciam lubens: sed quisnam est ille, qui seipsum discerpit mæstus oculis torris? Per Herculem, quisquis est ille, homo miser vere. PII. Meretur, per ædem Castoris, esse miser. GE. Quid est igitur? PII. Nonne novisti, quæso, illum qui erat apud me? Ille est pater hujus pueri. Mandavit nutrire puerum, usque ad jentaculum: expectari, audiri, observari. GE. Estne, obsecro, ille homo vilissimus quem pernovi? PII. Est ille.

lauta nolo.—30 Desiccari lubet PII. et edd. vett. jube ed. Paris. Defricari jube Acidal. impudens es, mecastor: quantum est negotii edd. vett. impudens es, mecastor. GE. quid est negotii? tun' bona fide, Tun' ais, &c. Acidal.—33 Admiserit B. 1.—34 Erga eumque honorem habere me Palmer. et Goeller. Erga eumque honorem, eumque habere Ald. et al. vett. * Unique honorem illi me habere Camer.—35 Utque huc veniat obsecrare. GE. licet, &c. Acidal. et Goeller. obsecrat PII. obsecra ed. Camer. ilicet eodd. et edd. vett.—36 Tristis, qui ipsus se comest? hercle, animo homo, &c. Goeller. Qui ipsus secum est tristis, animo hercle homost suo miser Ald.—37 Pl. ap. Both. ne quid est; Grut. eequid est; Goeller. quid id est.—38 B. 1. et Pl. ap. Both. pater usque ad jentaculum; C. usque ad ectaculum. Voc. pueri illic est desunt in C. 2. abjectaculum Brant.—39 'Palm. delet, jussit ali: mansi, auscultari, observari.' Gronov.—

NOTÆ

38 Jentaculum] Primus erat cibus ἀκράτισμα, quem sequebatur prandium, apud Romanos, ut apud Græcos deinde vesperna; postremo cæna:

Delph. et Var. Clas.

Plaut.

B Q

Traxit ex intimo ventre suspirium : hęc vide, dentibus
Frennit : icit femur : num obsecro nam hariolus, qui ipsus
se verberat ? [pectore

ST. Nunc ego meos animos violentos, meamque iram ex
Jam promam : loquere, unde es ? quojus es ? cur ausus
inclementer

Mihi dicere ? GE. Iubido est. ST. istuccine mihi re-
spondes ? 45

GE. Hoc : non ego te floccifacio. ST. quid tu ? cur ausa
es alium te

Dicere amare hominem ? PH. lubitum est. ST. ain' tan-
dem ? istuc primum experiar. [carum,

Tun' tautilli doni causa, olerum, atque escaram, et pos-
Mœchum malacum, cincinnatum, umbraticolam, tympano-
tribam

Amas, hominem non nauci ? GE. quæ hæc res ? meone
hero tu, improbe, 50

Maledicere audes, fons vitii et perjuri ? ST. verbum unum

GE. Me aspectat ejulans. Duxit gemitum ab imo pectore. Aspice id : fremit
dentibus : ferit femur. Estne, quæso, hariolus qui se pulsat ipse ? ST. Nunc
ego ostentabo meos animos indomitos, et meam iracundiam ex pectore. Dic, unde
es ? cujus es ? quare es ausus me alloqui inurbane ? GE. Sic placet. ST. Siccine
reponis ? GE. Repono hoc : ego nihili facio te. ST. Quid tu ? Quare es ausa
dicere a te amari alium hominem ? PH. Sic placet. ST. Dicisne id tandem ?
Experiar primum illud, utrum amas adulterum, effeminatum, calamistratum, luci-
fugam, mollem, hominem non flocci, propter minimum munus olerum, escarum, et
poscarum. GE. Quid est hoc ? Audesne tu, sceleste, maledicere meo hero, fons
sceleris et perjuri ? ST. Adde unum verbum huic rei : per Herculem ego te con-

//////////

41 Pll. Fris. et edd. vett. *suspirium* ; Ald. et Goeller. *suspirium* ; al. *sus-
pensum*.—45 Pll. *istuc nec mihi responsis*.—48 Codd. Camerarii, *pentilli*, vel
pertilli doni ; unde Both. *putilli doni*.—50 *Hominem amas . . . res est* Goeller.

NOTÆ

apud Græcos, *ἄριστον* deinde *ἐσπέρι-
μα* postremo *δέϊπνον*. Queritur Phro-
nesium, militem aluisse puerum us-
que ad jentaculum duntaxat.

42 *Hariolus*] Hic accipitur pro fu-
rioso. Nam inter hariolandum, ut-
plurimum, evadebant furiosi ; qua-
lis describitur *Cumæa* Sibylla Vir-
gilio.

49 *Umbraticolam*] ‘*Umbraticola*’
dicitur mollis et a fortitudine militari
alienus, utpote qui in umbrosis locis
degit, nec solem pulveremque, ut
homines militares, ferre soleat.

Tympanotribam] ‘*Tympanotriba*,’
hic enervatus et effeminatus, quales
erant *Cybelæ* sacerdotes manibus
tympana pulsantes.

Adde istoc ; jam hercle ego te hic hac offatim conficiam.

GE. tange

[cabo : si tu

Modo ! jam ego te hic agnum faciam, et medium destrun-

Ad legionem bellator clues, at ego in culina Ares.

PH. Si æquom facias, adventores meos non incuses : quo-
rum mihi 55

Dona accepta et grata habeo ; tuaque ingrata, quæ abs te
accepi.

ST. Tunc pol ego et donis privatus sum, et perii ! GE.
plane istuc est.

Quid nunc ergo hic odiose es, confessus omnibus reus ?

ST. Perii hercle hodie, nisi hunc a te abigo ! GE. accede
huc modo !

Adi huc modo ! ST. etiam, scelus viri, minitare ? quem
ego 60

Offatim jam, jam, jam concipilabo : qui tibi huc ventio
est ?

Quid tibi hanc aditio est ? quid tibi hanc notio est, inquam,
Amicam meam ? emoriere ocys, si manu niceris.

*cidam hac machara frustatim. GE. Attinge modo ! ego te reddam nunc hic ag-
num ; te secabo medium. Si tu celebreris strenuus in armis, at ego sum Mars in
culina. PH. Si facias æquum, non sis molestus iis qui veniunt ad me, quorum ha-
beo munera grata et jucunda ; et ea quæ accepi a te ingrata. ST. Per Pollucem,
ego sum spoliatus nunc muneribus, et interii. GE. Id est apertum : quare igitur
es molestus huic, qui confiteris te esse reum ? ST. Per Herculem interii hodie,
nisi arceam hunc a te. GE. Accede huc jam ; accede huc. ST. Miliaris adhuc,
scelste vir ? quem ego jam, jam, jam concipilabo. Quare venis huc ? Quare adis
huc ? Quare tu novisti hanc meam amicam ? Peribis statim, si moveris manum.*

//////////

—52 B. 1. *te hic affatim efficiam ;* Pll. *affatim offutiam ;* al. et edd. vett. *officiam.* Voc. *conficiam* debetur Lipsio.—54 Edd. vett. *cluo ;* Pll. et al. *ois-
vis, at ego in culina aves ;* Vat. *ave at ego.* Pro *ares, al. habent circ.*—55 Pro
adventores, al. legunt adrectores ; Pll. *adventores meos incuses.* Palmer. et
Goeller. *incurses.*—58 Pll. *huic odio es.* B. 1. *omnibus te iis ;* Pll. ap. Grut. *omnibus teus ;* ed. Paris. *omnibus te diis.* Meursins citat, *huic odio es * * bus-
teus.*—61 *Affatim* B. 1. C. 2. et edd. vett. *compilabo q. t. huc* B. 1.—63 B. 1.
C. C. 2. et edd. vett. *pleræque, si m. viceris ;* Scal. *si riam imbiteris.*—

NOTÆ

54 *Ares*] Mars, Græce.

dictum a Nævio, pro, corripuisti et
involasti : proprie *compilasti.*

55 *Adventores*] In couponis et di-

63 *Manu niceris*] 'Nocere,' a quo

versoriiis hospites.

61 *Offatim*] Id est, minutatim.

deductum est 'nictare,' significat,
oculo innuere.

Concipilabo] Festus : 'Concipilasti,

GE. Quid, manu nicerim? ST. fac quod jussi: mane! jam
ego te hic

Offatim conficiam. GE. occidi! optimum est: captio est:
istam 65

Machæram longiorem habes, quam hæc est: sed verum

Sine dum petere, siquidem belligerandum est tecum.

Ibo domum: ego tecum, bellator, arbitrum æquom ceperim.

Sed ego cesso me hinc amoliri, ventre dum salvo licet?

GE. Quid? moverim manum? ST. Age id quod imperavi. Mane; ego te conficiam modo hic in frusta. GE. Interii! est optimum: sum captus: habes illam machæram longiorem, quam hæc est; sed eam quæsitum veru, si dimicem tecum. Ibo domum: ego eligam arbitrum inter me et te justum, bellator. Sed ego cunctor memet propripere hinc, dum licet ventre incoluim?

//////////

61 Quid viam imbiterim Seal. vicerim B. 1.—65 Affatim B. 1. optimumst occedi Goeller. occidit optimumst Pl. —66 Palmer. sed veru; Goeller. verum sed. —67 Me sine dum Goeller.—69 B. 1. hinc anovere ventrem.

ACTUS SECUNDI SCENA OCTAVA.

PIRONESIUM, STRATOPHANES.

PH. DATIN' soleas? atque me intro actutum ducite:

Nam mihi de vento miseræ condoluit caput.

ST. Quid mihi futurum est, cui duæ ancillæ dolent,

Quibus te donavi? jamne abiisti? hem, sic datur!

Quo pacto excludis? quæso potin' planius, 5

Quam exclusus nunc sum? pulchre ludificor: sine!

Quantillo mihi opere nunc persuaderi potest,

Ut ego suffringam hisce talos totis ædibus!

Num quidpiam avarum mutat mores mulierum?

PH. Afferte calcos, et me inducite quamprimum in ades: nam caput mihi dolet magnopere a vento. ST. Quid faciam ego, qui doleo, quod tibi dederim duas ancillas? Jamne abivisti? Hem, sic tibi datur! Quomodo excludis? obsecro, potestne quisquam excludi planius quam sum nunc exclusus? Mihi illuditur egregie. Patere! quum facile mihi potest persuaderi nunc, ut ego elidam talos his totis ædibus! Estne aliquid quod accedat ad avaritiam mulierum?

//////////

1 Di te jam soleas B. 1. Date jam soleas edd. antiq. Date soleas aliæ vet. —2 B. 1. de reto.—4 Pl. ap. Both. et Goeller. abisti.—5 Pl. excludis quam eso potius planius; edd. Mediol. Parm. et Sarvæ. excludis quæso esoptius; edd. Paris. et Argent. excludis quæso ex hospitio planius.—7 Quantillo opere, omisso mihi, B. 1.—9 Num quicquam aliarum mutat Goeller. avarum ut ad mo-

Postquam filiolum peperit, animos sustulit: 10
 Nunc, quasi mihi dicat, Nec te jubeo, nec veto
 Introire in ædis: at ego nolo, non eo.
 Ego faxo dicat me in diebus pauculis,
 Crudum virum esse: sequere me hac: verbum sat est.

Postquam edidit puerum in lucem, evasit ferox: nunc agit sic mecum, quasi mihi dicat, Nec tibi impero ingredi in ædis, nec prohibeo: at ego nolo, non eo. Ego dabo operam ut dicat intra paucos dies me esse virum crudelem. Sequere me hac! est satis verborum.

res Valt. Pll. B. 1. Bipont. et edd. velt. ut at mores C.—11 Pro nec veto, B. 1. Pll. et edd. velt. exhibent neque volo; Goeller. conj. neque voto.

NOTÆ

14 *Crudum virum*] Impotentem, iracundum, inhumanum.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

SFRABAX, ASTAPHIUM.

ST. Rus mane dudum hinc ire me jussit pater,
 Ut bubus glandem prandio depromerem.
 Post, illoc veni, quam advenit (si Dis placet)
 Ad villam argentum meo qui debebat patri,
 Qui ovis Tarentinas erat mercatus de patre. 5
 Quærit patrem: dico esse in urbe: interrogo,
 Quid eum velit: homo cruminam sibi de collo detrahit;
 Minas viginti mihi dat: accipio lubens.

ST. Pater mihi mandavit ut proficiscerer rus, primo mane, ut apponerem glandem bubus ad prandium. Veni illic, postquam advenit (si Diis placet) ille qui debebat pecuniam meo patri, qui emerat a meo patre oves Tarentinas. Petit patrem. Dico eum esse in urbe. Peto quid cupiat eum. Homo tollit crumenam de suo collo; mihi numerat viginti minus. Accipio ultro. Repono in crumenam.

2 *Ut subus* edd. quædam velt.—3 *Verba, quam advenit,* desunt in B. 1. *sic Dis placet* Goeller.—4 *Ad bullam* B. 1.—5 *Qui frumentum ferat mercatus* B. 1.

NOTÆ

5 *Ovis Tarentinas*] Oves et lanas nam de collo pendentes gerebant. Tarentinas laudavit antiquitas. 'Decollare spem,' id est, eripere
 7 *De collo detrahit*] Olim crumenspem.

Condo in crumenam : ille abiit : ego perperas, minas
 Oves in crumena hac in urbem detuli. 10
 Fuit edepol Mars meo periratus patri :
 Nam oves illius haud longe absunt a lupis.
 Nunc ego istos mundulos urbanos amasios
 Hoc ictu exponam, atque omnes ejiciam foras.
 Eradicare est certum cumprimis patrem, 15
 Post id locorum matrem : nunc hodie efferam
 Ad hanc argentum, quam mage amo quam matrem meam.
 Tat! ecquis est? nulla est? ecquis aperit hoc ostium?
 As. Quid istuc alienum est, amabo, mi Strabax,
 Qui non extemplo intres? anne oportuit 20
 Ita, te quidem qui es familiaris? St. ibitur;
 Ne me morari censeas. As. lepide facis.

Ille proficiscitur: ego fero oves errantes in urbem in hac crumena. Per adem Pollucis, Mars fuit iratissimus meo patri: nam illius oves non distant longe a lupis. Nunc ego sternam hoc ictu illos nitidulos urbanos amasios, et extrudam omnes foras. Inprimis est deliberatum perdere patrem, postea matrem. Efferam hodie pecuniam ad illam, quam amo magis quam meam matrem. Tat! ecquis est intus? Estne nulla? Ecquis reserat hanc januam? As. Quid est id, obsecro? esne alienus, mi Strabax, qui non ingrederis statim? Nonne oportuit te intrare, qui es familiaris? St. Ibinus; ne putes me tardare. As. Agis festive.

—6 Idem codex, urbe: intelligo.—9 C. 2. ego per peraminas; Ven. 1. Mediol. Sarracen. ego perpere; B. 1. Ald. Junt. al. vet. ego propere. Mox, verba, minas Oves in c. hac, desunt in B. 1.—13 C. 1. urbanos amasios; C. 2. urbanos amas [lacuna].—14 Ocius exponam B. 1.—15 Idem codex, certum inprimis.—16 Acidal. hodie feram.—19 Quid istuc? es alienusne Palmer. et Goeller.—20 Pro intres, Pl. Camer. habent ires; Pl. ap. Both. ite si.

NOTÆ

- 9 *Perperas*] Id est, inutiles.   ictu, loco movere, de gradu dejicere,
Minas] Ventre glabro.   sternere.
 14 *Hoc ictu exponam*] Exponere

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

STRATILAX, ASTAPHIUM.

ST. MIRUM videtur, ruri herilem filium
 Strabacem non rediisse, nisi si clanculum
 Collapsus est hic in corruptelam suam.

St. Miror si Strabax filius heri non est reversus ruri, nisi incidat clanculum in

AS. Jam pol illic me inclamabit, si aspexerit.

ST. Nimio minus sævus jam sum, Astaphium, quam fui : 5

Jam non sum truculentus : noli metuere.

Quid vis ? AS. quid ? tuam expecto truculentiam.

ST. Dic ; impera mihi, quid vis, et quovis modo.

Novos omnes mores habeo, veteres perdidit.

Vel amare possum, vel jam scortum ducere. 10

AS. Lepide mecastor nuntias : sed dic mihi,

Habent ? ST. parasitum te fortasse dicere.

AS. Intellexisti lepide, quid ego dicerem.

ST. Heus tu ! jam, postquam in urbem crebro commoveo,

Dicax sum factus : jam sum cavillator probus. 15

AS. Quid id est, amabo ? istæcce ridicularia

Cavillationes vis fortasse dicere ?

ST. Ita, ut pauxillum differat a cavillulis. [hoc tibi :

AS. Sequere intro me, amabo, mea voluptas. ST. tene

Rabonem habeto, mecum ut hanc noctem sies. 20

eum quæ eum corrumpit. AS. Per Pollucem, si ille me videat, me vocabit. ST. Sum jam multo minus crudelis quam fui, o Astaphium : non sum nunc truculentus : ne time. Quid vis ? AS. Quid ? Expecto tuam truculentiam. ST. Dic, manda mihi id quod optaris, et quavis ratione : sum moribus omnino novis ; deposui antiquos. Possum nunc amare vel ductare meretricem. AS. Per ædem Castoris, mones commode. Sed dic mihi, habent ? ST. Forsitan tu intelligis parasitum. AS. Capis scite quid dicam. ST. Heus tu ! ex quo versor frequentius in urbe, sum factus scurra. Sum strenuus cavillator. AS. Quid est id, obsecro ? Vis, ut puto, appellare hæc dicta per jocum cavillationes ? ST. Etiam ; ut dicta festiva differant parum a cavillis. AS. Sequere me intro, obsecro, mea voluptas. ST. Accipe id : habeto rabonem, ut sis mecum hac nocte. AS. Perii : rabonem ? Quæ est ista

~~~~~

2 Pl. ap. Both. et Goeller. *redisse*. Mox, nisi clanculum B. 1.—6 Acidal. Tam non . . . metuere ; qui hunc et sequentem vs. transponit.—7 Pl. tuam exspector osculentiam ; edd. veti. *truculentum*.—8 Pl. *incipera*. Mox, quid tibi et B. 1.—12 *Haben'* Lips. et Goeller. *Ain' parasitam t. f. ducere conj.* Meurs. *An et parasitum t. f. ducere* edd. vett.—14 *Pro commoveo*, C. 2. *habet commoveo* ; B. 1. et edd. vett. *convenio* ; Camer. et Goeller. *commeo*.—15 Verba, *Dicax sum*, et *jam*, desunt in B. 1. *Hic axsum factum* C. et edd. vett. *Hic arum factum* C. 2. *sum villator conj.* Muret.—17 *Cavillatores* Sciopp. *vis, opinor dicere* Pl. et Goeller.—18 B. 1. et C. *differit* ; Goeller. *differant a cavillis* ; Pl. et edd. vett. Meurs. *differit a cavillis*.—20 B. 1. *ut mecum hac nocte* ;

NOTÆ

6 *Truculentus*] A 'trux,' sævus, qui, cavendo ab aliis scrupulosius, asper, rusticus. mcretur ut alii caveant ab eo.

15 *Cavillator*] Id est, vitiligator,

As. Perii! raborum? quam esse dicam hanc belluam?

Quin tu arrhabonem dicis? St. ar facio lucri:

Ut Prænestinis conia est ciconia.

As. Sequere, obsecro. St. Strabacem hic opperiar modo,

Si ruri veniat. As. is quidem apud nos est hic Strabax: 25

Modo rure venit. St. priusne, quam ad matrem suam?

Heu edepol hominem nihili! As. anne autem, ut soles?

St. Immo nihil dico. As. i intro, amabo: cedo manum.

St. Tene: in tabernam ducor devorsoriam,

Ubi male accipiar mea mihi pecunia. 30

bellua quæ vocatur rabo? Quare non dicis tu arrhabonem? St. Lucror ar: quem admodum ciconia appellatur conia apud Prænestinos. As. Sequere me, amabo. St. Expectabo jam Strabacem, si revertatur ruri. As. Hic Strabax est hic apud nos: reversus est max rure. St. Iritue prius ad vos, quam ad suam matrem? Heu per adem Pollncis virum nihili faciendum! As. Redisne ad solitam truculentiam? St. Immo nihil dico. As. Ingredere, amabo: porrige manum. St. Accipe; deducor in tabernam diversoriam, ubi invitabor male pro mea pecunia.

//////////

C. a nocte; C. 2. ac nocte; edd. vett. *mecum ut hac nocte.*—22 Pl. *facto lucri.*—27 *Eu epepol ... jamne autem Acidal. et Goeller.*—28 *Jamne nihil B. 1. Pl. Ven. 1. et edd. vett.*—30 B. 1. *mea nunc pecunia.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

DINARCHUS.

NEQUE gnatu'st, neque progignetur, neque potest reperirier,

Cui ego nunc dictum aut factum melius quam Veneri velim.

Dii magni! ut ego lætus sum, et lætitia disleror! ita

Ad me magna nuntiavit Cyamus hodie gaudia:

Mea dona deamata acceptaque habita esse apud Phronesium. 5

Cum hoc jam volupe'st, tum hoc nimio magnæ melliniæ mihi:

Di. Neque est natus, neque nascetur, neque potest iareniri, cui optarim esse melius, nunc, quam Veneri. Dii magni! quam ego gaudeo! quam sum refertas gaudio! adeo Cyamus mihi nuntiavit hodie magnam lætitiã, mea munera fuisse grata et jucunda Phronesium. Cumque hoc est jucundum, tum multo jucundissimum, quod

//////////

4 Voc. *nuntiavit* deest in B. 1. Pro *Cyamus*, Meurs. et Goeller. legunt

Militis odiosa ingrataque habita: totus gaudeo.
 Mea pila est: si repudiatur miles, mulier mecum perit.
 Salvus sum, quia pereo: si non peream, plane inteream. 9
 Nunc speculabor quid ibi agatur; quis eat intro, qui foras
 Veniat: procul hinc observabo, meis quid fortunis fuat:
 Quia nihil habeo, unum animos movit mihi; omnia agam
 precario.

munera militis non fuerunt accepta, et odiosa. Effervor latitia. Pila est mea: si miles excluditur, mulier perit mecum. Sum incolonus, quia pereo: si non peream, funditus inteream. Nunc observabo quid agatur ibi; quis introeat, qui veniat foras. Observabo hinc a longe, quid mihi eveniat. Una res mihi percellit mentem, quia nihil habeo: faciam omnia precario.

//////////

Geta meus; edd. vett. Chyanus.—8 Mea illa est codd. et edd. vett. Lectio nostra debetur Palucrio. Mox, B. 1. et Tanbm. mecum erit; Pll. mecum prit.—9 Edd. vett. si non peream pane vicem qui foras; al. vett. plane esuriam; codd. Camer. si non peream, pane uriem; vel, pane urient; Goeller. conj. plane perbitam.—10 B. 1. qui eat.—11 B. 1. Pll. et edd. vett. miles quid facturur, et miles debetur Acidalio. At fortunis est in cod. Camer. Pro fuat, B. 1. habet siet.—12 B. 1. unus animus movit: omnia, &c. C. animos mori mihi omnia; C. 2. animos movi mihi omnia; Pl. ap. Both. animos movi mihi omnia; codd. Lamb. et Goeller. unum animus movit me; edd. vett. unum animus movit mihi.

NOTÆ

6 *Mellinæ*] A 'mel,' 'mellinia,' id meus est ordo, meæ vices.
 est, dulcedo qualis est mellis. 12 *Precario*] Precibus.

8 *Mea pila est*] Meum est ludere,

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

ASTAPHIUM, DINARCHUS.

AS. LEPIDE officium meum, hera, officium: vide intus
 modo ut tu tuum [inani.
 Item efficias: ama, id quod decet, rem tuam: istum ex-
 Nunc dum isti lubet, dum habet, tempus ei rei secundes:

As. Sustinebo festire meas partes. Cura jam ut tu sustineas quoque tuas in ædibus. Stude tuis utilitatibus sicut convenit: spolia illum. Intereadum isti placet, dum est ei pecunia, impende tuum tempus huic negotio: explica tuam pulchritudi-

//////////

1 Pll. B. 1. et edd. vett. mea hera; alii codd. mea ero.—2 Pll. estum exinani; edd. vett. estum ex inani; Argent. astum exinani; ed. Paris. dum est tibi in manu.—3 B. 1. et edd. vett. ei obscundes; Pll. ei rei secundas; Acidal. tempus ei

NOTÆ

3 *Ei rei secundes*] Id est, tempus ei rei impendas.

Prôme venustatem amanti tuam, ut gaudia compares.

Ego interim hic restitrix his præsidebo, iste dum sic faciat

5

Domum ad te exagogam: nec quenquam interim istoc ad vos,

Qui sit odio, intromittam: tu perge, ut lubet: ludin' istos?

DI. Qui est iste? eia, Astaphium, indica: qui perit? AS. amabo, hiccine tu

[nam nisi qui

Eras? DI. molestusne sum? AS. nunc magis quam fuisti:

Nobis usu est, nobis molestus: sed, obsecro, da mi operam, ut

10

Narrem quæ volo. DI. nam quid est? num mea refert?

AS. non mu: sed

Intus, bolos quos dat! DI. quid? amator novus quispiam?

AS. Integrum et plenum adorta est thesaurum. DI. quis est? AS. eloquar.

Sed tu taceto: novisti tun' hunc Strabacem? DI. quid ni?

AS. Solus summam habet hic apud nos: nunc is est fundus nobis.

15

nem amanti, ut crees voluptatem. Ego interea hic ero in præsiidiis, donec comportet ad te dona quæ sunt in ædibus paternis: neque interea inducam ullum ad vos, qui vobis sit molestus. Tu prosequere ut voles: illudisne istos? DI. Quis est ille? Eia! O Astaphium! qui occidit? AS. Erasne tu hic, obsecro? DI. Sumne incommodus? AS. Es magis nunc molestus quam fuisti. Nam nisi aliquid nobis est utile, est molestum: sed obsecro, ausculta mihi, ut exponam ea quæ expeto. DI. Quidnam est? Num mea interest? AS. Ne mu quidem; sed ille, qui est in ædibus, quas jacturas facit nummorum? DI. Quid? Estne aliquis novus amator? AS. Est nacta thesaurum integrum et refertum. DI. Quis est? AS. Aperiam. Sed sile tu. Novistine tu hunc Strabacem. DI. Quidni? AS. Hic solus tenet primas

//////////

rei secundat; Gulielm. et Bipont. ei rei obsecunda.—4 Goeller. amanti tuam. Mox, compercis Pll.—5 Ego interim hic rei triticeæ præsidebo Seal. restitricis C. restitricis B. 1. C. 2. Brix. et ed. Merulæ; Pl. ap. Both. Ego interim hic restitricis præsidebo; Goeller. Ego hic interim restitrix præsidebo.—7 Aequal. tu perge, ut lubet, tui istoc; Douza et Goeller. ludere istos.—9 Pll. nam si quid; edd. veti. nam nisi quiu; al. nam nisi quid.—10 Nobis usus est Pll. Nobis usut Goeller.—11 Pl. ap. Both. quæ ratom. Mox, codd. et edd. veti. non musset; vel, non mus sed; vel, novus sed; B. 1. non meu r. non musset.—13 Lamb. et p. adepta est.—14 Sed diu taceto Pll. et edd. veti. novistin tu_n

NOTE

5 Restitrix] Id est, hic manebo, restabo.

exportabilem domum.

6 Exagogam] Dum rem paternam domo ad te apportabit. Quasi dicas,

15 Solus summam habet] Id est, summam rerum, summam auctoritatis.

Animo bono male rem gerit. **DI.** perii hercle ego idem.

AS. Stultus es, qui facta infecta facere verbis postules.

Thetis quoque etiam in lamentando lessum fecit filio.

DI. Non ego nunc intro ad vos mittar? **AS.** qui dum quam miles magis?

DI. Quia enim plus dedi. **AS.** plus enim es intromissus, cum dabas. 20

Sine vicissim, qui dant operam, ob id, quod dant, operis utier.

Literas didicisti: quando scis, sine alios discere.

DI. Discant, dum mihi argumentari liceat, ni oblitus siem,

Quod dedi. **AS.** interea magister dum tu commentabere,

Volt interim illa itidem commentari. **DI.** quid? **AS.** rem accipere identidem. 25

DI. Dedi equidem hodie ei quinque argenti deferri minas, Præterea unam in opsonatum. **AS.** idem istoc delatum scio. [mei

De eo nunc bene sumus tua virtute. **DI.** illine ut inimici Bona istic edant? mortuum hercle me, quam ut id patiar, mavelim.

AS. Mavelim mihi inimicos invidere, quam me inimicis meis. 30

apud nos. Is fundus est nunc noster. Perdit male bona æquo animo. DI. Per Herculem ego ipse perii. AS. Es amens, qui optes verbis reddere ex factis non facta. Thetis fecit quoque lessum in lugendo filio. DI. Non recipiar jam apud vos? AS. Quare recipereris potius quam miles? DI. Quia plus dedi. AS. Fui isti sæpius admissus, quando sæpius dabas. Patere vicissim eos, qui largiuntur, uti nostra operu ob id quod dant. Didicisti literas: quia scis, patere alios discere. DI. Discant, dummodo mihi liceat argumentari, nisi sim oblitus eorum quæ dedi. AS. Intereu dum tu commentaberis magister, interim illa vult quoque commentari. DI. Quid vult commentari? AS. Vult commentari, quomodo accipiat pecuniam identidem. DI. Equidem dedi hodie quinque minus argenti, quæ ad eam deferrentur, præterea unam minam ad opsonandum. AS. Scio esse delatum hoc idem: sumus nunc felices ex eo quod dedisti tui liberalitate. DI. Oportetne ut mei inimici liguriant bonu hic? Malim mortem oppetere, quam id ferre. AS. Malim inimi-

~~~~~

Pl. ap. Both.—15 Solus summa C.—16 Voc. rem deest in Pl. ap. Both. et edd. vett. Mox, ego quidem Gulielm. et Goeller.—18 Pro lessum, Vatt. B. 1. Pl. et edd. vett. habent *latus*; Mercer. et Goeller. *pausam*.—19 B. 1. *quid numquid miles*.—21 Mediol. al. vett. Both. et Goeller. *operam utier*.—23 B. 1. *mihi argentarii illic eam ne oblitus*; C. *argentarilliceam ni, &c.* C. 2. *argentarii illic eam ni, &c.* Both. *argutari*; edd. vett. *commentari*; Aidal. *commentari l. ni, &c.*—24 *Qui dedit i. magis dum B. Quod didici Aidal. et Goeller.*—28 Pl. ap. Both. *virtutem ime ut ininim cimei*; C. *virtutem imene*; B. 1. *immo et inimici.*

Nam invidere alii bene esse, tibi male esse, miseria est.
 Qui invident, egent: illi, quibus invidetur, rem habent.
 Stultus es. *Di.* quid est? *As.* opperire. *Di.* quid jam?
As. quia pol mavelim.
Di. Non licet de opsonii mna me participem fieri?
As. Si volebas participari, auferres dimidium domum: 35
 Nam itidem hic ut Acheronti ratio accepti scribitur:
 Intro accipimus: quando acceptum est, non potest ferri
 foras: [intro. *As.* ad te quidem.
 Bene vale. *Di.* resiste. *As.* amitte, sine. *Di.* amitto
Di. Immo istoc ad vos. *As.* iri non potest. *Di.* nimium
 potest.
 Experiri sine. *As.* immo opperire: vis est experirier. 40
 Dicam adesse, ni occupata est. *Di.* resiste, hem! *As.*
 frustra es. *Di.* redin',
 An non? *As.* redeam: sed vocat me, quæ in me plus
 potest, quam potes.

cos mihi invidere, quam me meis inimicis. Nam est miseria alteri si sit bene, et tibi sit male. Qui sunt invidi, inopes sunt: illi habent opes, quibus invidetur. Es amens. Di. Quid est? As. Expecta. Di. Quare? As. Quia per Pollucem multum. Di. Non licet me fieri participem de mina quam dedi ad opsanandum? As. Si volebas esse particeps, auferres domum dimidium. Nam scribitur ratio accepti apud meretricem sic, ut apud Acherontem: accipimus intro: quando est acceptum, non potest efferi foras. Bene vale. Di. Mane, quas. As. Dimitte, linque. Di. Amitto intro. As. Ad te quidem. Di. Immo id ad vos. As. Immo non potest iri. Di. Nimis potest: patere me experiri. As. Expecta! vim afferres, si experireris. Nuntiam te adesse, nisi est impedita. Di. Mane, hem! As. Fit incussum. Di. Revertentisne, an non? As. Revertar; sed quæ habet plus imperii in me, me vocat. Di. Elo-

//////////

Pro mei, Donza legit mea.—31 B. 1. miserum est.—34 C. do opsoni me participem; Pl. ap. Both. et B. 1. de opsonii me participem; ead. vetl. da obsonii me participem; ed. Camerarii, do obsoni me participem; Goeller. de obsoni parte me participem.—36 Nam idem ut Agrianti C. Nam idem ut acheronti hic C. 2. Nam item Ritters.—38 Di. siste. As. omitte me. Di. omitto intro B. 1. mittin' intro Donz. mitte intro Goeller.—39 Immo istoc ad vos. As. Ad nos iri Goeller. irem Pl. ap. Both. potest. Di. immo potest B. 1. nimium pati Pl.—40 Experiar sine Palu er. Mox, B. 1. ris est experiri; Pl. ris est experite; al. jus est.—41 B. 1. nisi occupatust . . . siste hem frustra fit; C. ubi occupatust resistat ex frustra sit: redin; C. 2. ubi occupatust resistat et frustra sit: redin; Grut. resta. B. ei, ei frustra, &c.—42 An non redin si vocat Pl. plus, quam tu, po-

NOTÆ

36 [*t. Acheronti*] Id est, ut Orcus cipit, rescribit, id est, renumerat, nunquam quicquam corum, quæ ac- sen reddit; sic neque meretrix.

DI. Uno verbo eloquar : Mittin' me intro ? AS. mendax es, abi.

Unum aiebas, sed tria dixisti verba, atque mendacia.

DI. Abiit : intro hinc ivit : ego ut hæc mihi patiar fieri ? 45

Jam hercle ego tibi, illecebra, ludos faciam clamore in via :

Quæ advorsum legem accepisti a plurimis pecuniam.

Jam hercle apud omnes magistratus faxo erit nomen tuum :

Post id ego te manum injiciam quadrupli, venefica,

Suppostrix puerum : ego edepol jam tua probra aperibo

omnia.

50

Nihili me ! perdidisti omne quod fuit : fio impudens,

Nec mihi adest tantillum pensi jam, quos capiam calceos.

Sed quid ego hic clamo ? quid si me jubeat intromittier ?

Conceptis, me non facturum, verbis jurem, si velit.

Nugæ sunt ! Si stimulos pugnis cædis, manibus plus

dolet.

55

De nihilo illi est irasci, quæ te non flocci facit.

Sed quid hoc est ? pro Di immortales ! Calliclem video

senem,

quar uno verbo : mene mittis intro ? AS. Abi, es mendax : dicebas unum verbum, dixisti jam tria verba, et mendacia. DI. Abiit : hinc ingressa est. Ut ego feram mihi fieri hæc ? Per Herculem, ego te exponam ludibrio omnium in via, clamore, o illecebra ; quæ accepisti pecuniam a multis contra legem. Per Herculem efficiam ut tuum nomen sit nunc apud omnes judices. Postea ego injiciam in te manum quadrupli ream, veneficu ! suppostrix puerorum ! Per ædem Pollacis, ego jam detegam universa tua fugitia. O me hominem nihili faciendum ! amisi omnes fortunas. Perdidi pudorem, neque jam curo quos calceos accipiam. Sed quid ego hic vociferor ? Quid si imperet me admitti ? Jurabo verbis conceptis, me non ingressurum : sunt nugæ : si incutis pugnos stimulis, dolent plus manus : frustra irasceris illi, quæ te non facit flocci. Sed quid est hoc ? Pro Di immortales ! conspicio senem Calliclem, qui fuit meus affinis, ducere duas ancil-

//////////

test Goeller.—43 Uno verbo eloquere Pll. Eloquar uno verbo Goeller.—44 Unum aiebat sterilia dixisti verba B. 1. Unum aiebas stridia dixisti col. Menz. sterilia jam dixisti verba Sambuc. Unum aiebat, stridia dixit Pll. stria jam dixi C. 2. a m. pr. Unum aiebas : tria jam dixisti verba, atque ea Goeller.—45 C. intro incluit ; C. 2. intro induit ; Pareus et Goeller. intro hinc irruit.—47 Goeller. legem advorsam.—19 Postidea Acidal. In te ego edd. vett. quadrupus codd. et edd. vett. quadrupes al. vett.—50 Gronov. tua probra.—51 Nihil me edd. vett. Nil mihi jam Both.—52 Pll. adest ad illum pensi ; Goeller. Neque ulcost, &c.—

NOTÆ

46 Ludos faciam clamore] Id est, pipulo te differam ante ædes.

52 Quos capiam calceos] Inconcin-

nitas hominis, et rusticitas in calceis depreheuditur.

Meus qui affinis fuit, ancillas duas constrictas ducere,
Alteram tonstricem hujus, alteram ancillam suam.

Pertinui, postquam una cura cor meum movit modo. 60
Timeo, ne malefacta antiqua mea sint inventa omnia.

las vinctas, alteram hujus tonstricem, alteram suam ancillam. Pertinui, quia una sollicitudo occupavit meum cor. Timeo ne omnia mea antiqua peccata me jam circumstant.

56 *Ne nihilo nihil est* codd. edd. vett. et Goeller.—58 *Voc. fuit* deest in codd. extat tamen in Ven. 1. et reliquis vett.—59. 60 *Hi vss. transpositi sunt in B. 1. plus quam una* Palmer. et Goeller.—61 *Pll. ne m. a. meu sine invenia omnia; C. 2. et edd. vett. ne me malefacta a. m. sine inveniam omnia; Paris. et Argent. nec mea malefacta a. nunc senex inveniat omnia; B. 1. sine inveniam omnia.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

CALLICLES, ANCILLÆ, DINARCHUS.

CA. EGONE tibi male dicam, aut tibi adeo male velim? ut
animus meu'st, [Iusque homo.

Propemodum expertæ estis, quam ego sim mitis tranquil-
Rogitavi ego vos verberantes et pendentes simul:

Commemini, quo quicque pacto sitis confessæ: scio.

Hic nunc volo scire eodem pacto, sine malo fateamini. 5

Quanquam vos colubrino ingenio ambæ estis; edico prius,

Ne duplices habeatis linguas; ne ego bilingues vos necem:

Nisi si ad tintinnaculos vos voltis educi viros.

CA. Egone te conviciis appetam, aut tibi adeo exoptem male? ut quidem existimo, periculum fecisti, quam ego sim lenis et mansuetus. Ego vos interrogavi pendentes una sub verberibus: recordor qua ratione sitis confessæ omnia: scio. Nunc exopto scire eadem ratione utrum confiteamini sine supplicio. Quanquam estis ambæ mente serpentina; moneo prius, ne sit vobis duplex lingua; ne ego vos jugulem bilingues: nisi vultis deduci jam ad lorarios. AN. Vir cogit confi-

1 B. 1. *aut tibi malvelim ut animo meost; pronomen tibi delet Goeller.*—
2 B. 1. *sim tranquillus usque modo.*—3 B. 1. *Pll. et edd. vett. verberantes has (C. bus) pendentes; Goeller. verberones, ambas pendentes.*—8 *Nisi ad B. 1. Mox,*

NOTÆ

3 *Vos verberantes]* Id est, vapulantes; activum pro passivo.

6 *Colubrino ingenio]* Id est, serpentina et doloso.

8 *Tintinnaculos]* Sunt tortores, seu lorarii, qui loris bubulis soutes cædunt, ficto vocabulo a sonitu quem verbera efficiunt.

AN. Vis subegit verum fateri, ita lora lædunt brachia.

CA. At, si verum mihi eritis fassæ, vinculis exsolvemini. 10

DI. Etiam nunc, quid sit negotii, falsus incertusque sum ;

Nisi quia timeo tamen. AN. ego nec, quid peccavi, scio.

CA. Omnium primum diversæ state : hem sic ! istuc volo.

Neve inter vos significetis, ego ero paries : loquere tu.

AN. Quid loquar ? CA. quid puero factum est, mea quem
peperit filia, 15

Meo nepoti ? capita rerum mihi expedite. AN. istæ dedi.

CA. Jam tace : accepistin' puerum tu ab hac ? AN. accepi.

CA. tace :

Nihil moror præterea : satis est fassa. AN. inficias non eo.

CA. Jam livorem tute scapulis istoc concinnas tuis.

Conveniunt adhuc utriusque verba. DI. væ misero mihi ! 20

Mea nunc facinora aperiuntur, clam quæ speravi fore.

CA. Loquere tu : qui dare te huic puerum jussit ? AN.

hera major mea.

[me minor,

CA. Quid tu ? cur eum accepisti ? AN. hera mea rogavit

Puer ut afferretur, eaque ut celarentur omnia.

CA. Loquere tu : quid eo fecisti puero ? AN. ad meam

heram detuli.

25

CA. Quid eo puero tua hera fecit ? AN. heræ meæ ex-

templo dedit.

teri verum, adeo lora premunt lacertos. CA. Sed, si confiteamini verum, liberabimini vinculis. DI. Sum etiamnum inscius, quid sit rei nunc : nisi quia metuo. AN. Ego nescio quid sceleris admisi. CA. Primum omnium state se junctæ : hem ita ! volo ita vos dividi : et ne vobis signis aliquid innuat, ego stabo sicut murus inter vos. Dic tu. AN. Quid dicam ? CA. Quid actum est de puero quem mea filia peperit, meo nepoti ? Dicite mihi rem paucis verbis. AN. Dedi isti. CA. Sile jum. Accepistine tu puerum ab hac ? AN. Accepi. CA. Sile ! Nihil inquit præter id : est satis fassa. AN. Non nego. CA. Tu arcessis nunc, hoc responso, vibices tuis humeris. Verba utriusque consentiunt hucusque. DI. Væ mihi infelici ! Mea flagitia deteguntur nunc, quæ speravi fore occulta. CA. Loquere tu : qui mandavit dare huic puerum ? AN. Mea major hera. CA. Quid tu ? Quare eum accepisti ? AN. Minor hera me rogavit ut afferretur, et ut ea omnia occultarentur. CA. Loquere tu : quid fecisti de eo puero ? AN. Detuli ad meam heram. CA. Quid tua hera fecit de eo puero ? AN. Dedit statim meæ heræ.

*****

idem codex, voltis vos.—10 Pl. ap. Grut. vincis exsolve mihi ; B. 1. juncis exsolve mihi ; Ven. 1. et edd. vett. vincis exsolve. CA. mihi ; Argent. et Sarrae. vinctas.—15 Pro factum est, codd. Camer. habent datumst ; C. ap. Pareum, datum sit ; C. 2. datum est ; codd. ap. Grut. ductum est ; edd. vett. actumst.—16 Pronomen mihi deest in B. 1.—17 Idem codex, pro accepi, habet accepit.—19 Jam luorem C.—23 Pl. ap. Both. eram ero vit minor.—25 B. 1. ad mea.—

CA. Cui, malum, heræ? AN. duæ sunt istæ. CA. cave tu,
nisi quod te rogo, nisi

Ea quæ exquiro. AN. mater filiæ dono dedit, inquam.

CA. Plus quam dudum, inquam, loquere. AN. plus tu ro-
gitas. CA. responde ocyus.

Quid illa, cui donatus est? AN. supposivit. CA. cui?
AN. sibi 30

Pro filiolo. CA. pro filiolo? Di, obsecro vostram fidem!
Ut facilius alia, quam illa unde est, puerum alienum parit!
Hæc labore alieno puerum peperit sine doloribus.

Puer quidem beatus! matres duas habet, et avias duas:
Jam metuo, patres quot fuerint: vide sis facinus mu-
liebre! 35

AN. Magis pol hæc malitia pertinet ad viros, quam ad
mulieres. [istuc scio.

Vir illam, non mulier prægnantem fecit. CA. et idem ego
Tu bona ei custos fuisti. AN. plus potest, qui plus valet.
Vir erat, plus valebat, vicit: quod petebat, abstulit.

CA. Et tibi quidem hercle idem attulit magnum malum. 40

AN. De istoc ipsa, etsi tu taceas, reapse experta intellego.

CA. Nunquam te facere hodie quivi, ut, is quis esset,
diceres. [indicem.

AN. Tacui: at nunc non taceo; quando adest, necesse est

CA. Cui heræ? malum! AN. Sunt duæ istæ. CA. Vide tu ne respondes, nisi de iis quæ te rogo, nisi de iis quæ a te exquiro. AN. Mater dedit dono suæ filiæ. CA. Loqueris plus quam es locuta hactenus. AN. Tu rogas plura. CA. Responde velociter: quid illa, cui est traditus? AN. Supposuit. CA. Cui? AN. Sibi pro filio. CA. Pro filio? Di, obsecro vestram fidem! Quam alia mulier parit facilius puerum alienum quam illa cuius est puer! Hæc peperit puerum sine doloribus alieno labore: puer sane beatus! habet duas matres, et duas avias: jam metuo ne fuerint plures patres. Vide si vis scelus mulieris! AN. Per Pollucem, hæc malitia pertinet magis ad viros, quam ad mulieres. Vir fecit illam prægnantem, non mulier. CA. Ego scio idem istuc. Tu eam bene custodisti. AN. Qui est robustior, plus potest. Erat vir, plus valebat viribus, vicit; abstulit quod volebat. CA. Et tibi, per Herculem, attulit ingens malum. AN. Et si tu silcas, intelligerem satis experientia. CA. Non potui hodie te adducere ut diceret quis esset. AN. Tacui: sed non silco nunc; est necesse ut indicem, quandoquidem adest. Di. Sum la-

//////////

26 Quid de puero B. 1. Cui te puero Pl. ap. Both.—27 Pl. Bothii, *catu nisi quod te rogo nisi Ea te exquiro.*—28 Gaeller, *mater inquam filiæ dono dedit.*—29 Idem delet voc. *inquam.* Pl. ap. Both. habet *inquam.*—31 *Pro filiolo toni pro filiolo Pl.*—32 C. *puerum ut num parit*; edd. veit. et Both. *puerum natum parit.*—39 C. *quod petebat adstuni*; C. 2. et Ven. 1. *quod petebat adest uni.* Camer. *primus edidit abstulit.*—42 Pl. ap. Pareum, *ut quis is, quis esset.*—43 Verbum

DI. Lapidus sum, commovere me miser non audeo.

Res palam omnis est: meo illic nunc sunt capiti comitiamia: 45

Meum illuc facinus, mea stultitia est: timeo, quam mox nominer.

CA. Loquere, filiam meam quis integram stupraverit?

AN. Video ego te, propter mala facta qui es patronus parietis. [faciam, scio.

DI. Neque vivus neque mortuus sum: neque, quid nunc Neque ut hinc abeam, neque ut hunc adeam, scio: timore torpeo. 50

CA. Dicin', an non? AN. Dinarchus: cui illam prius desponderas. [per tua obsecro

CA. Ubi is homo est, quem dicis? DI. assum, Callicles: Genua, ut tu istuc insipienter factum sapienter feras, Mihique ignoscas, quod animi impos vini vitio fecerim.

CA. Non places: in mutum culpam confers, quod nequit loqui. 55

Nam vinum, si fabulari posset, se defenderet.

Non vinum hominibus moderari, sed vino homines solent, Qui quidem probi sunt: verum, qui improbus est, sive subbibit,

pideus, non audeo miser me movere loco. Omnis res est detecta: nunc habetur consilium de mea vita. Perpetrari hoc facinus, est mea amentia: vereor ne nominer statim. CA. Dic, quis vitium attulit meae filiae virgini? AN. Ego te video, qui es fulcrum parietis propter mala facta. DI. Neque sum vivus, neque mortuus: neque scio quid agam nunc. Neque quemadmodum abeam hinc, neque scio quemadmodum adeam: obstupeeo praeter metu. CA. Loqueris, an taces? AN. Dinarchus, cui istum desponderas antea. CA. Ubi est is homo, quem nominas? DI. Adsum, Callicles! obsecro per tua genua, ut tu feras moderate illud facinus, quod perpetrari insipienter; et mihi condones id quod perpetravi vitio vini, inops animi. CA. Non places. Derivas culpam in mutum, quod nequit loqui; nam vinum se defenderet, si posset loqui. Vinum non consuevit regere homines; sed homines, qui sunt probi, consueverunt moderari vino: sed qui est improbus, sive bibit, sive abstineat vino,

//////////

est non legitur in Pll.—46 C. et edd. vett. stulta est t. q. mox non miner; C. 2. stulta est t. q. mox non minetur.—48 Acidal. propter malefacta quoque patior onus parietis. Palmer. propter. CA. mala qui est? AN. patronus parietis.—49 B. 1. nec quid nunc.—50 Pll. abeam ut neque ad hunc.—51 B. 1. potius dixi sponderas.—55 Non placet B. 1. Mox, idem codex, confert . . . loqui non potest.—56 Pl. ap. Both. fabularem; Goeller. fabulare.—57 Pll. B. 1. Ven. 1. et edd. vett. Non vinum moderari, sed vin solent; aliae edd. sed vino solent. Pareus dicit, se ex codd. eruisse, Num vinum moderari, sed vin non solent.—58 Pl. ap. Both. verum qui iam probus est si quam sibi; Camer. verum qui improbus est aquam si

Sive adeo caret temeto, tamen ab ingenio est improbus.

DI. Scio equidem; quæ nolo, multa mihi audienda obnoxia. 60

Ego tibi me obnoxium esse fateor, culpæ compotem.

AN. Callicles, vide, quæso, homini ne facias injuriam.

Reus solutus causam dicit: testes vinctos attines.

CA. Solvite istas: agite, abite, tu domum, et tu autem domum:

Eloquere hæc heræ tuæ: puerum reddat, si quis eum petat. 65

Eamus, tu, in jus. DI. quid vis in jus me ire? tu es prætor mihi. [licles.

Verum te obsecro, ut tuam gnatam des mihi uxorem, Cal-

CA. Eundem pol te judicasse quidem istam rem intellego:

Nam haud mansisti, dum ego darem illam: tute sumstisti tibi.

Nunc habeas, ut nactus: verum hoc ego te mulctabo bolo: Sex talenta magna a dote demam pro ista insecitia. 71

DI. Bene agis mecum. CA. filium istinc tuum te meliust repetere.

Ceterum, uxorem, quam primum potest, abduce ex ædibus.

est tamen improbus animo. DI. Scio equidem mihi audienda esse multa convicia, quibus me reddidi dignum. Ego fateor me tibi esse devinctum, et affinem culpæ. AN. Callicles, vide, obsecro, ne facias injuriam homini. Reus defendit causam solutus, tenes testes constrictos. CA. Solvite istas; agite, abite, tu domum, et tu quoque domum: eloquere hæc tuæ heræ: reddat puerum, si quis cum roget. Pergamus tu in jus. DI. Quare vis me ire in jus? Tu es meus judex. Sed te quæso, ut mihi des tuam filiam uxorem. CA. Per Pollucem, animadverto quidem te judicasse eandem rem: nam non expectavisti donec illam darem: sed tu sumstisti tuo arbitrio: nunc habe illam, ut cepisti! Sed ego te mulctabo hac jactura: adimam sex magna talenta a dote, pro illa audacia. DI. Agis præclare mecum. CA. Oportet te repetere istinc tuum filium. Ceterum adduc uxorem ex

bibit; Pareus et Goeller. rerum, qui improbus, is quamvis bibit.—59 Sive adeo caret te me tu tamen ab ingenio timidus est improbus Pl. ap. Both. scatet temeto Acidal.—60 Palmer. Bipont. et Goeller. ob noxiam.—61 B. 1. culte compote me.—63 Verba, testes vinctos attines, desunt in edd. vett. Lipsius primus supplevit e fibris Vatt. qui sic ferebant, dicit, tamestis victo salines; vel, tam estis victo sati incs; Pl. tu estis victo sati incs.—65 Pl. ap. Both. heræ tu.—71 Sex talenta detes dem au Pl. ap. Both. magna dotis Goeller.—72 B. 1. istinc tute melius est.—73 C. ablu ex ædibus; C. 2. et edd. vett. pleræque, abduci ex æ-

NOTÆ

59 Caret temeto] Id est, vine.

21

Ego adeo jam illi remittam nuntium affini meo :

Dicam, ut aliam conditionem filio inveniatur suo. 75

DI. At ego ab hac puerum repositam, ne mox inficias eat.
Nihil est: nam ipsa hæc ultro, ut factum est, fecit omnem
rem palam.

Sed nimium pol opportune ecce ab sese egreditur foras.

Næ ista stimulum longum habet, quæ usque illinc cor pun-
git meum!

*ædibus, quam primum potueris. Ego adeo jam remittam modo nuntium ad meum
illum affinem: dicam, ut inveniatur suo filio aliam conditionem. DI. Sed ego re-
petam puerum, ne neget modo. Fiet sine opera; nam hæc ipsa patefecit sponte
omnem rem, ut est acta. Sed ecce prodit foras ab ædibus suis, per Pollucem, ad-
modum opportune! Ista habet longum stimulum quo pungit meum cor, usque ab
illo loco.*

*dibus.—78 Edd. vett. opportuna ecce ab se egreditur; Bothe edidit, opportune
capse eccam egreditur.*

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PHRONESIUM, DINARCHUS, ASTAPHIUM.

PH. BLITEA et lutea est meretrix, nisi quæ sapit in vino
ad rem suam.

Si alia membra vino madeant, cor sit saltem sobrium.

Nam mihi dividia est, tonstricem meam sic mulcatam male:
Ea dixit, eum Dinarchi puerum inventum filium.

DI. Ubi id audivit, quam penes est mea omnis res et li-
beri? 5

PH. Video eccum, qui manstutorem me adoptavit bonis.

*PH. Meretrix est vilior fungo et cæno, nisi quæ curat suas utilitates, etiam
quando potat. Si alia membra madeant vino, saltem ingenium debet esse siccum.
Nam doleo meam tonstricem fuisse sic exceptam. Ea dixit eum puerum esse
inventum filium Dinarchi. DI. Quando audivit id, penes quam opes et filius
sunt? PH. Conspicor cum, qui me adoptavit tutricem suorum bonorum.*

1 Blitea est meretrix, omissis et lutea, B. 1.—6 Pro manstutorem, quod ser-

NOTÆ

1 Blitea] Plinius: 'Blitum iners ulla: unde convicium fœminis apud
videtur, ac sine sapore aut acrimonia Menandrum faciunt mariti.'

DI. Mulier, adsum: profectu'st. PH. quid agitur, voluptas mea? [ago.

DI. Non voluptas: aufer nugas: nihil ego nunc de istac re

PH. Scio mecastor quid velis, et quid postules, et quid petas.

Me videre vis, et me te amare postulas: puerum petis. 10

DI. Di immortales, ut planiloqua est! paucis ut rem ipsam attigit!

PH. Scio equidem sponsam tibi esse, et filium ex sponsa tua: [tuum:

Et tibi uxorem ducendam jam esse: alibi jam animum

Ut me quasi pro derelicta sis habiturus: sed tamen

Cogitato, mus pusillus quam sit sapiens bestia, 15

Ætatem qui uni cubili nunquam committit suam:

Quia, si unum ostium obsideatur, aliud perfugium gerit.

DI. Otium ubi erit, de istis rebus tum amplius tecum loquar. [quos sinas

Nunc puerum redde. PH. immo, amabo, ut hos dies alieum esse apud me. DI. minime. PH. jam, amabo. DI.

quid opu'st? PH. e re mea est. 20

Triduum hoc saltem, dum aliquo miles circumducitur.

DI. Adsum, mulier: profeci. PH. Quid fit, mea voluptas? DI. Non voluptas: omitte nugas. Ego nihil ago nunc de istis rebus amatoris. PH. Per Castorem intelligo quid velis, quid postules, et quid roges. Libet me videre, et cupis ut te amem: rogas puerum. DI. Dii immortales! ut loquitur res palam! ut comprehendit paucis rem ipsam! PH. Equidem intelligo tibi esse sponsam, et filium e tua sponsa: et tibi ducendam jam esse uxorem: et tuum animum esse jam alibi: me a te deserendum. Atamen reputa, quam pusillus mus sit sapiens bestia, qui nunquam credit suam vitam uni cavo: quin si obstruatur unum ostium, aliud aperit perfugium. DI. Quando erit otium, tum fabulabor amplius tecum de istis negotiis. Restitue nunc puerum. PH. Immo obsecro ut patiaris cum esse apud me per dies aliquot. DI. Minime. PH. Jam obsecro. DI. Quid est opus? PH. Est e mea re. Saltem per hos dies tres, dum miles circumvenitur. Aliqua præda si mihi erit hoc dolo, partiar tecum. Si

vant C. C. 2. B. 1. suis tutorem exhibent edd. vett. meis tutorem Acidal. et al. ap. Taubin. adoptavis B. 1.—7 Mulier, ad te sum profectus edd. vett. et Goeller. Mulier assum. PH. profecto is est. Quid agitur? Lips. Mulier ad sum profectus est PH.—8 Goeller. nihil nunc ego.—9 Both. quid ris, et q. postulas, et q. petis. PH. habent ris; et edd. vett. postulus.—10 Verbum ris delet Goeller. et puerum Acidal.—13 Codd. et edd. vett. alibi jam animum tuum sine esse; Goeller. alibi jam esse animum tuum.—16 B. 1. quin oculi culum quam committit.—17 Quia vnum obsideatur profugium gerit idem codex; perfugium quaerit Pius; Quasi unum obsideatur, aliunde perfugium C. 2. Quin si n. odium C.—20 PH. opus jure mea; edd. vett. DI. minime: nam eo quid opus? PH. in re

In eam rem, si quid habebo, tibi quoque etiam proderit.
Si auferes puerum, a milite omnis tum mihi spes animam
efflaverit.

DI. Factum cupio: nam re facere, si velim, non est locus.
Nunc puero utere, et procura; quia, unde procures, habes.

PH. Multum amabo te ob istam rem mecastor: ubi domi
metues malum, 26

Fugito huc ad me: saltem amicus mihi esto manubiarium.

DI. Bene vale, Phronesium! PH. jam me tuum oculum
non vocas?

DI. Id quoque interim futatim nomen commemorabitur.

PH. Numquid vi? DI. fac valeas: operæ ubi mihi erit,
ad te venero. 30

PH. Ille quidem hinc abiit, abscessit: dicere hic quidvis
licet. [opus.

Verum est verbum, quod memoratur: ubi amici, ibidem
Propter hunc spes etiam se hodie * ri militem:

Quem ego, ecastor, mage amo quam me, dum id, quod
cupio, inde aufero.

*auferas puerum, tum omnis spes concidet. DI. Volo fieri; nam non possum fa-
cere si velim. Nunc utere puero, et eum cura, quia est tibi quo cures. PH. Per
Castorem te amabo impensissime idcirco. Quando timebis malum domi, veni huc
ad me. Esto mihi saltem amicus, in tuam rem. DI. Bene vale, Phronesium!
PH. Non me appellas jam tuum oculum? DI. Interim disputabitur quoque de isto
nomine. PH. Visne aliquid? DI. Fac valeas! Revertar ad te, quando mihi
erit opus. PH. Ille hinc profectus est, fugit: licet dicere hic quidvis voluero.
Id quod dicitur est verum: quando sunt amici, tum est molestia. Propter hunc
miles se vidit sæpe exclusum: quem ego etiam hodie amo, per adem Castoris, magis
quam me, dum aufero ab eo id quod exopto. Meretrices in eo ponunt suam*

~~~~~

*mea triduum; Goeller. in rem meam est.—22 In eam rem? PH. in eam: si, &c.
Goeller.—25 PH. quando procures habes; Arg. et Sarrac. quando quod procures.
—27 Codd. et edd. vett. manubiarium.—29 Pro futatim, quod exhibent PH.
furatim legitur in codd. Lipsii et edd. vett. futatim Palmer. Mox, commemo-
rari ter edd. vett.—30 Pro fac valeas, PH. et edd. vett. habent facultas.—
31 Particula hinc deest in B. 1.—32 C. 2. et edd. vett. ubi amici ibidem;
Pl. ap. Both. et ed. Paris. opes.—33 B. 1. hodie tantum militem; PH. prop-
ter hunc spes etiam se hodie tantum rim militem; edd. vett. ap. Meurs. spes
etiam se hodie tum interit in militem; ed. Pii et Mediol. tantum rim mili-*

NOTÆ

27 *Manubiarium*] Esto mihi saltem collator.
amicus; si non ex animo, at fructuo- 29 *Futatim*] Profusim.
sus; at manubiarum, et spoliorum

Quæ cum multum abstulimus, haud multum apparet, quod datum est; 35
 Ita sunt gloriæ meretricum. AS. aha, tace! PH. quid est, obsecro? [is est modo.
 AS. Adest pueri. PH. sine eum ipsum adire huc! sine, si Sine eum ipsum adire, ut cupit, ad me hac recta: si venerit,
 Næ istum, ecastor, hodie astutis confectum fallaciis.

gloriam, quod cum abstulerunt plurimum, quod datum est putatur nihil. AS. Aha, sile! PH. Quid est, amabo? AS. Adest pater pueri. PH. Permite hunc accedere huc, permitte, inquam, si est is: sine eum ipsum adire, ut exoptat, ad me hac recta. Si venerit, per Castorem iste est confectus dolis fallacibus.

tem; Argent. tantum vim; Petitus et Goeller. tactum re iri militem.—38 C. 2. Sine eum ipse adire ut cupit, ad me ad recta si tenent; C. et B. 1. etiam, ad recta si tenent; edd. Pii et Mediol. ad me hac recta sitenent; Ald. ut cupio, ad me hac recta si venerit.—39 Neistum PH. hodie hastis B. 1. C. et C. 2. confexim fallaciis Acidal. et Bipont.

ACTUS QUINTUS.

STRATOPHANES, ASTAPHIUM, PHRONESIUM,
STRABAX.

ST. Eo mihi amare! fero supplicium damnis ad amicam meam. [insuper.
 Utut illud acceptum sit, prius quod perdidit, hoc addam
 Sed quid? video heram atque ancillam ante ædis: adeunda est hæc mihi. [sævius. PH. sic sine.
 Quid hic vos agitis? PH. ne me appella. ST. nimium

ST. Pergo ad amicam! defero munus ad eam placendam, jactura. Quoquo modo id jucundum fuerit quod amisi antea, adjiciam id præterea. Sed quid? Video heram et ancillam ante ostium; oportet ut hanc conveniam. Quid facitis vos hic? PH. Ne me appella. ST. Es sævior. PH. Sine me sic sævire, ne mihi sis molestus.

1 Lips. e cod. Roveriano legit, Eu mihi, amare! fero supplicium jam bis ad amicam meam: Meurs. Eo mihi amore fero, &c. Goeller. e conjectura, Meo mihi amore . . . jam bis ad, &c. B. 1. damus ad.—2 Ut illud codd. et edd. vett.

NOTÆ

1 *Supplicium*] 'Supplicium' dicitur munus, ut tibi propitium facias aliqua supplex; quasi dicas id quod offers quem.

Potin' es ut mihi molestus ne sies? ST. quid, Astaphilitium, est? 5

As. Merito ecastor tibi succenset. PH. egon'? atque isti etiam parum

Male volo. ST. ego, mea voluptas, si quid peccavi prius, Supplicium ad te hanc minam fero auri: si mihi rides, espice. [credere.]

PH. Manus vetat, priusquam penes sese habeat, quicquam Puero opu'st cibum, opus est matri autem, quæ puerum lavit, 10

Opus nutrici autem, utrem ut habeat veteris vini, largiter, Ut dies noctesque potet: opu'st igne, opus est carbonibus: Fasciis opus est, pulvinis, cunis, incunabulis:

Oleum opus est, farina puero opus est; opu'st totum diem. Nunquam hoc uno die efficiatur opus, quin opus semper siet. 15

Non enim possunt militares pueri setanio educier.

ST. Respice ergo! accipe hoc, qui istuc efficias opus. PH. cedo! [postea. PH. parum est.

Quanquam parum est. ST. addam minam adhuc istic

ST. Quid est, mea Astaphilitium? As. Per adem Castoris, Phronesium est irata merito tibi. PH. Egone? Ego illi non sum tam irata, quam debeo. ST. Ego, mea voluptas, si peccavi antea in aliquo, accedo supplex, cum hac mina auri. Si mihi es propitia, aspice me. PH. Manus prohibet credere quicquam, antequam id teneat penes sese. Puero opus est cibo; matri, quæ lavit puerum, est opus; nutrici est opus, ut habeat utrem veteris vini, ut bibat largiter dies noctesque: opus est igne, opus est carbonibus: opus est fasciis, pulvinis, cunis, incunabulis: opus est oleo, opus est farina pro puero: opus est toto die, et nunquam efficietur, hoc uno die, quin sit semper opus. Pueri militum non possunt nutriri vilibus cibis. ST. Respice igitur! accipe hoc, ut efficias istud opus. PH. Da! tametsi est parum. ST. Adjicium adhuc minam deinceps. PH. Est parum. ST. Numerabitur id, quod man-

*****

—4 Voc. sic sine desunt in B. 1.—5 *Potin' est Acidal, et Goeller.*—6 Pll. et edd. vett. *legon' atque ne isti*; ed. Paris. *legonat qui alam omni isti*; S. et ed. Pii, *alazon? atque ne isti*; Pll. ap. Both. *succenset legon atque ne isti.*—8 *Supplicium est hanc* B. 1. *si mihi ridespice* Pll. et edd. vett. *espice deest* in B. 1. S. Ven. 1. *rides pice* Pl. ap. Both. *nisi mihi credis, spice* Acidal.—12 PH. *opus icno*; Schobing. et edd. vett. *opus lignis*; al. ap. Pium, *opus isicium*; C. ap. Pareum, *opus istic non.*—15 B. 1. *efficietur.*—16 *Enim non* Goeller. *possim* Pll. *pueri et avio* B. 1. *pueri clarivo* edd. vett. *a via educier* Vatt. *pueri et avoi exducier* al. *prutonio exducier* Lips.—17 Pll. *exefficias opus.*—18 *Cedo bis* posuit

NOTÆ

8 *Espice*] Quasi aspice: respice, 16 *Setanio*] Est vilis et nullius ferme pretii, obviaque esca.

ST. Tuo arbitrato, quod jubebis, id dabitur: da nunc savium.

PH. Mitte me, inquam, odiosus. ST. nihil fit: non amor: teritur dies. 20

Plus decem pondo amoris pauxilisper perdi.

PH. Accipe hoc, atque auferto intro. STR. ubi mea amica est gentium? [situ;

Neque ruri, neque hic operis quicquam facto: corrumpor Ita miser cubando in lecto hic expectando obdurui.

Sed eccam video: heus amica, quid agis? ST. quis illic homo? 25

PH. Quem ego mecastor magis amo, quam te. ST. quam me? quomodo?

PH. Hoc modo, ut molestus ne sies. ST. jam abis, postquam aurum habes? [alloquor.

PH. Condidi intro, quod dedisti. STR. ades, amica! te

PH. At ego ad te ibam. STR. ad me, delicia? PH. hercle vero serio.

STR. Quanquam ego tibi videor stultus, gaudere aliqui me volo: 30

Nam quanquam es bella, malo tuo es, nisi tuo ego aliqui gaudeo.

dabis, tuo arbitrato. Da nunc osculum. PH. Dimitte me, inquam; es molestus. ST. Nihil fit: non amor. Conteritur dies. Amisi plus decem pondo amoris fere. PH. Accipe hoc, atque infer intro. STR. Ubi est gentium mea amica? Nihil facio operis, neque hic, neque ruri. Pereo desidia; adeo obdurui infelix expectando hic cubando in lecto. Sed illam conspicio. Heus mea amica! quid facis? ST. Quis hic homo? PH. Est homo quem ego, per Castorem, magis amo quam te. ST. Quam me? Quo pacto? PH. Hoc pacto, ut ne sis molestus. ST. Jam abis postquam accepisti aurum? PH. Condidi intro id, quod dedisti. STR. Ades dum amica! te alloquor. PH. At ego pergebam ad te. ST. Ad me, mea voluptas? PH. Per Herculem ibam. STR. Quanquam tibi ego videor amens, volo recreare animum aliquatenus: nam quanquam es venusta, es tuo malo, nisi ego tua ope

Goeller. in exitu et initio utriusque versus. *Cedo, quamquam p. est adomne manuc istic poste parust* Pl. ap. Both. *Cedo q. p. est. Ml. ad omne majus istic positum parust* Ald.—19 B. 1. *addabitur.*—21 Pl. *moris pausilli per*; edd. vett. *amoris pausillis per.*—25 Grut. *amica mi*; Pl. *amicam*; C. et C. 2. *quid agis mille quis illic, &c.*—26 Pl. ap. Both. *ego ecastor age amo.*—29 Lips. et Goeller. *delicia? Veron?* Pl. *hercle, serio*; Acidal. *STR. ad me?* PH. *meu delicia, hercle vero serio.*—31 Pl. B. 1. Ven. 1. Paris. et aliae vett. *est bella. Mox,*

NOTE

21 *Pauxilisper*] Id est, per particulas.

PII. Vine te amplectar, et savium dem? STR. quid vis face, gaudeam.

ST. Meosne ante oculos ego illam patiar alios amplexarier? Mortuum hercle me duco satius: abstine hoc, mulier, manum!

Nisi si te mea manubia machæra et hunc vis emori. 35

PII. Nihil φλυαρεῖν satius est, miles; si te amari postulas, Auro, haud ferro detertere potes, ne amet, Stratophanes.

SR. Qui, malum, bella aut faceta es, quæ ames hominem istimodi? [histrio?

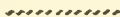
PH. Venitne in mentem tibi, quod verbum in cavea dixit Omnes homines ad suum quæstum callent et fastidiunt. 40

ST. Hunc sine hominem te amplexari, tam horridum atque squalidum?

PII. Quanquam hic horridu'st, quanquam hic squalidu'st; scitus bellum init.

ST. Dedin' ego aurum? PH. mihi? dedisti filio cibaria.

gaudeo aliquatenus. PH. Visne te complectar et deosculer? STR. Fac id quod volueris, non erit ingratum. ST. Feramne illam amplexari alios, ante meos oculos? Per Herculem, existimo esse satius me esse mortuum. Abstine manum ab hoc, mulier, nisi vis obruncari, et te et illum, mea machæra inclita manubiis a me partis. PII. Nihil prodest nugari, o miles; si cupis amari, potes terrere Strabacem ab amore auro, non ferro, Stratophanes. ST. Quomodo potes esse venusta et scita, quæ amas hominem ejusmodi? PH. Tibine venit in animum verbum, quod histrio attulit in cavea? omnes homines sunt ardentis et remissi, pro lucro quod eis ostenditur. ST. Te complecti hominem tam horridum, atque sordidum? PH. Quanquam hic est horridus, quanquam hic est sordidus, lepidum bellum infert. ST. Nonne ego dedi aurum? PH. Mihi? dedisti filio cibaria. STR. Nunc, si speras hanc esse

B. 1. tuo nisi tuo; PII. Ven. 1. Sarrac. et Basil. tuo nisi tu; Paris. tuo nisi tecum; PII. ap. Pareum non habent malo, sed mala. Palmer. emend. Nequicquam es bella, bello tuo nisi simitu et ego aliqui gaudeo.—32 B. 1. vin' te amplectarier suarium dem; edd. vett. amplectar. Mox, quid vis facere Goeller. ex emend. Gronovii.—34 Mortuum hercle medio satius PII. hercle me aio satius Goeller.—35 Nisi mea manu vis in machæra te et hunc emori Turneb. et Goeller. manu in machæra . . . mori B. 1.—36 Nihili phiari B. 1.—37 Auro aufero B. 1. potest PI. ap. Both. potes me, ne amem Acidal. ne me amet conj. Goeller. Stratophanes deest in B. 1.—38 C. eacicta es; alii codd. et edd. vett. caticta es; Pius emend. aut faceta es. Mox, codd. homini istimodi.—40 Pro callent, codd. et ed. Pii habent calent.—42 PII. hic quali est, quam hic horridus citum bellum hi; C. 2. qualis; Vatt. hic qualis est, quam hic horridus, citus bellum mihi; edd.

NOTÆ

35 *Mea manubia machæra*] Quasi manubiis comparandis sueta.

STR. Nunc, si hanc tecum esse speras, alia opu'st auri
mina.

ST. Malam rem his et magnam! STR. magno opere serva
tibi viaticum. 45

Quid ista debet, nisi tria? ST. quæ tria nam? STR. un-
guenta, noctem, savium. [mihi

PH. Par pari respondet: verum nunc saltem si amas,
Da tu de tuis deliciis summis quid pauxillulum.

ST. Quid id, ai, amabo! est, quod dem? dic dum! si su-
peret, feres.

PH. Campas dicis: abi, abi! consultavi istuc. ST. mihi,
homo, 50

Cave faxis vulnus, tibi jam cui sunt dentes ferrei.

Vulgo ad se omnes intromittit: abstine istac tu manum.

STR. Jam, hercle, jam magno tu vapula vir strenuus.

ST. Dedi ego huic aurum. STR. at ego argentum. ST.
at ego pallam et purpuram.

STR. At ego oves, et lanam: et alia multa, quæ poscet,
dabo. 55

tecum, opus est alia auri mina. ST. Apprecor illis malam rem et magnam. STR. Serra diligenter tuam pecuniam in viaticum ituro in malam crucem. Quid debet hæc, nisi tria? ST. Quænam tria? STR. Unguenta, noctem, osculum. PH. Respondet par pari: sed si amas saltem nunc, da mihi nunc pauxillulum de tuis deliciis. ST. Quid dicis id, obscuro? Est quod dem? Dic dum! accipies, si supersit. PH. Nugaris: abi, abi! consultavi istuc. ST. O homo, cui sunt dentes ferrei, cave ne mihi infligas vulnus. Intromittit vulgo ad se omnes: tu abstine ab istac manum. STR. Per Herculem, o vir strenue, da pænas magna mercede. ST. Ego huic dedi aurum. STR. At ego argentum. ST. Sed ego pallam et purpuram. STR. Sed ego oves et lanam; et dabo alia complura quæ petet. Præstat te decertare

vett. citus bellum init.—45 Malam rem is et B. 1. PH. Ven. 1. et edd. vett. In malam rem is Acidal. et Goeller. magnopere servatibaticum B. 1.—46 Quid isti B. 1.—47 Par pari respondes, verum, &c. conj. Goeller. PH. si amas Dan tu mihi de tuis deliciis sum quicquid pusillulum.—48 Both. ex codd. edidit, Dan' tu mihi de tuis deliciis summis, &c. Acidal. tuis divitiis.—49 Quid ita alabo est quod idem dictum super feri C. 1. Quid ita ab aro est quod idem dictum superfert C. 2. Quid id est, ai, amabo, quod dem Goeller.—50 Campas dicit abari consultam istuc mihi B. 1.—51 Cave faxis volnus tibi tam Acidal. et Goeller.—53 Pl.

NOTE

45 Viaticum] Scilicet, in malam tur, jaectantias.

rem ituro.

53 Magno vapula] Id est, magno-

50 Campas] Lambinus interpreta- pere.

Melius te minis certare mecum, quam minaciis. [ero.

PH. Lepidus ceastor mortalis! Strabax mi, perge, obse-
Stultus atque insanus damnis certant: nos salvæ sumus.

ST. Age prior, tiro, da aliquid. STR. immo tu prior perde,
et peri.

ST. Hem tibi talentum argenti! Philippicum est: tene tibi.

PH. Tanto melior! noster esto; sed de vostro vivito. 61

ST. Ubi est, quod tu das? solve zonas. PH. provocatur.

ST. quid times? [bulo.

STR. Tu peregrinus: hic habito: timeo meos: non ego am-
Pecua ad hanc collo in crumina ego obligata defero.

ST. Quid dedi? ut distinxî hominem! STR. immo ego
vero, qui dedi. 65

PH. I nunc intro, amabo, et tu ergo hac mecum. ST. tu
eris mecum quidem. [dedi.

STR. Quid tu, quid ais? cum hocine? ST. ego posterior

PH. Tu dedisti, hic jam daturus est: istuc habeo, hoc ex-
peto.

mecum pecunia, quam minitationibus. PH. Per ædem Castoris festivus mortalis! mi Strabax, perge quæso. Stultus et insanus decertant, uter plus jacturæ faciat: nos sumus salvæ. ST. Age, tiro, da prior aliquid muneris. STR. Immo tu prior perde, et peri. ST. Hem tibi talentum argenti! est Philippicum: accipe. PH. Est tanto melior! esto noster; sel vire de tuo. ST. Ubi est, quod tu das? Solve zonas. PH. Provocatur. ST. Quid metuis? STR. Tu es advena: hic maneo: timeo meos. Ego non ambulo. Ego affero ad hanc pecudes inclusas in marsupio. ST. Quid dedi? ut impediî hominem! STR. Immo ego vero, qui dedi. PH. Intro i nunc, amabo, et tu, hac mecum. ST. Tu quidem eris mecum. STR. Quid tu, quid ais, Phronesium? Eris cum hoc? ST. Ego dedi posterior. PH. Tu dedisti, hic est da-

unus, magno tux vapula.—56 *Melius te munere* edd. vett.—59 *Verbum da non legitur in Ald.*—60 B. 1. *philippeï est.*—62 *Acidal. et Goeller. solve zonas, provocator; quid times?*—63 *Acidal. et Goeller. ego hic habito: timeo meos: non nego: clanculo Pecua, &c. C. habito nunc meos nego ambulo; C. 2. nunc meos nã ego ambulo.*—64 *Priscian. p. 719. Putsch. collo nervina ego; ubi Gruteri codex exhibet, colone rumina ego. Codd. et edd. vett. Plauti, ego in crumina.*—65 *Quod dedi, ut distinxî hominem. STR. ego immo vero quod dedi* Goeller. e conjectura. *Pl. distinxî, sive destinxî.*—66 *I nunc desunt in B. 1. In intro amabo et tu vergo u ne cum tu eris mecum quidem* Pl. ap. Both. *a me cum tu B. 1. et tu hac. ST. ergo mecum tu eris? PH. tecum quidem* Acidal. *quidem deest in B. 1.*—67 B. 1. *quid ais tu hoc ne; Ald. quid ais? Mi. tun' hoc? an ego Posterior dedi? Acidal. ego enim posterior dedi; Goeller. cum hocine tune eris? ST. ego*

NOTE

64 *Pecua*] Id est, pecudes, oves Tarentinas, seu potius pretium ovium Tarentinarum.

65 *Distinxî hominem*] Id est, devinxi, Phronesium; ita ut mihi debeat, et satisfacere necesse habeat.

Verum utrique mos geratur amborum ex sententia.

St. Fiat! ut rem gnatam video, hoc accipiendum est, quod datur. 70

STR. Meum quidem te lectum certe occupare non sinam.

PH. Lepide mecastor aucupavi, atque ex mea sententia:

Meamque ut rem bene gestam, vestram rursus bene geram.

Verum, amabo, si quid animatus facere, fac jam ut sciam.

Veneris causa applaudite: ejus hæc in tutela est Fabula, 75

Spectatores: bene valet, plaudite, atque exsurgite.

turus nunc. Habeo istud, expeto id. Verum obsequamur utrique ex sententia. St. Fiat! ut res ipsa loquitur, accipiendum est id, quod datur. STR. Profecto non patiar te occupare meum lectum. PH. Per Castorem aucupata sum lepide, et ex meo arbitrio: et ut voluistis meam rem gestam bene, geram bene vestram. Sed obsecro, si est animus facere aliquid, fac ut sciam. Applaudite Veneris causa: hæc fabula est ei dicata, spectatores: bene valet, plaudite, atque consurgite.

//////////

p. dedi.—68 Tu dedisti jam B. 1.—70 Edd. ante Turneb. ut rem gratam.—71 Goeller. lectulum. Mox, Pll. sinem.—72 B. 1. aucupabatque ex mea.—73 Æque ut . . . rursus B. 1. Æque ut etiam C. 2. et edd. vet. rem debere negestam Pll. Æquum, mea uti re bene gestu Acidal. et Goeller.—74 Verum deest in B. 1. C. C. 2. Romabo si, &c. Pll. Geram amabo edd. vet. Re, amabo, si . . . uti sciam Both. animatus C. et C. 2. animatum est ed. Pii. Mox, facium ut scium B. 1.—75 Goeller. in tutela fabulast. In vet. cod. Camerarii ad finem ascriptum erat, Plauti Truculentus explicit: incipit Vidularia.

NOTÆ

Rusticum deduxi ad id, ut moliri ulterius nihil possit. Ferri et quasi transadegi ictu muneris amatorem rusticum.

72 *Aucupavi*] Id est, aucupata sum, prædata sum.

76 *Plaudite*] Horatius, 'quibus oblitus actor, Cum stetit in scena, con-

currit dextera læva.' Ovidius, 'In medio plausu (plausus tunc arte carebat) Rex populo.' Quintilianus: 'Tunc est commovendum theatrum, cum ventum est ad ipsum illud, quo veteres tragædiæ comædiæque clauduntur, 'plaudite.'

M. ACCII PLAUTI

FABULARUM

F R A G M E N T A.

Η.Ε.C. Fragmenta, et Comici (ut si dicam) Colossi *σπαράγματα*, Jac. Helias, Græcarum Literarum Doctor Regius, a Georgio Fabricio Germano olim collecta, et postea (ut ait) a Petro Daniele Gallo alicubi correcta et aucta, Commentariis Lambinianis, quos ille ab auctoris morte Parisiis edidit, adjecit. At enim vero, cuicumodi ea sint; necdum satis probe aut congesta, aut digesta, aut castigata animadvertet, qui de singulis paulo accuratius cogitaverit. Minati sunt quidem viri docti, et publice etiam ab annis aliquamultis professi, omnia se exactiora duros. Sed, ut res docuit, Lucinam clamarunt, quod ille ait, fœtu nondum concepto. Eos autem dum ego expecto, nec mihi interim aliam copiam paro; fit, ut hæc etiam editio ab operis expedita, iterum aut sine his Fragmentis, aut facie ista priore ac deformi prodiret. Quod tamen utrumque et a Comico nostro et a me editore procul habendum censui. Aliis itaque cunctantibus, aut prorsus forte nolentibus, ego hanc operam sumere coactus fui: quod in priori editione a me fieri debuisset, per epistolam Scaliger expostulaverat. Cumque ad finem spectaret typographus, (nam Trinummus jam procedebat) relictis omnibus rebus, dieculas aliquot huic curæ impendi, et opera tumultuaria quod exhibeo, concinnavi. Nec ita me amo, aut ita in his mihi placeo, ut meliora non fieri potuisse aut posse, existimem: sed majus et otium et temporis spatium requiri aio. Hoc Catone igitur, quod Augustus dicebat, pro tempore contenti simus. *Taubm.*

PARS PRIMA.

LOCI EX AMISSIS PLAUTI COMŒDIIS

MAXIMAM PARTEM A GRAMMATICIS CITATI.

ACARI STUDIUM.*

Quam ego tanta pauperavi per dolum pecunia.

ABROICUS.†

Quasi lupus ab armis valeo: clunes infractos gero.

ADDICTUS.

Opus facere nimio quam dormire mavolo: veterum me-
tuo.

ACARI STUDIUM. *Quam ego fraude adeo spoliari argento. ABROICUS, sive AGROICUS. Sum firmis lateribus tanquam lupus, habeo tergum indomitum. ADDICTUS. Magis libet indulgere labori, quam somno. Pertimesco somnolentiam.*

*****
* Ἀχάρι *studium* edd. vett. *Acharistio* al. ap. Parenm.—1 Hoc Fragmentum legitur ap. Nonium Marcellum in 'Pauperavit,' p. 537.—† Ἀγροικός Voss. *Ambroicus* al. ap. Parenm.—2 Nonius p. 595. *clunes desertos*. Extat etiam

NOTÆ

1 *Pauperavi*] Nonius hoc verbum laudat, quasi sit Plauti in Fabula quæ appelletur 'Acari Studium.' Quid sit autem Acarus, tam notum est, quam divinatu difficile, quod argumentum fuerit hujus Fabulæ ex hoc titulo. Sunt qui Ἀχάρι *studium* reponerint; quasi voce ex duabus una; quod est *ingratum studium*. Alii, *Acharistio*, id est, ingratus. *Pauperavi*, id est, pauperiorem feci. Utitur hoc verbo et in *Truculento* Plautus, 'Quæ improba merx est, pro mercis vitio dominum pretio pauperat.'

2 *Ab armis*] Hanc Fabulam Nonius laudat et vocat, seu *Abroicum*, seu

Agroicum. Quid significat *Abroicus*, neque ex Græco, neque ex Latino conicere est. *Agroicus* autem est a Græco ἄγροικος, id est, *agrestis*: et similis fuisse argumenti suspicio est cum *Truculento*, in qua rusticorum ingenium adumbratur. 'Armi, armorum' ea pars in quibus est præcipua sedes roboris. *Ab armis valeo*, id est, sum validis armis, validi sunt mei armi.

3 *Opus facere*] *Addictus* ferme significat dicto audientem alieno: et versus hic, qui unus ex illa Fabula superest, hominem notat sedulum in opere suo, et desidiæ metuentem.

ARTAMON.

Nunc mihi licet quidvis loqui : nemo adest superstes.

ASTRABA, Latine CLITELLARIA.

Sequere, sequere, Polybadisce : meam spem te cupio
consequi. 5

POLYB. Sequor hercule quidem : nam lubenter mea
sperata consequor.

Axitiosæ annonam caram e vili concinnant viris.

Quasi tollenonem aut pilum reciproces plana via.

Terebra tu quidem pertundis.

ARTAMON. *Jom nihil velat quominus quidlibet dicam : nullus hic superest*
ASTRABA, Latine CLITELLARIA. *Sequere, sequere, Polybadisce : exopto te,*
ut tu, qui es mea spes, me assequaris. POLYB. *Sequor per Herculem. Etc-*
nim alucriter assequor, id quod spero. . . Contumaces reddunt annonam pretio-
sam ex vili. . . Quasi tolleres ac deprimeres tollenonem, aut pilum Græcum in

//////////

ap. Festum in 'Clunes.'—3 Citat interpres Virgillii ἀνώρυμος.—4 Hic vs. ex-
tat ap. Festum p. 282. in 'Superstites.' Hinc subjiciunt Pareus, Delph. et
Bipont. *Unguentum quod naribus mulionum nauteam fecisset, ex eodem Festo*
p. 216. in 'Nautea.'—5. 6 Hi duo vss. leguntur ap. Varr. de L. L. v. p. 59.
—7 Ex eodem Varr. de L. L. vi. p. 76. in 'Anxitio-us.'—8 Hic vss. deest in
ed. Parei. Citatur a Festo in 'Tolleno.'—9 *Terebratum quid pertundis? Pa-*

NOTÆ

4 *Superstes*] *Artamon*, vel est ab
ἀπράμων quod præcipuum est navis
velum ; vel ab ἄπραμος, quod est *tani-*
us, cocus. *Superstes*, hoc loco signifi-
cat eum qui superest in scena alibi,
viventem.

[*Naribus mulionum*] Exaggeratio
in unguentum fœtidum inprimis :
oportet enim fœtorem esse gravissim-
um, qui mulionum inter teterrimos
odores in stabulis et sterquiliniis per-
petuo degentium nares percellat.
Nonius, 'Nautea aqua ex navis sen-
tina veniens.'

5 *Polybadisce*] In omnibus frag-
mentis Plautinis, hæc sola persona
nominatur : adeo nihil retinent, unde
Fabularum argumentum liceat de-
prehendere. Hæc autem Fabula
Græce est ἀστράβη, quod Hesychio
est *ephippium*, et Latine *clitellaria* a

'clitellis,' quod idem significat atque
Astraba. Probus Grammaticus in
vita Virgillii dicit Astrabam vehicu-
lum fuisse dictum παρὰ τὸ μὴ στρε-
φέσθαι ; quo titulo Plantum dicit
scripsisse Comœdiam in qua mulieres
sunt, quæ ejusmodi vehiculo indu-
cuntur. A. Gellius et Nonius di-
cunt incertum esse utrum Comœdia
hæc sit Plauti.

7 *Axitiosæ*] Id est, factiosæ. Fes-
tus : 'Axiticos, factiosi dicebantur :
cum plures una quid agerent face-
rentque. Axit autem pro egerint ;
unde axites mulieres, sive Dii, dice-
bantur una agentes.'

8 *Tollenonem*] Festus, 'Tolleno est
genus machinæ quo hauritur aqua in
alteram partem prægravante pon-
dere.'

Pilum] Pilus hic Græcus diceba-

Dare pedibus protinam sese ab his regionibus. 10
Terebratus multum sit: et subscudes addite.

[*Hæc hactenus titulo ASTRABÆ laudata sunt ab Actoribus: nunc deinceps quæ sequuntur, CLITELLARIÆ nomine citantur:*]

Non quasi ut hæc, sunt heic limaces lividæ,
Diobolares, scenicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum crotilis crusculis,
Capillo scisso, atque excissatis auribus. 15

— quasi tolleno, vel

Pilum Græcum reciproces plana via.
Quæ nisi sic biteris, nimium is vegrandi gradu.
Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita;
Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula. 20

plano loco. . . . Profecto tu perforas terebra. . . . Fugere protinus sese ab his regionibus. . . . Sit perforatus penitus, et fibulis compactus. . . . Non sicut illa sum erga tuos quales sunt cochleæ squalidæ, diobolares, scenicolæ, miraculæ, cum extritis talis, cum crotilis crusculis, capillo scisso, et excissis auribus. . . . quasi tolleno, vel pilum Græcum erigas ac deprimas in plano loco; quæ nisi ita gradia ris, pergis grandiori passu. Per Pollucem, mater, sum exercitior ad cubandum: ceterum sum paulo signior ad cursum. . . . Quare metuis tuam amicam, ne te peri-

//////////

rens, e Nonio in 'Exterebrare,' p. 528.—10 Ex eodem Nonio in 'Protinam,' p. 697.—11 E Festo in 'Subscudes,' p. 276. Pareus addit ex A. Gellio xi. 7. et Nonio c. 2. p. 522. *Apluda. Fur frumenti.*—12 Hic et sequens versus citantur a Varrone L. L. vi. p. 76. *ut hæc sum tuis limaces* Pareus.—13 Pareus, *schaenicolæ.*—14 E Festo in 'Crocotilum.'—15 E Nonio in 'Excissatum,' p. 544.—16. 18 E Festo in 'Reciprocare.'—19. 20 E Nonio in 'Cursus.' Meursius legit, *magis sum exercita A te quam ad cursuram, eo sum tar-*

NOTÆ

tur, ut videre est paucis post versibus; et sumi potest pro illo pondere, quo elato demittitur vas ad hauriendam aquam, depressoque levatur.

9 *Pertundis*] Id est, perforas.

10 *Dare pedibus sese*] Id est, fugere.

Protinam] Vetus, protinus.

11 *Subscudes*] Est fibula lignea, seu clavus committendis lignis duobus vi adactus.

18 *Biteris*] *Biteris* est ab antiquo

'beto,' id est, vado: in Cureulione et in Pseudolo utitur hoc verbo Plantus.

Vegrandi gradu] Id est, parvo gradu. Sane ex contextu conqueritur aliquis de alio, qui jaceat lubentius, quam pedem promoveat, quod est fessi hominis et vix, ac ne vix quidem sese moventis. Vecors est cui vix est cor. *Vejovem* appellabant veteres, qui lubentius læderet quam juvaret. Quasi minime juvarentem.

Quid tuam amicam times, ne te manulea cajet.
 Prohibet divitiis maxumis, dote attili atque opima.
 Expurgabo hercle omnia ad raucam ravim.
 Quæ quasi carnificis angiporta purgitans.
 Intro ad bonam meretricem : astat ea in via 25
 Sola : prostibula sane est —
 Meminere officium suum.
 Potin' es tu, homo, facere strenuum ?
 N. Aliorum est affatim qui faciant : sane ego
 Me volo fortem perhiberier virum — 30
 Tun', tune igitur, mea matercula ?
 Germana mea sororcula.
 Si quidem imperes pro copia, pro recula.
 Datores bellissimi negotioli senecis soletis esse.
 Adhinnire equulam possim ego hanc, si detur sola soli. 35

mat manica. Arcet opibus amplissimis, dote alma, atque ampla. Excusabo universa usque ad raucedinem. . . . Quæ sicut illa quæ mundat angiportum carnificis. . . . Ingreddior in ædes probi scorti : ea stat in via sola : est sine dubio prostibulum. . . . Recordantur suarum partium. . . . Valesne, o homo, perpetrare aliquid præclari ? N. Sunt satis multi qui perpetrent : profecto libet me strenuum virum præstare. . . . Tune, tune ergo, o mea matercula ? . . . Mæu sororcula germana. . . . Si a me exigas, id quod possum præstare pro viribus, pro opibus tenuibus. . . . Vobis mos est facessere lepidissime negotium seni . . . Ego possem adhinnire ad hanc equam,

*diuscula.—21 Citat Fulgentius de Continentia Virgiliana.—22 E Nonio in 'Altile,' p. 524.—23 Ex eodem in 'Ravis,' p. 577.—24 Ex eodem Nonio in 'Angiportus,' p. 591.—25. 26 Citantur a Nonio in 'Prostibula.' Hic Pareus, Delph. et Bipont. subjiciunt ex eodem Nonio in 'Opus,' p. 756. *Malum aufer : bonum mihi opus est.*—27 E Nonio, p. 765.—28-30 Laudat A. Gellius VII. 7. e Cistellaria.—31 Pareus, *tunc igitur.* Hic vs. et duo seqq. citantur a Prisciano, III. pp. 611. 612. 613.—31 Apud Priscian. III. p. 616. e Cistellaria.—35 Citat Priscian. III. p. 617. Post hunc versum Pareus dedit e Nonio in 'Mustulentum,' p. 519. *Nam ita mustulentus astus nares attigit.*—*

NOTÆ

- 21 *Manulea cajet*] *Manica feriat a veteri, 'caio,' 'caias,' ferio.* 35 *Adhinnire equulam*] Id est, adhinnire ad equam : est allegoria ducta ab equo ad hominem non absimilem equo, quando insanit amore.

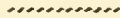
BACCHARIA.

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam,
 Quam ego nunc sum? cujus hæc ventri portatur pompa.
 Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
 Cujus ego latus in latebras reddam meis dentibus et manibus.

BIS COMPRESSA.

BÆOTIA.* Ut illum Di perdant, primus qui horas repperit,
 Quique adeo primus hic statuit solarium. 41
 Qui mihi comminuit misero articulatum diem.
 Nam me puero uterus hic erat solarium
 Multo omnium istorum optimum et verissimum;
 Ubi iste monebat esse, nisi cum nihil erat. 45
 Nunc etiam quod est, non est, nisi soli lubet.
 Itaque adeo jam oppletum est oppidum solariis.

si essem solus cum sola. . . BACCHARIA. *Quis est homo qui tanta felicitate unquam cumulatus est, quanta ego nunc sum? Ad cujus abdomen hæc pompa confertur. Ego effodiam nunc in cavernam dentibus et manibus, latus acipenseris, qui delituit hactenus in mari. . .* BIS COMPRESSA. BÆOTIA. *Dii perdant primum horarum auctorem, et qui primus collocato hic solario discersit frustatum diem mihi infelici. Nam quando eram puer uterus erat hic solarium, quod istis omnibus longe antecellebat, et bonitate et veritate; quando hic indicabat edendum, nisi quando nihil habebam. Nunc non habeo etiam, quod habeo, nisi sol velit. Tota urbs est plena solariis.*

36 Hic quatuor versus citantur a Macrobo. Saturn. II. 12.—37 Bipont. *portantur pompæ.*—40 Citantur hi versus ab A. Gellio, III. 3. ex persona Parasiti.

NOTÆ

Tum enim maxime comparandus est jumentis insipientibus, ut scriptura innuit.

36 *Quis est mortalis*] Hi versus quatuor afferuntur a Macrobio, tanquam e Baccharia Plauti. Rationem autem nominis hujus, et argumentum Fabulæ, nemo ex his versibus conjetiat. Porro hi versus videntur esse parasi exultantis, quod ab eo sit modo depectendus digitis acipenser.

38 *Acipenser*] Piscis olim in pre-

tio habitus. Hujus squamæ esse dicuntur aliter atque in aliis piscibus sitæ.

* BÆOTIA] *Ut illum Dii.* Hi versus novem dicuntur ab Aulo Gellio Plantinissimi; quamquam apud eundem Varro asserat minime Plauti esse, sed Aquilii ejusdam Comædiarum scriptoris. Porro cujuscumque tandem sint poëtæ, sunt personæ parasiticæ. De inventoribus horologiorum lege Plin. II. 72. VII. 60.

Major pars populi aridi reptant fame.

CÆCUS, sive PRÆDONES.

Nihil quicquam factum nisi fabre, nec-
quicquam positum sine luco, auro, ebore, ar- 50
gento, purpura, picturis, spoliis, tum statuis.

Neque eam a me invito unquam abduces.

Spectari ludos magnifice atque opulenter.

Peregre est.

Plure altero tanto, quanto ejus fundus est, velim. 55

Ita sunt prædones, prorsum parcunt nemini.

Velim te arbitrari factum. R. sedulum est: submoventur
hostes, removentur lapides.

Si non strenue fatetur, ubi sit aurum, membra ejus exsece-
mus serra.

Nihil feci secus, quam me decet.

Quis tu es, qui ducis me? mu! perii hercle, Afer est. 60

CALCEOLUS.

Molluscam nucem super ejus dixit impendere tegulas.

Major pars plebis jacet arida ob inediam.... CÆCUS, sive PRÆDONES. Nihil erat nisi eleganti artificio perpolitum, nihil collocatum sine luco, auro, ebore, argento, purpura, picturis, spoliis et statuis.... Et nunquam illam avocabis a me nisi volente.... Cerni ludos splendidos atque divites.... Abiit extra patriam.... Optem esse carius duabus partibus, quam ejus est prædium.... Ejusmodi sunt latrones, nulli omnino ignoscunt.... Optarem te judicem ejus rei. R. Est res diligens. Arcentur hostes, tolluntur lapides.... Concidamus ejus artus serra, si non indicet, in quo loco sit pecunia.... Nihil commisi, quod me dedecet.... Quis es tu, qui ducis me? interii, per Herculem, Afer est.... CALCEOLUS. Dixit nucem Molluscam

ti esurientis.—43 Salm. puero venter.—46 Salm. non estur nisi.—49 Hi versus citantur a Charis. lib. II. pp. 179. 187. 189. 194. 195. 213.—53 Spectavi Pa-

NOTÆ

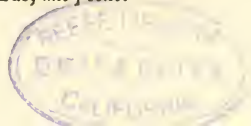
49 *Nihil quicquam*] Charisius in adverbio hos versus quatuordecim affert.

55 *Plure*] Pro 'pluris.' Laudat Ciceronem idem Charisius in eadem voce, 'plure venit.'

60 *Mu*] Particula qua terror incu-

titur. Lucilio, 'Mu facere,' est mutire.

61 *Molluscam nucem*] Versus hic affertur a Macrobio, et interpretatur molluscam nucem de persica, quam nos vocamus, une pêche.

CARBONARIA.

Secundum ipsam aram aurum abscondidi.

Esto pernam, sumen sueris, spectile, callum, glandia.

Patibulus ferar per urbem, deinde affigar cruci.

COLAX.

Batiolam auream octo pondo habebat, accipere noluit. 65

COMMORIENTES.

— Saliam in puteum præcipes.

CONDALIUM.

Tam crepusculo fere, ut amens, lampadas accendit.

CORNICULARIA.

Facite olant ædes Arabice.

suo tecto imminere. ... CARBONARIA. Juxta altare ipsum occultavi aurum. ... Comede pernam, sumen suis, spectile, callum, glandia. ... Me trahent per civitatem patibularium, deinde affigar cruci. ... COLAX. Egerat batiola aurea octo librarum, accipere recusavit. ... COMMORIENTES. Me dabo præcipitem in puteum. ... CONDALIUM. Adeo mane, ut stultus lucernas accendit. ... CORNICULARIA. Date operam, ut domus odore Arabico repleatur. ... Qui militavit annis decem sub

//////////

reus.—61 E Macrob. Saturn. II. 14.—62 E Prisciano, lib. x. p. 890.—63 E Festo Pompeio in 'Spectile,' p. 264.—64 Citat Nonius in 'Patibulum,' p. 608.—Hic Delph. et al. inserunt, *Colacem esse Nævii et Plauti reterem Fabulam.**—65 Laudat Nonius in 'Batiola,' p. 792.—66 E Prisciano, lib. vi. p. 725.—67 Citatur a Varr. de L. L. vi. p. 77.—68 Laudat Diomedes, lib. i. p.

NOTÆ

63 *Sueris*] Id est, suis.

64 *Patibulus*] Adjective.

[*Colacem*] Colax Græcum est, et adulatorem significat. Argumentum hujus Fabulæ videtur fuisse parasiticum; nam tria erant genera parasitorum; alii vocabantur ridiculi, qui risum convivis movebant; alii plagipatidæ et lacones, in quos licebat quodvis audere, dummodo a mensa non removerentur; alii adultores,

65 *Batiolam*] 'Batiola,' vas vinarium in quod vinum educitur primum e cado.

66 *Præcipes*] Id est, præceps.

67 *Tam crepusculo*] Hæc Fabula *Condalinum* vocatur. *Condalinum* autem est annuli genus. Festus, 'Condalinus, annulus; Condalinum similiter, annuli genus.' Varro negat *Condalinum* esse Plauti, ut scribit Aulus Gellius: affirmat Terentius *Condalinum*, et *Commorientes* esse Plautina.

68 *Olant*] 'Olo, olis,' pro 'oleo, oles,' antique. 'Olere Arabice,' id est, suaviter. Suavissimi enim afferebantur ex Arabia odores.

Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio Mercede.	70
Pulchrum et luculentum hodie evenit praelium.	
Te obsecro, Lyde, pileum meum, mi sodalis, mea salu- britas.	
Quid cessamus ludos facere? Circus noster ecce adest.	
Qui amant ancillam meam Hedylium oculitus.	
Mihi Laverna in furtis celebrassis manus.	75

DYSCOLUS.

Virgo sum : nondum didici verba nupta dicere.

rege Demetrio. . . Egregium atque præclarum certamen commissum est hodierna die. . . Te rogo, Lyde, pileum meum, mi unice, mea salus. . . Quid moramur committere ludos? Adest noster circus. . . Qui in oculis habent Hedylium meam ancillam. . . Laverna, redde meas manus celebres furto. . . DYSCOLUS. *Sum virgo : nescio quidem nomina rerum obscænarum. . .* FENERATRIX. *Heus tu!*

//////////

378. *olunt ædes Arabicas* edd. ante Putsch.—69 Est apud Varr. de L. L. lib. vi. p. 74. Citatur a Nonio in 'Latrocinari,' p. 560. ita, *Latrocinatus decem annos mercedem.*—71 E Nonio in 'Luculentum,' p. 518. Pro *praelium*, al. legunt *præmium*, i. e. præda.—72 Apud Nonium in 'Pileus,' p. 608.—73 Citatur a Varr. de L. L. lib. iv. p. 37.—74 Sic Nonius in 'Oculitus,' p. 567. Al. legunt *Hedulium*, e Pseud. 1. 2. 54.—75 Apud Nonium in 'Laverna,' p. 560. Pareus legit, *Lita Vum Lavernum, ni furis scelerascit manus*; Taubm.

NOTÆ

69 *Latrocinatus*] Latro dicebatur stipator, non a latere principis, ad quod stabat; sed a mercede quam stipationis ergo recipiebat, quæ vocabatur *λάτρον*.

73 *Circus*] Putat Varro circum dici, quod milites defixo in terram palo circumlenderent. Et ille ludus vocabatur, olim, 'palaria,' a palo.

75 *Laverna*] Fures olim venerabantur Lavernam, tanquam patronam suam. Horatius quas preces ad eam funderent etiam refert: 'pulcra Laverna, Da mihi fallere: da justum sanctumque videri.' Hæc Dea Græcis erat Πραξιδικη. Plagiarium versuum appellat Ansonius 'Lavernam carminum.' Pareus legit, *Litavam Lavernam, ni furis scelerascit manus*. *Litavam*, pro *litavam*. 'Lito'

autem est precor.

Furtis manus] Id est, fures, seu, furaces manus. Alius legit, *Mitigaveram Lavernam ni*, (id est, mitiorem reddideram, placaveram) *fures celerassit manus*, id est, celeres manus in furando redderet.

76 *Verba nupta*] Festus, 'Nupta verba dicebantur ab antiquis, quæ virginem dicere non licebat.' Idem, 'Nubentibus depositis prætextis, a multitudine puerorum obscæna clamantur.' Varro, 'Pueri obscænis verbis novæ nuptæ aures returant.' Videlicet antea erant obturatæ. Pueris autem non ante licebat obscæna jactare ad novas nuptas, quam prætextam detulissent ad Fortunam virginealem.

FENERATRIX.

Heus tu! in Barbaria quod dixisse dicitur
 Liberta suæ patronæ, id ego dico tibi:
 Liberta, salve: vapula, Papyria.

FRETUM.

Hoc illud est 80
 Quod arietini responsum magnis ludis dicitur:
 Peribo, si non fecero: si faxo, vapulavero.

FRIVOLARIA.*

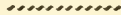
Commodo dictitemus.

Is mihi erat bilis, aqua intercus, tussis, febris querquera.

— sequimini hac 85

Sultis legiones omnes Lavernæ: ubi rorarii
 Estis? en sunt: ubi sunt accensi? ecce —

tibi dico id quod liberta refertur dixisse suæ patronæ apud Romanos: salve liberta: vapula, Papyria. . . FRETUM. Id est quod dicitur in magnis ludis responsum Arietini: Occidam, nisi egero: si egero, pœnas dabo. . . FRIVOLARIA. Dicamus commode. . . Is mihi erat instar bilis, aquæ intercutis, tussis, febris robustæ. . . Sequimini hac, si vultis, legiones omnes Lavernæ! Ubi estis primæ aciei milites? Ubi accensi? ecce * agito, subsistite universi, sicut qui tertio

celerassis manus.—76 E Festo Pomp. in ‘Nupta verba,’ p. 129.—77 Hi tres versiculi leguntur apud eundem Festum, p. 302.—80 Hoc Fragm. citatur ab A. Gellio, III. 3. ubi pro vapulavero, al. legunt vapularo.—* Fribularia Priscian.—83 Extat ap. Charis. lib. II. p. 174. et 177.—84 Citat Priscian. lib. VI. p. 719. sed absque querquera, quod est apud Festum, p. 196.—85–88 Extant

NOTÆ

77 *Barbaria*] Si argumenti est Græci Fabula barbaria significat Romanos; si Romani, significat Græcos.

79 *Vapula, Papyria*] Festus: ‘Vapula Papyria, in proverbio antiquis fuit. De quo Sinius Capito refert: tum dici solitum esse, cum vellent minantibus significare, se eos negligere et non curare fretos jure libertatis.’ Alii accipiunt pro ‘dole.’ Varro pro ‘peri.’ Scaligero est οὐμαῖε. Præter hos versus, Diomedes hunc affert, *Quæ ego populabo probe: alii, properc.*

81 *Arietini responsum*] ‘Arietinum responsum’ est anceps, et quocumque te vertas incommodum: hoc patet ex sequenti versu: *Peribo, si non fecero: si faxo, vapulavero*, id est, sive fecero, sive non fecero, incommodum erit.

86 *Rorarii*] Festus: ‘Rorarii milites vocabant, qui levi armatura primi prælium committebant; quod, ut ante imbrem fere rorare solet; sic illi ante gravem armaturam quod prodebant, rorarii dicti.’

87 *Accensi*] Varro, ‘Accensi dicti sunt, quod decurionibus et centurio-

Agito, subsidite omnes, quasi solent triarii.

Nave agere oportet, quod agas, non ductarie.

Superaboque omnes argutando præficas.

90

— tunc papillæ primitus

Fraterculabant: illud volui dicere,

Sororiabant: quid opus est verbis?

O amice, ex multis mihi une Cephalio.

Strebula agnina tene.

95

ordine decertant. . . Decet perficere id, quod instituisti, ultro, non agre. . . Et vincam universas præficas arguta voce. . . Tunc mamma primum eminebant ut fratres: volui dicere, ut sorores. Quid opus est verbis? . . . O amice Cephalio, unus inter multos. . . Accipe agninam Diis oblatam. . . GASTRION, vel GAS-

//////////

ap. Festum in 'Saltis,' p. 280. et in 'Subsidium,' p. 276. et ap. Varr. de L. L. iv. p. 24. *Agite nunc, subsidite* Parens.—89 Citatur a Festo in 'Navus,' p. 117.—90 E Nonio in 'Præfica,' p. 520.—91-93 Citat Festus in 'Sororiare,' p. 242.—95 Ex eodem Festo in 'Strebula,' p. 270. Hic Pareus addit e Prisciano, lib. v. p. 673. *O amice, ex multis mihi une; Cephalio!* et e Varro de L. L. lib. vi. p. 76. *Age, age, specta: vide vibices! quantas!* POL.

NOTE

nibus accensebantur, id est, attribuebantur.' Idem 'ascriptivi,' et 'optiones' dicti sunt.

88 *Subsidite*] Festus: 'Subsidium dicebatur, quando milites subsidebant in extrema acie, labentique aciei succurrebant. Quod genus militum constabat ex iis, qui emeruerant stipendia, et tamen retinebant locum in exercitu; quæ erat tertia acies, quæ dicebatur triariorum.'

Triarii] 'Triarii' dicti, quod in tertio ordine aciei starent.

89 *Nave*] Id est, naviter. Festus: 'Navus, celer, ac strenuus, a navium velocitate dictus.'

Ductarie] *Ductarie*, quando adverso amne funibus trahitur navis.

90 *Præficas*] 'Præficæ' erant mulieres conductitiæ, quæ præirent funeri, ad lamentandum et lacrymandum; et quia arguta, acutaque mulierum esse vox solet, ideo pollice-

tur hæc quæcnmque sit tandem persona, fore ut vincat arguta voce et acuta præficas.

92 *Fraterculabant*] De geminis papillis, quasi de geminis pueris, et uno partu editis, qui solent esse simillimi. 'Fraterculare,' seu 'sororculare,' seu 'sororiare.' 'Frater' et 'soror' obscæna erant olim: iis enim nominibus abutebantur conjunctionis naturalis, ad exprimendam suam lasciviam.

94 *Une*] Pro 'nusus,' in vocandi casu; et alibi 'sole,' pro 'solus.' Priscianus quidem, pro 'frivolario,' ponit 'fribularia;' sed in manuscriptis veteribus *b* litera pro *u* consonante non raro ponitur; et pro *a* ponebatur *ou*, quod deinde vel in *u* vel in *o* mutatum fuit. Unde 'fribularia,' pro 'fribolaria;' 'frivolaria.'

95 *Strebula agnina*] Id est, caro agnina, cujus pars fuit adhibita ad

GASTRION, *vel* GASTRON.*

Caro strebula, vitellina est: cœnabis.

HORTULUS.

Præco ibi adsit cum corona: quique liceat, veneat.

KAKISTUS.

— malo hunc alligari ad oriam;
Ut semper piscetur, etsi sit tempestas maxuma.

LENONES GEMINI.

Dolet hic puellus, sese venum ducier. 100

MEDICUS.

In conspicillo asservabam: pallium observabam.

Parasito cum virgis caseum radi potest.

Domi reliqui exoletam virginem.

NERVOLARIA.

Scobinam ego lima actutum adrasi.

TRON. *Haeco carnem coxendicis vitulina: cœnabis...* HORTULUS. *Præco veniat, et habeat coronam: et vendatur tanti quanti licitum fuerit...* KAKISTUS. *Hunc malo ad oriam constringi; ut semper pisces capiat, licet sit tempestas maxuma...* LENONES GEMINI. *Ægre fert hic puer, quia ducitur ut vendatur...* MEDICUS. *Intuebar in speculo: obtuebar pullam...* CUSCUS *potest radi cum virgis parasito...* DESERUI *in adibus virginem adultam.* NERVOLARIA. *Ego adrasi*

jam inspezi: quid est.—* Al. ap. Parenm, Gestrio, vel Gestio, vel Quæstio, vel Restio.—96 Hoc citat Varro de L. L. lib. vi. p. 76.—97 E Festo in 'Sub corona vendere,' p. 273. Al. legunt *quanti liceat*.—100 Ita legitur ap. Priscian. lib. vi. p. 697. Festus vero ita citat, *Olim huic puello sese, &c.*—101 E Nonio in 'Conspicillum,' p. 532. In *conspicillo* Pareus.—102 Ex eodem Nonio in 'Casens,' p. 597. Post hunc vs. Pareus inseruit e Nonio in 'Lopades,' p. 795. *Addite lopades, echinos, ostreas.*—103 Citat Priscian. lib. x. p.

NOTÆ

sacrificium. Nonnulli putant esse carnem coxæ, quia *σπρεβλδς* est *curtus*; qualis est coxa.

96 *Caro strebula*] Uno verbo dicitur, *carostrebula*. Dividit tamen Arnobius adversus Gentes: 'Nonne placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demittitur?'

97 *Cum corona*] Captivi coronati

vendebantur, Festo teste.

Quique liceat] Tanti vendatur, quanti liceat.

98 *Oriam*] 'Oria,' et ut aliis 'horria,' est navis piscatoriæ genus.

101 *In conspicillo*] 'Conspicillo,' vel ut alii, 'conspicillo observare,' est adhibito vitro oculorum juvare aciem.

Scranciæ, scrupedæ, strictivellæ, tantulæ. 105

Prohibent, quom mœnia aliunde ego fungor mea.

Ocyssume nos liberi possimus fieri.

Pollucte prodigum esse amatorem addecet.

Vinum sublestissimum.

Insanum valde uterque deamat. 110

PARASITUS PIGER, sive LIPARGUS.

Inde bene appotus primulo crepusculo

Domum ire cœpi tramite recta via.

Ambo magna laude lauti : postremo ambo sumus non nauci.

statim scobinam lima. . . Fœtidæ, tardæ, rugosæ, breves. . . Impediunt, quando ego obo meum officium. . . Valeanus manumitti cefferime. . . Oportet amatorem esse abunde profusum. . . Vinum insuavissimum. . . Uterque magnopere insanit amore. . . PARASITUS PIGER, sive LIPARGUS. Inde probe madidus vino reversus sum recta in ædes prima luce. . . Ambo lautissimi: demum uterque non sumus

872.—104 Apud Varr. L. L. lib. v. p. 76.—105 Ap. eundem Varr. ibid. ubi nonnulli legunt, *strictipellæ sordidæ*.—106 E Festo in 'Mœnia,' p. 273.—107 Ex eodem in 'Ocyssime,' p. 136.—108 Ex eodem Festo in 'Prodegeris,' p. 181.—109 Ex eodem in 'Subigere,' p. 274.—110 Apud Nonium in 'Insanum,' p. 556. τὸ valde pro glossemate habet Pareus. Delph. et Bipont. addunt e PATINA, sive PATINARIA, *Nam quid ille nunc tam diu intus remorantur rem eligines?*—111. 112 Extant ap Varr. L. L. lib. vi. p. 75. *cœpit* Pareus.—

NOTÆ

105 *Scranciæ*] Id est, identidem screantes fœtorem stomachi sputis egerentes. Hæ et 'screatiæ' dictæ.

Scrupedæ] Tardæ et male stantes, quasi per scrupos et lapillos perpetuo incedant: veteres etiam 'petreias' appellabant. Scaliger translatum e Græco putat, et *scrupedas* dici, quasi *crupedas*: *croupedas* autem derivat a κρούπεδοι, id est, *duris homines pedibus*.

Strictivellæ] Aliis *strictipellæ*; sed proprie *strictipellæ*, quæ sunt *strictivellæ*: significantur enim mulieres, quæ cum sint rugosæ, distendunt pel-

lem, ut asperitatem rugarum tollant, et expoliant eam. Ab aliis dicebantur 'tentipelles,' vel 'tentipellæ': eæ vero, quæ ad id adhibebant ignem, dicebantur 'incoctæ mulieres.'

Tantulæ] Breves vocantur ac parvæ.

106 *Mœnia fungor*] Id est, muniis, sen muneribus, et partibus fungor.

109 *Vinum sublestissimum*] Infirmum, tenue; et quasi dilutius aqua.

110 *Insanum valde*] Id est, magnopere. Insanum sæpe in auctoribus, non quod non sanum est, sed quod est magnum.

Addite lepades, echinos, ostreas.

Nihil moror mihi fucum in alveo, apibus qui peredit cibum. 115

PHAGON.

Honos syncerasto perit.

PLOCIONA.

Nam coloratam frontem habet, petilis labris.

SATURIO.

Catulinam, carnem esitavisse, [*hoc est, comedisse Romanos, Plautus in Saturione refert.*]

Retrahi nequitur, quoquo progressa est semel.

Male tibi evenisse video, qui glaber erat tanquam rien. 120

Succenturia; centum require, qui te delectent domi.

SCYTHA LITURGUS.

Mulier es, uxor: Quoja, vir? ego novi, scio: axiosa es.

— Sin ea mihi insignitos pueros pariat postea,

spernendi. . . Addite lepades, echinos, ostreas. . . Non curo si fucus est in alveo, qui vorat cibum apum. . . PHAGON. Honor syncerasti interit. . . PLOCIONA. Est illi frons colorata, et exilia labra. . . SATURIO. Comedisse carum catulorum. . . Non potest retrahi, in quemcumque locum progressa est semel. . . Animadverto id tibi male cecidisse, qui imberbis erat veluti ren. . . Succenturia; quare vel centum qui te oblectent in adibus. . . SCYTHA LITURGUS. Es mulier, o uxor. Cuius, vir? Ego novi, scio: factiosa es. . . Si deinceps non edat mihi pueros

//////////

113 E Festo in 'Naucum,' p. 115.—114 Vide ad vs. 102.—115 Citat Priscian. lib. x. p. 893.—116 Ap. Varr. de L. L. lib. vi. 75.—117 Citatur a Nonio in 'Petilum,' p. 568.—119 E Festo in 'Nequitum,' p. 121.—120 Ex eodem Festo in 'Rienes,' p. 219.—121 Ex eodem in 'Succenturiare,' p. 277.—122 Citat Varro de L. L. vi. p. 76. *actiosa es Parens.*—123, 124 Extant apud

NOTE

117 *Nam coloratam*] Hæc Fabula vocatur *Plociona*, a *πλοκιώνης*, *stuppæ entor*.

Petilis labris] Festus: 'Petilam suram, siccam, et substrictam vulgo interpretantur.' Nonius, 'Petilum, tenne et exile.'

119 *Nequitur*] *Nequitur* antique

dictum. Festus, 'Nequitum, et nequitur, pro non posse dicebant.'

120 *Rien*] Nihil est riene magis glabrum.

121 *Succenturia*] Festus: 'Succenturiare, est explendæ centuriæ gratia supplere, subijcere.'

Aut varum, aut valgum, aut compernem, aut pætum, aut
brocchum filium.

TRIGEMINI.

Ni fugissem, medium credo præmorsisset. 125

VIDULARIA.

Ubi quamque pedem videbat, suffurabatur omnis.

Nescio qui servos e myrteta prosiluit.

Paupera hæc res est.

Opposita est claxendix : at ego dicam, signi quid sit.

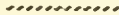
Animum advortite ambo, si voltis, vidulum hic apponite. 130

Ego servabo, quasi sequestro detis : neutri reddibo, donicum
Res judicata erit hæc.

Haud fugio sequestrum.

Inopiam, luctum, mœrorem, paupertatem, algum, famem.

nævo quodam notatos, qui sint aut vari, aut valgi, aut compernes, aut pæti, aut brocchi. . . . TRIGEMINI. Nisi in fugam me conjecissem, me medium dentibus invasisset. . . . VIDULARIA. Statim atque pediculum cernebat, eum surripiebat. . . . Nescio quis servus erupit ex myrteto. . . . Hæc res est misera. . . . Opposita est concha ; ego vero aperiam, quod sit signum. . . . Animadvertite ambo, si libet, deponite hic vidulum. Ego custodiam, quasi deposueritis apud sequestrum : reddam neutri, donec hæc lis sit dijudicata. . . . Non deprecor sequestrum. . . . Egestatem, fletum,

Festum in 'Valgos,' p. 302. Pareus legit, *Tum ne uxor mihi insignitos, &c.* Mox, margo ed. Gronov. *bruncum* e Non.—125 Legitur apud Gellium, vii. 9.—126 E Nonio in 'Pedis,' p. 608.—127 Citat Priscianus lib. iv. p. 625.—128 Ex eodem Prisc. l. v. p. 647.—129 E Priscian. lib. v. p. 655.—130 Hic et tres seqq. versus citantur a Priscian. lib. vi. 692. 959. et a Nonio in

NOTÆ

124 *Varum*] 'Varus' distortis est eruribus valgo contrarius, atque adeo incedit genibus juxta positus, pedibus longissime disjunctis.

Valgum] *Valgum* appellant, qui incedit talis juxta se positus, sed disjunctis genibus.

Compernem] Longis est 'compernis' pedibus.

Pætum] Tremulis est, et clausissimis oculis.

Brocchum] Nonius, 'Broncus, qui dentes habet prominulos, et os productum.'

129 *Claxendix*] Priscianus, 'Claxendix' significat concham, qua signum tegitur.

Ejusdem Bacchæ fecerunt nostram navim Pentheum. 135

Nunc, ut apud sequestrum vidulum posivimus.

Nunc servos argentum a patre expalpabitur.

Immo id quod hæc nostra est patria, et quod hic meus
Est pater, illic autem Soterinis est pater.

Malim moriri meos, quam mendicariæ. Boni ministrantur : illum nunc irrident mali. 140

Signum recte comparebat : hujus contendi annulum.

Quid multa verba? plurimum luctavimus.

— Jube hunc insui culleo,

Atque in altum deportari, si vis annonam bonam.

Ibi ut piscabar, fuscina ici vidulum. 145

Nam audiivi foeminam ego leonem semel parire.

tristitiam, inopiam, frigus, famem. . . . Ejusdem bacchationes dilaceraverunt nostram navim, sicut Pentheum. . . . Nunc, quia deposuimus vidulum apud sequestrum. . . . Nunc servus circumveniet patrem pecunia. . . . Immo quia adest patria nostra, et quia hic est meus pater, ille vero est pater eorum, qui saluti fuerunt. . . . Malim meos mortem oppetere, quam mendicare. Quia boni serviunt mortuo: mali illudunt mendico. . . . Signum optime apparebat: contuli cum annulo. . . . Quid plura? Multum luctati sumus. . . . Impera hunc includi culleo, utque deferri in altum, si cupis habere annonam uberem. . . . Cum piscarer in illo loco, fuscina ferii vidulum. . . . Audiivi mulierem olim peperisse leonem.

‘Reddibo,’ p. 770.—134 Citat Priscian. lib. vi. 699.—135 Ex eodem Priscian. lib. vii. p. 738. Cf. Trin. iv. 1. 14.—136 E Priscian. lib. x. p. 898.—137 Recitat Nonius in ‘Expalpare,’ p. 542. et 752.—138. 139 Citat Priscian. lib. vii. p. 749. *meus est Pater, &c.* Pareus.—140 E Nonio in ‘Mendicariæ,’ p. 562.—141 Citat Nonius in ‘Contendere,’ p. 631.—142 E Nonio in ‘Eluctavi,’ p. 748.—143. 144 Citat Fulgentius Placiades in ‘Culleus,’ p. 806.—145 Ex Aulularia citat Nonius in ‘Icit,’ p. 553.—146 Citat Junius Philargyrus in Virg. Ecl. ii.

NOTÆ

135 *Fecerunt navim Pentheum*] Nota est Fabula de Pentheo, qui cum curiosius contemplantur orgia Bacchi, a Bacchidibus discerptus est.

139 *Soterinis est pater*] Hæc Soteris, hujus Soterinis; id est, pater salvatricis. Nam ‘Soteris,’ est a Græco.

140 *Boni ministrantur*] Alii, *Boni immiserantur*, id est, bonos ejus miseret.

141 *Contendi*] Id est, comparare aliquid cum alio, ut deprehendas in quo differant. Contendere fila, utrum sint æqualis longitudinis.

PARS SECUNDA.

LOCI EX AMISSIS CITATI,

AMISSO ETIAM COMEDIÆ NOMINE.

Epeum fumificum, qui legioni nostræ habet coctum cibum.

Oggannuit odiosus omni totæ familiæ.

Licet vos abire curriculo.

Jam tibi tuis meritis crassus corius redditus est.

Di bene vortant! tene cruminam; in ea erunt triginta
minæ. 5

Nullam ego rem citiorem apud homines esse, quam famam reor.

Stultus est advorsum ætatem et capitis canitudinem.

Numnam mihi oculi cæcultant? estne hic noster Hermio?

Epeus fumosus, qui coquit cibos nostris copiis. . . Oblatrat inuisus universæ nostræ familiæ. . . Licet vos fugere celeriter. . . Tua cutis evasit crassior tuis virtutibus. . . Dii bene vortant! Accipe crumenam, sunt in ea triginta minæ. Arbitror nihil esse velocius apud homines fama. . . Desipit præter ætatem et canitiem. . . Nonne oculi falluntur? Estne hic noster Hermio? . . . Descriuit arma

//////////

1 Citat Varro de L. L. vi. p. 72.—2 Ex eodem Varr. lib. vi. p. 81. *toti familiæ Pareus*.—3 Citat Festus in 'Curriculo,' p. 45.—4 Ex eodem Festo in 'Corius,' p. 42.—5 Apud Festum in 'Crumina,' p. 43.—6 Apud eundem in 'Citor,' p. 35.—7 Citatur a Festo in 'Canitudo,' p. 30.—8 Citatur ab eo-

NOTÆ

1 *Epeum fumificum*] Epeus coeus dicitur 'fumificus;' quia coci utplurimum versantur in fumo, atque adeo melius 'fumosum' dicas, quam 'fumificum.'

2 *Oggannuit*] 'Oggannire' est latratus ille tenuis et amicis canum gestientium, et ut ita dicam gratulantium, propter reditum heri.

3 *Curriculo*] Id est, cursim.

4 *Corius*] Vetus pro 'corium.' *Tuus corius redditus est crassus tuis meritis*, id est, induruit flagris tibi propter nequitiam inflictis.

7 *Canitudinem*] Id est, canitiem, vetus.

8 *Cæcultant*] Festus, 'Cæcultant; cæcis proximi sunt oculorum acie obtusa.'

Ejuravit militiam.

Sic me subes cotidie, quasi fiber salicem.

10

Herbam do.

Iniit te unquam febris?

Neque muneralem legem, neque lenoniam,

Rogata fuerit necne, floccid' æstimo.

Perfidiose captus, edepol nervo cervices probas.

15

Muriatica autem video in vasis stagneis :

Bonam naritam, et camarum, et tagenia :

Echinos fartos, conchas piscinarias.

... Sic subis meas ades singulis diebus, quasi Castor subit salices. ... Herbam porrigo ... Nunquam te febris occupavit? ... Nauci facio, rogatane fuerit necne lex munerum dandorum, aut lenonia. ... Per adem Pollucis perfide occupatus ex-
ploras utrum collum ferre possit nervum. ... Animadverto res muria mersus in va-
sis stanneis: videlicet naritam, et camarum, et tagenia: echinos fartos, conchas

//////////

dem Festo in 'Cæcultant,' p. 28.—9 Ex eodem in 'Ejuratio,' p. 53.—10 Le-
gitur ap. Festum in 'Fiber,' p. 62. Sic me subas cottidie Pareus.—11 Festus
in 'Herbam,' p. 71.—12 Festus in 'Iniit,' p. 78.—13. 14 Hi versus leguntur
ap. Festum in 'Munerale lex,' p. 107.—15 Festus in 'Nervum,' p. 121.—

NOTÆ

9 *Ejuravit militiam*] 'Ejuratio sig-
nificat id, quod desideretur, non posse præstari.'

10 *Fiber*] Dicitur etiam 'Castor,'
et 'Canis Ponticus.' Varro de Ling.
Lat. 'Fiber, ab extrema ora fluminis
dextra et sinistra maxime quod solet
videri; et antiqui fibrum dicebant
extremum. Unde et in sagis extrema
fimbriæ, et in jecore extremum fim-
briæ.'

11 *Herbam do*] Festus: 'Herbam
do, cum ait Plautus, significat, vic-
tum me fateor; quod est antiquæ et
pastoralis vitæ indicium: nam qui in
prato, cursu, aut viribus contende-
bant, cum superati erant, ex eo solo,
in quo certamen erat, decerptam her-
bam adversario tradebant.'

12 *Iniit*] Introiit.

13 *Muneralem legem*] Lex munera-
lis erat lex Cincia, qua cantum erat
ne quis munus acciperet ob causam
orandam, et patrocinium præstan-
dum.

15 *Nervo cervices probas*] Festus:
'Nervum appellamus etiam ferreum
vinculum, quo pedes impediuntur:
quanquam Plautus eo etiam cervices
vinciri ait.'

16 *Muriatica*] Edulia muria cou-
dita.

Vasis stagneis] Id est, stanneis;
nisi forte allusione facta ad stagnum
exprimat vasa lata in quibus inu-
tantur in muria pisces, et cetera edulia.

17 *Naritam*] Ostrei genus, 'na-
rita.'

Camarum] Aliud edulii genus.

Tagenia] Piscis genus.

- Non ego te novi, navalis scriba, columbar impudens ?
 Nihil deconciliares illi : nisi quid Persibus sapis. 20
 Sacrum an profanum habeas, parvipenditur.
 Ulcerosam, compeditam, subverbustam, sordidam.
 Glirium examina.
 — sed leno egreditur foras.
 Hinc ex occulto sermonem ejus sublegam. 25
 Nec, machæra, audes dentes frendere.
 Floccipendo quid rerum geras.
 Argentum hinc facite,
 Clandestina ut celetur consuetudo.
 Properant prandium. 30
 Quam folles taurini habent, cum liquescunt petræ, ferrum
 ubi fit.
 Non hic ut possit, edit ; sed posse cupit, ut edat.

depromtas e piscinis. . . Non te novi, navalis scriba, columbar impudentiæ? . . . Nihil adimeres illi, nisi videaris Persibus sapere. . . Sacrum an profanum existimes perinde est. . . Ulceribus plenam, compedibus rinctam, verubus adustam, sordidam. . . Glirium examina. . . Sed leno exit foras. Aucupabor ejus orationem hinc ex occulto. . . Nec audes dentibus, frendere, o machæra. . . Nihili facio, quid agas. . . Hinc habete pecuniam, ut esset incognita familiaritas. . . Accelerant prandium. . . Quemadmodum folles fabriles, quando funditur ferrum, et liquescunt lapides. . . Hic non edit ut valeat, sed optat valere ut edat. . . Forsitan

//////////

16 Hic et versus duo seqq. citantur a Festo in 'Narica,' p. 113.—19 Citat Festus in 'Navalis scriba,' p. 511.—20 Festus in 'Persicus,' p. 160.—21 Apud Festum, p. 182.—22 Apud eundem in 'Subverbustam,' p. 277.—23 E Nonio in 'Glis,' p. 551.—24. 25 Citantur a Nonio in 'Legere,' p. 673.—26 Nonius in 'Frendere,' p. 736.—27 Fulgentius in 'Flocci,' p. 805.—28 Citat Interpres Terentii ad Phorm.—29 Citat Interpres Terentii ad Adelph.—30 Philargyrus ad Virg. Georg. iv.—31 Idem citat ibid. ubi sit Pareus.—

NOTÆ

19 *Navalis scriba*] Navalis scriba geminum est convicium. Nam navalis homo dicebatur in contentum de homine vili et nequam. 'Scribæ' etiam inter viles accensebantur.
Columbar impudens] Columbaria sunt

foramina quo proferuntur extra navim remi, ad remigandum.

22 *Subverbustam*] Id est, verbus ustam. Videlicet ferro calente torquent et crispant capillos.

Fortasse se amare suspicavere.

Instare factum.

Egone illi vengar ?

35

Inimicus esto, donicum ego revenero.

Pedibus.

Corpus tuum virgis ulmeis inscribam.

Nunquam ad civitatem venio, nisi cum infertur peplum.

Scelerare manus.

40

Ipsa sibi avis mortem creat.

Pro larvato te circumferam.

Paupera hæc est mulier.

— Si quæ forte concio est,

Ubi eum hietare nondum in mentem venit.

45

Cilix, Lycisce, Sosia, Stiche, Parmeno,

Exite, et ferte fusteis privos in manu.

Anus hæc in pellis periculum protenditur.

Cedite mihi.

Mecum habet patagus, morbus, æs.

50

suspicata sunt se amare. . . Urgere rem. . . Egone illi vengar? . . . Esto inimicus, donec ego revertur. . . Pedibus. . . Inscribam tuum corpus virgis ulmeis. . . Nunquam venio ad urbem, nisi quando infertur peplum. . . inquinare manus. . . Avis sibi affert exitium ipsa. . . Te prædicabo larvatum esse. . . Hæc mulier est inops. . . Si quis est forte concio in quo nondum venit in mentem adesse hiscendo. . . Cilix, Lycisce, Sosia, Stiche, Parmeno, adeste, et afferte singuli suum fustem in manu. . . Hæc anus extenditur in cutis periculum. . . Date mihi. . . Patagus,

//////////

32 Cf. Macrob. ii. 8.—33 Citat Donatus in Hecyram Terentii. *suspicarere* Pareus.—34 Donatus ad Terent. Andr. i. 1.—35 Citat Diomedes lib. i. pag. 365.—36 E Charisio lib. ii. p. 178.—38 E Servio ad Virg. *Æn.* i. p. 203.—39 Ex eodem ad Virg. *Æn.* i. p. 26.—40 Ex eodem Servio ad Virg. *Æn.* III. p. 295.—41 E Servio ad Virg. *Æn.* vi. p. 410. *mortem acuat* Erasm. et al.—42 E Servio ad *Æn.* vi. p. 412.—43 Ex eodem Servio ad *Æn.* XII. p. 690.—44. 45 Hi vs. citantur a Diomede lib. i. p. 336.—46. 47 Citat Interpres Horatii ad Sat. ii. 5. 10.—48 Porphy. ad Horat. de Anni Dormituriante. *in pellis tegiculum* Salm.—49 Cf. Phocas Gramm. p. 1718.—50 Macrob. v. 19. p.

NOTÆ

37 *Pedibus*] Adverbialiter.

quo laborabant Corybantes in sacris

50 *Patagus*] Id est, capitis quas-

Cybeles.

ratio.

Æs] De aere quo Corybantes cele-

Morbus] Id est, patagus morbus,

brabant Cybeles sacra intellige.

Quid est hoc ? rugat pallium, amictus non sum commode.

— exi tu, Dave,

Age, sparge : mundum esse hoc vestibulum volo.

Venus ventura est nostra : non hoc pulveret.

Regiescit.

55

Pullaria.

Vesperna.

Neque ego ad mensam publicas res clamo, neque leges crepo.

morbus, et æs alicum mecum habitant. . . . Quid est hoc? pallium est rugosum ; non sum indutus commode. . . . Egredere tu Dave, age, sparge. Opto hoc vestibulum esse mundum. Nostra Venus est huc ventura. Ne pulvis supersit. . . . Crescit . . . Manus dextra. . . . Vespertina cæna. . . . Neque ego vociferor ad mensam de rebus publicis, neque leges prædico.

//////////

418.—51 A. Gellius v. 19. p. 418.—52. 53. 54 Hoc Fragm. extat ap. Gellium ibid.—55. 56. 57 E Festo pp. 188. 208. 305.

NOTÆ

55 *Regiescit*] Festus, ‘ Regiescit interprete Festo.
apud Plantum significat crescit.’ 57 *Vesperna*] Vespertina cæna.
56 *Pullaria*] Id est, manus dextra

PARS TERTIA.

LOCI EX COMÆDIIS, QUÆ EXTANT, CITATI :

QUI TAMEN

IN NOSTRIS HODIE CODICIBUS NUSQUAM COMPARENT.

AMPHITRUO.

Optumo jure infringatur aula cineris in caput.

Ne tu postules matellam unam tibi aquæ infundi in caput.

Herus Amphitruo occupatus.

AMPHITRUO. *Merito frangatur olla plena cinere in ejus caput. . . . Ne una matella aquæ injiciatur in tuum caput. . . . Amphitruo herus est impeditus. . . . Quære*

//////////

1E Nonio in ‘Aula,’ p.791.—2 Ex eodem in ‘Matella,’ p. 791.—3 Ex eodem
Delph. et Var. Clas. *Plaut.* 5 T

Quæ se adveniente morbo nunc medicum tibi.

Enim tu certe aut larvatus aut cerritus es.

5

Edepol hominem te miserum ! medicum quærita.

Quoique, me absente, corpus volgavit suum.

Exjuravisti te mihi dixere per jocum.

Qui nequeas nostrorum uter sit Amphitruo decernere.

Nisi hoc ita factum est, proinde ut factum esse autumo, 10

Non causam dico : verum qui insimulet probri ?

Manifestum hunc obtorto collo teneo furem.

Ibi scrobes effodito duplos sexagenos in dies.

At ego certe cruce et cruciatu mactabo : exi o foras,
mastigia.

ASINARIA.

Qui etiam me miserum famosum flagitiis facit suis. 15

Hec aderit credo, congerro meus.

AULULARIA.

Nec noctu nec diu quietus unquam eam : nunc dormiam.

jam medicum ad te curandum morbo accedente. Profecto, aut larvis, aut Cerere instinctus es. Per eadem Pollucis hominem infelicem ! quare medicum. . . Cuius, quando absui, vulgavit suum corpus. . . Juravisti te mihi dixisse joco. . . Qui non potes statuere uter nostrum sit Amphitruo. . . Nisi id ita gestum est, ut gestum esse dico, non me defendum. Sed tu me insimulas flagitii ? . . . Teneo hunc furem manifestum obtorto collo. . . Effodies bis sexagenos scrobes in dies singulos. . . Sed ego te adigam in crucem, et cruciatum ; egredere foras, o mastigia. . . ASINARIA. *Qui me reddit quoque celebrem probris suis. . . Meus congerro huc veniet, ut puto. . .* AULULARIA. *Non sim quietus, nec diu, nec noctu. Nunc*

//////////

Nonio in 'Occupatus,' p. 685.—4 Hic et duo seqq. versus citantur a Nonio in 'Cerriti,' p. 508. et 'Advenire,' p. 624.—7 E Nonio in 'Vulgare,' p. 587.—9 *Qui nequeo* Parens. Citatur a Nonio in 'Decernere,' p. 646.—10. 11 Hi versus leguntur ap. Nonium in 'Autumare,' p. 618.—12 E Nonio in 'Furtum,' p. 739.—13 Citat Nonius in 'Scrobes,' p. 611. item Priscian. lib. v. p. 657. vii. p. 751. et Servius ad Virg. Georg. ii. p. 108.—15 E Nonio in 'Famosus,' p. 618.—16 Citatur a Nonio in 'Gerræ,' p. 550. qui glossam addit, 'et colulus meus, qui eadem exercet nugas.'—17 E Nonio in 'Diu,' p. 539.—

NOTE

3 *Occupatus*] Id est, impeditus. sere.'

1 *Quæ se* [*Quæse*] A veteri, 'quæ- 16 *Congerro*] Confabulator, nuga-
so, sis, sit : quæsi, quæsitum, quæ- tum socius.

— sed leno egreditur foras.

Hinc ex occulto sermone satus sublegam.

Homo ebriolatus somno sanari solet. 20

Qui mihi olera cruda ponunt, halec danunt.

Ego effodiebam in die denos scrobes.

Hic quidem pervicus custodem addidit.

Pro illis crocotis, strophiiis, sumtu uxoris.

Ut admomordi hominem. 25

myrtam, myrtum.

CAPTIVEL.

Fac fidele: cave fluxam fidem feras.

Pileum, quem habuit, deripuit, cumque ad cœlum tollit.

somno indulgebo. . . Sed leno exit foras. Auscultabo ex occulto sermonem ejus. . . Homo temulentus consuevit levare somno. . . Qui mihi apponunt olera cruda, halec dant. . . Ego effodiebam decem scrobes in singulos dies. . . Hic contumax adjecit custodem. . . Pro illis vestibibus croco tiuctis, strophiiis, sumtu uxoris. . . Ut momordi hominem. . . Myrtam: myrtum. . . CAPTIVI. Esto fidus: vide ne fluxa sit fides tua. . . Eripuit pileum, quem habebat in capite, et eum sustulit in cœ-

19 Merc. sermonem ejus.—20 Homo ebriolatus al. ap. Pareum; Homo ebriacus al. ibid. Citatur e Nonio in 'Ebriacus,' p. 544.—21 Citat Nonius in 'Halec,' p. 551.—22 Citat idem Nonius in 'Scrobes,' p. 611.—23 E Nonio in 'Pervico,' p. 758. Al. *pervicax*.—24 E Nonio in 'Strophium,' p. 788. *sumtu uxorio Pareus*.—25 Ex A. Gellio, vii. 9. *admomordi* edd. vett.—26 Citat Porphyrius ad Horat. Od. ii. 38. *myrta et myrtum Pareus*.—28 Nonius citat in 'Pileum,'

NOTE

19 *Sermone satus sublegam*] *Sermone-satus*, una voce e duobus facta: *satus*, autem quartæ declinationis significat sationem. *Sermonesatus* igitur idem est, ac ea, quæ in sermonem incidere: alii legunt, *sermonem ejus sublegam*.

23 *Pervicus*] Id est, *pervicax*.

24 *Crocotis*] 'Crocota' est vestis crocei coloris. In Epidico est 'crocotula.'

Strophiiis] *Strophium* fascia pectoralis, quæ ad oram summam vestis muliebris posita scapulis sinique, insidet.

25 *Ut admomordi* [*admomordi*] Pro *admomordi*.

26 *Myrtam, myrtum*] A 'myrta,' 'myrtus.'

27 *Fac fidele*] *Fac* quod est hominis fidi; quod est fidei.

Auctionem facio parasiticam.

CASINA.

Perii! illic habebit flocco jam homo lumbos meos. 30

Intro ad uxorem, sufferamque meum tergum ob injuriam.

BACCHIDES.

Illa mei cognominis fuit.

— nam et ex mari timida ecce ego

Pavitare —

Quibus ingenium animi utibile, est modicum et sine 35

Vernilitate —

Ecquis evocat cum nasiterna et cum aqua illum impuris-
sumum?

Quæ sodalem atque me exercitos habet.

Nam tu quidem quoivis excantare cor facile potes.

Vincla, virgæ, mole sævitudo mala fit pejor. 40

Cor meum, spes mea, mel meum, suavitudo, cibus, gau-
dium. Limaces viri.

lum. . . Facio auctionem parasiticam. . . CASINA. Occidi! ille homo modo nauci faciet meum tergum. . . Ingredior ad uxorem, et conferam meum tergum, ut afficiatur injuria. . . BACCHIDES. Illi fuit idem cognomen ac mihi. . . Nam ecce ego trepidare capi recens a mari. . . Qui habent animum commodum, modestum et minime rusticum. . . Quis vocat illum impurum cum nasiterna aquæ plena? . . . Quæ me diseruiat atque sodalem. . . Nam tu quidem potes facile animum incantare cujusvis. . . Vincula, verbera, crudelitas, eradit gravior quaris mole. . . Cor meum, spes mea, mel meum, suavitudo, cibus, gaudium. Viri limaces. . . Ne acciperes

//////////

p. 608.—29 Citat Fulgentius in 'Auctio,' p. 804.—30 E Nonio in 'Deflocare,' p. 487. *homo* deest in edd. vett.—31 Ex eodem Nonio in 'Sufferre,' p. 708. *ad injuriam* Acidal.—32 *Illa mea* Pareus. Citatur a Servio ad *Æn.* vi. p. 420.—33 Citat Donatus ad Terent.—35 E Nonio in 'Modicum,' et Charis. lib. ii. p. 185.—37 E Festo in 'Nasiterna,' p. 328.—38 Citat Nonius in 'Exercitum,' p. 486. Charis. ii. p. 204.—39 Citant Nonius in 'Excantare,' p. 586. et Servius ad *Ecl.* viii. p. 45.—40 E Nonio in 'Sævitudo,' p. 582.—41 E Nonio in 'Suavitudo,' p. 581. et in 'Limaces,' p. 673.—

NOTÆ

31 *Ob injuriam*] Id est, ad injuriam; obviam injuriæ.

33 *Ex mari timida*] Id est, titubans, et male stans; eos enim qui navigant torpor occupat.

36 *Vernilitate*] Indoles quæ servum et vernam redoleat, et liberum hominem deduceat.

37 *Nasiterna*] Juvenalis vocat, 'Callicem nasorum quatuor.'

Ne a quoquam alio acciperes mercedem annuam
Nisi ab sese : nec cum quiquam limares caput.

Cupido te conficit, ane amor?

Prænestinum opinor esse: ita erat gloriosus. 45

Sin lenocinium forte collubitum est tibi,
Videas mercedis quid tibi est æquum dari,
Ne ista ætate me sectere gratiis.

Ulysem audivi fuisse ærumnosissimum,
Qui annis viginti errans a patria absfuit : 50
Verum hic adolescens multo Ulysem anteit,
Qui illico errat intra muros civicos.

MOSTELLARIA.

Sine juxta aram sedeam, et dabo meliora consilia.

MILES.

Ita nos nostramque familiam habes exercitam.
Modice sapis. 55

a quoquam alio mercedem annuam, nisi ab sese: neque limares caput cum quoquam. . . Cupidone, an amor te conficit? . . . Opinor illum esse Prænestinum: adeo erat gloriosus. . . Sin libet lenocinium exercere, ride quid par est tibi dari prævii, ne me sequaris ista ætate. . . Audivi Ulysem in ærumnis versatum esse plurimis, qui viginti annis absfuit a patria ragus: sed hic juvenis longe antecellit Ulysem, qui errat illic intra muros civitatis. . . MOSTELLARIA. Patere ut sedeam juxta aram, et dabo meliora consilia. . . MILES. Ita nos dixeras, et nostram familiam. . . Sapis

42. 43 Hi versus e Nonio in 'Limare,' p. 673. ita leguntur ap. Pareum, *Nec cum quoquam . . . nec cum quoquam, &c.*—44 E Servio ad Virg. *Æn.* iv. p. 325. et Nonio in 'Cupido,' p. 721.—45 E Nonio in 'Opino,' p. 751. *opino esse Pareus et edd. vett.*—46 Hic et duo seqq. versus citantur e Charisio lib. 11. p. 180.—49 Hoc *Fragm.* legitur ap. Charis. *ibid.*—53 E Servio ad *Æn.* i. p. 553.—54 Extat ap. Fulgent. p. 805.—55 E Nonio in 'Modicum,' p. 678.—

NOTE

41 *Limaces viri*] Id est, assueti limare caput: id in obscænis.

45 *Opinor* [*opino*] Antiquè, pro *opinor*.

53 *Consilia*] Servius ad illud *Æneidos* ix. 'Luco tum forte parentis Pylæni Turnus sacrata valle sedebat.' 'Secundum Plautum 'sedere,'

est consilium capere. Qui inducit in Mostellaria, servum dicentem, 'Sine juxta aram sedeam, et dabo meliora consilia.' Nam et ipsa consilia a sedendo, quasi 'considia' dicta sunt. Sedentium enim animi tranquilliores fiunt.'

PSEUDOLUS.

Nisi carcerem aliquando effregeritis vostram domum.

PŒNULUS.

Importuna avis venit vesperi.

RUDENS.

Quid murmurillas tecum, et te discrucias?

Aulas abstulas.

STICHUS.

Nonne hoc publicitus? 60

TRUCULENTUS.

Bona perdidisti, mala repperisti: factus sum extimus a vobis.

moderate... PSEUDOLUS. *Nisi effregeritis aliquando carcerem, vestram domum...*
 PŒNULUS. *Avis importuna venit ad vesperam...* RUDENS. *Quid murmurillas tecum, et te discrucias?...* Ollas aufers... STICHUS. *Nonne hoc publice?...* TRUCULENTUS. *Amisi fortunas, infortuniam nactus sum: evasi alicuius a vobis.*

//////////

56 Citat Servius in Virg. *Æn.* 1. p. 178.—57 Citat Charis. lib. 11. p. 197.—
 58 Legitur apud Nonnum in 'Murmurillum,' p. 567.—59 Apud Diomed. lib. 1. p. 376.—60 Extat apud Charis. lib. 11. p. 190.—61 Apud Priscian. lib. 111. p. 609.

NOTÆ

56 *Carcerem . . . vostram domum*] carcer videretur.
 Jactum illud videtur in servum quendam, qui sæpius in carcerem propter scelera conjiceretur, ut domus ejus 59 *Aulas abstulas*] Id est, ollas aufers. 'Abstulo' antiquum, pro aufero; unde 'abstuli.'

NOTÆ VARIORUM

IN

M. ACCII PLAUTI COMŒDIAS.

EX ED. GRONOVII ET ERNESTI,
Lips. 1760. Svo.

NOTÆ VARIORUM

IN

M. ACCII PLAUTI COMŒDIAS.

AMPHITRUO.

ARGUMENTUM.—3 *Usuraria*] ‘Uxor usnraria,’ mulier ea est, qua quis utitur; quamque accipit ad tempus velut mutuatitiam: ut ‘pecunia usnraria,’ quæ ad usum accipitur mutuo. *Taubm.*

ARGUM. PRISCIANI.—1 *Amore captus*] Adjecta sunt plerisque omnibus Comædiis Argumenta, carmine iambico seuario, eaque subinde duplicia; ex quibus alterum, aut *τεχνικόν*, aut *μιμλαμβόν*, ab artificio et imitatione dicitur; nam in literis initiutibus primæ eujusque versus dictionis, inscriptio, seu nomen, Comædiæ repræsentatur. *Longol. Alcume-nas*] Genitivus antiquus more Græcorum. *Virg. Æn. xi.* ‘Nihil ipsa nec auras Nec sonitus memor.’ *Taubm.*

3 *Cernit cum hostibus*] *Ennius:* ‘Ferro, non auro, vitam cernamus utrique.’ *Lucret. lib. iv. Virgil. Æn. xii.* ‘cernere ferro,’ pro decernere. *Taubm.*

7 *Blepharo captus arbiter*] Videtur hoc Argumentum præfixum Comædiæ post insitas illas scenas: alioquin falsum quod ait, Blepharonem captum arbitrum. Nam ex legitimis, non Blepharo, sed Naucrates arbiter

captus inter uxorem et virum. Ex illegitimis vero, casu occurrens Amphitruoni Blepharo, judex constituitur, uter sit verus Amphitruo. *Dissald.* Fallitur Dissaldæus, etsi Barthium traxerit *Adv. xxx. 6.* Nam et Jovem atque Amphitruonem rap-tasse invicem pro mæchis, quamvis haud esset repræsentatum in scena, et cum domi non fuisset inventus Naucrates, Blepharonem falsi Amphitruonis vocatu intervenientem desperasse arbitrium, satis intelligitur ex principio *iv. 3.* ‘Vos inter vos partite,’ &c. quæ sine dubio Plauti est. *Gronov.*

PROLOGUS.—1 *Voltis*] Margini adscripsit Ms. *Palat. tert.* ‘Lingua Umbrorum vertit U in O; Hetrusca contra A in U.’

2 *Latum*] ‘Læti Dii,’ sunt propitii: ut, ‘omina’ et ‘exta læta,’ quæ secunda: contra ‘tristes Dii,’ irati, apud Propert. Unde patet, ‘latum Mercurium’ significare propitium, hoc est, bono publico lubentem, ac lætificantem suos. *J. Guliel.*

4 *Et ut res, rationesque*] *Per res,* negotia domestica et rem familiarem

intelligit: per *rationes*, nomina, et quæ in codicem accepti et expensi referuntur. Jam, 'expeditæ rationes,' liquidæ sunt et minime conturbatæ: contra, 'impeditæ,' ubi plus aliis debemus, quam alii nobis. *Lamb.*

12 *Nuntiis præsim*] Duo præcipua Mercurii munera sunt, nuntium Deorum agere, et lucrum mortalibus, imprimis mercatoribus, afferre. A quorum illo ἀγγελος τῶν Θεῶν, *Deorum nuntius*, hoc, κερδοφῶς, *lucri dator*, Græcis dicitur. *Lamb.*

13 *Vultis approbare*] Et mutant male, nec bene, qui retinent, explicant. Habet autem verbum duas haud tralaticias significaciones, quæ utræque huc congruunt. 'Approbant' opus perfectum susceptores vel redemptores 'probantibus' censoribus, vel privatis, qui id locaverant. Huc respicit et Phædrus de Simonide, 'Opus adprobavit.' Appuleius lib. vi. 'ante istam vesperam opus expeditum approbato mihi.' l. xxiv. D. locat. 'Si in lege locationis comprehensum sit, ut arbitrato domini opus adprobetur.' Sic foret igitur, hæc *adprobare*, hæc rebus et opere vobis probare ac repræsentare, qualia optatis. Altera *approbare* proprie Dii dicuntur, quibus nutum numenque benignum præstant; quæ prosperant ac fortunant. Cie. in Verr. lib. v. 'At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt fœderati, Dii approbent.' Idem Famil. ii. 15. 'Quod actum est, Dii approbent.' Ad Atticum vi. 6. 'Factus sum ejus socer: id quidem, inquis, Dii approbent.' Livius lib. x. 'Dii approbent, quod agitis aeturique estis, Quirites.' Metellus Numidicus apud Gell. i. 6. 'Dii immortales virtutem approbare, non adhibere debent.' Noster Pœnul. v. 4. 'Eas Diis est æquum gratias nos agere sempiternas, cum nostram pietatem approbant decorantque.' Pertinet eodem Catulli: 'Dextram sternit adprobationem.' Optimus Gruterus suspica-

batur legendum, *adprosperare*: nec intelligebat, ante oculos esse, quod velut amotum conjectura quærebat. *Gronov.*

14 *Lucrum ut perenne*] Quasi dicat: Hæc ut vultis me approbare, hoc est, vobis dare atque anniti, ut vobis eveniant, nempe ut perpetuum lucrum suppetat; ita huic facietis fabulæ silentium. *Taubm.*

16 *Arbitri*] Spectatores, iudices.

21 *Tametsi pro imperio, vobis*] Mutanda distinctio: 'Tametsi, pro imperio vobis quod dictum foret, Scibat facturos.' Est enim *dictum pro imperio*, non rogatum, sed imperatum, in-junctum jure imperantis. *Gronov.*

23 *Vereri vos se et metuere*] *Vereri* ut patrem et beneficium; *metuere*, ut maximum et potentissimum. Donatus, 'Veretur liber, metuit servus.' *Taubm.*

26 *Etenim ille*] Hactenus Mercurius de se et Jove locutus est, tanquam veris Diis, quos vereri homines et metuere æquum est; nunc vero tanquam de Diis, ut erant scenicis et personatis, et servilis conditionis hominibus, qui soli olim rem scenicam tractabant, et male tractantes, servilibus pœnis afficiebantur. *Boxhorn.*

29 *Prætimet*] Quidam hic intrudunt *per timet*; quod nullo modo admittendum: 'per timere' enim est valde timere: 'prætimere' autem est ante timere, quod hic facit Jupiter iste sciens. *Grut.*

31 *Malum*] *Malum* hic utrobique serviles pœnas interpretatur Douza. *Taubm.*

32 *Propterea pace advenio*] Recte Acidalius interpretatur 'per pacem,' ut scena sequenti v. 232. Sic Ovidius: 'Tutius est aptumque magis discedere pace.' Et Lucanus: 'si jure venitis, Si cives, huc usque licet.' *Gronov.* *Pace advenio*] Locutio perperam improbata viris doctis, et conjecturis obnoxia, et suspecta Germanismi, quum sit elegans et bene la-

tina, pro pacate advenio. Justinus IX. 2. 'pacatum accessum petere' dixit. Sic contra 'venire vi' in formula interdieti apud Cicer. Fam. VII. 13. 'Quod tu prior vi hominibus armatis non veneris.' Virgil. Æn. III. 'Venit modo vi pondus.' Tale est 'redire armis' Cic. Philipp. XIII. 12. 'Quo scelere damnatus in eam urbem rediit armis, e quo excesserat legibus:' ubi *excedere legibus urbe* est iudicio damnatum in exilium ire. Gronov. Pace] Bona vestra venia. Formula antiqua et elegans; 'Pace vestra, tua, venio, ago, dico,' &c. Lamb.

34 *Orator*] 'Orare' hic rogare est. Taubm.

44 *Quis benefactis*] Quorum benefactorum tamen omnium mens pater, ut verus Juppiter, et rex Deorum, auctor atque opifex est. Sic Stoici 'architecti verborum' Ciceroni. Lamb.

48 *Gratum arbitratur*] Non ceperunt eum suis *datum, gnatum, ratum*. Nec qui interpretantur, prodesse etiam sibi, et beneficium ad se redire. Non homines modo *grati* dicuntur, sed et beneficium *gratum*, quod gratis datur. Contra Terentius Heant. v. 1. 'Ignosces tamen post, et id ingratum.' Scena sequenti: 'quoniam bene quæ in me fecerunt, ingrata et habui atque irrita.' Asinar. I. 2. 'Ingrata atque irrita esse omnia intelligo, Quæ dedi et quod bene feci.' Igitur *arbitratur esse id sibi gratum*, id est, bene positum vel collocatum. Seneca de Beneficiis II. 1. 'Gratissima sunt beneficia parata, facillime occurrentia, in quibus mora nulla fuit, nisi in accipientis verecundia.' *A vobis*, id est a vestra parte, quantum a vobis gratiæ recipere vult ac debet. Grouov.

52 *Contraxistis frontem*] Vide Epist. v. I. 3.

59 *Tragicocomædia*] Vide Jul. Scalig. Poët. I. 7.

65 *Conquisitores*] Sensus est: Ut

speculatores et quasi *ὠτακουσταί* et *auricularii* (ut Glossar. vertit) spectatoribus appositi in singula subsellia per totam caveam eant: si cui histrioni fautores assignatos animalverterint, ut ab his togæ auferantur in pignus. Et notum est, histriones invicem de victoria certasse, victoremque muneratum esse. Quæ victoria quia interdum non virtute sed favore parabatur, laborat Mercurius, ne fiat id in hac Comædia. Gru-ter.

66 *Caveam*] In amphitheatro ultimus locus, in quo populus sedebat, 'cavea' dicebatur, a forma, quia erat excavatus.

70 *Artifici*] Sc. scenico. Taubm.

72 *Quoi dunt*] Id est, dederint. Jurabant autem ædiles qui ludis præerant, se illi, qui optime egisse visus esset, palmam daturus. Lamb.

73 *Sirempse*] Id est, similem re ipsa legem jussit esse Juppiter. Sensus est: Quæ pena afficiuntur, qui magistratum largitione et consimili pacto adipiscuntur: eadem pœna affici voluit Juppiter et eum histrionem, qui sibi palmam ambiverit, et eum spectatorem, qui histrioni palmam ambitione conciliarit. Lamb. *Sirempse legem*] Non mutandum *Sirempse lege*, aut *Sirempse in lege*, ut quidam eruditi voluerunt. Phrasis Plauti autem concepta est, ut apud Cic. de Offic. III. 'Nec eum esse deceptum, qui id quod emeret, quo jure esset, teneret,' i. e. sciret quibus legibus adstrictum esset. Liv. XXXVIII. 38. 'Quo jure ante bellum fuerunt, eo Rhodiornum sociorumque sunt.' Cic. pro Balbo, 'Quo jure civitas Gaditana esset, nesciebat.' Vox autem formulaque 'Sirempse lex esto' in antiquis legibus frequens est. Eam adhibuit eleganter Seneca Epist. 91. 'Conditor ille juris humani non natalibus, nec nominum claritate nos distinxit, nisi dum hic sumus. Ubi ad finem mortalium ventum est, discede,

inquit, ambitio; omnium, qui terram premunt, Siremps lex esto; i.e. omnibus terrenis, quæque hominum sunt, eadem lex dicta sit: æque discedant, abeat, evanescant. Gronov.

79 *Sat habet favitorum*] Pro fautorum. Hic versus conjunctim legendus cum sequenti, in hanc sententiam: Satis habet fantorum, qui recte facit; si fidi sint, et integri alienæ virtutis æstimatores ii, quorum est præmia et honores dare. Lambin.

82 *Conquisitores*] Superiores conquisitores addendi sunt spectatoribus, ne quid gratiæ causa tribuant histrionibus: hi vero histrionibus, ne qui histriones mandent certis spectatoribus, ad eam rem data opera hic et illic dispositis, ut sibi plaudant quasi palma dignis; aut malitiosis consiliis perficiant, quo minus alter histrio placeat. Et vult, ut conquisitores in horum uno deprehensum vestitu spolient, et 'corium,' id est, tergum, loris discendant. Rævard.

91 *Anno cum in proscenio*] Nannio Philadelphus et Meursius, Nanno Petitus: frustra. Ncc anno est olim, sed πέρσι, anno præterito, vel ante annum, ut recte acceperunt dudum interpretes. Menæchm. 1. 3. 'Quatuor minis ego emi istam anno uxori meæ.' Trucul. 1. 4. 'Qui quasi uxorem sibi Me habebat anno, dum hic fuit.' Intelligitur τὸ ἀβήν. Gronov.

92 *Jovem invocantur*] Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. Scaliger. Poëtæ in inextricabilibus actionibus, finem miraculosum imponunt, et solutionem a Deo petunt: eum nihil non dissolvi sic possit. Unde usus machinæ apparet. Heinsius.

93 *Certo prodit in tragœdia*] Sine controversia et sine cujusquam reprehensione. At hæc Fabula tragicocomœdia est. Lamb.

98 *Ex Argo patre*] Id est, patre et ipso Argo oriundo. Male plerique omnes Argo interpretantur Argivo. Est enim Argo ab 'Argos,' ut 'chao'

a 'chaos,' 'pelago' a 'pelagus:' et similia. Vide Observ. iv. 17. Gronov.

105 *Quam liber harum rerum multarum siet*] Id est, quam libere mœchetur. Harum rerum δεικτικῶς adulteria et stupra significat. Multarum, id est, quæ vulgo fieri solent. Lambin. *Quam liber harum rerum multarum*] Quam multa ejusmodi licenter agat. Male liberarum rerum; male liber ac mulierum multarum; male rerum multarum. Quasi non infra scen. 3. 'Næ illa si istis rebus te sciat operam dare.' Milite act. v. 'Si sic aliis mœchis fiat, minus hic mœchorum siet; Magis metuant; minus has res studeant.' Arnobius lib. iv. 'Si quidem vobis Deus Heracles natus est, qui in rebus hujusmodi patris sui transiret exsuperaretque virtutes.' Apud Appollonium Rhodium lib. iv. Juno de Jove: Κείνω γὰρ ἀεὶ τὰδε ἔργα μέμλε, ἢ ἐὼν ἀθανάταις, ἢ ἐθνηταῖσιν ἰανθεῖν. Gronov.

108 *Usuramque*] Id est, ea usus est: usum ejus corporis cepit. Hinc 'mulier usuraria,' quam quis ad usum habet tantum, idque ad tempus. Mulier quasi fundus est; in ea proprietatem alius habet, interdum alius usum; proprietatem mariti est, veluti legitimi domini, usus adulteri: quod ad fructum adinet, semper marito imputatur. Salmas.

117 *Schema*] Est penulæ servilis genus. Scalig. Nomina neutra tertiæ declinationis, antiquissimi secundum primam declinationem sæpe protulerunt, declinaveruntque ut fœmina. Priscian.

118 *Antiquam rem novam*] Antiquam tempore, olim gestam; novam, comica hac representatione.

120 *Eccum*] Notetur, eccum etiam accommodari absentibus. Grut.

123 *Versipellem*] Constat Jovem nulli unquam puellarum vin intulisse, sed astu semper iis potitum. Guelius.

131 *Morem gerit*] Suae libidini servit: τῆ ψυχῆ φίλη χαρίζεται. Cistell. IV. 1. *Taubm.*

133 *Illi*] Pro 'illic,' frequentiss. Plauto, Terentio, aliis. *Idem.*

143 *Petaso*] *Petasis* a περάννυμι pilens est viatoribus solem defendens. Apuleius 'pilei umbraculum' vocat. *Taubm.* *Pinnula*] Ornamenta quaedam erant ex nobilibus penuis, quæ aureis acubus petasis affigebantur. *Longol.*

144 *Torulus*] Meurs. corrigit, *tor-tulus*; quod a 'torquendo.' Et 'torti' sunt lora contorta, qui multiplicati et coagmentati 'funes' dicuntur. Vult dicere, eum Atheniensium more, capillum habere congestum in conum, et τερτιγοφοροῦντα, atque inde dignosci ab Amphitruone germano debere: qui, cum Thebanus esset, alio capitis ornatu incedebat.

151 *Adest*] Palm. *Adeste: erit operæ, &c.* Meursius retinet *ferit*; quasi sit ἀρχαῖος, pro *fuert*. Castalio tamen nihil mutandum censet: præsertim cum ad Sosiae adventantis celebritatem et cupiditatem, sese in aedes domini recipiendi, exprimendum, mirifice pertineant duo illa verba, *adest, ferit*. Licet enim nondum propius accesserit, neque fores pulsaverit, tamen Mercurio trepidanti ne quid tale accideret, adesse jam Sosia, et pulsae videbatur.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Hoc noctis*] Δεικτικῶς est dictum, nocte tam sera atque in-tempesta. Vide *Trium.* IV. 3.

3 *Tresviri*] Agitur hic de *Triumviris*, qui nocturni dicuntur, et noctu excubias agebant, adversus grassatores, et pacis publicæ turbatores. *Paulus libro secundo de offic. Præf. Vigil. D. Me in carcerem*] Tanquam grassatorem nocturnum; sicarium putata, aut qui vecticulariam vitam colat. Ad legem aliquam Pop. R. joens hic respicit, qua cautum fuit, ne cui noc-

tis conticinio per urbem iter facere liceret: præsertim *Plautinis* et belli *Punici* secundi temporibus. *Taubm.*

4 *Cras e promptuarie cella*] *Jocus* servilis, quo carcerem comparat penori. Nam *cella promptuarie* est, in quam penus aut utensilia eonduntur, et unde ad usum familiarem promuntur. Ejusmodi cellæ qui præsent, 'promi-condi' dicuntur. *Taubm.*

5 *Nec causam liceat dic.*] Nec mihi liceat recensare aut verbis purgare, quo minus cædar. *Lamb.*

7 *Homines octo*] Octo enim lictores habebant *Triumviri* isti capitales, qui eorum jussu in damnatum animad-vertebant. *Hotom.*

8 *Ita peregre adveniens hospitio publicitus accipiar*] Alludit ad eos, qui peregre venientes, honoris causa, publice accipiuntur hospitio: aut fortasse ad id, quod civibus in patriam redeuntibus cæna dabatur. *Lamb.*

9 *Hæc heri inmod.*] Hæc omnia quæ dixi, heri procuravit immodestia, qui me, &c. *Excitavit a portu*, hoc est, portu exegit, nec ibi quietem ducere passus est. *Taubm.*

11 *Hoc luci*] *Hoc* adverbium est scriptura prisca, pro 'huc.' *Gruter.* Pro *luci*, scribendum *luca*, ut 'noctu.' *Terent. Adelph.* 'cum primo lucu.' *Meurs.* 'Quæcumque nomina E littera, ablativo singulari, terminantur, I littera finita, adverbia fiunt, ut inani.' *Charis.* *Hoc*] *Hoc*, notat hic, et versu sequente, ob hoc, sive, ideo. *Grut.*

12 *Opulento homini servitus*] *Servitus* opulento homini, est servitus quam quis servit opulento. *Hoc*, id est, ob hoc, ideo. *Taubm.*

15 *Quo facto*] Id est, ubi facto. *Glossæ Mss. Plaut. Cod. Boxhorn.*

16 *Dives operis*] Explicant servis, sive operariis. Imo *dives operis* est qui multum operis habet faciendi atque imperandi. Ut, 'Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri, Dives agri Dorylas,' apud *Ovidium Metam.* v. *Gronov.*

17 *Accidit*] Cum libere alias fortuitum quid denotet, accedente verbo *accidit*, libidinem hominis extra omnem rationem caussamque ostendit. Ut sit sensus: Quicquid accidit, ut homini allubescat, id retur se posse: nec reputat, quid laboris aliis afferat. *Pistor.*

20 *Expetunt*] Id est, accidunt. *Nonius.*

22 *Hodie*] Hodie demum id muneris delegavit mihi Juppiter, ut servus essem, aut esse me, assimilarem.

23 *Eum nunc potivit pater servitutis*] Me, qui fuerim liber, pater pro suo jure compotem servitutis fecit. *Taubm.* *Potivit* in actione hic usurpavit. *Turneb.*

24 *Qui verna natus est*] Viliores nati servi, quam facti. *Lips.* *Verna*] Jocus est in verberonem vernam: quasi non tantum servus sit, sed etiam vapulet. *Turneb.* *Palat.* 6. et vulgat. legunt *verbo*; quasi dicat, non re, sed titulo tantum; sum enim Mercurius. *Taubm.*

25 *Numero*] Hoc est, cito. *Mihi in mentem fuit*] Ita *Bacch.* 1. 2. 'ecquid in mentem est tibi?' Non est solæcismus inquit *Agell.* 1. 7. locum hunc laudans, sed ratione dictum certa et proba, qua et Græci utuntur. *Taubm.*

28 *Occillet*] Os pugnis frangat et contundat, ab 'occare.' Quid si *ossillet*, vocabulum ab 'osse' potius quam ab 'ore' formatum, rescribamus? id est, sic quasi ossatum seu frustulatum totum caput comminuat, seu concipilet mihi. *Douz.* *Agitet Gloss. Mss. Codic. Plaut. Borhornii.* Forte, *os suggillet probe.* *Seriverius.*

32 *Potireur domum*] Ms. noster *domi.* Glossa, 'Genitivus pro ablativo.' *Nonius. Borhorn.*

34 *Duello*] Duellum, bellum videlicet, quod, duabus partibus de victoria contendentibus, dimicatur. *Nonius.* *Interneccatis*] Penitus interfectis hostibus. Sic 'bellum interneccit-

num.' *Taubm.*

38 *Adoreaque affecit*] 'Adorea afficere' est idem, quod infra v. 2. 10. 'Immortali afficere gloria.' Romani milites usque ad annum U. C. CCCLIV. Veis obsessis, nihil accipiebant e publico, nisi forte aliquantulum frumentum; postea certe et frumentum supra stipendium, eoque tum antequam post sæpe virtutis causa donabantur. *Liv. lib. VII.* 'Milites, qui in præsidio fuerant, duplici frumento in perpetuum donati.' *Cæsar Bel. Civ. III.* 'Cohortemque postea duplici stipendio, frumento, veste, diariis, militaribus donis amplissime donavit.' Hinc *Ciceroni* ad *Attic.* 'Cæsar diariis incitare dicitur militum celeritatem.' Hinc 'adoreæ' vocabulum per *ἀπονομίαν* pro ipsa gloria ambulare cæpit. *Horat. Od. IV. 4.* 'Et pulcher fugatis Ille dies Latio tenebris, Qui primus alma risit adorea.' Vide *Not. Scriv. ad Veget. pag. 621. Gronov.*

46 *Fabularier*] Id est, *fari*, *μθεῖσθαι.* *Taubm.*

49 *Primorum principes*] Legatos ex proceribus delectos.

51 *Si sine vi et sine bello*] Romani, antequam bella susciperentur, faciales ad res repetendas mittebant: quæ quia clara voce fiebat repetitio, dicta est 'clarigatio.' Formulam autem exponit *Livius lib. 1. Brisson. Formul. lib. IV. Agell. XVI. 4.*

53 *Agro Argivos*] *Argivos* dixit pro 'Thebanis,' quia sequebantur *Argivum* ducem, *Amphitruonem.* *Dissald.*

55 *Expugnassere*] Id est, expugnaturum esse. Infinitivus antiquus a futuro 'expugnasso,' pro 'expugnassero.' *Turn. IV. 15.*

66 *Modo*] Id est, arbitrato nostro. *Taubm.*

68 *Utrique imperatores*] *Pal. 2.* et *Pauli Stephani scriptus, uterque.* *Langiani* et *Servius Fuldensis utrimque.* *Pareus* et *Gruterus.* *In medium*] Id est, inter utrumque exercitum; est

etiam in apertum. *Taubm.*

71 *Uti dederent*] Deditio qua verborum conceptione fieret, Livius lib. 1. docet: 'Rex,' ait, 'interrogavit, Estisne vos legati oratoresque missi a populo Collatino, ut vos populumque Collatinum dederetis? Sumus. Estne pop. Collatinus in sua potestate? Est. Deditisne vos, populumque Collatinum; urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Rom. deditioem? Dedimus. Et ego recipio,' &c. Hanc formam Plautus hic, cum iis quæ versu 102. leguntur, expressit.

73 *Consonat terra*] *Lege, Consonant terra*; nam is ritus erat bellicus, ut cum clamore ac tubarum clangore arma concuterent, antequam pugnam pugnarent. *Scriverius.*

75 *Vota suscipere*] Vota utique plurimum in ipso pugnae discrimine fieri, bene monet Guthrieus de Jure Pontif. iv. 13. Brisson. de Formulis lib. 1. *Taubm.*

83 *Sed fugam*] *Convortitur, pro convortit, Nonius.* Ut in Baecliid. 'praesagitur,' pro 'praesagit.' Scalig. Constructio ergo est, *sed in fugam se tamen nemo convortit.* Lamb.

91 *Fædant*] Id est, dilacerant et cruentant. 'Fædum' enim tam apud Virgil. quam Sallust. non 'turpe' significat, sed 'crudelē.' *Taubm. Jure injustas*] *Jure* hand referri debet ad *injustas*, sed *proterunt.* *Jure proterunt hostium copias et fædant.* Boxhorn.

95 *Vortentibus*] Pro 'versis' dictum puto; ut Lucr. 'Omnia commutat natura et vertere cogit,' pro verti et mutari. *Taubm.*

101 *Velatis*] 'Velati' dicebantur, qui caput cinetum licio laneo habebant. Sic *supplicia* et *velamenta* dicebant τὴν ἰκετηρίαν, quod nimirum filo laneo velatum erat caduceum. *Scaliger.* Non velata tantum olim precantium capita, sed et vittis manus. 'Præferimus manibus vittas et verba

precantium,' Virgil. *Æn.* 11. Hoc Virgilii desumptum est ex Homer. *Iliad.* A. ubi inducitur Chryses Στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑικηβόλου Ἀπόλλωνος. *Gronov.*

103 *Dedunt se in arbitratum*] Ex formula et ritu quasi solemnī dixit, *in arbitratum.* Polybius ἐπιτροπήν.

105 *Qui Pterela potitare*] Ant ἀποκοπήν volunt pro *Pterelaus*, aut legi *Pterelas*. Imo *Pterela* proprie ac maxime Latina est terminatio ex regula Prisciani: 'Apud Græcos in As desinentia vel Es, apud nos in A terminantur.' Vide *Observ.* iv. 15. *Gronov.*

110 *Statum*] 'Statura' corpori adscribitur; 'status' ad habitum refertur. *Donatus.*

113 *Malitia*] 'Malitia est versuta et fallax nocendi ratio.' *Cicer.*

116 *Nocturnum*] Id est, vesperum; quem pro 'Lucifero' sumsit. Neque turbet aliquem, quod statim 'Vesperuginis' mentio fiat a Sosia; hæc enim decore confunduntur in persona servi. *Douz.*

118 *Quoquam mutat atque*] *Passe-ratius motat statque.* Sed verbum prius non corrigendum, satis demonstravimus *Observ.* iii. 1. Salva sit etiam particula: nam *mutat atque* est dictum, ut 'aliter atque.' Quum dicimus, 'non se mutat quoquam atque,' significamus, 'non se alio loco habet atque.' *Gronov.*

120 *Statim*] Id est, fixe: supra vs. 84. Tum *die*, pro 'diei.' Virgil. *Georg.* i. 208. Vide et *Agell.* ix. 14.

124 *Perpetem*] Id est, perpetuam, jugem. *Festus.*

127 *Invitavit*] Id est, nisi meracius et plus æquo bibit. *Taubm.* Honestæ est locutio et per λυτότητα, quam vocant rhetores, rem extenuans. *Gronov.*

130 *Sis veni*] 'Quia imperativa verba sunt contumeliosa, addebant veteres, 'sis,' quod significat, 'si

vis." *Donatus. Invenies*] Comparabis, accerses. *Taubm.*

132 *Conducto male*] Id est, care, dispendiose, magno. *Pseud. 1. 2. Taubm.*

134 *Qui complexus*] Fallitur *Lambinus*, cum 'eam' subintelligit; nam *complexus* conjungi debet cum duabus sequentibus vocibus, *Vossius.*

137 *Æque*] Adverbio *æque* tribuit ablativum, ut si esset comparativum. *Lamb.*

Quem? supple 'video hoc noctis ante ædeis?' nam referendum ad priora verba, quæ, cum *Mercurius* interrupisset, eo modo resumit. *Meurs.*

138 *Volt pallium detexere*] Proinde, quasi hoc pallium meum textoris opera adhuc indiget: ille autem, ut textor, id sit perfecturus; eo me despoliare ac nudum statuere cogitat. *Mercurius* enim se ad pugnam componens, brachia huc et illuc jactabat, in morem textoris. *Douza.*

139 *Dentes pruriunt*] Vide *Milit. II. 4.*

140 *Hospitio*] Jocus *παρὰ προσδοκίαν.* Quasi dicat: Accipiet me, non adventicia cæna, sed pugnis: vel poeta alludit mori veterum, imo vero et nostro; quo insigniuntur domus, et præcipue hospitia publica, pieturibus quibusdam: dicatque *Sosia*, se exceptum iri hospitio, cui prædicta 'pugna,' sive adeo 'pugnus.' *Gru-terus.*

143 *Oppido*] Id est, valde. *Nonius.* Vide et *Festum.*

145 *Igitur magis modum*] Idem est, quod 'multo magis,' 'magis magisque.' Itaque nihil mutandum. *Igitur* hic ut alibi *Plauto* significat 'proinde.' *Boxhorn.*

146 *Quod ventri victum non datis*] Significat se esse grassatorem nocturnum, et ex spoliis hominum pugnis a se contusorum vitam tolerare, igitur minas spoliatoris imitatur. *Turneb.*

148 *In soporem collocastis*] *Plagis* sopitos propeque exanimatos stravistis.

149 *Quintus fiam e Sosia*] Jocus in ambiguo. Nam et *Quintus* prænomen est Romanum: et *quintus* est, qui sequitur quartum. *Taubm.*

152 *Cingitur*] Pro 'accingitur,' ap-
tatque se pugnae, id est, gradum ad præliandum componit. *Taubm.*

154 *Hoc noctis esse*] Nocte tam sera edere. *Taubm.*

157 *Quid si ego illum tractim tangam*] Non a nutriculis, non a medicis acceptum loquendi genus, ut voluerunt: sed loquitur, ut *Mercurius*, ejus est, virga tractim tangendo oculos, sive demulcendo, quibus vult, somnos conciliare. Intelligit autem ductas alapas. Vide *Obsev. II. 1. Gronov.*

158 *Pessumum*] *Lego, Pessimum est facinus, nequiter ferire malam maledicis, manus. Alia, &c.* Quasi dicat: Cum prorsus iniquum sit, maledicis hominibus leviter et leniter præcidere os; oportet, o manus, ut quemcunque tu composita in pugnam percusseris formam totam immutet. *Gru-terus.*

160 *Quem tu pugno legeris*] *Tralatio* est a leguli suvarum et fructuum: ut enim illi manu nvas, oleas, fructus legunt; ita vindemia et fructus grascatoris est, homines pugnis male mulcatis, tanquam fructus legere et spoliare. *Turneb.* *Gru-terus* simpliciter capit *legere* pro 'eligere;' ut alludatur illi, 'legitque virum vir,' apud *Maronem.* Imo *legeris* est transferis, persecutus fueris, mulseris, perstrinxeris. Sic vicissim 'transire' *Gellio* est *ἀναγνώσκω* et *Petronio* 'persequi totum parietem,' pro, oculis arbitrari. Fit enim lectio ducendo visum continuata super verba. Sic 'legitur ora vel litus navibus,' quæ prætereunt; 'leguntur vestigia,' quæ sequimur nostris. *Legeris* igitur etiam duxeris, tractim tetigeris; ut 'du-

cere alicui alapam.' *Gronov.*

162 *Exossatum os*] Exos et edentatum ac contritum. *Taubm.*

163 *Murænam*] *Murænae* spinis usque adeo subtilibus sunt refertæ, ut esui non sint, nisi eximantur. 'Exossare' igitur ut *murænam*, est, fuste bene dolare, vel ossa usque eo comminere, ut nullum eorum sit reliquum vestigium. *Contarenius.*

164 *Utro istunc*] Id est, procul a me absit. Ita *Casina*, 'Utro te, amator: apage te a me.' Capt. 'Utro istum a me.' *Douza.*

165 *Olet homo*] Hominis ejusdem odor ad nares meas pervenit, magna cum ipsius pena. Vide *Asin.* 1. 2. *Hei! nunnam*] Leg. *Hei mihi, quia nam ego obolui?* Id est, cur, aut quo pacto? *Camerar.*

167 *Superstitiosus est*] Hic homo est ariolus, qui sciat, me longe hinc abfuisse. Nam *superstitiosus* etiam ariolum significat. *Lamb.*

168 *Domes*] Mollias. *Taubm.*

170 *Qui non alas intervelli*] Hoc eo mittit *Sosia*; quia *Mercurius* dixerat, 'vocem sibi ad aures advolasse;' ut persistat in metaphora, proinde ac si de bestia aliqua volatica loqueretur. *Douza.*

171 *Jumento*] Ductum ab oneribus, quæ jumentis imponimus. Vel potius, sua opera impensa que sibi quærit. *Pistor. Grut.*

176 *Nescio quem*] Suspicio erat olim, *Plautum*, qui undiquaque jocum captare solet, illud *Nescio quem*, ut nomen personæ haberi voluisse: certe sequentia tale quid clamare videbantur. Forte alludit ad *οὔτις* *Homericum*. *Taubm.*

185 *Vulcanum in cornu*] Fiebant olim laternæ et ex cornu, et ex vesica. *Taubm.*

188 *Verbero*] *Verberonem* servili convivio *Sosiam* *Mercurius* increpat: id ille alio torquens, 'Mentiris,' ait: neque enim verberas; vel potius, neque enim sum verbero, qui non ver-

beror. Ad hoc *Mercurius*: Faciam, inquit, mox dicas, me verum dicere, et te esse verberonem, cum contudero pugnis probe. *J. Guliel.*

192 *Comprimum linguam*] *Horum* verborum, ut a servo *Sosia* accipiuntur, sententia obscæna est; sed tamen explicanda: *Mercurius* *Sosia* minatur, se loquacitatem et argutiam ejus compressurum. At *Sosia* sic accipit, quasi *Mercurius* minetur se *Sosiam* irrumaturum. Itaque respondet *Sosia*, non potes me irrumare; linguam enim habeo pudicam, non fellatricem atque impudicam. *Lamb.*

200 *At scin' quomodo*] Scilicet horum servus sis? *scin' quomodo*, formula inantis est, crebra *Plauto*. *Gruter.*

201 *Superbum*] 'Superbi' videntur qui plagis ita sunt contusi, ut pedibus ambulare nequeant, auferantur sublimes necesse est: atque hac ratione 'superbi' dici possunt. 'Superbum' hic 'mortuum' interpretatur *Nonius*. Neque repugnat *Gatherius*: vult enim eo nomine vocatos 'superbos,' quod tunc potissimum splendidiore efferantur habitu, etiam pauperes. *Taubm.*

209 *Davo*] Monet hic *Menisius*, *Davi* personam nihil aliud esse, quam quod *Vulpes* in *Æsopi* *Fabulis*: testemque producit *Philostratum*.

212 *Consutis*] 'Suere,' proverbiali metaphora significat idem, quod Græcis *βάπτειν*, id est, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere: quod in structoris perniciem verti cum optarunt, dixerunt, 'Suo capiti.' *Muret.*

213 *Certo pedibus, non tunicis venis*] *Alius* jocus, ex interpunctione natus: quasi dixerit conjunctim, 'tunicis venio:' sicut prior ex nomine quæsitus est. Interim notandum, 'tunicam' *Plauti* ævo communem *Romæ* servorum vestem fuisse, rusticorum item in coloniis et municipiis. At temporibus Imperatorum, non tunicæ amplius fucere, sed penulæ, in usu

servorum, perinde ut militum. *Gruter.*

219 *Usu fecisti tuum*] Noster Jurconsultorum 'usucapioni' allusit. Horat. 'Si proprium est quod quis libra mercatur et aere; Quaedam, si credis consultis, mancipat usus.' *Gronov.*

220 *Pro fidi Thebani*] Palmer. et Meurs. leg. *Proh fidem, Thebani cives!* qualia sunt, 'Pro Denm atque hominum fidem!' *Taubm.*

228 *Socium*] Cum Camer. lego *Sociennum*. Tanquam in ea voce consistat potissimum jocus, aut ejus verius explicatio. Erras, inquit *Sosia*: neque enim unquam dixi, certe dictum nolui, nomen mihi esse *Sosia*: dixi me *Amphitruonis socium*: hoc est, ne iterum vicinitate soni decipiaris, *sociennum*. Grut. V. C. *socium med esse*. Sic lege. *Scriverius.*

230 *Utinam istuc pugni fecissent tui*] *Utinam me pugni ita fugissent tui, sicuti me rationem fugisse dicis.* *Muret.*

243 *Tu me alienabis nunquam*] Nunquam me, qui sum familiaris, alienum facies. *Lamb.*

247 *Quid, malum! non*] 'Malum per parentheses suaviter infertur, et interjectio est.' Donat. ad Terent. *Eun.* IV. 7.

248 *Nonne hac noctu*] Vide Macrobr. I. 4. *Portu Persico*] *Mari Euboico*, quod in eo steterit classis Persarum, non procul a Thebis. *Fest.*

252 *Hercle*] *Plautus* hic defecisse visus, qui per *Herculem* jurantem inducit, nondum nato *Hercule*, cujus paulo post in *Alcumenæ* partu natiuitas ponitur; distractus scilicet temporis sui consuetudine, qua per *Herculem* juraretur. *Angel. Decemb.*

263 *Aurea*] *Subintell.* 'donavit *Amphitruonem*.' Hæc verba prævenit aut intercipit festinans *Sosia*.

265 *Signi*] Primum nudas dumtaxat litterarum notas pro signis habebant, sculptura tamen multiplex postea in

usu fuit. Quin et bruta animalia insculpi solita: talis erat *Augusti Sphinx*. Aut historia aliqua, vel fabula: talis ista *Amphitruonis Meursius*.

266 *Cum quadrigis*] De hujusmodi annulorum sculptura vide *Meurs.* Exerc. Critic. Part. II. c. 9. *Quid me captas*] *Quid per captiosas interrogationes a me veritatem exquiris?* vide *Epid.* II. 2. *Taubm.*

273 *Hirncam*] 'Hirnea,' vel potius 'Irnia,' genus vasis est vinarii: antiquitus 'Ernenm' vocabatur, *παρὰ τὸ ὄρνειον*, quod avis figuram haberet; sic, quod scarabæo similis, *κάρθαρος*. *Scalig.* *Ingressus*] Bene et ex vero cæpit.

274 *Eam ego ita ut matre fuerat natum vini eduxi meri*] *Eam hirneam vini meri, ita ut matre fuerat natum, id est, ita ut ex vite, seu uva fuerat expressum, eduxi, id est, ebibi, exhausi, exsiccavi:* vide et *Victorium Var. Lect.* XXIII. 5. *Lamb.*

282 *Saltem*] Est quod *Barbari* dicunt, 'ad minus.' *Lamb.*

283 *Ubi ego Sosia nolim esse*] Ita omn. Mss. et edd. veteres intrusere posteriores *jam*; sed de suo. *Taubm.*

292 *Sane sapio*] *Sane* hic 'saniter' est, ut sani homines solent: nam qui sapit animo, et sentit sensibus, is sanus est. *J. Gul.*

294 *Quadrigas si nunc inscendas Jovis*] Credibile est *Jovis quadrigas* omnium esse celerrimas, ut quæ alatae sint, auctore Platone in *Pædro*, et *Luciano* in *Piscatore*: etiam *Horat.* *Od.* I. 34. 'volucrem currum *Jovis*' dixit. *Douza.*

301 *An egomet*] *Corrigo, An egomet me illic reliquisse forte, &c.* tali sensu: *An fieri forte potuit, ut egomet Sosia non iverim una cum hero Amph. ad exercitum, sed illic domi restiterim; idque tamen nunc omnino demeniuerim?* *Gruter.*

303 *Vivo fit*] *Mihi vel me vivo, imago mea præfertur, quod nunquam quisquam faciet, me mortuo.* Vel ab

ipso auctore germana loci hujus explicatio arcessenda est: Mostell. II. 1. 'Ludos ego hodie vivo præsentibus hic seni Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.' Scimus enim, ludos funebres Romæ, hoc est, gladiatorios, in illustrium virorum funeribus, sic quasi in lectu publico, ad rogum fieri consuevisse antiquitus. Ad quos respectans Sosia, per joculum et ludum inquit, argute sane et vernilem in modum: *Nunc mihi fiunt ludi*, hoc est, nunc ego ludificor probe, cui nullus postea ludos facere volet in morte. *Douza*.

SCENA II. 15 *Probrî*] Vide notam ad III. 2. 1.

16 *Eam seditionem*] Raro sic invectivas 'seditionis' vocabulum de turba privatorum. Apud Terentium tamen est, non minus eleganter Andr. v. 1. 11. 'Perpulistis me, ut homini adolescentulo, In alio occupato amore, abhorrenti a re uxoria, Filiam darem in seditionem, atque incertas nuptias.' Sic 'seditiosus' et 'bellum' Cicero ad Att. II. 1. *Gronov*.

17 *Dudum quod dixi minus*] Id est, quod vobis de Alcmena nondum etiam edissertavi. *Douza*.

19 *Alter decumo, &c.*] Confirmat Plautus hic eorum sententiam, qui affirmant, et vere, mulierem superfætari posse. Plinius inter alia refert, mulierem quandam septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus, geminos enixam. *Taubm*.

20 *Seminatus*] 'Ἐσπαρμένος' in utero matris conceptus est. *Taubm*.

22 *Minori puero major*] Id est, Herculi, qui minor, ratione sationis. *Taubm*.

23 *Majori*] Sc. Iphiclo, filio Amphitri.

25 *Uno ut factu*] Uno onere, unaque (ut ita dicam) gravitatione. *Lips*.

26 *Labore*] Vel gravitationis, vel partus. *Idem*.

28 *Suspicio*] Hæc vox *suspicio*, non

immerito multis mendæ suspicionem movit. Si quid mutandum, malim leg. *El clandestina ut celetur huc itio*; id est, ut adventus hinc noster clandestinus celetur. Donatus, interpretans illa comici sui verba, Adelp. IV. 5 'Qui cum illa consuevit prius:' quo loco 'consuescere' εὐσχημόνως ponitur, pro rem habere: addit pro exemplo; ut Plautus: *et clandestina ut celetur consuetudo*. Atqui versus non patitur vocem *consuetudo*, cum sit iambicus senarius: itaque pro *consuetudo* repono *consuetio*, ne fraus fiat legi pædaria. Recte id porro a me fieri, Festus, vel potius Verrinus Flaccus, præstiterit, cujus hæc verba sunt: '*Consuetionem* Plautus pro *consuetudine* dixit.' Quod ad Donatum attinet, etiam ille sine dubio *consuetio* scripserat: sed quod vox insolens videretur, ab aliis postea fuit interpolata. *Scioppius*.

33 *Expetere*] Recidere, evomere, exundare, *Nonius*. Transire, desiderere. *Gl. Mss. Pl. Boxhorn*.

SCENA III. 2 *Imperce*] Jubeat partui vicinam parcere sibi, et labore abstinere. *Camer*. In nonnumquam anget significationem, ut 'impetor,' et hic 'impareo,' et alibi. *Boxhorn*.

3 *Quod erit natum*] Ita loquebantur nentro genere de partu et futuro et recens nato. *Gronov*. *Tollito*] Infantes olim, simul ac nati forent, lumi deponerantur: ab humo vero pater tollebat, et in sinum recipiebat. Qui autem non tollebatur, pro abdicato et projectio erat. *Lamb*.

6 *Ubi summus*] Hoc vult, imperatorem esse debere imperii diligentem. *Boxhorn*.

9 *Quam blande mulieri palpabitur*] 'Palpari,' et 'palpo percutere,' proprie est molli et blando manus plausu tangere et contrectare, ac veluti poppismo demulcere: Græcis ψηλαφᾶν. Hinc pro blandiri, assentari et adulari frequentatur. *Turneb*.

12 *Edepol, næ*] Hic sensus: Si te

tamen Alcmena norit, ita profecto te accipiat, ut simulationis hujus pœniteat, ac malis Juppiter mansisse, quam falsus Amphitruo venisse. *Acidal.* Mss. quidam diserte *furtis*. Fortasse verum est, transpositis literis, *Frutis rebus*, id est, veneris. De Fruti Venere Aruobius et Augustinus de Civitate Dei. *Scrivierus*.

21 *Hanc curatio est rem*] Verbalia in *io* regunt casum verbi sui, passim apud Plautum. *Lamb.*

23 *Nequiter*] Douza *expedit* interpretatur, expedita est, id est, peracta est: ut et Meursius, qui, *nequiter expedit*, interpretatur, parum utilis fuit prima parasitatio: qualia illa sunt, 'male sanus,' 'male suadus.'

24 *Non te mihi irasci decet*] Voss. secundus, *non te mecum irasci decet*. Et sunt Planti, 'orare cum aliquo,' 'cavere cum aliquo,' 'captare cum aliquo,' 'servare cum aliquo fidem,' 'queri cum aliquo,' 'osculari cum aliquo,' 'facere mentionem cum aliquo,' 'complexus cum aliquo.' *Gronov.*

30 *Prævertisse*] Præpœnissse. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.*

45 *ME. Eamus, Amphitruo*] Dominum hoc loco nomine *Amphitruonis* servus compellat, satis pol familiariter: ut item *Sosia* multo etiam licentius *Alcumenam*, non 'heram,' sed 'mulierem' vocitat, II. 2. Sed et *Servius* notat contumeliam esse, superiorem nomine vocare. Nam salutare proprio nomine æqualium erat, vel superiorum, ad conciliandam vel firmandam gratiam. *Douz.*

51 *Ut æque*] *Lego, ut æque disparēs Et dies et nox accidat*; hoc sensu: Quia hæc nox longitudine sua proxime præcedenti non respondet, faciam ut nec dies præcedenti diei respondeat; sed tanto superiore die brevior sit, quanto hæc nox præcedente nocte fuit longior: atque ita fiet, ut æque disparēs hæc nox et instans dies, a præcedentibus nocte et

die evadant. *Pistor.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Secundum*] Id est, post me; sequere me. *Lamb. Sequor*] Bene: aliud enim est 'sequi,' aliud 'subsequi:' sequitur quis eminens, subsequitur cominus. *Grut.*

4 *Eccere*] *Eccere*, jusjurandum est, ac si dicatur, per Cererem, ut 'æcastor.' *Festus*. Id cum significat, *æcere* scribendum est; at *eccere* idem est, quod *ecce*. *Lamb. Tuatim*] *Sosipater Charisius l. II. 'Tuatim*. Plant. in *Amphit. jam tuatim facis*: ubi *Sisenna*, 'ut nostratim.' Significat autem tuo more.' Similia *Nonius Marcellus*. Ex quo probaverunt *Lambinus* et *Guilelmus*. Neque aliter *Mss. Langiani*.

13 *Atque ego hodie dabo*] Id est, statim. *Colvius*.

20 *Tua ex re*] *E re tua*, id est, ex tuo commodo. Nam utile tibi est, te servum habere, qui duobus in locis uno tempore esse possit. *Bosius*.

22 *Si id ita factum est*] *Nempe*, ut te iudificaverim. *Taubm.* *Acidalius* legit, *Nisi id ita factum est*, scil. ut tibi narravi.

26 *Hominis*] Per genitivum injuriose dicitur; per nominativum honorifice. *Don.*

35 *Te ego faciam*] *Genus loquendi Græcum*, frequens comicis, pro, te faciam minus valere. *Lamb.*

44 *Si id vi verum*] Si omnino nolit verum esse, quod tamen verum est, et verum dicenti sit infestus. *Boxhorn.*

45 *Nam mecum argumentis*] *Videtur distinguendum: Quo id, malum, pacto potest nam (mecum argumentis puta) Fieri?* Atque ita prorsus *Voss.* 2. *Tò nam* per *mesin*, quam vocant, se junctum a *τῶ quo*, cujus pars est, ut solet *Plautus*. *Anulul. III. 2.* 'Sed in ædibus quid tibi meis nam erat negotii?' *Merc. v. 4.* 'quid negotii est nam quæso istuc?' *Gronov.*

52 *Sedimus*] Id est, desedimus, consedimus cum exercitu. *Douza.*

55 *Nam ut*] Pendet sententia, interrupturata ab irato. *Taubm.*

57 *Sic sum, ut vides*] Sermo est hominis nec laudantis se, nec vituperantis: et existimaverim fuisse formulam, qua utebantur vulgo, cum oculis suis quemque credere jubere, ita ut sui nihil præterea præstarent. *Gruter.*

58 *Mala objectum manni*] Nescio quis veneficus ejus mentem excaecavit. Nam in veneficiis non tantum est carmini locus, sed etiam 'manni,' id est, iis, quæ fiunt manus opera: ut cum adhibentur herbae, medicamenta mala, venena, vincula. *Taubm.*

59 *Sum obtusus pugnis pessumæ*] Jocatur in 'mala manni,' quam Amphitr. pro venefica sumit; Sosia pro, pugnis sibi molesta et onerosa. *Taubm.*

63 *Uno te plus*] Id est, mihi quidem plus etiam servorum est, quam volo, cum te unum Sosiam habeo. Significat, Sosiam esse servum iustum et nequam, et se facile eo carere posse; atque adeo optabile esse, ut eo careat: quo fit, ut multo minus velit duos habere Sosias. *Lamb.*

67 *Forma, ætate item*] Viris doctis novum fuit ab uno aspectu Sosiam definire ætatem alterius sui: itaque conjecerunt alii, *forma eadem item*; alii eo sunt progressi, ut duo vocabula ætate item deleverunt. Non ego illos, sed Terentius meliorat in Eunucho II. 3. ubi Chærea de virgine, quam, nisi semel, oculis usurpaverat nunquam, interroganti Parmenoni *annus?* respondet, *annus sedecim.* Quod et multo confidentius in adolescente præsertim, et ipso non admodum proveciore. Rursus IV. 4. Pythias loquens de Chærea pro Eunucho adducto, quicum sermones nulli ancillis fuerant, nisi quos ipse recenset III. 3. De hoc illa, 'At ille alter venit annos natus sedecim.' Idem in Heaut.

I. 1. 'Annos sexaginta natus es, ant plus eo, ut conjicio.' Neque in hominibus tantum, sed etiam in signis ætas ex forma. Cic. Verr. IV. 'Erat admodum amplum et excelsum signum cum stella: verumtamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis.' Plinius Epist. III. 6. loquens de signo: 'Pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut a tergo,' &c. Nec præter rem est, quod in eadem Eunucho ista duo, perinde ut Plauto junguntur: 'Præterea forma et ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.' *Gruter.*

SCENA II. I *Satin' parva*] Hoc dicit: In vita hominum paucæ et raræ voluptates sunt, si cum molestiis comparentur. Jam, *res voluptatum*, pro ipsis voluptatibus dictum est, more Græcorum, qui dicerent, τὸ χρῆμα τῶν ἡδονῶν. *Muret.*

5 *Voluptatem ut mæror*] Fide Gruteri et Rittershus. edd. vet. *voluptati*, ut sit Græcismus, ἐπεσθαι τῇ ἡδονῇ. ut alias, *decere alicui, πρέπειν τινί.* Cicero simili Græcismo, 'comitari huic vitæ.' Similis sententia Curcul. I. 3. Merc. I. 2. *Taubm.*

7 *Domo*] Οἶκον ut, οἶκον δ' ἄρτους, de eo, qui se ipse indicat: et, οἰκέλον, quod cuiusque proprium ac suum est. *Muret.*

16 *Victor vir belli clueta*] Victor nominetur, et omnium sermone celebratur; ἀπὸ τοῦ κλυεῖν. *Belli*, autem, pro in bello, adverbialiter. *Camer.*

20 *Prognati*] Id est, progeniti, posteri, ἐπιγονοί. *Lamb.*

25 *Auspicio meo atque ductu*] Supremus ducem ipse imperator est: ille est, qui non ductum solum, sed auspicia etiam habet. Distincta enim ista: ductu, cum ipse interfuit, auspiciis, cum illo mandante alius, et fortunam ac Deos suos commodante. *Lipsius.* *Primo catu*] Prima congressione, coitione. *Gl. Mss. Pl. Boxh.* 'Primum coitionem' dixerit Terenti-

us Phorm. II. 2. 38. et Quintil. I. 3. Gronov.

33 *Prandium*] Recte, *prandium*; nam domum veniunt mane. Solebat autem dari cœna peregre venientibus. *Taubm.*

37 *Ad aquam præbendam commodam adveni domum*] Nam a partu lavationibus multum utebantur. Ter. Andr. 'Fac istæc ut lavet.' 'istæc' autem, inquit Donatus, 'vel quæ ex puerperio sordent; vel ipsa puerpera.' *Taubm.*

38 *Decimo post mense*] Scil. lunari; qui menses nostris breviores. Tertull. 'Legitima nativitas ferme decimi mensis ingressus est.' *Turn.*

40 *Divini*] Jurandi et detestandi solennes formulæ. *Lamb.*

41 *Ni ego illi puteo*] Vult dicere: Nisi omnem aquam de puteo extraxero, et illum desiccaro: quæ esset quasi exanimatio putei. Aqua enim puteo, quod anima est animantibus. *Camerar.*

43 *Magis*] Deliberat cum animo suo Alcumena, obviamne eundo, an manendo magis officium suum factura sit. Et respondet ipsa sibi, magis convenire ut maneat, cum vir suus non nunc primum adveniat peregre, sed modo digressus, domum tentandi sui, an qua alia de causa revertatur. Ita ne salutem quidem, aut osculum offert, quæ leviora: tantum abest, ut obviam processerit. *J. Gul.*

44 *Speratam suam*] Eæ puellæ proprie 'speratæ,' quæ in matrimonium destinatæ erant: ut postea interposito sponsu et pacto, 'pactæ' atque 'sponsæ.' *J. Gul.*

47 *Haud vidi magis*] Cum Amphitruo salutasset uxorem, neque illa quicquam responderet; quod virum a se paullo ante abiisse, seque ab illo illud arbitraretur; jocans, qui eis adstabat, servus Sosia inquit, 'haud vidi magis Expectatum!' quod venustissime dictum est; et ex con-

trario intelligendum. *Mur.*

58 *An te auspicium*] An tibi omen aliquod, vel (ut alibi dicit) religio objecta est? *Taubm.*

64 *Deliramenta*] 'Lira' arationis genus est, cum agricolæ facta semen- te dirigunt sulcos: inde 'delirus,' qui a recto ordine et quasi a sulco et lira rationis evagatur. *Idem.*

65 *Dum edormiscat unum somnum*] Voss. 3. *obdormiscat.* Quale in Mostell. 'Ubi somnum sepelivi omnem atque obdormivi crapulam.' *Gronov.* *Quæ ne*] Quasi dicat, Quid opus est Alcumenæ somno, quæ vigilans jam somniat? *Taubm.*

70 *Assentaris*] Est 'assentari' duplex: unum a 'sensu' dictum, quod Græcis est *κολακεύειν*: alterum a 'semita,' quasi 'assemitari,' vel 'assentari' dixeris, quod Græcis est *συναπάγεσθαι*. Nec aliud proprie sibi Plautus voluit, cum 'assentari' et 'adversari' opponeret hoc loco. *Fr. Jun.*

73 *Una resolvas*] Hoc vult: Si Bacchæ bæchanti et obvios quosque, ex more, thyrsu percutienti velis resistere, tanto plures ab ea plagas accipies, quanto diutius adverseris: si cedis et obsequeris, semel tantum feriet, non sæpius: una plaga ipsi satisfiet. *Pistor. Resolves*] Liberabis te. *Gloss. Mss. Pl. Boxh.*

91 *Malum et malum*] *Malum et malum*, duplici intellectu et effertur a Sosia et arripitur a populo: ut videlicet opus habeat vel Punicis malis, quæ contra gravidarum malaciam in usu, Plinio et Dioscoride testibus; vel etiam ut eidem bina omnino convenient mala, (ita enim accipit *malum et malum*) sed qualibus amicæ suæ nimis quam acceptus cultor quisque. *Gruter.*

97 *Impliciscier*] Implicari, involvi istam atram bilem. *Lamb.*

103 *Quid id est*] Mensius hic verbum, qui est in mediis edd. restituit: *Nihil te pudet, scelestæ, populi in con-*

spectum ingredi?

105 *Primulo*] Mens hæc est: Quia dixerat Alcumena, abiisse Amphitruonem ad legiones primo diluculo; hinc colligit Sosia, eam narrare somnium: dicit quippe se primo diluculo experrectam esse. Itaque non vult Sosia eam ab Amphitruone interpellari. Recte, inquit, dicit; ne interturba: somnium, prout in memoriam revocat suam, narrat tibi. Solebant autem, qui fabulam narrassent, dicere 'se postea experrectos esse.' *Petitus.*

108 *Mola salsa*] Græci hordeo non molito in sacris, in prisæ memoriæ vitæ, utebantur, in qua homines nondum molere fruges, sed solidis vesci solebant. Est igitur *mola salsa*, tanquam molitura salsa; ut molæ, qua frumenta franguntur, nomen molito farri tribnatur. *Taubm. Comprecatum oportuit*] 'Comprecare' quid sit, copiose Douza in Cent. III. 9. Porro superstitionem veterum in expiandis somniis, festive notat Martial. Epig. VII. 53. 'Semper mane mihi,' &c. *Taubm.* Verbi 'comprecare' syntaxis hic est, qualis τοῦ 'precare' *Asin.* II. 4. 71. 'Pergin' precari pessimo?' Virgil. *Æn.* VII. 127. 'Optima Grajugenum, cui me fortuna precari Et vitta comtos voluit præteudere ramos.' De 'mola salsa' vid. Serv. ad Virgil. *Ecl.* VIII. 82. *Gronov.*

110 *Sine malo*] Id est impune. *Lamb.*

115 *Tute istic*] Meurs. legend. censet, *Tute istuc*, scil. dixisti. *Taubm.*

118 *Me huc aspice*] Formula est parandæ attentioni. *Taubm.*

123 *Quin nunc*] Affirmantis est, pro *atque etiam*. *Taubm. Ego vero*] Sc. audio: et hoc etiam audio, ipsum mentiri. *Camer.*

137 *Quid hoc*] Hæc secum Amphitruo, quasi dicat, uxorem habeo valde mirabilem. *Taubm.* Imo sic distingue et legc: *Quid? Hoc sit hominis?*

quasi dicat: Hæc illa nosse non potest, nisi per artes, quæ superant humanas. *Bozh.*

138 *Intus pateram proferto*] Ex Helenismi forma interpretandum, qua dicunt, τὸ ἐντὸς ποτήριον fiat, proferto pateram eam, quæ intus est. *Douza.*

144 *Circumferri*] 'Circumferre' verbum pontificale est, pro 'lustrare,' et lustratione curare: ut notat Servius ad illud Virgil. *Æn.* VI. 'Idem ter socios pura circumtulit unda:' 'circumtulit,' id est, purgavit; nam lustratio a circumlutione dicta est vel tæda vel sulphuris. *Scalig.* Non solum tæda et sulphure lustrabatur sed etiam scilla aliisque rebus pluribus ad eam rem aptis: simulque arcanum quoddam carmen submurmurabant lustrantes. *Lucian. Nocy. ἐκάθηρε τέ με, καὶ ἀπέμαξε καὶ περιήγησε δαδὶ, σκίλλῃ, καὶ ἄλλοις πλείοσι, ἕμα καὶ τῆν ἐπαφδὴν ἐκέλευν ὑποτονθορύσας.* *Gronov. Quin factō*] Id est, circumlutione, sive lustratione est opus. *Bozhorn.*

145 *Larvarum plena*] A larvis larvæ: a larvis furiosi insanique vocantur. *Turneb.*

152 *Obsignata'st recte*] Grut. ita distinguit: *Obsignata est: recte! res g.* Nam recte obsignatam hero jam satis constabat, qui eam modo inspexerat: tantum miratur servus, cur eam resolvere jubeat, nisi velit signum rumpi, quod lini nodis super impressum. *Taubm. Res gesta est bene*] Quasi dicat: Bene habet, quod e simplis gemini sumus facti. *Lamb.*

157 *Postulat*] Ἄξιόν, æquum putat. *Lamb.*

158 *Nisi abs te, quæ mihi*] Emendant, *quod mihi*, quod sit, a quo. Sed distinguendum: *nisi, abs te quæ mihi dono data, est?* Unde est, nisi est, quæ abs te mihi dono data? *Gronov.*

161 *At cum cruciatu*] Id est, Væ tibi! *Gl. Mss. Pl. Bozhorn.*

169 *Pergam exequi*] Muret. Var.

Lect. x. 13. ait legendum, *perge exsequi*. Est autem *exsequi*, narrare, διηγῆσθαι. Taubm.

173 *Lecto*] Convivali, more veterum discumbentium. "

175 *Dormitare*] Desiderativum potius, quam frequentativum. Turneb.

177 *Perdidisti*] Scil. me.

181 *Falso*] Malim, *Ne me appella falsa falso nomine*. *Falsa*, hoc est, aut mendaciloqua, aut imagine veri decepta atque a recta ratione evagans. Douza.

182 *Siquidem hæc jam mulier facta est ex viro*] Sic restituere se ait ὁ πᾶν ad historiam Augustam. Nec tamen aut Camerarius, aut Taubmannus, aut Gruterus aliter ediderunt. Sed mirificam interpretationem comminiscitur, *factam ex viro* dici Alcmenam, quæ virum amisit. Id vero Latinum esse nunquam illi concedetur. Nam quæ affert nihil habent simile. 'Scrgiolus ex gladiatore' apud Scholiasten Juvenalis est, qui gladiator fuerat: 'pecudes ex maribus' apud Arnobium, qui fuerant mares. Sic igitur *mulier ex viro facta*, quæ fuerat vir antea; non quæ perdidit maritum. Vernilis est jocus. Amphitruo negat se Alcmenæ virum esse: ergo fingit se suspicari servus, factum mulierem, neque enim hermaphroditum, nam hic et vir et mulier: *Hæret hæc res, si quidem hæc jam mulier facta est ex viro*: virum enim se esse negat: oportet igitur, qui mens est stupor, credam in fæminam versum. *Hæc facta* autem ait partim respiciens, quod nunc eum esse fingit se putare; partim, ut Cicero, 'Epicurus (hoc enim vestrum lumen est,)' &c. Vide in Senec. ad Marciam c. 19. Sic ludit Ovidius in illis, quibus sexus fertur mutatus, Tiresia, Iphi, Canide. Gronov.

185 *Tecum fui*] 'Cum viro esse' honeste et more Græcorum dictum, pro τῷ ἀνδρὶ συνεῖναι, *cum viro rem habere*. Scalig.

187 *Si pudoris egeas, sumas mutuum*] Id est, etsi omnem jam pudorem fortasse deposueris, debes saltem eorum marito dissimulare, et multi adscititio pudore imponere; eorum more, qui alienis opibus suam tegunt inopiam. H. Junius.

188 *Nostro generi non decet*] Imitatione Græcorum: sic infra III. 4. 'ornatum capiam, qui potis decet.' Te-rent. 'vobis decere:' nbi notat Donatus, 'Græce dixit, ὑμῶν πρέπει.' Antiqui si addebant statim verbum, 'Nos decet facere,' 'Nos decet dicere,' dicebant. Si non addebant, 'Nobis decet.' Meurs.

189 *Captas*] Ponitur desiderative, pro velis capere. Boxhorn.

193 *Qui? testes*] Scaliger ad illud in Phallicis, 'Magnis testibus ista res agetur,' notat: *Testis, ὁ μάρτυς*, ex antiqua lingua Græca θέστωρ: et μάρτυρες θέσται: τοὺς διδύμους vero (quos eleganter 'pares' vocat Plinius) ita nominarunt, quod et ipsi μάρτυρες τῆς ἀββενότητος, idcirco ambigue lusit Plantus. Nam, ut mos erat veterum, verbum formavit ex re, quam non intelligebat: ex 'teste,' 'testiculari.' At dedita opera 'testiculari' dixit, pro eo, quod Græci, ὀρχιπεδησαι sicut et κλειτοριάζειν dicebant, a pudendo muliebri; quod Laberius, ut ego puto, 'puellitari' interpretatus est.

194 *Nobis præsentē*] 'Præsentē' et 'absentē nobis' dixerunt veteres, ut docet Nonius.

200 *Frustror*] 'Frustror,' verbum commune utrumque significat, fallo et fallor. 'Frustra sum,' est fallor et decipior. In quibus facete lusit Ennius in Sat. 'Nam qui lepide postulat alterum frustrari, Quem frustratur, frustra eum dicit frustra esse,' &c. Aus. Popm.

203 *Mortalis*] Recte addit *mortalis*, quia putavit eum, qui erat Juppiter, esse vere mortalem et suum Amphitruonem. Boxhorn.

205 *Non vis credere*] 'Mulieri ne credas, ne mortuæ quidem,' Diogen.

214 *Delentus sum*] *Delentus* exponitur hic 'mente alienatus,' a Nomo. Scip. Gentilis docet, etiam apud jurisconsultos 'delentimenta' et 'delentifica dicta,' sumi pro incantationibus et venenis, quibus mens de suo statu dejicitur. *Lamb.*

215 *Usu perdis*] Quia si nescires, (ait vetus interpres) quis esses, posset alius in tui locum succedere, et sic te privare te ipso: quia cum per usum fuisset in possessione tui, ille te acquisivisset, et tu te perdidisses, ut in fundis contingit. Dictum autem 'usuperdere,' ut 'usucapere;' et supra, 'usufacere sumi.' *Lamb.*

222 *Mullem*] Adulteræ non domo solum exactæ et dote privatæ fuerunt, sed etiam necatæ: ipsique adeo magistratus, præsertim ædiles, adulteras interdum accusarunt. *Lipsius.*

227 *Abeo, si jubes*] Jocus ex ambiguo: nam et qui manumittuntur, abire a dominis jubentur. *Lamb.*

229 *Sic me*] Subintelligendum fortassis est, 'fecisse,' aut 'admisisse.' Licet etiam 'insimulare me,' explicare, insimulare in me, quod est, mihi objicere, et in me confingere falsum facinus. *Lamb.*

ACTUS III.

SCENA I. 3 *Cænaculo*] Perlepide jocatur histrio, qui personam Jovis susceperat pro Amphitruone subditi: se enim panperculum dicit cænacularium, qui habitat in superiore domus cænaculo ad tegulas; non in prima contiguatione, sed in suprema. *Turneb.*

8 *Inchoatum*] Ne inter initia prodens me esse Jovem, statim finem huic Comœdiæ imponam. Vult idem ex lege pluribus actibus et scenis perfici Comœdiam, priusquam se prodat. In eo enim, se prodente, est finis. *Boxh.* Inchoatum, imperfectum. *Gl. Mss. Plaut. Boxh.*

19 *Et me*] Subintell. ex. *Taubm. Sine doloribus*] Frustra hic a Contareno aliisque reprehenditur Plautus, qui sub finem adscribit dolores partus Alcumenæ. At hic agitur de doloribus et ægritudine animi. Hanc dicit se tollere velle Juppiter. Et sustulit exortam inter maritum et uxorem. *Boxhorn.*

SCENA II. 1 *Probrî*] 'Probrum' et 'opprobrium' proprie significat adulterium. *Scip. Gentil.*

2 *Argutam*] Scil. patiar, vel, par est. *Taubm.*

3 *Infecta refert, ac clam.*] Hæc Camerarii conjectura est. Scripti, vel, *infecta re est at clamitat*; unde Gulielmius, *infecta restat ac clamitat*; vel, *infecta re acclam.* vel, *infecta re acclam.* Langianns unus, *infecta esse acclamitat.* Unde scribendum, *infecta esse occlamitat*: ut 'oggannire,' 'occentare,' 'objurgare.' Et habet ipse in *Curc. II. 3.* 'dormio ne occlamites:' τῶν restare hic locus nullus. *Gronov.*

5 *Id me susque deque esse habitaram putat*] Agellius xvi. 9. 'Susque deque ferre,' et 'Susque deque habere,' significat, æquo animo esse, et quod accidit, non magno pendere, atque interdum negligere et contempnere: et propemodum id valet, quod dicitur Græce ἀδιαφορεῖν.

8 *Satisfaciat*] Olim jurabant, se agnoscere, quod indigno eam injuriam intulissent: eaque res vindicabat læsum ab infamia. *Satisfacimus* vel verbis: 'nollem esse factum.' *Terent. Adelph. II. 1. II.* 'Novi ego vestra hæc: Nollem factum; jusjurandum dabitur, te esse indignum injuria hac:' vel reapse, ut puta supplicio, muleta, damno. *Gronov.*

11 *Ad sese studcam*] Id est, si studcam illam recipere ad sese me amantem, hoc est, me qui ejus amore distineor. *Douza.*

14 *Nunc autem insonti mihi*] *Hand* scio, quæ sit ea Camerarii editio, in qua legatur *sonti*. Quam ego ante

oculos habeo, *insonti*, ut et scripti omnes. Nec vero cum Scaligero legendum in *hunc*, cum cum Salmasio, *ne in hanc expetant*. Nondum enim id agit Jupiter, ut innocentiam Alcmenæ marito probat: id reservavit poëta in extremum actum: sed ut ne ob mariti probra ipse, quasi maritus, ab ea excludatur. Ergo *insonti exhibuit*; non Amphitruoni interpretor, sed Alcmenæ, quæ ob Jovis amorem tam male accepta fuerat a marito. Deinde, *insonti mihi Jovi illius Amphitruonis ira in hanc et maledicta expetent*, est in me, qui non feci conviciam Alcmenæ, atque hujus culpæ insons sum, recident meque plectent, ut ab ea repellar, ira Amphitruonis in uxorem et maledicta. Habenda mihi expurgatio est, nisi velim fastum pati, et ab Alcmena excludi: quandoquidem, quod ego feci, id Amphitruonem decepti, ut illum insonstem et nullius culpæ sibi consciam raptaret probris: nunc autem futurum est, nisi satisfaciam, tanquam ipse auctor conviciorum, ut ego insons nec istius criminationis reus ob Amphitruonis iram in uxorem et maledicta pœnas luam, et ab ea segreger. ‘Expetere alicui,’ pro ‘expetere in aliquem,’ ut ‘congerere alicui’ et ‘in aliquem’ et similia. *Illi*, quod olim conjecit Dissaldæus, facile admitto. *Gronov.*

19 *Inimicos*] Scipio Gentilis monet, jurisconsultos virum post divortium appellasse *inimicum*. *Osa sum*] Id est, odi contra intueri. *Nonius.*

22 *Verecunda*] Quamvis alii legant *iracunda es*; retineo tamen τὸ *verecunda*, sensu plano.

40 *Serio prævortier*] Taubmanno *serio* est adverbium, ut sit *serio prævortier*, serio accipere. Male, opinor. Ait Jupp. non esse æquum, si quæ ipse per jocum dixerit, Alcmena præhabeat seriis verbis, quibus nunc eam alloquitur. Et est ea verbi acceptio supra, 1. 3. ‘Ne me uxorem

prævortisse dicant præ republica.’ *Dissaldæus.*

44 *Ego istæc feci verba virtute irrita*] Ego maledicta tua pudicitia mea feci cassa et inania. Cic. pro Q. Rosc. ‘Nonne ut ignis in aquam coniectus continuo restinguitur, et refiigetur: sic falsum crimen in purissimam et castissimam vitam collatum, statim incidit et restinguitur?’ Gellius docet ‘irritum’ esse verbum augurale, cum ait, ‘Aves irritas habuit Remus:’ nam et ‘ratum facere,’ augurii est Tullio. *Lamb.*

47 *Vuleas*] Verba, quibus utebantur, cum solvebatur matrimonium, extant Lege XII. Tabb. ‘Si vir ab uxore divortit, uxori res suas sibi habere jubeto, eique claves adimito.’

48 *Juben’ mi ire comites*] Moris fuit, ut sine comite mater familias aut matrona non prodiret in publicum: et idcirco non levem injuriam eisdem fieri ab iis, qui comites earum abducent, testatur Ulpianus. *Ravardus.* *Si non jubes*] Lege, *Sin; ibo ego, Mecum comit. &c.* Illa verba, *si non jubes*, glossema sunt particulæ *sin.* *Scioppius.*

52 *Tum te, summe Jupiter*] Ridelicium. Jurat per Jovem, qui ipseus est. *Taubm.*

57 *In hominum*] Hunc locum Plutarchus simili valde eleganti declaravit: ‘Quemadmodum enim,’ inquit, ‘cum e nubibus exiit sol, ac post caliginem denique ferventior est; ita amor, cum intercessit ira aut spicio, pace facta, reconciliatisque animis, jucundior est, atque acrior.’

62 *Bis tanto*] *Lamb.* subaudit, ‘magis:’ frustra, opinor: *bis tanto magis amici sunt*, non apte sonat: *tanto quam*, non male. *Dissald.*

63 *Primum cavisse oportuit*] Mens Alcmenæ est: Etsi decuisset te prius cavisse ne diceres: quia tamen tu idem eadem quæ dixisti purgas, ea pati necesse est. *Gruter.*

65 *Vasa pura*] *Vasa pura* sunt, quæ

in alio usu non fuerunt. Sic 'vestis pura,' in sacris appellatur, inquit Servius, quæ neque funesta sit, neque maculam habeat ex homine mortuo. Alias *vasa pura*, et 'argentum purum' opponi emblematis cælato, notum est. *Scalig.*

72 *Collo obstricto*] 'Obstringere' est vinculo arcte circumvincere. *Lamb.*

SCENA III. 2 *Optume advenis*] Opportune.

4 *Sese instituere*] Par videtur, servum frangi ita se componere. *Taubm.*

5 *Vultum e vultu*] Vultum suum e vultu heri fingat et conformet. *Lambinus.*

11 *Vota quæ sunt*] Mutat numerum, more solito: pro, rem, quæ vota est; id est, faciam intus rem divinam, et quæ Diis, si salvus redirem, a me vota sunt, ea persolvam. *Lamb.* Veteres duplici de causa sacrificabant; vel quia votum, vel quia ab oraculo mandatum. Hæc sacrificia ἀπὸ τῆς μαντείας dicebantur, illa εὐκραΐα, et χαριστήρια. *Meurs.* Inde toties in antiquis inscriptionibus, 'Ex voto fecit, solvit.' *Boxhorn.*

12 *Verbis meis*] Meo nomine.

13 *Ut re divina facta, necum prandeat*] De extis reliquiisque aliis sacrificiorum, domum secum asportatis, cœnabant olim. *P. Colvius.*

17 *Sit moræ*] Hic versum a Nonio citatum, de sententia Bosii, interposuit Lambinus, quem etiam reperi in Ald. et Brix. solis; nam in ceteris prioribus tempore non apparet; ut nec in Mss. Cam. aut Pall. sex. Est autem talis, *Quando isthæc omnia exjurasti te mihi dixit per jocum.* *Gruterus.*

20 *Errant probe*] Plane falluntur.

24 *Fac commentus*] Id est, fac calide excogitaveris. *Lamb.*

26 *Morigero*] Id est, morem gero, Genio meo obsequor. *Douza.*

SCENA IV. 3 *Hercle*] Hercules et hic et superius juratur nondum natus, necdum Deus. Sunt, qui prolep-

sin faciant. Sunt qui ad Ægyptium illum, qui hoc nostro antiquior, referant. Ego puto comicum simpliciter cum vulgari usu sic locutum, aut more suo risum captasse. *Taubm.*

5 *Irati*] Lego *ingrati*. Ingratus enim plerumque adventus senum, illi non semper irati. *Acid.*

13 *Fiat bono*] Id est, dum ne quid fiat contra leges. *Gruter.*

17 *Cispellam*] *Cispellam*, pro repellam: quod qui repellitur, citra regredi cogitur, non ultra progredi permittitur. *Turneb.*

18 *Ut sit madidus*] Loci hujus sententia petenda videtur e versu, quem ex Amph. Plauti citat Nonius in 'Matella:' quamvis is hodie in hac Comædia non reperiatur: 'Ne tu postules matellam unam tibi aquæ infundi in caput.' Hoc igitur innuit se facturum Mercurius, ut Amphitruonem ab ædibus abigat. Et jocus est in ambiguitate vocis *madidus*; quod ad exteriora et interiora refertur. *Pistor.*

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Naucraten*] More Græcorum, accusativus pro nominativo. *Taubm.*

3 *Myropolia*] Latine vocat Suetonius 'tabernas unguentarias.'

4 *Emporium*] Locus, in quo frequentes sunt mercatores. *Gl. Mss. Pl. Boxhorn.*

8 *Quem propter*] Ter. Eun. 11. 3. declarat, 'Cibum nonnunquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.' *Sciopp. Propter, prope. Glos. Mss. Pl. Boxhorn.*

9 *Quætionem inquisitam hodie amittere*] 'Inquirere' non modo diligenter et anxie quærere, sed etiam non quærere, significat, sicut hoc loco. Porro cave pro *amittere*, hic cum quibusdam legas *omittere*. Quætionem amittit, qui eam incepit, sed ad finem non perducit. *Boxh.*

10 *Eugææ*] Interjectio est gau-

dentis et probantis. Sed hic ironia est. *Lambin.*

SCENA II. 7 *Publicitus*] Id est, ex arario publico suppeditari. *Taubm.*

9 *Ulmorum*] Cujus tergum ulmeas virgas vorat, quemadmodum animas Acheruns. *Taubm.*

11 *Mendicas*] ‘Mendicare malum,’ carbunculus est orationis, quem ante oculos forsitan habuit Prudent. cum scriberet *Περὶ Στεφάνων*: ‘Istum libido fetida Per scorta tractum publica Luto et cloacis inquinat, Dum spurcæ mendicat stupra.’ *Gruterus.* *Senecta ætate*, pro senili, more Plauti, qui sæpius substantivum, ad instar adjectivi, cum alio substantivo coniungit.

14 *Mecto infortunio*] Sacrificio tibi, non quidem victimas, sed infortunium. *Taubm.* ‘Mactare quem infortunio,’ apud Plaut. solemne est. Arbitrabantur, inquit Palm. Deos delectari, si sibi res divina multa fieret, et ea re felicitatem eorum augere. *J. Gruter.* Post isthæc, *te mecto infortunio*, statim sequuntur et in vet. codd. et in Palat. sex, *Vos inter eos p., &c.* nonnulla tamen deesse, res clamat: nisi forte illa ipsa intus acta dicamus, non coram populo; quod verius putaverim, estque personis convenientius. *Taubm.* Quamquam dictator ille seculi eruditi Jos. Scaliger peculiari epistola me monuit, ut hæc atque ejusmodi alia ævi non quidem recentioris, sed tamen sequioris, in locum privatum conjicerem; tamen quia in illo criticæ curiæ senatu plurimi etiam restant, qui calculum damnatorium suspendunt, et nostro Sarsinati omnia ex æquo nondum abjudicant; sed plures horum aut germana esse censent, aut talia quæ non facile internoscas; possessionem eorum temere sollicitare aut turbare nec ipse volui. Diversi tamen characteris notam præsentibus imprimere visum est, ut cuius appareret, ipsos aliquando in

reos a criticis relatos, licet nondum peractos.

SUPPOSITA.

SUPPOS. I. 2 *Bubulis coriis*] Id est, scuticis, ex bono corio consutis, cædaris. *Saturni hostia*] Carthaginienses bello durissime afflicti, dicebant, Saturnum sibi iratum esse, quod prius excellentiores e filiis sacrificarint; postea vero clam emptis infantibus et educatis, liberorum loco immolabant. Atque inde apparet, Plautum ad emptos illos et supposititios respicientem, Sosiam ‘Saturni hostiam’ appellasse; veluti ad eum usum comparatus foret, ut mox liberorum loco Saturno mactaretur. *Taubm.*

4 *Larva umbratilis*] Non homo, sed larvæ quædam umbra. Etiam homines nihili, ‘larvæ.’ *Taubm.*

10 *Accipe*] Cum hoc verbo *accipe*, Mercurium ex loco superiori, in caput Amphitruonis impluisse existimo. *Pistorius.*

12 *Bacchanal te exercuisse oportuit*] Cum delirare aliquem dicere vellent, ‘Bacchanal exercere’ enim inquietabant. Nam Luna, Bacchus, Ceres furoris præsidēs credebantur. Unde ‘Lunatici,’ ‘Bacchi,’ ‘Cerriti,’ ita mox, ‘tu Bacchus es?’ *μαινόμενος. Meurs.*

24 *Blandius*] *Lego, blandiris? cum Alcumena*; hoc sensu: Nihil eram tibi ultra responsurus; sed quoniam adeo blande me compellas, iterum repetam quæ dixi, ‘Cubat cum Alcumena.’ *Mi* autem blandientis esse, vel pueri norunt. *Gruter.*

29 *Qui ne*] Positum pro *qui*. Nam *ne παρέλκει*, et ornatus causa additum est. *Lamb.*

36 *De foribus tu interea sis vide*] De foribus tu interea, si vis, discedas, vide. *Lamb.*

SUPPOS. II. 3 *Mutato*] De hac re Plin. VIII. 22.

14 *Martigenam ille*] Cadmus, qui Thebanus fuit, serpentem illum inter-

fecit: ex cujus dentibus disseminatis nati sunt homines armati. *Taubm. Europæ quæstor*] Pro quæstor, id est, qui ad Europam ab Agenore missus est. *Douza*.

16 *Et nostræ auctorem gentis*] Et Cadmum Thebarum conditorem, cum Hermiona uxore sua angueis ex hominibus factos reppsisse. Ovidius: 'Serpentem spectas, et tu spectabere serpens.'

22 *Salutator*] Tanquam ii, qui salutatum ibant potentiores: qui si non statim admittebantur, foris prodeambulabant. *Douza*.

24 *Ne præverteretur*] Joens; nam fores clausit, ne fames egressa eum anteverteret. *Douza*.

35 *Hominem ne congregiamur*] Videntur Lambino superiora, usque ad hunc locum, vendi posse pro Plautinis; quæ vero sequuntur, non item: cum multa ex eis aliudve sumpta, et pæne mendicata sint, nonnulla inconcinna et Plauto indigna.

40 *Fames et mora bilem in nasum conciant*] Veterum opinio fuit, ut frontem pudoris, risus lienem, sic et iræ sedem esse nares. Hinc Persius: 'Disce, sed ira cadat naso rugosaque sanna.' Id inde, quod in omni graviore commotione, maxime autem iræ, spiritus concitatus ac velut æstuans vehementius ebullit, naresque erumpendo dilatat. Cernas id maxime in brutorum generosissimis, equo, tauro, leone. *Casaub.*

41 *E loco*] Alii interpretantur, 'opportune.' Mihi videtur nihil aliud significare quam, 'statim.' Ad eum modum eadem significatione dicitur, 'e vestigio.' *Boxhorn.*

50 *Si me Dædaleis*] Id est, si volassem. *Victor.*

51 *Non potuimus grund.*] De illo dicitur, qui comperis junctis genibus incedit. *Salmas.*

52 *Grallatorius*] Varro apud Nonium, 'Grallatores qui incedunt grallis, quæ sunt perticæ ligneæ.'

62 *Tu purg.*] Leg. ut purgari juss. Quasi dicat: Preceor ut nec panem, nec potum ori hodie meo admoveream, nisi tu jusseras, &c. 'Salutare,' ridicule, pro ori admovere, quia 'salutare' et 'adorare Deum,' rem unam notat. Quærit Amphitruo ex servo Sosia, quando gentium ipsum miserit accersitum Blepharonem: respondet servus, id jam, modo, pridem factum fuisse: et ut planius etiam loquatur, circumstantias addit; *Ubi*, inquit, *rediisti cum uxore tua in grutiam*. Volebat alia addere: interpellat heruz, cui cum, ut fere fit, concise admodum respondisset, ad inchoatum sermonem revertitur; *ut*, vel, *ubi*, inquit, *purgari jusseras vasa*, ut rem divinam faceres, tunc me mittis hunc accersitum. Ergo verba ista, *Nec Bacchum*, &c. clam a Sosia proferuntur: q. d. Si Bacchus me irritare debet, nolim ego vel Bacchum, vel Cererem salutare. Uterque autem furorem hominibus immittere credebatur. *Scioppius.*

SUPPOS. III. 3 *Telebois sacrificabo manibus*] Teleboarum interfectorum umbris mactabo. *Lamb.* Porro Dissaldæus hic finiri vult Jovis sermonem, et sequentia tribuit Amphitruoni, hoc modo: *sacrificabo manibus*. *Am.* Nihil est, ut dicit *solct*, quod hodie bene succedat mihi.

13 *Stupri*] Post vocem *stupri*, hunc versum insero, *Cuique med absente corpus (uxor) vulgavit suum*. *J. Gueliel.*

21 *Omneisque trullas*] 'Trulla,' vas potorium; 'trua,' vas aquarium, quo e culina aquam calefactam in lavatrinam, hoc est, domesticum balneum fundebant. *Omnes trullas hauriam*, sic interpretatur, ut *trullas omnes accipiamus* ἀντὶ τοῦ πᾶσαν ἀρῶταίαν, sive trullarum omne genus: neque ad οὐρήσων tantum referimus, sed etiam ad reliquas trullas: puta ἐννηπόσεις, ζωηπόσεις, et alias, si quæ erant aliæ. *Casaub.*

37 *Parata navi*] Mandavi tibi, ut se-

dulo gubernaculo affixus esses. *Lamb. Clavo hæretes*] Sic distingue meo periculo: *Clavo hæretes sedulo, Ut si nostri fugam succrent, illuc me tuto recipere.* *Bl. Item aliud. Am. ut bene numerum servaretur marsupium.* Cæcutiunt qui non vident, hæc ita fuisse disponenda. *Dissald.*

41 *Talanta quinquaginta Attica*] Id est, vicena quina millia aureorum Hungaricorum, quadringentos quinquaginta quatuor, et dimidiato paulo plus. Tot etiam talentis muletatio fuit Demosthenes convictus silentii Harpalo venundati. *Taubm.*

53 *Latrones*] Id est, milites conductos, quibus utebantur hostes. *Douza.*

64 *Sublurida*] ‘Luridus color’ a similitudine coloris ‘luræ,’ id est, utris coriacei, atque adeo a similitudine corii appellatus. *Turneb. Judicium silet*] ‘Silentium’ in causis judiciisque intelligitur, cum nulla prorsum promit se conjectura veritatis dispiciendæ, unde ferri possit sententia. Respicit autem ad ‘ampliationis’ morem, cum in tempus aliud iudicium diffunditur. *Cæl. Rhodig.*

SCENA III. 1 *Partite*] Vos inter vos istam controversiam decidite ac dirimate. *Lamb.*

4 *Nescio*] Post hinc versum in sero alium, quem Nonius in ‘Decernere,’ ex Amph. citat: *Qui nequeo, vestrorum uter sit Amphitruo, decernere.* *J. Guliel.*

5 *Am. Perii miser! quid ego*] Personis aliter collocatis, sic scribo: *Ju. Intro ego hinc co. Alcumena parturit: perii miser! Am. Quid ego? quem advocati jam omnes atque amici deserunt.* Jupiter cum Amphitruonem egregie confutasset, redire se intro ait: tum inter eundem, tumultum et clamorem Alcumenæ parturientis exaudiens; Alcumena, inquit, parturit: et addit, *Perii miser!* amicæ salutis prætinens. Neque mihi hoc quisquam obijciat, Jovi parum convenire hanc for-

midinem; nam hæc ipsa simulatio scenam adjuvat et Amphitruonem ex subditivo prope germanum facit. Hinc subjiciens Amphitruo: *Quid ego?* inquit; an non magis perii etiam, quem amici et noti omnes deserunt? *J. Guliel.*

9 *Thessalum*] Thessali veneficiis et magicis artibus infames. *Taubm.*

13 *Ignorant*] ‘Ignorare’ est aspernari et cognoscere nolle. *J. Guliel.*

14 *Introrumpam in adibus*] Ἀρχαϊσμός est: apparet enim veteres præpositioni ‘in,’ sive motum in loco, sive ad locum significaret, indifferenter accusativum et ablativum adjunxisse. *Meurs.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Sepultæ*] Id est, extinctæ: omnis spei atque auxilii inopiam significat.

3 *Consequi*] *Consequi* hic puto idem esse, quod, circingyrari, in orbem rapi, aut agi: nam in orbem rapta se invicem consequuntur. Maxime autem consternatis cælum, terra, et mare circumrotari fere, et lapsum minari videntur. *Boxhorn.*

6 *Aquam velim*] Qua suffusa, seminis recreet, atque reficiat. *Lamb.*

9 *Deos sibi invocat*] Forte puerperis illud solenne dixit, ‘Juno Lucina, fer opem.’ *Taubm.*

17 *Herilis prævortit metus*] Plus valet apud me Alcumenæ metus, quam mens. *Lamb.*

21 *Percussit Jupiter*] Gravissimi est et lethalis vulneris verbum *percussit*: unde ‘percussores’ dicti: dicitur etiam de fulmine. *Passerat.*

21 *Interii*] Interire plus est, quam perire. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.*

25 *Inerepuit*] Id est, crepitu fulminis perterritus. *Passerat.*

29 *Expedi*] Dic actutum. *Gl. Mss. Boxhorn.*

31 *Piam*] Amantem tui. Pietas omnia debita officia complectitur. *Gloss. Mss. Boxhorn.*

42 *Manibus puris*] ‘Puras manus’ tam a sordibus et illuvie, quam a cæde et sanguine, in sacris exigebant antiqui. Mimus, ‘Puras Deus, non pleuas adspicit manus.’ Fiebantque eæ lavationes fere in vivo flumine. *Brisson. Capite aperto*] In salutandis et adorandis Diis stantes capite aperto, corpus dextroversum in orbem circumagebant, procumbebant etiam, dextramque ori admoventes, osculum labris premebant, tum deinde sedebant. *Brisson.*

52 *Incunabilis*] ‘Incunabula’ sunt fasciæ et panni, quibus pueri in cunis involvuntur, involueraque eorum, uno verbo, lineæ et lintea. Nam in cunis pueri involuti incunabilis colligantur. *Turnebus.*

56 *Angues jubati*] Jubæ anguibus et draconibus tribui solent, quæ quidem cristæ sunt in eorum capitibus eminentes. *Turneb. Impluvium*] ‘Si relictus erat locus in medio, ut lucem caperet deorsum, qua impluerebat, impluvium dictum,’ Varro.

60 *Recessim*] Gloss. nostræ Mss. interpretantur, ‘retro:’ recte: et nihil hic mutandum. Nunc *recessim*, id est, retro; *rursum*, id est, nunc vrsus, cunas traxi. Belgæ dicerent, *Nu voorwaerts, dan achterwaerts.* Boxh.

64 *Alterum altera*] Id est, unum dextra, alterum læva. Ovid. de Art. 1. ‘Parvus erat, manibusque suis Tyrrinthius anguis Pressit: et in cunis jam Jove dignus erat.’ *Taubm.*

73 *Cum Jove*] Aliter Propertius, ‘Rivalem possum non ego ferre Jovem.’

75 *Pacem expetam*] ‘Pacem petere’ propria phrasis veterum in re sacra, pro Deos placare, veniam delictorum petere, nomen exorare et propitium reddere. *Gronov.*

76 *Tiresian*] Tiresias vates nobilis Thebanus; ‘Conjector,’ divinator. *Briss. Consulam*] Recte dicit, *consulam*: auspices enim ‘exta consulere’ proprie dicuntur, cum inspicunt. *Brisson.*

SCENA II. 9 *Qui est susceptus*] Mss. Lang. *qui est conceptus semine*: fortasse melius. Aliud enim conceptio est, aliud susceptio. ‘Conceptio’ proprie seminis, primus uteri actus in generatione. ‘Susceptio,’ in lucem editi pueri, opus parentum, qui natos manibus suscipiunt, atque e terra tollunt, ut ostendant, velle se eos ali atque educari. *Dissald.*

SCENA III. 3 *Clare plaudite*] Mss. Camer. *clara plaudite*: forte, *applaudite.* Grut.

ASINARIA.

ARGUM. 6 *Rivinus*] Idem qui ‘rivalis,’ a ‘rivus;’ ut a ‘vicus,’ ‘vicinus.’ *Gronov.*

PROLOGUS. 3 *Conductoribus*] *Lambinus* accipit de iis, qui conduxerunt ornamenta, ædilibus. Imo vero de iis capiendum qui ludos exhibent, quique histrionum operam conduxerunt. *Gruter.*

4 *Aurimum*] *Aurimum populum* accipio, qui usu aurium non destituitur.

J. Gulicl. Aurimum, attentum. Gloss. Mss. Boxhorn. Gratiis] Epid. III. 4. 38.

10 *Grace est Onagos*] *Langianus, Onagrost.* Duo Palatt. *Onagro est.* *Barthian. Onego.* Scribendum, *Grace est Onago;* vel, *Onego*: nam τὸ ἐστ transponi vetat metrum. Vide ad Livii lib. 1. *Gronov. Onagos*] Cum ὄνηγος solet asinarius, cur *Asinaria* vocatur Comædia? Respondeo, sub-

auditur 'fabula:' ut perinde sit, ac si diceretur 'Fabula de asinario mercatore.' *Stephan.*

ACTUS PRIMUS.

SCENA I. 6 *Ætatem*] Pro, dantisime, sive æternum, adverbialiter positum. *Nonius.*

7 *Pestem*] 'Pestis' etiam pro morte ponitur; sicut 'febris' pro quocunque morbo. *Meurs.* Inde 'pestem oppetere,' quemadmodum 'mortem oppetere.' Vetus pœta apud Cic. Tuscul. lib. II. 'Vestras manus peto, priusquam oppeto malam pestem.' Capt. III. 3. 11. *Gronov.*

8 *Deum Fidium*] 'Fidius' est Jovis filius, id est, Hercules. Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς, cujus sacramentum sanctissimum erat. *Festus.*

16 *Lapis lapidem*] Duæ rationes molendi indicantur a pœta: una, cum suspensa mola fruges frangimus, ut in faba fresa, et in polenta crassiuscula; altera, cum molæ non suspenduntur, sed lapis lapidem terit, id est, mola molam; cum tenuior farina et minutior elicitur. Atque hinc, comica quadam lascivia et lusu servum circumloqui 'pistrinum,' ex genere molituræ. *Turneb.*

18 *Polentam*] Id est, hordeum, vel, hordeaceam farinam. *Taubm.*

Qui polentam pransitant] Sic omnes omnino scripti. *Camærianius* inter versus *pinsitant*: et idem unus secundo post hunc versu, *pinsitant*. Quod in speciem commodius: hoc enim illorum opus est, non 'pransitare': a quo adeo erant remoti, ut et πανσείκηνη machinam haberent alligatam, quæ et vesci polenta et manus ori admoveere prohiberet. Unde igitur hic codicum in hoc verbum consensus? Fortasse utrobique scripsit, *Ubi flent nequam homines, ni polentam pransitent*. Significat unum illis esse duræ sortis solatium, si quid de polenta futim aliquando subducere et pransitare possint. Ubi homines ne-

quam perpetuam sentiunt miseriam, nisi si quando contingat, ut furtim aliquid polentæ ori inserant. *Gronovius.*

21 *Fustitudinas*] 'Insulas' vocat molas, quod in mediis pistrini locis collocatæ, veluti insulæ speciem præbeant. 'Fustitudinas' vero, quod illic fastibus adigerentur servuli si alicubi cessarent. 'Ferrirepidinas' etiam, quod compedibus vincerentur, ne fugiendi daretur facultas. *Long.*

22 *Mortui*] Id est, ubi servi loris e pellibus bubulis factis cæduntur. *Lambin.*

26 *Despuas*] Despuabant veteres, quæ abominabantur ne evenirent. *Lamb.* Sputum apud veteres extra usum naturalem erat vel religiosum in avertendis malis ominibus, quæ 'despuimus,' ut hic; vel contumeliosum ad contemnendos alios, quos 'conspuimus,' ut Curc. IV. 2. 17. Ad illud referendum etiam, quo utebantur medicinæ causa in morbis, quos incantando curari putabant, aut comitialibus, quos item 'despuimus,' *Plinius XXVIII. 4.* *Petron. Noster Capt. III. 4. 18. Gronov.*

28 *Penitis*] Vocabant 'penitum' veteres, quod intimum esset; unde et 'Penum' et 'Penates' dixerunt. *Muretus.*

31 *Expers sis metu*] *Expers* cum sexto casu, more veterum. *Catullus*, 'omnibus expers.' *Marct.*

32 *Redde operam*] Scil. 'auscultando.' *Lambin.*

36 *Quid istuc novi est*] Vix mihi dubium sit, quin post hæc ponendus sit versus 69. *Demiror quid, &c.* at versus ordine 70. delendus.

37 *Equidem scio jam, filius quod anct*] Nunquam magis se traduxit *Scioppins*, quam cum congestis aut corruptis aut male intellectis auctorum locis vincere voluit, scio quod, ut vulgus usurpat, Latine dici. De singulis videbimus alibi. Nunc monemus tirones, ab hac barbarie sibi ca-

veant. Hic autem scribendum aut cum Fr. Sanctio, *quom*, vel *quum*: aut *Equidem scio jam, filius quam amelneus, Isthanc*. Quasi esset, *Isthanc scilicet*. Bis eodem modo peccatum est apud Livium, III. 52. et IV. 31. Pseud. I. 5. 'Ecquam seis filium tibi cinam meum amare?' Gronov.

40 *Invasit gravis*] Post hæc verba, vetus codex hunc versum inserit: DE. *Etiamme? LI. age quæso, hercle, usque ex penitis faucibus.*

41 *Nou suppetunt*] Non habet, unde promissum solvat. Lamb.

46 *Nos tamen prænoscinus*] Camerarii et Langii codices, *nos tamen in pretio sumus*: recte: Tu in primo pretio sentis, qualis sit uxor tua: nos tamen ipsi aliquo in pretio sive loco et tempore, id sentimus. Nam quum dicitur 'primo,' 'secundo,' 'tertio,' potest intelligi 'pretio,' perinde ut 'loco' et 'numero.' Pænulo I. 2. 'Primum prima salva sis, et secunda tu secundo salve in pretio, Tertia salve extra pretium.' Sedigitus Volcatius: 'Dein Nævius qui servet, tertio in pretio est.' Sciopp.

63 *Arcte contenteque habet*] Ride hic gravitatem mimici philosophi. Virtutem ait metam habere, intra quam et in qua consistit, qua vocetur mediocritas: in ea qui manent, 'continenter' aut ipsos agere aut alios habere dici Plauto. Atqui continenter vivere potest et qui in splendore vivit, *contente* non nisi qui parce aut *χλισχροῦς*. Non intellexit, quid esset *contente*. Cicero pro Plancio: 'Cn. Manlium, non solum ignobilem, verum siue virtute, sine ingenio, vita etiam contenta ac sordida.' Latinus Pacatus: 'Cum videret Imperatorem, rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parce contenteque viventem.' Paulinus Natali sexto Felicis: 'Quos solos habuit contentæ rusticus illos Paupertatis opus.' Cicero pro Sex. Roscio, 'Hæc attenta vita et rusticana.' 'Atten-

Delph. et Var. Clas.

tus' dicitur, qui parce ac duriter vivit, etiam Horatio Ep. I. 7. 91. 'Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris Esse mihi.' Gronov.

66 *Habere honorem*] Morem ipsi gerere. Lamb.

72 *Dotalem*] 'Dotalis servus,' idem prorsus qui Agellio 'receptitius.' Quem vide XVII. 6. Qui quidem servus in mariti potestate non erat, ut reliqui; sed matronæ peculiaris; quippe 'exceptus' cum reliqua pecunia, nec datus doti: quam pecuniam illa pro libitu tractabat, vel invito marito. Douza.

76 *Viginti*] Miror, qui senex scire potuerit filio opus esse viginti minia, cum multo post (scena 3.) lena super illis cum adolescente paciscatur. Muret.

84 *Circunduce*] Decipe, circumveni. *Gloss. Mss. Boxh.*

86 *Piscari in aëre*] 'Piscari in aëre,' et 'venari in mari,' habent formam proverbii. Vide Erasmus.

87 *Rele jaculo*] Est 'rete jaculum,' retis genus dictum a jaciendo, quod et 'funda' appellatur, a 'fundendo,' vel a 'fundo': βόλος Græcis, ut docet Serv. Georg. I. 141. dicitur 'rete jaculum,' ad differentiam 'verriculi,' quod non jacitur, sed verritur, id est, trahitur. Turneb.

88 *Optionem*] 'Optiones ab optando appellati: quod antecedentibus agritudine præpeditis, hi, tanquam adoptati eorum atque vicarii, solent universa curare.' *Vegetius*. Est et optio fabricæ leg. 6. D. de Jure Immunitatis, quo maxime respexisse videtur Plautus. Gronov.

94 *Aliud cura*] Id est, tu de hac res securus, ego videro. Taubm.

95 *I; etiamne ambulas*] Suspicio fuisse initio, *Ei, ei; ne ambula*: hoc est, *I, i; ne ambula*: sic respexerit ad dictum senis 'Eo;' jubeatque porro ire, neque ambulare: minus enim est, imo vero et aliud 'ambulare,' quam 'ire.' Lepor autem in

Plaut.

5 X

eo, quod senex scipioni inniteretur, ideoque itioni minus aptus. *Gruter.*

104 *Si quid opus*] Hoc de sollempnibus Romanæ antiquitatis formulis depromptum, teste Cic. ad Attic. 'Erat enim, si meministi, in consulationis petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset.' *Douza.*

111 *Contui*] Id est, contueri, cernere. *Lamb.*

SCENA II. 4 *At malo cum tuo*] Veteres cum minarentur, aut significarent, quod quis diceret aut faceret, impune non habiturum, *malo* id ejus futurum aiebant, et fere hac formula, *malo tuo*. *J. Guil. Ex hoc loco*] Id est, e vestigio. *Lamb.*

5 *Tresviros*] Tresviri, vel triumviri, capitales ex magistratibus erant minoribus, qui carceri præerant et suppliciiis, cognoscebant de criminibus servorum, meretricum et viliorum capitum, eosque puniebant. Unde apud Horat. 'Sectus flagellis triumphalibus.' *Gronov. Tresviros*] Vide notas Amph. 1. 1. 3. *Nomina*] Solebant enim rei nomen apud magistratum ante accusationem datis tabellis deferre. *Douza.*

7 *Perlecebræ*] 'Pellecebræ' delinimenta sunt meretricia, blanditiis dietis et suavilidiis imperitos juvenum animos irretientia: unde ipsæ meretrices 'pellices.' *Joh. Guliclm.*

9 *In mari*] Id est, in mercatura facienda. *Douza. Elari*] 'Eluere,' est decoquere, substantiam lancinare: ut Rud. II. 7. Sic 'proluere' quoque: itaque 'proluvium,' pro immoderata et effusa largitate. Tacitus, 'Proluere opes,' &c. *Palmer.*

16 *Sordido vitam oblectabas panem*] 'Sordidum panem' *Lambinus* interpretatur panem cibarium, qui servis dabatur. Sed putat *Colerus* viliosem fuisse: nimirum illum, quem jusculo superfluo cambus præberi solitum scribit vetus Scholiastes Juvénalis. *Taubm. In pannis, inopia*] Præterquam quod *Lipsius, in pannis*, una vo-

ce, consenserunt omnes lacunam hic esse, et quidem plurium vel certe unius versus. At locus est integer: ad vocem *inopia* repetenda est proximæ voci apposita præpositio: quasi esset, *in pannis, in inopia*; more Latinis usitatissimo, quod non attenderunt etiam in S. Cypriani Epistola ad Donatum: 'In judiciis, concione, pro rostris opulenta facundia volubili ambitione jactetur.' Sic *Mss.* sauiore, et invenit *Palmerius* in suis, etsi improbet. Deinde subauditur participium verbi substantivi, 'vivens,' 'degens,' 'agitans,' 'ætatem agens.' An aliquid deest huic orationi: *in vestitu mendico et egestate vitam sordido pane oblectabas.* Atqui hæc est ipsa oratio *Plauti*. Sed tamen dicent, *Atque ea si erant*, quod sequitur non potest referri ad *inopiam*. Potest imo: nam *inopia* non hic significat indigentiam ipsam, sed angustias et tenuitatem inopum: ut cum dicimus, 'in egestate esse,' 'in inopia vivere,' intelligimus res parvas et tenues, quibus tamen anima quantumvis egeni sustinetur. *Atque ea si erant*, nempe panis sordidus, panni et habitus mendicorum, alia suppellex et frivola mendicitatis. *Terentius Eunuchus* v. 5. *Gronov.*

18 *Ignoras*] Vid. Amph. IV. 3.

19 *Mansuetem*] Ita *Novius mansuetem*, a nomine 'mansues,' id est, χειροθήης: quasi adsuetus ad manum accedere, et ut ait *Maro*, 'Ille manum patiens.' *Æneid.* VII. 490. *Taubm. Æschylus Agam.* Λιμὸς ξυνοικὸς μαλακῶν σφ' ἐφόψεται. *Scriver.*

20 *Nam isti*] *Scil. Philenio.*

26 *Modo*] 'Morc:' ubi iis præsentibus loquimur quos metuimus, aliis in dicendo potius morem gerimus, quam nobis. *Boxhorn.* An modo, arbitratu.

SCENA III. 1 *Philippeis*] Sciendum nummos *Philippeos* fuisse quondam aureos, insignes imagine *Philippi*, regis *Macedonum.* *Camer.*

3 *Nec recte*] Id est, male. *Taubman.* *Aurum merum est*] Unde meretrices lutea veste introductæ; quia color auro, cujus illæ cupientes maxime sunt, similis. *Scalig.*

4 *Clavo Cupid.*] Plane adamantino. *Taubm.*

5 *Remigio veloque*] Notatur summa et celeritas et conatus. *Idem.*

6 *In altum*] Id est, mare.

7 *Portorio*] Quæstum significat metricium. 'Portorium,' *φόρητρον, ναύλον, vectura, sive pretium vecturæ.* *Taubm.*

12 *Ductem*] 'Ducere' et 'perducere,' inter Venerea habentur. *Grut.*

14 *Dum superes datis*] Scil. alios: vel *superes*, id est, abundes datis, ut vult *Bosius*. Sed simplicius est prius. *Taubm.*

16 *Quod accepisti*] Quod Plauto interdum est accessio sermonis, præter vehementiam, sermoni nihil afferens. *J. Gul.*

20 *Hostimentum*] Festus, 'Hostimentum est beneficii pensatio.' Sic Serv. 'Hostia,' victima est; et dicta, quod Dii per illam hostientur, id est, æqui et propitii reddantur: inde *hostimentum*, æquatio. *Opera*] Gen. fæmin. est opus vel labor, pro sumpta mercede, ut hoc loco. 'Opus' est, id, quod opera perficitur. *Nonius.*

25 *Non tu scis*] Quæ amantem parce et timide poscet, ea sibi erit damnosa. *Lamb.*

28 *Patinarium*] *Piscis pat.* est, qui non assatur, nec elixatur, sed in patina cum jure apponitur. *Turneb. Verses*] Amatorem scil. ut piscem, dum assatur. *Taubm.*

29 *De pleno*] Cum amator nondum exhaustus est. *Lamb.*

37 *Te eam ductare*] *Postulus te ductare*, ex elegantissimis Plantinis est. Ait, amantem frustra, ac nequicquam velle amicam verbis ductare, non donis. *Diss.*

41 *Numerata in manum*] Vide *Turneb.* iv. 11. ubi explicat illud Cic.

Philipp. 11. 'in manum latio.' *Taubmann.*

41 *Abusa*] Utendo, vel in usum consumpta. *Turneb.* xxii. 5. Propriissime hoc verbo Plautus utitur: se. in vino, unguentis, pigmentis, &c. nam id significat 'abuti.' *Donat.*

47 *Graca*] *Græca mercari fide*, hic est, optima et repræsentata pecunia mercari, ut in palliata atque adeo Attica Comœdia: quasi Græci nunquam fallerent. Græci Græcis favent, et bene de gente sua et existimant et prædicant. *Turneb.* Quia multi inventi Athenis, qui debitum abjurarent, factum est, ut fidem non haberent nisi præsentarium aurum ferenti. Nuspian autem certior fides, quam ubi statim res pro re redditur. Qua in re quia videntur Græci diligentes fuisse, inde fides illorum optima in proverbium abiit. *Vellei.* 11. 23. 'Adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper in omni re, quicquid sincera fide ageretur, id Romani Attica fieri prædicarent.' Sed 'Punica fides' in contrarium pro mala valuit. *Auson.* Epist. 10. *Gronov.*

51 *Nihili cocio est*] Vidit hic aliquid *Muretus*. Quicquid enim repugnet, *cocio* est ipsum vocabulum 'cautio,' ut 'plodo,' 'plando;' 'copo,' 'caupo.' Sed cum scriptura mutat significationem et genus: non enim syngrapham significat, sed personam: perinde ut vocabulum 'optio' et electionem significat et adiutorem. Præ hoc tam facili etymo quam speciem habent, quæ commiscuntur docti a eunctando, a coquendo, a conciendo, a cogendo? omnia *ἢ μὲν κωνος*. *Cocio* est arrillator vel proxeneta, qui arra data contrahentes conciliat: inservitque empturis ac vendituris aut ntrisque, et apud alterum, ut aliquid remittat, alterum tunc addat pretio, interveniendo, rem conficit. *Idem* et pro emptore interdum spondebant;

interdum et ipsi quædam emptitabant; ut nunc quoque faciunt: inde 'cociones' et pro sponsoribus et pro κατήλοις. Hinc explicandum dictum Laberii: 'Dnas nxores? hoc hercle plus negotii est, inquit cocio: sed ædiles viderent.' Cocio sic loquebatur, nrgens contrahentes, ut finem negotio imponerent, sibi enim et alia negotia curanda esse: ut τὸ hoc sit ablativi casus. Sed abntitur eo Laberius, quasi nominativi esset, et significaret: hoc gravius est quam putaram. Hinc et Plantinum: 'Non desidero,' inquit, 'et pro nihilo habeo cocionem, qui intercedat et promittat, ad diem solum iri: præsens volo.' Cum autem addit, *scis cujus?* indicat verbum hoc frequenter auditum in scena ex notissima aliqua comædia. Illud absurde Salmasius, *cujus*, hic esse positum, ut 'cujum pecus.' Ita enim dicendum fuisset: *scis cujum*. Nec 'cujus res' est qualis res, sed *cujus domini res*. Accipio autem ab eodem 'cociones' apud Petronium: et intelligo arrilatores, qui in mutatione mercium intervenire solerent, et verborum, quæ inter se contrahentes commutarent, arbitri ac medij essent. Accipio et 'cocionari' apud Quintilianum, ut sit facere, quod et κάπηλοι et proxenetæ solent: landare mercem, pretium intendere, dein aliquid remittere, tum jurare non minoris dari, rursus concedere, donec contractus perficiatur. Sic cocionatus est Cato in Cypro πάντα εξακριβοῦν καὶ κατατείνων εἰς ἄκραν τιμήν, καὶ πάσαν αὐτὸς παρών, καὶ προσάγων τὸν ἔσχατον ἐκλογισμὸν, ut habet Plutarchus. Sic Caligula 'exquirens per se pretia et extendens' apud Sueton. cap. 38. Hinc Glossæ: *Arrilator, cocio, ὁ μεταβολεύς. Cocio, μεταβολος. Cocionatura, μεταβλητική. Μετάβολος, dardinarium, cocionator, arrilator. Μεταπράτης, cocio. Μετάπρασος, cocionatura.* Gronovius.

57 [Quasi columbæ] Nota est colum-

borum in osculando improbitas. Catull. Carm. LXV. 'Nec tantum niveo gavisa est ulla columbo Compar, quæ multo dicitur improbius Oscula mordenti semper decerpere rostro.' *Lambin.*

58 *Meo de studio*] Id solum agere studebatis, quod mihi placebat.

64 *Concinnavit*] Paravit locum æquabilem et planum. *Nonius.*

68 *Illix*] Ab 'illiciendo' fit 'illix.' *Nonius.*

69 *Bene salutando*] Id est, dum salutantur. *Taubm.*

70 *Vinnula*] Ita Isidorus Origin. l. II. 'Vinnulata vox, est lenis et mollis atque flexibilis: et vinnulata dicta, a vinno,' id est, 'cincinno mollior flexo.' Unde nunc primum discimus, 'vocem vinnulam,' sive 'vinnulatam,' ad fractas et concisas illas effæminatissimis modis in concentu musico flexiones proprie pertinere, hoc est, dicta infra et quasi modulata voce labijs tenus modo, non autem e pectore penitissimo enunciatam; nota meretricularum arte. *Douza.*

71 *Haud est*] Significat, non est rei familiari ancupis damnosum; non imminuit rem familiarem. *J. Guilielm.*

72 *Sine retibus*] Habere enim licet spontaneum, non coactum. *Pylad.*

75 *Si*] *Si*, pro 'cum,' 'postquam,' 'simul atque,' poni amat. *J. Guil.* *Si* conjunctio cum verbo indicativo juncta, rem magis indubitam facit. *Priscianus.*

93 *Exobsecrabo*] Exquisite obsecrabo. *Lamb.*

94 *Dignos, indignos*] Id est, omnibus.

95 *Si mutuas non potero*] Recte *mutuus* ab amico, *favore* ab danista. Sed quum *mutuo* scribit Salmasius, contra morem antiquorum loqui facit poetam. Vide de Pecunia Vet. III. l. Gronov. *Mutuas*] 'Mutuum sine usuris; fœnus enim usuris sumitur,

et est accepti factus: nude et factus dictum est: ut Græci τóκος, quasi partus mutui sumpti.' *Non.*

ACTUS II.

SCENA I. 10 *Celocem*] 'Celox' navigium breve et celere, quod majoribus et tardioribus subservit. Significat se dubitare quibus rationibus et qua celeritate navem in portum ducat, hoc est, rem ad optatum exitum perducatur. *Lamb.*

11 *Impetratum*] In sacrificiis quod 'litare' est, id in auspiciis 'impetritre.' Nihil autem aliud est, quam 'impetrare.' *Scalig.* *Quovis admittunt aves*] In quamvis partem admittunt sen addicent aves, et consilium suo garritu aut volatu ratum faciunt. *Taubm.* Verba 'admittere,' 'addicere,' propria sunt augurum, quibus et 'admissivæ aves' dicebantur, quæ consulentem de incepto bene sperare juberent. *Gronov.*

12 *Et cornix*] V. N. *Aulular.* iv. 3. *Porro*] Mss. *Camer. parra.* Jam *Plinio* ii. 37. *Parræ* avi in capite corniculatus est apex, ut phasianis; inauspicatusque: quæ Sirio oriente ipso die non apparet, donec occidat. *xviii.* 29.

14 *Ulnum*] Unde virgæ fiebant. *Taubm.*

16 *In mundo*] Id est, paratæ sunt: in expedito sunt. *Charisius.* Vide *Epid.* v. 1. *Gronov.* Uti quæ munda habemus, veluti chartam, vestimentum, ferramentum, quibus statim, ubi necessitas inciderit, uti possimus, nec expectandum est, dum mundentur. *Gronov.* *Atriensis*] 'Atrienses' servi observabant atrium, ubi conabant veteres: et suspensilem ædium aut villæ exponebant, et ut omnia munda et integra præstarentur, curabant. 'Servus ad limina,' dictus pro atriensi *Virgil.* *Æn.* ix. 'fidusque ad limina custos.'

18 *Obscavit*] Id est, 'malam scævam sive omen obtulit.' *Nonius.*

SCENA II. 7 *Observavit*] Custodes, servitii pars erant: eorum munus 'observatio:' et ipsi illi, cum ædium custodia diligenter et ex officio suo præsent, 'observare' dicuntur, aut 'servare.' *J. Gulielm.*

8 *Ætatem*] Pro 'diutissime,' sive 'æternum,' adverbialiter positum. *Casaub.* in *Athen.* vii. 1. 'Ætatem,' interpretatur, per omnem ætatem, ut Græci dicunt διὰ βίου, pro δι' ὅλου βίου, et ut *Hesychius*, διὰ παντός, æl. *Taubm.*

10 *Prægnantis*] Id est, eminentes ac protuberantes, ut prægnantium uteri solent. *Varro*, 'Excitatum verberibus corpus.' Et est jocus, quasi magnum quid largiturus sit. *Taubm.*

13 *Quadrigris*] 'Quadrigæ albæ' sunt Jovis quadrigæ, quæ celerrimo per cælum ferri curriculo censentur. *Turneb.* *Indipiscet*] Adsequetur, adipiscetur. *Festus.*

14 *In obsidione*] In discrimine, a re militari sumpta comparatione.

15 *Opprimere*] Occupare, et ita subito arripere, ut elabi non possit. *Taubm.*

16 *Opimitates*] Vide *Capt.* iv. 1.

18 *Sint obnoxii*] 'Obnoxium esse alieni' pro obligatum, deditum, subjectum et devinctum alicui esse, sive per beneficia accepta, sive per potestatem, et jus, puta magistratus, vel domini, vel patris, sive denique per patientiam non satis honestam. *Gronov.*

20 *In commune*] Mihi et illi. *Nequam fraudem fraus siet*] Id est, fraudem commiserit. *Festus.* Formulam hanc antiquam emollivit *Livius* xxiii. 14. 'Qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ judicati in vinculis essent.' Ubi tamen *Scalig.* mavult 'frausi.' *Gronov.*

23 *Pro monstro*] Portenti loco est, ἀντὶ τέρατος. *Taubm.* *Sulat*] Alluditur ad 'sudiculum,' flagelli genus dictum *Festo*, quod vapulantes su-

dantes facit. *Passer*. Sudor frigidus et trementis et æstuantis animi indicium est. Vide Cæli Rhodigi. vi. 4.

24 *Properans concessio pedibus, lingua largior*] Bosius, cum *cesso*: male; nam *concesso*, nihil aliud est, quam *cesso*. Pænulo i. 2. ‘ambæ nunquam concessavimus.’ Ut ‘condoleo,’ ‘concastigo,’ ‘computo,’ idem quod simplicia significant. Pro *properans*, legi posset *perperam*. Sed non est necesse. Id enim refertur ad animum, et negotium. Quid ego *cesso*, cum negotium sit, quod festino et cupio celeriter exsequi? Gronov.

26 *Patronam*] Sic Menander γλωσσάσπιδας servos vocat; quod lingua se, tanquam scuto, defendant. *Taubm.*

31 *Gymnasium*] Vide Anul. iii. 1.

32 *Catenarum colone*] Vide Psend. iv. 6. *Virgurarum lascivia*] In cuius tergo lascivire et exsultare solent virgæ. *Lamb.*

34 *Expendi*] Libravi, heri jussu. Servi autem pendentes vapulabant. *Taubm.*

35 *Centum pondo es*] Usitata hominis statura erat pedum fere sex; pondus Romanarum librarum centum plus minus. *Casaub.*

37 *Æquum centupondium*] *Æquum centupondium* est justum et æquum centum librarum pondus. Alligabatur autem ad pedes servorum pendentium pondus aliquod, ne inter vapulandum calcitrarent, neve pedibus aut calcibus eos a quibus verberabantur, peterent. *Bosius.*

39 *Dependis*] Quo tandem modo pendecas, plane et ex omni parte improbus es. ‘Dependere’ est non satis pendere, nec pondus æquare. ‘Propendere’ plus pendere. *Turneb.*

40 *Hoc testamento*] Servitus tibi *ræ*, id est, miseriam, tanquam legatum quoddam, testamento reliquit. *Lamb.*

41 *Verbis*] Sensus est, *Verbis-velitationem*, id est, hanc ipsam velitationem et contentionem nostram,

quæ fit verbis, volo compendi fieri, id est, volo non usurpari: volo nos desinere verbis velitari. *Verbis* autem cohæret cum *velitationem*; ut intelligamus, *verbis-velitationem* dictum, pro verborum velitationem, quam λογομαχίαν Græci appellant. *Lamb.*

43 *Sis*] Licet, si vis.

45 *Omnes de nobis*] Quivis loquitur de exquisitis cruciatibus, qui in nos confluent.

53 *Familiarem tergum*] Id est, domi habeo tergum, ne mihi quærendum sit foris: quod valet, paratus sum ad verbera, si quod facinus audax fecero. ‘Tergus’ autem, mascul. genere veteres dixisse, hinc probat Nonius.

55 *Quin si tergo res solvenda est*] Omnes et Pall. et nostri Voss. ac Jun. *resolvenda* vel *re solvenda*. Plant. scripsit, *Quin si tergom re solvenda est*. Nam *re solvenda esse* et *solvendo esse* idem. Et sane Acid. *Quin si tergom resolvenda est*. Gronov. *Publicum*] Id est, pecuniam publicam. *Lamb.*

58 *Idem post patitur bonum*] *Lambinus politur*, quasi pati semper de malo dicatur. Imo non semper. Vide *Observ.* i. 14. *Gronov.*

61 *Anhelitum etiam ducere*] Mss. Lang. *anhelitum etiam trahere?* Significantius; nam plus est *trahere* quam *ducere*. Ait, se ex cursura πνευστιῶν καὶ ἀσθμαίνειν. *Dissald.*

63 *Major*] ‘Majores’ et ‘minores’ inter cognomina. Ita filii cum essent sui heredes, haberentque dominium in spe, ‘minores heri’ appellabantur; patres autem ‘majores.’ *Scalig.*

64 *Tum igitur tu dives*] Jocus ex eo, quod dixerat Leonida, sibi jam satis esse, &c. Nam alter satis ‘verborum’ intelligit, alter satis ‘bonorum’ fortunæ; quæ quibus contingunt, ii divites sunt. *Lamb.*

67 *Asinos Arcadicos*] Plinius Arcadicos asinos præcipue a veteribus quæritos ostendit. *Longol. Pellico*

Pellaio. Pella nrbs est Macedoniæ, in qua natus Alexand. Magn. In ea mercatores famosissimos fuisse, facile est videre apud Lucianum. *Scalig.*

71 *Devorandum*] Latet obscenior sensus: tanquam si alter conditionem ejus ambiat, et desideret una esse. *Pareus.*

73 *Femina*] Hyperbole. Neque enim jumentis usque ad femina, aut femora unguæ sunt, vel atteruntur. *Lamb.*

75 *Memor es probe*] F. *memoras probe.* Scriverins.

81 *Viginti minus*] Meurs. leg. *vig. minus*, numeris obsecutus. Veteres dicebant, 'mna,' 'mina,' ut 'lamna,' 'lamina.' Ita Cinc. II. 3. 'Triginta minus.'

92 *Et adventorem*] Scripti *advectorem*, id est, qui argentum advexit. Vide de Pec. Vet. II. 3. et ad Senec. de Tranq. An. c. 5. Gronov. *Adventorem*] Id est, hospitem.

93 *Est exasciatum*] Significat, hoc negotium jam inceptum esse: et quamvis rude adhuc sit, tamen inibi esse, ut mox perfici et perpoliri possit. 'Exasciare' est ascia, sive securi, parare, et rudire quasi opera præparare. *Lamb.*

96 *Ulmeos*] Ulmeis excipiendos virgis.

99 *Dixit sese*] Dixit, se nobis adjutorem fore, ut promisit. *Operam sese promissam*] Filio scil. et hoc a se factum supra indicavit Demænetus. *Taubm.*

103 *Oblectabo*] Θέλω, blandis verbis lactabo et retinebo.

104 *Quid ais*] Recent. *Sed quid ais?* *Sed quid*, transitum significat ad aliam rem ab ea quæ agebatur. *Donat.*

107 *Nomen commutaveris*] Ex Leonida factus sis Taurea. Alluditur ad vocem *Taurea*, quæ lozem etiam flagellum significet, quod Pseud. 'terginum' appellet, *ῥομβόσπιον*. Tertullianus: 'Alii inter venatorum taureas scapulis patientissimis inambulaverunt.' *Coler.*

110 *Hostire*] Redhostire, par pari referre, supra 1. 3.

112 *Tene*] Obllecta. *Gloss. Mss. Boxh.*

SCENA III. 4 *Ohe*] Vox significantis, satis esse.

6 *Conservas*] Lepide fores domus herilis *conservas* suas appellat. Sic Ovid. 'Duraque conservæ ligna valete fores.' *Douza.*

7 *Amicus nostris ædibus*] Furcillis expello illud *ædibus*, quod huc infererunt ii, qui non animadverterent, *nostros* dixisse veteres de iis, qui in eadem secum familia, hoc est familiares essent; ut ceteros, 'alienos.' Lepide igitur servus de janua ut de familiarium aliquo loquitur. *J. Guliclm.*

15 *Quum venisset*] *Venisset*, pro *ivisset.* *Gloss. Mss. Plaut. Boxhorn.*

17 *Qui pro*] Pro 'quo,' 'quare.' *Gloss. Mss. Boxh.*

21 *Commoda statura*] 'Statura' sive 'proceritas commoda,' classicis auctoribus dicitur etiam 'media,' item 'militaris.' Et hanc quæ superaret; dicta 'statura procera,' item 'prolixa' Spartiano; 'eminens' Suetonio; 'eximia' Livio. Qui minores, 'exiles,' 'breves,' et 'brevis statura' dicti. *Stewech.*

25 *Æacidinis*] Id est, etiamsi 'Pellidæ stomacho' (uti apud Horat. est) 'cedere nescio,' fastuque et iracundia Achillea plenus ac sufflatus ambulet. *Douza.* *Minis animisque expletus incedit*] Suspicio scripsisse, *expletu' cedit*, id est, venit. Ut in Aulul. 'Jam hos absolutos censeas: cedunt, petunt trecenti.' Et statim, 'Ibi ad postremum cedit miles, as petit.' *Gronov.*

26 *Iratus vapulabit*] Intelligi potest, inquit, vel verberandus, vel verberaturus est, et in eo esse Plauti jocum. Atqui nec 'vapulare' est verberare, nec 'vapulatum' est verberatum. *Iratus vapulabit*, est, iratus habebit malum. *Gronov.*

SCENA IV. 2 *Nullus venit*] Sic

Cic. Ep. 11. 24. ad Attic. 'Philotimus nullus venit.' Sic noster Bacchid. 'nullus affueris.' Terent. 'nullus mones,' &c. ubique pro 'non,' eleganter et antique. *Taubm.*

4 *Salvere jussi*] Scilicet ironia, qua significat servum se gerere pro liberto.

6 *Accessisti*] Hinc apparet, ubicunque fere 'obviam accessit' habes in Plauto, 'accessit' reponendum. Et 'occedamus,' pro, contra cedamus, Plantum dixisse, notat Festus. Tametsi non nesciam, 'ad' pro 'ob,' et contra 'ob' pro 'ad,' operas inter se mutuas tradere. *Douza.*

13 *Occultuere*] Id est, sensum mali assuetudine amiserit. *Long.*

17 *Suppeditare*] Ἐπαρκεῖν, par esse. *Lambin.*

20 *Bullas*] 'Bulla,' Cicero Ver. vi. pro capite clavi umbellato, in bullæ modum fastigato, quo superbarum ædium fores configi solent, interdum deaurato. *H. Junius.*

21 *Cum fusti*] Fustis est et claudicantium, et eorum qui imperiosi sunt in negligentes. In dubia vel verbi, vel rei significatione Plantinæ Comædiæ jocus versatur. *Boxhorn.*

24 *In hara*] 'Hara' est in qua pecora includuntur. *Donat.*

25 *Hem*] *Hem* verberantis est. *Taubm.*

30 *Vinario*] Servi servo. *Lamb.*

33 *Sic dedero*] Jure queritur Camerarius, injuria hoc mutari: non cepit tamen, cum explicat, ita potius donare velle, quam vendere, cum tam male solvatur: quem sequitur Lambinus. Sensus enim: Hac quidem conditione semper paratus sum dare rem, nempe si ipse ultro debitor et tam celeriter satisfaciatur, ut etiam accepit Acidalius. Post quem tamen corrigunt pessime: *sic debeo prius quam credidi.* Pænuilo v. 5. 'Sic dedero: ac militari tetigero lenunculum.' Huc pertinet alibi frequentatum, 'Sic datur.' *Exegi* est redigi

et recepi. Cic. ad Attic. v. 21. 'si præfectus esse vellet sygraphæ causa, me curaturum ut exigeres.' *Gronov.*

34 *Adducit*] Gloriatur Leonida, se Exærambum eo prioribus suis flagitationibus perduxisse, et adeo sollicitum effecisse in maturanda solutione, ut quamvis id quod antea ei crederat, toto demum anno post exigere ab eo potuerit, nunc tamen Exærambus ille de maturanda solutione magis sollicitus sit, (hoc enim est illud, *Nunc satagit*) adeo ut non necesse fuerit ipsum sequi ad trapezitam in forum, sed ipsemet ultro trapezitam in forum, sed ipsemet ultro trapezitam domum adduxerit, et per enim nummos *rescripserit*, id est, effecerit ut trapezita nomine Exærambi se soluturum constituerit, idque in tabulas suas retulerit. *Pist.*

37 *Retineri*] Dicit, Dromonem excusasse se, quod reliquum non reddat: eo, quod is, cui operæ Dromonis a Saurea locatæ essent, totam mercedem non prius solvere velit, quam opus locatum sit perfectum. *Retineri* scil. mercedem vel reliquum. *Pist.*

39 *Si velis, da, commoda*] Puto Plantum scripsisse, 'si velis dare, commoda homini amico.' Quasi dicat: Idem est dare et commodare amicis; quod scilicet raro reddant commodatum. *Dissald.*

40 *Suo odio*] Id est, sua odiosa loquendi importunitate. *Lambin.* Videntur hæc, Mercatore non audiente, sibi mutuo insurrare. *Douz.*

48 *Repromittam*] Id est, stipulatione a te concepta, me obstringam. Vel *repromittam* tibi neminem amplius isto nomine petiturum, teque omni obligatione liberum præstabo. *Longol. Istoc nomine*] 'Nomen' pro sygrapha creditorum aut solutarum pecuniarum sumitur. *Idem.*

53 *Omniùm rerum*] Id est, quod ad res omnes attinet. Sic 'ceterarum, aliarum rerum,' Ciceroni et aliis.

Intelligitur hic 'servus actor,' *διοικητῆς πᾶσης οὐσίας* quibus rerum omnium summa commissa; quique villicis rebus et rationibus domesticis præpositi. Suetonius 'actores summarum' vocat. Ab 'actore' tamen differt 'servus procurator,' et 'dispensator.' *Hotoman.*

64 *Nivis iracunde*] Sensus hic est: Cum Leonida magnifice a se rejecisset chlamydatum, et ille diceret, non decere superbiam servum: conversus ille ad Libanum, Malum tibi, inquit, nisi in istum (chlamydatum innuens) mala multa verba congesseris. Cui alter paret sane diligenter: et tamen instat, ut pergat hic: et qui speraret conviciis aliquid profectum, numerari sibi argentum jubet modestius: ita finem maledicentiæ fore: sed strenue chlamydatum sustinet hæc omnia: quod non fert contumax scurra Leonida, et quasi parum fecisset Libanus, impudicitiam præterea peregrino exprobrari jubet, quod convicium homini libero gravissimum: et adjicit, nisi ita faciat, vapulatum; et simul ad verberandum gestu se parat: quem metuens scilicet Libanus, auxilium se petere ab hospite simulat, adpersis interim flagitiornum istis nominibus. *J. Gulielm.*

68 *Diffringentur*] *Crurifragium*, sive *crurifrangium*, *σκελοκοπία*, ut 'crux' ipsa, servorum peculiare quasi supplicium fuit. Ratio autem et modus frangendi crura talis erat; ut incus cum malleo vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incendi apponerent, validis ictibus sic frangendas. *Lipsius.*

69 *Percies*] Id est, clara voce proclames. *Acidal.*

70 *Mihi scelesto*] Mihi infelici, cui Diï sunt irati, ut scelesto. *Lamb.*

74 *Memento*] Alludere videtur ad formulam attestandi. *Douz.*

80 *Nunc demum*] Scil. ad herum te venire velle? *Douz.*

82 *Contumeliam facias*] Antonius dixerat, 'facere contumeliam,' pro

affici contumelia; ut, 'facere damnum,' 'jacturam:' quam phrasin Cicero Philip. III. reprehendit; non, tanquam nemo unquam sic locutus fuerit, sed quod tunc ita nemo loqueretur. *Taubm.* Vide de hoc loquendi genere, quas scripsimus *Observ. III. 8. Gronov.*

84 *Præfiscini*] Vetus erat opinio, periculum esse aliquid a fascino, ubi quis impensius aut landaret ipse se, aut præsens ab alio laudaretur. Et ex ea opinione receptum erat, ut in laudando plerumque adderent vocem 'præfiscine' aut 'præfiscini,' qua invidiam et fascino a se amolirentur ac deprecarentur. Vid. *Turneb. XIV. 31. Agell. x. 21. Muretus.*

88 *Lupus est homo homini*] Ita Seneca. *Epist. 103.* 'Ab homine homini quotidianum periculum.' Contrarium illi Cæcilliano apud *Symmachum:* 'Homo homini Dens est, si suum officium sciat.' Vide *Rittershus. Opian. Hal. lib. II.*

89 *Secunda*] *Lego, Secundas mihi facis.* Quid sit, 'secundas facere,' aut 'secundas agere,' docet Seneca de *Ira III.* 'Optimum judicavit, quicquid dixisset, sequi, et secundas agere. Non tulit Cælius assentientem,' &c. *Lipsius.* Significat autem servus, mercatorem non contentum prioribus injuriis, novas sibi alias dicendo facere. *Lambin. Huic capitulo*] Quasi de semilibero: servi enim in jure caput non habent, ideo nec capite minni possunt. *Propert. II. 8.* 'an usque In nostrum jacies verba superba caput?' *Pass.*

90 *Sum sordidatus*] Vult dicere: Non est quod me æstimes ex vilitate vestis; tantum enim fidei frugalitate consecutus sum penulii, ut eo nemini cedam. *Taubm.* 'Peculium,' quod servo herus permisit, velut proprium. *Gruter.*

91 *Nec potest peculium enumerari*] Volunt dicere tantum illud esse, non quod revera sit, sed quod servo, ut

cuius egeno, modicum videatur maximum. Rectius Lambinus. Audit hoc mercator, tanquam insanum magnum sit, Leonidas autem ambiguis verbis fatetur nullum esse: nam et quod nihil est, enumerari non potest. Gronov.

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Ut qui expers*] Pro 'ut quæ.' Lamb.

3 *Piem*] Colam. Nonius.

7 *Quæ delinquant*] Id est, in quibus; ut ad parentes referatur. Douza.

13 *De die*] Vult dicere: Si tu continer ita loqueris, mihi de die scemel duntaxat loqui licebit. Pareus.

15 *Ad loquendum*] Idem dicit aliis verbis. Tu ipsa jus habeas et orationis imperandæ, et silentii indicendi. Taubm. *Tute habeas portisculum*] 'Portisculus' non est hortator ipse, ut plerique putarunt, sed instrumentum hortatoris, malleus, quo ille pulsans, verbi causa, ænemm orbem, motum et quietem dictabat remis. Vide Observ. iv. 26. Gronov.

16 *Casteria*] Pro 'scasteria.' Salmas.

17 *Causa consistit*] Singularis illa vocis *causa* significatio hinc erui potest, cuius in jure non obscurus usus est, cum dicimus, 'rem alicui restituendam esse cum sua causa,' id est, cum omni emolumento, quod ex re habere potuisset. Ita ergo, *omnis causa familiae tibi consistit*, esset, omne emolumentum, quod ex familia capis, cessat et impeditur. Pistoris. Vel *consistit tibi*, id est, in te sita est. Douza. *Omnis familiae causa*] Id est, omnis quæstus vel redditus, inde familiarum tueris, cessat. Vide Observ. iv. 26. Gronov.

22 *Docta*] Scita, ex Venerum et Cupidinum arte deprompta. Facit huc illud Juvenalis, 'concuubunt Græcæ.' Boxhorn.

26 *Mater sua*] Ut 'suus pater,' in

duodecim tabulis, et apud Cic. identidem. Terent. Hec. iv. 4. 'Mater quod suasit sua,' &c. Taubm.

30 *Largus*] Nihil largiturus præter lacrimas. Lamb.

31 *Hic dies*] Sensus est: Qui negat se nobis quicquam dare posse propter inopiam, is mihi quodammodo mortem denunciat. Taubm. *Hic dies summu'st apud me*] Nostri omnes *summae*, vel *summe*: neque aliter Palatini, præter unum, in quo *summast* pro *summast*. Neque aliud voluit isti quam *summa est*. Sermo elegantissimus, *Hic dies summa est apud me inopiæ excusatio*. Hic dies est, quo postremum hæc excusatio accipitur: ultra quem nulla talis excusatio valet. Tempus pro re, quæ in tempore. Tale in Persa i. l. 'Hæc dies summa hodie est, mea amica sitne libera, An sempiternam servitatem serviat.' Gronov.

34 *Occupatu'st*] Scilicet amore Argyrrippi. Taubm.

35 *Caput*] Quod jam canum est. Taubm. In flore ætatis rebus tuis consule, ne inops, ut ego, pervenias ad miseram senectutem. Boxhorn. *Contemples*] Pro, 'contempleris.' Vid. Agell. xviii. 12.

37 *Peculiarem*] 'Peculatorias oves' hoc genus indiget Varro, quæ nimirum servis aut filiis familias sunt in peculio.

40 *Produxisti*] 'Producere,' educere, institucere. Gl. Mss. Plaut. Boxhorn.

SCENA II. 2 *Quum nostris sycophantiis*] Duo sunt, quæ adhuc locum hunc obscurum et impervestigabilem fecerunt: alterum, quod τὸ *Qui* in quarto versu (quod delent aut mutant, quum sit in omnibus scriptis) revocandum est sensu ad secundum: alterum defectus verbi substantivi, quod intelligitur in τῶν *freti* et *potiti*. Sic enim evolvenda oratio: *Quum, qui adversum stimulos, lumnas cruceque compedesque, nervos, catenas, carce-*

*res, numellas, pedicas, boias, inductores-que ucerrimos gnarosque nostri tergi (qui sæpe in nostras scapulas cicatrices indiderunt) nostris sycophantiis, dolis astutiisque scapularum confidentia, virtute humerorum freti sumus, eas nunc legiones, &c. potiti sumus: ut in Rudente II. 4. 32. 'quam ratae' est, quam ratae sumus. Imitatur haud dubie prisæum sermonem, quo ordiri apud exercitum solebant imperatores, quam hostem acie vicissent, et militi pro concione ob operam egregie reipubl. navatam grates agerent. Ut et in Persa v. 1. 'Hostibus victis, civibus salvis, re placida, pacibus perfectis, Bello extincto,' &c. Placet autem Lamb. *humerorum*, quicquid repugnent. Placet *inductores*, non ut illi voluerunt a re militari, sed ab illis, qui teotorio parietem inducunt, aut qui auro vel argento 'inducere' aliquid dicuntur. Sic enim livore cæsis inducebatur tergum. Sic in Rudente: 'Fiet tibi puniceum corium, post atrum denno.' Restat nodus in postremis. Omnes enim omnino Mss. *Hæ* vel *He* nunc legiones copiae, non *eas* et *copias*. Hoc mihi suspicionem facit auctorem dedisse, *Hæ nunc legiones, copiae exercitusque eorum, Vi, pugnando, perjuriis, nostri, euge, potiti*. Ut intelligatur sunt. *Potiti* respicit postremum exercitus: et *potiti sunt nostri*, ut *potitus hostium*, qui in eorum potestatem devenit. Milit. II. 2. 'Vi pugnandoque hominem capere certa res est.' Menæchm. v. 8. 'Quum ego accurro, teque eripio, vi, pugnando, ingratiis.' *Forum*, quod est in Mss. videtur factum ex *eorum*, ut et IV. 1. 24. Tertii tamen Vossiani margo: 'pro *furum*, O pro V more antiquo:' et Junianus plane: *Hæ nunc legiones, copiae, exercitusque furum*. Gudianus: *Hæ nunc legiones, copie exercitus furumque*. Et si lubet accipere ut Terentianum, 'ubi centurio est Sanga et manipulus furum,' per me licet. Gronov.*

5 *Boias*] Vide Capt. IV. 2.

16 *Verbis conceptis*] Vide Pseudol. I. 2.

19 *Astutos*] *Lego artitos*, id est, robustos: 'ars' enim prima sua origine robur corporis ac fortitudinem designavit.

21 *Iterari*] *Memorari*, antique. *Taubm.*

22 *Fideli*] Qui tibi fidebat. *Idem.*

29 *Ulmeis affectos*] Ita Ms. Cam. et vet. codd. instructos flexilibus virgis. *Taubm.*

31 *Ingenio nostro decuit*] *Lego ingenium nostrum decuit*; nisi sit metalepsis, *decuit*, pro, dignum fuit, ut meque teque sint ablativi casus. *Douza.*

34 *Edepol*] *Edepol* cum infinitivo: sicut 'scilicet,' 'fortassis,' 'nimirum.' *Palm.*

36 *Inclamarit*] 'Conviciis et maledictis insectatus est,' Festus.

38 *Memoriter*] Id est, memoriter facere, ut nec compacto et composito, nec tanquam præmeditatus, sed ex tempore dicere facereque videaris. *Memoriter*, id est, prompte. *Boxhorn.*

41 *Lucinia*] Limbo vestis, vel ora. *Gl. Mss. Pl. Boxhorn.* Vide Turneb. XXI. 14.

44 *Asinos*] Urbane, viginti minas pro asinis acceptas, vocat *asinos*. *Taubm.*

SCENA III. 4 *Mater supremum mihi tua dixit*] Vere Turnebus *supremum*, quicquid ogganniant. Varro de LL. lib. v. 'Suprema summum dici: id a superrimo: hoc tempus XII. tabulæ dicunt esse occasum solis: sed postea lex Platoria id quoque tempus jubet esse supremum, quo prætor in comitio Supremam pronuntiavit populo.' Intellige 'per præconem:' aut certe legendum, 'quo præco.' Plinius VII. 60. 'XII. tabb. ortus tantum et occasus nominantur: post aliquot annos adjectus et merities, accenso consulum id pronuntiant, cum a Curia inter Rostra et Græcostasin prospex-

isset solem: a columna Mænia ad carcerem inclinatum sidere supremam pronuntiabat.' Videtur scripsisse Plinius, 'ut a columna.' Censorinus de die natali: 'Inde de meridie: hinc suprema; quanquam plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia est in duodecim tabulis scriptum, 'Sol: occasus: suprema.' Donatus in Phorm. 1. 4. 'Ilicet per συγκοπήν. Sic iudices de consilio dimittebantur suprema dicta, quum præco pronunciasset, Ilicet.' Glossarium Latinosaxonicum Ælfrici editum doctissimo Somnero: 'Suprema, *Oferson odde gelotendag.*' Quin idem vocabulum restituendum Justino censeo, XXXI. 2. 'Quum tota die in oculis principum legatique Romani in foro Carthaginiensium obversatus in supremam fuisset.' Utrumque omnes libri 'in supremum.' Et suprema dicta foro excedebant, domum ibant. At, inquit, sequitur, *Acerbum funus filia faciet.* At, ὃ πέποιες, uter domum ire iubetur, qui mæsta supremum voceretur, an quibus suprema dicta est? Illic quidem cui 'supremum' dicitur, (ut vos interpretamini, ego Latino usu id receptum non puto) forte portatur in urna et quidem in agrum, ubi sepulcro effatus locus: nequaquam vero ita domum: dein *acerbum funus filia faciet*, est, filiam immaturam efferet. De se hoc dicit Phronesium, non de Argyripo. Gronov.

7 Nox] Id est, noctu. Nam adolescentem aliquid de nocte dixisse, patet statim ex sequenti versu. Lips.

9 Negotiosus] Interdum est occupatus in conscribendis legibus: noctu tantum vacat. Ironia est. Lamb. *Videlicet Solon est]* Indignor, quandoque hic tardus celerem Pareus occupavit Gruterum. Plerique Mss. ut fatetur ipse, *Solonem.* Et sic loquebantur. Vide Observat. III. 9. Gronov.

10 Gerra] Hic *gerræ* non sunt ungæ et affamæ, sed 'gerrones.' Glos-

sarium, *Gerra, οὐδαμνός*: et ita veteres accepisse, præter hunc locum, probat ab hac composita vox, 'congerræ.' Lucilius, 'Tapullam rident legem congerræ Opimi.' Qui versus verbis Plauti illustrandis aptissimus est: nam iisdem de legibus conviviorum agit hic Plautus: quas ita ab Argyripo ait remisse et proluxe scriptum ire, ut gerræ sive compositores, qui iis parituri sint, noctes et dies ebrii sint futuri. J. Gul.

19 Deficere] Hoc genere loquendi in magni amoris significatione veteres usi sunt. Seneca: 'Dicere solent eis, quos validissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare.' Muret.

24 Dulci dulcior] Carpunt hic quidam poetam, quasi per pleonasum adjecerit *dulci*, verum sciant ex auctoribus, mella quoque amara pluribus in regionibus esse. Longol.

29 Sed num] Usitatum est Plauto, post salutationem statim per particulam *sed*, aliud aliquid subjungere. Pistor. *Fumus]* Quia *fumus* lacrimas commovet. Pareus.

36 Verberare] Sc. lubet, velim. Lamb.

42 Delegit] 'Deligere' et 'diligere' significant distractionem et diversionem. Nonius.

50 Complexus] Scil. vos. Hoc eo dixit, quod collatis capitibus colloquebantur. Lamb.

53 Hujus] Scil. Leonida. *Hæc uspernatur]* Serviliter penitus et irrisive, culpam et causam separationis suæ in Philenium retorquet. Et non video, quo modo non argute dicat servus: hunc Leonidam non libet amplectari, illam tuam Philenium non licet. Camer.

59 Auscultate, &c. devorate] Pænulo, 'Orationem aures devorant,' &c. Meursius emendat, *auscultato atque op. dato et m. d. devorato.* Quia ad unum Argyrippum ei sermo sit. Taubm.

63 *Crumina*] ‘Bulga. Est folliculus omnis, quam et cruminam veteres appellarunt: et est sacculus e brachio pendens.’ *Nonius*.

65 *Custos herilis*] Il est, heri. Ita Varro Attacinus: ‘Humano major Cato,’ id est, homine. *Rittershus*.

66 *Salus interioris*] Subesse aliud puto quam vulgus commentatorum tractat. Videtur enim mihi poeta significasse vim amoris, qui ‘interiora corporis’ usque ad ossa depasce-re dicitur. *Longol.* Boxhornius legendum putat, *Salus imperatoris, domini amorisque imperator*. Salve tu, cui salutem snam imperator tuus, id est, dominus, debet: tu salve, qui in dominum ac domini amores omne imperium jam potes exercere. Herus alibi ‘rex,’ hic ‘imperator,’ a Plauto appellatur.

70 *Ego bajulabo*] ‘Bajulare’ dicuntur, qui corpore proprio ferunt. Caius lib. III. ad leg. XII. Tab. ‘Ferri dicimus, quæ quis suo corpore bajulat: Portari ea quæ quis iumento secum ducit: Agi ea, quæ animalia sunt.’ *Steuetch*.

71 *Cruminam pressatum herum*] Hærent hic interpretes. Et mihi quoque hærent legendum videtur, vel, *pressuram herum*; vel, *i præ, ante herum*; id est; personam mutemus, tu ante me ito inanis, ut dominus, ego sequar te, ut servus, cum crumena. *I præ*, disertim habet noster Ms. *Boxhorn*. Sed Meursius leg. *ære pressatam*, id est, effertam nummis et distentam. *Gronov*.

72 *Hanc*] Scil. Philenium. *Hanc*] Scil. crumenam. *Mecum*] Pro me. *Douz*.

73 *Proclive*] Vult dicere: Quin tu potius Philenium mecum agere jubes, cui daturus sum, quæ a me impetrabit. Nam eo jam dudum propendet ac fertur, quod tu in te tanquam in locum planum collocari volebas. *Pistor*.

73 *Prehendere auriculis*] Solebant sic

veteres osculari, ut prehensis ejus, quam carissimam habebant, auribus, oscula libarent. *Scalig*.

80 *Ni genua*] Id est, nisi mihi genua attrectans supplicaveris. *Douz*.

81 *Quidvis egestas imp.*] Excusat se dominus, et dicit: Fricabo igitur servi mei genua, cum egestas fas juxta atque nefas imperare solcat. *Taubm*.

89 *In partem*] Pro tua parte, *κατὰ μέρος*. *Bosius*.

92 *Supplicabunt*] Argyrippus et Philenium.

93 *Sis herum*] Frustra versat se Lambinus: cum omnia sint plana, si sis pro ‘si vis’ accipiamus, hoc sensu: Si vis comitati tuæ salutem acceptum feram, trade huc mihi quas habes 20. minas. *Taubm*.

95 *Conticinio*] ‘Conticinium,’ prima pars noctis, secunda vigilia, *νυκτὸς ἀρχή*. *Taubm*.

101 *Ocellus aureus*] Conjunxit duas res omnium carissimas, ‘oculum’ et ‘aurum.’ *Taubm*.

103 *Anaticulam*] Ideo hæc aves hic commemorantur, tanquam delicata, quia istæ et aliæ id genus pueris patriciis in delitiis erant. *Lamb*.

104 *Putillum*] ‘Potos,’ seu ‘putus,’ *ὑποκόρισμα* nutricum est. Lascivia inest, ut et in usu vocis, ita et in etymo. Ergo lascivia in Græcis nutricibus, *παρὰ τὴν πρόσθην* pueros *πρόσθωνας* vocare: eadem et in Romanis aputa ‘putos’ seu ‘potos:’ unde et hodie pars in muliere, quæ honeste nominari non potest, vulgo in Italia eo nomine nota est. *Scalig*.

105 *Fac proserpentem*] Compone linguam tuam cum mea inter osculandum, ut similis fiam serpenti: cui Plinius bisulcam linguam tribuit. *Parent*.

111 *Perii*] E Mss. Busbequii, huc colloco talem versum: *Perii: illic habebit stocco jam homo lumbos meos*. J. Gul. *Si verum quidem*] Nihil mutandum. Sensus est: Si verum est, decorum esse, ut herus servum vchat.

Boxhorn. Non vidit *verum* hoc loco significare 'æquum,' seu 'justum,' quod ter quater apud Terentium: et cui ignotum illud Horatii est? 'Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.' *Verum* ibi pro 'æquum' seu 'justum' positum fuit. Neque pauca apud Græcos sunt exempla hujus significationis in voce *ἔτυμος*, quæ et 'verum' et 'æquum' notat. *Tan. Faber.*

113 *Consuetus*] Palmerius genus libidinis notat, quod 'equus' nominabatur. Colero tamen hic nihil obsceni. Vult, ut quadrupes fiat: quo modo pueri tenelli solent grassari. *Boxh.*

114 *Hem sic, abi*] Exclamatio laudantis est, *abi*, non discedere jubentis in clamatio. Vide *Truc. II. I. Taubm.*

116 *Tolutim*] Quasi 'volutim' et 'glomeratim.' Verbo *badizas* bis idem dicit: nam *βαδίζεν*, proprium gradarii ac tolutarii equi. Glossæ *βαδιστής*, *tolutarius*. Nonius. *Mercerus.*

118 *Quadrupedem*] Id est, contra ascensum, in quo laborat equus. *Salmas.*

124 *Etiam*] Pro *quin.* *Douz.* *Aggredire*] Pro *aggredieris.*

126 *Fortunam, atque Obsequentem*] *Servus* vocati se *Fortunam* vult, et quidem, quia obsequabatur amori et voluntati heri sui, cognomento *Obsequentem.* Colebatur autem *Fortuna Obsequens Romæ*, eoque allusum est. *Lips.*

128 *Tamen, ut ne Salutem culpem*] Ita mihi laudare *Fortunam* licet, ut tamen *Salutem* non vituperem. *Lamb.*

131 *Operas*] Id est, *Philenii noctes.* *Lamb.*

135 *Commodas minas*] *Justi ponderis*, non adulterinas. *Douz.* Vide *Mercat. II. 3.*

136 *Facie*] *Pignus* in omnes *fortunas* meas dare paratus sum, *Plantum* scripsisse *Faciem exopt.* *Veteres* 'faciem,' 'dicem,' pro 'faciam,' 'dicam,' scripsisse, auctor est et *Quintil.* *Lips.*

138 *Caput*] 'Caput, origo et summa unius ejusque rei est,' *Donat.* *Dux*, signifer.

139 *Pes*] *Jocus.* 'Pis, quodvis fundamentum.' *Scalig.*

146 *Noctem lujus*] *Hic verum est*, quod ait *Lucilius lib. XXVIII.* 'In medium *Chremes*, in summum ire *Demænetus*:' q. d. *Chremes* ille in filio indulgendo medium tenuit: *Demænetus* *Plauti* medium excessit. *Lips.*

148 *Dispulsos computit*] *Bella antithesis.* *Cic. ad Attic.* 'Quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quæ dispulsæ sui generis sequuntur greges.' *Taubm.*

149 *Hæc facile*] *Scil. crimina δεικτικῶς* nam manu eam identidem tractabat ac vibrabat. *Douz.*

155 *Heia! benedicite*] *Cum Libanus* aliquid mali ominis esset additutus, interpellans *Argyrippus*, *Eia*, inquit, *εὐφημεῖτε.* Sic enim solebant veteres mala omina vitare et aversari. *Lamb.*

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Syngraphum*] 'Chirographum' est privata scriptura, manu ejusque subscripta; 'syngraphum' quod simul plures subscripserunt: in illo, tantum quæ gesta sunt, continentur; in hoc etiam pactiones veniunt, ut in hoc nostri. *Aus. Popma.*

3 *Unicus*] 'Unicum' veteribus video idem sonare ac valere, quod egregium, præclarum, ac singulare. *Gifan.*

5 *Mi hercle*] *Grutero* non satisfacit illud *hercle*: mutatum ibat in *hasce*, aut *clare*, aut aliud quid. *Taubm.*

12 *Quod illa*] De antiqua hac locutione, vide not. *Milit. II. 2.*

15 *Occupatum esse se*] *Veteres* codices hunc verum interserunt: *Patrem hunc amplexari tuum. Di. hæc facile faciet ut patiar.* *PA.*

18 *Nec cerata*] *Iconicum* haud dubie ex cera picturæ genus intelligit, imaginesque, ac nescio quæ *Deorum simulacra*, aut eorum etiam, quos ca-

ros habebant sibi, vultus repræsentantia. *Douza.*

19 *Inutilis pictura*] Ea est, quæ esset mali exempli; quæ ἐλκυστικόν τι contineret ad libidines excitandas, vel ut peccaret accusatus. Qualis illa Terent. Eunuch. *Parvus.*

22 *Ne illi cera*] Ne illa pictura inutilis materiam scortillo suppeditet, unde tantum ceræ abradat subdola, in qua litteras clanculum ad amatorem perscribat. *Douza.*

24 *Ad eorum*] In omnibus Mss. extat *forum*: idque puto deinde degenerasse in *orum*, cum potius debuisset in *eorum*; veteri enim scriptura *E* parum distat ab *F*. Gruter.

26 *Tecum una postea*] Malim, *Tecum una poscat*: æque pocula potitet, &c. Multa sunt, in quibus delicias sibi faciunt amantes in potu. Simul poscere: simul bibere: invicem sibi porrigere: propiuare, et hæc talia. *Pistor.*

37 *Si magis religiosa*] Si plus nimio religiosa fuerit, ut putet non tantum Deas feminas; sed et Deos mares sibi invocandos et propitiandos, ne ipsa faciat, sed te vicarium supponat. *Lamb.*

39 *Nutet, nictet, annuat*] ‘Nutare’ capitis; ‘nictare’ oculorum; ‘annuere’ narium, labiorum, superciliorum significantiam esse, decreverunt veteres. Per signa autem locutos olim amantes, notum est. Ovid. de Arte lib. I. ‘Nil opus est digitis, per quos arcana loquaris: Nec tibi per notas accipienda nota est.’ *Taubm.*

44 *Nolo habere illam causam*] Nolo habere illam lunc prætextum, cur non moveatur συνουσιασµῶς ut dicat, se *rotitam*, id est, religione aliqua prohibitam. *Nonius.*

50 *Tussiendo proferat*] Ne lingua prolata videatur aliquem ad basian- dum invitare. *Lamb.*

53 *Savium*] ‘Savium’ hic longe diversum a communi usu significat autumo et ‘salivam’ expono, quam

suspiciosus amator aliorum oculis prodi aut palam fieri non vult. *Douza.*

54 *Ad vinum*] Id est, ad mensam; ad pocula. *Lamb.*

59 *Veneri aut*] Ut militares exanctorati arma sua ad Martis, gladiatorum rude donati ad Herculis ponebant: ita arbitrator et comessatores, et puellas etiam illas quæ Veneri militarent, languidas corollas demptas suo capiti, Deo cuiquam in munus dedisse. Hoc quoque scivisse meretriculas puto, ut quoties pensum absolvissent, aut ut Propert. loquitur, quot itinera nocte una confecissent, tot corollas ludicro cuiquam et minorum gentium Deo donarent, puta Trephallo, Marsyæ, Heimæ, talibus. *Lipsius.*

60 *Servet*] Id est observet. *Viro*] Alicui amatori. *Lamb.*

61 *Si forte pure*] In casto aut pervigilio Isidis votivas decem noctes matronis et meretricibus secubandum erat; neque aliter rem divinam facere sine piaculo poterant: id Latini *pure habere*, Græci ἀγνεύειν, ἀγνῶς ἔχειν, dicebant. *Douza.*

62 *Tot noctes reddat spurcas*] Tot noctes tecum cubet, quot abs te seorsum cuberit. *Taubm.*

63 *Non nugæ*] ‘Nugæ,’ et ‘mortalia,’ vocantur carmina præficarum. *Scaliger.*

SCENA II. 1 *Scquere*] Non convenit ut statim atque leges legerunt, exieruntque e scena, nullo spatio interjecto, prodeant rursus in scenam cognita pactione Argyrippi. Ergo hinc fit exordium actus quinti: quippe dum canunt tibicines, satis temporis fuit adolescenti ac parasito, ut resciscerent eam pactionem, de qua questi in scena, excedunt; et tum aperitur siparium, ut decumbentes aspici possint a populo. *Mercerus.*

3 *Ain’ tu*] Scil. talia debere dissimulari? *Stephan.*

5 *Amanti*] Argyrippi, vel potius mihi. *Lamb.*

7 *Tacita*] De hoc genere loquendi, 'tacitum ferre ab aliquo,' vide ad *Livium* 1. 50. *Gronov.*

9 *Effigies*] Sensus est: Tu quidem uxorem tuam nimis parcam, certo scio, occides tandem, ut sumtus ad luxuriam habere possis; nisi illa te prævenit, ut tibi inferat, quod a te expectat. *J. Gul.*

14 *At pol*] Scil. ergo ipse rem facere palam volo. Sequitur tamen correctio, 'Imo vero dixisti rectius.' *Lamb.*

16 *De die*] Id est, de medio die. Sic 'de nocte,' pro de media nocte dicebant. Tunc enim maxime nox aut dies esse intelligitur, quum media sunt. *Salmasius.* Quod Latini dicunt 'convivia de die ducere,' id Græci efferre solent ἀφ' ἡμέρας a quibus mutuati esse videntur Latini. Sic *Polyb.* lib. VIII. Γαῖφ τῶ Διβίφ νεμομένφ μετὰ τῶν συνήθων ἀφ' ἡμέρας et paulo post bis eadem locutione utitur. Hæc Latini tempestiva convivia appellant, quæ scil. ante horam nonam inchoabantur, ut recte *Lipsius* ad lib. XIV. Taciti adnotavit: quare errat is qui aliter contra *Lipsii* sententiam interpretatur de die, ut idem sit quod meridie. Igitur si quis ab hora septima convivium inierit, is de die potare non dicitur? quo quid est absurdius? *Valesius.*

ACTUS V.

SCENA I. 4 *Oculis dolorem*] Veteres ei dicebant 'oculos dolere,' qui quod nolle, videret. Sic *Terent.* *Phorm.* 'Vin' facere quod tuo viro oculi dolent?' Contra Græci auctores 'oculos dolere' illis significarunt, qui rem pulchram et jucundam cernerent, qua tamen frui non possent. *P. Vict.*

11 *Putem ego*] Quasi dicat: Nihil hic opus est putare; cum res ipsa loquatur, te tristem esse. *Lamb.* *Quasi dies*] Id est, quasi certa dies accusationis reo constituta sit. *Longol.*

SCENA II. 1 *Neque divini*] Vid. *Amph.* 11. 2.

6 *Præter alios*] Ita *J. Guil.* e *Lang.* et *Donza*, πρᾶτερ ἄλλους, μάλιστὰ τῶν ἄλλων. *Taubm.*

13 *Ductel*] Vide *Epid.* 111. 2. *Decrepitus* opponitur crudo seni. Vide *Epid.* v. 2. *Taubm.*

17 *Liberis lustris*] Quæ sunt 'libera lustra?' Scribo, *Is apud scortum corruptelæ est liberis; lustris studet.* Nam cum filio apud meretricem desidebat. *Heinsius.* Hunc locum perperam sollicitant viri docti: nam hic accipienda 'libera lustra' sunt, ubi omni libidinandi licentia genio suo libere indulgent. *Salmasius.*

23 *Opere foris faciundo*] Nihil frequentius nostris, quam agriculturæ vocabula transferre ad rem voluptatum. Eandem et 'horto' et 'agello' designari, notatum est multis. In *Carm.* libero: 'Quod meus hortus habet, sumas impune licebit, Si dederis nobis quod tuus hortus habet.' Et *Martial.* VII. 101. *Lipsius.*

25 *Filium*] Post hunc versum existimat *J. Gul.* istum e *Nonio* locum habere: *Quin etiam me miseram famosam facit flagitiis suis.*

36 *Vita uxoris annua*] Sensus est: Si quis mihi ita dicat: Demænete, si pallam uxori tuæ, quam in delitiis illa habet, non surripies, neque ad *Philenium* deferes, hanc tibi ejus rei mercedem promitto, quod tua uxor non plus anno victura est; conditionem non accipiam: etsi morte ipsius nihil mihi carius. *Lamb.* Adde, si tanti est, nostra in ecclesiasticis scriptoribus observata e. VII. p. 77. *Gron.*

41 *Ab summo*] Nempe ab *Argyripo* filio, qui summam lecti convivalis partem premebat. Singularis lectisternii mentionem hic fieri videmus, in quo senex ipse medius (ut æquum erat patrem) loco puta honoratiore, *Philenium* interior porro, hoc est, in gremio capularis amasii sui ima acubabat, more amantibus solemnii. Un-

de, suavium ab infimo dari sibi, postulat Demænetus, ab ea scilicet parte, atque ex eo loco, ubi basiatura decumbebat. *Douza.*

42 *Capuli*] ‘Capulus a capiendo: nam sepulcrum veteres capulum dici voluerunt, quod corpora capiat.’ *Nonius.* Vult igitur luic seni convenire magis capulum, id est, sepulcrum, aut plieretrum, quam lustra seu ganeum. *Lamb.*

48 *Sine*] ‘Sine’ minantis est. *Taubm.*

52 *Fœnerato*] Hic locus explicatur a versu superiore, ‘Edepol nã tu,’ &c. *Taubm.* Verba hæc, quæ in me fundit, magno illi constabunt. *Lamb.*

54 *Jace talos*] Vid. Pers. v. 1.

55 *Mortem*] Scil. ‘opto,’ ‘voco.’ Solebant amatores puellas, quas amabant, inter talorum jactus, invocare. *Lambin. Hoc Venerium*] Jactum Veneris significat. Dicebatur talis, cum quatuor tali jacti dissimiliter cecidissent. Is felix habebatur. *Lambin.*

57 *Si non didicisti fullonicam*] Duas hic interpretationes habet *Lambinus*, ex quibus meliore præterita pejorem referunt et venditant. Sed regnat hic *Guilelmus*, etsi nec de ‘consilio’ nec de ‘durandi’ verbo quicquam sani. Quid est ‘durare vestem?’ Creta scilicet? Quis ita locutus? Id tamen supinis manibus exceperunt *Th. Marcilius* ad *Persium* et *Ramiresius*, et inde tentant lib. xxxi. D. locati et π. 1. Instit. eodem et l. xii. D. de furtis, ubi recte ‘vestimenta curanda.’ Curabant fullones vestem, hoc est, eluebant et interpolabant, ut ‘curare arma et tergere’ apud *Livium* lib. xxvi. ‘curare vineam falce’ *Cato* de Re Rust. cap. 137. et *Plinius* xvii. 22. idem ‘curare fruges,’ xviii. 34. Festus in Polimento: ‘a politione segetum aut vestimentorum, quæ similiter atque illa curentur.’ Sed inter curandum ‘durabant’ teterrimum tolerando

Delph. et Var. Clas.

odorem ex aqua fullonica urinis permixta, in qua stabant et argutabantur pedibus, plane quasi moventes *Camarinam.* *Athenæus* lib. ii. τὸ ἀφ’ ἡμῶν διηθούμενον οὖρον ἐστὶ δριμύτα γοῦν ἱμάτια τούτω χρώμενοι ῥύασι πλύουσιν οἱ γραφεῖς. Igitur quum mulier dixisset, *Non queo durare*, respondet parasitus, *Id non didicisti fullonicam, Non est mirandum*, scilicet te non posse durare: nam illi, si quisquam mortalium, durant, quum sustinent gravem odorem agitati cum subactis vestibus lotii. *Gronov.*

60 *Pollinctorem*] Qui eam sepeliat. *Lamb.* Vide *Pæn.* Prolog.

66 *Ei*] *Lenæ.* *Amanti*] *Diabolo.* *Lamb.*

69 *Regem*] Id est, qui me alit, vel dominum. *Taubm.* ‘Reges’ et ‘dominos,’ vocabulis, quæ Romæ erant incivilia, appellabant divites, convitatores lautos, qui amicos præcipue humiliores, et re familiari paulo angustiore, frequenter excipiebant convivio. *Gronov.*

71 *Enicavit*] Illud ‘enicavit’ respicit non *Artemonam*, sed vero *Demænetum*: ut velit *Philenum*; imo recte factum, quod capularem istum excitas, qui mihi supra omne odium odiosus. *Gruter.*

73 *Cubal*] In cubitum se componit. *Douza.* *Cuculus*] ‘Cuculi’ etiam dicebantur olim in re parum honesta deprehensi. *Erasm.*

80 *Promisit*] Minatus est seu palam dixit. De simili captione vide *Menæchm.* iv. 2.

87 *Judicatum me uxor*] Addunt hic notam ex *Ms.* ‘damnatum indicta causa.’ Quæ explicatio anceps et falsa est. Hic quidem illud fit, quia senex suo judicio ex conscientia damnatus erat, nec hiscere audebat pro causa. Ceterum ‘judicati’ sunt non damnati indicta causa, sed sive dicta, sive non dicta, addicti creditoribus. Vide *Observ.* ii. 11. *Gronov.*

GREX] *Gregem* *histricum*, hoc est

Plaut.

5 Y

chorum et catervam histrioniam facientium elegantibus versiculis designat Petronius Arbiter: 'Grex agit in scena mimum: pater ille vocatur,

Filius hic: nomen divitis ille tenet. Mox ubi ridendas inclusit pagina parteis, Vera redit facies, ad simulata perit.'

AULULARIA.

PROLOGUS. 2 *Lar sum*] Adhibetur hic Deus: quia, quæ a Lare dicuntur, non nisi a Deo sciri poterant. Horat. in Arte Poët. 'Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus Inciderit.' Lares autem non solum ædibus, sed et vicis integris et itineribus præsidere existimabantur. *Herold. Adv. 1. 7.*

4 *Colo*] 'Colere' et vivere, et habitare significat. Vid. Mil. III. 1.

5 *Patrique, avoque*] Sic emendo, cum possideo, et color Patrique, &c. Quomodo alias hos versus connectes? Ait Lar, annos jam multos se domum eam possidere, et a patre avoque hodierni domini pro Lare cultum. *Acidal.*

9 *Avido*] Pro *avido*, notat Scaliger, veteres codices habere *avio*, id est, stolido. Sententia est: Ita ut stolidus aut avarus ille senex fuit, ut defossum thesaurum sibi etiam mortuo crediderit usui futurum. *Boxborn.*

17 *Honorem*] 'Honus' hic sacrificium et litatio est. *Nonius.* Et pro cultura et observantia sumitur.

18 *Minusque impendio*] Id est, minus multo curabat. *Nonius.*

25 *Coronas*] Vel meo capiti imponit: vel, ut Cato autumat, in focum indit. Coronas autem, quæ Laribus suspensæ, inusitata magnitudine fuisse, docet. *Meurs.*

36 *Cereris vigiliis*] Τοῖς θεσμοφοροῖς. Sacra enim hæc a mulieribus jejnantibus nocturna celebrabantur; quod Ceres filiam suam nocte quæ-

sierit, in Ætna oberrans. Et Deæ appellabantur θεσμοφόρω, Ceres et Proserpina. *Camer.*

39 *Ne surreptum*] 'Ελλ. pro 'anne.' *Scalig.* Vel est anastrophe, pro *surreptumne siet*; vel potius subintellige 'verens.'

ACTUS I.

SCENA I. 2 *Oculis emissitiis*] 'Oculi emissitii' sunt, qui huc atque illic excurrunt, omnia curiose observitantes. Alii tales interpretantur, quales lamæ circumferunt. *Longol.*

4 *Malam ætatem*] 'Mala ætas,' pro senectute crebro et argute ponitur. Contra, 'ætas bona,' pro juvena. *J. Gul.*

6 *Stimulorum seges*] Id est, digna in cujus corpore stimuli perpetuo sati et defixi stent, ut in segete spicæ. *Lamb.*

7 *Illuc regrederi*] *J. Gul.* ita interpungit, *Illuc regrederi ab ostio, illuc: sis vide, ut Incedit*; nam quo eam retro abiit velit, iteratione adverbii magis significat: et ea sententia gestu adjuvanda est, ut plurimæ comicorum.

10 *Grandibo*] Efficiam ut majora in gradiendo spacia facias. *Taubm.*

11 *Adaxint*] Pro 'adigant.' *Nonius.* Turn. XXIII. 18. pro 'adegerint.' 'Axit autem antiquos dixisse, pro egerit, manifestum est,' *Festus.*

18 *Digitum transversum*] *Digitum* dicebant proverbio de re valde brevi. *Alcæus,* πύρωμεν τὴν τὸν λύχρον ἀμμέ-

νομεν; δάκτυλος ἡμέρα: *Bibamus: cur lucernam expectamus? dies digitus*, id est, dies non longior est digito, seu valde brevis. Si adhuc contrahere et minus facere spatium vellent, dicebant ‘digitum transversum.’ Eadem ratio est de ‘ungue.’ Cic. Famil. VII. 25. ‘Urgue igitur, nec transversum unguem, quod aiunt, a stilo. Is enim dicendi opifex.’ Cic. ad Attic. XIII. 20. *Gronov.*

20 *Discipulam cruci*] In crucem agam te, tamquam sub disciplinam et magisterium quoddam, ubi discas oculos istos emissitios non continere, sed claudere. *Siberus.*

23 *Duit*] Pro dederit.

27 *Miserum modis*] Post hunc verbum inserit e Nonio talem J. Gnl. *Næ noctu, nec diu quietus unquam eam.*

32 *Intemperix*] Ab ‘intemperantia,’ id est a tota mente et ratione defectio. *Turneb.*

38 *Literam longum*] Litteræ I sonum triplicem deprehendo: primum ejus longæ, et vere longæ: quia non, ut ceteræ, geminatur, sed productior fit, et longitudo velut dupla: ideo κατ’ ἐξοχήν, inter omnes litteras hæc proprie dicta longa. Et quæ sola inter grandes et Romanas illas litteras super ceteras eminebat, et forma ipsa pensilem prætulit ac porrectam. Hac eadem mente Ansonius Epigr. cxx. in lignitorem Eunum scripsit: ‘Quid imperite P putas ibi scriptum, Ubi locari iota convenit longum?’ Nam suspendio censet eum dignum. *Lipsius.*

SCENA II. I *Defacato*] Id est, liquido, minimeque turbido, id est, hilarari. Vide Epid. v. 1.

3 *Serva*] ‘Servare sollicite et suspiciose observare.’ *Nonius.* ‘Servare domum,’ pro, domesticæ rei curam sedulam habere, dicebant veteres. Inde in lapide antiquo, ‘Lanam feci, domum servavi.’ *Boxhorn.*

6 *Inaniis*] ‘Inania, æ,’ id est,

inanitas. *Nonius.* Jam vero quæ vacua sunt, etiam ‘arancarum plena’ esse dicimus. *Muret.*

15 *Si ignis rivet*] Id est, si ignis a te non exstinguatur, tu vita exstinguetur. Ita ‘interfici torrem flammæ,’ Attius; ‘mori conscium ignem,’ Statius dixere. *Boxhorn.*

24 *Quamquam prope est*] Unus sic Camerarianus. At Pall. scx aberat verbum: primus etiam *quamquam*. Scribendum censeo, *Eam ad ædis nostras nunquam adiit quamquam prope.* Hoc est, ulla ex parte. Nec dubito quin illa particula veteribus in usu fuerit. Nam et Sospiter Charisius lib. II. hoc inter adverbia ponit, addito exemplo Pomponii, ‘quamquam negas nuptam,’ et composita ostendunt ‘haudquamquam’ et ‘nequamquam.’ Denique et Langiani codices, *nunquam*. *Gronovius.*

26 *Ambobus*] Supero et infero: totidem enim pessuli, quot limina. Apud comicos, cum dicitur ‘foribus’ vel ‘ostio obdi pessulus,’ non satis scio, utrum βάλανος intelligatur, an μοχλὸς parvus, et ohex: cui proprie verbum ‘obdere’ videtur convenire. Latini autem βάλανον, *pessulum*, quasi parvum *πεσσόν* dixerunt; non a ‘pede.’ *Casaubon.*

28 *Inritus abeo*] Ait invitissimum se domo egredi, ob nimiam curam scilicet pro aula illa sua: ceterum scire se quid agat, neque tenerarium aut de nihilo esse, quod in publicum subinde prodiens, conspiciatur a legitimo tribus suæ divisore, una cum reliquis curialibus nummulum petiturus: quo ab se omnes videlicet suspiciones de thesauro reperto quam longissime seget. *Douza.*

29 *Magister curiæ*] ‘Magister curiæ,’ cum sit comædia palliata, videtur esse, quem Græci *τριτνάρχη* appellant; ut enim curia pars est tribus Romanis, sic et Græcis *τριττός*. Græca ad consuetudinem Romanam tracta sunt: et ut pagorum erant ma-

gistri, sic et enriam. *Turneb.*

30 *In viros*] Viritim, κατ' ἀνδρα. *Taubm.*

38 *Consistunt*] In via euntem sistunt et compellant. *Boxhorn. Copulantur*] Τὰς δεξιὰς ἐμολ ἐμβάλλουσι. *Copulantur*, pro *copulant*. *Lamb.*

40 *Quo profectus*] Quo ire et proficisci intenderam.

ACTUS II.

SCENA I. 16 *Quis*] *Antique*, pro *quæ*. *Quis* enim est generis communis, ut Græcis τίς. *Prisc.*

26 *Quod tibi sempiternum*] Sic solebant initio rei gerendæ profari, bene ominandi causa. Vide *Formul.* 'Quod bonum, faustum, felixque sit.' *Taubm.*

27 *Ita Di faxint*] Inde non sequitur, illa verba, *ita Di faxint*, absurde Megadoro tribui, quoniam abhorret ab uxore frater: nam potuit vel joci causa hoc interfari; tanquam scilicet etiam liberos procreare liceret ex alia re quam fœminis: respexeritque ad illa Euripidis in *Hippol.* ὦ Ζεῦ, τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κακόν, κ. τ. λ. *Gruter.* *Ita Di faxint, inquit*] Postremum verbum *Heraldus* ex conjectura interposuit, et hæc verba dedit *Eunomia*, quum vulgo haberet *Megadorus*, quippe cui a nuptiis abhorrenti male convenirent. Intellexit nodum: quam jocosus sunt, qui sic tollunt, joco interfari *Megadorum*, quasi cogitaret posse liberos procreari aliunde quam ex fœminis. *Lambinus* vidit τὰ *liberis procreandis* non bene conjungi cum preceatione, sed potius pertinere ad illa *uxorem ducere*. Ut apud *Ennium*: 'liberum quæsendorum gratia familiæ matrem ducere:' et 'ducit me uxorem sibi liberum quæsendum gratia.' Et passim. Sed immodicus est, quum scribit: *salutare sit. ME. ita Di faxint. EU. liberis procreandis uxorem.* Utrumque incommodum sola nos interpunctione tollimus, scribendo, *Quod tibi sempiternum salutare sit,*

procreandis liberis (ita Di faxint) Volo te uxorem domum ducere. *Gronov.*

28 *Domum ducere*] *Mos* erat Romanis, in domum mariti novas nuptas, et quidem velatas, traducere; quod fiebat vespere tædis ac facibus præeuntibus; noctu enim nubebant. *Augustinus* de *Civit. Dei* VI. 9. 'Sed domum ducenda est, quæ nubit: adhibetur *Deus Domiducus*:' sic enim eum *Deum*, qui ei solemnî deductioni præerat, appellabant. *Brisson.*

30 *Lapides loqueris*] *Durus* et asper tuns sermo est, qui me quasi lapidibus impetit. Contra *Aristophanes*, 'Ρόδα μ' εἶρηκας, *Rosus* mihi locutus es. *Longol.*

34 *Foras feratur*] 'Foras ferre,' est efferre, ἐκφέρειν. *Terentius*, 'Efferri proprie dicuntur cadavera mortuorum: et ire, proprie ad exsequias.' *Herald.*

36 *Quam maxima possum*] *Nec Gruteri cum* admittendum, nec audiendus qui refingit, *Quam? maxima.* Accipiunt illi duas esse, quarum optionem fratri facit *Eunomia*. Sed errant: nam una eademque est illa grandior natu et conjus media ætas est. *Gronov.*

40 *Qui mediam ducit uxorem*] *Nimis acris* ille codex, qui delet τὸ *mediam*. Habent multo plures et meliores. Si defendere libet, præsto est *Seneca* *Epist.* 20. 'Quemcumque vis, occupa, adolescentem, senem, medium.' *Ego* tamen *Plautum* scripsisse censeo, *Post mediam atatem qui media ducit uxorem*: ut intelligas uxorem media ætate. Et sic *Langiani* codices. *Gronov.*

41 *Anum prægnantem fortuitu*] *Non possunt ferre anum* dici, quæ sit *mediæ ætatis*. Ecce codicem, in quo *unum*. Ergo conjiciunt *uno*, et *uno fortuitu*, esse, si semel forte prægnantem fecerit. Gaudeant suo *uno fortuitu*, quod sine exemplo commenti sunt. *Plautum* dicit *anum*, pro, quasi

ann, vel propemodum ann. *Gronov.*

42 *Postumus*] Scribendum *Postumus* sine *h*, est enim a *post*, quia post patrem mortuum nascitur postumus. *Postumus* tamen censetur etiam, qui post factum testamentum natus est, etiam vivo patrefamilias: sed et qui post alios liberos, ultimusque gignitur. *Turneb.*

45 *Factiones*] Id est, opulentiam et nobilitatem. *Nonius.* Clientelas. *Boxh.* *Dupsiles*] Vide *Mostell.* iv. 2. et *Pseudol.* i. 4.

52 *Scio quid dictura es*] Hoc quoque servit Scioppio ad liberandum solæcismi crimine, *scio quod*: quia sic in *Langianis*. Sed illud servant *Cam.* et *sex Pall.* *Bacch.* i. 1. ‘*Scio quid ago. P. et pol ego scio quid metuo.*’ Et tamen in altero quoque τὸ quod pronomen foret, non conjunctio; quippe quod plenum sit: ‘*Scio id, quod dictura es.*’ *Gronov.*

53 *Quid me nunc*] Sermo discedentis. *Lambin.*

SCENA II. 2 *Curialium*] ‘*Curiales*’ a curiis dicitur, in quas olim divisus populus Romanus, ut ‘*tribules*’ a tribubus. *Lamb.*

3 *Magister*] Romæ singulas tribus suos divisores habuisse docet *Ascon.* Actione II. in *Verrem*, qui pecuniam populo viritim dividebant, singuli in sua tribu: et alio nomine ‘*magistri curiarum*’ appellantur, *Ciceroni* ‘*curiones.*’ *Rævard.*

10 *Satis habes*] Ex hoc verbo suspicatur *Euclio*, istum de auro aliquid rescivisse. *Taubm.*

14 *Cassam*] Id est, carentem. *Cassum* enim, ut ‘*caritum*,’ a ‘*careo*.’ *Prisc.* lib. IX. ἄπροικον, *indotatum.* *Turneb.* *Illocabilem*] Virgo illocabilis est ἀνεκδοσίμος, quæ omnino nupti collocari nequit; non autem ἀνέκδοτος; ea enim est, quæ nondum elocata est, ὄπω ἐκδεδομένη. *Siberus.*

17 *Inhiat*] Vide *Trinum.* i. 2. et *Menæchm.* III. 1.

20 *Manum injicit*] Manum cum ma-

nu copulat. *Lamb.* *Onerat aliquam zamiam*] Hic locus exercitus habuit hactenus eruditissimos criticos. *Onerare zamiam* sic dictum est, ut *Virgil.* ‘*vina onerare,*’ pro, in navem imponere, dixit: et *Cato* apud *Nonium*, ‘*onerare commcatum in navi.*’ Neque hic hypallage, ut vulgo sibi persuadent: neque legendum, *onerat zamia.* ‘*Onerare zamiam,*’ est imponere et inferre *zamiam*, hoc est, *jacturam*; nam *onerare* est ἐπιφορτίζειν καὶ ἐμβάλλειν, et *onus*, ἐμβολή. *Salmasius.*

21 *Polypos*] ‘*Polypus,*’ piscis, quicquid suis fibris et branchiis amplexus est, firmissime tenet. Per hos significat rapaces et tenaces. *Lamb.* *Qui sibi quicquid tetigerint*] Ita *Græterus* de conjectura. *Camerariannus*, *qui vibi quidquid.* *Pall.* *quin ibi quicquid,* vel, *quin ubi quidquid*: lege, *ubi quidquid tetigerint, tenent.* Sic *Bacchid.* II. 3. ‘*Istius hominis ubi fit quaque mentio.*’ *Pæuuli Prologo*, ‘*Ubi quamque in urbem est ingressus.*’ *Virgilius* *Æn.* VII. ‘*Io matres audite ubi quæque Latinæ.*’ *Livius* lib. XXIV. ‘*Quantum copiarum et ubi quæque essent.*’ *Nec dubito quin et Statius* scripserit in *Soteriis Rutilii*, ‘*Urbesque ubi quæque togatæ:*’ non ‘*ubicumque,*’ ut vulgo. *Gronov.*

24 *Eam rem*] Id est, ob eam rem. *Donza.*

27 *Mentionem*] De sponsalibus futuris loquitur; ideo aptis illi rei verbis utitur, *ubi mentionem fecero.* Nam qui poscit, ‘*mentionem facere*’ dicitur; qui respondet, ‘*repromittere,*’ sive tantum ‘*promittere,*’ ut hic paulo inferius, ‘*promitto hoc fore.*’ *J. Gulielm.*

29 *Ex paupertate*] Id est, ex ordine seu numero pauperum. *Cam.*

30 *Salvum est*] Lectio vulgata *salvam* inepta est. *Scribe, Salvæ res est;* *salvum est si, quod non perit.* τὸ perit, non perit, habent *Mss.* quos vidi. Et id rectum est. *Euclio*, semper male timens auro suo, quod in præsens

salvum invenit, metuit in futurum. Salva, inquit, res est, si salva dicenda sit, quæ sicut nondum periit, ita potest aliquando perire. *Boxhorn*.

38 *Mala omni malitia*] ‘Malitiam veteres, ut Dolium, mediam ponendam esse duxerunt: quasi sit et bona.’ *Nonius*.

41 *Quæ res*] Præfatio veterum bene ominandi gratia. *Taubm*.

44 *Atque innoxium*] Qui nec tibi nec tuis nocuit; vel, qui innocens, quod ad te, atque ad tuos attinet. *Irrideas*] Jovenalis: ‘Nil habet paupertas durius in se, Quam quod ridiculos homines facit.’ *Boxhorn*.

50 *Factiosum*] Multis innixum et florentem clientelis. *Boxhorn*.

54 *Gnatus*] Pro *natus*. Plus est autem, ‘nunquam natum esse,’ quam, ‘mortuum esse.’ *Lamb*.

57 *Mordicibus*] Dictum videtur non quidem pro ‘morsibus,’ sed pro ipsis ‘dentibus;’ quemadmodum Catullus ‘nutrices’ dixit pro ‘mammis;’ et Plauto ‘mordices’ nihil aliud sunt, quam ‘dentes;’ et ‘dentes’ idem quod oblocutiones atque cavillationes: sicut ‘cornua’ sunt injuriæ, et oppressiones. *Siber*.

58 *Me ab asinis ad boves*] Id est, implicari inconveniente necessitudine. *Camerar*.

60 *Ausculta mihi, Atque*] Primus et antiquissimus Vossianus: *ausc. mihi proderis atque*. Numquid: *tu conditionem hanc accipe, ausculata mihi, (proderit,) Atque eam desponde mihi*. Sic habes Capt. II. 2. ‘Bene merenti bene profuerit, male merenti par erit.’ *Curcul*. v. 2. ‘Herce istam rem iudicasti perfidiose, Phædrome, Et tibi oberit.’ *Milit*. III. 3. ‘Nam id proderit mihi, militi male quod facietis ambæ.’ *Trucul*. IV. 4. ‘In eam rem si quid habebo, tibi quoque etiam proderit.’ Et sic recte Gruterus in *Cistellaria* IV. 2. 75. ‘Commoda laqueam tuam, tibi nunc proderit, confitemur Nos cistellam habere.’ Nostri

quoque omnes *prodetis*: non *prodimus* et, ut vulgo. *Gronov*.

63 *Thesaurus*] Homo suspiciosus celare non potest, quod tantopere cupit celatum. *Gruter*.

66 *Hic*] Id est, domi meæ. Hæc a cæpto sermone aliena a Megadoro dicuntur, ut omni suspitione Euclio liberetur, qui nihilominus se proripit. Unde statim quærit Megadorns, *Scd ubi hic est homo?* nempe, Euclio.

67 *Fastidit mei*] Vide Stich. II. 3. Lucillius: ‘Tristes, difficiles sumu’, *fastidim*’ bonorum.’ *Taubm*.

72 *Elinguandam*] Unde *elinguatio*, *γλωσσοτομία*, quod Scaliger notat ad *Festum*.

73 *Castrand. loces*] Mercede pacta tradas castrand. *Taubm*.

76 *Copia est*] Id est, possum. Interim alludit ad ludos, negatque tam divitem se, ut pecuniam profundere possit in ludicra illa publica. *Taubm*.

81 *Perplexarier*] Perplexe agere et captiose. *Douca*.

87 *Aurum quid valet*] *Asin*. III. 3.

89 *Obstinavit*] Id est, obfirmato et perseveranti animo expetivit. *Festus*.

SCENA III. 1 *Deblaterasti*] *De* hic auget. Vide *Epid*. III. 1.

3 *Pure propera*] Forte, *properumque*: vel *pura properam atque elue*. *Scriverius*. ‘Pure lautum, est aqua pura lavatum,’ *Festus*. Alluditur ad consuetudinem veterum, quibus ante nuptias sacrificare moris fuit; et quidem Junoni, Veneri, et Gratiis. *Meurs*. *Propera, atque elue*] Id est, *propera eluere*. *Casaub*.

5 *Subitum est nimis*] Id est, ita festinat, ut ad id parati esse nequeamus. Sic *Cic*. *Famil*. XIII. 2. ‘Propter opera instituta multa multorum subitum est ei remigrare *Kal. Quinctilibus*,’ id est, non potest esse paratus ad remigrandum *Kal. Quinctil*. *Gronov*.

12 *Malum macerorem meluo, ne*] *Mirifice* laborant. *Mistim, amystim, ma-*

lum meracum, immixtum, immixtum, Indibria conjecturarum. Scribe, *Malum mærore metuo ne mistum bibam*: Malum cui additus sit mæror, ut vinum bibitur mistum aqua. *Gronov.*

SCENA IV. 1 *Conduxit coquos*] Privatae personæ, quæ cocos sive 'coctores,' ut Petron. appellat, non habebant familiares, in foro conducebant. *Taubm.*

4 *Divides*] Vox 'dividere' capi etiam potest sensu turpi, quique anres palam offendat; cum interim innere videatur, sese palam eadem refragari in illa re. *Gruterus.*

5 *Si quo tu totum*] Recte: nam obsonii pars erat dividenda simul; et ei præponendus, item divisim uterque coquus. *Gruter.*

6 *Prostibulum*] De prostibulo vide *Stich.* v. 6.

12 *Dimidium jussit*] Cur non *dimidium obsonium* dixerit, vide *Agell.* III. 14. *Taubm.*

14 *Dimidium domi*] Ergo *domi* etiam ad locum significat. *Donatus.*

18 *Pumex*] Spongia dicitur Vitruvio, quod fistulosus sit spongiæ modo. Unde in Persa, 'Nam tu aquam e pumice postulas, Qui ipse sitiatur.' *Scalig.*

21 *Eradicariæ*] Radicitus extirpári, hoc est fortunis omnibus penitus everti. *Siber.*

22 *Tigillo*] 'Tignum' et 'tigillam' omne notat quod est e ligno. Dicunt enim de Euclione, cupere illum fumum nullum exire ædiculas. *Gruter.*

23 *Follem sibi obstringit ob gulam*] Nihil hic miri, nisi quod hoc faciebat cubitum iturus. Nam et quum in publicum irent, cum pecunia crumenam de collo suspendebant. Id ille faciebat etiam in leoto furcm nocturnum timens. Quum rogasset cocus, cur? illudens stupori ejus, *παρὰ προσδοκίαν* falsam causam invenit: tanquam id faceret, ne inter respirandum aliquid animæ amitteret. Et solvuntur auditores nihil tale ex-

spectantes in risum, magis etiam quum continat rocus jocum. Vide *Diatriben* ad *Stat.* c. 27. *Gronov.*

25 *Inferiorem*] Notandum hic per 'inferiorem guttorem,' anum sive podicem designari, eadem metaphora, qua apud *Caton.* 'superiorem album dejicere,' id est, stomachum, sive adeo ventriculum, nausea gravem vomitu exonerare, scriptum reperimus. *Douza.*

27 *Hæc mihi te, ut*] Jocus latet civilior. Innuit enim, neutri ab altero credendum. *Acid.*

28 *At scin' etiam quomodo*] Jubent post *quomodo* interrogandi notam tolli. Negat id *Plautus*, qui hoc genere loquendi toties utitur. *Amphitr.* I. 1. 199. hæc *Aulular.* v. 1. 22. *Rud.* III. 5. 18. et alibi. Eodem sensu quo diceret, 'vis etiam dicam?' vel 'at etiam vis audire amplius?' *Gronov.*

29 *Aquam*] Ob eam causam nunquam lavit *Patrocles* *Aristophanicus.* *Longol.* Post, *quomodo*, tollenda hic est interrogandi nota, et sic distinguendum: *At scin' etiam quomodo aquam hercle plorat, quum lavat, profundere?* Scisne tu etiam, quomodo deplorat aquam se profundere, ejusque jacturam facere, cum se lavat? *Boxhorn.*

33 *Tonsor*] Personæ *Euclionis* accommodatus legi potest, *tonsori unguis dempserat.* Nam ut ille triparcus senex, qui famem nemini utendam daret, aliquid erogaverit tonsori, ob unguis decurtandos, non fit vero simile; utque id ei officium gratis præstiterit quis, unguæ: quin imo ipse *Euclio* ultro potius adiit tonsoris proximam officinam, eique unguis resecurit: vel ideo forsân, ut præsegmina (nihil enim avaritiæ parvum) domum referret. *Gruter.*

39 *Postulare*] Nam prætor actionem et judices dabat. Qui actionem habebat, ex qua cum alio experiretur, hostem in jus vocaturus, primum a prætore petebat, ut liceret eum,

quem libello descripserat, vadari. Prætor libello subscribat. 'Vadari' autem, vel 'convadari,' est in jus citare, die dicta. *Lamb.*

40 *Miluum vadariæ*] A miluo vades postulare, qui illum certæ pecuniæ sponsione vadimonium obitrum præstarent. *Siber.*

42 *Celerior*] Furnum manis 'celeres' vulgo dicuntur: quo *Plantus* alludit. *J. Gulielm.*

45 *Cocus mundinalis*] 'Congrionem' istum bustnarii ordinis coquum esse, intelligi vult: quem nos 'semirasum ustorem' cum *Catullo* indigitare possumus, qui mortuis et jam ad rogam elatis cœnam coqueret illam feralem, quod 'silicernium' vocarunt. Quod quoniam nono die fiebat, (unde et 'novendiales pulveres' apud *Horat.*) causam joci comico præbuit, ut 'cocom mundinalem' diceret *Congrionem*, quem insubidum prorsus atque imperitum, et ad viscerationes illas novendiales et inconditas ustrinæ sive culinæ mortualis struces escarias, quam ad ingeniosæ gulæ genuinum sapientiorem esse indicaverit. *Gruter.*

47 *Me vituperas? fur*] Illud *fur*, quod sequitur post *vituperas*, videtur esse irrepticium, et glossema ejus quod dixerat, 'trium literarum homo.' *Dissald.*

SCENA V. 1 *Tuce*] In quibusdam libris hæc scena priori conjungitur. *Taubm.*

2 *Licet. St. tu, Congrio*] Poni volunt interrogationis notam post *Licet*. Imo nec hic ponenda, et superiori versu tollenda est. Neque enim rogat *Strobilus*: sed quia τὸ *uter* interrogandi sæpe initium est, interpellat eum coquus, nondum oratione absoluta, quasi rogaret, dicturus, 'Licet id quidem videre vel cæco.' Sed vicissim prius quam hoc expediat, quod instituerat dicere, interfatur, nulla ejus ratione habita, et continuat, quæ ipse exorsus erat *Strobilus*.

Non igitur, *Liquet*: non *Hic est*. *Gronov.*

6 *Pinguior tibicina*] *Tibicines* enim, quia sacrificiis frequenter adhibiti, pingues fiebant. *Taubm.*

8 *Ad nos*] *Ædes Megadori*. *Lamb.*

11 *Sine gratia*] *Ingratus est*.

12 *Tibi recte facere*] *Scil. aliquis ausit? aut simile quid. Camer.*

15 *Poscere*] *Id est, in poscendo*. *Lamb.*

21 *In puteum*] *Id est, hypogæum, seu barathrum, locum pœnæ coquorum destinatum; quod genus λάκκους vocabant. Turneb. vi. 24.*

23 *Ubi quid surripias*] *Ita Lambinus*: nam *Camerarius* ex unico codice *surrupiat*: veteres autem editiones et *Pall.* sex ea voce deficiuntur. Nos in tribus invenimus. *Voss. 3.* et *Junianus surripiat*: *Voss. 1.* *subripiat*: neque id mutanilum, sed explicandum; sensus enim, *Quippe, ubi, qui quid subripiat*, hoc est, qui fur sit, qui solens aliquid summanare velit, ei nihil est prompti atque parati. Nam et versus vocem requirit. *Etsi* intelligo, quam eleganter id verbum subdiceatur, quamque facile ex disciplina sua id supplendum sciât *Congrio*. Ut suspicari possis scripsisse *Plantum*, *Ubi quid, nihil est. Sequere hæc me. Con. Consequor*: nam illud *Con* depasci potuit præcedens nomen coqui. Certe et apud me τὸ *surrupiat* *Acad. Voss. 2.* et *Gudianus* ignorant. *Gronov.*

SCENA VI. 3 *Obsoniumque*] *Quamvis ὄψων significet opsonium, hoc est, omne id, quod una cum pane comedimus, imo quidquid in macello venit, quod προσφάγιμον, sive προσφάγιον dicitur; nihilominus tamen obtinuit tanquam victor solus piscis, quod eximius sit cibus, ut ita solus vocaretur. Naus.*

6 *Temeti*] *Rara decori observatio, quam nusquam (invidia gemente hoc dicam) temere Plantus neglexit; nondum in persona anili: quod genus*

ille multibibum fere ac microbibum inducere amat. *Douza*.

10 *Quamquam Vulcano*] Significat, tantam ejus impuritatem esse, ut ne ignis quidem, cujus vi solidissimorum quoque corporum metalla defæciora redduntur, illis purgandis unquam sufficiat, tametsi cum (ignem) in præfectura sua focariæ provinciæ semper colat ac tractet. *Douza*.

11 *Aut tuæ mercedis gratia*] Manupretii, hoc est, nummi illius binos circiter aureos nostrates pendentes, qua coci antea a Megadoro conducti fuerant. *Douza*.

SCENA VII. 5 *Deorsum*] 'Deorsum' heic non motum, sed quietem significat. Varro: 'Qui colunt deorsum, magis æstate laborent; qui sursum, magis hieme.' *Douza*.

8 *Rapacidarum*] 'Rapacidas' extulit pro rapacibus, patronymici more ludens: ut pro 'Scipionibus' dicitur 'Scipiada': et jocando fecit, ut furacissimum genus coquorum putemus, quasi familia sit 'Rapacidarum,' ut 'Æacidarum,' aut 'Pelopidarum.' *Turneb.*

SCENA VIII. 8 *Adii manum*] Vide Pœnul. II. 11.

13 *Accessit animus ad meam*] Assensus sum huic meæ sententiæ. *Lamb.*

15 *Nunc tusculum*] Ad hunc ritum quod attinet, constat, Pilumnium (ut rem paulo altius repetam) cum Romulo Quirino, Picumnium vero cum Marte Silvano domestico, eundem esse: eosque Deos conjugales habitos, lectos iis stratos, et vota facta: Picumnium 'Præstitem Larum,' et *Larem κατ' ἐξοχήν* appellatum: (ut Plutonem Manium, Jovem Deorum, Janum Geniorum) parentesque eo nomine liberos in matrimonium elocuturos, ut bene nuptiæ cederent, sacra ei fecisse, ut hic Euclionem: Pilumnium vero eundem cum Genio maritorum esse, et custodem puerperarum. *Meurs.*

16 *Nostro Lari*] Penatum et Larium una sedes in privatis ædibus non una. Colebantur maxime in foco: item in cubiculo: sæpe in parte aliqua atrii; puta in compluvio, vel in porticu compluvio adjuncta. *Casaub.*

20 *Aulam*] 'Aulas antiqui dicebant, quas nos dicimus ollas: quia nullam litteram geminabant,' Festus.

23 *Propere propere currere*] Planctus senariis iambicis admiscuit septenarium trochaicum, ut properationem senis, carmine ipso concitatiore, exprimeret. *J. Gulielm. Pall.* (non tamen Camerarianus) hunc versum sic legunt, *Nimirum occidit, nisi ego intro propere*; quod videtur sane germanius Grutero.

24 *Apollo*] Apollinem invocat, ut ἀλεξικακον, et malorum depulsorem. Et constat, Apollinem dictum antiquitus 'Apellinem, quasi mala apellentem.' *Meurs.*

25 *Confige sagittis*] Est enim jaculator Apollo: Græcis ἐκπηβόλος, ἐκατηβελέτης, et ἕκατος, ἕκαεργος. *Turneb.*

SCENA IX. 1 *Machærio*] 'Machæriorem,' coqui nomen esse, omnes putant: ego aliter censeo, machærio juberi exdorsuari murænam, et id cultelli coquinarii genus esse. Cultellos quidem μαχαίρια et μαχαίριδια Græci vocant, et Plaut. Rud. siculas 'machæria' dixit. *J. Gul.*

2 *Exdorsua*] Id est, 'dorsum confringe,' Festus. 'Dorso nuda.' *Nonius.* alii, 'exime.' *Quantum potes*] Non hic modo, sed ubicunque apud Plaut. *quantum potes* legitur, in *quantum pote'st* commutandum est: id est, quam primum, et quidem celerime, fieri potest: locutione prisca oppido familiari. *Douza.*

3 *Atque omnia*] Hic versus sua parte debetur Nonio, nam non habetur in Mss. præterquam *exossata fac sient*: verum aut omnia me fallunt, aut *exossata fac sient*, est a glossa scribarum, ad illud *exdorsua*. Grut.

4 *Artoptam*] 'Artopta' utensile,

sive testa, assandis torrendisque panibus. Triplex enim panis erat, ex coquendi ratione: 'furnacens,' 'testuaceus,' et 'aropticians.' *Turneb.*

5 *A Congrione*] Qui coquebat apud Euclionem. Male ergo Lambinus de Megadori domo interpretatur. *Douz.*

6 *Volsus ludius*] 'Ludii' adolescententes erant tunicas induti insignes, galeati et ensiferi, peltatique; qui omnibus Circensibus et theatralibus pompis in versum incedebant, ipsis velut pompæ duces Saliis similes. 'Ludii' ex eo vocati, quod a Lydis hoc genus ludicri inventum videretur. Si qui eorum igitur essent grandiseculi et jam vesticipes, vellebantur, glabrique reddebantur. *Turneb.* *Volsus*] Id est, evulsis pilis lævis et glaber factus. *Taubm.*

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Date viam*] Hac voce monebant lictores populum magistratibus via decedere, 'Date viam consuli.'

3 *Bacchanal coquinatum*] Veni in locum, in quo ad coquendum destinato, non jam sunt nisi furentes et bacchantes. *Boxhorn.*

5 *Gymnasium*] Ita ego isti seni pro gymnasio fui, in quo se exerceret. *Douza.*

6 *Neque ligna ego*] Jocus ex ambiguo. Antea ligna ad ravim usque posebam; sed advenit tandem senex, qui 'pulchre,' id est, largiter præbuit ligna, non quidem ad obsonium coquendum; sed fustes, quibus capita mihi meisque contunderet. *Lamb.*

SCENA II. 3 *Quia cultrum habes*] Nota cultrum gestari vetitum: et insigne atque notam coqui habitam. *Meurs.* *Comminatus*] Non id accuso quod enim cultro es, sed quod eo minatus mihi. *Douza.*

8 *Cinædus*] Inermem fractumque et velut exossem tripudiatorem, eo nomine intelligi crediderim: ἀπὸ τοῦ

κινεῖν τὰ κῶλα, vel τὴν αἰδῶ, sive αἰδοῖα. *Turneb.*

9 *Tactio est*] Vid. Epid. 11. 2.

11 *Caput sentit*] Si quid ego sapio: quæ verba Euclio in aliam sententiam detorquet. *Lamb.*

16 *Edim*] Pro 'edam.' Horatius Epod. 111.

20 *Me haud pœnitel*] Id est, me, aut meis bonis contentus vivo. *Taubm.*

24 *Perviam facitis*] Sic dictum, ut, 'obviam facitis.' *Turneb.*

31 *Laverna*] Hanc Deam Romani fures precabantur, ut instituta sna et consilia furandi ac mentiendi fortunaret. Horat. Epist. 1. 16. 'Pulcra Laverna, Da mihi fallere, da justum sanctumque videri.' Sic Græci eodem modo orabant τὴν Πραξιδίκην, ut consilia furandi ad effectum duceret. Erat autem ea Dea tantum caput sine reliquo corpore. *Scaliger.*

32 *Pipulo*] Id est, convicio. 'Pipare' Osci dicebant, pro eo quod est ejulabunde conqueri. Ab eo cocus iste, 'pipulo differre' dixit: pro quo erat in XII. Tabl. 'obvagulari.' Olim cui testimonium deerat, hoc est, qui suam intentionem nullo poterat testimonio confirmare, is die tertio 'ad ædes adversarii obvagulatum ibat,' id est, adversario justum, testibus adhibitis, convicium faciebat. *Rævard.*

34 *Nummo*] Non sestertio, sed auro, qui valebat paulo plus duobus aureis nostris: ut ego et Cl. Tenenimus, qui mihi aliquot ostendit, ex pondere existimavimus. *Lamb.* *Nummo sum conductus*] Id est, didrachmo, vel drachmis duabus. Pseudolo III. 2. 20. Vide de modo usurarum c. 2. *Sabnas.*

SCENA III. 4 *Venditum*] Servorum, qui plerique fures. *Lamb.*

5 *Facite*] V. C. habet *facessite*, vocem hic nihili. Ego gestio legere, *facite*, quod verbum est coquinarium, et huic loco aptissime quadrat. Glose. *vetus, facit, váσσει. Dissaldaeus.*

6 *Implexisti fustibus istorum*] Sic

dedit Camerarius, quum in scripto inveniret *fustifissorum*, Mellerus. Palmerius, *impluisti fustibus istorum in caput*. Parens conjicit, *fustum ipsorum*. Expectant alii fore, ut isti 'fustifissores' nonnulli forsam haud displiceant. Frustra illi quidem; sed egregia est vetus lectio, modo separentur voces, *postquam implevisti fusti fissorum caput*. Ut alibi 'fores implere elogiorum carbonibus.' 'Fissa' sunt vulnera. Sic præcedente scena, 'Non fissile haberes caput.' Bacchid. II. 3. 'Meum cor et cerebrum finditur.' Ut Virgilius lib. IX. 'Media adversi liquefacto tempora plumbo Diffidit.' Appuleius lib. IX. 'Jamque inversa vite de vastiore nodulo cerebrum suum diffindere.' Hoc Juvenal. est Sat. IX. 'Fuste aperire caput.' Ovidio Met. III. 'Juvenili guttura pugno Rumpere.' Petronio 'solvere frontem.' Plauto in Bacchidibus 'dirumpere caput.' Sic 'fissum' in exte. *Implevisti fissorum*, est plenum reddidisti fissorum vel vulnerum. Gronov.

10 *Lege agito*] 'Dicebatur ei, cuius intentio contemptibilis adversario videbatur' Donatus. Vide Mil. II. 5.

SCENA IV. 2 *Negotium*] Dubitatum olim fuit inter prudentes, utrum 'rem' an 'litem' dici oporteret, &c. 'Negotium,' aut 'res' apud Plaut. legitur. Cujacius.

7 *Peculiaris*] In peculio ancillæ Staphylæ. Asin. III. 1. *Pænissime*] Id est, pæne nihil absfuit, quin me perderet, a 'pæne' formatum. Lips. Epist. Quæst. III. 12.

8 *Scalpturire*] Id est, scalpere; nam frequentativa verba interdum ponebantur pro primigeniis. Fossius.

9 *Ita mihi pectus*] Scribendum esse, *ira mihi pectus peracuit*, ostendimus Observat. III. 21. Gronovius. *Peracuit*] Peracre sen peracidum factum est, id est, ira acerrima incensum. Lamb.

12 *Excmi*] Furibus occasionem in-

veniendi thesaurum præripui. Taubman.

SCENA V. 2 *Conditione*] 'Conditionem' pro conjunctione sponsaliorum et nuptiarum dici, multi notarunt. Festus: 'Conventa conditio dicebatur, cum primus sermo de nuptiis et earum conditione habebatur.' Id etiam simpliciter 'conditio' dicebatur. Unde formula repudii: 'Conditione tua non ntor.' Et quod dicebatur, 'Parentes liberis suis conditiones querere.' Brisson.

5 *Opulentiores*] Hanc sententiam e Plat. de Repub. lib. VI. expressam, notat P. Victor.

9 *Malam rem*] Quasvis malas artes, ad quas se mulieres applicant, intelligo. Et pronomen 'illæ' non ad pauperes tantum, sed generaliter ad omnes mulieres refero: quæ si indotatæ nuberent, semper magis obsequentes essent viris, minusque arrogantes, et minori etiã sumptui. Pistor.

12 *In pauciores*] Sententia est: Non est dubium, quin si fiat, quod dico, major pars populi probatura sit. Restant nunc pauci locupletes et avari, quibuscum controversia mihi futura est, qui hoc non probabunt. Lamb.

14 *Capere*] Id est, concipere, seu constituere. Douza. Palmer. leg. *capere*, quod et Meursio placet.

15 *Namque hoc qui dicat, Quo*] Male Meursius, *Quoi*. Nam *quo* est in quam domum. Nec vero *τὸ* Qui accipiendum pro *quis*, ut voluit Gruterus. Nam quæ sequuntur, *Quo lubeat, nubant*, dicuntur per intellectum *τῶν* *ei respondeo*: etsi in istis quoque leve vitium esse censeo. Habeo legatum Parei, curiosissima ejus e Pall. codd. excerpta, sic ut ne ullum quidem librarii mendam omisisse videatur. In iis video alios quidem aliter, unum vero habuisse, *Quoquo jubent*. Itaque lego, *Quoquo lubet, nubant*. Ut supra, 'Hoc quidem hercle, quoquo ibo

nunc, mecum erit.' Mox, 'quoquo venias.' Gronov.

20 *Muli*] *Mulis* mulabusque plurimum usi sunt veteres, ad carrucas trahendas, quibus plerumque insidebant honestiores matronæ; ut et hodie moris est. Vide *Martial.* III. 62. 'Aurea quod fundi pretio carruca paratur: Quod pluris mula est, quam domus empta tibi.' *Taubm.*

28 *Salutigerulos*] *Glossar.* *Salutigerulus*, ἐπισκέπτῆς.

30 *Moribus præfectum*] Sequitur *Plautus* Græcam consuetudinem: ab iis enim creari soliti sunt magistratus, qui mulierum ornatui præesent. Vide *P. Victorium* XXI. 6. *Taubm.*

33 *Præ quam*] Id est, præ eo, quod fit, cum creditores aut artifices pecuniam sibi petunt. *Lamb.*

35 *Caupones, patagiarii*] 'Caupones' non sunt, qui vinum vendunt; sed nomen habent generale a copiis; ut sint mercatores et institores patagiorum, indusiorum, flammeorum, violacei panni, et cerini. *Turneb. Patagiarii.* Vide *Epid.* II. 2.

36 *Flammearii*] 'Flammearium' hic interpretor, qui flammeo sive rubro colore vestes tingit. *H. Junius.*

37 *Manulearii*] Qui 'manuleas,' id est, tunicarum manicas vendunt: hinc 'manuleata tunica.' *Pseud. Murobathrarii*] Sic legunt omnes libri; pro quibus, *malobatrarii* magis placuere doctis viris: mihi *murobractarii* magis adrident, pro *myrobrectarii*, qui *μυροβρέκται* Græcis. Ita *bractare* verbum, ἀπὸ τοῦ βρεκτοῦ, fluxerunt, quod humectare et madefacere significat, et idem plane, quod *βρέχειν*. Hi calcamenta muliebria unguentis, odoribus, et suffimentis imbuiebant. *Salmas.*

38 *Propolæ*] 'Propola' ex Græco *πωλεῖν* sed præpositio Latina est, producitur enim: quod non esset, si Græca. Dictus enim, quod primus vendat merces, quas in portu primus

anticipat: et ut *Persius* ait, 'Primus tollit piper e sitiente camelo.' Ut prior vendat. *Scaliger. Linteones*] 'Linteones,' qui lintea texerent; 'linterarii,' qui venderent. *Popma.*

39 *Diabathrarii*] *Festus*, 'Diabathra genus solearum Græcanicarum: hinc 'diabathrarii,' qui eas faciunt et dividendunt. *Turneb.*

40 *Molochinariï*] Qui colorem tingunt ad purpuram inclinantem; qualis in malvæ flore spectatur. Et *malva* quidem, *μαλάχη*, et *μολόχη*, dicitur. *Camer.*

42 *Strophiarïi*] *Nonius*: 'Strophium fascia brevis, quæ virginealem papillarum tumorem cohibet.' Hinc 'strophiarïi,' earum fasciarum opifices. *Taubm. Semizonarii*] Qui zonulas minus dimidio latas, quam justa zona est, faciunt; quæ *semicinctia* dicuntur, quod partem hominis anteriorem a cingulo et lumbis, ad pedes usque præcingant. *Turn.*

43 *Absolutos*] Hoc est, demissos, eleganter. *Brunt.*

44 *Treceni cum stant*] Videtur fuisse, *Treceni ceu stant*. Exspectant, inquit, in atriis treceni, ceu phylacistæ. Nam nungantur, qui *Treceni* ad petunt volunt referri, non ad *phylacistæ*. *Gronov. Phylacistæ*] 'Phylacistæ' sunt, qui servos in custodia et ergastulo servabant; ut *Capt.* III. 5. Hic, per translationem, artifices intelliguntur, qui manupretium, vel mercis mercedem flagitant: qui quod in atriis diutius expectant, custodes et phylacistæ appositi videntur. *Turneb.*

45 *Limborarii*] *Nonius* leg. *Textores limborarii*; ut a 'limbo' et 'ora' deductum sit; et sane, nihil aliud sunt limborarii, quam qui limbo oras vestium pingunt, sive prætexunt. *J. Gul.*

47 *Infectores crocotarii*] 'Crocota, genus vestis crocei coloris.' *Nonius. Epid.* II. 2.

51 *Nugigerulis*] Mihi magis pro-

batur altera lectio, *nugivendis*, quam et Nonius agnoscit; 'nam omnia, quibus matronæ utuntur, *nugas* voluit appellari.' *Lambin.*

52 *Cedit miles*] Pro incedit, accedit, venit. *Tarn.* *Miles*] Vide Varr. de L. Lat. lib. iv. sub finem.

53 *Putatur ratio*] 'Putare,' inquit Varr. lib. v. valet 'purum facere:' ideo antiqui 'purum' appellarunt 'putum.' Sic 'ratio putari' dicitur, in qua, summa fit pura. *Scaliger.*

56 *Debet argentario*] Post hunc versum e Nonio talem insero: *Pro illis crocotis, strophiiis, sumptu uxorio.* Qua accessione sententia perspicue juvatur. Ait enim, post absolutos *nugivendos* istos, et mundi muliebris instructores, tandem ut sua quoque nomina militi expediat, adire trapezitam: at ratione ducta, etiam ultro æs alienum apud eum suum reperire, quod conflant nomina exsoluta pro crocotiis, strophiiis, ceteris uxoris suæ ornamentis: ideo necessario militi diem differri, cum illis repræsentata sit. *J. Gul.*

61-*Mactant*] Id est, magis augent viros malo et damno: *malo*, quia viros in servitutem redigunt; *damno*, quia sunt sumptuosæ. Jam, 'angere damno,' Latine dicitur. *Ter. Heant.* 'herus damno auctus est.' *Lamb.* 'Mactus' verbum est antiquum servatum in formula, 'macte virtute esto,' qua virtutem alicujus, re bene gesta, laudabant. Inde 'mactare' in utramque partem. Proprium autem sacrorum est: Deos enim augeri putabant sacrificiis, quibus eos 'mactare' se dicebant, et inde etiam ipsa sacrificia 'mactari' dicebantur. *Gronov.*

SCENA VI. 1 *Edi sermonem*] Dicitur more vetustissimi sæculi, quod indiciis minime quidem raris agnoscit matrem et suam et omnium linguarum Hebræam. *Jerem. xv. 16.* 'Inventi sunt sermones tui, et come-

di eos,' &c. *Goldast.*

5 *Et gloriam pro copia*] *Lambinus* hic ponit *τελείαν στήμην*, et intelligit, 'quærere,' vel 'esse oportet:' dein *Qui habent*, explicat, qui divites et copiosi sunt, subseribente *Gruetero.* At *Scioppius*, *Præ re nitorem et gloriam præ copia.* *Qui habent.* Placet vetus. *Sic Cato de Re Rust. cap. 144.* 'Per eosdemque dies lari familiari pro copia supplicet.' *Noster* in *Sticho*, 'hoc convivium est pro opibus nostris.' Et ibidem, 'tamen efficimus pro opibus mœnia.' *Truculentus*, 'Volo habere aratiunculam pro copia apud vos.' *Mercatore*, 'facere certum est pro copia et sapientia, quæ te velle arbitror.' *Horatius Sat. r. 2.* 'Pro quæstu sumptum facit.' *Livius lib. xxvi.* 'primitias frugum eo donaque alia pro copia portantes.' *Idem lib. xxviii.* 'Ludi funebres additi pro copia.' Dein ex *Langianis* scribes, *meminerunt*: quibus accedunt tres *Vossiani*, et *Junianus*, *Gudianusque.* Decet nunquamque meminisse quibus natus sit, et quem ordinem pro genere ac patrimonio acceperit. Id magis faciunt, qui habent nitorem pro re ac gloriam pro copia: qui tantum nitent seque efferunt quantum res et copia patitur. *Gronov.*

10 *Plus plusque*] Veteres geminabant voces intendendæ rei causa. Vide *Popmam*, de usu A. L.

13 *E senatu sevocas*] De cætu seducis. *Taubm.*

18 *Geryonco*] *Geryon*, rex Hispaniarum, fingitur a poetis tricorpor, habens terna capita, sex manus, totidemque pedes. *Taubm.*

19 *Oculus*] Non vocatur forsitan 'oculus,' quod totus, quantus erat, ex oculis constaret; sed quia plures ei oculi. *Grueter.*

20 *Ioni*] Vide *Ovid. Met. r. Fab. 15.*

21 *Tibicinum*] *Tibicinam* et apud Romanos, et apud alios in nuptiis ad-

hiberi solitam, docet Tiraquell. ad Alex. *Taubm.*

22 *Interbibere*] Id est, totum ebibere; ut 'intercipere,' totum capere *Donat.*

23 *Pirenem*] Pirene fons est Musis consecratus: quem Probus in Helicone collocat: Strabo autem sub Aerocorintho cum omnibus geographis. *Taubm.*

24 *Tum obsonium autem*] Subaudiunt 'misisti:' sed certe subintelligendum est, 'potest absumere sola tibicina;' ut, 'fontem interbibere.' Propterea respondet Megadorus, non posse, etiamsi sit maxima esitatrix; quia quod misit etiam *leoni*, aut, si mavis, *legioni* satis esse possit. *Dis-sald.* *Legioni*] Ironia; quasi dicat: Quid tu obsonium exaggeras? atqui vilem duntaxat agnum misi. *Taubm.*

26 *Curiosam*] 'Curiosi,' vulgi dicitur erat in graciles et macilentos: quasi ii curis semet conficerent et macerarent. *J. Gulielm.*

28 *Mucet*] Macie confectus est. *Taubm.*

30 *Punica*] Laternæ enim Africanæ supra ceteras erant pellucidæ. De cornea laterna intelligit. *Scaliger.*

31 *Cædendum ego illum conduxi*] Cum Nonio interpretantur emi; ne cum Lambino necesse sit scribere *locari*. Sed proprie loquitur Plantus. 'Locator' enim, qui dat utendum, fruendum, faciendum; 'conductor' qui accipit. Ad Cujacium *Observ.* 11. 28. Dabant autem agnos cædendos lanii, unde et 'locare' dicuntur, *Captivis* 1v. 2. Accipiebant obsonatores; ergo 'conducebant.' Vide et *Observ.* 1. 20. *Gronov.*

32 *Loces effereendum*] Apud veteres cadaver, post efflatam animam, cubiculo efferebant, et ablutum, unctum, coronatum, in vestibulo ædium ad januam ipsam collocabant; ita ut pedes in viam spectarent; hoc situ abitionem illam postremam significantes: idque proprio verbo dice-

batur *collocatio*, εἶδος νεκροῦ. *Lipsius.*

35 *A me*] Ponitur pro e domo mea. *Stich.* v. 1. 7. Sic Cic. pro Milon. 'Atque illo die Aricia rediens divertit Clodius ad se in Albanum:' id est, in villam suam in Albano. Idem ad Terentiam: 'Quid causæ inde fuerit, postridie intellexi, quam a nobis discessi:' id est, domo nostra. Et sic noster sæpius. *Gronov.*

38 *Te cui decretum*] Scribe, *Tibi cui decretum est bibere aquam*; ut edidit Gruterus et adsentiantur sex nostri. Est idem sermo *Epidico* 111. 1. 8. præcisus qui foret integer, *Tibi dico, cui decretum est bibere aquam*. Ut altero loco: 'qui, tibi' dico, 'quod divitiæ domi maximæ sunt, is nummum nullum habes.' *Truculento* act. v. 'Mihi homo cave faxis volnus, tibi jam cui sunt dentes ferrei.' *Gronov.*

39 *Me deponat vino*] Me vino cupit eo deducere, ut nihil differam a deposito, et vix animam ducente. *Gruter.* Etenim mortui 'positi,' 'compositi,' et 'depositi' dicebantur, qui in agone erant, vel animam agebant. *Lucill.* 'Jam depositus bubuleus' exhalans animam. *Virgil. Æn.* xii. 395. 'Ille ut depositi proferret fata parentis.' *Ovid. Trist.* 111. 3. *Gronov.*

40 *Coloniam*] Locum. Tralatio a coloniarum deducendarum consuetudine. *Lamb.*

43 *Larutum*] *Servius Æneid.* 111. 'Apud veteres neque uxor duci, neque ager arari sine sacrificiis peractis poterat.' Vide notas *Amphit.* v. 1.

44 *Inimicos habes*] *Diogenes* interrogatus, cur aurum palleret, respondit, quia multos habet insidiatores.

46 *Factum est optimum*] Ex formula solenni edictorum. *Douza.*

47 *Aulam in Fidei*] Loquitur de Fidei templo Athenis extracto. Olim moris fuit, ut in ædibus sacris pecuniæ deponerentur. Unde ærarium Romanum erat in æde Saturni, argentarii in foro. *Long.*

19 *Ne tu in*] Ne fias in me infidelis; ut tibi pro 'Fidei' nomine, 'Perfidia' aut 'Infidelitatis' nomen sit imponendum. *Taubm.*

ACTUS IV.

SCENA I. 4 *Capessere*] Id est, perficere.

5 *Sin dormitet*] Si quando sit negligentior, ita sit, ut meminerit, ea sarcienda esse majori diligentia, quæ neglecta sunt. *Lamb.*

8 *Quo incumbat*] Non adjuvare ejus amentiam. *Lamb.*

9 *Scirpea ratis*] 'Scirpum' grammatici interpretantur 'id quod in palustribus locis nascitur leve ac procerum, unde tegetes fiunt.' Hoc est φλοῦς Græcorum. Inde *scirpea ratis* hoc loco ἡ φλοῖνη. Nihil rectius et enodius hoc junco; unde proverbium, 'nodum in scirpo quærere.' Ex scirpi cortice, tegetes quoque et alia vitilia texebantur. Detracto cortice, medulla interior candelis faciendis serviebat, cera circumdata. *Salmas.*

12 *Ut toleret, ne pessum abeat, tantquam*] Libri hæc scribunt sine lacuna ulla aut hiatus suspicione. Minima mutatione legendum putarim, *Tamque herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi sciunt.* Id est, adeo ediscat, tam ediscat (nam ita loquuntur veteres) imperium herile, ut, quid vultus velit heri, eum videndo norit. *Salmas.*

15 *Censione bubula*] 'Censionem bubulam' festive vocavit verbera lori bubuli, cujus censura in servos animadvertitur. Itaque 'censio,' quæ proprie est æstimatio, τιμωρία, heic est 'animadversio,' τιμωρία. *Turneb.*

16 *In splendorem*] Nunquam vincitur. Ex consequente intelligendum antecedens. *Lamb.*

20 *In ara*] Erant aræ non publicæ tantum in templis, sed et in plateis, viisque. *Mostel. v. 1.* 'aram in via

Tranio occupat.' *Taubm.*

21 *Arbitrari*] Prospicere ac speculari. Nam 'arbitrari' etiam speculatorem; 'arbitrium,' prospectum; et 'arbitrari,' prospicere significat. *Lamb.*

SCENA II. 8 *In tuo loco*] Proverb. olet, id est, in tua potestate, manu, tutela est. Sic, 'Intra suas præsepes,' *Casina.* Cic. 'In meis castris præsidiiisque versaris.' *Taubm.*

15 *Congialem plenum faciam tibi fideliam*] Congius capit sextarios sex. 'Fidelia' autem, Samium vas est ad usus plurimos. *Nonius.* *Faciam*] Id est, sacrificabo. *Taubm.*

SCENA III. 1 *Ab læva*] Vanitas aurum auspicia corvorum fausta a dextra, a læva infausta jactabat. *Turneb. vi. 26.*

2 *Crocibat*] 'Crocitum' vocem corvorum esse, docet *Nonius.*

3 *Artem facere ludicram*] Cæpit palpitare et micare. Vide *Turn. xiv. 5.* et *xix. 22.* item *Brodæum Misc. III. 27.*

4 *Emicare*] Id est, erigi.

SCENA IV. 1 *Lumbrice*] Ἐπιτερον γῆς. 'Lumbrici' etiam dicebantur, qui ex imis sordibus ad summam dignitates erant evecti: gemina ratione 'terræ filii.' *Casaub.*

5 *Afflicta*] *Affligere* est προσουδίξεν, ad terram dare. *Casaub.* *Raptus*] 'Raptare' est convitari. *Vid. Mil. II. 6.*

6 *Verberabilissime*] Μαστιγῶν ἀξιότατε. *Verberabilis* est μαστιγώσιμος, verberibus dignus. *Taubm.*

8 *Quid tibi*] Homo suspiciosissimus putat, servulum tricari in voce *tibi*, quasi dicat, At illud redde, quod usus tui gratia abstuleras. *Lamb.*

9 *Item quid agis*] Recte hæc verba continuat sub persona *Euclionis Acidalius*: sed præterea legendum, *Ecquid*; nam *Camer. et Voss. 1. Hæc quid*; alii omnes nostri clare, *Ecquid*. Sic igitur fiat: *Eu. At illud, quod tibi abstuleras, cedo. Ecquid agis? St.*

Quid agam? EU. *Auferre non potes.* Gronov.

10 EU. *Pone.* ST. *equid.*] Cum cavillatio aliqua præcesserit, vel ipso sene teste, fieri non potest, quin iste versus omnino requiratur, quem e Mss. Cam. et Pall. reposui; nam absque eo nihil tale dici possit. Sensus autem obscæni; latetque ambiguitas in *pone*: quod, ut verbum, usurpat Euclio: at adverbialiter accipit servus nequam, proque eo quod a tergo est. *Gruter.*

Datære] Vocabulum amatorium et venerum est. *Rittershus.*

11 *Cavillam*] Festus: 'Cavillatio, est jocosa calumniatio.' 'Cavillare,' est a 'cavendo,' ὑποκοριστικῶς propriumque est leguleiorum; ut jurisconsultorum, 'cavere.'

14 *Tertiam*] Ridiculum. Ostendit autem Plautus, quam miser sit avarus, qui auri et servandi cura, et amittendi metu perturbatus, ne oculis quidem suis credit. *Lamb.*

19 EU. *Nive adeo abstulisse*] Enclio addit de suo, quod a servo adhuc dici volebat. Et alioquin, etsi servilia ingenia irreligiosa fere sunt; haud putarim, id ipsum ultro ausum dicere Strobilum. *Gronov.*

20 *Ne inter tunicas*] Debent hæc connecti cum illis, *agedum exc. pallium*; et notare, Enclionem *tunicas* dicere, non *tunicam*. Jam *pallium*, vestis Græcorum exterior; *tunica*, interior: illud ἱμάτιον, hæc χιτὼν dicta. *Lamb.*

28 *Quis illic*] Quis ille, &c. Nemo erat omnino, præter Strobilum; sed homo avarissimus tuta etiam timet. *Lamb.*

32 *Socienno*] Vide notas *Amphitr.* i. 1. et *Mil.* iv. 2.

SCENA V. 9 *Concessero*] Scioppius e Nonio adtextit hunc versum, *Hinc ex occulto sermones satos sublegam.*

SCENA VI. 2 *Sublevis*] Profusus mihi fucum fecit, me delusit, et pro iudicium habuit. Tractum a genere ludi, quo

dormientibus ora pinguntur, ut habet Glossa Mss. Pall. quart. Cujus rei vestigium est apud Petron. et Virgil. *Eclog.* vi. 22. *Gronov. Panissumæ*] Supra III. 4.

6 *Dicam*] Nota, senem non dicere, 'donem,' aut 'largiar;' sed, *dicam* aliquid boni: hoc enim fit absque sumptu. *Lamb.*

8 *Silvani lucus*] Quidam 'lucos' dictos, Servio teste, asserunt, quod ibi lumina accenderentur causa religionis. De hoc 'lucos Silvani' auctor de limitibus: 'tertius Silvanus dicitur orientalis, cui est in confinio lucus positus.' Græci ἄλος. Glossæ, *lucus*. Hesyehius, ἄλση τεμένη. Sic vocant loca arboribus consita, et consecrata. Ita Latini 'lucos,' silvas religione sacras; nec poëtæ tantum, sed omnes qui proprie locuti sunt. Plinius arbores dixit religiosas, quia non omnes tales: at 'lucos' absque epitheto, quia omnes sacri, et qui 'lucus' dicitur proprie, sacra silva est. *Salmas. Extra murum*] In suburbio. *Taubm.*

SCENA VII. 3 *Fac mentionem cum*] Id est, age cum eo verbis. *Cistell.* i. 2. 15. Observanda syntaxis. *Gronov.*

4 *Resecroque*] Religione jurisjurandi solvo. Obtestatus erat matrem Lyconides, ne eorum, qua ipsi de Euclionis filia aliquando dixerat, apud avunculum mentionem faceret: nunc obsecrationis religione cum absolvit, rogatque, ut cum avunculo de amica colloquatur. *P. Pithæus.*

6 *Impetrassere*] Est idem quod 'impetraturum esse.' Nam sententia est: Colloquar eum avunculo Megadoro de te, et amica tua, Euclionis filia; ac quandoquidem ea a te vitata est, spero me impetraturum ab eo, ut tu eam ducas uxorem. *Vossius.*

10 *Uterum dolet*] Nentro et masc. genere usurpabant, auctore Nonio. *Taubm.*

11 *Juno Lucina*] Mirantur eruditi, quod in comœdia palliata invocetur a

puerpera Juno Lucina. Sed injuria mirantur; et multo iniquius Terentium reprehendunt: utitur enim sermone Latino, sed qui Græcam Deam Ilithyiam exprimat. Itaque ab Horatio Carm. Sæcul. scribitur, 'Lenis Ilithyia, tuere matres.' Ex consuetudine Romana. Juno autem Lucina Diana est: 'Lucina' vero dicta, quod ejus opera partus in lucem prodeant, et lumen solis intueri incipiant. *Turneb.*

12 *Rem potiozem*] Quasi dicat: Non esse, ut argumentis multis matrem doceat, stuprasset se filiam, cum ipsa inibi sit, ut revera ostendat se vitiatam. *Gruterus.*

14 *Ut istuc*] Editt. vett. et Mss. Camer. et Pall. 3. 4. 5. 6. plane legunt, *Ut istuc, quod me oras, efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*; nisi quod iidem omnes uno versu cuncta includant. At Pall. 1. et 2. non habent illa, *impetratum ab eo auferam*, cum glossema sint præcedentium, *efficiam tibi*. Camerarianus tamen adhuc omnia illa servat quæ comparent in vulgg. quæ certe supervacua sunt. *Idem.*

20 *Sunt comitia*] Ubi de fama et salute mea agitur. Tractum a P. R. comitiis. *Taubm.* Vide Pseud. IV. 7.

SCENA VIII. 1 *Pici divitiis*] Nonius: 'Picos, veteres esse voluerunt, quos Græc. γρόπας appellant.' Et hi ex montibus Hyperboreis aurum effodere creduntur. Herodotus etiam γρόπας χρυσοφύλακας memorat apud Arimaspos gentem Scythicam. *Scalig.* Vide *Turneb.* XXIII. 26. XXIV. 23.

8 *Duco*] Id est, descendo, demitto me sensim. *Bozhorn.* Vide Bacchid. IV. 2.

SCENA IX. 1 *Perii, interii*] Vide notas Capteiv. III. 5. 45.

2 *Tene, tene*] Furem insequentes clamabant etiam, 'prehende furem.' *Briss.*

6 *Et creta*] Elegante nitidoque et *Delph. et Var. Clas.*

mundo vestitu cretatoque. Scribitur in homines tenuiores; quibus cum copia mutanda: togæ non esset, tamen ut nitidi et melioris fortunæ apparerent, sub dies ludorum togulam suam incretabant. *Lipsius. Plin. XXXV. 15. et 17.* Proprie dicuntur 'vestitu et creta se occultare,' qui toga candida simulant se probos et magistratu dignos. Inde Plautus, transfert ad eos, qui honestate vestis mores improbos vel animum dissimulant. *Gronov.*

7 *Quid ais*] Ex abrupto ad alium, forte sibi oblatum, sermonem Euclio convertit, priori sententia nondum expleta. *Bozhorn.*

8 *Novi omnes*] Nihil hic video quod morari lectorem possit. Dicit, se scire fures esse in cavea complures; non mirandum si prius dixerit se novisse omnes. Oportet omnes novisse, qui sciret, qui fures ex illis, et qui non. Sed homo hic turbatus et quod amiserat quærens, cum et omnibus qui in cavea essent, eam sibi demonstrari peteret, cum nemo responderet, et omnes riderent, omnes se novisse ait, et fures esse complures. Non alia sententia existeret ex eorum correctione, *homines novi.* *Salmasius.*

11 *Tantua gemiti*] Pro *gemitus*; ut *senati, &c. Taubm.*

16 *Pati nequeo*] Id est, vivere, durare. Vide ad Senecæ Thyestem v. 470. *Gronov.*

17 *Ejulans*] Cic. Tusc. lib. II. 'In-gemiscere nonnunquam viro concessum est, idque raro: ejulare ne mulieri quidem,' &c. Horat. Epod. X. 'Et illa non virilis ejulatio.' *Lamb.*

SCENA X. 6 *Perditum ires*] Vid. Persa I. 2.

7 *Deus impulsor*] Significat Cupidinem; a quo impulsus fuit ad filiæ amorem, et ad illam corrupendam. *Lamb.*

13 *In nervo*] Id est, ut apud te mihi laqueo, seu potius ferreo vinculo, interstringam gulam. *Lamb.*

Plaut.

5 Z

14 *Tactio est*] Est ambiguitas in 'tangere,' quod et furari, (nude 'tagaces' pro furibus) et cum muliere rem habere significat. Horat. Sat. 1. 2. 'matronam unllam ego tango.' *Passerat*. Epid. 11. 2. *Meam*] Scil. 'ollam,' ut quidem Enclio sentit; 'filiam,' ut Lyconides. *Lamb.*

18 *Luce claro*] Argumentum ab absurdo, et improbabilium consequenti. Sic enim legendum; non *clara*: quod et Nonius tutatur. Cic. Offic. 111. 'Ince claro in foro saltet.' *Lamb.*

20 *Nimis vile*] Id est, non potest satis magno emi vinum atque amor, siquidem vinum ebrius, amor amanti dant omnium facinorum licentiam et impunitatem. *Lamb.*

22 *Stultitium*] Dicit *stultitiam*; quoniam stolidam omnia, quia abest malignitas, miseranda. *Boxhorn.*

25 *Hand caussificor*] Non recuso, οὐ προφασίζομαι. *Lamb.*

28 *Quin tu*] Qui civem Romanam vitiat, aut eam indotatam ducere, aut si hoc recusaret, capitis argui consuevit. Nec intererat, filiusne familias esset, an paterfamilias; ut testatur expresse Terent. Adelph. *Ræurd.*

29 *Nisi refers*] Ἀποσιώπησις. scil. penas de te meritas sumam. *Lamb.*

30 *Rapium*] Dixit, ut perturbatus; nam ad prætorem 'ducere,' et in jus 'vocare' licebat; 'rapere' non licebat, nisi ei, qui antestatus esset. *Lamb. Scribam dicam*] Γράψομαι δίκην, id est, accusabo; nam γράφω apud Græcos etiam accuso significat, id est, δικάω, κατηγορῶ. Δίκαι autem sunt κρίσεις et ἐγκλήματα. *Loug.*

40 *De alia re rescivisse censeo, quod*] De hoc genere loquendi scripsimus Observat. 111. 2. *Gronov.*

42 *Dic bona fide*] Jurabat et, 'per fidem,' simpliciter. Petron. 'Et, per fidem, inquam, pater, cujus hæc navis est, aut quos velat, dicere potes?' 'Et per fidem;' id est, dic per fidem. Sanctissimum erat iusjurandum 'per

fidem.' *Herald.*

45 *Neque furem excipies*] Quod Nonius explicat, 'excusabis vel celabis,' dubitant an satis proprie: ipsi malint respici ad Festi 'Excipium.' Alius, imo ait proprie: non uteris προσωποληψία quicunque tandem sit, quem tu furem esse cognoveris, indicabis. Recte Nonius, 'celabis:' nam qui 'recipit' vel 'receptator' est, dat locum delitescendi. Hoc autem est hic 'excipere.' Sic Cicero pro L. Manilia de Mithridate: 'Hunc in illa fuga Tigranes rex excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit.' *Gronov.*

51 *Eccillam*] Vide Milit. 111. 1.

53 *Renunciare repudium*] Remisit tibi per me repudium. *Lamb.*

57 *Quæ res tibi*] Formula precandi solemniss, qua utebantur initio rei enjuslibet gerendæ, negotiique contrahendi. *Lamb.*

62 *Si quid ego erga te*] Camerarianus, *Ut si quid ego*. Mss. Pall. *Ut quia ego*, ut et Junianus. Edd. veteres, *Ut quod ego*; et sic tres Vossiani cum Academicis et Gudiano. Nec mutandum est: est enim elegans repetitio particulæ *ut*, de qua in Bacchides et ad Livium diximus. *Gronov.*

63 *Leges jubent*] Jubent enim leges enim, qui virginem vitiauit, eam aut dotare, aut uxorem ducere. *Lamb.*

67 *Quem hodie ego avom*] Genus loquendi permixtum. Vid. Epid. 11. 2. *Taubm.*

68 *Numerum cape*] Id est, accipe. Nonius. Tempus supputa, sc. a θεσμοφορίοις. *Taubm.*

73 *In vado*] In salute explorata et certa. Sic Terent. Andr. v. 2. 'Omnis res est jam in vado.' *Lamb.*

77 *Anu*] Staphyla.

ACTUS V.

6 *Contollam*] Id est, congregari; nam 'contollere' valet, conferre; ut 'protollere,' proferre. *Lamb.*

8 *Quin ego illi*] Moribus receptum, ut servus interdum cum domino quasi pacisceretur in certum pretium, quod si exsolisset, liber esset. Id pretium e peculio servi, vel adventitio lucro. Sen. Epist. 80. Qui cum frugi essent, raro serviebant ultra quinquennium; teste ipso Tullio Philippica VIII. *Gruter.*

9 *Manu me mittat*] 'Manumitti servus dicebatur, cum dominus aut caput ejus servi, aut aliud membrum tenens, dicebat, Hunc hominem liberum esse volo; et emittebat eum manu,' Festus.

11 *In faba*] Ne existimes rem nihili, puta vermiculum, quem 'midam' vocant, me reperisse; sed quiddam pretiosum. *Lamb.*

21 *At scin' quomodo*] Vide notas Amph. I. 1. 200.

Joannes Meursius scenam, quæ nunc est ultima, fide codicis sui ita supplet. Quæ quidem et in editione, quam Simon quidam Carpentinus Parisiis ante sæculum procura-

vit, verbatim ita leguntur: ut et in Gryphii Lugdunensi, et Hervagii Basiliensi.

'Quid hic quondam pervicus addit? Non feramur unquam,' &c. [Vid. textum nostrum.] Verum nihilominus sic etiam mutila est. Quia vero hæc comædia, si ulla alia, frequentissime non legi solum, sed doceri agique solet; nec facile applausum mereri poterit, si ipsa solum illo suo 'Plaudite' careat; patiamini, quæso, Persii nostri, pannum illum Bononiensem purpuræ huic Romanæ interea sic adsui, dum forte melius quid ab aliquo vestrum impetretur. Erant quidem ad manum aliorum etiam Supplementa, nec displicebant, imprimis, Joach. Camerarii, et Georgii Reinmanni, Profess. Regiom. elegantissimi certe ingenii et doctrinæ: sed quia ille Codrus a multis jam annis in Quattordecim sedit, loco eum pellere et excitare novus ego Oceanus aut apparitor forte non debui. *Taubm.*

CAPTEIVEI.

ARGUMENTUM. 2 *Alium quadr.*] Id est, alterum Hegionis filium, Pægnium, qui postea dictus est Tyndarus. 'Alius,' pro alter. *Taubm.* *Servus*] Stalagnus vendidit Theodoromedi.

4 *Natum*] Philopolemm; nam de altero nulla spes erat. *Taubm.*

6 *Is*] Tyndarus, qui servit Philocrati. *Taubm.*

7 *Amittatur*] Id est, dimittatur. *Douza.*

8 *Et is red.*] Philocrates Pseudotyndarus reduxit et Philopolemm et Stalagnum, qui olim Philocratis patri vendiderat Pægnium. *Lamb.*

9 *Aliam*] Tyndarum, eundemque

Pægnium, quem putabat esse servum. *Taubm.*

PROLOGUS. 1 *Hos quos*] Constructio est, qualis illa Terent. 'Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit!' Item Amphitr. IV. 1. 'Naucratem quem convenire volui, in navi non erat.' Ridiculum hoc est Mureto: at non aliter quoque Cicero. *Grut.*

2 *Illi*] Pro illic.

4 *Est hujus*] Tyndari.

9 *Alide*] Pro Elide. Elis Achaïæ oppidum. Sic autem restituit Turnebus: quod porrigendum est ad omnes locos, in quibus legitur, 'Au-

lide, 'Aliis,' 'Aulidis.' *Lambin.*

11 *Negat hercle*] Ἐποστροφή, ad quemdam obstreptentem Prologo, de ultima cavea. *Camer.*

13 *Mendicariet*] Histrion, cui obstreptitur, vocem plerumque obtundit clamando: ravi autem contracta, exhibilatur: atque ita arte histrionica deserta cogitur mendicare. Nonius, 'Mendicariet,' pro 'mendicare.' *Lamb.*

14 *Tua caussa*] Ego ea de caussa, ut tu, qui in extrema scena stas, fabulæ argumentum intelligas, me rupturus non sum. *Pistor.*

15 *Ope vestra*] Id est, opibus vestris. Intelligit Quirites, quibus quinto quoque anno in lustrum ac census civium R. nomina sua referre jus erat. *Taubm.*

16 *Accipite reliquom*] Lambinum et Douzam hic aiunt frustra esse: dici enim se nolle diutius immorari dicendis ab argumento et instituto alienis. Imo ipsi frustra fuere, non Douza. Ludit omnino Plautus in ambigua significatione τοῦ reliquom: quod si conjungas cum τῶ accipite, est id quod de argumento dicendum restat, sed quod sequitur; ita continuatur, ac si significaret æs alienum vel debitum. Sic Cicero ad Atticum: 'Maxime angit ratio reliquorum meorum.' Plinius Epist. 111. 19. 'dum reliqua colonorum miunnt.' Leg. 81. D. de condit. et dem. 'vel pariatore vel reliqua habente.' Unde 'reliquari,' 'reliquatio,' 'reliquator,' in libris juris. Par lusus Cistellariæ prologo vs. 40. quem locum opportune apposuit Douza. *Gron.*

18 *Dominum*] Domini sui Hegionis filium, et ita dominum sive herum minorem, Pægnium. *Lamb.*

19 *Hic*] Theodromedes Philocratæ pater. *Lamb.*

20 *Peculiarem*] 'Peculiares servos,' nuncupatos esse 'servos vicarios,' docet Tit. Popma.

21 *Hic nunc*] Tyndarus.

22 *Di nos quasi pilas*] Versant nos, et ut ipsis commodum est, male habent. 'Pilæ et effigies viriles et muliebres ex lana compitalibus suspendebantur in compitis, quod hunc diem festum esse Deorum inferorum, quos vocant Lares, putarent; quibus tot pilæ quot capita servorum, tot effigies quot essent liberi, ponebantur; ut vivis parcerent, et essent his pilis et simulacris contenti,' &c. Festus. Atque hoc illud esse arbitrator, quod etiamnum in superstitionibus Romanæ antiquitatis monumentis Lares Penatesque cum pilis depicti spectantur; quas in manibus gestantes versent quo pacto lubet: eoque hand dubie a callentissimo poëta alusum. *Douza.*

28 *Cum quo mutet*] Id est, pro quo recipiat. Ut Ovidius in septimo: 'Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis, Æsonidem mutasse velim:' id est, quem recipere, parare, meum facere velim, vel rebus omnibus aliis tanquam mercede data pro eo. Nam in permutatione non datur tantum, sed etiam accipitur: est igitur 'mutare rem cum re,' tam accipere quam dare rem pro re. Et geritur negotium inter personas, utrimque aliquid dantes et aliquid accipientes: ideo et 'mutare quid cum aliquo homine' bene dicitur. Sic Sallustio 'mancia et pecus mutare cum mercatoribus vino advectitio' est dare. Justino 'sexum cum matre mutasse' et dedisse et accepisse. Male igitur hic tentavere Plantum: male hæc genera loquendi aut carpserunt, aut confuderunt. *Gronov.*

30 *Inde*] Ex Elide.

32 *Filio dum parceret*] Dummodo filio suo consuleret, eumque in libertatem vindicaret. *Lamb.*

33 *Reconciliare*] Recuperare.

34 *De questoribus*] Urbanis scilicet, qui ærarium curabant. Hi et manubias hostium prædasque vendebant. *Lamb.*

40 *Expedit*] Explicabit, ad exitum perducet. *Lamb.*

46 *Sua sibi*] Sua ipsorum. *Lamb.*

48 *De sua sententia*] Nullis aliis in consilium adhibitis. Sic loquuntur boni scriptores, ‘de consilii sententia,’ ‘de amicorum sententia.’ *Lamb.*

51 *Cum recogito*] Sane quidam scripti, *rem cogito*: sed non omnium princeps Camerarianus. *Recogito*, sic, ut Columella lib. 1. ‘Quæ cum animadverterem, sæpe mecum retractans recogitansque.’ Utitur et Cicero. *Gronov.*

52 *Hæc res agetur*] Non *fabula* ponitur hic sexto casu, nec *vobis nobis* est vobis nobisque. Mos comicorum, ut loquantur, quasi ea comædia non esset, sed vera et non simulata res ageretur. Vide Observationum nostrarum in Ecclesiasticos Scriptores caput secundum. Nos, inquit, hoc representabimus ornato, voce, vultu gestuque quasi rem veram; quasi essemus illi quibus hoc evenit: vobis id erit spectaculum et ludus. *Gronov.*

53 *Sed etiam est*] *Etiam*, insuper, præterea. *Boxhorn.*

55 *Non pertractate*] Non scurriliter, aut lascive. ‘Pertractare,’ nostro vocabulum Venereum est. Asin. ‘Osculando, oratione vinula venustula. Si papillam pertractavit.’ *Scalig. Agellius* lib. IX.

56 *Versus immemorabiles*] Memoratu indigni, infandi. *Cistell.* II. 1.

61 *Comico choragio*] Id est, ‘comico instrumento et apparatu scenarum,’ Festus. Tragediæ enim aguntur choragio tragico; comædiæ, comico. *Lamb.*

63 *Proin, si quis*] Totius hujus loci hæc sententia est: Proinde, si quis pugnae spectandæ cupidus est, lites et valentorem in se adversarium excitet. Sic fiet, ut pugnam inspectet tristem victo sibi et funestam, adeo ut omnia pugnarum spectacula deinceps odio sit habiturus. *Boxhorn.*

68 *Bellique*] Vult domi eos esse justissimos judices, et militiæ optimos bellatores. *Domî* autem *bellique*, id idem quod Terentio, ‘domi militiæque,’ Demostheni *ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν πολέμῳ*.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Nomen indidit scorto mihi*] Turnebus hoc ex loco colligit parasitos appellatos fuisse ‘scorta.’ Imprudenter profecto: et perinde ac si ex verbis his in Menæchmis, ‘Juventus nomen indidit Peniculo mihi,’ aliquis certet parasitos omnes vocatos fuisse ‘Peniculos.’ Uterque narrat, quid singulis ipsis acciderit; non quid universo generi: uterque refert nomen *προσηγορικὸν* in se uno factum esse *κύριον*. Illud planum ludi in ambiguo sensu *τοῦ invocatus*. Scortum invocabatur talos jacientibus in vino; ut Asinaria v. 2. 55. et Curculione II. 3. 77. At ego sicubi cœnæ nidor nares percussit, adsum invocatus. Hinc mihi facetus aliquis invocari solito nomen imposuit scorto. Locus ex Truculento, quem eodem torquet Turnebus, obscurus est et corruptus. *Gronov.*

3 *Derisores*] Id est, parasitos et palpones: nam ‘ridere’ et ‘irridere’ veteribus pro ‘adulari’ positum: triplexque genus parasitorum fuit, ‘derisores,’ ‘plagipatidæ’ sive ‘Lacones,’ et ‘adulatores.’ *Nonius.*

5 *Talos*] Vide Persa v. 1. Mil. II. 2. Asin. v. 2.

7 *Planius*] Scilicet sumus invocati, id est, non vocati: quia neque ad cœnam vocamur, neque in talorum jactu invocamur, &c. Ludit in ambiguo: nam, *invocatus*, est etiam *ἔκλητος*, non *vocatus*, et qui *ἀντόματος καὶ ἀντόκλητος* comparet. Ter. Eun. v. 9. ‘Ut tua mihi domus Te præsentem, absente pateat; invocato ut sit locus semper.’ *Taubm.*

10 *Res prolata*] Et pro Muræna, ‘rebus prolatis,’ et ad Attic. lib.

VII. 'rerum prolatio,' apud Cic. significatur negotiorum suspensio, et jurisdictionis silentium, vel justitio indicto belli temporibus, vel feriis et vacationibus. Lucan. in Pison. 'si quando iudice fesso Turbida prolatis tacuerunt jurgia rebus.' *Camerar.*

12 *Caletur*] Dictum, ut 'statuer,' sudatur.' Cochlea autem alia est a testudine, 'linax' etiam dicta nonnullis. *Grut.*

16 *Rurant*] 'Rurare' interpretatur rusticari: ego, opus ruri facere, rus colere; ut 'arare,' arvum colere: hinc, 'rurationis Dii,' apud Apuleium, qui operi rustico faciundo præsumunt. *J. Gul.*

17 *Venatici*] Graciles, macri, ad cibum quærendum expediti. *Taubm.*

18 *Quando res redierunt*] Quemadmodum feriis res prolata; ita iis exactis, rediisse, dicebantur. *Sicana. Molossici*] Sic, 'odiosici' et 'incommodistici,' non sunt Latina nomina, sed a Plauto sub persona Parasitidis movendi causa, a 'molosso,' 'odio,' et 'incommodo,' ita producta. *Lamb.*

20 *Nisi qui colaphos*] Parasiti, etsi non servi, maxime tamen serviles erant, qui libertatem offa venalem habebant, ejusque gratia præter irrisum, diceria, colaphos, etiam ollas sibi in caput confringi permittebant. Hæ ollæ cinere erant repletæ; ut nimum eo per totum corpus effuso, majorem risum prætoribus suis exhiberent. *Meurs.*

22 *Portam trigeminam*] Ita dicta a tergeminis Horatiis et Curiatis: quæ eadem et 'Ostiensis,' quod per eam iretur Ostiam. *Lamb. Ad sacculum*] Sacculum locum fuisse puto extra trigeminam portam, in quo pauperes stipem mendicantes sedebant: nam extra hæc portam mendicabula pauperum fuisse, multis ex Cicerone probare possem. *Longol.*

24 *Rex*] Vide *Asinar. Potitus*] Ab hostibus captus est. Nos istam

asperitatem in meliorem receptam legem emollivimus, et interpretatur verbum *potitus est*, passive: subintelligimus, 'vi' aut 'opera:' sicut *χάριον* subintelligunt Græci, et Sallustius. *Scaliger.*

SCENA II. 2 *Quæstoribus*] Vide notas supra Prol. vs. 34.

3 *Catenas singularias*] Quæ sunt singularum librarum. Sic 'ballistæ centenariæ,' quæ saxa centum pondo jaciebant: 'talentariæ,' quæ talenti pondo. *Turneb.* *Lambinus singularias* interpretatur singulares, id est, simplices, minoresque: atque has oppositas majoribus, patere ait ex sequenti, 'Istas majores,' &c. Alii interpretantur singulas; quasi dicat, non binas, sed singulis singulas.

5 *Si foris, si*] Id est sive. *Sciop.* Vide *Merc. II. 2.*

7 *Avis fera*] Avis enim fera e cavea libenter evolat, neque postea reddit: istam lectionem requirit responsio vs. 14. *Turneb.*

9 *Satis est*] Tò *satis*, conclamatum est. *Scalig.*

11 *Non videre tu quidem*] Pessime *Dissaldæus*, *Non vid. re re ista tu quidem*. Nihil mutandum est; et recte *Lambinus*: Non videris liber esse malle quam servire; nam istuc si velles, frangi fores, et operam dares, ut vel ventre castigato et genio defraudato comparares peculium, quo te redimeres. *Gronov.*

12 *Si non est quod dem*] *Dom. Baudius, qui dem*. Serv.

13 *Si dederis*] Scilicet te in pedes. *Taubm. Dem tibi*] Scilicet magnum malum. Est autem mirus lepos in verbo *dare*, toties iterato. *Lamb.*

14 *Avis me fera*] Id est, aufugiam, avolabo. *Lamb.*

15 *Ita ut dicis*] Luditur in verbis, *avis feræ consimilem facere*: quod significat, et aufugere, ut *Iorarius*, et in caveam includere, ut *Hegio* accipit. Fiet, inquit, hic, ut dicis. Nam si aufugere volueris, profecto avis fe-

ræ consimilem te a me factum videbis, in *caveam*, id est, arctiori custodia datum. *Boxhorn.* In *caveam*] Manet in metaphora: intelligit comedes, custodiam. *Lamb.*

17 *Quod ego*] Referendum ad illa superiora, ubi dixit, Hegionem homines captivos commercari, si forte queat aliquem invenire, quo filium suum permutet, *Quod ego quidem*, inquit, &c. *Lamb.*

20 *Antiquis moribus*] Antiqua, et quæ ab aureo illo sæculo, habita sunt omnia meliora nostris: quia scilicet recentia a Deis propius etiam ad ipsos accedebant. Ita noster Trin. II. 2. 'antiquis vivito moribus.' *Taubm.*

21 *Cujus, &c.*] Id est, nunquam exhilaravi illum absque præmio aut mercede. *Gratiis*] Id est, gratis. *Camer.*

26 *Quæstum carc.*] Quæstum ex captivis in carcerem coniectis. *Lamb.*

28 *Huc conciliari*] 'Conciliare aliquo,' est facere ut aliquo venias. Sic 'reconciliare' est reducere facere, supra Prolog. vs. 83. et infra I. 2. 65. et III. 4. 44. *Gronov.*

29 *Carnificinam facere*] Homines excarnificare, et quæstum ex carnificina illa quærere. *Lamb.*

33 *Me juvat*] Mihi prodest: $\mu\epsilon\ \delta\upsilon\eta\sigma\iota\upsilon$. Hinc cibus *δνειαρ* appellatur a Græcis, eo quod juvet. *Lamb.*

36 *Egone non defleam*] Sambuci codex habet, *ego me non defleam?* Recte, opinor, ludit parasitus in affinitate vocum *me* et *ne*. Nam re vera, magis ille dolebat suam, quam regis sui vicem, quamvis contra vellet ad Hegione intelligi. Propterea ait Hegio vs. 49. 'huic illuc dolet, Quia nunc remissus est edendi exercitus.' Dignus parasito jocus. *Dissald.*

41 *Unicus*] Id est, unice dilectus. Græci *ἀγαπητὸν* dicunt. Ita unicum Hectoris filium *Ἐκτορίδην ἀγαπητὸν* dixit Homerus. Sic 'unicum amicum' Romani dicunt, quem plus amant ceteris. *Taubm.*

50 *Quia nunc remissus*] Verba sumi-

nam ad rempublicam pertinentia ad parasiticæ cœnas lepide ac ridicule detorquet. 'Remissus exercitus' dicebatur, quum cessaret maximus comitiatus sive comitia centuriata: quemadmodum 'imperatus exercitus,' quum agerentur centuriata comitia. Sic 'remissus exercitus' edendi est parasito, quum non coitur ad convivium: 'imperatus,' cum sagina cæditur, vino et victu, piscatu probo, electili, sodales inter vita colitur. Neque abhorret illud, 'qui posset tibi.' Nam et consul imperabat exercitum præconi, jubebatque eum vocare inlicium Quirites. Sic exercitus edendi parasito imperabatur quum mittebatur obsonatum, III. 1. aut fiebat cellarius, IV. 2. quum jubebatur contrahere Quirites pistorienses, placentinos, turdetanos, &c. hoc est, ex pistorum, dulciariorum, aucupum, piscatorum, scitamentis et malleis epulum parare. Vide Observat. I. 1. *Possel*, est, auderet aut vellet. Legendum autem vel *quem duxti*, vel *quem dixti*. *Gronov.*

57 *Pistoriensibus*] 'Pistorium,' oppidum est Italiæ. Hæc autem nomina populorum ad esculenta per jocum transfert. Sane *Pistoriensis* ut habet Ms. *Camer.* hic etiam 'coquos' complecti videmus; nam 'coquum' et 'pistorem' apud aliquos eundem fuisse monet Festus. *Taubm.*

59 *Paniccis*] Populi a Pana urbe Samnitium denominati: videatur Strabo l. v. *Placentinis*] Alludit ad eos, qui placentias conficiunt. Glossæ: *πλακωντάριος, placentarius, dulciarius.* *Taubm.*

60 *Turdetanis*] Significat eos, qui turdos vendunt. Vide mihi Strabon. l. III. et Comment. Is. Casauboni, qui de Turdetania, sive Bætica, quæ Hispaniæ regio, accurate scribit. *Taubm.* *Ficedulensibus*] Ficedula, vicus Romanus. Alludit ad ficedularum venditores. *Lamb.*

61 *Maritumi*] Piscatores, qui sunt

multorum generum. *Lamb.*

65 *Reconciliassere*] Reducem facturum. Est autem infinit. modi antiqui, futuri temporis. Sic Amph. 'expugnassere,' Aul. 'impetrassere.' *Lamb.*

66 *Eccum*] Vide notas Amphit. Prolog. vs. 120.

73 *Si pauxillum potes Contentus*] 'Contentus aliquo' dicimus, non 'aliquid.' Est quidem fragmentum Ciceronis apud Nonium: 'me aut amabis, vel, quod contentus sum, diliges.' Sed ille haud dubie scripsit 'quo.' Quid si ergo *τὸ Contentus* accipiamus eo sensu, quem observavimus in *Asinaria* I. 1. 63. et 'esse' pro edere? ut sit, si pauxillum potes parcus contentusque vesci. *Gronov.*

76 *Age sis roga*] Quæ præcedunt et sequuntur, male intellecta interpretibus, quædam et male lecta, personæ etiam turbatæ. Hegio, quoniam suus est natalis, parasitum ad cœnam vocare velle se ait. 'HEG. Quia mihi natalis est dies.' Respondet parasitus, 'facete dictum.' Quasi diceret, Dubiumne id est, quin vocatus veniam, cum invitatus soleam sæpe venire? Non ergo multum operæ sumendum esse in se vocanda. Supra dixit ideo se scortum esse vocatum, quia 'invocatus soleret esse in convivio.' Sed addit senex qua conditione enim vocatum velit, 'sed si pauxillo potes contentus esse.' Ad hæc reponit parasitus, 'ne perpauxillum modo, Nam istoc me assiduo victu delecto domi.' Hic enim versus parasito debet tribui, qui perperam Hegioni adscribitur in vulgatis. Respondet ergo parasitus se posse contentum esse pauxillo, modo ne illud pauxillum fiat perpauxillum: possum accipere conditionem cœnatæ, ut pauxillo sim contentus. Perpauxillum mihi ordinarium est et quotidianum, cum domicœnio laboro. Quæ sequuntur, verba Hegionis sunt, non parasiti. *HERG. Age sis, rogo.*

Age sis ergo, inquit Hegio, cum possis pauxillo contentus esse, ego te rogo ut venias. Perperam vulgo editur, *roga*. Quæ subjiciuntur, parasito dari debent, non Hegioni. Cum enim dixisset Hegio, 'Age sis, rogo,' respondet parasitus, 'Emptum, nisi qui meliorem adferet, Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis. Quasi fundum vendens, meis me addicam legibus.' Hæc omnia parasiti sunt, quæ perperam Hegioni tribuuntur. Roganti ad cœnam Hegioni his verbis, 'age sis rogo,' respondet parasitus, 'emptum: hoc est, res empta tibi est; ego tibi sum addictus, nisi quis meliorem conditionem adferat, quæ mihi atque amicis placeat magis. Hæc erat formula fundorum in diem addictorum. 'Ille fundus centum esto tibi emptus, nisi quis intra Kalendas Jannarias meliorem conditionem attulerit, vel fecerit,' ut habetur leg. 1. D. de in diem addictione. Parasitus ergo qui se tanquam fundus suis legibus addicebat, non aliter se vendit quam sub hac conditione, ut si lautioris cœnæ spes ei non appareat, mancipatus sit Hegioni. *Salmas. Age sis, rogo*] Subscribo libens *Salmasio*. Hegio ait, *Age sis, rogo*. Quod accipiendum, quasi esset, Age sis, veni, rogo. Plerumque enim ista formula, 'age sis,' cum alius verbi imperativo ponitur: quod hic intelligitur. Parasitus captat argutiam in verbo 'rogo,' quasi rogasset, ut solebant in auctionibus. *Epidico* III. 4. 'Estne mihi empta hæc?' Et quia penes senem tristem ac priusquam invitaret, ut parvi cibi esset, excipientem minus laute se futurum esse prospiciebat, quam apud hilares et escæ maxime juvenes, ob nescio quam spem aliam ambigne promittit. 'Emptum, nisi qui meliorem adferet, Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis, Quasi fundum vendam, meis me addicam legibus.' Hoc solum addo, me

ita distingui malle, et continnari, 'emptum me addicam.' Sic in l. 41. D. de R. V. 'Si quis hac lege emerit, ut si alius meliorem conditionem attulerit, recedatur ab auctione.' Martialis II. 53. 'Cœnabis belle, Juli Cerealis, apud me; Conditio est melior si tibi nulla, veni.' 'Atque amicis,' ait, quia solebant et de re familiarum amicos in consilium adhibere. 'Meis legibus,' ut Asinaria I. 3. 'Habeo, unde istuc tibi quod poscis dem, sed in leges meas Dabo.' Persa I. 2. 'atque etiam mea lege adscribitur.' Gronov.

78 *Meis me addicam legibus*] Meo modo et conditione utar.

80 *Sed si venturus*] Si venturus cœnatum es ad me, veni tempestive et matre. *Turneb. Hem! vel jam, &c.*] Fuit qui ex antiquæ scripturæ vestigiis, 'æmulis,' *hem mulis otium est*, legeret, hoc sensu: meis jam jumentis otium est, nec ullo occupatus sum opere. Qui, medius fidius, sensus non indignus est Plantino sale; ut parasitus de se quasi mulione loquatur. Itaque ne discedebat quidem: ac cum prope, ut discedat, cogit senex, dicens, *Imo venare leporem, &c.* Turneb.

81 *I modo*] Hunc versiculum tali modo rescribendum vel adhuc puer olim vidi, *Modo venare leporem, nunc erem tenes*. Dicit parasito senex victum suum asperum esse, proinde si velit molliorem melioremque, aliam mensam quærat. 'Eri,' hoc est, erinaceo, asperum victum suum comparat spinulento animali: mollem autem et delicatum 'lepori,' cujus pilo nihil mollius: asper victus quo apud me cœnabis, tibi paratus est: *nunc erem tenes*; si tibi displicet hic erem, leporem venare, id est, molliorem apud alium quære. Male Scaliger legebat *nunc Cirim tenes*; quod editiones nuperæ male receperunt. *Salmas. Venare leporem, nunc erem tenes*] Instar proverbii ad eos, qui

conditionem parum commodam nacti, meliorem quærere jubentur: aut etiam, qui optimum se invenisse rati in multo vilius inciderunt; eoque ulterius investigandum monentur. Ceterum non est sua laus intervertenda Jano Mellero Palmerio, qui primus sic legendum esse vidit. Propert. II. 19. 'mibi sit lepores audacia molles Excipere.' Gronov.

82 *Nam meus scruposam*] Alludit ad proverb. 'Terere saxosam viam,' pro eo quod est, in difficultatibus versari. *Scal.*

84 *Calceatis dentibus*] Hoc vult parasitus: Quamvis dicis victum tuum asperum et scruposum esse, non deterrebis tamen, quin veniam, et quidem cum dentibus calceatis, id est, ita munitis, ut viam illam scruposam facile conficere possint. Metaphora ducta a viatoribus, qui per saxa et scrupos ituri calceis se diligentius muniunt; cum in locis planis, nudis sæpe pedibus incedant. *Pistor.*

86 *Terrestris cœna*] Interpretatur, quod obsœurius dixerat Hegio. Est autem *terrestris cœna*, quæ nihil nisi terra natum habet: quam Horatius egregie 'cœnam sine sanguine' dixit, imitatione Græca. Diphilus: *δέεινον, ἀλλ' οὐδ' αἶμα ἔχειν*. *Pet. Victor.*

87 *Curato*] Si istam cœnam parare cogitas, eam ægrotis apponito, qui tenui victu alendi sunt. *Lamb.*

89 *Subducam ratiunculam*] 'Subducere rationem,' est digitis seorsum et secreto putare rationem, ut appareat, quid nobis debeatur, quid nos aliis. *Taubm.*

ACTUS II.

SCENA I. 4 *Eventi*] Proprie: nam servitus, libertas, divitiæ, &c. a Lucret. lib. I. appellantur 'eventa.' *Mos bonu'st*] *Καλόν ἐστιν ἦθος*, hoc est, *πρὸς ἀνδρὸς ἐστιν ἡθὴ καλὰ ἔχοντος*: bene moratos decet. Non minus differunt Latinis 'mos' et 'mores,' quam Græcis *ἔθος* et *ἦθος*, quæ et necessa-

rio a sapientibus distinguuntur. *Ca-saub.*

5 *Eamque herili*] Legendum et emendandum censet Lambinus, *Eamque et herile imperium ingenii vestris lene reddere.* Hac sententia: Et mos bonus est, lenem reddere eam servitutem, et herile imperium lene reddere, *ingenii vestris*: quod valet, diligenter et fideliter serviendo, libenterque parendo. *Ingenii vestris*, non sunt dandi casus, sed auferendi. *Lene* vero conjungi debet cum *herili imperio*, non *ingenii vestris*. *Boxhorn.* *Eamque herili*] Simplicissimum videtur, *Eique herile imperium ingenii vestris lene reddere.* *Gronov.*

7 *Oculis multam miseriam additis*] Hæc est conjectura Camerarii. Prius edebatur, *multa oculis multa misera editis.* Optimus codex et Langianus, *multa oculis multa miraculis.* Ex hac scriptura conjiciendum. Nam quod alii scripti, *mira dicitis, mira cuditis, mira cuditis*, fecerunt pro captu quisque suo librarii. Vide an fuerit, *Ejulatione haud opus est: multam oculis modo irrogatis.* Habes 'irrogare multam' apud Ciceronem, Livium, nostrum in hac ipsa fabula. 'Multo' autem pro 'modo,' et vicissim in vet. codd. sæpe animadvertimus. *Gronov.*

13 *Officium quod est*] *Est*, pro 'sit,' more Plantino. *Officium* autem hic fuga est. *Taubm.* Imo 'officii' nomine captivi intelligi hi volunt omne obsequium, quod domino debebant. Dicunt autem, id præstare se posse, etiam vinculis solutos. Cur ergo vinculis non solverentur? Interim meditantur fugam. *Boxhorn.*

14 *Fingitis*] Non vulgariter dictum, 'fugam fingere,' pro moliri et struere fugam: sed honeste inprimis, et antiqua ratione loquendi. *Lucill.* 'Sed fuga fingitur, timido vadit pede percitus.' *J. Gul.*

17 *Sine his arbitrâs*] Scil. captivis aliis. *Lamb.*

19 *Incipisse*] *Mss. incipesse.* Veteres dicebant 'incipio,' 'incipesso,' sicut 'lacio,' 'laccio,' 'facio,' 'faccio,' 'capio,' 'capesso.' *Meurs.* Verba in 'isso' vel ἀξήρικα sunt, vel primigeniorum loco usurpantur: nec imitationem significaut, nisi quæ a nominibus veniunt. *Vossius.*

21 *Cum, quæ*] Nihil hic difficultatis. Legitur ferme in omnibus, *cum, quæ volumus, copia est*, id est, cum eorum quæ volumus copia est, facultas est, et *ejus copiam facitis nos compotes.* *Salmas.* Imo omnes scripti, *ea facitis nos*; sine τῶ et, sine τῶ ejus. Scribendum igitur, *cum, quam volumus nos Copiam, ea facitis nos compotes.* Juxta Latine 'compos aliquo' ac 'compos alicujus' dicitur. Attius: 'magnis compotem et multis malis.' *Gronov.*

24 *Arbitrari*] Id est, spectare, auribus excipere, oculis cernere. *Lamb.*

26 *Nisi astu colas*] Nisi callide tractentur.

29 *Sobrie*] *Νηφαλίως*, considerate. *Douza.*

34 *Vilitati*] Vitam ac salutem meam vilem et quasi venalem habere, minimeque æstimare. *Curum caput*] Græcorum more, *φίλη κεφαλή*, vel *τιμία κεφαλή.* *Douza.*

37 *Dum id impetrant*] Impetrare conantur. *Lamb.*

45 *Animum ostenderunt suum*] Suam voluntatem aperuerunt, ac declararunt. *Lamb.*

47 *Oro per precem*] *Orare per precem*, est oro præcaudo vel prece, ut Horat. dixit, 'Oratus multa prece.' *Lamb.*

53 *Memoriter meminisse*] Sic Afran. 'memoriter meminisse.' Sed vim horum non sensit Lambinus. Vide tu mihi notas *Asin. III. 2. Taubm.*

SCENA II. 3 *Ne quæstioni essemus*] Hoc est, ne opus esset nos quærere. *Dissald.*

12 *Ignavi fuimus*] Fortium virorum videtur, in præliis aut vincere, aut mori: qui enim capiuntur, vix inter-

dum effugimnt ignaviae aut certe φιλοψυχίας, notam. Atque hoc significavit Philocrates Plantinus, &c. *Muretus*.

15 *Id nescium*] Id ignoratum et incognitum dicam tibi. 'Nescius' significat, et eum qui nescit, et quod nescitur. *Lamb.* Plane ut 'dubium' dicimus et eum qui dubitat, et id de quo dubitatur. *Bozhoru.*

16 *Attinet*] Admotos tenet: scilicet Philocrates. *Taubm.*

17 *Involucre*] Leg. *involuerum*, quod interpretor linteum illud, quo tonsores solent humeros tondendorum involvere, ne vestis capilli tonsi lapsu inquinetur: ὠμόλινον vocat Plutarchus. Significat, Philocratem sine ulla accurata cura, et sine ullo pudore aut metu Hegionem decepturum. *Turneb.*

18 *Strictim*] 'Strictim tondere,' est tondere ad cutem, ἐν χροῦ κείρειν. *Per pectinem*, est paullo longius a cute interposito pectine tondere. Sic Græcis duo tondendi genera sunt, σκάφιον et κῆπος: illud strictim, hoc secus. *Turneb.* Manet autem in allegoria, ducta a tonsore. Significat vero, semen velut in tonstrina esse, ut a Philocrate omnibus modis decipiatur, strictim, et per pectinem tondendo, et admutilando, id est, non leniter, sed prorsus et penitus decipiendo. *Lamb.*

21 *Proximum quod sit bono*] Et hic tacent. At mihi quinque scripti codices offerunt *bonum*. Quo inducor, ut suspicer, *Proxime quod sit bonum, quodque a malo longissime*. Genus loquendi in Observationibus et ad Livium illustravimus. *Gronov.*

24 *Eugepæ*] Gestientis lætitia interjectio est. *J. Guliel.* *Thalem talento*] Thalem, qui unus e septem sapientibus, præ hoc contemnam, et eum talento mihi addictum emere nolim: quia Philocrates scilicet multo est sapientior. *Lamb.*

25 *Ad sapientiam*] 'Ad' comparationem etiam notat; ut hic, et apud

Cic. de Oratore lib. II. 'Nihil ad Persium.' Terent. 'At nihil ad nostram hanc.' *Lamb.*

27 *Illic Philocrates*] Sic eum appellat errans, cum sit Tyndarus. *Lamb.*

30 *Cum in Aleis*] Cum, ait, tam gratus ille sit in civitate sua, eequid in re bene uncta est? Dixerat autem falsus ille Tyndarus, Philocratis familiam atque ipsum adeo et polere illic plurimum, et coli maxime ab Aliis. Verum, quid causæ arbitramur, cur hic noster 'Aleos' semper et 'Alidem' nominet, cum omnes ceteri Latini scriptores 'Eleos' et 'Elidem?' An, quod ea nomina ita elata minus nova essent Romanis hominibus, rudibus adhuc et imperitis rerum Græcarum? equidem censeo; nam neque 'Alia' fluvio Latinum, neque 'Aliensi die' fasti clarius quicquam habent. *J. Gul.*

31 *Unde excoquat*] *J. Douza* leg. *unde excoquat sebum*. *HE. senex* Quid pater? *vixitne?* Sed nihil fuit immutandum. Ait, tam opimas esse opes, ut senex ex illis posset sebum excoquere. Ex mentione *senis* facta admonitus Hegio, rogat an adhuc vivat ejus pater. Sic itaque dispunge, *unde excoquat sebum senex* (hoc est, pater). *HE. quid? pater vixitne?* *Dis-sald.* Cum autem sebum, ut Nonius ait, 'fiat ex adipe ruminantium,' opinantur quidam, Philocratis patris divitias fuisse in re pecnaria. *Lamb.*

33 *Orcum scire*] Nam quicquid mortuum est, apud Orcum est. *Lamb.*

35 *Thesurochrysonicochrysidis*] Lusit, more veteris comædiæ, in mirifica nominis compositione. Est autem hujus significatio, 'thesauri,' et 'auri,' et 'victoriæ.' Si autem scribatur *Thesurochrysonychochrysidis*, 'unguis' erit significatio in nomine. *Cumerar.* Lege *Thesurochrysonicochrysidis*. Quæ dicuntur a Philocr. meam confirmant sententiam, 'Imo edepol propter avaritiam,' &c. Nam avari est κρύπ-

τειν τοὺς θησαυροὺς' audacis et factiosi, νικᾶν δύνασθαι τῷ χρυσῷ. Erit ergo senex ille aut θησαυροχρυσουνοχοχρυσίδης, aut potius θησαυροκρυψουνοχοχρυσίδης, quasi qui unguis, iisque tantum non omnibus, auri sui thesaurum abscondat: nam, 'omnibus unguis,' idem est quod omnibus nervis ac viribus. Cic. Tusc. II. *Herald.*

36 *Inditum id nomen quasi est*] Suspicio ipsi Plauto scriptum esse, ut alioqui solet loqui; et versum esse ὑπέμετρον. Vide Observ. III. 9. *Gronov.*

37 *Audaciam*] 'Audacia' hic est aviditas, audacter invadens alienum. *Turneb.*

39 *Pertinax*] Id est, valde tenax. 'Pertendere' est τὸ ὑπερδιατείνεσθαι, ad verbum. Propert. 'Pertendens animo.' Plautus more suo alludit ad etymologiam veram; non enim a 'pertendendo,' sed a 'pertinendo.' *Scalig.*

40 *Quando*] Non est ea vox in Mss. Lang. et sane quid aliud est quam interpretamentum τοῦ ubi? *Dissald.*

41 *Samis rasis*] Id est, testaceis fictilibus. Celebrata terra Samia ad figulina, omnium auctorum testimonio: nihil autem ad aurum et argentum, quibus in sacrificiis utebantur ditiores. *Longol. Samis*] Vide Menæchm. I. 2. 65. et imprimis Alex. ab Alexand. atque inibi *Tiraquell. Taubm.*

42 *Surripiat*] Scil. 'vasa:' si non Samis, sed aliis pretiosioribus utatur: quo ipso apparet, nullam fuisse familiam paulo locupletiolem, in qua non essent sacrorum vasa, quibus uterentur ad rem divinam, sumptuosiora. *Guther.*

54 *Fortuna humana*] Id est, res humanas. 'Fortunam,' ait Sallust. 'plerasque res ex libidine sua agitare.' Et secundum Plin. 'Fortuna utramque paginam facit.'

63 *Est profecto*] Formula olim recepta est, qua, 'Deos esse,' exclamabant.

Livius lib. III. 'Dum pro se quisque, Deos esse, et non negligere humana, fremunt.' *Brisson.*

71 *Ne patri decere*] 'Decere' junxit cum dandi casu, ut in Amph. 'Capiam ornatum qui potis decet.' Sententia hæc est: Te obtestor, Hægio, ne meæ divitiæ te faciant pecuniæ avidiorem, atque ad quæstum attentiores; ut ne, si ita feceris, patrem meum decere videatur, tametsi unicus ei sim filius, relinquere me apud te in servitute, tuo sumptu copiose viventem, potius, quam me impenso pretio abs te redimere, ut illic, ubi minime honestum est, nempe in patria et apud notos, mendicus et egens vivam. *Lamb.*

76 *Scio ego*] Duo hic opponit Hægio: Scio quidem multos avaritia sua ditatos: sed et hoc scio, eos qui lucrum in loco neglexere, rem fecisse. *Gruterus.*

77 *Est etiam, ubi*] Est etiam tempus vel locus, &c. Sic Ter. Adolph. II. 2. 'Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum.' Bene sententiam castigat, 'in loco, interdum.' *Taubm.*

82 *Amittam*] Summ hoc sibi quodammodo Plautus habet, ut 'amittere,' pro a se dimittere usurpet: ita Terent. Heaut. III. 1. 'prius Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium.' Et Virgil. Æn. II. 'Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios.' *Taubm.*

84 *Privatam servitutum*] Servitus quædam privata, quædam publica. Isti servi, late sumto vocabulo, publici nominantur, qui, licet servitute liberati manumque missi fuerint, ministerium tamen publicum aut magistratibus aut sacerdotibus exhibent: qui ex libertinorum corpore plerumque sumebantur. *Faber.*

86 *Tam hoc quidem tibi in proclivi*] Hyperbole: quid enim proclivius esse potest imbri decedente? Sic Sallust. Orat. II. ad C. Cæsar. 'alia omnia in

proclivi erant.' *Lamb.*

88 *Dum ab re ne quid ores*] Contra honestum et usum. Ita Trinum. 'ab re consulti,' id est, frustra. *Taubm.*

89 *Donicum*] Donec ille huc redierit. *Donicum* antiquum, pro donec: quo et Laetius usus est non semel. *Lamb.*

90 *Ut aestimatum hunc mihi des*] Sic Mercatore 1. 1. 'Lucrum ingens factum, præterquam mihi meus pater dedit aestimatas merces.' Paullus lib. 11. Recept. sent. tit. 4. 'Si rem aestimatam tibi dedero, ut ea distracta pretium ad me deferas.' *Gronov. Aestimatam*] Ut, si non redierit, solvam ipse tibi quanti fuerit aestimatus. *Lamb.*

95 *Transactum reddet*] Confectum reddet. *Lamb.*

97 *Servus ex sententia*] Servus ci gratior atque acceptior. *Lamb.*

100 *Quod me esse*] Lego, quod med esse scio erga benevolam. Nam causam mittendi habere debeat alterius in se benevolentiam, non suam in alterum. *J. Gulielm.*

104 *Optima imo*] Sic libri optimi. Sed nec credendum Lambino, aliquid aliud dicturum fuisse Tyndarum sive Pseudophilocratem, nisi Hegio interpellasset: neque admittenda distinctio Camerarii, *Optima: imo*. Gulielmus vero quod adfert, *imo optime*, in eo duplex peccatum est. Prius, quod nescit juxta eleganter atque exquisitius particulæ aliud verbum vel vocabulum a fronte præponi. Aulular. 1v. 10. 'pernego imo.' Plin. in Panegy. 'quæso imo et obtestor.' Vide ad Livium xxxviii. 43. Deinde quod adverbium facit pro nomine, secutus Lambinum, subaudientem etiam 'dicis.' Ad interrogationem illam, *Num quæ causa est, quin fiat*, simpliciter quidem respondebant, 'Nulla,' ut Amphit. 11. 2. 223. at doctius, *Optima*. Id ortum ab religiosis veterum et ubique εὐφημῆν gestientibus. Nam 'nihil' aut 'nulla' δὺσφημα: 'nulli'

enim illis mortui. Et idem efficiebat alterum: nam si optima erat causa, ut fieret, vel cur fieret, utique et erat nulla, quin vel cur non fieret. Sic Aulular. 11. 2. 84. 'Sed nuptias hodie quin faciamus, num quæ causa est? Ev. Imo edepol optima.' Trinummo v. 2. 64. 'Num quid causæ est, quin uxorem eras ducam domus? C. Optimum est: licet.' Ubi sane vix est, ut non etiam scripserit Plautus, 'Optima est.' Terentius Andria v. 4. 'De uxore, ita ut possedi, nihil mutat Chremes. Cui. Causa optima est.' Refugit enim et hic dicere 'Nihil.' Nec nimis abijt illud Aulular. 1v. 10. 42. 'Dic bona fide, tu id aurum non surripuisti? Lv. Bona. Ev. Neque scis, quis abstulerit? Lv. Istuc quoque bona.' Ejusdem εὐφημίας est, quod in discessu interroganti, 'Numquid vis?' malebant respondere 'Recte,' quam 'Nihil.' Terentius Eunuchio 11. 2. 50. 'Rogo, numquid velit?' 'Recte,' inquit, 'abeo.' Cui simile in Hecyra 111. 2. 'Quid tu igitur lacrimas, aut quid es tam tristis? Pa. Recte, mater.' Et Plauti in Mercat. 11. 3. 'Unde incedis, quid festinas, gnate mi? Cui. Recte, pater.' Et tamen hoc 'Recte' sensu eodem est quo 'Nihil:' nimirum in primo, Nihil volo, nisi vos recte rem gerere, recte se omnia habere. Aut adeo in omnibus: Recte omnia se habent. Donatus in Hecyram: 'Sic dicimus, quum sine injuria interrogantis aliquid reticemus. Alii 'Recte' sic accipiunt, ut intelligant, Nihil est mali.' Sic in formula SC. per discessionem: 'Qui hoc censetis, illac transite: qui alia omnia, in eam partem, qua censetis.' 'His verbis,' inquit Festus, 'præit ominis videlicet causa, ne dicat, 'Qui non censetis.' Hinc intelligitur, quod est in Casina. 11. 6. 58. 'Cur omen mihi vituperat?' De quo ad illum locum. *Gronov.*

107 *Collaria*] 'Collaria,' sive 'collare,' vinculi genus, quo collum ad-

stringitur. Lucillius lib. XXIX. 'Cum manicis, catulo collareque, ut fugitivum, Deportem.' Tum 'collus' et 'collum' dixisse veteres, docet Nonius.

108 *Gratia ea grāvida est bonis*] Scribitur in libris, *gratia ac grāvida est bonis*, non *gratia ea grāvida est bonis*. Nos ex vestigiis antiquæ lectionis scribendum putamus, *Quod bonis bene fit, beneficium gratia ac grāvitas 'st bonis*. Id est, id gratum ac grave est bonis. Id alio loco, totidem ferme verbis et iisdem expressit. In Persa IV. 5. 11. 'Si quid bonis bene fit, esse idem et grave et gratum solet.' Istic dixit, gratia est et grāvitas est bonis, cum ipsis bene fit, id est, gratum et grave habent. Ubi grave ponitur pro pretioso, nam quæ ad pondus dantur, quo graviora eo majoris pretii. Unde apud Symmachum, 'in gravi dono habeo.' Quibus gratum et grave beneficium quod acceperunt, solent et iisdem operam ponere, ut se gratos ac memores testentur, parem referendo gratiam. *Salmas. Gratia ea grāvida*] Ignoro libros, in quibus sit, *gratia ac grāvida*, præter editionem primam Parei, in qua cum id reprehendisset Gronterus, respondit alter operarum esse mendum. Nec possum capere, *beneficium est grāvitas*. Nihil melius vulgato, quicquid consentiant scripti, et id ita explicandum: *Quod beneficium bonis bene fit*, id est, recte atque opportune confertur, *ea gratia*, id est, ob id gratia, *est bonis grāvida*, impensa, plena. Gronov.

SCENA III. 8 *Utroque, &c.*] Vide notas Epid. III. 2. 35.

11 *Ea*] Sc. 'ratione,' seu, ob eam causam. *Lamb. Tuopte*] Dandi casus est. *Donza*. Sed uterque *Lamb.* et *Donza* falluntur. Ne dubita, quin scripserit Plautus, *Tu tibi a tuopte ingenio prodes plurimum*. Vera phrasia Plautina est. *Trucl. IV. 3.* 'ab ingenio improbus est.' *Boxhorn*.

16 *Qui me*] Hellenismus; nam La-

tino more dixisset: Qui, quid ego rerum hic agitem, et quid fieri velim, omnem rem patri meo illuc ordine perferat. *Lamb. Qui me quid rerum*] Recte *Lambinus*, et nugatur, qui τὸ me conjungit cum τῶν perferat. Enallage accusativi est frequentissima Plauto et aliis scriptoribus. Vide ad *Senec. de Benef. IV. 32. Gronov*.

20 *Si non rebitas huc*] Si non redeas huc. 'Betere' antiquum, hoc est, ire: tunc 'rebiter,' 'perbiter,' 'præterbiter,' hoc est, redire, perire, præterire. *Pacuvius in Medo*: 'Si resto pergit iter: tum si ire conor prohibet betere.' *Nonius*.

25 *Ut adhuc locorum feci*] Ut usque ad hoc tempus feci. *Lamb*.

30 *Benevolentem*] *Benevolam*. Usitata vox Plauto, ut et Terentio. *Lamb*.

33 *Facile memoria meminì tamen*] Intelligitur, 'etiāms nihil dicas.' *Male, meminì a me*: male *Tyndaro* datur τὸ tamen, tanquam intelligatur, 'dicendum fuit.' Quasi non post paullo, 'gessisse morem in tantis ærumnis tamen.' Et sic *Plautus centies. Gronov*.

36 *Quæ meminì*] Memorem mones: qui autem memorem monet, moratur eum quem monet, et tempus frustra conterit. *Lamb*.

38 *Quam primum poteris*] Lege poterit, scil. 'pater.' Quamprimum poterit, remittat. *Boxhorn*.

40 *Meus mihi*] 'Præterea nemo dicendo consequi possit, quantum referat ad voluptatem, existimare aliquid esse proprie sum.' *Aristoteles Polit. II*.

56 *Med erga*] Pro erga me.

61 *Istic pol*] Notandum loquendi genus. Hoc autem vult: Centum partibus magis a me laudari meritis est, quam ego ab eo laudor, seu laudatus sum. *Lamb*.

65 *Magis non*] Ordo est, *Non magis possum factum velle*, id est, non magis possum cupere id effectum reddere, quod dico, quam re cuitar, ut

fiat. *Lamb.*

66 *Testem laudo*] Id est, nomino. Nonius, qui hunc locum profert. Agell. II. 6.

74 *Ignores*] Id est, asperneris, et quasi ignotum negligas. Sic Ampliur. IV. 4. 'Quem omnes mortales ignorant et ludificant.' *Douza.* Vide notas ibid.

76 *Tuque te pro libero*] Ne tu te pro libero geras, qui liber non es, et me, qui pro te pignori oppositus sum, deseras. Vide Sticho, IV. I. *Lamb.*

79 *Fac fidelis*] Nonius tantum habet, *Fac fidele*: *care fluxam fidem feras.* Obiter nota, posterioris ævi scriptores 'fideles' substantive servos suos vocasse: uti homo in Pandectis est servus. Lampridius, 'per fideles suos quæsivit.' *Fluxam*] Instabilem. *Casaub.*

81 *Inveni*] Et illud, *inventum inveni*, intelligit de filio Hegionis, qui eatenus quidem inventus erat, quod sciebat pater, ubi serviret, sed nondum receperat. Quasi dicat: Inveni eum, qui jam ex parte inventus est. *Pistor.*

82 *Per dexteram*] Pacta quæ veteres rata esse volebant, per dexterarum complicationem stabiliebant, in signum fidei. *Lamb.*

84 *Hoc age*] Quasi dicat: Erecto et intento animo in eam curam mihi incumbere; nec perfunctorie aut oscitanter age, quod agis. *Taubm.*

87 *Et tua et*] Et tua Hegionis, et tua Philocratis. *Lamb.*

89 *A trapezita*] Id est ex trapezitarum area, sive penes eum fuerit pecunia deposita, sive ab eo mutuum sumserit. Sic Cic. pro Flacco: 'Pecuniam opinor numeratam tibi esse non abs te.' Idem ad Attic. v. ep. ult. 'Homines non modo recusare, sed etiam hoc dicere, se a me solvere: quod enim prætori dare consuessent, quoniam ego non acceperam, se a me quodammodo dare.' Noster Curc. v.

2. 20. *Gronov.*

90 *Syngraphum*] 'Diploma,' per quod liceat Pseudotyndaro, belli tempore, ire in Elidem. *Lamb.*

94 *Si Diis placet*] Si Diis approbant, Diis volentibus. Interdum εἰρωνικῶς usurpatur. *Lamb.*

95 *Dubitavi*] Proinde ac si dicat: Stultus fui, qui dubitavi; nullo enim pacto dubitare debui, hos captivos emerem an non emerem. *Lamb.*

97 *Apparebo*] Comparebo domi: hinc 'apparitores,' qui semper apparent; sive 'apparituram faciunt,' ut loquitur Sueton. 'magistratibus.' Unde apparitores in vet. Glossis exponuntur ἀποδεικταί· εἰσὶ δὲ ὑπηρέται τοῖς ἄρχουσι προσεδρεύοντες ἐκβιβασταί. Faber. Præsto ero. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.*

100 *Amittam*] Absolvam, expediam; sumpta a trapezita pecunia, quam tibi dem in vaticum. *Lamb.* Dimittam. *Boxhorn.*

ACTUS III.

SCENA I. 4 *Oculos effodiam*] Lucem eripiam: tralatio est. *Lamb.*

5 *Malignitate oneravit*] Ita omnes homines reddidit in me illiberales et malignos. *Lamb.*

6 *Jejuniosiore*] Magis jejuniorem, seu majore jejunitate tenuem atque inopem: vocabulum risu gratia usurpatum. Ut autem Anular. I. 2. cum totas ædes inanes significare vult, ait 'plenas esse inanitate;' ita hic hominem a cibo inanem denotans ridicule 'fame effertum' dicit. *Taubm.*

8 *Resident esuriales*] 'Residere' et 'sedere,' interdum est quiescere, et a rebus agendis supersedere: quod feriis et festis diebus licebat: hinc 'resides,' &c. *Resident* igitur *esuriales ferias*, dixit Plautus, pro eo quod est, agitant ferias, quæ Esuritioni sunt dicata: quod nihil aliud est, quam quiescunt et cessant ab edendo et bibendo. *Turneb.*

9 *Ilicet parasitice*] Imperfecta ora-

tio. In cruce ire jam licet arti nostræ. *Camerar.*

10 *Ridiculos*] *Ridiculus*, γελωποιδος, qui risum captat. *Nannius.*

11 *Laconas*] Jocatur de solemnī verberatione puerorum Laconicorum. *Camerar.* *Imi subsellii*] Viri imi subsellii sunt, qui sedent in ima parte subsellii, non prima. Apud Cicer. Epist. III. 9. 'res longi subsellii' dicitur, quæ multis indiget, qui delibrent: possunt enim in longo subsellio multi sedere. *Turnebus.*

12 *Plagipatidas*] Legendum est *Blagipatidas*, βλαγπατιδες. *Plautus* ita appellat *Lacones*, quod βλαγιδες, id est, οὐλὰς, ἔλκη, ὄνειδη, κηλιδες, hoc est, cicatrices, convitia, verbera, ulcera flagellaque paterentur; hæc enim omnia significat βλαγίς. *Longol.* *Quibus sunt verba, &c.*] Proverb. olet. Est autem 'pennis' omne id, quo vescuntur homines, et quod intus reconditur: unde 'penitus,' 'penitrare, 'penates,' id est, Dii interiores, et qui in adito penitissimo coluntur: unde et 'penetrales' dicti. *Taubm.*

13 *Requirunt*] Esam vocant. *Lambin.* *Qui libenter*] Qui, cum jucunde comederint, revocant eos, a quibus bene accepti sunt. Cicer. de Finib. II. 'Negat eum bene cænare, qui omnia ponat in voluptate,' &c. *Lamb.*

15 *Aperto capite*] Id est, sine pudore; confidenter. Contra, *aperto capite*, ἐγκαλυψάμενος. Et bene dixit, *aperto capite*; talia enim loca probrosa: operiebaturque caput. Quare non recte noster Douza hic substituit *laniones*; neque tam probrosum sane adire macellum. Sed ringitur parasitus, quod jam omnia per se agant adolescentes, neglecta ipsorum opera. *Gruter.*

17 *Teruncii faciunt*] Id est, flocci faciunt. 'Teruncius' a tribus unciiis dictus, inquit Varro.

20 *Quis ait? hoc*] Id est, huc. Dixerat parasitus, Quo imus tna ad prandium? ideo tacentibus illis, quos

rogarat, adjicit, *Ecquis audet dicere, 'Huc,'* id est, ad me eamus? Usitata in illa re adverbia, 'huc,' aut 'hic.' *Menæch.* 'numero huc advenis ad prandium.' *Mostell.* 'Hic apud nos hodie cænes.' *Guilelm.* *Quis profitetur*] 'Profiteri praodium' esse promittere notat *Guilelmus*. Sane 'profiteri artem' et 'promittere artem' eadem res est. Sed nescio quomodo displicet illud 'profiteri prandium.' Magis etiam, quum id confirmat loco Ciceronis *Philipp. II.* 'Ut igitur intelligeretis, qualem ipse consul profiteretur, objecit mihi consulatum meum.' Hæc verba exstant cap. 5. sed editum invenio, 'qualem ipse se consulem profiteretur.' Nec verbo meminit ille se corrigere aut in scripto invenisse, ut videatur memoria vitium. Censeo, absteineamus hoc genere loquendi: in *Plauto* autem *quis profitetur?* intelligamus 'se' aut 'nomen.' *Gronov.*

21 *Neque me vident*] Προσγελωσω ἐμοί. Eodem modo *Virgil.* 'qui non risere parentes.' 'Ridere parentes,' est ridere ad parentes; ut infantes, quibus blandiuntur nutrices. *Scaliger.* *Atque illi abnuunt*] Continuo nutu capitis significant, se nusquam cænatum ire. *Lamb.*

22 *Dictum*] 'Dicta' sunt joci. *Lucan.* in *Paneg.* 'patiuntur dicta jocorum.' *Varro* 'dicteria' vocavit. *Taubm.*

23 *Menstruales epulas*] Loquitur de cænis quas sufficiebant promiscue *Romani*, singulis calendis. *Longol.* Quæ mihi in mensem satis essent. *Lamb.*

24 *De compacto*] *Compacto*, (vel *compacto*, scribendi ratione tunc tratlatitia, a 'compesciscor') ἐκ συνθήματος' merum *Latinum*. Usus *Livius* v. 11. et *Cicero* ipse ad *Att.* x. 13. *Lipsius.* *De compacto geri*] 'De compacto rem gerere,' et 'compacto rem agere,' infra vs. 29. dicitur de duobus pluribusve eodem prorsus modo loquen-

tibus aut agentibus, ita ut aut convenisse inter eos antea, quid agerent, appareat, aut certe convenisse videtur. Livius dicit etiam eodem significatu, 'ex composito,' lib. III. Virgilius vero simpliciter 'composito.' Gronov.

25 *Irritatum*] 'Irritare' non ab ira, ut quidam putant, simplici scribentes litera, sed venit ab 'irrire;' quod canum est, cum ringi incipiunt. *Passerat.*

26 *Dentes ut restringerent*] Est leviter riderent: risuri habitum figurerent, sic ut labellis disclusis dentes ostenderent. Quintil. Decl. XII. 'Inter horrorem ac famem restrictis labris morsus abruptimus.' Appuleius in Apologia: 'Ne qua visatur tetra labes sordium, restrictis forte si labellis riseris.' Gronov. *Restringere*] 'Restringere' est aperire, et quod constrictum erat, laxare; ut hic 'restringere dentes:' quod irritati canes, dum ringuntur, faciunt. *Turneb.* Ita et Casaub. notat, τὸ re in multis esse modo ἐπιτατικὸν μόριον, modo στερητικόν. *Taubm.*

29 *Velabro olearii*] Sicut ii, qui oleum vendunt, communi pacto et pretio id vendunt. 'Velabrum' locus Romæ juxta Aventinum montem, vel a 'velando,' quod viam ad hippodromum ferentem e foro, velis in ipsis ludis obtendere solebant, vel dictus a 'vehendo;' nam olim paludibus Aventinus mons a reliquis erat disclusus. Hoc loco prostabant omnia, quæ ad victus rationem, et delicias pertinebant. *Lamb.*

32 *Barbarica*] Id est, Romana. Inmit autem eam, quæ a Q. Vario lata est in eos, qui in remp. conspirassent, consilio inito, quo populum Rom. vita et victu prohiberent. *Camer.*

34 *Irrogabo multam*] Si honestior esset persona, quam ut eam rari in jus conveniret, diem ei dicebat, eamque, promissa pœna, quam 'multam'

Delph. et Var. Clas.

Plantum appellat; dativæ, ni prædia possideret, vadibus, vel pignore, dimittebat. *Revardus.*

37 *Si ea decollabit*] Scribendum esse *decollabit*, quod est, deliquerit, defluerit, effluerit, elapsa est, ut infra loquitur, multis ostendimus ad Liv. XXVII. 17. Gronov. *Decollabit*] 'Decollare' natura sua est activum, idemque quod per eolum transmittere, sed intelligitur hic pronomem 'se:' sic igitur 'spes decolat,' nempe se ipsam, quæ defluit, interit, sublabitur. Varro de R. R. 1. 2. 'Duo videntur spectasse Itali homines colendo; possentne fructus pro impensa ac labore redire, et utrum saluber locus esset an non. Quorum si alter utrum decolat, et nihil minus quis vult colere, mente captus est.' 'Decolat,' id est, deficit. Sic noster Casin. II. 4. 25. 'Si sors autem decolassit.' Quod interpretatur ipse II. 6. 47. 'Ista in sortiendo sors deliquerit,' id est, liquefacta fuerit. 'Decollare' Cæcil. apud Nonium, pro, de collo deponere: 'Habes, vide, tibi tradidi, in tuo collo est, decolles eave.' Et 'decollare' pro capite truncare, seu cervicis præcidere, apud Senecam et Suetonium huc nihil pertinent. Gronov.

SCENA II. 1 *Bene rem gerere*] Salutationis genere expressit Græcum modum χαίρειν καὶ εὖ πράττειν. *Taubm.* *Bono publico*] Hoc eo dicit, quia audierat, Philoeratem summo loco natum: et ideo non solum sua, sed etiam reipub. interesse, eum suis reddi. *Lamb.*

3 *Restitendo*] Dum ipsi crebro consistunt.

5 *Eminebam*] Vix videri poteram; ita me pæne obrutum et sepultum quasi detinebant. *Taubm.*

8 *Inde illico revortor domum*] Videtur distinguendum: *Inde illico revortor: domum, postquam id actum est, eo.* Neque enim etsi brevius hæc dici potuissent, ideo plebeia μακρολογία sic

Plaut.

6 A

quoque dici non posse necesse est. Tale, quod in Livio notarunt veteres: 'Legati non impetrata pace retro, unde venerant, domum reversi sunt.' Gronov. *Eo: Protinus*] Aut Plautus sui hic oblitus, leges æconomix migravit: aut illa duo sunt additamenta audacissima: *Inde illico revortor domum*, et *inde abiit*: cum in nullis etiam edit. appareant. Lego itaque: *rogo syngraphum. Datur mihi: illico dedi Tyndaro: ille abiit domum. Postquam id actum est, eo Protinus ad fratrem, mei ubi sunt alii captivi.* Acidal.

SCENA III. 1 *Cum me fuisse*] Quem auctores εὐφημοῦντες volebant dicere 'mortuum,' dicebant, 'vixit.' Ut Cicero de Conjuratis: 'vixerunt.' Virg. *Æn. II.* 'fuimus Troës, fuit Ilium.' *Passerat.*

2 *Segregant spernuntque*] *Segregant* est velut interpretamentum verbi subsequenter. Nam 'spernere,' disjungere et segregare est. Ennius: 'Melius est virtute jus: nam sæpe virtutem mali Nanciscuntur: jus atque æquum se a malis spernit procul.' *Donza.*

4 *Neque exilium exitio est*] Quasi dicat: Neque ullus locus est, quo profugiens possim exitum declinare. Paulo post 'fugam' dixit, quod hic 'exilium.' *Lambin.* Ego legebam, *auxilium exitio est.* Quasi dicat: Nul- lum præsto est auxilium, quo minus in exitum ruam. *Dissaldæus.* Dicit Tyndarus: Præsentissimum certissimumque exitium se ubique locorum manere; cupere se illud quasi in exilium mittere, in ultimas terras deportare, et procul a se amandare; sed non posse, adeoque hand dubie sibi esse pereundum. *Bochorn.*

6 *Mantellum*] Genus pallii aut velamenti. Varro vocat 'mantelium,' quasi 'manuterium' χειρόμακτρον. Etiam apud Athenæum χειρόμακτρον est genus velamenti. Sic Latine 'mantelium' et 'mantile' ad tergendas manus. *Scalig.* *Mantellum*] 'Man-

tum' dixere Latini veteres, quod Græci μαρδοκή, *amictum.* Est enim ἡ μαρδοκή περίβλημα ὁμοίον τῷ καλοῦ- μένῳ φαγνώτῃ, ut ait Pollux, *amictuè similis ei, qui vocatur pænula*, unde 'chlamys mantuelis' apud Trebell. Poll. Claudio. Est ergo 'mantellum,' diminutivum, proprieidem quod palliolum, velamentum, amiculum. Vocabulum 'mantum,' cum diminutivum magis placeret, sprevit cito vetus Latinitas. Sed recentior re- sumsit, unde apud Isidor. 'Mantum, quod manus tegat tantum: est enim breve amictum.' Postea 'mantel- lum' confuderunt cum 'mantili,' id est, mappa, qua vel manus ad mensam tergentur, vel ipsæ mensæ sternuntur, eaque est recepta significa- tio. Varro de L. L. lib. v. 'Mantel- lum, quasi manuterium, ubi manus tergentur.' Hoc ἔτυμον magis ab usu illius ævi, quam a proprietate vocis depromptum. Sed nihil impedit, quo minus et hic de stragula mensaria accipiatur. *Gronov.*

SCENA IV. 5 *Quam periisti e patria tua*] Utinam prius vitam perdidisses quam patriam, et in hostium non manus, sed gladius potius ipsos incidis- ses. *Siberus.* Etiam jurisconsulti dicunt eos periisse patriæ, qui capti sunt, vel exules. *Taubm.*

6 *Qui ex parata re*] Omnia compo- sita conturbas. 'Imparati,' 'parati,' passim etiam Tacito dicuntur, qui jam impares aut pares sunt defensionî. *Bochorn.*

7 *Occisu est*] Id est, interiit, et de- sperata est hæc res. *Lamb. Atrocom*] Festus: 'Atroces appellantur ex Græco: quia illi ἄτροκτα appellant, quæ cruda sunt: sive 'atrox' dicitur ab eo, quod nihil timeat.' *Scalig.*

18 *Qui sputatur*] Plin. x. 23. et xxviii. 3. disertissimis verbis mon- strat, 'epilepsiam' enim fuisse mor- bum, qui iusputabatur. Ego sum ejus sententiæ, id fecisse priscos hac in re, quod faciunt hodie in plerisque regi-

onibus, ut ubi epilepticus vel occurrit, vel morbus nominatur, sputum emittatur, tanquam hujuscemodi conspuitio ad avertendam a sese morbi perniciem conferat. Neque vero simile videtur, vel in ægrotantis faciem, vel alio pacto adversus ipsum conspuitionem faciendi consuetudinem extitisse. *Mercurialis*.

19 *Ulro*] V. N. Amph. i. 1.

21 *Ut qui me*] Mss. Lang. non habent *ut*: et hic sane male feriat. *Qui*, hoc est, cujus causa. *Dissald*.

23 *Quibus insputari*] Argutatione sua usque adeo Hegioni persuaserat Tyndarus, Aristophontem comitiali morbo laborare, ut ille jam bono animo Aristophontem esse juberet; posse eum sola insputatione sanari: ad quæ verba servus: Bene loqueris, inquit, et verum est, quod hic sputo eurentur homines caduci: nam et æque apud nos in Alide idem est eidem morbo remedium. *Gruter*.

25 *Concedi*] Tutissimum est ei cedi. *Lamb*.

29 *Haud vidi*] V. N. Amph. ii. 2.

30 *Alcmao*] Tres insanos nobilissimos commemorat: quos eodem modo sibi dicit sodales esse, atque istum. At illi nullo modo fuerunt: neque igitur iste. *Lamb*.

37 *Vera*] Id est, qui ea quæ vera sunt, convincas vanitate ac mendaciis tuis. *Donz*.

42 *Quem patrem*] Idem sonat, atque si scriptum esset, 'Patrem non habet:' additur ratio: quia servus est. *Mercer*. Hoc autem eo pertinet, quod jure civili nulla sit servilis cognatio. *Lamb*.

46 *Non equidem me Liberum*] Hinc loco optima interpretatio accedet ex vs. 59. ubi ait Tyndarus, 'Pergin' servom me exprobrare esse, id quod vi hostili obtigit?' Non ait Tyndarus se esse liberum, quia sit in servitute redactus, sed fuisse. Certe liber natus fuerat, et postea reperietur Hegionis filius. Sed ludit etiam

altero ambiguo, potest enim intelligi, 'non dico me esse liberum, sed me esse Philocratem:' et 'non dico me, sed Philocratem esse liberum.' *Dissald*.

51 *Bonis*] Id est, divitibus et beatis. *Douza*. Ita 'hona' dicuntur opes. Nata autem est ea loquendi ratio ex opinione vulgi, in amplissimis opibus ac possessionibus summum bonum constituentis. *Boxhorn*. Vide *Trium.* ii. 4.

53 *Aliquid pugnae edidit*] Aliquid jam machinatus est. *Lamb*.

59 *Exprobrare*] Ὀνειδίζειν. Etsi pari jure habebantur servi bello capti, atque ii qui vernæ essent: hoc illis tamen quasi miseræ suæ solatium ac levamen erat, quod exprobrare servitutem non liceret: cum id ipsum minime honestum existimarent. *Meursius*.

62 *Ardent oculi*] Nam, ut iratis, ita et insanis ardere oculi solent: nec mirum; cum 'ira sit furor brevis.' *Lamb*.

64 *Atra bilis*] Vide *Menæchm.* v. 2.

65 *Atra pix*] Qua cruciabantur sonites et malefici. *Lucret*. 'Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.' Vid. *Mercat.* iii. 4. *Lamb*.

66 *Deliramenta*] Vide *Amphit.* ii. 2.

72 *Adbites*] Vide notas supra ii. 3. 20. Et *Epid.* i. 2.

78 *Ut verus hodie reperiare Tyndarus*] Ut vapules, quemadmodum servi vapulare solent. *Lamb*.

80 *Nugas ludificabitur*] Id est, Nugator ludos faciet. Scio, 'nugas' capi posse 'nugax?' malim tamen 'nugas' seorsim poni, ut subintelligatur, 'egeris.' *Acidalius*.

81 *Neque pes unquam*] Vide *Asin.* iii. 3.

82 *Ornamenta absunt; Ajacem*] Hunc enim vides, inquit, Ajacem ipsum vides. Ornamenta tantum absunt Ajacis. Hoc uno excepto quod

non ornatus est nec indutus, ut Ajax, cetera Ajaci similis est. Quid sint ornamenta histrionum vel personarum comicarum tragicarumque, neminem latet. *Salmas.*

84 *Inter sacrum saxumque sto]* Id est: In præsentissimo atque inevitabili periculo sum, quod dicunt alias 'inter malleum et incudem.' Ubi scilicet quod est, fieri non potest, quin feriat. 'Sacrum' est hic idem, quod sacrificium, victima; 'saxum,' quo victima feritur ex antiquissimo veterum more. Liv. i. 24. 'Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit.' Nam porcus hic pro sacro est, seu victima. *Gronov.*

92 *Nullam caussam dico]* Non recuso. *Lamb.*

93 *Deliquio siet]* 'Deliquio, deliquionis,' idem quod 'deliquium,' ut 'obsidio, obsidionis' et 'obsidium,' 'æstimio, æstimionis,' et 'æstimium' pro æstimatione. Et sic alia sexcenta. *Salmas.* Robertus Stephanus in tertio casu accepit: et putat Sibirius dictum ut illa: 'Est mihi bono, fraudi, exitio.' *Taubm.*

95 *Fui]* Verum dicit imprudens; est enim Hegionis filius. *Lamb.*

99 *Si recte facias]* Sic Cic. pro Rosc. Amer. dixit, 'si recte fiat,' pro, si officio fungatur. *Lamb.*

103 *Quin quiescis dierectum]* Quid sit 'dierectum' quæritur. Frustra quæritur in Latino solo hujus vocis origo et significatio, quæ Latina non est, sed plane Græca, ut multas usurpata a Plauto constat, ut 'prothymiam,' 'tympantotribam,' 'mastigiam,' et alia infinita. Nam 'dierectum' dixere pro 'diarectum.' Sic 'patenam' ex *πατάνη* fecere. Sic 'remuleum' pro Græco *ῥιμουλικός*, una littera mutata; et 'pincerna,' qui Græce est *ἐπικρνας*, 'thensarium' scribebant pro 'thesauro,' ex Græco *θησαυρός*. Ita ergo 'dierectum' scripsisse pro 'diarectum,' hoc est, *διάρρηκτος*. 'Abi dierectus,' idem

quod *ἔπιθι διάρρηκτος*. Quod uno verbo apud comicos, *διαρραγείης*, ut sæpe apud Aristophanem occurrit. Hinc 'dierectum' pro corde disrupto, 'lien dierectus' disruptus. Quod *ἐλάκησε μέσος* in N. Test. id ipsum Græcis *διαρραγήναι, διάρρηκτον εἶναι*. Quo referendum est, et illud 'rumpantur ut ilia Codro,' et disrupti, 'disrumpor miser,' *διαρρήγνημαι*. Inde etiam dicti 'dierectarii' portarum effractores, fures et *θυροπανικτες*, ut vocantur in Glossis, quod fores *διαρρήκτους* facerent. Vel quia Græcis *διαρρήκτες*, id est, *effractores*, qui Latinis inde dicti sunt 'dierectarii' pro 'diarrectarii.' Sic qui Græcis *σύμμαχοι*, Hygino appellantur 'symmacharii.' Qui Græcis *παράβολοι*, Latinis 'parabellarii.' Qui *ὄρχηστούπλοι*, et aliis *ὄπλορχησταί*, 'orcistoplacii,' et alia ejus generis. Dierectarii igitur sunt *διαρρήκται*, sive *effractores*. *Diarectus, διάρρηκτος*. Ita et *diatretum* Latini ex Græco sumpserunt *διάρτητον*. 'O quantum diatreta valent,' Martiali. Pro 'dierectarii' perperam in Glossis scribuntur 'dierectarii' et 'diarectarii.' A 'dierecto' venire illam vocem, vel Glossæ testantur, quæ etiam *κατάρτους* interpretantur: *Diarectarius, θηροπανικτης, ἐπεισηδατης, κατάρατος*. Nam sæpe pro *κατάραις*, usurpatur hæc vox, 'abi dierecte,' *εἰς κατάραν*, vel *κατάρατος*, utpote disrupti dignus. *Salmasius.*

108 *Deruncinatus]* A 'runcina,' quæ serræ genus est, ut censent critici; *ῥυγχάνη* Græcis: verbo non insecta translatione sed vere comica usurpato. *Turneb. Deartuatus]* Id est, per artus concisus. *Nonius. Bosius, διεμελχθην.*

110 *Vide sis]* Sitne hoc certum et exquisitum. *Lamb.*

117 *Morientur]* Hoc satis explicat, cur 'ulmorum Acheruntum' dixerit Amphitr. iv. 2. quasi virgarum ortum et necem. *Turneb.*

119 *Ut vos custodiam]* A contrario

sensu; ut 'custos carceris.' Asin. *Taubm.*

122 *Putamina*] 'Putamina non solum arborum sunt, verum omnium rerum purgamenta; nam quicquid ex quaque re projicitur, putamen appellatur.' *Nonius.*

125 *Lignatum*] Senex castigando Tyndaro lora clamat: (nam servis puniendis lora posebantur) illi autem joco, quasi ambigentes, ad lignationem referunt; nam et lignatum ituri ferebant securim et lora. *Lips.*

SCENA V. 3 *Sartorque*] 'Sartores' non modo a 'sarcendo,' sed et a 'sariendo' dicti sunt. *Nonius.*

5 *Occant*] 'Occatio' satis demum frugibus locum habebat. Hinc occasionem, 'occæationem' veteres ex nominis veriloquio interpretabantur, quod ea occæarentur frumenta, hoc est, sub terra operirentur et occultarentur. Hanc statim sequebatur 'sarritio,' jam enatis frugibus. *Salmasius.*

7 *Decet innocentem*] Similia sunt *Amphitr.* II. 2. ubi notas vide; et *Pseud.* I. 5.

14 *Deartuavistique*] In articulos dissecuisti: *διεμέλισσας. Bosius.*

15 *Confecisti*] Ita, 'conficere argentum,' Terent. dixit; et 'patrimonium conficere,' Cicero: id est, perdere, decoquere, lacerare, consumere. *Passerat.*

30 *Ponere*] Pro exponere. *Douza.*

31 *Acherunti*] Adverbiium; ut *Karthagini.* *Lamb.* Sententia est: Facito ergo tu, ut apud Acherontem celeberris laudibus. *Taubm.*

32 *Peritat, non interit*] Id est, non separatur prorsus a vivis, sed remanet in fama hominum.

33 *Exemplis*] 'Graves pœnæ, quæ possunt ceteris documento esse, 'exempla' dicuntur.' *Donatus.*

34 *Sutelus*] Glossar. *Sutela, κακοῦ-ραφία.* V. N. *Amph.* I. 1.

35 *Vel te interisse*] 'Interire,' est

ex quacunque causa occidere et emori: 'Perire,' casu vel infortunio; ut igni, fame, naufragio. Itaque 'interire' generalius est, et majorem vim habet, quam 'perire,' quod aliquando significat evanescere et extenuari, spe decidere. 'Perire' hic exponitur 'mori,' sed morte violenta. *Aus. Popma.*

36 *Interduo*] 'Nihil interdare,' susque deque facere est, *καὶ ἀδιαφορεῖν.* *Rud.* II. 7. *Trinum.* IV. 2. *J. Gulielm.* Sed tamen et 'interdico' interpretor *ὀδδὲν διάφορον ποιῶμαι, ἀδιαφορῶ. Scutig.*

42 *Aequè melius*] Comparativum pro absoluto. Terent. *Heautont.* 'Cui æquè audivisti commodius quicquam evenisse?' Act. IV. 2. 47. *Taubm.*

59 *Custodem*] Id est, pædagogum. *Hor.* I. Sat. 4. 'Dum custodis eges.' 'Hærus major' hic est, *Theodoro- medes, Philocratis pater.*

60 *Novitium*] Servus novitius, est servus rudis, et ministeriorum omnium servilium imperitus, qui opponitur veteratori. *Cic.* in *Pis.* 'Syrorum nescio quem de grege novitiorum.' *Lamb.*

61 *Perdocere*] Id est, persuadere. *Douza.*

63 *Gratiam istam*] Gratia, ἡ χάρις, beneficium ejus gratia comes. Terent. *Heeyr.* III. 3. 'Hanc gratiam sibi uti des rogat.' *Passerat.*

64 *Crassas*] Id est, duplices, non singularias. *Douza.*

65 *Latomias*] Id est, lapicidinas: quæ alioqui sine adjecione, carcerem significant: a latomiis Syracusanis. *Turneb.*

66 *Effodint*] Pro effoderint. *Cammer.* At hoc nulla analogia potest defendi: scribo, *effodent.* Veteres 'fodare' pro 'fodere' extulisse testatur *Festus. Meurs.*

67 *Cotidianus*] *Lego, cottiliano.* Solens priscis sine additione dicere 'hesterno,' 'cottidiano,' 'anno,' 'horno,' 'postero:' et vere adverbiorum

in morem. Tacitus, 'Postero, cum ad eosdem cruciatus retraheretur.' *Lips. Sesquiquopus confeceris*] Id est, octonos et quaternos lapides effoderis. Est enim hic numerus ἑμβόλιος, id est, *sesqui ad octo*. Cam.

70 *Perduis*] Sententia aperta. At Hegio alioversum hoc verbum accipiens, obtestationem Aristophontis eludit responso ex ambiguitate, quæ verbo 'perdideris,' subest, jocum aucupatus. *Douza*.

71 *Nervo*] 'Nervus' hic pro vinculo aut compe ponitur. *Lamb*.

80 *Ne qui deterius*] Ne qua ratione deterius cum illo agatur, quam cum his qui pessime habentur. Eodem ergo plane modo cum eo agi vult, quo cum pessimis. Alii dicerent, *Ne qui melius huic sit, quam cui pessime est*. At Hegio, quia, *ne melius*, mollius aliquid mitiusque significat, maluit dicere, *ne deterius*. *Boxhorn*.

82 *Stat tuo periculo*] Servus enim cum damno et periculo domini moritur. *Lamb*.

85 *Minitas*] Pro minitaris.

86 *Vale atque salve*] Hæc conjungebant veteres, discedentes ab iis, quos nunquam visuri essent. Quin ita 'salvere' et 'valere' mortuos jubebant. Virg. *Æneid. xi*. 'Salve æternum mihi, maxime Palla, Æternumque vale.' *Lamb*.

92 *Vis hæc*] Veteres cum vehementius et violentius vel arcitius tenebantur, pellebantur, trudebantur, exclamare solebant, *Hæc vis est*. Sic C. Jul. Cæsar peti se videns pugionibus, 'Ista quidem vis est,' clamat. *Turneb*.

93 *Phylacum*] φυλακή, *carcer*. Vide *Aulular. iii. 5*.

94 *Documentum dabo, ne quis*] Vide hac de antiqua elegantia, quæ scriptissimus *Observ. iv. 11. Gronov*.

96 *Quod absque hoc esset*] Id est, quod nisi hic esset, videlicet Aristophontes, qui mihi patefecit Tyndari et Philocritas fallacias. Sic sæpe

noster loqui solet, item alii comici. Terent. *Phorm*. 'Nam absque eo esset, Recte ego mihi vidissem, et senis essem ultus iracundiam.' *Lamb*. Vide *Menæchm. v. 7*.

97 *Offrenatum*] 'Offrenati dolis' sunt, qui veluti capistro ori injecto dolis devincti quolibet ductantur. Sic *Apul. lib. vi*. 'Hunc (de Cerbero loquens) offrenatum unius offulæ præda, facile præteribis.' *J. Guil*.

105 *Quasi in orbitatem*] Sic mihi omnes liberi perent, quasi eos produxerim, non ut liberis essem auctior, sed ut orbis viverem. *Lamb*.

108 *Exauspicavi*] Jocus ab auspiciis tractus. Auspicium itineris huc faciendi mihi e vinculis ductum est: et ita malo auspicio huc veni: quare ad vincula merito redeundum est. *Lamb*. Dic potius, allusum ad disciplinam R. ubi domi repetebantur a ducibus auspicia, si quid male cessisset publice. Et hoc 'redauspicari' dicebant, Græci μετοινώσασθαι. *Taubm*.

ACTUS IV.

SCENA I. 6 *Nam vel prodesse*] Potentis hominis est facere utrumque. Notum est illud, 'Servare potui; perdere an possim, rogas?' *Lamb*.

7 *Oneravit*] 'Onerare,' copiam non modo mali, sed et boni significat. *Boxhorn*.

8 *Sine sacris*] Id est, sine sumtu. Sacra enim familiaria, quæ pecuniâ, id est, hæredem sequebantur, aliquo cum sumtu fieri necesse erat. *Lamb*. Soli cives Rom. habebant sacra hæreditaria ex lege *xii. Tabb. SACRA. PRIVATA. PERPETVA. MANENTO*. qua cavebatur, ut pater filiusque hæres eadem sacra colerent. Unde cum de potestate filius exhibat, non amplius paternis sacris astringebatur. *Popma. Aptus*] Id est, adeptus, ab 'apiscor.' *Douza*. Vide *Epid. v. 2*.

12 *Conjiciam in collum*] Veteres

Græci et Romani subligaculis, uti nos hodie, extra stadium aut scenam non utebantur; itaque illi pallium, hi togam ad calceos demittebant. Quod si quid illis, qui navi et actiosi haberi volebant, diligentius faciendum esset, vel pallium ponebant, vel in humeros rejiciebant. Atque hic est fere servorum habitus in Comædiis. Pallium sane Græci hanc ipsam ob causam, ut expeditiores essent, belli tempore deponebant; ut Romani togam. *Casaub.*

13 *Æternum cibum*] ‘Æterna’ dicuntur, aut quæ revera talia, ut Dii; aut quæ voto talia facimus, ut Principes; aut quæ effertissima, uberrima ac prope inexhausta sunt, ut cibus, hoc loco. *Boxhorn.*

— SCENA II. 7 *Senex ductus*] ‘Ducitur’ enim qui decipitur; qui alterius ad libidinem huc illuc circumducitur. *Gruter.*

9 *Collecto*] ‘Pallium collectum’ opponitur ‘fluido.’ Hoc otiose deambulantiū est; illud eorum, qui gnaviter et celeriter aliquid acturi sunt. ‘Colligere’ dicuntur res suas, qui cupiunt esse expediti. *Boxhorn.*

11 *Eminor*] Palam, vel pro meo jure minor: sic dictum ‘eminor,’ ut edico, quod est vs. 23. *Lamb.*

13 *Ore sistet*] Ad eum modum, quo in Cureul. dixit, ‘capite sistet.’ *Boxhorn.* *Pugilatū incipit*] Brachia jactat, quasi pugilatū certaturus. *Taubm.*

16 *Ballista*] Duplex instrumentum priscis, quo in hostes emitterent, et jacularentur: altero, tela vel grandiores sagittas, altero lapides et saxa. Id prius ‘catapultam’ dixere veteres, hoc posterius ‘ballistam.’ Plautus hoc ipsum discrimen palam hic ingerit. ‘Pugnum’ enim suum, qui rotandus, cum lapide ballistario comparat; ‘cubitum,’ qui longior, cum telo catapultæ; ita dico, ‘telo:’ nec aliter in his versibus utraque vox capienda, quam pro eo quod catapultam emittitur, aut ballista. *Lips.*

17 *Tum genu*] Sententia est: Non tantum mihi pugnus et cubitus, et humerus sunt, quibus valeo, sed præterea etiam genu; quod ad quemcumque jecero, id est, quo quemcumque impetiero, ad terram dabo. ‘Jacci’ dicuntur, quibus alios aggredimur, ut ‘oscula,’ ‘manus,’ ‘genua.’ *Boxhorn.*

18 *Dentilegos*] Dentes ex ore excutiam; ita ut eos in terram decussos, e terra tollere et colligere necesse habeant. *Lamb.*

25 *In ventrem sumpsit*] Vino et epulis calens ac repletus, potius ex ventre, quam animo et fiducia virtutis, adeo confidens ac minax est. *Boxhorn.*

26 *Impensior*] ‘Impensus’ heic valet, faretus: quomodo ‘impensa,’ faretura. *Meurs.* Quod olim majorem pecuniarum numerum in cella Dei repouerent. Festus ait ‘impensam’ vocatam fuisse eam pecuniam; quod nondum esset pensa, sed tantum stipata. Unde factum, ut quævis stipatio et faretura diceretur ‘impensa.’ *Scaliger.* Ms. Camerarii legit *imperiosior*, id est, φορτικός: quod retinendum censet Salmassius.

27 *Scrophipasci*] Scrophias pascetes: ‘scrophia’ sus fœmina. *Lambin.* *Furfure*] Pro, crassiori farinæ cremento. *Vossius.* *Furfuri*] Pro *furfure*. Cic. in versu: ‘parti miseetur in una:’ mutato e in i longum. *Camerar.* Vide Menæchm. II. 3.

30 *Ex ipsis dominis*] Lepide minatur se id facturum dominis, quod juxta nexum orationis facturum quis putaret subis. *Grut.*

31 *Basilicas*] Quicquid splendidum, magnificentum, et imperiosum erat, Græci βασιλικόν dicebant. *Longol.*

34 *Quadrupedanti*] Turnebus xxxvi. 29. ‘Quadrupedare,’ inquit, de quadrupedibus dicitur. Vide Virgil. *Taubm.* *Crucianti canterio*] ‘Crucians canterius’ Ausonio dicitur ‘caballus tripes,’ et ‘claudicans,’ et ‘arum-

nosus,' et 'ruptus terga verberere:' quales sunt plerumque, qui ad machinas molarias damnantur. *Scalig.*

35 *Subbasilicanos*] Homo ἀγόραιοσ est, qui totos dies forum conterit, quemque oratores et comici appellant ἀγορᾶσ περίτριμμα. Latini veteres 'hominem ordinarium,' teste Festo; vel 'subrostrannum,' ut Cic. Glossarii auctor paulo aliter, *Basilicianus*, μαλακὸσ, ἀγόραιοσ. Notum est in basilicis iudicia Romæ, præsertim centumvitalia, celebrata fuisse. *Casaub.*

36 *Surpiculis*] 'Surpicula' vel 'surpiculum,' canistri genus, a sirpando, id est, ligando dictum. 'Sirpare' a sirpo, σχοίνω, ex quo omne πλέγμα fiebat: unde quæstiones obsenræ 'sirpi' olim Latinis, Græcis vero γρίφοι dicebantur: quod ut γρίφοι erant πλέγματα ἀλιεντικά ex sirpo; ita etiam ex sirpis nassæ piscatoriæ, dicebantur 'sirpiculæ.' *Scalig.*

39 *Duplam agninam danunt*] Queritur hic parasitus carnem agninam frequentiore esse vervecina, apud Ianiones, et duplo plures agnos cædi quam verveces, Parasiti qui ventri tantum implendo operam dabant, præferiebant vervecinam agninæ. Agnina, ut tenerior, hand adeo saburrando abdomini idonea est ventripotantium parasitorum. Præterea agnina etiam carior. Et male hic adnotant docti a veteribus despicatni habitam agninam et vilissimam fuisse. Ut commendarent agninam Ianii, verveci sectario indebant nomen Petronis, quia nimirum dura esset ac responderet dentibus vervecina. Petrones dari hominis est, asperi, ut et rupices. Ianii verveci sectario indebant nomen petroni ob dariciam carnis, et cædendos agnos crebrins locabant quam verveces, adeo ut duplam agninam venderent præ simpla vervecina, hoc est, duplo plus agninæ venderent, quam vervecinæ. Quod huic parasito displicet. *Duplam agninam danunt*, id est, venalem habent, præ-

bent. Sic paulo ante, 'qui præbent populo pisces foetidos,' id est, venales exhibent, vendunt. *Salmas.*

40 *Petroni*] 'Petrones,' rustici a petrarum asperitate: qui et 'Rupices:' item 'Varrones,' a 'varris,' qui stipites sunt non dolati, præduri ac enodes. Ita Festus et Scalig. 'Sectarii' epitheton aptandum non 'verveci,' sed 'petroni.' Nec 'sectarius' usquam reperitur pro eo cui ablati testes; est potius admissarius qui gregem init, qui femellas passim sectatur: veluti miles Plauti dicitur 'consectari qua mares qua feminas.' *Gruter.*

43 *Edictiones ædilicias*] Vide Hist. Fori Rom. Fr. Polleti III. 2. *Taubm.*

44 *Agorauomum*] Vid. Rud. II. 3.

46 *In portu cibus*] Non est legendum, *in portu cibu' est*. Sed sic distinguendum: *Tantus, ventri commeatu meo, adest in portu cibus*. 'Cibum' enim vocat per ἐπεξήγησιν, quam vulgo appositionem vocant, commeatum ventri suo. Neque intelligit alium quam Philopolemum, a quo per omnem vitam (hoc enim est 'æternum' IV. 1. 13.) cibum sperabat. Priscianus 'cibus' quarta declinatione secundo casu accipit. *Gronov.*

52 *Vel assulatim*] Id est, minutatim. *Nonius*. Assulatim foribus exitium afferre Plauto in Mercat. dicitur, facere foribus assulas. *Scalig.*

54 *Fortuna quod*] Ludit in verbo ambiguo, 'respicere.' Jubes, inquit parasitus, me ad te respicere, quod Fortuna tibi non facit; nam tibi, qui me properantem moraris, certe irata est: quia pugnis, cubito, humeris, caput tibi comminuum, dentesque excutiam. Alludit autem ad idem 'Fortuna respicientis,' qua Romæ juxta templum Jovis Victoris erat: quam Cic. de Legg. II. commemorat, et Plutarchus. *Lamb.*

61 *Exigam omnes*] Loquitur tanquam de veste: ut corpus humanum vestis est animi, cuique ægrum ma-

culis, id est, pallore, illuvie, rugis prodit. 'Exiguuntur maculae' e vestibus, quoniam a fullonibus subiguntur vestes. *Gronov.*

63 *Ingentem*] Terentius Eunucli. III. 1. 'Magnas vero agere gratias Thais mihi? Gn. Ingentes.'

67 *Foculis*] Velim hic non foculos significari, sed 'foecula,' quae sunt (ut Non. docet) nutrimenta. Plaut. Persa, 'intus fumant focula.' Omnium tamen maxime velim legi, *coculis*: et vascula aenea ad coquendum apta intelligi. Omnia enim vasa coquendi causa parata, 'cocula' dicuntur, teste Isidoro et Festo. Plautus, 'Aeneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.' *Lamb.*

70 *Scis bene esse*] Scis laute te accipere, si habeas unde sumtum facias. Vide Most. III. 2. et Menachm. III. 2. *Ophthalmia*] Piscis ab oculorum magnitudine sic dictus. Plinius 'oculata' vocat; alii 'melanurum.' At Turneb. carnem oculis vicinam oculosque interpretatur, quo modo carnem capitis Lucillius dixerit 'cephaleam.' *Lamb.*

71 *Horæum*] Salsamenti genus ex pelamide pisce. Vide Apicium x. 5. Dicuntur ab 'horæa,' non a tempestivitate, sed a Veris tempore: quod tum salsamentum istud fieret. *Turneb.* 'Scomber' piscis est, ex quo garum optimum fiebat, *τρογγών* piscis, qui Latinis *pastinaca marina* dicitur. *Cetum*] Majores pisces 'cete' sive 'cetos' appellant et Græci et Latini. *Lamb.* *Mollen cascum*] Recentem, vel pinguem.

75 *Victi*] Affer ad me ventrem non fastidiosum, sed victu quotidiano contentum. *Lamb.* *Victi*, pro victus.

79 *Nihil sentio*] Vide Epid. IV. 1.

80 *Non es in senticeto*] Non est mirum, te nihil sentire: non enim es in loco sentibus obsitus. *Jocns. Lamb.*

81 *Vasa tibi*] V. N. Aulular. II. 3.

82 *Proprium*] Id est, tuum, nam aliena Diis immolare nefas; vel sa-

cris accommodum; ut habeat scilicet omnia insignia hostiæ necessaria. *Pius.*

87 *He. Tuo arbitratu*] Ita Ms. Camer. et ludit parasitus ambiguitate verbi 'patior': 'mulieres' enim 'pati natas' Seneca ait. *Grut.*

90 *Nunc tu mihi places*] Non *places* est placeris: nec legendum, *Non tu mihi places*: nec sunt hæc verba Hegionis. Parasitus dixerat se emptum Hegioni, nisi quis meliorem afferret. Eandem quæsierat III. 1. et quæsitum iturum amplius se dixerat in portu: quæ si spes decolaret, tum demum se recepturum ad Hegionis cænam asperam. At quam aliam quæreret invento in portu Hegionis filio Philopolemo? *Nunc ait, tu mihi places*, hoc est, nunc aliam conditionem nullam circumspectam: nunc nihil vereor, cænam hic fore asperam aut victum tuum scruposam commeariam; nam et ille non nolet, et tu ei indulgebis ut possit me lautius alere. *Gronov.*

94 *Celoce*] Fulgent. 'Cælox, genus naviculæ modicum, quod bampulum dicimus.' Vide notas insuper Asinar. II. 1.

95 *Alium*] Id est, Eleum. *Lamb.*

97 *Saturitas*] 'Satnritas' parasito edaci omnium Deorum est instar. *Idem.*

98 *Condee, nomine*] Et ita me semper faciat saturnum. Imo faciat, ut dici possim Saturio.' *Idem.*

99 *Et genium meum*] Parasiti, divites sub quorum clientela essent, 'Genios suos' nominabant. *Meurs.*

100 *Alidensem*] Polycratem. Mæ τῶν 'A.] *Per Apollinem.* Quod Græci jurantes, Mæ, νῆ, præponunt, id Romanis erat ME et E, Mecastor, Medius fidius, Mehercule, Ejjano, Equirine, Ecere, Epol, Ecastor. *Sca liger.*

101 *Nῆ τὰν Σόραν*] Necessario scribendum cum Camerariano, Langianis, Palatinis, et quinque nostris *Nῆ τὰν*

Κόραν' nam alioqui nullus est transitus ab Apolline ad nrhes. Sed τὰν Κόραν dat occasionem commodam: id enim sequitur prius iusjurandum, ut ἡ Κόρη est Proserpina, Dea Denm. At hanc sequitur νῆ τὰν Πραϊνέστην, quasi prius intellexisset Coram nrhem. Gronov.

102 Πραϊνέστην] Hæc Præneste, et reliqua quæ sequuntur nomina civitatum Campaniæ sunt.

104 Barbaricas] Pro Italicas; nam 'Barbari' dicebantur antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis, Festus.

106 Sedulo] Id est, sine dolo: bona fide. Nonius.

108 Boius est] 'Boia' accipiendum pro collari: cum tamen, qui hoc dicit, vellet accipi, tanquam si dixisset, ipsum Gallum cum Galla cubare. Notum enim Boios esse Gallos. Glossar. Bos, βοῦς: Βοί, ἑπεροῖος οἱ γάλλοι. Est etiam in verbo *terit*, αἰσχρολογία. Propert. III. 11. de Cleopatra, 'Et famulos iuter fœmina tria suos.' Scalig.

110 Bonan' fide] Erat etiam affirmatio et iusjurandum, 'Bona fide.' Nos tamen hodie, nisi appellato nomine, sacramentum non putamus: nam sequitur mox, 'sancte cum iuram tibi?' Turneb.

111 Iterum gnatus] Antiqui vocarunt 'natales' omnes dies, propter aliquam latitiam insignem, sibi solennes. Casaub.

116 Mantiscinatus] Alii codices scripti, *mantissinatus*, aut *manticina-tus*. Unica littera mutata scribendum, nisi *panticinatus probe ero*. Id est, nisi panticies probe implevero. A panticæ 'panticinari.' P, B, et M, in veteribus sæpe invicem permittantur, ut genus vasis modo 'bas-canda,' modo 'masconda' in libris scriptum reperitur. Præterea quibus ignotum erat verbum 'panticinari,' potius voluerunt facere, legendo 'manticinari,' quasi a mantica. 'Panticies' sunt intestina. Virgilius

in Catalectis, 'noctuque solvit panticies.' Apud Martialem, 'panticies' sunt intestina, 'Quod cum panticibus laxis et cum pede grandi.' Inde ergo verbum 'panticinari,' pro 'panticies' implere et saginam cædere. *Salmas. Fusti*, pro fuste.

SCENA III. 2 *Collos*] Collis in masc. gen. dicebant veteres. *Taubm. Tergoribus*] Turneb. leg. *tegoribus*: et ita est in Paris. nam apparet veteres non tantum 'tergus,' sed et 'teguis' dixisse. Quia vero neque sic loci difficultas tollitur, Lamb. suspicatur legi posse, *picoribus*.

4 *Absumedo*] Vocem finxit ab 'absumo,' non multum a 'sumine' discrepantem, in paronomasia leporem quærens. *Lamb.* 'Sumen' autem contendunt dici quasi 'sugimen': ac proprie in suibus, quo nulla ubera continentur. Jam delicias et ganeam a suibus peti solitas. *Taubm. Callo*] 'Apri' a veteribus in conviviis aestimabantur; cuius 'lumbus' omnibus aliis partibus ejus præponebatur: hunc Plantus et Cato 'aprum' vocare, cuius tenera durities commendata ipsi etiam 'calli' nomen dedit. Propter quod etiam Horatius 'longa ova' extollens, 'callosa' nuncupavit, tanquam compacta illa ténerritudo in omnibus ciborum generibus et dentibus et palato valde grata sit. *Mercer. Var. Lect. II. 22.*

5 *Porcinariis*] Iis, qui porcina: carni præfecti sunt. *Lamb.*

7 *Ad præfecturam*] Solebant enim præfecti in suis præfecturis jus dicere. *Pollet.*

8 *Pendent indemnata*] Non ceperunt interpretes ignorantia formulæ juris 'lite pendente.' Accessit et qui 'indemnatas,' innocentes, suspensas, et tamen nulla iudicis sententia ad laqueum aut suspendium damnatas interpretaretur. Proprie 'pendent indemnati,' quorum lites sunt pendentes: qui non quidem inno-centes, sed accusati et nondum per-

acti sunt rei. Suet. Domit. 9. 'Reos qui ante quinquennium proximum ærarium apud pependissent, universos discrimine liberavit.' Quintilianus Inst. vii. 5. 'Cum ex præscriptione lis pendet, de ipsa re quæri non est necesse.' Cum igitur dicit, *quæ pendent*, simpliciter accipit, ut solent suspensæ in carnario esse pænæ: cum addidit *indemnata*, loquitur de illis, ut reis, continuata ἀλληγορίᾳ: inceperat enim, 'et jus dicam larido.' Plin. Epist. iv. 9. 'Accusatus est sub Vespasiano a privatis duobus: ad senatum remissus, diu pependit.' L. XXI. D. de accus. 'Capitis reus suspenso crimine causam dicere non prohibetur.' Ubi male Gothofredus: non habita ratione criminis. Cicero pro Cluentio, 'Hærebant in tabulis publicis reus et accensator.' Ceterum scripti fere *ibo ut præfecturam*: Angl. *ibo in præfecturam*. Iege, *Nunc ibo in præfecturam, ut jus dicam larido*. Nam *ire in præfecturam*, quemadmodum *ire in provinciam*. Tò *ut* autem hic necessario poscit sequens *ut feram*. Gronov.

SCENA IV. 4 *Quasi lupus esur.*] Admonet me hic locus versuum e sexto Satyrarum Ennii, quos ob elegantiam adscribam ex emendatione Mureti Variar. XIX. 7. 'Quippe sine cura, lætus, lautus cum advenis, Exsertis malis, lupino exspectans impetu, Quam mox alterius obligurrias bona. Quid censes domino esse animi? pro Divina fidem! Dum ille cibum tristis servat, tu ridens voras.'

7 *Glandia*] Plin. II. 37. 'Tonsillæ in homine, in sue glandulæ:' quæ et 'glandia' dicuntur, sive 'glandula.' Glandulæ sunt in cervicibus, ideoque per glandia, sen glandulas, cervices hic significari puto. Lamb.

8 *Modiales*] Modii unius capaces. Pius.

9 *Possentne scriæ*] Ac si quis 'orcas' nostrates, id est, 'cados salsa-

mentarios' (*fleischtunnen*) ad focum admoventi postulet; quasi integrum bovem pariter, Hercules βουφάγον in morem, primo velut pedatu absumpturus. Douza.

10 *Armarium*] Turneb. *Armarium* hic interpretatur promptuarium, e quo promitur cibus: at Lambinus locum, in quo nummi reconduntur. Vid. Epid. II. 3.

12 *Dicam ut sibi*] Hoc est, siquidem volet aliquando genio suo indulgere, censeo illi aliud penum quærendum parandumque. Nam parasitus totum carnarium deturbaverat, et aulas, et calices confrigerat, et cellas omnes refrigerat, et omnia denique, quæ ad genium lepide curandum valent, conturbaverat. Hæc vulgo male accipiunt interpretes, cum sarcinosis illis commentariis. *Salmas*. *Si sese uti volet*] *Sese uti* non est se ipso uti, vel sibi esse utilis, non genio indulgere, sed quasi esset *si sese eo volet uti*. Tò *sese παρέλκει*, ut plurimis locis apud Plautum: perinde foret *si uti volet*, si quod in posterum penum habere. Non voluptates, sed usus tantummodo necessarios significat. Neque id ignoravit Lambinus, qui diserte: '*Penu* subintelligendum, ut intelligamus antique dictum: si volet se uti penu, pro, si volet uti penu.' Sed blandiente ingenio alteram explicationem falsam addidit. Gronovius.

ACTUS V.

SCENA I. 4 *Quæ*] *Quæ*, referendum ad totam orationem. Lamb. Sed Acidal. hunc versum, ut indignum Plauto, aut delendum censet, aut ita emendandum, *Quas, dum te carendum hic fuit, sustentabam*.

5 *Hunc*] Stalagnum.

8 *Hoc! Satis*] Sic Mss. et editi, nisi quod Camerarius τὸ *Hoc* delevit. Gruterus putat sic belle distinxisse. Placeret magis, *Hoc (satis jam audivi Tuas acrumnas, ad portum mihi quas me-*

morasti.) Hoc agamus. Quasi sit, Hoc, hoc, inquam, agamus. Nisi corrupta ea vox ex interjectione, *Oh! satis jam audiui.* Qua in hac ipsa fabula jam bis usus. *Gronov.*

19 *Tecum]* Id est, tibi. *Douza.*

20 *Pretium]* Id est, mercedem. Sic Terent. Andr. 'Ego pretium ob stoltitiam fero.' *Lambin.*

24 *In lapidicinas]* Ita Ms. Camer. etsi tamen prius videbatur habuisse *lapidicinas*: quomodo adhuc servant Pall. 4. priores, ut notat Gruterus. Ita Heraldus contendit perpetuo legend. *lapidicinas*. Gloss. *Lapidicina*, *λατομία*. *Lapidarius*, *λατόμος*. *Taubm. Compeditum condidi]* Compeditibus vincetum conjeci. *Lamb.*

27 *Libellam]* Libellam argenti, id est, assem. Cic. Accus. 11. 'si unam libellam argenti dedisset.' Id. pro Rosc. dixit, 'ad libellam debere: ' quod Horatius, 'ad assem.' Quando minimam pecuniam significare volebant, 'assem' et 'libellam' dicebant. V. N. Psend. 1. 1. 96.

31 *Interibi ego]* Interca ex hoc verberone Stalagmo volo 'erogitare,' id est, rogando extorquere. *Taubm.*

SCENA II. 3 *Neque frugi bonæ]* Rittershus. e Ms. Eystadiensi, quem cum Fr. Modio contulit, versum hic inserit talem: *Atque ubi ego fui in lapidicinis bonus vir, neque bonæ frugi: Neque ero, &c.*

8 *Quod ego fatear]* Credi-ne fore, ut me ejus pudeat, quod fatear, scilicet me recte nunquam quicquam fecisse: cum tu id dicas? *Lamb.*

9 *In ruborem]* Jocus. Quos pudet, rubore suffunduntur; et qui loris caduntur, etiam rubent sanguine. *Lamb.*

10 *Imperito]* Ironia, quasi dicat; Experiendo jam pridem didici, quam sis plagosus.

11 *Tandem ista aufer]* Id est, cum sermonem omittit. *Boxhorn.*

Quid fers] Quid in animo habeas. *Douza.*

13 *Bene morigerus]* Id est, fuit im-

pudicus, et aliorum libidine obsecutus est; sed nunc exoletum et grandem natum non decet. Hegio ergo illa, *ut vis fiat*, ad spurcitiem adolescentis Stalagmi traxit. *Lamb. Vid. Cistell. iv. 1.*

18 *Pauca effugium]* 'Ἀπροσδόκητον servilis joci in periculo.

SCENA III. 5 *Peculiarem]* V. N. Asin. III. 1. 36. et Scenam hanc sequent. vs. 16.

14 *Argumenta loquitur]* 'Argumenta loqui,' vel 'eloqui,' pro signis, indicibus, ex quibus deprehendi conjectura veritas potest. Amph. v. 1. 35. Sic 'res exquirere argumentis,' Rnd. iv. 4. 136. id est, indagare, investigare. *Gronov.*

18 *Plus minusque feci]* Plus mali, minus boni. *Lamb.* Hæc fuerunt in mente Pæno illi, cum scriberet Phorm. 'Ne quid plus minusve faxit, quod nos pigeat postea.' *Plus minus, πλεῖον ἢ ἕλαττον* in quibus rebus omne vitium intelligitur. *J. Gulielm.*

20 *Ornatus haud ex suis]* Ita Muretus, Lips. et Acidalius: ex mente Hegionis, qui filium suum non proinde, ut meritis esset, acceptum indicat. Placet et Grutero: quamvis legat Ms. Cam. *audax suis virtutibus*: et olim ensi, et Pallat. *audax suis viribus.*

SCENA IV. 1 *Acherunti]* Veteres, ut melius in officio continerentur homines, et a sceleribus absterrentur, cruciatus infernales, quos imminere iis credebant, in tabulis depingebant, ut quasi præsentibus intuerentur. *Meurs. Acherunti]* Id est, apud Acheruntem, in inferno, vel Latinus, apud inferos. Dictum autem est, ut 'ruri,' 'Carthagini.' *Gronov.*

7 *Urupa]* Hoc loco *urupa* non est malleus, ut stulte sunt interpretati; sed ὄρυξ, ut optime Glossarii auctor exponit; non ea quidem plane forma, nec idem instrumentum cum 'ama,' nam hæc ad terram fodendam, et latior, unde *σκαφίον πλάτν* exponitur

a grammaticis: illa ad eruendos lapides, et acuta, et non male referens upupæ caput cum rostro. Nobis est *un pic*: nomen tamen etiam ‘*upupæ*,’ vel ‘*opopæ*,’ vulgo retinemus: nam *hoïe* vocamus instrumentum illud *ὄπυρακόν* ut ‘*enuban*,’ quæ est noctua, *choïe* appellamus: sic ‘*upupam*’ vel ‘*opopam*’ lapidicinis reddidimus. *Salmas.*

11 *Quia mihi*] Ad lapidicinas refero, quæ sub terra erant tenebrosæ: unde sit productus et quasi denno in lucem opera Hegionis editus. Sub terra autem fuisse, docet ille versus supra: ‘*Interdinus sub terra lapides eximet.*’ Quo pertinet illud Cassiodori, ubi de miserabili illorum vita qui in metallum damnantur, loquitur: ‘*Intrant homines caligines profundas: vivunt sine superis: exulant a sole,*’ &c. *Pistor.*

16 *Peculiarem*] Ut adolescentulis servuli custodes dabantur, ita puellis servulæ, quæ in lanificio una essent, eas sectarentur et curarent: ii a que, ut jurisconsulti loquuntur, ‘*peculiare*’ illis plerumque erant, hoc est, in peculio. Et vero quæ curabant puellam, aut in lanificio una erant servulæ, Latine ‘*circa illam esse*,’ dicuntur. *J. Guelm.*

22 *At ego hunc grandis*] Longe elegantius erit, si scribas, *At ego nunc grandis*. *Boxhorn.*

26 *Audisse me quasi*] Namque et per nebulam, si ea crassior sit, obtusius audimus; uti in strepitu. Alii tralationem esse dicunt a sensu videndi, ad sensum audiendi: propter similitudinem, quam inter se habent. Cic. ad Attic. ‘*In strepitu exaudisse videor:*’ item, ‘*per caliginem videre,*’ Philipp. XII. 2. item ‘*per caliginem cernere,*’ Cic. de Finib. v. 15. *Victor.*

29 *Certum est*] Stat sententia primum omnium id facere. *Lamb.*

31 *Quoi peculii*] Distingue, *Cui peculii nihil est. Recte feceris.* Stalagmus jocat, et τὸ *dem* ita accipit, ac si alia omnia potius, quam compedes subintelligerentur. Recte ergo dicit facturum Hegionem, si det aliquid illi, cui peculii nihil est. *Boxhorn.*

CATERVA. 2 *Subagitationes*] ‘*Subagitare mulierem*’ est lascivius eam attricare.

3 *Pueri suppositio*] Puerum supponere dicuntur mulieres, quæ factum alienum pro suo alunt, ac foveunt. Hinc ‘*pueri suppositi*,’ ita est, subditi. *Lamb.*

5 *Reperiant*] Excogitant, fingunt; quod proprium poetarum est.

7 *Signum hoc*] Mihi videtur hoc gestu expressum fuisse signum, quod spectatores suo exemplo Grex imitari postulet. *Douza.*

CURCULIO.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Quo*] Hæc Comædia, uti multa alia, prologo caret, quia ab ipso auctore prologus non fiebat, nisi si quando in eo argumentum fabulæ narrarent. Alias cum fabulæ post mortem auctoris in scenam re-

ferrentur a celebribus histrionibus, solebant illi de suo præstare aliquid, et in prologo rationem dicere, cur hanc aut illam fabulam de novo resposuissent. *Salmas.*

2 *Ornatu*] Cum cereo funali in manum, et cetero instrumento armorum proprio. *Lamb.* *Pompa*] Cum

aliis servis, qui vinum et jentaculum Veneris gerunt. *Lamb.*

4 *Si media*] Sponsonum et stipulationum formulas certis verbis concipiebant, et fere ordiebantur a 'si,' 'sive,' 'ni,' 'nive.' Vide *Mercat.* 11. 2. et *Pseud.* 1v. 6. *J. Gul.*

5 *Condictus*] 'Condicere' inquit jurisconsulti denunciare est prisca lingua. *Lamb.* Vide de hac formula *Gronov.* Not. ad *Senec.* de *Tranq. Anim.* lib. 11. et plura de τῶν 'condicere' *Observ.* 1. 1. *Gronov.*

7 *Tandem tandem*] Scil. intelligo te amare. Vel, desine insanire, respicere et ad sanitatem revertere. *Lamb.*

9 *Tute tibi puer es*] Ex tot doctorum opinionibus nihil placet magis, quam illud *Scaligeri*, sensus ut sit, Tute lotus ex balneo tibi facem gestas. Puerorum sive servulorum erat officium dominis a cœna vel balneo redeuntibus facem præferre. At hic *Phædromus* ipse nitidus, lautus, et e balneo veniens, facem portabat. Inde *Palinurus*, *Tute tibi puer es*; id est, ipse tibi ministras, te ipse ut puero uteris. Ut *Mercat.* v. 2. 'Ego met mihi comes, calator, equus, agaso, armiger.' *Martialis* xiv. 64. 'Defuerit si forte puer, soleasque libebit Sumere, pro puero pes erit ipse tibi.' Deinde *lautus lucas cereum*: id est, e balneo modo egressus præfers tibi facem. *Casin.* 1. 1. 30. *Gronov.* *Puer es lautus*] Pueri lautus, id est, nucti terse et splendide vestiti prælucebant novæ nuptæ faces. Quod hic amator præter decorum sibi ipsi præluceret, dicit puernum eum sibi lautum esse et lucere cereum, id est facem ceream prælucere. Non aliud quærendum. *Salmas.*

11 *Melliculo*] *Planesio*, amoribus meis. *Douza.*

16 *Salve: valuistin' usque ostium*] Erat hæc consuetudo interrogandi eos, quos ex intervallo videbant, non, ut ita simpliciter dicent, *Valuistine?* sed hoc modo, *Valuistin'*

usque? aut *Perpetuone* valuisti? *Muret.* Mirum vero, hanc loquendi rationem *Palinuro* esse insaniam argumentum. Nam de ædibus, villis, similibusque aliis, haud aliter, quam de hominibus, quærere veteres solebant. *Plin.* *Epist.* lib. 1. 'Quid agit Comum, quid arbor, quid porticus,' &c. *Bozhorn.*

17 *Caruitne*] Quoniam homines ex febre aut ex longo jejunio delirare interdum, et mentis errore adfici solent, idcirco interrogat herum servus, carueritne febre proximum biduum, et num vespere cœnaverit? Videbatur enim ei delirare, qui talibus verbis ostio blandiretur. *Muret.*

20 *Taciturnissimum*] Votum amatorum, qui difficiles sectantur Veneres, ut januæ sine stridore pateant. *Lamb.*

28 *Tuum amare*] Id est, tuas amationes. Sic Græci, τὸ ἐρᾶν, pro τὸ ἐρῶς, κ. τ. λ. *Taubm.*

30 *Intestabilis*] Ne sis infamiæ nota inustus, neque amittas testimonii dicendi potestatem. *Lamb.*

36 *Fundum septum*] Agriculationis vocabula ad rem voluptatum crebro translata, dictum *Asin.* v. 2. *Taubm.*

41 *Obloquere*] Ambiguum. *Phædromus* accipit ut indicativum, pro 'obloqueris;' servus ut imperativum, quasi obloqui jubeatur. *Lamb.*

45 *Minus formidabo ne excidat*] Libri habent *excedat* pro *excidat*. Sic apud *Salustium* 'accedere ad genua,' pro accidere. Quod sequitur, *odiosus es*, non mutandum putem in *otiosus est*. Loquutio hæc familiaris comicis, cum quis præter rem responderet, aut in re seria jocaretur, dicebant, 'Odiosus es,' 'Odio enecas,' 'Dignus es cum hac tua superstitione odio.' *Salmas.*

47 *Facere nolo mutuum*] Quod mirandum videretur, cum certum esset mutuo amore sese invicem deperire; sed captavit jocum comicis familiarum, et dixit, cum ab illa insane amaretur, se tamen nolle facere cum

ea mutuum. Alter mirabundus quærit: quid ita? quia, inquit, proprium facio, amo pariter simul. Allusit ad differentiam, quæ est inter mutuum et proprium. Quæ propria habemus ea servamus, ne a nobis auferantur: quæ vero mutua accepimus, a nobis aliquando recedunt, cum repetit a nobis is qui dedit. Ut ostenderet igitur amoris sui magnitudinem, qui sibi extorqueri et eiipi nunquam posset, proprium in amore cum ea quæ illum amabat se facere respondet non mutuum, cum sese ambo ita efficitur amarent, ut amor ille utriusque esset proprius, id est, nunquam auferendus, ut ea quæ mutuo dantur et accipiuntur. *Salmus.*

50 *Fert jugum*] Est, quod inferius dicit, 'cubatne cum viris?' Ita 'jugum Veneris' dicit matrimonium Oppian. Servius et Isidor. memorant, jugum dicis causa imponi consuevisse admonerentur hoc symbolo. Et 'Junoni jugæ' nomen inde esse, monet Rittershusius.

51 *Pudica est*] 'Pudica matrona,' quæ marito contenta est; at hic *pudica*, quæ omnino virum ignorat. Et 'signata virginem' in eum sensum dicit Lucillius illæsam, inviolatam. Terentius 'integram a viro.' *J. Scallig.*

53 *Flamma fumo*] Significat, osculis concubitum esse proximum. *Lambin.*

56 *Pandit saltum saviis*] Vulgo, *pangit saltum suavium*. Sed illud probavit ex Langianis Palmerius: nec aliter optimus Camerarii codex. Casina v. 2. 'Ubi illum saltum video obseptum.' *Gruterus.*

59 *Imo ut illam censes*] Nugas maximas agit ille cum suo, *Tu illam censes, ut quæque, &c. ad me?* Idque eo infelicis, quia quæ huc dicenda fuerunt, jam occuparunt interpretes illustrato genere loquendi admodum comico, quod ille non intellexit.

Bacchid. II. 2. 'Imo ut eam credis? misera amans desiderat.' Trinummo III. 3. 'Diei tempus non vides? quid illum putas Natura illa atque ingenio? jamdudum ebrius est.' Terentius Andria v. 2. 'Quid illum censes? cum illa litigat.' Adelphi. IV. 5. 'Quid aiunt? Mi. Quid illas censes? Nihil.' Formula qua interrumpabant narrationem rei præsertim inopinata: qualis apud Ciceronem, 'Quid quæris?' *Gronov.*

60 *Suavium oppedit*] Ori meo contra affixit. *Lamb.*

62 *Æsculapii fano*] Qui a Diis aliquid petere cogitabant, cubabant in eorum, quorum ope indigebant, fanis, tanquam responsa ab iis vel vigilantes vel in somnis accepturi: ut notat Servius ad illud Virgil. *Æn.* VII. 'cæsarum ovium sub nocte silenti Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.' Sic igitur ægroti in templo Æsculapii incubabant, ad remedia per somnium accipienda. *Lambin.*

66 *Id ab*] Vel id, æquum et bonum. *Lamb.*

70 *Dextrovorsum*] Nam in salutandis et precandis Diis, dextrovorsum se vertere solebant. Hinc festive in verbo 'vertere' ex ambiguo hic ludit Palinurus. Turn. I. 17. et XXII. 23.

71 *Horunc*] Lenonis, lenæ, et puellæ. *Lamb.*

72 *Veneri rovi jam jentaculum*] Notum est e Latinis auctoribus, pueros fere solos jentaculo usos: perinde ut hodie ubique fere gentium hoc usurpatum est, ut pueri summo mane semper aliquid cibi capiant. Ea propter Plautus facit Phædromum adolescentulum Veneri jentaculum vorare. *Mercurial.*

73 *An te pones Veneri*] Palinurus excitatus novitate dicti. Quid, inquit, an temet Veneri dabis in jentaculum? et applicant joculariter statim: PH. *Me, te atque omnes.* Taubm.

75 *Sinum*] Vasis genus sinuosum. Nonius.

76 *Quasi tu lagenam*] Alludit ad id, quod Latini scriptores solebant corpus humanum appellare 'utrem' et 'follem.' Arnob. l. II. Lucill. 'corticem.' Varro. 'Amphora' Vopisc. Bonoso: 'Laqueo vitam finivit: tum quidem jocus extitit, amphoram pendere, non hominem.' Gruter.

77 *Chium*] Jocatur ex eo, quod cum vino Græco fere aqua maris admixta esset, Chio tamen non addebatur, sed meracum erat. Horat. Sat. II. 8. 'Alcon Chium maris experts.' Turneb.

83 *Istunc qui fert*] Injuriam facit Lambino, qui scribit eum τὸ *istunc* retulisse ad *sinum*: sed et sibi illudit, quum legit *istuc*. Recte Lambinus: 'Istunc, nempe puerum, qui fert sinum vini plenum, adfectum ad terram velim, ut ejus casu omne vinum effunderetur, ac periret potius quam ad annu perferretur.' Gron. *Afflictum*] Ad terram datum. V. N. Aulular. IV. 3.

86 *Istic fluvius*] Cum mari annu, cum fluvio vinu comparat. Vile Lucan. v. 355. Lamb.

89 *Volentes propitia*] Hoc dictum ex religione prisca, et communi sacrificantium formula petittum. Exemplo fuerint concepta illa et solemnia precationum verba apud Cato- nem: 'Mars pater, te precor quæso- que, uti sies volens propitius mihi, domo, familiaque nostræ.' Douza.

90 *Voltisne olivas*] Urbane herum ridet. Quod 'olivas' et 'capparim' dicit, vult significare hæc condimenta in crapulis et ebrietatibus convenientissima. De 'cappari' plenius Dioscor. II. 204. Loug.

SCENA II. 1 *Flos veteris vini*] Ἀποσμίλας οἶνος, ut et apud Lucret. 'Bacchi flos,' odor est et fragrantia vini. 'Flos vini' alias etiam dicitur, cum vinum in summo tennem quandam habet spumam. Camer.

2 *Amos*] Antiquæ; ut 'colos,' 'vap- pos,' 'nidos,' &c. Hac una de cau- sa censeo, Plantum dixisse 'amos,' 'odos,' 'lepos,' ut exprimeret ser- monem anns blæsulæ. Acidal.

4 *Liberi lepos*] Bacchi suavitas. Taubm. *Veteris vetustii*] Quæ ejus- dem significationis conjunguntur, licet significatione non augeant, au- gent conjunctione. Ita hic significa- tur vinum veterrimum. Sed et ea, quæ desinant in ustus, ut, 'onustus,' 'robustus,' et alia, vinu habent au- gendi. Boxhorn.

5 *Nautea*] Vid. not. Asin. v. 2. 45.

7 *Crocinum*] Croci unguentum; ita dictum, ut ab 'amaraco,' 'amaraci- num.' J. Gul. *Bdellium*] Βδέλλιον diminutivæ formæ est: nam princi- pale est βδέλλα. Ita vocat auctor Peripli aliquot locis. Marcello Em- pirico, bedella: 'Croco atque bedellam.' Apud Plantum in antiquis libris *bedellium* scribitur pro *bdellium*, quod aliud non potest significare præter aromaticum gummi. Salmas.

8 *Pervelin sepultam*] Veteres eis, quæ viventes gratissima habuerant, spargi aut perfundi sepulchra sua optabant. Haud aliud votum est aut mandatum Sergii Polensis parasi- ti, in veteri inscriptione, quæ legitur Pola: in Istria: 'Si urbani perhi- beri vultis, arenti meo cineri can- tharo piaculum vinarium festinate.' Boxhorn.

11 *Nihil ago tecum*] Se. O odor, ni- hil te moror; nisi et vinum bibam. Lamb. *Ipsus*] Flos Liberi. Idem.

12 *Invergere*] Id est, infundere. Virgil. Æn. VI. 244. 'Frontique in- vergit vira sacerdos;' id est, deor- sum fundit: de quo Servius. Di- omedes 'sensim illabi et influere,' ex- ponit. Taubm.

13 *Ductim*] E sino. Adverb. hoc Prisc. interpretatus est ἀπνευστί, quod significat in bibendo avidita- tem et copiam. Camer.

15 *Quadrantal*] Vas pedis quadrati,

octo et quadraginta capit sextarios : amphora Grævis, Festus.

18 *Sagax nasum*] 'Nasum' genere neutro observat etiam Nonius. Ita Menæchm. 1. 2. 'Spurcatur nasum odore.' *Taubm.*

20 *Imperator quis est*] Sic Camera-rianus codex et Pal. 4. Reliqui, *quis es*, ut et olim impressi: bene, nisi obstaret infra vs. 24. *Grut.*

21 *Vini pollens*] Vini copia in-structus, scil. Bacchus ipse. *Taubm.*

22 *Siccæ*] Vide Mil. III. 1.

28 *Oculissime*] Muretus ad versum Catulli, 'Ambobus mihi quæ carior est oculis,' notat: Oculorum sensus nobis omnium est carissimus, ut præclare disputat Aristoteles de Sapientia lib. 1. Ideo oculorum in exprimenda vi amoris crebra fit mentio. Plautus quidem 'oculitus amare,' pro eo, quod est, singulariter amare: et 'oculissimum hominem,' pro carissimo dixit.

29 *Cloacam*] Ventrem. *Taubm.*

31 *Venus, de*] Exprimit anus ritum libandi. De poculo enim pleno, quod erat potatura, paulum Veneri libat, id est, in honorem Veneris leviter defundit. Sic enim libare solebat, quod vel in aram faciebant, vel in mensam, quæ aræ loco erat; vel in focum, qui sacer habebatur; vel in mare, in honorem Deorum marinorum; vel in quemcunque locum pro re nata. Virg. Æn. v. 'extaque salsos Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.' *Turneb.*

32 *Amantes, propinantes*] Insulsa mihi semper visa est lectio vulgata. *Lego ergo, amantes propinant et Vinum potantes dant omnes.* *Boxborn.*

41 *Bibit arcus*] Credidit vetustas, Iridem demissis in terram cornibus aquam e fontibus haurire: hinc illud Virgilli Georg. 1. 380. 'et bibit ingens Arcus.' Propert. lib. III. 'Purpurens pluvias eni bibit arcus aquas.' *Turneb.*

49 *Tibi næ ego*] Formula ex anti-Delph. et Var. Clas.

quo dedicationum ritu desumpta: ita infra III. 1. 69. 'Ibi nunc statuam vult dare,' necnon Rnd. IV. 2. *Douza.*

51 *Monimentum*] Formula ex antiquo dedicationum ritu desumpta. Sensus est: Vineam tibi pro statua statuam, quam ingurgites. *Meurs.*

57 *Occentem*] Vide notas Mercat. II. 3. 73.

60 *Pessuli, heus pessuli*] Is. Casaubon. ad illud Persii Sat. v. 'dum Chrysidis ndas Ebrinus ante fores extincta cum face canto:' Græci hoc vocant (Plutarchus Ἐρωτικῶ) ἄδειν τὸ παρακλαυσίθυρον. Qui ibant comessatum, funalia ac faces gestabant; sed quas extinguebant, cum ad fores erat ventum. Exemplum canticorum ejusmodi, quæ ante fores cantabant, habes hic venustissimum.

63 *Lydi barbari*] 'Ludius' et 'Ludio' dixerunt alii, ut 'Surus' et 'Suria.' 'Ludius' saltator proprie Latinis, non a 'ludendo,' ut placet doctis viris, sed a 'Lydis,' qui inter nationes saltationi bacchationique deditas. *Salmas.* Vid. Pænulo, v. 3. *Turneb.* XIX. 10.

66 *Dormiunt*] Vid. Mostell. III. 2.

SCENA III. 3 *Medicinam facit*] Scil. cardinibus. Supra I. 1. 'Vino has conspersi fores:' item 'bibite, festivæ fores:' in quibus morem Græcorum tangit, apud quos amatores illa perfusione uti solent. Hæc vero suffusio longe alia est. Et fallendis maritis ad januæ cardines aquam mulierculæ affundebant, ut streperent. *Lips.* Hujus rei hanc ego causam esse arbitror, quod medici ægrotos vino prohibent, aqua decocta uti jubentes, recte quidem: sed ægroti intemperantes hand sane libenter id ferunt. Itaque vulgo audias: 'Ipsi sibi vinum sumunt, nobis quasi canibus aquam relinquunt.' Quin et multi olim ex medicis vino paulo largiore utebantur, quod ex Athenæo, et Philemonis reliquiis discas.

Eo igitur respexit poëta. *Tan. Faber.*

5 *Convadatus*] Qui quasi vadibus a me acceptis me in jus vocas. Active etiam 'vadato' dixit Hor. Sat. 1. 9. Noster, 'vadatum amore,' passive, Bacchid. 11. 2. *Lamb.*

6 *Libello*] Quia etiam edicto publice adfixo latitantes citabantur. *Rævard.*

7 *Sisto me*] Verbum juris in obendo vadimonio. *Taubm.*

11 *Sum Deus*] Propert. 11. 12. 'Si dabit hæc multas, fiam immortalis in illis. Nocte una quisvis vel Deus esse potest.'

13 *Male valere*] *Lambinus* ex tribus, *Male valere te quidem mihi ægre est.* Miror quos libros citet: cum omnes Mss. editique habeant, *quod.* Grut. Quæsierat Phædromus, *Quod vidisti?* Respondet Palinurus, *Male valere te; nempe animo.* Subintelligitur 'vidi.' *Boxh.* Lege, *Male valere te quam mihi ægre est.* *Tan. Faber.*

16 *Cupiam vivere*] Gratissima sibi ita exprimebant veteres, ut dicerent, se propter illa diutius vivere velle, sicut ingrattissima, propter quæ mori. Inde, *Vita,* amantibus dicuntur amare. *Boxhorn.*

17 *PL. Prohibet*] Omnibus suis interpretationibus hic supersedere potuisset *Lambinus*, si retinisset interrogationem, quæ est in vet. libris: *PL. Prohibet? nec prohibere quit. Nec prohibebit.* Quia enim Phædromus dixerat, Icnonem prohibere conventus istos, negat *Planesium* eum prohibere. Est autem ambiguitas in verbo 'prohibere?' quod cum effectu accipit *Planesium.* *Pistoris.*

20 *Amare sane*] Ita ut homines sani solent.

25 *Pervigilare*] Allusum ad pervigilia Cereris, Veneris, et sacra nocturna. *Martial.* ix. 70. 'Nam vigilare leve est, pervigilare grave est.' *Douza.*

26 *Nam hoc quidem eltepol*] Recte

Lambinus, δεικτικῶς cælum: et inepta est interpretatio: Hoc tunc pervigilare Veneri orto die omnibus patebit. *Amphit.* 1. 3. 'Eamus, Amphitruo: luciscit hoc jam.' *Terentius* Heaut. 111. 1. 'Luciscit hoc jam.' *Vetus poëta:* 'Aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Jovem.' *Gronov.*

27 *Dormio*] *Scil.* tibi, non meæ *Planesio.* *Douza.*

29 *Inscitia est*] Id est, stultitia, *Festus.* Vid. *Mostell.* 1. 3.

30 *Ilicet*] Actum est. Vid. *Epil.* v. 2.

32 *Ut misere moliantur*] De hæc amantium rabie *Lucret.* lib. iv. 'etenim potiundi tempore in ipso Fluctuat incertis erroribus ardor amantum, Nec constat, quid primum oculis manibusque fruatur,' &c.

34 *Propudium*] Non dubium, quæ Græcis καθάρματα, ea Latinis propudia dicta. Inde homines scleratos, ut Græci καθάρματα, Romani eosdem propudia vocarunt. *Scalig.*

35 *Cum nocturnis*] Glancos oculos Romani non perinde amabant: nigros autem magni faciebant. Itaque ad ludibrium, cujus erant oculi glauci, ea 'nocturnis oculis' habere hic dicitur; de avis inauspicatæ, cujus tales oculi sunt, nomine petita illusionem. Eos oculos 'virides' vulgo dicimus. Ac æque amaro joco per comicam lasciviam 'herbeos' poëta vocavit scena seq. eosdem et 'felineos' appellabant. *Turneb.*

36 *Persolla: nugæ*] 'Persollæ nugæ,' rectum est, pro *persollæ.* *Persollæ* autem nugæ sunt nudæ nugæ. Ut alio loco, 'hanc amas meras nugas.' *Persollæ* autem pro admodum solus, ὁ μωώτατος. Sic 'peradolescens,' 'pervirgo,' apud auctores. *Salm.*

37 *Quod quidem*] Puto hæc dici a Phædromo hoc sensu: Ergone feram, ut servus plagipatida hic mihi argutias serat? Hæcque ita sunt enun-

cianda, ut statim manum allevet, et pugnos impingat. *Gruter.*

38 *Polluctus*] ‘Polluctum virginis’ dicit accumulatum verberibus: ut ara Herculis, cum referta esset iis, quæ imponi de ritu religionis priscae solebant, tum ‘polluctum’ illud dicebatur, quasi ‘projectum,’ ut Varro interpretatur. *Camerar.*

40 *Noctvigila*] ‘Noctilucam’ Horatius Od. iv. 6. eandem cum luna facit. Lævius vero, vetustissimus auctor, videtur cum Venerem nominare: ‘Venerem igitur almam adorans, sive fœmina, sive mas est, ita ut alma noctiluca est.’ Quare ab eadem ratione dicitur *noctvigila* a Plauto, hoc est, *νοκτιλαμψής*. *J. Guilielm.*

42 *Probrumque*] Vide not. *Mercat.* i. 1.

45 *Auro contra*] Id est, date mihi pari et æquo auri pondere repensum, ego tantundem auri dederim. *Turneb.*

46 *Cedo mihi contra aurichalco*] Non ex hoc loco colligi potest, aurichalcum antiquis auro carius fuisse. Si enim prius de auro præcedit, non sequitur, ut quod reponit servus de aurichalco, carius esse debeat. Sed comico joco lusit. De auro dixerat herus ejus, reposuit ille de aurichalco, in quo etiam aurum est saltem de nomine. Fuit certe eo tempore æris genus præstantissimi. Horatius, ‘Tibia non ut nunc orichalco vineta.’ Nam aurichalcum idem cum orichalco. Sic enim scribebant, ut ‘plostrum’ et ‘plaustrum,’ ‘Plotus’ et ‘Plantus,’ et similia. Multi crediderunt aurichalcum esse æs et aurum mixtum, propter illam auri in aurichalco denominationem: sed falsi sunt. Inde optimæ Glossæ, *aurichalca* interpretantur *κραμάτινα*, id est, ex auro et ære temperata. Verum nomen est hujus vocis, *orichalcum* ex Græco *ὀρείχαλκον*, quasi æs montanum, sive ex lapide aroso excoctum, quod fuit genus æris præstantissi-

imum. At pro *orichalcum* veteres Romani scripsere *aurichalcum*, cum tamen nihil auri admixtum haberet. *Salmas.*

48 *Ædituum aperire fanum*] Imperfectam locutionem censet *Camerarius*, ut in illo, ‘Item alios Deos facturum scilicet.’ Sed hic nihil imperfectum: vis enim est in particula *τῶ* ‘scilicet.’ Nec tamen *ædituumque* placet, sed, *nam sonitu et crepitu claustrorum inaudio Ædituum aperire fanum.* *Gronov.*

53 *Te liberalem*] Id est, quæ in me tam liberalis es. Vel, quæ tam liberali facie et ingenio es. *Lamb.*

54 *Tene etiam, priusquam*] Frustra laborat *Lambinus*: nec *tene* est absens hujus oculi memoriam conserva, sed simpliciter, cape, habe, ut centum aliis in rebus. *Gronov.* Adde *Tau.* *Fabrum Epist. Crit.* 11. 28.

56 *Istoc verbo vindictam*] Non magis, ut prætor, quam quilibet assertor et vindex. Sed nec audiendus *Pistorius*, qui *istoc verbo* interpretatur, cum dicto, et statim. *Istoc verbo*, est propter id quod dixisti, ut quando velis, videre me possis, redde me liberam. Ut id, quod dicis, non sit subjectum alterius ditioni. Verbum pro re, quæ verbo significatur: fere enim eodem sensu, ob eam rem. *Mostel.* 111. 1. ‘Molestus si sum, reddite argentum, abiero. Responsiones omnes hoc verbo eripite.’ Id est, re, quæ hoc verbo significatur. Hac *Fabula* 11. 2. ‘Semper tu huic verbo vitato abs tuo viro, i foras mulier.’ *Ambrosius Ep.* 111. ‘Rara itaque confessio de peccatis, rara pœnitentia, rara in hominibus ejus verbi adsertio.’ *Gronov.* *Vindictam*] Tanquam prætor, id est, viam reperi, qua me liberet. ‘Vindicta,’ virga prætorica, qua servi contacti, manumittebantur. *Lamb.*

57 *Pervincas*] Quemvis alium emptorem pretio ut pervincas facito: ne opus sit rogare, quando me visurus es. *Lamb.*

ACTUS II.

SCENA I. 6 *Geminos in, &c.*] Quia utrimque et a dextra et a læva cingit me lien venterque, eo tumidiore et majore facto mihi distenditur, proinde ac si geminos in utero filios geram. *Lamb.*

12 *Tormento ferreo*] Id est, catena ferrea. 'Tormentum' idem quod funus tortus, nam cum fit funis, 'torqueri' dicitur. Propert. 'Dignior obliquo funo qui torqueat Ocno.' Priap. 'Tormento citharaque tensiorem;' id est, quam funis aut fides citharæ. Unde machinis, quæ tentis et contortis funibus moventur, emissa aut excussa, 'tormentis missa,' aut 'excussa' dicuntur Liv. l. XLIV. *Gronov.*

16 *Collativo ventre*] Id est, magno et turgido: quia in eum omnia edulia conferantur, Festus. Ego puto lenonis ventrem 'collativum' eo esse dictum, quod propter vitium corporis et viscerum, omne alimentum, quod deberet in omne corpus distribui, in eum conferatur: et hoc pacto visceribus omnibus vitiatis, venter intumescat. *Lamb. Oculis herbis*] Vide supra I. 3. et Capteiv. III. 4.

20 *Vivo*] Quasi dicat: vivo tantum, non item valeo. *Lamb.*

23 *Hiræ*] Festus: 'Hira, quæ diminutive dicitur hilla, quam Græci dicunt νῆστιν, intestinum est, quod jejunum vocant.' Glossæ: *Hira*, ἐνκοίλιον νῆστιν. Arnobius lib. VII. 'Non similiter fendicas, quæ et ipsa sunt hiræ.' Pro aliis tamen etiam intestinis sumi, docet Nonius: unde *hillæ* apud Horat. Sat. II. 4. Glossar. *Illum*, (sine aspirat.) νάρθηκος τὸ ἐντὸς et hoc hic probat Scal. ad Festum.

26 *Dum intestina exputescunt*] Vult perdurandum lenoni, donec ei intestina tabescant: utique cum sit ea anni tempestas, qua salsura solito carius veneat: eo facto, futurum, ut intestina sola æque care distrahan-

tur, si non carius, quam ipsemet homo totus, hoc est, vix tantum feres pretii a te toto, quantum ex solis intestinis. *Taubm.*

27 *Nunc dum salsura*] Haud quam accipio cum Grutero, cum ea sit anni tempestas, qua salsura solito carius veneat: nec cum Lambino, ex tuis intestinis sale conditis et maceratis sat bona salsamenta confici possunt: aut cum Turnebo censeo ad garum ex intestinis piscium putridis pretiosum liquamen respici. Nunc dum, inquit, salsura vel muries intestinorum tuorum, quæ conservat intestina tua, sat bona est, integra est, facit officium, ut nondum omnia tua intestina computruerint. Et de vita, deque eo, quod sani restat in intestinis, loquitur, ut de muria: de ipsis, ut de muriaticis loquebantur. Quemadmodum suis animam pro sale datam dicebat Chrysippus. *Gronov.*

28 *Intestinis vilius*] Ne hoc quidem accipio cum Grutero, eo pacto futurum ut intestina sola æque caro distrabantur, si non carius, quam totus homo. Nam *intestinis vilius* est omnino, ob intestina putrida et delinita vilius. Sic in illo, 'Isto vilius.' Sosipater Charisius lib. II. 'Res qui vocarat ad cœnam, si sibi ea res exhibenda iudicaretur, quam exlibere non posset, respondit, ut Tranquillus refert: Hoc vilius hodie mihi erit cœna.' Id est, ob hanc rem non præbitam vel appositam vilius, frugalius, εὐτελέστερον apparatus erit hodie cœna. Sic Terentius Adelp. V. 9. 'Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paululum præ manu Dederis, unde utatur: reddet tibi cito. Mi. Istoc vilius.' Hoc est, ob id, quod dicis, non commissum illi vilius mihi constabit. Satis magno hic mihi constat: id quod vis si adderem, pluris constaret; nam haud dubie, quæ datam, perderem. Quod ad hoc igitur attinet, vilius et minus erit, quod in illum impendi, quoque

per illum careo. Jam Parrhasius et Palmerius hæc duo loca comparant; sed alter explicat neutrum, alter explicat utrumque male: nec profuit Guideto vidisse illos. Hanc formulam licet addas illis, quibus ad Captivos, ne palam negarent εὐφημεῖν veteres solitos notavimus. Est igitur *intestinis vilis*, quod ad illam partem, quæ detrahatur; quanto intestina constant, vilis: eoque facilius emtorem inveneris. Gronov.

29 *Directus*] Vide notas Capteiv. III. 4. 103. Trinum. II. 4. *Ambula*] Celsus IV. 9. scribit, vitium lienis quiete augeri, exercitatione et labore minui. Taubm.

33 *Hic homo*] Δεικτικῶς se ipsum significat. *Sciat divinitus*] 'Divinus,' substantive, ut grammatici loquuntur, μάντης est, sive vates. Horat. Od. III. 27. 'Imbrium divina avis imminuentum.' Martialis III. 71. 'Non sum divinus: sed scio quid facias.' Taubm. *Divinitus*, repete ἀπὸ κοινοῦ, conjecturam facere. Lamb. Vel subintelligitur 'fari,' estque conceptum, ut apud Juvenal. 'Nescire Latine,' ubi subintellige 'loqui.' Gronov.

SCENA II. 6 *Suppono*] Id est, vicarium do. Douza.

7 *Operam ut det*] Reticetur nihil aliud quam 'vereor.' Nam 'vereor ut det,' est, vereor, ne non det, ut recte interpretantur. Illud alterum, 'dummodo mihi operam det,' sensu quidem convenit, sed non possunt inde suppleri verba defecta. Gronov.

8 *Facit hic quod pauci*] Jocus est ex eo, quod ex inepta re salubre monitum et gravis querela de corruptis juventutis moribus colligitur. Fessus erat Palinurus se quicquid sciret τῆς ἀνεφοκρικτικῆς debere coquo: sic agnoverat eum magistrum: eoque jubente abierat de promptum quæ opus essent: ita fuerat ei dicto obediens. Hinc Cappadox, quum jam intra aulæum esset Palinurus: *Facit*

hic, nempe Palinurus. Pessime igitur hæc verba dant Palinuro, quasi is eo quod coqus morigerus esset in omnibus magistro, probet daturum haud dubie operam Cappadoci. Quid? an et Cappadox ejus magister? Gronov.

9 *Non novi*] Videtur hoc respondere coqus: Etsi te non novi, tamen dabo operam, et auscultabo tibi. Et sic accipit Cappadox. Verum ille ambiguitatem sermonis de industria captans significat, somniorum monita suam intelligentiam fugere, neque se conjectorem esse. J. Guelm. At malim *tametsi non novi, dabo*; nam 'vovere,' idem quod 'promittere,' seu 'addicere,' significat. Douza.

16 *Incubare*] Vide notas supra 1. 1. 62. *Jovi*] In Jovis templo. Taubman.

17 *Tibi qui auxilium tulit*] Quia optimus Cam. codex, *Qui tibi auxilium in jurejurando fuit*, sperno omnes alios, in quibus est *auxilio*, quod perinde fecerunt librarii, ut auctores vulgatæ *tulit*, quod genus loquendi non caperent. At quoties 'auxilia' dicuntur pro auxiliariis? quoties 'præsidium' appellatur, qui est præsidio? dicit ergo qui tibi auxilium sive auxiliarius fuit ad augendam rem et alios fraudandos in jurejurando indulgendo tibi: quum vel jurasti tuum esse, quod non erat tuum, aut te facturum daturumque, quod non fecisti vel creditum abjurasti. Gronov.

19 *In Capitolio*] Claud. Verderius miratur, quod Plautus parasitum hæc ita loqui faciat, qui tamen sit Epidauri: tanquam si nuspium esset Capitolium nisi Romæ: imo sic vocabant qualiacunque templa grandia primoribus dicata Deis, etiam extra Italiam, ut pluribus ostendit Gruterus.

20 *Pacem*] Id est, veniam. Amph. v. 2.

SCENA III. 6 *Strategus*] Id est, imperator exercitus. *Agoronomus*] Vid. Capteiv. iv. 2. *Lamb.*

7 *Demarchus*] Tribunus plebis. Vide Turn. xiv. 11.

8 *Capite sistat*] Id est, quin in caput præceps a me detur, atque ita sistatur humi prostratus in via, quam ita arectam reddebat, ut 'semitam faceret': nam locum ruina aperiatur, et laxabo, et de semita viam faciam. *Turneb.* Dicit igitur parasitus, eos qui ipsi obstiterint, in viam e semita se projecturum, id est, se deturbaturum eos ex loco, quem ipse elegerat, ad cursuram apto in viam, ubi minus commodum sit ire. *Pistor.*

9 *Capite aperto*] Mos Romanis in capite aperiendo et operiendo hic fuit. Laciniam nempe togæ in caput sæpe rejecere contra æstum, aut ventum: eamque detraxere, quando opus: interdum et palliolum; sed ab ægris id factum aut delicatis. *Lipsius.* Vide Epid. i. 1. et ii. 2.

10 *Suffarcinati cum libris*] Id est, qui libros sub axilla ferentes et sub pallio, quo onere et sarcina ob tumentem molem quasi sufferti videbantur, aut quod idem est suffarcinati. Nam antiquum est 'farcinare' pro farcire. Sic apud Terentium in *Andria*, iv. 5. 'Verum vidi Cantharam suffarcinatum.' Ob puerum scilicet quem sub veste attulerat, qui supponeretur Glycerio. Ita enim videri voluit Servius. Non autem, ut explicat Donatus. *Salmas.*

11 *Constant*] Id est, simul stant. *Drapetæ*] Quærent cur Græcos 'fugitivos' appellet? an quia tanquam servi, ab iis, quibus mercenarias operas dabant, aufugerint? an sectæ desertores? an denique quia ultro citroque discurrent? At respondet toto Dialogo Lucianus quosdam appellari sic potuisse vere et bona fide, quia drapetæ vel fugitivi sub pallio philosophico interdum latebant, et dominorum inquisitionem

frustrabant. *Gronov.*

13 *Thermopolio*] J. Lipsius argumentis vincit, non in usu solum antiquitus 'calidam,' sed, quod miremur, in delitiis fuisse. Inde et apud Plantum fieri mentionem thermopolii, cum hilarior invitatio describatur, aut solutior luxus: ut hic de ebriosis. Vide *Trinumm.* iv. 3.

14 *Calidum bibunt*] 'Calida' olim bibebantur et solitaria, et infusa vino: atque hæc gulonibus expetita maxime, et laudata: quam mixtionem, præter ceteros, probat clarissime Plantus, qui vinum ita mixtum intelligens, 'calidi' nomine uti, non 'calidæ' hic voluit. *Lipsius.* Vid. *Asinar.* ii. 4. 89. *Trin.* iv. 3.

16 *Crepitum*] Meurs. Exerc. Crit. ii. 5. 2. inter cetera docet, crepitum ventris interdum etiam metu emitti, quemadmodum hic Curculio minetur philosophis, ita se eos pugnis excepturum, ut præ anxietate et metu emissuri sint polentarium. *Polentarium*] Ex polenta comesta natum; vel qui polentam oleat. Polentam Græci *ἄλφιστα* vocant. Vide *Plin.* xviii. 7. *Lamb.*

17 *Datativum*] 'Datativum ludere,' erat pila ludere: propterea quod dabatur: unde quidam 'datores' dicebantur in lusu pilæ, qui pilam dabant; alii autem 'factores,' qui faciebant, id est, qui feriebant et ludebant, quique in factiones erant divisi, id est, ut dicimus, 'in partes.' Genera autem ludendi fuisse videntur 'datativum,' 'raptivum,' 'expulsivum.' Novius apud Nonium: 'In molis ludunt raptivum pila, datativum morso.' Varro apud Non. 'Videbis Romæ in foro ante lanienas pueros pila expulsivum ludere.' *Turneb.*

18 *Et datores et factores*] Non Turnebum solum video serio ponere, 'factores' dictos, qui faciebant, quod fit, qui feriebant et ludebant, quique in factiones erant divisi: non *Hadr. Junium*, 'factorem,' qui alteri parti

sive factioni dat operam obstruendo, pellendo, et excursus metam signando: sed etiam Scaligerum ad Manilium, 'factiones' proprie in lusu pilæ dictos et 'factores.' Auctor illi hic Plautus et Pollux, ex quo adducit: ἐφ' ἦν κατατιθέντες τὴν σφαῖραν, ἐτέρας δύο γραμμὰς κατόπιν ἑκατέρας τῆς πρῶτης καταγράφαντες. At locus est IX. 7. ubi invenies τῆς τῶξως. Nunquam vero concoquere potui 'facere pilam' pro ferire: a factionibus autem ludentium, si quæ dictæ sunt, collatores dictos 'factores,' et 'factores' esse alicujus factionis homines tum eradam, quum videbo a factionibus in circo, quæ sine controversia fuerunt, aurigas vocatos esse 'factores.' Quin sermo parasiti mere nugax est: nam quia 'datores' appellavit, solent autem jurisconsulti conjungere hæc duo, 'dare facere,' tum in re venerea utrumque connectitur; quasi de alteruto horum loqueretur, quum appellandos haberet 'datores' hos datatim ludentes, quasi plenius dicit 'et datores et factores:' non quod hæc vox ea in re proprie quid significet, sed risus gratia. Nec contemnendus adeo Lambinus, qui alludi ad turpem verborum significationem suspicatus est. Neque enim ut hoc valeat, oportet libidini locum in via publica fuisse. Captatur vocabulum, perinde quasi dixissent, 'et qui dant et qui faciunt.' Si datores refers ad priora, videtur loqui de usu pilæ: si ad posterius, de re turpi, vel quos oportet dare facere. Quo joci genere constat omnis Plautus, Gronov. Et factores] 'Factores' proprie in ludo pilæ dicebantur et 'factiones' Græcis αἰρέσεις. Vide Scalig. ad Manil. I. et V. Et Nomencl. Junii. Solum] Pro solea calceamentorum. Vide Trinum. IV. 3. Lamb.

19 Vitent infortunio] Sic Trinum. II. 2. 'vitare malo' eleganter. Taubm. Sic 'vitare verbo,' pro operam dare, ne hoc verbum audias, Casin. II. 2.

35. 'Vitent ancipiti infortunio,' Pæen. prol. 25. Dictum periude, ut 'malo cavere' sæpe apud nostrum. Gron.

20 Si imperare posset] Id est, imperando assequi possit, ut quod monstrat, fiat. Lambini Glossa explosa, lego, Recte hic monstrat, se imperare posse, hoc est, satis verbis ostendit, qualis factis et quam impotens demum futurus sit, siquidem imperator evadat scilicet. Douza.

22 Genium] V. N. Bacchid. et Capteiv. IV. 2.

29 Mea] Diversa sperant Phædromus et Curculio: ille pecuniam ex Caria; hic parasitus mensam instructam. Illius pecuniariæ; hujus cibariæ spes sunt. Boxhorn.

33 Et aequalem cum aqua] Ut quasi exanimato aquam offundat. Vid. Mil. IV. 8. Frustulenta] Id est, frustis carniū effera. Taubm.

35 Ventum ut] Ambigue dictum est; vel, facite ventum sive 'ventulum;' vel facite ut gaudeam ventum, id est, me venisse: itaque mox subjicit, 'ut venum gaudeam.' Turneb. Dicit paullo post Curculio se nolle sibi 'fieri ventulum.' 'Ventulum' dixit potius quam 'ventum,' ut sic, sublata ambiguitate, intelligeretur planius quid vellet. Boxhorn.

39 Os amarum habeo] Medicæ artis placita, velut aliud agens, lepidissimus poëta inseruit. Cal. Rhodig. XIII. 24. Dentes plenos] 'Pleni dentes' non sunt mutandi in blennos. Nam βλέννος Græcum non convenit. 'Plenos dentes' vocavit Plautus, obtusos, hebetes, situ jam, præ fame et edendi longa inertia, crassiores factos. Ut illa quæ non exercentur, rubigine et situ obducuntur, et sic pleniora evadunt; acutiora autem, et subtiliora, quæ sunt in continuo exercitio, ut ferri acies. Parasitus igitur, qui diu dentes non exeruerat, sibi illos plenos esse et crassos, obtusosque, situque occupatos queritur. Sic 'plenum filum' pro crasso dix-

erunt, et subtili opposuerunt, 'pleno velamina filo.' *Sabmas. Lippiunt*] Jocososa et audaci translatione, famelici 'fauces' dixit 'lippire:' ex eo, credo, quod, cum in fame os amarescat, salivæque concretior reddatur, et hærescat faucibus, dentibus, palato; et arenosa etiam quædam ore patente fila lentore suo deducat; lippitudinem oculorum imitari videtur. *Turneb.*

40 *Laxis lactibus*] Perperam scribitur 'lassis lactibus:' vel potius accipitur perperam, non scribitur: nam 'lactibus lassis' declarant, defatigatis; at debebant, inanibus, nam 'lassis' et 'laxis' promiscua veterum scriptura est: ut iisdem 'adasint' et 'adaxint.' Ut autem distenduntur saturitate, ita vacuitate laxantur intestina, non lassantur. *J. Guelihn.*

41 *Nolo, hercle, aliquid*] Per *aliquid* ergo incertum quid, vagum, quod abest, et digito in præsens monstrari non potest, et quod quid, aut quale, aut ubi sit nescias, significatur. Phædromus dixerat, *Jam edes aliquid*; idem est, ac si dixisset, 'edes nescio quod.' Certum ergo quid mavult Curculio. *Boxhorn.*

43 *Illis conventis*] Conventionem, quam sermoni tribuere solemus, ad dentes suos dentientes per ridiculum accommodat, satis pol parasitice. Et alludit ad id, quod supra dixerat, 'Pii. Qui te conventum cupit.' *Douza.*

44 *Suis glandium*] Vide Men. i. 2.

49 *Invenire possim*] Quod *Lambin.* de argento dictum videri cupit, ego de ipso Phædromo interpretor. At Parasitus in diversum sensum objectionem illam retorquens, quasi Phædromus dixisset, Amisisti me; (ambiguitas enim in verbo *perdidisti*) possim, inquit, invenire te, si mihi operam addere volueris: non aliovorsum, quam ad perditarum rerum, quibus recipiendis satagere solemus,

fortuitam recuperationem respiciens. Quo etiam referenda, quæ sequuntur: 'Pii. Perdis me tuis dictis. Cu. Imo servo et servatum volo.' *Douza.*

52 *Scires velle gratiam tuam*] Frustra hic sudant interpretes. 'Velle gratiam alicujus' est cupere aliquem demereri, vel certe non offensum velle. Contra 'negligere gratiam alicujus,' est nolle in honorem alicujus facere. Cicero pro Plancio, 'Neque enim ad negligendam gratiam meam debet valere, quod dixit idem.' Nec vero valent hæc verba: ea usus est præfatione, ex qua intelligeres eum amicum. Sed est lusus comici. Apparebat, inquit, eum te amicum velle. Hoc quum audit Phædromus et spectatores, expectant, ut subsequatur, argentum numerasse. Contrarium autem evenit, et hoc apponitur gratiæ, quia genus est simplicis amoris non lactare: non agere, ut illi de quibus queritur Charinus in *Andria* iv. 1. 'In denegando modo quis pudor paululum adest: nam ubi tempus promissa jam perfici, tum coacti necessario se aperiunt.' Ex ipso facto, non aliqua præfatione hoc colligit. *Gronov.*

60 *Prehendit dextram*] Comitatis et benevolentiae indicium maxime apud Græcos. *Lambin. Cariam*] Pro in *Cariam.*

66 *Apud trapezitam situm est*] Solebant veteres nummos suos non eos solum, quos aliis debebant, sed et quos nulli debebant apud trapezitas collocare. *Lamb.*

71 *Religio fuit*] Verba sunt, parasi signifiantis se (ut vulgi verbis utar) *conscientiam fecisse*, si homo ipse parasitus ad cœnam vocatus non iret. *Budaus.* Vide Merc. v. 2. Stichio, ii. 1.

73 *Me morari*] Dicit Parasitus, facile se consensisse, ut illico cœna committeretur, etiamsi adhuc nimis

tempori esset. Non enim parasiticæ disciplinæ professorem decere, ut diem moretur, seu, ut patiatur sibi moram afferri a die, quo minus luce cœnet. Ne decere etiam, ut nimis tarde cœnando nocti noceatur, atque ita somno decedat. *Lamb. Nocti nocerier*] ‘Nocti nocet,’ qui non recipit se domum ante noctem, ut cœnet. *Id.*

76 *In aleam*] Douza docet ‘aleæ’ nomine, universa istiusmodi ludorum genera indifferenter comprehensa antiquitus. *Pono pallium*] Ut ego, a milite provocatus, ludere possim (fortasse quia nummos non habebat) *pono*, id est, depono pallium, tanquam pignus. Cui miles ‘opposit annulum.’ *Lamb. Vide Bacchid. iv. 4. Capteiv. i. 1. Asin. iv. 1.*

79 *Nutricem Herculem*] Legendus est locus ad hunc modum, et interpungendus: *Tace parumper: jacit voltorios quatuor. Talos arripio, invoco ἄλμαν meam nutricem. Hercule Jacto bolis Chium.* Dicit parasitus se invocasse ἄλμαν nutricem suam: quibus verbis facete ludit et jocatur, quasi nutricem, quæ sibi sit, non designet, sed epitheto, quod perpetuum est, ‘halmæ’ ornet: cum tamen intelligat ἄλμην, id est, lepores, jocos, atque sales, venustatemque suam: iis quippe artibus victum sibi quærebant parasi, merebanturque sales isti ‘nutricis’ nomen. Addit, *Hercule*; quod est affirmantis de successu aleæ, cum tam prosperum habuisse vix quisquam crederet; affirmantis, inquam, cum jnrissurandi religione de eo. Quatuor autem jactus sive boli fuerunt: hinc ista intelligenda, *jacit voltorios quatuor.* Miles misit, singulis illis talorum jactibus et bolis quatuor, ‘voltorium’ sive ‘cauem:’ at vero parasitus inquit de se, *jacto bolis Chium.* Singulis scilicet bolis talorum, quos jactavit, *Chium*, id est, senionem misit, et vicit. *Petitus. Lege, aiman meam nutricem Ferculam.* Ut alibi, ‘Sanctam Satoritatem,’ ‘Lu-

bentiam,’ ‘Commoditatem,’ ‘Suavem Suavitationem’ Deas facit. *Tan. Faber.* Vera omnino est Lipsii sententia de decimis Herculaneis locum hunc interpretantis. Præterea ipse Heracles inter πολυφάγους nominatissimus. Cum libri scripti non varient, ad alias conjecturas decurri non potest. Nec vero aliter licet exponere quod vulgatum est. *Sabnas.*

81 *Caput deponit*] Vide *Aulular. iii. 6.*

88 *Panem*] Haud dubie legendum est *panem.* Nec ordo verborum nominativum exigere videbitur, si ista, *Hæc sunt ventri stabilitimenta,* parentheses notæ includantur; aut *hæc sunt,* accipias pro ‘quæ sunt.’ *Boxhorn.*

ACTUS III.

1 *Beatus*] Id est, dives. Vide *Pœnulus. i. 2. Subduxi rat.*] *Capteiv. i. 2.*

5 *Cum belle recogito*] In Langianis fuit, *cum velle recogito*, quod J. Guilielm. vitiosa illa scribendi ratione habet pro *belle.* Bellum esse videtur avaro trapezitæ, non reddere, quod debeat, nisi in jure coactum. *Taubman.*

6 *Ad prætorem sufferam*] Barbarum est, ‘sufferre ad prætorem,’ pro, deferre: apage igitur *sufferant.* Recte Lambinus duci, rapi, trahi, ut scilicet ibi Jupiter auxilium mihi sit, dum vel abjuro, vel bonam copiam ejuro. Ut et infra v. 3. ‘Pessime metui, ne hodie mihi apud prætorem solveret.’ *Gronov.*

10 *Qui homo mature*] Hunc locum Charisius lib. ii. ita explicat: Qui homo tarde, id est, vix et ægre quæsiit pecuniam, nisi ei cito pepercit, cito esurit. *Lambin.*

12 *Usurarius*] ‘Puer usurarius’ est catamitus. Vide *Amphitr. Argum. Turneb. iii. 12.*

14 *Nil tu me saturum*] Verba sunt Curculionis ad Phædromum, et qui-

dem ab eo discedentis, ac moniti, ut bene rem gereret. Dicit autem, saturum officii non esse monendum; parasi enim, per acceptum saturitatis beneficium, quod æstimant maximum, iis, a quibus laute excepti sunt, omnino et inprimis, nec monitos, ad res bene gerendas obstrictos se putant. *Boxhorn.*

19 *Operto capite*] V. N. *Amphitr.* v. 1. 42.

24 *Catapulta hoc*] *Hoc δεικτικῶς* dicitur: nempe, malum, aut vulnus, quo noculus factus sum, catapulta ictum, inflictum mihi est. *Boxhorn.* *Capt.* iv. 2.

25 *Sicyonem*] ‘Sicyon,’ urbs vetustissima in Peloponneso, non procul a Corintho.

27 *Superstitiosus*] Id est, divinus, seu vates, et ariolus: ἔνθεος καὶ θέσφατος. *Scaliger.* V. N. *Amphit.* 1. 1. 67.

28 *Catapultæ*] Ergo ‘catapulta’ non solum tormentum, sed etiam telum est, ut infra v. 3. *Turneb.* xv. 1.

29 *Hoc intus mihi*] *Gruternus incusum.* *Acidalinus ictus.* *Pareus ulcus.* *Salmasius inustum.* Qui nescit, cur interpretes hæserint, et *intus mihi* nil aliud esse pronunciat, quam in me, in ore meo, vellem hujus generis loquendi aliquod exemplum afferre dignatus esset. Liceat igitur et nobis conjicere, *Adolescens, ob rempublicam hoc virtutis mihi Quod insigne habeo.* *Gronov.*

32 *Non inforabis*] Jocus ex ambiguo, alludens ad ‘forum’ et ‘comitium.’ Etiam *Scaliger* in *Priap.* monuit, *perforare, περιβαίνειν*, flagitiosum verbum esse.

35 *Inibis a me*] Gratiam ab aliquo iniire, est dato beneficio alicujus gratiam et amicitiam mereri. *Donat.* ad *Eunuch.* iii. 5.

37 *Cujatis*] Vide *Menæch.* ii. 2.

40 *Dum scribo*] *Dum* ei per syngrapham, ob acceptam pecuniam ca-

veo. *Taubm.* *Totas ceras*] De ‘ceratis tabellis’ vid. N. *Asin.* iv. 1. et alibi. Item *Joh.* *Mercerum Opin.* 1. 12. ubi etiam docet, quid ‘prima,’ quid ‘ultima’ cera sit.

46 *Summano*] ‘Summanus’ Deus est manium summus, (unde et dictus) id est, Pluto, qui omnes avarissime rapit in suum thesaurum: inde ‘summanare,’ pro avide rapere et furari, *Summani* more, finxit *lepidus* poeta. *Turneb.* ii. 7. Putat *Meursius*, ‘summanare’ dixisse *Plautum* propter euphoniā, pro ‘submanare,’ id est, ὑποχέριον ποιεῖν, et ludere voluisse in alliteratione.

53 *Signum nosce*] V. N. *Amph.* 1. 1. 265. *Bacchid.* iv. 6.

54 *Machæra dissicit*] *Lego, Clypeatus elephantum ubi machæra dirigit.* ‘Dirigere’ proprie est διχοτομεῖν, in duas partes rectas et æquales scindere. *Titinnius* apud *Nonium*, ‘pernam totam dirigit.’ Male apud *Nonium* ‘diligo’ pro ‘dirigo.’ *Festi Abbreviator*, ‘dirigere apud *Plautum* invenitur pro discindere.’ Sic ibi scribendum. Nam vetus liber qui penes me est, habet *discidere*: editur, *discedere.* *Salmasius.* ‘Dissecere,’ pro dissecare, probum et antiquum verbum est, sed quod passim in libris corruptum mutatum in ‘disjicere,’ quod est dissipare, cum illud sit secundo dividere. *Virgil.* *Æn.* xii. 306. ‘Ille securi Adversi frontem mediam mentumque reducta Dissicit.’ *Lactant.* ii. 8. ‘Cape igitur hanc cotem, eamque novacula dislice.’ *Gronov.*

61 *Hanno vorat*] *Tabellis*, quas legit, capietur, ut hamo pisces. *Lamb.*

62 *Ticum oro*] Amat *Plautus* sic loqui, pro vulgari, ‘oro te.’ *Asin.* iii. 3. 72. *Rud.* iii. 4. 68. *Pers.* 1. 3. 37. *Casin.* ii. 5. 16. et iii. 4. 5. *Gronov.*

74 *Perdiam*] ‘*Perdiam* et *Bibesiam* *Plautus* cum dixerit, intelligi voluit cupiditatem edendi et bibendi,’

Festus. Venuste, ut nihil supra, *Perediam et Perbibesian*, ut provinciarum nomina commentus est: ita ut prius 'Perediæ' nomen referat, et esca tamen comitem continuo potionem, quæ 'Perbibesiæ' nomine exprimitur, attrahat. 'Classis' vero 'Uninammia' figura comica et fictione exercitum Amazonum significat, cum et 'classis' exercitum declaret: et constet, ferramento candente alterutram sibi adussisse manum Amazones, ut una tantum eis reliqua esset. Sed tantum exercitum pro terra Amazonum audiri vult, et regionum terminationem formavit. Quin et 'Centauromachia' joculariter hic Thessaliam significat, cujus olim partem tenuisse Centauros e poëtis notissimum est. Et, 'Libyamque oram omnem Conterebromiam,' cum dicit, jocatur novato verbo, significans omnem illam terram, quam Liber Pater exercitu lustravit, quamque obeundo contritus et fatigatus est. *Turneb.* Arbitror designari hic Libyam illam, quæ vini est ferax, eamque vocari ideo 'Conterebromiam,' quod Bromium, hoc est, uvas sive vinum conerat. Vindemiam celebrantibus satis dixi. *Grut.*

82 *Credo, hercle, te esse ab illo]* Nugas blattit, qui negat hic Lambinum aut alios interpretes quicquam vidisse: 'esse' enim hic significare edere, et 'esse ab illo,' parasitum illius esse. Tam hercle, quam quod *Pœn.* II. 2. 'Esne tu, an non es ab illo milite Macedonico?' et *Milit.* II. 2. 'Quemque a milite hoc videritis.' *Gronov. Blattis]* An blattis leg. vide *Epid.* III. 1.

88 *Juratus sum]* Scil. me virginem Phædromo traditurum. *Lamb.*

90 *Mihi mora]* In hac Comœdia, et hoc præsertim actu tertio, existimat *Gulielm. Canterus* Nov. Lect. IV. 10. aliquot scenas desiderari.

ACTUS IV.

SCENA I. *Choragus]* 'Choragos' vocant hodie eos, qui pecunia sua chororum conducunt et instruunt; ac primitus *χοραγός* dicebatur is, qui erat vere *ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ*: cujus erat officium, videre ne imperitia chori aut lascivia vetus musica corrumpere-retur, sed pura atque sincera servaretur. *Casaub.* 'Chorus' est pars inter actum et actum; vel potius post actum, introducta cum concentu, &c. Fuit autem per initia chorus monoprospopus in fabulis. Unus enim quispiam prodibat, civium vitia recensens; idque sine cantu. Talis est apud Plautum 'Choragus' in *Curelione*; deinde alter additus, ut interrogationibus et responsionibus explerent animos varietate. Summa enim laus in poëtica, novitas. *Scalig.*

2 *Halophantam]* Recte se habet *Halophanta*. Non reperitur tamen hoc nomen apud Græcos, sed fictum est a comico, ut olim bene Scaliger censuit ab habitu marino. *Ἀλοφάντης*, ut *συκοφάντης*. Nam et *φαντάξομαι* Græci pro *decipi* et *συκοφαντεῖσθαι* dixere. *Hesychius*, *φαντάξομαι, συκοφαντοῦμαι*. Et ita apud *Aristophanem* legitur. Sed et *φαίνειν* absolute pro *συκοφαντεῖν* posuerunt. Ut idem *Aristophanes*: *Τῆ μαθὼν φαίνεις ἄνευ θρυαλλίδος*. Item *τὶς ὁ φαινων ἐστίν*. Sic *ἀλοφάντης*, maritimus est sycophanta cum habitu thallassico. Alioquin et *δλοφάντης* etiam diceretur omnia mentiens et fallens, non ut inepte eam explicat brevior Festi. *Salmas.*

6 *Quo in]* Pro *in quo*; dignumque animadversione similium morum homines aliis in locis urbis reperiri solitos, non Romæ modo, sed et Athenis. *Casaub.*

7 *Sumat operam]* Scilic. quis vestrum. *Boxhorn.*

9 *Comitium]* Id est, ad puteal Libonis: quod ara fuisse videtur in co-

mitio, in gradibus ipsis ad lævam curiæ sita, in quam jurari solebat. Non sine caussa perjuros dicit in comitio esse; nam in comitio, ubi jus dicebatur, erant litigiosi. Et ‘comitiales homines,’ qui religionem jurisjurandi parum colere noverant. *Turneb.*

10 *Apud Cloacinæ sacrum*] Aurelius Victor in foro Romano ponit ædem Veneris Cloacinæ. Circa eam versatus (non enim habitasse) iudicat Plautus. *Gronov.*

11 *Sub Basilica*] V. N. Capt. iv. 2.

12 *Quique stipulari solent*] Et hoc fuisse genus male suadentium credibile est. Suetonius Vitellio: ‘Tum fœneratorum et stipulatorum publicanorumque, qui unquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit.’ Rud. v. 3. ‘Cedo quicum habeam iudicem, ni dolo malo instipulatus sis.’ Sic autem Ms. non ‘adstipulari,’ ut Passeratius voluit. *Gronov.*

15 *Canalem*] ‘Caniculæ forenses, homines pauperes dicti: quod circa canalem fori consistent.’ *Festus.* Ad quod Scaliger, ‘Canalicolas forenses’ vocat, ut etiam Græci ἀγαλούς, id est, χυδαλούς.’

16 *Supra lacum*] ‘Lucrinum’ de quo suspicati nonnulli, facile hinc dimittimus, qui tam longe ab urbe Roma aberat. Sane Aurelius Victor ‘vicum Jugarium,’ ad enjus caput erat Servilius, itemque ‘lacum Juturnæ’ ponit in regione octava, quæ forum Romanum vocabatur. Sed in eadem ponit etiam multo nobiliorem ‘lacum Curtium.’ Neque intelligo, quid sibi velint viri docti, qui Plauti tempore lacum Curtium nullum fuisse aiunt: etsi jamdudum hoc alius ex alio describat. Qui primus dixit, videtur significasse stagnum vel aquam ibi nullam ætate Plauti fuisse. Quare autem necesse est, quum dicitur *supra lacum*, intelligi lacum stagnan-

tem? Locus nempe ipse, ubi lacus fuerat, sive tempore Romuli sive paullo post consules de plebe, et diu ante Plauti ætatem et postea Livii Tacitique ætate ‘Lacus Curtius’ dicebatur. Et eum intelligere malo. *Gronov.*

17 *De nihilo*] Vide Mostell. iii. 2.

19 *Sub Veteribus*] De privatis fœneratoribus hoc est intelligendum. Hæ ‘Veteres’ in foro tabernæ consistebant. Sequitur de publicis, ‘Pone ædem Castoris,’ &c. Quod de argentariis, sive trapezitis, accipi debet, quos ubique eo nomine vellicat Plautus, quasi male iis credatur, utpote qui sæpe foro cederent. Hi in ea parte fori, ubi templum fuit Castoris, tabernas suas habuerunt, ut privati in foro quoque eodem consistere solebant, sed in eo loco qui dicebatur, *sub Veteribus.* Salmas.

21 *Venditant*] In Tusco vico homines liberi consistere soliti, qui se venales postularent: illudque Horat. Sat. ii. 3. ‘Tusci turba impia vici,’ contra interpretes huc traho: cum fœneratores non in Tusco vico, sed *sub Veteribus* assidui fuerint. *Rævard.*

22 *Velabro*] V. N. Capt. iii. 1. 29. *Vel pistorem vel lanium*] Quare omnes hoc et sequenti versu, utique sequenti, comprehensos accipiam pro iis, qui sese ad rem divinam privatam conductos enperent, intereaque ibidem starent otiosi, et pistorem pro nescio quo fictore, qui pararit fictas hostias humilioribus, quod ex Gutherio huc allevere, nihil rationis video. Et est hoc, qualia illius multa. Tu vero *pistorem* et *lanium* accipe simpliciter, qui vulgo his verbis significantur. *Gronov.*

23 *Vel qui aliis ut versentur*] Hæc Lipsii conjectura est. Mss. *vel qui alii subver.*; hoc est, vel qui ipsi vertant ac mutant merces munuscularii negotiatores, vel præbeant institutoribus merces, quibus exerceant negotiationem sub aliis, quas mutant domi-

norum vice. Finxit enim 'subversari,' ut 'suppromum,' 'subballionem,' ille apud Quinctilianum 'subcœnant,' Ovidius 'subnuba lecti.' Vide de Pec. Vetere iv. 14. Gronov.

24 *Ditis damnosos maritos*] Scribendum, *dites, damnosos maritos*. Ita legendum hic et supra. Et potest fieri ut in his duobus locis, 'dites' et 'damnosi mariti' versari soliti fuerint, ideo eundem versum de illis repetiit. 'Damnosos maritos' appellant non profusos, qui scrotantur et potant, sed quos uxores sumptuosæ et prodigæ damno feriebant, qui propter uxores multum impendebant: nam *damnosus* est *δαναρνός*. Aliud est homo damnuosus, aliud maritus damnosus. Simpliciter 'damnuosus' est qui pro se sumptum facit. At damnosus maritus, is dicitur, qui propterea quod est maritus prodigæ, in uxorem nempe quæ sumptibus virum exhaurit. *Salmas. Leucadiam Oppiam*] *Leucadiam Oppiam* cum dicit, opinor, domum intelligit Libertæ Oppiorum, quæ 'Leucadia' vocabatur, in foroque habitabat: ad quam damnosi et nequam mariti plerumque divertebant. Certe in illa urbis regione erat Oppiorum domus: cum ænigmatice 'Oppios de Velia' nominet Cic. ad Attic. vii. 13. Sed in antiquis voluminibus, *operiam* (ut sit, expectabo) scribitur: ut non dubitem pronuciare, *Leucadiam* fuisse Leucadiorum in foro stationem; ut 'Græcostasin,' quæ a Græcis nomen habebat. *Turneb.*

SCENA II. 4 *Memento prom.*] Non assentior iis, qui admonitionem istam de evictione promissa, non Lyconi, sed Curculioni tribuunt, ea ratione, quasi nihil ad Lyconem pertineret. Sed hoc potius est. Stipulatio illa a milite facta fuerat præsentente Lycone, ut apparet infra v. 3. Et quia Lyco pecuniam nomine militis numerare debebat, ideo stipulatus fuerat miles, si virgo manu adsereretur, le-

nonem aut sibi aut Lyconi tanquam militis negotiorum gestori, pecuniam reddere debere. Fuit itaque Lyco tanquam 'adjectus' solutioni, ut jurisconsulti loquuntur. Ideo recte et caute loquitur Lyco. Non dicit 'sibi' promissum, sed in genere 'promissum' (scil. militi stipulanti,) pecuniam 'mili' (tanquam adjecto) 'redditum iri.' Et ideo ait, 'sibi redditum iri,' quia numeraverat: quod de Curcul. dici non potest. Hic planiss. sensus est: et ita recte sequitur id, quod Curculio subjungit, 'Et meminisse hæc ego volam te.' Quibus verbis Curculio id, quod quidem antea ignoravit, callide tamen arripit, quasi pro milite sollicitus, cum suum ipse potius negotium gerat. *Pistor.*

5 *Liberali causa manu assereret*] 'Liberali causa aliquem manu asserere,' significat, in iudicio hominem liberum, qui in servitute est, defendere, vindicare ex servitute in libertatem, seu manu alieni, qui in servitute est, injecta apud prætorem hæc verba pronuciare: 'Hunc ego ex jure Quiritum liberum esse aio.' Nam his fere verbis utebantur, qui liberali iudicio natalibus aliquem restituebant. Anceps autem est 'adserere,' ideoque adjicitur, 'liberali causa.' Infra v. 2. 68. et v. 3. 31. Terent. Adolph. ii. 1. Ad quem locum vide Donatum. Pœn. iv. 2. 84. et v. 2. 1. et 142. Gronov.

8 *Mancupio tibi dabo*] Qui alteri quicquam mancupio tradit, ita dat quasi suum: ut accipientis illico faciat, dominiumque transferat pure atque in perpetuum, hoc est, sine dici atque conditionis adjectione: cum sit 'mancupio' actus legitimus: atque adeo cum auctor sit, de evictione teneatur auctoritatis nomine, qui rem accipientis non fecerit. *Faber, Semestr. ii. 23. Mancupio dabo, accipiam*] 'Mancupio dare et accipere rem emtam,' est ita tradere et auferre adhibita libra et ære, et quinque

testibus civibus Romanis præsentiibus ut evictionis periculum præstetur a venditore. *Gronov.*

10 *Abjurant*] 'Abjurare,' est rem alienam perjurio negare, ait Servius ad illud *Æneid.* viii. 'abjuratæque rapinæ.' Quanquam hujus explicatio huic potius loco convenit, quam Virgiliano.

12 *Auctor*] 'Auctor' is est, qui rem suo periculo vendit: unde 'auctoritas' pro evictione apud Venuleium et Panllum jurisconsultos. *Bos.*

20 *Vos*] Trapezitas, Trinum. ii. 4. *Ibus*, pro iis, Milit. i. 1. *Pono et paro*] Utraque phrasis est Virgiliana *Æn.* ii. pro eodem loco et ordine habeo et censeo. Sen. Ep. 108. 'Una ponere morbos et senectutem' dixit. Idem Ep. 124. 'Te cum Deo pono.' Val. Max. iii. ult. ext. 5. 'Amicos inimicosque juxta ponere.' *Gronov.*

24 *Rogatas*] Id est confirmatas rogationibus.

25 *Quasi aquam*] Ut enim aquam ferventem, quamdiu fervet, nemo tangere audent; ubi refrixit, nemo tangere dubitat: ita leges, primum latæ, valent et metuuntur; cum tempore obsolescunt, et negliguntur. *Lamb.*

26 *Au! male medit.*] Ausim ego adseverare, non *meditate* sed *meditato*, dandi casu legendum, ut subaudiatur 'mihi:' utque hoc significet Cappadox: Curculionem *male*, id est, non recte dicacem et contumeliosum esse in se, qui parum paratus instructusque (hoc enim *male meditato* est) ad decertandum cum eo maledictis venerit. Omnis proinde argutia in ambigua significatione τοῦ *male* posita fuerit. 'Meditatum' porro haud aliter sane a Plaut. usurpari, notum est. *Douza.*

29 *Mancipem*] Id est, prædem seu fidejussorem.

32 *Eduxi*] 'Edncare' ad corpus; 'educere,' ad ingenium pertinet. *Lamb.*

39 *Decem minas*] Minas triginta dederat Lyco lenoni pro virgine, restabant decem pro auro et veste. *Lambinus.*

SCENA III. 4 *Deposivi*] Pro 'deposui:' utitur et Catullus.

7 *Facias ferozem*] Vide Mostell. iv. 1. *Ferozem*, superbum, magni animi. Vide Mostell. iv. 2. *Supplicare*, me tibi. Vid. Epid. v. 2.

13 *Tabulas*] Si vera est scriptura, de quo dubito, pronuntiandum κατὰ συγκοπήν, *tablas*. De qua scriptura, etsi alias etiam facio conjecturas, hæc tamen est præcipua: *tabellas* aliquem adscripsisse explentem sensum; Plautum autem fecisse κατ' ἔλλειψιν, *quas tu mihi?* nimirum *tabellas*. *Camer.*

14 *Quos tu mihi*] Lyco usus erat numero singulari: miles autem eadem nomina ponit in plurali. Notat hoc Donatus ad id Terent. Adolph. 'turbas, lampadas, tibicinas,' his verbis: 'Bene totum pluraliter; ut qui reprehendit.' Sic Plautus multa, *Quas tu mihi, &c.* *Lambin.* *Somnias*] Id est, nugaris et blateras. *Turneb.* Vid. Menæchm. ii. 3.

16 *Latronum*] Id est, militum. Vid. Milit. i. 1. *Douza.*

24 *Umbraticus*] Homo in umbra educatus, et ignavus; non sub dio, et strenuus. Truculent. dicitur 'umbraticola.' Vid. ibid. ii. 7.

SCENA IV. 1 *Quoi homini*] Pote rit versus hic usurpari, cum suspicamur ne princeps bona fide se nobis amicum præstat, vultu inquam et voce; sed corde aliud volutat. *Gruter.*

4 *Jusseram*] Malim *jusserim*; tum, quia non jusserat sane; tum, quia pulchre id exprimat fastidiosum aut iratum salutatorem. *Acidal.*

6 *Delinges salem*] Nedom ut 'cæna adventitia' tibi detur. Jam 'salem lingere' dicuntur, qui perquam tenuiter victitant. Nam apud veteres in tenuiorum cænis, salem loco

cibi fuisse notum est. Sali, acetum noster addit in Rud. iv. 2. *Lambin.* Moris fuit veteribus salem in mensa hospitibus apponere, eo concordiam inter se mutuo optantes; ut ex aqua et terra ille constat. *Meurs.*

7 *Vocatu res est*] Sic Stichus, III. 3. 'vocata est opera.' Est formula excusandi se apud invitamentem, quod jam alii promiseris. *Gronov.*

9 *Ne facias testes*] Qui simpliciter monet accipiendum, ne in testibus contra me adducendis aut subornandis multum ac incassum labores; In sit operam. Si quis in re dubia aut unde lis oriri posset, audiebat adversarium imprudenter dicentem, quo convinceretur aut teneretur, praesentes aut subito praetereuntes appellabat, meminissent hoc ab isto dictum, inque eam rem, ubi opus foret, testimonium perhiberent. Repentinum hoc erat, et nullus locus subornandis. Terent. Adelph. II. 1. 'Ubi me dixerō dare tanti, testes faciet illico vendidisse me.' Noli sperare verbis abs te circumventum iri, ut si quid ambiguum dixerō, tu arripit id appellatis testibus mandes. *Gronov.*

17 *Pugnæ praeliæres*] 'Praeliæres pugnas' dixit ad distinctionem velitationem, quæ verbis fiunt. Nam et pugnare verbis dicebant, ut et Græci μάχεσθαι, unde et λογομαχίαι. *Salmas.* *Obtrita*] Vide Stich. III. 1.

20 *Frustulatin*] Vide Bacch. IV. 8. *Lamb.* autem, ut hinc formicæ. *Scrifer.*

21 *Volsellæ*] 'Volsella,' sive 'vulsella' instrumentum, quo pilos radicitus e corpore extirpant, *τριχολάβιον.*

22 *Axicia*] Forfex, quo secantur capilli: quasi 'exicia,' ab 'exicando:' nam 'exicare,' pro 'exsecare' dicebant. *Turneb.* Veneta et Colon. leg. *exicia.* *Lamb.* legit *excuita*, et interpretatur parvas scopas quibus excutitur pulvis e vestibus. *Linteam-*

que extersum] Captivus II. 2. nominatur 'involvere.' *Lambin.* mavult interpretari mantile, *χειρόμακτρον.* *J. Palm. leg. linteumque extersui*, id est, linteum ad extergendum comparatum: quam emendationem *Douza* ait verissimam. Ita *Sallust.* 'Et alia, aquæ portandæ, conquiri jubet.'

29 *Centuriatus est*] Centuriatus miles dicitur, in centuria adscriptus. At facete et suo sale comicus dicit eum centuriatum esse in expuncto manipulo, id est, adscriptum esse manipulo exactorato, et a militia dimisso. *Salmas.* *Expuncto in manipulo*] Quemadmodum 'lecti milites' in tabulas et codices (vocant 'pittai-ca,' 'breves,' 'laterculum,' 'matri-culam') referebantur et scribebantur ita debebantur 'non milites' et 're-jecti:' quo respexit *Plautus.* Et explicavit *Scholias* vetus in hoc *Persii*, 'Proximus expungam:' 'Tractum a militibus, qui expuncti dicuntur, dum foras a militia emittuntur.' Solebant et mortuos ibi notare, et 'The-ta' suum affigere. *Lipsius.*

30 *In tritico*] Alludit ad 'curen- lionem,' quæ vermis est, frumenta exinaniens, ut *Varro* ait, Græcis *κίς.* *Virg. Georg. I.* 'populataque ingen-tem farris acervum Curenlio.' *Lam- bin.*

31 *Reperias*] Alii *reperies.* Vid. *Aulul. III. 5.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Antiquom pœtam*] Totius hujus loci hæc sententia est: *Omnis mulier mala est, Πᾶσα γυνή χολός ἐστι*, ut est in veteri *Epigrammate.* Dnas igitur mulieres peiores una esse, rectissime olim dictum est. Malum quippe malo addito augetur. At ego in una *Phædromi* amica, quidquid malorum singulæ mulieres divisum tenent, conjunctum inveni. *Boxhorn.*

8 *Caniculam*] *Planesium*, quæ mor-

det ad instar caniculæ. *Lambin.*

SCENA II. 2 *Nulla est*] Jocus ex ambiguo, in voce *res*, quam illa negotium magni momenti interpretatur, hic fortunas et rem familiarem. *Lambin.*

6 *Vivo facilius*] Nihil verins. 'Nugarum' enim tractatio propria parasitorum provincia. Merito ergo propter eas ipsas *facilius*, id est, lautius atque ex sententia se victitare gloriatur Curculio. Vid. Epid. II. 2. *Douza.*

11 *Elusi*] 'Eludere,' inquit Donatus, gladiatorum est, cum vicerunt, et ludo finem imposuere. Horat. I. Sat. ult. 'Davoque Chremeta Eludentem senem.' Propert. II. 2. 'Sic a Dulichio juvene est elusa Calypso.' *Passerat.*

13 *Tribus bolis*] Id est, talorum jactibus. Vide Rudent. II. 3. *Vel*] Vide Mil. I. 1. *In chlamydem*] Scil. paratus sum ludere. *Taubm.*

14 *Cum boletis*] Jocus stomachantis militis ex annotatione. Est autem, 'boletus,' species fungi, solus innocuus, *βωλλίτης*. 'Bulbus,' radix rotunda tunicata. *Lamb.*

15 *Tricas*] Notandum, ἀπὸ τοῦ 'tricus,' haud 'triconibus argentariis' modo, verum etiam 'tricosis,' nomen inditum, idem significantibus. Lucillius: 'Hic tricosn', bovinatorque ore improbn' duro,' &c. *Douza.*

21 *Quadruplicem*] Actione furti manifesti, qua persequimur quadrupli pœnam. *Lamb.*

23 *Licet te antestari*] Licetne mihi aliquem eorum, qui hic adsunt monere, ut mihi testificetur, me militem in jus vocasse? Vide Persa IV. 9. *Lambin.* *Non licet*] Quia nemo liber adsit, qui testis esse possit. *Lamb.*

24 *Intestatus*] V. N. Sc. sequentis vs. 17. et Milit. act. v.

25 *At ego, quem*] Non licuit veterum more, in jus vocatum invitum quoquo modo in jus ducere. Nec eam vis inferendæ rixæque concitandæ,

quoties in jus vocatio a privatis fieret, occasionem veteres aut probasse aut admisisse. *J. Robertus.*

28 *Accede huc tu*] Scil. tu miles, et auriculam mihi prehende, si andes. *Lamb.*

31 *Quem elusit*] Quem tibi dormienti et eluso ademit. *Taubm.*

34 *Fastidit*] Vid. Stichus v. 4. et extrema Truc. *Mitte istunc*] Scil. Curculionem, quem retinebat Phædromus, ne a milite vapularet. *Lambin.*

36 *Surge*] Incumbebat enim in genna militis Planesium. *Lamb.*

41 *Servavi*] Id est, observavi, colui. *Lamb.*

47 *Ventus turbo*] Apuleius: 'Turbo dicitur, qui repentinis flatibus prosilit, et omnia turbat:' a Lucret. 'ventus versabundus' dicitur. *Spectacula*] Anlæ et cetera instrumenta scenica. Theod. Marcellus censet 'spectaculum' hic dici cum Servio Æn. v. 'theatrum,' sive 'visorium,' ut Cassiodorus vocat. Ludi autem scenici in teatro edebantur; in amphitheatro gladiatorii ac venatorii: illudque Veneri sacrum, hoc Marti.

49 *Nec rivam*] Id est, semianimem. Vide Muret. Var. XVII. 13.

51 *Meministin'*] Mirum ni meminerit turbam fieri, quæ etiam multis verbis eam, ut facta est, explicarit: itaque oraculum putato, non conjecturam, *Memini istanc turbam fieri*, nam de sua memoria loqui militem, non Planesii, manifestum est. *J. Gulin.*

53 *Una anulum*] Aliam ab eo, quem parasitus militi surriperat. *Douza.* Atque ita hic locus tuendus est, qui alioquin a J. Cæs. Scal. in Hypereritico c. 3. vapulat.

58 *Deos*] *Vertere* hoc loco est ἐπεργητικόν sic Terent. Adelph. 'Me. Puer natus est. Mi. Di bene voltant.' Ubi notat Donatus, in omnibus quæ cupite venerint, 'Dii bene voltant,' dici solere; quia sæpe ho-

mines ea optaverunt, quæ alijs aliter atque expectaverunt, contigissent, quam potestatem rerum vertentium semet in utramque partem, Vertumno Deo superesse, veteres existimaverunt.

60 *Cœnam des sororiam*] 'Cœna sororia,' est quæ datur sorori nuper agnitæ: ut 'adventoria' quæ datur amico advenienti, notoque. *Salmas. Epid. 1. 1.*

63 *Tu istanc*] Recte hic rogatur miles, ut sororem suam viro despondeat; nam patre mortuo, frater sororis pupillæ legitimus tutor est. *Douza.*

65 *Verum hercle*] Hunc versum *Curc.* parasito do; qui per ridiculum asseverat, se serio plane dotem illam constituere; et velle, ut miles ea conditione sororem despondeat. Neque enim hic consentire potest Phædr. qui infra demum deliberet, et e sorore exquirat, utrum velit, &c. *Pistor.*

68 *Hunc liberali*] Scil. 'caussa.' Vide N. supra 1. 3. et *Pœn.* iv. 2.

75 *Et ego hoc idem*] *Lego, PH. Et ego huic cibum unum spondeo*; ut respexerit ad superiorem cibi perpetui flagitationem *Curculionis. Acidal.*

76 *Thesaurum meum*] *Lambinus thesaurum meum* interpretatur, vel apud quem deposui xxx. minas; vel, unde tanquam ex thesauro depromam nummorum quantum volam. Porro, versiculus hic palam corruptus est. Suspicio levi mutatione legendum, *Sed eum lenonem; incidi in thesaurum meum.* *Boxh.*

SCENA III. 3 *Non male creditur*] Creduntur proprie nummi qui redduntur; quemadmodum contra proprie debentur, quæ deinde solvuntur. Inde argutia *Martialis* ii. 3. 'Sexte, nihil debes; nil debes, Sexte, fate-mur. Debet enim, si quis solvere, Sexte, potest.' *Tornorup.* Hoc significat leno: Credere pecuniam argentariis, non est male credere, ut nonnulli dicunt. Nam qui male cre-

dit alicui pecuniam, spem tamen habet aliquam recuperandi, nec prorsus perdit; at qui argentariis credit, prorsus perdit: ergo nugantur, qui aiunt argentariis male credi. *Lamb.*

4 *Omnis mensas*] Scil. aliorum argentariorum, ex quibus has decem minas corrogavit. *Lamb.*

5 *Postquam nihil fit*] Sic *Cicero Fam. vii. 18.* 'An hoc significas, nihil fieri, frigere te?' *Gronov.*

6 *Apud prætorem*] Per cessionem bonorum. *Lambin.* 'Ad prætorem solvere' significat ita solvere, ut nihil ditior sit creditor, sive id fiat per cessionem bonorum, et bonam copiam egerando, sive per perjurium, diffitendo aut inficiando debitum, quod dicebant 'abjurare debitum.' *Gronov.*

7 *Amici compulerunt*] *Leg. contulerunt.* Mos fuit pulcherrimus et vere pius apud Græcos, sublevandi amicos pauperes. Erant enim sodalitates, quæ habebant communem arcam, in quam quot mensibus certum quid a singulis penderetur, ut esset unde juvari possent, qui ex illa sodalitate fortunam adversam aliquo modo essent experti. Tales itaque accipiebant ab istis amicis et sodalibus pecuniæ aliquam summam, ea lege, ut si Deus aliquando meliora daret, quantum esset erogatum, tantumdem ipsi restituerent. Et hanc stipem collatitiam vocabant *ἐπαύριον*, et factum ipsum *ἐπαύριον*. Nec raro accidebat, ut importuni exactores debitorem adorirentur, cum ille ab amicis 'erant,' id est, pecuniam erant nomine collectam, auferret. *Casaub.* Non male, nisi obstarent sequentia, *reddit argentum domo.* Nam *domo reddit*, qui promit de arca propria, quod antea ibi repositum habebat: ut ita collatitia pecunia amici enim non jurerint. *Gruterus.* Imo id ipsum, quod contulerunt amici, *reddit domo*; non enim a mensa, neque apud prætorem: quibus hic opponitur *τὸ domo*

non collationi aut ἐράνῃ. Fallitur Gruterus, et Casauboni conjectura nihil verius. Cicero de Off. lib. II. 'Liberales autem, qui suis facultatibus aut captos a prædonibus redimunt aut æs alienum suscipiunt amicorum.' Cornelius Nepos Epaminonda, ubi inter alia: 'eamque summam cum faceret, priusquam acciperet pecuniam, adducebat enim, qui quærebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat.' Gronov.

10 Vomere] Tralatio est a ventriculo, qui cibi impatiens eum vomit. Dignus homine militari sermo. Taubm.

11 Aut tecum? aut] Additurus erat 'mihi:' sed miles interrumpit. Douza. Acidal. ita distinguit: aut tecum? Mi. aut? quia ex te hodie fac. auctoritate, ut ait, vet. edit. Hodie comice additur, et abundat in ornatum; ut statim, 'delicatum te hodie faciam.' Pilon catapularium] Id est, jaculum, quod e catapulta mittitur. Taubm.

12 Neruo] Sic Vitruv. x. 15. 'Per quæ tenduntur nervi torti, qui brachia continere catapularum debent.'

13 Delicatum] Quis non videt multo ita elegantius hæc Phædromum dicere, quasi succinentem militi? Hic quidem e re militari de catapulta exemplum ducens; Phædromus autem, ut delicatus et amatorius adolescens, de delitiis. Certe lenonem ab utroque irritatum, ostendit responsum ejus: 'At ego vos ambo,' &c. Pistor. Catello] Ambiguum. Festus: 'Catulus genus quoddam vipulæ, qui interdum canis appellatur.'

14 Ferreo] Joens παρὰ προσδοκίαν. Homines delicati habent catulos, quales sunt Melitai, quos secum enahare faciunt: non autem ferreos. Torrent. In robusto carcere] Id est, in robore. Nam in arcas et robore factas servi includebantur pœnæ causæ. Vide Pænul. v. 3. 34.

17 Atque intestatum] Etsi doctissimis intestatum probari video; ego tamen magis landaverim, quod est in Sarracenicis, inattestatum; præsertim cum hic unice faciant illa Sc. præcedenti, 'intestatus vivo.' Si 'inattestatus' hic retinemus, sciendum triplici venire significato: et pro eo cuius auri testimonii ergo apprehenditur: item eo qui in jus vocat, et qui vocatur. Pro primo facit illud Horat. Sat. 1. 9. 'casu venit obvius illi Adversarius: et, Licet antestari? ego vero Oppono auriculam: rapit in jus,' &c. Pro secundo Prisc. lib. VIII. qui ex Livio disertim affirmat, 'impuberem libripendem esse non posse, neque antestari:' ubi 'antestari' passive accipitur, et signat, ut idem ait, προδιαμαρτυρηθῆναι. Tertio modo usurpat hic Plautus, et Pæn. v. 4. 'Antestare me, atque duce,' &c. Istic siquidem Anterastilis jubet autem sibi velli, et deinde duci in jus. Nannius.

25 Tibi permittimus] Te judicem sumimus. Taubm.

31 Liberati] Scil. 'caussa:' ne ad manu referas. Vide notas scenæ præcedentis. Idem.

40 In neruo] Hæc eo referenda sunt, quod qui pecuniam alteri debebant, et se debere confessi erant, aut judicati fuerant, nisi intra triginta dies solvissent, neque quisquam pro iis, a creditore duci et vinciri poterant: quod ex A. Gellio xx. 1. intelligere licet, et Liv. lib. vi.

44 Ad prætorem] Quoties bonis ceddendum fuisset lenoni, si omnibus, quibus debebat, ita satis fecisset? Potius est, ut ad perjurium hæc referantur: ut dicat leno, se omnes creditores suos ad prætorem vocare solere, atque ibi iurejurando affirmare, se nihil ipsis debere. Quo pertinet, quod supra ei objicit coeus: 'Namque incubare te satius fuerat Jovi, Qui tibi auxilio in iurejurando fuit.' Et infames fuisse per-

juris lenones notissimum est. Eodem referendum videtur, quod supra hac Sc. legitur: 'Pessime metui, ne mihi hodie apud prætorem solveret;' quamvis et hoc ad bonorum cessionem pertinere videatur Lambino. *Bosius*.

46 *Ne tu me nescias*] Doctissimus Batavus hic quædam mutabat. Verum non putem debere quicquam

hinc mutari; nisi amemus reddere lenonis sermonem beta languidiorem: præsertim cum ei etiam mox alludat miles: 'Novi ego hos pugnos meos,' scilicet, non te, o Cappadox. *Gruter*.

49 *Licet*] Illud *licet*, verbum est accipientis pecuniam præsentem, quam paulo ante a Lycone extortam secum portabat leno. *Acidal*.

CASINA.

ARGUM. 1 *Conservam*] Casinam. *Conservi duo*] Chalinus et Olympio.

2 *Senex*] Stalino. *Filius*] Euthynicus, *καφὸν πρόσωπον*.

5 *Mulcat*] Vide notas Trinum. iv. 2. Ms. Cam. et quinque Pall. et Lang. *mulgat*: bene; nam *mulgat* est *mulcat*. 'Mulcare' est verberibus efficere; 'multare' autem pecuniarum pœnam exigere. *Gronov*.

6 *Adolescens*] Euthynicus.

PROLOGUS. 1 *Salvere*] Prologus Casinæ, non Plauti, sed Plauto digna. Quem Apulum aliquem Comædum Plautinæ Fabulæ præfixisse, existimat Alciatus.

2 *Facitis maximi*] Sic Gruterus ex Mss. cum Camerarius transposuisset versus gratia, *maximi facitis*: conjicit vero, *utque vos Fides*. Lege, *Fidem qui facitis maximi, ut et vos fides*. *Gronov*.

14 *In senioribus*] Notum est Servium Tullium populum Rom. discrete in varias classes, centurias juniorum et seniorum, ratione habitæ ætatis. *In senioribus* ergo hic nihil est aliud, quam in centuriis seniorum. *Boxhorn*.

18 *Flos*] Vide notas Cureul. i. 2. 1.

19 *Communem locum*] Orcum, vel terram. Lucretius, 'Omnipotens,

eadem rerum commune sepulchrum.' Comicus hic *εὐφημεῖ* nam et 'abire,' et 'communis locus,' *κατ' εὐφημισμὸν*. 'Communis locus' est ille, 'unde negant redire quenquam.' Sic *εὐφημοῦντες sepulchretum* dicebant *πολυάνδριον*: et *πλείονας*, mortuos: quin et *μακαρίται* dicebantur: sic et 'felices' Latinis. *Herald*. Artemidorus *Oneir*. i. 80. *Κοῖνος ὁ τόπος οὗτος καλεῖται, ὁ τοὺς νεκροὺς δεχόμενος*. *Gronov*.

20 *Sed absentes*] Id est, defuncti. *Bosius* hunc locum ita explicat: *Sed absentes tamen sunt pro præsentibus*, id est, proinde ac si præsentibus essent; ut sit *ἀναστροφή*.

22 *Gregem*] Comicum. *Lamb*.

23 *Ejicite ex animo*] Omnes Mss. aiunt habere *ducite*: quod vere Plautium esse et idem significare quod *abducite*: *τὸ εἰκίτε* ex superscripta interpretatione natum. Videant sodes Gruteri notas: ibi inveniunt unum omnium optimum codicem Camerarianum, a quo sine gravi causa non est fas recedere, exhibere *ejicite*: ut fere semper in scriptis 'abicio,' 'adicio,' 'subicio.' Maneat igitur *ejicite*. Cicero pro Sex. Roscio: 'Ut naturam ipsam vinceret: ut amorem illum penitus inusitum ejiceret ex animo.' *Gronov*.

24 *Flagitatore[m]* Creditorem importunum. Vide notas Mostell. III. 2.

25 *Ludus datus est]* 'Dare ludum,' est metaphora a ludimagistris, qui Floralibus et aliis ejusmodi diebus, pueros feriari sinunt. Tunc dicuntur 'dare ludum pueris,' hoc est, ludi vel ludendi potestatem illis facere. Unde metaphora in alias res deducta; ut, 'dare ludum alicui,' sit indulgere illi, neque ab eo quotidianum pensum aut laborem exigere: quod hoc loco indulgetur argentariis. *Scalig.*

26 *Alcedonia]* Hæ aves nidos faciunt in mari, media hyeme, quibus diebus tanta est tranquillitas, ut penitus nihil in mari possit moveri: inde etiam 'dies Halcyonii' vocantur. *Servius.* Plin. II. 47. 'Ante brumam septem diebus totidemque postea sternitur mare alcyonum fœturæ: et unde nomen ii dies traxere. Reliquum tempus hiemat.' De numero dissentiunt auctores: nam Suidas Aristotelem et alios undecim posuisse ait. *Gronov.*

27 *Ratione utuntur]* Non irritum omnino fuit hic ingenium Bosii meo iudicio: sed quod alii simplicius volunt, id non est ei adversum. Nam eo jocatur Plautus, quod utrovise modo verba possent accipi. *Ratione utuntur* et significat agunt ex tabulis atque obijciunt grandi cum codice nomen: et agunt commode scienterque: ut cum Columella VI. 2. 'Non rævitia, sed ratione emendentur.' Sic *ludis poscunt* est et, quia ludi sunt, neminem flagitant debitum, et, neminem flagitant ludendo, sed serio. Denique *secundum ludos* est et, ludis peractis, et, postquam aliquem ludificati sunt accipiendo, quod non curant reddere. *Groß.* *Ludis poscunt]* Spectaculorum enim tempore neque libellos dare, neque in jus vocare hominem fas erat. *Donza.*

29 *Vacivæ]* Retineo cum Lambin.

vacivæ: Et jocus comicus est in 'vacivis anribus;' nam locutio est familiaris, 'si vacat, audi.' At comicus dixit, *si vacivæ sunt aures*, joco capto a vacuis ædibus. *Scalig.*

30 *Dare robis]* Id est, dicere. Virgilius Ecl. I. 'Sed tamen iste Deus qui sit, da Tityre nobis.' *Boxhorn.*

31 *Clerumenæ]* Κληρούμενοι, id est, sortientes.

34 *Cum latranti nomine]* 'Latrans nomen,' est Casina ipsa, nomen nempe mulieris. Proprium quippe mulierum semper gannire et latrare. Et nullum frequentius fuit convitium, quo apud Græcos verberarentur mulieres, quam canis. Apud Aristophanem sæpe occurrit, ᾧ κύων, de muliere oblatrante, et μεθύση κύων, de ebria. Vespis: Θρασεία καὶ μεθύση τις ὑλάκτει κύων. Κάπειτ' ἐκεῖνος εἶπεν· ᾧ κύων, κύων. Scholiastes: τὴν ἀρτοπώλιδα κύνα εἶπεν, ὑλακτοῦσης σου φησὶν οὐ φροντίζω, ᾧ κύων. Græcus auctor, unde hanc comædiam accepit Plautus, nomen ei fecerat, κληρούμενοι, id est, sortientes. Plautus placuit titulum ex nomine ancillæ ei facere, de qua servi contendebant. Ea est 'Casina' latranti nomine, quod, ut dixi, mulierum est proprium. Casina autem est κασίγη Græcum nomen a primitivo κάσις factum. At 'canissa' Petiti falsum et ineptum. *Salmus.*

41 *Exponi]* Extra ædes poni, ad incertum mortis, et vitæ casum: quod faciebant, qui pueros natos alere, seu tollere volebant. Terent. Heeyr. 'Continuo exponetur:' ad quod Donatus: 'ad mortem scilicet.' *Lamb.*

48 *At cum puellam hic senex]* Hæc scriptorum et editionum præcarum lectio est servata etiam Camerario, a qua licenter recessit Aldus faciendo *amare puellam eam hic senex Efflictim occipit, ut item hujus contra filius.* Cui tamen hæserunt Donza et Gruterus, quod parum commode proce-

deret oratio. At huic remedium aliunde quaerendum. *Posteaquam*, quod vulgo habetur, est a Camerario adjuvante versum: nam et optimus ejus codex et alii scripti editique, *Postquam*. Hoc dividendum et scribendum: *Post quæ adolevit ad cam ætatem, ut viris Placere posset. At eam*. Sic nihil est in oratione confragosi. *Gronov.*

50 *Legiones parat*] Allegoria a re militari. Ita 'pugna' idem est, quod dissensio, 'pugnare,' idem quod, dissentire. *Legiones*, hic copiarum sunt rationum et argumentorum, blanditiarum insidiarumque. *Boxhorn.*

52 *Allegavit*] Privatim misit. *Lambinus.*

54 *Excubias foris*] Significat per vigilia Veneris et amantium, apud villicum, clam uxorem, patri parata futura. *Boxhorn.* Vide not. *Curcul.* 1. 3.

57 *Intra præsepis suas*] Id est, in sua potestate. *Longol.*

63 *Sciens ejus*] Id est, ejus rei conscientia ac gnara.

66 *Interrupit*] Intercludit ei reditum. Allegoria a re militari. *Cæsar*, 'pontem rescindere,' dixit; *Livius*, 'intercidere.' *Lamb.* Ego existimem, hic nihil esse allegoricum; sed risus tantum causa dici. *Pistor.*

68 *Serviles nuptiæ*] Neque enim justæ serviles sunt nuptiæ ex jure civili: neque servorum mulieres dicuntur 'uxores,' sed 'conjunctæ,' *Varro.*

75 *Id ni fit mecum*] Id utrum fiat necne si quis sponsione mecum certare vult, deponat apud judicem vel arbitrum pignus, ut ego quoque deponam, ea conditione, ut uter victus fuerit, non recipiat pignus, nisi nra mulsi data. Genus loquendi, quod non intelligitur, nisi positus exemplis. *Bacch.* 1v. 9. 'Edepol qui me esse dicat cruciatus malo dignum, næ ego cum illo pignus haud ausim dare.' *Epid.* v. 2. 'Aio, vel da pignus, ni ea

sit filia. *Pæ.* Quam negat novisse mater? *Ep.* ni ergo matris filia est, In meum nummum, in tantum talentum pignus da: id est, depone pignus et certa mecum sponsione, qua ego pauper victus nummum perdiderim, tu locuples talentum. *Pæn.* v. 4. 'Da pignus ni nunc perjures, in suavium, uter utri det.' *Gell.* vii. 11. 'Ni hoc ita est, qui spondet millennum?' *Plauti* verbis sit, 'qui dat mecum pignus in mille nummum?' *Aristophan.* in *Nubibus*: *Περίδου γυνέμοι, εἰ μὴ τετράμετρον ἔστι τὸ ἡμικτέον.* Ubi *Schol.* *Περίδου γυνέμοι, ἀντὶ τοῦ, συνθήκας ποίησον.* *Gronov.*

76 *Pænus*] Ideo aut *Pænum*, aut *Græcum*, aut *Apulum* judices desiderat, quod supra dixerat, *Carthagini*, in *Græcia*, et *Apulia* serviles nuptias tam splendide celebrari. Vultigitur judices adhiberi locorum peritos. Quanquam hoc de nuptiis servilibus in hisce locis enatis, comica quadam licentia potius confictum, quam ut pro historiae testimonio possit allegari. *Pistor.*

78 *Nihil agitis*] Pignore dato mecum non certatis. *Lamb.*

81 *Ea invenietur*] Prostitutione ludos publicos in Scenam introduci solebant, et exponi omnium non libidini solum, sed licentiæ. Scilicet ut qua perditii homines in mimis et cetera obscœnitate fabularum, paulo ante natantibus oculis viderant, ea post ludos in reliquo corpore peccarent. Is mos Romæ vetus. *Statius*, 'Huc intrant faciles emi puellæ.' Et apparet vel ex *Tertulliano*, hanc productionem scortorum non sine solemnium pompa fuisse, et eum prædicatione publica præconis. Ad hunc ritum accommodandi hi versus *Prologi.*

86 *Non manebit auspices*] *Cicero* de *Divinat.* lib. 1. 'Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspiciato, ne privatim quidem gerebatur: quod et nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omissa, nomen tamen tenent.' Sed cum auspices adeundi mos desiisset,

'proxenetæ' vel 'conciliatores' eorum vice fuerunt; qui et 'pronubi' dicti, felici omine omnia inchoantes. Glossarium: *Auspices, pronubi, παράνομοι*. Et hi, quod conventum erat, ut rite fieret, tabulisque mandaretur, curabant. *Hlotoman*.

ACTUS I.

7 *Sutelis*] Vide notas Amphitruon. i. 1. 211. Capt. iii. 5.

10 *Quid in urbe reptas*] Lego, et ex parte cum Lambino emendo, *Quid in urbe restas villice haud magni pretii*. Primum fastidium est in eo quod sit villiens, ac eum propterea non deceat in urbe restare, hoc est, remanere et cunctari: postremum quod non sit magni pretii. *Dissal*.

12 *Legatum*] Mandatum est.

15 *Dierectus*] Vide notas *Capteiv*. iii. 4. 193. et *Trin*. ii. 4.

18 *Ego, huc quod veni*] Quod hic tentant, hoc subjiciendo, sine vitio est. Nam *huc quod veni in urbem* est ob quod huc in urbem veni. At quod sequitur, intentatum relinquunt, quam tamen Camer. codex et omnes scripti Pall. *nisi impetravero*. Scribendum autem, ut et Pareus voluit in scriptis notis, *si impetravero*. Ea enim particula utuntur interdum ea vi, qua alioquin 'ubi' vel 'simulatque.' Catullus, 'Nam si luxerit, ad librarium Curram scriinia.' *Gronov*.

24 *Potior fias*] Id est, præferaris mihi, potiore apud eam habearis loco, quam ego. Nihil ergo hic mutandum. *Boxhorn*.

30 *Lucebis novæ nuptæ facem*] *Δαδουχῆσεις*. *Curcul*. i. 1. 'lucis cereum.' Quinque facibus utebantur in nuptiis: quod is numerus quasi symbolum quoddam sit nuptiarum, ut qui ex primo impari, et primo pari, tanquam ex mare et femina constet. Plura vide apud Plutarch. in *Problematibus*. Eas qui præferebant, *δαδοῦχου* a Græcis, a Latinis fortasse olim 'pueri lauti' dicebantur: de

quibus vide notas ad *Plauti Curcul*. i. 1. 9. Quin et suspicor id olim ominosum habitum fuisse, creditumque, qui novæ nuptæ inxissent facem, eos postea nihili fore. *Muret*.

32 *Id locorum*] Id temporis. *Lambin*.

33 *Una semita*] *Meursius* scribit, *et una femina, ἀρχαῖκῶς*, pro hemina, salvo metro. Vide ipsum et notas *Curcul*. ii. 3. 8. *Taubm*.

36 *Curvum aqua faciam*] *Ms.* noster disertum habet *circum*. Quod elegantissimum et *Plauti* mihi esse videtur. 'Circus' Latinis dicitur, quidquid rotundum est. Unde diminutivum 'circulus.' Nihil autem circo incurvatus est. *Boxhorn*.

37 *Postilena*] Lorum crassum, sive lignum incurvum, sub jumentorum cauda, ad sustinendum *βάσταγμα*, cui onus imponitur. *Lamb*.

38 *Nisi tu*] Non possum probare *Turnebi* lectionem et explicationem, *nisi ut mures de acervo edere*. 'Acervum edere,' pro de acervo edere, vix probum. Legendum putem, *nisi tu acus boum ederis*: nisi ederis acus, ut boves solent, aut nisi terram, ut lumbrici. Fortasse an et *acer boum* scripserat. Ut *acer* pro 'acus' dixerint veteres; unde in secundo casu 'aceris.' Acus est palea. Palea autem pro pabulo bubus, ut est apud *Varronem* de *R. R.* xi. 5. *Salmas*.

39 *Quod te postules*] *Istud quidquam* non est mutandum in *quidvis*. Et deteriores sunt libri qui sic habent. Sine distinctione scribendam: *Quod te postules, gustare quicquam, nunquam edepol jejunium* *Jejunium est æque, &c.* Ratio loquendi postulabat, ut diceret, *Quod te postules gustare quidquam, non est*, pro eo dixit, quod te postules gustare quidquam, non jejunium æque est jejunium, ut ego te reddam. *Salmas*. Sic *Mil*. ii. 2. 'Quod ille gallinam.' Sententia est: Non est, quod ille dicat: ne accipiatis hanc excusationem. *Cicero Verr.* lib. ii.

‘Quod civis cum eive agat.’ *Turneb.*

43 *Condigne te cubes*] *Apage, cum tignis recubes.* Nondum expressit, quo modo velit cum cubare. Et vocabulum est Plauto frequens. *Aulular.* III. 4. ‘Condigne etiam meus me intus gallus.’ Et sæpe alibi. *Gronor.*

44 *In fenestram*] Non de cubiculari aliqua fenestra accipiendum, inquam iste compingendus; sed de ergastulari. *Lips.*

47 *Mellilla*] Est ὑποκοριστικὸν verbi ‘mellina,’ quod alibi utitur. *Meurs.*

49 *Festus dies*] Vide not. *Epid.* III. 4.

50 *Pullus*] ‘Puerum quem quis amabat, pullum ejus vocabant.’ *Festus.* Vide not. *Capt. v. 3. Mi lepus*] Salacissima ac venustissima animalia commemorat, columbam, passerem, leporem. *Palmer.*

52 *In medio*] In illa fenestra. *Lambinus.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Obsignate cellas*] Signatorium anulum intellegit, sive, ut alii appellant, sigillaricium, qui habeat χαρακτήρα. De quo *Vopiseus* in *Aureliano*: ‘Uxori et filix anulum sigillaricium quasi privatus instituit.’ *Moris* autem *Romanis*, ut domi suppellex penusque omnis eo signaretur; ne quid negligentia aut furto periret. *Lipsius.*

12 *Acheruntis pabulum*] Quo *Acheruns* pascitur: senem, qui *Acherunti* debetur. ‘*Orci* victimam,’ ut loquitur *Horatius*, *Od. II. 3.* *Lamb.* Tò *Acheruntis pabulum* et quæ sequuntur, refert *Acidalius* cum *Lambino* ad *ulciscar*, et *angam*, verba supra posita. Sed nihil opus est quod domi habeas, id aliunde emendicari. *Latium* et *Plautinum* est, *Faciam Acheruntis pabulum* et *flagitii* persequentem, uti vitam colat. *Dissald.*

13 *Flagitii persequentem*] *Persequentem* non coneequo, et *divino leg. flagitii Præsepe*; cum enim *pabulum* et

stabulum nominarit, quidni etiam *præsepe*, quod istis affine? Et, *præsepe flagitii*, eadem ratione dixeris, qua ‘*stabulum flagitii*’ in *Trucul. Acid.*

14 *Ad vicinam*] *Lego, ad vicinam*; ut supra vs. 2. hujus scenæ, et versu hinc proximo, ‘*ea ipsa* eecam egreditor foras.’ ‘*Ea ipsa*, nempe *vicina*, non *vicinæ.* *Dissald.*

16 *Per tempus*] *Opportune.* Ita Latine dicitur, ‘*per tempus* licere aliquid, aut non licere.’ *Per* aliquem fieri credimus, quo favente aliquid fit. Ergo *per tempus* non fit, quod fit tempore ac occasione non favente. *Borkhorn.*

SCENA II. 1 *Sequimini comites*] Comitatus posteriori ævo frequens e spadonibus. *Virgines* enim et *matronæ*, sive alioqui *materfamilias* aliqua ordinis honestioris, nunquam sine *asseclorum* pedissequo in publicum prodibant. *Cistell.* ‘*astat* ea in via sola: *Prostibulum* sane est.’ *V. N. Amphit. III. 2. 48.*

4 *Calvitur*] Frustratur, decipit. *Auctor Vocab. Latin. Græci.* *Calvitur*, id est, ἐξαπατᾶ. Significat autem *Cleostrata*, se, cum sola est domi, somno urgeri atque opprimi, sibi que somnolentæ opera muliebria e manibus excidere. *Lamb.*

11 *Dividua*] Hanc scripturam omnium *Mss.* *Pall.* et *Camer.* mutavit *Lamb.* in *dividiæ*: nec male, si cum *Nonio* *tristitiam* et *mærorem* interpretet, quod veteres dixisse ex hoc *Propertii* vult, ‘*Dividiæ* mentis conficit omnis amor.’ Male, si cum *Festo* *discordiam* interpretandum censeas. *Glossæ*, *dividiæ*, ἐπάχθεια, διχόνοια. *Grut.*

13 *Nec quacum plura*] *Scripti* omnes *quam*, unde *Colvius* et *Gruterus* *qua in.* *Alii*, *Nec quam*, nempe *aliam*, non *vicinam*: deinde *Complura sunt mihi, quæ ego velim*, sc. apud te disse-rere. In quo non est mica salis. Nam quod id confirmari putant *sequentibus*, *istuc expeto scire*, fallun-

tur: eo enim continentur superiora, *sed quid est, quod tuo animo ægre est?* Non potest Plautus aliter scripsisse, quam voluit Camerarius, et jam exposuit Acaldus. Ita enim loquebantur: ‘ Multa mihi cum illo sunt:’ ‘ Omnia mihi cum illo sunt:’ intelligentes ‘ vincula et jura amicitiae ac benevolentiae.’ Cicero Fam. XIII. 1. ‘ Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt, nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio.’ XIV. 10. ‘ Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me præcipue diligi.’ Cornelius Nepos in Alcibiade: ‘ Quæ regi cum Lacedæmoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset.’ Plinius VII. 11. ‘ Sunt mihi et cum marito ejus vetera jura: fuerant et cum filio maxima.’ Sic contra, ‘ Nihil esse alieni cum aliquo.’ Cicero ad Att. XIV. 17. ‘ Bruto certe meo nullo loco deero, idque etiamsi mihi cum illo nihil fuisset, fecerim, propter ejus singularem incredibilemque virtutem.’ Nec habeo, inquit, quicquam plura sint mihi, quæ ego velim mihi esse cum quoquam necessitudinis jura. *Gronov.*

16 *Jus meum obtinendi optio est*] ‘ Optio’ proprie est arbitrium et potestas optandi vel eligendi aliquid e duobus vel pluribus. Inde conjungit Cicero in Vatinius: ‘ An erit hæc optio et potestas tua, ut cum velis,’ &c. Hinc transfertur ad omnem aliam copiam vel facultatem. ‘ Jus’ autem ‘ suum’ vocat Cleostrata, non quod per legitimum matrimonium sibi quæsierat, quasi quo ad individuum vitæ societatem, ac ad se solam amandam maritum haberet obligatum, ut interpretantur: sed quod quæsierit in receptitia quasi et ipsius sumtu educata ancilla, quam non permittebat ei maritus, cujus vellet, in contubernium dare; ut ipsa exponit versu 22. *Gronov.*

21 *Jus suum ad mulieres*] Juxta perperam hic docent jus maritorum, quam modo jus matronæ. Volunt mulieres tam ingenio esse nequam, ut per vagos earum et illicitos amores jus suum non obtineat mariti, quo per matrimonium solis sibi eas habent obstrictas. Qui sermo matronarum persona indignissimus est. Jus suum nihil aliud est quam imperium domesticum, quod contumacia fœminarum turbat atque impedit. Evenit autem sæpe, ut castissimæ quæque sint contumacissimæ et morosissimæ, ut Plautus alibi loquitur, oblatrices. *Gronov.*

25 *Nos sumus*] ‘ Ἐλλειψις vel ἀποσιώπησις, pro, ‘ nos sumus solæ;’ quam vocem additura erat Murrhina, nisi fuisset interpellata. Atque hoc vice proverbii utimur, cum ea dicimus, quorum conscius esse volumus neminem. *Taubm.*

27 *Et quæ habet partum, ei*] Illustrandæ sententiæ facit hoc Pomp. jurisconsultus lib. v. ad Q. Mucium: ‘ Q. Mutius ait, cum in controversiam venit, unde ad mulierem quid pervenerit: et verius et honestius est, quod non demonstratur, unde habeas, existimari a viro, aut qui in potestate ejus esset, ad eam pervenisse. Evitandi autem turpis quæstus gratia circa uxorem videtur hoc Q. Mutius probasse.’ Sc. Gentil. In libris est, *et quæ habet, partum ei haud commodi est.* In vetustis codicibus perperam scriptum fuit *commodi*, pro *commode*. Ut alio loco ‘ primi cata,’ pro ‘ prime cata.’ Scribendum igitur, *et quæ habet, partum ei haud commode est.* Figura est πρὸς τὸ σημαίνδμενον. Sic enim locutus est quasi præcessisset, ‘ et quod habet:’ et quæ habet, haud commode id ei partum est. *Salmas.*

33 *Deliquum est*] ‘ Deliquum’ nihil est aliud, quam quod nos ‘ deest’ dicimus: a ‘ delinquendo’ sic appellatum, quod ‘ delinquat,’ id est, deficiat, ut veteres loquebantur. Tu-

bero, ' Num delinquit, aut superest aliquid tibi? ' Ut enim ' reliquum ' a ' relinquo, ' sive adeo ' relinquo, ' sic ' delinquum ' a ' delinquo ' formatum esse veri simile fit mihi. Ita ' deliquum ' et ' reliquum ' opposita inveniuntur; ut, ' Nihil reliquum est mihi, ' id est, nihil ultra residuum factum est mihi; contra, ' Nihil deliquum est mihi, ' id est nullius rei indignus sum. Douza.

36 *I foras mulier*] Inbet Murrhina, ita se gerat Cleostrata, ne habeat necesse audire divortii formam, quæ erat, ' I foras mulier. ' Gruter.

37 *Vir eccum it*] Non dubium est, quin hæc ab notatis personis laborent. Nam re vera Murrhina discedit e scena, remanet Cleostrata. Sic rescribendum: ' CL. vir eccum it, Intro abi, appropera, age amabo. MU. impetras, Abeo. CL. mox magis, cum otium mihi et tibi erit, Igitur tecum loquar, nunc vale. MU. valeas. ' Dissald.

40 *Igitur*] Vide not. Mostell. 1. 2.

SCENA III. 8 *Domi facio*] Vide notas Cistell. II. 1.

9 *Qui postquam amo*] Scribo, *Qui quom amo Casinam, magis initio munditiis mundis antideo.* Scripti enim *quam, non postquam.* *Quom* autem est quod vel quia. Sic infra, ' Sanus quam ted amo, ' iidem scripti pro *quom.* *Magis initio,* id est, magis quam primum, quam olim, quam solitus. Sic Cicero, ' initio proditor, deinde perfuga. ' Dicimus autem, ' anteo mundis ' et ' anteo mundos. ' Itaque *munditiis antideo mundis* est *munditiis supero quantumvis mundos.* Sic et versu primo hujus scenæ ' nitoribus nitidis antevenire, ' non accipio quasi nitores diceret nitidos: sed quasi esset, ' nitoribus nitidos. ' Gronov. *Magis initio*] Probo conjecturam Gulielmii: *Qui postquam amo Casinam, magis nitco, munditiis munditiam antideo.* Scriptum fuit *nitio,* pro *nitco*; unde indocti librarii

fecerunt *initio.* ' Nitor ' cum ' munditiis ' optime convenit. Et ' nitor ' sic accipitur apud Terentium: ' qui vestitus, qui nitor. ' Sabinas.

10 *Myropolus*] Vide Notas Epid. II. 2.

11 *Ut vidcor*] Scil. mihi: *ὡς φάλομαι.* Lamb.

13 *Quid agis*] Hæc dum loquitur, uxorem leni manu demulcet, et ut Amphitr. loquitur, ' palpo perentit. ' Lamb.

16 *Sanus quando*] Quoniam. Restituo adiuvantibus Mss. Lang. et V. cod. *Sanus, quom te amo. Quando interpretamentum erat τοῦ quom.*

17 *Vera dicas velim*] Ut scilicet te enecem: cupit enim videre uxorem mortuam, quæ illi amores turbatum it. Dissald.

22 *Cama eulex*] Hæc quin de amasio sene dicantur; sic mihi persuadeo, *Culicen* hic figurate amatorem esse, quod, cum sua promiscue eutem formosarum pertundant, et tanquam siphone sanguinem eliciant, amore quodam earum capti esse videantur. Turneb.

26 *Ubi in lustra jacuisti*] Præpositioni ' in, ' sive motum denotet, sive etiam sine ulla motus significatione, veteres casum accusandi vel auferendi indifferenter tribuunt. Popma.

29 *Unde is*] Id est, venis. Lamb.

30 *Id est mecastor*] Rogarat eum, ubi perpotasset; tum actius in habitu intuens, *Id est mecastor,* ait; ut scilicet perpotarit: nam vel hoc palliolum vide, ut rugas contraxit a desidiabulo illo sedentario. *Id est,* vel, *Hoc est,* eorum quæ dicta sunt, adseverationem habet. Inferius hac Fab. ' Hoc erat Ecactor, quod m. ' &c. J. Gul.

32 *Jam satis uxor est*] Gruterus, *jam satis uxor .es!* hoc sensu: Jam satis equidem implevisti morem et munus uxorium. *Nimum tinnis*] Nimum acute clamas: tralatio ab ære. Vide Prologum in Pænulo.

44 *Scutigerulo*] Per contemptum; pro cacula militari: qualis Stasimus, Trin. *Douza*.

48 *Subolet*] Subolet uxori hoc quod ago, id est, amatio mea.

53 *Impetrassere*] Impetraturum esse.

56 *Nunc*] Sc. non audiente illa. *Lamb.*

SCENA IV. 1 *Qui illum*] *Qui*, pro 'nt,' vel 'ntinam:' vide Donat. Phorm. Terent. 'Qui illum Dii omnes perdunt!' Sic Plaut. Trin. 'Qui istum Dii perdant!'

3 *Porrectiore fronte*] Vide notas Epid. v. 1. Terent. 'Da te hodie mihi: exporge frontem.' Horat. Epist. 1. 18. 'Deme supercilio nubem.' *Taubm.*

14 *Nunc vivo tuo*] Mortuo enim servo, damnum ad herum recidit. *Lamb.*

17 *Sitellam*] Cicero 'hydriam' Græca voce appellat. Huic vasi, in quod conjiciendæ erant sortes, infundebatur aqua, donec impleretur; nam in vas inane non conjiciebatur sortes, quæ erant lignæ, non terreae, ne liquescerent in aqua. Deinde in sortibus inscripta erant sortientium nomina, vel aliquid quod esset loco nominis; ut hic erant inscriptæ numerorum notæ; ea autem sors, quæ unum scriptum habebat, erat Olympionis, quæ duo, Chalini. Postremo, cujus sors primo exibat vel educebatur, is vincebat. *Lamb.*

18 *Tragulam decidero*] Allegoria a re militari significat, se machinas uxoris aliqua ratione dejecturum. Festus: 'Tragula, genus teli, dicta quod scuto infixâ trahatur.' Epid. v. 2. Jan. 'decidere telum,' dicebant Latini, ut Hom. ἐκτέμνειν βέλος, quod est, vulnere latius inciso telum evelere. Lips. *Tragulam*] 'Tragulam decidero,' est periculum imminens avertere. Tragulam voluit eruditi genus esse teli hamatum, quod immissum corpori non tam extrahi posset e vul-

nere, quam excindendum esset e vulnere latius aperto, ut cum minore noxa reciperetur. Quod qui mittebant dicebantur 'tragularii' Veget. de Re Milit. 11. 15. Varro deducit vocabulum a trajiciendo, lib. iv. de L. L. 'Jaculum, quod ut jaciatur fit; tragula a trajiciendo.' Apud Nostrium Epid. v. 2. 25. 'Tragulam in te injicere adornat,' pro, fraudem molitur adversus te. Sunt etiam 'piscantium tragula' apud Plin. xvi. 8. Isid. in Glossis, 'Tragula, everriculum.' Est autem 'everriculum' genus retis, a verrendo, vel quod trahatur, vel si quid piscium fuerit nactus, everrat, ut ait Nonius. *Gronov.*

27 *In sortitu'st mihi*] Ms. Cam. habet, *etiam specula insortita sunt mihi*; et ita omnes Mss. Lang. et Palat. vet. nisi quod *spicula* legant. Hinc Gruterus fecit, *etiam specula in sortitu'st mihi*: nam *st* sæpe degeneravit in *sunt*; plane, ut ex conjectura etiam Acidalius. *Sortitus*, ipse sortiendi actus. *Specula* dicitur a 'spes,' ut 'recla,' a 'res.' Cic. pro Domo: 'Quid si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti?' *Gronov.*

28 *Si sors autem decollassit*] In membris Pall. et Cam. τὸ L non geminatur. Et recte. *Decollassit* enim est quod intra deliquerit, effluerit, ad nihilum redigetur. Vid. ad Capteiv. 11. 1. 37. *Gronov.*

SCENA V. 2 *Pro pane rubido*] Festus, 'Rubidus panis vocatur parum coctus, cum rubro colore.' Directe contra Isidori sententiam, qui de eodem libro xx. 'Rubidus panis, recoctus et rubefactus.' Itaque verisimiliter Gruterus emendabat apud Festum: *Rub. pan. vocatur iterum coctus*. Goldastus 'rubidum panem' ait vocari ab ævi medii scriptoribus, 'purpureum:' quod ab igne rubeat, utpote bis coctus. Sed egregie fallitur, cum ubique pro corrupta ea voce 'purpureum,' haud dubie, 'furfureum' sit reponendum. *Bozthorn.*

Vid. notas Sticho II. 1.

7 *Amborum ingratiis*] Hinc apparet, inquit Lamb. et Sciopp. Verisim. 1. 20. *ingratiis* nomen esse, non adverbium: sic Merc. II. 4. 'tuis ingratiis,' quod tamen Latine dici negat Giphani. Ind. Lucret. Vid. notas Epid. III. 4. *Taubm.*

8 *Una libella*] V. N. Aulul. v. 1. 27.

12 *Cum cane*] 'Canem' dicit uxorem, quæ adsidue latrat ut canis. *Lamb.* Vide Menæchm. III. 1. Milit. III. 1. et Rudent. III. 1.

16 *Mecum*] Id est, me.

17 *Ita targeat mihi*] Ἐπεξήγησις præcedentium. Et bene explicavit P. Victorius: omnia siquidem in ira turgida magis. Ab hac similitudine Arbitrator dixit 'odia detumescunt.' *Grut.*

19 *Siquidem mihi frugi bonæ es*] Si tu virilis maritus es, illa media dirupta est: alludens ad engium sive hymenem naturæ muliebri. *Budaus.*

23 *Unus tibi*] Alludit ad Deas majorum et minorum gentium. Vide notas Epid. v. 2.

29 *Quis mihi subveniet*] Hellenismus est in hoc versu, ὄλον καὶ μέρος. *Hom.* Iliad. A. Ἄλλ' οὐκ Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι ἤρδανε θυμῷ. *Heroldus.*

35 *Ita rem natum esse int.*] Eam naturam rei esse video. *Lamb.*

36 *Vorsis gladiis*] Dirempta prælensione, abjectisque lusoriis armis, transibant ad vera. Atque hoc est, quod 'dimittere ad certum,' *Tertullianus* alibi vocat. Appellabant id etiam, 'pugnare versis armis.' *Caper litterator*: 'Inversis armis pugnasse gladiatores non est dicendum, sed versis,' id est, transmutatis. Sic, non inversis pannis agitasse aurigas, (eum pannos sumebant alterius coloris; puta pro russato Venetum) sed versis. *Plauti* versum et *Casina* illustrat hæc nota: 'Ita rem nat.' &c.] Nec enim aliud in ea armorum versione esse, facile persuadeor *Ovidii* versu de Arte lib. I. 'Ponite jam gladios

hebetes, pugnetur acutis.' Alias suspicari possumus, si quis a genere ad genus alterum transeat, puta a secutore ad retiarium, dici eum 'pugnare versis armis.' At placet prius, etsi in *Plauti* versu salivam etiamnum mihi movet mea olim divinatio, 'versis gladiis.' *Lips.*

38 *Deos sperabimus*] 'Deos sperare,' est *Diis* confidere.

39 *Titivillitio*] *Festus*: 'Titivillitio nullius significationis est, ut apud Græcos Βλῆτριε et σκωδαψός.' *Fulgentius*: 'Titivillitium dici voluerunt filia putrida, quæ de telis cadunt. *Plautus* *Casina*, 'Non ego istuc verbum emsitem Titivillitio:' re admodum vilissima. Nam et *M. Cornutus* in *Satyra* ait, 'Titivilles Flacce do tibi.' De hac voce variæ sunt eruditorum conjecturæ. Alii *textivillitium*, quasi a textus vilitate: alii *totivillitium* volunt, quasi totum vile. 'Villus' est floccus lanæ vel pilorum in animantibus. A villo 'villitium,' ut a lana, 'lanitium;' capillus, 'capillitium.' Haud dubie intelligendum est 'villitium Titi,' et putandum fuisse quendam sive agricolam sive pastorem (ut quondam maxima pars Romanorum) Titum nomine, cujus, quod de scabris et male curatis ovibus, vel capris, pessimæ notæ villum colligeret, villitium primo in vicinia, post sermone vulgi pro vilissimo in eo genere, denique pro quavis re villi et nullius pretii proverbio jaectatum sit. Neque vox una est, sed duæ, nempe 'Titi villitium,' aut si mavis unam esse, non aliunde duplicata est, quam a nomine 'Titi' et 'villitio' ejusdem. In loco *Cornuti* scribendum: 'Titi villos, Flacce, do tibi,' hoc est, rem vel opusculum minimi pretii. Quin et quod ex *Plauti* *Nervolaria* adducunt *Varro*, *Festus*, *Gellius*, *Nonius*, vereor ne in corruptos inciderint libros, et scripserit ille, 'scapres, scrupeæ, titivillæ, sordidæ.' Sic etiam 'floccus' (nihil autem aliud 'floccus' quam 'villus')

pro re nihili: unde 'flocci facere,' 'flocci non facere,' 'flocci æstimare,' 'flocci pendere.' Gronov.

SCENA VI. 2 *Ardentem*] Jam mortuam in rogo. Optare mortem uxorum, occurrit centies in comœdiis. *Gruterus. Portam Metiam*] Ubi pauperiorum cadavera comburebantur. 'Metia porta' ea est, quæ nomen a Metio Asthemio habet, qui pro peste sedata, Diis, omnia quæ novo vere nascebantur, et homines, et pecora etiam obtulit. Sunt qui a Metio illo fœdifrago dictam portam velint, et quoniam ibi torquerentur homines, Romano populo invisam fuisse contendunt. *Longol. Vid. Pseudol. 1. 3. et Mil. 11. 4. 6.*

3 *Haud credo*] Donatus: 'Credere, dubitantis est: certum esse, fidentis.' Plus est, 'scire,' quam 'credere:' nam certior 'scientia' est, quam 'fides,' ut docet Aristot. *Lamb. 'Credimus'* aliis, (unde et 'creditores' jurisconsultis dicuntur) 'scimus' autem ipsi: quod exploratæ magis veritatis est. *Bozhorn.*

4 *Hariolum*] Vide notas Mil. III. 1.

8 *Stimulus ego*] Mea præsentia te urit.

9 *Assudassit*] Non improbarem legi *assultassit*. Nihil frequentius Græcis, quam *πῆδῶσα κραδία*, nunquam vero *ἰδρῶσα* legitur. *Salmas. Forte, En ut corculum adsultascit;* nam liber optimus, *adsudascis*. Gronov.

12 *Censui abs te posse hoc me impetrare*] Silent de suis septem codicibus strenue. Nostri tamen omnes, *necum impetrare*. Vide an scripserit, *Atque ego censui me posse hoc tecum impetrare*. Cui explicando videtur aliquis apposuisse *abs te*. Nam id dixit *tecum impetrare*, ut 'tecum oro.' *Gudianus, abs te hoc posse negotium impetrare*. Gronov.

16 *Pol tu quidem*] Non solum perperam fabularis, sed etiam perperam facis. *Gruter.*

18 *Per pol*] Servius *Æn. 1. Pol,*

per se, plenum est jurantis adverbium, cui præpositio separatim nunquam cohæret. *Ter. Hec. 1. 1. 'Perpolquam paucos reperias,'* id est, perquam paucos. Sic et hic persæpe.

20 *Mulsa*] Vide notas *Pœnol. 1. 2.*

22 *Jam mittam*] Hoc verbum *mittam* abest libris. Et vero abesse debet. Non enim de mittendis sortibus hic agitur. Nec etiam mittebantur in sitellam, prinsquam æquatæ essent. Sortes allatæ fuerunt cum situla, ut ex initio scenæ liquet. Dandæ erant utrique sortientium. Nam singuli suam in situlam conjiciebant, ut ex sequentibus constat: 'Euge, cave. Conjicite sortis nunc jam ambo huc.' Sensus igitur hujus loci postulat, ut *Stalinus* sortes utrique daret. Scribendum itaque puto, *Tum igitur ego do sortis utrique jam*. Vel etiam subintelligi potest illud *do*, et legi, *Tum igitur ego sortis utrique jam*. Acceptas sortes cum pararent conjicere, uxori datæ sunt ut eas æquaret, id est, ut pares magnitudine faceret, 'Ecce uxor æqua.' Non enim de situla id accipiendum est, sed de sortibus. Quod sequentia declarant, 'credo hercle hodie devotabit sortes, si attigerit.' Hereditates primæ olim et quæcunque inter plures dividenda erant, sortitione distribui solebant, et ea sortiendi quidem ratione cujus hic mentio. Unde *κλήρον* Græci vocabant hereditatem, quia sortito eam heredes partiebantur, id est, *κληρώσει*. Cum de primatu in re aliqua consequendo contenderetur inter plures sortito deferebatur. Præmia, et alia quæcunque sorti committebantur. In vas aliquod conjiciebantur sortes, cum aqua aut siue aqua. Si sine aqua esset, sortes ex terra molli et pingui ut plurimum fiebant; si cum aqua, ex materia aliqua duriore, et quæ non facile liquesceret, ut calculus, aut lapillus, aut annulus, aut aliud tale quid. Grammatici *κλήρον*, id est, *sortem*, interpretantur, *σημείον*

ὅ τις ἐμβάλλει τῷ ἀγγεῖω τοῦ λαχμοῦ, ψηφίς τυχόν, ἢ δακτύλιος, ἢ βῶλος ἀρού-
 ραι κατὰ Σοφοκλῆν. Si vas in quo sortes con-
 jiciebantur aquam haberet, ex aliqua materia ponderosiore sors esse
 debebat, quæ fundum peteret nec super-
 natarer. Si in vas sine aqua mit-
 terentur interdum festucis ex aquatis
 sortitio peragebatur. Unde κάρφια
 βαλεῖν Græci dixerunt de hujusmodi
 sortitione. Et Plautus hic meminit
 populneæ et abiegne sortis. Sed his
 sortibus locus non erat cum per si-
 tellam aqua plenam sortiebantur.
 Nam ideo aqua vasa quibus sortie-
 bantur implebant, ne in fundo con-
 spicue sortes apparerent. Apud Ho-
 merum sortitio fit militaris, in galeam
 conjectis sortibus, sine aqua ut vide-
 tur. Κλήρους ἐν κυνέη χαλκίρει πάλλον
 ἔλόντες. Movebant sortes in vase, ut
 turbarentur, ne frans fieret in extra-
 hendis. Inde πάλος pro sorte. Ho-
 die chartulis complicatis et nomine
 ejus notatis ejus sors est, utimur in
 pileum coniectis, et per puerum in
 singulos sortientes distributis. Hoc
 genere sortitionis quo sortes in vas
 conjiciuntur, milites partiti sunt ves-
 timenta Christi, quod dicitur apud
 Johannem βαλεῖν κλήρον. Quod nec
 de mutatione intelligendum, ut fecit
 Nonnius, nec de πλειστοβολίνδῃ, quæ
 jactu fit tesserarum. 'Sortem mit-
 tere' Latini dicunt de sortitione,
 quod Græce est κλήρον βαλεῖν. Ita
 milites agros sibi assignatos sortie-
 bantur. Sortientium nomina in pit-
 taciis scribebantur, quæ in vas ali-
 quod conjiciebantur, et inde tolleban-
 tur, et singulis sortientium distribu-
 bantur, ut ex Hygino constat de li-
 mitibus constituendis. Buxæ erant
 illæ sortes, sive pittacia pro sortibus
 in sitellam coniectis, quia buxum non
 supernatat, sed fundum petit. 'Sor-
 tientieæ buxæ' fit mentio in veteri
 tabula ænea, et sitellæ jam aqua in
 quam erat demittenda, aperta et bra-
 chio aperto. Et certum est sortes,

de quibus hic agitur, apud Plautum
 buxæ fuisse. Quod ex his ejus ver-
 bis apparet: 'Sed manendum, num
 ista aut populus sors, aut abiegna est
 tua. CH. Quid tu id curas? OL.
 Quia enim metuo, in aqua ne summa
 natet.' Ergo buxæ delernerunt esse
 ne supernatarent. Et tales omnino
 fuerunt, quibus illi servi Casinam sor-
 titi sunt. *Salmas.*

26 *Unum*] Nota, quæ μονάδα signi-
 ficat. *Camer. Miki est*] Scilicet data
 sors. *Lamb.*

27 *Hanc sis*] Scilicet alteram, si
 vis.

28 *Sortis*] Pro 'sors.' *Priscian.*
 lib. vii.

32 *Populna*] Id est, ex populo ar-
 bore.

33 *Summa*] Fiebant enim sortes
 ex ligno durissimo, puta quercu, aut
 robore; ut in aqua subsiderent.
Lambin.

35 *Uxor, aqua*] Lambinus hic om-
 nis devus. Sed quid venit in men-
 tem Grontero, ut faceret, *ecce, re,*
Uxor, aqua, cui etiam explicationem
 alleverunt, *Ecce, uxor*, ut aqua lege
 et jure tecum agam. Quasi hoc ab
 'æquus' sit, non a verbo 'æquare.'
 Cum præsertim haberent in promptu
 locum ex *Orat.* Ciceronis pro Cor-
 nelio: 'Dum sitella defertur, dum
 æquantur sortes, dum sortitio fit.'
 Idem de *Divin.* lib. 1. 'Cujus generis
 oracula etiam habenda sunt, non
 ea, quæ æquatis sortibus ducuntur.'
Gronor.

36 *Devotabit*] *Devotabit*, est sortes
 diris precationibus obligabit, seu de-
 votas et execratas reddet. Usus hoc
 verbo et *Cic. Paradox.* 1. et *Accius*
Decio: 'Patrio exemplo me dicabo,
 atque animam devotabo hostibus.'
Auctor libri De Herbis, cui *Apuleius*
 vulgo habitus, cap. 7. 'Siquis devo-
 tatus defixusque fuerit in suis nup-
 tiis, sic eum resolvas.' Hic quid
 'devotatum' sit, aliqua intelligis ex
 adjuncto 'defixum.' *Scaliger* ad illud

in Ceiri, 'Regis Iolciacis animum defigere votis,' notat: Dictum, ut 'defigere diris.' In vet. Glossario: *Defictiones, νεκρομαντεῖαι, κατάδεσμος* ut intelligere possis *κατάδεσμος* esse ποῖτᾶ, 'Veneris, dic, vincula necto.' Gruter.

37 *Canem*] 'Canem ferre,' hic est vincitum esse: sic 'catulum' vel 'cattellum ferreum' alibi dixit per diminutionem, eodem modo Græci *σκύλακα* vocant. *Turneb.* 'Canis' idem hic omnino quod vinculum: nam qui furcam ferebant, hoc est, qui collo insertam furcam gestabant, vinculis etiam manus revinctas post tergum habebant. 'Canis' igitur hoc loco est vinculum. Festus: 'Catulus, genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur.' *Salmas.*

42 *Suspices*] Vetustiss. edd. *suspicerere*, et ita etiam in Ms. Cam. sed a manu secunda. Vulgo *suspiceo*. Vide notas Menæclm. v. 9. 22. *Taub.*

43 *Tute sorti*] Pro 'sortire.' Vide infra et vs. 61. *Lucrum facit*] Quia nihili es, neque sumptum, quem hervis facit iu te alendo, exsarcis. *Lambin.*

46 *Herculeis*] Situlam aqua plenam habebant. Græci *ἰδρίαν* appellant. Latini *urnam* etiam istis sortitionibus adhibebant cum aqua. Sortes erant tessera, vel orbiculi ex terra pingui, quos notabant litteris singulis nomen ejus indicantibus cujus sors erat. In urnam sive situlam mittebantur; cujus sors prima exisset ab aliquo extracta, is vincebat et id obtinebat, quod sorti fuerat commissum. Sortes eas Græci vocant *κλήρους, πάλους, et ψήφους*. Quibuscumque rebus ad eam rem utebantur, calculis, aut lapillis, aut tesseris ex luto formatis. Historia Cresphontis, qui sortito Messeniam sic abstulit, narratur a Pausania in Messeniacis, sed aliter eam tradit Apollodorus Biblioth. lib. 11. Cum hic vellet omnimodo habere

Messenem, fraudem in sortiando et artem adhibuit, qua ipsi contingeret. Prima sors quæ e situla exiret, dabat Argos, secunda Lacedæmonem, tertia Messenam. Tres erant qui sortiebantur, et qui sortes in situlam conjicere debebant, ut scirent quis ex tribus quam ex illis tribus urbibus sortiretur: Temenus, duo Aristodemi liberi, Procles et Eurysthenes pro uno, et Cresphontes. Tertius qui Messenam cupiebat obtinere. Prioribus duobus, hoc est, Temeno et Aristodemi natis pro sortibus in situlam lapillos conjicientibus, Cresphontes ex terræ mollis gleba factam sortem ingessit. Ea dissoluta est et liquefacta aqua. Sic duæ sortes primæ exierunt, quæ Argos et Lacedæmonem Temeno et Aristodemi filiis dederunt. Non opus fuit educi tertiam, quia cum duæ priores exiissent, tertia sorte in fundo subsidente, Messene omnino, quæ tertiæ sorti fuerat destinata, Cresphonti cessit. At subdole is caverat ne prima posset extrahi, aut secunda, quia curavit, ut ne quidem posset comparere, cum in aqua deliquisset. Hic tamen dolus primo latuit. Nam duabus prioribus sortibus extractis, quibus Argos et Lacedæmon priores sortes habentibus contingerent, necessario sequebatur, ut tertia, quamvis non esset educta, Messenæ ei daret, cujus sors ultimo loco e situla exiisset. Sortibus autem conjectis in urnam, vel situlam, eam movebant, ut sortes turbarentur, et casus in educendis sortibus dominaretur. Unde illud ποῖτᾶ, 'Omne movet urna nomen.' Eam sortitionem Cresphontis et Aristodemi filiorum aliter narrat Pausanias. Dicit loco jam citato, cujus prima sors exiisset, eum Messenam obtenturum, convenisse. Scribit Temenum, qui factum vellet Cresphonti, pro sorte filiorum Aristodemi, orbiculum vel tesseram, *κλήρον* appellat, ex luto sole indurato in urnam

conjecisse. At Cresphontis sors erat ex terra igne cocta. Dissoluta in aqua sorte Aristodemi filiorum, prima sors exiit Cresphontis, quod necesse fuit, cum sola esset, altera utpote liquefacta ac deperdita. Cum prima autem Cresphontis educta esset, quæ Messenam illi assignabat, non opus fuit alteram extrahere, quæ nihil dabat. Ideo sic fraus tunc lauit. Eadem est sortiendi ratio, qua hic apud Plantum duo servi ancillam Casinam sortiuntur. 'Æquabantur sortes,' id est, pares magnitudine fiebant, quia quæ major fuisset, ea primo loco facilius exire potuisset. Inde mentio æquandarum sortium in hac scena. *Salmus. Sicut Herculeis prædicant*] Mss. Cam. *Herculei*. Sed scribendum est, *Herculeo prædicant Quondam prognatis*; ut apud Ciceronem: 'Thyestes Tantalò prognatus, Pelope natus;' et 'Eurudica prognata;' et 'Venere prognatus.' Est autem 'Herculeo' ab 'Herculeus,' Ἡρακλεὺς. Gronov.

47 *Delicuerit*] Id est, liquefacta fuerit.

49 *Literatus*] Literis in vultu notatum interpretor; etsi contra nitente Lambino: veræ literæ fronti inscribi solitæ, imò vultui sæpe toti. Literæ, dico, aut plura verba, quæ crimen continerent causamque notæ, puta, 'Cave a fure;' 'a fugitivo.' Sæpe etiam plurimum verborum fuit illa inscriptio, imò versuum. Ratio autem inscribendi ita habuit, ut primitus literæ inurerentur candenti ferro: deinde atramentum infunderetur, quo eminent magis literæ, et præberent se lertni. *Lips. Elect. II. 15. Psend. I. 15. Cælius Antiq. Lect. VII. 31.*

51 *CH. Non. OL. imò hercle. CH. imò, &c.*] Ut certamen sit nervosius, ita variat. *Acid.* Atque ab hac mutua obsecratione pendere ait intellectum ejus dicti, quod inferius male interpretantur de pulsatione: 'OL.

Cur omen mihi vitup.'

52 *Præcide*] Turn. leg. *percide*, id est, hatue, tunde. *Objexis*] Usurpavit *objicere* pro *adjicere*; nam 'ob' pro 'ad' veteres dixisse ex Festo notum. Ergo, *ne objexis manum*, est ne attigeris. Sic postea eadem Cleostrata, cum ille nihilominus verberibus impeteret, objurgans interrogat, 'Quid tibi hunc tactio est?' *Meursius.*

57 *Imperium exhibet*] Exercet, palam agitat. *Lamb. Vid. notas Bacch. III. 3.*

58 *Omen mihi vituperat*] Mihi religiose omen captanti vitium facit, inaspicatum aliquid objicit. Sic magistratus 'vitio creatos,' aliquid 'vitio factum' passim: apud Livium, apud Ciceronem, Claudium et Junium 'vitio navigasse' legimus. Sed quomodo hic fit vitium? Non pulsando conservum, ut voluit Turnebus: sed unica voce 'Non' versu 51. quod intellexit Acidalinus. Vide quæ supra diximus ad Captiv. II. 2. 104. *Gronov.*

61 *Præbe tu*] Scil. animum, esto præsentis animo, Olympio. *Lamb. Vel præbe tu*, scil. sitellam.

62 *Cor lienosum*] Sciunt medici lienosis familiarem esse παλιν τῆς καρδίας, ob vapores melancholicos a liene in cor delatos, quos cum conatur excutere, palpitationem facit. Ergo lienis morbo etiam cor tentatur, sed κατὰ συμπάθειαν, per multiplices et insignes arterias, quas a corde lien accipit. Nec ullius rei est, quod Turnebus citat ex Merc. I. 2. ubi ait leno, 'lienem seditionem facere, et præcordia occupavisse.' Nam qui lien seditionem non faciat, qui cor etiam, nobilissimum viscus, in consensum trahit, et facit sui vitii participes? Certe lien ubi intumescit, 'præcordia' dicitur 'occupare,' hoc est, hypochondria. Extenditur enim ab hypochondrio sinistro in dextrum, ciuguli modo. Propterea ait leno

Curc. II. 1. 'Nam jam quasi zona, liene cinctus ambulo.' Ait ergo Olympio, sibi cor ita salire, præ timore et anxietate, quasi si lienosus sit, et laboret *παλμῶ τῆς καρδίας*. *Dis-sald*.

63 *De labore*] Id est, præ dolore. *Lamb*.

SCENA VII. 4 *Quid opus est*] Nescio cur hic hæserint interpretes et correctores. In Camerarii editione recte hæc distincta sunt et aperta: *Quid opus est? qui sic mortuus equidem tamen Sorti victus sum*. Quid opus est, ut me suspendam, et malum malo addam? Suspendio enim id quod jam factum est, infectum fieri nequit. *Sorti*, (id est, *sorte*; sic enim veteres) *jam victus sum*. Laqueo id malum non licet dispellere. *Boxhorn*.

10 *Ut sussultabat*] Ita et Capteiv. III. 4. 104. a subsiliendo. *Carcul*. 1. 2.

12 *Atque a me prodeunt*] *Lego, fores. Mihi benevolentes atque amici prodeant. εἰρωνικῶς*. Nam quid illud a me prodeant? an, a domo mea? quam servus nullam usquam habuit. Jam si herilem intelligeret, Latine dixisset, *a nobis*. Porro, 'Ab antiquis ameci et amecæ per E litteram efferebantur,' ait Festus. *Guilielm*. Nulla hic opus mutatione est. *A me* et *ad me*, opponuntur. 'Ad me prodire' dicitur, qui frontem; 'a me,' qui terga dat. A Chalino prodibant ex ædibus, Olympio villicus, et Stalino senex. Ideo fores benevolentes sibi vocat, quia ita prodeuntibus a tergo, quasi ex insidiis, instare poterat, et facile audire, quid rerum aut scelerum molirentur. Ista vera hujus loci est sententia. *Boxhorn*.

SCENA VIII. 2 *Cum furca*] Furca aptati gestabantur carbones: et furciferi servi sub furca plectebantur; et in exemplum traducebantur. Festus: 'Ærumnulas Plantus refert furcillas, quibus religatas sarcinas viatores gerebant.' *Turneb*.

7 *Recessim*] Vide notas *Amplitr*. v. 1. 60. et *Ps*. IV. 1. *Nepam*, id est, cancrum.

10 *At candidatus*] Sponsi enim candidati. Infra, 'Villicus hic autem cum corona, candide vestitus.' Ad morem libertorum in mutanda veste refert. Loquitur enim de Olympione, qui jam libertus. At liberti novi in toga apparebant, id est, communi civium veste; quæ erat alba. *Lipsius*. *Cedit*] Pro incedit.

11 *Stimulorum loculi*] Ita stimulis fodi solitus, ut totum corpus ejus stimulorum loculi esse videantur. *Lambin*.

24 *Hic conturbabunt*] Vide si voles *Lambinum*, et *P. Manutium* ad *Cic*. Att. II. 1. *Taubm*. Ineptissime *Dis-saldæus*, *is constuprabit pedes*.

27 *Idem me pridem*] Hic aliquid scabrum agnoscunt viri docti, vel dum laborant in explicando. Sed omnia erunt planiora, si legas, *Item*, id est, similiter, eadem lege atque pacto, nempe si ei morigeratus essem sub janna, me voluit atriensem facere. *Gronov*.

28 *Facere atriensem*] Id est, voluit me atriensem facere, si sibi morigeratus essem. Ut Olympionem servum fecerat villicum, quod ipsi se morigerum præbisset, stuprum inferenti. Merces autem stupro maxima, quæ servo rustico dari posset a domino, si villicum eum faceret; urbano autem, si atriensem. Non aliter ille locus potest intelligi. *Salmasius*.

32 *Attule*] Interjectio est, vel se ipsum, ut hic; vel alterum, ut infra non longe, increpantis. *Lamb*.

34 *Habeo viros. St.*] Videtur proverbii habuisse speciem, dicitque solitum in manifesto deprehensus. Indicio est *Menippæa* *Varronis* hoc titulo, *ἔχω σὲ, κ. τ. λ.* *Adelph*. II. 2. 'labascit: virum hoc habeo.' *Palmer*.

35 *Gestio*] 'Gestit qui subita felici-

citare exhilaratus, nimio corporis motu præter consuetudinem exultat,' Festus.

36 *Deduci*] Idem quod nubere. Sic enim dicebatur κατ' ἐξοχήν puella, aut mulier, quæ nubebat, et ad maritum, pueris patrimis et matrimis, id est, qui patrem et matrem habent superstites, quinque faces præferentibus, ducebatur. Mil. III. 1. 91. Terent. Hecyr. I. 2. 'Ut ad paucam redeam, uxorem deducit domum.' Propert. IV. 3. 'Quæ mihi deductæ fax omen prætulit.' Tibull. III. 4. 'Ut juveni primum virgo deducta marito.' Tacit. Annal. XIV. 63. 'Huic primus nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum, in qua nihil nisi luctuosum haberet.' Gronov.

40 *Uno in saltu*] 'Saltum' vocat, quod Horat. Od. III. 12. 'fruticetum.' Græc. σταθμὸν, cubile et lustrum ferarum. Scaliger.

50 *Cum Casina faciam nuptias*] 'Facere nuptias,' hic non conventionem tantum in conjugium, sed in ipsum cœtum significat. Arnob.

57 *Sepiolas*] Perite senex cibos nominat, conducentes eis qui Veneris sacra bene obire cupiunt: nam ut Oribasius, Ægineta, alique medicor. docent, mollis carnis pisces ac testacea omnia, inter ἀφροδιαστικά maxime vices habent. Antiquis enim persuasum, marina omnia salaciora esse, ob Venerem mari ortam; unde etiam astrologi libidini fore deditos præsagunt, quibus in horoscopo pisces. Nannius. V. N. Rudent. III. 2. *Lepidas*] Λεπὰς concha marina petris ita firmiter adhærens, ut inde vix divelli possit. Hinc εἰκόνα Aristoph. sumsit Pluto, ubi anum adolescenti tanquam λεπὰς petrae adhærere ait. Rittersh. *Lolligiunculus*] Senex rusticus qui pulchrius nihil frugibus censeret, *lolligiunculus hordeias*, pro pulchris, inepte dixit et putide; quo in vocabulo mox a servulo reprehenditur: *Imo*, inquit, *Delph.* et *Var. Clas.*

triticias. Accedit, quod ipsa verborum forma idiotismum rusticum sapit: *triticæ* enim formandum erat, non *triticias*; et *hordearias* non *hordeias*. Turneb. Ut *lolligiunculus*, ita et *hordeias* piscis nomen esse puto. Lamb.

59 *Sculponeas*] 'Sculponeæ,' rudia et rustica calceorum servilium genera: quorum Cato meminit: At 'sculponeas,' inquit Fulgentius, 'dici volunt cæstus plumbo ligatos.' Atque utrumque recte. Est enim ἀμφιβολογία in voce *sculponeas*, duas pariter res denotante, et calceamenta et cæstus. Porro 'calceo cædi,' non solum turpe, sed et molestum erat, quod ii et spurci, et clavis ferreis confixi essent. Douz. 'Sculponeis os batuere alicui,' idem quod apud Terent. 'Sandalio caput committigare.' Erat autem id genus castigationis frequens mulieribus, præcipue quæ non modo puerorum solebant, quod ait Juvenalis, 'solea pulsare nates,' sed etiam eousque abutebantur stulta patientia amatorum juvenum, ut ob levissimas offensas nihilo mitius eos tractarent. Gronov.

60 *Batuatur*] Lexic. Latinogr. *Batuit*, id est, κατακόπτει, *concidit, contundit*. Vid. Victorium Var. II. 8.

61 *Lingulacæ*] Iterum jocus ex ambiguo. Festus: 'Lingulaca, genus piscis: vel mulier argutatrix.' Nonius: 'Lingulacæ, locuteleia; a procacitate linguæ.' 'Lingulacæ' apud Plin. pisces, quos lingua Belgica *tongas* appellat, a 'linguæ' scilicet forma: vel potius, a 'lingola' gladioli genere.

64 *Quid emam*] Sic Ms. codex Camerarii interjicit, sed manu secunda inter versus, *potero q. e.* Pal. 6. *Cons. quid emam oportet.* Forte, *consulere, quid emam, æquum est.* ST. *Æquum oras.* Gruterus.

68 *Tribus non cond.*] Vide notas Asin. v. 2.

73 *Nostra omnis lis*] Id est, vici-

mus. *Longol.*

74 *Nostro omine*] Id est, auspiciato feliciterque. Omen est nostrum et auspiciatum, non adversariorum. *Turneb.* vii. 12.

75 *Ut id, quod*] Allegoria, ubi quis rem omnem novat et perturbat. *Erasmus.*

77 *Qui quid paratum est*] Sic editos omnes usque ad consulatum Parei, qui e Mss. oggesserit, *Quo id quod paratum est*: at sic nihil hic facere sequens ut, notat Gruterus. Et ille pavefactus redit ad vulgatum. Quid est igitur quod non modo isti, sed et omnes nostri, *Quo id quod*. Dicam. Scripsit Plautus, *Quoi quod paratum est, ut paratum ne siet. Sitque ei paratum, quoi paratum non erat*. Ego, inquit, hoc aliter condiam, ut quod paratum est, ne sit paratum, cui erat paratum, nempe seni et Olympioni; et sit ei paratum, cui non erat paratum, nempe mihi et herili filio. *Gronov.*

ACTUS III.

SCENA I. 2 *Nunc specimen spectatur*] Δείγμα δείκνυται, nunc spectaberis, quali sis in me animo. *Turneb.* xvi. 3.

3 *Cur amant! exime*] Ita Scaliger adpinxerat Plauto suo. Ms. Cam. *Curam exime*. Legendum putabat Gul. *Curam eximere, castigare, id ponito*. Quod curam hanc et amore verbis eximere mihi; quod me castigare fortassis cogitas; supersede opera tua: etiam illa quæ dici solent senibus lascivis: 'cano capite!' 'ætate aliena!' 'cui uxor sit!' omitte; nam frustra omnia dicentur.

9 *Sed facito dum memineras*] Sed facito, interim memineras versus, quos Colax Nævianus cantat. Cautabat autem hoc Colax ille Nævii, (scripsit enim Nævius fabulam hoc nomine) 'Uti quique cum suo cibo,' &c. *Lamb.*

10 *Quasi cant Sutrium*] 'Sutrium

quasi eant, utique in proverbium abiit hac de causa: Gallico tumultu a Camillo quondam edictum est, legiones Sutrui ut præsto essent cum cibo suo. Quod usurpari cæptum est in iis, qui suis rebus opibusque officii id præstarent quibus deberent,' Festus. Solebant autem sæpe imperatores Romani, quum in promptam expeditionem, aut in loca, quæ non abundarent commeatu, ducerent exercitum, indicare ut unusquisque cum tot, verbi causa, decem vel plurium dierum cibariis coctis adessent. Inde hoc proverbium, quod apud Varro- nem, 'pransus paratus,' id est, omnibus modis expeditus ad iter faciendum, aut rem. Poscit autem senex, ut ad nuptias veniant, cum suo cibo, ex more tenuiorum Athenis, qui solebant uti in nuptiis opera hominum suo sumtu vescentium, de quo Theophrastus in Characteribus Illiberalitatis: et ad ministrandum in nuptiis οἰκοκίτρος mercede conducere. Et has nuptias vocant γάμους οἰκοκίτρος. Vide ibi Casaub. *Gronov.*

11 *Nunc enim te demum*] Jocus in allusione nominis 'scitum'; ex altero ejusdem loco interpretandus, Pseud. ii. 4. ubi scite 'plebiscitum' appellat, quod hic 'scitum.' *Douza.*

13 *Vocent*] Cum veniam, pateant; ne habeam necesse pulsare. *Lamb.*

14 *Delicias facis*] V. N. Mostel. iv. 2. 32.

16 *Inquisitioni sis*] Vide Pseud. ii. 2. Cistell. ii. 3.

SCENA II. 5 *Vetulis revercibus*] Sic Mercat. in senem exoletum: 'Itane vero vervec intro eas?' Et Persa ii. 2.

6 *Senati columen*] Vide notas Epid. iii. 2.

8 *Non ecastor*] Parva mutatione rescribendum censeo, *Non ecastor vitis, emptus est modio qui venit salis*. Eum versu superiore per ironiam 'columen senati' et 'præsidium populi'

vocaverat; in hoc vero, non magni pretii aperte esse testetur, cum modio salis emptum, non vili emptum fore dicat. Comicus alludit ad mancipia ἀλώνητα, id est, *sale emptā*, quæ pro vilibus traduntur. Nam ἀλώνητος δοῦλος est εἶωνος, ἀλίγου ξίσιος, ut Græci interpretantur. Dicit ergo, si modio salis emptus esset hic Alcesimus, nimis magno pretio emptum fore. Vilis igitur et minimi pretii hominem esse, vult significare. *Salmas. Non ecastor vilis emptu'st*] Ex titulo vel descriptione hominis fecere sententiam. Fuit enim, *Non ecastor vili emptus, modo qui venit satis. Non ecastor vili emptus* perinde habet ironiam atque illa superiora, 'senati columen, præsidium populi.' Sed hic ironiam patefacit ratione addita, quæ contrarium evincit. Quasi diceret: Homo quantitatis pretii: quippe nō? qui sit ἀλώνητος et totus quantus modio salis veniat. *Gronov.*

18 *Atque istam jube*] Scil. valere meis verbis.

21 *Polliceor foras*] Vide notas Sticho IV. 1.

22 *Quasi catilla: tum flagitium*] Vulg. editit. *Quasi catillatum*, id est, quasi ad catillandum, seu ligurriendi gratia operam suam potissimum elocantis, &c. Fulgentius: 'Catillare, est per alienas domos ligurire: tractum a catulis, quod per omnes domos circumeant.' *Douza.* Nihil mutandum est, et satis bene explicant interpretes. 'Catillare' est abligurire, ut gulosi solent. Unde et 'catillatores' dicebantur, qui provincias amicas expoliabant lantis et magnificis epulis quibus a provincialibus accipiebantur. Hinc 'catillamenta' Lucanica apud Arnobium l. II. pro quo vulgo *castellamenta* legitur. Item apud eundem lib. VII. 'Arvina in exiguis miculas catillaminum insecta de more; pro quo vulgo legitur, *at illa minutim insecta de more.* *Salmasius.* In etymo τοῦ 'catilla-

re' fallitur Fulgentius: potius est a 'catillus,' diminutivo τοῦ 'catinus:' et proprie significat catillos aut patinas extergere, quod est gulonum in cibis delicatis. 'Catillones' dicimus lingua vernacula *pannelecker.* *Gronov.*

27 *Pulvinarium*] Recte se habet *navis*, nec reponendum videtur *avis*. Sed versus hic in quibusdam editionibus perperam Cleostrata tribuitur, cum Alcesimo sit adscribendus. Venerat ad Stalini uxorem, ut uxoris suæ operam ei promitteret in adornandis nuptiis, diceretque paratam esse ei rei adjutricem, si accesseretur a Cleostrata. Hæc vero cui suboluerat senum conspiratio, ut liberum locum habere possent apud Alcesimum exturbata inde uxore, negavit se opera uti velle uxoris Alcesimi. Quo audito Alcesimus domum redit, ut uxori nunciet operam ejus a vicina sua Stalini uxore non desiderari. Et quia parata erat ad exeundum, ideo dicit Alcesimus: *Ibo intro, ut subducam navim rursus in pulvinarium;* ut navem, quæ jam vela erat datura, et portu parabat solvere, rursus *in pulvinarium subducam*, id est, in locum suum. 'Pulvinaria,' ut in Glossis Isidori exponitur, 'sunt aræ hortorum:' sed hic apud Plautum loca sunt in portu in quibus naves requiescunt, quæ ἐσχάρια, nō fallor, Græci vocant. Sed ἐσχάριον magis esse videtur basis in qua navis statuitur, dum ædificatur. *Pulvinaria* autem sunt νεώσταθμα, νεωρεία, vel νεώσοικοι, ut Græci vocant, in quo subducitur navis. Et 'subducere navim in pulvinarium,' idem est omnino quod Græcis dicitur, ναῦν στήσασθαι ἐπὶ τοῦ νεωστάθμου, ἐν τοῖς νεωρείοις, ἐν τοῖς νεωσόικοις. 'Quassatas ventis liceat subducere naves,' apud poetam. *Salmas. In pulvinarium*] Isidorus XIX. 2. 'Pulvini sunt machinæ, quibus naves deducuntur et subducuntur in portum.' Hæc sic accipimus ab Isidoro,

ut aliquid in eo agnoscamus sinceræ antiquitatis, aliquid infuscatum. Fustes erant teretes, qui subjicerentur navibus, quum attrahebantur ad pelagus, vel subducebantur in litus: erant robora, in quibus substratis subductæ naves, a terrena labe suspensæ, quiescebant. Illæ 'phalangæ,' hi 'pulvini' dicebantur. Sed Isidorus hæc dno confidit, et de 'pulvinis' pronunciat quod verum est de 'phalangis: ' in pulvinis enim non volvimur, sed quiescimus et jaceamus. Et videtur idem sensisse popularis meus Wouwerius ad Minutium Felicem. Vides, quam bene navalia dicantur 'pulvinaria,' quum ibi naves quiescerent in pulvinis. Videtur eodem pertinere, quod legitur apud Paullinum Epist. 31. 'Hujus navem in quodam ejus insulæ loco, quem ad pulvinos vocant, ne similiter illideretur, anchoris fundare conati sunt.' Gronov.

SCENA III. 2 *Ullum ad forum*] Vid. Curcul. iv. 2. 16.

3 *Cui quod amet*] E Lang. lib. qui quod amet: auferendi casu qui. Stultus amator est, qui eo die, quo ad manum illi amica est, in forum procedit. J. Gul. In mundo] Vide notas Epid. v. 1.

7 *Ne me nequicquam*] Non est sententia horum verborum, quam faciunt: gaudere Stalinonem lite amici perditæ, ne videatur nihil effecisse: atque id effecisse dum adest ob amorem absentis animo; quod oporteat animo præsentis esse advocatum, alias ut exanimatum domum amittendum esse. Scilicet et oportet animo præsentis esse criticum hominem et Plantii interpretem. *Ne nequicquam*, id est, ne impune, ne sine suo magno pretio atque malo. Tenuit me cognatus meus, inquit, et valde molestus odiosusque mihi fuit. Quod si vicisset, moriebar inlitis, ut convivæ Nasidieni, nisi damnose bibissent. Nunc gaudeo litem eum perdidisse,

ut pro pœna atque malo, quo me affecit invitum morando, et ipse malum habeat. Gronov.

10 *Exanimatum*] Utpote, qui corpore quidem adsit, animo vero absit. Lamb.

19 *Sufflavit*] Supra II. 5. 'Nunc in fermento tota est: ita turget mihi.' Hoc autem fingit callida mulier; ut lites contrahat inter verveces vetulos, et cœmptionales ac comicos senes. Taubm.

27 *Amasium*] Non dicit 'amatorum,' sed *amasium*; quasi formosum puerum. Lambin.

SCENA IV. 2 *Ludificatus est larva*] Appositione constructa sunt; ut, 'ille scelus larva,' pro larvato et insano. Camer.

10 *Arcessituram*] Dicunt, 'Accersere' est vocare; 'arcessere,' accensare: nugæ. 'Arcessere,' duplicem habet significationem: fitque ab 'aricio,' quod veteres pro 'accio' vel 'adicio' dixerunt: quibus 'Ar' pro 'Ad' in usu. Sallustius Catil. 'Præterea Gabinium arcessit,' id est, vocat. Idem in Jugurth. 'Quos pecuniæ captæ arcescebant,' id est, accensabant. Gruter.

15 *Quin bene est*] Graphice exprimitur iratorum serramque inter se invicem ducentium affectus. Quæ sic explicanda: *Quin bene est*, id est, gratulor et volupe est mihi; subaudi, te mea opera (ut prædicās) disperire.

16 *Quin etiam diu morabor*] Id est, in dicti hujus quasi concepti formula perseverabo: nempe ut malum exoptem tibi. *Quid cupio tibi*, ad sequentia pertinere censeo: ut dicat Alcesimus: *Quin cupio tibi ægre facere*, orationis suæ seriem interposito *quin* identidem repetito, confragosam faciens de industria: puto rem omnem ad eampse particulam illam *Quin*, toties ingestam, referri debere: ut significet senex: Nunquam erit tibi hodie major hujus verbi (*Quin*)

dicendi largitas, quam mihi: id est, nunquam me istius particulæ iterationibus vinces: ne frustra sies. *Douza.*

23 *Aliud cura*] Jam mitior, his verbis jubet eum securum esse: se negotium hoc curaturum. *Lamb.*

26 *Ati dicam*] Mss. et vet. edd. aut *dicam.* Unde Rittershusius *autumen.* Sed deerat cui applicaretur τὸ *Qua Rectius* ergo quod editum est. *Qua avi,* pro, quo omine, qua sorte, quo auspicio: quomodo Horat. ‘mala ducis avi domum.’ *Schoppius.*

SCENA V. 1 *Nulla sum*] Tres primi versus sunt cretici, quibus in re trepida, aut alioqui celeritatem aliquam experimente, utimur. *Lamb.*

4 *Tanta factis modo mira*] *Leg. factu:* loquendi modo protrito, ‘mira factu:’ vel certe, ‘facta:’ ut *Amphit. v. 1.* Ita ‘tanta mira in ædibus sunt facta.’ ‘Tanta’ autem ‘mira facta,’ utrobique dixit, vel pro tam mira, vel pro tot mira facta; sicut *Bacchid.* ‘Sexcenta tanta reddam.’ *Schopp.* Vestigia Mss. secutus legendum putem, *Tanta factis modo mira, verbis modo, intus vidi.* *Boxhorn.*

5 *Integram*] Novam et a nullo alio susceptam *Lambinus* interpretatur; et fortasse rectius. *Boxhornius* modo, quæ etiamnum flagrat, quæ nondum ulla parte fracta est nec de impetu suo quicquam remisit; modo eam ad cuius magnitudinem nihil deest.

8 *Timida*] *Timens.* *Servius* ad *ilud Virgil. Ecl. vi.* ‘timidisque supervenit Ægle,’ notat: ‘timidis, pro *timentibus*; nam alioquin timidus est qui semper timet; timens vero, qui ad tempus formidat, ex causa.’

15 *Meraclø*] *Valet,* ‘meraculo,’ id est, aliquantulum meraco. ‘Flos’ autem ‘*Libycus*’ vinum est *Mareoticum,* litterarum monumentis non incelebre. *Turneb.* Vide *N. Rud. III. 5.*

16 *Flore Libycø*] Vide notas *Curcul. 1. 2.* *Obtine aures*] *Aures mihi*

ex adversa parte tene: eadæm scil. *Lamb.*

19 *Excetra*] Non dubito, quin *Plautus* scripserit, *excetra tu,* id est, tu *vipera;* maledicto mehercle convenienti in malas illas merces, mulieres. Ita *Livius lib. xxxviii.* ‘*Illius excetræ delinimentis et venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec Deorum verecundiam habere.*’ Ita filii *amasiæ* mater vocat. Ita *D. Hieronymus* ‘*Hiberam excetram*’ obtretractorem virulentum vocavit. *Lips.*

21 *Número*] *Illud número dicis* non censeo mutandum: aiebat ancilla *herum sævire,* quia minabatur: ille ait, ‘*número*’ eam hoc ‘dicere,’ hoc est, *nimum* cito queri de ejus sævitiâ, quam expertura sit majorem, nisi eloqui incipiat: sed statim redit ad blanditias, et id quidquid est, ut explanet, rogat. *Mercer.*

27 *Ea intus*] ‘*ὑποπόσις* perculsorum et perterrefactorum elegantissima, in sermone interrupto. *Taubm.*

37 *Dejuravit*] Id est, sancte juravit. *Lamb.* *Occisurum eum*] *Agellius 1. 7.* docet *occisurum* non esse hic participium, sed verbum indefinitum, Græcis ἀπαρέμφατον, neque numeris, neque generibus præserviens, sed undique liberum et impersonicum. Sic *Cic. Verr. v.* ‘hanc sibi rem sperant præsidio futurum;’ non ‘*futuram.*’

39 *Sciens de via in semitam*] Id est, prudens de via lata et recta degredens in viam angustam et impeditam, hoc est, sciens, sciens et prudens te impedis. *Latio* igitur ‘via;’ angustior ‘*semita.*’ *Lamb.*

43 *Vitam sinet in crastinum*] *Lipsius* *sinere;* sed optimus *Camerarianus* *vitam sin crastinum.* Hinc pepererunt librarii vulgares, *sinet in.* Sed in ipso codice nota erat τὸ *S* supervacuum esse. Scribe igitur, *Neque viri vitam in crastinum protolli.* Per ἀποσιώπησιν lucrifacit τὸ *passuram.* Quod mihi satis commodum videtur. *Gronov.*

47 *Hæc ex proximo*] Notetur sermo comicus, *Hæc ex proximo*, id est, Murthina vicina: ita sine Fab. 'Casina filia hujus e proximo.' *Lamb.*

52 *Occisissimus sum*] Superlativum hunc finxit Plautus ad exprimendam senis formidinem. *Lamb.*

58 *Illud quidem volebam*] Debuerat dicere, *nolebam*; sed præ immoderata libidine fortasse sciens peccat, et dicit, *volebam*: mox tamen se ipse reprehendens, *Non*, inquit, *mihî volebam dicere, sed villico*. Tale fere est illud Cicer. pro M. Cælio: 'Nisi intercederent mihi inimicitia cum istius mulieris viro; fratre volui dicere: semper hic erro.' *Lamb.*

63 *Soleas tibi dabo, et anulum*] Non temere hoc ancillæ pollicetur: nam ingenuorum duntaxat erant soleæ et anuli isti: servi ancillæque sculponeas accipiebant, et pro aureis ferreos. De 'sculponeis' clarum ex Catone de Re Rust. cap. 59. ubi, quæ et quoties familiæ vestimenta procuranda sint, tradit: 'Sculponeas bonas alternis annis dare oportet.' De annulis notissimum est: et habere quidem aureos in peculio suo illis licebat, non vero gestare. Inde ait, se in digito daturum. *Meursius.*

66 *Pompam*] *Pompa*, de coquis et instrumento culinario; item de obsonatu, Bacchid. *Lamb.*

SCENA VI. I *Senteis sub signis*] Metaphora militaris; quasi dicat: Vide tu; ut ministros tuos, qui sunt quasi sentes, quia quicquid tangunt, secum auferunt aut scindunt, sub signis ducas: ne huc atque illuc distracti vagentur. Milites enim sub signis non poterant evagari, furari, latrocinari. *Gruter.*

3 *Duplici damno*] Rapiendo et lacerando.

4 *Patricæque*] Idem quod 'patricie,' id est, patriciorum et nobilium in morem. *Turneb.* Conjectio legendum *patr. amiciri, atque*; ut significet fortunas suas supra votum fluentes superbiam decere, eoque sibi conve-

nientius videri, ut gloriose ac basilice amictu composito, hero suo adversus incedat. *Douz.*

6 *Excuratus*] Non ad cutis curationem, uti Lambinus vult, qua prorsus expers erat Olympio, ut patet ex præcedentibus; verum ad obsonium, cum quo ipsum nimis lepide excuratum incedere, gratulatur sibi nequam senex. *Douza.*

7 *Aha hodie*] *Lego, Vah, odio es!* et pertinere censeo ad impudicas illas attrectationes et immundissimas osculationes. Quo etiam referendus 'factor' ille, quo senilem sermonem olere, mox palam hero in os a villico exprobratum: item, *πράγματα μοι παρέχεις* item *ὦ Ζεῦ, ποτὶν' a me abeas, nisi me vis vomere hodie?* *Douz.* Sed causam nullam video cur mutari debeat omnium codicum scriptura, *vah hodie*: subintellige autem, lepide scilicet excuratus sum, dum mihi tecum, sene fætido, res ac sermo est. *Boxhorn.*

9 *Πράγματα μοι*] Hoc passim in ore hominibus superbis, et reliquos fastidientibus fuit. *Is. Casaub.*

10 *Resistis*] Restas, manes. *Capteiv. iii. 2.*

18 *Ebria sit*] *Opipara*, copiosa: tralatione ab ebris ducta, ut quidem Lambinus explicat, nec recte, nec satis Plantine, sententia quidem *Donzæ*, qui, *ebria sit*, interpretatur, *madeat et percocta sit probe.*

19 *Barbarico ritu*] Transscribunt ex Lambino, vel Persico vel Romano; quasi dicat, Satis est mihi elegantius potius ac munde quam sumptuose cœnare. Imo vult et munde et sumptuose cœnare. Quare rejicit et fastidit *esse barbarico ritu*, hoc est, ut frugi patres familias in Italia solent: nolo me nunc multiphagum esse barbarum, ut alibi loquitur. *Gronov.*

20 *I sis: ego hic*] Mirum quod senex Olympioni monstret, ubi habitet. Ausim quovis pignore contendere

scriptum fuisse, *i, sis: ego haut bito*: aut si versus requirit, *ego huc haud bito nunc quidem: gladium, &c.* Huc autem (siquidem retinendum) ea forma ponitur, qua Bacchid. iv. 8. 'sine me ire Huc intro:' et Menæch. 'neque hodie huc intro tetuli pedem;' et Mil. iii. 2. Mercat. iii. 2. Jubet senex, ut Olympio introëat: se enim nunc non ire, ob metum gladii. Atque ita convenit, quod mox subjicit Olympio: 'Quin tu i modo domum mecum.' Dixerat igitur senex, jam se non iturum. *Pistor.*

ACTUS IV.

SCENA I. 10 *Laute*] Ad lotionem pertinet. *Douza.*

14 *Fore hujus quod*] *Hujus* regitur a quod, hoc modo: quod hujus, id est, hoc quod hujus. *Lamb.*

16 *Aulas pervortunt*] Ollas dejiciunt, percellunt. *Lamb.*

20 *Estrices*] Talia sunt, tonstrix, adsestrix, possestrix. *Nonius.* *Corvitant ubi*] *Lego corbitam cibi*, id est, onerariam cibo refertam; ut Cicero navem auri et paleæ dixit. *Turneb.* Omnino scribendum, *corvitant cibi Comesse possunt.* Nihili est illud *corvitant.* 'Corvita,' vel 'corbita,' ut jam alii viderunt, navis erat oneraria, sive frumentaria, quam Græci *σιτηγὸν* appellant. Tantas estrices eas esse *καθ' ὑπερβολὴν* dicit, ut *corbitam* cibis oneratam possent comedere. *Salm.*

SCENA II. 7 *Luci*] Sic dictum ut 'tempori,' id est, antequam 'polornox incubet atra.'

8 *Habuero*] Quæri potest, quid sit, *habuero convivium?* An præbuero aliis convivium? An, mihi paratum habuero? Illud malim. *Lamb.*

11 *Ipsa misit*] *Ἀπὸς* et *ἐκείνος* sunt voces servorum, quas honoris causa propriorum nominum loco usurpabant. Sic apud Latinos, 'ipse.' Pl. Cas. 'eo, quo me ipsa misit.' 'Ipsa,'

id est, hera mea. Ter. Hec. 'sed Pamphilum ipsum video stare ante ædes:' ubi Donatus, 'ipsum,' a quo missus sum; vel dominum; ut Græci *αὐτόν*. Erat et discipulorum vox, cum de præceptore loquerentur, unde illud, *Ἀπὸς ἕφα.* *Casaub.*

16 *Nullum esurit*] *Donza* legit *nullus.* Sed *nullum* constanter habent veteres libri; quæ vox corrupta est per scripturam: compendium ex *ne hillum.* Sic enim rescribendum puto. Sententia est: Qui amat, quamlibet esuriat, non tamen esurit. Amans enim videre quod amat, amplecti, osculari, alloqui, pro cibo habet. *Boxhorn.*

18 *Socerus*] *Apage illud socerus*; nam Olympio seni, illi servus profecto, non socer. Nisi animi fallor, scriptum fuit *meus socienus, ἀρχαϊκῶς.* *Socienus* valet socius. *Amphitr.* i. 1. *Aul.* iv. 4. Juvat vehementer conjecturam meam *Roverii* liber, qui *socius* refert, glossema quasi illius. *Lips.*

SCENA III. 2 *Hymenæo*] Nuptiarum Deo.

4 *Atque adeo haud sitio*] Ego ex vestigiis receptæ lectionis scribendum putem, *Esurio, hercule, atque adeo avide sitio.* *Boxhorn.* Nihil puto mutandum. Qui valde esuriunt, non sitiunt. Dicit ergo Olympio se adeo esurire, ut non sitiat. Sæpe contra evenit, ut saturi sitiant, ut illi qui nimium comederunt, et non biberunt. Hoc certe hic vult Olympio, se tantum esurire, ut ipsi non vacet sitire. Alioquin contrarium rerum naturalium periti, nempe jejunos citius sitire quam esurire. De quo est quæstio in *Symposiacis* *Plutarchi* vi. 1. *Τῆς ἡ αἰτία, δι' ἣν οἱ νηστεύοντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσι.* *Salmas.* *Atque adeo haud sitio*] Unde est, ut qui esuriunt non sitiant? contrarium enim testatur *Plutarchus.* Lege, *atque adeo au sitio.* Perinde est, ac si dicat: *atque adeo, quod liceat dicere, sitio.* Nam *au* particula interponitur, quum

aliquid dicitur, quod dici nolimus. Terentius Phormione v. 1. 27. 'Quid? duane is uxores habet? So. an, obsecro, unam ille quidem hanc solam.' Ludit autem Olympio sic, tanquam dicturus rem parum convenientem tempori; nam qui amat, quod amat, habet pro cibo. Gronov.

5 *Nihili facio tibi amor*] Id est: At ego hercle, o amor, vim tuam non experior. Ratio est, quia jejunus sum; et sine Cerere et Baccho frigentem Venus et Cupido. Lamb.

8 *Occentem hymenæum*] Omnes scripti, et quidam olim editi, *offendam*; quod frustra conantur explicare: legendum enim cum Salmasio ad Pallium Tertulliani *offundam*. Hoc enim verbo de cantu plurimi utuntur. Ovidius Ep. Medææ, 'Tibiaque offundit socialia carmina vobis.' Cic. Tusc. 1. 44. 'Non intelligo, quid metuat, qui tam bonos septenarios fundat ad tibiam?' lib. 11. 'Latera, fanes, linguam, e quibus elici vocem et fundi videmus.' Lucretius lib. 1v. 'dulcesque querelas Tibia quas fundit, digitis pulsata caentis.' Seneca Agamemn. 'Sacrifica dulces tibia effundat modos.' Vetus Epigramm. de Tibicine: 'Tibicen diffundit carmina dulcis.' Gronov.

11 *Quo dirumpi cupio*] Martialis, 'Me juvat admissa rumpere luce latus.' Gronov.

13 *Tenax es*] Lambino, *tendax es*, videtur legendum; ut enim intelligamus equum, qui nimia, et nimis crebra tentigine concitatus frenum mordet, et calcari non paret: a 'tendendo' sic appellatum, ut et 'tentigo.' Cui apte senem hibernandum comparat villicus. Douza contra *tenax* retinendum censet, eodem significato. 'Tenere' enim et 'tendere' eodem sensu prisca illis accepta.

SCENA IV.] *Sensim*] Nova nupta olim non solum non contingebat pedibus limen domus, in quam deducebatur, sed nec ejus qua exibat.

Atque illud a multis observatur, hoc non item. Catullus, 'Transfer omine cum bono Limen aureolos pedes.' Ominosum autem putabatur vel ingrediendo vel egrediendo limen tangere. Præcipue autem id in novis nuptis religioni habebant. Ovid. 'limen transire memento Cautius, atque alte sobria ferre pedem.' Turneb.

5 *Ut viro subdola*] Vennstas omnino latet in pronuntiatione, qua dubium esse poterat, an dicerent ancillæ, ut vero *subdola sies*; an vero, ut viro *sedula sies*. Vix enim inter pronuntiantium *subdola* et *sedula* discernuntur. Et ita jocos captasse Plautum alibi quoque observare est.

7 *Quæ res*] Quamobrem non taceas. Lamb.

12 *Impercito*] Parcito Venereï conflictus imperitæ. Nam hoc primum et ultimum est, quod virginem accipientibus dici solet etiam hodie; clementer ut habeatur integra et imperita. Gruter.

13 *St. Janne abscessit?* OL. *uxor*] *Abscessit?* scil. illa ancilla, quam postream ingredi domum viderat. Injicit autem Olympio facete mentionem uxoris, sed ita, ut moneat, non esse quod eam amplius vereatur. Taubm.

14 *Sum liber*] Postquam scil. uxor abscessit. *Melliculum*] J. Gulielm. facit *molliculum*, quia Mss. Lang. habent *malliculum*. At ego puto scriptum fuisse *moëliculum*, pro molliculum, *διαλύσει* veteribus frequenti, ut *oloë*, pro 'illi.' Sunt autem *mollis* et *molliculus* verba lasciviæ plena. *Dis-sald*.

15 *Verculum*] Diminutivum a 'verc.'

16 *Fructus*] Ususfructus. *Illan*] Casinam.

20 *Institit plantam*] Pedem militi pelle pressit. Lamb. *Jocabo*] *Projocabor*: jocantis speriem præbebo, cum rem seriam agam tamen. Lamb.

21 *Atque hujus est*] Hæc oratio gestu expletur. Intellige autem 'ma-

milla,' ant quid tale, quod manu tractat petulans senex. *Boxhorn. Atque hujus est*] Suppleverunt interposito τφ *cutis*. Sed intelligendum, hoc quod teneo. *Gronov.*

23 *Mihi agit*] 'Agere' non solum 'tangere' simpliciter, verum etiam 'trudere' seu 'tundere' potius, et quasi vi quadam propellere, significat. *Douza.*

24 *Tractas tam*] Rustice vel nequiter. Vide notas *Mil. iv. 2. de voce tam.*

27 *Exposivit*] 'Cubito exponere,' pro cubito dejicere et prosternere, eleganter dicitur, quod sumptum est ab his, quæ e navi exponuntur, vel mercibus quæ expositæ sunt. *Turneb.*

28 *Bella bellatula*] *Lego, belle bella tu mea.* Postquam enim *Olympio* dixisset, *Quin imus ergo?* subjicit senex, *Casiuæ*, ut putabat, antriculam vellens blandique commonefaciens, *belle*, hoc est, placide, pedetentim, et (quod supra dixerat) 'sensim intro progredere porro:' ne videlicet incurras uspiam, neve ad inferum limen offenso pede impingas. Illud vero, *bella tu mea*, in re parissima usurpatum est *Rud. II. 5.* 'Hem tibi aquam, mea tu bella.' *Douza.*

ACTUS V.

SCENA I. 4 *Reliquum*] *Scil. vitæ.*

5 *Novom nuptum*] Ita citat etiam *Prisc.* non *nuptam*: et interpretatur maritum. *Chalinus* enim sub specie *fœminæ* ductus erat.

8 *Obtunso ore*] Pugiles sunt obtunso ore, propter pugnos quos in ore recipiunt. Unde illud, 'os nullum, vel potius pugilis.' Proverb. est 'Obtunso ore,' vel 'obtunso,' cum quis spe vel instituto dejectus, pudore suffunditur; ab iis qui nihil præterquam in os 'messi pugnorum,' ut loquitur *Plautus*, reportarunt. *Scalig.*

12 *Præsident*] Eleganter autem dixit, *locum prabet illi præsidem*, pro eo, quod est, 'nemo illi nequitia concedit.' *Meurs.*

SCENA II. 2 *Superavimus*] *Miror interpretes dicere, superavimus*, nempe, 'omnes mortales:' nullo lepore, qui tamen hic maximus est. *Maro Æn. II.* 'satis una superque *Vidimus excidia*, et captæ *superavimus urbi.*' Quocirca nec restabo, si quis malit, *tanto herus atque ego*, &c. *Pontanus.* Frustra miratur: nam sic solet *Plautus*, ut intelligat vel omnes mortales, vel quosvis alios. *Asinaria I. 3.* 'Semper tibi promissam habeto hac lege, si superes datis.' Porro scripti quidem alii *superfuimus*: sed *Camerarianus superavimus.* *Gronov.*

3 *Irridiculum*] Negat *Lambinus* dici pro valde ridiculo, cum *Cæsar* 'irridicule' pro non ridicule. Nil pote melius quam quod est in *Langianis*, *atque ita in ridiculum sumus ambo.* In *irridiculum sumus* ita dictum, ut in exemplum proponere. *Dissald.*

4 *Pudet quod prius non pud.*] Quasi dicat: *Nova sunt quæ facio; nunquam enim antea turpium factorum me pnduit: nunc demum pudet.* *Lamb.*

5 *Est operæ*] Pro 'est operæ pretium.' Vel dic, *est operæ*, sic dictum esse, 'est temporis,' 'est officii,' quasi dicat, dignum est opera, audire. *Lamb.* Sic noster *Mil. II. 2. 97.* et *III. 2. 6.* *Mercat. v. 2. 77.* *Trucul. IV. 4. 30.* *Ennius*, 'Lunai portum est operæ cognoscere cives.' *Gronov.*

7 *Ubi intus hanc*] *Lego, Ubi intro hanc novam deduxi, via recta clavem Obduxi.* 'Clavis' hic pro sera. *Salmas.* Vide notas *Mostell. II. 1.*

11 *Tardus*] *Palmerius* legend. censet *taurus*: notum enim ubi plures in grege tauri sint, de usu juvenearum inter se dimicare: qui impar sit, non nisi ex insidiis conari, et identidem

respectare, cum operam aliquam valentiori surripit. Adjuvat quod in ea palæstra, *taurus* pro valido frequentatur. Horat. Od. II. 5. *Tardus esse*] Malim, *Argus esse illico capi*. Videntur id velle sequentia, 'Respecto identidem.' Sed videntur tantum. Quis igitur vel sententiam, vel lectionem veram eruet ex tot lacunis? Abstinendæ potius sunt manus. *Boxhorn*.

28 *Id quærere*] 'Gladium' nentro genere positum antiquis, notat Nonius.

36 *Ubi appello Casinam, Casina, inquam*] In nullis scriptis reperitur $\tau\delta$ *Casina*. Ergo in reliquo delenda est litera, et mutanda distinctio, ut sit, *Ubi appello, Casina, inquam*. Gronov.

40 *Sepit veste id*] Id est, obducit veste naturam muliebrem.

41 *Saltum*] Id est, naturam muliebrem. Vid. notas Amph. II. 2. et Curren. I. 1.

48 *Quasi sentis*] Venuste; sed magis probo librorum vet. scripturam, *Itaque setis labra mihi compungit barba*: tametsi non repugno, si quis ex editis avorum memoria malit, *Ita quasi setis labra mihi compungit barba*. 'Setas' quidem densum capillorum horrorem vocat, admodum scite et eleganter: atque a causa eadem, nescio qui poëta vetus, 'barbam setosam.' *J. Gul.*

51 *Præfiscini*] Vide notas Asin. II. 4. 84.

52 *Quo ego bibi*] Vide notas Rud. III. 6.

54 *Adita est vobis manus*] Vide notas Pœnll. II.

SCENA III. 1 *Ardeco flagitio*] Quem admodum 'flagrare invidia,' dicitur is, in quem magna invidia concitata est; ita 'ardere' se 'flagitio' dicit Stalino, propterea quod summum dedecus, et flagitium admisit. *Lamb.*

10 *Uxorem meam*] Scil. impulit ad has fallacias.

SCENA IV. 1 *Ch. Ubi tu es*] Recte

quidem hos versus Chalino tribuit Lambinus: sed quod idem hæc ad spectatores dici autumat, verisimile non est. Crederem potius, Chalinum habitu muliebri ex ædibus Alcesimi prodenntem, his verbis senem alloqui, eumque per ridiculum ad concubitum vocare. *Pistor. Mores Massilienses*] Auctores non discrepant, qui Massiliensium mores et 'molles' vocant et 'severos,' sed diversis sæculis. Ergo vult, ubi tu es, qui severitatem, gravitatem et castimoniam singularem vultu præfers; cum interea sis nequam? *Brodæus, Miscell. III. 27.*

2 *Si vis subigitare*] Lego e Vatic. *sine os sublectare me: proba est occasio. Peristi hercle*. Quippe, 'sublectare os,' est ludos aliquem et jocum facere, germanissima Planti phrasi. *Lipsius.*

4 *Caninam scævam*] Canis occursum minus inauspicatum mihi fore spero, quam nxoris. 'Canina scæva' est, cum canis latrat, aut ringitur. Ait enim minus gravem fore canis latratum, quam probra et contumelias et jurgia, quibus ab uxore rixosa onerabitur. *Turuebus VIII. 11. et XVI. 3.* Male: fingendum enim, dum deliberat qua se vortat Stalino, in hæc partem nescio quod aliud animal ei auspicium viæ dare, in aliam partem præcurrere canem. Id auspicium melius putat. Et in eo eventum habituro fallitur. Incidit enim in uxorem convitiis admorsuram. *Gron.*

6 *Fecisti scipione*] Ita enim re amissa interrogari solet. Paulo post, 'Tuo quid factum est pallio?' Vide notas Mil. IV. 1.

13 *Nam palam est*] Aiunt hic deesse versus novem, idque patere ex Ms. Camerarii. At vet. codex Paris. addit, *Nam paro cloqui quæcunque cetera vidi*. Hinc si sic legamus, aut parum, aut nihil deesse videbitur ad sensum: *OL. haud mentire, hercle, nam palam est Jam, et paro cloqui quæcunque vidi cetera. Sr. Non taces? OL. non hercle vero taceo.* *Dissald.*

16 *Illius*] Casinæ.

17 *Isthæc dicta*] Douza F. *dicta* lic accipit, ut Homerus *ἔπος*, hoc est, *res*; quomodo illud in Ciri Virgiliana: 'Quæritur ex omni verborum injuria dicto.' Sic Hebræi dicunt 'verbum' pro facto; sic Latini 'res:' nam a *ῥῆσις* et veteres dicebant *reses*; quod decurtatum in *res*; ut alia. *Scatig.*

23 *Nedum ut eam amasso*] Particula dum sane vacat; quia in nulla nec Gruteri nec nostrarum membranarum reperitur; sed quæ totum verbum spurium facere voluit, inepti fuit hominis manus, cui non debuit anrem præbere Gruterus. Non ille tam primus, qui capere non quivit

'ne' interdum pro 'nedum' eleganter dici. Vide nostra ad Livii III. 52. Gronov.

26 *Prospero*] Ex animi tui sententia largior. *Lamb.*

31 *Insignite*] Cum indicio notæ.

GREX. 2 *Hujus*] Alcesimi.

4 *Meritis*] Scil. histrionibus: quibus ita meritis manuum plausus debetur. Inepte Lambinus *manus meritas* conjungit. *Taubn.*

7 *Supponetur*] 'Proprie supponetur: nam ut *subduci* dicuntur quæ volumus amittere, ita *supponi* quæ non desideramus.' *Donatus. Nautea*] Vide notas Asin. v. 2.

CISTELLARIA.

ARGUMENTUM. 1 *Lemnius Sicyon*] Demipho Phanostratam.

2 *Patriam*] Lembum.

3 *Puellam*] Silenium. *Servolus*] Lampadio.

4 *Tollit*] Vide notas Amphitr. II. 1. 3.

5 *Alii*] Melanidi.

6 *Ducit*] Uxore priori mortua.

7 *Adolescentulo*] Alcesimarcho.

11 *Ut erat nactus*] Quia solus cum ea consueverat.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Crexi*] Priscianus interpretatur, 'vidi.' Sed est potius, 'judicavi;' vel, ut Varro explicat, 'constitui:' sic etiam interpretatur, 'cernere hereditatem:' cum heres constituat se adire illam velle, dicit eum 'cernere:' et cum id fecerit, 'crevisse.' *Camer.*

4 *Ire habitum*] Pro, habere. Vide notas Pers. act. I. 2.

6 *Relictis rebus*] Vide notas Epid. IV. 2. et Stich. III. 2.

9 *Pot istoc quidem*] Prandio tam nitido: nobis facile est, frequentem tibi et assidnam operam dare, ut ad usum tuum paratos habeas. *Douza.*

10 *Frequentare*] Id est, frequentem operam dare. *Lamb. Douz. Frequentare tibi*] Ex Lambino et Douza interpretantur frequentem operam dare. Sed sic *te non tibi* fuerat scribendum. Imo *frequentare* hic est frequentes et sæpe præsentis reddere. Facile est, inquit, tibi istoc pretio frequentare nos. Cicero pro Domo c. 33. 'quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteris.' Sulpicia: 'Musa quibus numeris heroas et arma frequentas,' id est, ad partes vocas, frequentes memoriæ temporum ac celebres reddis. Vide nostra in Senecæ Consol. ad Marciam c. 3. Gronov.

14 *Ea ut expetam*] Sic Camerarius, quum codex ejus et Pall. scripti cum editis *expetes*: nisi quod Pal. 4. *expetam*, sed supra scriptum *expectes*. Itaque Gruterus rogat, an fuerit *ex-*

petestes, pro 'expetessetis;' Pius *expetem*; Pareus *expediam*, quia in *Lang. expetim*. Alii vetant quicquam mutari, quum sententia sit, quæ vulgati, idem velle et nolle eam demum amicitiam esse. Sed cur tantum abeunt scripti? Nimirum scripsit Plautus, *ea ut expetessam*. Qua inclinatione verbi utitur et in *Asin. III. 1.* et *Epidico II. 2.* Notabile quod in scriptis notis habet Pareus: Si licet dicere quod sentio, *V. C.* noster videtur et post *expetes* desiderare aliquas adhuc voces, &c. Videtur, inquam, locus vacuus scribendis aliquot verbis, si conjectura capienda est ex ordinatione versuum. Sic ille. Sed pro vocibus et verbis literas dicere debebat. *Gronovius*.

18 *Nisi disciplina*] *Disciplina* hic est, agendi modus in familia præscriptus et observandus. Ut militiæ, ita est disciplina familiæ. Plautus *Mercat.* 'Hæc hic disciplina pessima est.' *Boxhorn*.

21 *Infuscabat*] *Atque id merum infuscabat*, quam *infuscabat*, malunt apud Plautum: cum ego *infuscare* verius putem: quod, cum generosi vini nigrior sit color, dilutior mixta aqua, fusciorque reddatur. *Turneb.* *Hicci-ne istud decet*] Hoc locone decet de vino et disciplina domestica queri? *Lamb.*

24 *Ordinem*] Meretricium.

32 *Nostra copia*] Mirifice interpretantur, *nostra copia nos uti nolunt*; hoc est, ut corpore quæstum faciamus: adolescentes enim, quum horum libidini a meretricibus esset satisfactum, summatas illas matronas minus coluisse. Nihil hic de quæstu corporis: nihil de adolescentum cultu desiderato a matronis. Ordinum hæ sunt invidiæ, non morum. Libertina mulier loquitur: ex quo genere pleræque erant Romæ quæstum corpore facientes. Itaque patronos et patronas habebant. Harum erga clientulas superbiam narrat. *Suarum*

opum, &c. non est, suis opibus nos illæ non juvant; sed, volunt nos ex ipsis pendere, ipsas respicere, sine illarum gratia vivere non posse. *Nostra copia*, &c. id est, per nos et nostris viribus stare, rem et statum obtinere posse nolunt; sed deprimunt nos, quantum in ipsis est, humiles et obnoxias habent, et prohibent crescere eo, ut absque illarum patrocinio et tutela salvæ simus. Sic hic mulieres: sed plerumque hæc et viro- rum et societatum atque adeo etiam civitatum, qui quæve auctores habent, et in clientela sunt, justa querela est. Quod nosse decebat eos, qui soli audiunt politici. *Gronov.*

33 *Suique omnium rerum*] Volunt accipi, quasi sit, *sui et omnium*: et *sui* enim et *omnium* regi a verbo *indigere*. Quæ si explicatio displiceat, illis hand dubie satisfacturum quod in scripto inveniunt, *Simulque omnium*. De quo quis dubitet, inquirunt, et quid apertius? Homines boni non intellexerunt antiquum genus loquendi. *Omnium rerum* est in omnibus rebus. Ut apud Ciceronem pro *Quinctio* 3. 'Sane ceterarum rerum paterfamilias et prudens et attentus, una in re paullo minus consideratus.' *Terent.* *Adelph.* IV. 5. 'Nolim ceterarum rerum te secordem eodem modo.' *Symmachus Epist.* I. 15. 'Nostrates viri, qui aliarum rerum sæpe dissentiunt.' Vide *Scioppium Veris.* I. 19. *Gronov.*

37 *Aquam frigidam*] Nihil hic est aliud, quam amantibus, eas accusando, quæ amantur, injicere frigus et sufflamen. *Boxhorn*. 'Frigidam alicui clam suffundere,' est gratiam alicujus aut famam clandestinis petitionibus, aut calumniis deprimere ac refrigerare. Quod genus hominum Græci eleganter *λαθροθήκτας, ἢ κρυφοθήκτας*, vocant. Translatio ducta est a *co*, quod, ut *Titinnius* ait *Sentina*, 'coquus magnum ahenum quando fervit paulo confutat trua, quodque

aquæ in alieno igni adposito bullientis atque effervescentis æstus frigida adfusa considit et supprimitur.' Ut autem vigens amor aut gratia calori, sic eadem languida remissaque tepori aut frigori adsimulatur. Horat. Sat. II. 1. 60. 'O puer, ut sis Vitalis, metuo, et majorum ne quis amicus Frigore te feriat.' Suet. Aug. cap. 66. 'Cum ille levi frigoris suspicione, et quod Marcellus sibi anteferretur,' &c. Sic in jure civili 'frigusculum' inter virum et uxorem est remissus amor et dissensio. Sic etiam Græci ψύγμα usurpant. Gronov.

38 *Viris cum*] Veteres in iis, in quibus volebant reticere verbum, contenti fuere solo verbo 'solere.' Catull. Carm. 107. 'Consule Pompeio primum duo, Cinna, solebant Mæchi.' Subaudiendum *μοιχέβειν* ita heic in Plauto non est obscenum, quid subaudiatur. Scalig.

39 *Pellices*] Vide notas Asin. 1. 2. *Eunt depressum*, deprimunt, vituperant.

40 *Libertinæ*] In libertinis non vindicabantur furtiva Veneris, atque ex eo ordine multæ meretrices erant. Turneb.

42 *Ex patribus conventiciis*] *Monstra conjecturarum: ex patribus contignis; ex patribus conventis; ex partibus conventis; ex partibus conventus; ex patribus contiguis; ex patribus confidistis; ex pactibus conventis.* Codex optimus, *ex patribus conventus.* Cui nihil literis propius, ut sensu nihil aptius, video, quam *ex patribus commentis*; hoc est, ex patribus, quibus hos partus supponimus: quibus vos esse filias finximus. Quid enim hoc magis convenit istis sc. sequente? 'illico eandem puellam peperit, quam a me acceperat. Sine obstetricis opera et doloribus.' Quid quod in Truculento Phronesio est et Stratophani? Deprendit hunc sensum quoque Camerarius, cujus omnibus istis sanior est conjectura, *commenticiis.* Sed illud

sufficit. Ovidius tertia Metamorphosis: 'Assumptumque patrem commentaque sacra fateri:' lib. 1. Artis: 'cadere ante aras commentaque sacra.' Illud *ex patribus*, ut Justino lib. XIII. 'Roxane matura jam ex Alexandro erat.' Intellige igitur, illa te et ego hanc mihi educavi (quasi quas peperissemus) *ex patribus commentis*, quibus libuit hoc munusculum deferre. Gronov. *Superbia*] *Contumeliæ causa.* Lamb.

46 *Nubet mox noctu*] *Lege, Nubet nox: nunquam ego; nam noctu glossa est.* Sriver.

49 *Haud me pœnitet*] Scil. non pœnitet me mææ fortunæ. Lamb.

50 *Nunquam Hecale*] *Lego Hecale*, q. d. Nunquam per malam ætatem, id est, senectutem pauper atque inops, sen mendica evasura es, si rei quærendæ, dum hæc ætatula est, dabis operam. Ita, *nunquam Hecale fies*, inquit Cælius, scitus adagio, est, quo significamus, nonnunquam a paupertate ejusmodi oppressum iri quempiam, quia olim circumventa est Hecale. Ovidii ille versiculus huc facit: 'Cur nemo est Hecalen, nulla est quæ cepit Irum? Nempe quod alter egens, altera pauper erat.' Douza. Omnino scribendum *Hecala*. Nota *Hecale* in comædia palliata paupertate insignis anus. *Hecalam* vocavit Plautus, ut 'Circa,' 'Nioba,' apud Latinos auctores pro 'Ciree,' 'Niobe.' Salmas.

51 *Ætatulam obtinbis*] Vult bene ipsi semper fore opiparis obsoniis, exquisito vino, vestibus pretiosis, &c. quod arguit versus sequens, qui vult *ætatulam* talem non obtineri sine amantum pernicie. 'Ætatula' hic igitur pro vita: et quia, cui forma exquisita, illa mollius agit, quam quæ turpis, 'ætatula' aliquando forma est, et quæ circa eam. Suetonius Claudio, cap. 16. 'Monuit ut aut parcis ætatulæ indulgeret, aut certe cautius.' Gruter. Pseud. 1. 2.

54 *Sed quid tu inter*] Mihi trajecta pluscula verba, et integra versuum confusorum membra videntur; quæ dimensionis observata lege, et sententiæ concinnitate sic ausim restituere: *Sed quid tu inter isthæc verba, Meus oculus, mea Silentium? quid cedo, te obsecro, tam abhorret Hilaritudo? nunquam ego vidi te esse tristiorum: Neque munda adæque es, ut soles.* Acid.

60 *Exercitum imperare*] Quid sit *imperare exercitum* diximus ad Captivos: ubi tamen sic adhibet, ut sit aliqua similitudo inter rem, cui proprium erat hoc genus loquendi, et ad quam noster per jocum transtulit. Hic prorsus abutitur ob ambiguitatem vocabuli 'exercitus,' quod accipit pro dolore, qui animum habet exercitum. Noli tuis lacrimis injungere cruciatum mihi; nam si pergis, tuæ provocabunt meas. Et viderunt interpretes. Gronov.

63 *Nisi stultitia mea*] Ex opinione Stoicorum, qui omnem animi morbum ex stultitia nasci existimant. Taubm.

64 *Indidem, unde*] Operam dato, ut *indidem*, id est, eodem loco, unde *stultitia*, id est, amor tuus oritur, nempe ex animo, eundem sepelire et occultare possis. Quasi dicat: Facito, ut animum salutaribus monitis ita informatum habeas, ut stultitiam tuam occultare possis. Lamb.

68 *Quod neque ego*] Scil. cor, id est, sapientiam. Anne tibi ullus dolor cordis est? quod neque ego, neque ulla mulier habet, ut aiunt viri, qui mulieres sine corde, id est, sapientia, esse volunt. Idem.

69 *Si quid est*] Sive aliquid sit quod doleat, sive nihil sit, utrovis modo dolet mihi. Idem.

71 *Ergo*] Id est, certe. *In me peculatum*] Sentit, sed tanquam pecuniam publicam amori commissam, jam ab eo diripi. Quasi dicat: Amor in me perfidiosos magistratus imitatur, qui pecuniam sibi commissam

depeculantur. Lambin. Rectum est, *in me peculatum facit*, id est, me depeculatur, me despoliat. Hinc 'depeculassere' apud Lucillum: 'Depeculassere aliqua sperans me ac deargentassere.' Sed perperam in Nonio legitur 'depeculassere.' Ipse Nonius a 'speculo' videtur deducere. Quod est ineptum. 'Depeculasso' pro depeculor, vel peculatum facio. Salmas. Eleganti joco usurpatur 'peculatum facere' de eo, qui meretricem seu prostibulum publicum uxorem ducit, et publicarum libidinum victimam, ut ait Tertull. quasi publicam rem suam facit. Sic meretrix conqueritur hic 'amorem in se peculatum facere,' id est, attribuere se uni amanti, cum publica esse, et omnibus patere quæstus causa, ex instituto et disciplina meretricia, deberet. Gronov.

77 *Spissum*] Longum, tardum. Pæn. III. 5. 47. et eadem III. 1. 3. 'Spissigradissimi,' qui admodum lente incedunt. Varro, 'nascimur spissius, quam emorimur.' Turpilii: 'Haud facile est venire illi, ubi ipsa sapientia. Spissum est iter.' Idem.

85 *Nolo me meretricem*] Puellæ bene pudiceque docentur atque educantur, quæ in quæstu non sedent, neque in eam spem producantur. Sed tales habentur etiam, si quæ uni soli se dant: ut est in Heautont. Antiphila; in Andria Glycerium; hic Silentium; quæ se meretrices dici nolunt, quamvis muliebris patientiæ legem acceperint, dum ne corpus vulgarent. Palmer.

88 *En unquam*] Ita vett. edd. pro *unquamne*. Glossæ H. Stephani, *En unquam εν ποτε, και ποτε*. Gruterus laudat insuper illud Trinum. II. 4. 'O pater, en unquam aspiciam te?' Taubm.

93 *Conspicillo*] Scio Nonium 'conspicillum,' aut, si ita legendum est, 'conspicillum,' exponere, 'locum

unde conspiciere possis:’ quod videtur diminutivum a ‘conspicione,’ et illud verbum augurum est, quod interpretatur Varro, ‘qua oculorum conspectum fiant.’ Sed haud scio an sit hujus loci vera lectio *conspicillo*, sive *conspicilio*; nam Mss. Lang. habent, *dum redeo domum, Conspicit: illo consecutus est, &c.* Fortasse recte, ut *illo*, contra usum vulgarem, adverbium sit de loco, pro illinc, ex eo loco, ubi pompam spectatum ieram. *Dissald.*

96 *Ut ego illum versarem*] Quo pacto illum tractarem. Vide notas Asin. 1. 3.

97 *Capi amare contra ego illum et ille me*] Sic libri. Forte tamen, *ut ille me.* Gronov.

98 *Assimulare amare*] Hic allevant se in suo quondam scripto disertim invenisse *Assimulate*: si cui tamen placeat plurimum codicum consensum sequi, qui habeant *Dissimulare*, non repugnarem. Sed fallunt utroque; omnes enim alii libri *Assimulare*, non *Dissimulare*; neque aliter ille, quo sunt usi, quem cum maxime sub oculis habeo, nisi forte et ibidem *amate*, et *contra*, &c. nam idem in his omnibus character, et satis distinguitur ab altera litera sequenti versa in istis, *rei tuæ*. Maluissim hæc tacere: sed jam vidi quos asseveratio ista fefellit. Sed et memineris distinguere, *nam si ames, extempulo Melius illi*; ne incidas in eorundem ridiculum errorem, qui *amare extempulo* explicuerunt amorem statim aperire et ei contrarium posuerunt *Assimulate amare*. At auctor, *Amare*, inquit, assimilandum est; non vere amandum: nam si vere ames, statim melius consulueris illi, quem amas, quam tibi ipse. Quamquam et mutata distinctione bene se habet, si morem Plauti noveris. Solet enim ille particulam *extempulo* sic ponere, ut Græci τὸ μάλιστα, nimirum ut exprimat in protasi, sensu pertineat ad apodosin. Sic Mostell.

1. 1. ‘Ædes quom extemplo sunt paratæ, expolitæ, factæ probe, examusim, laudant fabrum.’ Pseudolo 111. 2. ‘Quia enim cum extemplo veniunt conductum coquum, Nemo illum quaerit, qui optumus.’ Gronov.

100 *Conceptis juravit verbis*] Est alio præeunte, et iusjurandum verbis certa formula comprehensis vel recitante, vel prælegente jurare. Dicitur ad differentiam ejus iusjurandi, quod sermone nostro crebro interponimus, ut ‘mehercule,’ ‘edepol,’ ‘mecastor,’ aut quod ultro fidei causa adfirmationi nostræ addimus. Interdum tamen et nullo præeunte; sed tamen verbis magis expressis et explanatis. Itaque multo sanctius et religiosius habetur concipere iusjurandum, ubi et verba essent stricta, et alius præiret. Gronov.

101 *Nunc alia ducenda*] Ex lege, quæ jubet orbas eis nubere, qui sint genere proximi: et illos ducere, eadem lex jubet. Terent. Phorm. et Adolph. ‘hæc virgo orba est patre: Hic meus amicus illi genere est proximus. Huic leges cogunt nubere hanc.’ Lambin.

105 *Nihil amori injurium*] Ludus est amantibus, fallere et inescare. Quod profecto lena dignum effatum est. Pontanus. ‘Amori injurium, id est, perjurium,’ Festus. Pro nihilo est. *Acidal.*

107 *Servare*] Custodis partes agere. Vide notas Mostell. 11. 2.

111 *Inclamare*] Increpare, conviciis onerare. Vide notas Asin. 111. 2. *Cordi est*] Ter. Andr. ‘Aut tibi si nuptiæ hæ sunt cordi:’ ubi Donatus, ‘Cordi esse idem est, quod placere, vel gratum esse.’

115 *Immunda*] Illota, et impexo capillo, ἄκοσμος: supra. Lamb.

117 *Sine trahi*] Trahi, ὑφέσθαι. Item ‘defluere’ dicebatur vestis, cum negligentius haberetur. Horat. ‘Rusticius tonso toga defluit:’ contrarium est, εὐσχημονεῖν, Casaub. Vide

nostra ad Senecam de Ira III. 35. Gronov. Trahor] Dicuntur ‘trali’ amantes, qui amore coacti atque impulsī, id quod amanti inviti sequuntur. Lambin.

118 *Quando ita*] In Lang. ut et in excusis legitur *tibi juvat*: ubi notandus est ἀρχαῖσμός, pro ‘te juvat.’ Antiqui enim non solum ‘juvare aliquem,’ sed ‘alicui juvare’ dicebant. Salmas. Sic quidem Gulielmus quoque et Meursius. Dubito tamen cum Gruterō, quia liber optimus et tres Pall. *juvet*; quibus accedit Junianus. Et notum est nihil frequentius in scriptis libris reperiri, quam literas *I* et *V* pro *L* et *B* expressas. Gronov.

SCENA II. 2 *Saburratæ*] Græcum, γόμος, quod significat πλήρωμα τῆς νεῶς, ἔρμα, ‘sabbram’ Latini vocant. Itaque qui nimis se ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo: quare et hoc loco saturæ mulieres dicuntur ‘sabbratæ.’ Scalig.

8 *Flore Liberi*] Vide notas Casina III. 5.

17 *Recens natum, capse*] Distinguendum, ut reperirem sibi, *Recens natum capse quod*. Intellige, utrumcumque foret, quod recens natum ea sibi supponeret. Et alludit ad formulam, ‘quod natum est.’ Vide Observ. III. 2. Gronov.

21 *Peperit*] Peperisse simulavit. Lamb.

23 *Quæ malum quærunt sibi*] Dura videtur mihi et parenthesis et explicatio Gruteri. Valde autem vellem in Mss. reperiri quorundam olim editorum scripturam, *quæ malo*. Neque enim id corrigerem, ut Schegkii; sed planissimum putarem, hoc sensu: *Quæ malo modo quærunt sibi rem*; dum prætextu partus compellunt amatores largius dare. Gronov.

SCENA III. 1 *Et multiloqua*] Πολυλόγος καὶ πολυπῶσις. Lamb.

6 *Auxilio*] Persona adhibita extra argumentum προτακῆ, ad indicatio-

nem quorundam, quorum fabulæ actio cognitionem requireret. Cam.

7 *Perputem*] Amputatis et omissis supervacaneis plane exponam. Lamb. Translatio ducta non a vineis, ut volunt interpretes, quæ putantur quidem, sed illa putatio nihil huic pertinet; verum a lanificio, in quo, quod alias dicunt ‘carere lanam,’ vel ‘carminare,’ hoc est per pectinem purgandæ ejus causa trahere, idem vocant ‘putare lanam.’ Titinnius Fullo. ‘Date pensam lanam; qui non reddet tempori putatam recte, facite ut multetur malo.’ Gronov.

11 *Vinulentus*] Sic Ms. Camerarius addidit, *in tenebris*. Gruterus, *violentus*. Videtur legendum, *Vi vinulentus multa nocte in via*. Pareus.

12 *Mulam rem*] Pœnam ex lege. Lamb.

13 *Pedibus perfugium*] Pedum viam invenit. ‘Perfugium’ idem est, quod, effugium; ‘parere,’ quod facere. Nihil ergo hic mutandum. Ita ‘moram parere’ Plautus Trucul. ‘dissidium, salutem, pacem parere,’ alii dixere. Bozhorn.

16 *Reum*] Auctorem.

27 *Facta morigera*] Scilicet ideo, quod mortua est, quoniam hoc vir optabat: id enim commune maritorum votum in comædiis. V. N. Asin. v. 2. Lamb.

32 *Injuria*] Ex violenta compressione. Fit enim injuria virgini ab eo, qui ei stuprum infert. Græcis ἔβρις, quæ injuria gravior est. Lamb.

41 *Ut expungatur*] ‘Expungere,’ rationum verbum est. Expungitur enim et deletur nomen debitoris, cum omnis pecunia persoluta est.

48 *Jussit arcessi eam domum*] Silentium et hic Palatinorum. Sex nostri ad eam. Scribendum, *hoc ubi mater rescit, jussit arcessi ad se eam domum*; vel, *mater rescivit, arcessit ad se eam domum*. Sic Cicero ad Att. IV. 14. ‘Velim domum ad te scribas.’ Et XII. 1. ‘Postumiam Sulpicii domum ad se veuisse.’ Cæsar de Bello Civ.

1. 53. 'Quibus literis nunciisque Romanam perlatis magni domum concursus ad Afranium, magnæ gratulationes fiebant.' Ubi male Faërnus, 'demum;' male Hotomannus, 'magni ad domum Afranii.' Gronov.

52 *Vestris justis legibus*] Verissima illa lectio. Quod enim vir doctus negat se exputare quomodo legibus auxilia auferantur, fugit cum ratio. Non ad auxilia tantum ea referuntur, quæ de justis legibus dicuntur; sed etiam ad socios: *Servate vestros socios, veteres ac novos, Augete auxilia vestris justis legibus.* Juste imperando dicit Romanos non solum socios suos sibi conservaturos, sed etiam auxilia aucturos, id est, gentes exteras et alienigenas, plures incitatos ad auxilia sibi submittenda. 'Augete auxilia,' id est, numerum auxiliorum, vel auxiliarium populorum. Res plauissima. *Salmas.*

ACTUS II.

SCENA I. 2 *Domi facio*] Id est, meopte exemplo comperior. Sic Cas. II. 3. et vide notas Milit. II. 2. et Merc. II. 3.

5 *Differor*] 'Disturbor et in diversum feror.' Donat. *Mentem animi*] 'Mens' enim in animo est, ut 'oculus' in corpore. Lucret. 4. 'Mens animi vigilat.' Lambin. 'Mens animi' malebant interdum eleganti periphrasi dicere veteres, quam mentem et animum simpliciter. Epid. IV. 1. Bacch. III. 4. Lucretius sapius. Sic etiam Catull. 'Nec potis est dulces Musarum exponere fœtus Mens animi.' Eodem modo 'ingenium animi' Cornific. ad Herenn. 26. Gronov.

7 *Omnia ingenia sunt*] Voluerat dicere multa; sed augendi causa dixit omnia. Alibi, 'Quot illic homo animos habet?' Douza.

8 *Agit*] Ἐλαύνει, insectatur, impellit. Lamb. *Appetit*] Affectat, invadit; ut gladiator adversarium. Nam 'petere' gladiatorium verbum est. Taub.

11 *Maritimis moribus*] Vel incertis *Delph. et Var. Clas.*

vel dolosis, vel feris, mecum agit moribus. Lucretius lib. V. 'Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.' Propertius II. 12. 'Scilicet alterna quoniam jactamur in unda.' Passerat.

16 *Eo factu's*] Cur autem Lemnia? quia gens illa pessime id temporis audiebat, rusticitatis et infacetiæ vitio. Sic Truc. II. 4. 'Qui tu infacetus Lemno,' &c. Douza.

19 *Ne jusjurandum nostrum*] Neque enim perjuræ reperimur, ut tu erga filiam meam. Douza.

21 *Quodcumque optes*] Interrumpit lena orationem Alcesimarchi. *Boxhorn.*

27 *Hic apud nos*] Salivam mihi movet quod est in vet. cod. *Alcesimarche fidei confregisti tesseram.* Nam certe de violato hospitii jure hic non agitur, quod volunt, sed de fide non servata. Et quemadmodum proverbialiter, tesseram hospitalem fregisse dicebatur, qui hospitii jus violarat; sic et fidei tesseram, qui promissam alicui fidelitatem non servarat. *Dissald.*

29 *Inter novam*] 'Vetus verbum,' Latinis est idem, quod, tritum proverbium. Et verosimile est in ore vulgi receptam olim et tunc temporis dicendi formulam fuisse: 'Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum est, non dabo.' Cum nempe amicitiam rennunciarent, et peniteret beneficii hactenus collati. Nisi a creditoribus, plura credere nolentibus, sit desumptum. *Boxhorn.*

31 *Responsa*] Festivior erit lectio, *pro me responsus tibi.* Quid opus est me dicere non remissuram, cum tu ipse dixeris? Sic versu sequenti. Geminum plane illi, quod in sacris literis, 'Tu dicis.' *Scioppius.* *Pro me responsa*] Quicquid repugnet, recte *Scioppius, responsas.* Sic infra IV. 2. 'Hicne tu ergo habitas? *Ph. ariolare.*' Asinar. III. 2. 'Argenti

Plaut.

6 E

viginti minas habesne? LE. Ariolare.' Talia sunt, Casina v. 4. 'Times ecastor. ST. egone? OL. hand mentire hercle.' Psend. II. 2. 'Quasi tu dicas me te velle argento circumducere? HA. Imo vero quasi tu dicas, quasique ego autem id suspicer.' Et IV. 7. 'te ad me misit Polymachæroplagides? HA. Vera memoras.' Rudente II. 3. 'Non venit? AM. Vera prædicas.' Et ibidem: 'Non rem divinam facitis hic vos, neque herns. AM. ariolare.' Gronov.

33 *Commentor*] Aliud ago, aliud animo voluto; neque quæ dicis ausculto. *Taubm.*

36 *Medioxumî*] Sunt ii quos Græci δαίμονας appellant: de quibus Plato in Symposio, et Apul. de Deo Socratis. Nonius, 'Medioxumum, id est, medio actum modo.' Festus, 'Medioxumum, id est, mediocre.' Dii autem quos jurat Alces. a Græcis appellantur Dii οὐράνιοι, χθόνιοι, et ὑποχθόνιοι.

37 *Filia*] Hic perspicue errans inducitur adolescens. Juno enim soror et conjux Jovis est, non filia. Sic Saturnus est pater Jovis et Junonis, non patruus. Ita Ops (quæ et Rhea et Terra) Saturni uxor est. *Lamb.*

41 *Me delenis*] Mentem adimis. Alludit ad Melænidis nomen. Quasi dicat: tu Melæni me delenis. 'Delinire,' et 'delinire' idem verbum est. *Camer.*

46 *Patellarii*] Dii, quibus in patellis epulæ apponebantur, et qui patellis colebantur; non pateris, ut Lares et Penates. Varro: 'Quocirca oportet bonum civem legibus parere et Deos colere, in patellam dare μικρὸν κρέας.' Vel ita dicti a piscibus minutis, qui in patellis apponebantur, non in pateris: quemadmodum cibi tenuiores et viliores, ut oluscula e terra nata, et similia. *Lamb.*

47 *Ne ego dem*] Alius dixisset: Dii me faxint, ut male peream; vel tale quid; nisi ego te, &c. Verum aman-

ti æque dirum et horribile est, non osculari amicam, atque alii sano interire. Et vox *vixus* detestationem facit magis diram. In summa, oratio amatoris insani perturbata est. *Lamb.*

50 *Pedatu tertio*] Id est, repetitu, accessu, vice: quasi per pedem. *Nonius.* Cato: 'Igitur tertio pedatu nobis bellum fecere,' &c. Explicari tamen etiam potest, impetu, ingressu, incurso. A veteri Critico explicatur τριτήν περίοδοσ. *Turnebus. Efflixero*] Vide not. *Ampl. I. 3. Asiuar. IV. 2.*

56 *Æqua lege*] *Anul. II. 2.*

57 *Perdam operam*] Ad Alcesimarchum remittam potius filiam (quo facto, operam perdam: nam continuo eam extrudet foras) quam committam, ut filiam meam interimam, et ita caream filia. *Lamb.*

SCENA II. 2 *Miserrimam habui*] Molestissimus fui lenæ clamore meo. *Lamb.*

3 *Immemorabilis*] *Lexicon Græco-Latinum vetus: μνημονικός, memorosus, memorabilis.* Ergo *immemorabilis*, quæ simulabat nihil meminisse, neque adeo scire ejus rei, de qua sciscitabatur: plane ex disciplina mulierum, 'de se si creditur ipsis.' *Mil. III. 3. Gruter.*

5 *Admœniri*] Id est, ad mœnia admovi. Ut tanquam de molimento oppugnandæ urbis loquatur, cui fabricæ admœniuntur. Sic Psend. II. 1. 'Oppidum admœnire,' dixit, pro obsidere. *Gruter.* Eadem translatio apud Cic. *Agrar. II. 19.* 'Cum intelligam, hanc totam fere legem ad illius opes evertendas tanquam machinam comparari.' *Gronov.*

SCENA III. 14 *Pergo illam*] Duo isti versus in veteri *Cam. cod.* sunt destituti non capite aut cauda, sed corde. *Varie* suppleverunt varii. Nobis placet exemplum *priscorum*, qui *Apelleam Venerem* imperfectam maluerunt, quam integrari manu ex-

tranea. Gruter. *Pergo illam*] Vel sic legi posset, *Pergo puellam his alloqui dictis, illæ anus Furtive matrem se, ne deseras, vocat.* Sensu manifesto. Anus illa furtive se matrem tuam vocat: ea tantum de causa, ne se deseras: sed furtum facit, cum id facit. *Pistor.*

19 *Talenta magna*] ‘Talentum magnum’ ipsum est talentum Atticum sexaginta minarum. Quod sic appellarunt Romani, quia erat aliud talentum Neapolitanum, Rheginum, Siculum parvæ summæ. Vid. de Pec. Vet. III. 3. Gronov. *Talenta dotis*] V. N. Persa III. 1.

20 *Non enim hic*] Seil. habitabit. *Ex Tusco modo*] Lydorum enim, qui pars Hetruriæ, filias ex meretricio quæstu dotem sibi comparare solitas, tradit Herodotus. *Palmer.*

28 *Amicæ meæ*] Melænidî.

37 *Obsipat aquulam*] Id est, recreat me: ut fit iis, qui animo defecti aqua adpersa recreantur. Illo enim mendacio se elabi posse sperat. Festus interpretatur, ‘sipat,’ ‘jacet:’ et inde esse ait ‘dissipat,’ ‘disjicit:’ ‘obsipat,’ ‘objeicit:’ ‘insipat,’ ‘injicit.’ Ita hic, *obsipat* est adspersit. *Lamb.*

39 *Ne hercle hoc longe: destiti*] Sic edidit Gruterus ex scriptis, nisi quod ipse, ut visum est, interpunxit. Sed scrupulus est in eo, *destiti Instare.* Non enim destitit, sed perseveravit in urgendo, donec extorsit anui, quod volebat. Postea est inventus, qui retineret in contextu vulgatum, *ni hercle hoc edisseris*; explicaret tamen operose veterem scripturam, ita ut nullum putaret relinquî hæsitationi interpretum locum. Videbimus. Tandem, inquit, vertit sermonem ad Phanostratam, dicens, se tum denuo desisse instare, cum adjuraret se eam, quæ quærebatur, monstraturum. At, o bone, quis tibi concedet, *destiti instare donec*, Latine dici pro hoc, ‘tum demum destiti, cum?’ *Ne hoc longe*

accipio *δεικτικῶς*, ut intelligat, abieris vel excesseris vestigio. Mostellar. II. 1. ‘Abeamus hinc nos. Tr. Non hoc longe, Delphiium.’ Trinummo II. 4. ‘quod ad ventrem attinet, Non hoc longe.’ Quod sequitur, leviter mutandum, *perstiti Instare usque adeo.* Gronov.

41 *Monstrare*] Pro, monstraturam esse: ut mox ‘convenire,’ pro conventuram. *Camer.*

46 *Ad meas miserias*] Nihil puto corruptum in hoc versu. Scribendum tantum sine interpunctione, *fac me consciam quid nunc vis facere me.* ‘Conscius’ est, qui cum aliquo etiam aliquid scit. Petit igitur a Lampadisco Phanostrata, ut se consciam faciat, quid se facere velit. Sciebat nempe Lampadiscus quid facere deberet Phanostrata, sed ipsa nesciebat. Petit ergo ut pariter conscia fiat ejus quod facere deberet. Nihil aliud latere puto. *Salmas.*

52 *Eosdem ego*] Sermo est Lampadisci a Phanostrata jam abentis, interruptus a Melænidæ, præter expectationem interpellante; ut subintelligatur ‘reductam,’ ‘reducem.’ Eosdem Deos spero rogoque, ut domum reductam filiam aliquando habeas. *Boxhorn.*

60 *Uxoris filiam*] Ænigma, quod sic declarat. Demipho duas duxit uxores, unam Lemniam, eamque priorem, quæ hic non nominatur; alteram Sicyoniam, Phanostratam, posteriorem; ex qua tamen ante compressa filiam Silenium susceperat, quæ projecta, nunc quæritatur. *Lambin.*

67 *Medioxumam*] ‘Medioxuma,’ id est, media appellatur Lemnia illa mulier, quam priore loco uxorem duxit. Et Phanostrata quodammodo bis nupsisse intelligenda est: semel, cum a Demiphone compressa est; iterum, cum justis nuptiis eum eo copulata est. *Lamb.*

70 *Confragosum*] Asperum et im-

peditum.

72 *Quam uxorem*] Scil. Lemniam illam.

74 *Projici*] Exponi, unde est illa 'projecticia.' *Cam.*

76 *Hanc*] Phanostratam.

77 *Eam nunc puellam*] 'Puellæ' appellantur etiam eæ, quæ matrimonio junctæ, vel uterum ferunt, vel etiam pepererunt. Horat. Od. III. 22. 'laborantes utero puellæ.' Penelope apud Ovid. se puellam vocat, cum Ulyssi jam olim Telemachum peperisset. Fast. II. 'jubet viduas cessare puellas,' id est, a maritorum complexibus abstinere. Sic et Scævola jurisconsultus 'puellam' vocat, quæ erat vidua, et post alteri nupta. Agellius XII. 1. 'puellam' bis vocat puerperam. *Rittersh.*

82 *Ingratiis*] Ἰγφέν, id est, velim nolim: seu contra sententiam animi mei. V. N. Epid. III. 4. *Cam.*

ACTUS III.

2 *Cujam*] Vide notas Rudent. II. 3.

3 *Crepundia*] 'Crepitacula' vocat Lucret. Solebant autem veteres liberos amissos cum ex aliis notis, tum etiam ex crepundiis agnoscere: quod comici et tragici poëtæ, veritatis imitatores in fabulis adumbrare solent. Ex quo illud Cic. in Bruto: 'Nunc quoniam totum me non nævo aliquo, aut crepundiis, sed corpore omni videris velle cognoscere,' &c. *Lamb.*

9 *Recipe me*] Sic liber optimus et antiquissimus; a quo legem mihi dixi non recedere, quoties sequi possum. Alii *Accipe*; in quo verbo qui ludunt, tanquam hospitibus et invitationibus aptiore, satis confutatur ab ipso Plauto Pseud. III. 2. 'Oreus hunc recipere ad se noluit.' *Gronov.*

12 *Remorare*] Ita se increpat cessantem adolescens. Sic Europa apud Horat. Od. III. 27. 'Impudens orcum moror.' *Taubm.*

15 *Hau! voluisti istuc severum*] Pro, te interimere, κατ' εὐφημισμὸν. Notius docet, *severum* significare aliquando sævum, implacitum, vitabile, adducens Virgillii locum Georg. III. 'Invidia infelix furias, annemque severum Cocyti metuet.' Nihil mutari placet. Et pessimæ notæ codex ille Frisingensis fuit. *Severum istud facere*, τὸ πικρὸν τοῦτο, ἀσθηρὸν, σκυθρωπὸν, de morte quam sibi cogitaverat inferre. 'Annis severus Cocyti' Virgilio, pro tristi et sævo: accipitur hoc nomen veteribus. *Salmas.*

17 *Agglutinandam*] Nam deliberatum est mihi eam dare totam ad me agglutinandam, hoc est, eam totam ad me agglutinare. *Lamb.*

ACTUS IV.

SCENA I. 1 *Excruciabilem*] Cruciatu digniorem, παθητικῶς.

2 *Quæne inficias eam*] Nonne est quovis cruciatu dignissima, quæ inficietur, quod mihi fassa est? *Taubm.*

5 *Conquiniscam*] Hoc solenne est Plauto, ut allusiones ad turpia et obscæna ubique aucupetur et omni occasione eas usurpet. Servus cum in via offendisset cistulam jacentem cum crepundiis, et inclinare se vellet ad eam tollendam, obscæna significatione eam rem expressit. Dicit ergo se 'puerile officium facturum,' inclinando nimirum se, et conquiniscendo ad cistulam, ut eam ex humo tolleret. 'Puerile' autem 'officium' in re turpi dicitur, quia pueri qui morigeri amantibus suis erant, et posticas illis partes præbebant, sit venia dicto, in faciem se inclinabant, quod et 'cevere' dicebant, hoc est, κῦπτειν. Unde illud 'an Romule ceves?' Interpretes Juvenalis, 'crissare mulierum; cevere virorum:' dum in fœminam sexum mutant, et præbent viris. Glossæ, 'ceve panda.' Nam pandi incurvi ut pandus asellus, et in terram pronus. Hinc 'ceveres' molles et effœminati, id est, viri

præbentes viris. Apud eundem Plautum in Pseudolo: 'si conquiniscet istic, ceveo simul.' Id est, simul conquiniscito. Et recte Nonius interpretatur 'conquiniscere' inclinare, idem ergo et 'cevere.' At 'officium' in re turpi sæpe vocatur tam patientis, si ex officio patitur, quam agentis. Unde 'officium' apud Propertium et Ovidium, de eo qui se probat virum amicæ suæ. Puerile autem officium conquiniscere, et cevere, quia in eo tempore solebant pueri præbere. Pudet plura verba perdere in re adeo impudica. *Salmas.*

9 *Omnia inficias ire*] Vera lectio; nam aut referendus hic infinitivus ad id, quod Phan. interrogarat, 'Quid nuncias super ann?' ut dicat servus, et illam scelestissimam esse, et omnia ire inficias, quæ dudum confessa fuerit; aut est hæc in indignatione locutio imperfecta; ut, 'Adeone hominem esse invenustum!' ut sit sensus: Indignum esse facinus, omnia jam illam negare, quæ prius fuerit confessa. Tale est et illud, quod sequitur: 'Nam hercle,' &c. *Camer.*

16 *Cassa memoro*] 'Cassa memorare,' est frustra et nequicquam verbis sibi spem facere; cum in re nihil sit: a nuce cassa, quæ putamen habet, nucleo deficitur. Ita 'cassam speculam' Apul. dixit: 'Quin igitur masculum animum sumis, et cassæ speculæ renuncias fortiter?' Et Afranius, 'cassam terriculam,' pro minis inanibus. *J. Gul.*

17 *Aut quis Deus*] Inexpectata, *θεόπεπτα* existimabantur: vide Herald. ad Arnob. lib. III.

18 *Spes*] 'Spem' a Colatino Romæ fuisse consecratam, testatur Cicer. de Legib. lib. II.

SCENA II. 3 *Animi miseram*] Græcæ canonica ellipsi *τοῦ ἔνεκα*, id est, *causa*, vel *gratia*, ut amant dicere Latini. Sic Terent. Eunuch. II. 2. 'Ut falsus animi est.' 'Lassus animi,' Cistel. II. 1. 'Æger animi,' Livius: et

sexcenta alia. *Gronov.*

4 *Quæ in tergum meum*] Valde metuo ne mea petulantia causa sit, cur virgæ in tergo meo sint petulantes. *Taub.*

8 *Mi homines*] Sic Petron. 'O mi hospites,' &c. *Mi* singulari pro plurali posito antique: quomodo sæpius Plautus. *Taub.*

12 *Non sum*] Lambinus accipit *ἐπιρωτικῶς* aut rescribit *inscitiior*; ut scitior sumatur pro scita; inscitiior, pro inscita. Ego simplicissimo sensu accipio 'scitior' pro certior, a 'scio,' sed tollo interrogationem; quasi dicat Halisca: Nunquam ego ab his certior fiam, quis cistulam abstulerit, quia semper sexus virilis lætatur muliebri incommodo. *Dissald.*

20 *Intus pæceo*] Intus in pectore pavore consumor: foris verbera metuo. *Taubm.*

21 *Illo sunt homines misere*] Elegantem gnomen restituo minutissima mutatione, *hillo sunt homines misere Miseri*. Ancillulæ amissione cistellæ periclitanti in mentem venit, quantilli homines siams, et quam nihilam ob rem sæpe summe miseri. 'Hillum,' res nihili. *J. Gul.* Non sic legendum est, nec ancilla hoc vult. 'Illo,' hic idem est, quod illic. Ita sæpe Plautus. Hic ergo hand dubie legend. *Illo sunt homines misere Miseri; illo nunc,* &c. Hoc vult; ea est humanarum rerum conditio, uti ibi sit, qui ex alterius incommodo gaudium capit; hic qui ob acceptum incommodum dolet. Hic ego mærore conficior ob cistellam amissam; alibi lætus agit, qui eam invenit. Hæc planissima. *Boxhorn.*

24 *Ago secius*] Varro apud Nonium: 'Non modo absens quicquam sequius de te cogitabit, sed etiam ruminabitur humanitatem.' 'Sequior' pro deterior dici non est perinde infrequens; quod a 'sequendo' reor deduci: deteriora enim sequi, meliora præcedere solent. *Turneb.*

26 *Augura*] Servius *Æneid.* III. 'Anguro' dicimus (secundum Plinium in libris Dubii Sermonis) quum præsigio mentis futura colligimus: 'auguror' vero tunc, quum futura veris captamus auguriis, ut ex alitis volatu cantuque.

29 *Socci*] Socci enim utebantur comici actores. *Lambin.*

31 *Turbo*] Turbo in arena inde est, quod neque prorsus hac iit; et mox stetit, mox exiit. Hæc autem omnia sunt gestus atque actionis. *Pistor.*

33 *Concilium fuit*] Congressus plurius. *Ad duos attinet*] Lego, *Ad duos hoc attinet: hic quiniscunt:* quippe videtur signa quiniscuntium in pulvere notasse, et spectasse illum locum præcedente scena, 'conquiniscam ad cistellam.' *Palmer.* At hoc non potest mihi persuaderi. Mahm refingere, *Ad duos attinet hoc: quiqui sunt:* quomodo olim etiam obiter *Palmerius. Pistor.*

34 *Singulum*] An pro *singulorum*? Nam negat *Lamb.* cum *Prisc.* *singulum* numero singulari usurpatum antiquitus.

36 *Actam rem ago*] Id est, incassum laboro. V. N. *Epid.* v. 2. *Terent. Adolph.* III. 2. 'Actum est:' ad quod *Donatus:* 'Verba sunt desperationis: nam *actum est* dicitur in ea re, de qua jam lata sit sententia.'

42 *Quærere hic*] Perperam hoc *Lambin.* mutavit in *auferre:* oblitus *quærere*, idem plerumque significasse antiquis, quod nos composito verbo 'acquirere,' id est, lucrificere atque adipisci diceremus. *Ennius:* 'nautisque mari quarentibus vitam;' id est, victum comparantibus sibi, &c. *Douza.*

50 *Nostram hæc*] Loquitur, quod in rem nostram valde est. *Lamb.*

51 *Scire oportet*] Videtur oportet positum pro 'necesse est:' cum 'oportere' sit officii, 'necesse esse,' ut vox ipsa sonat, necessitatis. *Lambin.*

55 *Sed inter rem istam*] *Palm. e re*

huic resp. id est, in istam rem respondi, quam agimus.

56 *Si quid est opus, dic, impera et tu. Quid quæritabas*] Ancillula alias res agere dixerat: respondet ille, nihil esse minus; nam se illi operam vel maximam dare, tantum heræ suæ interpellanti obiter respondisse: nunc ad illam reverti: diceret quid vellet, et imperaret ipsa quoque, tanquam altera heræ si esset. Hæc sententia est. Et elegans genus dicendi observa, quo jubent imperari sibi, qui promptos et paratos se ad beneficium dandum ostendunt. *Aul.* 'dic si quid opus est, impera.' Et superius: 'da mihi operam. ME. tua est: utere, atque impera, si quid vis.' Illa autem, *si quid est opus,* solemnibus formula eorum est, qui se paratos promptosque ad omnia alterius causa faciendam significant. *Cicer. ad Attic.* XIII. 49. *J. Gul.*

57 *Mi homo, et mea mulier*] Diserte distinguit inter 'hominem' et 'mulierem.' Quin ne jurisconsultos quidem vocabulum 'hominis' aliter quam de 'viro,' in expressis quibusdam legibus accipere didici. *Arnobius:* 'Beneficia patris munerandis et fœminis hominibusque portabant,' id est, utriusque sexui, et fœminis et viris. Nam 'homo,' κατ' ἐξοχήν, pro 'viro' ponitur. *Meurs.*

59 *Qua aufugit*] De prædatrice cistellæ, non autem de cistella furtim *Haliscæ* subtracta intelligit. *Douza.*

60 *Marorem familiarem*] Id est, familiaribus, nempe parentibus *Silenii. Taubm.*

61 *Intortam orationem*] Ejusmodi homines ('alterplices' veteribus dictos, Græcis στρεψιμάλλους) involvendo similes ait poëta, bestiae damnificæ, quæ in pampini folio implicat se. *Theophrastus* vocat *πλοκάς*. *Cicero,* 'involuera et integumenta dissimulationis.' Has poëta vet. apud *Cic.* 'versutiloquas malitias' dixit. *Cusaub.*

66 *In caveam latam*] Jocatur autem servus: si volueris erat cistella, illam in caveam oportuit conclusam, ne evolare.

67 *Mirum quin*] Vide notas Mostell. II. 2. *Grex venulium*] Scil. servorum. Horat. Sat. I. 1. 'Venaleis inter.' Cic. post Red. in Senat. 'Cappadocem aliquem modo abreptum de grege venulium diceret.'

75 *Pit. Commodam loquelam*] Ita Camer. et Lambin. et Acidal. personas collocant: ut nimirum mulier sermonem non dirigat ad servum, sed ad ancillam; dicatque: Tuæ jam erant vices respondendi servo meo: sed eas tu mihi commoda tuo bono. *Taubm.*

87 *Habitat viri gener*] Hic tres istos versic. e Prisc. lib. IV. adjunxit Lambin. LA. *Adhimmire equulam possum ego hunc, Si detur soli soli. Nam ille mustulentus astus nareis atligit.* Quibus hæc addo ex eodem: HA. *Me respondere postulas? injuriam est, stipulari semper Me ultro oportet a viris, cum quæstum facio.* Ait Haliscæ injuriam sibi fieri a Lampadisco, quod prior eam sollicitaverat, quæ ultro soleat rogare viros, atque inde quæstum facere. Decet hæc oratio meretriciam ancillam. *Dissald.*

88 *Obloquere*] Pro 'obloqueris,' ut alibi indignantis est.

90 *Attulit*] Ut numerus annorum convenit: et quia convenit, videtur tuam quodammodo filiam attulisse. *Lamb.*

91 *Repperisti*] Scil. filiam tuam. *Meam*] Scil. cistellam.

92 *Tertiam*] Sc. puellam aliquam mihi.

ACTUS V.

5 *Nihil moror fieri*] Formula qua utimur, cum quid aspernari, aut certe non admodum desiderare nos significamus. *Gronov.*

CATERVA. 4 *Qui deliquit*] Histrones si quid deliquerant in actione, vapulabant. Vide notas Trin. III. 2. IV. 2.

6 *Postrema*] In extremo Comædiæ: ita Manil. lib. IV. 'Ultimus ex solido tetrans,' id est, ultima pars tetrantis, &c. quomodo jurisconsultus 'primum, secundum edictum,' hoc est, primam, secundam partem edicti. Sic Terent. Adolph. Prol. 'primam fabulam,' pro principio fabulæ dixit: Catullus 'primum digitum,' et Propert. II. 18. 'primas palmas,' pro primoribus digitis. *Scalig.* Vid. et not. Cure. IV. 1.

EPIDICUS.

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Hæc adolescens*] Prologo caret hæc fabula: atque argumentum in prima hæc scena recitatur: quod ut fieret commodius et magis ad mores Plantinos, hoc est, 'cum festivitate et lepore' (ut Cicero loquitur) 'vernaculo,' adhibita est persona protactica sive prostatica. Est autem *πρόσωπον προτατικόν* (ut hoc semel dicatur) in fabula persona, quæ tantum in *προ-*

τάσει, id est, in *initio* dramatis loquitur, neque amplius usquam comparet: qualis hic Thesprio, qui enim Stratipocle e militia rediit; et Sosia in Andr. Terentiana. *Scalig.*

2 *Familiaris*] Homines servæ conditionis titulo 'familiæ' censi sunt antiquitus: nimirum a 'famulando': auctoribus jurisconsultis et Ulpiano in L. 1. ff. de vi armat. Unde et 'gladiatorum familiæ' apud Cicero-nem. Cujus rei causam reddit Se-

neca, Epist. 47. Douza.

4 *Oculis uteris*] Non falleris cer-
nendo. Vel leg. *recte oculis uteris.*
Salre] Vid. notas Pæn. v. 2.

6 *Cæna tibi*] Vide notas Amphitr. 1.
1. 8. 'Adventoria,' vel 'adventitia'
dicebatur proprie cæna vel convivi-
um, quo amicos aut hospites peregre
redeuntes solebant excipere, gaudium
suum contestantes, ex more, quem
innuit noster hic: 'viatica' ea dicitur
cæna Bacch. 1. 1. 61. *Gronov.*

7 *Exemplum adest*] Quod quæris,
quomodo agam, exemplum habes me
ipsum: nec est, ut verbis respon-
deam: hic enim nitor et habitudo
mea testificantur, fuisse mihi, ut vel-
lem. 'Exemplum adest,' videtur for-
mula vulgaris, qua usi, quoties innu-
erent abstinerent responso, quod
res pro se loqueretur. Cui adfuit il-
lud, 'Sic sum, ut vides:' de quo
vid. N. Amph. 11. 1. 57. *Gruter.*

8 *Huic gratia*] Scil. 'furtificæ læ-
væ,' ut nominat in Persa 11. 2. et
quam hic *δεικτικῶς* notat. Huic, in-
quit, gratia debetur. Sinistra enim
manu furta potissimum faciunt isti
Lavernæ et crucis candidati, dum
dextra aliud ab ipsis simulatur. Ovi-
dium Met. XIII. 'Conveniet timidæ
natæque ad furta sinistra.' *Alciat.*

11 *Infelicit*] Vide not. Casin. Act.
11. 3. posteriores, *infelicitent.*

13 *Scurra es*] 'Scurræ' et 'urba-
ni' iidem sunt; quare et dieteriis sibi
victum aucupabantur. Quia autem
scenatici homines, quos *βιολόγους* vo-
cant Græci, dieteria funditabant ad
risum spectatoribus tollendum, prop-
terea factum, ut nimi 'scurræ'
et 'urbani' vocarentur. Juvenal.
'mimum agit ille, Urbani qualem fa-
cundus scurra Catulli.' Et mimum
'scurram' vocat, et 'urbanum' mi-
mographum ipsum Catullum. 'Scur-
ram' deduco ἀπὸ τοῦ συγκυρεῖν quasi
'scurra' aut 'sucura.' 'Scurræ' eti-
am κοπρίαι dicti. Isidori Glossæ:
'Scurrula qui incopriat.' *Scaliger.*

Scurra es] Non tantum 'urbani' et
'scurra' eodem sensu dicuntur, ut
'scurra' significat hominem dicaem,
quod notant hic ex Scaligero, sed
etiam ut 'urbani' significat homi-
nem umbraticum, in urbe assiduum,
nec ruri unquam aut militiæ agentem.
Triu. 1. 2. 'Nihil est profecto stultius,
quam urbani assidui cives quos scur-
ras vocant.' Et ita hic accipe. Quasi
diceret: Non est mirum, te consequi
me vix potuisse, qui sis umbraticus,
urbani, non ruri aut militiæ ad gra-
dum exercitatus. *Gronov.*

15 *Varie*] Nunc bene, nunc male;
ut quidem Thesprio vult intelligi.
Sed Epidicus aliovorsum trahit, et il-
lud *varie* interpretatur, atque si Thes-
prio dixisset, tergum suum virgis et
loris sæpius fuisse cruentatum, et ita
ob livorem et vibices disparem colo-
rem induisse ac varium esse factum.
Dicit igitur, se abominari omne ge-
nus, quod varium ac maculosum sit,
quale caprarum, ac inprimis panthe-
rarum, quod et nomen sibi a macula-
rum varietate invenit, ut 'variæ'
appellentur, atque adeo homines eti-
am abhorrere, qui tergum flagris
excitatum ac maculosum gestitent.
Lamb.

18 *Pugilice atque athletice*] Firmi-
ter et robuste. Bacchid. 11. 3. 'pan-
craticæ' atque 'athleticæ valere,'
dixit. Huiusmodi enim luctatores val-
lidis lacertis et firma valetudine sint
oportet: unde et 'athletica habitu-
do,' pro corpulenta et robusta dicitur,
quam Aristotel. ἀθλητικὴν ἔξιν
appellat. Et 'athleticum victum'
pro valido, et ad vires firmandas ac-
commodato Celsus dixit. *Lipsius.*

20 *Vidulo*] 'Vidulus,' bulga est,
vel marsupium potius e corio, in
quod peregrinantes res suas conde-
bant.

21 *Melina*] Μηλωτή pellis ovilla est:
hinc 'melium:' et ab illo omne scor-
teum vocabant 'melinum:' unde apud
Plaut. *melina* est scortea mantica, vel

coactilia e corio. Turnebo hic ad-sentiendum. *Scaliger*. Sed fortassis optimum est 'melinam' dici a 'meles,' ut a 'feles,' 'felinus.' 'Meles' est catus silvestris. Varro de R. R. III. 12. præcipit septi leporarii macerias tectorio induci, 'ne feles aut meles, aliave bestia introire possit.' Mart. x. 37. 'Venator capta mele superbis adest.' *Gronov.* Ep. *Te volo percontari*] Jocus in distinctione: nempe ut Epidicus post, *te volo*, vocem paulisper sustinuerit, (vel screatu, vel alto hæsitantiæ prætextu) et ex breviculo intervallo τὸ *percontari* subjecerit: ut Epidicus et spectatores, *te volo*, ad præcedentia, 'Dii perdant,' retulerint; Thesprio ad consequens verbum *percontari*. *Taubman*.

22 *Operam mihi da*] Scil. aurium, ut loquitur in Bacchid. id est, me audi, et vicissim te andiam. *Taubm.*

23 *Jus dicis*] Non accipitur ut vulgo, scilicet cum de prætore vel magistratu loquimur, sed pro eo quod est vulgatum, dicis quod æquum et justum est, quod rationem habet. Sic 'orare jus,' *Trinum.* v. 2. Sic 'jus est,' pro æquum vel justum, *Cistel.* I. 1. *Pers.* I. 3. *Gronov.*

26 *Fasces*] 'Fasces' erant bacilli aliquot teretes ex ulmo præcipue aut betulla, loro colligati in modum fascis. Hujusmodi fasces sex prætori (ut et magistro equitum: sed consuli XII. dictatori XXIV.) præferebantur a totidem lictoribus, qui non gregatim, nec item bini ternive, sed singuli et in lineam ibant, ut submoverent occurrentes. De duobus lictoribus audi plebiscitum a M. Pletorio tribuno pl. latum: 'Prætor urbanus qui nunc est, quique posthac fiat, duo lictores apud se habeto: isque usque ad supremam jus inter cives dicito.' *Lipsius*.

27 *Ubi arma*] Clypeus, galea, cassis, sarcinæ, quas constrictas gestare, scuto ad dorsum accommodato, ca-

ularum erat provincia. Unde iidem 'armigeri' sive etiam 'scutigeruli' in Casina et alibi nominantur a *Plan-ta. Douza*.

30 *At jam ante alii*] Vide *Muret.* Var. Lect. x. 10. ubi de his copiose disserit.

31 *Quia antea aliis fuit*] Tametsi *Plautus* ex *Diphilo*, *Menandro*, *Epi-charmo*, *Philemone*, *Apollodoro* accipiebat; tamen et ipse a censura et animadversione vitiorum non abstinit, sed priscae Comædiæ acerbitaltem sæpe miscuit: neque in transcursu solum, uti hic; sed multis interdum versibus; ut vel *Curenlione*, II. 3. 'Tum isti Græci palliati,' &c. item multis aliis locis notat sua tempora et nationes. Neque solum communes mores, sed etiam nominatim *Pelionis* histrionis ineptias, in *Bacchid.* II. 2. quin etiam interposuit *maledicam παράβασις*, in eadem. *Scal.*

32 *Mulciber credo*] *Camerarius* et *Lambin.* *Plautum* hoc loco per incogitantiam dormitasse, aut memoriæ lapsu hallucinatum esse crediderunt: quoniam *Vulcanum* faciat fabricatorem armorum *Achillis*, quibus *Patro-clo* cæso potitus est *Hector*; cum capta ab illis diversa fuerint, a *Vulcano* non fabricata. Sed cogitare debebant doctiss. illi viri, poëtam nostrum in hoc etiam comicum suum artificium consulto prodidisse; meliusque hac deliberata erratione τὸ πρέπον personæ conservasse, quam si et hominem servum et caculum, hoc est, calonem seu bajulum militarem dicta sua historica fide obligantem, et cum cura rerum earum, quas veluti per nebulam inaudiverat tantum, veritatem persequentem in theatrum prodixisset. *Douza*.

33 *Trarolarerunt*] Hoc eo pertinet, quod τὰ ἤφαιστότενκτα plerunque animata erant, ut illi tripodes; de quibus *Arist. Polit.* I. 4. quod ait *Hom.* αὐτομάτους θεῖον θέσθαι ἀγῶνα. *Muret.* Tum ille prognatus] Præterea ille *Stra-*

tippocles e Thetide prognatus est, ut Achilles. Itaque, quemadmodum Achilli, armis ejus ad Hectorem translatis, Thetis Nerei filia alia a Vulcano cusa attulit; ita noli admodum laborare, si Stratippocles sua perdat: nam alia ei apportabunt quædam Thetides Nerei filiæ.

36 *Stipendiis*] 'Singulis stipendiis' dixit, pro singulis militiis; nam singulæ militiæ sua habebant stipendia. *Douza*.

47 *Utcunque in alto ventus est*] Quomodocumque in mari ventus est, exinde (sive 'ita;' aut, 'pro ea ratione,') velum vertitur. *Pœn.* III. 5. 'Utcunque est ventus, exin velum vortitur.' *Acidul.* *Exin velum vortitur*] In antiquis codd. desertim legi aiunt, *uno*, non *exin*, et inde conjecant *numero*. Somniarunt hos codices, non viderunt. Nam omnes *Pall.* *ex imo*: ille, quo ipsi sunt usi, *ex uno*: sed nihius et optimus *Camerarii* *exin*, quem merito docti viri secuti sunt. *Gronov.*

50 *Quid igitur*] *Lepidus* census. Extulit sinistram manum, ejusque digitis indicavit quadragenarium numerum. At alter servus impensum pretium miratur et indignatur. Arithmetici manum adhibebant supputationibus; quod fiebat aut apertis et porrectis, aut constrictis et complicatis digitis. *Colecius*.

51 *Ab Danista*] A fœneratore. *V. N. Asin.* I. 1.

52 *In dies minasque argenti*] Nota pactionem de usura in singulos dies. Hanc qui exercebant, Græci *ἡμεροδανειστὰς* appellabant. *Cusanb.* Cave 'nummos' de drachmis interpreteris, ut fecerunt quidam. 'Nummi' apud *Plautum*, et alios illius temporis comicos didrachma sunt, non drachmæ. Ergo binæ drachmæ in centum eo fœnere diario expetitæ. Quod respondet aliquo modo fœnori menstruo ἐπι δύο δραχμαῖς appellato. Nam ut illud, quod erat in mensem, quinquaginta mensibus sortem æquat, ita hoc diarium quinquaginta diebus.

Salmas.

54 *Interii basilice*] *V. N. Capt.* IV. 2.

63 *Plusque amat quam te unquam amavit*] *Sex nostri, plus te amat. Scribe, plus deamat, quam te unquam amavit.* *Infra* II. 2. 'Quam tuis gnatibus annos multos deamat, deperit.' *Gronov.*

66 *Eo venturus est ipse*] *Tres Vossiani et Academicus, ipse, quod etiam video ex Camerariano notasse Pareum.* *Gronov.*

69 *Puppis*] *Mendosa omnino sunt, puppis pereunda est probe.* *Scriptum videtur fuisse in antiquo codice, puppis pertunda est.* Unde fecerunt librarii, *pereunda*, cum debuissent, *perdunda*. Nisi quis velit ita *Plautum* esse locutum pro 'puppi perennidum est.' Sic 'placenda tibi uxor' alibi dixit. *Salmas.* Per 'puppim' hic tergum significatur. Ita inferioris ævi scriptoribus sæpe occupat et incipit, 'prora et puppis capitis' dicuntur. *Boxhorn.* Quandoquidem inquit, 'puppim,' id est, tergum meum perire necesse est, danda mihi opera, ut probe pereat, præclaro scilicet aliquo facinore perpetrato. *Lamb.*

78 *Montes muli*] *Mostell.* II. 1. 'Mali mæroris montem maximum conspicatus sum.' *Cicero* dixit, 'molestes molestiarum.'

80 *Consilium placet*] *Frustra liquet, lapit, tacet, jacet. Neque consilium placet, est, neque quicquam succurrit consilii, in quo acquiescam, sistere possim, quod sedeat vel placeat. Sed plenior est oratio, quam erat necesse; sufficiebat enim quo me.* Itaque offensi altero fecerunt etiam, *Nequeo nunc*, velut oratione per ἀποσύντησιν abrupta; vel, *Neque scio nunc.* Sed errarunt; nam *consilium, quomodo faciam*, dictum est, ut apud *Tacit.* 'Statueretur imo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet?' de quo

vide Obsery. iv. 11. Et apud Livium ii. 20. 'cohorti suæ, quam delectam manum.' Ubi plura similia attulimus. Gronov.

85 *Despoliet meum*] Omnes Mss. habent *despoliet*. Sententia est: Ubi senex resciverit sibi a me verba data esse, despoliet dorsum meum virgis, lacereſ, corium ei detrahat. In sequentibus Epidicus venustissime et apposite secum ipse διαλογίζεαι, assumpta triplice et momentis, et desperantis, et vicissim sese animantis persona. *Boxhorn*.

86 *Hoc corruptum 'st caput*] Id est ego. *Caput* pro homine, usitatum.

89 *Consilia mutua*] Tractum a pecunia, quæ mutuo datur. *Lamb*.

SCENA II. 3 *Præter ætatem*] De 'ætate' planum: adolescens enim Stratippocles. 'Virtutem' vero 'ætati' ideo subjicit Chæribulus, quia miles ac bellator erat, quorum propria laus 'virtus,' id est, strenuitas ac fortitudo. *Douza*.

6 *Qui invident*] *Lambinus* vel ad superiora pertinere hoc ait, quasi dicat, Qui invident, id mihi vitio vertent; vel ad ea, quæ sequuntur, Omnes eos mihi inimicos reddidi, qui invident. Quod cum parum satisfaceret, itum est in conjecturas: *Quin vide, omnes; Quia vide, ut omnes; Qui vident omnes*; sed nihil mutandum, et male *Lambinus* *repperi* interpretatur, reddidi. Aliud est enim 'facere,' vel 'reddere' inimicum, is enim antea non erat: aliud 'repperire,' qui scilicet jam erat, sed adhuc se dissimulaverat. Cicero ad Att. i. 16. 'Nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est: in unius hominis perditu iudicio plures similes reperti sunt.' Hoc ergo ait: Omnes qui invident, simultatem suam dudum tectam, hanc occasionem nacti, patefecerunt. Quomodo? vitio vertendo, palam culpendo, pro unguibus in ulcere sa gerendo. *Gronov*.

7 *At pudicitia*] In hoc vides, quam

decori ubique observans *Plautus*, qui ne incestis amationibus comici argumenti verecundiam contaminare, ac sororem a fratre germano suo per imprudentiam corruptam inducere cogatur, amatorem modestum ac continentem facit. In illa vero sententia etiam Latinae dictionis elegantiam admirare: *Ch. Jam istoc probior es, &c.* Sic *Sallust*, in oratione Mariana: 'Illis difficile est in potestati- bus temperare, qui sese probos simulavere.' *Douza*.

10 *Re juvat*] Studio videtur repetitum τὸ re. *Scaliger*.

13 *Quid te igitur retulit*] Quid profuit? quid interfuit? *Donut*.

15 *Clamore defatigor*] Imo ego ipse magnum æs alienum contraxi; et mei creditores nummos sibi debitos exigentes, me clamore suo obtundunt atque enecant. *Can. Differor*] Διαφέρομαι. 'Differre, etiam est dif- famare.' *Nonius*.

16 *Furno mersos, quam foro*] Sententia est: Malo mihi amicos nullos, quam mersos foro, et alieno ære obrutos. 'Mergi' dicimur Latine omnibus iis rebus, quibus obruimur, 'malis,' 'negotiis,' 'furno,' 'foro.' 'Furno' ergo 'mersi,' sunt amici in furno exincti; nulli. In furnum immitti cum rubidis panibus se supra optat ille, qui vult perire. *Boxhorn*.

18 *Irrigatum plagis*] Bene observat *Acidalus* 'pistorem' hic pro pistrino poni. 'Irrigatum hominem' autem intellige, multo suo verberonis perfusum sanguine. Forte etiam allusum ad flagella madefacta, quibus in verberonum tergum grassari veteres solebant. In *Historia* Mss. passionis *S. Enlaliæ*: 'Jussit eam cædi fistibus madefactis.' *Stratippocles* porro imperiosus, hic flagitat obsequium, quod prius sit imperio. *Boxhorn*.

22 *Symbolæ*] *Joens*. 'Symbolæ' erant collectæ, seu pecuniæ, quæ ab

is, qui communi sumptu erant una cœnaturi, 'conjectabantur,' ut verbo Agellii utar, quo ille quasi nativam vim τοῦ συμβάλλειν, unde συμβολή, ob oculos posuit. 'Symbola' vel 'symbolæ' in hac re dicuntur Latinis; non 'symbolum.' Ad hanc igitur significationem poëta alludens, jocosa metaphora utitur; et συμβολὰς vocat τὰς συμβαλλομένας πηγάς: tanquam videlicet verbero iste non unius, sed plurium manibus verbera esset accepturus. Lepide etiam addit ad discrimen, sine meo sumptu. H. Stephan.

29 *Missiculabas*] Recte scribitur *missiculabas*. A *missum* 'missiculo,' ut a *fissum*, 'fissiculo:' a *fisso* extorum. Unde 'fissiculare exta' Apuleio et Marciano Capellæ. 'Fissum extorum' Ciceroni. *Salmas*.

33 *Miserum est*] Locus est corruptus, sed non ea parte, qua vulgo existimant. Non enim de ingrato animo heri sui queritur hic servus, quod ad rem non faceret, sed parum illi gratum accidisse et acceptum quod fecit. Scribendum igitur, *Miserum est ingratum esse omne id, quod facias bene. Ego quod benefeci, malefeci*. *Salmas*.

35 *Desipiebam mentis*] Elegans pleonasmus, pro 'desipere' simpliciter. Symmachus: 'Num vobis videor multa luxuria ebrius mentis desipere, atque adeo in poëtas nomen dedisse?' Cui oppositum 'consipere mente' apud Livium vi. 42. Et 'consipere' simpliciter, Cato apud Gell. vii. 3. *Gronov*.

36 *Piacularem*] 'Piaculares victimæ' aliena mala excipiebant, et in pœnam succedebant. Plinius Epist. iii. 9. 'Ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, elaberentur.' *Lipsius*.

37 *Succidanæum*] 'Succidanæus alieni periculi' dicitur, in quem incommodum periculi alieni, hoc est, cuius culpam alter sustinet, redundat.

Plantus 'stultitiæ tuæ' dixit, pro tergo tuo, cui periculum a stultitia imminet. *Hotoman*.

38 *Minis calidis*] Id est, celerrimis, θερμαῖς. Tralatione sumpta a calore, qui celtissimus est et rapidissimus. *Taubman*.

39 *Danistæ*] Tametsi ipsi etiam trapezitæ danistæ essent, et quidem publici; tamen, qui ex privatis hunc quæstum faciebant, ita potius appellati, cum, qui publice hoc agitent, 'trapezitæ' Græcis, Latinis vero 'argentarii' magis dicerentur. Ubiunque fit mentio apud hunc comicum 'danistarum' et 'generis danistici,' de his privatis fœneratoribus intelligendi sunt, qui erant alii a publicis, id est, 'trapezitis,' quos sæpe etiam vocat voce Latina, 'argentarios.' *Salmasius*.

41 *Hoc argentum elocet*] Supplementum nescio cuius apud Lambinum, ut ille ait, ex antiquissimo codice: sed suspectum omnino, quia omnes alii certis auctoribus visi: *occasum elo meam*: sed et tu te in pistrinum: nusquam recta inferas. Tum quid hic significet 'argentum elocare?' Quin et unus e Pal. adscriptum habet, 'helo est verbum Græcum, hoc est accepero:' quasi vellet ἔλω. Quod si cui placet, habeat. Etsi quæ illi supplet, tam facilia sunt intellectu, ut facile lucrificesse illa credam Plantum et brevitate verborum præcipitem necessitatem significasse. Scripserim igitur, *nam nī ante solem occasum, eloco (Meam domum ne imbitos) tu te in pistrinum. Eloco pro illico. Gronov*.

42 *Pistrinum*] 'Piso' veteres dicebant, non 'pinso:' unde 'pisare,' calcare. Hinc 'pistores' nominati, qui in pistrino, ante inventum molarum usum, farinam in 'pila,' id est, vase concavo pinserent et contunderent. At temporibus ultimis recip. et deinceps, 'pistores,' ut vulgo notum, οἱ ἀρτοποιοὶ vocabantur. Et Plautus fuit

pistor, cum trusatiles molas versando operam locasset. Quia vero pistura illa et labor grana conterendi omnium gravissimus erat, factum, ut 'pistrinum,' locus plenus fatigationis et negotii operosi viresque conficientis, diceretur. *Scalig.*

44 *Novi ego nostros*] Scil. 'virgatores;' non familiares ac domesticos, ut perperam Lambin. interpretatur. *Douza.*

56 *Senatum convocabo*] Quanto acutior politicus esse voluit, tanto pejus meruit de senatu Romano, qui eum hic rideri notat, tanquam plerumque bella decernentem alienarum modo opum consequendarum causa. Et quasi hoc sanciret Tacitus, addit ejus verba in Vita Agricolæ: 'Fert Britannia aurum et argentum, pretium victoriæ.' Sed ille dicit 'pretium victoriæ,' non 'causam bellandi.' Cur non criminationes apponit ex oratione Galgaci, aut Mithridatis apud Trogum? Distinguenda sunt tempora. Corrupti olim et luxus Romanos: sed et fuerunt aliquando sancti, et adeo non bellarunt alieni invadendi causa, ut et victis relinquerent opulentiam, pauperesque divitibus imperarent. Qui mores bello Punico secundo nondum erant mutati. Nihil igitur hic, quod flagellet illum regum senatum. *Gronov.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Plerique*] Est de priore colloquio quasi abruptum initium, ut intelligi tale aliquid possit, 'Eo sunt ingenio;' vel 'ita facere solent.' *Camer.* Lego, *Plerique omnes*, figura per emendationem augens: *Plerique*, imo *omnes*. Eadem puritas sermonis et modus est, cum dixit Terent. 'Illum liquet mihi dejerare, mensibus sex septem prorsus non vidisse proximis.' 'Sex,' imo 'septem.' *Scalig.*

8 *Vivendo vincere*] Nimirum eni erat uxor, non ex animi sententia, is putabatur non invitus ea cariturus. Hinc per ludum ac jocum objicie-

batur talibus uxore mortua factum esse, quod optassent; prorsus verniliter, sed tamen quod minime transferri possit in omnes maritatos; nedum ut instituat inde character. *Taubm.*

9 *Hercules ego*] Sexta ærumna Herculis fuit, quod Hippolyten Amazonum reginam baltheo spoliavit: id quod ipse Pl. Menæch. t. 3. indicat; et versus de XII. Laborib. Herc. 'Threiciam sexto spoliavit Amazona baltheo.' Sarraceno sextum laborem Herculis de Stympthalidibus accipit. De laboribus autem Herculis consule, præter alios, Diod. Siculum lib. IV. et Corinthum Smyrnæum lib. VI.

11 *Non maritata est*] Si penes virum dos est, uxore mortua, quæ illum attulit: 'Dotatæ mactant et malo et damno viros.' *Lamb.*

SCENA II. 2 *Avi sinistra*] Causa vanitatis inde fuit. Crediderunt augures, quod homine in meridiem (quæ Deorum sedes æstimabatur) spectante, ad sinistram ejus partes mundi exorientes sint; ad dextram occidentes: inde 'sinistra auspicia' fausta dici; quod ea, quæ oriuntur, quæque ortus causam tribuunt, meliora sint iis, quæ occidunt, quæve interitum rei demonstrant. *Cal. Rhodig.* De causa, quare augurum disciplina 'sinistrum' fuerit prosperum, non consentiunt veteres. Quam Rhodiginus affert, sententia est Varronis. Sed Festus eam ex ipsius verbi sono petit: 'Sinistræ aves, sinistrumque et sinistimum auspiciam, quod sinat fieri.' Servius ad Virg. Æn. II. 65. 'Sinistrum autem a sinendo, quantum ad auguria pertinet, quod nos agere aliquid sinant: unde alibi, Si quem numina læva sinant: sinistras autem septentrionales partes esse augurum disciplina consentit, et ideo ex ista parte significantiora esse fulmina, quoniam altiora et viciniora domicilio Jovis.' At idem aliter ad

ÆN. IX. 46. Gronov. *Qui exenterem*] Loquitur de senis marsupio, ut de pisce, cui *ἔντερα* eruntur: quasi nummi sint intestina marsupii, quos minatur omnes se exempturum.

5 *Exsugebo*] Pro 'exsugam.' Secunda et tertia conjugatio eadem apud veteres: ut etiam movet Scalig. ad Festum. *Senati columen*] Glossæ, *Columen, ἐπιστόλιον*. Tale illud Virg. *Æneid.* XII. de Turno, 'in quem domus inclinata recumbit.' Phorm. II. 1. 'columen familiæ.' V. N. Pers. I. 1. *Taubm.*

10 *Conjice*] In comædiis et mimis servuli fugitivi conlecto in hameros pallio et capite velato exprimebantur. Item et delicati, quos tangit Curcul. II. 3. id faciebant, credo, vitandi solis: cum pilei usus iis non esset. Seneca Epist. 115. de mollitie Mæcenatis: 'Hunc esse, qui in tribunali, in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, ut pallio velaretur caput, exclusis utrimque auribus, non aliter quam in mimo divitis fugitivi solent.' *Lipsius*.

14 *Per medicinas*] In medicinis, id est, *ἱατρείοις*: et in *τοιστρίνις, κουπέλοις*: ac myropoliis, argentariisque, id est, *τραπέζιτων ἐργαστηρίοις*, ut plurimum solebant versari homines honestiores et otiosi, ut de rebus variis ibi sermocinando tempus fallerent. *Salmas. Gymnasio*] Gymnasia Romæ nulla fuisse ante Neronem, docet P. Faber jurisconsultus in *Agonist*.

22 *Quis hoc scit factum*] Sic ediderunt ex Camerariano, in quo tamen testantur *quis hoc* adscriptum recentissima manu, et in aliis codd. desiderari. Itaque multo malim, quod est in priscis codd. et in scripto vidimus, P. E. *Sic factum?* per interrogationem; cui belle respondet, Er. *ego ita esse factum dico*. Gronov.

31 *Id adeo qui*] *Qui* hic capitur pro 'quamobrem;' vultque eo potissimum animadvertisse, quia insolens aliquid videbat, retia sub vesti-

bus. *Grut.*

39 *Mendiculam*] Regillæ vesti opponit *mendiculam*, quasi mendicis convenientem. Quidam a voce 'meddix' derivant, quæ magistratum significat apud Oscos, teste Festo. *Douza*.

40 *An impluviatam*] Videtur significare, a similitudine impluvii vesti nomen esse factum: ut enim 'vites impluviatæ,' sic et 'vestis impluviata,' de similitudine impluviorum dicitur, quæ ea figura est: ut 'quaternata,' quatuor quadrata lateribus undique corpus ambiat, quæ forma est impluviorum in cavædiis. *Gruter*.

42 *Quasi non fundis*] 'Impluvio' Epidici, lepide opponit 'fundos' Periphanes: proinde ac si servus dixisset, captivam illam, quam Stratipocles demoriebatur, 'impluvio,' hoc est, impluvii pretiõ indutum fuisse: quod nemini mirum, sæculo præsertim suo videri debere ostendit: cum pleraque pars meretricum *totis* etiam *fundis*, hoc est, fundorum, quibus ab amatoribus damnosissimis muneratæ, pretio cultæ atque exornatæ per vias incedant. *Douza*.

44 *Illis, quibus*] Id est, 'meretricibus.' Sententia horum ista est: Tributum a magistratibus imperatum dicunt se pendere non posse amatores; pendunt tamen majus meretricibus, totos, nempe, fundos. *Boxhorn*.

46 *Rallam*] A raritate texturæ sic dicta: cui opponitur hic 'spissa' *Nonius*. *Linteolum cæsicium*] Purum et candidum: sic dictum, vel quod cædendo ad candorem pervenerit, vel quod oras circumcisas habeat. *Nonius*.

47 *Indusiatam*] Varro de L. L. lib. IV. 'Alterius generis item duo; unum, quod foris ac palam, *Palla*: alterum, quod intus, a quo *Intusium*: id quod *Plautus* dicit *intusiatam*.' Atque ita, per *t* scribendum esset. *Taubm. Patagiutam*] 'Patagium, aureus clavus, qui pretiosis vestibus immitti solet.' *Nonius*. 'Clavus' erat piagula, quæ

ab humeris in pectus demittebatur, ut erat ἐπωμὶς Græcorum; ea clavis quibusdam consita erat, in senatoribus quidem, latioribus; in equitibus, angustioribus: propterea tota plagula ipsa vocabatur 'clavus.' Et 'patagium' erat honestis matronis, quod 'clavus' viris. Quod ipsum ἔτυμον clarat. Nam 'patagium' dictum, quod quibusdam quasi maculis et nævis inspersum erat: πάταγος enim, nisi fallor, est morbus pestilens, quo correpti qui moriuntur, nullum iudicium morbi relinquunt aliud, quam nævulos in parte corporis. *Scaliger. Crocotulam*] 'Crocotula,' vestis erat mulierum, non virorum: et absque dubio ea est, quam Græci κροκώτιον appellant. Et Maro, cum *Æn.* ix. dicit, 'Vobis picta croco et splendenti murice vestis,' crocotium intelligit; ut effæminatos et semiviros incessat Trojanos. *Turneb.*

48 *Supparum*] 'Supparus, lineum puellarum vestimentum, quod et subula appellatur,' Festus. Satis bene se habent vestium nomina a servo hic commemorata: nisi quod pro 'subminium' scribendum est 'subnimium.' Non est nomen vestis, sed alludit ad *subparum*, de quo præcessit; quasi diceret, 'subnimium' potius esse vocandum, quam 'subparum.' Ita scribitur pro *supparum*, quod erat vestimentum puellarum lineum, ut interpretatur Festus. *Salmas. Ricam*] Proprie virgineum flammæ. Turpilii: 'Interea aspexi virginem in capite gestantem riculam indutam ostrinam.' Græci poëtæ vocant καλύπτρον. *Scalig.*

49 *Cumatile*] 'Coloris marini aut cærnei, quasi fluctuum similis, fluctus enim Græcis κύματα.' Nonius. Hic color Vegetio 'Venetus' dicitur, Lucretio 'Thalassinus.' Ego arbitror non ita vocatam esse ob colorem, sed texturam representantem fluctus, quæ et 'undulata' dicta Varroni apud Nonium. *Gruterus. Plumatile*]

'Vestis plumatilis est clavata aut ex clavis facta.' Nonius. *Cerinum*] Pro *ccrinum*, veteres libri habent *garinum*, pro *carinum*, a Siculo καρὸς pro κηρὸς, quod est cerini coloris. Nam 'carinarios' alibi idem Plautus appellavit, qui eo colore vestes inficerent. *Salmas. Melinum*] 'Melinus,' qui mali Cydonii pallorem imitatur: alioqui 'Melinus color' Plinio est candidus, a 'Melo' insula, cui peculiaris est, et ubi optimus habetur. 'Mellinus' vero 'color' (ut quidam hic legunt) a melle, ad fuscum accedens.

50 *Cani quoque*] Cani etiam nomen, quo antea appellabatur, quoque appellari debet, ademptum est: nonnulli enim canes 'Lacones' et 'Lacœnici' appellantur. Horatius *Epod.* vi. 'Nam qualis aut Molossus aut fulvus Lacon,' &c. Sed nunc vestes suas appellant 'Laconicas.' Quin et Horatius 'Laconicas purpuras' commemorat *Od.* ii. 18. *Lamb.* In vestis nomine imponendo ademptum esse cani nomen jocatur servulus, quia Λακωνικὸν genus fuit vestis pellucidæ, et 'Lacœnici' etiam canes noti. Hesyehius, Λακωνικὸς χιτῶν λεπτὴ ἐσθής. Λάκαιναί κύνες etiam celebres apud Græcos. *Salmas.*

51 *Hæc vocabula*] Ordo est: Hæc vocabula, il est, vestes ipsæ, subiungunt viros, ut ipsi auctorem faciant. 'Auctio' pro venditione, quæ fit per augmentum pretii: cum publica rerum, vel sine hasta, vel cum hasta in foro posita, fit venditio; et traduntur plus offerenti. *Budæus.*

55 *Nec satis exaudiebam, nec sermonis füllebar*] Quanquam integram sermonis seriem non plene perepiebam; ex quibusdam verbis tamen, quæ arripiebam, facile quid loquerentur conjectura potero adsequi poteram. 'Falli sermonis,' dictum ut *Apul. Met.* v. 'curare corporis,' et 'curare interfectæ virginitatis,' *Colvius.*

63 *Tursum vorsum*] Vide notas *Amplitr.* v. 1. 60.

71 *Aliquid calidi*] Livius lib. xxxv. 'Consilia calida et audacia, prima specie læta sunt, tractatu dura, eventum tristia.' *Aliquid calidi conducibilis*] Forte *cati*. Sriver.

73 *Cutum*] Verbum hoc Sabinum esse Varro ait: et 'cata dicta,' apud Ennium, interpretatur 'acuta:' eoque Ælium Sextum esse nominatum, non, ut sapientem, sed ut acutum. Apud Cic. Tuscul. 1. 'Egregie cordatus homo catus Ælii' Sextus.' Servius a *καλω*, *calore ingenii*, derivat. Et hinc 'Catones' dicti, auctore Plinio.

78 *Uditor*] Recte *utor*; non *utimior*; nam *utor* respicit Periphannem, cujus res agebatur; alterum vero, *reperitote*, in commune duobus dicitur. *Taubm.*

82 *Continuo arbitretur uxor*] Mihi displicent Lambiniana; putoque dicere: continuo circumspectiatur uxor filio. Quod idem sic extulerit Plinius Epist. 1. 14. 'Petis, ut fratris tui filia prospiciam maritum.' 'Arbitrari,' ad oculos refertur. Aul. iv. 1. 'Hinc ego huc et illic potero, quid agant, arbitrarier.' *Gruterus.*

92 *Præstines*] Festus: 'Præstinare apud Pl. est emere, et emendo tenere.' Ita, 'destinare,' Most. iii. 1. de quo quidem verbo curiosissime hic Acid. Tamen expedire se non potest, quin cogatur tandem fateri, utrumque et 'destinare' et 'præstinare' esse quod Festus et Nonius censuere. Sic et Fulgent. Myth. 11. 'omnia pretio destinata, fame moritur.' Sidon. Carm. 23. 'Post piratica damna destinaret Plenas mercibus institor carinas.' *Savaro.*

98 *Vive sapis*] Significat excellenter, aut admodum sapis. Sic 'vividus,' pro eo, quod alias 'vividus' dicunt, positum, estque acris, vegetus, vehementis. Virg. Æn. 1. 721. 'Et vivo tentat prævertere amore Jampridem resides animos.' Lucret. lib. vi. 'Nimirum quia sunt in aqua permulta

vaporis Semina, de terraque necesse funditus ipsa Ignis corpora per totum consurgere fontem: Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.' *Gronov.*

100 *Suspicio*] Libidinis: vel te fidicinam emere, ut filium ab ea prohibeas. *Lambin.*

103 *Nam te illo non æque opus facto est*] Non est necesse, inquit Epidicus, *te illo ire*: sed alius allegandus est. Cui mox senex, *quid jam?* q. d. Cur ego non eo eam? Cui respondet servus: Ne te censeat filii odio aut æmulatione facere. Non cohærent, nisi hæc lectio adseratur. Et animadvertendum est, hic se quasi corrigere Epidicum, dum antea dixerat, senem liberare fidicinam, eo prætextu, quasi eam amet. Mox ut existiment senes, hæc bona fide geri, et quasi sub manum nasci consilia, ait, 'Et repperi, hæc te qui abscedat suspicio:' nempe si ipse non iveris, sed alium miseris: ideo ait, *Te eo* (scilicet *ire*) *non æque opus facto est*: etsi antea dixerim te liberare debere fidicinam animi causa. Et ideo senex subjicit, *quid jam?* quasi dicat, Cur mutas consilium? Sic profecto omnia erunt clarissima, quæ antea mera caligo. *Pistor.* *Ne te censeat*] Non leno, sed ipsa fidicina. *Taubm.*

106 *Hic erit optunus*] *Hic* (Apæcides: qui et iii. 4. legum et jurum conditor fictorque cluit) *poterit cavere*, &c. Ap. Epidice, *habeas gratiam*: scilicet quod me huic muneri adhiberi vis: sed operæ non est. Atque ita *ad te erit ad Apæcidem*. *Pistor.*

111 *Posse emi minimo minas*] Sic quidem libri. Sed vel invitissimis sermo Latinus dicitur scribendum, *Ad quadraginta fortasse eam posse emi minimo minis*. Sic Suetonius Julio cap. 20. 'Campum Stellatam agrumque Campanum divisit extra sortem ad viginti millibus civium.' Ita enim recte Casaubonus pro vulgata *ac viginti*. Sic idem Octav. 38. 'Super

triginta ducibus justos triumphos et aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curavit.' Nam eodem modo dicuntur: 'curavit ducibus decernendos super viginti,' et 'divisit millibus civium ad viginti,' et 'emi potest minis ad quadraginta.' Gronov.

113 *Atque id non decem*] Ita Columella II. 1. 'Pecuniam domini neque in pecore neque in aliis rebus promericalibus occupet.' Scilicet in re empta pretium ita occupatur et hæret, quo minus ad alium usum transferri queat. Ergo 'occupare pecuniam,' est sc̄nori locare, aut merci impendere, et quasi exercere, ne otio et inertia languescat. Cic. pro Flacco, et Verr. III. Et hæc 'pecunia occupata' dicitur. Contra, 'otiosa pecunia,' quæ domi latet, nec ullum domino fructum affert. Taubm.

SCENA III. 3 *Obsignato*] V. N. Cas. II. 1. *Armario*] Ubi pecunia adservatur. Cic. pro Cæl. 'Tunc aurum ex armario tuo promere ausa es?' Plant. Capt. IV. 4. Taubm.

6 *Ne ulmos parasitos faciat*] Parasitorum est mensas divitum attondere, et a divitibus semper aliquid abraderi. Unde et Phocyllides 'assentatores,' qui a parasitis non multum differunt, *τραπέξοκόςους, mensarum tonsores*, indigitat. Hoc igitur dicit Epid. Metuo, ne ubi senex resciverit me sibi verba dedisse, faciat ut ulmæ virgæ in meo tergo sint veluti parasiti, meumque corium omni ex parte attondeant. Lamb.

14 *Ab damno scenæ*] Παθητικῶς pro infelici et multis damnis confecto. Taubm.

ACTUS III.

SCENA I. 3 *Per illam tibi copiam*] Ἐνεκα ἐκείνης εὐπορίας quasi dicat: Non debet tibi in Epidico tanta copix spes esse, ut aliam propterea negligere velis. Lamb.

Delph. et Var. Clas.

8 *Quid illam ferre vis*] Videntur hæc repugnare superioribus: nam Chæribulus semper ita locutus erat, quasi desperaret de nummaria ope per Epidicum accipienda. Itaque ordinant aliter personas, et hæc verba dant Chæribulo, sequentia leviter mutata Stratippoeli. Ego vero ista, ut exstant in vett. libris, satis mihi capere videor. Nam quæ prius minabatur Epidico, pro sua spe ac necessitate dixerat. Nunc conversus ad Chæribulum: Tu vero recte pro tuo ingenio proque copia, qui etiam de illo nihil nobis promittis. Quid enim potes expectare, ut ille ferat, quum tu ipse tantis in opibus amico egenus es? Tibi eleganter παρέλκει. Ut in Aulularia III. 6. 'Ego te hodie reddam madidum, sed vino, probe; Tibi cui dedetum est bibere aquam.' Sic enim scripti, ubi subjecerunt Te. Et vidit hoc Acidalius. Intelligitur 'dico.' Gronov.

10 *Verum aliquid*] Ridicula hominis nihil habentis quod promittat oratio. Lamb.

12 *Muricide*] Male in editis *murricide*, quod Scaliger pejus exponerat, quasi *μοικτόνον*. Hoc est et *murcida*; nec enim 'murcidus' magis dicatur quam 'parricidus.' Legendum est, *murcide*. 'Murcus, murcidus,' ut 'flaccus, flaccidus.' 'Murcus' veteribus idem quod ignavus. Hinc extremis Latinitatis temporibus 'murcos' appellabant joculariter, qui sibi pollices præciderant, ne militiæ nomen darent. Ammianus: 'Nec eorum aliquando quisquam ut in Italia munus martium pertimescens pollicem sibi præcidit, quos joculariter murcos appellant.' Inde igitur 'Murcia' murcorum et murcidorum, id est, ignavorum Dea. Servius: 'Alii Murciam a 'murco,' quod est murcidum, dictum volunt: pars a Dea Murcia, quæ, cum ibi Bacchanalia essent, furore sacri Bius murcidum faceret.' Murcia nunc ex Ve-

Plaut.

6 F

neris cognomentis, non ipsa amoris Dea, ut 'viscata,' 'verticordia,' 'calva,' et similia. *Salmas.*

13 *Blatis*] 'Blatire' et 'blaterare,' auctore Nonio, est confingere, aut incondite et inaniter, vel ut Festus, stulte et percipide loqui; a Græco βλάξ, *Junius.*

15 *Nec mihi plus adjumenti ades*] *Gaudent in omnibus Mss. esse, nec mihi plus adjumenta des:* et dicendi rationem aiunt sententiamque apertam esse. Et scribit quidem Gruterus ita esse in omnibus Pall. sed quod tacet, in optimo Camerariano alterum esse, (quem plerumque solet seorsum V. C. titulo ponere) intelligimus ex eo, quod istud secutus est. Id quod diserte affirmat in suis excerptis Parens. Est in eo et sententia aperta et dicendi ratio multo doctior. Nam 'adesse' est positum, ut 'adesse' dicuntur advocati, qui præsentiam commodant. 'Adjumentum' autem vel 'plus adjumenti' dicitur per appositionem, quam vocant grammatici, ipse, qui debebat esse adjumento, ut 'auxilium' pro auxiliante. Tu quidem ades mihi, sed tua persona non plus est adjumenti mihi, quam ille, qui nunquam natus est. Alioquin non absurde conjiceres, *adjumentod* *cs.* Gronov.

SCENA II. 1 *Fecisti jam officium*] Dum mihi pecuniam emendæ fidiciaræ dedisti. Ego etiam menm servi officium faciam, et te pecunia intervertam, senex. Nam ita sentit. *Lamb.*

2 *Hoc quidem*] Δεικτικῶς argentum in marsupio. Et hæc jam secum solus loquitur.

3 *Hoc oppido*] Hæc spectio albi asperique nummi valde scenam juverit.

6 *Ut facilem*] Ἐλλειπτικῶς: quam facilem præbuit senex se noster et impetrabilem! *Camer.*

7 *Ut importem*] Allegoria, ducta a more veterum Rom. qui solebant

commeatum ad exercitum in colonia aliqua positum præsidii causa, impositum auspiciato portare; idque auspiciato faciebant, ne interciperetur. *Lamb.*

13 *Perenticidam*] Analogia suadet scribendum esse *pericidam*. Sicut enim a 'pater' dicitur 'paricida,' a 'parens,' 'parenticida,' a 'Dens,' 'Deicida,' (quomodo Judæum haud raro vocant veteres Christiani) ita a pera, 'peicida,' qui peram exenterat, evacuat, et sic quasi occidit. Neque sic peribit Plauto, quem captat, jocus, qui est et manet in ambiguo vocum, 'paricidæ,' et 'pericidæ.' *Boxhorn.* *Perenticidam* recte se habet, et melius versui convenit quam *pericidam*. Præterea omnes libri ita legunt. Cogitandum est Plantum multa taha fingere sine ulla analogia et ratione. Satis illi fuit quod vulgus intelligere posset nomen illud a 'pera' factum esse, et lusisse auctorem in ambiguo vocum 'parenticidæ,' et 'perenticidæ.' *Salmas.*

15 *Peratim ductare*] Mallem ego *peratim ductitare*; ut significaverit Epidicus, nihil curare se vulgo usitata 'dicendi genera, aut protrita vocabula rerum,' in quibus est illud, quod servi non nauci protinus triumphum se commeruisse, vel saltem ovatione dignos deputant, si forte herum suum *peratim*, id est, perpauca illi argenti modo, et quantilli peræ unius laxitas sit capax, defraudaverint. Etenim sic *ductitare* expono: quasi dicas, argento circumducere. Suspicioque omnem sententiæ istiusce argutiolam in duobus adverbis illis, *peratim* et *follitim*, hoc est, in modi sive mensuræ ejus differentia, quanta inter 'peram' et 'follem' est, consistere. *Douza.*

21 *Ea jam domi est pro illa*] Miratur Dissaldens, quomodo puella dicatur domi esse, quam primum in aedes ait intronitti scena sequente: et multa molitur corrigendo. Sed

hæc verba sunt accipienda de altera fidicina, quam prius amaverat Strattippocles, quæ introducta erat pro filia. Et forte sic Plautus scripsit, *pro filia*, inquam; nam testatur Gruterus istud esse quidem in Cam. sed manu secunda. Alii codices *pellia*, vel *pellia*. Gronov.

23 *Quasi quoi emeret, cavcat*] Quasi cavcat ei, cui emeret, nempe Periphani. *Cavcat*, id est, satis accipiat a lenone prædibus et prædiis. *Lambin.*

30 *Mius se habere quinquaginta*] Atqui de 'triginta' tantum constat ex ult. scena. Quærit Acidalius colorem et velum, quo tegat œconomix hunc errorem: sed utrum invenerit nescio. Dicamus interea, Epidicum veruili ingenio et jactantia summam apud alios verbis exaggerasse: quod solet fieri.

36 *Dolosam*] Falsam, et aliam ab ea, quæ jam domi est: non illam, quam se empturum putat senex. *Lambin.*

37 *Docta*] A me fallacis instructa. Terent. *Emm.* 'perdocta est probe.'

SCENA III. 1 *Non oris caussa*] Seneca *Nat. Q. i. 17.* 'Inventa sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consecuta: primo sui notitia; deinde et ad quædam consilium. Formosus, ut vitaret infamiam; deformis, ut sciret redimendum esse virtutibus quicquid corpori deesset; juvenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, et fortia audendi; senex, ut indecora canis deponeret, et de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos videndi.'

3 *Perspicere possent cor sapientiæ*] *Lege, sed qui perspicere possint cordis copiam, Igitur perspicere ut possint cor sapientiæ.* *Scriv. Cor sapientiæ*] Ab interpunctione laborat locus. *Scriben-dum: sed qui perspicere possent cor, sapientiæ, Igitur perspicere.* Et intel-

ligendum ex superioribus, 'sapientiæ habendum speculum fuit'; igitur, id est, ea causa vel gratia, *ut perspicere possent cordis copiam*, sive quid sapientiæ habuerat in corde. Vide *Observ. III. 29. Gronov.*

7 *Vel quasi*] Id est, *ἀντίκα*, exempli causa; ut ego ipse, qui, &c. *Quasi*, pro 'quemadmodum.' *Taubm.*

10 *Solida*] Istud *solida* converti debet ad *malefacta*. Sic Seneca alibi, 'solidam' vocat 'nequitiam,' quæ radices egit. *Gruter.*

12 *Fuit conducibile*] Scil. tale speculum habere.

13 *Cum præda*] Venit cum fidicina filio erepta. Ita quidem senes arbitrantur; sed falso. *Lambin.*

16 *Suppetunt*] Id est, succedunt, eveniunt, expetunt, ut *Asin. i. 1. 41. Pseud. i. 1. 106. Gronov.*

19 *Siris*] Pro 'siveris' a 'sino.' *Taubm.*

22 *Dirortunt*] Id est, differunt, diversi sunt. *Gronov.*

25 *Tempore*] Tempestive ante filium sumus mereati, *J. Gulielm. Verisim. II. 19. Tempori*, idem quod oportune, tempestive: idemque efferebant *tempore*, ut 'heri,' 'here,' 'luci,' 'luce.' *V. N. Pers. v. 1.*

29 *Graphicum*] 'Graphicus,' ad unguem factus, ut *Horat. venustus* scitotque ingenio, et quasi pietoris manu expolitus. *γράφειν, pingere; γραφίς stilus, penicillus. Scalig.*

30 *Non caru' st auro contra*] 'Vænire contra aurum,' est magno vænire: ita enim veteres semper fere dicebant, metaphora a lauce momentanea, in qua appendebatur æs, nam quod præponderat, id *contra* esse, hoc est, *ἀντιβέπειν* dicebant. Inde 'æs contrarium' vocabant 'æs grave,' auctore Festo: scilicet *ἀντιβέπονον. Scatiger.*

36 *Ipsus illi*] Epidicus fidicinæ.

40 *Stolidum*] 'Stolidi' vocantur non tam stulti et excordes, quam tetri et molesti, illepidi, quos *Gr.*

μοχθηρὸς καὶ φορτικὸς dicunt: Ter. Scaurus: 'Bardus a tarditate ingenii; a Græco, quod illi tardos βραδέϊς appellant,' auct. Festo. Videtur translatum verbum a re rustica. 'Stolones' enim vocant agricolæ in arboribus fructicationem inutilem, inquit Plin. 1. 1.

48 *Albis dentibus*] Significatur cachinnatio, et risus effusior; in quo dentes denudantur. *Camer.*

52 *Pugnis memorandis meis*] Sic omnes scripti. Scioppius *memorandus*, quia apud Apuleium invenit 'dolo memorandi.' Sed aliter Apuleius, aliter Plautus eo verbo utuntur. Nam *pugnis memorandis meis* est pugnas meas commemorando. *Persa* 1. 1. 'ita fio miser quærendo argento mutuo.' Sic Cicero et Livius passim. *Gronov.*

53 *Eradicabam*] Ita Horat. in *Arte*, de odioso recitatore: 'tenet occiditque legendo.'

55 *Undantem chlamydem*] Habitum incessumque gloriosi nimis poligraphice expressit; ab Afranio item adumbratum, in *Pompa*: 'Tene tu: in medio nemo est: inagnifice volo fluctuatim ire ad illum: ubi 'fluctuatim' pro 'jactanter et solute' sumptum exponitur a Nonio. 'Vestis undans' hic est, quæ incessu crispatur, præsertim dum succussatur corpus: qua ratione 'undantes habenas' dixit Virgil. *Æn.* XII. 471. quasi undatim crispantes, dum ab auriga commoventur. *H. Jun.* Contra de incessu modesto ac minime superfluo perelegantia sunt illa Petronii: 'Quo oculorum mollis illa petulantia? quo incessu tute compositus, et ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia,' &c. *Seneca Nat. Q.* VII. 31. 'Tenero et molli incessu suspendimus gradum.' *Wouac.*

SCENA IV. 1 *Care*] Servum suum anteambulonem alloquitur miles. *Boxhorn.*

2 *Platenius*] Non dubitanus no-

men illud populi corruptum esse, itaque rescribendum, *Senex ubi habitat Periphanes Plothenius*. *Plothenius* est Πλωθειὸς ex Egeide tribu. *Stephanus*: Πλωθειὰ δῆμος Αἰγυῖδος φυλῆς· ὁ δημότης, Πλωθειὸς, καὶ Πλωθειός. *Petitus.*

8 *Tranquillum locum*] Captant vocabulum *tranquillum* et tanquam rem arcanam proferunt Periphane manum vel de gloria certare malle. Sane τὸ *tranquillum* eleganter et non trito more pro commodo, vacuo, nihil ubi sit impedimenti, ubi non obloquuntur. Sed certamen, quod minatur juxta ignavus et gloriarum plenus, ad ignavum et gloriarum plenum, omne est verborum, non manus, ideo 'de illius ore fiunt sordidæ;' nimirum dum alter contra majores explicat. Hæc est tempestas, quæ ostentatori tranquillum non sinat: nil majus aut gravius. *Gronov.*

16 *Manibus demissis*] 'Fugere demissis manibus,' est contentissimum cursu fugere; nam tales solent manus dimittere et jactare: quod Græci dicunt παρασεῖν τὰ χεῖρε. Aristoteli est φεύγειν παρασεῖσαντα. Contentius enim currimus, manus demissas habentes, et circum latera jactantes. *Casaub.*

19 *Cui centones sarcias*] Assentior iis, qui voluerunt *sarcias*, vel ob Lucillii locum, 'sarcinatorem esse summum, sære centonem optime.' Sumunt et 'sarciuntur' centones, non 'farciantur.' *Isidor. Orig.* 1. 38. 'Centones apud grammaticos vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgillii ad propria opera, more centonario, ex multis hinc inde compositis in unum sarciantur corpus ad facultatem cuiusque materiae.' Quæ ille descripsit ex Tertuliano de præscriptionibus cap. 39. 'Homero-centones etiam vocari solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sar-

ciunt corpus. Et utique fecundior, divina litteratura ad facultatem cuiusque materiæ.' Gronov.

26 *Molestum non est nisi dicis*] Sic codex unicus, et explicat Gruterus: molesta non erit oratio, si dixeris quæ ego velim; sin quæ tu velis, erit molesta. Camerarius, *mihî si dicis*; Douza, *nisi dicis quid velim*; Guilielmus, *Non: ædepol scio. Molestum non est mihî, si dicis*; Dissaldeus, *scio molestum non esse*. Post omnes velim, *Non ædepol scio, Molestumne sit, nisi dicis quid velis*. Hand possum tibi dicere, molestumne sit futurum an non, nisi prius loquentem audiero. Præ se fert enim, se nec scire nec divinare, quid miles esset dicturus, etsi satis suspicabatur. Gron.

28 *Habeas*] Nulla hic opus mutatione quam vult Dissaldeus. Nondum quidem Periphani de pretio cum milite convenerat; nihilominus subintelligitur. Habeas, inquit, illam, ubi mihi pro illa, quæ emptâ mihi est quinquaginta minis, argentum solvearis. *Boxhorn*.

33 *Possidebit mulier faxo ferias*] Miles dixerat, se fidicinam facere velle libertam suam. Periphanes respondet: mulierem possessuram militis ferias, si pro ea, ut oportet, satisfecerit. 'Feriae' hic sunt, quas herus servæ facit, ea libertate donata. Sed et addit Periphanes futurum id ea lege, si miles ex agro Attico fidicinam exoneret, id est, alio evehat. Metuebat enim Periphanes, ne fidicinæ in Attica manentis amoribus filius perderetur. 'Feriae' dicuntur, remissio laboris. Ita induciæ, 'belli feriae.' *Possidebit ferias tuas*, quas tu illi facies, libertate donatæ, a servili opere et labore immuni. *Boxhorn*. Legendum, *Tuas residebit mulier faxo ferias*, id est, tibi mulier feriantur, tibi cessabit, tuas ferias celebrabit. 'Residere ferias' dicebant pro feriari, quia resides manebant pro feriari tempus, nec quicquam operis faciebant. Idem Plautus in *Capteiv*,

III. 1. 'Venter gutturque resident esuriales ferias.' Citant ad eum locum interpretes locum ex Cicerone de Leg. II. qui vulgo corruptissimus est. Sic enim legitur: 'Denicales feriae, quia residentur mortuo.' Imo scribendum: 'Nec vero tam denicales quæ a nece appellatæ sunt, quia residentur mortuis.' In sequenti versu apud Plantum scribi quoque debet, atque ita profecto, ut *eam ex hoc exoneret sacro*, pro agro. Sacra semper cum feriis, et feriæ cum re sacra quæ in his fiebat. Cum igitur dixisset, si sibi sexaginta a milite denumerarentur minæ, futurum ut ea mulier quam petebat, ejus ferias residue-ret: addit, atque ita quidem ut exoneraret eam ex hoc sacro, id est, ex sacro senis; cum non amplius ejus residere deberet ferias, sed militis cui dabatur, ut eum coleret. Dabis, inquit, mihi pro ea sexaginta minas, ut tuas residere possit ferias, et meo sacro liberetur. *Tuas residebit ferias*, id est, tua erit; et de feriis intelligit privatis, quæ a solis domesticis celebrabantur, ut erant dies natales, denicales, et aliæ. Festus: 'Privatæ feriæ vocantur, sacrorum propriorum, velut dies natales, operationes, denicales.' Quæ igitur alienjus residet privatas ferias, ejus est propria et domestica, vel ancilla. Inde explicandus ille versus. *Salmas*.

34 *Ut eam ex hoc exoneret*] Q. d. meam domum edaci et inutili muliere, tanquam onere leves. Vel 'agræ' accipe, pro tota terra Attica; et est hypallage, pro hunc agrum ea exoneret. *Lamb*.

36 *Conciliavisti pulchre*] 'Bene, ac pulchre conciliare,' est vili emere: contra 'male conciliare,' care et magno pretio. Omnis enim conventio est conciliatio. *Donatus*.

37 *Fides*] Citharam.

53 *Nihil: sic suspicio est*] Sic quidem Langianus. Sed Cam. et Pall. τὸ nihil ignorant: ignorat et ille, qui *Boxhornii* fuit. Nec ullus huic voci

hic usus est. Quin et videtur ex personæ vocabulo *Mil.* nata. Tanbmano suum os et hypocrisin remittimus. *Gronov.*

58 *Qui me emunxisti*] Metaphora servilis et jocosa. Græcis ἀπομόρττειν. Me, tanquam puerulum, cujus nasus mucoris plenus, omnisque consilii expertus est, delusum argento spoliasti. *Phorm.* iv. 4. 'Emunxi argeuto senes.' *Lamb.*

66 *Athenis Atticis*] Ut distinguat ab aliis Athenis, quarum quinque aut sex recenset *Stephanus.*

79 *Flagitio*] Id est, efflagitatione, convitio seu pipulo potius, et quidem muliebri: non, dedecore; ut vult *Monstroliensis.* *Douza.* V. N. *Merc.* ii. 3. et inprimis *Curc. act.* iii.

80 *In tantis positus sum sententiis*] In sex septem interpretationibus, quas afferunt, nulla vera. 'Poni in sententia' est præscribi sententiæ auctorem. Solebant autem psephismatibus et decretis liberarum civitatum præponi nomina illorum, qui eorum auctores fuerant. Inde apud *Demosthenem*: Ἐπὶ ἄρχοντος Μνησιφίλου, Ἐκατομβαιῶνος ἔγη καὶ νέα, φυλῆς πρυτανεύουσης Παιδιονίδος, Δημοσθένης Παιανιεύς εἶπεν. Et rursus: Πρυτανεῖα φυλῆς Ἰπποθωωντίδος, Ἀριστοφῶν Κολυττεὺς πρόεδρος εἶπεν. Hinc illud apud *Gellium* xviii. 3. 'Quod si proba ista hæc et honesta sententia est, quaeso vos, non sinamus eandem deonestari turpissimam auctoris contagio.' Vide reliqua et nostrum quartum *Observationum.* Est ergo, qui in sententiam toties populi psephisma factum et nomen meum præscriptum habuit. *Gronov.*

85 *Atque me minoris*] Suspiciari possumus, hæc ex alicujus priorum poetarum fabula quapiam, jocose inserta a *Plauto.* *Camer.*

86 *Fictor, conditor*] 'Juris conditores,' dici jurisconsultos, quibus auctoritas a principe data erat jura condendi, obviam satis est. Credo tamen

ita ambigue id prolatum a *Periphane* ut *conditor* penult. longa intelligi posset, respectu ad 'jurium' notionem vulgarem. In eadem ambiguitate videtur lusisse et *Arnob.* l. vii. 'Cipientes addiscere, quid cum pultibus Deo sit, quid cum libis, quid diversis cum farribus confectionis jure multiplici atque impensarum varietate conditis.' *Douz.*

88 *Sapientiorem** manubrio*] *Lacuna* potest variis modis repleri, sed sensus idem erit, qui ex lectione *Lambini* efficitur, quem satis probò. Posset enim legi, *Malleum, Sapientiorem quasi dicas manubrio.* Scribitur in antiquis editionibus, *Malleum sapientior ut est malo hærens... manubrium.* Si hæc vetus lectio, ex ea optima et elegantissima posset elici sententia, scribendo, *Is etiam sese sapere malleo, malleo Sapientius ut sit male hærens manubrium.* Ille vero, inquit, cum adeo sit fungus ac stupidus, etiam sese sapere prædicat, ut si manubrium, male hærens, diceret se malleo sapientius. *Manubrium* quidem sapientius malleo, quia sine manubrio inutilis malleus. Et potest jactare manubrium se magis sapere quam malleum. Sed male hærens manubrium incommodum est atque inutile, ac falso id jactat quod sit sapientius malleo. 'Talis erat ille senex, qui se sapere memorabat, cum a servo delusus esset. *Salmas.* *Malleum sapientiorem manubrio*] Vix est, ut hic aliquid supplendum existimem, nisi ab ingenio prudentis lectoris. Absque menda aut vitio illo accipio proverbium in duos æque stolidos et stultos, quorum alter nimio plus sibi sapere videtur. Nam et malleus et manubrium, sapient tantundem, id est, ambo nihil. Et, ut alia sunt ruri, alia in foro nata, sic hoc videtur ab officina exiisse, et inter operas fabriles initium habuisse. Nihil facilius et propius, quam ut verba *Plauti*, ut nunc sunt, accipiamus priors quasi essent: 'Is etiam sese

sapere memorat, quod est perinde, quasi dicas Malleum sapienterem maubrio.' *Gronov.*

ACTUS IV.

SCENA I. I *Miser ex animo*] *Miser* subintelligitur 'homo,' quod ἀπὸ τοῦ κοινῶν repetendum. Sic ergo legendum, *Si quid est homini miseriarum, quod miserescat miser ex animo, Id ego experior.* Si quid miseriarum homini eveniat, quare ex animo doleat, id ego experior. Hæc scripseram, cum in codice Ms. Salmasiano nostroque τὸ ἐστ, quod in vulgatis repetitum hoc versiculo legitur, abesse deprehendi. Et abesse debet, a scilo repetitum. *Boxhorn.* *Si quid est homini miseriarum*] Alterum est sane ignorant scripti, non tamen posterius, sed prius. Sic enim omnes, *Si quid homini miseriarum:* etiam ille, in quo se id abesse scribunt deprehendisse: sic et Palatini. Sed quomodo interpretantur *miserescat, dolcat?* Imo 'miseresco' est misereor: 'miseresco tui' et 'miserescit me tui' est misereor tui, et miseret me tui. Sic Terentius et Virgilius loquuntur. Ergo scribendam, *Si quid homini miseriarum, quod miserescat miseri ex animo, est, Id ego experior.* Sensus, ob quod miserescat vel misereat homines istius miseri ex animo: quo is miser mereatur misericordiam. Postremum, ut in Stichio, 'Credo ego miseram fuisse Penelopam, Soror, ex animo.' Truculent. 11. 2. 'Ut miseræ matres sollicitæque ex animo sunt.' *Gronov.*

4 *Mentem animi*] Præstantissimam et intimam animi partem: ὡς ἐν σώματι ὄψις, οὐτῶ νοῦς ἐν ψυχῇ, inquit Aristot. Hæc autem sæpissime ita conjuncta a bonis scriptoribus leguntur, 'animi vix mente videtur.' Catullus, 'Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.' *Passerat.*

5 *Hostium est potita*] Capta est ab hostibus, ita vs. abhinc 30. item Capt. 1. 1. ubi notas vide: ita, 'potiri he-

rorum,' est in herorum potestatem venire. 'Potiri mali,' pro opprimi a malo, et in ejus tanquam potestatem venire, dixisse Terent. Phorm. 111. 1. J. Gulielm. docet.

7 *Ipsa se miseratur*] Miseram se misere ac dolenter prædicat sive lamentatur. V. N. Rud. 1. 3.

9 *Illi hospitio usus*] Nihil mutandum in hoc versu, sed sola interpunctione adhibita sanandus, hoc modo, *Credo ego, illi hospitio usus: invenit.* Nominaverat Periphanem mulier peregrina priusquam eum videret. Dicit Periphanes, huic mulieri, ut opinor, hospitio usus, id est, opus est. Et per ironiam addit *invenit.* Videtur, inquit, hospitium hæc quærere, et meo velle uti cum me nominet. Invenit hospitium quo opus habet. Sed ironice hæc dicit, invenit scil. id quo usus illi est hospitium. *Salm.*

14 *Pudicitiam pepulit*] Id est, virginitatem mihi eripuit. Livins, 'Expugnavit decus muliebres:' quod Apul. 'interficere virginitatem' dixit. *Taubm.*

22 *Quod credidisti, reddo*] Nempe 'salutem:' quam abs te quasi creditam accepi. Bacchid. 'Quin tu primum reddis salutem, quam dedi?'

25 *Interpretari*] Interpretem fieri. *Douz.*

26 *Mira memoras*] Scil. cum dieis me scite loqui: cum id a natura feminarum absit. *Laub.*

27 *Al, guttula*] Vide Adag. 'Adspersisti aquam,' et not. Milit. iv. 8.

30 *Obsevisi græcum*] V. N. Trucul. 11. 6. 'Qui vim magni doloris per voluptatem tuam condidisti in corpus,' &c. Eleganter et honeste solent veteres agriculturæ vocabula transferre ad rem voluptatum: de quo dicit Asin. v. 2. Amphit. 11. 2. et alibi.

32 *Compotem*] Id est, plenum.

33 *Quid est quod vultus te turbat*] Princeps codicum, *quod duoitus;* unde plerique posteriores librarii fecerunt *quod digitus,* frustra arreptum et ex-

plieatum viris doctis: quum non aliud id significet quam *quod voltus*, ut vidit Gruterus. Sed præterea scribendum suspicor, *quod voltus se turbat* luns. Gronov.

38 *Ille eam rem*] In omnibus libris, nisi quos Lamb. et Douz. depravarunt, est, *Meus servus eam rem sobrie et frugaliter Accuravit, ut alias res ille est impense improbus. Alias res, τὰ ἀλλὰ, ceterum, sive quod ad ceterum attinet, cetera, ad cetera: pro quo simpliciter dici poterat, alias, quod vulgo perperam pro adverbio habetur. Schopp.*

41 *Acropolistidem prodire*] Camerarius censet hoc non oportere esse nomen filiæ Periphani, quum sit fidicinæ alteius, amicæ Stratippoelis: et suspicatur legendum *Telestidem*, vel *Acrotelestidem*. Cui multis verbis, nulla ratione, repugnat Lambinus. Acropolistis vocabatur fidicina, quam prius amaverat Stratippocles, et nunc ab eo fastiditam paulo ante petebat miles ab sene, qui eam filiam putabat: quod non nesciebat Camerarius. Eodem nomine apud mangonem vel venditorem erat appellata, quam nunc amabat Stratippocles, et mox esse cognoscit sororem suam. Eodemque nomine putabat esse Periphanes fidicinam ab Epidico conductam, quam jusserat enim senex pro amici filia. Unde tot Acropolistides? Quid affert momenti ad rem idem tribus personis attributum nomen? Deinde ubi agnoscitur ab Epidico Periphani filia, v. l. 30. constantur omnes omnino scripti codices *Telestidem*. Ergo non dubito, quin hic vera sit altera Camerarii suspicio, et *Telestidem* legendum, non *Acropolistidem*. Sed et liber optimus, *Eho istinc Canthara jube, sine τῶ statim*. Scribe, *eho, istinc, Canthara, jube Foras Telestidem prodire filiam ante ædis meam*. Præcedenti quoque versu delevimus τὸ *videre*, quod in nullo est scriptorum: sufficit, *Fac videre si me vis; nempe videre salvam: vel etiam, Eho, i statim*

Canthara. Nam illud dicant et alii codices. Vossian. 2. *cantari statim*; Voss. 3. et Junianus, *Canthara i statim*. Gronov.

SCENA II. 8 *Ornatum immutabilem*] Sicut hæere hic non debebant interpretes, ita feriari potuissent correctorum manus. 'Immutabilis' derivatur ab 'immuto,' ubi in vim augendi habet. *Immutabilem* vero potius dixit, quam 'immutatum;' quia non tantum filiæ habitus et ornatu mutatus, sed et indies mutandus erat: cum olim, sicut et nostræ ætatis petulantia, vestitus ornatusque, præsertim fœminarum, certam formam, vel modum, ut nunc loquuntur, non haberet in quo consisteret. Sic venuste a Calpurnio Ecl. 11. dicitur, 'mutabilis arbor:' 'Mutabilis induet arbor Ignotas frondes, et non genitalia poma.' Mutabilis arbor, quæ alienis frondibus et ramusculis subinde insertis aliter atque aliter comitur. *Boxhorn.*

9 *Aliter cutuli*] Vult mater: quemadmodum nemo ambigit hæsitatque in hisce distinguendis bestiis; ita neque se dubitare hanc mulierem aliam esse a filia sua. *Taubm.*

22 *Plaustrum perculi*] Id est, everti ac perturbavi rem, falsa emptione. Donatus rusticum ait proverb. 'Pæne plaustrum perculit:' ubi ait Eunucho servus, 'Perculeris tu jam me,' id est, impellendo perturbaveris. Festus: 'Plaustrum perculi dicebant antiqui ab eo, qui pede onusta plaustra perculit, id est, evertit: quod postea abiit in proverbium.' *Camer.* Accipiendum enim semper de eo, qui evertit ac perturbat rem. Verbum 'perculeris,' est, ut grammatici loquuntur, *potentiale*; hoc est, 'pæne perculisti:' ἤδη τραχηλίσαιας, ἤδη προνήξιας ἔν με. *Scalig.* *Plaustrum perculi*] Proverbium rusticum, cui originem dedit aliquis male sedulus et opera vehemente, qui plaustrum inæquale et altera rotarum in altiore orbita depressa inclina-

tum, veritus, ne in eam partem pro-cumberet, subeundo tam immodice levavit, ut idem planstrum in alterum latus everteret. Sic Periphanes queritur, se dum sustentare ac suffulcire rem, domumque cupit, tam prompte obnixequē egisse, ut eandem affligerit. *Gronov.*

34 *Circam*] *Circam* interpretantur 'veneficam;' nec vere, nec apte. Nemo scilicet homo patrem suum, nisi matris testimonio fidem habeat, agnoscere potest. Fatetur Telemachus Odyss. A. Quos autem Venus volgiva et πάνδημος varie procreavit, iis nec mater ipsa certum patrem assignare potest. Sed evenit etiam, ut quis aliquando nec patrem noscat. Solem nunc certo sibi sciat parentem. Hominem enim a Sole et homine generari, physici affirmant. Sic eleganter et acute lusit comicus in nomine Circes, quæ Solis filia: itaque fidicinam Solis filiam nuncupavit: quia, ut Circe fingitur Sole prognata; ita hæc fidicina, quam et pater et mater nosse negabant, Solem sibi tantummodo parentem poterat nominare. *Rigalt.*

ACTUS V.

SCENA I. 3 *Illi caperat frons severituldine*] *Caperat* pro 'caperatur,' id est, rugis contrahitur, et asperatur. Tractum a caprorum frontibus crispis, auctore Nonio. Vel a cornuum caprinorum similitudine, ut Festo placet. Hinc 'frons caperata,' pro tristi et severa.

4 *Si undecim Deos*] Duodecim Dii magni sunt, quos Cicero tralate 'Deos majorum gentium' vocat; et quorum nomina hoc disticho inclusit Ennius: 'Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jovi', Neptunus, Vulcanus, Apollo.' Duodecim illi Dii, Enniano hoc disticho inclusi, νοητοὶ sunt secundum Gentium credulitatem, αἰσθητοὶ vero magnam partem sunt ac visibiles

juxta Platonicos. Hos νοητοὺς veteres philosophi appellarunt, quod sola mente eorum numen comprehendere-tur; potentia vero intelligeretur ex iis rebus, quas humanis usibus necessarias invenissent ac prodidissent. Septem quidem ex iis qui planetæ ἀπτόχρημα sunt, in sphaeris propriis singuli fixi inerrabant. Reliqui tamen haud minus suas sphaeras habere crediti, per quas et nosci-tabantur. Sallustius sphaeram duodecim illorum Deorum in superiores et inferiores dividit. Sex superiores ponit Jovis, Martis, Apollinis, Mercurii, Veneris, Dianæ, quibus adnumerauda Saturni, quæ communis est et Cereris: item Æther, qui Minervæ adsignatur. Reliquæ quatuor inferiores ab eo censentur: Terra Vestæ, Aqua Neptuni, Ignis Vulcani, Aër Junonis. Hæ decem sphaeræ sunt, restant duæ Saturni et Ætheris: hanc occupabat Minerva, illam Ceres. *Salmas.*

10 *Deflocati senes*] Id est, calvi: sumpta metaphora a vestibus, quæ fratillos suos, id est, villos amiserunt: quæ et 'decotes,' sive 'decutes,' id est, detritæ dicebantur. *Scal.*

11 *Copulas secuncias*] Vetus codex Camerarii habet *copulas secuncias*; placeret legi cum Scaligero *secuncias*, qui recte interpretatur sesqui-pollicem crassitudinem. Lectiones aliæ omnes nugatoriæ. Melius tamen putem scribi *copulas senuncias*, pro 'semunciarias,' id est, copulas quibus clitelæ religantur in multis clitellariis. Nam 'semuncia' exponitur in Glossis καθήλιον, id est, clitelæ, et earum mentio apud Catonem de R. R. *Salmas.*

12 *Quippe ego, cui libertas in mundo*] Quasi dicat: Quidni ego bonum animum habeam, cui libertas parata est domi? Ironia servilis. 'In mundo esse dicebant antiqui, cum aliquid in promptu esse volebant intelligi,' Festus. *Lamb. Libertas in mundo*] Homo bonus, qui allevit, Epidicum non ali-

ter se liberum fore putare, quam si fugiat, et fiat κοσμοπολίτης, adeo infrequens lector Plauti fuit, ut nesciret, quid esset toties ei frequentatum 'esse in mundo.' Gronov.

14 *Gravastellus*] *Gravastellus* rectum est, et idem plane est, qui et 'ravastellus.' 'Gravus' idem quod 'ravus,' qui ravi est coloris. Sic 'gnavus' et 'pavus' idem; 'gnævus' et 'nævus;' 'gnosco' et 'nosco;' 'gnatus' et 'natus.' Quod dicitur 'gravedo,' a qua 'gravedinosi,' quæ est κόρυφα, id verbi non est a 'gravitate,' sed dicitur pro 'ravedo,' vel 'ravidio,' quod idem est ac 'ravis,' nempe κόρυφα. 'Gravus' igitur et 'ravus' idem. Unde 'gravaster' et 'ravaster,' ut calvaster. Unde ὑποκοριστικόν, 'ravastellus' et 'gravastellus.' *Subnas*. Video ut defendat hanc vocem ὁ πάνυ et intercipiat conjecturam Meursii, *ravastellus*. Scio etiam exstare apud Festum, licet aliter interpretetur. Barthius *gravis-tallus*, etsi in Festo scripto fuisse notet *gravascellus*. Vossianus *grava-scellus*. Propemodum suspicor antiquissimum esse mendium, et voluisse Plantum vel *bradysecles*, βραδυσεκλής, *tardigradus*, aut *rhabosceles*, ραβοσκελής, *loripes*. Et utrumvis convenit tardo incessni, quem accensat in homine versu 21. Gronov.

19 *Ex tuis verbis*] Si picta sunt pulcra; meum tergum pulchrum futurum est: namque pigmentis ulmeis, id est, virgīs ex ulmo, a senibus quasi pictoribus pulvere pingetur. Per 'Appellem' et 'Zeuxim,' Periphanem et Apæcidem significat. *Lambin*.

21 *Pedibus pulmoneis*] 'Pedes pulmoneos' intelligit, qui pauticibus ulcerosi sunt. Nisi referatur ad proverbium πλεύμων, de stupido. Vel potius dixerit 'pudes pulmoneos,' tumidos; sicuti Plinius xv. 14. 'pulmonea' quædam 'poma' vocata ait, id est, ut ipse interpretatur, 'stolide tumentia.' In Vet. Glossario, Παντίς, ἕλλη ἐπὶ τραχήλου τῶν κτηνῶν ex-

ponuntur. *Scalig*.

26 *Sapienter venis*] Cum erumena scilicet, cui indam pecuniam.

28 *Satin' ego*] Alibi dicit, 'Satiu' recte oculis ntor?' id est, satisne clare oculis prospicio, an secus? eleganter: 'utilitas' hic non aliud quam 'usus;' non χρησιμότης, sed χρήσις. Et hæc est propria ac prisca notio. Auctor ad Heren. lib. iv. 'Si idoneus esse potest ad eas utilitates et aptus, quæ desiderantur ab equo.' Postea, quia quicquid usum sui præstat, commodum adfert, factum ut pro iis 'utilitas' acciperetur. *Meurs*.

29 *Ac Thebis Epidauri*] Ἀσύστατα hæc arguit Petitus ad leges Atticas; nam si Thebis sata atque nata est, non igitur Epidauri: et conjicit, *ac te Bois Epidauri*: fuisse enim Boas vel Boas urbem in confinio Laconicæ et Epidaurensium: sed fallitur; nam erat quidem sata Epidauri Telestis, sed matre Thebana Philippa, quæ compressa a Periphæe Epidauri dein rediit in patriam peperit, ibique educavit filiam. Fuerat autem bellum gestum ad Thebas, atque in eo capta Telestis II. 2. 22. Igitur mutanda distinctio, *E Philippa matre natam ac Thebis, Epidauri satam*; vel si mavis, *E Philippa matre natam a Thebis, Epidauri satam*; nam matre u Thebis est matre Thebana: et Livio 'Tanus Herdeonius ad Aricia.' Florus 'ab Etruria Veientes.' Gronov.

33 *Non meministi*] Si bene distinguas, sanus est locus, *Non meministi me auream ad te afferre nutali Lannulam, atque anellum aureolum in digitum?* Ut aurea cum lunula construat. *Boxhorn*. Lunata fibula reliquis frequentior olim fuit. Et talis forsau hæc Planti lunula, quam Lambinus et Douza rotundam lunæ more gemmam putabant. *Joh. Rhodius*. *Me auream*] Inter me et auream est lacunula in V. C. inde Camer, suspicatur leg. *minam auream*: quæ fuisset instar aurei Lusitani, cujus pretium aureorum decem. Observandum etiam,

veteres die natali munera ab amicis clientibusque accepisse. *Mews.*

36 *Animo liquido*] Esto animo curis soluto et minime sollicito. *Turn.* l. x. *Pseud.* 111. 3. quem *Anf.* l. 2. 'animum defæcatum' dixit. *Taub.*

41 *Æque scias*] Juxta mecum. *Douz.*

44 *Id tacitus taceas*] Utrum teneas an habeas? *Gronov.*

45 *Perdidisti*] Scil. me amantem: quia frui te non potero, cum sis soror. *Reperisti*] Scil. fratrem; quem perdideras, et quem fratrem esse nesciebas. *Lambin.*

48 *Aquam calefieri*] Ut lavet peregre adveniens. Vide *N. Truc.* 11. 3.

57 *Neque ille haud*] Duæ negationes, ut et supra, et alias sæpe, negative Græcism. *Bacchid.* 'Neque ego haud committam?' *Cam.* et *Aus.* *Popma* 11. 9. de usu antiq. locut.

58 *Pedibus sese provocatum*] Scil. ad cursuram, seu currudi certamen. Nimis festivum. Qui enim in deursione prior est, is modo non lassere et quasi provocare, ne dicam tarditatem censori suo exprobrare videtur. *Donza.*

SCENA II. 1 *Decrepitos*] A lucerna, vel candela, quæ ultimum expirans crepitum edere solet: hoc enim est 'decrepare;' ut apud *Pers.* 'destertere.' A veteribus Græciæ magister *decrepitos* exponitur *ὑπέργηρος, πετυβωμένος, ἐφθός, γέρων ταχυθάνατος.* *Scalig.*

5 *Flemina*] Dicuntur 'flemina,' auctore *Festo*, 'quum labore viæ sanguis defluit circa talos, et timorem facit:' idem fere cum 'boa' et 'tama.' *Glossarium:* δ τοὺς πόδας φλεγμάλειν. Et hæc nimirum erunt κέδματα *Hippocratis.* In *Absyrti* etiam libro de equis, leguntur φλεμέλια. Sicut enim fluxus in pedes a Romanis vocari ait: hæc erunt igitur 'flemina.' *Camer.* *Caper* de *Orthographia:* 'Flemina sunt, ubi abundant crura sanguine: *plemina* cum in manibus aut pedibus callosi

sunt sulci.' 'Flemina' etiam volunt legi *Pæn.* 111. 1. 67. Sed omnes scripti codices ibi habent 'femina.' Ut tamen dicam quod sentio, verior ne insanierint grammatici cum suis 'feminibus' et 'pleminibus' corrupto codice decepti, et fuerit phrasis veterum, 'femina' vel 'femora' descendere in genua vel talos, per synecdochen; 'femina' videlicet pro sanguine ex feminibus. *Gronov.*

9 *Si prope astes*] *Malim*, si *prope abstes, calefacit;* quia certe, si prope quis ad ignem adstet, amburetur et tangetur ab igni; sed si abstet prope, calefiet tantum. *Trucul.* act. 11. sc. antep. 'Quæ me hic reliquit, atque abstetit.' Vox autem *æstu* inducta est e libris *Lang.* *Schopp.*

10 *Duodecim*] *Gloriosa servuli* exultantis oratio. Est autem constructio paulo impeditior hac sententia: Sunt mihi jam adjutores duodecim Dii, plures quam sunt Dii in cælo. *Camer.*

19 *Ilicet*] Semper *ilicet* finem rei significat; ut, 'actum est:' dictum per *συνοπήν.* Sic *judices* de concilio dimittebantur, suprema dicta quum præco pronunciasset, *ilicet:* quod significat, ire licet. *Donatus.*

25 *Tragulam in te injicere adornat*] Id est, dolum aliquem in te struit. Allegoria a re militari. 'Tragula,' genus teli hastæ non multum absimile, quæ vel manu vel tormento mittitur, et atrociter sauciat, ac plenuque e corpore non tam retrahenda est, metu magni doloris et profusionis sanguinis, quam hinc vel inde decidenda, ut e vulnere sic cum minore noxa recipiatur. 'Tragulae' etiam piscatorum verricula sive rena vocantur: a trahendo. *Turneb.*

31 *Vel da pigus*] *Lego, Vel da pigus ni emsim filiam. Emsim,* pro *emissim*, quod est emerim. Non ait servus eam fiduciam esse *Periplianis* filiam, alioquin mentiretur atque hæretet in luto; sed se emisse filiam *Pe-*

riphanis: quod certe verum erat; nempe eam quam secum advexerat Stratippocles. Sic senem captat. *Dis-sald.*

36 *In meum nummum*] Nummus servorum est, talentum dominorum. *Douza.* *Enim istæc captio est*] *Enim*, initio orationis pro 'etenim' positum; hodie insolens: sed veterum etiam classicorum auctoritate non caret. Terent. Phorm. v. 7. 'CH. Enim solus nequeo.' Hecyra, 'Enim lassam tum aiebant.' Cicero ad Attic. iv. 'Macroni vix videor præsto esse: enim auctionem,' &c. *Popma.*

40 *Te tetigi*] Est genus figuræ, quod vocant Græci *μείωσις*, Latini 'Imminutionem,' aut 'Extenuationem.' Eo qui uti volent, ubi quis alium percusserit, pupugeritque, aut insigniter etiam læserit, 'tetigisse' dicunt. Ea causa est, cur nonnunquam ipsum 'tangendi' verbum idem valeat, quod percutere, pungere, lædere. *Muret.* Hic autem ponitur pro fraudare ut apud nostrum sæpius. Turpilinus, 'Patrem talento argenti tetigi.' Cic. ex veteri poetâ, 'Sentin' senem tactum esse triginta minis?' *Gronov.*

44 *Neque benigno, tuo*] 'Benignus' opponitur 'homini frugi.' *Taubm.*

55 *Ego sum defessus*] Quæ de discrimine, quod est inter 'invenire' et 'reperire,' hic disserunt interpretes, vana sunt, neque huc faciunt. Sententia est: Ego fessus sum quærendo, quod reperi; vos fessi quærendo, quod non reperistis. *Boxhorn.*

59 *Supplicium mihi das*] Nisi mihi das pœnas, id est, nisi mihi satisfacis. Unde et Terent. Adolph. iii. 2. 15. 'Satis mihi habeam supplicii.' *Lambin.*

62 *Quod pappet*] Scribendum *papet* unico p. Transtulit autem a potu ad cibum; nam proprie est 'papare,' sugere. 'Papæ' enim et *ὑποκοριστικῶς* 'papillæ,' antiquitus dicebantur

capitula mammarum, teste Festo. Igitur a 'papa' est 'papare;' ut a 'ruma,' 'rumare.' Quod autem Varro apud Non. 'papas' dicit a pueris appellari cibos; nihil id sententiæ nostræ adversatur: nam lac tam cibum quam potum præstabat illis initio; et ut paulatim solidioribus cibis adsuefierent, crustula et talia panificia infriabantur, et sic porrigebantur; ut etiam hodie fit. Hoc lac, ut et mammam, anxie flagitantes, 'papa' syllabas geminatas efferebant sono naturaliter omnibus infantibus inuito: atque inde factum est, ut ab isto eorum clamore 'papa' vocaretur et mammæ caput, et lac illud, quod et nos hodie littera una minus 'pap' indigitamus. Hinc est, quod comicus 'papare' etiam pro edere usurpaverit. *Meurs.*

64 *Imprudens culpa peccavi mea*] Recte *imprudens*; nam 'culpæ' finitio est 'imprudencia, qua homines circa res alienas, vel negligunt quod fieri oportet; vel faciunt, quod omitti debet.' Donatus ad illud Hecyræ: 'Non mea opera neque pol culpa evenit;' 'culpam' ab 'opera' ita differre dicit; ut 'opera' sit, si scientes læserimus; 'culpa,' si nescientes: quorum alterum sceleris est, alterum stultitiæ. *Corasius.*

GREX. 2 *Plaudite*] 'Plaudere,' verbum est textricum, Gr. *σπαθῆν* vel *κροτεῖν*: cum illæ licium densius inculeant, et cum plausu collidunt. Apul. i. 'Dextra sæviante frontem replaudens,' id est, repercutiens. Hoc verbum in theatrum etiam migravit postea: eoque, peractis fabulis, spectatores dimittebantur. 'Valere' enim et 'plaudere' iubebantur in hunc modum: 'Valete et plaudite;' quæ vel a Grege, vel ab ea persona, quæ postrema in scenam introducebatur, pronunciabantur. Quod in Terentii Comædiis perpetuum est, qui non tam late se effundens in hac formula, quam Plautus, vel solo ver-

bo 'Plaudite' nonnunquam contentus est. Plantus quippe uno et item altero versu, quandoque plausum dari variis verborum figuris jubet. Alluserunt Ovidius Trist. II. 'Plauditur, et magno palma favore datur.' Tertull. lib. I. advers. Valent. 'Quod su-

perest, inquam, vos valet et plaudite.' Apuleius lib. III. Florid. 'Renunciavere, potam dixisse rebus humanis 'valere' et 'plaudere;' suis vero familiaribus 'dolere' et 'plangere.'" *Brisson.*

BACCHIDES.

SUPPOS.—PROL. 25 *Naturæ Deus*] Est enim *Naturæ Deus*, non qui universæ naturæ præest, sed qui naturam ejusque hominis curat, et quidam hominis Genius est. *Tur-nebus.*

31 *Asibidam*] *Greges Ionii*, sunt histriones. Utrum sit legendum *Asibidam*, an *Alibidam*, plane ignoraremus, nisi subjunxisset, *Quod a sino vehar vecturio*. Legendum enim *Asivida*. Prius enim dictus *Asivehida*, forma patronymica; qualia multa componit Plantus jocans, ut 'Rapidida,' 'Plagipatida.' Hoc ex imitatione *Æolum*, qui fere epitheta patronimicis formant, ut *Σπουδαρχίδης*. *Asivehida* autem ratio etymi postulabat; sed consultum est euphoniæ, ut *σιαλόγος* pro *σιαλολόγος*, *ἀμφιβολόγος* pro *ἀμφιβολολόγος*. *Scaliger.*

62 *Fata occupant*] Veteres eo die, quo imponenda essent infantibus nomina, advocabant mathematicos, qui inspecto themate genethliaco fansta infaustaque eventura prædicebant; idque vocabant, 'Fata advocare,' et 'scribere.' Arripuerunt etiam quæcunque omnia in bonam scævam ad impositionem nominum; idque dixerent, 'Fata occupare.' *Meurs.*

ACTUS I.

SCENA I. 4 *Lusciniolæ*] 'Lusciniæ non deest cantio,' est proverbium in

eos, qui rem aliquam vel morem sive natura, sive adsuefactione et usu, semper in promptu habent. Unde Græcis aiunt 'lusciniam' appellatam *ἀηδόνα ὡς ἀεὶ ἄδουσαν*. *Gronovius.*

6 *Pol haud meretricium est*] Non respondent meretrices, bene se consuluisse; quanquam sic interpretatur adolescens; sed ejus interrogationem rejiciunt, honesta illa formula reticendi aliquid sine injuria quærentis: de qua Donatus ad illud Terentii Hecyra, 'Quid tu igitur lacrymas? P. recte, mater.' Nam pro eodem in tali re 'bene' et 'recte:' locus est igitur in ambiguitate responsionis. Illæ nihil ad eum pertinere videri volebant, quod consulissent: hic bene eas consuluisse interpretatus, quicquid esset, cavillatur ac mores earum conditionemque sugillat. *Acidalius.*

7 *Quid esse dicis dignius*] Sensus est: Quid ergo vis dignius esse muliere, quam ut misera sit? Dignus fit, quod miseræ sunt. Loquitur enim adolescens ferocior, necdum blanditiis eorum delinitus. *Pistoris.*

9 *Ut, ubi emeritum sibi sit*] Hoc est, postquam tempus operarum, quam militi locavit, exactum sit, 'Emerita stipendia' dicuntur, cum militi tempus omne, quod militiæ juraverat, transactum est.

12 *Faciât lubens*] Ut domum redeat. *Lamb.* Sed male: nondum enim domo abierat Bacchîs. Hoc igitur ait: Si mea soror tantum auri haberet, ut militi id quod ab eo accepit, reddere possit, (fingitur autem id absumptum, more meretricio) lubentissime faceret: ne enim eo abire cogatur. Patet ex seqq. *Pistor.*

15 *Eadem biberis*] Alleverunt nuper: scilicet, sede, quæ ostenditur: et hæc verba plus aut promptius quid ostendere in scena, quam significant legenti. Sed non intelligebant linguam Plauti; cui *Eadem* non est eadem sede, sed eadem opera, ut recte *Lambinus*. Sic hac fabula III. 4. 57. 'Eodem exorabo.' *Captiv.* II. 2. 43. 'Eadem ego ex hoc, quæ volo exquæsihero.' Et sic passim. *Gronov.*

17 *Arundo alas verberat*] Cui vana videntur, quæ hic interpretes de arundine visco illita, vellem legisset, quæ de hoc aucupii genere *Gruterus* ad *Martialis* lib. IX. ep. 51. in posterioribus notis, *Salmasius* ad *Solinum*, nos denique *Observ.* lib. III. cap. 18. diximus. Nunquam ei opinor, venisset in mentem, ut illa pro vanis argueret. Calami aucupatorii sensim paulatimque ab latente aucupe sic promoventur, et crescunt usque, donec alitis, quæ lactatur detineturque cantu, 'alas verberent' vel visco tangant. *Propertius*: 'sed arundine sumpta Faunus plumoso sum deus aucupio.' infra v. 2. 'Factus sum vehementer visco.' Sed quid affert ipse? *Arundo*, inquit, quodvis telum, ut *Virgilio*, 'hæret lateri letalis arundo.' *Præclare*. Sagitta igitur verberat: deinde verberat alas. *Gronov.*

31 *Malacissandus es*] Ut qui nimis durus sis. *Seneca* *Epist.* 66. 'malacissandos articulos' dixit: ubi tamen *Pintianus* malit *malaxandos*: utrumvis tamen rectum; nam et *μαλακίζειν* et *μαλάσσειν* *Græcis* est *lenire*, *mollire*. *Gruter.*

34 *Ubi pro disco*] 'Discus' ludi genus apud veteres. Jactabant in altum lapidem rotundum, quem 'discum' appellabant, qui ad stadium cadens vicinitate victorem proclamabat. *Longol.*

35 *Turturem*] Nescio an non debeam accedere *Lambino*, ad pueros delicatos, quibus dabantur aves quibuscumque lusarent, referenti: hoc scio, non inepte molliorem sensum tneri *Douzas*: nisi tam pudentis videretur iste *Pistorclerus* verecundiæ, ut tale quid insurpare metuerit. Certe tota narratione nihil promit spurci, nihil ambigni. Interim tamen 'turtur' veteribus inter ea vocabula, quæ sine præfatione honoris vix nominata; unde 'turtures,' molles impudicique. Certe *Seneca* *Epistol.* 96. 'Isti quos publica quies, aliis laborantibus, molliter habet, turturilla sunt, tuti contumeliæ causa.' *Gruter.*

36 *Pro cestu*] 'Cestus' lora erant quibus pugilum brachia et manus innectebantur: ut nostris moribus chirothecis fit. 'Cestus' dicti quasi sit *κεσθὺς ἰμάς*, id est, *sutile lorum*. Ferrum etiam et plumbum insuebant, sævissimo spectaculo.

37 *Scaphium*] Poculum oblongioris figuræ, laterumque in scaphæ similitudinem flexorum. *Turneb.* *Scaphium* interpretor vas illud, cui solent immicere mulieres, auctoritate *Juvenalis* et *Martialis*. *Douz.* *Gloss.* *Mss.* 'Scaphium vas ad turpes usus aptum,' id est, 'ad requisita naturæ.' *Boxhorn.* *Pro insigni sit corolla plectilis*] 'Insigne,' crista est, quæ in galea figitur: 'corona plectilis,' quæ ex herbis odoratis plectitur, non conseritur, neque suitur. Itaque a sertis floribus et sutilibus differt. *Turneb.*

38 *Pallium malacum*] *Pallium* hoc loco nominat vestem crenatoriam sive synthesin. Describit enim omnia, quæ solita convivio. Etiam *Martial.*

lib. II. epig. 24. 'pallia' appellat: ad eamque formam credibile est fuisse illas cœnatorias. Recte etiam *mala-cum* Plantus: revera enim mollior pretiosiorque ea vestis, et sæpe purpurea coccineave. Et tale vestimentum accubitorium. *Lips.*

39 *Scortum pro scuto accubet*] Lepide et aente. *Scortum* enim nomen habet a materia illa quæ tegumentum scutis. *Gruter.*

41 *At nimum pretiosa es operaria*] Operæ tuæ nimis magna mercede condempuntur. *Lamb.*

46 *Veniat de subito*] Optimus sensus in lectione vulgata, 'si de subito eveniat prandium,' id est, si usu veniat, si contingat de subito, ut apud te prandendum sit, &c. *Salmas.*

51 *Dato, qui bene sit*] V. N. Mos-tell. act. III. 2.

56 *Age igitur: equidem*] Nunc meretrix ubi videt, se Pistoclero persuadere non posse, ut introëat et agat quæ rogatus est, ei assentitur: ostendens se nihil quiequam facere, nisi quod ei lubeat: velle omnia ipsius causa; nihil præterea. *Lambin.*

58 *Sanne autem nihili*] Hic succumbit adolescens victus callida meretricis oratione: quod intelligens ipse se reprehendit et accusat. *Lambin.*

59 *Tibi me emancipo*] Id est, quantum in me sumere me potestatis vel invito patre animus jubet, id totum alieno et tibi trado. Qui emancipat, non modo liberat filium, sed et jus quod in eo habuit, cedit et transmittit in ipsum. Inde 'emancipare' interdum ponitur, quasi idem sit quod mancipare. Vide nostra ad Senecam epist. 45. *Gronov.*

60 *Lepidus*] Nunc certe lepidus es. Accipio te emancipatum et sponte in servitutem traditum mihi. Ego jure meo utar, et imperabo tibi quod volam. Hoc ergo nunc age. Nihil igitur hic mutandum. *Boxhorn.*

61 *Cœnam viaticam*] Athen. lib. II. testis est, Athenienses et Lacones 'viaticam cœnam,' quam ille appellat ὀδοιπορικὸν δειπνον, inter lautissimas cœnas habuisse: comparat autem hanc amatorii, sive ἐταπεινῆς, quam amans amanti in discessu dare solebat. Vid. N. Epid. I. 1. *Longol.*

67 *Prius hic adero, quam te amare desinam*] Donatus ad illud Terentii Eunuch. act. IV. 2. 'Certe extrema linea amare, haud nihil est,' notat: Amare, modo frui amore dicit. Plantus Bacchid. 'Prius hic adero, quam te amare desinam.' Et, 'Sine te amem.'

72 *Aqua calet*] Ut frigida eis qui deliquium animi patiuntur, prodest; ita calida illis qui timuerunt, vel laborarunt vehementius. V. N. Trucul. act. II. 3. *Debrius.*

73 *Timida es*] Trepida, sudore perfusa. Causa enim hic ponitur pro effectu. Timor sæpe causa sudoris est. *Boxhornius.* V. N. Amph. act. I. 3.

SCENA II. 9 *Cum Diis damnosissimis*] Vocem *Diis* invito Plauto inculcatam esse existimo. Non enim convenit deos appellare *Lydam*, qui versu tertio post eos deos esse negat. Præterea trimetros est versus integer sine hac voce. Ille vero dixerat, 'Quid tibi commercii est cum damnosissimis?' vel intelligens 'rebus,' vel dicturus etiam, nisi ab interfato Pistoclero obturbaretur. *Gronov.*

15 *I; stultior es barbaro Poticio*] Omnino imperitum et rusticum sacerdotem priscum notat. Simplicitas autem est antiquitatis: unde Græci ἀρχαίους vocant stolidos. Jam Poticios et Pinarios fuisse Herculis sacerdotem constat. *Camer.*

21 *Non omnis atus, Lyde*] Ludo sc. discendi. Et paronomasia est non illepada, in *Lyde* et *luo*. *Lambin.*

28 *O praligatumpectus*] O insanum pectus! ab his, qui beneficiis seu vinculis ligati videntur, et illecebris

quibusdam veluti defixi tenentur. *Turneb.*

30 *Non pædagogum*] Nolunt irasci Lydum, quod nomine proprio esset a Pistoclero compellatus. Quare? quia jam ante eodem modo fuerat locutus adolescens: 'Non omnis ætas, Lyde, ludo convenit:' nec tamen id ægre tulerat Lydus. Quasi vero primum hoc peccatum, tanquam fortuitum, transmittere non potuerit sine animadversione, ut vulgo solemus; iterum deinde, cum certius jam esset non forte, sed ob industriam committi, castigare. Denique quid ipsis Plauti verbis clarius? At illi, aliud latet, inquiunt, et vult Lydus: dixerat adolescens, 'sequere me:' atqui Lydus erat pædagogus: pædagogi autem est adolescenti præire. Novum mihi plane atque inauditum. Memini Fabium vocatum esse 'Annibalis pædagogum,' non quia præcedebat aut fugiebat sequentem, sed quia ἐπικολούθει διὰ τῶν τραχέων καὶ ὄρειῶν ἀντιπαρεξιών, ut est apud Plutarchum. Memini Manilii, 'Et dominum dominus prætextæ lege sequatur.' Memini Petronii, 'Ego pædagogus et custos, etiam quod non jusseris, sequar.' At pædagogum puero hero priorem, puerum secundum, ivisse in via nusquam observavi. *Gronov.*

38 *Iturus sum domum*] Forte, *i tu rursus domum*. *Scriv.*

39 *Cave malo*] Hæc gestu iuvanda sunt. Est enim oratio verbera jam exerta manu minitantis. *Boxhorn.*

40 *Ex magisterio*] Recte sic optimi libri. Nec admittendum aut probandum editionum vetustiorum *magistratu*: quod Meursio placet, Gruterus corruptis Livii et Senecæ locis tuetur; alii sic rejiciunt, ut duas istas voces promiscue apud Latinius auctores poni tamen fateantur. Non utique apud attentius locutos. Vide nostra ad Livii lib. xxiv. *Gronov.*

41 *O burathrum*] Tale illud Virgil.

'mili tellus ima dehiscat.'

45 *Plenos sanguinis*] *Plenos sanguinis*, exponunt ad illud Virgil. *Æn.* 11. 'quibus integer ævi sanguis.' Ideoque adultos et robustos: quos non vult amplius sibi discipulos.

47 *Fiam, ut ego opinor, Hercules*] Linus Herculem in musica discipulum objurgans, ab ipso allisa in caput cithara occisus est.

48 *Ne Phœnix*] Phœnix Achillem discipulum a Paride ad Trojam interfectum Peleo nuntiavit.

50 *Satis historiarum est*] *Historiarum* appellatione intelliguntur apud Plautum etiam fabulæ, et omnia quæ ad cognitionem antiquitatis pertinent. *Lamb.*

60 *Furtum*] Κλοπήν, κλέμμα, pro calliditate et astutia, qua quis consilium suum occultat. Sic et κλέπτειν pro fallere et latere, et voluntatem celare, Græci utuntur. *Lambin.* Recte se habet ut editum est, *fecisti furtum in ætatem malum*. In ætatem pro in ætate, ut apud Ciceronem et alios veterum, 'in civitatem,' pro in civitate. *In ætate*, id est, in vita, interdum. Et sic Plautus sæpe loquitur, ut in *Trinummio* act. 1. sc. 1. 'Immane est facinus, verum in ætate utile:' id est, interdum utile, in vita utile. In eadem comœdia act. 11. sc. 4. 'Utrumque, Lesbonice, in ætate haud bonum est.' Pessimi illi libri veteres quos vidit Scaliger, in quibus legitur, *festum architectu malum*. A malo architecto hæc scriptura. In hac ipsa comœdia: 'Compendium ædæpol haud ætati optabile fecisti, cum istanc nactus es impudentiam.' Id est, vitæ tuæ. *Salmas.*

ACTUS II.

SCENA I. 1 *Herilis patria salve*] Mos erat, ut qui primum ingrederentur regionem aliquam, ad eamve ex intervallo revertentur, religiose eam salutarent: idque, quoniam cuique loco suum quendam Genium

præesse arbitrabantur. *Heins.*

3 *Vicine Apollo*] Apollinem Prostatarium intelligit, quem veluti præsidem in vestibulo domus Athenienses colebant: Bacchides autem Athenis agi finguntur. *Turneb.* 'Lares vicini,' et 'viales,' vicorum præstites, apud Græcos θεοὶ ἀγυιᾶς nominabantur: iique erant Apollo et Bacchus. Itaque hic falluntur qui 'vicinum' interpretantur τὸν Προστατήριον, cum τὸν ἀγυία deberent. *Meursius.*

SCENA II. 1 *Quæsere*] Id est, orare. Lucret. lib. v. 'Et prece quæsīt Ventorum paces.' Ita noster alibi, 'Quæso deos,' id est, invoco: Manil. 1. 'Quæsivere deos,' id est, invocantur: ibid. 'quæsitus rector Olympi,' id est, invocatus. *Scalig.*

3 *Vadatam*] V. N. Curc. act. 1. sc. 3.

16 *Anima est*] Vulgata lectio non est sollicitanda, si recte exponatur. *Anima*, inquit, est amica amanti. Hoc sic generatim adfirmavit. Rationem deinde reddit, cur ita videatur. Si abest anima, nullus est homo, utpote mortuus: ita amanti si abest amica, nullus est. Quod adjicitur jam, nihil ad comparisonem amicæ cum anima facit, sed ad solam amicam pertinet. In eo tantum similis est anima et amica in amante, quod si utrumvis absit nullus est. Quæ sequuntur, solum amicæ respectu dicuntur, non etiam animæ. *Si adest, res nulla est*] Id est, si amica adest amanti ipse quidem est aliquis, quia per amicam vivit, ut per animam, sed ipsius res nulla est, quæ prodigitur in gratiam amicæ. Atque licet sit ac vivat, nequam tamen est ac miser, re nimirum pessumdata. Vivit amans per amicam, ut per animam, si adsit. Si absit, id est, si ea careat, tum nullus est, æque ac si careat anima. Sed si habeat amicam, tum ipsius res nulla est, et ipse vivit et spirat per illam; sed tamen miser est ac nequam, re consumpta ac perditā. *Salmas.*

Delph. et Var. Clas.

19 *Quod ab illo attigisset*] Τὸ quod, idem quod, 'propter quod,' qua de re, id est, quam ob causam. Et, 'nuncius ab illo,' dictum, sicut illud Lueretii, 'fulgor ab auro,' pro auri. Porro eleganter 'nuncius attigisse' dicitur: ut vel hac Fab. act. IV. scen. penult. 'si a me tetigit nuncius,' &c. *Schoppius.*

23 *Vide quæso*] Jocus: alludit ad vasa Samia quæ ex luto Samio ficta erant, idcirco fragilia. *Lambin.*

25 *Jamne ut soles*] Locum aiunt non intellectum interpretibus in servum indiligentem, ejus incuria et negligentia vasa Samia sæpius confringebantur. Quasi dicat, An etiamnum confringis et perdis vasa Samia, ut soles? Nihil vidi magis. Veteribus abunde erat, unde caverent, ne Samia vasa confringere servis indiligentibus pro joco esset. Qui sic ludebat, de corio suo ludebat. Non servus monetur, ne vas Samium confringat, sed ultro monet Pistoclerum, quia is Bacchidem *Samiam* dixerat, risum captans, ne quis eam confringat, ut fragilia sunt Samia vasa. Ad quod respondet Pistoclerus, *Jamne ut soles*, nempe jocularis. Sic *Aulular.* extrema: 'Jamne autem ut soles, deludis.' *Gronovius.*

31 *Scitum istuc*] Dissaldeus quum in corrupto libro invenisset *Dictum*, corrigit, *Fictum istuc*; et invenit, cui probaret. Sed 'scita' et 'faceta,' etsi propria ea, in quibus est verborum urbanitas, solet transferre Plautus ad res optatas et jucundas auditu. Sic *Sticho* 1. 3. 'Oratio optima et scitissima: Veni illo ad cœnam.' *Captiv.* 1. 2. 'te vocari ad cœnam volo. Er. Facete dictum.' *Casin.* III. 1. 'Nunc enim te demum nullum scitum scitinus est.' *Gronov.*

37 *Si agit Pello*] 'P. Pollionem' circa et tempora comædum minorum partium fuisse, et in officio suo parum probatum famæ populari, certissimum est: quem heic a Plau-

Plaut.

6 G

ta tangi veri dissimile non est. Nichil autem refert, sive *Pellionem* sive *Poll.* legas: sic enim casci illi enunciabant *Apollinem* et *Apellinem*. Mentio hujus et apud *Symmachum* lib. x. epist. 2. 'Non idem honor in pronunciandis fabulis P. Pollioni, qui Ambivio fuit.' *J. Gul.*

38 *Fortis*] Id est, 'formosa.' *Servius* et *Nonius*. Nimirum 'fortes' dicebant veteres quidquid quaque in re excelleret: inde 'fortis' pro formoso, pro divite, pro nobili. *Anacreon*: *νικᾶ δὲ καὶ σίδηρον καὶ πῦρ καλῆ τῆς οὔσα*, id est, *Ferrum et ignem superat mulier quæ formosa est.* *Mercer.*

39 *Ni nactus Venerem*] Hoc vult: Nisi meam amicam pro Venere haberem, dicerem alteram *Junonem* esse. Sed quia inter *Venerem* et *Junonem* de forma non convenit, ideo non audeo has lites inter ipsas serere, neque alteri præjudicare, etsi mea mihi *Venus* sit. *Pist.*

46 *Ne mihi sit moræ*] Quasi dicat: Tantum abest, ut eum sim moraturus in nummis expediendis, ut verear, ne ille me paratum moretur. *Lamb.*

52 *Philippus aureos*] Nummos *Philippi* *Macedonis* imagine signatos: de quorum valore, vide notas *Aulul.* act. III. sc. 2. vers. ult.

SCENA III. 7 *Faciunt hic arietem Phryxi*] Quem ego tondebo et auro spoliabo, ut arietem *Phryxi*, cuius vellus aureum erat.

13 *Adpersisti aquam*] Est, quod *Ter. Andr.* II. 1. dixit, 'Reddidisti animum.' Truculent. 'Adpersisti aquam; jam rediit animus.'

14 *Pancraticæ atque athleticæ*] Vide notas *Epid.* I. 1. 18.

15 *Quid hoc, qua causa*] *Notabilis ἰδιωτισμὸς* veterum. Sic infra IV. 9. 'Quid quod te mihi equid egisti?' *Terent.* *Heautont.* V. 1. 'Quid hoc, quod volo, ut illa nubat nostro?' Ubi vel *Planti* locus ostendit male deleri τὸ hoc a *Goevano*, et *Gnideto*. *Phormione* IV. 1. 'Quid qua profectus causa hinc es in *Lemnum*, *Chremes*?

adduxtin' tecum filiam?' *Cicero* pro *Cluentio*: 'Quid tu, *Pacete*, qua de re mecum locutus es? quærunt, ubi sit pecunia?' *Gronov.*

22 *Illuxere*] Active pro *illustravere*. Vel dic: *Dii* quatuor non luxere in *scelestiorem* alterum. *Lamb.*

23 *Quamne Archidemidem*] *Ambiguum* erat illud servi, *scelestiorem nullum alterum*: itaque senex interrogat, An alterum nullum, quam *Archidemidem*? et ille iterum, Ita vero, inquit, aio, quam *Archidemidem*. *Acidal.*

29 *Ostendit symbolum*] Solebant *Græci* in pactis conventis uti quibusdam tesseris, quæ *σύμβολα* vocabantur, quæ loco tabellarum et syngrapharum erant: atque ex his jus dicebatur. Meminit *Aristot.* et *Demost.* in *Philipp.* *Turneb.*

36 *Prætor recuperatores dedit*] *Recuperatores*, iudices, qui a prætore in privatis controversiis quacunque de re ageretur, dabantur: ita dicti, quod per eos suum quisque jus recuperare posset. Nunc *iudices delegati* vocantur. *Holom.*

40 *Trina*] *Trina* exponit *Lamb.* triplex: nullo sensu. *Trina*, est tertia pugna. Nam primo plane negarat, se debere, et symbolum adulterinum dixerat; secundo pugnatum erat in iudicio apud recuperatores; tertio insidias struxerat. *Boxhorn.*

41 *Autolyco*] *Autolycus* *Sisyphi* filius, *Sinonis* illius pater: imo *Mercurii* fuit filius, *Ulyssis* avis maternus; qui animalium, quæ furto abtulerat, colorem mutabat. *Mart.* lib. VIII. 59. 'Non fuit *Autolyco* tam piceata manns.' *Lambinus.*

44 *Stega*] *Stega* tabulatum navis, et quasi proscenium, in quo nautæ ambulat: *στέγη* *Arbitro* constratum puppis est: hinc *Ciccr.* in *Verr.* 'navis constrata,' quæ *Cæsari* 'tectæ.' *Wouwer.*

46 *Longum est*] *Corruptus* quidem est locus, ut manifesto apparet, sed qui ita corrigendus videatur: 'At-

que ego tum lembum conspicio Lou-
gum, strigonem, maleficum exorna-
rier.' 'Strigones,' vel 'strigores'
densarum vitium homines et exerci-
citi. Exornabatur ille lembus ab ho-
mine strigone ac malefico. Plures
quidem erant in illo lembo, ut ex
sequentibus liquet, sed exornabatur
et parabatur ab uno præcipue strig-
gone malefico, qui magister erat lem-
bi. Ceterum cum 'strigo' significet
fortem robustum ac densarum virum,
æque de lembo ipso id dici pos-
test quam de homine. *Salmasius*.

50 *Archidemidis*] Alludit ad ver-
bum 'demo;' quod exauditur in
nom. *Archidemidis*. Vitabant autem
Romani mala nomina. *Douza*.

58 *Ratem Turbare*] Ita scripserat
forte Plautus, *occeperunt ratem ur-
bare in portum*, id est, cœperunt redire
versus portum, sed non recta, ne vi-
derentur nimirum hoc consilium ce-
pisse non persequendi, verum per
circuitum hoc fecerunt. Nam *urbare*
est, circumire et circumducere. Ita
ergo cœperunt ratem in portum cir-
cunducere. *Urnare* vel *urbare*, ut
etiam scribebatur, id plane signifi-
cat. Vetus auctor apud Festum, 'cir-
cum sese urnat ad pedes, terra oc-
cultat caput.' Ita *urnare* vel *urbare*
ratem, est cum circuitione ducere,
non recta. *Salmasius*. *Ratem Turbare in*
portu] Neque Latinum est, *turbare in*
portum, neque potest placere *Salma-*
sium urbare in portum. Videndum an
vulgata retineri possit. Videtur *tur-*
bare esse posse quoquo modo impedi-
re, ut qui turbantur, minus provident,
quid sit agendum, eoque impediuntur
in eo quod instituerant. Sed et
Florus in bello Piratico: 'Quum le-
ves et fugaces myoparones gravi et
Martia classe turbasset.' Quod si
minus placeat, legerim, *occeperunt*
ratem Inhibere in portum. De quo
verbo valde hic commodo lib. IV.
Observationum. *Gronovius*.

73 *Sacerdos est Dianæ*] Furtum fa-

cilium committunt homines, quam sa-
crilegium. Inde mos veterum res
carissimas in templis deponendi.
Inde olim Romanorum ærarium in
templo Saturni. *Boxhorn*.

74 *Megalobuli filius*] Lego *Megalo-*
buzi; vel, quod idem valet, *Megabyzi*.
Suidas: *Μεγάβυζος, ὄνομα κέρριος*.
Strabo lib. XIV. ubi de Dianæ Ephes-
iæ templo agit, commemorat, gene-
rali nomine ita omnes ejus sacerdotes
appellatos: eunuchosque fuisse, et
custodiæ socias virgines labuisse.
Sed hoc quid est, quod Plautus dicit,
'Theotium filium Megabyzi,' si ille
Megabyzus eunuchus? explico, 'Me-
gabyzi filius' idem valet, ac si dixisset
'Megabyzus': nam appellativum
illud nomen fuit: quomodo *ἱατροῦ*
παῖς, pro eo quod est *ἱατρός*. *Meur-*
sius.

76 *Carior*] Id est, damnosior, sum-
tuosior: *ἀμφιβόλλα*.

79 *Publicitus servant*] Cum enim
carissima olim in templis deponeren-
tur, publici erant et armati templo-
rum custodes. Nepos in vita Annibalis:
'Gortynii templum magna
cura custodiunt, non tam a ceteris,
quam ab Annibale, ne quid ille, in-
scientibus illis, tolleret secumque
portaret.' Exstat enim illo loco si-
millimum huic exemplum. *Boxhorn*.

98 *Qui auro habeat soccis suppectum*
solum] *Solum*, hic est calceamenti
solea. Ergo aureis clavis calceos ille
fixit. V. N. Trinm. act. III. 2.

99 *Cur ita fastidiit*] Ita Mil. act.
IV. 2. 'Face te fastidii plenum.'

102 *Populo præsentem*] Ex veterum
more. Nepos eodem loco: 'Am-
phoras auro et argento opertas,
Gortyniis præsentibus deposuit in
templo Dianæ.' Ne scilicet depo-
situm postea negaretur. *Boxhorn*.

110 *Utrum velim*] Nam mei jam
res est arbitrii. Velim, nolim, navi-
gandum est. *Boxhorn*.

117 *Copem facerem*] Id est, copio-
sum. Pseud. act. II. 3. 'Cops, id est,

copia, inde copis, id est, copiosus.' Glossæ Papiæ. Sic enim legendum. Male *copus*, pro *copis*, editum est. *Boxhorn*.

128 *Crucisalum*] Quasi in cruce seu in cruce salientem. *Taubm*.

129 *Si magis usus venerit*] Si utilius fuerit. *Lambin*.

130 *Reprehensus*] V. N. Epid. 1. 1. *Infortuio*] Damno virgarum, quarum in tergo meo faciet jacturam. *Boxhorn*.

ACTUS III.

SCENA I. 1 *Januam Orci*] Sic appellabant veteres omnes locos pestilentes, unde certam perniciem imminere et aditum ad manes esse existimabant. *Apul. Met. III.* 'Inter Orci caneros jam ipsos hæsiisti.' *Cancros* vocat januam cancellatam. *Tiumm. II. 4. 124. Lucret. 1. 6.* Græci dicebant sic "Ἄδου πύλας. *Festus*: 'Mannale putabant esse ostium Orci, per quod animæ superiorum ad inferos manarent, qui dicuntur manes.' *Gronovius*.

9 *Desidiabula*] Sic *Mss.* Nonius *Marcellus* in 'Affectare' legit *desidiabula*.

10 *Adfectus appellere*] Pro προσεγγύζειν: translatum a navi, quam ad portum nautæ appellant.

14 *Gerulifigulos flagitii*] 'Gerulus,' apud veteres, non ὁ βαστάζων, ut postea, sed ὁ πράττων καὶ πρακτῆρ dictus est: hoc loco *Plautus gerulifigulos* dixit gerulos et figulos, hoc est, πρακτῆρας καὶ πλάστας. *Scalig.* Mens horum est: Tu fecisti tuis infamilis dictis ut tuus pater, et ego tuus præceptor dicamur quasi auctores horum flagitorum: quod pater ita te fecerit, et ego te finxerim ac docerim, ut tam flagitiosus existeres. *Gerulus* propter patrem, *figulus* propter præceptorem. Nam *gerulus*, ut *Scalig.* et *Glossæ* docent, non erat, qui aliquid portat, sed qui efficit. *Goldastus*.

SCENA II. 9 *Sed æquum ei reddere*] Ita legendum aperte declarant, quæ statim subjicit, 'Nam pol q.' &c. Negat committendum sibi esse, ut ingratus habeatur; ideoque diligenter sibi videndum, quomodo gratiam *Chrysalo* referat. *Muret*.

10 *Ingrato homine nihil impensius*] Nunquam efficient interpretes ut vox *impensius* cohæreret possit cum ingrato, eo sensu quo ponitur apud *Latinos*. Non enim, ut volunt, 'impensum' contrarium est ei notioni qua simplex 'pensum' usurpatur, cum dicitur 'nihil pensi habere.' Sed nec 'pendere' et 'impendere' contraria sunt, haud sane magis quam 'tribuere' et 'intribuere.' Unde 'intributiones' pro tributis, quam 'tendere' et 'intendere,' 'ferre' et 'inferre,' et similia. Inde 'impensum' pro gravi, caro, pretioso, a quo 'impensius,' enixius, largius. *Virgilius*: 'tanto me impensius æquum est Consulere:' id est, magis. 'Impendio' quoque adverbium pro valde. Item 'impensum pretium,' pro magno, et 'impenso' vel 'impense,' pro care. 'Luscinius soliti impense prandere coemptas.' *Glossæ*: *Impensus*, δαψιλῆς. Legendum igitur in versu *Plantino*, *grato homine nihil impensius est*: hoc est, nihil gravius, nihil pretiosius et carius grato homine. Posset etiam sumi pro *impendiosius*. Nam paulo post dicit, 'nimio præstare impendiosum esse quam ingratum.' *Impensus* quippe et *impendiosus* idem, nempe δαψιλῆς, largitor, liberulus. Et tales sunt grati homines, qui meminere accepti beneficii, et vicissim in eum qui sibi beneficus fuit, largiter et ipsi benefici esse et impendiosi gestiunt. Nam 'impedio' adverbium et 'impense' idem significant. Dicit postea satius esse malefactorem amitti, id est, inultum dimitti, quam beneficium relinquere, id est, quam benefico vices non rependere et in eum impendiosum esse. Nihil ergo ho-

mine grato impensius. Quod non potest convenire ingrato, qui nihil rependere vult ac reponere illi a quo beneficium accepit. *Salmas.* *Ingrato homine nihil est impensius*] Nihil propius ad sensum Plauti explicatione Pistorii, cui 'impensum' hic, in quod multum et magna cum jactura impenditur. Certe 'impensio pretio parare' Cæsari, Ciceroni, Livio, magno pretio est emere vel comparare. 'Impensum' igitur, quod concedunt, est grave, carum, pretiosum et caro constans. Ingrato homine nihil carius constat, inquit, quia quod in illum impenditur, interit, sine fructu ac reditu est. Nihil 'impensio pretio' habetur, quam homo ingratus. Sic ludit in vocabulo 'carus' act. II. sc. 3. vers. 76. Quod autem sequitur, 'Nimio præstat te impendiosum, quam ingratum dici,' alia sententia est, in rem quidem eandem, sed haudquam similem sensum explicans. Neque 'impensus' et 'impendiosus' idem, ut vult *Salmas.* sed 'impendiosus' sumptuosus, vel qui multum sumti facit; 'impensum' autem id quod, vel in quod multum sumitur vel impenditur. *Gronovius.*

14 *Qua me caussa*] Non puto quicquam esse mutandum. Cum ingratum damnavit, tanto magis se enim cura esse debere ait, et sibi obvigilatio opus esse ne ingratus sit scilicet. Hoc enim subintelligendum. *Salmasius.*

17 *Malignus, largus*] Hæc recte inter se opponuntur: nam *benignus* et *largus*, idem valent, id est, sine illiberalis, an liberalis. *Lamb.* *Commodus, incommodus*] 'Commodi' sunt, qui sese ad aliorum mores vel suo iudicio accommodant, vel sunt accommodati natura, et qui aliis facile obsequuntur et prosunt: ἀρμόλιους Græci appellant. *Lamb.*

SCENA III. 1 *Nunc*] *Nunc* adversantis hic est, non temporis. *Lamb.*

8 *Rectum*] *Integrum*, non inflexum

ad vitium. *Rectum* opponitur hic 'pravo.' *Taubm.*

11 *Tam ciet*] Accusat, διώκει. *Douz.* V. N. *Asin.* act. II. 4.

20 *Ante solem exorientem*] Frustra captat hunc sermonem Petitus, quasi repugnantem legi iubenti ἀπολύεσθαι τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνιόντος, eoque subjicit ingratum *Adre.* Scio et Platonis lib. VII. de Republ. ἡμέρας δὲ ὕθρου τε ἐπανιόντων, παῖδας μὲν πρὸς διδασκάλους που τρέπεσθαι χρεῶν. Nec defendendum vulgatum formula illa 'ante diem tertium Calendas:' non enim ibi τὸ ante vim habet τοῦ ad. Nimirum 'ante solem exorientem,' non accipiendum est, quasi sit ante lucem, sed pro diluculo. Est autem diluculum, 'cum, sole nondum orto, jam lucet,' ut scribit *Censorinus.* Neque aliud tempus significant Græci. *Gronovius.*

28 *Cincticulo præcinctus*] 'Cinctulus' adolescentium erat, ut 'cinctus' virorum, quæ zona latior, seu vestis infra pectus, corpus comprehendens: similis subligaculo Græce ζῶμα et ζῶμα dicitur; quo nomine Græce etiam 'tunica' intelligitur. Et vetustissimi cincto uti, loco tunicæ solebant: nude *Horat.* 'cinctutos' vocat 'Cethegos.' Jam, 'cinctum esse,' erat modestæ disciplinæ argumentum; contra, 'discinctum' esse, mores dissolutos arguebat. *Sulla* de C. Jul. Cæs. apud *Suet.* 'Male præcinctum puerum caveatis:' quod fluxiore cinctura uteretur. *Turneb.*

30 *Nutricis pallium*] Hoc enim a pueris, dum comuntur et aluntur, varie maculatur. *Longol.*

34 *Nam olim*] Nam olim honorem prius consequeretur populi suffragio, quam magistro parere desiderat: hoc est, magistro parebat usque ad eam ætatem, qua petere magistratus per leges licet. *Lamb.*

37 *Tabula*] Litteraria, in qua pueri litteras faciunt, id est, scribunt, et discunt. *Turneb.*

42 *It magister quasi lucerna, uncto expretus linteo*] Legendum in hoc versu, *It magister quasi laterna uncto extertus linteo*. Nam de lucerna nugæ, et non est magna mutatio *laterna* pro *lucerna* legere. Nam in Longobardico caractere, quo plerique veteres auctores descripti sunt, *V* et *A* pæne similem habent figuram, et *C* ac *T* sæpe invicem permutantur. *Laternæ* erant corneæ, quæ uncto linteo, quo lucidiores essent, extergebantur. *Extertus* autem pro *extertus*, ut 'adgressus fari' apud Ennium pro *aggressus*. Item Varro apud Nonium, 'ut mangonum pueri, terti,' uncti, pro *tersi*. Ita hoc loco *extertus* omnino pro *expretus*, quod nihil significat, scribendam. *Salmas. Uncto expretus*] Vox nihili τὸ *expretus*. Apud Festum lege, 'Expertia antiqui dicebant, quasi extra partem habita:' sed nec placet *extertus*, aut corneæ istæ *laternæ*, quæ uncto linteo extergebantur. Meo iudicio scripsit Plautus, *It magister quasi laterna uncto spretus linteo*. *Expretus* pro *spretus*, ut passim 'expecto' pro 'specto,' apud Ciceronem, Fam. Ep. 1. 4. *cum pulcerrime extaremus* quidam codices: quod nihil aliud vult, quam librarios nonnunquam sic solitos scribere pro *staremus*. *Laternæ linteo obductæ* meminit Cicero ad Attic. lib. iv. ep. 3. 'pancis pannosis linea *laterna*.' Id linteum oleo tactum fuisse credibile est, et sic lucem transmisisse, ut hodieque passim in Italia, quæ fenestris obducuntur. *Magister spretus*, irrisus et contentus, *it uncto linteo*, hoc est, emplastro vel fomento fissorum curandorum gratia caput obsitus, *quasi laterna*, cui et ipsi linteum unctum prætenditur. *Gronovius*.

41 *Inhibere imperium*] Recte dicitur *inhibere imperium*, pro habere in aliquem imperium, et imperare. Etiam apud Livium legitur. Et 'inhibere spem' apud Ciceronem pro habere; quod etiam notavit Thurnebus.

Idem Plautus in Stichus v. 4. 15. 'utrum Fontinali an Libero te imperium inhibere mavis?' *Salmas*. Vide nostra ad Livii lib. 111. 59. *Gronovius*.

48 *Deos propitios*] Εὐφρημισμός: voluit enim dicere; Deos mihi iratos quam illum mallem me videre: id est, mallem me videri a diis iratis, quam a Lydo irato: hic enim iratus erat gravis et sævus. Vel simpliciter: Mallem me a diis videri, quam ab illo, hoc est, nollem me ab illo videri; sed illa meliora. *Lamb. Quam illum mavellem*] Duas dat hic explanationes *Lambinus*: neutram bonam, quia per *illum* intelligit iratum Lydum. At cur huius ira *Muesilocho* formidabilis? Imo *mavellem*, inquit, deos propitios mihi videre me, quam *illum* videre me, qui dixit se astantem vidisse me ante ostium. Cur autem? quia erat amicus patris: et nolebat nec patrem, nec quenquam videre ante *Pistoclerum* et *Bacchidem*: verebaturque, ne dum ab hoc detineretur, intervenerit pater. *Gronovius*.

61 *Meum malum promptare*] *Lambinus* explicat, Malim *Pistoclerum* meum malum profundere, quam peculium. Id displicuit nuper et nihil arguuntur vidisse interpretes. Sententiam enim esse statuant: Malim illum sæpius auribus suis promere et haurire dicta mala, ut tu quidem ea appellas, quibus officii sui admoneretur, quam peculium meum. Quis hoc invenisset? Quemadmodum autem 'promere malum' est audire mala dicta? Aut quis dixit 'promere auribus,' quod sit accipere auribus? Non potest jocus hic vernilis bene intelligi, nisi scribas, *Cave malo*. Dicitur quidem recte utrumque: sed senex dixerat, *Cave malo*, eo sensu, quo *Pistoclerus* hac fabula 1. 2. 30. Respondet hic *Lydus*, quasi jussisset eum senex 'cavere malo,' ut cavemus alicui, ne damnum accipiat.

Qualis lusus et in Persa III. 1. 41. Imo, inquit, non tantopere malo meo cautum cupio, ut non malim illud eum promptare et haurire quam peculium meum: si enim id promptet, atque inde demat, faciat minus; lætabor autem, si minus fiat meum malum; non lætabor, si peculium. *Gronov.*

67 *At quæ acerrime*] Deperit meretricem, non aliquam moderatam, sed quæ instar maris æstuosi rapax et fervida est. *Lamb.* Talis illa Horat. Od. I. 27. 'Atque acerrime est: absorbet, ub.' Et cave quicquam arbitrere sincerius. Meretrix comest et absorbet amatorem, cum eum bonis et fortunis evertit: ut Mostell. act. I. 1. *Est enim pro edit, positum. J. Gul.*

88 *Viden' ut ægre*] Hic servus errat; non enim Pistoclerum corruptum queritur, sed Bacchidem sibi præreptam. *Lamb.*

SCENA IV. 1 *Amiciorem nunc*] Sic vulgo et putabat Donza ἐῖρωνικῶς prolatum, quemadmodum paullo post etiam Pistoclerus aliter loquitur quam sentit. Sed Lambini codices et uterque Pall. *Immitiorem*; nisi quod in uno dubium est, an potius *Immicriorem* legi oporteat. Hoc ergo Grutero auctore in alteram suam editionem admisit Tanbmannus. Quum fecisset idem Parens, mutavit sententiam Gruterus, contendendi, ut videtur, studio nimium productus, et acerbe hominem increpuit. Atque ille asseveratione tanta perterritus postea reddidit *Amiciorem*. Nobis cur a scriptis recederemus, nihil erat causæ. Nam quod Lambinus ne illud quidem tutum et sincerum censet, nihil me movet. Est enim *immitis* crudelis, durus, inhumans. Sic 'immitis Achilli' apud summum poetam. Et apud Suetonium Tiberius 'asper et immitis.' Nihil profecto aptius. Utrum durius et crudelius mecum agere amicum an amicam dicam, am-

bigo. *Gronov.*

4 *Suo, meo*] Quidam hæc ita accipiunt, quasi *meo* sit correctio ejus quod dixerat *suo*: Camerarius vero una dictione legit *suo-meo*: quasi velit Muesilochus, utriusque incommodo factum, ut sodalem Bacchis sibi prætulerit. Ego non dubito quin *suo* et *meo* sint diversæ lectiones, quarum una tandem e margine irrepsit in textum, non inducta priore. Idque eo facilius fuit, quod ambæ sine jactura sensus tolerari possint. Propterea τὸ *meo* audacter cum Donza deleo. *Dissaldeus.*

5 *Nam mihi divini*] V. N. Amphit. II. 2.

6 *Planeque amo*] Oratio insani amatoris mirum in modum fluctuat et turbat. Nam cum esset dicturus, Ni ego illam modis plurimis miseram habebō et ulciscar, subito se ipse revocans, subdit, *planeque amo*. *Lamb.*

9 *Id isti dabo*] Iterum exprimitur adfectus amantis; qui dicat, se patri surrepturum pecuniam quam det Bacchidi, cui modo minatus est. *Lamb.*

10 *Ut mendicet meus pater*] Dicturus erat, et vero ita orationem exorsus erat, ut hoc subjeceret, *ut mendicet*, nimirum Bacchis: sed ut homo perturbatus, vel religione quadam retractus, minus in Bacchidem intentatus in patrem convertit. *Lamb.*

15 *Ramentu*] Nonius: 'Ramentum dici voluere, quasi projecticium quoddam purgamentum.' Dicebant autem *ramentum* et *ramenta*, ut *fulmentum* et *fulmenta*, vetustissimi: nunc neutro tantum uti satius est. *Gronov. Propensior*] Id est, ponderosior.

21 *Mortuo dicat jocum*] Ad carmina illa sublesta, cassa et anilla, quæ in laudes defunctorum a præficis occentabantur, refero; quod genus, 'neniarum' nomiue et 'nugarum' veniebat: ut Asin. act. IV. sc. I. vs. pennit. *Donza.*

25 *Stabile est*] Sententia decretum est.

SCENA V. 3 *Tetigit*] Scil. 'ipsum,' id est, pertigit, seu pervenit ad eum. *Douza*.

SCENA VI. 8 *Cæna detur*] V. N. Epid. i. 1. *Quæ bilem movet*] Ut ab inimico data.

13 *Lingua factiosi*] *Lingua factiosi* dicuntur largiloqui ac dites dapsilium dictorum, hoc est, ad promittendum promi potius quam condi; ad largiendum non item. *Factiosi* enim pro opulenti seu potentibus accepti ab antiquis. *Turneb.*

14 *Nullus est, quoi*] Nihil hoc aut sequenti versu mutandum est. Nulli secunda obtigit fortuna, cui ignavi non videant; ipsi vero ignavia sua sedulo cavent, ne obtingat sibi ejusmodi fortuna, et sic invidiam declinant. Nam his tantum, quorum res florentes sunt, invidetur. *Boxhorn.*

27 *Aliquo pacto*] *Donat.* in *Andr.* 'Eo pacto, id est, modo, quoniam antecedit pactum, modus sequitur.' Sic ille, sed obscure: *pactum pro modo*, quia modus certus, et certa formula cuique pactioni adhibetur. *Passerat.*

36 *Me ires consultum*] *Mihi* consuleres male: injuriam faceres. *Me*, pro *mihî*, dixisse antiquos docet *Festus*. *Douza*.

38 *Prolectas*] Id est, provocas, lacessis.

ACTUS IV.

SCENA I. 7 *Recede*] Abigit puerum ab janna, quod fores levius pulsasset. *Dierecte*] Vide notas *Capteiv. act. III. sc. 4. vers. 103. et Trin. II. 4.*

SCENA II. 9 *Elatiam*] *Ἐλάτεια*, urbs maxima *Phocidis*. Est et alia *Thessaliæ*.

14 *Dentifrangibula*] *Pugni*, qui gestiunt tibi dentes comminuerunt. Quamquam malim ita vocari articulos digitorum. *Gruter.*

15 *Mihî cautio*] *Graphice* hic depingitur parasiti persona; cui cum

inprimis sit dentium usus, et horum causa parasitum agat, desinit confestim illi obloqui, qui dentifragium minatur. *Boxhorn.*

16 *Naucifrangibula*] *Dentes*, quibus nuces franguntur. *Casaubonus* ad *Athen. naucifrangibulum* exponitur *μουκηνρόβατος*. *Malis meis*] *Malus* fuisse etiam partes intra os, cum hic, tum alibi confirmatur. *Gruter.*

19 *Integumentum corporis*] *Σωματοφύλαξ* sen *δορυφόρος*, custos et stipator corporis, satelles. *Græcorum* imitatus est sermonem, qui sic vocabant, *amicum intimum indivisumque*. *Lamb.*

20 *Cui tu integumentum improbus es*] *Jocus* frigidus est, imo ne *jocus* quidem, ob unius vocis prætermissionem, quæ desiderata facetias poëtæ lepidissimi corrumpit. *Emendo* igitur, *Nequam esse oportet scutum: integumentum improbum est*. Nam *integumenta* vocantur et tegmenta, operimenta scutorum et sagmata. *Utraque* sententia significatur, militem esse nequam dominum, qui utatur tali ministro. *Turneb.*

SCENA III. 3 *Incredibilis*] *Indignus* cui quisquam credat. *Lambin.* *Douza*.

7 *Inimicos quam amicos*] V. N. *Menæchm. act. v. I.*

15 *Criminî me habuisse fidem*] *Frustra* hic est argutus *Pistorius*. Nam *habere fidem criminî* pro accussasse fidem alicujus pro crimine quis dixit? at pro credere maledicto, quis non dicit? *Criminæ* plectus erat *Pistorclerns* quasi amator *Bacchidis*, quam unam esse putabat *Mnesilochus* et sibi destinatam. Id quia credidit, reddidit patri omne aurum, et nunc dolet se, quia crimen falso credidit, esse conjectum in tantam molestiam. Neque aliter *infra IV. 4. 32.* 'Bacchidem atque hunc suspicabar propter crimen, *Chrysale*, me male consulsisse.' Id est, propter criminationem *Lydi*, qua is ambos onerarat.

Non enim in eo, quod crimen commississet, ut vult Pistorius. Terent. Hec. v. 2. 'Nam si compererit criminum tua se falso uxor credidisse.' Gronov.

19 *His foribus atque hac repuli*] *Tò hac* est a Camerario. Utrum volentibus scriptis necne, adfirmare laud quimus, quia et Gruterus et Pareus silent. Vetus autem editio et membranae Academicæ: *his foribus atque repuli, rejeci hominem*. Quod satis adsequor, sed et eleganter dictum puto, accepta particula *atque*, ut apud Virgilium deprehensa est a Gellio lib. x. c. 29. legiturque in hac ipsa Fabula II. 3. 45. Et nos similiter T. Livio restitimus. Tabulae duodecim, 'Si in jus vocat, atque eat.'

23 *Nunc agitas sat tute tuarum rerum*] Hicce quoque obhæsisse, qui Plauto manus admorunt? Nec miror illum, qui *egitas*; sed Salmasium explicantem, satis ipse tuas res agis: non ipse aliena ope opus habes. Imo contra, difficulter tuas res agis: tibi ipsi propemodum aliena ope opus est. Nam 'satagere rerum suarum' est, satis negotii habere ipsum, satis exercitum et sollicitum pro rebus suis esse. Sic Terent. Heaut. II. 1. 'Nam hic Clinia, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen habet hene ac pudice eductam.' Cato: 'Jam apud vallum nostri satis agebant.' Gellius, I. 17. 'Irarumque et molestiarum muliebrium per diem perque noctem satagebat.' Appuleius lib. VIII. 'Coloni multitudinem nostram latrones rati satis agentes rerum suarum, exinice repidi.' Mamertinus Juliano cap. XXVIII. 'Statim e solio, tanquam præceptus exsiluit, vultu trepido atque satagente, qualis meus esse potuisset, si principi serus occurrerem.' Sic enim legendum: non *qualis mens mea*, ut vulgo, et frustra tentat Acidalius. Noster denique Mercat. II. 1. 'In somnis egi satis et fui homo exercitus.' Gronov.

24 *Deus respiciet*] V. N. Capteiv. IV. 2.

SCENA IV. 1 *Auro expendi*] Cum auro comparari, auro contra ponderari: de se gloriose hæc prædicat. Lamb.

7 *Parmenones, Syri*] *Parmenones* isti non movendi suo loco. Nomen servi est in comædia palliata. Apud Terentium in Eunuchio Parmeno servus est Phædriæ. In aliis perisque comædiis Latinis ex Græco versis, quibus caremus hodie, Parmeno inducebatur fraudans herum. Eo alludit Plautus. Parmeno ex Græco *Παρμένων* vel *παραμένων*, ab assiduitate assistendi domino. *Salm.*

13 *Utunque res sit*] Animum scilicet habeat Fortunæ aptum.

15 *Herculem fecit ex patre*] Herculi decimam bonorum consecrare locupletes quidem solent; propterea quod is dixerit moriturus, eos opulentos futuros, qui sibi decimam bonorum suorum partem concesserant. V. N. Stich. act. II. 1. *Longol.*

18 *Vos mæstos tristesque*] 'Mæstus,' qui animo angitur; 'tristis,' qui vultu ægritudinem præsentem ostendit.

21 *Imo vero*] Imo multo, et nimis minus, quam parum. *Multo nimio*, *ἐκ παραλλήλου* posita sunt; vel, *nimio* plus est, quam multo. Lambin.

24 *Sumebas primoribus*] 'Manuum sinu' et 'digitis primoribus' aliquid sumere opponuntur. Manuum sinu quod sumptum est, continetur; quod primoribus digitis, facile elabitur. Facit huc illud Lactantii lib. de Opif. Dei: 'Ideo sinus manuum homini datus, ut sumpta melius posset continere.' Hinc, velut proverbiali loquendi ratione, dicitur primoribus digitis eum aliquid sumere, qui ita sumit aut accipit oblata, ut sit amissurus. *Boxhorn.*

25 *Ejusmodi homini*] Construi ita debet: *An nesciebas, quam raro ejusmodi tempus*, sc. argenti sumendi, se

daret? Douza.

26 *Immersti*] Immersisti manus in aurum. *Bozhoru*.

29 *Cum ramento*] Trucul. Prolog. 'cum pulvisculo,' quod omnem scobem et pulverem interpretor. *Turneb.*

32 *Crimen*] Hoc vult, quod jam dictum Sc. præced. ad vers. 15. *Pistoris*.

42 *Conglutina*] Consue dolos.

45 *Mendaciiprehendit*] Pro in mendacio. Sic infra iv. 9. 26. 'Doli prehensus.' A. Gell. ii. 18. 'Servos furti manifesti prensos.' Appul. ix. 'Noxæ deprehensus.' *Gronov.*

47 *Me adversum tibi*] Id est, me præsentem in te absentem.

48 *Si tu illum solem*] Elegantissime dicitur, *si tu illum solem*: δεικτικῶς hæc loquens manns ad solem histrio tollebat, Dixeris illi solem esse, credet esse lunam; et noctem qui est dies. *Salmas.*

64 *Ceram*] Cera hic non est tabula ex cera et ligno compacta; sed ea potius cera, qua more non nimium ab hodierno abludente, tabellas obsignabant. Sequitur enim inferius, 'obsigna cito:' in quem usum et ceram poposcerat sibi. *Douza. Tabellas*] Ante chartæ et membranarum usum, in dolatis ex ligno codicillis epistolarum colloquia scribebantur. Etejusmodi tabulæ Homero etiam notæ. Fiebant illæ inducta cera e fago, abiete, buxo, tilia sive philira, acere, citro, ebore: usi tamen et charta: sed sive tabella sive charta, fuit forma ejus panno alia quam hodie; pagellæ enim erant, et species minuti libelli. Hinc Ciceronis illud lib. ii. Epist. 13. 'Extrema pagella pupugit me tuo chirographo.' Nisi quod publicas litteras ad S. P. Q. grandiore forma et transversa charta scribebant, scilicet quasi historias: hæc siquidem majore modulo scribebantur; carmina atque epistolæ, breviores. *Lipsius.*

67 *Imo adest*] Quidquid alii contradicunt, hæc verba plane sunt Mnesilochi, qui apud Bacchidem pransurus erat ex obsonatu Pistocleri. Ideo ne moretur eum servus, ait, 'Quid nunc es facturus,' &c. Quasi dicat: Auimus est in patinis, ne me morare: id audiens servus, mox convivas divinat. Nempe, inquit, vos duo (tu et Pistoclerus) eritis in convivio, et tua amica. *Pistoris.*

74 *Quæ imperavisti*] Locus haud dubie corruptus. Varia et vana hæc tenus moluntur correctores. Scribendum est, *Quod imperavisti, impetratum. Bene bonis factum illico est.* Sententia aperta: Quod imperasti ut ad te adferrent, impetratum est. Quod boni imperant, statim factum, statim impetratum est. *Bozh.* Probo legi, *quod imperavisti, impetratum.* Nec alia emendatio quærenda. Et sic olim emendavi ad oram mei exemplaris. *Salmas.* Vide quæ ad hunc locum scripsimus *Observ. lib. iii. c. 2. Gronov.*

81 *Jam imperatum in cera*] Jam scriptum est quod imperasti.

85 *Manc*] Exspecta, ne dicta, donec, quæ dictasti, scripserit. *Bozh.*

96 *Obliga*] Scil. lino. Et rectissime Pl. ad litteras faciundas res quatuor simul dinumeravit antea; 'stilum, ceram, tabellas, et linum.' *Douza.*

99 *Potin' ut cures te*] Quasi dicat: Cura tu modo Genium tuum, et de me securus esto.

100 *Mea fiducia opus conduxi*] Allegoria est, a redemptoribus ducta, qui datis sponsoribus, et factis syngraphis suo periculo opus aliquod faciendum conduxerunt. *Fiducia* in Lexico Græcolat. est ὑποθήκη. Et Cicer. Offic. iii. 'fiduciam' pro 'deposito;' ut in Orat. pro L. Flacco, pro 'pignore' posuit. *Holoman.*

SCENA V. 1 *Insanum magnum*] Veteres cum aliquid vehementer extollerent, soliti tanquam exclamantes,

orationi suæ vocem *μυρία* inserere. Unde manarunt illæ locutiones, *Μαυκὸν ὕσον μέγα*, et *Insanum magnum*. Casaubon.

6 *Vorsabo ego illum hodie*] Tractum a piscibus, qui, dum in sartagine aut craticula fringuntur, hinc inde versantur. Seneca Epistola 90. 'Sollicitudo nos in nostra purpura versat.'

SCENA VI. 18 *Quod istie esset scriptum, id fiet*] Ita Gruterus, quum ambobus in Mss. legeretur, *ut fieret*: et increpat editiones eodem versu bis eandem particulam exprimentes. Itaque alii fecerunt, *esset scriptum, fiet*. Sed retinenda scriptura vetus integra, *Orabat, ut, quod istuc est scriptum, ut fieret*: neque inepte, sed antique repetitur particula: nec Plauto modo, ut hac ipsa scena, 'ut ni meum Gnatum, &c. ut tua jam: et hac fabula, 'Ut, ubi emeritum sibi sit, se ut revehat domum: sed persape et Livio. Vide nostra ad lib. xxvi. 11. et xxviii. 9. Terentius Phorm. act. 1. sc. 3. 'Adeon' rem redisse, ut qui mihi consultum optime velit esse, Phædria, patrem ut extimescam, ubi in mentem ejus adventi venit?' ubi Guidetus sibi videtur operæ pretium facere, ex posteriori versu *τῷ ut* quod abundabat, inquit, ejecto. Sed Terentius sic abundare ipse voluit. Gronov.

19 *Nosce signum*] Mos vetus notandus. Antequam literas recitarent, jubebant, adversus quos facerent, ne postea dicerent fictas, cognoscere signum. Quod exemplis passim potest probari. Victor.

22 *Nunc ab transenna*] Vel cratem, vel rete appellat 'transennam'; quæ machina est capiendis turdis, reticulato opere facta, quod *τὸ δικτυοειδὲς* ab retis similitudine dictum. Salmas. *Transenna* etiam 'cancellos' significat. Glossæ: *transenna* Græce *καγκλίς*. Hinc Cic. 'per transennam aspiceret' dixit de Orat. 1. 35. proverbialiter, pro *strictim*. Volunt viri

docti hoc vocabulum a 'transendo' dici, quia per cancellos conspectus transit. Sed videtur potius *transenna* dicta, quasi *transtenna*, quia aliquid transtenditur. Veteres dicebant 'tenere' pro tendere. Ut apud Terent. Phorm. 'Neque accipitri rete tennitur, neque milvio.' Sic olim scriptum fuisse annotat Donatus. Ut Milit. v. vs. 14. 'dispennite' pro dispandite. Gronov.

23 *Intendi tennis*] Tennis est laqueus, quo aves suspensi capiuntur. Marcellus 'laqueum' interpretatur, et dictum a tendicula dicitur. Purum et putum Græcum est *τὸ τέννος* vel *τέννος*. Hinc tennis etiam virgulas et festucas *tenos* dixere, ut *φιλύρια* Græci. Salmas.

27 *Confertur ratis*] 'Ratem conferre,' significat *συμβάλλειν*, aut *παρβάλλειν*: ut 'conferre gradum.' Erennius: 'Conferta pulchre rate inæratateque perite.' Scalig. 'Conferri' dicitur agitata navis alteri navi, ut concurrant scil. ac mutuo impingant: qui quidem hic verus sensus est. *Acidal*.

SCENA VII. 12 *Bellerophonem*] Vid. Hom. Iliad. vii.

17 *In eo ipso adstas lapide*] Idem dicit aliis verbis: et adagium est in eum, qui præsens, videns audiensque tamen delinditur. 'Lapis' autem locus eminentis erat, et tanquam suggestus, unde præco pradicebat atque vendebat: et *λίθον* Aristoph. *suggestum* vocavit. Unde, 'de lapide emtos' Cic. nominat, vilissimos, ut servos venales: et Columnell. lib. iv. 3. 'de lapide noxium,' appellat servum de lapide emptum, non frugis bonæ, sed qui noxæ deditus sit, ideoque venditus. Turneb.

18 *Quem Di diligunt, adolescens moritur*] Plautus hic Menandri versum amulatus est: *Ὁν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος*. Innotuit Chrysalus, senem Nicobulum Diis esse invisum: quod adolescens, dum saperet et sen-

tiret, mortuus non esset. *Herald.*

23 *Tanti est, quanti est fungus*] Id est, inutilis et stolidus est. Vide Adag. 'Fungus putidus.'

25 *Adstringite ad columnam fortiter*] Hoc de flagellatione, quæ expetere solebat in adstrictos ad columnam, accipio; etsi ad custodiam modo id factum aliquis pertendat. *Lipsius.*

42 *Ch. Invenieris*] Tu per te invenias, si voles: vel facito ut per te invenias si possis. *Lamb.*

SCENA VIII. 4 *Sed mulierem*] Proverb. 'muliere ignavior:' et, 'mulier Imperator.' Et Græci timidum in bello γυναικίαν appellant. Sic Mil. II. 6. &c.

8 *Exhæredem*] V. N. Menæchm. III. 2.

19 *Ambo*] Simul, et uno quasi actu. Differunt enim *ambo* et *utrique*. *Charis.*

35 *Ut subblanditur*] Ita ergo Acidalius Chrysallo hoc ipsi dat: quod miles dixerat, velut palpans, *tu arbitratu*. *Lamb.* εἰπωρικῶς dictum seni dabat: qui tam procul tamen aberat, ut nihil eorum quæ loquerentur audire potuerit.

37 *Rogato*] Id est, stipulator. Vide N. Pseud. act. I. 1. *Ceterum verbum sat est*] Non hoc dicit, unum in rem totam verbum sufficere: sed *verbum* dixit pro *verborum*, ut Rud. act. III. sc. 6. 'hic verbum sat est?' et Truc. II. 8. 'Sequere hac, verbum sat est.' Jam sensus est: de cetero, sive quod ad cetera attinet, verborum sat est. Quasi dicat: de aliis rebus nihil opus te ad senem meminisse: nummos saltem rogato. Metuebat enim ne fallacia appareret, si in sermonem alium descenderet, &c. *Ceterum* autem sic absolute poni, vulgatum est: non item 'reliquum' ea forma. Noster Cistellaria: 'Pol adhibituram, mater, mage sum exercita: Reliquum ad cursuram sum tardiuscula.' *Acidalius.*

39 *Quam mox*] Nihil hic viderunt

interpretes. Nihil etiam mutandum est, si recte distinguas; hoc nempe modo, *quam mox dico, dabo*. Glossæ Mss. 'Mox, non multo post, statim, exinde.' Sententia ergo est: Ducentis Philippi rem pepigisti: accipiet miles. Simul dicam daturum me illi et dabo. *Boxhorn.*

46 *Veruina*] *Veruina* quatuor syllabarum est: et obeliscum significat, id est, parvum veru, et tanquam vericium: se enim eum minatur veru confossurum, nec enim cæsium veru confossurum, nec enim punctum; nec obruncat, sed confodit. Fulgentius: '*Veruina*, jaculi genus longum, quod aliqui verutum vocant.' *Turnebus.*

48 *Confossioem soricina nenia*] *Soricina nenia* est vox quam emittit sorex, quæ sæpe ad illam vocem deprehenditur, sed confoditur. Ideo dixit *confossioem soricina nenia*. Qui aliter legunt aut intelligunt angantur. *Næniam* autem vocat, quia ipsi est pro *næniam*, cum plerumque necetur in illo ipso sono edendo. *Salmas.* Threnum etiam *νηρίατον* vocarunt, id est, extremum, et *νηρία* eadem ratione. Quare non recte per diphthongum scribunt pæne omnes. Sic tibiam quæ in funeribus adhibebatur, vocavit Pratinas Philiusius *νηριδῶνα*. *Jul. Scal. Poëtic.* I. 50.

54 *Submanus*] V. N. Curenl. act. III. 1.

56 *Neque illud, quod dici*] Verbum turpe tacuit. Legerem, *neque illud, quod dicis, solet*. Veteribus *solere* nihil aliud erat, quam *συννοιάζειν*. *Meurs.*

59 *Ædem visere Minervæ*] Ut in palliata, eaque Attica, dictum est: nam Athenis in Acropoli Minervæ ædes erat. *Turneb.*

64 *Sine me, per te, here*] Sermo implicatus; cujus hic est ordo: *Here, te per deos omnes immortales obsecro, sine me huc intro ire ad filium*. Antiquis haud quicquam usitatis, quam in deprecationibus et obtestationibus inter præpositionem ejusque casum

interponere pronomen: ut hoc loco. Et Ter. Andr. act. v. sc. 7. 'Per ego te deos oro,' &c. Virgil. Ceiri: 'Per te sacra precor,' pro, per sacra te precor. Festus: 'Ob vos sacro, in quibusdam precationibus est, pro, vos obsecro: ut et, *sub vos placo*, pro, vos supplico.' Scaliger.

71 *Quam audivit unquam Clinia ex Demetrio*] Alludit sine dubio ad aliquam comœdiam illius temporis, in qua multa mala ingerebat Demetrius Clinia. Personæ sunt illius fabulæ tunc celebris in theatro Romano. Nec aliud quærendum. Salmas.

72 *Lippi illic oculi servus est simillimus*] Dicit servum malum oculi lippi esse simillimum. Si oculus tuus non esse lippus sane nolis esse; sed si sit, vix possis abstinere quin semper illic manum habeas, et illum tangas vel attingas. Nam sæpe pruriunt ejusmodi oculi. Aut etiam ut sordes detergeantur quas lippitudo aggerit, manibus oculus est attingendus. Ita est de servo, qui quamvis sit malus, vix tamen abstinemus quin ejus opera utamur. Salmas.

75 *Forte fortuna*] *Fors* est fatorum lex: *Fortuna* est incertus eventus. Illa Græcorum *εἰμαρμένη*, hæc *τύχη*: *Fors-fortuna* est fatalis eventorum causa. Interdum tamen *Fors* pro *Fortuna* ponitur. Ovid. Fast. II. 'audentes Forsque Deusque juvat.' Vulgus indoctum nescit distinguere *forte* a *sorte*: quæ inter se differunt, ut *τύχη* et *τρόπος*. *Πορμα* et Scalig.

SCENA IX. 1 *Atridæ*] Agamemnon et Menelaus. Hæc scena Plantinissima est et habet *περιοχήν* excidii Trojani. Taubm.

2 *Pergamum*] 'Troja' regio est: 'Ilium' sive 'Ilios,' civitas: 'Pergamos' sive 'Pergama' arces Trojanæ. Stephan. *Divina manu*] Neptuni et Apollinis, jussu Jovis. *Lambin. Mænium*] Id est, structum et conditum. Nos primi docemus 'mænia' Latinis usurpasse pro quibuslibet æ-

dificiis et operibus: atque ut 'mænia' sunt a-dificia, sic 'mænire' pro ædificare et condere sumpsit hoc loco Plantus. Isidorus, 'mænit, struit, ædificat.' Tertullianus de Pallio: 'Corinthii, duce Archia, mæniant Syracusas:' id est, condunt. Salmas.

5 *Non Pelides termento*] 'Termentum' hoc loco etiam legit olim Festus, non 'trimentum.' Et sane 'termen' et 'termentum' a tero magis ex analogia est quam 'trimen' vel 'trimentum.' Nam a tero, terimen, termen; ut a moveo, movimen, mœmen; a torqueo, torquimen, tormen; a pono, ponimen, pomen; unde *po-mentum* et *impomentum*. *Impomenta*, inquit Festus, quasi *imponimenta*, quæ post cœnam mensis imponebant. Vereor tamen, ne male olim lectum sit *termento* in hoc versu Plauti pro *tormento*. Per tormentum intelligit arietem, quo expugnantur urbes. Pro tormento igitur fuit Achilles Pergamo, quo mænia ejus quatiebant. Nam *termentum* hoc pro detrimento, nimis vile, et minus dicit. Tormenta machinas esse quibus oppugnantur urbes, ut catapultæ, arietes, scorpiones, et alia ejusmodi. Salmas.

12 *Sed equus, quem misere Achivi ligneam*] *ἵππον δούρειον*, seu *δουράτειον*. Lucret. I. 'Nec clam duratus Trojanis Pergama partu Inflammasset equus.' Narrantur ab aliis in eo delituisse εὐκροκροῖσσι armati, ab aliis XXIII. atque hoc verum, illud pœticum reor: quemadmodum et illud, quando mutius apud Aristoph. in Avibus, dicit centum ulnarum fuisse: additque, ut persuadeat, se illum dimensum esse. Lycophron eleganter *μωρῶ* vocavit, quod Trojanis magno terrori fuerit. Miræ magnitudinis eum fuisse, arguunt et illa P. Arbitri Satyrico: 'Cæsi vertices Idæ trahuntur, scissaque in molem cadunt Robora, minacem quæ

figurarent equum. Aperitur ingens antrum, et obducti specus, Qui castra caperent: huc decenni prælio Jurata virtus abditur: stipant graves Equi recessus Danaï, et in voto latent.' Id est, in equo, quem voverant. *Meurs.*

13 *Epius*] Ἐπειδς nomen fabri, qui equum istum durateum fecit. Virg. *Æneid.* II. 'Et ipse doli fabricator Epeus.' *Victor.* *Ab eo hæc*] Lego, *ab eo hæc sumptæ*, scil. tabellæ, quas ob-signatas et consignatas gestabat, quarum fabricator Pistoclerus, ut equi duratei Epeus. *Dissald.* *Sinon est*] Hic simulaverat se a Græcis fugientibus esse relictum: et in Achillis busto delituerat. Porro Achillem pro Palamede posuit: quales nominum propriorum confusiones etiam ad Lycophronem observavimus. Vide historiam Sinonis fraude Ulyssis manibus Palamedis destinati, ut aiebat, apud Virg. *Æneid.* II. *Meurs.*

15 *Ille olim habuit ignem*] Sinon enim sublata face, Græcis a Tenedo redeuntibus noctu signum dabat. *Lamb.*

20 *Exlecebra*] Festus ait, 'exlecebras' esse dictas argentarias meretrices, ab eliciendo argento.

22 *Milcs Menelau'st*] Nam ut Menelaus Helenam, quam rapuerat Paris, repetebat; ita hic miles Cleomachus Bacchidem suam repetit.

24 *Is Helenam abduxit*] Mnesilochus Bacchidem.

29 *Ilio tria fuisse audivi fata*] *Fata* sive oracula Trojanorum dicuntur fuisse tria: vita Troili, Priami omnium natu minimi filii; conservatio Palladii, quod in Minervæ templum cælo delapsum credebant Trojani; et ut sepulcrum Laomedontis, quod erat in porta Scæa, servaretur integrum. Secundum alios plura fuerunt. Hæc autem fata omnia vicerunt Græci. Nam Achilles Troilum secum congressum interfecit; Palladium vero ab Ulysse et Diomede ab-

latum est; porta vero Scæa diruta fuit ab ipsis Trojanis, ut equus ille fatalis introduceretur.

42 *Urbes verbis qui inermus capit*] Nimis urbane dictum: quod genus Mil. act. IV. 2. 'urbicapos' nominat, qui verbis strenui, manu inertes. Sic Theophrast. *περὶ Λογοποιίας*, de *Fanigeratione*: Εἰσὶ δ' οἱ πόλεις λόγῳ κατὰ κράτος αἰρούντες παρεδειπνήθησαν. *Quibusdam etiam, dum urbes verbis suis fortiter caperent, cæna interea loci periiit.* *Urbes igitur capit*, qui urbium ἀλώσεις narrat. *Cusaub.*

50 *Omnes lectos sine probro*] Non vitio aut volgiva Venere conceptos, quæsitosque, ut spurii solent; verum legitimo satu partuque in lucem editos: eoque potius, quam ad nummos electos et sine vitio (id quod Lambin. autumat) hæc metaphoræ festivitas accommodanda. Nam *filii lecti sine probro*, sunt legitime nati. *Douza.* *Filios*] Id est, nummos Philippeos. *Lamb.*

52 *Coëmptionalem senem*] De senibus coëmptionalibus haud scio an quæ dicam in tanta rei hujus ac veteris moris obscuritate, alicujus momenti futura sint. Non puto tamen verum esse quod docti observarunt, omnibus venditionibus senes fuisse adhibitos, quod essent majoris auctoritatis ac sapientiæ quam juvenes. Certæ rei et sollemnitati adhiberi tantum solitos, loens Ciceronis ostendit in *Orat. pro Mur.* 'Sacra interire' (majores) 'noluerunt. Horum' (jurisconsultorum) 'ingenio ad coëmptiones faciendas sacrorum interimendorum causa.' Hos senes quos sacrorum interimendorum causa adhibere jurisconsulti ad coëmptiones faciendas, puto proprie coëmptionales fuisse dictos, nec in aliis emptionibus locum habuisse. Veteres habuere sacra privata, quæ magna cum religione colebantur. Ea sacra ad heredem etiam transibant, adeo ut qui hereditatem alicujus nancisce-

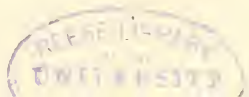
retur, cogeretur etiam sacra hujus suscipere. Et hoc erat inter onera hereditatis. Hoc autem ideo legibus apud Romanos veteres institutum fuit, ne sacra interirent. Unde apud Plautum 'sine sacris hereditas,' de bonis quæ nullam molestam et morosam habeant appendicem. Festus: 'Sine sacris hereditas, in proverbio dici solet, sine ulla incommoda appendice, quod olim sacra non solum publica curiosissime administrabant, sed etiam privata, relictisque heres sicut pecuniæ ita etiam sarcorum erat, ut ea diligentissime administrare esset necessarium.' Cum igitur prisco jure ac more Romanorum inherberet necessitas heredi quacun- que ex causa instituto, sacra privata ejus, cujus hereditatem erat nactus, suscipere et administrare, quia sacra privata nolabant interire veteres; ingenio jurisconsultorum reperta est ratio, qua illa sacra interirent; ne heres, quem non tangerent illa, alienorum sarcorum cultu, et qui etiam sua propria haberet, tot sacris implicatus esset atque oneratus. Nam contingere poterat, ut unus aliquis eni plures hereditates obvenissent, omnium eorum quorum illa bona fuissent, sacra etiam habere et administrare necessario deberet, ne sacra illa interirent; quod molestissimum fuisset et incommodissimum. Ideo jurisconsulti modum excogitarunt, quo hereditas sine sacris adiri possit. Senes quosdam decrepitos allegarunt, qui res aliquot hereditatis, ut mancipia, cõmerent, et sic cum viderentur hereditatem ipsam cõmisse, sacris etiam illis, quæ cum hereditate conjuncta erant, sic haberentur obnoxii. Sed cum capulares essent illi senes, quia tales eligebantur, ipsi mortuis sacra illa etiam extinguebantur et interimebantur, nec ad eorum heredes transibant. De his etiam senibus cõmptionalibus capiendus est locus in Epistola Curii ad

Ciceronem ex lib. VII. Epistolarum ejus familiarium: 'Ergo fructus est tuus, mancipium illius, quod quidem si inter cõmptionales venale proseripserit, egerit non multum.' Mancipia enim si forte hereditaria ab illis senibus cõmebantur, proprietatem tantum eorum emebant, cum usus maneret penes ipsum heredem. Per fictionem enim celebrabatur hæc venditio, quo heres sacris testatoris posset liberari, quasi in illum transirent, qui res hereditarias emisset. Quod autem, ut dixi, senes in extrema jam tegula ætatis constituti eligerentur ad has cõmptiones faciendas, ea re cõmptionalis senex pro decrepito sumitur. Atque ita intelligendum hoc loco apud Plautum, ubi Priamum cõmptionalem senem appellat. Et simul etiam jocatur Comicus cum senem cõmptionalem se venalem habere servus pronuntiat, cum inter senes cõmptionales servi hereditarii venales proseriberentur. At servus hic nequam dominum suum senem cõmptionalem proseribit venalem. *Salmas.* Turbat hic et miscet δ $\pi\alpha\upsilon\upsilon$, quæ sunt separatissima. Senes ad cõmptiones faciendas sarcorum interimendorum gratia nihil hic pertinent. Neque 'senes cõmptionales' in Epistola Curii quicquam habent commune cum istis. Illi liberi erant, hi servi. Sed nec 'senex cõmptionalis' Plauto et Curio quivis est decrepitos; sed est mancipium veteranum et attritum, quod per se emptorem non invenit, nec nisi adjiciatur alii mancipio et rei vendibili, quod quæve non addicatur, nisi cum tali accessione. Vide de pecun. vet. lib. IV. cap. 8. pag. 693. *Grænovius.*

53 Priamum] Nicolulum.

64 Turbat equus] V. N. Mostell. 111. I.

68 Ege literas minutas] In epistolis si læta essent scribenda, utebantur genere literarum contractiore et

accratiore. Sic Nicobulus cum resignasset epistolam, quæ tamen magnis erat literis conscripta, utpote tristia nunciatus, ait exultans tanquam læta foret lecturus: *Euge literas minutus*. Chrysalus autem de miseria filii certus subjicit: *qui quidem videat parum*. Meursius. *Qui quidem videat parum*] Jocus est ex ambiguo. Nam homini, qui parum sapiat, has literas ait esse minutas; sapienti, satis grandes. *Lambinus*.

73 *Ceræ quidem haud parsit*] Significat, literas satis esse longas. *Lamb.*

76 *Tibi dico*] Videtur malum precari Mnesilocho; sed mera simulatio est: mox enim corrigit: et aversus, *Tibi dico*, inquit, sc. o Nicobule, non Mnesilocho. *Taubm.*

97 *Objurgarit me*] Petronius etiam 'colaphis objurgare' dixit: Sueton. Calig. cap. 21. 'ferulis objurgari.' Cic. ad Attic. lib. 11. ep. 1. 'mollis brachio objurgare.' *Taubm.*

110 *Divitiæ fuant*] Ægritudinem seu molestiam adferant, supra iv. 6.

111 *Sexcenta tanta reddam*] Triplo plura reddam: ita Propert. lib. 1. 5. 'At tibi curarum millia quanta dabit.' *Lamb.*

114 *Neque ego haud*] Duæ negationes magis hic negant, more Græcorum: ita Epid. 'Neque ille haud objiciet mihi,' &c. *Lamb.*

123 *Dispalescere*] Palam fieri. *Lambinus*.

130 *Fit vasta Troja, scindunt proceres*] Troja vastatur: Græciæ principes, qui in equo erant, Trojam exscindunt. Intelligit literas in tabella cerata scriptas. *Lamb.*

134 *Tantas turbellas facio*] Corrigo, *turbellas*. Veteres autem dicebant, 'turba,' 'turbela;' ut 'suada,' 'suadela;' 'fuga,' 'fugela.' Jam et hoc argumentum esse potest, quod veteres consonantes non geminabant. *Meursius*.

141 *Morare*] Scil. me alio prope-

rantem. *Taubm.*

144 *Curatum est, esse te senem miserimum*] Priora verba sene loquitur audiente; posteriora aversus ad spectatores. *Taubm.*

152 *Ad quæstorem deferam*] Nam præda ex hostibus facta ad quæstores urbanos deferebatur.

SCENA X. 6 *Habui scortum*] Ter. Adel. act. 111. sc. 3. 'An domi est habiturus?' ad quod Donatus: 'proprie: quia haberi mulier dicitur, cum coit.'

ACTUS V.

SCENA I. 2 *Stulti*] Isidor. lib. x. 'Stultus, hebetior corde: sicut quidam (Afranix) ait: 'Ego me ipsum stultum etiam existimo, fatuum esse non opinor:' id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis.' Ergo 'stultus' est, qui inepte et imprudenter vel agit vel loquitur; 'stolidus,' hebes et vecors; 'fatuus,' qui omnino desipit. *Bardi*] V. N. Epid. 111. 3. *Blenni*] Βλέννα *mucosus* est: βλεννός, *mucosus*, *padidus*; et peculiariter de homine ignavo et stulto usurpatur. *Buccones*] Glossarium: *Buccones*, παράστοι, Βουκκίονες. Isidor. lib. x. 'Bucco, garrulus: quod ceteros oris loquacitate, non sensu exsuperet.' Idem: 'Jactat, βουκκίζει.' Inde nostrum *bocchen* derivō; cum buccones non tam garruli sint, quam arrogantes, plenisque buccis suas virtutes deprædicantes. *Meursius*.

13 *Peracescit*] Peracerbum et molestum est. *Lamb.*

16 *Nauci*] V. N. Mostell. v. 1.

20 *Unde agis*] 'Agere se' tardi et tristes dicuntur: ita Virgil. 'sese Palimurus agebat.' Donatus in Andr. act. iv. 2.

28 *Atque ambo*] Malim hoc accipi tanquam correctionem superiorum cum tuo. Nam cum dicitur videretur, 'cum tuo amicum habet,' potuisset sic intelligi, Mnesilochem com-

munem cum Pistoclero amicam habere. *Lamb.*

SCENA II. 4 *Oves*] Etiam Græci *stolidos πρόβατα* vocant. Propert. lib. II. 13. 'Et stolidum pleno vellere carpe pecus.' *Passeratius.*

5 *A pecu pulitantes*] A grege errantes. 'Pecus' maxime oves significant, ut hoc cum dicimus, 'pecus' neque addimus, 'oves' accipiendæ sint. *Palmer.*

10 *Vetulae sunt thymiamæ*] 'Oves vetulae, thymiamæ,' (ita enim scribendum ex veteribus libris,) sunt oves thymi amantes. Thymo oves delectari certum est, et sapidissimas carnes habere, quæ eo vescantur. Senes Attici ea herba etiam libenter utebantur. Unde apud Aristophanem in Pluto, ita servum senex alloquitur: ὦ πολλὰ δὴ τῷ δεσπότῃ ταυτὸν νόμον φαγόντες. *Qui eodem thymo vescimini cum meo hero.* Vetus Scholiastes: Οἱ τὴν Ἀττικὴν οἰκοῦντες πένητες ἐπεὶ μὴ εἶχον τὰς ἐκ τῶν σπερμάτων ῥίζας, ἀνεπιτήθειος γὰρ ὁ τόπος ἦν εἰς γεωργίαν κατὰξῆρος ἂν, ἥσθον θύμους. Thymeram etiam edebant, quæ herba similis thymo, unde et *θυμβροφάγοι*, et *θυμβρεπιδέπνους*. Satunda est vulgaris. Thymo autem veteres usos esse pro condimento ipse Dioscorides tradit: Τὸ ἐσθιόμενον σὺν τροφῇ ὠφέλει. εὐχρηστον δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐν ἐγγείᾳ χρῆσιν ἀντὶ ἀρτύματος. Plurimus thymus in Attica nascebatur et optimus; ideo senes illius regionis et præcipue pauperes in cibis frequenter usurpabant. Interpretes Aristophanis perperam ἀγριοκρόμμωα interpretatur, quia *θύμον* illius temporis Græculi eo tempore vocabant carpe: thymiamæ igitur oves vetulæ Plauto appellantur seneciones illi Attici, quia thymum amabant quo etiam oves delectantur. 'Thymiamus' compositio non a Latinis illius ævi de eo qui thymum amat. Sic 'pedisequus,' 'pultiplagus,' Plauto, et alia. *Salmas.*

12 *Limulis*] 'Limus oculus,' est

Delph. et Var. Clas.

obliquus, transversus⁴ Ter. Eun. act. III. 5. 'Limulis adspicere,' in lascivia notis fuit, et per ludum objeci solitum. Seneca Suasor. I. 'jam sidere limo,' id est, obliquo. Etiam 'limi oculi' proprie amatorum sunt. Quinctil. lib. II. cap. 3. 'quadam voluptate suffusi, aut limi, et ut sic dicam, Veneri.' *Palmer.*

15 *Cogantur quidem*] Loquitur ut de ovibus. Virg. 'Tityre, coge pecus.'

16 *Quæ nec lactem*] Lac non habent, quia sunt vetulæ; nec lanam, quia sunt probe attonsæ. Hæc 'lactis, is,' et hoc 'lacte' veteres dixerunt. *Taubn.*

17 *Exolvere*] Vox hæc non derivata est ab 'exsolvere,' verum ab 'exolescere,' vultque oves jam esse exoletas, idque sequentia verba plane requirunt. *Gruter.*

19 *Grassentur*] 'Grassari,' proprie est incedere. *Taubn.*

26 *Nostros agnos conclusos*] Allusum est ad morem pastorum, qui agnos non producebant ad pascua cum matrilus, sed retinebant domi clausos. *Gruterus.*

30 *Secreto*] Χωρίς, seorsim ab his senibus.

31 *Ulteriore*] Remotiolem Philoxennum. Priscian. lib. III. et VI. hic legit, *veteriore*. *Taub.*

33 *Mortem amplexari*] Senem exsanguem atque Acherunticum adeo, id est, mortuo quam vivo similiorem. *Lamb.*

40 *Æquius est coxendicem*] Debet tibi coxendix potius, ut equo aut asino segnius eunti, stimulo fodi, quam cor amore. *Lambin.*

43 *Ista mala*] Ambiguum in *mala*: quæ vox et improbam, et deformem notat. *Lambin.*

47 *Persuastrices*] Fortunatianus Rhetor. III. 'Δυσπρόφορον est, si quis dicat, *persuastrices, præstigiatrices, atque inductrices.*'

49 *Experior tecum vim majorem*] Hoc

Plant.

6 H

de vi aut vindicta publica accipiendum, quam privata majorem esse majoreque pœna affici constat: isque, qui hominem dolo malo incluse-rit, Lege Julia de vi publica tenetur. Verissimum item est, quod dixit Ulpianus: 'Persnaderi plus est quam cogi,' &c. Ego tamen vero propius censeo, si 'vis major,' hoc loco de violentia, quæ non jure, sed facto infertur, accipiat: quo sensu vox ista non solum a Jctis, sed et a Cic. usurpetur, in Orat. pro Cn. Plancio: 'Si vitam mihi sors ademisset, aut vis aliqua major reditum peremisset.' Probatnr hæc interpretatio ex præced. 'Qui nisi nobis producantur,' &c. *Langæus*.

63 *Me nihil pœnitet, ut sim acceptus*] Ironia est. Non queror, me a vobis parum laute esse acceptum. Quasi dicat: satis me expilastis. Vide N. Milit. act. III. 1.

69 *Sine sic*] Sic, pro leviter et negligenter, quod Græci οὐτως dicunt, et est de his quæ adjuvanda gestu sunt: ut, 'tantillum puerum,' et 'hujus non faciam.' *Donat.* ad Andr.

70 *Amissis*] Amiseris.

75 *Caput prurit*] V. N. Pseud. act. I. 1. vers. 44.

79 *Quid ago*] Dubitantis et consultantis est sermo. *Libet, et metuo*] Verres apud Cicer. 'Itaque æstuebat dubitatione: versabat se in u-

tramque partem, non solum mente, verum etiam corpore: ut omnes, qui aderant, intelligere possent in animo ejus metum cum cupiditate pug-nare.'

82 *Ut terebrat*] Quo pacto mihi animum blandis suis dictis fodiat! Persa: 'Nanquam hercle istuc exterebrabis tu.'

86 *Quam quidem actutum emoriatur*] Jocatur suo more. Cum enim Bacchis diceret, expectant vos filii; subjicit argutans senex: id expectant quidem illi, quam mox emoriatur; non adventum nostrum, sed mortem desiderant, ut liberius possint vivere. Amatoribus enim paterna mors in votis. Talis Philolaches Mostell. I. 3. 'Utinam mens nunc mortuus pater ad me nunciaretur,' &c. *Lambinus* hic nihil sani. *Acidalius*.

87 *Vesper hic est*] Δεικτικῶς: vespera et hora cœnæ appetit. *Taubm.* *Tanquam quidem addictos*] 'Addicti' fuerunt, qui cum non essent solvendo, creditoribus addicebantur: nec servitute eorum liberabantur, nisi debitis quocumque modo persolutis. Seneca lib. III. De Benef. cap. 8. 'Pecuniam pro addicto dependit.' Hinc illud Festi lucem capit, 'Addicere, damnare est.' *Ravardus*.

GREX. 3 *Faceremus*] In theatrum produceremus.

MOSTELLARIA.

ARGUMENTUM. 1 *Amores*] Dicitur pro amica, quam quis amat, una et sola. Cure. II. 3. 78. Mil. IV. 8. 67. Pœn. V. 3. 46. Catullus: 'Varus me meus ad suos amores Visum duxerat e foro otiosum.' *Gronov.*

ACTUS I.

SCENA I. 5 *Nidor e culina*] *Nidor* non est excrementum, nec tantum odor; sed κνίσσα vel κάρνης τῶν θυσιαῶν, aura pinguis et odorata manans de adustis hostiis, vel coctis cibus

similibusve rebus. Suetonius in Claudio, 'ietusque nidore prandii.' Nec aliter usurpat Appuleius lib. iv. 'Fimo fistulatum excusso, quosdam extremi liquoris adspergine, quosdam putore nidoris fœtidi a meis jam quassis scapulis abegissem.' Est enim lascivia verborum illi non nova: 'putor nidoris fœtidi,' pro nidore fœtido, nempe fimi. Nec vero suspicandum, *nido in culina*. Vulgata nihil rectius. *Nidor* nusquam magis habitat, quam ad focos vel Deorum vel mortalium. Cicero in Pisonem: 'In illo ganearum tuarum nidore atque fumo.' Juvenalis: 'Captum te nidore suæ putat ille culinæ.' Cum igitur vellet appellare servum, qui fructum herilis filii corrupti maximum habebat una pergræcari, obsonare pollucibiliter, facietis vivere victibus, turtures, pisces, aves gustare, effecire se, saginam cædere, atque ob id nullam domus partem magis quam culinam colere ac frequentare, vocat eum 'nidorem.' Quasi diceret: Tu non homo, sed nidor, exi e culina, quam semper habitas, velut nidor. *Gronov.*

8. *Abi dierecete*] V. N. Cap. III. 4. 103.

9 *En hocine volebas*] *Lege, Eu, hocine volebas.* Ut infra act. I. sc. ult. 'Eu Philocrates.' *Scriver.*

11 *Quem absentem comes*] 'Comedi' videtur, cuius bona comeduntur. Sic Suet. ait, 'Clandium venalem pependisse;' id est, prædia ejus pendente titulo et libello proscripta. *Turneb.*

12 *Frutex*] Inter contumeliæ verba fuit et 'frutex:' convitium nimium in stupidos et insulsæ mentis homines. Proprie et signate rusticani agrestesque ista insigniti voce. Eodem sensu *pulmonem*, *πνεύμονα* Epicurus vocabat Nausiphanem. *Sc. Gentil.*

15 *Sane credo Tranio*] Si malis cum altero Pall. *sane hoc credo*, facile patior: sed præterea nihil est mutandum. Credo te rns mihi objectare

atque in ore habere: vel, credo hoc te facere, quia scis. Per ironiam. Ratio enim est contraria proposito; ut in illo, 'Non vili emptus, medio qui venit salis.' Rus tu loqueris? nempe ideo, quia ominaris eo brevi te venturum et in pistrinum traditum iri. *Gronov.*

17 *Cis hercle paucas tempestates*] Intra breve tempus. Idem Trucul. 'Cis paucos dies.' *Turneb.* Proprie 'cis' et 'uls,' quomodo loquebantur veteres pro 'citra' et 'ultra,' locum designant: sed transferuntur eleganter ad tempus; et sic 'citerior' etiam ponitur pro propior, non tantum loco, sed et tempore. *Gronov.*

18 *Numeron genus ferratile*] Qui aiunt mira hic comminisci interpretes, ipsi mira comminiscuntur, quum *genus ferratile* accipiunt vocandi casu. Etsi autem simplicissimum est *numero* cum Pistorii explicatione; tamen elegans et non obscena est et vetus lectio, ut eam interpretatur Taubmannus: nempe ut *genus ferratile* sit adjectum per epexegesin. Augebis ruri numerum, genus ferratile significo, intellico, dictum volo: ne tu de alio numero me locutum censeas. *Gronov.*

21 *Pergræcamini*] Huc allusit Cicero Verr. 'Ut Græco more biberetur:' ad quod Asc. Pedianus: 'Est Græcus mos, ut Græci dicunt, συμπεῖν κναβίζομένους, cum merum cyathis libant, salutantes primo Deos, deinde amicos suos nominantes: nam toties merum bibunt, quoties et Deos et eos suos nominatim vocant.'

23 *Obsonate pollucibiliter*] Parate obsonia opipare et sumptuose; nam de esculentis Herculi decimam dabant: idque 'polluceri;' et consecratum quod fuerat, 'polluctum' dicebatur. *Camer.*

38 *Diique omnes perdant*] *Lege perduint.* *Scriver.*

39 *Germana illuvies*] *Quantus quantus es, nil nisi illuvies et factor es.* Immundi sunt rustici, quod in im-

mundo opere faciundo plerunque videntur: ideo servus rusticus appellatur *illuvies* ab urbano, *Germana illuvies, rusticus, hircus, hara suis*. Bosins.

40 *Canes capro commixta*] Mss. ambo, *Canem capram commixtam*. Unde recte istud exclusit Scaliger. Fœtor enim est capri, non capræ. Et canes, ut 'feles.' Sed quid ad rem pertineat τὸ s elidi a sequente vocali apud veteres, quod huc alleverunt, non assequor: nihil enim hic eliditur: sed *canes* iambus est pes integer, totus autem versus trimetros. Gronov.

42 *Neque superior accumbere*] Pro 'superiores.' Mutat enim numerum, suo more. *Lambin.*

45 *Sine me alliata*] 'Alliatum' interpretor 'moretum,' cui allium admixtum est: atque adeo de cibis omnibus intelligo, quibus allium intritum est: ad quod Terent. Phorm. 11. 2. respexerat, 'Tute hoc intristi: tibi est omne exedendum,' auctore Donato. Quasi dicat Grunio: Sine me fortunis meis, quæ in cibo, seu pane, allio peruncto sitæ sunt, patienter fungi et contentum esse. *Turneb. Sine me alliata*] Nec pejus foret, si deleremus τὸ me. *Sine fortunæ meas*, id est, me tenni fortuna præditum, fungi, id est, defungi, pati, contentum esse, *alliata*. Gronov.

47 *Meum bonum me*] Non recuso, quo minus ego nunc duriter vivam, tu laute et opipare: dum me quidem maneat bonum meum, te vero malum maneat tuum, cum venerit senex. *Muret.*

52 *O carnificum cribrum*] Significat corium et tergum ejus stimulis (quos oblongos, sive e sudibus præacutis, sive et ferro præfixis gestabant ad hunc usum) ita crebro puncto perforatum iri, ut cribrum repræsentet. Quod autem 'patibulatum enim per vias fore,' ait; significat, furcam, sive patibulum latrum: unde 'fureiferi' dicuntur hac contumelia affecti. 'Fur-

ca' autem et 'patibulum' eadem, aut non longe dissita videntur: atque hoc a 'cruce' distinguitur; ut 'patibulum' sit pars crucis, nimirum patens illa et transversa: 'cruce' autem inferior defixusque stipes proprie dicitur. *Lipsius.*

60 *Si non estis*] Scilicet. erum datur. Date igitur pecuniam, unde alibi emam pabulum, si dare ipse recusatis. *Cammer.*

62 *Saginatæ cædite*] 'Saginatæ cædere,' quod hactenus variis expositionibus eruditorum virorum fuit obnoxium, necdum in veram incidit, ita dictum est et eodem plane sensu, quo 'cibum cædere,' a quo 'cibicidæ,' pro edere scilicet, et cibum dentibus contruere. Nam 'sagina' est cibum; unde 'saginare' est σιτίζειν et σιτεύειν. 'Saginatæ' Symphosio in ænigmatis, sunt glandes quibus porci saginantur: 'Setigeræ matris secunda natus in alvo Desuper ex alto virides exspecto saginas.' Hinc 'saginicidas' liceat dicere elegantissime, qui 'cibicidæ' Lucilio appellati: 'viginti domi an triginta, vel centum cibicidas alas:' μάκτας etiam et μαρσίπους hujusmodi cibicidas Græci vocant, hoc est, 'sarcos.' Hesychius: μαρσίπποι, γαστρίμαργοι, σάκκοι. *Salmas. Saginatæ cædite*] Forte, *tendite*. *Scrifer.*

63 *In Piræum*] Nam rerum venalium ibi magnus proventus, ac velut δέδγμα. Ita Scholiastes Aristoph. in Equit.

68 *Dum interea sic sit*] Oratio est hominis præsentia tantum spectantis, futura negligentis. Dum, inquit, interea sic sit, ut nunc est; hoc est, laute opipareque vivitur; quid actutum futurum sit, non admodum laboro. *Muretus.*

73 *Satin' abiit*] Qui corrigit, *satin' sapit*, ignorat et corrumpit genus loquendi frequentissimum Plauto. Sic Ampl. 11. 2. 'Satin' parva res est voluptatum in vita?' Adeone parum est voluptatis præ dolorum numero

in vita? Trinummo iv. 3. 'Satin' in thermopolio condalium es oblitus?' Itane es oblitus? Milit. ii. 6. 'Satin' abiit ille, neque herile negotium plus curat?' Et sic innumeris locis. Gron.

SCENA II. 17 *Gnarures*] Id est, gnaros: 'gnaros' autem 'hanc rem,' pro hujus rei dicit; ut 'doctus hanc rem.' Utitur et Prol. Pœn. Item Ansonius: 'Non cultor instans, non arator gnaruris.' Item Arnob. ii. 'Cur esse dicatis in aliis præceptionibus gnarures?' Et vetus Glossar. *gnarurem* interpretatur γνώριμον, et *gnarurat*, γνώριξε· item, *gnarures*, γινώσκοντες· et *ignarures*, ἀγνοῦντες. Turneb. Simul *gnarures*] Lege *Similis gnaruris*. Scriber.

18 *Quom extemplo*] Simulatque. V. N. Rud. iv. 3.

20 *Atque ædes probant*] Dixisse jam aiunt, 'Ædes quom extemplo:' non igitur eodem casu *ædes* hic legi debere. Hunc syllogismum parum intelligebam. Sed addunt legendum, *laudant fabrum ædis, atque probant*; et explicant: *Ædes novæ, expolitæ, laudant et probant, sive commendant, fabrum ædis: atque eo nihil esse certius. At hoc sensu nihil est certius quam inepte repeti mentionem 'ædium:' quis enim ita loquatur, 'Ædes laudant fabrum ædis?'* Nimirum non perceperunt mentem poetæ: is enim τὸ *laudant atque probant*, non retulit ad τὸ *ædes*, sed in eo intellexit 'homines;' ut cum dicimus, 'aiunt,' 'dicunt.' Vide ad Senecam de Ira ii. 12. *Ædes*, inquit, cum paratæ sunt, tum vulgo homines prætereuntes laudant fabrum, ipsas recte factas prædicant. Ubi necessario repetenda vox erat, aut pronomen subjiciendum. Porro scripti aut editi veteres, *operam pascunt suam, vel parant*. Forte distinguenda superiora et hæc scribenda, *atque ædes probant sibi quisque. Inde exemplum expetunt sibi quisque simile, Suo usque sumptu, et operam impertiunt suam.*

Gronov. *Sibi quisque inde exemplum*] Forte delenda *sibi quisque*. Scriber.

22 *Ne parant*] 'Ne,' antiquè pro 'Non:' ut Trinum. v. 2. 'Nisi tu ne vis.' Terent. Eunuch. ii. 3. 'Quid ne es alacris?' pro, cur non es alacris? Turneb. v. 5. et xix. 13. ad Cic. de Leg. lib. iii.

30 *Perpluunt tigna*] Dicuntur quæ pluviam non arcent, sed transmittunt. Quinct. vi. 3. 64. 'Galba penulam roganti, non possum, inquit, commodare, domi maneo; cum cœnaculum ejus perplueret.' Gronov.

35 *Mantant*] Exspectant. *Donicum*] Donec.

36 *Ædificantur ædes*] Non utique semper ædificantur, sed reædificare oportet, si quis uti velit. Puto scribendum esse, *ædificandum 'st ædes totus denuo*. Syntaxis antiqua; ædificandum est *ædes*, pro, ædificandæ sunt *ædes*. Gronov.

41 *Parant sedulo infirmitatem; ut et in, &c.*] Fundamentum ponunt stabile: id est, liberos a primis statim annis erudiunt: ut hac puerili institutione subnisi, et una cum ætate doctiores et meliores evadentes, civis reipub. vere utiles et in speciem boni, hoc est, extrorsum sint ornamentum patriæ. Lamb.

42 *Et in usum boni et in speciem*] Malle se cum Acidalio *speciem* annotant, nisi Nonius *speciem* pro *specimen* subinde veteres dixisse observaret. At si Mss. haberent *specimen*, ego corrigerem *speciem*. Vult enim Plautus, ut et sint et appareant boni. Sed loquitur de illis, ut de ædibus. Cicero de Off. lib. i. 'Dicendum est etiam qualem hominis honorati et principis domum placeat esse: cujus finis est usus, ad quem accommodanda est ædificandi disciplina: et tamen adhibenda commoditatis dignitatisque diligentia.' Hanc 'dignitatem' ipse post paullo 'speciem' appellat: 'Tertium est ut caveamus, ut ea quæ pertinent ad liberalem

speciem et dignitatem, moderata sint.' Tacit. Ann. II. 'Augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem.' In Vita Agricolæ: 'Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constiterat.' Gronov.

43 *Sibique aut materiæ ne parcunt*] Parentes neque labori neque pecuniæ parcunt; nec putant sumptus esse, qui impenduntur institutioni liberorum. *Taubm.*

48 *Ad legionum, &c.*] Referenda sunt hæc ad morem Rom. quo adolescentibus militaturis primo stipendii anno custodes dari soliti. *Turneb.* VII. 3. et XXVI. 22.

51 *Unum ubi emeritum est stipendium*] Ubi tempus militiæ primæ finitum est, tunc specimen apparet, quo evadat ædificatio. *Stipendiorum* vox etiam annos significat, quibus milites merent: quomodo et Servius interpretatur *Æn.* VII.

55 *Posteaquam immigravi in ingenium meum*] Posteaquam ex magisterio pædagogici excessi, et meo arbitrato cœpi vivere. Postquam mihi relictus sum. *Lambin.* Forte, *posteaquam me immigravit ingenium.* *Scriver.*

59 *Virtutis modum deturbavit*] Virtutem, quæ instar modi et mensuræ est, quæque ipsa modus et mediocritas est: vel modestiam, quam κοσμιότητα vocant, et σωφροσύνην. *Lambin.*

60 *Texit detexitque*] Sic Mss. *Lege deiecit detexitque.*

65 *Ego sum in usu*] Douza legit uno verbo *inusu*, pro ignavia, incultu. Ego nihil mutandum puto. Respondet ei quod dixerat vs. 42. 'Ut et in usum boni et in speciem populo sint.' Sic Bacchid. 'Eadem in usu, atque ubi periculum facias, aculeata sunt.' *Dissold.*

69 *Perpetuæ ruant*] Id est, non particulatim, neque membratim, neque paulatim, sed universæ conjunctim, et uno tempore, et simul. Ita

Virgil. 'perpetuum bovis tergum' dixit. *Lambin.*

73 *Arte gymnastica*] Cur ars gymnastica pueris sit addiscenda, Plato docet in Protag. Milit. p. 199. et de Philosophia p. 5. et vide Fabrum Agonist. et Mercurial. Scaligerum I. 1. Poët. c. 12.

74 *Victitabam volupe*] *Lego, vict. haud volupe.* Minime delicatum in victu fuisse ait, qui quidem parsimonia et duritia aliis exemplo fuerit. *Acidal.* Vixi duriter, et ita tamen jucunde. *Lambin.*

75 *Duritia disciplinæ*] *Duri homines* sunt ex hoc loco, καρθερόθυμοι, tolerantes, patientes: quales memorantur prisci Lacedæmones; quorum institutio omnis erat in patientiæ disciplina, inque victus atque cultus parsimonia. *Disciplinæ*] Documento atque exemplo. *Taubm.*

SCENA III. 1 *Frigida non lavi*] Tres ædes sunt cellæ in balneis. Prima est 'caldaria,' τὸ Λακωνικόν; Dioni *πυριάρηριον*; Senecæ 'sudatorium': nam sicco calore sudorem in eo eliciebant. Secunda est 'media,' quæ et 'tepidaria.' Tertia est 'frigidaria.' *Plin. Ep.* 'Post solem frigida lavabatur.' *Senec. Ep.* 84. 'Ab hac fatigatione in frigidam descendi.' *Wouwer.*

2 *Nec unde me melius*] *Optimus Cam. Nec quom me. Proximus, Nec cum me.* Quid opus igitur præter illud, quod editum est, facere, *quam, quumde?* *Nec lavi, inquit, jam pridem, quom, quo tempore, quaque lavatione me tear sic esse purgatam.* *Gronov.*

3 *Velut homo magna*] *Camerarius homo* adverbialiter accipit, ut sit hoc anno. *Lambinus* ut sit dandi casus, hac sententia: *Quemadmodum mensis magna frugibus vel annonæ hujus anni respondit; ita eventus rebus nostris omnibus fuit secundus.* *Taubman.* Ecce tibi, qui et *horna* facit; et laborat, ut *hornus* epitheton mobile

esse demonstrat, quasi quis de eo dubitaret. Sed mutandum nihil est. 'Horum' dicitur simpliciter, ut 'vernūm,' 'æstivum,' 'autūmnum,' 'hibernūm,' de quibus *Observ. III. 24.* in quibus omnibus intelligitur 'tempus:' et ut illa ver, æstatem, autūmnum, hiemem significant, ita istud hunc annum. Cumque 'annus' veteribus sæpe pro annona vel proventu annuo ponatur, eodem modo et 'hornum' pro hujus anni provenitu. Nescio quomodo nunc omnia bene eveniunt, ut lætæ provenere fruges. Et videtur proverbium fuisse. Quod autem addit Lambinus, significare Philematium suæ lavationis eventum secundum fuisse, et se lavisse ex animi sententia, et jam bis ex eo repetitum est, miror. Non enim hoc Philematium, sed Scapha dicit. *Gronov.*

7 *Tectus qua fui*] Pudorem quasi vestem faciunt prisci; qua animus ingenuus tectus esse debet. Pacuvius: 'Nam si te tegeret pudor, sive adeo cor sapientia imbutum foret,' &c. Apuleius *Apolog. c. 1.* 'Pudor enim veluti vestis, quanto obsoletior est, tanto incuriosius habetur.' *Schoppius.*

13 *Vestis fartum*] 'Fartum vestis' est corpus, id est, ipsa mulier quæ vestem fartit impletque. Ita *Columnella v. 10.* 'Ea res efficit uberio-rem fructum, et fartum fici plenio-rem et meliorem.' *Turneb.*

17 *Virtute formæ*] Est per formam, formæ gratia. Sic 'virtute Deum,' est quod vulgo Deum gratia. Sic et 'virtute tua,' aut illius, significat, tua opera in utramque partem. *Gronov.*

27 *Quid? isthæc me*] Indignatur juvenis, quod adjuraret Scapha dominam his verbis, 'Ita te Philolaches amet;' nec adderet, 'Ita tu Philolachem amet;' hoc additum cupiebat. *Gruter.*

31 *Illum exspectes unum*] Nec nup-

tum verbum et prætextatum est, 'exspectare,' et tamen significationem habet huic rei dicatam et propriam. Terent. *Eunuch. 1. 2.* 'Me desideres, me somnies, me exspectes.' Milite Noster, *iv. 6.* 'Sine ultro veniat, quæritet, desideret, te exspectet.' Et in castioribus *Amph. 11. 2.* 'Certe enim me illi exspectatum optato venturum scio.' *Rutilius Lupus ex Ly-sia:* 'Per fortiter denum laborem: jam brevi domum venies exspectatus: excipiet te defatigatum diligens atque amans uxor.' Frustra igitur alii 'exspectare' volunt esse positum pro 'spectare:;' alii *expetas*, alii *exoptes*. *Gronov.*

46 *Stimulatrici*] Quæ Philematium stimulat et urget, ut se multis prostituat. *Meurs.* legit *simulatrici*; ut et paulo post, *scelestam simulatricem*. Et 'simulatrices' ait appellatas sagas et veneficas. *Taubm.*

50 *Mihi nihil esse*] Me ad egestatis terminos esse redactum; ut loquitur *Asin. 1. 2.*

56 *Malesuada, &c.*] *Virg. Æn. vi.* 'Et metus et malesuada fames:' nam talia componebant olim. Sic Cato 'vitiligatores' ex vitio et litigatoribus fecit: sed et 'vitimagistratus' *Sall. Hist. III.* *Marianos* et *Cinnanos*, qui vitio et per vim creati, vocat. *Gruter.*

61 *In anginam*] 'Angina' inflammatio faucium est: *κυνάγχη* et *λυκάγέχη* Græcis, quod canes ac lupos frequenter afficiat: item *συνάγχη*, vel a suspendii similitudine, quod non secus quam laqueus, præfocans enicet; *ἀγχίμη* enim laqueus est: vel a *συνέχειν*, quod spiritum continendo respirationem inhibeat, ut inquit *Aurelianus*. *Scalig.*

67 *Si sat acceptum, &c.*] 'Satis acceptum,' valet certum et compertum et firmum, veluti datis fidejussoribus et sponsoribus. Satis enim accipit, cui prædes et sponsores dantur: unde hæc venusta tralatio est profecta.

68 *Futurum in vita*] Etsi frequentia sunt Plauto 'in vita,' 'in ætate,' hic tamen malim eum scripsisse, *proprium futurum, in vitta Soli gerendum censeo morem, et capiundos crines*. Milite III. 1. 'Utique eam huc ornata adducas matronarum modo Capite compto; crines vittasque habeat, assimuletque se Tuam esse uxorem.' Gronov.

69 *Capiundos crines*] Quæ hic proferuntur a Turnebo, sine exemplo et sine teste dicuntur. Ego 'capere crines' non aliud esse puto, quam 'nubere' et 'matronam fieri:' nam ornatus matronarum, ut alia quædam propria habuit, exempli causa, duplicem vittam, stolam, &c. sic etiam crines peculiari quâdam ratione formatos. Itaque Plantus Milite III. 1. cum instrui ancillam ornata matronarum vult, ait, 'Utque eam ornata adducas matron.' &c. Facit huc illud Festi: 'Senis crinibus nubentes ornantur: quod is ornatus vetustissimus fuit quidam, quod eo Vestales virgines ornentur.' Ad quod Scalliger: Seni crines dicuntur in capite matronæ Romanæ, sex sertæ crinium, vitta et crinibus ipsis implexæ; quas vulgus 'treCIAS' vocat. Lipsius. At cruciat se Gruterus, quoniam etsi ea esset affectione Philematium, ut uni morem gereret Philolachi, non ideo continuo sequitur eandem quoque mentem fuisse Philolachi, ut ipsam vellet uxorem. Ceterum nulla est, cur se cruciet, causa. Scapha enim non tam disserit, quid facere velit Philolaches, quam quid debeat Philematium. Hortatur interim ut id ageret, quoad matronæ iustar cape-ret crines, et legitima uxor a Philolache agnosceretur. Boxhorn.

77 *Ut ego exheredem*] V. N. Menæchm. III. 2.

78 *Jan*] Id est, janjam, statim, mox, brevi. Boxhorn.

83 *Nec recte si illi dixeris*] Bacchid. IV. 4. Pseud. IV. 6. 'Nec recte lo-

qui:' et 'dicere nec recte,' est male dicere. Ita Turneb. III. 20. et XV. 7.

86 *Ut videas*] Quam facile videre est, me usque a medullis amari. Taubm. Oh] Interjectio, lætitiæ index.

87 *Qui pro me causam*] Vix est, ut non scripserit Plautus, *Quæ pro me causam diceret, patronum locuturi*. Neque aliter Ciceronem locutum credo ad Attic. lib. I. ep. 16. 'Narra, inquam, patrono tuo, quæ Arpinates aquas concupivit:' Clodium enim intelligit. Sic Fam. Ep. 9. 'Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam Deam, quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus.' Sic optime Victorius frustra repugnante Manutio. Idem l. x. ep. 28. 'Quod vero a te viro optimo seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis, interdum, quod vix mihi fas est, tibi subirascor.' Qualia Terentiana, 'scelus qui me perdidit,' et, 'senium qui me remoratus est.' Gronov.

93 *Spernit*] Quæ ætati suæ diffidit: quæ scit se deformem esse. Lambinus. Glossæ: 'Spernit, contemnit, fastidit.' Speculo ergo iis opus est, et quæ se spernunt, non placentes sibi ea forma, quam a natura accepere; et quæ ætatem suam spernunt, vergentem in senium, ætatem fuco juvenescere volentes. Tu, addit, et specie optima et ætate integra speculo omnibus esse potes, ac proinde speculo tibi haud opus. Turnebi igitur novæ lectioni hic non est locus. Boxhorn.

96 *Peculi, Philematium mea*] Lambinus annotat hæc verba *Philematium mea* esse adhuc Philolachetis, et separatim pronuntianda, quasi Philolaches præ desiderio et cupiditate Philematium inclamet atque appellet. Et hoc ex illo describunt. At jocus est merns *παρὰ προσδοκίαν*: expectabant enim auditores, ut dice-

ret 'Scapha,' cui videbatur reconciliatus: at ille, quasi eodem momento revocatus in memoriam injuriæ, 'Philematium' appellat: spectatores rident se deceptos esse. Vide *Observ.* IV. 13. Tale est *Bacchid.* III. 4. 'Næ illa illud herele cum malo fecit suo meo. Nam mihi divini nunquam quisquam crednat, Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.' Prorsus enim contrarium exspectabatur. *Gro-novius.*

97 *Capillus satis compositus*] Puellas habuerunt in ministerio tum 'ornatrices,' tum quæ velut a consiliis formæ: edoctæ autem certis magistris ad hoc ministerium, velut ad artificium. Dicebantur 'ornatrices' ab officio, ut et Græcis κοσμήτριαι, quæ crines disponebant. *Sueton.* *Claud.* c. 40. 'Hæc matris meæ ornatrix fuit.' *Juvenalis* 'ornatrici' nomen 'Psecæ' ab arte imposuit: nam ψεκάζειν Græci dicunt, quando minutum sive rarum pluit. Ornatrices igitur crinum componentes, rarum ac parvum aquæ solent mittere, ac velut ψεκάζειν. 'Ciniflones' et 'cinerarii' eadem significatione apud veteres dicebantur, ab officio calamistrorum, qui acus et veruta flando calefaciebant, quibus matronæ capillos crispabant. Ergo 'ornatrices,' quæ composuere capillum; 'ciniflones' et 'cinerarii,' qui acus calefactas subministrarunt ornatricibus; quamvis glossæ pæne confundant. *Wouwerius.*

101 *Cerussa*] Ad fucandam faciem utebantur cerussa et aliis officiis. *Taubm.*

102 *Ebur atramento*] Ad illud allusum hoc loco a *Plauto* suspicor; quod veteres in ebore scripsisse, et eboreis tabulis, ut et ligneis, ostendam ex hoc *Martialis* disticho in apophoretis, cujus lemma, 'Ebores pugillares: ' 'Languida ne tristes obsecrent lumina ceræ, Nigra tibi niveum littera pingat ebur.' Nec eo

possis configere de ceratis pugillaribus accipiendum apud *Martialem*. Stat contra *Martialis* ipse, et alios a ceratis eboreos pugillares facit: quin apertissime candidum et nudum ebur atramento pingi perscribique indicat. *Salmas.*

104 *Purpurissum*] Spuma est collecta effervescente purpura, cum ex ea tinctura efficitur. Loco purpurissi utuntur hodie pictores lacca mixta cum cæruleo. Colores igitur hujus lenocinii sunt præcipui: 'albor,' quem cerussa format: 'rubor,' quem purpurissum: 'nigror,' ad palpebras et supercilia utilis, stibium. *Dalechamp.*

105 *Interpolare*] Q. d. obsoleta quæ sunt, interpolari solent. Cur tu vero quod est pulcherrimum et integerrimum reconcinnabis? *Taubm.*

107 *Melinum*] Anripigmentum colore candido. *Lamb.*

111 *Ut speculum tenuisti*] Specula ex argento facta scribit *Plin.* XXXIII. 9. Monet ergo *Scapha* *Philematium*, ne contactu argentei speculi suspectum se reddat *Philolachi*, tanquam argentum ab alio amatore acceperit. *Boxhorn.*

117 *Veteres*] Pro, vetulæ. *Interpoles*] Quæ se pigmentis interpolant, ut ex vetulis novæ quasi puellæ fiant. *Taubm.* 'Interpolus' et 'interpolis' proprie dicitur de vestimento, quod vetus atque aliquibus locis detritum, arte polituræ suturæve faciem novam accipit. *Martian.* *JC.* 1. 45. de *Contr.* *Emt.* 'Si vestimenta interpola quis pro novis emerit.' *Glossæ* *Isidori*: 'Interpolis vestis, quæ ex vetusta fit nova.' Sic 'interpolari' proprie dicitur vestimentum, *Cic.* ad *Q. Fr.* II. 11. 'Quod cum vult renovare honores eosdem, quo minus togam prætextam interpolet quotannis.' *Gro-novius.*

122 *Nihil hac docta doctius*] Vide *Epid.* III. 2.

123 *Pars vrororum*] 'Vrororum'

pro 'vestrum' positum esse hoc loco, recte censuit Apollinaris apud Agell. xx. 6. 'Vestrum' autem, pro 'vestrorum' dixere, uti 'meum,' 'tuum,' 'nostrum,' pro 'meorum,' 'tuorum,' 'nostrorum.' Ex 'nostrum' et 'vestrum' facta sunt 'nostri' et 'vestri,' quæ usurpata Græcho Sempronio, aliisque antiquis: indeque factum, ut illa (quibus tamen et Cicero usus) Apollinaris damnarit tanquam nova, minusque proba. *Voss.*

124 *Quæ vos dote meruerunt*] Quæ vos dote emerunt, quarumque proprii estis dotis causa. *Camer.*

128 *Mores, &c.*] 'Mores' pro morigeratione seu morigeris modis, ut apud Lucretium est, accipit Douza.

130 *Purpura ætas*] Mss. Camerarii habent *Purpura ætate occultanda*. Legendum puto, *Purpura ætas est occultanda, et auro turpe mulieri*. Falsum est, quod vulgo legitur, *aurum turpe mulieri*. At verum est *turpe*, id est, turpitudinem et deformitatem auro, ac ejusmodi aliis ornamentis, esse occultandam mulieri deformi. *Boxhorn.*

134 *Nimis diu abstineo manum*] Simpliciter hæc explicanda: 'abstineo manum,' scil. gestientem amplecti amatam. Si cum Camerarii Mss. legas *abstineo manu*, intellige manum amatæ, gestientem amplecti adolescentem amantem. *Boxhorn.*

140 *Cedo, amabo, decem: bene emptum*] Mera nugæ hic Lambini. Adolescentem verbum illud ('mea voluptas') 20. minus æstimabat. Ibi illa, joco an serio? si emere velit, non 20. se poscere, sed vel decem, ac pulcre vendituram, ut bene emat. At hic callidus æque adversus meretriculam, emptum sibi jam tum id verbum respondet: ac si ratio ineatur, etiam ultro residuas sibi apud ipsam decem minas, præter illas 20. quibus nunc verbum æstimavit. Nam dedisse pro ejus capite 30. minas, quibus

si 20. istas demat, superesse scilicet etiam decem, quas poscat. Atque hæc verissima loci hujus sententia est. Neque quicquam mutatum; nisi quod ex vulgato *decumbe: næ*, fecerim *decem: bene*. In quibus cardo universæ rei versatur. *Acidal.*

146 *Bene igitur ratio accepti, &c.*] Uterque nostrum sese obnoxium alteri putat mutuis beneficiis: quod non faciunt, qui beneficia invicem exprobrant: quod alter expendisse se contendit, alter se accepisse inficiatur. *Budæus.*

150 *Cedo aquam manibus*] V. N. Pers. v. 1.

151 *Cum stacta*] Latex oleumve e cinnamomo et myrrha incisa sudans: a *στάζω*, *stillo*. *Taubm.*

SCENA IV. 1 *Advorsum venire mihi, &c.*] Alloquitur servos, atque inter istos præcipue Phaniscum, quod patet ex act. iv. sc. 1. ut tempestive sibi advorsum veniant apud domum Philolachis. Subintelligitur vero 'te' aut 'vos.'

5 *Comissatum ibo*] 'Comissatum ire' est ire a cæna ad computationem, aut exercendam aliam juveniliam lasciviam plusculum appotorum, ut solent inclinati. Dictum a *κῶμος*, quod Græcis nihil aliud est, quam convantium et triclinio foras produntium lascivia. Hinc *κωμάζειν*, *saltare post computationem*. Male scribunt vulgo *comessari*: nam, si a 'comedo' descenderet, prima foret brevis. *Gronovius.*

7 *Mamma, madre*] Hæc scriptura Scaligeri est; verum ego cum vulgg. *mammam adire?* Quasi dicat: Nonne tibi videor, tanquam puer, adire matrem, mammæ suggendi et pappandi gratia? nam 'fontem illum sanctissimum corporis humani generis educatorem,' (ut Agell. xii. 1. vocat) id est, mammas, alumnas, nutrices, et matres vocari, notum est. *Lambin.*

8 *Istoc modo moratus vivere debebas*]

Verba meretriculæ sunt amatorem admonentis, ut urbane et venuste jocetur, non incondite et rustice. *J. Gul.*

14 *Ubi lectus est stratus, coimus]* In lecto discubitorio accumbimus, eupulamur, et de symbolis edimus: ut Terent. Eun. III. 4. Neque enim verbum turpe hic est 'coire.' *Turneb.* Sed Philolaches et Philematium jam coibant, jam convenerant. Haud dubie ergo corruptum est illud *coimus*. In Ms. quem vidi, disertum legitur, *convives*. Unde haud mihi dubium est, quin reponi debeat *convivis*. Cave modo ne in via prius accumbas, quam illic, ubi lectus stratus est convivis. Nam de ejusmodi lectis agi hic, nemo non videt. *Boxhorn.* Hæc conjectura speciem habet: sed non est satis causæ enr ab optimis codd. desiscamus. Quia Philolaches, inquit, et Philematium jam coibant, jam convenerant. Quid tum? Delphinum hic loquitur cum Callidamate, qui ad Philolachen commissum ibant, et hactenus media via utebantur. Cave igitur, inquit, ne prius jaceas, quam coimus et jungimur, ubi lectus est stratus, nempe cum illis quibus est stratus; priusquam ego tuque et ceteri ex constituto discumbimus. Tuetur etiam hoc verbum, quod in fine est scenæ præcedentis, 'Conveniunt manuplares.' Pro quo 'auxilia coire' dicit Justinus IX. 6. Nam Terentii 'coimus in Piræo' paullo aliter dicitur. *Gronov.*

15 *Sed et hoc, quod mihi in manu est]* Non mutanda vulgata distinctio videtur. Dixerat ebrius, sine cadere me. Respondet meretrix, quæ eum ducebat, sino, sed et hoc quod mihi in manu est, si eades non cades quin cadam. Non prohibeo te cadere, sed illud etiam non potes prohibere, quod mihi proclive est, et quasi in manu, ne cadam simul, si cadas. *Salmas.*

25 *Ecquis hic est]* Non satis utitur

oculis Callid. ut ebrius et semisomnis; sed ex voce et strepitu sentit hominis alicujus adventum.

31 *Num mirum]* Affirmantur cum lepore aliquo, quæ sic per interrogationem concipiuntur. An, inquit, mirum aut novum facit, quod dormit? *Salmas.* Lege, non *mirum*. *Scriver.*

33 *Da]* Tu puer, aut tu Scapha. Dominus convivii sic sæpe jubebat ab uno in orbem poculum per alios omnes convivas circummagi; quod *περισσβείν* Græci dicebant. *Turneb.*

ACTUS II.

SCENA I. 3 *Stabulum confidentiæ]* Glossarium: 'Stabulum, ἵπποστάσιον, ὄνοστάσιον, πανδοχείον.' Onomasticum: 'ἐπαυλῖς, σταθμός.' Sed vox latins patet. Nam ut ab exoleta supino 'latitum' fit 'latibulum;' ita a 'statum,' 'stabulum.' *Becmannus.*

9 *Plagipatidæ, ferritribaces]* Gravis hic scilicet, qui vanos facit interpretes, quod hæc vocabula propria parasitorum et servorum compeditorum putarint. An non utramque familiam passim fabulæ hac nota inurunt? An non Terentius in Eunuch. 'Neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.' Quid Ergasilus Capt. I. I. 20. Curculio de ad se commentibus catapultis? act. III. 1. Jam 'genus ferratile, ferriteri, apud ferricrepinas insulas, in ferriterio, ferrati, queis est negotium ferreum, præferrati apud molas,' qui, nisi servi in pistrino? Sed, inquit, Tranio quærit homines, qui aliorum causa pati possint se excrucari; quales non sunt parasiti, aut servi, timidi fere et ignavi. Diceres, parasitos et servos comicos non nosse. Quid enim illis audacius simul et patientius? Vel unum Phormionem vide apud Terent. II. 2. Nam Libanos illos et Leonides, Epidicos, Chrysalos et hunc ipsum Tranionem piget memorare. Ipse utroque vocabulo mi-

lites intelligi vult. Cur ergo legimus, *plagipatidæ, ferritribaces viri? Vel isti*: si unum idemque genus est? Ibi compararunt correctionem: *dilecti*, aiunt, in veteri codice esse ad librum nostrum annotatum; et sic scribendum pro *Vel isti*, quod est in certis et optimis codicibus. Habeant sine rivali. *Gronov.*

10 *Qui hastis trium nummorum causa subeunt*] ‘Tres nummi’ hic tres asses: et ad stipendium militare (etsi ad Circum etiam referre possis) diserta allusio comici servi irridentis, quod tam exiguo pretio auctorati castella et turres ligneas hostium, (id enim falæ) subirent, hastis aliquot configendi. *Lips.* ‘Subire sub falas’ dicuntur milites in oppugnationibus urbium et castellorum, quum in muros, et præcipue in murorum turres, evadere nituntur. ‘Falæ’ turres sunt rotundæ, quarum fastigium ovi refert imaginem. Græci, teste Vitruvio, *βάπεις* appellaverunt falas. Unde in Circo, quæ alii ‘ova’ appellabant, Juvenalis appellat ‘falas’: ‘Consulit ante falas Delphinorumque columnas.’ *Gronov.*

13 *Ut affigantur*] ‘Cruciarum’ quatuor clavis olim affixi. Nisi tamen is sit hujus loci sensus: Ut servulus ad majorem cautionem, et ne facile se referet, volnerit non semel manusque et pedes, sed bis singula figi: ita, ut bini in quoque membro essent clavi. *Lips.* *Brachia*] ‘Brachia’ dicit, non ‘manus’: nam etsi duræ et nervosæ illæ partes et lentæ frangi; quia tamen toti corporis moli, gravioris præsertim, non fuerit interdum ferendæ; non in media semper manus vola clavi fixi, sed superius paullo, qua cum brachio coit, id est, circa carpum. *Lipsius.*

23 *Quid mihi sit boni*] V. N. Epid. v. 1.

32 *Miserum est*] Proverbium olet. Significat autem, miserum esse tum demum rem necessariam providere

aut parare, cum necessitas urget, et tempus parandi non datur. Tractum ab iis, qui tum demum, cum sitis urit et torret fauces, fodere putent incipiunt. *Lamb.*

33 *Igitur demum*] *Igitur*, pro ‘deinde.’ Ita Cæs. ‘Mox magis cum otium erit, igitur tecum loquar.’ Vide G. Canteri Nov. Lect. iv. 26. et not. Amphitr. i. 1. Epid. iii. 3.

37 *Cedo soleas*] Qui accubaturi erant, calceos aut soccos ponebant. *Ciacon.* *Ut arma capiam, &c.*] Oratio hominis ebrii, et qui sui non compos.

38 *Perdis rem*] Negotium nostrum corrumpis.

39 *Vos pro mutula habeo, nisi*] Permeiam vos, sive etiam, immeiam vobis: molliore tamen sensu, quam volunt interpretes; nimirum coepe, quo a Catullo Carm. LXIII. scriptum: ‘Qui ipse sui nati minxerit in gremium.’ *Douza.*

46 *Non hoc longe*] *Δεικτικῶς*, re aliqua minima demonstrata. Vide N. Amph. i. 1.

51 *Ita ille faxit Juppiter*] *Ille, δεικτικῶς*; vel, qui illic est in cælo, vel præpotens Dens; oculis scilicet aut digito in cælum sublato. ‘Faxit’ autem, ut ex usura corporum vestrorum capiam voluptatem. Sic enim ambiguum illud, ‘morigeræ tibi erimus,’ pro se interpretatur servus nequam: cum aliovorsum ab istis sit dictum, pro, parebimus et introibimus. *Turneb.*

57 *Clavem Laconicam*] ‘Clavem’ auctor Moreti vocat, ut puto, quæ intus aperiebat, aut forinsecus clauderat, quales erant Laonicæ; de quibus hoc loco: nam, ut ait Theon, *ὄχι, ὡς νῦν, ἐκτὸς ἦσαν αἱ κλειδες, ἀλλ’ ἔνδον τὸ παλαιὸν παρ’ Αἰγυπτίους καὶ Λάκωνι*: quæ idcirco *κρυπταὶ κλειδες* dicuntur Aristophani. Videntur ita vocatæ, quod impactæ claustris vix apparent. Quin et Festus Avienus difficilem locum Arati iu-

terpretans, quum hebetem lucem Cassiopeæ denotare vellet, ait, non magis eam apparere, quam clavem Cariam foribus impactam: 'Lux hebes est matri, vix qualem Caria quondam Noverit intrantem per claustra sonantia clavem.' Ergo *clausa clavis*, et κρυπτή, fuerit ea quæ intus aperiebatur. Nam contraria ei est ὀπτή κλεις. Lacomum etiam claves extrinsecus aperuisse, vel hinc manifestum est. *Scalig.*

60 *Pluma haud interest*] Locus est sine dubio corruptus. Meliores omnes codices habent *probior* aut *propior*. Codex ille meus, qui aliter habet, deterior est. Una tantum litera addita, puto legendum, *Pluma haud interest, patronus, an cliens propior siet Homini, cui nulla est in pectore audacia*. 'Proprior,' id est, magis proprius, convenientior. Ita enim loquitur Cicero. *Pluma*, inquit, haud interest utrum melius conveniat homini timido et ignavo cliens an patronus. 'Proprior' a proprius, ut 'industrius' ab egregius. *Salmas.* *An cliens probior siet*] Sic editum olim. Lambinus coniecit, *potius siet*. Scioppius *probior*, quod secutus Gruterus; quia in altero *Cam. probior* visum, quod manus secunda fecerit *propior*. Sed sine dubio legendum *propior*, ut alter codicum sine litura expresserat. Solebant iudicio periclitantibus advocati esse tam patroni quam clientes, et hi proximi, tum 'adesse,' 'superesse,' et signatis verbis dicebantur. Parum refert patroni magis nomen an magis clientis ferat advocatus, patroni magis an clientis nomine adsit, proximus sit, qui timidus est, eoque non plus adjumenti adest quam si nunquam natus sit, ut alibi loquitur. Vide *Observ. I. 23. Gronovius.*

62 *Cuiris homini*] Negant homini optimo facile esse 'facere nequiter;' et hanc dant mentem: *Cuiris*, sive cliens sive patronus sit,

facile est alteri nequiter facere, quamvis de subito, præter expectationem: et optimum hic pessimumque volunt non virtute et vitio, sed fortunæ conditione distingui. Ubi primum frustra inserunt de patrono et cliente: nihil enim hi pertinent ad hanc sententiam. Dein optimi hic et pessimi sane sunt qui vulgo sic appellantur, virtute et vitio distincti: sed ambiguitas in τῶ 'facere nequiter,' quod ut refertur ad optimum, vitium rei indicat, non animi, et est male atque infeliciter rem gerere, peccare humanitus; ut ad pessimum, vitium significat etiam animi, et est improbe agere. Tam bono, inquit, quam malo proclive est facere, quod plus minusve factum sit melius: sed id, quod plus minusve factum sit melius, arte corrigere, ne noceat et βλον ἀβιωτον reddat, id viri docti est opus. *Gronov.*

64 *Clavem cedo, atque abi*] Hic versus subjiciendus 59. *trado, Tranio. Tr. cedo clavem*; vel deleatur potius, nam infra est. *Scriver.*

65 *Verum id videndum, &c.*] Verum id providendum est; id solentis viri opus est, facere; quæ novo more et exemplo (id enim hic 'designare') malefacta sunt per nequitiam, ea cuncta ut tranquille et sine malo procedant: ne quid patiatur, propter quod vita ei sit acerba. *Lamb.*

77 *Capite obvoluto*] Caput operiebant in turpi re deprehensi; summo pudore affecti; in rebus desperatis; vitam projicere parantes. *Horat. Sat. II. 3.* 'Nam male re gesta, cum vellem mittere operto Me capite in flumen.' *Liv. I.* 'I licitor, colliga manus, caput obnubito, arbori infelici suspendito.' Et *Socrat.* apud *Platon.* in *Phædro* de amore verba facturus, caput operit. *Lamb.*

79 *Hinc ocludam*] Clavi enim Laconica ædes obserabant foris, ita ut nemo, qui intus, eas aperire posset.

SCENA II. 2 *Quom me amisisti*]

Pro dimisisti. V. N. Capt. II. 2. *A te vix vivum*] Nam quid aliud est navigatio, quam mortis quædam professio? V. N. Rud. II. 6. *Taubm.*

4 *Haud causa illico est*] *Lege, haud causa 'st illico.* *Scriver.*

14 *Occlusa janua*] *Claudebantur quidem interdiu fores intus, sed non foris; nisi aut cum ades essent vacuæ, aut cum paterfamilias eos qui domi erant, nolebat domo egredi posse. Claudebantur autem fores ædium clavi Laconica, de qua supra.* *Lamb.*

21 *Natus nemo in ædibus servat*] ‘*Servare,*’ pro custodire, et ut Nonii censura vult, sollicitè ac suspiciose observare. *J. Grut.*

23 *Confregi hasce ambas*] Nullæ sunt hic ambæ fores in plerisque edd. ac libris, qui legunt, *pene confregi assulas.* *TR. Eho! an tetigisti has ades?* Sic alibi ‘*assulatim fores confringere.*’ Et assulæ sunt tabulæ forium, *συνίδες.* *Salmas.* *Confregi hasce ambas*] *Festinabat δ πάυ, quum scriberet, nullas hic ambas fores in plerisque edd. ac libris esse, qui legant, confregi assulas: et id probaret. Distinctius priores, in vulgatis quidem legi assulas, sed in vett. edd. (quod possum testari de Argentoratensi 1508.) et Mss. hasce ambas, vel asce ambas. Sic et Sambuci codex. Nec quicquam est ambigui sive per ἀποσιώπησιν δευτικῶς dictum ptes, sive servum pro timore, quem fingeat, non expectasse, dum adderet ultimam vocem herus, et ejus sermonem interceptisse. Captiv. IV. 2. ‘Aperite hasce ambas fores, priusquam pul-tando assulatim foribus exitium affero.’ Ubi dubitare possis, an non eandem vocem auctor omiserit.* *Gronov.*

33 *Perduaxint*] Si liceret a vestigiis scriptæ lectionis recedere, pronum esset legere, sicut etiam versus postulat, *Dii te Deaque perduint cum isto ominc.* A ‘*perduo*’ antique, *perduasso:* ‘*perduassere*’ sic finxit, ut

ab impetro ‘*impetrasso.*’ Ita ergo ‘*perduaxint*’ hic posuit pro *perduint.* *Salmas.* Imo non est hæc scripta lectio; sed V. C. *faxint;* Dec. *axint.* *Intellige male perire.* *Gronov.*

36 *Illos*] *Comites, quos tecum adduxisti.* *Douz. Jube illos illinc amabo*] *Forte, illinc ambo abscedere.* *Scriver.*

37 *Tangite vos quoque terram*] *Genus quoddam venerationis erat et ceremoniæ superstitionisque terram tangere: sed non nisi in his rebus, quæ ad Deos inferos ac mortuos pertinent, usurpari consuetum.* *Macrobl. lib. III. ‘Cum tellurem dicit, manibus terram tangit.’ Simile est Cic. de Arusp. Resp. ‘Aut puer ille patrimus aut matrimus, si terram non tenuit.’* *Turneb.*

42 *Sermonem nostrum qui aucupet*] *Titin. ‘Id ego aucupavi; pleuas aures affero.’* V. N. *Milit. IV. 1.*

44 *Capitalis cadis, &c.*] *Vett. edd. adis; quod probò; et capitalis adis fit, cum in ea capital admittitur. Ut ‘homo capitalis,’ nefarius, flagitiosus, qui capital aut facit audacter, aut factum probat. Et ‘loeus capitalis,’ ut ait Festus, ‘ubi si quid violatum est, capite violatoris expiatur.’* *J. Gul.*

45 *Scelus antiquom et vetus*] *Antiquum est, quod patrum memoriam excessit: quasi ante ævum. Vetus est, quod jam habet ætatem. Et potest tamen res esse antiqua, quia a majoribus accepta: et vetus, quod a vobis, vel ab aliis, nostra ætate olim usurpata sit. Sic ‘antiquum jus’ dicitur jus gentium, quod una cum humano genere ab natura exstitit. ‘Vetus vinum’ anni prioris vinum, ut loquitur Ulpianus.* *Popma.*

47 *Quid istuc est, scelestè*] *Lege, Quod istuc est scelus?* *Scriver.*

57 *Exclamat maximom*] *Poëtarum et Græcorum more dixit Horat. ad Pison. ‘Longum clamet, Io cives.’* *Taubm.*

59 *In somnis*] *Κατ’ ὄναρ, dum dormit ipse: ‘per noctem,’ ut interpre-*

tatur Donatus. *Lambin.*

62 *Miram quin, &c.*] Quasi dicat: Qui fieri potuit, ut, qui abhinc annis sexaginta necatus fuit, diceret aliquid filio tuo vigilantibus et videnti?

Douz.

68 *Nam me Acheruntem*] Suspicio, ad reconditiorem illam Orci significantiam respectum a poeta, qua 'receptorem mortium' intelligi solitum testis Isidorus; unde et 'Orcam' natam et denominatam scribit, pro vase quod recipit aquas: quam vocem reperies et apud Persium. *Douz.*

71 *Defodit insepultum*] In terram quidem defossum humavit, sed non rite, id est, justo sepulturæ honore carentem. *Guther.*

75 *St, st*] Sic Gruterus fecit, quum in vulgatis esset *secede*, in scriptis *Sed et*, longe probabilius, quam qui *Ceden*, quod quid sit, ignoro; nisi voluit *Cedin*: sed observavi in aliis quoque Plauti locis, ubi interjectio ista ponenda est et habetur in melioribus libris, quosdam scriptos habere *Sed*. Gronov. *Concrepuit foris*] Audit intus strepitum Tranio. Enim, ut occultet, quasi lemures percussissent, attonitus quærit. *Lambin.*

78 *Perii! illisce hodie hanc conturbabunt fabulam*] Hæc secum Tranio moleste ferens eos strepere intus; metuensque ne res palam fiat: atque ita tota fabula, quæ a monstris nomen habet, conturbetur. *Lambin.*

79 *Ne manifesto*] In manifesto mendacio me senex deprehendat. *Douza.*

82 *Nihil ego formido*] Proprie. 'Formido' a formis, de quibus hic Iudi fiunt, id est, spectris. *Scalig.*

83 *Non me appellabis*] Sermo ad mortuum, a quo se appellatum simulat Tranio, ob percussas fores.

88 *Percussisses*] Omnino hoc adserendum, ut respiciat id, quod senex supra fores tetigerat: idque ad metui seni injiciendum.

94 *Fugies atque Herculem*] Forte, *fuge atque Herculem invocabis*. Scriber.

95 *Herculem invocabis*] *Ἦ ἀλεξικακὸν* ac monstrorum domitorem. Sic apud Aristoph. in Pluto Chremylus, cum videret horridam squallidamque Peniam, exclamat, *Ἡράκλεις! Turneb.*

ACTUS III.

SCENA I. 1 *Scelestioem ego*] Hic 'scelestus' non est *μαρὸς*, sed *ὁ ἀτυχήσ*, id est, infelix, ut apud Horat. Carm. II. 4. 'Credo non illam tibi de scelestis plebe delectam.' *Heins. Argentofanori*] *Argentum fanori* dicitur, quod datur in fœnus, id est, argentum ad fœnus. Nunquam, inquit, scelestioem annum vidi, argento fœnori, id est, argento quod ad fœnus datur magis incommodum, et inepitum. *Salmas.*

15 *Pergam turbare*] *Turbare* absolute positum est pro turbas excitare: ut Bacchid. IV. 9. 'turbat equus ligneus.' Tacit. Ann. lib. IV. 'Cum repente turbare fortuna cœpit.' *Taubm.*

19 *Etiam faletur, &c.*] Acidalius versus hos quatuor ordine sequentes expungit; quia paullo post iterum legantur. *Taubm.*

22 *Quam pirum volpes, &c.*] Proverb. de re factu proclivi: quod nihil sit negotii vulpi dentatissimæ pirum edere: ut explicat Erasmus. *Taubm.*

28 *Dicam si confessus sit*] V. N. Asin. II. 3.

31 *Sed eum videto*] Hærent hic interpretes. Convenerat Theuropides senex illum, a quo ædes emerat, eique dixerat, quæ in hisce evenisse ex Tranione acceperat. Negaverat venditor vera ea esse. Id cum intelligeret Tranio, suadet capiendum esse iudicem, qui rem totam cognosceret. 'Sed enim,' inquit, aversus a sene ad spectatores, ironice, 'videto ut capias, qui mihi credat:' qui nobis plus fidei habeat, quam venditori; qui causæ nostræ sit addictus. Id si feceris,

tam facile eum in iudicio viceris, quam volpes pirum comest. Ea enim proverbialis loquendi ratio significat obtinendi quod velis facilitatem. *Boxhorn*.

34 *Neque fœnus, neque sortem agentî*] ‘Sors’ patrimonium et summa est sive caput illius pecuniæ, quæ confertur in societatem, ut inde luerum fiat: hinc ‘consortes’ et ‘consortium,’ et adfini quadam significatione ‘sors’ dicitur quælibet pecunia, cui accedunt usuræ, vel redditus. *Martial*. v. 43. ‘Debitor argentum pariter cum sorte negabit.’ *Terent*. *Adelph*. ‘Etiam nunc de sorte in dubium venio.’

36 *Natus Diis inimicis*] *V. N. Milit*. II. 3.

37 *Jam illo præsentè*] *Danista* me adiens argentum poscet sene præsentè. *Taubm*.

41 *Mi Saturides*] *Lego, Salv. Misargyrides bene*. Et venuste ἀντιφράσεις *argenti-odium*: qui ita lucellum inhiaret, ut vel os sibi verberari pugnīs, modo argenteis, facile pateretur. Et in *Adelph. Ter. Donatus* liquido confirmat, ‘*Misargyriden*’ trapezitæ *Plantini* nomen esse, quem frustra alibi quæras, si hunc, quem reprehendi, amiseris. *Jan. Gulielm*. Et hoc volunt scripti, quorum alter *misarcirites*, alter *misartirites*.

43 *Pilum iniecasti mihi*] ‘*Pilum* injicere,’ idem quod *Cic. pro Mur.* dixit, ‘*Quam te securim iniecasti* putas petitioni meæ,’ id est, impedimentum. Idem pro *Planco*, ‘*Infligere reip. securim*:’ quod est magno malo eam afficere. *Lipsius*. Summa translatio ex armatura Romanorum, et præliandi modo. Gravis armaturæ milites præter sentum, gladium Hispaniensem, galeam æream, et ocreas, pila gerebant duo, teste *Polyb.* lib. vi. Unde et ‘*pilani*’ dicebantur *Ovid. Fast.* III. 129. In præliando autem primum, modico spatio ab hoste distantes, pila conjici-

ebant, dein gladiis res gerebatur. *Pili* descriptio est apud *Polybium*, quem vide. *Gronov*.

44 *Est certe ariolus*] Recte divinat, eum dicit me inanem pecuniæ esse. *Taubm*.

56 *Verum hercle*] *Putabam* aliquando rescribendum, iterum hercle dico. Nunc nihil mutandum statuo. *Verum dico*, idem hic est quod serio dico. *Boxhorn*.

58 *Eu, hercle næ tu*] *Oratio* perplexa hominis perturbati: subintell. ‘odiosus es,’ aut aliquid tale. *Douza*.

60 *Beatus vero*] *Quæ* petis accepisse te putas, cum clamas; scilicet. *Boxhorn*.

64 *Sortem accipe, &c.*] *Vehementer turbata* est hæc scena in ed. *Veneta*, adeo ut integri versus transpositi sint; nec cohærent sane omnia in ed. *Cam.* et *Lambini*, si paulo diligentius et ad sensum et τὸ πρῆπον animadvertas. *Pistor*.

66 *Extentatum*] *Ita* in Ms. sno *Cam.* et in suis ad nunc omnibus reperit *Lamb.* quamvis ille ex conjectura, ut ait, substituerit *externatum*: quod rectum censeo. Quasi dicat: *Tunc* hic venisti, ut te clamando mente alienares? vel, ut clamando mentis statu motus videreris? Nonio ‘*externavit*’ est dementem fecit. *Douza*. Rectum est, *venisti huc externatum*. ‘*Externare*’ est externum mentis facere, mente alienare præ nimio terrore. Sic locutus est *Ca-tullus*: ‘*assiduis quam luctibus externavit*.’ *Apuleius* in *Apologia*: ‘*ad oblivionem præsentium externari*.’ Idem alibi *Metam.* III. ‘*hic externatus animi atque attonitus*.’ In glossis etiam veteribus id verbi notatur, ‘*externatus, ἐκτὸς φρενῶν*.’ *Salmas*. *Venisti huc extentatum*] *Vulgo* olim *ostentatum*. Sed istud *Mss.* probatque *Turnebus*, et *Lambinus* interpretatur, ut extentes, expromeres, experireris et contenderes vocem

tnam. Camerarius *externatum*, quod idem explicat, ut te clamando mente alienares. Affert etiam quorundam *exenteratum*, Lipsius *sistentatum*. Videtur dedisse Plautus *occidentatum*, hoc est, ut nobis convicium facias publice, ut nos pipulo differas. Festus: 'Occentassint antiqui dicebant, quod nunc, convicium fecerint, dicimus: quod id clare et cum quodam calore fit, ut procul exandiri possit: quod turpe habetur, quia non sine causa fieri putatur.' Gronov.

67 *Nec erit quidem*] Nec erit quidem, unde solvat: nam dixerat jam, 'non dat, non debet.' Nam qui non habet quod det, ne debere quidem videtur. Ferre, inquit, hoc potes, quod dico, an mavis, ut aliquo abeat foras? *Subnas*.

69 *Urbem exul linquat factus*] J. Gul. leg. *Urbem exul linquat, actus hinc, causa tui? Actus hinc, hinc eiectionis, expulsus.* V. N. Aul. 11. 2.

77 *Nescit quidem nisi fœnus*] Similis Pythermo cantori apud Athen. lib. xiv. de quo Hipponax, *Χρυσὸν λέγει Πύθερμος ὡς οὐδὲν ἄλλα*. *Pythermus aurum loquitur, et aliud nihil.* Taubm.

85 *Ne inconciliare*] Ne pergas eos porro in te irritare, tibi que (ut Horat. ait Od. iv. 15.) inimicare. V. N. Trin. 1. 2. *Taubm*.

86 *Vide non moratur*] Nuncquid senex in mora est, quin tibi, quod debetur, exsolvat? *Lambin.* *Quin feram, si quid datur*] Imo, ne me joculari putes, ego accipiam, si quid datur. *Lambin.*

95 *Quasi XXXX. minas*] Quasi profere, circiter, aut præterpropter. Ter. Heaut. 1. 'Quasi talenta ad quindecim cœgi.' *Taubm.*

96 *Da. Ne sane*] Non opus Acidal. traiectione, si imagineris, senem admirandum et irato proximiorum vix statum tennis, audita pecuniæ summa: quem placeans Danista, ita dixerit, 'Ne sane,' &c.

Delph. et Var. Clas.

112 *Speculo clarus: clarorem merum*] *Ædes* ita claras tamque polita et nitida facie emit, ut cum æquore et planicie speculi possint comparari: vel, ut loco speculi esse possint; vel, ut speculum ex iis confici possit. *Ædes ad speculum clarus*, id est, etiam si cum speculi splendore et lavore conferantur, satis claras. *Clarorem merum*, id est, æque claras atque ipse clarior clarus est. *Turneb.*

114 *Talentis magnis*] Causa non est, cur se quisquam eruciet, quod in Rudente 'talentum magnum' faciat Plautus, centum viginti minarum; et vero hoc loco tantum minarum sexaginta; si modo quis attendat scenam dramatis, cui titulus Rudenti, esse Cyrenis, quod tota passim elamat fabula: at vero hujus fabulæ scena est Athenis, ut constat ex plurimis locis. Inter Athenienses igitur Atticum numeratur Athenis talentum, quod est, minarum sexaginta, ac proinde duo hujusmodi talenta faciunt minas centum viginti. At vero Cyrenis de Cyrenensi intelligi voluit poeta, quod erat idem cum Ægyptio; erat quippe Cyrenaica pars Ægypti, et ditioris illius: igitur populare, id est, Ægyptium intelligitur talentum, quod erat duplum ad Atticum, id est, centum viginti minarum, ut constat e comparatione eorum quæ a Strabone et Diodoro Siculo scribuntur, de anno Ægypti reditu. *Petitus.*

115 *Arrhaboni*] Arrhabo, vel arrha, quod emptionis nomine datur, ut constet fides de pretio, quod convenit. Agell. xvii. 2.

119 *Jam appetit meridiem*] Hoc non temere dictum; nam et Danista dixerat servus, ut circiter meridiem rediret: et alioqui post meridiem non fere quicquam rei incipere solebant Romani, præsertim magistratus; nec pacisci. *Turneb.*

120 *Absolve hunc quæso vomitum*] *Vomitum* convitium est in homines impuros. Sic Lucill. de Trebell. 'Mar-

Plaut.

6 I

cebat febris, senium, vomitus, pus.’

123 *Uno nummo plus petas*] Eos, qui plus petebant, olim caussa cecidisse, nemo dubitat. An vero leg. XII. Tabb. an edicto prætoris id fiat, disputant. Ego non illa, sed hoc censo factum. *Rævard.*

134 *Ut in vicinum*] Sc. convertam. *Lamb.* Certe deest verbum. Unica litera mutata, lego, *Quid ego nunc agam, Nisi it in vicinum hunc proximum mendacium? Eas emisse ædes hujus dicam filium.* Ita distinguendum ac legendum. *Sahnas.*

136 *Calidum hercle audivi esse optimum mendacium*] *Calidum mendacium* interpretatur *Lambinus*, quod non est cogitatum, sed ex tempore natum, *θερμὸν.* Et hoc placet. *Taubman.*

137 *Quicquid Dei dicunt, id rectum est dicere*] Optimi et antiquissimi codices habent, *id rectum est dicere.* Et sic legendum est. Alii pro *rectum* reposuerunt *certum*, aut *decretum.* Sed mala loci constructione decepti sunt. Ordo est: Dicere quicquid Dei dicunt, id rectum est. *Quicquid Dii dicunt*, quicquid ex tempore dubitanti suggeritur. Deorum instinctu id suggeri credebant veteres. Vide *Apul. de Deo Socratis. Bæthorn.*

138 *Dii istum perduint*] Scil. *Danistam*, qui me turbavit, ut nomen venditoris ædium exciderit. Et hæc loquitur, ut senex audiat: illa vero, imo istunc (senem) potius, ut tantum spectatores.

140 *Bonan' fide*] Locus est ex ambiguo: quod incesti in his verbis, *bonan' fide*? quæ senex aliter dixit, aliter servus accepit. Nam senex quærebat ex servo, bonane fide loqueretur, hoc est serione, et vere id diceret, eitas ædeis esse a filio: servus autem in aliam sententiam accepit, aut certe se accipere simulavit, quasi quærat ille, bonane fide ædes emtæ sint, hoc est, utrum dolus malus in ædibus vendendis adhibitus sit, an bona fides. Itaque sic respondet, si argentum

venditori promissum, ac pactum redditurus es, bona fide ædeis emit filius; si minus, bona fide non emit. Ex his intelligi potest, actiones bonæ fidei eas demum proprie appellari, quibus postulatur, ut fides data, bene, atque uti par est, servetur. *Hottom.*

158 *Senatum consilii in cor, &c.*] Facete et erudite cor ‘senatum’ appellat; ut et *Epid. 1. 2. Apul. Apolog.* ‘Cui nulla fandi cura sit, impensius cetero corpore os colendum, quod esset animi vestibulum, et orationis janua, et cogitationum comitium:’ scilicet, quia ex ore cogitationes animi in apertum prodeunt. Alias ineptum sit dicere, cogitationes in ore concipi. *Mamertinus*: ‘Versari cœpit in sacri pectoris comitio consulatus.’ *Sc. Gent.*

SCENA II. 1 *Melius anno hoc mihi non fuit domi*] ‘Bene esse,’ *γενικῶς* vitam omnem voluptariam complectitur. *Jan. Gul.*

2 *Nec quando escam*] Falsum est, in *Ms.* repertum, *Ne quod est culina uxor.* Unde ineptissime conjicitur, *Nec quando est culina meruerit magis*; quod scil. sit construendum, *Nec est quando magis meruerit culina.* Scripti, *Nec quid est cauna meruerit magis*: unde faciendum cum *Casaubono* et *Acidialio*, *Nec quando escu una meruerit magis*: nec scilicet, fuit, ut supra: ‘Nec, quom me melius, mea *Scapha*, rear esse defa catam:’ dicit autem ‘juvare escam,’ ut in *Captivis*: ‘Neque unquam quicquam me juvat, quod edo domi.’ *Horatius*, ‘Cæna brevis juvat.’ *Juvenalis*, ‘magis illa juvant, quæ pluris emuntur.’ *Valerius Flaccus*, ‘Quod nullæ te, nata, dapes, non ulla juvabant Tempora.’ *Quintil. Decl. 298.* ‘Juvat autem cibus post opus.’ *Aeal.* ‘Nequidem cauna meruerit magis.’ *Gronov.*

6 *Melius quom prandium, quam solitum, dedit*] Non, inquit, temere et ca-

su id fieri illico in mentem venit, cum lautius cotidiano prandium apponi mihi viderem: et certe illud erat: meridianam a me operam impetrare voluit. *Non forte*, Plautinum est, οὐκ ἄλόγως, ut apud eundem nostrum. ‘Non temere est,’ in Bacchid. ‘Non temerarium est,’ Aulul. Idem valet, ‘Non de nihilo.’ Propert. ‘Non sum de nihilo blandus amator ego.’ *J. Gnl.*

8 *Non bonus somnus est de prandio*] Mos erat veteribus, qui etiamnum obtinet, æstivo tempore meridie somnum levissimum capere, quem Varro *Re Rust.* 1. 1. ‘somnia insiticiu’ appellat elegantissime: ‘Ego hic, ubi nox et dies modice redit et abit, tamen æstivo die, si non diffunderem meo insiticio somno meridiem, vivere non possem,’ &c. *Meursius.*

10 *Tota turget*] *Casin.* 11. 5.

24 *Te ipse jure optimum*] Quia tibi ipse malefacis: dum ultro abis domo, non modo ab uxore non ejectus, sed ab ea blande in cubiculum allectus. *Lamb.*

26 *Hoc habet*] *Hoc habet*, et *habet*: vox propria in gladiatores vulneratos, aut irretitos; vel insultantis adversarii, vel vulgi acclamantis. *Donatus.*

36 *Sic decet, ut homines*] Quasi dicat: Philolaches est corruptus et voluptarius: sapienter igitur facis, qui ei non adverteris, sed morem geras. Terent. *Adelph.* 111. 4. ‘Verum quid facias? ut homo est, ita morem geras.’

40 *Musice hercle agitis atatem*] *Musice vivere* quid sit, docet hic ipse Plautus. Huic confine, ‘Tibicinis vitam vivere,’ hoc est, laute quidem, sed alieno sumptu. ‘Jus hoc est cantorum et poetarum ut sacrificent sine fumo:’ id est, laute epulentur, nullo suo sumptu. *Taubm.* *Musice* idem est quod *concinne*, eleganter, quod Græcis interdum est μουσικῶς. Interpretes vulgo malunt ex more canto-

rum late et laute, et sine suo sumptu. Nam jus cantorum et poetarum est, inquit Athenæus, ἀκαρναθῆναι, id est, laute epulari sine sua impensa. Sed hæc interpretatio loco Plauti non quadrat. *Gronov.*

41 *Electili*] Pro optimo et eligendo. Sic factum est ‘ductile’ a ducto; ‘apertile,’ Ovidio, ab aperto. *Salmas.*

49 *Quid est? quomodo*] *Scribe*, *St. Quid est?* *Tr.* *Quomodo pessime potuit.* *St.* *Qui ne subducta erat tuto in terram antehac?* Eo modo, quo modo quo pessime potuit; ventus nempe deseruit ratem. Respondet *Simo*: *Eamne*, quæ jam subducta antehac tuto in terram fuit? *Heins.*

50 *Subducta*] Subducuntur naves ex alto in portum; deducuntur ex portu in altum.

53 *Velim ut velles*] Cui boni ac secundi aliquid obtigerat, ei, omnis causa, gratulabundi dicere solebant, ‘Feliciter,’ aut ‘Feliciter quod agis:’ cum significarent, cupere se eum perpetuo eadem felicitate nti. Contra, cui male et adversus animi sententiam erat, eum alloquentes dicebant, ‘Vellem, quæ velles:’ cum indicarent dolere sibi, quod illi male esset: ac si dicerent, *Vellem tibi ita esset, ut tu quoque velles*; mihique ægre est, quod tibi quicquam præter voluntatem tuam evenerit. Sen. Ep. *LXVII.* ‘Adspice *M. Catonem*, sacro illi pectori sævissimas manus admoventem, et vulnera parum demissa laxantem. *Utrum illi tandem dicturus es: vellem quæ velles et moleste fero? an feliciter quod agis?*’ *Muretus.*

58 *Patrone salve*] Sic eos, quorum patrocinio usuri erant, salutabant. Etiam hac formula manumissi patronos suos salutabant.

64 *Tam liquidus est, quam liquida esse tempestas solet*] ‘Turbare’ et ‘liquare’ contraria sunt, et in liquore ponuntur: quod vel ex *Plaut. Mostell.* 11.

1. liquet; ubi servulus, 'Efficiam,' inquit, 'quæ facta hic turbavimus, Profecto ut liqueant omnia et tranquilla sint.' Inde ad alia transferuntur; ut 'liquida æthra,' quæ opponitur turbido aëri: 'liquidus ignis' est purus, tenuis, clarus: 'liquidum auspicium,' Epid. 11. 2. 'liquidus animus,' Pseud. 1. 3. *Turneb.*

69 *Ambulacrum et porticum*] Notari meretur, in privatis ædificiis fuisse et ambulationes et porticus. *Guther.*

70 *Quid consomniavit*] Τὸ ἐκεῖνος ὀνειροπόλησε; unde hoc ei tam stulte venit in mentem? *Turneb.*

79 *Imo edepol vero, &c.*] Imo, inquit Simo, contrarium fit: nam enim ubique locorum umbra est, sol ad vespertinum tempus a matutino usque, quasi creditor importunus, hic pro foribus adstat.

80 *A man!*] Sic et Servius in Æn. v. ubi docet, adverbium, si nomina fiant, declinari: ita in Milite, 'de vesperi suo.'

81 Hæc nota referenda ad præcedentem scenam 1. actus 111. vs. 81. *Calidum hoc est*] Lambino danista significat orationem suam de fœnore molestam esse Tranioni; quamvis discedat ille, se nihilominus fœnus sublato clamore flagitaturum, et proinde hoc pacto ei molestum futurum. Quod contemnit Acidalius, et hunc versum vult esse Tranionis, ac trajiciendum post vs. 135. Gruterus putat cessare aliorum commenta et ipsius Acidalii, si tribuatur Thenropili seni, qui sequentem pronuntiat. Ego vero nihil innovari malim. Non deterrēt me tua convicia, inquit danista: alius me stimulus et potentior urget. 'Calidum hoc est,' nempe negotium quod ago: exactio scilicet pœniæ ad certam diem debitæ statim vult et diligenter celeriterque fieri. Sic Epid. 1. 2. 'Huic homini opus est quadraginta minis celeriter calidis.' Jam quis non videt quo longius abest copia recipiendi debiti

danistæ, eo pejus eum urī et vexari metu amittendorum nummorum? hoc est, ergo, etsi procul abest, urit male. Ludit ambiguo τῶδ' urere. Negotium hoc urit male, (id est, me sollicitat, inquietum habet) præter naturam aliorum ignium, qui non urunt procul remotos. *Gronov.*

83 *Quid? Sarsinatis ecqua est, si umbram non habes*] Argute, sed umbrose et obscure. *Sarsinatis* enim nominativus antiquus, ut 'summatis,' 'infimatis,' 'enjatis:' pro quibus nos *Sarsinas*, *summas*, diceremus: quod olim P. Valla etiam monuit. Alludit autem ad patriam suam *Plantus*: siquidem *Sarsina* una ex *Umbriæ* civitatibus *Straboni* lib. v. *Silius* lib. viii. 'his *Sarsina* dives.' Etiam *Plinius* 111. 8. '*Sarsina*' agnoscit. Jam vero *Umbra* bipartitæ notiois est, significans non modo 'aërem lumine cassum,' ut ait *Lucret.* sed et mulierem ex *Umbria* prognatam. In quo ambiguo poëta ludit.

91 *Vehit hic clitellas, &c.*] *Vehit*, dixit, non *gerit*; quia mulus, equus, camelus, bos, vehicula sunt. *Lambin.* 'Clitellæ' *Horatio* Sat. 1. 5. sellæ dosuarie sunt, jumentis imponi consuetæ ad onera commodius gestanda. Sensus ergo hujus versus est: Quemadmodum hero meo clitellas impono, et vehere facio; ut super illis omne onus, hoc est, dolos et fallacias meas imponam; ita et hic alter venis Simo velit clitellas, &c. hoc est, uterque probe ludificatus est. *Py-lales.*

95 *Magni sunt oneris*] Quem hic miseret ineptiarum, in quas putat incidisse interpretes, vellem miserum esset sui. Quis enim docuit 'magni oneris esse,' ut intelligatur, ferundi, capiendi, Latine non dici? At non eodem modo, 'escæ maximæ esse,' 'majoris cibi esse,' 'multi mei esse,' 'magni laboris esse' *Plautus*, *Varro*, *Horatius* dixerunt. Abstineat igitur corrigere, *Magni sunt: oneris*

quicquid imponas, velant. Gronov.

96 *Haud scio, an colloquar*] Potuit servus inter molitiones istas, ut fit in malis consiliis, trepidare; aut certe simulare, novo aliquo et e re nata consilio sibi nunc subito opus esse. *Taubm.*

104 *Simul flare sorbereque haud facile est*] Nam 'duas res magnas præsertim' (ait Cic. in Philip.) 'non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest.'

111 *Ut istas remittat sibi*] Venditione rescissa.

112 *Sibi quisque ruri metit*] Ita Mss. Cam. et Lamb. Proverb. rusticum, quo significatur, sibi quemque consulere. *Taubm.*

113 *Redhibere, &c.*] 'Redhibitum id proprie dicitur, quod redditum est improbatumque ei qui dedit, itemque rursus coactus est habere id quod ante habuit,' Festus.

123 *Tanquam*] Theuropides, cui aliud persuasum erat, hoc adverb. non potest concoquere. 'Tanquam' et 'quasi' vocalæ similitudinis sunt, non veritatis.

130 *Istum perductorem*] Cicero lib. 1. in Verr. 'lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat.' 'Lenones' sunt scortorum, 'perductores' etiam invitarum personarum, et in quibus supra exercita legibus vindicantur. *Ascon.*

136 *Eo pretio empti fuerant olim*] Cum puleros postes laudaret alter, hic responderet: Sane tali, id est, pulero pretio sibi emptos. *Pulcrum* est luculentum pretium: unde 'pulcre vendere,' et similia, apud Nostrium. *Acidal.*

140 *Ab infimo tarmes secat*] Tarmes is est Vitruvio, qui $\theta\rho\psi$ Græcæ vocatur. Ut intelligat vermiculatos et $\theta\rho\pi\eta\delta\epsilon\sigma\tau\omicron\upsilon\varsigma$. Jam 'secare' et 'cædere,' aptum verbum ei rei. Lucilius: 'Lanæ opus omne perit; squalor, tineæ omnia cædunt.' Nam

Græci κόπτειν, ut κόπτεσθαι ὑπὸ σεῶν. *Scalig.*

143 *Pultifagus opifex*] Intellego Pænum: hi enim lignario opere claruerunt: unde multa fabricæ lignæ opera ab illis nominata, ut 'lecti Punicæ' Plin. XXXIII. II. 'fenestræ Punicanæ' Varro; et 'torcularæ Pænicum' eidem; et 'coagmenta Punicana,' quæ fideliter hærebant, nec hiascebant, apud Caton. Itaque ab hac mente Plautus, cum vult ostendere ædium postes hiare, ait non esse factos a Pæno fabro: non enim hiascerent commissuræ, si Pænus faber eas conjunxisset. *Scalig.* Pultiphagus opifex barbarus, accipiendum de Romano opifice. Pulce ut plurimum usi sunt veteres Romani. Res nota. *Salmus.*

144 *Quam arcte dormiunt, &c.*] Quia connivere dicuntur, qui dormitant: ut apud Cinnam lectus est versiculus, 'Jam gravis ingenti connivere pupula somno:' ideo, cum in foribus juncturas esse minime laxas servus ostenderet, dormire eas ridicule prius, dein etiam, connivere joculariter dicit, ex oculis dormitantium ducta metaphora. *Politian.*

147 *Viden' pictum, ubi ludificatur*] Hoc fingit; nam nusquam hæc pictura in ædibus Simonis erat. Per 'cornicem' autem se Tranio intelligit; per 'vulturios' senes duos: vel propter capitum canitiem; vel propter desloccatam calvitii deformitatem; vel etiam ob avaritiam. *Douza.*

151 *At tu isto ad vos obtuere*] Ad vos, id est, in eam partem, ubi vos estis. Facete enim jubet senem in eam partem oculis flectere, ubi ambo sunt; quasi ibi sint duo vulturii picti: cum tamen alii nulli vulturii essent præter senes ipsos, quos Tranio per *vulturios* significat. *Douza.*

161 *Ædes dico, &c.*] Totus hic locus in ambiguo est. 'Habere mulierem;' 'mulierem cum aliquo esse;' Græcis $\sigma\upsilon\upsilon\epsilon\iota\upsilon\alpha\iota$, et $\sigma\upsilon\upsilon\upsilon\alpha\iota\epsilon\iota\upsilon$, ductare,

eandem rem exprimere; ut enim ducatur exercitum is, cui paret exercitus; ita 'ductare mulierem' dicitur is, cui illa obtemperat morigeraque est in rebus omnibus. Asin. 1. 3. et alibi. Terent. 'Meam ductas gratiis?' *Muret.*

162 *Videam ne canis*] Scil. sit aliqua mordax in introitu, quæ domus custos in te ignotum sæviat: quem Seneca de Ira III. 37. 'canem catenarium' appellat. Ut sibi caveant, qui domum ingredi vellent, inscriptum erat januæ longis litteris, CAVE CANEM. Quia non solum vivus canis accubare solebat, sed etiam sculpti vel januæ appingi cum ista inscriptione. *Popm.*

163 *Est. ΤΗ. ubi canis est, &c.*] Nihil est dubii, quin pro *est* hoc loco ubique legendum sit *St*: et *abi*, pro *ubi*: hoc modo: *St, abi canis, st, abi directa, st, abin' hinc in malam crucem? At etiam restas? st, abi istinc. Si. nihil periculi est, age.* Interjectiones enim *Heu, O, Papæ, Au, St*, et similes animi motum exprimentes, sæpe actoris sunt non poetæ; adeoque ad versum non pertinent. *Schoppius.*

165 *Tam placida est, quam est aqua*] Tam placida est quam mare, cum tranquillum est. Nam et 'aqua' dicitur, cum æquata est, ut in tranquillitate; 'unda', in tempestate. *Turneb.*

SCENA III. 3 *Ablectas aedes*] Nihil ad hanc rem Scaligeri *ablegmina*. Scribendum cum Turnebo *abjectas*, id est, vili venditas. Sic Phædrus Fab. LXIII. 'Agros abjiciet mæcha, ut mundum paret: ubi opportune elegantissimus Tan. Faber addidit ex Terentii Adelph. IV. 7. 'quæ quantum potest, Aliquo abjicienda est: si non pretio, gratiis.' Ad quod offendit Guidetus subjiciendo *abigenda*. I. 36. § 1. D. Mandati: 'Quid enim fiet, si exiguo pretio hi, cum quibus tibi communis fundus erat,

rem abjicere, vel necessitate rei familiaris, vel alia causa cogerebantur?' *Gronov.*

9 *Mercimonii lepidi*] Græcismus; in quo subintelligitur *ἐρεκα*, vel potius *ᾧ*, ut Plato de Republ. I. VI. Ἄπολλον δαίμονιας ὑπερβολῆς! Tale illud, *ᾧ* Ζεῦ τῆς ἄτης! Item, *ᾧ* Ζεῦ, τῆς λεπτότητος τῶν φρενῶν! Eodem referendum illud *Æneid.* XI. 'Justitiæne prius mirer belline laborum?'

21 *Egon' abs te ausim non cavere, &c.*] Itane imprudens sim, ut mihi abs te non caveam? Comici faciunt senes deliros et credulos; sed tamen ita, ut habeant aliquod simulacrum prudentiæ. *Lamb.*

23 *Cavi recte: eam mihi debeo gratiam*] Quod nunquam deceptus sum, id non tibi, sed meæ prudentiæ debeo. *Acidal.*

ACTUS IV.

SCENA I. 6 *Faciunt a malo, &c.*] Dicitur 'peculium facere a malo,' quemadmodum, 'æS,' 'divitias facere a malo,' quod antiquum est et elegans. Apul. lib. VI. 'nisi nos putetis æS de malo habere: ubi 'de malo æS,' furtis, latrociniiS, fraudibusque partum. Sed Plautus in ambiguo ludit. *De malo enim peculium vocat offermentas et vibices et verberibus:* quia 'dare malum' est 'verberare et plectere.' *Acidal.*

8 *Augent ex pauxillo*] *Pauxillo* non mutand. in *pauxillo*, sed ambigua pronuntiatione pro hoc ipso capiendum. Ut spectatores ntrumque exaudierint, dubii magis et palo seu *pauxillo*, an paulo seu *pauxillo* peculium angere diceretur. Ad hunc jocum et sensum certe singula verba ducunt. Et vide ordinem: *Peculium faciunt: id ex pauxillo augent: ita thesaurum parant. Parantur enim thesauri paulatim augendo.* *Acidal.*

11 *Exsincratum*] Est a conjectura Camerarii: nam in Mss. ejus et non-

nullis vett. edd. locus hic ita concipitur: *Faciant a malo peculio, quod nequeunt . . . | Augent ex pauxillo . . . deparant | Mihi in pectore consilii . . . malam rem prius. | Quam ut meum, . . . | Ut adhuc fuit, &c.*

14 *Si huic imperabo*] Obscura admodum sunt ista; nec, eredo, genuina: nec placet aliorum expositio. Conabar potius: *Usque uti ritem verberari: Sic huic imperabo: probe tectum habeo.* Hoc sensu: Ut porro evitem verbera, sic huic ori imperabo (quod cum gestu pronuntiandum; ut digito labrum comprimam) probe tectum habeo, scil. os. Notum enim inter præcipuas servi virtutes silentium. Loquitur igitur tanquam de tecto: ut docent etiam quæ sequuntur. *Pistoris.*

19 *Peculi sui prodigi*] Qui non servant tergum suum a loris sartum ac tectum: nempe cum officii sunt immemores. Sallustius, 'Alieni appetens, sui profusus.' Horat. Od. i. 12. 'animæ prodigus.' Licet etiam proprie interpretari, qui peculium profundunt in lustra. *Lamb.*

22 *Ire vis mula foras pastum*] Hæc et quæ præcedunt verba sunt servorum domi desidentium, et servum frugi irridentium. Ire vis aliquo in popinam ut te farcias, sicut mulæ solent fractis retinaculis pastum ire. *Lambin. Bene merens*] Pro benefactis meis hanc mercedem, diceria, sc. mordacia, retuli.

SCENA II. 1 *Illi bucædæ*] Illi non possunt passive sumi, de his qui loris bubulis cæduntur. Ista quippe terminatio, in compositionibus ex verbis et nominibus factis, agendi habet significationem. Bucædæ igitur sunt qui boves stimulis cædunt. Videtur hoc proverbium tunc fuisse usitatum; Bucæda vel bubulcus ille potius erit, quam ego sim restio. *Salmas. Illi bucædæ*] Verum est ista terminatione ex nominibus et verbis composita habere agendi significationem. Sed quale poterit esse proverbium,

aut quo sensu commodo? 'Bubulcus ille potius erit quam ego sim restio.' Non dubium est quin Plautus voluerit: illi potius taureis aut loris erit: illi potius corio cædentur, quam ego committam, ut cædar restibus. Sed quemadmodum posteriore verbo abusus est, ut 'restionem' dixerit illum, qui restibus cæditur, quum revera 'restio' sit, qui facit restes, non qui illas patitur, ita et 'bucædam,' quem mortui incursant boves, quem boves cædunt, quum proprie sit is qui boves cædit. Neque enim 'restionem' hic accepero, qui se suspendat, ut volunt. Persa ii. 4. 'Cædere hodie tu restibus.' *Gronov.*

9 *Herus tam amat*] Mss. ambo, *quia te eratus amat*: id est, æratus pro pecunioso, divite. Malospina ad lib. i. Epist. ad Atticium.

10 *Oculi dolent*] Vide notas Asinar. v. 1. 4.

11 *Tace sis, faber, qui cudere soles plumbeos nummos*] Tace tu, qui, simulatis officiis et speciosis dictis ac factis, hero persuasisti te esse frugi servum; cum nequam sis. 'Æratos obulos' Plautus vocat Græcorum χαλκοῦς et κολλίβους, quosvis parvi pretii nummos. Tales etiam Roman. 'Iupini' et 'plumbei' illi nummi: de quibus Plaut. hoc loco, et Martial. Ep. x. 74. *Casaub.*

13 *Novit herus me, &c.*] Plauti verbum exulantem in veterem sedem restitui: præsertim cum ei nihil possit objici præter libertatem sermonis. Lege autem Julia non verba mæchantia, sed facta puniri receptum est. In duobus enim Vatic. hæc inseruntur: SER. *Suam Sol ipse culticellam oportet.* PH. *Si sobr.* quæ germana Plauti verba esse, ne Carneades quidem ille dubitaverit, qui dubitare in omnibus solet, &c. Ita et Dolabella Cæsarem, qui 'delitium Nicomedis' audiebat, 'spondam interiorum regniæ lecticæ,' ab eadem causa dixit. *Lips.*

15 *Tibi obtemperem*] Ita Mss. tamen

Lamb. leg. *temperem*, quasi dicas, Parcā maledictis in te, cum tu mihi non possis parcere? quomodo et Horat. Od. III. 24.

19 *Qui his injuriam foribus defendat*] Qui fores aperiat, ne a me efringantur. Proprie valde usus est verbo 'defendere,' pro arcere, avertere. Sic Cæsar: 'Et quod bellum non intulerit, sed defenderit:' id est, repulerit. *Lips.*

32 *Puer, nimium es delicatus*] Puto scribendum, *Puer nimirum es delicatus*. Delicati pueri, qui in deliciis herorum suorum, et cataniti. *Salmasius*. *Puer, nimium es delicatus*] Alludere Plantum ad delicatos, qui et 'cataniti' dicebantur, fero: nihil aliud eum dicere, eoque scribendum *nimirum*, non fero. Nam 'nimium es delicatus,' est nimium ludis vel illudis, non serio agis. Ut Menæchm. II. 3. 'Eja delicias facis:' Milite IV. 1. 'Vide modo. PA. Vah delicatus, quæ te tanquam oculos amet.' Pænulo I. 2. 'Assum apud te eecum. AG. At ego te elixus sis volo. MI. Enimvero here delicias facis.' *Gronov.*

36 *Cerebrosus certe est*] Cerebro male affectus, mente commotus. Horat. Sat. I. 5. 'Cerebrosus prosilit unus,' id est, ἀκρόχολος καὶ ἄξέθυμος, qui Virgil. dicitur 'præceps animi,' et 'iræ impatiens.' *Erras perverse*] 'Fugit te ratio;' ut loquitur Amph. I. 1.

49 *Præter speciem stultus es*] Quasi dicat, Formosus equidem es, sed isti formæ mens non respondet. *Lambinus.*

54 *Atque ibi meliuscule*] Hoc sic explicandum: Bene interdum idem est quod valde aut multum. Sic auctor de Bello Hisp. 'Bene multis vulneribus adfecti in oppidum se contulerunt:' et 'bene magna prioris muri pars dejecta est.' Sic et 'bene porum' dicimus, qui multum bibit. Cic. Fam. Ep. VII. 22. 'Etsi domum bene potus, sed itaque redieram.' Sic igitur

'meliuscule' prorsus idem est hac in re, quod plusculum. Et frustra Gnilielmus, *ne pluscule*: frustra Gruterus *meliuscule*. Nec satisfacit, qui 'bene,' 'melius,' 'optime agere' notat dici et 'mala agentes.' *Gronov.*

58 *Destinatum Philolachem*] Repositum id. Lego, *destinatum Philoluchi*; antique, ut 'Chremi.' 'Destinata,' empta: 'destinare' enim est emptione facta arhabonem dare; ceterum pretium in diem differre. *J. Gul.*

67 *Sacerrimus*] Omnibus modis execrandus. Virg. Æn. III. 'Auti sacra fames.' Horat. Sat. I. 3. 'intestabilis et sacer esto.' Vide Macrob. III. 7. et Festum in 'Sacer.' *Taubm.*

68 *Is vel Herculi conterere, &c.*] Hyperbole: dicitur in hominem maxime prodignum. Herculi enim decimæ voventur, quas hic facete 'quæstum' appellat. *Cas.*

70 *Amburet misero ei corculum carbuculus*] Id est, mærore conficietur et contabescet. *Lamb.*

74 *Libertas pænula est tergo tuo*] Jocus senis in puerum: quo significat, pænulam non habere. Libertas, inquit, pænula est, o puer, tergo tuo: et cum liber non sis, pænula cares, qua tergum tuum tegas: cui puer respondet acutissime et facetissime, sibi metum domini, et curam officii esse loco pænulæ, qua tergum tegat: significans, sibi tectum et tutum a verberibus esse tergum non pænula, sed domini metu et cura. *Lamb.*

SCENA III. 8 *Efferrī mortuum*] Scilicet et funera ducta per forum, præcipue indictiva. *Dion. Halic. Ant. Rom. lib. IV.*

12 *Promisi foras*] Quasi dicat: Ne spem tibi facias, a me ad cœnam te vocatum iri, ut solent peregre advenientes: quia ipse alio jam condixi, neque domi cœnabo. 'Promisi foras,' vetus loquendi modus, præceptis gram. ut videtur, repugnans. Sed non sine causa ita dicitur: tunc enim motus intelligitur: valetque

sermo ille, 'promisi, me iturum foras.' Utitur hac forma in Men. 1. 2. Stich, et alibi passim Plautus. *Victor.*

25 *Mecum ut ille]* Lege, *Mecum ut ille hic gesserit, dum tu hinc abes, negotii quidquam? At quo die?* Heins.

28 *Non mihi quidem, &c.]* Ego sic conjicio, *Non memini quidem hercle, verum si debes, cedo.* 'Si debes,' hoc est, quandoquidem debes. *Si* conjunctio indicativa juncta, rem magis indubitata facit, inquit Priscianus. *Dissald.*

35 *Ædificare hoc]* Forsan *hinc*, ut et versu seq. Ut innuat Simo, voluisse reformare ædes suas Thenropidem ad exemplum domus suæ; sicut supra præ se tulerat Tranio.

36 *Vocis non habeo satis]* Ἀφασία μ' ἔχει, id quod accidit derepente perterritis. *Cam.*

ACTUS V.

SCENA I. 1 *Nauci non erit]* *Naucum* seu *nauci* alii dicebant esse id, quod in olea nucceque intus est; alii, omnium rerum putamen; alii, fabæ granum, quod hæreat in fabæ hilo; alii, nucis juglandis medium dissepi-mentum; alii, ex *val* καὶ *ὄνχι* contractum. Ita Festus.

5 *Ostium quod in angiportu]* Hæc syntaxis est: Patefeci fores horti, quod est ostium in angiportu. Figurata syntaxis, 'fores, quod ostium.' Horti fores erant ostium in angipor-tn. *Acidal.*

9 *Atque illi me]* Nullam sibi moram adferunt, quin me segreget. *Atque*, pro 'statim.' *Palmer.* Sic Epid. 11. 2. 23. Bacchid. 11. 3. 45. Mercat. 11. 1. 32. Virgil. Georg. 1. 201. 'Non aliter quam qui adverso vix flumine lembum Remigio subigit, si brachia forte remisit, Atque illum in præceps pronò rapit alvens anni.' Liv. xxxv. 37. 'Hinc Quintium simul pugnātem hortantemque suos incautum hasta transfigit. Ille atque

præceps cum armis procidit ante portam.' *Gronov.*

10 *Rem vortii in meo foro]* Ubi ego video litem in meo foro ago, ita ut non possim recusare, qui minus judicium accipiam et patiar, tum quantum fieri potest, facio idem, q. &c. Hoc eo referendum, quod jure civili extra suum forum nemo judicium accipere cogitur; in suo autem debet. Et actor rei non reus actoris forum sequitur. *Lambin.*

19 *Ludificabo corium]* Tergum flāgris et loris variabo. *Lamb.*

21 *Captandum est cum illo]* Cum Tranione. Insolentius paullo 'cap-tare cum aliquo:' seq. tamen sc. etiam dixit 'cavere cum aliqua.' *Actius:* 'Contra est eundem cautim et captandum mihi.' *Acidal.* Sic 'orare cum aliquo,' 'queri eum aliquo,' 'os-culari cum aliquo,' Plauto, et aliis frequentia. *Gronov.*

22 *Mittam lineam]* Tranionem cap-tabo, ut piscem, missa linea. Est autem hoc loco *linca*, illud linum, cujus extremo hamus annexus est. Seneca: 'sentit tremulos linea pisces.' Mart. 111. 58. 'Tremulave cap-tum linea trahit piscem.'

24 *Doctior, &c.]* Astutior, *δαιμότε-πος.* Irridet herum: et significat, ei stolido facile esse verba dare.

38 *Dixi ego istuc idem illi]* Me jus-jurandum ei daturum, ædes filium emisse, et argentum dedisse. Ita vul-gatam lectionem interpretatur Lam-binus. Sed ea haud dubie est cor-rupta. Neque tamen desunt versus aliquot, quod vult *Acidalus.* Aut fallor, aut scripsit Plautus, *Neque se hasce ædes vendidisse, neque sibi esse argentum datum, Dixit. Nego istuc idem illi.* Cum jusjurandum dare pol-liceatur, diceretque se neque ven-didisse ædes, neque argentum acce-pisse, ego negavi vera esse ista quæ diceret. Responsio Tranionis, 'Quid ait?' id est, quid tunc dixit, cum tu negares vera ea esse quæ dixerat?

plane ita legi postulat. *Boxhorn.*

45 *Aram occupabo*] Abripi, aut in jus vocari non possunt, qui ad aras et fana Deorum confugiunt. Cic. pro Domo sna. Plant. Rud. III. 2. Duo perfugia habebant servi, aram et deprecatores: unde illud Ter. Heautont. v. 2. 'Nec tu aram tibi nec precatorem pararis.' De ara habes exempla apud Comicos, et in jure de servis ad statuas confugientibus: deprecatorum mentio etiam in Phorm. ubi 'precor' dicitur. Meminit et JC. de ædilitio edicto. Aræ autem in scena veræ et propriæ: dextra Baccho in tragœdia, Apollini in comœdia: sinistra ei vel Deo, vel Divo, vel heroi, vel civi, cui fiebant ludi, aut justa, aut parentalia. In iis verbenæ imponebantur Apollini, ut est in Andr. Ter. iv. 4. Baccho hederæ. *Scalig.*

47 *Tibi præsidebo, ne interbitat quæstio*] In hac ara tibi ero quasi in præsidio collocatus, ne intreat quæstio. *Præsidere* verbum est operantium in Casto proprium; in quo Plautus, more suo, ex ambiguo lusit. *J. Gul.*

54 *Nimio plus sapio sedens*] 'Romanus sedendo vicit,' inquit ille; et, 'sedendo prudentiores efficiuntur.' Subest autem jocus ex ambiguo. Nam et qui aram occupant, qui que ad aram Deos venerantur, et precabantur, sedebant; et qui de re aliqua consultabant, sedebant. Cujus rei causa forte ista est, quod iudex animo constante, et sedato, et bene composito esse debet. Talis autem magis esse potest, cum etiam corpus est quietum. Quo et Plautus hic, sed ludens respexit. *Polletus.*

55 *Tum consilia firmiora sunt de dirinis locis*] Quod apud Rom. plerumque senatus haberetur in templis Deorum, ut in æde Concordiæ, in templo Jovis Capitolini, Honoris, Pacis, &c. tum reges in templis sedentes suis civibus jura dabant; et item in templis legatos ad se missos audie-

bant. Virg. Æn. et VII. 1. *Lamb.*

58 *Quia nihil quæsti siet*] Quasi dicit: Nos duo adeo probi sumus fallaciarum artifices; ut si quis tertius ex fallaciis lucrum facere, et nobiscum eundem quæstum factitantibus certare velit, procul dubio frigeat ille fameque pereat. *Lamb.*

64 *Inultus destinaverim tibi*] Scribendum angoror, *Nunquam ædepol id hodie inultus designaveris, tibi Jam jubebo ignem et sarmenta, carnifex, circumdari.* Dissignare aliquod facinus tritum antiquis. Jam sic emendaverat Acidalius, sed aliter interpunximus. Nec mutandum *tibi in mihi*, ut ille faciebat. Sapius in libris antiquis *designare* scriptum offendi pro *designare* vel *dissignare*. *Salmas.*

65 *Jam jubebo ignem, &c.*] Ab ara neminem licebat vi abripere: ut tamen arcerentur inde, admovebant ignem; atque ita non ab hominibus, sed a Deo (Vulcano), amoveri credebantur. *Turn.* Neque igne tantum admoto, sed et clausis templis et tecto eorum sublato identidem olim factum, ut perirent, qui ad aras et templa, ut asyla, confugerant. Nobilis est Nepotis in Pausania locus: 'In ædem Minervæ, quæ Chalciæ vocatur, Pausanias confugit. Hinc ne exire posset, ephori valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret.' Ita asyla fugientibus ad ea subinde erant exitio. *Boxh.* *Et sarmenta carnifex*] Acad. *Jam jubebo ignem et sarmenta carnifex.* Quod cum mirarer, recurro ad excerpta Mss. Codd. Camerariorum, quæ mihi legavit Pareus, in quibus invenio totidem verbis: 'V. C. sarmenta. Dec. Sarmenta. Ed. pr. Ven. carnem.' Sic ibi Gruterus transiit. Sed profecto scribendum, *Jam jubebo ignem et sarmenta, carnifex, circumdari.* Sarpes, (unde 'sarpta vineta' apud Festum, et 'sarpuntur vineæ,') sarmentum, sarpimentum, contractius sar-

men et sarmentum. Itaque 'sarmen' et 'sarmentum' eadem res, ut 'vimen' et 'vimentum.' Atque ut versus constet, memineris postremam in *jubebo* non coalescere cum prima syllaba vocis sequentis: quasi esset, *Jam jubebo ignem et sarmen*: et est trochaicus perfectissimus. Neque enim dubitandum, quin scripserit *jubebo* Plautus, etsi scripti, *jubeo*, *jubo*, *jube*. Versu præced. veniebat in mentem, *Nusquam ædepol hodie inultus declinaveris*. Quia sedebat in ara, nusquam inquit, inde vestigio te moveris, quin plectare: et scio, qui excitem te: *jubebo* enim tibi 'tedasque et fragmina,' ut Ovidius lib. VIII. loquitur, vel, ut noster, 'ignem et sarmen circumdari.' Gronov.

SCENA II. 9 *De cæna facio gratiam*] V. N. Menæchm. act. II.

22 *Surge, ego iste ascadero*] Orator surgit; judex considet: inde dictæ sunt in jure, 'sessiones judicum.' Orator stat, ad majorem prophasin actionis et prononciationis. *Polet*.

25 *Jam minoris, &c.*] Non tanti facio damnum, quam dedecus. *Gruter*.

26 *Bene hercle factum, et factum gaudeo*] Hoc antiqui moris erat, tum, quando non pœnitere se facti dicerent, sed voluptatem ex eo capere: 'Gaudeo factum, si quid tibi feci quod placet.' *Palm*.

40 *Impetrabilis*] Πθανώτερος; qui facile, quod vult, impetrat. Sic *suisibilis vox, ἐπεργητικῶς*, persuadere efficax. 'Delenifica et snada facundia' appellatur Symmacho III. 6. Sic Terent. Phorm. I. 4. 'causam vincibilem' dixit, quæ facile vincat; interprete Donato.

43 *Si hoc pudet fecisse*] Pudor antiquis sæpe pro pœna. Pudor autem erat in culpæ confessione. Si quis alius huc maxime facit elegans ille Taciti locus: 'Vistilia, prætoria familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat; more inter vete-

res recepto, qui satis pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant.' Hæc ejus verba sunt, his Plantinis simillima, extremo lib. II. *Annal. Boxhorn*.

44 *Dispuet*. TR. *dat istam*] Sane omnibus codicibus ignotum est *τὸ dat*, inventum Acidalio: sed non potest sententia melius expleri, nisi malis, CA. *Dispuet, da istam veniam*. TR. *Quid me*. Sic Casina II. 8. 31. omnes omnino scripti, *Bona multa faciam uxorem*: ubi requiritur latens in similibus literis *τὸ clam*. Est etiam phrasis Plauti 'dare aliquam veniam,' pro dare alicui veniam. Sic Casina V. 4. 25. 'Censeo ecaster veniam hanc dandam.' Sic enim scripti: ubi vulgo addiderunt *huic*. At est, qui mirifice turbet totum hunc locum, et tamen de commentis suis vetet dubitari. Facit primum, *supplicii jam habeo satis*. Quid opus illo *jam*? deinde, *ista venia quid mi fiet nunc jam?* sed quid est *ista venia?* aut quis ita locutus? Demus tamen intelligi posse, *data* vel *impetrata*, cur *mi*? An non hoc est fateri ignorantiam illius veteribus frequentissimi, *quid me fiat?* denique *Tamen si me pudet?* qua parte melius est quam *tamen etsi me pudet?* Gronov.

46 *Fac istam cunctam gratiam*] Nec bene *conjunctam*; sed pessime, *Fac isti mecum istam gratiam* corrigitur. Elegantissima autem vetus lectio: nec male interpretantur integram et plenam. *Cunctus* est universus. Ut autem 'data hæc venia,' 'data ista venia,' est *huic* et *isti data venia*, ita 'facta cuncta gratia,' est facta cunctis vel universis, qui peccassent. Florus IV. 12. 'Sic ubique cuncta et continua totius generis humani aut pax fuit aut pæctio:' ubi Freinshemius *certa*: ego, si quid mutandum esset, *una* mallet: sed defendit vulgatam hic Plauti locus. Gronov.

49 *Pessum premam*] 'Pessum ire,' perire est; ut 'pessum dare,' per-

dere: et in eadem significatione, 'pessum premere;' ducta tralatione a re maritima. Glossarium, 'Pessundat, βυθίζει, καταποντίζει,' et alterum, 'Καταβυθίζω, demergo, pessumdo.' J. Gul. †

50 *Restat*] Remanet: residet in ara, exponit Lambinus; minus recte. Significat enim gestum servi

magnifice et confidenter adstantis, in contemptum senis. Ideo monet eum Callidamates, ut quiescat, hoc est, modestior sit, et senem irritare desinat. Quod certe ad sedentem in ara dicere opus non fuisset. Quid? quod ab ara jam surrexerat Tranio ad illa verba Callidamatis, 'Surge: ego istic adsedero.' *Pistoris*.

MENÆCHMEI.

PROLOGUS. 8 *Omnes res gestas Athenis autumant*] Interdum tamen fingitur ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος esse non Athenis Atticis, sed in alia urbe Græciæ. *Casaub.*

11 *Hoc argumentum Græcissat, &c.*] Quasi dicat hoc argumentum Græcum sermonem imitatur; non tamen Atticum, sed Siculum. Siciliam autem eo sermone olim usam, qui neque plane Græcus, neque plane Latinus, sed quasi cinnus quidam ex utroque mistus esset, e Cicerone et Asconio intelligi potest. Inno 'trilingues Siculos' appellat Apul. lib. xi. quod Græce, Latine, et Sicule loquerentur. *Mvct.* Latina et Germana loci hujus interpretatio hæc est: Argumentum hujus fabulæ Græcissat quidem, (in Siciliam enim plurimi olim Corinthiorum, Achivorum, et Doriensium confluerant,) non tamen Atticissat, sed Sicilicissat, hoc est, meros Siculos (ii Menæchmi potissimum sunt) representat. Est autem τὸ *Sicilicissat*, speciei, ut loquuntur, frequentativæ. Ut enim ab Italia dicimus Italus et Italicus; ab Ætolia, Ætolus et Ætolicus; a Gætulia, Gætulus et Gætulicus; ab aliis alia; sic a Sicilia fit non solum Siculus, sive Siculus, sed etiam, ut hoc loco, Sicilicus. Itaque a Siculo fit Sicilisso; a

Sicilicus autem Sicilicisso; et tandem Sicilicissito, frequentativum. *Siber.*

15 *Verum ipso horreo*] Ait se non parce aut restricte, sed copiose et abundanter argumentum fabulæ narraturum. Cic. ad Att. vi. 1. 'Sic illa jam habent pleno modio verborum honorem,' &c.

16 *Tantum ad narrandum argumentum*] Ita Mss. Cam. Talis forma, *Epist.* ii. 2. 'nihil in ea re captio est.' *Pseud.* i. 5. 'Cum apud te parum stet fides.' Similis constructio illi *Terent. Eun.* i. 5. 'michi parum habeat fidem.' *V. N. Bacchid.* iii. 6. *Grut.*

46 *Flagitavér]* Per præcones proclamari; ut Gytou ille, apud *Petrou Douz.*

49 *Pedibus redcundum est mihi*] Alludit ad pedes carminum. *Taubm.*

54 *Nisi qui argentum*] Notant hic, qui velit aliquid Epidamni curari, nisi argentum dederit, nugas acturum. Intelligo: sed quare? Nihil enim Epidamni potest sine pecunia curari. Hoc non intelligo: neque veram causam puto: sed quia tabellarii non sunt in opera gratuita. Jocatur autem de se quasi pedibus redituro Epidamnum, quo non nisi orationem convertit. At sequenti versu, qui dederit, majores ait nugas actu-

rum. Apparet id quidem vel cæco. Sed cur hoc? Damnum enim tantum apud Epidamios potest curari: et ad id mali omnis nomen venustissime alluditur. Hoc vero ineptum et insanum. Jam enim de se loquitur, ut non ituro: neque aliud vult quam frustra futurum et perditurum nummos. Itaque iisdem verbis utitur in Pæn. prolog. vs. 80. ubi fingit se reverti Carthaginem. *Gronov.*

55 *Magis majores, &c.*] Quia mihi tam stulte pecuniam dedit nihil suæ rei curaturo. Est autem Hellenismus: quo utitur et Prol. Pænuli; item Virg. in Calice: 'Qui magis aptato queat esse beator ævo?' Aristoph. ad verbum, *Τίς γὰρ γένειτο μάλλον ὀλβιώτερος.*

57 *Epidamniensis ille*] Nota, hinc rectum casum non habere, quo referatur. Sed hoc est comicum: hæc enim negligentia imitatur sermonem quotidianum, quo maxime comædia utitur. Licet tamen dicere referri posse ad verbum 'Adoptat,' quod versu 4. sequitur: et versum, *Ei liberorum*, et κατὰ παρένθεσιν legi. *Lambinus.*

59 *Liberorum nisi divitiæ*] Non debet quidem insolentiæ arguere hoc *Lambinus*: sed nec verum est alludi ad verbum 'parere,' cujus usus est et cum de liberis et de divitiis agitur. Quis non miretur acumen? Nimirum non videbat τὸ *nisi* hic poni pro 'sed,' ut sæpe huic nostro, Ciceroni, Livio aliis. Perinde est igitur, quasi dixisset, *Ei nihil erat liberorum, sed divitiæ.* Liv. lib. xxiv. 'Apparebatque non id modestia militum aut ducis, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.' Noster Persa i. 3. 'Nihil sunt crudæ, nisi quas madidas glutias.' Rud. iv. 2. 'Neque piscinum unciam hodie pondo cepi, nisi hoc quod fero in rete.' *Gronov.*

62 *Quam ipse obiit diem*] Nihil hic includendum parenthesi, neque legendum, *quam ipse obiit die.* Qui enim

potissimum venit ei in mentem, ut quo die testamentum fecerit, rus peteret et in torrente periret? Quasi non solerent veteres in longinquos casus testamenta habere parata, et prout eorum mutarentur fortunæ atque amici, sæpe mutare? Non est dubitandum, quin vere *Acidalius* et *Græternus*, *quam ipse obiit diem.* Præsertim cum eodem modo in Pænulo: 'Et is me heredem fecit, cum obiit ipse diem.' Successorem bonorum ac nominis reliquit, cum ipse mortuus est. *Gronov.*

63 *Pluverat*] A 'pluveo;' ut 'annuivit' apud Enn. ab 'annuveo.' *Scaliger.*

65 *Rapidus raptori*] Fluvius imbribus auctus submovit pedes mercatori illi, qui puerum *Menæchmum* surripuerat.

66 *In maxumam malam crucem*] *Crux* hoc loco non in adstricta illa significatione pro gabalo, βαρδύω, et patibulo accipitur: sed in laxa, pro omni angore, cruciatio, atque exitio; ut hic pro homine aquis merso. *Lips.*

74 *Sicut familie*] Videntur familie etiam histrionum fuisse, ut gladiatorum: cujus rei an exemplum alibi quam hic exstet, ignoro. *Donza.*

ACTUS I.

SCENA I. 1 *Juventus nomen fecit Peniculo mihi*] Ut servis conditione parasi proximi sunt, ita in eorum quoque moribus lepide ubique et copiose exprimendis, *Plautus* urbanam suam rusticitatem ingenii varietate amœnitateque temperavit. *Turnebus.* Ad excutiendum pulverem nos magis utimur vulpinis caudis, veteres etiam bubulis, quin et peniculos ad extendendas mensas bubulos fuisse credo, imo et pictorios: unde 'penicamentum' pro cauda *Arnob.* dixit. Et non solum ad peniculorum, sed et ad muscariorum quoque usum caudis bubulis utebantur. Et quemadmo-

dum Plautus Parasito, quod mensas extegeret, nomen indidit Peniculo; ita etiam Theopompus Comicus anum, quæ lances lingendo detergebat, *σπάγγον λεκάνης καὶ πτερὸν λεπαστῆς* vocavit. Scalig.

6 *Ad malum accidit malum*] Si ad malum culpæ homini accedat malum pœnæ. Pœna enim est malum passionis propter malum actionis, ut in scholis loquuntur. *Boxhorn.*

9 *Januam lima, &c.*] Ego malim legere e Mss. Cam. item Excerptis Pall. *anum lima præterunt*: nam vet. codex Nonii ante annos c. Venetiis excusus, diserte suggerit *anum*. Gruter. Ita omnino scribendum, ut et habent vetustissimi codices. *Anus* vinculum est quo pedes vinciti. Ex eo diminutum ‘annulus,’ vel ‘anulus,’ ut veteres libri scribunt. Inde in veteribus glossis, *anatus* exponitur *δακτυλιοφόρος, συμποδιοθεύς*. Apud Apuleium quoque ‘anati’ sunt comedes. *Salmas.*

20 *Nam ego ad Menæchmum*] Qui monuerint interpretes, Mss. habere *Meum hunc eo ad Menæchmum*, ipsi viderint: ego nusquam reperi. Monuerat Gruterus esse in Mss. *Men. hunc eo*: quo nihil aliud volebat, quam *hunc* esse ibi *ἀπὸ τοῦ nunc*. In spongiam igitur incumbat conjectura, *Meum hinc eo ad Menæchmum nunc ego, quoi jam diu*. Hoc est turbare versus, non restituere. Nec est necesse τὸ *quoi*. ‘Quo sum judicatus,’ ut in *Aulularia*, ‘Quo illa nubent divites?’ id est, in quam domum. Sticho 1. 2. ‘Si manere hic sese malint quam alio nubere.’ Et sequenti, ‘nam quæ dedisti nuptum abire, nolumus.’ *Gronov.*

22 *Non alit, &c.*] Nonius, qui hunc locum testem laudat: ‘*Alere* est vitæ cultuque temporali vitam sustentare: *educare*, ad satietatem perpetuam educere.’ *Recreare*, verbum Lucretianum: quo ita hic Plaut. utitur, ut significet, plus etiam esse re-

creare quam alere. *Rittersh.*

23 *Nullus melius medicinam facit*] Nullus est medicus, qui præsentiorum medicinam ægris faciat suis, quam gutturi ventrique meo famelico Menæchmus. *Douza. Medicinam facit*] *Medicina* non hic est ars coquinaria, vel culinaria, ut arguantur; sed continuat lusum, quem inceperat in verbo ‘recreare.’ Id dicitur de illis, qui ex morbo refoventur. Cicero post Red. ad Quir. ‘qui e gravi morbo recreati sunt.’ De Inv. 1. 11. ‘Ille autem leviter sancius facile est ex vulnere recreatus.’ Quia igitur hoc præstat medicina, ideo quem dixerat ‘recreare,’ enim subjicit optime ‘*medicinam facere*.’ Est autem et medicinæ pars *διατηρητική*, unde et ‘nutrire’ medici dicuntur, ut ad Livium notamus. *Gronov.*

24 *Ipsus escæ maxime*] Non aium esse parasiti laudare eum, qui multum ipse edit, sed qui multum præbet convivis. At o bone, qui multum ipse edit, is etiam multum præbet convivis. Pro suo enim ore de aliis iudicat, et quæ sibi multum instruit, non potest facere, quin multæ sint inde reliquiæ. Suetonius Galba: ‘Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consueverat: inter cœnam vero usque adeo abundanter, ut congestas super manus reliquias circumferri juberet, spargique ad pedes stantibus.’ Corrigit tamen, *ita est adolescens; ipse escæ maxime Cereales cœnas dat*. Ego vero multo melius dici puto adolescentem *escæ maxime*, Cereales cœnas dantem, quam *Cerealem cœnam escæ maxime*: non est enim Cerealis, nisi sit abundans. *Gronov.*

26 *Tantas struices concinnat putinarias*] *Struices*, ait Festus, hunc locum citans, ‘antiqui dicebant omnium rerum exstructiones:’ ita Livius, ‘struices saxeas.’ Nævius etiam, teste Servio, dixit, ‘struix malorum.’ *Struere* enim pro adjicere, augere

utebantur. Unde 'industrios' quoque dicebant, a 'struo:' et 'struix' alias est 'strues,' *σωφός*. Quin et cocum hinc 'structorem' vocant. Juv. Sat. vii. 'Qui fercula docte Componat.' Ad quod comment. 'Structura, ut coens.' *Siber*.

29 *Cum caris meis*] Eadem allusio apud Lucret. lib. v. 'Si quos ante domi domitos satis esse putabant.' Quod ad *caros* attinet, alludit sane ad liberos qui absolute 'cari' tum dicebantur, ut jam notatum viris doctis. Sed parāsitus alios a se 'caros' vocari, sibi que adeo alios caros esse quam liberos, qui sic vulgo appellarentur ab iis qui liberos habebant, significat; simulque interpretatur quinam illi cari essent, cum quibus domi domitus fuerat: 'Nam neque edo,' inquit, 'neque emo, nisi quod est carissimum.' Ergo 'carorum' nomine non liberos se intelligere significavit, ut vulgo dicerentur, sed cibos; quos ideo 'caros suos' appellabat, quia nullos emeret aut ederet nisi qui essent carissimi. In seq. versu legendum, 'I quoque jam cari qui instruuntur, deserunt.' *I pro ii*, ex quo *id* factum est. Sed hi quoque cari qui instruuntur mi desunt. Ut liberi qui cari sunt parentum suorum, eos plerumque deserunt, ita mei cari me jam deserunt, dum pecuniam scilicet non habeo qui 'instruantur:' instrui cibos et dapes Latine dici notius est, quam ut pluribus doceri debeat. De aliis caris hic non intelligi debere certus sum. *Salmas*.

SCENA II. 8 *Portitorem domum duxi*] 'Portitorem' vocat uxorem suam, hoc est, seiscitatricem. 'Nam portitores,' inquit Nonius, 'dicuntur telonarii, qui portum obsidentes, omnia seiscitarentur, ut ex eo vectigal acciperent.' *Dissald*.

12 *Aurum*] Quo ad texendum utebantur nobiles matronæ. *Barth*.

18 *Ecce*] Exultantis interjectio: ab 'Evoë,' quæ bacchantium vox est,

εὐοῖ: unde 'Evan' Liberi patris cognomen.

24 *Meco malo*] Lambinus interpretatur 'damno,' Aeidalius 'periculo;' ego furaci ac fallaci ingenio. *Dissald*. *Ad damnum deferretur*] Nihil mutandum. *Ad damnum deferri*, ad perditionem. Inde 'damnuosus' prodigus, qui profudit ac perdit bona sua, ὁ δαπανηρός. *Salmas*.

26 *Præmii mihi*] Conjungit sæpe Plautus 'præmium' et 'prædam;' et utrumque prope idem est: id videlicet, quod hosti aut viatori miles aut grassator manu eripit. Virgil. *Æn.* xi. 'Multaque præterea Laurentis præmia pugnae Aggerat; et longo prædam jubet ordine duci.' Hinc ea vox translatione ad honorem deducta, qui habetur viro strenuo pro opera navata reip. Et pulcerime in glossis *præmium* explicatur γέρας. *J. Gulielm*.

29 *Genium meum*] V. N. Capt. iv. 2. 99.

33 *Si quid titubatum est*] Somnium merum de quæstionibus convivialibus, quæ solent parasitis proponi, quis hunc vel alium cibum coxerit? Quis autem unquam dixit *titubare* pro disputare? Sed et ostendunt non cepisse, quid reliquias dixerit Plautus, cum ita explicant; statim colligam ex reliquiis mihi oblatis, si quæ supersint. Imo 'reliquiæ' sunt ipsum coctum, sive cibus paratus. Sic *Curcul.* act. ii. 3. 'Jam edes aliquid. C. Nolo herele aliquid: certum quam aliquid mavolo. P. Imo si scias, reliquiæ quæ sint. C. Scire nimis lubet, &c. Pernam, abdomen, sumen, suis glandium, &c. In lancibus: Quæ tibi sunt parata postquam scimus venturum.' *Persa* i. 3. 'Calefieri jussi reliquias.' Et infra, 'pereunt reliquiæ.' Sic appellant, quicquid est de penu. Sed hoc ne alii quidem animadverterunt. Habeant igitur sua certissima et planissima: nos accipiamus ut omnes. Rogatus a Menæchmo parasitus,

numquid vellet inspicere facinus luculentum, (quod erat cognoscere furto subductam a marito uxoris pallam,) pro ingenio suo nihil aliud luculentum putat, quam quod ad luculentum focum sit paratum, nec id inspicere esse aliud quam probare, exigere, gustando explorare, rectene accuratum an in eo peccatum sit. Ergo ait, 'quis id coxit coquus?' tanquam luculentum nihil daretur, nisi a coquo. Jam sciam, arte rem gesserit an offenderit, videam modo ipsum pulpamentum vel scitamentum. 'Inspicere' sic apud Sueton. Calig. c. 58. de pueris ad operas in scena edendas evocatis, 'ut eos inspiceret hortareturque.' Martialis: 'Quidam me modo, Rufe, diligenter Inspectum velut emptor aut laurista.' 'Titubare,' apud Horatium: 'Vide ne titubas mandataque franges.' Terent. Heaut. 11. 3. 'Verum ille ne quid titubet.' Gronov.

35 *Catamitum*] Id est, Ganymedem. Sic enim Latini illum nominarunt; quem poëtae finxerunt Jovem in aquilam versum rapuisse. Cic. Philip. 11. pro impudico aut effeminato posuit catamitum, et intellexit Antonium. Videtur a *γαναμηδης*, quod idem est cum *γανμηδης*, detortum esse; *γὰδεσθαι* enim et *γάνυσθαι* idem: ut prius diceretur *Gadamidus*, inde *Catamitus*. Sic 'Laumedo,' pro 'Laomedon.' Scal.

36 *Ad me attinent*] Parasitum, qui ventrem cibo, non oculos pictura pascere cupio soleoque. Lamb.

37 *Ecquid assindo similiter*] Ecquid Ganymedem et Adonin forma aut ornatu refero? qui uterque pueri molles et mulierum similes erant. Hoc autem ideo quaerit, quod palla uxoris indutus erat. Lamb.

40 *Ecquid audes*] Numquid nam abs te impetrare potes, ut praeterca de tuo istuc vel corollarii vicem addes quippiam? Item alibi: 'Numquid audes gratiam mihi aliquam hinc fa-

cere argenti?' nam *audere* pro 'velle' usurpabant. Douza.

42 *Oh, mihi abs te caveo cautius*] Delirat hic Lambinus. Quid parasito interest causam litigii scire? Tum, quomodo cavet hic ab illo sibi, cui manifesto se prodit? denique ultimus versus unde pendet? nisi sic a parasito cavetur, si uxor celatur. Nugæ. Quin elegantissime et verissime sic restitui: ME. *Perge*. PE. *Non pergo hercle ego, nisi scio qua gratia. Litigium est tibi cum uxore: hoc mihi abs te caveo cautius*. ME. *Clam uxorem ubi sepulcrum habeamus*, &c. Jabet Menæchmus parasitum pergere in supparasitatione: at ille rennit blandiri gratis, nisi sciat qua mercede. Atque ob eam causam, inquit, diligentius abs te mihi caveo, et præscire præmium cupio; quia litigium tibi cum uxore est: ut haud facile me domum sis ad cenam vocaturus. Respondet Menæchmus: Eo pretio, quicquid dices, dices, ut hunc diem luculentum nobis, clam uxore habeamus. *Acidal*.

43 *Clam uxorem, ubi sepulcrum habeamus, et hunc comburamus diem*] Hanc sententiam habet: ubi mortuo et exacto die genium euremus et epulemur? nam 'mori diem' dicebant. Statius Silv. 1. 1v. 'Jam moriente die rapuit me cœna benigni Vindictis.' Sed et 'dies componi,' id sepeliri, ut mortuus, dicebatur. Virg. Æn. 1. 'Ante diem clauso componet Vesper Olympo.' Sic fere Hor. Od. 1v. 5. 'condere diem' dixit. Eo autem tempore cenare veteres solebant. Ita ex 'morte' et 'sepulcro' diei, tempus cenandi intellexit: proinde quasi cœna sit 'diei bustum' et sepulcrum. Turneb.

45 *Dies quidem jam ad umbilicum est dimidiatus mortuus*] Id est, inclinatus jam in pomeridianum tempus est dies: atque ita jam quasi dimidiatus mortuus: igitur comburendus. Fulgentius, de Solis equis: 'Lampos dici-

tur, dum ad umbilicum diei centrum conscenderit circum.' Jam, *Ad umbilicum*, id est, ad mediam partem: umbilicus enim quasi media pars animalis est. *Turneb.*

46 *Oculum persolum*] Oculum plane et omnino solum. Significat se luscum esse. Et particula augendi data est verbo, quod omnis expertus est incrementi. *Turneb.* V. N. Curc. 1. 3.

49 *Ab leonino cavo*] A spelunca leonina, ubi commoratur uxor, quæ ei instar leonis timebatur.

51 *Respectus identidem*] Jocus in verbo 'respectare.' Aurigator, vel agitator, in ludis Cirensibus identidem respicit eos qui pone sequuntur. Sic Menæchmus pallam uxoris indutus crebro oculos retorquet, timens ne ab uxore conspiciatur.

54 *Captum sit*] Roganti Menæchmo, eequid divinare de odore posset; præclarus ille augur, Egone? inquit, Non ipsum collegium augurum melius conjecturam fecerit. *Lips.* Sic 'captus augur,' 'captus judex,' 'captus arbiter' dicuntur. *Turneb.*

57 *Nam ex istoc loco nasum spurcatu odore illutibili*] Quasi dicat: Summam pallæ partem mihi olfaciendam porrige: nam *ex istoc loco*, id est, ex infima parte, nasum (pro 'nasus' antique) læditur et inquinatur odore fætidu atque illuto, hoc est, qui elui seu lavando abstergi non potest. Recte sane illi, meo judicio, qui *ῥδ illutibile* sic interpretantur. Nec licet aliter. Neque, quod a nonnullis factum, quicquam hic mutandum est. *Lutus* dicebant veteres pro 'lotus.' Unde grammatici volunt lutum, id est, cænum, per antiphrasin dictum, quasi minime lutum, hoc est, lotum. Hinc *illutus*, pro illotus. Glossæ Papiæ: 'illutus, sordidus.' Ab 'illutus' fit 'illutibilis.' Est ergo 'illutibile,' quod elui, quod lavando abstergi non potest. *Boxhorn.*

58 *Decet*] Ita Mss. Acidalio languidum hoc videtur: ideo malit *licet*,

assentiendi formula solemnī. At *τῶ* licet hic nullus est locus. Rectissimum autem est *decet*. Subintellige, fastidire; quia, nempe, palla olebat furtum et scortum: quod sequitur. *Boxhorn.*

62 *Diurnam stellam*] Id est, Luciferum: ut Hesperum 'Noctiferum' vocat Catullus. *Turneb.*

63 *Jam fores ferio*] Ita distinguendi ac legendi hi versus: *Jam fores ferio?* ME. *Ferī: Vel mane etiam.* PE. *Mille passum commoratus cantharum.* ME. *Placide pulta.* PE. *Metuis credo, ne fores Siniæ sient.* ME. *Mane, mane obsecro, &c.* Interrogaverat Menæchmum Peniculus an fores feriret amicæ. 'Feri' ille respondet, sed statim revocans quod jusserat, 'vel mane etiam,' dixit. Ad hæc Peniculus: 'Tu mille passum commoratus es cantharum.' Isto verbo, inquit, quo manere me jubes ne feriam, commoratus es cantharum mille passum, id est, mille passuum spatio ac mora, vel mille passibus. Tu a bibendo nos remoraris quantum est spatium mille passuum. *Salmas.*

64 *Vel mane etiam*] Puto scribendum, *Væ! mane etiam.* Cum dixisset Menæchmus 'feri,' pultaverat parasitus, sed improbe ac vehementer nimis. Ergo Menæchmus, *Væ*, scilicet tibi, qui delicatæ delicatas fores tam rustice insultas. Ne perge, ne iterum feri: sed *mane etiam*, expectandum. Respondet parasitus: Tua nunc opera serius bibemus. Et Indit confundendo longitudinem loci et temporis. Ut ille apud Quintilianum, 'quot millia passuum declamasset.' *Gronov.*

66 *Ab se*] Lambin. *ab se*, interpretatur 'domo sua;' Meursius 'sponte sua.' Sed Acidal. legit, ME. *Mane, mane obsecro hercle: eapse ecce exit: oh! Solem vide: Satin' ut, &c.* Quasi dicat: Nonne vides, solem hujus Erotii candoribus ex adverso oppositis obscuratum esse?

SCENA III. 1 *Extra numerum es*] Idem valent, *numero, pretio, loco*, ut, esse aliquo vel nullo numero, loco, aut pretio; esse extra numerum aut pretium. Hinc factum, ut pro 'cito,' Latini promiscue dicerent 'e numero,' vel 'in numero;' et postea omis- sa præpositione, 'numero:' quod Plauto familiare est. *Schopp.*

2 *Idem istuc aliis adscriptivis ad legionem*] Varro: 'Adscriptivi dicti, quod olim adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus, si quis eorum deperisset.' Contemptiores igitur isti adscriptivi. Dixerat Erotium Menæchmo, 'Salve.' Peniculus quæsierat; cur et sibi salus ab ea non diceretur. Responderat Erotium; extra numerum apud se esse Peniculum, id est, pretio nullo aut loco. Peniculus autem 'numeri' vocem, ut militarem accipit et interpretatur. De militaribus numeris sufficit adduxisse Ulpiani locum, L. 'ex eo tempore,' D. de Milit. Testam. 'Ex eo tempore quis jure militari incipit posse testari, ex quo in numeris relatus est; ante non. Proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti vel tirones sint, et publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt. Debent enim in numeros referri.' Quæ verba maxime huic loco illustrando faciunt. Nunc patet, quare legionis et ad eam adscriptivorum Peniculus, respondens Erotio, meminerit, et in ea metaphora pergatur. *Boxhorn.* *Adscriptivis*] Ubi legitur contemptiores fuisse adscriptivos? præclare consulentem imperatorem, qui sibi sciens et volens legeret peiores ac viliores in supplementa. Potius meliores legere debebat, qui casu interfectorum non terrentur. Imo nihilo viliores adscriptivi relatis in numeros: sed credibile est hos præsentiosem operam reipublicæ debuisse, ut illis parceretur, nisi necessitas admoneret. Et hoc vult parasitus, qui probrum

meretricis in meliorem partem vertit. Cum enim illa dixisset, 'extra numerum es mihi;' quasi diceret, te nullo numero habeo; Atqui, inquit ille, non ideo sum vilior, nam et adscriptivi ad legionem, non viliores relatis in numerum, extra numerum sunt. *Gronov.*

3 *Prælium*] *Prælium* urbane dixit, 'prandium' significans, manens in metaph. a re militari.

4 *Uterque*] Intelligit se et parasitum suum; ut recte Lambinus. Nam Erotio electionem tribnit, ut dijudicet cum utro, ipsone Menæchmo an parasito esse velit. *Pistor.* *Pro Ilio potabimus*] Nec mutandum est aliquid, nec est serium dicendi genus, sed jocus duplex *παρὰ προσδοκίαν*. Nam cum dixisset, 'mihi hodie apparari jussi apud te,' exspectabant spectatores, ut diceret 'prandium,' audiunt inopinantes 'prælium:' deinde, in eo prælio uterque pro Ilio, circa quod tantum bellum fuit, exspectabant dictum iri 'pugnabimus,' audiunt autem 'potabimus:' et utrimque in risum solvuntur. *Gronov.*

10 *Qui impetrant*] Quasi dicat: Facile a me obtines, ut te pluris faciam, quam quemquam eorum, qui a me impetrant mei corporis usuram. *Lamb.*

12 *Nam si amabas, jam oportebat nasum*] Nihil mutandum. Hic versus a parasito clare, ut et audiret meretrix, pronuntiatus. Præcedentem sub lingua dixerat, 'meretrix tantisper blanditur.' Ut autem dissimularet quod ita submurmuraverat, ex abrupto incipit, quasi continnaret id quod submisisse secum dixerat, 'Nam si amabas.' *Salmus.*

13 *Cravias facere, quas vocis, volo*] Hic *cravias facere* est spoliare se, et spolia a se in alterum transferre; quod Men. facit. *Turneb.* At vero, gravissime personæ errant: et mirum nemini lucusque in mentem venisse. An Men. exiit pallam et dat Peni-

culo, ut in ea saltet? nugæ. Exuvias facturus Men. id est, pallam Erotio destinatam exuturus, pallium dat interea Penicilo sustinendum: pallium, inquam, quod pallæ superinduxerat occultandæ, et in quo alias prodebat in scenam, ut solet in palliatis comediiis. Id cum Penicilus reciperet, simul orat Menæchmum, ut exuto hoc, in illa aliquantulum saltet, priusquam deponat: ubi hoc negat alter, quippe adhuc sobrius, statim exuere iubetur, &c. Igitur verbis nihil immutatis, tantum personas reconcinnavi. *Acidul.*

20 *Hoc animo*] Ita versus hic dandus Menæchmo, sequens parasito, quasi interpreti, quod illi dixit. *Gruter.*

23 *Ut ratio redditor*] Volunt distingui *perierunt plane. Ut ratio redditur.* Quod sit, quam bonam inquit et reddit rationem? atque hoc εἰρωτικῶς dici. Quod perinde est ac si dicam Mostell. iv. 3. 'Ut verba audio, Non equidem in Ægyptum hinc modo vectus fui, sed in terras solas:' scribendum esse, *Ut verba audio?* Sic enim parasitus: quantum audio vel colligere licet ex ratione, quam hic reddit, cum ait se quatuor minis emisse pallam, quam uxori subreptam meretrici defert, minæ quatuor perierunt. Sic Amph. 'Decimo post mense, ut rationem te dictare intelligo.' *Gronov.*

26 *Atque aliquid scitamentorum de foro*] Quidquid alii dicant aut mutant, verissimam lectionem erant Turnebus, *scitamentorum*: qua voce etiam usi alii. Ponitur hic pro scitis cibis. Nugantur enim qui 'scitamenta' ita dicta putant a ciendo, scilicet appetitum. Est cibus et condimentis etiam suis ornatus. Inde 'scitamenta,' sive 'sciti cibi,' ut supra, 'faceti cibi,' id est, pulehri appellantur. *Bo.xhorn.*

27 *Glandionidam suillam*] Nec conjunctionem hæc legenda, nec ut voluit

ea legi Gruterus. *Glandionidem* dixit parasitus, pro glandiis, ut 'pernonidem' pro pernis. Ita enim scribenda. Quæ nomina ad eum modum per lasciviam et jocum parasiticum formavit, *Glandionidem, suillam, luridum, pernonidem, sinciput aut polimenta porcina.* Salmas. Sed et 'suis glandium' est in Curcul. ii. 3. Nec *Glandionidam* pejns est quam *Glandionidem*, quia dicebant Leonidas et Leonides, et similia. *Gronov.*

28 *Aut polimenta porcina*] 'Polimenta,' ait Verrius, 'antiqui dicebant testiculos porcorum, cum eos castrabant: a politione segetum, aut vestimentorum: quod similiter atque illa curentur.' Arnob. lib. vii. 'Polimenta sunt ea quæ verecundius proles dicimus.' Idem de prolibus lib. v. 'Parte altera proles cum ipsis genitalibus occupat.'

29 *Madida*] Veteres *mudere* pro 'coqui' usurpasse, sat multis exemplis docere possum. Virg. Georg. i. 'Et quamvis igni exiguo properata maderent,' &c. Id ex eo credo, quod plerumque quæ cocta sunt, tenerescere et madescere solent. *Turneb.* *Madida quæ mihi apposita*] Prorsus non dubito errare, qui vix dubitat, quin sit scribendum, *Madido quæ mihi.* Nam *madida* sunt, ut recte acceperunt et docti interpretes, 'cocta.' Persa i. 3. 'Collyræ facite ut madaent et colliphia, Ne mihi incocta detis. Sa. Rem loquitur meram, Nihil sunt crudæ nisi quas madidas glutias.' Sed, inquit, quid opus erat dicere, ut cibi cocti in mensa apponerentur? Imo quid opus erat dicere, ut cibi apponerentur jam ebrio et pleno? *Gronov.* *Milvinam*] Quæ milvinam ὀρεξῆν et appetentiam mihi suggerant, id est, vehementem: de milvi rapacissimæ et semper famelicæ avis natura. *Turneb.*

SCENA IV. 1 *Nummos tris habes*] Aureos intelligit Lambinus, non sestertios. Ego vero nec sestertios, nec

aureos, sed, ut alibi Plautus, didrachmos. Nam si obolo olera et pisciculi sufficiebant in cœnam seni apud Terentium: si nummo, hoc est, didrachmo, erat χοιρίδιον, ut videre est act. iv. sc. 2. (quod Athenis constabat tribus drachmis, ut ostendit Aristophanes in Pace) quidni triginta sex obolis lauta cœna compararetur tribus? Gronov.

4 *Jam isti sunt decem*] Facete expressit Peniculi edacitatem. Videtur autem mihi Eubulum comicum imitatus, apud Athenæum lib. i. qui ingeniose edacem Philocratem, cum unus esset, his nominavit, et pro duobus numerari voluit. Muret.

ACTUS II.

SCENA I. 4 *Si adveniens terram videas quæ fuerit tua*] Maximam censet voluptatem Menæchmus, si terra saltem videatur: at majorem servus, si terra patria videatur: quam et hic nixæ desiderat pertæsus itineris. Argutiola Lambini in verbo *fuerit* inanis est; et possis emendare *fuat*, ut omnis ambiguitas tollatur. Acidal.

11 *Mure Superum*] Hadriaticum, Italiæ lavans superiora: dictum ab Adria oppido. Superum dicitur, quod, si Infernum spectetur, orientalius, vel (ut alii volunt) Arctico polo vicinius, ubi pars mundi putatur superior. Merula. *Græcianque exoticam*] Quare Græcia dicta sit 'Italia,' non dubitatur; sed quare 'Major Græcia.' Certissimum est ita vocatum a Romanis, quia propior ea esset illis, quam transmarina Græcia: quemadmodum contra Græcos Italos ipsi Græci transmarini vocabant ἑξωτικούς, id est, *barbaros*. Nam Messenio apud Plautum vocat 'exoticam Græciam,' quam Romani 'Majoram Græciam,' non quidem ex persona sua, nam erat Siculus: neque vocasset consulto se ipsum barbarum: sed μιμητικῶς ex persona Græcorum ipsorum, qui Siculos et

Calabros vocabant Ἑλληνας ἑξωτικούς, id est, *barbaros*: ut Plautus cum se vocat 'barbarum,' et 'barbariam' Italiam, non ex consuetudine Rom. dicit, sed ex persona Græcorum, qui βαρβάρους καὶ ἑξωτικούς Italos vocabant: Turnebus, qui illam Græciam, quæ in Epiro erat, intellexit, profecto non leviter erravit. Scalig.

14 *Si apparet, jamdiu*] Recte Camerarius et Lambinus, quod habent scripti, distinxerunt, *si apparet, jamdiu*. *Hominem inter vivos quæritantus mortuum*. Et hoc vel ob id ipsum, quia sequitur, *Nam invenissemus jamdiu, si viveret*. At illos aiunt mentem non intellexisse: et scribendum, *si apparet tamdiu*: et id explicant: Si acus tamdiu posset apparere et in oculos incurrere, id autem fieri non posse: statim enim amissam acum occultari, et se subtrahere oculis. Sed non intellexerunt boni viri, quid Plauto hic esset 'apparere;' est enim id idem quod exstare, superesse, non amotum esse, ubi quæritur. *Si apparet*, sicubi exstaret, conspiceretur. Truculent. ii. 7. 'Hoc saltem servat mare: cum illi subest, apparet; huic des quantum vis, nusquam apparet.' Gronov.

20 *Vivus*] Censeo *virus* retineri posse, bono etiam sensu. Non enim vivum tantum exequi statuit, sed et mortuum: usque dum mortuum saltem certo sciat, &c. Et nisi *virus* retineatur, inutilis vox est *aliter*. Ita locutus est Amph. 'Tu me vivus h. nunq. facies, quin sim Sosia:' non *vivo*; ut temere mutant. Acidal.

23 *Historiam scripturæ*] Nempe situs terrarum orbis, urbium, insularum, marium, per quæ peregrinamur. Forte alluditur ad celeberrimam Ulyssis peregrinationem. De qua multiplex olim a diversis scripta historia, quæ nec scribi potest sine accurata geographicarum rerum cognitione. Boxhorn.

25 *Non tuo hoc fiet modo*] 'Suo mo-

do aliquid facere,' est, obtemperare libidini: ut sibi rectum videtur, sic facere. *Palm.*

30 *Viaticati hercle admodum æstive sumus*] Recte se habent, *Viaticati hercle admodum æstive sumus*: id est, admodum leviter. Veteres habuere æstivas vestes leviores, et hibernas crassiores ac magis graves. Hinc 'æstive viaticatus' dicitur, qui leve viaticum habet. Levi viatico nihil esse gravius, festive dixit Sidonius Apollinaris. *Salmas.* Viatores, præsertim tenuiores, æstate minus sibi provident de viatico, quam hyeme; nam et paucioribus diebus, quo volunt, perveniunt, non tempestatibus hibernis detinentur; et inter eundem frugibus, quos capiunt ex agris, prope vitam tolerare possunt, et sub dio sine injuria corporis cubare, minusque in vestem impendunt. *Gronovius.*

39 *Quia nemo ferme sine damno*] Joco dictum est Epidamni nomen junctum esse ex ἐπὶ et *damnum*; quia illuc nemo fere nisi damno suo divertere solet: quod omen fugiens populus R. antiquum oppido restituit Dyrhachii nomen. *Muret.*

45 *Id utrumque*] Plane ad eum modum quo Agricola ille apud Tacitum: 'Maluit præficere non peccaturos, quam punire qui peccassent.' Haud aliter hic Menæchmus mavult Messenioni ad peccandum proclivi adimere paratam peccaturo occasionem, quam ei post peccatum nimium irasci. Nam iracundus natura et animi perditus erat Menæchmus. Neque enim *animi perciti* legendum est, quod vult Lipsius. 'Perdito animo' aut 'perdite' aliquid facere dicitur, qui ita ab affectibus abripitur, ut rationi nullum reliquisse locum videatur. Inde dicimus, 'perdite amare,' 'irasci,' 'perdito animo esse.' Ut hoc loco. *Boxhorn.*

SCENA II. 12 *In vidulo salvum fecerit*] Arbitror loqui de peniculo quo

extergebantur baxæ aliaque; habebatque servus in vidulo qui in humeris. *Gruter.*

16 *Sacres sinceris*] *Porci sacri*, sive, ut vet. loquebantur, *porci sacres sinceris*, id est, puri et integerrimi, atque ad sacrificium idonei, laribus immolabantur, ab iis qui piaculum ali-quod admiserant, aut qui insani fuerant; imo etiam, quibus aucta erat liberorum prole familia. Videatur Varro R. R. I. I. et 4. *Muret.*

21 *Seu Coriendrus*] Pro *Cylindrus* omnino hoc versu scribendum puto *Culindrus*, nomine quasi a 'culo' facto. *Nic. Heins.* *Culindrus*, pro *Cylindrus*, tunc scriptum et pronunciatum fuit. Nam eo tempore Y Græcum passim a Romanis, in Græcis vocibus quas usurpabant, mutabatur in V Latinum. Cum igitur se dixisset *Culindrum* vocari, respondet Menæchmus, *Seu tu Culindrus*, seu tu *Coliendus*, perieris: a coleis voce obscæna conficta, ut 'culindrus' videbatur esse a 'culo.' Quasi diceret, sive a culo, sive a coleis nomen habes, periisti. *Salmas.* *Perieris*] Catull. Carm. LI. 'Peri rustice:' Græcorum ἐρρε, et φθειρου exprimit; ita hoc loco 'perieris,' id est, ἐρροis. *Scal.*

29 *Cyathisso*] *Κυαθίσσω, οἶνοχοῶ.* Translatum est significatum a causa efficiente in instrumentum. Isti pincerna dicebantur 'pocillatores servi,' et 'Ad cyathos.' Propert. 'Lygdamus ad cyathos.' Quibus convivæ subinde dicebant, *πίνειν κίρνα*, *miscere ut bibam*. *Scalig.*

41 *Multum et odiosum*] 'Multus' dicitur, qui negotii plurimum facessit, tanquam si ipse non solus, sed plures eum eo. Nec absimiliter Catullus Carm. CLX. 'Multus homo es naso,' &c. *Gruter.* 'Multus' pro homine tetrico morosoque et importuno accipitur, quem Græci φορτικὸν dicunt. Afranius apud Nonium: 'Multa es, et molesta multum.' Flav. Vopise. in Epist. Valcriani de Aure-

liano scripta: 'Nimius, multus est, gravis est, ad nostra non facit tempora.' Sed Græci πολλὸν dicunt hominem gravem et serium, et quantivis pretii: at Latinis 'multus' semper in malam partem pro ardellione usurpatur et satageo. *Gronov.*

43 *Quamvis ridiculus est*] Id est, nihil magis ridiculum eo ne operari quidem potest. Sic Catull. Carm. XII. 'Quam sordida res,' id est, admodum sordida, interprete Mureto. V. N. Amphitr. 1. 3. *Taubm.*

51 *Machunt*] Id est, cocta sint. Vide notas supra 1. 3. 29.

54 *Ire hercle melius, &c.*] *Te* suspense legendum est, ut sit jocus ex ambiguo: *Ire hercle melius est te*, neupe maximam in malam crucem; vel, intro, atque accumbere. *Dis-sald.*

55 *Ad Vulcani violentiam*] Id est, ad ignem.

69 *Navis prædatoria*] Meretrix Erotium.

75 *Navales pedes*] Intelligit servos remiges, qui in navi loco pedum sunt. *Turneb.*

SCENA III. 1 *Sine fores sic*] Non divinatui difficile, cur fores suas operiri, id est, claudi vetet Erotium, eis præsertim, qui experimentis cognitum habent, nihil pejus homines amatores, quam oclusas dominarum suarum januas odisse. *Douz.*

5 *Amanti amœnitas malo est*] Amœnitas loci allicit amantem, ut velit in domo meretricia versari: quod ei damnosum, &c.

9 *Potissimus*] *Amator potissimus*, qui primas partes apud amicam tenet. Ter. Eun. 'primum' vocat. Hinc Plauto, 'amicæ potiore fieri' est ita insinuare et conciliare se amicæ, ut pulsus rivalibus solus et primus placeat, et regnet in exoptatis amoribus. *J. Gul.*

21 *Folia nunc cadunt*] Significat: Si comparentur hæc, quæ nunc fiunt, cum iis quæ intra triduum futura

sunt; proinde esse, ac si folia cadentia cum ipsis arboribus cadentibus conferantur. *Folia* vocantur etiam res nullius pretii aut ponderis. Apul. 'folia sunt artis et nugæ meræ.' *Gruter.*

26 *Elecebræ*] 'Elecebræ argentariæ, meretrices, ab eliciendo argento dictæ.' Ita Festus.

30 *Delicias facis*] *Delicias facere* interdum est irridere; ut hoc loco: interdum idem quod in Pænulo, 'facere nequam,' id est, indulgere libidini. Catull. 'Si quis delicias diceret, aut faceret.' *Muret.*

36 *Bene vocas: tam gratia est*] *Leg. Jan.* Quasi dicat: Benignam te et liberalem in eo præbes, quod me ad prandium vocas; verumtamen habeo gratiam: quod est, gratiam tibi tui prandii facio; prandio tuo non utor. *Lambin.* Græci cum nollent ire invitati, dixerunt κάλλιστα, ἐπαινω, et πάνυ καλῶς, quomodo Latini, 'benigne,' 'gratia est,' 'facio gratiam.' At qui invitabant, dicebant, 'Una erimus hodie.' Terent. 'Dionysia hic sunt: hodie apud me sis volo.' *Casaub.*

40 *Qui extergentur baxeæ*] Joculariter ludit in ambiguo significato Peniculi; qui et parasitus erat, et spongia oblonga caudæ similis; quæ, præter cetera, baxeæ etiam extergentur. Sunt autem baxeæ, calceamenti genus. Apuleius in Floridis: 'Vestem de texterna emere, baxeas de sœterna præstinare.' *Baxeæ* item crepidæ sunt, ἀπὸ τῆς βάξεος, sive philosophis speciatim attributæ. *Junius.*

41 *Hæc mulier cautherino ritu adstans somniat*] Jocus ex ambiguo. Nam et *somniare* somnia est videre inter dormiendum: dormiunt autem equi plerumque stantes, (somnia autem comes somnium est,) tamen cautherii magis; qui, quod castrati sunt, mitiores et placidiores somniculosique et dormitantes magis ob torpo-

rem videntur. *Somniare* etiam delirare, nugasque et deliramenta effutire valet; ut *Cure.* iv. 3. ‘quos tu mihi libertos somnias?’ id est, nugaris et blateras. Mulierem igitur insanire et delirare dicit. *Turneb.*

51 *Quam tu mihi navem narras*] Alii querant in voce *navis* obscenitatem. Hic nulla est. Quæ potest enim cogitari obscenitas, ubi quis dicit, se in navi prandisse, inde huc egressum esse? Quæ autem subjicit mulier, ‘Perii, quam tu mihi navem narras?’ nihil aliud significant, quam perturbationem mulieris longe nec opinatissima audientis. *Rud.* II. 2. ‘Confracta, mi Trachalio, est hac nocte navis nobis. *Tr.* Quid navis? quæ istæc fabula est?’ *Gronov.*

53 *Quasi suppellex pellionis, palus palo proximus*] Et in tentipellio sunt pali ad distendendas pelles: et de palis multis in taberna merces suspendebantur, et domi suppellex. Atque hoc de Pellione homine paupere dicit, cujus suppellex præter palos nudos nulla erat. Is autem etiam comædiarum actor, sed malus erat. Quem etiam perstringit *Bacchid.* II. 2. *Turneb.*

58 *Ubi rex Agathocles, &c.*] De uno eodemque Agathocle ista a Plauto dici censemus, quæ ita rescribenda sunt: *Ubi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Plinthias, Tertium Lyparos, qui in morte regnum Hieroni tradidit.* Sed quæstionis est, quare dicatur Agathocles unus, idemque primum, iterum, atque tertium regnasse. Facilis istis est responsio; ex qua etiam illud liquebit, quare Plinthias, itemque Lyparos a Plauto dicatur. Primum igitur Agathoclem regnasse dicitur, ad quod fastigium quibus artibus evectus sit, fuse docet *Diod.* Sicul. lib. XIX. Ea tamen dignitatis sede pæne exensus fuit, cum in Africa bellum gereret. Veruntamen victis rebellibus, in integrum fuit restitutus, ut *Diodor.*

lib. XX. Atque hinc quasi iterum de novo rex factus videtur. Quare autem Plinthias, ἀπὸ τοῦ πλίντου, figlinam enim fecerat Agathocles, dicatur, causa petenda est ex *Diodoro.* Verum non diuturna admodum Agathocli hæc felicitas fuit; sed ita dejectus est paulo post, referente *Diod.* lib. XX. ut desperabundus ad imperii abdicationem ultro sese offerret. Quam conditionem cum recusarent illi, penes quos erat rerum summa, collatis signis feliciter dimicavit Agathocles, partaque est ab eo victoria, firmatumque imperium, quod asserere sibi quasi de novo tertium videbatur. Sed id administravit crudelitate cum summa, cujus experimentum dedit, delicto funditus illo exercitu, qui se dediderat; unde merito a Plauto Lyparos, λυπαρὸς ἢ λύπηρος, id est, *sævus* et *molestus* appellatur. *Petitus.* Et iterum *Pinthia*] Non *Pythia*, ut *Hermolaus* et *Lambinus*, non *Panthia*, ut *Camerarius*, non *Pinthia*, ut *Gruterus*, non denique *Plinthias*, ut *Petitus*, sed *Phintias* est scribendum. Hoc enim nomen fuit unius ex multis tyrannis, qui post mortem Agathoclis per Siciliam exstiterunt, commemoratus *Diodoro* Siculo lib. XXII. cujus et nummi reperuntur inscripti ΦΙΝΤΙΟΥ ΒΑΧΙΛΕΩΣ, quique urbem *Phintiam* vel *Phintiada* condidit. Sed *Agri-*genti dominatum obtinuit, et in ea successit Agathocli, non *Syracensis*: hoc excusandum est in persona mulierculæ, ex male tradito, male accepto rumore, memoria mala, ut sit, rem narrantis et confusas, tempora, loca, acta facile confundentis. Pronunciat autem *Phintia*, qui Græce φιντίας, ut alibi *Pterela*. Nec dubito, quin alia in parte fuerit revera aliquis *Liparo*, etsi in historia nomen ejus interciderit: neque enim *Pyrri*hi nomen sic deformasse ausim dicere. Excusandum quod in morte *Liparonem* istum tradidisse regnum ait *Hieron*i: nec enim ille regnum debuit

cuiquam, sed suæ virtuti atque amori civium. *Gronov.*

71 *Amabo*] *Amabo* hic nihil aliud significat quam 'orabo;' ut et infra act. III. sc. 3. Terent. Hec. sc. penult. 'Dic me amare, ut veniat.' Est enim blandientis, 'Ait te amare.' Sed et Græci haud dissimili modo *στέργω* suum accipiunt: hoc enim non tam *amo* quam *oro* significat, si Sophocli credimus: imo nos hodieque quippiam ab aliquo postulaturi, 'Amabo te,' in oratione directa dictitamus. *Lips.* *Scin' quid te amabo*] *Scin'*, inquit, quid te sim oratura, ut facias mei honoris causa? Itaque ineptissime conciditur oratio distinguendo, *Sed scin' quid? te amabo ut facias*: quasi intelligatur, 'scin' quid velim?' Imo etsi hoc intelligatur, non tamen ita distinguendum est: foret enim integrum, *Scin' quid velim, te amabo, ut facias? scin' quid te velim, ut facias, amabo?* quæ oratio media alia interrogatione dividi non potest. *Gronov.*

72 *Ad phrygionem, &c.*] Non solum pallam suam vult reconcinnari, et quæ in ea corrupta erant ac læsa, sarciri; sed etiam alia quædam adjecti ornamenta picturasque ad eas quas jam habebat, acn phrygionis factas. Phrygio enim non ipse pulvinar aut vestem faciebat; sed jam factam accipiebat, ut variis operibus eam ornaret, et picturis variegaret. Præterea quod in pulvinari aut veste pinxerat phrygio, id opus ita expressum in veste extabat, ut extra corpus vestis emineret; et qua parte insutum aurum, aut colores acn in texti essent, ea parte vestis asperior ac rigidior reddebatur. *Salmas.*

74 *Eadem ignovabitur*] Eadem opera seu ratione palla reconcinata immutabitur ne ab uxore agnoscatur.

79 *Quid ergo? Me. Opus est*] Non multum corruptelæ et difficultatis in hoc loco, qui viros doctos habuit exercitos. Menæchmus ingressurus domum meretricis, servo Messenioni

abennti quo jusserat aliquid adhuc mandaturus vocat, 'Eho Messenio, accede hnc.' Iratus servulus quod dominum videret in ædes meretricis intrare, respondet, 'Quid negotii est?' Et iterum, 'Quid ergo opus est?' 'Imo opus est,' herus dicit: servulus iratior, 'Scio opus est;' nempe ut mendices, quia ad mendicitatem facile redigebant meretrices quemcumque arripissent ac tenuissent. Ad hæc herus respondet, 'Tantum nequior.' Ita enim scribendum, non *tanto nequior es*. Nam de se hoc dicit Menæchmus, non de servo suo. Tanto, inquit, nequior sim, si hoc fiat quod dicis, ut non solum meretricis domum ingrediar, sed etiam ad mendicitatem ibi me redigam. Tantum vero abest, ut illa me mendicare cogat, ut etiam prædam invenerim ex ejus notitia. 'Habeo prædam,' inquit, 'tantum incepti operis.' *Salmas.* *Quid ergo? Me. Opus est*] Non modo Scioppius et Acidalius hic inserunt operam, sed vel maxime *ὁ πᾶν* qui non multum corruptelæ et difficultatis in hoc loco esse ait. Imo corruptelæ nihil est. Servum a quo paulum recesserat, quum diceret illa vers. 66. 'hunc metuebam,' vocat Menæchmus. Respondet ille, 'Quid negotii est?' in quo nulla apparet ira; sed ragat simpliciter, quasi dicat, *Quid me vis? Merc. I. 2. 24.* Rursum dominus, *St! scire vis quid sit negotii? opima præda mihi obijcitur.* Quod non assequens servus, 'Quid ergo est,' inquit, quod significas? Rursum dominus, *Opus est me has ædes ingredi, cum audacia et astutia, ut quod molior, emoliar.* Servus ne sic quidem cogitationes domini cum perciperet, 'Quid opus est?' ait. Quem cum aliquamdiu sic lusisset, ac suspensum tenuisset, 'Scio,' interponit, 'ut me dices,' nempe perisæ funditus, si pedem posuero intra hoc limen. Subjicit servus, 'Tanto nequior es.' *Eo, in-*

quit, peior es, quod scis, quæ dicta merearis, quæque ego objurgandi tui causa dicturus sim: et tamen in istud barathrum te conjicis. Tandem fatetur palam, quod prius non fuerat eloquentus, 'Habeo prædam.' Pro *scire* vis erat in Mss. et vet. codd. *susce-ri*; unde satis commode alterum effixerunt. At illud *mendices* nihil est, quum in optimo codice sit *medicas*, et in eodem ex illo factum antiqua manu *me dices*. Nec vero scripti, *Tanto nequior*: etsi nihil intersit: sed et scripti et editi vetusti, *Tanto nequiorum*. *Habeo prædam*. Unde fecit, quod edidit Camerarius. Recte: nisi malis, MES. *Tanto nequior*. ME. *En habeo prædam*. Illud *ut me dices* intellexit etiam Acidalius. Gronov.

82 *Ut venias adversum mihi*] 'Adversum venire alicui' non tantum est obviam ire, sed etiam ire quæsitum aliquem loco designato: et dicitur præcipue de servis, qui veniunt, ut dominos aliunde deducunt. Gronov.

87 *Lembum directum*] Vide notas Capt. III. 4. 103.

ACTUS III.

SCENA I. 4 *Dum hieto*] Priscum verbum et ad hunc locum unicum. Diomedes lib. I. 'Hictare' et 'hiatere' veteres dixerunt. Cæcilus: 'Sequere me tu, qui mihi oscitans hietansque restas.' Laberius: 'Hietantur fores;' pro eo, quod est *hietant*, id est, patent. Glossar. Benedicti: 'χασμῶμαι, oscitor hieto: χασμῆσις, oscitudo.' Palmer.

6 *Qui illum Dii omnes perduint*] Quam parati fuerunt ad Plantum restitendum, quibus hoc genus loquendi novum, et placuit conjicere ad marginem, *Quin illum?* Cur non idem tentarunt ad Casin. II. 4. 'Qui illum Dii Deæque omnes perdant.' Persa v. 2. 'Qui illum Persam atque omnes Persas, atque etiam omnes personas Male Di omnes per-

dant.' Trinummus IV. 2. 'Hem istic erit, qui istum Di perdant.' Gronov.

9 *Census capiant*] Qui in senatum non venerat, pignoribus captis multabatur: ita qui non venerit in concionem, eum pignoribus captis coerceri vult parasitus. Sed *pignora capere*, dixit 'census capere.' Turneb. *Census capiant illico*] Forte, *census carcat illico*: id est, mulcentur parte census. Ut apud Terentium, 'tui carendum quod erat.' Gronov.

10 *Qui singulas escas edunt*] Scalig. Conject. *μονοφαγεῖν* interpretatur, Cujus nemo particeps est. Mihi constat eos hic dici 'in dies singulas escas edere,' qui semel tantum de die edunt; qui cænam tantum, non prandium sumunt. In eorum numerum se censi non vult parasitus, qui jam tamen prandium perdidit. Pist.

13 *Perdidissem prandium*] Hoc Græcis est *παρδειπνηθῆναι*, cænam perdere; non, ut putant, *domi cænare*: vel quod Martial. Ep. XII. 78. eleganter dixit, 'affici domiceenio.' Casaub.

SCENA II. 20 *Minore nusquam bene fui dispendio*] Nusquam tam bene acceptus et lepide curatus fui minore sumptu. Et 'esse probe,' pro bene admordere et tubercinari quicquid intra dentes venerit. J. Gul.

27 *Fecisti funus me absente, &c.*] Sepelivisti, me absente, prandium, id est, consumsisti. Seneca Ep. XII. 'Cum se finereis epulis sepelivisset.'

28 *Cui ego æque ac heres eram*] Omnino legendum, *cui ego æque eres eram*, id est, heres. Nam in meo codice Cantabrico, *cui ego, eaque eris eram*. Ego, inquit, non minus heres prandii eram, id est, dominus prandii, ut supra, 'heres nunquam erit post hanc diem.' Tu illi solus me absente coherede fecisti funus. Ac omnes heredes simul funus procura-

bant et exequiis defuncti intererant. In eodem codice legitur, *fecisti funus meo absenti prandio*, pro 'med absente,' id est, me absente. *Salmas.*

31 *Pro maledictis dari postea*] Connice additum est ex abundantia, *postea*. Palmer.

46 *Occisa est hæc res*] Periit hoc negotium. Capt. III. 4. Ita in Cod. Theodosiano est 'interfectum negotium:' ita Aristophan. τὸ τρύβλιον, τέθυγκέ μοι, pro κέκλανσται, *factum est, periit*. Casaubon.

48 *Cinædos*] Turnebus *cinædum* 'saltatorem' hic interpretatur: Lambinus mollem et impudicum, et quem supra I. 2. 'catamitum' dixerit.

56 *Satin' ut quemquam conspicio*] Quid id rei est, satisne delusus sum? Quotquot obviam mihi veniunt, indicant, ludibrio habent. *Boxtorn.*

SCENA III. 1 *Amare ait te multum Erotium*] Hic *amare* est amanter precari, et a caro homine rogare et optare. *Turneb.*

4 *Spinther*] Spinther genus armillæ etiam veteres interpretantur, at vers. 8. 'spinther' et 'armillæ' differunt. Spinther non simpliciter armillam significat, sed est armillæ species, ut interpretatur Festus, qua mulieres utebantur brachio summo sinistro. Armillæ sunt proprie quas in utroque brachio gerebant. Græcis ψέλια et κλάνια. Vox spinther vel spinther Græca est Æolica. Σφιγκτήρ annulus est a stringendo. Unde et pro ano etiam sive podice, qui et inde nomen habet. Nam et δακτύλιον Græci vocant. Pro σφιγκτήρ Æoles dicebant σφινκτήρ. Unde Latinum *spinther*, cum enallage etiam. Inde 'spintheriæ' genus infanis libidinis apud Tacitum, a Tiberio repertum, quod annulatim quasi connexi tenerentur. De quibus illud Epigramma Ausonii ex Græco versum, 'Tres uno in lecto.' Spintherias plane designat. *Spinther* pro Sphincter, ut *Pinthias* supra pro Græco φυντίας, quod nomen est pro-

prium Siculum. Sic enim codex meus legit supra act. II. sc. 3. 'Ubi rex Agathocles regnator fuit, et iterum Pinthia,' pro Pintia sive Phintia, qui Græce φυντίας. *Salmas.*

15 *Dicam curare*] Lego *curassere*, id est, dicam Erotio, te, quæ oravit, curaturum. *Lambin.*

17 *Inaures stalagnia*] Cohærent per appositionem. *Inauris ἐνώστιον, ἐλλόβιον*: monile, quod aurium lobis inseritur, et appendet. *Stalagnium*, inaurium genus esse crediderim oblongum, ex bacca pendula: a guttæ similitudine, quæ *σταλαγμὸς* Græcis dicitur. Cæcilius apud Festum: 'Ex aure ejus stalagnium habeo domi.' *Junius.*

20 *Manupretium*] Varro de L. L. I. IV. 'Quod manu factum erat, et datum pro eo manupretium, a manibus et pretio.' Isidorus Etymol. II. I. 'Abusive manus etiam ars vel artifex: unde manupretium dicimus.'

25 *Ut, quantum possint, quique liceant, veneant*] Alii leg. *quanti possint*, scil. venire. Schop. leg. *Ut quantum possit, quique liceat, veneant*, id est, ut quamprimum, et quanti licet vendantur.

ACTUS IV.

SCENA I. 8 *Hac abiit*] Lævorsum qua coronam abjecerat Men. Soscles. *Douza.*

9 *Optime revertitur*] Opportune, in tempore.

11 *Male habcas*] Id est, excipias, tractes, verses maritum. *Taubm.*

SCENA II. 1 *Morc moro*] *Mos morus*, id est, stultus, *μῶρος*. Mil. 'Ego stulta atque mora multum.' Trin. 'Is mores hominum moros et morosos efficit.' Ordo et sententia est: Ut, hoc est, qui, quo pacto, sen quam maxime stulto more multumque molesto utitur! et, ut quique sunt optimi et maximi, hunc morem habent: clientes, &c. *Θαυμαστικῶς*. *Lamb.*

10 *Qui neque leges*] Mutat nume-

rum. Quasi dicat : Isti, qui neque leges, neque æquum bonum (ἐπεικὴς) colunt, sollicitos reddunt et negotiis molestant suos patronos. Alii hic volunt esse principium novæ sententiæ; quos non audio. *Lamb.*

19 *Ad populum*] Comitii ceturia-
tim calatis. *Douza.* *In jure*] Apud
præto-rem pro tribunali, sellave posi-
ta. *Douza.* *Ad judicem*] Vel a præ-
to-rem datum, ut sunt recuperatores :
vel a litigatoribus captum, ut arbi-
trum. *Douz.* Lites disentiuntur aut in
comitio pro rostris ad populum ; aut
in fori area apud præto-rem in jure ;
aut in basilica apud judices. Cicero :
' Nam si quis statuit hunc esse ora-
to-rem, qui tantummodo in jure aut in
judiciis possit, aut ad populum, aut in
senatu copiose loqui.' *Pollet.*

22 *Attinuit*] Ita me in suo negotio
occupatum retinuit. *Lambin.* *Delinuit*] Ita me ab eo quod acturus eram,
avocatum tenuit. *Lambinus* sic in-
terpretatur et fallitur. ' Attinere ' et
' detinere ' hic eo differunt, quod ' de-
tinere ' sit diutius attinere : de huic
verbo, ut multis aliis, junctam habet
augendi significationem. *Boxh.*

24 *Conditiones tetuli*] ' Conditiones
ferre ' est proponere formulam trans-
actionis, qua controversia aut res li-
tigiosa componatur. *Anton.* ap. *Cic.*
Philip. xiii. 17. ' Qui me præcipitem
egerit æquissimas conditiones feren-
tem.' *Gronov.*

25 *Aut plus*] Mirum in modum hic
hæsitant interpretes. Haud dubie
legendum est : *conditiones Tetuli tor-
tas, confrugosus. Haud plus, haut minus,
quam opus erat, &c.* *Aut* vulgatum si
retineas, pro *haut* accipiendum est.
Aut enim pro *haut* scribebant veteres.
Neque se aliter accipere monet me
Salmasius, quem audiamus. *Boxhorn.*
' Controversiam dicere ' idem quod
paulo ante, ' causam dicere.' Nam
' causa ' et ' controversia ' eadem quæ
Græcis αἴτια. Sed et hoc loco *aut*
pro *haut* acceperam. Sic enim scri-

bebatur, *haut* vel *aut*, pro *haut*.
' Haud plus, aut minus, quam opus
erat multo, controversiam dixeram,
ut sponsio fieret.' In causa dicenda
et controversia disceptanda non mul-
to plus aut minus dixi quam opus erat,
uti sponsio fieret. *Salmas.* *Aut plus
aut minus*] Ego vero nec *haut plus
Haud minus*, vel *haut plus Aut minus*
scribendum pnto, nec si vulgatum re-
tineas *Aut*, pro *Haud*, accipiendum.
Sic enim solent loqui. *Captivis* v. 3.
' Cur ego plus minusve feci quam æ-
quum fuit ? ' *Terent.* *Hecyra* v. 1.
' Ne quid faciam plus quod me post
minus fecisse satius sit.' *Phorm.* III.
3. ' Ne quid plus minusve faxit,
quod nos post pigeat.' *Sneton.* *Oc-
tav.* c. 81. ' Ne plus minusve loque-
retur ex tempore.' ' Controversiam
dicere ' ut ' causam dicere ' accipe-
re possum : sed quemadmodum ' non
plus causam dicere,' pro non plus in
causa disceptanda dicere, handqua-
quam tolerarem, ita nec sufferre pos-
sum *haut plus aut minus controversiam
dicere*, pro tantummodo in controver-
sia dicere. *Lambinus*, dixi *In con-
troversiam*, ut sponsio. Quod si au-
derem, facerem *multæ*. *Dixeram in
controversiam, uti multæ sponsio fieret* :
ut se invicem provocarent, Ni hoc ita
est, dabis mille nummum ? Sed forte
melius : *aut plus Aut minus, quam
opus erat, multo dixeram, Controversiæ
uti sponsio fieret.* Modo, inquit, au-
gebam rem, modo minnebam ut am-
biguum facerem judicem, ne clientem
meum primo cætu condemnaret; sed
ut ad sponsonem veniretur. *Gron.*

40 *Næ fœnerato abstulisti*] Næ tu
pallam magna tua mercede, id est,
magno tuo malo abstulisti. Tralatio
est ab iis, qui pecuniam grandi fœ-
nore mutnam accipiunt. *Lamb.* Imo
ab iis, qui quod audiunt accipiuntve,
bonum malumve fuerit, omnino deinde
reddunt, juxta regulam Hæsiodi,
cum fœnore luculento. *Gruter.* *Sic
datur*] Sermo castigantis et pœnas

sumentis, aut pœnas sumptas esse gratulantis: quare par istud verborum parasito datum enperem. *Gruter.* secutus Lambinius hanc interpretationem. *Sic datur*] Utrumque falli aiunt, nam 'sic datur' hic idem esse quod sic tenetur. At illi plane hic tenentur et deprehenduntur pro infrequentibus lectoribus Planti, quem admodum et in *Asinaria* II. 4. 33. ubi tentabant simile, *sic dederō*. Nunquam aliter hæc formula accipitur, et exempla sunt in promptu, quæ jam alii congesserunt. Afferunt tamen locum Ovidii: 'Se quoque det mulier populo speciosa videndam.' Quid autem simile: 'sic datur,' et 'det se videndam?' Deinde an 'det se videndam,' est teneatur, deprehendatur in flagitio? *Gronov.*

46 *Nisi unum: palla pallorem*] Hæc nequiquam Menæchmo sunt tribuenda, qui confidenter in sequentibus negat se pallam uxori surripuisse. Igitur Peniculi persona his præscribenda, et reliqua legenda, quomodo edidit Camerarius: *MU. Pallam. ME. Pallam, quid? MU. Pallam, quid paves? ME. Nihil equidem parco. PE. Nisi unum: palla pallorem incutit. At tunc clam me comesses prandium!* &c. Non a Plauto, sed monstra sunt qua: in ultimis Planti editiones ex nescio quibus deterioris notæ Mss. irrepserunt. *Boxhorn.*

57 *Responsant*] Significat, ferociter et irreverenter respondent. *Sic Truc.* II. 7. 45. *Hor. Sat.* II. 7. 'Responsare cupidinibus,' et sic sæpius alibi. *Gronov. PR. Nugas agis*] Ita hæc ubique Peniculo do; cum verba sint illudentis potius quam iratæ uxoris. Et uxor jam ante dixerat, se tacere velle. Et paullo post ait Men. Peniculo, 'Potin' ut mihi molestus ne sis,' &c. multo concinnius. *Pistor.*

62 *Belli blanditur*] 'Belli homines' nonnunquam dicuntur, qui ad aliorum quasi nutus se accommodant. Et 'belle dicere,' qui, quæ alii ve-

lint, loqui student. Et 'belli homines' sunt, quos Aristoteles ἀπέσκευος vocat. Ita *Juret.* ad *Catull.*

81 *Et quid tristis*] Corrigit, *Eo, quid resistis: pessime.* Dixerat supra Menæchmus vs. 44. 'Quid tu mihi tristis es?' et vs. 58. 'Tristis admodum es.' Horum illa memor, 'Audi,' inquit, 'atque ades: Et quid tristis ego sim, et quid hic mihi dixerit, faxo scias.' *Gronov.*

83 *Captat*] Id est, verbis captiose Indit! ut argutus est scilicet. *Taubm. Huic surrepta est, non tibi*] *Acidalius, tibi surrepta est, non huic.* Gruterus explicat *huic*, in usum hujus Menæchmi, ut esset quod daret Erotio: nam si tibi, id est, in usum tuum surrepta esset, salva apud te esset: et Lambinum sine causa æstuaræ. Certe æstuat Lambinius et tamen verissimum est quod refert, ut nescio cujus, etsi non probet ipse, præcedenti verbo legendum, *palla surrepta est mihi.* Ludit enim Menæchmus repetendo uxoris verba, 'Palla mihi domo est surrepta.' Ille quasi ignorans subjicit, 'palla surrepta est mihi?' nam quod perdit uxor, videtur et perdere maritus. Ne dicam, ablata interrogationis nota enim dicere verum, et facinus tecte confiteri: ipse enim surripuerat. Ergo parasitus, 'viden' ut scelestus captat?' verba scilicet, repetendo præcise sermonem uxoris. Huic uxori surrepta est, non tibi. Nam profecto tibi, Menæchme, surrepta si esset (cum eam deferres ad scortum et huic reddita) salva nunc foret. *Gronov.*

90 *Vin' afferri noctuam, quæ tu, tu, &c.*] *Tu, tu, Græcis τὸ, τὸ:* unde et *τὸ τὸ noctua*, apud Hesiychium: quippe et hic alluditur ad vocem noctuæ, *tu, tu, seu tou, tou.* Sonat autem noctua ulterius hoc Germanum, non exilius illud Gallicum. Ita recte interpretes. Porro noctua hinc dicitur 'tutubare.' Vetus grammaticus Sidonius, cujus fragmentum de voci-

bus animantium in aliquot Gloss. nostris Mss. legitur, 'Noctua tutubat.' Sic enim legendum, non *excubat*. Idem verbum restituo auctori veteris poemati, quod ejusdem est argumenti, *Noctua lucifuga tutubat in tenebris*. Male vulgo editur *excubat*, quod ex Plantino hoc loco satis est manifestum. *Boxhorn*.

93 *Non dedisse*] Scilicet me. Nihili sunt quæ garrat Lambinus. Tantum cavillatur Menæchmus, et dicit, se non tam dedisse pallam, quam commodasse: tunc scilicet facile recepturus, cum plauæ detrita: nam sequitur, 'Sed ego illam non condonavi.' Vocis utriusque discrimen notum Jctis, nec ignoravit Plautus, Trib. v. 2. 'Nam beneficium homini proprium quod datur, proprium sumserit: quod datum est utendum, id repetendi copia est, quando velis.' *J. Grut.*

105 *Excludit foras*] Lambinus hic, ut et supra act. III. sc. 2. atque alibi leg. *foris*, cum *excludo*, inquit, verbum sit quietem significans: nam is 'excluditur,' cui ingredi volenti ostium non aperitur; 'extruditur,' qui jam intus est. Sed venia doctissimi viri, genius antiquæ locutionis alterum etiam non respuit. *Taubn.*

109 *Orabo*] Vos critici majores reponite et hic *amabo*. *Scriver.*

SCENA III. 7 *Ad phrygiensem*] Phrygiones dicuntur qui subtiliora opera in sindone aut serico, aeu aut nendo, conficiunt, et imprimis aureo filo, quod vocant 'acu pingere.' *Gronov.*

9 *Factum reperies*] Gruter. ex vestigiis Mss. qui habent *releceris*, fecit *relege res*, quod temere in editiones quasdam irrepsit. Parens notat in veteri codice scriptum esse *redixeris*: quare ille rescripsit, *reviceris*. Omnino scribendum est, *nunquam factum*. *Ne dixeris*: te nempe mihi dedisse pallam ferendam ad phrygiensem. Ita passim Plautus. *Boxhorn*. *Nunquam factum reperies*] Duo fuere codices Palatini, quibus in recensendo

Plauto a Bacchidibus ad finem usque sunt usi ambo quondam Camerarii: alter integer quem Pal. 1. aut κατ' ἐξοχὴν V. C. solent vocare: alter orsus a Bacchidibus, quem propterea Dec. vel Deconcertatum et Pal. 2. appellant. Ne quis igitur putet hic dissentire Gruterum et Pareum in edenda scripta lectione, uterque annotat Pal. 1. sen V. C. habere *releceris*, et supra scriptum *redixeris*; uterque Pal. 2. seu Dec. *relegeris*. Ceterum satis placet *Boxhornii*, *ne dixeris*. *Gronov.*

12 *Quia commisi*] Quia tibi pallam commisi, et sic stultitia et credulitate mea nimia factum est, ut me defraudare possis, me defraudare cogitas. *Lamb.*

17 *In oculos compingite*] Nihil carius est oculis, nihil æque vel a natura vel cautione hominum custoditur. Inde illæ vetustissimæ loquendi rationes, 'oculissimus,' pro dilectissimo; 'in oculis aliquem ferre,' pro multum amare, curare, maximi facere. Ita hoc loco Erotium dicit Menæchmo, ut vel uxor, vel ipse pallam in posterum ita custodiant; sicut oculi datis a natura fidissimis claustris custodiuntur. Neque huic interpretationi obstat vox 'compingere,' tanquam ejus solius usus sit, ubi de dura et gravi custodia agitur, ut carcere, quod vult Lambinus. 'Compingere' enim quid in aliquem locum simpliciter dicimus, quod accuratius volumus asservatum. *Boxhorn*. *In oculos compingite*] Iratus sermo: ponite et asservate ibi, ubi nemo quaerit. *Gronov.*

20 *Frustra me ductare*] Quid sit ductare meretricem ac scortum, satis notum est. 'Frustra me ductare' hoc loco idem est quod gratis ductare, nulla data pecunia. Nisi ferēs, inquit, argentum, frustra me ductare non potes. Vel sane subintelligendum 'es'; frustra es, me ductare non potes. Et sic interpungendum: Nisi

argentum, feres, frustra. Me declare non potes. Salmas.

ACTUS V.

SCENA I. 11 *Muttire*] *Muttire* est ne *mu* quidem andere proferre: quod Græce γρύξω. Glossar. ‘*Muttum, γρύ.*’ V. N. Mil. III. 1.

14 *Hecubam quapropter canem, &c.*] *Hecubam*, velut canem, Græci lapidibus insectati sunt, quia maledicta in quemvis obvium e Græcis ingerebat. Et propter hanc animi acerbitatem et rabiem, fingitur in canem esse conversa. *Juven. Sat. x.* ‘Sed torva canino Latravit rictu, quæ post hunc vixerat nxor.’ Quin et ejus effigiem canis forma pingi solitam, canemque eidem immolatum tradunt. Ejusdem et sepulcrum ‘*Cynossema*’ vocatum, *Plinius auctor* est lib. IV. c. 11. *Gruter.*

36 *Quære*] Non est necesse ut hæc mutet *Colvius*: nam *quæro* ac *quæso* permittantur. *Gruter.*

41 *Degeris amicæ*] ‘*Degero*’ dicitur, ut ‘*defero*.’ Est autem idem verbum quod ‘*digero*,’ e in *i*, ut fit, mutato; quod nihil aliud vulgo significat, quam ordinare aliquid, componere, et in debitum locum referre, quod fieri non potest nisi degerendo, sive rem ex uno loco in alium transferendo: qua vetusta significatione ‘*degerere*’ hic ponitur. *Boxhorn.*

42 *Monstra, quod bibam, &c.*] Recte se habent, si scis, *monstra, quod bibam, &c.* Si potes me alere et ostendere unde vivam, tuam perpetiar petulantiam, ut tibi obnoxius. Alia conditione eam ferre non possum, nisi ut me alas, et mihi monstres quod edam et bibam. Sed ‘*hibam*’ tantum dixit, quia causa vivendi præcipua Græcis in bibendo. Unde et συμπίσιον dixere, quod Latini *convivium*. Eandem sententiam expressit *Theocritus* in Ἀδωνιαζούσσαις, nisi fallor, Πασάμενος ἐπίτρασε: *Ubi nos alueris, impera.* Salmas.

48 *Cum Caleha*] *Cum Calchante*, ut est in Mss. *Thestoris filio*; qui arte divinandi plurimum pollebat in exercitu Græcorum ad *Trojam*.

SCENA II. 4 *Consitus sum senectute*] Ita *Ter. Eun. II. 1.* ‘*annis obsitus.*’ *Virgil. Æn. VIII.* ‘*Ibat rex obsitus ævo.*’ *Obsitum* pro pleno usurpatum antiquis: eo, quod locus frugibus obsitus aut sentibus, iis plenus sit. *Turneb.*

5 *Onustum gero corpus*] Duo sunt hæc onera; nam et corpus hic senex gerit, et corporis onus, senectutem sive annos. *Mercur. IV. 1.* ‘*Quin is ocuis?*’ *Sy.* Nequeo mecastor: tantum hoc oneris est, quod fero. *Do.* Quid oneris? *Sy.* Annos octoginta et quatuor.’

25 *MU. Ibo advorsum: salve*] Ita hæc ordine. *Filia* enim officii sui memor patri obviam procedit: tum salutatur. Nam ita solebant parentibus natæ, aut propinquæ honoratiori cognato: ut *Sticho*: ‘*Ferre advorsum hominem occupemus osculum. Salve mi pater.*’ *J. Gul.*

28 *Velitati estis*] V. N. *Rudent. II. 6.*

29 *Non longos logos*] *Scil. facias.* ‘*Logi* sunt sermones, vel dicta ridicula et contemnenda,’ *Nonius.* Utitur et *Terent. Phorm. III. 2.* et *Cicero.* *Logi* enim vocabulo pæne jam ut vernaculo utebantur *Romani*: et *logos* in nugis, tanquam suam vocem dicebant. *Palmer.*

35 *Neuter ad me*] Censeo dissecandam vocem, *Ut caveres, ne uter ad me*: hoc est, ne vel *maritus* vel *tu.* *Gronor.*

39 *At ille hinc amat*] V. C. *hanc.* *Probo. Seriver.*

40 *Atque ob istanc industriam*] *Quam adhibes in observando viro.*

46 *Lanam carere*] Ita *vett. edd.* neque aliter citat *Varro L. L. I. VI.* *Carere* a carendo; quod *lanam* tum purgant ac deducunt, ut careat spurcicia: ex quo tum ‘*carminari*’ dici-

tur lana, cum caret eo quod in ea est nequam. *Carere* a 'caro, is, it;' quod sine dubio est a Græc. *κείρειν, tondere, ζκαρον*; non, ut Varro: unde et 'carduus,' quia aptus carendæ lanæ, et 'carmen' instrumentum ferreum ad carendum lanam. Lucr. iv. 'Quasi carmine lana trahatur.' A quo verbum 'carminare,' infra act. v. sc. 8. Aliud 'carmen' a canendo, aliud 'carmen' a carendo. *Scalig.* Inde 'caritores,' qui in Glossis Papiæ dicuntur 'lanarii, qui lanam carunt, carpunt, dividunt.' Sic enim ibi legendum est. Unde apparet *carpere*, quod in Mss. Pall. pro *carere* legi hic notant eruditi, non nisi glossam esse τοῦ *carere*. Porro nobis ejusmodi caritores *kaeders* etiam dicuntur. *Boxhorn.*

58 *Quod vos dissertatis*] Potest tolerari, ut sit *λιτότης*, sive extenuatio rei per verba, pro litigatis. *Colvius disceptatis*: *Meursius dissentitis*. Sed nullo modo ferendum, quod nuper conjecerunt, *discernatis*. Hoc juxta hic locum habet, ac separatis, distinguitis. *Gronov.*

61 *Cujus rei rerum omnium*] Recte *Lambinus* interpretatur velle senem, *cujus rei ex omnibus rebus causa Deos testes facis?* Et prorsus inepte, qui personas ita ordinat: *cujus rei?* *ME. Rerum omnium, Me neque*: quod ineptius reddit interpretando, quasi dixerit *Plautus* 'Deos rerum omnium.' Quis enim unquam est ita locutus, ut diceret 'deos rerum' et 'rerum omnium?' Ego si hanc scripturam tueri vellem, 'rerum omnium' referrem ad sequentia, et id acciperem, ut solent dicere 'ceterarum rerum:' quemadmodum illud ipsum usurpavit auctor *Cistellaria* i. l. 33. Sed nihil est causæ, cur spernamus vulgatum. *Gronov.*

72 *Non tu te teneas*] Jabet tacere ac quiescere filiam senex: ipse solus scilicet serio opus excuturus. *Tene te*, id est, abstine, cohibe. *Cas.* III. 2.

'Vix teneor, quin quæ decent te, dicam.' *Gruter.*

76 *Viden' tu illi oculos virere*] Nihil mutandum. *Virere* est lucere, et sic 'virens flamma' *Horatio*, et apud *Homerum*, *φλόξ ἐμαράνθη, flamma marcescit*, quæ quasi 'virere' desinit. Nam et *virere* pro *ἀνθεῖν*, quod verbi et flammæ tribuunt Græci pariter ac Latini poetæ; ut 'florentia lumina flammis,' et *ἀνθοῦσα φλόξ*, et color *ἀνθηρός*. Nec obstat quod sequitur, ut 'oculi scintillant,' plus est enim scintillare quam virere vel lucere. At viridis color, qui ex temporibus et fronte exoritur, non est mutandus in iridis colorem. Carnuleum intelligit et glaucum, quem 'olivastrum' vulgo vocant, qui color est morbosorum. Fortasse an et virere oculos dixerit, cum albus in oculis viridi illo colore inficitur, vel glauco, ex morbo vel animi passione violenta. Hæc explicanda sane, non mutanda. Libri enim omnes meliores ac vetustiores sic habent. *Salmas.*

80 *Ut pandiculans oscitatur*] *Glossarium*: 'Oscitatur, *χασμαται*.' *Taubm.*

82 *Evoë, Erië, Bromië*] Quia *Menæchmus* se furere et *Bacchari* simulat, usurpat vocabula, quibus *Bacchantes* utebantur. *Evoë* interjectio est *ὄργιασμοῦ, εvoë*. *Evius* et *Bromius* sunt *Bacchi* nomina. *Lambin.*

95 *Pugnīs me vetas, &c.*] Hæc iterum clare loquitur, ut eos terreat. *Vetasne, o Apollo, me quicquam meis pugnīs in hujus mulieris ore parcere?*

101 *Tremulum, Titanum*] Melius hic fortasse legi posset *Tithonum*, qui ad extremam senectutem vixit, adeo ut emori non posset, quamvis omnibus senii decrepiti malis vexaretur. Non iste quidem cygno prognatus patre, quem *Aurora* adamavit, sed hic homo non pro sano loquitur. Cum enim insaniam simulet, ea dicit de industria quæ insani hominis sunt. *Salmas.*

102 *Artua*] Non obliquos casus verborum quartæ declinationis generis neutrius reperiri inficior. Verum sunt isti, non a rectis in *u*, sed in *us*. Nam nomina ejusmodi olim utramque habebant terminationem. Contra itidem quædam hodie in *us* solum efferruntur, quæ olim terminabantur in *u*. Tale pro ‘artus,’ ‘artu;’ inde *artua* hoc loco; a quo ‘deartuare’ supra *Capteiv*. III. 4. et 5. *Voss*.

106 *Dedolabo assulatim viscera*] Hoc *minutatim* exponit Nonius: recte. Hinc ‘assulæ marmoreæ’ apud *Vitravium*, τὰ ἐμπελεκήματα, ex marmore, dum cæditur, excussa: nec quicquam mutandum. *Glossæ*: ‘Ἀποπελεκῶ, deformato, dedolo.’ Utrumque dicebatur ‘astula’ et ‘assula’ pro eodem: sic ‘mersus,’ ‘mertus;’ ‘fissus,’ ‘fistus;’ ‘fixus,’ ‘fictus,’ et similia. *Salmas*. *Exossabo, dein dedolabo*] Hæc *Camerarii* conjectura est. Superiores, *senem Exossem, nisi dedolabo*. *Aldus* auxit, *Exossem reddam, dedolabo*. Ambo scripti, *Senem osse fini dedolabo*: unde *Parens, ossetim et exossetim*. Sed scribendum est, hunc *senem Ossum fini dedolabo assulatim viscera*: sermo dignissimus *Plauto*, et minima mutatio. *Ossum fini* est usque ad ossa. *Dedolabo* est decidam et amputabo securi: quemadmodum *dolabra* est instrumentum quo cædimus, non quo levigamus, ut *ascia*. Potnissem et *huic seni*: sed non est necesse. Hac fabula II. 2. ‘Nummum illum, quem mihi dudum pollicitus dare, *Jubeas*, si sapias, porculum afferri tibi.’ *Dedolabo*, trunca-bo circum hunc senem, quod ad viscera, assulatim et minutatim desecta fini ossium, ut nil nisi sceletus supersit. *Gronov*.

114 *Facite inflexa*] Sana omnino sunt, *facite inflexu sit pedum pernicious*, modo disjunctim legatur in *flexu*. *Pernicious* equorum, præcipue *curru* cinctorum, in flexu maxime requirebatur. In flexu meta: imprimis ne-

cessaria fuit. *Salmas*.

117 *Qui me capillo hinc de curru deripit*] Allusum ad *Palladem* *Homericam*, quæ *Achillem* capillis a pugna revocavit. *Deripit*] ‘Deripere’ est deorsum rapere et detrahere: ‘diripere,’ diverse et in varias partes rapere, ut fit in expugnationibus urbium. *Popma*.

118 *Atque dictum*] *Apollinis* oraculum ‘dictio’ olim nuncupata. *Pacuvius*: ‘Flexa, non falsa, autumare dictio Delphis solet.’ Ait, tortuosa et obliqua esse oracula, non mendacia: unde et *Apollo* Δοξίας. *Accius* apud *Herenn.* lib. II. ‘Aperte fatur dictio, si intelligas.’ Et alioqui ‘dicta’ interdum jussa sunt: unde ‘dictator’ et ‘dicto-audientes:’ de quibus *Varro L. L.* lib. IV. et V. *Apollinis*] *Apollinis* rectus olim casus, pro *Apollo*. Verum hoc loco *zant* quidam, *Apollinis* esse vocandi casum; sed falluntur: nam ‘tuum *Apollinis* imperium’ ait, ut *Cicero Phil.* II. ‘Tuum hominis simplicis pectus:’ et in *Maulliana*, ‘Tuum gravissimi viri judicium.’ *Voss*.

SCENA III. 9 *Obligasse crus fractum Æsculapio*] Quid sit obligare crus fractum aut brachium chirurgi sciunt, ad quorum artem hoc pertinet. *Græci* ἐπίδεσμεῖν vocant: unde libri veterum medicorum, περὶ ἐπίδεσμών. Sed hic deridiculi gratia gloriosum introducit medicum, qui se jactat obligasse crus fractum *Æsculapio*, brachium *Apollini*, quasi ipsi medicinæ auctores *Dii* ipsius cura opus haberint. Veteres medici etiam fuere χειρουργοί. De *Æsculapio* et *Apolline*, quod auctores medicinæ fuerint, res nota. *Salmas*.

12 *Movel formicinum gradum*] *Formicarum* gradus minutissimus est ac spississimus, atque ideo tardus. Multum quidem movent, sed parum promovent. *Pari* forma dixit *Catullus Carn.* XXXIX. ‘incedere myrmice,’ et *Martial.* ‘Crusculum formicæ.’

Murel. Est etiam proverbium apud Græcos, *μυρμύκων ἀτραπούς*, pro angustis et incurvis viis: quod ita explicat Suidas: *περὶ Ἀγαθῶνός φησι τοῦ ποιητοῦ, ὡς λεπτὰ καὶ ἀγκύλα ἀνακροουμένου μέλη. Gronov.*

SCENA IV. 2 *Cerritus*] V. N. Amph. II. 2. 144.

8 *Quin suspirabo plus sexcenties in die*] Qui sæpius et celerius ultro citroque commeant et discursant rei alicujus curandæ causa, suspirant, suspiria alte petunt. Dicit igitur hic medicus, se magna cum cura insanum curaturum, quin ad eum invisurum, eaque de causa suspiraturum plus sexcenties in die. Hæc genuina est hujus loci sententia. *Boxhorn.*

SCENA V. 4 *Meus Ulysses*] Quo ntebar consiliario et administro, ut Agamemnon Ulyse ad Trojam.

5 *Vita devolvam suam*] A Parcarum fisis aut stamine puto sumptum. Virgil. Georg. I. IV. ‘Carmine quo captæ, dum fisis mollia pensa Devolvunt.’ *Bosius.*

14 *Ecquid sentis*] Ridiculum est ita medicum rogare: et Menæchmus nimis molliter respondeat; si illud ab eo quæsitum. Quin tu personas ita restituas: SE. *Ecquid sentis?* MEN. *quidni sentiam?* Non pot. *Acidal.*

15 *Ellebori jugere*] Non potest hujus ægri sanitas tanta ellebori copia obtineri, quanta ex agri jugere meti potest. Simile Hor. illud Sat. II. 3. ‘Danda est ellebori multo pars maxima avaris: Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.’ Dicebant veteres ‘juger’ vel ‘jugus,’ ut ‘later’ et ‘latus,’ unde in singulari remansit ‘jug-re,’ et in plurali omnes casus. *Gronov.*

22 *Percipit*] Id est, penitus capit. Ter. Eun. ‘urbis odium me percipit:’ ubi τὸ ‘per’ ἀξήγητον est.

23 *Etiam percontabor*] Lego, *Etiam percontabor alia.* SE. *Occidis fabulans.* Cum alia etiam percontari velle diceret medicus, gravatur hoc senex:

Delpb, cl. Var. Clas.

et, *Occidis hominem, inquit, tuis fabulis: ad vulgi dictum forte alludens, quo medicus garrulus, fertur alter aegroto morbus. Acidal.* Malim retinere quod in Mss. est, post *alia* posita rogantis nota. Senex ergo dicit, *Alia?* Visne tu adhuc plura et alia percunctari? Profecto fabula, nimum fabulando et percunctando eum occidis. *Boxhorn.*

24 *Oculi duri fieri*] Ne hoc quidem temere quærit medicus: eorum, quos atra bilis vexat, corpora constat fieri extrinsecus duriora, propter atræ bilis naturam, quæ siccissima et calidissima est: imprimis oculi, qui sunt textura præditi rarissima, partesque corporis sunt infirmissimæ. Etiam hæc insaniam signa ab Aristotele probantur. *Vict.*

25 *Me locustam censes*] Locustæ cum de insectorum genere sint, palpebris carent; ideo duriss. sunt oculis. Arist. de Part. Anim. I. II. et Plin. XI. 37. *Taubman.* Vere ad verbum, Ἡρά μ’ ἀπτελοβόθαλμον ὄντα νορῖζεις ὠπῆτρατε; qua voce in Sphingocacione usus fuerat Eubulus. Duris autem oculis, hoc est, σκληροφθάλμους locustas esse, notum est. *Heins.* Porro cum non tam ignavia, quam imperitia medico hic exprobretur, non homo ignavissime, ut vulgo, sed ignavissime hic legendum puto. *Boxhorn.* *Homo ignavissime*] Medico putant non tam ignaviam quam imperitiam oportere exprobrari, eoque corrigant *ignavissime.* Sed observasse debuerant ‘ignavum’ Plauto passim pro homine nihili ac nullius usus poni. Casina II. 3. ‘Quid tu scis? CL. Te senex omnium senem neminem esse ignavio-rem. Unde is nihili?’ Sic ‘ignavisumis vervecibus’ in eadem fabula III. 2. Persa V. 2. ‘Mea ignavia tu nunc me irrides.’ Trinummo I. 2. ‘qui illius sapientiam Et meam fidelitatem et celata omnia Pæne ille ignavus funditus pessum dedit.’ Et IV. 2. ‘quid ergo ille ignavissimus mihi

Plaut.

6 L

latitabat?' *Rud.* III. 5. 49. *Gronov.*

29 *Curans*] Præfero lectionem quæ in quibusdam edd. comparet, *facilene tu dormis cubans.* Id versus etiam postulat. Quidam etiam sedentes dormiunt. *Salmas.* Confirmat alter Ms. in quo *curans.*

38 *Coronam surripuisse scio Jovis*] Quod Petilius quidam dicitur fecisse, qui ex eo dictus est Capitolinus. *Lamb.*

40 *Cæsum virgis*] Non enim ad mortem semper cæsi. *Lips.*

47 *Aliquos viginti dies*] Valet, circiter viginti dies. *Varro R. R.* I. 2. in extr. 'Si velis in convivio multum bibere, cœnareque libenter, ante esse oportet brassicam crudam ex aceto, et post aliqua folia quinque.' *Lambin.*

49 *Arcesse homines*] *Homines* hic pro servis poni, ut et *Mostell.* v. 1. autumat *Douza. F.*

50 *Nihilo minus*] Quatuor satis sunt: nihilo pauciores arcessi oportet. *Lambin.*

61 *Nimis proventum est nequiter*] *Nimis* infeliciter res processit. *Rud.* III. 5. 'Equidem proveni nequiter multis modis.' *Trucul.* II. 4. *Taubman.*

62 *Saltem credo*] Si exclusus sum ab Erotio, saltem iatromittar ab uxore. *Lambin.*

SCENA VI. 1 *Spectamen bono servo*] Δοκίμιον, probatio et experimentum boni servi. Constructio est, ut illa *Mil.* III. I. 'Esset his annona vilior.' Et potest videri respectum ad formulam antiquam, 'spectatus satis,' de servis: quo significabatur, din et bene serviisse.

5 *Tergum quam gulam, &c.*] Oportet servum tergo suo potius, quam gulæ consulere, et cruribus potius quam ventri. Nam si officium negligat, futurum est, ut tergum quidem virgis cadatur, crura vero compedi- bus vinciantur. *Lambin.*

6 *Cui cor modeste situm est, &c.*]

Servus, cui animus modeste affectus est, recordetur, quid servis nequam mercedis a suis heris persolvatur: scil. verbera, compedes, pistrina, ubi magna lassitudo. *Lambin.*

14 *Patior facilius verba*] Qui *verba* hic accipiunt illa, quibus servos suos heri excipiunt, cum objurgant, nimis inepti sunt. Non enim talia debentur servis bonis et frangi, qualem se esse ac manere velle hic profitetur *Messenio.* *Verba* hic sunt dicta, jussa, imperia herilia. Dicit se illa, quamvis dura subinde et gravia, perpeti malle, quam immorigerum verbera. *Bozhorn.*

15 *Nimioque edo libentius molitum, &c.*] *Nimio libentius edo, quod alii servi in pistrino misero labore moluerunt, quam ego aliis id, quod molestè moluerim, edendum præbeo.* *Lambin.*

20 *Metum ut mihi adhibeam*] Quo scilicet deterritus in officio maneam. *Taubman.*

24 *Postquam malum promeritum est, &c.*] *Promeritum* hic et passive et in malam partem est positum, quod rarius; pro 'commeritum.' Sic et *Amph.* II. 1. *Donatus:* 'Promeruit, est adjvuit, profuit: cui contrarium est commeruit.' Sententia est: Nam illi, qui nullo metu afficiuntur, neque metu deterriti, a culpa abstinent; postquam malum commeruerunt, tum denique metuunt. *Lamb.*

30 *Neque atrum, &c.*] *Douza* legit, *Neque ut eam ex hoc saltu damni, &c. et saltum damni accipit quemadmodum, 'montes mærotis,' 'montes mali.'* Sed longe distat a vulgata lectione, quod habet *V. Cod.* *Utque meum ex hoc saltem Epidamno alvum etiam amphora.* Alludit ad damnum heri, quod datura esset Erotium, et Epidamnium civitatem in qua erant. Videtur autem cupere in eo heri damno, saltem participem fieri prandii, ad quod acceptus fuerat *Menæchmus* ab Erotio; quod ut supra sæpius, ita et hic

μεταφορικῶς prælium vocat. *Meum alvum*, masculine, sic alibi: 'Cum has herbas in suum alvum congerunt.' Et Accius in *Annal.* teste Nonio, 'alvns quam frigidissimus.' *Depugnato prælio*, hoc est, finito prandio, et sublatis mensis, ut jam nihil sit quod bibam, quo alvum meum eluam. *Dis-sald.* Iste V. C. est editio Parisina, in qua sic legitur a conjectura Sarra-ceni, ut videre est apud Gruter. Sed vere veteres codices, *Neque utrum ex hoc saltu damni salvom ute duo anfora.* Unde scribendum, *Atque ut eum ex hoc saltu damni salvom ut educam foras.* Fores pultabo, ut adesse me sciat, et ut eum ex istis Caudinis Furculis, ex loco tam insidioso, educam. Tò ut repetit eo modo, quo Bæchid. iv. 6. 18. *Educam* vidit Pareus, quod frustra spernit Gruterus. *Scio eliciam* est a conjectura Camerarii. Alii olim editi, *alium eluo an phora.* De prandio nugæ. Translatio est ab iis, qui in loco saltuoso et insidiis opportuno circumstantur ab hostibus, et sustinent, donec subsidia veniant. *Depugnato prælio*, id est, postquam jam captus, sub jugum actus, despoliatus est. Gronov.

SCENA VII. 3 *In medicinam*] V. N. Epid. ii. 2.

4 *Crura aut latera*] Nisi quidem vos vestra crura compedibus vinciri, aut latera virgis cædi velitis. Lamb.

7 *Cum venietis*] V. C. ut revõtis: et valet, simulac. Sciv.

17 *Luci deripier*] Singula habent emphasin, 'pacato opido,' 'luci,' 'in via,' 'liber.' Taubm.

25 *Face ut oculi locus, &c.*] Fac ut oculus ei sit erutus. Lamb.

28 *Pecte pugnīs*] *Pectere* est multare: hinc 'depectere,' 'circumpectere,' malum aut infortunium alteri dare. Terent. Heantout. 'depexere' et 'exornare' jungit: 'adeo exornatum dabo, Adeo depexum,' &c. Gruter. Interim notandum, histiones istos serio male multatos:

deque eis Juvenal. Sat. x. 'ridere potest quis Mamercorum alapas: quanti sua vulnera vendant, Quid refert?' carpit enim nobiles qui sua voluntate sipario se locant, et pulpita sponte conscendunt, personam qualemcunque sustinentes: ita et apud Terent. Adelph. ii. 1. 'pugnis male excipitur Sannio.' Taubm.

30 *Bene ora commentari*] Fortasse melius scriberetur, una litera dempta, *ora commetari.* Qui metas ponebant et metabantur agrum, variis locis palos infigebant ad mensuras agendas; *commetare* autem pro *commetari.* Salmas. Si cui lectionem vulgatam tueri placeat, haud incommo-dam ex ea sententiam eruet, si *commutare* simpliciter accipiat pro *deformare* ora, vulneribus nempe. Neque certe aliud hic quærendum. Boxt. Haud scio unde petiverit illam vulgatam lectionem *commutari.* Omnes enim et scripti et editi *commentari*, idque recte explicat Gruterus: ut Pseud. 1. 5. 'Stilis ulmeis conscribere:' ut Catullus: 'Ne laneum latusculum natesque mollicellas Inusta tibi turpiter flagella conscribillent.' Gronov.

33 *Nam absque ted esset*] Oratio solennis et perelegans, 'absque te esset.' Notata etiam Turnebo ii. 28. et L. Fruterio Verisimil. ii. 1. Usus eadem et Terent. Phorm. i. 4. Taubman.

39 *Sic sine igitur*] Quindecim versus sequentes varie transpositi sunt in Mss. Camer.

57 *Secius quam somnia*] Hunc locum Varro olim in Plautinis Questionibus sic explicavit: 'Nihilo magis narranda esse, quam si ea essent somnia.' Gloss. 'Secus, aliter, unde *secius.*' Boxhorn.

SCENA VIII. 2 *Quin modo eripui, homines*] Nihil magis Plautinum, et frustra tumultuantur interpretes, accusantque Lambinum, qui recte intellexit. Dicit enim, quin modo te, quia sub-

limem ferebant homines quatuor, eripui illis. At est, qui putat se observasse eripere quandoque esse disjicere, dispellere. Nimia mira. Ubi hoc quæso? Cicero dicit 'eripere lucem:' at id non est disjicere, sed auferre. Rursus Silius dicit 'tenebras eripere lucem.' Ne hic quidem aliter: sic, 'rebus nox abstulit atra colorem:' attamen Virgilius, 'nubem eripiam.' Sane et nubes disjici vel dispelli potest, non tamen 'eripiam' hic est dispellam, sed demam, detraham. Nec denique secus Silio, 'Eripiunt flammæ noctem:' auferunt enim, ut videatur ibi non esse. Nullo igitur hic sano sensu scribetur, *Eripiui homines, qui te ferebant sublimem quatuor.* Gronov.

7 *Me petere*] E taberna diversoria.

10 *Mepte*] Me ipsum. V. N. Asinar. III. 3.

SCENA IX. 1 *Si vultis per oculos*] Etsi per oculos velitis jurare, nihilo magis tamen efficietis, ut ego palam et spinther abstulerim. Alloquitur Erotium et ejus ancillam. Et hic incipit *ἀγαννοπισμός.* Lamb.

8 *Non adepol ita promeruisti de me, &c.*] Cum me e manibus servorum, qui me sublimem rapiebant, eripuisti, non ita saue de me promeritus es, ut pigeat me quidquam facere, quod tu velis. Sic infra eadem fabula, 'Promeruisti, ut ne quid ores, quod voles, quin impetres.' Lambin.

13 *Ego hunc censebam esse te*] Ego hunc, qui herus meus non est, putabam esse te, qui herus meus es. Sed attendat lector, usque adhuc errare Messenionem, et eum putare esse herum suum, qui non est; eum, qui est, non putare. Lambin.

15 *Delirare mihi videre*] Nunc errans Messenio in viam rectam ab hero revocatur, qui sic servum reprehendit. Desipere mihi videris Messenio, qui te servum meum esse neges, hujus esse dicas: an non memi-

nisti, te una mecum hodie e navi exire? Lamb.

20 *Imo equidem adolescens, &c.*] Imo equidem, o adolescens: quamvis dixerim, me Moscho prognatum esse patre, ut sum, non tamen tuum tibi patrem occupare aut præripere, æquum esse arbitror. Nam fieri potest, ut et ego Moscho patre natus sim, ut sum, et tu alio patre natus sis, cui nomen Moscho fuerit. Lamb.

24 *Nam et patrem et matrem*] Leg. *Nam et patriam et patrem, &c.* Nulla enim facta est mentio matris: infra primum quæritur, et nominatur: et firmat hanc lectionem, quod servus idem statim repetit: 'postea autem eandem patriam ac patrem Memorat.' Lipsius.

30 *Neque lacte est lacti*] Vide Mil. II. 2. Sic et 'ovorum similitudo' est in proverbio. Lacte autem veteres in recto casu dixisse, notant grammatici. Taubm.

58 *Vostrum patri filii quot eratis*] Vostrum gen. divisionis: et hic explicandus: Ex vobis, quot eratis filii patri, sc. vestro? Lamb. Lege, *vos tum.* Scalig.

68 *Te et patrem esse mortuum*] Si hoc verum sit, comædia tota probeatur vana. Nam cur tantopere fratrem quæreret, si rumor 'mortuum' potius quam 'surreptum' attulisset? Imo prologo clare dicitur, parentem esse emortuum, puerum vero subductum. Quare scribendum, *Postquam ad nos renunciatum est de te, et patrem esse emortuum.* Is. Pont.

72 *Post quem conspicor*] V. N. Mostell. I. 2.

73 *Frater.* M. So. *Et tu*] Si repetitum interponeretur verbum *salve*, esset et oratio perfectior, et numeri plentiores; qui absque hoc *διαπέσει* sunt explicandi. Camer.

88 *Sed meliore, &c.*] Lipsius ad Tacit. Ann. I. XIII. Libertas sen Manumissio, inquit, duplex: justa; non justa. Justa, quæ vindicta, censu,

testamento data: non justa, quæ inter amicos in conviviis; per epistolam. Justa illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vinclo adhuc quodam attinebantur servitutis. Scite ergo ob hunc iteratæ (hæ sunt iterationes, quarum mentio Justin. Novell. 78.) servitutis metum Messenio servus, qui inter amicos manumissus, subjicit. Lambini commentum ineptum: Lipsii nimis longe petatum. Certo certius est, Messenionem alludere ad id, quod supra quoque a putativo suo domino Menæchimo surrepto liber esse jussus fuerat, et tamen postea a vero hero in servitutem retrahebatur. Ait igitur opus sibi esse meliore auspicio, quam paulo ante, cum etiam liber fiebat, sed non diu. *Pistor.* Vide N. Epid. v. 2. Milit. iv. 1.

93 *Mihi ut præconium detis*] Ut me

in hac auctione præconis munere fungi sinatis. *Taubm.* Est autem verbum *præconium* sua natura adjectivum, ut a 'caupo,' 'cauponius,' et sic 'munus' aut tale quid subintelligitur. Cic. ad Attic. XIII. 12. 'Tibi præconium deferam.' *Gronov.*

95 *Auctio*] Vide notas Epid. II. 2.

97 *Quiqui licebunt*] Dicuntur autem res venales 'licere,' et quæ certo pretio indicatæ sunt. Contra, 'liceri.' Martial. VI. 66. 'Parvo quum pretio diu liceret.' Valla III. 28. et V. N. Stich. II. 1. *Lambin.*

99 *Vix, credo, tota auctione, &c.*] Menæchmus vix, ut credo, ex omnibus bonis auctione venditis, rediget sestertium quinquagies centum millia, id est, circiter centum quinquaginta aureorum nostrorum millia. *Lambin.*

MILES GLORIOSUS.

ACTUS I.

2 *Olim*] Est adverbium omnium horarum ac temporum. *Asinaria* III. 3. 126. 'an quid est olim homini salute melius?' *Grul.* Hoc cum sub oculis haberet, non intellexit, qui subjicit, 'coilum cum sudum est.' Quid faciet Rud. I. 2. 'Exsiccasque arundines, Qui pertegamus villam, dum sudum est.' *Gronov.*

4 *Præstringat aciem*] Unice hoc rectum esse, quamvis Lambinus contra nitatur, docet vel solus *Asconius Pedianus*, dignissimus cui credatur, in re longe majori, ad illud Cic. 'Præstringat aciem: 'vela præstigiatoribus, inquit, transtulit verbum; vel a tironibus, qui ignari et rudes pugnae etiam vano armorum sonitu terrentur

præstrictis luminibus. Si a præstigiatoribus 'præstringo,' non ab antiquo verbo 'stinguo,' deducitur: si a 'præstringo,' stricturae; 'præstringo,' non 'præstringuo' dicendum: alioqui 'stincturas' vel 'sticturas' diceremus: quod quis ferat? *Delrius.*

5 *Mihî*] Παρέλκει. *Terent. Phorm.* 'Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.' Ad quæ *Donatus*: 'Eleganter insertum mihi; ut in *Heaut.* 'Is mihi, ubi adbibit, plus paulo sua quæ narrat facinora.'

8 *Fratrem facere*] Quidquid dicant de antiqua librorum lectione *fratrem*, et quomocumque eam exponant, non potest satisfacere, et mendosa omnino videtur. Qui ex loco *Arnobiano* eam confirmant, alibi errare

ostendam et vitium vitio confirmare. *Factum* igitur probo. Eo sensu et Theophrastus ζωμὸν πολλὸν ποιεῖν dixit. ‘Facere sanguinem’ Livius, ut et Ovidius, ‘Et queritur facti sanguinis esse parum.’ Non potest ferri lectio *fratrem facere* in hoc Plantino loco, sed posset unius litteræ mutatione commoda sententia elici et forsitan vera, legendo, *fratres facere ex hostibus*, id est, hostes morte fratres et pares facere, dum omnes eodem genere necis adficiuntur. Ita apud Virgil. ‘fratrem ne desere frater:’ quasi diceret, qui fratres estis natura, etiam fato esse debetis, ut alter alterum non deserat. *Salmas.* *Gestit fratrem facere*] Quam sunt infelices, qui aliis rebus intenti et districti, ad quæstiones difficiles, de quibus aut nunquam aut a longo tempore non cogitarunt, respondere coguntur! Ut τὸν πᾶννυφere, dum abjicit extemporalis curæ in Plautum schedia, longe alia occupatio tenuit. Nam quis potest æquo animo legere, *fratres facere ex hostibus* posse dici pro eo, quod est hostes morte pares facere, dum omnes eodem genere mortis afficiuntur. De τῆ factum taceo, quia Livius et Ovidius ‘facere sanguinem’ dixerunt: nam operas ei fecisse puto injuriam, eum vellet *factum*; quod post Muretum certatim invaserunt. Certe et apud Arnob. l. vii. edidit, *dives sis cum fartibus*. Abeant igitur *fratres et fratres*. Sed quid est, quod ambo codices *gestit et fratrem*? Suspicio Plantum scripsisse, *gestit offam facere ex hostibus*: ut in *Trucul.* ii. 7. ‘Jam hercle ego te hic hac offatim conficiam:’ et, ‘quem ego offatim jam, jam, jam concipilabo.’ Ex *offam* ductibus quibusdam obscuris et male lectis reddidit minuta scriptura librarius, *et fr̄m. inde et fratrem.* Gronov.

10 *Forma regia*] ‘Forma regia’ corporis est dignitas egregia, et superans atque augusta, qualis regem decet. *Turneb.*

13 *Gurgustidoniis*] Per jocum a poëta fictum a ‘gurgustiiis,’ forma gentili; ut ‘Chalcedoniis,’ &c. *Camer.*

18 *Panniculam tectoriam*] *Quasi ventus folia aut peniculum tectorium* lectio quidem est antiquorum codicum, sed vereor ut vera sit. Non enim facile ventus diffiare potest hujusmodi peniculum quo tectoria inducuntur, sive ex setis porcinis compactum sit, sive ex pilis candæ equinæ. Quare omnino accedo sententiæ virorum doctorum, quibus legendum videtur *paniculam tectoriam*. In tectoriis admiscebatur lanugo arundinum ut etiam hodieque fit, ex lana decerpta pannis pectine. Vulgo enim tectoria fariunt hujusmodi tomentis ex vestibus derasis. Hinc et ‘tomenta’ vocabantur, quia et culcitæ iis implebantur. Unde apud Martial. ‘Vellera Lingonicis accipe rasa sagis.’ At olim paniculis arundinum ad hoc utebantur, quas tectoriis miscebant. *Salmas.* Turnebi est *paniculam tectorium*, sed aliter ille interpretabatur. Intelligebat enim lanosam comam arundinis, qua integri villatiæ ædes solent, cujus meminit Plinius xvi. 36. et earum tegulo domus suas septentrionales populos operire ait. *Gronov.*

24 *Epityrum*] Apud Varionem L. l. lib. vi. recta, nisi fallor, conservata est hujus versus scriptura, minus tamen recte ibi legitur *si pro ni*. Nec puto quidquam aliud mutandum. Miles Pyrgopolinices jactat hic præclara sua facinora qua in bello patraverat, maximis eum mendaciis. Artotrogus, ut etiam ex sua parte virtutes quibus pollebat prædicet, se tantum posse in comedendo gloriatur, quantum miles in pugnando se valere venditat. Unum itaque Epityrum se bene comedere posse, si modo insane esuriat, commemorat. Et ni ita sit, vult se mancipio militi illi glorioso tradi. Oportet cibi ge-

nus fuisse quod in magnam molem ſingebatur: caſem in eo non fuiſſe, cum ex multis ſpeciebus componeretur, ſed ita dictum quod caſeo accederet. Ad magnitudinem igitur caſei et formam ſingebatur. Hic gluſoſus igitur, cui inde nomen Artotrogi indidit poëta, ſe poſſe ita unum Epityrum eſurientem comedere inſane bene jactitat; ut miles gloriatur, ſe legiones diffilare uno ſpiritu, ut ventus folia et paniculas tectorias. *Salmas. Epityro ut apud illum] Mss. niſi unum Epityr aut apud illa eſturienſa ne bene.* Inde miſifica proceſſerunt conjectura. Apud Varronem *L. L. lib. viii. habetur, ſi unum epityrum edam apud illum eſturienſ inſane bene.* Scioppius edidit, *epityrum eſturienſis: ubi τὸ eſturienſ puto ex memoriæ credidiſſe Varronem.* Nam ſi quid video, ſcripſit Plautus, quia verſus ſunt ſenarii: *Me ſibi habito: et ego me mancupio dabo, ſed u. | No epityro, ut apud illum eſturienſane bene.* ‘Ego me mancupio dabo, ſed uno epityro, ut apud illum eſturienſane bene.’ Si quis, inquit, monſtrare poſſit vaniorem hominem me ſibi habeat, et ego me mancupio qualis ſum, non tamen ſine mercede, quanquam ea non magna, nempe unius epityri, modo tam laute beneque parati, ut apud ipſum regem meum eſtur. Sciendum autem in *Mss. ut poſumus, et ego me mancupio dabo.* Vulgo interpoſuerunt illi. *Gruterus reddidit ei ego me.* Nos tenemus priſcam manum, et pronomen facile intelligi putamus. *Gronov.*

26 *Brachium]* Ad proboscidem elephantum, quæ Latinis ‘manus,’ alluſum. Et jocus eſt ex ambiguo: ſignificat enim obſcure paraſitus, militem, dum aliquem olim manu cædere conatur, pæne ſibi brachium perfreſſiſſe, per elephantem notans militem, quod ſit inſtar elephantum magna beſtia et ſtolidus, et quaſi ἀναſθητος, ut

elephantus, propter corii duritiem. *S. Boſius.*

28 *At indiligenter]* ‘Αλλ’ ἐν ταῦτα ἐβραδιούργουν. *Lamb.*

34 *Peraudienda]* Hoc etiam ex iis fuerit, ut multa alia in Plauto, quæ extra ſcenam non eunt. *Dentes dentiant]* Dentes eſuritorum hic ‘dentire’ dicuntur: ut enim pueri ‘dentire’ dicuntur, cum eis primum dentes oriuntur; ſic quibus ceſſant a terendo cibo, quia non deteruntur, grandefcere videntur, atque dentire, populari joco. *Turneb. Dentes dentire* Græci dicunt μυλιῶν: ut *Hesiodus, δεινὸν μυλιῶντες.* In eadem ſignificatione *dentire* Varroni ἔως ποτὲ περὶ ὄρων: ut in *Pluto: Teges ruina, ne jacentem ſub dio Ambesſet algus dentientem frigore.* *Hipponax, βαμβακίζειν: Δὸς χλαῖναν Ἰππώνακτι: κάρτα γὰρ ῥιγῶ, Καὶ βαμβακίζω. Sculiger.*

38 *Vis rogare]* Falfa ſunt, ne quid dicam gravius, quæ ad hujus loci eruendam mentem adferunt interpretes. *Vis rogare* idem eſt quod, *vis militem conſcribere?* Miles enim rogari dicebatur. *Livius lib. ii. ‘Cum quinque legatis profectus, obvius in agris ſacramento rogatis, arma capere et ſequi cogebat.’* Nulla igitur cauſa fuit, quare hic locus tot correctionibus criticorum vexaretur. *Boxhorn.*

43 *Et quinquaginta, centum]* Notentur glorioſorum mores, quibus non ſatis eſt, ſummatim facinora ſua prædicare, niſi etiam ordine enumerentur. *Casaub.*

46 *Quanta iſthæc hominum ſumma eſt]* De plantis hoc exemplo ſententiam ſuam illuſtrat; qua probat, ‘ſummam’ rei, in tali loco, non a ‘ſuprema’ contractam vocem eſſe, ſed a ‘ſumendo’ dici. *Scaliger.*

49 *Offa me monet]* Nihil difficile: ſed voluerunt ſcilicet venditare aliquid alibi, ut putabant, belle obſervatum, morem fuiſſe veteribus, ut verba

facturi assiduos comites haberent monitores, qui dicenda, si forte hæsitaret memoria, confestim suggere-
rent. Potest fieri: nam et a memoria servos habebant. Sed tamen τοῦ κείται; 'Nominatim,' aiunt, 'salutabat singulos nullo submonente:' ita Suetonius de Augusto. At hic non excluditur ille monitor verba facturi, sed nomenclator, servus qui diceret nomina salutandorum. Gronov.

50 *Assiduo edes*] Jocum esse volunt in ambiguo significationis τοῦ edere, quod et significet comedere, sicut parasitus hic assidue edebat militem, et ostendere et prædicare, sicut hic idem parasitus militem ut summum bellatorem assiduo laudabat: et hoc demonstrandum erat ex Glossis Papiæ. Imo neutra significatio huc convenit. Quid enim diceret miles *assiduo me edes*, hoc sensu: Assidue me comedendum et didendum habebis? Aut etiam, assidue ostendes? quid? quomodo? Nam *edere aliquem* pro prædicare et laudare ne Papias quidem. Imo *assiduo edes* simpliciter est, victus tibi apud me suppeditabit: sed ambiguitas est in illis, 'Dum talem facies, qualem adhuc:' potest enim intelligi vel me bellatorem et heroem vel te assentatorem. Gronov.

54 *At peditatus*] Quingentos milites dicit occisurum fuisse uno ictu, nisi hebes machæra fuisset. Non igitur eos occidit. Deinde addit illos ipsos quingentos reliquias peditatus fuisse, quem in ea pugna jam occiderat, si viverent, id est, nisi hos ipsos quingentos occidisset, pro reliquiis peditatus potuisse numerari. His verbis ad internecionem totum illum hostium exercitum deletum a milite fuisse significat, ne nunc quidem relicto qui nuntius esse posset cladis. Salmas.

63 *Ergo*] *Ergo* utrobique 'merito' significat, usu antiquo; et ita usus

etiam Virgilinus. *Servius*.

64 *Visus*: *casaries*] Mss. *vida et cæs*. aut, *indu et cæs*. Itaque quidam fecerunt, *vide casaries*. Forte, *Ergo mecastor pulcher est, inquit mihi, Et liberalis. Una et, casaries quam decet. Una nempe mulierum, quæ pallio prehenderant parasitum, et, inquiebat. Gronov.*

67 *Quasi pompam*] Hæc interpretor ex illo, quod solemnè pompa Romæ quotannis, Circensium diebus, in carpentis traducebantur: nam id proprie 'pompam' vocarunt. Lips. *Quasi pompam præterduci potest competere dictum in eos, qui tarde et adfectato incessu prætereant: quemadmodum Circensium ludorum diebus thensæ cum Diis (quam κατ' ἐξοχήν 'pompam' appellabant) traducebantur. Ea celebritas plerumque fiebat lento et gravi incessu. Suet. Calig. c. 15. 'Instituit matri Circenses carpentumque, quo in pompa traduceretur.' Terent. 'Transeundum nunc mihi ad Menedemum est, et tua pompa traducenda.' Alludit Horat. Sat. 1. 3. 'Sæpe velut qui Currebat fugiens hostem; persæpe velut qui Junonis sacra ferret.' Et lib. 11. vs. 8. 13. 'Ut Attica virgo Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes, Cæcuba vina ferens.' Cic. de Off. 1. 1. 'Cavendum est autem, ne aut tarditibus utamur ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur.' Gronov.*

68 *Nimia est miseria*] Profert hunc versum Donatus ad illud Terent. Eunuch. 1v. 7. 'Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet,' his verbis: 'Animadvertite, quantam vim habeant ad delectandum in comædiis severæ sententiæ, cum a ridiculis personis profertur, quale est apud Plantum, ubi miles suam formam admirans ait, 'Nimia est miseria, p. &c.'

74 *Latrones*] Id est, milites: ἀπὸ τῆς λατρίας. Ἰὶ et λειτουργοί: λα-

τρέφειν est obsequi et mercede servire: et 'latrocinari' pro militare, Latinis in usu fuisse norunt omnes. Varro L. L. I. vi. eos appellari scribit, quasi 'laterones,' quod adsistant lateri regis; qui nunc sunt 'stipatores' et 'satellites:' vel quia ad latens ferrum habent, vel quia mercede conducuntur, quæ *λάτρον* dicitur: uti 'stips' 'stipatoribus' nomen fecit. Scalig. *Dinumerem stipendium*] Militum tam apud Græcos, quam Rom. duo erant genera: illi sumptu suo militabant, et 'assidui' dicebantur; hi publico, et 'ærarii' atque 'metelli' sunt nominati. J. Meurs.

ACTUS II.

SCENA I. 10 *Idem est miles*] Nihil hic mutandum. *Idem* hic *δεικτικῶς* demonstrative ponitur. Glossæ veteres: 'Idem, *αὐτὸς*, idem ipse, hoc ipsum.' Idem ille miles, qui hinc ad forum abiit, henus est mens. *Boxhorn*.

15 *Labiis dum ductant, &c.*] 'Labiis ductare' hoc loco est *διαμωκᾶσθαι καὶ τὰ χεῖλη διαστρέφειν*, quod proprie dicunt de his qui ore vultuque distorto, et valgis labiis aliquem derident. Gellius 'labiorum ductu irridere' dixit, lib. xviii. cap. 4. 'Tum ille rictu oris labiorumque ductu contemni a se ostendens, et rem de qua quæretur, et hominem ipsum qui quæretet.' *Labiorum ductu τῆ τῶν χειλῶν διαστροφῇ*, a Græco *μῶκος*, 'mocosum' Latini deduxerunt, de hoc genere ridiculi quod fit non salibus et dicacitate, sed vultu et gesticulationibus. *Salmas*.

16 *Valgis suavis*] 'Valga savia' labra sunt distorta: ita enim labris conformatis ridebant militem: nam hic 'savias' labra sunt: ne, si oscula interpretaris, sit quod Græci *στρεπτόν φιλημα* vocant. Hesych. *Στρεπτόν φιλημα τι ποῦν σκολίου*. Ita quidem Scalig. Acidalius, Non, inquit, hoc ait Plautus, vagis suavis militem

a meretricibus assiduo rideri, sed inde adeo, quod assidue labiis eum ductent, valga savia sive ora prave distorta sibi ipsis fecisse meretrices: ut maxima eorum pars ex contemnifica ista obtortione jam valga savia gerat. Sed nimium fallitur. Priore versu dicitur in genere meretrices militem labiis ductare, deridere; altero exprimitur modus ductandi, dum addit, majorem meretricium partem videri 'valgis suavis,' id est, labiis distortis, nempe, militem ductare, deridere. *Boxhorn*. Ut 'osculum,' quod proprie est 'parvum os,' sumitur pro suavio seu basio, sic contra 'suavium,' quod proprie est basium, sumitur vicissim pro ore, sen labris. Anon. apud Gellium: 'Dum semihulco suavio meum puellum suavior.' *Valgum* quid sit docet Festus: 'Valgos Opius, Anrelius, aliique complures aiunt dici, qui diversas suras habent: sicut e contrario vari dicuntur incurva crura habentes.' Quibus diversæ, vel in diversum apertæ suræ, iis pedes introrsus flexi, et genua quoque introrsus curva, lique 'valgi:' at alii homines pedes extra versos et apertos habentes, suras et calces introrsum actas, genua in diversum patentia, hi 'vari,' his curvantur in anteriorem partem crura, pedes interius. *Gronov*. *Majorem partem*] Non accipio majorem partem meretricium, sed majorem partem temporis, dum incedit in earum conspectu miles, meretrices habere ora distorta, et valga, quia non desinunt eum subsannare, et alia aliam ad sannam provocare, dum in oculis est. Ut Pænnlo i. 3. 'Majorem partem in ore habitas meo.' *Gronov*.

22 *Meretricem matre Athenis Atticis*] Interpretes Athenis quasi matre natum; et quam mater Athenæ Atticæ pepererunt. Alii *æque, arcte, macte, in acta, acrem*, pro matre. Perperam omnes: nam meretrix 'matre Athenis Atticis' est nata matre Athenis At-

ticis oriunda. Vide Observ. iv. 17. Gronov.

23 *Cultu optumus*] Forte scripsit Plautus, *Multo optumus*. Ita enim Latini loquuntur, et 'multo' cum superlativo venustissime conjungitur. Haud tamen nego ex vulgata lectione commodam sententiam elici posse. Amor, qui multo colitur, optimus est. Ut dicatur 'amor coli,' sicut dicitur 'amicitiam colere.' *Boxhorn*. V. N. Cistell. i. 3.

29 *Vino, ornamentis*] Ornamenta sunt ea, quæ gestans corpore induti, quibus mirum quantum inescantur lenæ sive magis meretrices. *J. Gruter*.

34 *Conjicit*] Ita acute Camerarius, ex vestigiis Mss. in quibus *contegit*, aut *contigit*. Pistoris malit *compegit* retinere, quod in vulg. est admodum proprie et ad vim quam miles adhibuit significandam, et ad navis angustias atque molestias. Sic 'compingere in carcere.'

38 *Inscendo*] Sic Cic. aliquoties 'conscendere,' absolute, pro navem conscendere. *Taubm.*

39 *Id quod volunt*] Quod genus istud maxime cupit et solet. *Taubm.*

60 *Machinas*] Quas postea 'factas fabricas,' et 'doctos dolos' appellat.

61 *Facerem convenas*] Συνηλύτους: fortasse τὰς συνουσίας εἰς ἀφροδισιασμῶν innuit. 'Conventiones' enim et 'convenire,' pro liberis operam dare, legitur apud Arnob. lib. vii. Et 'conventus,' pro conebitu, lib. ii. 'Et conventu Jovis inseminati et nati sunt.' *J. Gul.*

70 *Glaucomam*] *Glaucoma* vitium oculorum, quod Celsus lib. vi. 'suffusionem' appellat, Græci ὑπόχρωσις, Plinius semper 'glaucoma.' *Taubm.* Glaucus color cæruleus est, id est, subviridis, albo mixtus, et quasi clarus, definiunt Junio Philargyrio, vetusto commentatore Virgil. ad Georg. iii. 82. ubi etiam Servius, 'Glauci

sunt felineis oculis.' Ceterum ne felles quidem, qui cetera glaucos habent oculos, pupulam glaucam habent, sed nigram, ut omnia animalia. Quod si pupula præter naturam glaucescat, impeditur visus et existit vitium in oculis, quod 'glaucoma' appellant. *Gronov.*

72 *Hodie vicem*] Hæc mulier Philocomasium duarum mulierum partes agens aut personam sustinens, duarum imaginem feret. *Lamb.*

76 *Foris concrepuit*] In Græcia omnes omnium ædium fores non introrsum trahendo, sed in viam publicam pellendo aperiebantur: quoniam autem periculum erat, ne quispiam, qui aut præteriret, aut pro foribus staret, ab impulsâ janua pelleretur; ideo qui exituri erant domo, solebant prius ipsimet intrinsecus aut fores ædium suarum percutere, aut crepitu digitorum indicium facere; ut illo strepitu admonerentur, qui foris erant, cavere sibi, atque eatenus ab sistere, ut ne læderentur. Hinc factum ut in Plauti ac Terentii fabulis nunquam fere quisquam egrederetur, ut non antea fores crepuisse dicerentur. *Muret.*

SCENA II. '2 *Faciam latera lorea*] 'Laterâ lorea' sunt latera virgis cæsa et lacerata: quod corium sic vapulantium in lora scindi videatur; nam 'lora' corium in corrigias scissum significant. Perinde igitur est, ac si diceret, e vestro corio scindam lora virgis. *Turneb.*

5 *Quemque a milite*] Sic alibi, 'foris concrepuit a senè,' id est, senis. Particula enim a vel ab sexto casui juncta inducit vim patrui. Nec abhorret ab hac elegantia Lucr. 'Fulgor ab auro: Ceres ab Iacho:' pro, *auro fulgor: Iachi Ceres*. Mira est illa dicendi ratio apud Cic. Epist. 'reus a Milone,' id est, a censatore Milone. *Gifan.*

7 *Quid ille gallinam, &c.*] Venusta et antiqua locutio; quæ sic explican-

da: Quantum ad illud attinet, quod is caussari velit, se gallinam, aut columbam, aut simiam, quæ domo auferit, persequi; nullam accipio causam, actum est de vobis, nisi ad mortem eum verberaveritis. *Muret.*

9 *Ut ne legi fraudem faciant talaria]* Assentior illis qui allusum putant ad legem aliquam circa illa tempora latam, de lusu talorum ac tesserarum vetando. Nec enim puto intelligi posse de magistro convivii sive symposiarcha, qui talorum jactu crebatur. Lex talaria de talis tum recens lata, ut videtur, fuerat, quæ non diu tenuit, ut ejusmodi leges de rebus levioribus et quibus populus delectatur, ut facile abrogantur, ita difficulter servantur. *Salmas.* *Fraudem faciant talaria]* 'Lex talaria' est ratio normaue ludendi talis, quam migrare non licet, nisi, quæ callidorum ars, fallendo collusorem. Cicero in *Verr.* 'Iste prætor severus ac diligens, qui populi Romani legibus nunquam paruisset, illis diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur, obtemperabat.' *Petronius:* 'Quod amica non se dimisisset, nisi tribus potionibus e lege siccatis.' *Prudentius Psychom.* 'laxa generum lege teneri.' Sic 'aliud ejus fori, aliud triclinii,' *Cic. pro Cæl.* Ita lex ludi talorum, 'lex talaria.' Quid sit 'legi fraudem facere,' liquet ex *Livio lib. vii.* 'Sua lege decem millium æris est damnatus, quod mille jugerum agri cum filio possideret, emancipandoque filium fraudem legi fecisset.' *lib. x.* 'Quid ergo attinere leges ferri rogitans, quibus per eosdem, qui jussissent, frans fieret.' *Rescriptum D. Antonii:* 'Quod si constitutioni meæ fraudem fecerit, sciat me hoc admissum severius execenturum.' Talis in conviviis utebantur non ad strategî tantum aut modimperatoris lectionem, sed etiam ut lusu inter vinum hilaritatem provocarent. In *Curculione* II. 3. miles cum parasito post

cœnam talis ludit. In *Asinaria* apud scortillum Demænetus cum filio Argyrippo talos jaciunt. Ergo 'ne fraudem,' &c. est, ne inter ludendum talis se decipiant in convivio, demite iis talos. Oratio magnifica vocum sono, sensu levis. 'Sine talis' duo significare potest, et crurifragium et talorum lursorum inopiam. Sic apud *Phædrum:* 'sinistram fregit tibiam, duas cum dextram maluisset perdere.' *Gronov.*

14 *Estne advorsum? &c.]* Cum Gruterio sentio, legente ex scriptis codicibus, qui verba illa *collaturus pedem ignorant, itne advorsum? it quasi.* Scriptum fuit vitiose, et *ne advorsum,* pro *it ne advorsum:* unde factum est, *estne advorsum.* *Salmas.* *Estne advorsum? est quasi]* Hactenus scripti: unde restituendum censeo, *Aggredior hominem: et en advorsum it quasi.* Dum pronunciat initium versus *Palæstri;* flectit se periplectomenes in ingressu, ut desineret esse aversus *Palæstrioni,* et ei tergum ostendere, non tamen omnino fieret aversus, sed latus ei objiceret, et quodammodo fieret aversus. *Gronov.*

22 *Inquam, in tegulis]* Quia postremæ duæ voces neque in scriptis neque in edd. antiquis habentur, cancellentur sane: sed ut cedat versus, ut omnes tota hac scena, scribatur *inquo.* *Gronov.*

26 *Se ut videant domi familiares]* Scil. militis. Jam se pro ipsam more *Plauti* positum esse ait *Gruterus.* Sententia est: Jube, si vis *Philocomasium* transire ad nos, quam citissime fieri possit, ut familiares militis videant se, id est, ipsam *Philocomasium* domi. *Lamb.*

28 *Omnes crucibus contubernaleis dari]* Sic *Anl. 1. 1.* 'ego te dedam discipulam cruci:' te suspendam; faciamque ut crux te discipulam scribere doceat, et longam unam literam facere. *Turneb.*

29 *Dixi ego istuc, &c.]* Proinde ha-

bere debes, ac si dixerim. *Lamb.*

30 *Paret artem, &c.*] Simulet, dissimulet, mentiatur, nec colorem mutet. *Lamb. Hei quemadmodum*] Quando omnes scripti et editi veteres, *Et quemadmodum*; cur substituerint τὸ *Hei*, causam non video. Esset aliquis, si servus hoc diceret, qui et paulo ante, *Væ mihi*: senex ut ita diceret, necesse non est. Sic Virgilius, 'Et quæ tanta fuit Romam.' *Gronov.*

33 *Os habet, linguam, perfidiam*] Homo est impudens, perjurus, interpretantur, quasi de Sceadero loquatur. At Philocomasium meretrix hic quoque describitur. *Gronov.*

37 *Delenifica facta*] Θελετικὰ, ἀπατηλὰ facta; ad decipiendum comparata. *Lamb.*

38 *Si qua est mala*] Sententia horum est: Mulier, quæ natura et ingenio malo est, non necesse habet noxium olus ex alieno horto petere, domi illud habet. *Boxhorn.*

39 *Ad omnes mores, &c.*] Per hortum significat fontem et copiam malitarum muliebrium. *Lambin.* Hæc corrupta sunt. Non enim respondet ab horto ducta metaphora, 'hortum habet et condimenta.' Præterea scripti codices habent *moles maleficas*: unde emendandum puto, *Domini habet hortum ac condimenta ad omnes olas maleficas. Ola*, vetus pro 'olla' Quæ ex horto sumebantur condimenta, in ollis coquebantur: unde proverbium apud Catullum, 'ipsa olera olla legit.' Dicit igitur mulierem habere hortum et condimenta ad omnes ollas maleficas, ex quibus omnes olæ, in quibus malæ et venenatæ ac maleficæ herbarum impleri possent atque instrui. *Salmas.*

46 *Severa fronte curas, &c.*] Graphice vultum statumque ac gestus omnes hominis cogitandi exprimit. Quasi dicas: Adstricta, caperata seu corrugata ac matutina fronte curas una pariter cum superciliis adducens,

et velut sursum compellens ac 'cogens': a cujus simplicis verbi fonte frequentativum illud 'cogitans' deductum videri potest, velut cogitans unum in locum. 'Cogere' enim simul agere est, quasi tu 'coigere' dicas. Nec abit a vi propria verbi illud Virgil. Georg. 1. 'Quid cogitet humidus anster.' *Douza.*

48 *Ecce autem avortit*] Repræsentatur hoc loco ritus computandi antiquis illis frequentatus: qui non manus tantum occupabat, sed et assumebat alias corporis partes: de quo heic sufficiat unum Bedæ locum annotasse: 'Veteres,' inquit, 'cum x. millia significabant, medio pectori lævam supinam admovebant, digitis ad collum erectis: cum xx. millia, eandem expansam pectori apponebant: cum xxx. millia, eadem manu prona et tamen erecta pollicem ad cartilaginem medii pectoris adfigebant: cum xxxx. millia, eandem in umbilico erectam supinabant: cum L. millia, ejusdem pronæ et erectæ pollicem umbilico applicabant: cum Lxx. millia, eandem supinam femori item lævo imponebant: cum Lxxx. millia, eandem pronam femori admovebant,' &c.

49 *Dextera digitis rationem*] De ratione computandi per digitos accipe hæc: Apul. Apol. 'Si triginta annos pro decem dixisses, posses videri pro computationis gestu errasse; quos circulare debueris, digitos apernisse: cum vero quadraginta, quæ facilius ceteris porrecta palma significantur, ea xxxx. tu dimidio auges, non potes digitorum gestu errasse.' Porro omnes numeri usque ad centesimum in sinistra locabantur: in dextera centesimus incipiebat, inde rursus ducentissimus ad sinistram referebatur. Hinc intelligendum, quod apud Juvenal. Sat. x. 'Felix est nimirum, qui per tot sæcula mortem Distulit, atque suos jam dextra computat annos.' Tale est Græcum Nicarchi de ann

Anth. II. p. 194. γήρας ἀριθμείσθαι δεύτερον χερσὶ λαίῃ ἀρξαμένη. Hieron. adv. Jovianum: 'Centesimus numerus de sinistra transfertur ad dextram.' Gronov.

50 *Quod tactu ægre suppetit*] In excerptis ex Ms. codice, quæ apud me sunt, legitur *quid factu*. Et haud dubie ita legendum est. Τῷ vulgato *tactu*, nullus hic locus. Quid factu opus sit ægre suppetit, non succurrit. *Boxhorn*. Cum libri habeant *factu* pro *tactu*, nihil dubii est quin ita debeat legi: nam si libri non haberent, sic ex conjectura deberet restitui. 'Quod ægre factu suppetit,' quod ægre suppetit ad faciendum. *Salmas*.

56 *Nam os columnatum*] Apparet jam tum etiam, cum hanc Fab. commentaretur *Plautus*, *Nævium*, ob maledicentiam Romæ in vinculis triumphalibus seu custodia publica fuisse: unde postea, cum hariolum et leontem fabulas scripsisset, in iisque petulantias dictorum, quibus multos ante læserat, diluisset, per tribunos pl. liberatus est. 'Os columnatum' autem jocans vocat, os brachio tanquam columna subnissum. *Nævius* enim in commentando solebat manum mento suffulcire. *Douz*.

57 *Bini custodes*] Veteres illi canes vocabant 'custodes;' et contra, qui custodiae præfecti erant, 'canes.' Sic *Columella* 'mutos custodes,' et carmen *Phallic*. 'custodes' dixit canes. Quo *Plautus* hic αἰνεματικῶς allusit. *Scalig*.

58 *Dulice*] Ita *J. Gul. Dulice*, δουλικῶς, *serviliter*. Ait enim, servum personam suam præclare agere, et statum in comœdia servilem egregie representare. Ceteri *dulce*.

62 *Au! feriatus ne sis, &c.*] Puto, cum Mss. legant constanter *anseriatus*, legendum esse *cantheriatus ne sis*: id est, cantherino ritu astans ne dormias: quomodo alibi *Plautus* est locutus. 'Cantherior' finxit a 'cantherius,' ut a 'vulpes,' 'vulpinor'

componitur. *Boxh*. Omnes ferme libri in hoc versu scribunt, *anseriatus ne sis*. Certe probarem legi *cantheriatus ne sis*, vel *cantherii ritu ne sis*. Cantherii equi castrati quos hongros vulgo vocamus. Hi multum laborabant, aut ferendis oneribus, aut trahendis carris, multumque adeo fatigabantur, ideo semper fere dormitabant, ubi paullo cessaverant. Hinc 'cantherino ritu adstans somniat' alibi apud *Plautum*. Cum hic igitur toties repetat *vigilia*, huic opponit cantherii ritum, quia sæpe præ lassitudine dormitant cantherii. Et fortassean inde verbum factum 'cantheriari,' ut recte conjecit clariss. *Boxhornius*. *Salmas*.

63 *Lucet hoc, &c.*] Δευκτικῶς, cælum. *Turneb*.

67 *In obsidium perduellis*] Videtur 'perduelles' posuisse, quia dicimus 'obsidere perduelles:' nam 'perduellium' dicendum erat. Aut assentiendum *Camerario*, qui pro *curre* legit *coge*: idque assentiente *Lambino*; sed dissentientibus *Lipsio* et *Donza*, qui *curre* approbant. Vel, quo nihil puto simplicius, 'perduellis' singulo numero posuerit, pro 'perduellium:' quasi dixisset 'in obsidium hostis,' sive 'populi hostilis.' *Voss*. Non satisfaciunt mihi in hujus loci explicatione viri eruditi. Omnino legendum censeo, *Curre in obsidium, perdue illos, nostris præsidium para*. *Perdue*, pro 'perde,' ab antiquo 'perduo.' *Boxhorn*. Non improbarem legi, ut *Boxhornius* conjectavit, *curre in obsidium, perdue illos*, nempe hostes, de quibus præcedit in vs. 64. 'Viden' hostes tibi adesse?' Potest tamen etiam ferri vulgata. *Salmas*.

73 *Magnam illic homo*] Puto scribendum, *magnam illic homo rem incipissit, magna manit mania*. *Salmas*.

74 *Si recipere hoc ad te dicis*] Tute nnum si dicis, te tuo periculo promittere fore, ut hoc negotium abs te conficiatur; certa spes est, nos in-

imicos posse perdere. *Recipere, ἀναδέχασθαι, et ἐφ' ἑαυτῷ δέχασθαι. Taubman.*

79 *Juxta mecum*] Æque atque ego. V. N. Aul. iv. 7. *Salva sumes' indidem*] Id est, recte et tuto apud me deposueris, sen mihi credideris: non enim ea cuique vulgabo; sed salva et integra, qualia accepero, ex eodem loco, in quo deposueris, tolles. Tractatio a rebus depositis et creditis. Vide et not. Trin. 1. 2. *Taubm.*

80 *Herus meus elephantī corio circumtentus est, non suo*] Respexit non ad naturam animalis, quod teste Cic. acutissimi sensus est, et belluarum prudentissima; sed ad nudam duntaxat pellem; quæ, quo durior est et crassior, hoc belluæ est congruentior; quo autem tenerior, eo homine magis digna, et divino ejus ingenio accommodata. *Gruter.*

95 *Causæ*] Προβάσεις, prætexta, excusationes. *Lamb.*

97 *Operæ non est*] Id est, non est vacua. Infra act. iiii. sc. 2. 'Non operæ est Sceledro.' Et V. N. Casina v. 2.

98 *Quantum vis prolationum*] Procrastinationum, ἀναβολῶν.

107 *Sermoni suo*] 'Participare aliquem alicui rei,' est consocium et participem alicujus rei facere. Eadem syntaxi Lucret. lib. iiii. 'Ut dentes quoque sensu participantur.' 'Sensu' dixit pro 'sensui,' ut Virgil. 'venatu' pro 'venatui.' *Gronov.*

111 *Ad eum vineas pluteosque agam*] Allegoria a re militari, qua significatur, se machinas omnes et artes adhibiturum, quibus Sceledro et militi persuadent, sorores germanas inter se simillimas esse. *Lips.* Milites Romani in obsidione opera facere, aut muros subruere, solebant tecti generibus quibusdam machinarum, quas 'vineas' et 'pluteos' appellabant; inter quæ duo hoc intererat, quod plutei erant similes appendicibus ædificiorum, quæ in unam tantum

partem tectum habent, ut et plutei, in quibus scribimus: vineæ in utramque partem devexitatem tecti habebant. Utriusque munimenti descriptio est apud Vegetium iv. 15. *Gronov.*

SCENA III. 8 *Insiliumus*] Duo præcipua in historia crucis sunt, τὸ ὑποπόδιον, καὶ τὸ ἐξέχον πῆγμα, et tertium funes. Nam supplicio afficiendi pede in suppedaneum posito, cruce adscendebant: unde 'ascendere in cruce,' et 'insilire,' et 'cruccisalus' in Baccludibus. *Scalig.*

9 *Istam insulturam et desulturam*] Jocatur; et fortassis alludit ad desultores, qui duobus absque ephippiis utentes equis ex uno desiliebant, et in alterum mira celeritate insiliebant. Hinc 'desultoria levitas;' et 'desultorius,' inconstans, instabilisque ingenii homo.

11 *Scis*] Contractio prisca est, pro scias. Tute, inquit, tibi soli scias, mihi ne dixis, pro 'dixeris.' *J. Gut.*

15 *Te istuc æquum*] Jocus Plauto familiaris, ut notavit olim Palmerius. Sed sciendum distinctionem factam ex sensu Palæstrionis, non ut ea videtur intelligere altera persona. Te istuc faciant Dii æquum est, quod mihi ominari cæpisti. At Sceledrus accipit, quasi diceret: 'Te istuc æquum, quoniam occæpisti, eloqui: æquum est te pergere in narrando quod incepisti. Utrique sensui satius videtur fore, quod jam occæpisti; ut video etiam placere Dissaldae. *Gronov.*

17 *Cum altero*] Id est, alio. V. N. Trucul. 1. 2.

22 *Temere haud tollas fabulam*] Alludit ad morem patrum qui agnoscebant recens natos liberos, tellure cadentes tollendo ac suscipiendo. Qui tollebat infantem, patrem ejus se profitebatur, puerum educabat ac nutrebat; sic 'tollit fabulam,' qui ejus se facit auctorem, qui incipit serere ac fovere, qui pro vera ag-

noseit. Hinc existit quidem ut palam fiat ac divulgetur: non tamen 'tollere' proprie est divulgare et palam facere. *Gronov.*

23 *Tuis nunc cruribus capitique fraudem capitulem hinc creas*] Cruribus tuis compedes, et capiti, id est, vitæ, extremam pœnam hoc sermone, si palam fiet, paras: veteres enim 'fraudem' pro pœna ponebant.

31 *Mihi nihil*] Sed rei potius.

32 *Eadem illi insidias dabo*] Eadem opera ex occulto loco Philocomasium observabo, quam tempestive, hanc partem versus, se in aedes nostras recipiat et domo vicini.

33 *Horsum ad stabul.*] Quia pasta jumenta redeunt domum ad stabulum; festive usurpavit de muliere ab amatore, tanquam a pabulo domum redeunte. Virgil. 'Ite domum pasti, si quis pudor, ite juvenei.' *Passer.* *Junix*] *Δάμαλις.* 'Junix teneræ ætatis femina bos est, quæ jam desiit vitula esse, mares eadem ætate dicuntur juvenei.' Ita autem nominat Philocomasium. *Cornutus.*

39 *Credo hercle has sustollat aedes totas, &c.*] Antiquitas moris fuit, ut in magnis sceleribus non modo animadverteretur in homines ipsos, qui deliquerant, sed eorum quoque sedes: quod probò ex Varrone, Val. Max. vi. 3. Cicerone, Livio, Quint. III. 7. aliisque. *Gruter.*

41 *Sese venditat*] Id est, vendere et prostituere cupit. *Turnebus.* V. N. Stieb. II. 1.

42 *Interminat*] Minaci voce me in-clamat? *Taubm.*

50 *Mirum est lolio vicitare te, tam rili tritico*] Quasi dicat: Si triticum earum esset, non esset mirum te lolio vitam tolerare; nunc vero cum tam vile sit triticum, &c. Constat autem lolium, propter vapores acres quos in cerebrum tollit, non solum ebrietatis speciem quandam creare, sed oculos vitare et obtundere. Ovid. Fast. I. 'Et careant loliis oculos vitiantibus

agri.' *Lamb.*

51 *Luscitiosus es*] 'Luscitionem' dici putat Ulpian. ubi homo lumine adhibito nihil videt: cui et Nonius adstipulatur, et Varro. Sed Festus ait, vitium esse oculorum, eum quis elarius vespertino tempore, quam meridie cernit. Interim hunc locum propius inspicienti patet, per 'luscitiosum' non intelligi hic eum qui nihil, sed qui male aut parum videt. Sequentia ista, 'ædepol tu quidem cæcus, non luscitiosus,' satis ostendunt hanc hujus vocabuli esse significationem. *Boxhorn.*

53 *Ludis me, Palaestrio.* PA. *Tum mihi sunt manus inquinatæ*] Ita sine interrogatione ἀποφαντικῶς lego, ut jocus sit ex ambiguo. Nam Sceledrus 'ludis me' sic accipit, ut 'me' sit acc. casus; Palaestrio, ut sit sexti; ut cum dico, 'Ludere pila, disco.' *Douza.*

54 *Quia ludo luto*] Quia, inquit, cum ludo te, (te, sext. casus) proinde est, ac si luto ludam; tu enim homo lutulentus es: qui autem lutum manibus tractant, inquinantur. *Douza.*

69 *Solarium*] *Solarium*, locus ubi solent apricari. Fiebat autem in ædibus ad excipiendam auram et vaporem solis. Dicitur et 'heliocaminus.' *Turneb.*

73 *Pedes ego jam*] Futo legendum, per aedes ego jam illam huc tibi sistam in viam. Id omnino volunt præcedentia, præsertim ista: 'Quid nunc si ea domi est, si faciam ut eam exire hinc videas domo, Dignus es verberibus multis?' Hoc enim agebatur, ut palam fieret domi eam esse, domo exituram. *Boxhorn.* Non videtur reponendum per aedes pro vulgato pedes. Dicit se non censurum esse in tegulas vel in solarium vel impluvium, ut eam in viam sistat, sed peditem id facturum, id est, de plano. *Salmas.*

SCENA IV. 3 *Mihi sola e quo superfit*] Scribendum censeo, *Memini malus*

ut sint malæ, mihi solæ quo superfit. Solæ pro 'soli' ἀρχαϊκῶς. Se tantum abundare malitia ait, ut soli sibi id superfiat. Quo pro 'quod,' ut sæpe, scriptum fuit. *Salmas.*

6 *Credo ego istoc exemplo*] Cum Sceledrus in ostio staret, mulierculam redituram exspectans, ne qua elaberetur; ad eum Palæstius, Bene est, inquit, forma et status in te, qui mox erit; cum herus alligatum te patibulo per urbem ducet. Atqui stetisse eum opinor manibus ante se projectis et levitèr diductis, habitu quo solent captantes et apprehensuri. *Lips.* *Extra portam*] Scilicet, Metiam; quæ eadem cum Esquilina. Supplicia pleraque apud Romanos sumi solita extra portas: credo, ne frequenti sanguine et cæde contaminari oculi civium, aut delibari videretur libertas. Itaque et carnifex domum habuit extra urbem. *Lips.* Fuit Athenis, sed et in aliis urbibus, janna una, quam χαρῶνεται θύραν vocabant, qua ad supplicium educebantur capitis damnati. Hinc hoc loco proverbium, 'extra portam ire.' Seneca *Controv. lib. 1.* 'Extra portam istam virginem.' Respondet istis Græcorum, ἐς μακράν et ἐς κόρακας, Terent. 'Malum foras.' *Casaub.*

26 *Clatrata*] Clatris vallata. Clatri seu clatra virgæ sunt lignæ aut ferreæ, quibus fenestræ muniuntur. Hinc 'clatrare' etiam apud Columell. ix. 1.

27 *Intendere*] Donatus ad Terent. *Eun. iii. 3.* 'Intendere est crimen in adversarium jacere.'

33 *Sc. Palæstrionis somnium narratur*] Ita Palæstrionis, non Palæstrioni; ipsa sententia clamitante: ut significet Sceledrus, se ita maculam et stupidum non esse, ut non percipiat somnium quod sibi et Palæstrioni a Philoc. narratur, Palæstrionis ipsius commentum esse, eamque de compacto verbisque adeo conceptissimis hoc agere. *Douz.*

34 *Ego lacta visa*] Quid opus est idem verbum sequenti versu repeti? Numquid fuit, *Ego lacta viso?* ut apud Livium l. xxi. de Hannibale: 'Hoc visu lætus tripartito copias Iberum traduxit.' *Gronov.*

41 *Comprecare*] 'Comprecari' nihil aliud est, quam mola salsa aut ture devenerari, id est, deprecari somnia, pacemque ac veniam a prodigiali Jove Diisque Averruncis, id est, malorum depulsoribus omni suppliciorum ac piamentorum genere exambire. Quo item pertinent ea quæ habes infra act. iii. sc. 1. deprecatrice, conjectrice, hariola, atque aruspica. *Douz.*

45 *Domi certo*] Scilicet Philocomasium, &c. *Taubm.*

SCENA V. 1 *Inde ignem in aram*] Philocomasium, ea ipsa, quam Sceledrus cum Plenside osculantem vidit, domo Periplectomenis exiens, quasi soror sit germana Philocomasii, non Philocomasium: quasique peregre paulo ante venerit, et ex adversa tempestate servata sit, hic Dianæ Ephesiæ sacrificare et gratias agere, et vota solvere parat. Alloquitur autem ancillam. *Lamb.*

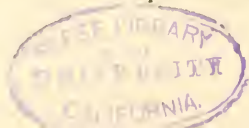
2 *Arabico fumificen*] Arabo N. Scriver.

3 *Templisque turbulentis*] Idem quod 'loca Neptunia.' Sicut legimus apud Ennium, 'Cæli templa,' et 'Acherusia templa,' ita et 'Neptuni' seu 'Neptunia templa,' pro mari. Varro lib. vi. in principio: 'Templum tribus modis dicitur, ab natura, ab auspicio, ab similitudine. Natura in cælo; ab auspicio, in terra; ab similitudine, sub terra.'

16 *Quin ego*] V. N. infra act. iii. sc. 3.

19 *Nec nosmet perdidimus uspiam*] Sic Amphit. 1. 1. 'Ubi ego perii?' &c.

21 *Nos nostri an alieni*] Nostræ familiæ, an alienæ: ita mox, 'Certe equidem noster sum.' *Lamb.*

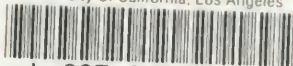

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

AA 000 404 903 7

University Of California, Los Angeles

L 007 625 726 0

SOUTHERN BRANCH
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY
LOS ANGELES, CALIF.

